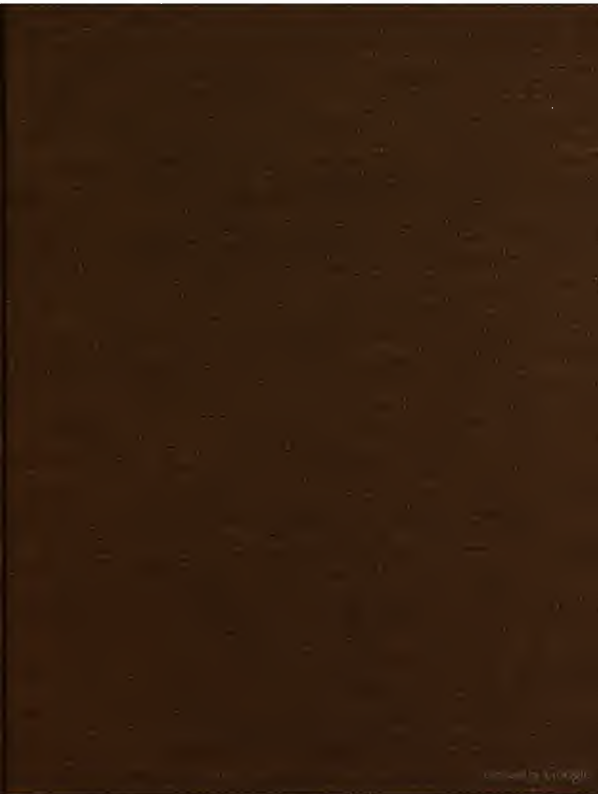
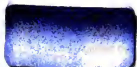

UNIVERSÆ THEOLOGIÆ MORALIS
ACCURATA COMPLEXIO

INSTITUENDIS CANDIDATIS ACCOMODATA

In qua, graviori praesertim S. THOMÆ auctoritate,
atque solidiori ratione ducibus, quaestiones omnes, quae ad rem Moralem pertinent,
brevi ac perspicua methodo resolvuntur

A. P. F.

FULGENTIO CUNILIATI

ORDINIS PRÆDICATORUM

Congregationis B. JACOBI SALOMONII, *Exlectore Sacrae Theologiae Scholastico-Dogmaticae, a pluribus annis Moralis Professore Ordinario in Collegio* SS. ROSARII *Venetiarum.*

EDITIO NOVISSIMA

Cui praeter ea, queis in anterioribus Editionibus Opus illustratum et auctum fuit, accedunt alia utilia, et scitu digna sparsim adjecta, ac speciatim Appendix Tertia de Absolutione

P. F. EUSTACHII ARMELLINI

EJUSDEM ORDINIS.

PARS PRIMA

VENETIIS 1843
APUD CAJETANUM CANCIANI EDIT.

EX TYPOGRAPHIA MOLINARIANA.

Reimprimatur

BALBI VIC. GENERALIS.

INCARNATÆ SAPIENTIÆ

SANCTISSIMÆ VIRGINI MATRI.

Opusculum, instituendis juxta Incarnatae Sapientiae documenta Fidelium moribus lucubratum, nulli aequius, quam Tibi ejusdem Sapientiae Genitrici, inscribendum existimavi; quippe quae Viatricem agens, eadem ex ore ipsius Praeceptoris acceperis; cunctis altius animo Tuo infixeris; assidua meditatione contuleris; exemplo fulgentissimo excolueris; ut per universum diffunderentur orbem exoptaveris; cordi infantilis Ecclesiae instillaveris; atque, ut eisdem omnes morigerentur gentes, incessanter Omnipotentem deprecata fueris. Quidni modo Reginam a dextris Filii adstantem, et super universos Coelitum Ordines exaltatam, impari ardore flammantem quis suspicetur? ut proinde accepti sint Tibi eorum labores, qui eadem documenta ab erroribus manifestis vindicare, a laxitatibus perniciosis expurgare, a pharisaico rigore separare, atque primigeniae eorum simplicitati, pietati, veritatique restituere conantur; in eo quam maxime contendentes, ut circa plurima, in quibus eorundem documentorum veritas certo interlucere non potest, saltem id eligant, et suadeant, quod propius ad eamdem appropinquat; ut exinde fideles a scandalis juxta iter positis arceantur, viamque mandatorum gressu inoffenso percurrant. Eja ergo, Sapientiae Sedes, simul et Mater, parce ausui, Tibi offerentis opus non Te dignum, ut Tua protectione donetur. Excusabilis tamen ausus; quandoquidem cum alias opellas meas, sola Tua Benignitate compulsa, dedignata non fueris; animum addidisti, ut hoc quoque qualecumque opus, solio Tuo provolutus, offerrem; confidens, pari benigno patrocinio donandum: supplexque humiliter flagitans, ut quicunque illud lectitaverint, ope Tua interveniente, eum fructum percipiant, qui unicus fuit imbecillis scriptoris scopus; ut scilicet mores proprios componant, atque alienos reforment; necnon ad parendum Divinis Ecclesiaeque institutis ardentiori studio inflammentur. Quod si caeteris a Tua Miseratione imploro, mihi profecto primum ab eadem humillime praestolor.

AUCTOR LECTORI BENEVOLO.

En tibi, Lector humanissime, Epitomen trado Theologiae meae Moralis, quam plurium annorum decursu Auditoribus meis ex obedientia dictavi; et quamquam ipsi illam optaverint ea diffusione, qua a me initio acceperant, operae pretium duxi, ut et mihi, et tibi, et illis taedium minuerem, hac brevi methodo postremo contractam, publicae luci exhibere. Si quid utile, tibique placens inveneris, gratias luminum Patri referre memento: si autem forte plurima offenderis, quae displiceant; excusa scribentem, amicorum flagitationibus, stimulisque repetitis compulsum; atque contra eorum importunitatem merito jure indignare, qui senem prope septuagenarium a gravi debitaque mortis appropinquantis meditatione ad Theologica Moralia compendifacienda avocavere. Vale, et ora pro me.

INDEX
TRACTATUUM, CAPITUM, ET PARAGRAPHORUM.

TRACTATUS QUINTUS.

De Spectantibus ad Secundum Decalogi Præceptum.

TRACTATUS SEXTUS.

De Spectantibus ad Tertium Decalogi Præceptum.

TRACTATUS SEPTIMUS.

De Spectantibus ad Quartum Decalogi Præceptum.

TRACTATUS OCTAVUS.

De Spectantibus ad Quintum Decalogi Præceptum.

TRACTATUS NONUS
De Spectantibus ad Septimum et Decimum Decalogi Praecepta.

TRACTATUS DECIMUS.
De Contractibus in Genere, et in Specie.

TRACTATUS UNDECIMUS.
In Octavum Decalogi Praeceptum.

PARS PRIMA.

TRACTATUS PRIMUS
DE REGULIS MORUM.

CAPUT PRIMUM.

De Regula interiori, nempe de Conscientia.

§. I. *De Notione Conscientiae.*

Quid sit Conscientia? I. CUM mores proprie dicantur humani juxta S. Ambrosii observationem in præf. in Luc. morum nomine actiones significantur, quæ ab homine, humano deliberatoque modo operante, proficiscuntur. Harum duæ sunt regulæ, interior una, altera exterior; prima est Conscientia hominis deliberate operantis: secunda est Lex, hominis deliberate operantis exterior directrix.

II. Nemo ambigit, primam universalemque morum regulam esse legem æternam: Divinam scilicet mentem, omnis rectitudinis indefectibile exemplar; et quemadmodum ex conformitate ad hanc regulam, cunctarum creaturæ operationum rectitudo comprobatur; ita ex deficientia ab eadem, omnis inordinatio. Hanc æternam legem in unoquoque homine in hunc mundum morsltee veniente ab omnipotenti manu signatam fuisse, testis est Regius Propheta, ipsaque in rationis usu effulget, quatenus rectum ab obliquo, justum a pravo, bonum a malo discernitur. Erit igitur lex æterna prima quidem morum regula, sed remota; propior autem, est lumen rationis; at nondum proxima interior hominis: quippe quod lumen rationis cognoscat quidem per habitum synderesis veritates, ex quibus inferatur quid agendum sit, quid rejiciendum; attamen nisi quodam syllogismo practico hæ veritates construantur, in cujus consequentia, quid reapse agendum sit, concludatur, numquam habebitur regula proxima humanarum operationum directrix: deducta autem consequentia, nihil deerit, quominus immediata, et omnino proxima habeatur humanæ operationis regula: ver. gr. dum quis tentatur ad furtum, nulla docente dialectica, temporis instanti, hunc format syllogismum practicum: malum et peccatum non est committendum; nunc furari est peccatum, ergo nunc furtum non est perpetrandum; hæc consequentia est regula interior proxima, retrahens a furto: et ecce regula, de qua in præsentiarum dicturi sumus, nempe Conscientia, quæ proptérea definitur, juxta ea, quæ tradit S. Th. 1. p. qu. 79. a. 13. dictamen actuale rationis practicæ, ostendens quid hic et nunc agendum sit, vel omittendum.

§. II. *De Divisione Conscientiae.*

Divisio Conscientiæ respective ad tempus. I. EX his Conscientia primo dividitur, respective ad tempus, in antecedentem, et consequentem. Antecedens dictat quid agendum sit, antequam agatur, et de hac disseremus in præsenti: Consequens dictat quid egimus, ex qua consolamur, aut tristamur: et de hac modo nil ad nos.

II. Respective ad vinculum, dividitur Conscientia in Præcipientem, quando dictat aliquid agendum sub præcepto; in Consulentem, quando dictat aliquid agendum ex consilio et in Permittentem, quando dictat aliquid neque prohiberi, neque præcipi, sed permitti. *Divisio Conscientiæ respective ad vinculum.*

III. Respective ad objectum, dividitur in Rectam, et Erroneam. Recta dictat aliquid licitum aut illicitum, quod reapse tale est: Erronea dictat aliquid licitum, vel illicitum, quod revera tale non est. Subdividitur in erroneam invincibiliter, et in erroneam vincibiliter: prima est illa, cujus error nulla morali diligentia tolli potuit, et idcirco culpa vacat: secunda illa est, cujus error morali diligentia tolli potuit et debuit, et idcirco culpabilis est. Erronea vincibiliter subdividitur in Errantem ex ignorantia crassa, aut supina, et in Errantem ex ignorantia affectata; prima procedit ex notabili negligentia addiscendi ea, quæ quis scire tenetur; ita ut nullam, aut fere nullam diligentiam adhibuerit: secunda, quando quis data opera ignorat ea, quæ scire tenetur, vel ob tædium in addiscendo, vel quia ex arrogantia renuit ab aliis edoceri; vel ne compellatur resipiscere; vel ne, peccando, conscientiæ stimulum patiatur; ita ut dubia, quæ sibi prudenter creantur, neque studio, neque consilio, sed solo genio, et proprio judicio resolvere eligat. *Divisio Conscientiæ respective ad objectum.*

IV. Respective ad actum, dividitur Conscientia in Certam, Perplexam, Dubiam, Probabilem, Probabiliorem, et Scrupulosam. Certa dictat aliquid agendum, vel omittendum absque ulla formidine; et hujusmodi esse potest tam conscientia recta, quam errans. Perplexa dictat peccatum in utroque extremo, nempe sive agatur, sive non. Dubia seu dubio affecta suspensionem judicii importat inter utrumque extremum neutri parti assentiendo, aut dissentiendo. Si autem in alterutram partem propendat, nondum tamen assentiendo, dicetur Suspicio; si vero propendat, etiam assensum cum magna formidine præbendo, erit Opinio. Probabilis dictat ex gravi fundamento aliquid agendum, vel omittendum, tamen cum rationabili formidine de opposito. Probabilior dictat id, quod sibi videtur esse rationi magis conforme, eelicto eo, quod sibi apparet minus conforme, videlicet quæ, quando verum manifeste haberi non potest, dictat, illud esse eligendum, quod magis ad verum accedere sibi suadet, eo prætermisso, quod longius a vero distare sibi videtur, quamvis cum aliqua formidine. Scrupulosa denique illa est, quæ dictat unum extremum, sed formidat, et angitur ex levibus motivis, illud sequendo. *Divisio Conscientiæ respectu ad actum.*

V. Non itaque confundas Conscientiam Scrupulosam cum Opinante; ista namque formidat ex gravi motivo, illa vero ex levi; neque Dubiam cum Suspiciosa; illa enim in nullam partem inclinat, sed hæret inter utramque; ista vero propendit potius ad unam quam ad alteram, quamvis nulli assentiatur. *Observatio prima.*

VI. Similiter neque confundas Conscientiam Veram cum Recta; non enim semper in idem coincidunt; cum aliquando eveniat, Veram esse, sed non *Observatio al-*

TRACTATUS UNDECIMUS.
In Octavum Decalogi Praeceptum.

PARS PRIMA.

TRACTATUS PRIMUS
DE REGULIS MORUM.

CAPUT PRIMUM.

De Regula interiori, nempe de Conscientia.

§. I. *De Notione Conscientiae.*

Quid sit Conscientia?

I. CUM mores proprie dicantur humani juxta S. Ambrosii observationem in præf. in Luc. morum nomine actiones significantur, quæ ab homine, humano deliberatoque modo operante, proficiscuntur. Harum duæ sunt regulæ, interior una, altera exterior; prima est Conscientia hominis deliberate operantis; secunda est Lex, hominis deliberate operantis exterior directrix.

II. Nemo ambigit, primam universalemque morum regulam esse legem æternam: Divinam scilicet mentem, omnis rectitudinis indefectibile exemplar; et quemadmodum ex conformitate ad hanc regulam, cunctarum creaturæ operationum rectitudo comprobatur; ita ex deficientia ab eadem, omnis inordinatio. Hanc æternam legem in unoquoque homine in hunc mondum moraliter veniente ab omnipotenti manu signatam fuisse, testis est Regius Propheta, ipsaque in rationis usu effulget, quatenus rectum ab obliquo, justum a pravo, bonum a malo discernitur. Erit igitur lex æterna prima quidem morum regula, sed remota; propior autem, est lumen rationis; at nondum proxima interior hominis: quippe quod lumen rationis cognoscat quidem per habitum synderesis veritates, ex quibus inferatur quid agendum sit, quid rejiciendum; attamen nisi quodam syllogismo practico hæ veritates construantur, in cujus consequentia, quid reapse agendum sit, concludatur, numquam habebitur regula proxima humanarum operationum directrix: deducta autem consequentia, nihil deerit, quominus immediata, et omnino proxima habeatur humanæ operationis regula: ver. gr. dum quis tentatur ad furtum, nulla docente dialectica, temporis instanti, hunc format syllogismum practicum: malum et peccatum non est committendum; nunc furari est peccatum, ergo nunc furtum non est perpetrandum; hæc consequentia est regula interior proxima, retrahens a furto: et ecce regula, de qua in præsentiarum dicturi sumus, nempe Conscientia, quæ propterea definitur, juxta ea, quæ tradit S. Th. 1. p. qu. 79. a. 13. dictamen actuale rationis practicæ, ostendens quid hic et nunc agendum sit, vel omittendum.

§. II. *De Divisione Conscientiae.*

Divisio Conscientiae respective ad tempus.

I. EX his Conscientia primo dividitur, respective ad tempus, in antecedentem, et consequentem. Antecedens dictat quid agendum sit, antequam agatur, et de hac disseremus in præsenti: Consequens dictat quid egimus, ex qua consolamur, aut tristamur: et de hac modo nil ad nos.

Divisio Conscientiae respective ad vinculum.

II. Respective ad vinculum, dividitur Conscientia in Præcipientem, quando dictat aliquid agendum sub præcepto; in Consulentem, quando dictat aliquid agendum ex consilio et in Permittentem, quando dictat aliquid neque prohiberi, neque præcipi, sed permitti.

Divisio Conscientiae respective ad objectum.

III. Respective ad objectum, dividitur in Rectam, et Erroneam. Recta dictat aliquid licitum aut illicitum, quod reapse tale est: Erronea dictat aliquid licitum, vel illicitum, quod revera tale non est. Subdividitur in erroneam invincibiliter, et in erroneam vincibiliter: prima est illa, cujus error nulla morali diligentia tolli potuit, et idcirco culpa vacat: secunda illa est, cujus error morali diligentia tolli potuit et debuit, et idcirco culpabilis est. Erronea vincibiliter subdividitur in Errantem ex ignorantia crassa, aut supina, et in Errantem ex ignorantia affectata: prima procedit ex notabili negligentia addiscendi ea, quæ quis scire tenetur; ita ut nullam, aut fere nullam diligentiam adhibuerit: secunda, quando quis data opera ignorat ea, quæ scire tenetur, vel ob tædium in addiscendo, vel quia ex arrogantia renuit ab aliis edoceri; vel ne compellatur resipiscere; vel ne, peccando, conscientiæ stimulum patiatur; ita ut dubia, quæ sibi prudenter creantur, neque studio, neque consilio, sed solo genio, et proprio judicio resolvere eligat.

Divisio Conscientiae respectu ad actum.

IV. Respective ad actum, dividitur Conscientia in Certam, Perplexam, Dubiam, Probabilem, Probabiliorem, et Scrupulosam. Certa dictat aliquid agendum, vel omittendum absque ulla formidine; et hujusmodi esse potest tam conscientia recta, quam errans. Perplexa dictat peccatum in utroque extremo, nempe sive agatur, sive non. Dubia seu dubio affecta suspensionem judicii importat inter utrumque extremum neutri parti assentiendo, aut dissentiendo. Si autem in alterutram partem propendat, nondum tamen assentiendo, dicetur Suspicio; si vero propendat, etiam assensum cum magna formidine præbendo, erit Opinio. Probabilis dictat ex gravi fundamento aliquid agendum, vel omittendum, tamen cum rationabili formidine de opposito. Probabilior dictat id, quod sibi videtur esse rationi magis conforme, relicto eo, quod sibi apparet minus conforme, videlicet quæ, quando verum manifeste haberi non potest, dictat, illud esse eligendum, quod magis ad verum accedere sibi suadet, eo prætermisso, quod longius a vero distare sibi videtur, quamvis cum aliqua formidine. Scrupulosa denique illa est, quæ dictat unum extremum, sed formidat, et angitur ex levibus motivis, illud sequendo.

Observatio prima.

V. Non itaque confundas Conscientiam Scrupulosam cum Opinante; ista namque formidat ex gravi motivo, illa vero ex levi; neque Dubiam cum Suspiciosa; illa enim in nullam partem inclinat, sed hæret inter utramque; ista vero propendit potius ad unam quam ad alteram, quamvis nulli assentiatur.

Observatio altera.

VI. Similiter neque confundas Conscientiam Veram cum Recta; non enim semper in idem coincidunt; cum aliquando eveniat, Veram esse, sed non

Rectam; ut cum Judex verum malefactorem punit, non habitis requisitis probationibus; est Conscientia vera, quia reapse objecto conformis, sed non recta, immo mala, quia præterit ordinem juris, qui observandus erat.

Obligatio Conscientiæ. VII. Cum autem rectitudo Conscientiæ (quæ est, ut indicavi, rectitudo intellectus practice dictantis quid agendum sit) *accipiatur*, juxta S. Th. 1. 2. q. 57. a. 5. ad 3. *per conformitatem ad appetitum rectum*, quæ appetitus rectitudo desumitur *ex intentione debiti finis*, ut explicat idem S. Doctor q. 19. a. 3. ad 2.; hinc sequitur, quod Conscientia Recta præcipiens (nam de consulente modo non loquimur) obligat ita, ut qui contra illam agit, peccet graviter vel leviter pro ratione materiæ, juxta illud celebre D. Pauli Rom. 14. *Quod non est ex fide, peccatum est*, quæ verba, post communem Patrum intelligentiam ita exponit S. Doctor q. 17. de Veritate a. 3. *Vult Apostolus, ut nihil dicam vel cogitem, nihil agam, nisi secundum conscientiam.* Siquidem ageretur contra immediatam rectitudinis regulam, quæ, ut indicavimus, participatio quædam est supremæ, Divinæque Regulæ totius honestatis.

Operans ex Conscientia dictante esse malum in confuso. VIII. Quid dicendum, si quis ageret contra Conscientiam Rectam, dictantem, quod talis actio sit peccatum in genere tantum, et in confuso? Probabilior, cum Vasquez disp. 59. c. 3. aliisque multis, respondet, quod ita agens lethaliter peccaret: qui enim vult malum, ignorando ipsius gravitatem, vult illud tale quale est; non enim excludit ab eodem gravitatem, si insit; si enim excluderet, jam recederet a casu proposito; igitur vult illam malitiam, qualis est; ergo est dispositus animo illam volendi tametsi gravem.

Ad hanc declarandam Auctoris Doctrinam hæc adjicere præstat. Qui agit contra conscientiam dictantem aliquid esse peccatum generatim, non determinando utrum sit veniale an mortale, vel apprehendit illud saltem confuse velut aliquid grave malum, et tunc dubio procul peccatum mortale committit: vel tanquam leve tantum, et tunc veniale duntaxat peccatum perpetrat, nisi tamen gravioris peccati periculum appareat. Si quis vero inter agendum sit ita constitutus, ut absolute velit agere, sive de gravi agatur, sive non, lethaliter delinquit. Si autem sit ita dispositus, sicut quilibet probus, et integræ seu bene moratæ conscientiae censeri debet, ut si dubium proprie tale occurreret, quod posset esse mortale id, quod agit, nequaquam illud committere vellet, excusatur a lethali, quia ex illa dispositione habituali præsumitur, illud, quod agit, non apprehendere practice ut lethale. Vide Sylvium in 1. 2. *q.* 19. *art.* 5. *q.* 3. *concl.* 3. Carolum Renatum Billuart *T.* 4. *Dissert.* 5. *a.* 3. et P. Paulum a Lugduno *Tract.* 1. *Dissert.* 4. *de Consient. q.* 2. *quaer.* 2.

§. III. *De Conscientia Errante.*

Operans ex Conscientia Errante. I. Contra Conscientiam nedum invincibiliter, sed etiam vincibiliter errantem agere non licet, ut docet S. Th. 1. 2. q. 19. a. 5. quia voluntas tenetur sequi ductum rationis, quid sit agendum, dictantis; quocumque igitur modo erret ratio dictans, non licebit voluntati contra dictamen agere. Etenim quando voluntas peccat, non se conformando Conscientiæ rectæ, non ideo peccat, quia dissentiat a Conscientia recta, sed quia dissentit a Conscientia, et operatur *non ex fide*, ut ajebat Paulus; quocumque ergo modo erret ratio dictans, nunquam licebit operari contra dictamen. Nec inde sequitur, quod Conscientia obligaret contra legem Dei, id namque verum non est, quando lex cognoscitur; quando autem ignoratur, obligat contra hanc legem Dei ignoratam, et obedit legi Dei cognitæ, et præcipientis, nunquam esse agendum contra Conscientiam. Neque opponas, quod sequens dictamen Conscientiæ vincibiliter errantis invenietur in peccandi necessitate; cum peccet tam sequendo illam, quia error est vincibilis, quam contra illam agendo, quia non licet contra Conscientiam agere. Respondetur enim concedendo, quod peccet necessario, non necessitate absoluta, sed ex suppositione, et per accidens, ratione Conscientiæ vincibilis: ab hac itaque necessitate se liberare, in sui arbitrio est, excutiendo negligentiam, et torporem in addiscendis his, quæ scire tenetur; at exinde dispellat ignorantiam vincibilem, et culpabilem.

Diversi obligandi modus Conscientiæ Errantis. II. Diversimode igitur obligat ad agendum Conscientia errans invincibiliter, ab errante vincibiliter: prima enim obstringit, ut ipsi obediatur; cum error, quia invincibilis, expelli nequiverit: at secunda obligat primo ad errorem dispellendum, qui, utpote vincibilis, expelli debet; et potest, adhibito studio, consilio etc. ex suppositione autem quod non dispellatur, obligat per accidens, ut sibi quoque obediatur, ob hactenus dicta. Hinc apparet gravius peccare, attento peccandi modo, qui agit contra Conscientiam vincibiliter errantem, quam qui illam sequitur: eo quod agens contra illam, magis voluntarie peccet; illam autem sequendo, minus voluntarie: cum ignorantia non affectata semper voluntarium minuat, ex D. Thoma. Si autem attendatur non ad peccandi modum, sed ad gravitatem materiæ, quandoque erit gravius peccatum illam sequi, quam contra illam ire; eo quia obligatio Conscientiæ eadem est ac obligatio præcepti apprehensi, et putati; quandoque autem levius est præceptum putatum, quam præceptum de sequenda Conscientia: v. g. dum quis putat se teneri ad Sacrum audiendum potius quam ad assistendum extreme indigenti suo subsidio; igitur contra Conscientiam assistens huic indigenti minus peccabit, quam sequendo illam, istum dimittendo.

Observandum. III. Tu forte inferes et quidem male: igitur si Conscientia Erronea dictet, v. g. esse dumtaxat veniale jurare falsum in aliqua necessitate, jurans falsum in necessitate, peccabit solum venialiter. Id male deducis, si Conscientia Erronea sit vincibilis, et jurans ille adhuc peccabit mortaliter, eo quod error Conscientiæ, quia vincibilis, sit volitus in negligentia non addiscendi illa, quæ errans vincibiliter scire tenetur: si autem Conscientia Erronea esset invincibilis, bene deducis: quia inculpabiliter putat, esse tantum veniale.

Agens contra Conscientiam Errantem ex Impotentia physica. IV. Si interroges: peccabit igitur lethaliter ille, qui ex Conscientia vincibiliter errante putat, se teneri ad opus, quod physice exequi non potest; v. g. audire Sacrum, dum est carceri mancipatus? Respondeo, non peccare lethaliter omittendo Sacrum; quandoquidem omissio non est voluntaria, neque dictamen illud erroneum est causa peccati, eo quod non applicetur ad omissionem Sacri, quæ omissio non procedit a voluntate eligente discordare a dictamine Conscientiæ, sed ab impedimentis extrinsecis, quæ non subsunt liberæ dispositioni omittentis; et

propterea dictamen illud dicitur falsum speculative, non practice, quia non influens in omissionem Missæ.

Quomodo agendum contra Conscientiam erroneam?

V. Laborans Conscientia Errante invincibiliter, non potest licite contra illam agere, nisi inducatur motivo aliquo urgentiori, elidente motivum, a quo fuit error inductus: si enim, nullo adhibito motivo, illam deponat, temere agit, ut patet: si autem utatur motivo aut inferiori, aut æquali, adhuc agendo temere agit, quia motivum minus urgens non elidit motivum, ex quo inductus fuit error; motivum autem æquale inducit dubium; agere cum Conscientia practice dubia, est, ut videbimus, male agere, eo quod agens se exponit peccandi periculo: debebit igitur motivum errorem depellens esse validius. Diligentia porro adhibenda ad errorem vincibilem deponendum, debebit esse talis, quæ censeatur prudenter sufficiens, attenta conditione personæ, et qualitate materiæ; quapropter major diligentia requiritur in viro, qui aut studere, aut circumire potest ad inveniandos consiliarios, quam in foemina; major in foemina annosa, quam in adolescentula, quam in moniali etc. Major item requiritur diligentia, dum agitur circa materiam in damnum tertii resultantem, quam circa materiam spectantem ad solum operantem etc.

Operans ex Conscientia erronea vincibili semper male agit; agens autem ex erronea invincibili potest bene, et honeste agere.

VI. Ex dictis inferas, nunquam fieri posse, ut agens ex Conscientia Erronea vincibili, bene agat: eo quod operetur ex radice culpabili, quia error vincibilis et debuit et potuit tolli. Agens autem ex Conscientia Erronea invincibili, probabilius nobis videtur, quod possit bene, honeste, et prudenter agere, et si adsint requisita, etiam meritorie. Tum quia operatur prudenter, alioquin error esset vincibilis, et non invincibilis; quandoquidem agit eo modo, quo prudentia dictat, in talibus circumstantiis agendum esse: actio autem prudens est bona, et si dirigatur in Deum ab habente gratiam, etiam est meritoria. Do exempla: Paulus falsis chyrographis se manifestat creditorem Petri, quam falsitatem Petrus elidere non potuit; debitum, invincibiliter putatum verum, solvit Petrus, et hic non erit actus justitiæ? Coelius erogat eleemosynam pauperi prudenter habito tali, cum alioquin sit occultissimus et egregius simulator; et Coelius non eliciet actum misericordiæ? et alia sexcenta: posito item quod hæ actiones dirigantur ad Deum in statu gratiæ; non erunt meritoriæ? Præterea si præfati contrarium agant, Petrus nolit solvere debitum, Coelius neget eleemosynam, quam potest, et conscientia dictat erogandam; imprudenter agunt, et male; cur igitur solvendo, et erogando non agent prudenter, honeste, et meritorie? Actio illa, juxta omnes Divi Thomæ asseclas, (nam contra nonnullos eorum modo loquimur) nequit esse indifferens in individuo; igitur formaliter aut bona, aut mala: mala neutiquam, ut nemo non videt; ergo bona; ergo illius virtutis, cujus est actus. Demum, juxta doctrinam D. Th. (quam sustinemus in Tract. 8. c. 1. §. 3. n. 3. et 4.) Judex, qui nullo modo se subtrahere potest a proferenda sententia, tenetur sub gravi illam proferre contra illum, qui juridice probatus fuit reus capitis, et quem notitia privata certissime novit esse innocentem, ad hoc ut eliciat actum justitæ vindicativæ: et hoc non aliunde, nisi quia prudentia dictat, ita esse agendum, ob gravissima motiva, quæ loco citato afferuntur; cum alioquin mors innocentis non sit objectum moratæ justitiæ: et exinde clarius inferatur quomodo objectum Prudentiæ sit verum, quoad sui materialitatem, contingens; quamvis formaliter in esse prudentialis, semper sit verum.

Resolvitur Objectio.

VII. Ne autem illaqueeris ratione ab adversariis objecta, nempe quod virtus nunquam prætergrediatur propria confinia, propriamque materiam; distinguas necesse est inter virtutes afficientes intellectum seu rationem speculativam, et virtutes efficientes rationem practicam, seu intellectum practicum, aut appetitum: illarum objectum, seu materia, est veritas speculativa, quæ aut talis est, aut non; et propterea si objectum tale non sit, veritas profecto haberi non potest; et hæ nunquam prætergrediuntur materiam propriam; quia illam postulant ut revera est in se. At virtus afficiens rationem practicam qualis est Prudentia, necnon virtutes affectivæ, quæ in objectum tendunt a Prudentia propositum, tendunt quidem in verum, sed in verum practicum, quod tale est formaliter, quamvis aliquando materialiter et in se tale non sit. Quando enim circumstantiæ diligenter examinatæ valent inducere ad prudenter judicandum, quod certo moraliter adsit objectum virtutis, adest quantum sufficit ad terminandum actum virtutis moralis; quia subest judicio prudentiæ, quæ est ratio agibilium; et quia non raro evenire potest, quod objectum materialiter revera non adsit, quod tamen adesse post mature perpensas rei circumstantias, prudentia dictet; idcirco virtus exit quidem confinia propriæ materiæ materialiter talis, sed non exit confinia materiæ formaliter talis; quia materia formaliter talis harum virtutum, non est nisi materia a prudentia judicata talis: unde veritas, quæ est Prudentiæ objectum, non est sicut veritas speculativa, quæ aut est, aut non est in se talis; sed est veritas exequenda, et practica, seu quodammodo contingens in se, et materialiter; quamvis semper talis formaliter, quia a circumstantiis mature perpensis manifestatur talis, ut explicui in duobus exemplis allatis. Et quemadmodum in casu, quo objectum virtutis revera adsit, puta verus pauper respectu misericordiæ, si circumstantiæ mature examinatæ illum talem non ostendant, imprudenter eleemosyna erogatur; ita quando objectum revera non adest, si a circumstantiis perpensis tale demonstretur, prudenter eleemosyna erogatur, ac proinde actus veræ misericordiæ elicitur.

Excusari e peccato qui opus aliquod intrinsecus, seu ex objecto et natura sua malum peragit, existimans ex conscientia invincibiliter erronea esse bonum, puta qui contractum init revera usurarium, quem ex conscientia invincibiliter erronea justum credit, fatentur omnes, idque clarum est, compertumque ex propositione ab Alexandro VIII. proscripta, quæ est secunda inter eas, quas damnavit die 7. Decembris 1690. At difficultas excitatur, et sub examen inducitur a Theologis, num hic non solum sit a culpa immunis, verum etiam opus bonum exerceat, et mereatur. Circa hoc magna fervet inter illos disceptatio, ac in duas oppositas abeunt ipsi opiniones. Plures, quibus etiam nonnulli D. Thomæ discipuli adhærent, partem ajentem propugnant, asseruntque eum, qui opus aliquod intrinsece malum perpetrat, putans ex conscientia invincibiliter erronea esse bonum, non modo culpæ expertem esse, sed et actum virtutis exercere, et mereri, si cæteræ non desint requisitæ ad meritum conditiones.

Quare si hac conscientia, inquit Thomas Sanchez de *Praecept. Decal. Tom. 1. Lib. 1. c. 11. n. 17. quis judicet se ad mentiendum teneri, ut proximo subveniat, mentiri tunc erit actus bonus virtutis misericordiae.* Alii vero non pauci, et quidem magni nominis, partem negantem sustinent, sentiuntque, eum utique formalis malitiæ reum non esse, qui opus aliquod natura sua malum efficit, autumans ex conscientia invincibiliter erronea illud esse bonum; et ipsum actum virtutis edere et mereri, seu opus conficere bonitate et merito præditum, inficiantur. Et huic sententiæ utroque pollice subscribendum censemus, utpote quæ menti D. Th. omnino consona nobis apparet. Quippe S. D. 1. 2. *q.* 19. *a.* 3. *et* 4. docet, voluntatis bonitatem non solum a ratione, sed etiam, imo multo magis ex æterna lege pendere; ideoque si actio æternæ legi contraria sit, etiamsi rationi erranti sit consentanea, bonam esse non posse. Et *a.* 6. *ad* 1. hæc habet: *Dicendum, quod sicut Dion. dicit in 4. c. de Div. nom. Bonum causatur ex integra causa; malum autem ex singularibus defectibus; et ideo ad hoc quod dicatur malum id in quod fertur voluntas, sufficit sive quod secundum suam naturam sit malum, sive quod apprehendatur ut malum; sed ad hoc quod sit bonum, requiritur quod utroque modo sit bonum.* Hæc sane verba decretoria sunt, si attento animo et præjudiciis vacuo perpendantur. Quare immerito adversæ opinionis Patroni S. Thomam sibi favere arbitrantur, cum a nobis atare ex adductis textibus, aliisque, quos ad prolixitatem vitandam prætermittimus, palam sit ac evidens. Neque hic ullum præjudicium subit sententia asserens non dari opus indifferens in individuo. Nam qui sustinent non dari opus indifferens in individuo, sermonem habent de opere deliberato, cujusmodi profecto non est opus e conscientia invincibiliter erronea directum. Qui hac de re plenius instrui cupit, consulat Christophorum a S. Joseph de Regulis Morum *Quaest. IV. Art. XII.* Em. Gotti *Tom. 1. in 1. 2. Quaest. 4. Dub. 4. §. 2.* et Patrem Danielem Concina *Tom. 2. Lib. 2. De Conscient. Dissert. 1. cap.* 5. qui aliis pluribus validissimis argumentis eamdem sententiam confirmant, ac contrariam opinationem e fundamentis evertunt.

§. IV. *De Conscientia Perplexa.*

Quid agendum ob habente Conscientiam perplexam vincibiliter?

I. CUM Conscientia Perplexa illa sit, quæ peccatum tibi dictat quamlibet partem eligas, sive agas, si ab agendo abstineas; idcirco si perplexitas sit vincibilis, teneris diligentia uti ad perplexitatem deponendam, quandoquidem teneris peccatum vitare, cui illidis, ductus necessitate saltem virtualiter volita in sua causa, quæ est ignorantia vincibilis.

Quid ab habente illam invincibiliter?

II. Si perplexitas sit ex ignorantia invincibili, et nequeas actionem suspendere, aut illam differre, donec consilium petas, tunc teneris eligere id quod tibi coram Deo videtur minus malum; quia reapse facis quantum potes in tali necessitate, nec peccas. Si vero ex utraque parte æquale malum appareat, et necessitas agere compellat, tunc, ut coram Deo te a peccato immunem reddas, eam partem eligas, quæ minus sensualitati favet: aliter convincereris, te omnem diligentiam non præstitisse.

☞ Qui conscientia perplexa invincibili laborat, utique si eam deponere nequeat, peccatum vitat eligendo quod est minus malum, seu quod sibi minus malum apparet. At quid dicendum, si eligat id quod apparet majus malum? In tali casu peccat iste secundum quantitatem excessus, quia hunc excessum libere eligit. Sic P. Antoine *Tract. de Conscient. cap. 1. q. 4.* qui subdit, quod si utraque pars appareat æque mala, non peccat qui alterutram eligit, quia caret libertate ad peccandum, ut ei peccatum imputari queat. Optime tamen monet Auctor, quod tunc unusquisque debeat eligere eam partem, quæ minus sensualitati favet, ut coram Deo se reddat a peccato immunem.

§. V. *De Conscientia Dubia.*

Quid sit Conscientia Dubia?

I. COnscientiam Dubiam, seu dubitationem tunc evenire *proprie, et stricte, quando rationes sunt æque ponderantes ad utramque partem æqualiter, aut quasi æqualiter moventes*, ait S. Antoninus 1. p. tit. 3. cap. 10. §. 10. Idque egregie multo ante explicaverat S. Th. 3. Metaph. cap. 1. *Dubitatio de aliqua re hoc modo se habet ad mentem, sicut vinculum corporale ad corpus, et eumdem effectum demonstrat... In quantum aliquis dubitat, in tantum patitur aliquid simile iis, qui sunt stricte ligati. Sicut enim qui habet pedes ligatos non potest in anteriora procedere secundum viam corporalem; ita ille, qui dubitat quasi habens mentem ligatam, non potest ad anteriora procedere secundum viam speculationis.*

An possit eligere quid libuerit?

II. Conscientia igitur moraliter, et prudenter dubia illa est, quæ pro utroque extremo rationes invenit ita æquales, aut quasi æquales, ut hærere compellatur, neque ex vi rationum possit alterutrum eligere, ac proinde si eligat, eliget ex sola affectione ad alterum extremum, et non ex vi majoris rationis in extremo illo refulgentis; eliget ergo temere, et imprudenter, quia electio, quæ ratione non ducitur, ab imprudentia et temeritate vacare non potest.

Deceptio nonnullorum circa hæc.

III. Ex his evincas primo deceptionem illorum, qui dubium esse dicunt, quando pro utroque extremo vel nullæ rationes occurrunt, vel solummodo leves: etenim quando nullæ rationes occurrunt, non est dubium, sed mera nescientia et ignorantia; quando autem rationes sunt dumtaxat leves, dubium inde exortum non potest dici morale, rationabile, et prudens, intellectui enim prudenti leves rationes vim facere nequeunt, quippe quæ non fundatæ; ac proinde sunt a prudentia despiciendæ; ut etiam docuit Philosophus l. 2. Elenc. c. 7. *Despiciendæ sunt omnes rationes leves vel quia non habent rem, de qua dubitetur, vel causam dubitandi.* Dubium igitur morale, et prudens ortum trahere debet ab aliqua ratione non levi, sed probabili, cum debeat esse *vinculum ad mentem, sicut vinculum corporale ad corpus*, ut audisti ex S. Thoma.

Quomodo explicandum dubium positivum et negativum?

IV. Evincas secundo, quomodo explicanda sit prima dubii divisio in Positivum, et Negativum, dicendo cohærenter ad modo tradita, quod dubium Positivum, prudens et morale, sit actus positivus mentis inclinantis, et assensum languidum præstantis ad unum, cum formidine magna de extremo opposito: Negativum autem sit suspensio omnis actus, seu inclinationis mentalis, propter æqualem vim menti factam ab æquilibrio rationum. Et hinc inferas, decipi plurimos, definientes dubium Positivum, quod habet rationem levem, et non gravem dubitandi, Negativum autem, quod nullam habet:

ex dictis namque constat, quod ubi nulla est ratio, non sit dubium, sed nescientia; et ubi est ratio levis, non sit dubium morale, et prudens: et proinde contemnendum. Evincas tertio, dubium positivum proprie, non differre ab opinione, nisi forte in gradu aliquo majoris adhæsionis; sicut ab ipsa differt dubium negativum.

Doctor Angelicus D. Thomas *q.* 14. *de Verit. art.* 1. hæc habet: *Intellectus noster possibilis respectu partium contradictionis se habet diversimode. Quandoque enim non inclinatur magis ad unum, quam ad aliud vel propter defectum moventium, sicut in problematibus, vel propter apparentem æqualitatem eorum, quæ movent ad utramque partem. Et ista est dubitantis dispositio, quæ fluctuat inter duas partes contradictionis.* Hactenus S. Thomas. Itaque intellectus nostri facultas, quæ ad assensum vel dissensum præstandum argumentorum pondere trahitur, anceps et suspensa omnino remanet, nec in unam potius quam in aliam partem inclinatur, seu non uni potius parti quam alteri assensum vel dissensum præbet, cum æqualia utrinque ipsi proponuntur argumenta, eo ferme pacto, quo si utrique libræ lanci æquale imponatur pondus, libra omnino quiescit, et immota consistit, nec in unam potius quam in aliam partem deflectit. Nec hanc intellectus nostri fluctuationem, seu suspensionem tollit aliqua levis ratiuncula, quæ contemnenda est. Quare dubium positivum juxta D. Thomam est suspensio assensus et dissensus inter utramque partem ob æqualia rationum momenta, quæ pro utraque parte intellectui sese offerunt: et secundum hanc rationem vocari et dubium negativum potest, quatenus intellectus assensum negat. Hæc sane nitida est ac legitima dubii positivi notio, quam præbet Angelicus, quamque Theologi communiter amplectuntur. Vel ipsemet Auctor eam adoptavit §. secundo; nam n. IV. dubiæ conscientiæ definitionem tradens ait, quod dubia conscientia suspensionem actus importat: et hoc idem repetit n. V.

Hinc duo sponte fluunt non levis momenti. 1. Dubium positivum ab opinione discriminari. Siquidem per opinionem assensus uni parti præstatur; in dubio vero mens anceps hæret, et suspensa manet inter assensum et dissensum. 2. Conscientiam dubiam non esse proprie conscientiam; etenim dubium non est dictamen seu judicium practicum, sed suspensio judicii circa bonitatem, et malitiam actus.

Quid speculativum, et practicum? V. Progrediamur modo ad alias dubii divisiones, nempe secundo in Speculativum, et Practicum; primum evenit, quando dubitatur in ordine ad aliquid cognoscendum, vel etiam operandum absolute, non tamen in ordine ad hic et nunc dirigendam operationem, at idcirco vocari solet speculative practicum. Secundum, quo quis dubitat in ordine ad operationem hic et nunc exercendam, et ideo vocitari solet practice practicum.

Quid Juris, et Facti? VI. Dividitur præterea in dubium Juris, et Facti: primum versatur circa id, quod potest inducere obligationem; puta dubium an extet lex, an contractus sit validus, an adsit potestas legitima etc. Secundum versatur circa factum; utrum factum fuerit; puta, an legem impleverim, an voto satisfecerim, an contractum observaverim, an potestati obtemperaverim etc. Dubium igitur facti est dubitare de facto ipso, ex se solo considerato; si enim consideretur quatenus fundat obligationem consequentem, evadit dubium juris: pute, an horas omiserim, ut inde tenear Beneficiarius restituere: an assensum matrimonio dederim, ut inde tenear debitum reddere etc.

Modus dirigendi conscientiam dubiam. VII. Regula ex probatis Doctoribus ad Conscientiam dubiam recte dirigendam, est; quod qui prudenter dubitat sive dubio positivo, sive negativo supra explicatis, an actio liceat, vel non, et priusquam ratione aliqua prudenti dubium deponat, operatur, peccat peccato illius speciei, de qua dubitat. Tum quia se exponit scienter et deliberate evidenti periculo peccandi tali peccato; quandoquidem non magis dubitat, actionem esse illicitam, quam licitam: tum quia facto suo parvipendit Divinam legem, eliciendo actionem, propter quam dubitat Divinam legem lædendam: quapropter debet ab agendo abstinere, donec, ut dixi, ratione prudenti dubium deponat. Id noverant etiam ipsi Philosophi Gentiles, quorum unum percelebrem audire sufficiat Tullium l. 1. de Officiis: *Bene præcipiunt, qui vetant quidquam agere, quod dubites aequum sit, an iniquum.* Si vero ita dubitans agere compellatur aliqua necessitate; tenetur securiorem partem eligere, idest partem non commodo sed legi faventem, ob rationem datam, ne se peccandi periculo committat.

Explicatur melius et probatur ex Patribus. VIII. Neque in operantis optione stat, eligere partem quam maluerit, aut genio et commodo faventem, nisi hæc sit a peccati periculo remotior; quia, ut dictum est, Deum offendendi periculo se exponeret. Neque electio voluntatis in æquilibrio rationum valet honestatem majorem in partem quam elegerit refundere: nam ut electio sit prudens, debet esse rationabilis; rationabilis autem non est, quæ ratione non ducitur; at non ducitur ratione, ubi æqualitas invenitur rationum pro utraque parte, et proinde electio nequit non esse mere arbitraria, atque temeraria, quippe quæ peccandi periculo operantem exponat. Ita docuerunt omnes Patres; unum sufficiat afferre Augustinum lib. 1. de Baptismo contra Donatistas c. 3. *Graviter peccaret, qui in rebus ad salutem pertinentibus, vel eo solo* (nota bene) *vel eo solo, quod certis incerta praeponeret;* qui autem in rationum æquilibrio non eligit partem securiorem, sed illam potius, quæ affectioni et commodo favet, in rebus ad salutem spectantibus, certis incerta præponit; igitur etc. Ab aliis Patribus afferendis nos levat eruditissimus ille simul, et exactissimus Ecclesiasticæ Antiquitatis explorator Joannes Morinus, qui in l. 1. de Poenit. c. 5. n. 10. ita testatur: *In eo studio Sancti nostri, mille et centum annorum spatio,* qui decurrerant ante scholasticam methodum docendi) *se tantum exercuerunt, ut Sacerdotes docerent .... in casu dubio, securiorem partem semper esse eligendam.*

Probatur ex Sacris Canonibus. IX. Similiter docuere Sacri Canones in hoc documento perpetui: *In dubiis semitam eligendam esse tutiorem*: ita in cap. *Dominus* de secundis nuptiis: et in cap. *Ad audientiam* de homicidio: et in cap. *Significasti*, et in cap. *Petitio*, et in cap. *Inquisitione* de Sent. excom. et multis aliis in locis.

Probatur ex Theologis. X. Ita quoque docuere Theologi omnes usque ad insignis Theologi Gabrielis Vasquezii tempora (cujus verba referemus); eos recenseo, servata temporum serie, atque loca tantum indico; ut qui voluerit, legat: Guilielmus Pariensis in lib. de collat. Benefic. Alexander de Ales in Summa p. 2. qu. 112. de ignorantia casu 8. S. Th. quodlibeto 8. a. 13. et

alibi. S. Bonaventura lib. 2. de perfect. religiosa c. 12. Scotus q. 2. prologi circa finem; Joannes de Friburgo in Summa lib. 3. tit. 34. q. 79. Joannes Gersonius in regulis moralibus; S. Antoninus 1. p. Summ. tit. 3. c. 10. §. 10. et 3. p. tit. 5. c. 2. §. 9. Angelus a Clavasio in Summ. verbo opinio: Major in prologo 4. sentent. ad confirmat. 4. argumenti contra 6. Conclus. Cordubensis l. 2. de ignor. quæst. 3. assert. 3. Panormitanus ad cap. *Juvenis* de Sponsalibus; Adrianus quodlib. 3. q. 2. punct. 3. Sylvester verbo dubium n. 4. Conradus q. 100. de contractibus; Navarrus in Manuali c. 27. n. 193. et 284. et in cap. *Si quis autem* de Poenit p. 7. n. 50. addit; *eam esse assertionem D. Thomae, et omnium consensu approbatam;* et alii multi, qui quamvis doctissimi, relatis cedunt auctoritate et fama. Audiamus modo doctissimum Vasquez in primam secundæ disp. 65. cap. 3. profitentem: *Existimo, absque controversia esse debere, quoties dubitatur, an sit lex aliqua, an non; et solum agitur de periculo peccandi, eligendam esse partem tutiorem .... Sane in hoc casu nullum ex Scriptoribus Scholasticis inveni, qui oppositum asserat.* Si igitur non licet in æquilibrio rationum, dubiam mentem relinquente, eligere quam partem libuerit, sed tenemur securiorem; multo minus licebit eligere partem minoribus momentis fultam, minusque probabilem. Sed de hoc in paragrapho sequenti.

Vera intelligentia illius axiomatis, quod in dubiis melior sit conditio possidentis.

XI. Neque opponas illud axioma, a lege positiva humana invectum in materia justitiæ circa res temporales, quod *in dubiis melior sit conditio possidentis;* igitur in dubio æquilibrii rationum melior erit conditio hominis possidentis suam libertatem: et inde facultatem habentis eligendi quod suæ favet libertati contra Legem etiam Divinam. Respondetur enim, et quidem vere, laudatum principium vim habere in sola materia justitiæ, quoties agitur de dubio justæ possessionis alicujus rei; quando enim sunt motiva prudenter dubitandi, sit ne ager v. g. Petri possidentis, an Pauli contendentis; et dubium nequeat ratione ulla purificari, nec rationes Pauli vincant rationes Petri, sed æqualem gradum servent; in eo casu lex positiva humana decrevit, ut in tali dubio melior sit conditio Petri possidentis; et jure merito; nam ipsa possessio agri ut supponitur, bona fide coepta, et continuata (ante præscriptionis tempus, quod in casu nondum supponitur advenisse) est titulus, quo caret Paulus; et qui præbet fundamentum judicandi, quod rite coepta fuerit agri possessio; nam si difficultatem involvisset, statim menti aut Petri, aut Pauli, aut alicujus, qui negotium gessit, se objecisset; cum autem tunc non se objecerit, et alioquin Petrus agrum bona fide possidere coeperit, et aliquo tempore bona fide perseveraverit, habet eo ipso titulum priorem titulo Pauli, qui titulus est ipsa possessio, ut ager jure positivo Petro adjudicetur.

Male transfertur a materia justitiæ ad alias materias

XII. Observa igitur quanta veritatis jactura hoc principium ad solam justitiæ materiam ab humano jure restrictum, transferri velit a multis ad materiam juris Naturalis, Divini, et Ecclesiæ; ita ut valere contendant in dubiis contra leges Decalogi, Divinas positivas, et Ecclesiasticas; atque dum agitur, an in dubiis spoliari debeat homo libertate eligendi quod vult, an lex Decalogi Divina, et Ecclesiastica sua auctoritate privari, istæ potius cedere homini debeant, non homo istis. Et hoc modo principium, sola humana auctoritate invectum pro pacifica possessione rerum temporalium hominis contra hominem, detorquetur, perperamque usurpatur, ut valeat etiam in casu dubii possessionis hominis contra Deum, quod profecto nunquam suspicari potest, humanam potestatem tali sanctione attentare voluisse.

Accuratius declaratur.

XIII. Sed ut manibus tangas falsitatem adeo injustæ usurpationis: quæro quænam est antiquior et devinctior possessio, illa quam habet homo suæ libertatis, an illa, quam habet Deus, et Ecclesia supra hominis Christiani libertatem? ne mireris, quæsitum extremorum adeo inæqualium me tibi proponere: respondebisne unquam, quod antiquior sit hominis fidelis propriæ libertatis possessio, quam Dei, et Ecclesiæ libertatis ejusdem hominis, cum hic libertatem una cum esse a Deo supremo Domino receperit, sibi semper submittendam, eamdemque in Baptismate juramento tradiderit Ecclesiæ regendam? Si igitur longe antiquior, justior, obligantior est Dei, et Ecclesiæ possessio in hominis fidelis libertatem, quam possessio ipsiusmet hominis in eandem; dato etiam, quod perperam trahi et raptari velit dictum principium ad materias juris Divini, et Ecclesiæ, debebit cedere possessio hominis possessioni Dei, et Ecclesiæ, et proinde in casu dubio, in quo aut debeat cedere homo suæ libertati, suoque commodo, aut violari jus Divinum, et Ecclesiæ, hoc jus præferendum erit juri hominis, et homo tenebitur securiorem partem eligere, ne Deo aut Ecclesiæ injuriam irroget.

* Nemini difficultatem facessere debet quod asserit S. P. Benedictus XIV. *de Synod. Dioec. lib. 7. cap. 11. n. 2.* nimirum, quod *ubi Doctorum magna discrepantia est, integrum erit eam sententiam amplecti, quae magis arriserit.* Nam gemina responsio in promptu est, ut opportune observat eximius Theologus Minorita Conventualis, qui postremo Theologiam Moralem Patris Antoine eruditis notis locupletavit *not. 1. ad q. 4. cap. 2. de Conscient. in resp. ad* 6. Primo Alphabeticus Index illius operis a privatis hominibus confectus hanc utique generalem et indefinitam continet propositionem. At in Pontificio textu singulari tantum casui aptatur, in quo ambigitur, num *fiat reus violati statuti synodalis* ille Parochus, qui viaticum denegavit homini incidenti in lethalem morbum ipso sumptæ communionis die, ut legenti integrum contextum clarius patebit. Secundo, etiamsi Pontifex generatim id ediceret de quibusvis moralibus controversiis, adhuc nihil exinde contra nos extenderetur. Tunc siquidem credere par esset, eam dari optionem hac solum lege, sanioribus morum Regulis, ipsique Juri Pontificio plane conformi, nempe quod quis juxta eam opinionem, quam pro arbitrio ex pluribus amplectitur, possit prudenter formare conscientiam suam; vel quia magis tutam esse videt, vel saltem quia reliquis verosimiliorem apprehendit mente sua. Nam juxta variam hominum indolem ac dispositionem evenire facile potest, ut perspecto Doctorum circa rem aliquam dissidio, unus hinc *inducatur in dubitationem,* sicque ea manente *se committat periculo, et peccet* juxta alterutram partem agendo; alter vero *in nullam dubitationem adducatur, et sic non committat se discrimini, nec peccet,* quemadmodum docet (*quodl. 8. q. 6. a 13.*) Angelicus Magister.

Ceterum ejusdem S. P. mens comperta est atque explorata ex iis, quæ habet in sua Epistola Encyclica ad omnes Patriarchas, Archiepiscopos, et Episcopos super præparationem ad Jubilæum postremi anni Sancti data *die* 26. *Junii* 1749. Quippe inter varia saluberrima monita illud præcipue Confessariis inculcavit, quod spectat ad delectum Scriptorum, et opinionum Moralium in rebus ambiguis conscientiam, forumque Sacramentale concernentibus: *Cum Confessarius*, ait, *in dubiis quaestionibus, aut de iis, quarum notitia caret, evolvere libros coactus sit, nihil novi pronunciabimus, si dixerimus in tanta Scriptorum multitudine, reperiri illos, qui opinantur, scribuntque juxta modum ob evangelica simplicitate, et Patrum doctrina prorsus alienum.* Tum relatis hanc ad rem verbis prædecessoris sui Alexandri VII. *Cum plures opiniones Christianae disciplinae relaxativas et animarum perniciem inferentes etc.* subdit: *Verum praetermissis implicatissimis quaestionibus, quae excitari de Scriptorum authoritate, eorumque doctrinis possent, sat nobis erit Confessarium monere, ne in dubiis controversiis propriae adhaereseat opinioni, sed antequam deliberet, evolvat non unum, sed plures libros: inter istos consulat praestantiores: postea illam amplectatur sententiam, cui magis suffragari rationem, et authoritatem favere cognoverit. Ita docuimus in nostra Epistola encyclica de Usuris*, Vix pervenit ad aures nostras §. 8. (*dato die* 1. *Nov.* 1745.) *Idipsum nunc in memoriam revocamus. Nostra quippe sententia coerceri intra foenoris confinia non debet; sed ad ea omnia extendi, quae ad forum sacramentale, et conscientiarum regimen attinet.* Hæc S. P. *in Epist. cit. n.* 21. prout illa italico sermone ad Episcopos per Italiam transmissa fuit, hic latine reddita. Extat *in Append. ad Tom.* 3. *Bullarii* ejusdem Pontificis *n.* 2.

§. VI. *De Conscientia Probabili, et Probabiliori.*

Quid Conscientia Probabilis, et Probabilior?

I. Conscientia Probabilis illa est, quæ ex gravi aliquo fundamento, habente magnam vim trahendi ad assensum, actionem probabiliter judicat licitam, aut illicitam, tamen cum formidine non levi partis oppositæ: Probabilior illa est, quæ nititur motivo notabiliter firmiori suo opposito, et propterea vel nullam omnino, vel modicissimam formidinem relinquit; et si hanc relinquat, illam relinquit non comparative ad probabilem, sed comparative ad verum attingendum, quod cum clare non illuceat, aliquam videtur semper formidinem relinquere an revera attingatur.

Distinctio Probabilioris a Tutiori et Rigorosa.

II. Et hic statim nota, quomodo idem non sit, opinionem aliquam esse probabiliorem, et esse tutiorem; et propterea solemnem imposturam esse a nonnullis impactam Probabiliorismo, ut contra ipsum invidiam et odium augeant, dum illum appellant Rigorismum. Quis enim ignorat, multas esse opiniones probabiliores, quæ nullatenus sunt tutiores, neque rigorosiores? Tutior est, quæ integram omnino Missam asserit, esse diebus festivis audiendam sub peccati mortalis reatu, non tamen est probabilior. Tutior, quæ jubet præmittendam esse Sacramento Poenitentiæ contritionem undequaque perfectam; neutiquam probabilior, et aliæ centenæ. Probabilior igitur illa est, quæ rationibus notabiliter firmioribus nititur supra mere Probabilem. Tutior, seu rigorosa illa est, quæ magis recedit a peccandi periculo, tametsi rationibus firmioribus non nitatur. Quando igitur audis Probabilioristas velut Rigoristas traduci, deride calumniam, et quidem non a piaculo immunem, quippe quæ aperto mendacio detrahere velit honori Probabiliorismi, opinionisque rationabilioris, quam falsum est, semper esse tutiorem, nisi quando tutior simul est rationabilior; et tunc non meretur rigorosa appellari, sed veritati conformior et rationabilior.

Abusus gravis multorum in sequendis opinionibus.

III. Cum igitur Opinio probabilis illa sit, quæ gravi nititur fundamento, quod viro illam admittendi innotescat; inferas, quam imprudenter et culpabiliter agant illi, quibus sufficit scire, quod extent nonnulli opinionem aliquam docentes, ut eam expansis ulnis amplectantur, quin alia prorsus cura sollicitentur, examinandi quo fundamento innitatur. Hujusmodi enim homines non operantur ex opinione probabili, quippe quibus non innotescit grave ne, an leve sit fundamentum, quo nititur: non enim sufficit, etiam juxta Probabilistas, ad prudenter agendum, ut opinio sit probabiliter probabilis, sed requiritur quod sit certe talis; certe autem talis haberi non potest ab ignorante qualitatem fundamenti, quo nititur. Similiter neque sufficit scire, opinionem illam ab aliquibus propugnatam, non esse a S. Seda confixam. Hic, inquam, modus se gerendi in opinionum delectu, ut imprudens et culpabilis ab ipsis quoque Probabilistis reprehenditur; immo reprobatus habetur in thesibus a SS. Pontificibus Alexandro VII, et Innocentio XI damnatis. Ille quippe hanc proscripsit, quæ est in ordine 27. inter eas, quas damnavit *die* 24. *Septembris* 1665. *Si liber sit alicujus junioris, et moderni, debet opinio censeri probabilis, dum non constet esse rejectam a Sede Apostolica tanquam improbabilem.* Iste vero hanc aliam confixit, quæ est in ordine 3. inter eas, quas censuris notavit *die* 2. *Martii* 1679. *Generatim dum probabilitate sive intrinseco, sive extrinseca, quantumvis tenui, modo a probabilitatis finibus non exeatur, confisi aliquid agimus, semper prudenter agimus.* Hæc autem idcirco indicare et monere volui, quia non semel ex ore nonnullorum Ecclesiasticorum ita fieri propriis auribus audivi.

Quid probabilitas intrinseca, quid extrinseca?

IV. Occasione autem hujus thesis, nota, probabilitatem intrinsecam desumi a pondera rationis, et probationum; extrinsecam vero ab auctoritate Doctorum illam sustinentium. Et circa hanc nota iterum, quod non tam desumatur ax numero, quam ex qualitate Doctorum: quis enim ambigat, auctoritatem S. Thomæ, S. Raymundi, S. Antonini, S. Bonaventuræ, S. Caroli Borromæi, et similium longe pluris faciendam esse auctoritate multorum istis non æquabilium, quandoquidem præter eminentem, qua floruere, doctrinam, insigni quoque sanctitate, quæ promeretur lumen discernendi rectum a pravo, lucem a tenebris, rejicienda ab asserendis, donati fuare? Similiter inter alios Theologos illi anteferendi sunt, qui res, super quibus respective resolvunt, ab imis usque fundamentis examinarunt, momenta hinc inde perpenderunt, objectaque solide enodarunt; quemadmodum fuere doctissimi Cajetanus, Sotus, Medina, Vasquez, Suarez, aliique hujusmodi; sunt, inquam, isti anteferendi pluribus aliis, qui vel nullo, vel levi tantum rerum examine contenti, opiniones pro genio factionis, cui se adscripsere, adoptant.

Quid probabilioritas?

V. Simili modo Probabilior opinio ab intrinseco dicitur illa, quæ solidioribus notabiliter fundamentis nititur, quam altera: ab extrinseco autem talis appellabitur, quæ a Doctoribus celebrioribus, juxta discretionem modo traditam, sustinetur.

Quid probabilitas Objectiva et Subjectiva?

VI. Probabilitas autem, sicut et Probabilioritas dividi potest in Objectivam, et Subjectivam. Objectiva illa vocari solet, quæ est gravi reapse fundamento munita, si sit probabilitas, vel revera notabiliter graviore, si sit probabilioritas. Subjectiva illa est, quæ viro fundamenta mature consideranti talis respective esse videtur; et si revera talia habeat fundamenta, erit probabilitas, vel probabilioritas objectiva simul et subjectiva; sin autem, erit subjectiva tantum, non objectiva.

Aperitur status quæstionis, et præmittuntur certa.

VII. Quæstio itaque gravissimi momenti excitatur, an licitum sit sequi opinionem vere probabilem in concursu probabilioris cognitæ ut talis; ita ut inculpate agat, qui secundum probabilem operatur, probabiliore prætermissa? Antequam autem huic quæsito respondeam, præmitto, modo apud omnes certum esse, id non licere, quoties agitur de valore cujuscumque Sacramenti: nam Innocentius XI. hanc thesim primo loco damnavit: *Non est illicitum in Sacramentis conferendis sequi opinionem probabilem de valore Sacramenti, relicta tutiore, nisi id vetet Lex, conventio, aut periculum gravis damni incurrendi. Hinc sententia probabili tantum utendum non est in collatione Baptismi, Ordinis Sacerdotalis, aut Episcopalis.* Insuper est indubitabile, nulli Judici licitum esse judicare secundum opinionem minus probabilem, relicta probabiliore. Etenim similiter laudatus Innocentius secundo loco sequentem thesim damnavit: *Probabiliter existimo, Judicem posse judicare juxta opinionem etiam minus probabilem.* Præterea non licet agere secundum opinionem probabilem, qualibet probabilitate fultam; dummodo a probabilitatis finibus non exeatur. Quandoquidem idem Pontifex tertio loco damnavit thesim sequentem, etiam supra relatam: *Generatim dum probabilitate sive intrinseca, sive extrinseca, quantumvis tenui, modo a probabilitatis finibus non exeatur, confisi aliquid agimus, semper prudenter agimus.* Denique illicite agit, et inexcusabiliter infidelis non credens, ductus opinione minus probabili; quoniam idem Pontifex quarto loco damnavit sequentem thesim, quæ intollerabili impudentia ita asserebat: *Ab infidelitate excusabitur infidelis non credens, ductus opinione minus probabili*: mirum, quousque Probabilistæ vim probabilitatis impulerint!

Proponitur difficultas.

VIII. Hæc sunt certa, et ab omnibus Theologis tenenda; nempe illicitum esse amplecti opinionem minus probabilem in concursu probabilioris in casibus modo recensitis. Videndum itaque superest, an id liceat in aliis casibus ad Conscientiam, atque æternam animæ salutem pertinentibus: an scilicet qui videt, opinionem asserentem v. g. licitum esse talem contractum, talem actum, esse tantum probabilem, et gravi fundamento innixam; et simul videt, opinionem asserentem illum contractum, illum actum illicitum, esse probabiliorem, et notabiliter graviori fundamento innixam, prudenter et licite agat, si sequatur probabilem, relicta probabiliori ut se cognita ut tali?

Illicite agit qui relicta probabiliori, amplectitur minus probabilem.

IX. Dico igitur cum omnibus Theologis, qui usque ad annum 1577. scripserunt, illicite se gerere illum, qui postposita notabiliter probabiliori, amplectitur minus probabilem. Epocham istam notavi, quia primus docens, licitum usum minus probabilis in concursu probabilioris, fuit, alioquin insignis Theologus, Bartholomæus de Medina in volumine parvo ab ipso edito circa dictum annum, neque ante ipsum ullus invenitur, qui ita docuerit: et quamvis deinde multos obtinuerit sectatores, eamdem opinionem sustinentes; nihilominus inveniuntur potius id fecisse speculative, quam practice; nam plerumque definierunt suas assertiones pro praxi juxta probabiliorem, ut videre est præcipue in doctissimo Suarez.

Infitiantur plures, Bartholomæum Medinam Auctorem fuisse probabilistici systematis, prout a suis Patronis propugnatur. Lege P. Danielem Concina *Theol. Christ. Tom. II. Lib. III. Dissert. II. Cap. I. n. VI. et in Hist. Probabil. et Rigor.* italica lingua exarata *Dissert. I. Cap. II. n. IV.*

Probatur ex Scripturis Sacris Veteris Testamenti.

X. Assertionem positam aliquot selectis ostendo Scripturæ testimoniis, multis aliis transmissis. Deuteronomii cap. 17. jusserat Deus per Moysen: *Si difficile, et ambiguum apud te judicium esse perspexeris .... inter causam, et causam .... et judicium intra portas tuas videris verbo variori, surge .... veniesque ad Sacerdotes Levitici generis, et ad Judicem, qui fuerit illo tempore: quæresque ab eis .... judicii veritatem, et facies quodcumque dixerint.* En proposita quæstio nostra inter causam, et causam, dum variæ sunt doctorum opiniones; nec docuit Deus, eligendam, quæ favet proprio commodo, sed jussit consilium a supremis judicibus petendum, et quærendam ab eisdem judicii veritatem quantum fieri potest: atqui cognoscens probabiliorem in concursu probabilis, si hanc eligit, illa seposita, non quærit judicii veritatem: etenim, quando certo verum haberi non potest (quod dum cognoscitur, nemo ambigit esse tenendum) quid superest, nisi ut quod magis ad verum appropinquat amplectamur? Sed qui, electa probabili, in concursu probabilioris, eligit quod minus ad verum appropinquat, et postponit quod magis ad verum accedit; igitur non quærit sincero corde veritatem, sed commodum. Quid namque significat minus probabile, nisi quod minus ad verum ignotum et obscurum prudenter putatur appropiare? et quid significat probabilius, nisi quod ad idem verum ignotum et obscurum magis accedere prudenter existimatur? Item Ecclesiastici 37. docemur a Spiritu Sancto: *Ante omnia, verbum verax præcedat te, et ante omnem actum, consilium stabile*: atqui ille, qui eligit probabilem in concursu probabilioris, non quærit verbum verax, cum deliberate eligat id, quod minus ad verum accedere fatetur: neque vere vult, consilium stabile præcedere actiones suas, cum deliberare velit, et eligat consilium minus stabile, minusque probabile; igitur male eligit, et peccat.

Probatur ex Novo,

XI. Afferamus textum, multis aliis omissis, Novi Testamenti, nempe Doctoris Gentium D. Pauli ad Ephes. cap. 5. scribentis: *Videte, Fratres, quomodo caute ambuletis .... intelligentes quae sit voluntas Dei;* et ad Philipp. 4. *Quaecumque sunt vera, cogitate.* Tenetur ergo omnis Christi cultor, præcipue quando agitur de Christi violanda lege, caute ambulare, necnon, quando voluntas Dei manifeste perspecta haberi non potest, investigare quid propius ad illam accedat; et similiter quando indubi-

tanter veritas haberi non potest, cogitare, quæ ad illam magis accedunt: atqui ille, qui relicta opinione rationabiliori, fundatiori, et probabiliori, eligit sua sponte minus rationabilem, fundatam, minusque probabilem, sincere non quærit intelligere, quæ sit voluntas Dei, neque sincere cogitat quæ sunt vera: cum respuat id, quod etiam in conscientia sua magis ad verum appropinquat: igitur agit contra doctrinam Apostoli.

Occurritur objectis. XII. Neque reponas, ex his inferri, quod nedum probabiliora, sed etiam tutiora sequi debeamus; id namque perperam infers, eum, ut monuimus, tutiora multoties non sint vero propinquiora, neque voluntati Dei proximiora, eo quod ipse velit, ut rationabile sit obsequium nostrum; ac proinde, quæ fundatiori rationi sunt innixa, non quæ absolute meliora sunt amplectamur ex præcepto, bene autem ex consilio; de quo in præsentiarum non est sermo. Neque iterum dicas, etiam probabiliorem esse fallibilem; quod concedo: at concedere etiam tu teneris, probabilem esse magis fallibilem; quomodo igitur sincere affirmare poteris, te quærere veritatem: eligendo data opera magis fallibilem, post cognitam minus fallibilem?

Probatur auctoritate Patrum. XIII. Probemus modo assertionem positam aliquibus SS. Patrum testimoniis: pluribus prætermissis, quæ ab auctoribus nostræ partis afferuntur. Tres dumtaxat seligo: Nazianzenum, Chrysostomum, Augustinum. S. Gregorius Nazianzenus, Orat. 27. *At plerisque secus videtur, inquies: quid vero mea interest, qui rei veritatem magis curo? Hoc enim vel me condemnaverit, vel absolverit, hoc miserum vel beatum reddiderit.* Igitur non est attendendum quid a plerisque dicatur, nisi dicta momentis firmioribus illi demonstrent: atqui opposito modo se gerit, qui, contentus de multitudinis voce, de dictorum majori veritate non curat, quippe qui propinquiora veritati deliberate rejicit, ut ea amplectatur, quæ minus ad veritatem accedunt; igitur sibi vaticinetur, an sit condemnandus, vel absolvendus, reddendus miser, vel beatus. Chrysostomus Hom. 44. in Matth. interrogat quærentes veritatem: *Si vestimentum empturus, unum giras negotiatorem, et alterum, et ubi meliores vestes inveneris .... ub illo comparas; an non oportet populum circuire omnes Doctores, et inquirere ubi sincera veritas Christi venditatur, et ubi corrupta: et veriorem eligere, plusquam vestimentum?* Atqui hanc studiosam curam non adhibet pro inquirenda doctrina Christi ad mores spectante, qui notam rationabiliorem abigit, ut minus rationabilem amplectatur; nec *veriorem* eligit, qui minus veram, rejecta magis ad verum accedente, adoptat: igitur reprobatur a Chrysostomo. S. Augustinus lib. 1. contra Academicos cap. 4. *Quisquis minus instanter, quam oportet, veritatem quærit; is ad finem hominis non pervenit: quisquis autem tantum, quantum homo potest, ac debet, dat operam inveniendae veritati, etiamsi non inveniat, beatus est,* seu eximitur a peccato: *totum enim facit, quod ut faciat ita, natus est.* Quomodo igitur dicendus erit dare operam, quantum potest, veritati inquirendæ, qui assecuta opinione, qua putat, se magis ad verum accedere, eamdem respuit, ut alteram, quam censet minus ad verum appropinquantem, sibi eligat? Præterea de quonam evidentius verificabitur, *minus instanter, quam oportet,* (quippe quod agatur de offensa Dei incurrenda) *veritatem inquirere,* quam de illo, qui suasus, opinionem unam longe propinquiorem esse veritati, et alteram a veritate longiquiorem; illa rejecta, istam sequi decernit? Si ergo, qui ita se gerit, Augustini judicio. *finem hominis,* nempe Beatitudinem, *non assequitur,* viderint Probabilistæ suas aliorumque Conscientias dirigentes præfato modo. Hæc sunt adeo perspicua, ut duntaxat nolens ea videre non possit.

Probatur auctoritate S. Thomæ. XIV. Post auditos Sanctos Patres, æquum est audire etiam Angelicum Præceptorem, quippe qui ex Patribus suam hauserit Doctrinam: nam et quidem ex S. Augustino præcipue, ut propterea communi elogio jure merito Augustinus Contractus appellatus fuerit. Relictis pariter hujus Theologiæ Principis multis textibus, unum tantummodo seligo ex Quodlibeto 8. quæst. 6. art. 13. cui titulus: *Utrum quando sunt diversae opiniones de aliquo facto, ille, qui sequitur minus tutam, peccet?* et affert in exemplum quæstionem celebrem de pluralitate simultanea Præbendarum retinendarum; et postquam proposuit argumenta tam pro parte affirmante, quam pro parte negante; ita resolvit quæsitum: *Dicendum, quod duobus modis aliquis ad peccatum obligatur* (idest ducitur, et ligatur): *uno modo, faciendo contra legem, ut cum aliquis fornicatur; alio modo, faciendo contra Conscientiam, etsi non sit contra legem, ut si Conscientia dictet alicui, quod levare festucam de terra sit peccatum mortale. Ex Conscientia autem quis obligatur ad peccatum, sive habeat certam fidem de contrario ejus, quod agit, sive etiam habeat opinionem cum aliqua dubitatione: illud autem, quod agitur contra legem, semper est malum, nec excusatur per hoc, quod est secundum Conscientiam: et similiter quod est contra Conscientiam, est malum, quamvis non sit contra legem: quod autem nec contra Conscientiam, neque contra legem est, non potest esse peccatum. Dicendum est ergo, quod quando duae sunt opiniones contrariae de eodem, oportet alteram esse veram, alteram falsam; aut ergo ille, qui facit contra opinionem Magistrorum, habendo plures Praebendas, facit contra veram opinionem, et sic cum faciat contra legem Dei, non excusatur a peccato,* (ob ignorantiam vincibilem) *quamvis non faciat contra Conscientiam; sic enim contra legem Dei facit: aut illa opinio non est vera, sed magis* (est vera) *contraria, quam iste sequitur, ita quod liceat habere plures Praebendas: et tunc distinguendum est; quia aut talis habet Conscientiam de contrario* (nempe non licere habere plures Præbendas), *et sic iterum peccat* (agando contra Conscientiam): *aut non habet Conscientiam de contrario, sed certitudinem: sed tamen in quandam dubitationem inducitur ex contrarietate opinionum, et sic, si manente tali dubitatione, plures Praebendas habet, periculo se committit, et sic procul dubio peccat, utpote magis amans Beneficium temporale, quam propriam salutem, aut ex contrariis opinionibus in nullam dubitationem adducitur, et sic non committit se discrimini, nec peccat.*

Hallucinatio recentiorum. XV. Ex his Angelici Doctoris verbis duo elicere debes: primum, grandem multorum recentiorum deceptionem, contendentium non posse dari actionem contra legem, quæ non sit contra Conscientiam; cum oppositum manifeste tradatur a D. Thoma, et quidem jure merito, cum fideles adulti plura necessario scire teneantur et possint, quorum ignorantia

non potest non esse vincibilis et culpabilis, unde aequitur quod revera peccent contra legem; quamvis non contra Conscientiam vincibiliter talia ignorantem. Secundum est, quod, juxta S. Thomam, ut quis in opinionum controversia sine peccato se gerat, debeat illam opinionem eligere, quæ illius Conscientiam a prudenti dubitatione purificet: quomodo autem fieri poterit, ut omnis prudens dubitatio ab illo dispellatur, qui in opinionum æquilibrio non eligit id, quod tutius est, cum ipsummet rationum æquilibrium mentem ambigentem teneat; et a fortiori, qui in opinionum notabili inæqualitate minus probabilem eligit, relicta probabiliore? Quis non perspiciat, nisi sit mentis præoccupatæ, quod quis ita eligendo, non sequitur rationem, sed commodum? nam in æquilibrio fundamentorum, nisi tutius eligatur, eligitur, non quod rationabilius est, sed quod commodius: et a fortiori id committitur in electione opinionis minus rationabilis et fundatæ, contra magis rationabilem et fundatam.

Occurritur objectioni. XVI. Dices, dubitatem rejici a voluntate, hoc ipso, quod mens suadeatur, sibi licere eam eligere, quæ magis placet. Respondeo: vel quis eligit, ductus majori ratione, quam in tali opinione perspicit, vel non: si majori ductus ratione, quam perspicit, id est quod asserimus esse faciendum: si non, igitur eligit imprudenter; imprudens namque, et culpabilis est electio, quæ ratione non ducitur, sed solo affectu ad eam partem, quæ commodior evadit, cum periculo Divinæ offensæ; ac proinde irrationabilis est præfata suasio, sibi licere electionem cujuslibet partis. Immo cum intellectus sit potentia necessaria, et compellatur vel dubitare in æquilibrio, vel formidinem augere in minori probabilitate, contraposita majori probabilitati cognitæ; impossibile est, quod solo voluntatis imperio aut dubietas, aut formido prudenter tollatur, ac proinde *cum se periculo committat, procul dubio peccabit*, ut verbis Angelici concludam.

Probatur rationibus. XVII. Superest tandem, ut assertio nostra rationibus ostendatur, quarum præcipuæ dudum indicatæ fuere: paucas seligo, easdemque firmissimas. Prima sit, et jam superius indicata: Non potest quis dici sincerus veritatis amator, neque prudens elector, qui, quando non potest assequi id quod est certe verum, (istud enim certo cognitum, a cunctis est tenendum juxta omnes) non conatur assequi, et eligere id, quod cognoscit magis ad verum accedere, sed eligit id quod cognoscit minus ad verum propinquare: atqui eligens probabilem, relicta notabiliter probabiliori cognita, ita operatur; ergo non est sincerus veritatis amator, neque prudens elector. Major est per se nota; quomodo enim dicetur quis sincerus modestiæ amator, qui in re obscura, an ad modestiam spectet, eligit id quod minus ad modestiam accedit, relicto eo, quod cognoscit magis ad modestiam appropinquare? Sicuti ab opposito, quomodo dicetur quis sincere odio habere avaritiam, qui in re obscura an ad avaritiam propendat, eligit id, quod minus ab avaritia elongat, relicto eo, quod novit magis ab avaritia recedere? Minor patet ex ipsis terminis: quid aliud enim est eligere minus probabilem in concursu notabiliter probabilioris, nisi eligere id, quod minoribus fundamentis munitur, relicto eo, quod majoribus fundamentis firmatur; et per consequens eligere id, quod minus ad verum accedit, eo prætermisso, quod noscitur magis ad verum appropinquare? Consequentia autem est in forma: ergo ita se gerens, neque est sincerus veritatis amator, neque prudens elector, neque veraciter Deo cum Regio Psalte potest dicere: *Viam veritatis elegi; judicia tua non sum oblitus.*

Oppositio. XVIII. Oppones, etiam eligentem minus probabilem, eligere verum practicum, quamvis minus splendens, quemadmodum ait P. Paulus Segneri in prima epistola, sive alius quisque nominis venerandi usurpator: datur aurum notæ et qualitatis purioris et splendidioris: et aurum notæ et gradus inferioris; tamen inæqualitas gradus non tollit, quin utrumque sit aurum, et in vera specie auri: ita quamvis probabilior affirmans sit veritatis lucidioris, etiam minus probabilis negans, veritate pollet, quamvis gradus inferioris: et etiam istam eligens viam veritatis eligit.

Dissolvitur. XIX. Respondeo, grandem contineri in hac oppositione deceptionem, falsoque omnino inniti præsupposito. Nam neque probabilior affirmans, neque minus probabilis negans, sunt opiniones certo veræ; quandoquidem de ea re, quæ certo vera est, nullus datur disceptandi locus; sed unusquisque tenetur illam admittere; idque ex eo manifeste constat, quod de re certo vera nequeat excitari contentio partium, quarum una affirmet, altera neget; immo pars negans, ut aperte falsa redarguitur; quandoquidem vero non nisi falsum opponitur. Constat igitur, quod neque probabilior, et a fortiori neque minus probabilis sint certo veræ; ac proinde cum de materia, circa quam versantur, certo verum haberi non possit, disceptandi datur aditus eo fine, ut dum certo verum haberi nequeat, illud saltem eligatur, quod magis ad verum accedit; et ita se gerit, qui probabiliori, secus, qui minus probabili oppositæ subscribit. Et hinc apparet fallax similitudo de auro inæqualis gradus et qualitatis, quandoquidem certum est, utrumque esse verum aurum, atque in specie veri auri, unde sive unum eligatur, sive aliud, certum est, eligi verum aurum; non ita in opinionibus probabiliori, et minus probabili opposita: quæ ambæ neque sunt, neque esse possunt certo veræ, alioquin sequeretur quod duæ contradictoriæ, essent simul veræ, quod est inauditum: necesse est igitur alterutram esse falsam; et cum nequeat certe dignosci quænam falsa sit, illud superest, ut quis prudenter eligat, et in falsam non impingat, quod illam eligat, quam magis ad verum appropinquare comperit. Cum itaque neutra sit certo vera, falsum est, quod eligens alterutram eligat verum, sive speculativum, sive practicum, cum, ut dixi, ignoretur quænam earum sit certe vera etiam practice: in tali igitur obscuritate sincerus veritatis amator illam eligere debet, quæ magis ad verum practicum appropinquat: hujusmodi autem est, quæ potiori, et firmiori fulcitur ratione.

Explicatur manus gis data responsio. XX. Instauro responsionem hanc exemplo: quomodo fieri potest; ut utraque sit practice vera, dum sunt ad invicem contradictoriæ? Ratio practici quid aliud addit vero, nisi ut quod alioquin non cognoscitur certo verum, prudenter habeatur ut tale in praxi? Ita est, dicunt adversarii: at quomodo fieri potest, ut judicans prudenter veram illam, quæ est longe probabilior, judicet prudenter simul veram alteram, quæ contradictorie huic opponitur, et est minus probabilis? quænam mens, quæve Conscientia potest, ex merito alicujus actionis, eandem pru-

denter et practice judicare simul licitam, et illicitam, nisi ex mera affectione voluntatis, et propensione genii? Si enim ex merito, probabilius judicatur prudenter et practice actio aliqua illicita; quomodo juxta minus probabilem poterit prudenter et practice judicari licita? non ex ratione et fundamentis, eo quod fundamenta illam probant probabilius practice illicitam: igitur ex arbitrio et genio judicatur licita: quomodo autem judicium ex genio proficiscens, et non ex ratione, poterit dici prudens, dum simul minori nititur fundamento, seu fundamento minus notabiliter ad verum accedente?

Altera oppositio refellitur.

XXI. Dicitur prudens, respondent adversarii, judicio quodam reflexo Conscientiam instruente, quod qui ex motivo probabili agit, prudenter operatur. Verum in hoc responso Probabilistis solemni, quis non animadvertat vitium petitionis principii, videlicet adducendi pro ratione idipsum, de quo est controversia? Nonne tota disceptatio eo devolvitur, an qui operatur juxta minus probabilem, rejecta probabiliori cognita, licite et prudenter operetur? Ad quid ergo pro responsione et pro ratione afferre, quod licite et prudenter agat, qui operatur ex minus probabili, cum hoc sit reapse id, de quo disquiritur?

Solus Auctorum numerus modice od veritatem confluit.

XXII. Reponunt Probabilistæ dicendo, judicium reflexum Conscientiam instruens non fundari duntaxat in eo, de quo est quæstio, sed fundari in eo, quod plurimi Doctores, et Sapientes idem affirment, videlicet prudenter et licite agere, qui secundum minus probabilem agit, dummodo revera probabilis sit.

XXIII. At miserandum plane præsidium affert multitudo, si armis rationum sit destituta. Quid prodesse potest Conscientiæ, scire, plurimos ita asserere, dum simul scit omnes esse deceptos? nonne plurimi illi, quippe qui factionis probabilisticæ, sustinent, licitum esse sequi id, quod minus ad verum accedit, eo rejecto quod magis norunt ad verum accedere? En igitur quomodo auctoritas ista plurimorum remeat ad petitionem principii, et tanquam certum velit obtrudere id, de quo tota est controversia: ita autem procedere, nonne est deceptio, tum respectu methodi disputandi, tum respectu methodi disputationis? Respectu quidem methodi disputandi, quia ab illis omnibus asseritur pro ratione et fundamento id, de quo disceptatur, quæ est fallacia logicalis notissima petitionis principii: respectu autem methodi disputationis, quia jam probavimus invictis argumentis, imprudenter agere, nec sincerum veritatis quæsitorem esse illum, qui, dum verum certum haberi non potest, (cui omnes parere tenentur) eligit id, quod putat minus ad verum appropinquare, eo rejecto, quod sibi videtur notabilius ad verum accedere. Quid igitur subsidii præstare potest numerus Auctorum, qui luce meridiana probantur decepti circa punctum, de quo est disquisitio?

Ortus Probabilismi epocha. Probabiliorismi ætas longe antiquior et majori

XXIV. Neque tamen suspiceris, nos idcirco de numero fautorum parum esse sollicitos, quia factio nostra commilitonum agmine destituta sit: eorumdem multitudinem volo audias ex ipsorum Probabilistarum sincera confessione. Jam indicavi num. 9. hujus paragraphi, quemadmodum scriptores omnes, qui usque ad annum 1577. rei morali operam dederere, probabiliorem tenendam perpetuo docuerint, dum dicta epocha in lucem prodivit primus Medlinæ liber Probabilismi adinventoris, ut omnes jam norunt. Audias modo celebriorum, et antiquiorum Probabilistarum candidam confessionem; et primo Ludovici Lopez, qui præfati Medinæ Synchronus fuit, sex dumtaxat annis a Medinæ obitu sui Instructorii scriptor, nempe anno 1583. in cujus parte 1. cap. 20. fatetur: *Scio, communem esse sententiam Soti, Cordubae, Cajetani, Conradi etc. Navarri* (Theologorum primi subsellii) *non satis esse probabilem opinionem sequi, sed probabiliorem esse tenendam.* Secundo, celeberrimi Gabrielis Vasquez, qui tom. 1. in primam secundæ disp. 62. cap. 2. n. 14. citans pro sua solum Medinam; cum in cap. 1. pro nostra attulisset S. Thomam, Henricum Gandavensem, Cajetanum, Armillam, et cap. 2. n. 7. S. Antonin. Cordubam, Adrianum, Conradum, Sotum, et Majorem concludens *pro eadem Navarrum fuisse, caeterosque Summistas.* Tertio Leonardi Lessii itidem doctissimi, qui 1. 2. q. 19. a. 6. dub. 7. fatetur, quod *multi Doctores videntur existimare, semper sequendam esse sententiam probabiliorem ... quam sequitur Angelus, Sylvester, Adrianus, Navarrus, Cajetanus*: et deinde pro sua n. 45. citat, solum unicumque Medinam. Quarto Pesantii, qui q. 19. a. 6. d sp. 2. n. 1. ingenue profitetur, *Angelum, Tabienam Rosellum, Sylvestrum, Navarrum docere, probabiliorem esse sequendam*; *idem quoque docere videtur S. Antonin. et tandem omnes affirmant, tutiorem partem esse sequendam, quamvis contingat, plures opiniones esse aeque probabiles*: et ipse pro sua qu. 18. artic. 6. unicum citat solumque Medinam. Quinto Gregorius Martinez in 1. 2. quæst. 19. art. 6. dub. 2. affirmans, *Cajetanum, Armillam, Sylvestrum, Navarrum, Henricum, et Canonistas communiter negare, quod licitum sit ex duabus opinionibus aeque probabilibus eligere quam malueris*; a fortiori ergo etiam minus probabilem. Sexto Franciscus Amicus tom. 3. disp. 15. num. 75. testatur, *omnes fere antiquos Theologos negare, licitum esse operari secundum sententiam minus tutam, et simul minus probabilem*; *semperque ad licite operandum ex sententia minus tuta exigere, ut illa sit probabilior*: et similiter fatentur etiam alii. En igitur ex sincera Probabilistarum confessione, omnes Canonistas, omnesque Theologos, qui Probabilismi ortum præcessere, nostram docuisse. Quis igitur gravamen recensendi tot propugnatorum nomina sibi assumere valet?

auctoritate fulgens.

XXV. Et ne putes, quod, invalescente Probabilismo defecerit Probabilioristarum agmen; plurimos extitisse scias, necdum doctrina summos, sed et pietate insignes, qui Probabilismum constanter impugnarunt, et ii sunt Eminentissimus Cardinalis Bellarminus in epistola ad Episcopum Theanensem nepotem suum; Cardinalis Sforzia Pallavicinus, ut constat ex epistola cujusdam Patris Nicolai sub die 29 Martii 1692 relata a Gonzalez dissert. 13, cap. 5, §. 11, Cardinalis Joannes Bona de Vita Christiana par. 2, §. 49, Cardinalis de Aguirre in præfatione ad tomos Conciliorum Hispaniæ, ubi Probabilismum solemniter abjurat, necnon motiva, quæ ad abjurandum induxerunt, longo sermone describit Cardinalis de Lauræa tom. 2. in 3. senten. disp. 11. a. 4, Cardinalis Sfondratus in disp. juridica de lege in præsumpt. fundata pag. 15, Cardinalis Grimaldus Archiepiscopus Aquensis, et Cardinalis Le Camus Episcopus Gratianopolitanus; quorum suasu Illustriss. Genettus Episcopus Vasionensis in sua

Probabilismi impugnatores Purpurati.

Theologia Morali Probabilismum acriter impugnat, Cardinalis Forbinius de Janson in sua censura sub die 9 Maji 1659, Cardinalis Sandoval, qui tres spectabilissimæ vitæ et præstantissimæ doctrinæ Episcopos Bernarduoi Hortinveros Episcopum Calaguritanum, Joannem Palafox Episcopum Oxomensem. et Ludovicum Crespinum Episcopum Placentinum excitavit, ut inplacabile bellum Probabilismo inferrent. Præter recensitos Eminentissimos ac doctissimos Cardinales, plurimi item alii contra Probabilismum congressi sunt, quorum omnium nomina referre molestum simul et inutile est: satis erit præcipuos indicare, et quidem ex inclyta Societate Jesu, præter allatos Eminentissimos Purpuratos Bellarminum, et Pallavicinum, sunt Paulus Comitolus lib. 5. Resp. moral. qu. 5, Michael Elizalde sub nomine Antonii Celladei in integro opere de recta morali, Ignatius de Camargo par. 1, lib. 1, per totum, Thyrsus Gonzalez, ejusdem Societatis Præpositus Generalis in suo peregregio Opere inscripto *Fundamenta Theologiae Moralis*, quos novissime imitati sunt perdocti P. Gabriel Antoine in sua Theologia Morali, et P. Gibertus. Ex familia autem nostra jussu Reverendissimi Magistri Generalis Joannis Baptistæ de Marinis, excitati a summo Pontifice Alexandro VII, ut ex nostro Ordine quosdam inducerent ad signa eum Probabilismo conserendo: et cum non pauci hanc provinciam susceperint, præcipui fuere Julius Mercorus Mantuæ Inquisitor, Vincentius Baronius, Joannes Baptista Gonet, Vincentius Contensonius, Seraphinus Picinardus, Petrus Labath: et deinceps plures alii. Ex extraneis vero quamplurimi ex utroque Clero numerantur, quorum præcipui sunt Antonius Merenda in integro volumine contra Probabilismum anno 1655, Andreas Blanchus sub nomine Candidi Philaleti in tractatu de opinionum praxi, Prosper Fagnanus ad caput *ne innitaris* etc. Christianus Lupus in Dissert. de opinione probabili, Franciscus Genettus supra laudatus tom. 1, c. 32, Andreas Junius in suo volumine de Conscientia, Stephanus Gradius, disput. de opinione probabili, Daniel Episcopus Petrocorensis tom. 1. Theologiæ Moralis lib. 2, cap. 4, Franciscus Palaucus tractatu de Conscientia, Pontas tom. 2. sui Dictionarii verbo *opinio*, aliique multi.

Doctores ex Societate Jesu.

Alii Scriptores.

XXVI. Compertum itaque habeas, sententiam nostram gravissima auctoritate, et longe numerosiori multitudine Scriptorum muniri, si antiquos ante Medinæ epocham comprehendas, quam opposita gaudeat sententia. Sed præterea noveris, nos de eorum auctoritate non esse sollicitos, qui, ut suam probent opinionem, decipiuntur fallacia petitionis principii, idque præsupponunt tanquam certum, super quo tota circumducitur controversia, a qua fallaci methodo abhorrent nostri omnes: qui, ut suam probent, invictis omnino utuntur argumentis, quæ jam legisti, et adhuc leges.

Objectio resolvitur.

XXVII. Respondebis, (et hoc est præcipuum adversæ opinionis fundamentum) quod opinio, quam docent plures docti, pii, et prudentes viri si adoptetur, innoxie adoptatur: atqui posse eligi probabilem in concursu probabilioris, docent plures viri docti, prudentes, et pii; igitur innoxie adoptabitur. Respondetur, facillime evertendo fundamentum allatum; et distinguendo majorem: innoxie adoptatur, si non extet alia opinio contraria, quæ a pluribus viris æque doctis, piis, et prudentibus, necnon firmioribus momentis munita sustineatur, concedo; si extet, nego majorem: et distinguo minorem: et alias extant viri etc. solidioribus rationibus docentes oppositam, concedo; non extant, nego minorem, et consequentiam. Vera itaque est major illa abstrahendo a concursu: at in concursu, statim exurgit debitum examinandi motiva utriusque opinionis; et cum certe verum haberi non possit, illa ex duabus adversantibus eligenda est, quæ magis ad verum accedere comperitur; hæc autem illa est, quæ probabilior judicatur.

Probatur ex thesi secundo ab Innocentio XI. confixa.

XXVIII. Probatur item assertio posita alio argumento ex thesi ab Innocentio XI secundo loco damnata, et supra relata n. 7, in qua dicebatur, posse Judicem judicare juxta minus probabilem. Itaque indubitabile remanet, quod non potest Judex causæ temporalis, bonorumque temporalium licite judicare juxta minus probabilem, ita definiente S. Sede; igitur neque juxta minus probabilem judicare licite poterit Judex in causa salutis animæ, bonorumque æternorum. Hæc consequentia adeo videtur esse perspicua, ut statim ac oculum mentis offendit, illum percellat, ut ab evadenda ejus vi omnem aditum præclusum inveniat. Nam si attendatur ad causæ gravitatem, et meritum, quis ambigat, sine comparatione majorem esse causam æternæ salutis, Mundi etiam universi facta collatione? Si ergo Judex temporalis, ne se exponat periculo damnum irrogandi tertiæ personæ in bonis temporalibus, tenetur sub mortali judicare secundum probabiliorem; a fortiori ad id tenebitur Confessarius Judex in causa Conscientiæ, ne se exponat periculo damnum irreparabile irrogandi animabus proximi in summo æternæ salutis negotio.

Una responsio adversariorum retunditur.

XXIX. Respondebis, ad id teneri Judicem temporalem ex tacito cum Republica contractu, dum sponsio Judicis munus assumpsit, nempe judicandi secundum ea, quæ probabiliora apparent. Et ego repono, Confessarium quoque hujusmodi conventionem habere cum Christo, dum ministerium assumit animas suo Sanguine redemptas judicandi, et dirigendi; ut eas videlicet dirigat juxta probabiliora, quæ a periculo errandi a recta salutis semita magis arcent. Neque hinc sequitur, quod semper tutiora et securiora suggerere teneretur: nam, ut pluries dixi, non pauca tutiora inveniuntur, quæ sunt minus rationabilia, minus ad verum appropinquantia, minusque fundata, propterea non semper tutiora suggerere debet, sed rationabiliora, quæ scilicet magis et Legi, et rationi conformantur, quandoquidem neque Deus suis legibus, neque Ecclesia suis sub gravi obligantibus, velint fideles constringere, nisi ad ea in obscuris sectanda, quæ lumini rationis fide illustratæ, et intentioni legum magis convenire repererint, quamvis minus sint tuta.

Altera similiter rejicitur.

XXX. Respondebis iterum, Confessarium sequentem minus probabilem in negotio animæ et æternæ salutis, se dirigere reflexionibus eidem suadentibus, quod ita sibi agere liceat. Et ego repono: omnes illas reflexiones, quotquot a suis adinventoribus excogitari potuerunt, non valuisse, quominus Judex temporalis subtraheretur a fulgure S. Sedis, et illicite agat, si juxta minus probabilem in causa temporali judicet; quomodo igitur subtrahere valebunt reflexiones illæ Confessarium Judicem animæ in causa æternæ salutis, si judicet juxta minus probabilem? Quid ad hæc responderi potest, quod solidum

sit? Quandoquidem omnia motiva, quæ afferri possunt, ut justa comprobetur damnatio indicatæ thesis de Judice temporali, incomparabiliter fortius concludent contra Judicem animæ in causa salutis. Sicut ergo omnes reflexiones inutiles fuere, ut excusaretur Judex temporalis ab illicite agendo, dum judicat juxta minus probabilem; ita, et eo urgentius, inutiles censendæ erunt, ut excusetur Confessarius ab illicite agendo, judicans juxta minus probabilem in causa animæ. Hoc argumentum adeo est evidens et decretorium, ut plures non desint, qui affirment, fuisse a fortiori in præfata thesi virtualiter et implicite confixam propositionem, quod in causa spirituali Conscientiæ, et salutis animæ possit Judex Confessarius resolvere juxta minus probabilem contra probabiliorem sibi notam.

Probatur ultimo. XXXI. Probatur tandem assertio alia ratione validissima. Ut homo prudenter se gerat in obscuris et incertis, debet ita se gerere, ut in casu, quo forte erraret, possit rationabiliter errorem suum excusare, et probare justam suam excusationem, bonamque fidem in agendo; hæc propositio patet ex terminis apud prudentes omnes: atqui ille, qui eligit pro dirigenda Conscientia minus probabilem, relicta probabiliori sibi nota, si erret, non potest sui erroris justam excusationem afferre, quandoquidem noverat, quod agere juxta probabiliorem esset rationi conformius, magisque ad veritatem accedens; igitur caret justa excusatione, et bona fide in eligendo; dum propria ipsi Conscientia demonstrabat, quod agere alio modo esset Legi, et Veritati conformius. Quo etenim jure poterit deceptus Christo Judici respondere: putabam me innocenter verum eligere, dum Christus ei reponere potest: nonne tua tibi Conscientia demonstrabat, longe conformiorem veritati fuisse opinionem, quam rejiciebas? Proderit ne, se recipere ad reflexiones insubsistentes? Quandoquidem cum nunquam efficere possint, ut id, quod creditur magis ad verum accedens, rationabiliter repellatur, ut id eligatur, quod minus ad verum appropinquare apparet, nunquam subministrare poterunt justam defensionem ab exprobratione Judicis Jesu Christi: et idcirco fere communiter Probabilistæ docent, in puncto mortis probabiliorem sequendam: cur ergo non tempore vitæ? nonne eadem est anima? eadem æternitas? idem periculum? Neque tandem dicas, ad prudenter agendum pro anima, sufficere quod opinio probabilis non possit, ut determinate falsa demonstrari. Respondeo enim, quod de opinione cognita falsa non est quæstio, sed duntaxat quæritur, an posito quod certo vera nequeat haberi, (ad quam omnes tenentur) sufficiat eam eligere, quæ cognoscitur ad verum minus accedere, relicta illa, quæ magis accedere noscitur, quod illicitum esse, convincunt hactenus allata momenta: unde quamvis nequeat probabilis convinci certo falsa, convincitur tamen longius a vero distare, et propius ad falsum accedere, quod sufficit, ut operantem condemnet reum imprudentiæ, veritatis non sincerum amatorem, et inexcusabilem apud Judicem Christum in casu, quo erret: a quibus notis vacat, qui eligit eam, quam videt magis ad verum appropinquare. Et hæc dixisse sufficiat pro hac fundamentali totius Theologiæ Moralis disputatione, cujus fusiorem discussionem si optes videre, legas doctissimum P. Thyrsum Gonzalez insignem Societatis Jesu Præpositum Generalem, Stephanum Gradium doctissimum Bibliothecæ Vaticanæ olim Præfectum, Prosperum Fagnanum doctissimum Sacrarum Congregationum Almæ Urbis Ministrum, atque per multos annos Sacræ Congregationis Concilii Secretarium in locis supra citatis, P. Michaelem Elizalde, præstantem dictæ Societatis Theologum, necnon Patrem Fratrem Danielem Concina recentissimum hujus nostræ opinionis propugnatorem.

De hac ipsa re nuperrime scripsit R. P. F. Joannes Vincentius Patuzzi O. P. egregium sane Opus, cui titulus: *Della regola prossima delle umane azioni ec.* ubi plurimis validissimisque argumentis probabilisticum systema plane contrivit; quod quidem opus ab eo italice lucubratum, paullo post ab alio Scriptore in latinum idioma conversum est. Deinde compendium ejusdem Operis lingua pariter italica exaratum, Venetiis, Neapoli, ac Mediolani cusum est, immo paucis ab hinc mensibus latine versum et publica luce donatum.

Præter relatas ab Auctore in hoc §. damnatas olim a Summis Pontificibus circa Probabilismum propositiones, aliæ post ejus obitum Decreto S. Rom. et Univ. Inquisitionis a SS. D. N. CLEMENTE PAPA XIII. felic. rec. confirmato fuere proscriptæ, quas hoc loci una cum illo exscribere, et ob oculos ponere abs re non erit. Hinc enim magis magisque exploratum fiet quantum Ecclesia a Probabilismi doctrina abhorreat.

DECRETUM

S. ROM. ET UNIV. INQUISITIONIS *Confirmatum* a SS. D. N. CLEMENTE PAPA XIII. *quo prohibentur Theses circa Probabilismum expositae publicae disputationi anno praeterito 1760. Avisii in Dioecesi Tridentina.*

Feria v. die 26. Februarii 1761.

PER suas litteras ad Congregationem S. Romanæ, et Universalis Inquisitionis, labente superiori anno datas, dolenter nimium conquestus est Antonius Ceschi Tridentinæ Ecclesiæ Canonicus Decanus, Theses quasdam de Probabilismo a Parocho Avisiensi Dioecesis Tridentinæ in Ædibus canonicalibus jam pridem propugnatas, postmodum sine nota loci, et Auctoris obscuro prælo fuisse cusas, et vulgatas non sine Religionis detrimento, et bonorum offensione, præsertim Ecclesiasticorum, quorum pars est suo regimini, et vigilantiæ credita. Postulante itaque eodem Decano congruum adhiberi remedium ingruenti malo, ne latius serpat, Theologicæ censuræ de more subjectæ fuerunt prædictæ Theses unico contentæ folio impresso, cujus tenor ita se habet.

PROBABILISMUS

Publicæ Disputationi a Ven. Clero Avisiensi Exercitii gratia expositus contra Probabiliorismum stricte talem utpote *negotium perambulans in tenebris*. Pro die 10 Junii 1760. in Ædibus Canonicalibus Avisii.

Utinam observaremus mandata Domini certa! Quid nobis tanta sollicitudo de dubiis? Celeberrimus P. Const. Roncaglia lib. 2. cap. 3.

I. Probabilismus noster versatur circa hæc tria.

Licet sequi probabiliorem pro libertate, relicta minus probabili pro Lege.

Licet sequi æque probabilem pro libertate, relicta æque probabili pro Lege.

Licet sequi minus probabilem pro libertate, relicta probabiliori pro Lege.

EX IIS

Deducuntur sequentia Paradoxa.

II. Usus Probabilismi maxime tutus; usus probabilioriami maxime periculosus.

III. Usus genuini Probabilismi minime in laxitatem degenerare potest; Usus Probabiliorismi stricte talis in Rigorismum excurrere debet.

IV. Probabilioristas qua tales, qui ex consilio probabiliora sequuntur, laudabilissime operari affirmamus.

V. Probabilioristis stricte talibus, qui ex præcepto, quod nunquam clare probant, seipsos et alios ad probabiliora impellunt, merito Rigoristarum nomen imponimus.

VI. Qui nullatenus ad Christianam perfectionem tendere possunt, nisi sequendo probabilissima.

VII. Abusus Probabiliorismi stricte talis non solum licentiæ frænum, sed licentiæ calcar est; quod Gallorum testimonio comprobamus.

VIII. Genuinus itaque noster Probabilismus, qui nec morum corruptelam induxit, nec a S. Sede unquam male fuit notatus, origine sua Themisticus, progressu ætatis Jesuiticus, utpote a quo aretatus, emendatus, et contra Jansenianos furores propugnatus fuit.

IX. Qui ergo habitat in adjutorio fundatissimi Probabilismi, sub plurimorum ex omnibus Orbis Christiani nationibus præstantissimorum Theologorum protectione commorabitur securus.

Ex Historia Critica.

X. Hinc sine ulla laxismi nota Benignissimum etiam vocamus, sed legitimum, quem suadent utraque Lex Cæsarea, et Pontificia; sed Dominicanum, quem illustris Dominicanorum Ordo jam a primis temporibus est amplexus; sed Pium, qui Christianam pietatem fovet; sed Thomisticum, quem S. Thomas in amoribus habuit, qui ducentas et plures opiniones libertati faventes in suis Sententiarum Libris docet; sed Christianum, qui Christo Domino summe familiaris fuit.

O. A. M. D. et V. G.

Pro coronide. Probabilismus noster stans pro libertate, est notabiliter probabilior ipso Probabiliorismo stante pro Lege.

Cum vero Theses hujusmodi, notæque Theologicæ expensæ fuerint in Congregatione generali habita in Palatio Apostolico Quirinali coram Sanctiss. Domino nostro, CLEMENTE PAPA XIII. Sanctitas sua, auditis Eminentissimorum Dominorum S. R. E. Cardinalium in tota Republica Christiana contra hæreticam pravitatem Generalium Inquisitorum a S. Sede Apostolica specialiter deputatorum suffragiis, folium prædictum, et Theses in illo expositas prohibendas ac damnandas esse censuit, prout præsenti Decreto damnat, et prohibet tanquam continentia propositiones, quarum aliquæ sint respective falsæ, temerariæ, et piarum aurium offensivæ. Illam vero excerpta a numero 10, nempe Probabilismum, *qui Christo Domino summe familiaris fuit*, proscribendam uti erroneam, et hæresi proximam.

Præfatum itaque folium sive Theses, ut supra exscriptas sic damnatas, et prohibitas Sanctissimus Dominus noster vetat, ne quis cujusque status et conditionis ullo modo sub quocumque prætextu, quovis idiomate imprimere, ac imprimi facere, vel transcribere, aut jam impressum, sive impressas apud se retinere, et legere, sive privatim, sive publice propugnare audeat, sed illud, vel illas Ordinariis locorum, vel hæreticæ pravitatis Inquisitoribus tradere et consignare teneatur sub poenis in Indice librorum prohibitorum contentis.

Benedictus Veterani Assessor.

Num autem ex harum propositionum damnatione Probabilismus usquequaque proscriptus censeri debeat, ut nonnulli opinantur, aliorum est judicium. Hoc unum certum est, compertumque, Ecclesiam semper Probabilismi doctrinam improbasse, quod satis esse deberet, ut unusquisque ab ea ulterius propugnanda desisteret. Lege Decretum Alexandri VII. evulgatum die 24. Septembris anni 1665, nec non duo Decreta Ven. Innocentii XI. alterum 1679. ad universalem Ecclesiam directum: alterum 1680. ad Generalem Societatis Jesu datum, in quo perspicue declarat, se Probabilismum detestari.

Ex iis autem, quæ tum in hoc, eum in præcedenti §. ab Auctore tradita sunt,

Colligendum 1. est cum P. Fr. Thoma Du Jardin *Parte Prima de Officio Sacerdotis qua Judicis sect.* 1. §. 3. illicite impendi absolutionem iis, qui a Confessario moniti nolunt in praxi recedere a sententiis laxis et practice improbabilibus, quales sunt non solum omnes illæ, quas Sancta Sedes tanquam falsas, aut in praxi perniciosas damnavit, et quæ communi Theologorum calculo ut tales habentur, sed etiam omnes opiniones minus probabiles faventes libertati adversus legem naturalem, divinam, vel humanam, pro qua stat opinio manifeste probabilior. » Ratio est quia hujusmodi poenitentium dispositio plusquam suspecta et dubia esse debet Confessario, eo ipso quod in animo habere pergant tales in praxi sequi opiniones, quæ probata Theologorum sententia non sunt tutæ morum regulæ. «

Colligendum 2. non posse etiam Confessarium ob eamdem rationem absolvere poenitentem, qui sequitur in praxi opinionem faventem libertati, quæ ipsi apparet æque probabilis ac opinio contradictoria favens legi, nisi ab illius praxi velit recedere.

Quæres. » Quid si poenitens dicat, opinionem faventem libertati; variantibus Doctorum sententiis, apparere sibi probabiliorem, imo absolute veram; cum tamen Confessario hæc appareat minus probabilis? poteritne absolvi, si ab ejus sequela nolit desistere? «

» Resp. negative, saltem per se loquendo. Ratio est, *inquit praecitatus Auctor*, quia licet Confessarius debeat credere poenitenti in iis, quæ ad eum, ut poenitens est, attinent, nempe in quæstione facti, an commiserit talia, vel talia crimina, cum his vel

cum illis circumstantiis, non tamen debet credere poenitenti in iis, quæ ad ipsum, ut poenitens est, non attinent, nempe in quæstione juris, an scilicet talis actio sit vel non sit peccatum mortale; an detur vel non detur obligatio restituendi: sed potius ipse poenitens in iis debet credere Confessario, judiciumque suum submittere judicio Confessarii, ad quem præcipue spectat harum rerum cognitio, ne cogamur admittere hoc inconveniens, quod Judex, Doctor, ac Medicus, quorum partes in sacro Tribunali substinet Confessarius, proprio judicio relicto, judicium rei, discipuli, ac infirmi, sequi teneatur."

„ Dixi: saltem per se loquendo: quia si poenitens foret vir timoratus, et valde doctus, assereretque, sententiam faventem libertati post diligentem veritatis inquisitionem citra omnem passionem a se judicari judicio non fluctuante absolute veram, non apparet, cur talis poenitens judicium suum submittere deberet judicio Confessarii, nisi agatur de injuria tertii, valore Sacramenti, aut transgressione legis naturalis. Tunc enim, variantibus Doctorum sententiis, amplectenda est pars tutior": Sic quidem ille. Lege etiam quæ ad rem hanc docet Auctor *Tract.* 14. *c.* 4. *de Sacram. Poenit.* §. 7, *n.* 13.

* Lubet paucis perstringere, atque summatim ob oculos ponere totam de probabilitatis usu doctrinam juxta sanam, ac solidam graviorum Theologorum sententiam; sicque aliqua etiam obiter indicare, quæ ab Auctore sunt omnino prætermissa. Itaque *opinio probabilis* bifariam spectari potest, nempe *solitarie*, sive extra concursum cum alia propositione opposita, et *conjunctim*, seu in concursu cum propositione opposita. Si opinio probabilis spectetur primo modo, videlicet *solitarie*, seu extra concursum etc. posito quod sit *vere et unice probabilis* sive faveat legi, sive etiam faveat libertati, valet esse norma operandi, cum nimirum assequi nequimus id, quod est certo et evidenter verum, quia hoc in profundo delitescit. Si vero spectetur secundo modo, scilicet *conjunctim*, seu in concursu etc. tunc vel duæ opiniones probabiles ex adverso concurrentes sunt æqualibus aut ferme æqualibus fultæ argumentis, et ita morali sensu *aequaliter* aut quasi *aequaliter* probabiles; et in tali casu solam opinionem *tutiorem*, quæ favet legi, adstringimur amplecti, si necessitas immineat agendi, vel ambæ opiniones gradibus probabilitatis inter se discriminantur, et tum si tutior, quæ favet legi, sit probabilior, et minus tuta, quæ favet libertati, sit minus probabilis, tenemur illam sectari, et istam deserere: si vero omnibus rite perpensis, *probabilior notabiliter* appareat quæ favet libertati seu *minus tuta*: et *minus probabilis* quæ favet legi seu *tutior*, licitum erit illam sequi, et istam relinquere. Consulto dicimus, si probabilior *notabiliter* appareat; neque enim licitum est sequi opinionem minus tutam, quæ apparet dumtaxat paulo probabilior tutiore. Quoniam in moralibus parum pro nihilo reputatur, et exiguus probabilitatis excessus non fundat certitudinem moralem, nec excludit formidinem rationabilem erroris, nec proinde tollit periculum probabile peccandi. Legatur Petrus Colet *Instit. Theol. tom.* 2. *tract. de Conscientia cap.* 5. *concl.* 2. *et* 4. ubi rem hanc mature expendit, ac luculenter exponit.

Hæc tamen postrema assertio, quod nimirum liceat amplecti opinionem minus tutam, seu stantem pro libertate in concursu opinionis tutioris, seu stantis pro præcepto, si illa sit hac notabiliter probabilior, patitur exceptionem 1. ubi agitur de procuranda sanitate corporis, de victoria sive in bello sive in judicio, de vitando damno proximi, quod cavere tenemur ex justitia vel caritate etc. 2. ubi agitur de iis, quæ sunt de necessitate medii ad salutem, vel quæ requiruntur ad validam administrationem, et susceptionem Sacramentorum; in his namque adstringimur sequi tutiorem partem, ut fuse explicat, atque ostendit P. Antoine *Tract. de Conscient. cap.* 4. *in resp. ad quaest.* 4. Et istud tamen non sine aliqua moderatione intelligendum videtur, ut scite animadvertit perdoctus Theologus Minorita Conventualis, qui nuperrime Theologiam Moralem ejusdem P. Antoine copiosis accessionibus illustravit *not.* 1. *ad quaest.* 1. *praecit. cap.* „ Etenim si opinio, *ait ipse*, quæ dicitur probabilior, sed minus tuta, veri specie nimium quantum excedat alteram oppositam tutiorem; ita quidem, ut hæc cum illa comparata detegatur prudenti judicio ferme improbabilis, in tali casu fas erit, etiam in prædictis materiis exceptis, *probabiliori* adhærere opinioni, relicta tutiore. Quippe propositio illa: *Non est illicitum in Sacramentis conferendis sequi opinionem probabilem de valore Sacramenti, relicta tutiore*, ab Innocentio XI. Vener. Pontif. *reprobata fuit propter suam illimitatam amplitudinem*, uti palam testatur in suis Commentariis Theologicis unus ex Qualificatoribus selectis ad examinandas propositiones ab eodem Antistite confixas. Hinc e. c. cum opinio defendens necessarium in Sacramento Poenitentiae dolorem perfectum, sive per se justificantem, nunc fere exciderit ea probabilitate, quam ex plurium Doctorum suffragio olim habebat usque ad Scoti circiter ætatem; sapientum judicio extra culpam erit quisquis modo contrariam opinionem, tametsi minus tutam, in praxi sectabitur, contentus solo dolore imperfecto, qui *attritionis* dicitur: quæcumque sit genuina hujusce doloris essentia, quod impræsentiarum expendere non vacat."

Consule etiam P. Danielem Concina *praecit. tom.* 2. *Apparatus etc. lib.* 3. *dissert.* 5. *c.* 5. §. 4. ubi punctum hocce accurate examini subjicit, atque in bono lumine collocat.

§. VII. *De Conscientia Scrupulosa.*

I. CONscientia Scrupulosa est opinio ob motiva levia et frivola, formidans de peccato, ubi non est; ut exinde excitetur in animo anxietas et inquietudo. Decem Regulas tradunt Auctores, ut fructuose scrupulosa Conscientia dirigatur. Prima, ut pius, prudens et sapiens director scrupulosum adigat ad sibi fideliter parendum; obedientiam simplicem, et cæcam suadendo; et præcipue caveat a reddenda scrupoloso ratione documentorum illi datorum. Secunda, ut causas, quoad fieri potest, scrupulorum pœnitentis exploret; quarum quædam sunt intrinsecæ naturales, nempe temperies melancholica, indoles timida, mentis debilitas; quædam sunt intrinsecæ vitiosæ, nempe ignorantia, superbia, obstinatio, inconstantia, pusillanimitas; quædam sunt extrinsecæ, nempe Dæmonis instigatio, et cum scrupolosis conversatio. Explorata autem causa, ei apponat remedia respective requisita. Tertia regula est, tradere scrupoloso regulas quasdam genera-

Conscientia Scrupulosa, et quænam causæ, necnon quænam regulæ ad eam dirigendam?

les, unde prohibeatur ipsi frequens ad directorem accessus, sed persistat in regulis acceptis exequendis. Quarta, ut doceat pœnitentem, nulli scrupulo, cognito tali, unquam cedere, sed juxta regulas traditas illum contemnere, et contra illum agere. Quinta, si pœnitens sit timoratæ Conscientiæ, prohibeat longum examen ejusdem, præscribatque mediocre, immo quandoque levissimum. Sexta, repetitionem Confessionum generalium regulariter interdicat: nam semel una facta cum sufficienti diligentia, et post permissa illi discreta supplementa Confessionis peccatorum vel inadvertenter in generali Confessione oblitorum, vel ex ignorantia non expositorum, quando animadvertit, satis fuisse suppletum, et exinde eidem anxietatem, et indevotionem ereari; prohibeat, ne in posterum aliquid dicat, sed tantummodo, ut a Deo veniam humiliter petat. Septima, si scrupulis nimium vexetur circa aliquam obligationem juris non naturalis, re mature perpensa, aut commutationem, aut dispensationem illi obtineat, prout in Domino expedire videbitur. Octava, ad Sacramentorum piam frequentiam sollicitet. Nona, ne austerum se præbeat afflicto; esset enim eidem addere afflictionem, si dum ad remedium accedit, novam afflictionem subire compelleretur; et si quandoque enim illo severe tractare opus fuerit, id agat tamen, quin confidentiæ aditum tollat, quem semper christiana charitas apertum esse postulat. Decima, caveat, ne nimis laxando, Conscientiam pie timoratam exuat, nimisque liberam assumat, ne frustra fatigetur in procurando, ut minus quam fieri potest, damnis a scrupulis profluentibus scrupulosus obnoxius fiat.

Scrupulorum damna. II. Si autem sciseiteris; quænam sint isthæc damna; sex experimento esse deprehenduntur. Primum est jugis animi perturbatio et afflictio: Secundum, offendicula opponere animæ progressui: Tertium, præcludere aditum consolationibus Spiritus Sancti, quibus dilatatum cor, viam mandatorum facilius at promptius currat: Quartum, generare ariditatem spiritus, atque animam afflictione pertæsam ab oratione removere, gravia et importabilia reddendo omnia pietatis ac devotionis opera, ita ut vel omittantur, vel multis defectibus conspersa perficiantur: Quintum, terere multum temporis in scrupulis revolvendis, speculandis, recoquendis: unde scrupulosus ad actiones a statu suo requisitas eum magno Familiæ, Religionis, ministerii detrimento, vel animo non attendat, vel easdem dimidiate perficiat: Sextum, exponi non raro magno periculo vel insaniendi, vel in varia lethalia prolabendi, sive impudicitiæ, sive desperationis, sive blasphemiæ; anima enim jugi afflictione confecta, omnique Divina unctione, ob sui indocilitatem privata, facile trahi potest, aut ad levamen sibi illecebris carnalibus procurandum; aut ad lamentationes blasphemas contra Deum, quem tanquam tyrannum veretur, proferendas; aut ad omnia fræna, sibi indiscrete imposita, ita excutienda, ut a profunda desperationis abysso absorpta, difficultatibus, quæ pro æterna vita comparanda superandæ occurrunt, turpiter cedat, et in cunctorum lacunam vitiorum demergatur.

Scrupulorum remedia. III. Post audita scrupulorum damna, audiantur etiam remedia. Primum est humilis ad Deum supplicatio, frequensque usus jaculatoriarum confidentiæ in ipsum, ad obtinendam Conscientiæ tranquillitatem; cum tamen expectanda non sint a Deo miracula, et scrupulosus non sanetur, nisi remedio simplicis et humilis obedientiae; ideirco secundum remedium est, sine quo nihil omnino proderunt alia quæcumque, simplex et cœca obedientia docto, pio, et prudenti Confessario. Tertium abstinere a peccatis certo talibus, nedum lethalibus ut supponitur, sed et venialibus, quoad fieri poterit. Quartum observare et imitari vitam proborum hominum ejusdem status vitæ, non scrupulosorum. Quintum fugere otium, ita ut Dæmon scrupulosum semper occupatum inveniat. Sextum statim ac scrupulus menti se offert, ab eo mentem avertere, alioque convertere. Septimum agere contra scrupulos, deponendo prius omnem dubitationem, juxta regulas a directore præscriptas. Octavum tandem procurare, ut radix scrupulorum evellatur; si nempe sit melancholia, animum levando moderatis et honestis solatiis; si superbia, se humiliando; si obstinatio, seipsum abnegando; si ignorantia, instructionem procurando; si timiditas, in Deo confidendo; si Dæmonis instigatio, eum repellendo affectuosis Dei invocationibus, a quo tandem cuncta in necessitatibus nostris levamina sunt expectanda. Ad cujus majorem gloriam huic primo capiti finem impono.

CAPUT II.

De Secunda morum Regula, et quidem exteriori, nempe de Lege.

§. I. *De natura Legis, et conditionibus ad eamdem requisitis.*

I. LEX ex D. Thoma 1. 2. q. 90. a. 4. *est quaedam ordinatio rationis ad bonum commune ab eo, qui curam Communitatis gerit, promulgata.* Dicitur *ordinatio rationis*, quia Legem ferre est actus intellectus practici; ordinare namque est actus facultatis videntis et dirigentis humanas actiones. *Traditur et explicatur natura Legis.* Quamvis autem etiam voluntas ad condendam legem, ut vim obligandi obtineat, concurrere debeat; tanquam causa extrinseca concurrit, non tanquam causa formalis legem constituens: quapropter etiam obligatio ipsa, quoad gradum obligationis, ab intellectu mensuram suscipit: quandoquidem, ut ait S. Doctor loco citato ad 3. voluntas obligandi debeat esse *aliquâ ratione regulata, et hoc modo intelligitur, quod voluntas Principis habet vigorem legis, alioquin voluntas Principis esset magis iniquitas, quam Lex.*

II. Dicitur *ad bonum commune*, quod legum omnium debet esse scopus, et per hoc Legislator differt a Tyranno; ille enim ad bonum commune inspicit: hic vero ad commodum proprium. *Scopus Legis.* Atque exinde præterea lex differt a præcepto; hoc namque uni, vel aliquibus imponitur; et quidem præsentibus, seu saltem existentibus, atque præcipiente morte exspirat: illa autem toti Communitati imponitur; futuros etiam comprehendit; neque obitu Legislatoris occumbit.

* Quod lex ad bonum commune semper ordinetur perspicue demonstrat D. Thomas *loc. cit. art.* 2. cujus verba lubet transcribere: » Dicendum, *ait*, quod lex pertinet ad id, quod est principium humanorum actuum, ex eo quod est regula et mensura. Sicut autem ratio est principium humanorum actuum; ita etiam in ipsa ratione est aliquid, quod est principium respectu omnium aliorum; unde ad hoc oportet quod principaliter et maxime pertineat

lex. Primum autem principium in operativis, quorum est ratio practica, est finis ultimus. Est autem ultimus finis humanæ vitæ felicitas vel beatitudo... unde oportet quod lex maxime respiciat ordinem, qui est in beatitudine. Rursus cum omnis pars ordinetur ad totum, sicut imperfectum ad perfectum; unus autem homo est pars communitatis perfectæ: necesse est, quod lex proprie respiciat ordinem ad felicitatem communem... In quolibet autem genere id, quod maxime dicitur, est principium aliorum, et alia dicuntur secundum ordinem ad ipsum: sicut ignis, qui est maxime calidus, est causa caliditatis in corporibus mixtis, quæ intantum dicuntur calida, inquantum participant de igne; unde oportet quod cum lex maxime dicatur secundum ordinem ad bonum commune, quod quodcumque aliud præceptum de particulari opere non habeat rationem legis nisi secundum ordinem ad bonum commune; et ideo omnis lex ad bonum commune ordinatur. «

Quinam possint condere legem? III. Dicitur *ab eo, qui curam Communitatis gerit*: quia requirit in legislatore potestatem jurisdictionis, qua præsit perfectæ Communitati: unde omnes illi, qui jurisdictione pollent, et perfectæ Communitati præsunt, possunt in ordine ad eamdem leges ferre: hinc Pontifex, Concilia Generalia, Provincialia, Dioecesana, Episcopi, Generales Ordinum Regularium, Comitia Generalia possunt leges Ecclesiasticas respective condere. Ita laici, qui nemini civiliter subsunt in hoc mundo, et civili jurisdictione gaudent, perfectæque Communitati præsunt, leges civiles, et quidem locales, condere possunt: tales sunt Imperatores, Reges, Principes Supremi, Respublicæ independentes, Civitates liberæ. Hinc defectu præsidentiæ veræ et perfectæ Communitatis, neque Provinciales, neque Priores locales leges Ecclesiasticas, sicuti neque Patresfamilias leges condere queunt; quamvis vera præcepta, etiam sub mortali obligantia, juxta gravitatem rei, statuere possint.

✠ Ad ea confirmanda quæ docet Auctor *num. præced.* juvat subjicere quæ habet D. Thomas *præcitatæ quæstionis art.* 3. » Primo *in corp.* Dicendum, *inquit*, quod lex proprie et principaliter respicit ordinem ad bonum commune: ordinare autem aliquid in bonum commune est vel totius multitudinis, vel alicujus gerentis vicem totius multitudinis, et ideo condere legem vel pertinet ad totam multitudinem, vel pertinet ad personam publicam, quæ totius multitudinis curam habet; quia et in omnibus aliis ordinare in finem est ejus, cujus est proprius ille finis. *Secundo* in resp. ad 2. *animadvertit*, quod persona privata non potest inducere efficaciter ad virtutem: potest enim solum monere, sed si sua monitio non recipiatur, non habet vim coactivam, quam debet habere lex ad hoc quod efficaciter inducat ad virtutem... hanc autem virtutem coactivam habet multitudo, vel persona publica, ad quam pertinet poenas infligere... et ideo solius ejus est legem facere. *Tertio demum* in resp. ad 3. *observat*, quod sicut homo est pars domus, ita domus est pars civitatis: civitas autem est communitas perfecta... et ideo sicut bonum unius hominis non est ultimus finis, sed ad commune bonum ordinatur: ita etiam et bonum unius domus ordinatur ad bonum unius civitatis, quæ est communitas perfecta. Unde ille, qui gubernat aliquam familiam, potest quidem facere aliqua præcepta, vel statuta: non tamen quæ proprie habeant rationem legis «. Hactenus S. D. Quæ quidem tradita ab Auctore doctrinam confirmant, atque illustrant.

✠ Placet hic paucis ob oculos ponere notionem Communitatis tum perfectæ, tum imperfectæ, ut magis magisque perspicuum reddatur quinam valeant vel non leges condere. Itaque Communitas perfecta est, quæ ex natura sua perpetua est, ac politicæ gubernationis capax: sive est ea, quæ sibi sufficit ad assequendum finem, ad quem instituta est, nempe ad conciliandam, et conservandam felicitatem, pacem ac tranquillitatem publicam, ut Regnum, Provincia sui juris, Ecclesia etc. Communitas vero imperfecta est quæ ex natura sua non est perpetua, nec capax politicæ gubernationis; sive quæ sibi non sufficit ad prædictum finem, ut Familia, Parochia etc.

Porro censetur Communitas sibi ad suum finem sufficere, dum in ea est potestas instituendi Magistratus, aut Pastores, membra ac subditos in ordine continendi, lites et controversias dirimendi, improbos ac scelestos morte muletandi, vel contumaces a corpore resecandi. Ita P. Antoine *tract. de leg. sect.* 1. *q.* 1. *n.* 2.

Requiritur promulgatio nem. IV. Dicitur *promulgata*, quia, ut ait S. Doctor loc. cit. a. 4. » Lex imponitur aliis per modum regulæ et mensuræ. regula autem et mensura imponitur per hoc, quod applicatur iis, qui regulantur et mensurantur: unde ad hoc quod lex virtutem obligandi obtineat, quod est proprium legis, oportet, quod applicetur hominibus, qui secundum eam regulari debent: talis autem applicatio fit per hoc, quod in notitiam eorum deducitur ex ipsa promulgatione: unde promulgatio ipsa necessaria est ad hoc, quod lex habeat suam virtutem. «

Quomodo afficiat absentes a loco, in quo promulgatur? V. Quomodo autem fieri possit, ut illi, qui publicationi legis non interfuerunt, lege teneantur, explicat S. Doctor loc. cit. a. 4. *Illi, coram quibus lex non promulgatur, obligantur ad legem observandam, in quantum ad eorum notitiam devenit per alios vel devenire potest, promulgatione facta.* Legis igitur violatores non sunt illi, quibus nondum lex innotuit. Si autem data opera, et dolosa arte illius notitiam declinare studeant, jam sunt violatores culpabiles in volita causa ignorantiæ; cum fraus adhibita ipsis suffragari non debeat. Porro actus legis sunt, præcipere, prohibere, punire, et, ut multis placet, permittere; quod quidem verum est, quando permissio est positiva, seu quædam dispensatio, non autem quando est mera præteritio. *Actus legis qui nam?*

§. II. *De Legum Divisione, et primum de Lege Divina.*

Divisio legis in Divinam et Humanam. Divinae in AEternam et Temporalem. I. LEX primo dividitur in Divinam et Humanam: Divina est a Deo, Humana est ab homine. Divina subdividitur in AEternam, et Temporalem; Naturalem, et Positivam. Lex æterna, juxta S. Thom. 1. 2. q. 93. a. 1. *est ratio Divinæ sapientiæ, secundum quod est directiva omnium actuum, et motionum*; quam patet ex terminis esse æternam. Sequitur S. Doctor a. 2. » Legem æternam nemo potest cognoscere secundum quod est in se ipsa, nisi solus Deus, et Beati, qui Deum per essentiam vident: sed omnis creatura rationalis ipsam cognoscit secundum aliquam irradiationem vel majorem vel minorem: omnis enim cognitio veritatis est quædam irradiatio et participatio legis æternæ...

Veritatem autem omnes aliqualiter cognoscunt, ad minus quantum ad principia communia legis naturalis: in aliis autem, quidam plus, et quidam minus participant de cognitione veritatis; et secundum hoc etiam plus vel minus cognoscunt legem æternam «. Qui igitur agunt juxta dictamen rectæ rationis, obediunt legi æternæ: secus vero qui contra. A lege æterna omnes leges derivantur: *omnes enim leges inquantum participant de recta ratione, intantum derivantur a lege æterna*, ait Sanctus Doctor a. 3.: cum enim sola lex æterna sit lex per essentiam, et quæcumque aliæ sint tales per participationem; ab illa necesse est eas derivari: et propterea Proverb. 8. dicitur: *Per me reges regnant, et legum conditores justa decernunt.* Triplici autem modo derivantur a lege æterna, nempe tanquam a primo exemplari; secundo, tanquam a primo efficiente, a quo est omnis legislatorum potestas; tertio, tanquam a primo irradiante, inquantum lex æterna, mediante lumine rationis naturalis, vel lumine fidei, jubet vel approbat, ut leges condantur, juxta diversitatem temporum, locorum et personarum. Lex Divina Temporalis, sive temporaria, est lex a Deo instituta non ut semper, sed ut determinato tempore duret, v. g. lex Circumcisionis, quæ durare debebat usque ad institutionem Baptismi.

Lex Æterna coincidit cum naturali in Deo.

II. Lex Divina naturalis, prout est in Deo, coincidit cum lege æterna, quatenus scilicet significat ipsam convenientiam, aut disconvenientiam extremorum ad invicem aut ab invicem, circa veritates mere naturales practicas: puta, adulterium esse malum, Parentes esse honorandos etc. Ea propter lex Divina dictans et jubens ea, quæ per rationem naturalem cognosci possunt agenda vel fugienda, est naturalis. Lex Divina positiva est illa, quæ ex Dei beneplacito instituitur, ut ab hominibus observetur, prout Ipse Deus libere disposuerit: v. g. lex suscipiendi Sacramenta etc. Lex Divina-positiva dividitur in Veterem, et Novam: Vetus est illa, quæ a Deo data est Moysi, continens præcepta Judicialia et Caeremonialia; nam illa, quæ continet Decalogum, est moralis et naturalis: Nova est illa, quæ a Christo fuit instituta, et per Apostolos promulgata.

Quid Divina positiva?

Ejus divisio.

* D. Thomas 1. 2. *q.* 91. *a.* 4. luculenter ostendit, quod præter legem naturalem omnibus hominibus insitam, et legem humanam, necessarium fuit ad directionem humanæ vitæ habere legem Divinam propter quatuor rationes: „ Primo quidem, *ait*, quia per legem dirigitur homo ad actus proprios in ordine ad ultimum finem. Et si quidem homo ordinaretur tantum ad finem, qui non excederet proportionem naturalis facultatis hominis, non oporteret quod homo haberet aliquid directivum ex parte rationis supra legem naturalem, et legem humanitus positam, quæ ab ea derivatur. Sed quia homo ordinatur ad finem beatitudinis æternæ, quæ excedit proportionem naturalis facultatis humanæ ... ideo necessarium fuit, ut supra legem naturalem et humanam dirigeretur etiam ad suum finem lege divinitus data. Secundo, quia propter incertitudinem humani judicii, præcipue de rebus contingentibus et particularibus, contingit de actibus humanis diversorum diversa esse judicia, ex quibus etiam diversæ et contrariæ leges procedunt. Ut ergo homo absque omni dubitatione scire possit quid ei sit agendum, et quid vitandum: necessarium fuit, ut in actibus propriis dirigeretur per legem divinitus datam, de qua constat, quod non potest errare. Tertio, quia de his potest homo legem facere, de quibus potest judicare: judicium autem hominis non potest esse de interioribus motibus, qui latent, sed solum de exterioribus actibus, qui apparent, et tamen ad perfectionem virtutis requiritur, quod in utrisque actibus homo rectus existat; et ideo lex humana non potuit cohibere, et ordinare sufficienter interiores actus: sed necessarium fuit, quod ad hoc superveniret lex Divina. Quarto, quia .... lex humana non potest omnia, quæ male fiunt, punire vel prohibere, quia dum auferre vellet omnia mala, sequeretur, quod etiam multa bona tollerentur, et impediretur utilitas boni communis, quod est necessarium ad conversationem humanam. Ut ergo nullum malum improhibitum et impunitum remaneat, necessarium fuit supervenire legem Divinam, per quam omnia peccata prohiberentur.. Et istæ quatuor causæ, subdit, tanguntur in Psalm. 18. ubi dicitur; *Lex Domini immaculata*, idest nullam peccati turpitudinem permittens; *convertens animas*, quia non solum exteriores actus, sed etiam interiores dirigit; *testimonium Domini fidele*, propter certitudinem veritatis et rectitudinis: *sapientiam præstans parvulis*, inquantum ordinat hominem ad supernaturalem finem et divinum «. Quatuor hæc rationum momenta, ut animadvertit Pater Daniel Concina *tom.* 6. *lib.* 1. *dis.* 1. *c.* 2. *n.* 7. ab imis convellunt systema Pufendorfii, Thomasii, et aliorum Luteranorum, qui pueriliter jactant sese juris naturalis scientiam instaurasse.

§. III. *De Lege humana naturali.*

Divisio legis humanæ in Naturalem et Positivam.

LEX humana primo dividitur in Naturalem, et Positivam, de qua in §. sequenti; lex humana naturalis, de qua in præsenti, est participatio legis æternæ naturalis in Deo existentis, quatenus videlicet Deus impressit in humana mente lumen, quo cognoscerentur extrema illa superius indicata inter se invicem aut convenire, aut disconvenire: puta convenientiam horum: Deus est colendus, Parentes honorandi: sicut disconvenientiam istorum: innocens est occidendus, aliena uxor est violanda etc. dicitur autem humana, quia homini a Deo in sui productione impressa; et dicitur naturalis, non quia solis viribus naturalibus observari possit (de quo plurima Theologi scholæ in tractatu de Gratia), sed quia versatur circa veritates practicas naturales lumine naturali cognoscibiles: unde egregie Sanctus Ambrosius Epist. 41. novæ editionis dicit quod „ illam Deus Creator infundit singulorum pectoribus .... ea igitur lex non scribitur, sed innascitur, nec aliqua percipitur lectione, sed profluo quodam naturæ fonte in singulis exprimitur, et humanis ingeniis hauritur. « *Lex naturalis dicitur promulgari* hoc ipso quod Deus eam mentibus hominum inseruit naturaliter cognoscendam, ait Sanctus Doctor 1. 2. q. 91. art. 4. ad 1. Id autem intelligas de promulgatione habituali; nam actualis legis naturalis promulgatio evenit, quando quis a Deo cognitionem accipit dictantem, quid juxta rationem naturalem sit vel fugiendum, vel amplectendum.

Quid sit lex naturalis in homine?

II. Ex his eum eodem Sancto Doctore q. 94. a. 1. inferas, legem naturalem neque esse ipsam naturam rationalem, neque intellectum, quandoquidem dicitur impressa et inserta mentibus, quod, ut est

manifestum, neque de natura rationali, neque de potentia intellectiva verificari potest. Multo minus dici potest habitus, quia habitus est ille quo quis operatur, et non id, quod ipse operatur; lex autem naturalis non est id, quo homo operatur, *sed est aliquid per rationem constitutum*, ait S. Doctor, seu definitum aut dictatum: unde est actuale judicium, seu dictamen rationis practicæ, quandoquidem omnis lex sit enunciatio quædam, ac proinde non habitus, sed actus.

Distinguitur a synderesi. III. Inferas præterea cum S. Doctore *ad* 2. quod lex naturalis distinguitur a synderesi, quæ est habitus primorum principiorum practicorum, idest inclinans ad assentiendum dictis principiis: lex autem naturalis est actus quidam enuncians, quid sit agendum, ut modo diximus.

Distinguitur a Conscientia. IV. Inferas item, legem naturalem distingui a Conscientia: quia, ut diximus in capite præcedenti, Conscientia est dictamen dictans in particulari, quid sit hic et nunc agendum; lex autem naturalis est dictamen generale de eo, quod agendum, vel omittendum sit: puta, Deum esse absolute colendum, Parentes honore habendos etc. Conscientia autem dictat hic et nunc esse Deum colendum, Parentes hic et nunc honorandos etc.

Quot præceptorum naturalium ordines? V. Notandum cum D. Thoma loco citato q. 94. a. 2. legem naturalem plura continere præcepta, quæ tamen ad unum tandem reducuntur, tanquam ad primum, illudque est: *bonum est sequendum, malum est vitandum*, et super hoc cætera omnia fundantur. Varietas autem præceptorum legis naturæ attenditur primo per ordinem ad rationem, seu intellectum, quandoquidem omnia illa sequenda vel vitanda ad naturæ legem pertineant, quæ ratio, seu intellectus practicus naturaliter concipit sequenda esse, vel vitanda: secundo, per ordinem ad inclinationem homini naturalem, cum omnia illa pertineant ad legem naturalem, ad quæ amplectenda, vel ad quae fugienda homo, ut rationalis, naturalem habet inclinationem. Diversitas præceptorum legis naturalis per ordinem ad intellectum talis est, quod quædam sunt per se nota omnibus: puta, Deum esse colendum: quædam sunt nota meliore intellectu donatis, v. g. quod restitutio non sit differenda, cum fieri potest, quod depositum sit reddendum, nisi aliud obstet etc. Diversitas præceptorum legis naturalis per ordinem ad inclinationem hominis naturalem talis est, quod quædam sunt, quæ homini conveniunt sicut aliis quibuscunque rebus, puta conservatio proprii esse; et hinc, cibum esse sumendum, esse dormiendum etc. quædam sunt, quæ conveniunt homini una cum aliis animalibus, ver. gr. conservare speciem; et hinc inclinari ad Matrimonium, ad prolem alendam etc. quædam conveniunt homini specifice, seu ut ratione pollenti; v. g. vivendum esse secundum regulam rationis, nemini innocenti esse nocendum, non adulterandum etc.

Observatio. VI. Valde tamen notandum est, quod ut præcepta legis naturæ per ordinem ad inclinationem hominis habeant vim obligandi, non satis sit, ut res ad quam est inclinatio, sit absolute et in se bona, sed requiritur præterea, quod sit aliquo modo necessaria; alioquin sequerentur gravia inconvenientia, nempe cadere sub legis naturalis præcepto quidquid commodum affert naturæ, quod, ut patet, non est dicendum; quia multoties natura inclinat ad cibum, potum, et ad alia multa, quæ utpote non necessaria, immo nociva, sunt dimittenda, idcirco inclinatio ad bonum, aliquo modo a ratione judicatum necessarium, indicat obligationem legis naturæ ad illud procurandum.

Triplex genus eorum quæ spectant ad legem naturalem. VII. Si quæras, an ad legem naturalem pertineant ea solum præcepta, quæ sunt principia moralia, an etiam conclusiones ex illis deductæ? Dicendum, quod pertineant, tam præcepta, quæ sunt principia, quam conclusiones a principiis immediate deductæ; necnon etiam aliæ conclusiones ab immediate deductis profluentes. Quod ut facilius percipias, observa, tria esse genera eorum, quæ pertinent ad legem naturalem: primum illa præcepta complectitur, quæ sunt cæterorum prima, et universalissima moralitatis: isthæc sunt, *bonum est faciendum; malum est fugiendum; quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris: omnia quæcumque vultis ut faciant vobis homines, et vos facite illis.* Secundum complectitur quædam alia præcepta ex dictis principiis immediate deducta, sed magis determinata, tamen adhuc per se nota; talia sunt: *Deus est colendus; innocenti non est nocendum; justitia est servanda etc.* Tertium complectitur quædam alia præcepta deducta tamquam conclusiones ex indicatis principiis; quæ conclusiones, quamvis aliquo discursu indigeant, hic facillimus tamen et obvius est: hujusmodi sunt aliqua præcepta Decalogi: nam quædam illorum pertinent ad secundum ex indicatis generibus; talia sunt: *non licet fornicari; non licet falsum jurare etc.* Ratio autem horum omnium est, quia omnia præfata præcepta jubent ea, quæ sunt per se bona, et vetant ea quæ sunt per se mala: ergo non sunt præcepta juris positivi, cujus vi mala sunt talia, quia prohibita, non quia per se talia; igitur erunt juris naturalis; cum non detur medium inter hæc duo jura. Neque quidquam obest, quod aliqua dictorum præceptorum inferantur per discursum; eo quod vis obligatoria non habetur ex modo sive discursivo, sive non discursivo præcepta illa attingendi; sed ex dictamine rationis praescribentis vel exequenda esse, quæ per se bona sunt, vel fugienda, quæ per se mala: ita innuente Sancto Thoma qu. 94. art. 2. *Omnia illa facienda vel vitanda pertinent ad præcepta legis naturæ, quæ ratio practica apprehendit esse bona humana.*

Omnes actus virtutum naturalium per tinent od legem naturalem. VIII. Ex hactenus dictis inferas cum eodem Sancto Doctore a. 3. omnes actus virtutum naturalium, (quales sunt Cardinales, et sub illis contentæ) in quantum sunt virtuosi, esse de lege naturali, » quia ad legem naturæ pertinet omne id, ad quod homo inclinatur secundum suam naturam, et formam.... unde cum anima rationalis sit propria forma hominis, naturalis inclinatio inest cuilibet homini ad hoc, quod agat secundum rationem, et hoc est agere secundum virtutem .... dictat enim hoc naturaliter cuique propria ratio, ut virtuose agat. Sed si loquamur de actibus virtuosis secundum seipsos, prout scilicet in propriis speciebus considerantur, sic non omnes actus virtuosi sunt de lege naturæ; multa enim secundum virtutem fiunt, ad quæ natura non primo inclinat, sed per rationis inquisitionem, ea homines adinvenerunt quasi utilia ad bene vivendum. « Ubi nota, quod ly *non primo* idem significat, ac non ante multam inquisitionem discursus; cum hujusmodi virtutum praxis non sit conclusio necessariam habens connexionem cum principiis juris naturæ, sed multam prærequirat considerationem

ob circumstantias locorum, et personarum. Hinc virtutes, quæ sunt de mero consilio, non dicuntur de lege naturæ, nisi inquantum respiciunt dictamen rectæ rationis, et quidem præmissa multa et prudenti consideratione.

Lex naturalis quomodo dicatur aut non dicatur communis apud omnes homines?

IX. » Lex naturalis, quantum ad prima principia communia, eadem est apud omnes, et secundum rectitudinem, et secundum notitiam, sed quantum ad quædam propria, quæ sunt quasi conclusiones principiorum communium, est eadem apud omnes ut in pluribus, et secundum rectitudinem, et secundum notitiam; sed ut in paucioribus potest deficere, et quantum ad rectitudinem propter aliqua particularia impedimenta, et etiam quantum ad notitiam, et hoc quia aliqui habent depravatam rationem ex passione, seu ex mala consuetudine, seu ex mala habitudine naturæ, « ait Sanctus Doctor art. 4. Hinc apparet, quod, quo remotiores sunt deductiones a primis principiis practicis, quamvis sint deductiones spectantes ad jus naturale, puta reddendi depositum, abstinendi a tali contractu, etc. potest ex indicatis causis circa illas contingere deceptio: quod manifestum fit in tanta diversitate opinionum, etiam apud Doctores, circa varietates juris naturæ in materia justitiæ, religionis naturalis, debiti erga Parentes etc. Cum autem abduci a veritate contingat, ut dixit Sanctus Doctor, *vel ex passione, vel ex mala consuetudine, vel ex mala habitudine naturæ*; longe magis sibi metuendum est illis, qui sibi eligunt, sequendas opiniones, quas norunt esse minus probabiles et rationabiles in concursu probabiliorum et rationabiliorum ipsis notarum, quam illis, qui probabiliores, rationique conformiores amplecti semper solent; isti namque minus suspecti habentur, an eorum mens aut passione, aut mala consuetudine, aut mala naturæ habitudine decipiatur: cum illam subjiciant rationi firmiori, atque ad verum propinquiori.

Quomodo lex naturalis sit aut non sit immutabilis?

X. Lex naturalis ex D. Thoma art. 5. quoad principia, et prima præcepta est immutabilis, loquendo de mutatione proprie accepta, quæ consistit in eo, quod evadat inutilis, inhonesta, abrogabilis vel a superiore vel a contraria consuetudine; quia non jubet nisi per se bonum, nec vetat nisi per se malum, unde a Deo abrogari non potest, cum Deus nequeat non velle bonum, et non prohibere malum: neque consuetudine ulla abrogari potest, cum neque Deus, ut dixi, illam abrogare queat. Quapropter fieri non potest, ut quod est de jure naturæ, tale amplius non sit, et desierit obligare, eo quod habeat veritatem omnino necessariam. Loquendo autem de præceptis secundariis; etiam quoad hæc, ait S. Doctor, legem naturalem plerumque immutabilem esse; in aliquo tamen particulari mutari potest ob circumstantias, et causas impedientes illius observantiam. Si vero sermo sit de mutatione improprie accepta, in quantum scilicet aliquid mutari dicitur, si ei addatur aliquid, quod antea non habebat; sic lex naturalis mutari potest; ita enim revera per leges Divinas, aut etiam humanas aliquid additum fuit alicui contractui, actioni, etc. ut valorem habeat, quod a lege naturæ non præcipiebatur. Id patet in multis præceptis judicialibus, et cæremonialibus veteris Testamenti superadditis præceptis naturalibus; sicut et in novo respectu legum circa Sacramenta: necnon in variis legibus Ecclesiasticis et Civilibus respectu quarundam actionum, quæ, ut valorem habeant, requirunt aliquas conditiones, solemnitates etc. a prælatis legibus sancitas, cum antea jure naturæ sine conditionibus valorem haberent.

Quomodo a Deo dispensabilis?

XI. Hinc deduces, a lege naturali neque a Deo quemquam proprie dispensari posse, immutata videlicet remanente materia, immutatisque circumstantiis: quia id repugnat infinitæ sanctitati, sapientiæ, et immutabilitati Divinæ, quæ concedere non potest, ut aliquando agatur licite id, quod est per se malum, et dispensare, ne agatur illud bonum, cujus omissio dedecet rationem.

Explicantur facta veteris Testamenti.

XII. Propterea omnia jussa omniaque indulta, quæ in Veteri Pagina leguntur a Deo facta vel concessa circa id quod videtur esse contra legem naturalem; revera tale non fuit ob mutationem quæ contingit in materia præcepta. Et ita Deus jussit Abrahamo immolationem filii innocentis sibi offerendam, tamquam supremo vitæ et necis Domino; in quo casu nedum est injusta, sed valde religiosa. Similiter indulsit polygamiam simultaneam ob multiplicationem faciliorem populi fidelis, ex quo erat Messias proditurus; tum etiam quia non obest primario fini Matrimonii, qui est sobolis procreatio; atque circa æqualitatem juris, quo conjuges reciproce gaudent in corpus alterius, ut supremus omnium Jurium creaturarum Dominus dispensavit, concedendo uxoribus in corpus ejusdem viri dominium partiale, sufficiens tamen ad satisfaciendum juri, quo dependenter a Deo supremo omnium jurium Domino, singulæ uxores in viri corpus gaudere poterant. Ita concessit Deus Judæis dissolutionem Matrimonii, ex suprema, qua pollet, auctoritate super cuncta creata, dissolvendo vinculum, et remittendo utrumque conjugem priori libertati, nemini irrogando injuriam. Quod autem jusserit Oseæ accipere uxorem *fornicariam*, et generari sibi *filios fornicationum*; non propterea jussit, ut cum illa fornicaretur, sed ut veram uxorem cognosceret, quæ antea fuisset fornicaria; unde filii ex Osea et ipsa nati, fornicationum filii nuncupantur, non quia non essent legitimi et conjugales, sed desumpta denominatione ex vita anteacta matris fornicariæ; juxta expositionem SS. Patrum: et sic dicendum de aliis, quæ adduci possent.

Libellum repudii permissum Judæis fuisse, liquido constat ex *c.* 24. *Deuter.* Ejus formam ex Vatablo, aliisque exhibet Cornelius a Lapide in eumdem locum. Celebris autem inter Doctores controversia est, quæ ipsos distrahit in varias partes, num videlicet Judæorum repudium licitum fuerit, et an post datum libellum repudii validum potuerit matrimonium contrahi.

Scotus, Durandus, Paludanus, Abulensis, Petrus Soto, Bellarminus, Pontius, Cornelius a Lapide, aliique plures, quibus nuperrime adstipulati sunt Honoratus Tournely de Sacramento Matrimonii *q.* 5. *ar.* 2. ejus Continuator Petrus Colet de Matrim. *c.* 5. *ar.* 3. *sect.* 3. asserunt, Deo dispensante, quamvis ad cordis duritiam, licuisse Judæis repudium, et abrogato per ipsum priori vinculo conjugali, concessam exhinc liberam ad alia vota transeundi facultatem.

Ex adverso D. Bonaventura, Estius, et Sylvius, in quorum sententiam magis propendit P. Daniel Concina *lib.* 2. *de Matr. Dis.* 1. c. 8. §. 3. sustinent, Judæis fuisse repudium permissum non ut quidpiam a peccato immune, sed ut minus malum ad majora mala præcavenda, nempe uxoricidium, vel asperas tractationes; adeoque minime dissolu-

tum fuisse per tale repudium prioris matrimonii nexum.

Cardinalis Cajetanus *in c. 19. Matth.* veluti media via incedit; sentit quippe, malum quidem fuisse repudii peccatum, sed eo solum gradu, qui, dispensante Deo, venialem culpam non excederet.

Adeo ambagibus circumsepta est isthæc difficultas, ut D. Thomas, qui eam *in Supp. q.* 67. quatuor articulis examini subjicit, utramque ex duabus relatis primitus opinionibus problematice defendat, utriusque solvens argumenta, neutramque definiens.

Probabilior tamen sententia videtur, quæ statuit, repudium fuisse permissum non tanquam rem licitam et culpæ expertem, sed tanquam minus malum ad majora mala vitanda, atque adeo minime per illud dissolutum fuisse vinculum conjugale, tum quia hæc conformior apparet verbis Christi *Matthæi* 19. tum quia pro ea steterunt præcipui Ecclesiæ Patres, præsertim Hieronymus *lib.* 1. *in c.* 5. *Matth. et lib.* 3. *c.* 19. Augustinus *lib. de bono conjugii c.* 8. *et* 18. *l.* 2. *de Serm. Dom. in Mont. c.* 14. *l.* 19. *contra Faustum, c.* 26. et alibi passim, et Chrysostomus *Hom.* 17. *in Matth.* tum demum, quia eam communius sustineri asserit D. Thom. præcitatæ *q. art.* 3. et in ipsam tandem eundem S. D. concessisse, pluribus adductis textibus, evincit clarissimus Sylvius. Lege ipsum eodem loco *art.* 1. *et* 4. ac etiam Eminent. Gotti *Quæst.* 5. *de Matrimonii indissolubilitate, Dub.* 2. §. 2. *et* 3. ubi utramque positionis partem validis argumentis ostendunt, ac insuper quæ in oppositum afferuntur nullius esse momenti evincunt.

* Hæc hic addenda censuimus occasione eorum, quæ circa hanc difficultatem docet Auctor *num. praec.* qui tamen *tom.* 2. *tract.* 14. *c.* 7. §. 9. *n.* 2. eam iterum excitans, nihil definit, sed solum indicat quæ habet D. Thom. *l. cit.*

Quomodo indelebilis ab humana mente? XIII. Ex dictis inferas item cum Sancto Doctore n. 6. legem naturalem, quoad principia, et præcepta prima non posse ab humanis mentibus obliterari; aliquando tamen deletur quoad applicationem principii ad particulare operabile ob impedimenta malarum consuetudinum ab homine posita. Quantum autem ad præcepta secundaria, posse legem naturalem, vi præfatarum consuetudinum, penitus deleri: quæ pravæ consuetudines, ait Sanctus Doctor, se habent respectu operabilium, sicut errores respectu speculabilium, et sicut error obliterat veritates etiam primarias, quamvis non prima omnino principia, ita consuetudines pravæ delent præcepta naturæ secundaria: *Sicut apud quosdam,* ait Sanctus Doctor, *non reputabuntur latrocinia peccata, vel etiam vitia contra naturam,* ut ait Apostolus Romanorum 1.

An possit invincibiliter ignorari? XIV. Ex dictis inferas demum, primo, quod circa prima juris naturalis præcepta nequeat dari ignorantia invincibilis; audisti enim ex D. Thoma, quod dicta præcepta non possunt ab humanis cordibus deleri, et Sanctus Augustinus concione 25. in Psalmum 11. docet quod *nullus sinitur ea ignorare.* Secundo, quod lex naturalis, quantum ad præcepta secundaria proxime a primis deducta, puta non furandi, non adulterandi, non fornicandi etc. non possit invincibiliter ignorari, ac proinde quod ignorantia præceptorum Decalogi nequeat esse excusabilis; nam audisti ex Sancto Doctore, quod hujusmodi ignorantia generatur ex pravis consuetudinibus, aliisque vitiosis impedimentis ab homine appositis, quæ impedimenta potest homo et tenetur non ponere; ac proinde si ignoret illa præcepta, ignorantia reputatur volita in sua causa culpabili, nempe in præfatis pravis consuetudinibus talem ignorantiam generantibus, quæ impediat deinde notitiam illorum præceptorum; si enim non apposuisset homo talia impedimenta, lumen accepisset ad præcepta illa cognoscenda; unde in Disputatis quæst. 3. de malo art. 7. ait: *Deus, quantum in se est, omnibus se communicat, pro captu eorum: unde quod res aliqua a participatione bonitatis ipsius deficiat; est ex hoc quod in ipsa invenitur aliquod impedimentum participationis Divinæ.* Circa præcepta autem a præfatis primis remota, et nonnisi operoso discursu deducta, dari posse ignorantiam invincibilem non inficiamur, quia non omnes adulti satis idonei sunt ad operosum discursum impendendum, ut deducant veritates ex laudatis primis præceptis remote profluentes, vel ob defectum scientiæ, quæ eorum statui non congruit, vel propter hebetudinem mentis, vel ob alia capita, quæ ignorantiam excusabilem reddere possunt.

XV. Si objicias, non esse peccatum, nisi voluntarium; atqui ignorantia juris naturæ dictorum præceptorum efficit actum non esse voluntarium: cum ad peccatum voluntarium requiratur cognitio malitiæ, quæ non adest, ubi est ignorantia; igitur erit ignorantia inculpabilis; in cujus confirmationem Sanctus Thomas q. 3. de malo, a. 8. ait: *cum aliquis nescit, fornicationem esse peccatum, voluntarie quidem facit fornicationem, sed non voluntarie facit peccatum.* Respondetur concedendo, quod ignorantia efficiat peccatum non esse voluntarium directe; negando, quod efficiat non esse voluntarium indirecte: profecto operans actionem malam immediate contra præceptum Decalogi, ignorando ejus malitiam, nequit dici, quod directe velit illam malitiam, quam ignorat; potest tamen verificari, quod illam velit indirecte, quatenus directe voluit causam illius ignorantiæ, aut voluntarie omittendo instructiones suo statui debitas et necessarias, aut prorumpendo in alia peccata voluntaria, quæ Divinum lumen impediunt, ut dictum fuit, et proinde omissio addiscendi, cum sit mala, efficit, ut ea, quæ talem omissionem directe volitam consequuntur, sint indirecte, virtualiter, et consecutive volita in causa culpabili; et idem dicas de peccatis et consuetudinibus voluntariis lumini Divino oppositis: unde sicut homo oculis voluntarie velatis incedens, vult in sua causa quidquid mali inde sequi natum est, ait Cajetanus in 1. 2. quæst. 79. super art. 3. ita in casu nostro. Ad confirmationem ex D. Thom. petitam dico, Sanctum Doctorem verbis illis dumtaxat intendisse, quod quidem non voluntarie, formaliter, et directe faciat peccatum, sicut voluntarie, formaliter et directe faciat fornicationem, quam noverat; attamen fornicantem illum committere voluntarie, virtualiter, et indirecte peccatum voluntarietate volita in sua causa culpabili, nempe in ignorantia culpabiliter volita: quæ explicatio nobis ab ipso Sancto Doctore suggeritur 1. 2. q. 19. art. 6. *Si ratio errans dictet, quod homo teneatur ad uxorem alterius accedere, voluntas concordans huic rationi erranti est mala,* (nota bene) *eo quod error iste provenit ex ignorantia legis Dei, quam scire tenetur.* En igitur ex Sancto Doctore voluntarietas indirecta peccati in causa culpabili, seu in ignorantia invincibili volita. *Objectio resolvitur.*

§. IV. *De Lege Humana Positivo.*

Quid sit jus Gentium, quid Civile?

I. LEX humana, juxta D. Thomam 1. 2. q. 95. art. 4. primo dividitur in Jus Gentium, et Jus Civile. Jus Gentium derivatur ex lege naturæ, sicut conclusiones derivantur ex principiis, v. g. justæ venditiones, emptiones, et alia hujusmodi, sine quibus homines ad invicem convivere non possunt, quod nempe convivere est de lege naturæ, cum homo sit naturaliter animal sociale. Et circa hoc nota ex Sylvio ibidem, quod verba illa, nempe Jus Gentium derivari ex jure naturæ sicut conclusiones ex principiis, intelligenda sunt non de conclusionibus necessariis, et ab acceptatione hominum independentibus, sed de conclusionibus probabilibus, et ab humana acceptatione dependentibus, ut vim obligandi habeant: et proinde exemplum a Sancto Thoma allatum de venditionibus etc. quamvis sit de jure naturæ æquitas earum; non tamen est de jure naturæ quod exerceantur inter homines diversarum nationum. Jus igitur Gentium proprie acceptum, non a natura, sed ex communi hominum consensu inductum dicitur: et hoc modo de Jure Gentium esse dicuntur bonorum proprietas ac divisio, legatorum securitas et admissio, servitus, manumissio, idest datio libertatis, et alia hujusmodi.

Quomodo jus Civile profluat a Jure naturali?

II. Jus Civile, juxta eundem Sanctum Doctorem ibidem, illud est, quod derivatur a lege naturæ per modum restrictionis et determinationis, prout quælibet civitas aliquid sibi tenendum determinat: ex quo apparet ejus distinctio a Jure Gentium, quod hoc communi hominum consensu institutum cognoscitur; Jus autem Civile particularium Principum, Regnorum, Provinciarum auctoritate, et assensu est firmatum.

Lex Ecclesiastica et Civilis.

III. Hinc lex humana positiva dividitur in Civilem et Ecclesiasticam, seu Canonicam: prima est, quæ a potestate Sæculari conditur ad communem tranquillitatem, communeque bonum subditorum; secunda, quæ a potestate Ecclesiastica statuitur ad animarum salutem facilius obtinendam.

Legis humanæ conditiones.

IV. Legis humanæ cujuscumque conditiones recenset D. Thomas ex Sancto Isidoro 1. 2. q. 95. art. 3, et sunt: quod religioni congruat, inquantum scilicet est proportionata legi Divinæ. Quod disciplinæ conveniat, inquantum scilicet est proportionata legi naturæ. Quod saluti proficiat, inquantum scilicet est proportionata utilitati humanæ; et ad hæc tria omnes aliæ conditiones reducuntur.

Quotuplex lex Ecclesiastica?

V. Lex Ecclesiastica, seu Jus Canonicum, duplex est, aliud Scriptum; aliud non scriptum, seu Traditum: Scriptum assurgit ex Sacris Canonibus, decretisque Conciliorum Generalium, Nationalium, Provincialium, Diœcesanorum, et quam maxime ex Decretis, Constitutionibus, et Responsis Romanorum Pontificum. Non scriptum, seu Traditum, consistit in Traditionibus, consuetudinibusque Ecclesiasticis: Traditionum autem nomine hic non significantur Divinæ, quæ ad Jus Divinum attinent, sed illæ tantum, quæ ab Apostolis eorumdemque successoribus ortum duxerunt, vivaque voce, quin ab eorum auctoribus scriberentur, serie temporum non interrupta, ad nos usque pervenere.

§. V. *De Humanarum Legum obligatione.*

Leges Humanæ obligent in Conscientia.

I. LEgislator humanus, generalim loquendo, potestatem habet condendi leges obligantes in Conscientiæ foro etiam sub gravi. Ratio S. Th. 1. 2. q. 96. art. 5. et 6. ita contrahitur. Qui in re gravi violat jus alterius, peccat graviter; deobediens autem Legislatori in re gravi, violat in re gravi jus alterius; etenim eo ipso quod Legislator est legitimus superior, habet jus ut ipsi obediatur in re honesta, quando intendit obligare sub gravi, quemadmodum intendit in legibus præcipientibus res graves, quandoquidem tale jus est essentiale gradui et potestati legitimi superioris; deobediens igitur graviter peccat. Et profecto, nisi leges præceptivæ hac vi pollerent obligandi in conscientia, quot transgressionibus ampla vorago non aperiretur? et ita quomodo finis a lege intentus obtineri posset? Plurimi sunt Sacræ Scripturæ textus, qui hanc assertionem comprobant, tum respectu potestatis Ecclesiasticæ, tum respectu Laicalis; sufficiat pro Ecclesiastica audire Christum Matth. 18. *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut Ethnicus et Publicanus*: et Luc. 10. *Qui vos audit, me audit; et qui vos spernit, me spernit*: et Paulum 2. Thess. 3. *Si quis non obedit verbo nostro, hunc notate, et ne commisceamini cum illo.* Pro potestate autem laicali, sufficiat audire eundem Paulum Rom. 13. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit . . . . Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit; ideo necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter Conscientiam.* Et ad Tit. 3. *Admone illos et Principibus, et Potestatibus subditos esse, dicto obedire etc.*

Quando dignoscatur obligare sub gravi?

II. Si quæras, unde dignosci queat humanam legem sub mortali obligare? Respondeo, id primum evinci ex gravitate materiæ in se, vel respectu finis intenti. 2. ex DD. sententia ita affirmantium, vel ex communi populi sensu ita prudenter judicantis. 3. ex gravitate pœnæ transgressoribus injunctæ, puta si lex Ecclesiastica feratur sub pœna Excommunicationis, Suspensionis, Interdicti, Irregularitatis; aut sub obtestatione Divini Judicii, sub indignatione Divina etc. Si lex sit Civilis, sub pœna mortis, mutilationis, exilii, privationis aut omnium, aut majoris partis bonorum, dignitatum, officiorum, triremis, diuturni carceris etc. 4. si jussio sit facta in virtute Sanctæ Obedientiæ, aut in virtute Spiritus Sancti, aut sub formali præcepto: aut legislator ita se exprimat: *Præcipimus, et præcipiendo mandamus, obligamus, inhibemus, interdicimus*: aut *teneatur*: *non liceat*: *necesse est etc.*, et materia sit notabilis: et istæ vocantur leges præceptivæ.

Legum pœnalium distinctio.

III. Circa obligationem legum pœnalium, prius est distinguendum: quædam enim sunt mere pœnales, quæ videlicet pœnam statuunt contra talia vel talia facientes; aliæ sunt pœnales mixtæ, quæ nempe aliquid jubendo, pœnam simul transgressoribus decernunt. Et circa istas, jam patet quod obligent sub culpa, ratione præcepti in eis contenti, cui idcirco pœnam adjungunt; ut declaretur major præcepti firmitas, et urgentior obligatio.

An obligent in Conscientia?

IV. Circa transgressionem mere pœnalium, probabilior et S. Th. conformior est opinio, etiam istas obligare sub culpa lethali; si materia et pœna sint notabiles, quam sequuntur ex ejus discipulis Sylvester v. inobedientia, Sotus lib. 1. de just. qu. 6. art. 4. et 5. Bartholomæus Medina 1. 2. qu. 96. art. 4.; ex extraneis Azorius, Aragonius et alii plures. Ratio est, quis, ex S. Th., non excipiuntur nisi le-

ges injustæ, ut ipsis innoxie non obediatur. Præterea transgressio harum legum est procuInbio inobedientia, quæ semper est peccatum. Si dicas; inobedientiam in eo consistere, si quis nolit subire pœnam taxatam; non vero operando actum pœna mulctatum: Respondeo, in primis legem pœnalem obligare sub culpa gravi ad pœnam subeundam ex concessis. Secundo, pœna actui taxata declarat virtuale præceptum; nisi expresse declaretur non extare præceptum, ideo enim pœna actui vetito adjungitur, ut subditi sollicitiores reddantur ad parendum; prudentia namque legislatoris non est, pœnam gravem infligere actui, qui gravem transgressionem non involvat.

Quot eccata ommit-it illas ransgre-iens? nferun-ur non-ulla.

V. Hinc inferas 1., violatorem hujusmodi legum peccare graviter, nedum contra obedientiam, ex justitia legali debitam, verum etiam contra charitatem erga seipsum, et suos, si quos habeat; nam solvendo pœnam gravem, ut tenetur, et sibi, et illis grave damnum affert. Inferas 2., leges pœnales fraudatoribus vectigalium, gabellarum etc. impositas, obligare in conscientia; tum quia plerumque sunt mixtæ præcepto et pœna; tum quia defraudant Principem subsidiis sibi necessariis ad multa regiminis onera sustinenda. Inferas 3., quod si revera extaret consuetudo jam præscripta, quod lex aliqua pœnalis ad pœnam tantummodo obligaret, et non ad culpam; tunc quamvis non peccaretur faciendo actum vetitum, peccaretur graviter contra charitatem sibi et familiæ debitam; quia etiam juxta adversarios, teneretur violator in conscientia subire pœnam, alioquin gravem, a lege taxatam, necnon sibi, et familiæ graviter nocentem.

Quid de lege pœnali disjunctive loquente?

VI. Si Legislator in lege alternative, seu disjunctive loqueretur, dicendo v. g. nemo asportet frumenta extra Dominium; vel si asportaverit, solvat mille aureos, tunc asportando non peccaret, teneretur tamen in conscientia sub gravi aureos solvere. Ratio patet, quia lex obligat ad alterutrum; igitur uno omisso, alterum subsistit, cui obedientia debetur. Incurrendo autem obligationem pœnæ solvendæ, graviter peccare potest violator contra charitatem, si solutio pœnæ grave esset allatura damnum aut sibi, aut familiæ.

☞ Neminem fugit aliam esse legem pure præceptivam seu prohibitivam, aliam pure pœnalem, et aliam mixtam. Lex pure præceptiva seu prohibitiva est, qua aliquid jubetur fieri vel omitti nullam de pœna in transgressores mentionem faciendo, cujusmodi est lex quæ simpliciter præcipit Missam diebus festis audire, vel quæ simpliciter arma gestare vetat. Lex pure pœnalis est, quæ pœnam statuit in eos, qui aliquid fecerint vel omiserint, neque tamen præcipit illud fieri vel omitti. Sicut si lex dicat, qui frumentum a Patria evexerit, solvat centum nummos argenteos. Lex demum mixta est, quæ præcipit aliquid fieri vel omitti, ac insuper pœnam apponit in transgressores; eamque vel copulative, ut cum dicitur nemo pecuniam efferat extra Regnum, et qui extulerit, solvat centum, vel disjunctive, ut si dicatur, nullus vinum e regno evehat, vel si evexerit, pendat centum.

Omnis lex pure præceptiva seu prohibitiva abligat ad culpam, hoc est sub reatu culpæ, ut compertum est.

Probabilius est etiam, sicuti et Auctor existimat, omnem legem pure pœnalem, si sit vera lex, obligare ad culpam; ac per consequens non dari aliquas leges humanas veram ac proprie dictam legis rationem habentes, quæ non obliget ad culpam.

Hoc tamen intelligendum est, nisi constet aliam esse mentem Legislatoris, ut Cl. Sylvius observat. Si enim constet quod nullo modo velit obligare ad culpam, ad eam non obligabit, quia talis ejus constitutio non erit vera lex, cum nihil jubeat, neque prohibeat. Quare quarundam Religionum statuta, quæ etiam juxta D. Th. 2. 2. *q.* 186. *a.* 9. *ad* 1. ad nullam obligant culpam, sed pœnam duntaxat statuunt, non sunt veræ leges, sed ordinationes, et directiones monentes ac hortantes, quid fieri deceat, non tamen præcipientes, ut sic fiat: cujusmodi etiam statuta reperiuntur in quibusdam Oppidis et in aliis Communitatibus.

Tandem omnis lex pœnalis mixta obligat ad culpam; ea quidem quæ copulative datur, simpliciter et absolute obligat sub reatu culpæ ad faciendum id quod jubet, vel ad omittendum id quod prohibet; ea vero quæ disjunctive ponitur, etsi non simpliciter obliget ad faciendum vel omittendum actum lege expressum, sub reatu tamen culpæ obligat vel ad eum faciendum, vel ad subeundam pœnam appositam, adeo ut si illum velit facere, et pœnam subire, non sit peccaturus; si autem neque eum facere velit, neque pœnam subire, vere coram Deo peccaturus sit. Utramque hujus assertionis partem fuso calamo evincit laudat. Cl. Sylvius *in* 1. 2. *q.* 96. *art.* 4. *Q.* 8. et exinde casus plures resolvit. Ex ipso pauca hæc hausta sunt, utpote quæ ad ea declaranda quæ numeris præcedentibus exhibet Auctor, apprime deserviunt.

* Animadvertendum autem occurrit, leges vectigalium, quæ plerumque sunt pure pœnales, in foro interiori conscientias subditorum obligare etiam in sententia illorum, qui asserunt quasdam esse leges pure pœnales, quæ in foro interiori conscientiam non obligant. Prædictæ quippe leges, ajunt ipsi, rem statuunt lege naturali et divina debitam, quia nempe tenentur subditi ad regiam Principum dignitatem sustentandam necessaria suppeditare. Legatur Nicolaus l'Herminier *Summae Theologicae ad usum Scholae accomodatae, t.* 5. *tr. de Leg. de Lege humana.*

Materia gravis potest sub levi juberi, non autem e contra.

VII. Probabilius videtur, posse Legislatorem in materia gravi obligare solum sub veniali (dummodo lex non sit communi bono necessaria, quia tunc non posset inducere obligationem solummodo levem). Ratio deducitur ex D. Th. sæpius docente actiones agentium liberorum non se extendere ultra intentionem eorumdem: cum igitur lex ponatur a libera et justa voluntate Legislatoris, poterit eidem addere quam obligationem voluerit. Id patet in Statutis multorum Ordinum Regularium, quibus imponuntur res graves, etiam sub nulla culpa theologica, et duntaxat sub sola pœna levi taxata, vel taxanda: tales sunt perpetua a carnibus abstinentia in Religione nostra, jejunia septem mensium, surgere media nocte ad Deo vacandum etc. Non potest autem Legislator rei undique levi adnectere obligationem gravem; quia in hoc evidenter apparet abusus suæ potestatis in destructionem conscientiæ subditorum; qui abusus non apparat in primo casu, immo elucet in eo remissio potestatis in ædificationem.

Quot sint modi, qui-

VIII. Sciscitaberis, qualiter se gerere debeat reus violatæ legis in luenda pœna? Responsioni præmitto 1, quasdam pœnas dici latas, quasdam ferendas;

Sua pœna infertur a lege? primæ incurruntur ipso facto, perpetrata culpa, quæ pœna ab ipsamet lege peccanti infligitur, secundæ statuuntur reo inferendæ per Judicem: 2., duplicem esse Judicis sententiam, aliam condemnatoriam, qua reus ad statutam poenam condemnatur; aliam declaratoriam, qua declaratur reus revera talis, quapropter poenæ statim subditur, quam luere tenetur: 3., quasdam poenas dici activas, quæ actionem rei requirunt, puta solvere mulctam, carcerem ingredi etc. quasdam dici passivas, quæ nullam actionem rei postulant; tales sunt censuræ, irregularitas, privatio vocis etc.; quasdam dici privativas, quæ tollunt jus, aut facultatem; puta irritatio actus, contractus, etc. inhabilitas ad id faciendum etc. Item, ut certum præsuppono, quippe quod communiter admissum, quod quando lex transgressori imponit poenam, vel a Judice ferendam, vel post sententiam declaratoriam, reus non teneatur poenam subire, nisi post sententiam latam, aut post factam delicti declarationem a Judice: id patet ex tenore legis.

Quomodo se gerere debeat reus in luenda pœna? IX. Respondeo nunc quæsito proposito, dicendo in primis; juxta communem, reum non teneri ad subeundam poenam ipso facto latam, si poena postulet actionem rei contra seipsum, si poena sit valde dura, difficilis, et affligens, puta exulare, confiscatio bonorum, privatio Beneficii, aut dignitatis juste possessorum. Ratio est, quia communis consuetudo ita interpretatur hujusmodi leges; quæ quamvis expressiones contineant, *ipso jure*, *ipso facto etc.* nihilominus congruenter explicantur, quod ut effectum obtineant, non requiratur quidem alia sententia condemnatoria, sed requiratur sententia declaratoria perpetrati criminis, neque obligare videntur ad actus humanitati nimis repugnantes, quod homo ipso facto agat in seipsum. Idque confirmatur ex cap. 19. de Hæret. in 6., ubi contra ipsos licet statuatur sententia confiscationis ipso jure, ipso facto, nihilominus additur, ne executioni mandetur, nisi postquam a Judice competente fuerit super præfato delicto sententia promulgata. Nota, quod si in lege extarent verba quæ fortius significarent, ver. gr. *nulla praemissa monitione*, *ante omnem declarationem*, *ante sententiae promulgationem etc.* sit dignitate, officio, Beneficio privatus; tunc non esset expectanda sententia declaratoria; sed statim poenam subire compelleretur. Consulto dixeram, si poena sit valde gravis; nam si talis non sit, v. g. non grandis summa pecuniaria, jejunium aliquot dierum, precum recitatio ad plures dies etc. neque in his casibus expectanda est sententia declaratoria; hæc enim non sunt valde difficilia ad exequendum in seipsum. Respondeo 2., quod quando poenæ sunt passivæ, vel privativæ, si ipso facto inferuntur a lege, statim eisdem subjiciatur transgressor: ita communis; talis namque est praxis et consuetudo; quandoquidem Legislator potestatem habet poenas etiam isto modo infligendi, quas se ita inflixisse, verbis manifestis declarat.

Leges humanae quando obligent et quantum cum damno gravi? X. Humanæ leges plerumque non obligant ad sui observantiam cum damno vitæ, famæ, aut altero gravi admodum et notabili, ut communis docet; quia in dictis casibus obligatio excederet moralem hominis possibilitatem, rationabilemque consuetudinem. Nam in dictis casibus cedunt leges Divinæ positivæ, et etiam aliquando lex naturalis: siquidem Christus Matth. 12. approbavit factum Davidis, 1. Reg. 12. qui, ne inedia cum suis conficeretur, comedit panes propositionis, quibus jure Divino positivo vesci non licebat, nisi solis sacerdotibus. Ita reddere commodatum est de jure naturali, sicut et solutio debiti, quæ tamen non obligant, quoties fieri nequeant ullo modo absque vitæ, aut famæ periculo; nisi tamen commodator, aut creditor in æquali esset necessitate; et sic in aliis eventis casibus. Dixi plerumque; quia aliquando possunt obligare etiam cum vitae periculo, nempe si violatio vergeret aut in contemptum fidei, aut Religionis Catholicæ, aut potestatis Ecclesiasticæ, aut in damnum Reipublicæ, aut in grave scandalum; tunc enim, non præceptum humanum positivum, sed jus naturale stricte obstringeret ad hæc mala impedienda etiam cum vitæ dispendio. Quando igitur lex humana jubet, vel vetat aliquid tanti momenti, ut prudentum judicio præponderare censeatur vitæ, etc. subditorum, tunc eam quovis periculo est observanda; secus, quando prudentes judicant non præponderare.

* Leges humanæ non solum per accidens aliquando observari debent cum quovis damno temporali etiam vitæ, nempe quando omitti nequeunt sine contemptu legitimæ potestatis vel Religionis, aut scandalo gravi; verum etiam quandoque per se obligant cum eodem periculo et damno etiam vitæ, ut docent communiter Theologi, et præsertim P. Antoine *tr. de leg. c. 2. in resp. 3. ad q. 5.* Quia in quavis communitate perfecta, est tota potestas ad suam conservationem, et ad bonum commune necessaria. Nam Deus, ut author naturæ, cujuslibet communitatis civilis gubernationi ac communi bono, et Christus Ecclesiæ bono ac recto regimini sufficientissime providit. Ergo in quavis communitate perfecta est potestas præcipiendi actus ad suam conservationem et bonum commune necessarios, quamvis annexum habeant vitæ periculum; cum aliunde æquum sit pro totius salute partem periculo objicere. Sic Episcopus potest obligare Vicarium, mortuo Parocho, ad non deserendum Parochianos tempore pestis; Dux milites ad servandam stationem, vel irruendum in hostes cum certo mortis periculo etc.

Leges autem humanæ tunc maxime per se obligant cum periculo vitæ, quando tale periculum per se actui præcepto conjunctum est. Sed tunc ad justitiam legis requiritur, ut res præcepta sit gravis, et necessaria ad conservationem vel bonum statum Reipublicæ. Nam Respublica non habet dominium, sed solum convenientem usum vitæ civium.

XI. Hinc sequitur, legibus humanis, etiam manifeste injustis, aliquando parendum esse, dummodo non jubeant quid Divinis legibus repugnans: ita docet S. Th. 1. 2. q. 96. a. 4. *Tales leges non obligant in foro Conscientiae, nisi forte ob vitandum scandalum, vel turbationem* (nempe publicæ tranquillitatis) *propter quod etiam homo juri suo cedere debet, secundum illud Matth. 5. Qui angariaverit te mille passus, vade cum eo alia duo, et qui abstulerit tibi tunicam, da ei et pallium.* *Aliquando parendum legibus injustis.*

XII. Non obedire obligationi cujuslibet etiam levissimæ legis ex contemptu, semper est lethale, juxta omnes. Animadvertas autem ex D. Th. 2. 2. qu. 186. a. 9. ad 3. quod tunc contemnit aliquis, vel transgreditur ex contemptu, *Quando voluntas ejus renuit subjici ordinationi legis, vel regulae, et ex hoc procedit ad faciendum contra legem vel regulam.* Ratio autem cur sit mortale, ex eo liquet, quod *Non obedire legi ex contemptu semper lethale.*

contemptus etiam levissimæ legis semper redundat in gravem legislatoris injuriam; eum contemnere, sit pro nihilo ducere, quod semper est grave illi, qui despicitur.

Ut clarius intelligatur quando quis revera legem transgrediatur ex contemptu, et num semper quis transgrediendo legem ex contemptu lethaliter delinquat; non inutile erit quæ in rem hanc habet Cl. Sylvius in 1. 2. *q.* 96. *a.* 4. *quær.* 3. *concl.* 4. hic adnectere. Doctrinam, quam exhibet, propriis ipsius verbis transcribere Iubet. « Censetur autem, *ait*, aliquis revera ex contemptu legem transgredi, non quando ex malitia, vel ex ira, vel ex aliqua alia passione ipsam violat, quamvis frequenter ex eadem vel simili causa, vel etiam sine causa et consuetudine illam violaret; sed quando legislatorem, ejusque legem aspernatur vel omnino recusans ei subjici; vel ex eo quod indignetur se illi esse subjectum, directe volens facere id, quod est prohibitum; aut omittere id, quod est præceptum; ideo quia prohibitum est vel præceptum; aut ideo quia per hunc (qui tamen est legitimus ejus superior) præceptum vel prohibitum est. Vid. in 2. 2. q. 186. art. 9.

« Si quæras, *subdit ipse*, utrum universaliter verum sit, quod transgressio legis ex contemptu sit peccatum mortale, etiam in materia levi? Resp. esse, si loquamur de contemptu qui simpliciter, et absolute est contemptus, isque plene deliberatus, alioquin transgredi legem ex contemptu, potest ex duobus casibus esse peccatum veniale: nimirum aut ex imperfectione actus non plene deliberati, aut ex levitate materiæ, ac contemptus, quamvis sit plene deliberatus, non sit tamen contemptus simpliciter, sed secundum quid.

« Contemptus simpliciter est, quando vel potestas legislatoris simpliciter, ac ex toto contemnitur, vel in totum respuitur ei seu ordinationi ejus subesse; de quo proinde contemptu loquitur Cajet. scribens quod dicere verbum otiosum ex contemptu est peccatum mortale; immo nolle sequi consilia Christi (puta nolle ingredi Religionem ex contemptu consilii Christi) est peccatum mortale; hoc enim, inquit, nihil aliud est, quam nolle subjici Christi consiliis ut consiliis.

« Est autem contemptus secundum quid, quando non absolute contemnitur legislator, sed solum una aliqua ejus lex particularis, idque ideo, quia res, quam jubet, levis est, ac parvi momenti, ita ut qui legem illam violat, non recuset absolute subjici legislatori vel ejus legi, sed tantum in hac levi materia ». Hæc ille; quæ utpote perspicua, expositione, et additione non indigent.

Distinctio legum, quæ fundantur in præsumptione.

XIII. Circa obligationem legum, quae fundantur in præsumptione, occurrit observandum, aliam esse præsumptionem juris, quæ etiam vocatur communis periculi; aliam esse præsumptionem facti, qua præsumitur factum aliquod in particulari jam existens, aut præteritum: ad differentiam præsumptionis juris, qua præsumitur potentia de facili ad actum reducibilis; et hinc fit, quod quædam leges fundentur in præsumptione facti, et quædam in præsumtione juris, seu periculi: istæ non fundantur in indiciis, sed in judicio moraliter certo, quod ex tali vel tali actione, quamvis forte non in omni casu particulari, tamen plerumque grave malum sequatur: unde legislator in his legibus ferendis non præsumit ullum factum, sed tantummodo periculum, quod in talibus actionibus exercendis plerumque immineatur gravis mali, quod per legem, quam fert, vult a suis subditis arcere; at idcirco illam actionem vetat, plerumque graviter periculosam. Leges autem, quæ fundantur in præsumptione facti, sunt quæ ex conjecturis, et consideratione circumstantiarum pro hoc, vel illo casu aliquid præcipiunt, aut vetant; quapropter videntur procedere sub conditione, quod si vel factum extet, vel talis circumstantia facti, lex liget, sin minus, non liget. His necessarie prænotatis

Qualiter obligent leges fundatæ in præsumptione facti?

XIV. Leges fundatæ in præsumptione facti non obligant in conscientia, nisi factum extet: ita communis; quia cessante veritate facti, aut circumstantia a lege inspecta, cessat motivum legis; quandoquidem sit lex, ut indicavi, conditionata; quæ non obligat, nisi extante conditione. Hinc inferas, quod mulier, quæ scit invalide se contraxisse cum viro, non tenetur parere Episcopo, etiam sub excommunicatione præcipienti, ut debitum reddat; quia jussio præsumit factum, nempe validum Matrimonium, quod non est, sed potius tenetur vitam amittere, quam fornicari cum viro, qui non est maritus: et si excommunicetur, substineat humiliter censuram, sed debitum non reddat; etiamsi prævideat se igne consumptam iri: procuret tamen illuminare Episcopum de errore facti: et ex hoc consimilia solvas.

Qualiter obligent fundatæ in præsumptione juris?

XV. Leges fundatæ in præsumptione juris, seu periculi obligant ad sui obedientiam, etiam in casu, quo respectu alicujus particularis cesset periculum; *gent fan.* ita fere communis. Quia etiam in dicto casu subsistit motivum legis præcipuum; eo quod, quamvis per accidens non extet periculum in hoc casu particulari, adhuc plerumque subsistit per se ex natura talis actionis: igitur ejusdem actionis prohibitio redundat in commune bonum; et propterea etiam illa persona particularis, in qua per accidens cessat periculum, tenebitur legi, adhuc illam obstringenti; quia lex illa obstringere non cessat, cum non respiciat ad particulares casus accidentales, sed ad id, quod plerumque oritur ex natura talis actionis: quandoquidem bonum commune postulat, ut etiam cessante per accidens in particulari persona periculo; adhuc lex illam obliget; aliter omnes facile præsumerent respectu sui cessare periculum, cum ingenti Communitatis damno, quia reapse periculum non cessat.

Dantur duo exempla.

XVI. Hinc lex vetans Matrimonia clandestina, adhuc respectu omnium personarum (ubi est acceptata) subsistit, neminemque particularem excipit, quamvis respectu ipsius nulla subsint pericula, propter quæ lata fuit; at non alia ratione, nisi quia adhuc pericula plerumque subsistunt. Similiter lex vetans lectionem talium librorum ob pericula etc., subsistit, neque excipit illum, respectu cujus talia pericula cessant, quia revera plerumque pericula extant; et proinde bonum commune requirit, ut etiam in casibus illis particularibus obliget, ne præsumptione cæterorum, obligatio legis justissimæ omnino evanescat: ex his duobus exemplis alia resolvas.

Tenentur subditi acceptare legem a Principe latam.

XVII. An autem, ut leges humanæ vim obligandi habeant, subditorum acceptatio requiratur? Responsioni est præmittendum tanquam indubitabile, peccare subditos sine justa causa non acceptantes legem latam a publica potestate, ita docente Alexand. VII.; qui thesim oppositum affirmantem num. 28. damnavit, in qua dicebatur: *Po-*

pulus non peccat, etiam si absque ulla causa non recipiat legem a Principe promulgatam. Hoc itaque præsupposito, examinandum superest, an etiam si illicite rejiciatur lex, hæc obligare nequeat, nisi acceptetur a subditis? Nonnulli dicunt cum Navarro, et Valentia, non obligare: longe probabilior, et saltem apud multos graves communior, docet obligare. Ita Sylvester, v. lex. qu. 6. Barthol. Medina 1. 2. qu. 90. a. 3. Joannes Medina cod. de rect. q. 36. ad 6. Vasquez disp. 156. c. 5. Suarez lib. 3. de leg. cap. 19. Uviguerius q. 96. a. 4. dub. 6. Melderus qu. 90. a. 3. dub. 2. et alii plures apud Rodericum tom. 1. qu. regul. q. 6. a. 6. cum quibus dicendum, vim obligandi, qua leges humanæ sive Ecclesiasticæ, sive Civiles potiuntur, non pendere a populi acceptatione. Id evinci potest ex dictis n. 1. hujus §. quia ex ipsa essentia potestatis, quam legislator ut talis habet, profluit, ut leges ab ipso latæ sint independentes a prælata acceptatione, quandoquidem aliter non esset Superior, sed merus consiliarius, aut merus proponens, neque ipse regeret, sed subditi seipsos regerent. Nam quamvis populus hanc facultatem a principio leges condendi in Principem transtulerit, semel verificato, quod absque ulla expressa conditione circa leges condendas translata fuerit, eo ipso in eum transtulit potestatem regendi independenter a suo beneplacito; si enim regere non posset, nisi prout ipsi populo libet, ipse non regeret, sed potius regeretur a populo. Sicut igitur Princeps potestatem habet coercendi, puniendi etc. independenter a consensu subditorum, ita et leges condendi. Et confirmatur ex eo, quod Superior familiæ in suis jussionibus ferendis, non pendet a consensu familiæ, ut jussa vim obligandi habeant; sic et Superior Communitatis; ita enim se habet ille respectu familiæ privatæ, sicut iste respectu familiæ publicæ. Cum autem id verum sit de Principe temporali, multo magis verum affirmari debet de Summo Pontifice; hic namque non a subditis accepit potestatem legislativam in ipsum transfusam, sed illam immediate a Christo accepit, cui in Petri persona dicitur: *Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in Coelis.* Solvamus modo contrariæ opinionis motiva.

Abrogatur lex per consuetudinem contrariam, quatenus a Principe dissimulatur, qui, si velit, resistere potest.

XVIII. Leges humanæ possunt quidem per consuetudinem contrariam abrogari; at id non provenit ex eo, quod subditi auctoritatem habeant in legem; sed ex eo, quod Princeps, sciens repugnantiam populi, eligit potius abstinere ab illis compellendis, quam illos vi coercitiva compellere, quemadmodum licite facere posset: unde ideo consuetudo abrogat legem, quia dissimulatur a Principe, potente obsistere, et non obsistente; ex quo tamen non fit, quod resistentes legi sine justa causa, immunes evadant a culpa. Unde si Princeps obsisteret, et identidem obsistentiam renovaret, nunquam consuetudo possidere, et præscribere posset.

Recusatio populi quandoque prudenter compescenda.

XIX. Periculum tumultus popularis, et multorum peccatorum, quod oriri potest ob urgendam latæ legis obligationem, non efficit legem esse injustam, neque est scandalum a legislatore datum, sed est scandalum acceptum a malitia et improbitate subditorum declinantium repressionem suarum cupiditatum; et propterea quamvis aliquando prudenter agant Principes suspendendo legis obligationem, plerumque prudentius agunt, eam sustinendo, præcipue quando per ipsam bona notabilia sint Communitati, decursu saltem temporis, adventura.

XX. Textus desumptus ex lege *de quibus* 32. ff. de legibus, in quo dicitur: *Cum ipsæ leges nulla alia de causa vos teneant, quam quod judicio populi receptae sunt*, nullam vim habet respectu nostrarum legum; loquitur enim Jurisconsultus de legibus Romanæ Reipublicæ, quæ nedum eo tempore, quo viguit in statu Reipublicæ, sed etiam Imperatorum tempore usque ad tertium sæculum, vim obstringendi non habebant, nisi de populi consensu, ita postulante regimine Democratico; eapropter in titulis legum inscribebatur: *Senatus et Populus Romanus.* Nostra vero assertio loquitur de legibus a Dominio et regimine Monarchico vel Aristocratico promulgatis.

Quando conjectandum est, Principem expectare assensum? Quando conjectetur lex acceptata? In dubio an sit recepta, ut talis habenda est.

XXI. Conjectari autem potest, Principem nolle legem obligare, nisi acceptetur, quando primos legi resistentes, quos facile coercere posset, Princeps non coercet, si eidem innotescant hujusmodi transgressores. Judicari autem debet acceptata, quando vel a majori parte subditorum silentio, vel a parte spectabiliori, quamvis non majori, silentio, aut alio modo acceptationem indicante, non rejicitur. Si vero dubitetur an fuerit acceptata, pro acceptata habenda est; probavimus namque n. 17. teneri subditos ad acceptandum; in dubio igitur præsumendum erit fuisse acceptatam, et subditos id præstitisse, quod præstare tenebantur juxta regulam juris, *In dubio praesumitur factum fuisse, quod faciendum erat.*

In dubio de justitia legis est parendum.

XXII. In dubio de legis justitia, est eidem obediendum; quia in dubio melior est conditio possidentis: Princeps autem est in possessione potestatis condendi leges; hac igitur potestate spoliari non poterit, in solo dubio de recto ejusdem usu; cum alioquin subjectio certo spectet ad subditos, quam in dubio excutere non possunt, cum certa Principis injuria, jus in illos possidentis; aliter, væ legibus!

§. VI. *De materia humanae legi subjecta.*

Actus heroici non sunt materia legis humanae, nisi in hypothesi.

I. Actus heroici virtutis plerumque non sunt materia legis humanæ. Lex enim debet esse de moraliter possibilibus toti Communitati: hujusmodi autem non sunt indicati actus; unde si Communitas ad illos obstringeretur, grandis aperiretur aditus scandalis et subversionibus, et præceps subditis daretur occasio evadendi longe deteriores. Dixi plerumque; quia in aliquibus raris casibus, et circumstantiis ad commune bonum confluentibus jubéri possunt; ut patet in Ninivitarum severissimo jejunio etc. Item juberi possunt in hypothesi status libere ab aliquo suscepti, ut lex trium votorum solemnium in assumente statum Religionis. Propterea regulariter obligat ad actus virtutis, qui a plerisque exerceri possunt; et qui videntur subditis profuturi.

Actus interiores requisiti ob exterioribus jussis, sunt materia legis humanae.

II. Actus interni requisiti ad constituendum in specie morali actum exteriorem, juxta communem, juberi possunt ab humana lege; quia cum possit jubere actus exteriores virtutum, indirecte jubet actum interiorem necessario requisitum ab exteriori, ut sit actus virtutis, et ne sit vitiosus: et ita jubendo orationem vocalem, indirecte jubet attentionem interiorem etc. Confirmatur ex Alexand. VII. configente hanc thesim n. 14. *Qui facit Confessio-*

nem voluntarie nullam, satisfacit praecepto Ecclesiae: nec non ex Innoc. XI. hanc n. 55. reprobante: *Praecepto Communionis annuae satisfit per sacrilegam Domini manducationem.* Igitur in his praeceptis jubet indirecte Ecclesia actus interiores doloris etc.

Actus mere interiores non sunt materia legis humanae. III. Actus mere interni, spectata communiori Theologorum, non sunt materia legis humanae, etiam Ecclesiasticae, quia cum non possit de illis judicare, quippe quod sint omnino occulti, neque potest de illis legem ferre: et haec est ratio allata a S. Doct. 1. 2. q. 91. art. 4. idemque repetit 2. 2. q. 104. a. 5. *In iis quae ad internum motum voluntatis pertinent, homo homini obedire non tenetur,* (intellige per legem) *sed Deo tantum.*

* Communis Theologorum sententia est, non posse Legislatorem Ecclesiasticum, nedum Civilem, praecipere actus mere internos directe, et per se lege coactiva coactione externa, quae scilicet poenam post causae recognitionem a judice infligendam praescribit. Id perspicue docet et D. Th. *cit.* 1. 2. *q.* 91. *a.* 4. Nam *de his*, ait S. D. *potest homo legem ferre, de quibus potest judicare. Judicium autem hominis, esse non potest de interioribus actibus, qui latent, sed solum de exterioribus motibus, qui apparent.* Igitur non potest homo actus mere internos praecipere directe et per se lege cogente coactione exteriore.

In controversiam autem vocatur, num Legislator humanus Ecclesiasticus valeat directe praecipere actus internos lege dirigente, et curante animarum salutem coactione mere interna, idest obligante ad culpam, sublato judicio exteriori, et poena. Non pauci valde probabile existimant, posse Legislatorem Ecclesiasticum praecipere lege directiva actus mere internos iis in casibus; in quibus judicaverit id opportunum esse atque consentaneum ad salutem aeternam. Hoc namque inter Legislatorem Ecclesiasticum et Civilem discrimen intervenit, quod hic solam exteriorem subditorum felicitatem, ille e contrario animarum salutem primo et per se spectat.

Assertionem autem evincunt 1. Scripturarum auctoritate. Siquidem Christus *Luc.* 10. dixit: *Qui vos audit, me audit*: et Matth. 16. *Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in Coelis.* Et Apostolus *ad Hebr.* 13. *Obedite*, ait, *Praepositis vestris.* Quae verba generalia sunt, et significant amplissimam potestatem Ecclesiae concessam, quae proinde limitari non debet ad actus externos, imo utpote Ecclesiae favorabilis debet extendi.

2. Ex more et praxi Ecclesiae, quae non raro actiones mere internas modo praescripsit, modo vetavit. Sic *cap. ult. de haeret. in* 6. Pontifex praecipit Inquisitoribus, ut puram et providam intentionem habeant. Et Concilium Trid. *sess.* 6. in prooemio prohibet, ne aliter credatur, quam suo decreto statuitur: ergo dissensus mere internus, non solum praecepto Divino, sed etiam Ecclesiastico prohibetur. Insuper Nicolaus IV. in Regula tertii Ordinis S. Francisci a Leone X. confirmata injungit quotidie Fratribus examen conscientiae, qui actus mere est interior. Et Urbanus VIII. mandavit in omnibus, et per omnia servari ab omnibus Rubricas Missalis Romani, inter quas una praescribit, ut Sacerdos *aliquantulum quiescat in meditatione Sanctissimi Sacramenti*, quae certe meditatio est actus pure internus. Praeterea Innoc. XI. hanc proscripsit propositionem, quae in ordine 10. est: *Non tenemur proximum diligere actu interno.* Nec reponi potest, Pontificem nihil hic praecipere, aut vetare, sed id tantum declarare quod naturali et divina lege praescriptum est; quia Pontifex jubet, ut interius omnes doctrinam hanc exequantur, et ut veram habeant. Demum idem S. P. Innoc. XI. hanc Michaelis de Molinos propos. damnavit, quae est 66. *Risu digna est doctrina quaedam nova in Ecclesia Dei, animam quoad interna gubernari debere per Episcopos .... quia Ecclesia non judicat de occultis.* Hujusce propositionis doctrina eo pertinet, ut Pastoribus Ecclesiae regimen adimat aoimarum.

3. Tandem ex ratione, quae ita paucis exhibetur. Potestas Ecclesiae est spiritualis; et ordinatur immediate ad salutem animarum. Porro actos interiores potissima media sunt, quae viam ad hunc consequendum finem sternunt; ergo animarum Pastor, cujus est animus in hunc finem dirigere, praefatos interiores actus praecipere, aut vetare potest, prout congruunt, aut obsunt eidem fini, alioquin futilis foret potestas in finem, si nihil in media juris haberet.

Haec sunt praecipua, quae in medium afferunt Doctores plures ad ostendendum, posse Legislatorem Ecclesiasticum, seu Ecclesiam praecipere lege directiva actus mere internos in iis casibus, in quibus expediens id esse judicaverit ad salutem aeternam. Imo sunt etiam inter illos qui sentiunt, posse Ecclesiam punire poena ipso facto lata actus mere internos, v. g. haeresim mere internam, sicut punit occultam; quia ad hoc non requiritur cognitio transgressionis. Lex enim coactiva, quae ultra obligationem in conscientia, poenas imponit, duplex est. Alia coactiva coactione interna, quae et sub culpa et sub poena, ipso facto ante judicis sententiam subeunda, adstringit. Alia coactiva coactione externa, quae poenam post causae recognitionem a judice infligendam praescribit. Quamvis igitur haud possit Ecclesia praecipere actus mere internos directe et per se lege coactiva coactione externa, ut supra statuimus: attamen juxta nonnullos potest praecipere actus internos non solum lege directiva, sed etiam lege coactiva coactione interna. Qui plura desiderat, adeat Albertum Pighium *l.* 6. *de Hierarch. Eccl. c.* 16. Sylvium *in* 2. 2. *q.* 104. *a.* 5. Henr. a S. Ignatio *t.* 2. *l.* 1. *c.* 16. P. Antoine *tr. de Leg. sect.* 3. *c.* 1. *q.* 4. P. Danielem Concina *Theol. Christ. t.* 6. *lib.* 1. *dissert.* 5. *c.* 2. *n.* 8. *et seq.* et Petrum Colet *Instit. Theol. t.* 1. *tr. de Leg. c.*3.*a.*1. *sect.* 2. *concl.* 2.

§. VII. *De Modo adimplendi legem.*

Ad satisfaciendum legi jubenti actum, sufficit actum libere ponere? I. AD satisfaciendum legi aut praecepto affirmativo, ex communi, sufficit et requiritur libere et voluntarie ponere actum, qui jubetur: quandoquidem praecipiatur actus humanus: qui igitur coacte retineretur in Ecclesia coram celebrante, nolens audire Sacrum, nisi voluntatem mutaret, praecepto non satisfaceret; quia assistentia coacta Sacro, non esset voluntaria, et libere posita, neque humana. Nihilominus positioni voluntariae actus jussu, non requiritur alia intentio satisfaciendi superaddita, quae a lege non jubetur, cum jubeatur dumtaxat positio voluntaria actus.

Satisfit praecepto negative non pe- II. Ad satisfaciendum praecepto negativo, jubenti ab actu malo abstinere, sufficit, ex communi, non exercere actionem illam, quamvis de illa quis numquam cogitaverit; cum de isto etiam verum sit,

nendo actum vetitum.

quod actum vetitum non exerceat. Ut autem, abstinendo ab actu vetito, meritum acquirat, profecto requiritur actus voluntatis, vel explicite statnentis illum nunquam perpetrandi, vel implicitus, repellendo tentationes ad eumdem provocantes; quia, juxta Theologos scholæ, ad merendum non sufficit mera negatio actus, sed requiritur actus bonus, præter alia requisita.

Qui posuit actionem jussam ignorando præceptum, non tenetur iterum ponere.

III. Ex dictis infertur cum communi, quod qui posuit voluntarie, et cum requisitis circumstantiis actum præceptum, ignorans extare præceptum, cum id noverit, poterit intendere se prærerito actu satisfecisse præcepto, cum revera posuerit voluntarie actionem præceptam: ita qui Sacrum debito modo audivit, ignorans esse diem festum, non tenetur aliud Sacrum audire; sed sufficit quod referat auditum ad præceptum postea ipsi notum. Immo, juxta communiorem, et saltem mihi probabiliorem, qui voluntarie posuit actionem præceptam cum requisitis, et cum expressa voluntate tunc non satisfaciendi præcepto, sed iterum illam renovandi, immo etiam cum voluntate prava nolendi satisfacere præcepto; nihilominus satisfacit, quia voluntarie actionem præceptam posuit; et primus tenetur deponere animum illam iterum renovandi, referendo jam factam ad præceptum; secundus autem, quamvis non peccet contra præceptum, quod jam adimplevit; peccat tamen graviter contra legem naturalem, imponentem cuilibet subdito obligationem habendi voluntatem parendi legibus justis a Superiore latis: et propterea peccat peccato gravi inobedientiæ contra legem naturalem, non contra illam positivam, quam volens, nolens, jam adimplevit.

Non sic in voto aut aliis actibus, quorum tota obligatio pendet a voluntate agentis.

IV. Si opponas: qui vovit Horas Virginis, et velit recitare illas ex devotione, animo recitandi deinde ex voto, non satisfacit voto per primam recitationem; similiter qui, promissione stricte accepta, promisit Petro decem aureos, si eosdem ipsius largiatur titulo eleemosynæ, et non animo adimplendi promissum, tenetur ad alios decem: ita in casu nostro. Sed magna interest disparitas: quia in casu nostro obligatio legis vel præcepti pendet dumtaxat a voluntate legislatoris, quæ non aliud requirit, nisi ut ponatur actus voluntarie: at in objectis casibus obligatio pendet a voluntate operantis, quæ cum in allatis casibus sit non satisfaciendi, revera non satisfacit.

Neque in confectiona Sacramentorum.

V. Si opponas iterum, quod in conficiendis Sacramentis requiratur intentio saltem virtualis, ut docet communior et probabilior, igitur etiam in adimplenda lege. Respondetur, quod conficiens Sacramenta debet elicere actionem, quæ sit Sacramentalis; hæc autem, ad hoc ut talis appelletur et sit, determinanda est per intentionem ministri, cum alioquin etiam profane exerceri possit; ut videre est in singulis. In casu autem nostro nil aliud postulatur, quam libera positio actionis debitæ.

* Sentiunt Theologi communiter, ut et asserit Auctor *n.* 3. quod qui ponit voluntarie, et cum requisitis circumstantiis actum præceptum, ignorans præceptum extare, possit, cum id noverit, intendere se præterito actu satisfecisse præcepto. Sic ajunt e. e. qui ignorans vel non advertens ad diem festum pie et devote Sacro interest, satisfacit præcepto, nec tenetur aliud Sacrum audire, postquam resciverit esse festum; sed satis est, quod referat auditum ad præceptum postea ipsi notum. Communem hanc sententiam admittit et P. Daniel Concina *t.* 6. *l.* 1. *diss.* 5. c. 9. *n.* 4. licet alibi dubitasse videatur. Et sane in eo qui ita agit reperitur semper generalis, confusa, et interpretativa satisfaciendi intentio, ultra quam nihil aliud requirit Ecclesia. Qui igitur v. g. Sacrum debito modo audivit ignorans esse diem festum; non adstringitur, si deinde advertat esse diem festum, ad aliud Sacrum, sed sufficit ut referat auditum ad præceptum postea ipsi notum, ut optime Auctor observat: immo neque hoc in rigore necessarium est, ut censet Suarez *in* 3. *p. disp.* 88. *sect.* 3. sed solum requiritur, ut judicet se satisfecisse præcepto.

Magna autem viget inter Theologos disceptatio circa illum qui voluntarie quidem ponit actionem præceptam cum requisitis, sed simul cum expressa voluntate non satisfaciendi præcepto, vel quia statuit actionem postea renovare, ut satisfaciat præcepto, v. g. aliam Missam audire, aliud Officium recitare etc. vel quia absolutam pravam efformat intentionem non satisfaciendi. Et hunc in utroque casu præceptum implere, adeo ut si toto illo tempore, quo præceptum urget v. g. audiendi Sacri, persolvendi Officii etc. velit Missa audita, Officio persoluto, implere præceptum, reipsa impleat, nec teneatur aliam Missam illo die audire, aliudve Officium recitare, sane contendunt Doctores plures, quibus et Auctor subscripsit, qui tamen subdit, quod in primo casu tenetur deponere animum actionem iterum renovandi, referendo jam factam ad præceptum; in secundo vero casu asserit, quod quamvis non peccet contra præceptum etc. peccat tamen graviter contra legem naturalem imponentem cuilibet subdito obligationem habendi voluntatem parendi legibus justis a Superiore latis. Alii oppositum sustinent, ac illum in neutro et præsertim in secundo casu præcepto satisfacere autumant, quorum sententia probabilior nobis apparet ob hanc præcipue rationem, quam in medium afferunt. Etenim, inquiunt, necessaria est intentio, saltem virtualis, et interpretativa satisfaciendi præcepto. Porro ille qui expresse et positive deliberat se nolle satisfacere, hanc intentionem virtualem et interpretativam non habet: ergo non satisfacit præcepto. Opinionem hanc inter cæteros propugnant Martinez de Prado *t.* 2. c. 30. *q.* 8. §. 1. *n.* 4. Azorius *p.* 1. *l.* 7. c. 2. *q.* 6. Suarez *in* 3. *p. disp.* 88. *sect.* 3. Sylvius *in* 2. 2. *q.* 88. *a.* 3. *et q.* 122. *art.* 4. et Continuator Prælect. Theol. Honorati Tournely *tr. de leg. t.* 3. *art.* 2. *sect.* 2. ubi pluribus argumentis eam confirmat, ac insuper quæ a contrariæ sententiæ defensoribus exhibentur, omni vi et efficacitate ad persuadendum destituta ostendit.

Duo tamen hæc addenda censet idem Theologus animadversione digna: 1. qui utcumque renitens, *ait*, actum lege præceptum exequitur, non semper est transgressor præcepti, ut patet in pueris, qui Missam pie audiunt, quam non audissent nisi Parentum minis coacti. 2. qui præceptum aliquod implevit v. g. Clericus, qui Officium recitavit, sed minus pie quam optasset; quique novam Horarum recitationem sibi proponit, ut præcepto satisfaciat, si postea suo vel alieno consilio novæ recitationis voluntatem abjiciat, non peccat, quia cum tempore recitationis interpretativam saltem satisfaciendi voluntatem habuerit, revera satisfecit, novumque ejus propositum nihil in actu præcedente immutare potuit.

Propositam autem controversiam inter illas, quæ vanæ et frivolæ appellantur, rejiciendam existimat P. Daniel Concina *t. 6. l. 1. diss.* 5. c. 9. *n.* 6. » Nam, *ait*, excepto casu, quo vir scrupulis exagitatus advertens, seu timens eum debita attentione se non implere debitum suum in recitando Officio, audiendo Sacro, deliberaret se nolle hoc actu satisfacere præcepto, sed aliud audire Sacrum, iterumque recitare Officium constitueret: excepto, inquam, hoc casu, in quo quid sit agendum, in regulis pro evitandis scrupulis dictum est, quæstio proposita verbis ludit, et occasionem vitilitigandi arripit. Nam quis ratione præditus præfatos hos duos pugnantes actus eliciet? Quis tam stultus, ut velit peccatum committere, dum actum virtutis exercet? Nam qui constituit se nolle hac auditione Missæ, hac recitatione Officii implere præceptum, vel deliberat aliam audire Missam, aliud recitare Officium, vel definit se reapse nolle toto illo die adimplere præceptum, licet deliberate rem præceptam ponat. Ego in primo casu non modo permitterem, et obligatum declararem (nisi aliqua obstaret scrupuli alicujus circumstantia) ad audiendum aliud Sacrum, recitandum aliud Officium, sed in pœnam sui otiosi actus tertiam Missam audiendam, tertium Officium recitandum (ut ita dicam) imponerem. In secundo casu hominem rejicerem ut dementem, tamquam qui vellat peccare, ut peccaret; nam rem præceptam attente et diligenter exequitur, urgente præcepto, et præceptum implere recusat? Delirium hoc mihi apparet. Sed inquis: si reipsa similis reperiretur stultus, quid sententiæ ferres in ipsum? Ad aliam audiendam Missam, ad aliud recitandum Officium obligarem, ut peccati pœnam lueret. « Sic quidem ille.

Finis intrinsecus cadit sub præcepto.

VI. Finis intrinsecus præcepti, qui videlicet imbibitur in natura actionis præceptæ, puta colendi Deum in recitatione Horarum, in auditione Sacri etc. cadit sub præcepto, quia cum jubeatur actio illa religiosa, jubetur talis secundum suam speciem intrinsecam, quæ est colere Deum. Pro praxi autem censetur ab operante intendi, quamdiu non excludatur positive. Si autem alium positive excluderet, tunc, vel revera actionem adimpleret sicut oportet, vel non; si primum, satisfaceret quidem præcepto, quia volens, nolens, exercendo illam sicut oportet, coleret Deum; at peccaret peccatu gravi inobedientiæ contra subjectionem legi debitam, retinendo affectum illum pravum præcepto legis repugnantem; si vero illam faceret non sicut oportet, jam non poneret actionem præceptam, et esset legis transgressur, et simul inobediens, repugnans subjectioni, quam lex exigit. Finis autem extrinsecus a lege intentus, et non spectans ad speciem actionis præceptæ, puta ad placandum Deum per auditionem Sacri, non cadit sub præcepto, nisi a lege expresse jubeatur. Ratio est, quia præceptum afficit actionem tantum, non finem a legislatore actioni extrinsece et accidentaliter additum: qui si expresse jubeatur, tunc, cum evadat pars materiæ præceptæ, est intendendus a subdito, et nisi intendatur saltem implicite, evadit transgressor legis. Videri potest S. Th. 1. 2. q. 100. a. 9. et 10.

Non autem finis extrinsecus, nisi expresse jubeatur.

* Duplex distinguendus est finis legis, sicuti recte distinguitur ab Auctore, intrinsecus nempe, et extrinsecus. Finis legis intrinsecus est id, ad quod Legislator sua lege intendit obligare: unde est id quod reipsa per legem præcipitur; seu est ipsa res præcepta. Extrinsecus vero est id, ad quod Legislator rem præceptam dirigit et ordinat. Porro sine fine intrinseco res præcepta consistere minime valet, ut ex ejus notione compertum est; atque adeo sine ipso lex non adimpletur. Unde finis intrinsecus cadit sub præceptum; ideoque ut quis satisfaciat legi, intendat oportet finem intrinsecum legis. Sine fine autem extrinseco substantia rei præceptæ potest reperiri; adeoque absque ipso lex vel præceptum adimpleri valet. Quare finis extrinsecus legis absolute non cadit sub lege. Hinc satisfacit præcepto jejunii, qui unicam ex cibis licitis refectionem sumit, etsi non intendat macerare corpus, quia hæc intentio non præcipitur ab Ecclesia, licet in hunc finem jejunium dirigat. Excipiendus tamen casus est, ut optime animadvertit Auctor, in quo Legislator finem suum expresse præscriberet intendendum a subdito. Sed tum finis extrinsecus indueret conditionem rei præceptæ, et esset materia legis. Finis autem præcipi censetur, quoties præcipitur actus faciendus ob certum finem in lege expressum. Quamobrem si Prælatus jejunia, vel preces præscriberet ad avertendam calamitatem, tenerentur subditi sese illius voluntati conformare, nec satisfacerent præcepto, si ex hoc fine non jejunarent, aut orarent. Legantur P. Antoine *tr. de leg.* c. 3. *q.* 2. et P. Daniel Concina *t.* 6. *l.* 1. *diss.* 5. c. 9. *n.* 7.

VII. Ex his infertur, quod si exequens actum lege impositum sicut jubetur, adjungat eidem pravam intentionem naturæ actus extrinsecam, puta auditioni Sacri inanem gloriam, animum seducendi facilius fœminam etc. adhuc satisfacit legi humanæ, quia revera ponit actum ab ipsa impositum, pro quanto ad ipsam pertinet: attamen peccaret tam contra legem naturalem, jubentem opera bona recta intentione esse facienda, quam contra illas virtutes, exercendo actionem animo inclinato ad vitia eisdem opposita.

Finis malus additus actioni jussæ, non impedit adimpletionem legis humanæ.

* Sunt qui censent distinguendam esse circumstantiam quæ substantiam actus præcepti inficit, a circumstantia quæ actum præceptum comitatur, et personam operantem, non officium executionis polluit. E. g. inquiunt, audit quis devote et attente Sacrum; circumstat inanis gloriæ fumus; distrahitur ad videnda objecta vana. Hæc venialia peccata non inficiunt substantiam actus ex motivo seu fine Religionis præstiti. At si quis ad Ecclesiam auditurus Sacrum animo aspiciendi mulierem accedat, finis iste corrumpit substantiam actus, quo implendum præceptum est. Finis quippe intrinsecus audiendi Sacri est religiosum obsequium Deo præstandum. Qui animo videndæ amasiæ ad Sacrum audiendum pergit, non religionis officium, sed libidinis flagitium exercet. Sic post veteres plures, et contra recentiores non paucos P. Daniel Concina *t.* 6. *l.* 1. *diss.* 5. c. 9. *n.* 9. Legatur etiam *t.* 5. *l.* 1. *diss.* 3. c. 4. *n.* 2. *q.* 1. ubi ex professo ad examen vocat, atque discutit; an satisfaciat præcepto qui ob finem pravum aspectandi impudice fœminam pergit ad audiendam Missam.

VIII. Regulariter loquendo, unica actione non satisfit pluribus præceptis; quis cum quodlibet præceptum suam afferat obligationem, naturaliter loquendo, præcipiens per novum præceptum, novam intendit imponere obligationem, et non anteriorem confirmare. Si tamen duo, vel plura præcepta eo-

Quando eodem actu satisfiat pluribus præce-

ptis, quando non?

dem simul tempore obligent, ex eodemque motivo: tunc eadem actione satisfit obligationi illorum præceptorum. Primum patet in eo, qui jejunare tenetur ex lege Ecclesiastica, et ex imposita sibi a Confessario pœnitentia, qui profecto eodem jejunio utrique obligationi non satisfaceret; nisi forte Confessarius ipsum obligaret ad jejunandum eadem die, puta in vigilia Assumptionis, quia tunc eodem jejunio satisfaceret; si tamen omitteret, teneretur in Confessione utrumque motivum exponere; quippe quod esset duplex peccatum. Exemplum pro secundo habemus frequenter, quando dies Dominica cadit in festo alterius diei festivæ de præcepto; et in jejunio Temporum cadente in vigilia S. Thomæ Apostoli etc.

Quando teneatur novam audire Missam ille, cui in Sacramentali pœnitentia imponitur Missae auditio? Quomodo agendum in dubio?

IX. Ex his inferunt Auctores, quod si cuipiam a Confessario imponatur pœnitentia audiendi quotidie Sacrum per triennium, pœnitens non teneatur festivis diebus duplicem Missam audire; quia prudenter præsumitur, quod Confessarius ad hoc illum non obligarit; cum aliter non se expresserit, dum se exprimere poterat. E contra vero, si imponat pœnitenti singulis diebus festivis Missam audire, jam patet, quod novam auditionem imponat, præter illam, ad quam ex præcepto tenetur. Si autem in aliquo casu prudenter dubitetur, an Superior per novam legem, novamque obligationem ad plures actus adstringere voluerit, et is adiri non possit ut legem explicet; plures erunt actus ponendi: nam juxta regulam juris: *Inspicimus in obscuris, quod est verosimilius, vel quod plerumque fieri consuevit*: atqui plerumque plura præcepta pluralitatem postulant actionum; igitur etc.

Satisfit pluribus praeceptis per plures actiones eodem tempore factas, quoties se invicem non impediunt.

X. Pluribus præceptis per plures actiones uno eodemque tempore factas satisfieri potest, dummodo una alteram non impediat: ita communior et probabilior. Quia qui dicto modo facit, implet totum id, quod a lege præcipitur; quando enim actiones illæ non se invicem impediunt, vere fiunt prout e suis legibus præcipiuntur. Propterea qui dum Missam die festo audit, Horas canonicas recitat, utrique præcepto satisfacit, cum Deum utraque actione neutra alteram impediente, colat. Et similiter audiendo Sacrum, valet recitare preces pro pœnitentia sacramentali injunctas. Ita sub Sacri auditione dolorem de peccatis ad confessionem prævium opportune elicit, secus dicendum de examine conscientiæ; nisi forte brevissimo: nam ut recte fiat, præcipue si longiusculum, mentem a Sacro nimis distrahere necesse est.

Qui non potest totum opus a lege impositum praestare, tenetur praestare partem, quam potest.

XI. Qui totum opus præceptum exequi non potest, illudque sit divisibile, tenetur ad partem quam potest, quamvis minorem: ita dicendum colligitur ex Innoc. XI. reprobante thesim 54. oppositum affirmantem: *Qui non potest Matutinum et Laudes, potest autem recitare Horas, ad nil tenetur, quia major pars trahit ad se minorem.* Quando enim materia præcepta est dividua; præceptum, quamvis realiter sit unum, est virtualiter multiplex, et ita afficit totam materiam, ut etiam afficiat omnes partes ejusdem. Et confirmatur. Qui debet alteri mille aureos, quibus restituendis est impar, potest autem decem; quis ambigat, ad decem teneri? Quapropter qui non potest totam Quadragesimam jejunare, potest autem bis, vel ter in hebdomada; ad id tenetur: qui non potest vesci piscibus, potest autem lacticiniis, ad id tenetur; qui neque illis, neque istis potest, potest autem abstinere a cœna, ad id tenetur; de quo non amplius dubitandum, post Constit. datam a Benedicto XIV. sub die 30. Maji 1741. in §. 4.

Quando plura praecepta observari non possunt, dignius est observandum, per se loquendo.

XII. Quando emergit casus, in quo duo præcepta obligent, et necessitas compellit, ut alterutrum omittendum sit, per se loquendo, dignius est observandum; quia ita dictat lumen naturale, et ita legislatoris, vel legislatorum mentem rationabilem interpretari convenit. Quamobrem præceptum naturale est præferendum positivo, etiam Divino; Divinum humano; præceptum superioris virtutis, præcepto virtutis inferioris; præceptum negativum, positivo; præceptum Superioris supremi, præcepto Superioris subordinati. Consulto dixi, per se loquendo; quia accidere potest, quod aliquando præceptum inferius sit servandum in concursu præcepti dignioris, quando materia illius est gravis, istius autem levis: unde non est omittendum Sacrum, ad opem ferendam infirmo, qui revera non est in tanta necessitate assistentiæ; sicut omittendum est, si graviter indigeat: et sic in aliis similibus.

Quisque obligatur ad non ponendum sine causa impedimentum observationi legis humanae.

XIII. Ponens advertenter impedimentum non necessarium, quo impeditur ab observanda lege humana, reus est violatæ legis: ita probabilior cum S. Th. cujus verba n. seq. ob oculos ponam. Ratio est, quia legislatoris intentio nedum respicit positionem actus, verum etiam ne sine justa causa fiant actiones non necessariæ, ex quarum positione impeditur executio legis; si enim obligatio legis etiam ad non ponenda talia impedimenta non extenderetur; quis non videt, quomodo ludicra potius esset obligatio, quæ pro arbitrio cujusque subditi, volentis ponere impedimentum, sibi non necessarium, posset sine culpa impediri? Igitur lex jubens actionem aliquam, puta jejunium tali die, nedum obligat ad jejunandum, verum etiam ad non assumendum pro mero arbitrio, et sine causa, actionem aliam, ex qua, illam assumens, impediatur jejunare: ac proinde qui ita agit, censeri debet reus violatæ legis jejunii, dum voluit, sine justo motivo, causam, quam prævidit, at prævidere debebat impedituram esse jejunium.

Ostenditur ex Doctrina D. Th.

XIV. Ita docuit expresse S. Th. in 4. dist. 15. q. 3. a. 2. q. 4. ad 3. ubi loquens de operariis, quorum labor aliquando componi non potest cum jejunio, hæc habet: *Distinguendum videtur: quia si jejunando, possunt competentem victum pro sua persona habere, et pro familia, cujus cura eis incumbit, sive quia alias divites sunt, sive quia* (nota bene) *de eo quod minori labore, qui secum jejunium compatiatur, lucrari sufficientia possunt; a jejunio non excusantur .... ex quo patet, quod intentio majoris lucri non necessarii, eos a peccato non excusat.* Si igitur S. Doctor non excusat a violata lege, qui minus laborando in suo opificio, potest et sibi providere, et jejunium servare, quomodo excusabit illum, qui voluntarie sine justo motivo, et pro genio assumit laborem, qui cum jejunio, aut lege componi nequit?

Doctrina D. Th. improbat plurium Probabilistarum varias deductiones.

XV. Quod autem Probabilistæ fere communiter oppositum doceant, non tantum miramur, quantum illis adstipulari doctissimos, et elioquin fideles S. Doctoris asseclas, qui in suo cursu Theol. Moral. t. 3. tr. 11. de leg. c. 2. puncto 10. n. 165. veriti non fuerint docere: *non peccat contra præceptum jejunii, auditionis Sacri, recitationis Officii divini,*

qui sua culpa incidit in infirmitatem (nota bene) *etiamsi praevideret per eam impediri a tali obligatione ... Similiter non peccat contra praeceptum jejunii, qui die jejunii pedestris iter agit, vel si multum laboret, vel id faceret ex utilitate, vel etiam ex vitio; aut si in pilae ludo, aut venatione multum se exerceat, vel etiam si iter assumat,* (horrendum auditu!) *ad invisendam amasiam, aliove pravo fine; si vere defessus sit sufficienter, ad eum eximendum ab obligatione jejunii.* Confer modo has deductiones plerisque Probabilistis communes cum verbis S. Th relatis; quibus reum violati jejunii censet illum, qui sine necessitate victus sui et familiæ, sed ob meram utilitatem, laborem impendit in proprio opificio cum jejunio incompatibilem, et deinde inferas quantum doctrinæ Probabilistarum differant a doctrinis S. Th. et mirare quomodo perspicaces ipsius asseclæ illas aut non viderint, aut posthabuerint: non tamen mirabitur, qui animadverterit, quod quemadmodum a S. Doctore recesserunt Probabilismo subscribentes, (quem ab ipso S. Doctore manifeste reprobatum fuisse, luce solari clarius demonstravimus in c. de Conscientia §. 5. n. 14. et 15.) ita posthabere potuerunt illius auctoritatem, etiam quoad punctum præsens, quod, ut jam vides, multarum deductionum est fœcundum.

Solvitur fundamentum oppositae opinionis. XVI. Præcipuum autem fundamentum, quo innituntur Probabilistæ ad oppositam adstruendam assertionem, in eo est repositum, quod, qui ponit impedimentum prævidens se ob illud non amplius legem exequuturum, non ponit ex pravo fine, ut legis obligationem impediat, sed eo fine, ut utatur jure suo, quod tunc habet ad illam actionem vel indifferentem, vel etiam aliunde flagitiosam. Imbecille, immo præceps fundamentum! Quandoquidem non potest dici quis uti, sed abuti jure suo, si eo utatur, agendo absque necessitate id, a quo prævidet se impediendum ab obtemperando legi: nonne abutitur jure suo, qui actionem etiam honestam elicit, puta eleemosynam, a qua prævidet se impediendum a solvendo debitum, quod habet cum operario diurno? cur non abutetur jure suo, qui actionem nedum honestam, sed etiam graviter malam quærendi et invisendi amasiam facit, cum prævisione quod impedietur a jejunio observando, ita ut innoxie et absque ullo reatu bis reficiatur? Neque respondeas, obligationem solvendi mercedem operario esse juris naturalis; quæ licite impediri non potest mero arbitrio sine necessitate urgentiori; hanc autem esse obligationem juris humani positivi. Responsio inutilis. Quandoquidem est de jure naturali, quod legitimus Superior obediatur, ita ut sine rationabili motivo non impediatur executio suarum jussionum: quodnam autem rationabile motivum est, assumere laborem nullo pacto necessarium, immo etiam in se malum, qui prævidetur impeditivus dictæ executionis? Sicut igitur illa est proprii juris abusio; ita etiam ista: et ita judicavit Angelicus abusum proprii juris in operario, si, etiam ad augendas familiæ utilitates, laborem impendat non necessarium, et qui cum jejunio sociari non potest: at non reputabit Angelicus abusum juris in concubinario, qui, ut invisat concubinam, laborem assumit, quem prævidet se ad jejunandum impotentem redditurum? Si autem ita censet S. Th. cur veri Thomistæ ita non censebunt? Si inimici ejus ita loquerentur, sustinendum forte esset; at quod viri unanimes, et noti ejus, atque in aliis multis cum consensu ambulantes ita loquantur in re tanti momenti; hoc stupendum, immo dolendum potius.

§. VIII. *De iis, qui legibus subjiciuntur.*

Praemittuntur scitu necessaria. I. PRæmitto, in legibus extare vim Directivam, quæ obligat ad culpam transgressores; et vim Coactivam obligantem ad subeundam pœnam lege taxatam; et hæc alia est interna obligans ad pœnam statim incurrendam absque ulteriori Judicis declaratione, alia externa requirens declarationem patratæ transgressionis. Vis directiva, alia est directa, quæ ex ipsamet lege, et legislatoris voluntate exercetur in subditos: alia est indirecta, qua non ex ipsa lege, aut legislatoris voluntate, sed ex juramento a non subditis præstito ad leges illius dominii servandas, isti obligantur. Præmitto item, materiam legis quandoque esse tam subditis, quam legislatori communem; quandoque solis subditis convenientem. Præmitto demum, legislatores aliquando esse absolutos, leges condentes absque ullius partis Communitatis consensu; aliqoando esse non tales, sed requirentes assensum vel Senatorum, vel Procerum, vel Communitatis ad leges ferendas: quibus præmonitis,

Quomodo et quando Princeps teneatur legibus a se latis? II. Ex communi DD. sentio, legislatorem non absolutum teneri legibus, quas una cum Communitatis, vel Procerum consensu tulit; quia etiam ipse est pars, quamvis spectabilior Communitatis: unde tulit legem ea potestate, quæ seipso, seorsim considerato, superior est. Legislatorem vero absolutum non teneri legibus, quæ sibi prudenter convenire non possunt; puta, publice non incedendi cum tali ornatu, vel amictu, vel comitatu; non deferendi arma etc. quandoquidem lex non debet esse absurdorum fœcunda: teneri tamen quoad vim directivam, non coactivam, sed indirectam, et in Conscientia legibus a se latis, quarum materia etiam ad ipsum spectare potest; puta, non utendi mercibus extraneis, emendi pretio taxato, non ludendi ludo vetito, choreas non ducendi tali tempore, conversationes promiscuas talibus horis non admittendi, jejunium, vel aliud pœnitentiæ opus impositum observandi etc. Et primo, quod obligetur ex vi directiva legis, patet ex S. Ambr. epist. 32. ad Valentinianum Imper. *Quodcumque præscripsisti aliis, præscripsisti etiam tibi; leges enim Imperator fert, quas primus ipse custodiat;* et ex D. Th. 1. 2. q. 96. a. 5. ubi postquam attulit textus legales, et ab Evangelio petitos, concludit: *Unde quantum ad Dei judicium, Princeps non est solutus a lege, quantum ad vim directivam ejus.* Ratio idem suadet, quia subjicitur huic obligationi jure naturali; cum ex hoc jure teneatur ad ea, quæ necessario moraliter conducunt ad conveniens, et utile regimen suorum subditorum, inter quæ principalius est bonum exemplum circa ea, quæ etiam ipse observare potest, et sibi ac subditis æqualiter convenire possunt. Quod autem hæc vis directiva sit indirecta ex eo liquet, quia utpote Princeps absolutus non recognoscit Superiorem in terris, a quo sibi imponatur, sed illam sibimet imponit, jure naturali ita postulante. Quod denique non quoad vim coactivam sub pœnis etc. ostendit S. Doctor loco citato: *Quia nullus proprie cogitur a seipso: lex autem non habet vim coactivam, nisi ex Principis potestate: sic igitur dicitur*

Princeps solutus a lege, quia nullus in ipsum potest judicium condemnationis ferre, si contra legem agat.

Tenetur legibus etiam semoto scandalo. III. Hinc inferunt plurimi cum Suarez, teneri vi directa Principem suis legibus, etiam semoto scandalo (data hypothesi quod transgressio ignorari possit), quoniam id postulatur ab æquitate naturali, et a munere Principis, ob uniformitatem exactam inter cætera membra, et caput ejusdem corporis moralis, ut eodem spiritu moraliter exciteatur, et agantur.

Pueri quando teneantur? IV. Pueri, ante rationis usum, legibus non tenentur; cum incapaces sint eisdem obtemperandi. Cum autem usus rationis illucescere incipit, quod solet regulariter evenire circa septennium, quibusdam tamen citius, quibusdam tardius, tunc tenentur legibus Ecclesiæ, Missæ audiendæ, abstinentiæ a carnibus diebus jejuniorum, confitendi saltem semel in anno; communicandi autem in Paschate regulariter circa annum duodecimum, nisi aut acumen spiritus prævenire, aut tarditas mentis differre suadeant.

Amentes non subduntur legibus. V. Amentes perpetuo tales legibus non subjici, satis est manifestum, cum nequeant humano modo operari. An autem induci possint ad agendum contra legem? Respondendum cum communi, nunquam induci posse ad agendum contra legem Divinam; quandoquidem quod ab *illa* prohibetur sit per se malum; ad quod neminem licet unquam inducere, vel eidem occasionem præbere; et quamvis non peccet amens, peccat tamen graviter, vel leviter pro ratione *materiæ*, qui inducit; et quidem eadem specie peccati. Qui igitur amentem provocat ad blasphemandum, irascendum etc., peccat eo peccato, quod committeretur ab amente, si esset sui compos; qui enim per alium facit, per se ipsum facere videtur. Ad agendum autem contra legem positivam humanam, semoto scandalo, aut damno temporali alterius, putarem non esse peccatum, præcipue si non meræ *levitatis motivo*, sed alicujus utilitatis etiam mere temporalis, amens induceretur, semoto tamen scandalo: etenim revera non inducitur ad violationem legis, cui non subest, sed ad actionem in eo statu sibi *licitam*, nulloque modo in se malam; ad differentiam actionum vetitarum a lege Divina, quæ quoniam per se malæ, nulla unquam tempore, in nulloque statu sibi licere possunt.

☞ Sunt quidem Doctores plures, quibus et Auctor subscripsit, qui contendunt perpetuo amentes, seu qui nunquam sui compotes fuere, humanis legibus non esse subjectos; eamdemque pro istis, ac pro pueris, quibus nondum rationis usus advenit, rationem militare existimant. Verum alii id inficiantur, latumque inter perpetuo amentes, atque infantes intercedere discrimen autumant. » Differentia inter eos est, ait Th. Sanchez *de Præcep. Decal. L. 1. c. 12. n.* 3. quod infantes ea ætate suapte natura usus rationis incapaces sunt, ac proinde non est dicendum eos excusari, quod est veluti quædam privatio, ac ideo subjectum suapte natura rationis capax requirit, sed dicendum est non obligari, quod quædam negatio est. At perpetuo amentes, ubi jam Infantiæ ætatem excedunt, suapte natura usus rationis capaces sunt, et ex quodam solo accidenti illo privantur, et ideo vere dicuntur per modum privationis a legis transgressione excusari. Sicut catulus ante nonum diem non dicitur cæcus, sed non videns, quia nondum est capax visus: secus si post nonum diem non videat; tunc enim dicitur cæcus, utpote qui jam visus capax erat «. Perpetuo igitur amentes juxta hanc sententiam tenentur legibus etiam humanis ex ea ætate, qua usus rationis accidere solet, etsi a legis transgressione, ac pœna excusentur, sicut ignorantes ratione ignorantiæ excusantur.

Addit tamen præcitatus Auctor n. 4. hoc intelligendum esse de simpliciter amentibus: *si enim, qui in quadam sola materia tales sunt, et in cæteris rationis usu perfruuntur,* non *excusantur a legum observatione in ea materia, in qua sunt sui compotes.*

Ebrii et delirantes legibus tenentur. VI. Ebrii, et delirantes, qui non sunt perpetuo amentes, a legum humanarum obligatione non eximuntur, quippe qui sint habitualiter, quamvis non semper, compotes sui. Excusantur tamen a transgressione formali, dum ebrietate completa opprimuntur, aut dum deliria rapiuntur, si vetita a lege agant, aut ab eadem jussa omittant. Cavendum tamen, ne transgressio sit indirecte volita in ebriatate, cum ebrius expertus est, quod quando vino absorbetur, in prohibita arumpit, puta si velit carnes comedere tempora vatito, nolit Missam audire, dum est in præcepto etc. tunc enim etiam motivo Religionis etc. tenetur ab ebrietate abstinere talibus temporibus, aut diebus; in quam si labatur, transgressio evadit volita in sua culpabili causa. Certum etiam est, nemini licere tali ebrio, durante ebrietate, in die vetito carnes ministrare; quippe qui sit legi habitualiter subjectus, ut indicavi.

Qui infideles teneantur legibus Ecclesiasticis? VII. Infideles non baptizati legibus Ecclesiæ non subjiciuntur; quandoquidem non sunt Ecclesiæ subditi, ut innuit S. Paulus? 1. Cor. 6. Hinc deducitur, illum non peccare, qui hujusmodi infidelibus carnes diebus vetitis ministraret, dummodo scandalum absit, omnisque tollatur suspicio contemptus Religionis. Infideles autem baptizati legibus Ecclesiæ tenentur, quia sunt eidem subditi; et quamvis ab illa sint separati, per hoc non excusantur, quia culpabiliter in rebellione injusta perseverare volunt. Propterea Catholicus, qui hæreticum die jejunii invitaret ad prandium, non posset, absque reatu, eidem ministrare carnes; tum quia cooperaretur illius contumaciæ; tum quia ageret contra reverentiam suæ Religioni debitam.

* Ad ea clarius percipienda, quæ tradit Auctor *n. seq.* præmittendæ sunt, breviterque exponendæ notiones *Peregrini, Advenæ, et Vagi.* Hi quippe inter se differunt. Peregrinus, seu viator, vocatur qui extra locum domicilii sui moratur ad tempus cum animo ad sua redeundi. Advena dicitur qui extra Patriam suam domicilium figit, et etiam qui in uno loco domicilium habet, in alio tamen habitat, aut semper, aut saltem ad tempus. Vagus demum vocitatur qui nullibi sedem fixam habet, sed hic hodie, eras alibi reperitur, et mox in uno, mox in alio loco commoratur.

Certum est 1. eos, qui accedunt ad aliquem locum cum animo ibi perpetuo manendi, statim ejusdem loci legibus obnoxios esse, cum jam vere ejusdem loci incolæ efficiantur. Quippe domicilium hoc ipso acquiritur, quo quis incipit in loco habitare animo ibi perpetuo manendi, ut constat ex *L. Domicilium ff. ad municipal.* et fuse ostendit Auctor *Theol. Moral. ad usum Seminarii Petrocorensis t. 1. l. 1. de leg. c. 10. not.* 3.

Certum est 2. illico teneri legibus loci eos, qui in illum veniunt animo ibi manendi non per transennam, sed longo tempore, scilicet uno anno, vel pluribus annis integris, vel saltem, ut alii dicunt, majori unius anni parte; quales sunt Scholastici, qui in aliqua Urbe morantur ratione studiorum; mercatores, et alii qui negotiationis, vel alterius negotii causa per longum tempus in aliquo loco retinentur, quales etiam sunt famuli, qui ob solum motivum famulatus alicubi commorantur; siquidem tales consequuntur ibi quasi domicilium sufficiens, ut continuo quis fiat Parochianus idoneus, ac ibi Sacramenta omnia præter Ordinem recipienda.

Certum est 3. Peregrinos adstringi ad servandas leges loci, per quem transeunt, quando alias esset periculum scandali, cum hoc vetet lex naturalis, vel quando eædem sunt in propria patria, et in loco, per quem transitum faciunt, vel denique quando leges sunt juris communis; etsi ex consuetudine vel privilegio non serventur in loco domicilii sui, quia Legislatori juris communis subditi sunt, nec habent causam excusantem, cum consuetudo vel privilegium extra territorium vim non habeat.

Certum est 4. Peregrinos debere illas leges locorum servare, quæ spectant contractuum, testamentorum, matrimoniorum solemnitatem, necnon illas, quarum transgressio detrimentum infert habitatoribus loci, per quem transeunt. Hæc indubia sunt penes omnes.

Verum dissensio est inter Doctores, num Peregrini, et Vagi teneantur servare leges, et consuetudines speciales loci, in quo morantur etiam ad breve tempus, et secluso scandalo. Sententia affirmans probabilior est, eamque amplectitur, atque propugnat Auctor *num. seq.*

Peregrini et Viatores tenentur legibus locorum, et in quibus casibus?

VIII. Peregrini et Viatores tenentur legibus loci illius, in quo vel domicilium fixerunt, vel aliquot tantum diebus morantur: cum enim subditus, exiens suo territorio, legibus illius territorii eximatur; ratio æqua postulat, ut legibus loci illius, in quo per aliquot saltem dies degit, subjiciatur; etenim cum sentiat commodum, quatenus a patriis legibus immunis redditur, et onus sentire debet, obsequendo legibus loci illius, in quo actu versatur; non enim gaudere debet exemptione a legibus cujuscumque loci: quemadmodum igitur gaudet exemptionibus locorum, ita subjici debet oneribus eorumdem. Præterea tenetur se conformare consuetudinibus locorum, ita a fortiori legibus. Sic iterato docet S. Aug. nempe l. 3. Confess. c. 8. et Ep. 118. et Ep. 86. refert ita etiam docuisse S. Ambr. cujus verba sunt: *Ad quamcumque Ecclesiam veneritis, ejus morem servate, si pati scandalum non vultis, aut facere.* Neque hoc suadent Patres veluti ex consilio duntaxat adimplendum, ut quidam illos explicare conantur; nam idem Aug. l. 3. de doctr. Christ. c. 12. ait: *Quisquis ... metas consuetudinis locorum, inter quos versatur, excedit, aut aliquid significat, aut flagitiosus est*: non esset autem flagitiosus, qui hujusmodi consuetudines, et leges non observaret ex solo contrario consilio. Quando viator in locum advenitt, in quo festum, vel jejunium celebratur, paucis horis tantummodo ibi commoraturus, et die eadem discessurus, videtur non teneri dictis legibus, quia nullo modo dici potest incola, aut membrum loci; dummodo tamen omne scandalum tollatur: secus dicendum, si tota die ibidem esset moraturus, et sequenti duntaxat discessurus.

Juvat ob oculos ponere quæ ad rem hanc docet P. Antoine *Tr. de Leg. c.* 4. „ Peregrinus, *inquit*, tenetur solum iis legibus loci, quarum observatio non requirit tempus longius quam illud, quo ipse ibi moratur. Nam quoad alia non censetur esse in loco moraliter, nec ad eas implendas tenetur diutius morari, quam statuerat; quia non obligatur ad ibi permanendum, sed solum supposita præsentia ad implendam legem, quæ tunc impleri potest. Hinc tenetur servare omnia præcepta localia negativa, v. g. abstinere ab esu carnium; nam hæc non requirunt moram. Sed qui transit per locum ubi est dies festus, in alium ubi non est, non tenetur cessare ab itinere ad audiendum Sacrum, nec, secluso scandalo, illud audire, si ibi moretur solum ad sumendum cibum; quia mora non est proportionata adimpletioni præcepti. E contra tenetur audire Sacrum, si sufficienti tempore moretur; vel si festum servetur in loco ubi pernoctavit, aut in toto illo territorio, per quod usque ad meridiem acturus est iter."

* Postremum hoc quod statuit P. Antoine pro secunda parte, ut falsum in aliquo caso rejicit Continuator *Præl. Theol. Honorati Tournely t.* 2. *tr. de Leg. c.* 5. *sect.* 3. „ Nam pernoctasse, *inquit*, in loco, unde itineris tui ratio bona fide ordinata, te aliquot, antequam Missa celebretur, horis avocat, non videtur sufficere, ut Sacro interesse tenearis; atque ita sentit Habert Casuista non laxior ". Lege etiam quæ habet Auctor infra *n.* 15. necnon *tr.* 6. *de* 3. *Decal. Præcep. c.* 1. §. 2. *n.* 5.

Non licet exire loco, in quo est lex, eo solo fine se ab eadem eximendi.

IX. Qui discedit a proprio territorio ubi lex viget, et alio se transfert ubi lex non viget eo solo et mero fine se subtrahendi a lege, videtur probabilius, legem violare, quandoquidem videatur esse mera fraus, quæ nemini unquam suffragari potest; est enim mera elusio legis; et propterea eadem omnino ratione, ob quam subditus legi subjicitur, incurrit obligationem, quemadmodum obediendi, ita etiam non se subducendi fraudulenter, et absque ullo motivo a lege adimplenda. Neque respondeas, quod exiens utitur jure suo: id enim est, de quo quæritur, an scilicet habeat jus exeundi dicto solo fine se subducendi a lege: et dixi quod non; quia sicut non habet jus se eximendi a subjectione legis, ita neque jus se eximendi per exitum ab illius observatione ob solum motivum illam non observandi. Explico exemplo: eximuntur a jejunii lege graviter laborantes: licebit ne alicui notabiliter laborare, duntaxat ut se eximat a lege jejunii? minime gentium; dicet aliquis: utitur, laborando, jure suo: neutiquam, respondebit sapiens; quia non habet jus assumendi, sine justa causa, actionem, quæ illum eximat a lege, ut dictum fuit in §. anteriori n. 13. et seq. cum Angelico: ita neque habebit jus assumendi exitum e loco, ut duntaxat se eximat a lege. Confirmo ex responso Sacræ Congreg. confirmato ab Urbano VIII. atque dato ad Episcopum Coloniensem, in quo statuitur, nullum esse Matrimonium clandestine contractum ab illis, qui exierunt proprio territorio, in quo viget lex Tridentina, et solo fine illud contrahendi perrexerunt ad locum, ubi lex illa non est admissa: et statuitur, tales teneri dictæ legi; *quia contraxerunt cum fraude*: applices casui nostro, et invenias, si vales, congruum discrimen.

* Sententiam hanc amplexatus est etiam Sum. P. Benedictus XIV. *de Synod. Diœc. l.* 13. *c.* 4. *n.* 10. Ibi namque censet communem Doctorum assertionem, quæ decernit, particularibus loci statutis non obligari, qui extra statuentis territorium degit, cui ipse adhæret *n. præced.* limitandam esse in illo, qui e Diœcesi egreditur animo declinandi Synodalis statuti obligationem; « quamvis enim, *subdit*, nonnulli Doctores etiam hunc a statuti vinculo solutum arbitrentur; melius tamen, eum, in legis fraudem discedentem, legis vinculum secum ferre, eoque constrictum manere, defendunt Manuel *t.* 1. *Summ. c.* 239. Vasquez *in* 3. *p. q.* 98. *t.* 2. Rebell. *de oblig. just. l.* 2. *q.* 7. *sect.* 3. *n.* 15. Layman *Theol. Moral. l.* 1. *tr.* 4. *c.* 11. *n.* 9. Neque hodie fas esse videtur ab hac sententia recedere, postquam Sacra Congreg. Concilii illegitimum pronunciavit Matrimonium, non servata Tridentini forma, ab iis celebratum, qui solo animo illud clandestine contrahendi, recesserunt e loco, ubi Tridentinum est promulgatum, et se ad locum contulerunt, in quo promulgatum non est; quam declarationem, sua roboratam auctoritate, Urbanus VIII. inseruit Brevi ad Archiepiscopum Coloniensem dato, anno 1627. uti narrat Cardin. de Lugo *l.* 1. *Resp. mor. dub.* 36. eidemque declarationi aliæ plures consonant decisiones, quæ ab eadem Congregatione prodierunt, diligenter a nobis collectæ, et relatæ *in nostra Institut.* 33. *n.* 8. *et seq.* Etenim cum neque Sacræ Congregationi, neque Summo Pontifici in animo fuerit novam rogare legem, sed præexistentem, jam a Tridentino indictam, explicare; jam exinde conficitur ex utriusque sententia, qui in legis fraudem e loco se subducit, ubi ea viget, sub lege nihilominus comprehendi, ejusque nexu devinctum manere «. etc.

Extra territorium agens, quandoque peccare censetur per fictionem juris, in territorio existens.

X. Exiens proprio loco, non fine fraudulento nunc explicato, sed ob alium finem, non tenetur lege illius loci, nisi in casu, quo dicitur *fictio juris*, quando videlicet, tametsi a territorio recesserit, moraliter tamen adhuc in territorio manere censetur, quia transgressionem in territorio consummat: ita Beneficiarius, qui ad residentiam tenetur, et alibi manet, peccat, et censuris ligatur, contra non residentes latis, eo quod peccatum moraliter in territorio consummet: sicut etiam peccat Cannonicus, qui ad Capitulum accedere, et venire detrectat. Eodem modo incola, qui alicubi frumenta habens, extra territorium vadens, vel aliquo tempore commorans, illa vendit extraneis, contra legem territorii vetantem, ne alio advehantur, peccat contra legem, quia peccatum consummatur in damnum territorii, et moraliter in territorio; et quamvis physice absens, moraliter censetur esse in territorio. Ex his similia deducas ex communi DD.

Resolvitur circa peregrinorum vota.

XI. Interrogabis, an possit Episcopus loci, in quo viator, aut peregrinus aliquot diebus moratur, animo jam non pernoctandi, ut supponitur, dispensare, aut commutare viatoris, et peregrini vota? Si enim obstringitur legibus loci, et si in eo delinquat, puniri potest; videtur quod etiam in ipsum possit Superior jurisdictionem exercere in favorabilibus. Revera propter hoc motivum quidam affirmativa respondent: plerique vero negative; quia peregrinus ille non est absolute subditus, et simpliciter talis, nisi illius Episcopi, in cujus Diœcesi domicilium habet, saltem pro majori parte anni. Ex hoc tamen non inferior, quod neque teneatur legibus loci, in quo transeunter degit, quia alia est ratio votorum, alia legum: nam votorum dispensatio aut non dispensatio, nihil boni vel mali affert territorio; legum autem violatio, et scandalum parit, et pacem perturbat.

Sacerdotes Græci et Latini quoad suos ritus non subduntur legibus locorum.

XII. Forte inferes ex dictis, teneri Sacerdotem Latinum inter Græcos aliquo tempore commorantem in fermentato, aut Græcum inter Latinos, in azymo consecrare. Bene quidem inferres, spectata legum, incolarum, et viatorum conditione. Quia tamen a Concilio Florent. ad pacem inter utramque Ecclesiam facilius fovendam, hic casus exceptus fuit, ideo et Græcus ubique in fermentato, et Latinus ubique in azymo consecrare debet. Idemque jamdiu sancitum fuit circa Clericorum Ordinationes, ut unusquisque nonnisi a suo Episcopo Ordines suscipiat, vel de expressa et scripta illius licentia, ab alio.

Quando quis teneatur prævenire tempus, ut impleat legem?

XIII. Qui discedit e suo territorio, ubi lex obligat, puta ad Missam audiendam, et perrecturus est ad alium locum, ubi non est obligatio, si moraliter potest, et tempus deserviat, et prævideat, quod in loco, ad quem profecturus est, aut Missa deerit, aut tempus celebrandi transierit, tenetur, cum probabiliori, et in praxi sequenda, Missam ante discessum audire: quia lex ab homine impleri debet eo tempore, quo illum obligat: atqui tempus illarum horarum, puta usque ad secundam ab ortu solis, est ipsi itineraturo unicum quo possit legem, quæ ipsum utpote incolam obligat, implere; ergo tenebitur eo tempore Missam audire; etenim unusquisque tenetur legem implere infra temporis cursum, quo obligatur, antequam expiret tempus obligationis; tempus autem obligationis pro tali homine expirat hora secunda: tenebitur ergo infra illud tempus legem implere. Idque confirmatur exemplo, quod profecto magnam vim habet: Si homo ille maneret in suo territorio, et sciret se post horam secundam impediendum ab audienda Missa, teneretur, juxta omnes, infra horam secundam interesse Sacro: ergo similiter discessurus post horam secundam, tenebitur infra dictum tempus audire Sacrum, in utroque enim casu non est aliud tempus aptum præcepto servando; et in utroque casu exurgit impedimentum totius diei residuo duraturum. Alio quoque exemplo hoc idem perspicuum redditur. Qui pro Horis recitandis aliud tempus habere non potest, quam supradictum, tenetur, ex communi integras recitare Horas eo tempore; ita in casu nostro.

Dummodo moraliter possit.

XIV. Consulto dixi, si moraliter possit; nam si adimplendo præceptum, grave incommodum subire cogeretur, tunc dispensaretur; leges enim positivæ humanæ cum tanto gravamine obligare non solent. Quantum autem debeat esse incommodum, ratione cujus dispensetur a lege etiam eo tempore implenda, judicio prudentis, beneque moratæ conscientiæ viri, perpensis circumstantiis præcepti, rerum, locorum, et personarum, definiendum relinquitur; quo habito, etiamsi erretur, error excusationem meretur.

XV. Ex his infertur, notabilius incommodum requiri ad dispensandum incolam discessurum, quam ad dispensandum viatorem, illac transeuntem, qui nocte anteriori ibi pernoctaverit; hic namque, si iter facere consueverit, aurora albescente, non tenetur discessum differre, quousque Missam ibidem

audiat in festo locali, quamvis prævideat, sibi non amplius vacaturum Missam audire; quia viator tenetur legibus locorum, præsupposita suæ personæ præsentia, et morali possibilitate legis implendæ, quæ ambæ desunt pro tempore, quo Missa possit audiri. Incola autem cum permaneuter legibus sui territorii teneatur, nisi grave damnum prudenter timeat, expectare debet, ut Missam audiat, nisi certus moraliter sit, et constituerit Missam audire in loco, quo proficiscitur; id namque sufficeret. Inferas præterea, illum, qui ex proprio territorio, ubi est jejunium, migraturus est alio, ubi non est jejunium, teneri, quousque manet in suo territorio, jejunium servare: unde potest licite jentare in mane, et prandere in meridie, discessurus post meridiem; sed abstinere debet a jentaculo; prandere autem potest in meridie, et perveniens sero ad locum, ubi non est jejunium, non est obligatus abstinere a cœna.

Discessurus e loco, ubi est jejunium, quomodo se gerere debeat?

XVI. Subjiciuntur tandem legibus humanis civilibus, quæ Sacris Canonibus non adversantur, etiam Clerici utriusque Cleri, quibus quoad vim directivam, et in conscientia obedire tenentur. Quandoquidem S. Paul. Rom. 13. universaliter jubet: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit*, cum omni dubitatione vacet, tempore D. Pauli non paucos extasse Ecclesiasticos ministros: quæ verba ita egregie ad rem explicat S. Jo. Chrysost. Ep. CP. in eum locum: *Facite autem hoc ideo, ut ostendatis, Christum leges suas non ad hoc induxisse, ut politicas evertat ... ostendens quod ista imperentur omnibus, et Sacerdotibus et Monachis, non solum sæcularibus ... nec enim pietatem subvertit ista subjectio.* Ratio autem est manifesta, quia etiam personæ Ecclesiasticæ sunt pars Communitatis: tenentur ergo se conformare aliis partibus et suo toti. Ex discordantia enim et perturbationes, et scandala sobolescunt. Quando igitur materia est gravis, tenentur, quemadmodum et alii, sub gravi obtemperare: puta, ne merces extraneæ pro ipsis advehantur, ne eorum frumenta, vina, etc. extra Statum asportentur, ut pretia taxata observent, et alia consimilia exequi, si jubeantur.

Quando Clerici teneantur legibus civilibus?

§. IX. *De Cessatione legis, ejusque Abrogatione.*

I. Observandum est, quod ratio seu motivum legis vel cessare potest negative, quando scilicet legis observatio non confluit ad scopum a legislatore intentum, nullum tamen inconveniens inducit, si observetur; vel cessare potest contrarie; quando nedum est inutilis observatio legis, sed etiam adversatur fini a legislatore intento, ejusque observatio evadit perniciosa. Præterea motivum legis cessare potest vel in universali, vel in particulari: quibus præmissis, quando motivum legis cessat in particulari tantum negative, lex adhuc est servanda, quia ad publici boni conservationem requiritur, ut leges observentur, quoties sine gravi incommodo id fieri possit; quod incommodum non viget in casu nostro: unde non cessat lex jejunii pro illo, qui ex piscium esu magis saginatur, et eo magis delectatur, quam esu carnium: et sic de aliis similibus: neque cessat lex non ferendi arma in eo, qui illa fert absque ullo periculo publicæ quietis; neque lex vetans lectionem librorum interdictorum in eo, qui certus est, nullum sibi imminere periculum. Videri possunt quæ tradidimus in §. 5. n. 13. Quando motivum legis cessat in particulari contrarie, tunc respectu illius particularis cessat obligatio, dummodo tamen de hoc certus sit; et potest agere præter verba legis: v. g. est lex, ne Civitatis porta aperiatur ante ortum Solis: accidit, quod aliqui hostes insequantur civem innocentem, alioquin publico bono necessarium, qui, ni porta ipsi aperiatur, ab insequentibus occidetur: in hoc casu, non petita Principis licentia, et omni submoto alio periculo, laudabiliter porta civi illi aperitur, statim claudenda: et sic in aliis similibus. Ratio est, quia in legibus ferendis non possunt omnes casus prævideri et præveniri, qui excipiendi essent, et dubio procul a legislatore prohiberi non possent: unde S. Th. 2. 2. q. 120. a. 1. ad 3. docet, quod *in manifestis non est opus interpretatione, sed executione.* Si autem prudenter dubitetur de sufficientia motivi, tunc si res patiatur moram, et possit legislator adiri, adeatur: sin autem, parendum est legi, juxta dicta Cap. de Conscientia §. 5.

Quid sit observandum, ut cessante fine legis, cesset obligatio ejusdem?

Quid agendum quando motivum cessat in particulari?

II. Quando motivum seu ratio legis cessat in communi, sive negative, sive contrarie; ita ut verificetur, quod lex inutilis sit bono communi respectu omnium, et multo magis, si sit perniciosa; tunc cessat obligatio ejus: eo quod desinat esse lex, cujus institutio postulat, ut ad communem respiciat utilitatem, juxta tradita in §. 1. Si autem evaserit inutilis ad tempus, et deinde sit iterum evasura utilis; tunc pro eo tempore suspenditur ejus obligatio; iterum exsurrectura, cum utilis redierit.

Quando cessat utilitas in communi?

III. Alio item modo cessat lex, elapso videlicet tempore, pro quo lata fuit. Et ex his recolas, quod Cessatio legis sit pura et mera legis desitio ex semetipsa, et exinde inferas, Cessationem a legis Abrogatione et Derogatione, et Irritatione distingui. Abrogatio enim est totius legis abolitio, et solutio ab omni vi obligandi. Derogatio vero est partialis abolitio legis, adhuc obligantis quoad alias partes. Irritatio demum est, facere, ne lex vim obligandi obtineat.

Quid Cessatio, quid Abrogatio, quid Derogatio, quid Irritatio legis?

IV. Princeps valide abrogat legem, vel a se, vel a suo æquali prædecessore, aut a suo inferiore latam; quia totus ejus vigor pendet a voluntate legislatoris, qui cum sit æqualis auctoritatis ac prædecessor, et præstet inferiori, valide abrogare valet leges ab istis, vel a se latas. Si tamen abroget sine justa causa, graviter peccat; quia nocet bono publico, in cujus majorem utilitatem conspirat quæcumque lex; qua utilitate Communitatem privare sine justa causa, non fit sine gravi culpa; quamvis nullo modo peccent subditi, abrogatam non observando. Idem dicas, proportione servata, de Derogatione, inspecta conditione materiæ.

Quando peccetur abrogando?

V. Quadruplici modo abrogatur lex, nempe 1. per simplicem Principis revocationem: 2. per desuetudinem, tacite vel expresse dissimulatam a Principe, vel legitime præscriptam: 3. per consuetudinem contrariam, a Principe tacite vel expresse approbatam, vel legitime præscriptam: 4. per publicationem alterius legis, quæ cum anteriore componi nequeat. Ubi ex Canonistis c. 1. de constit. in 6. notandum, quod leges speciales non abrogentur per posteriores generales, nisi legislator earum saltem in genere meminerit per clausulam derogatoriam; eo quod, dicunt ipsi, legislator censeatur

Quot modis abrogetur?

ignorare leges speciales, quarum non meminit, et quibus non derogat; voluntas enim non fertur in incognitum; unde si illis non deroget, saltem in genere, non censetur velle eisdem derogare.

§. X. *De Interpretatione legis.*

Quid et quotuplex legis interpretatio?

I. QUÆ tradidimus §. antec. n. 2. valent ad exponendam interpretationem legis. Quando in casu aliquo particulari obedientia legis manifeste evaderet perniciosa, si verba illius nequirent recta interpretatione emolliri; hæc interpretatio dicitur per æquitatem; ad differentiam interpretationis, quæ dicitur simplex, quæque explicat verborum legis ambiguitatem. His addas adhuc triplicem a Doctoribus assignatam legis interpretationem, nempe Autheoticam, quæ profertur ab ipso legislatore, vel ejus successore, vel ejus superiore: Usualem, quæ habetur ex communi usu e consuetudine: et Doctrinalem, quæ petitur ex viris doctis et peritis; qui vel conveniunt unanimiter, vel inter se dissident; si conveniant, nequit sine prudentia rejici: quorum interpretatio si faveat legi, sine peccato non potest postponi; si vero faveat libertati, prudenter admittitur, cum sensus communis omnium Doctorum maximi fieri debeat: si autem dissideant, tunc probabilior pars est eligenda, juxta tradita in Cap. de Consc. §§. 5. et 6.

Documenta præcipua interpretationis Doctrinalis.

II. Interpretationis Doctrinalis hæc sunt præcipua documenta: primum, verba legis accipienda sunt juxta eorum proprietatem, et usitatam intelligentiam; quia sic censetur locutus legislator; alioquin inutilis redderetur lex: si autem dubitetur de eorum sensu, juxta usum et communem acceptionem erunt intelligenda. Secundum, quando verba legis sunt æquivoca, vel ambigua, eorum sensus explicandus est ex antecedentibus, et subsequentibus verbis, necnon ex circumstantiis materiæ præcipuæ, et finis legis, necnon ex aliis legibus, in quibus verba consimilia in tali vel tali sensu accipiuntur. Tertium, lex positiva non semper trahi debet ob paritatem rationis ad alios casus ab ipsa non comprehensos; quia lex obligat ex voluntate illam ferentis, quæ potuit velle unum præcipere, et non alterum, tametsi pro utroque sit eadem ratio. Consulto dicitur, quod non semper, quia aliquando identitas rationis illam ad alios casus extendit, nempe quando nisi extenderetur, absurdum sequeretur: item quando sunt correlativa; ita ut quod statuit de viro quoad jus conjugale, in quo sunt pares vir, et uxor, extendendum sit ad uxorem: item in æquiparatis et connexis: item quando lex exprimit rationem, propter quam fertur; tunc multis placet, quod etiam alios casus, in quibus eadem ratio verificatur, comprehendat; tunc namque non extenditur, sed declaratur. Quartum, omnis lex pœnalis et onerosa stricte interpretari debet; et propterea non extenditur ad casus in illa non expressos, quamvis forte graviores; quia legislatoris voluntas est de expressis tantum. Lex favorabilis e contra est late interpretanda. Alia videsis in Auctoribus de Jure scribentibus.

§. XI. *De Dispensatione legis.*

Quid sit Dispensatio?

I. DIspensare a lege, est aliquem vel aliquos eximere ab obligatione servandi legem, immutata et incolumi manente ejus ratione et materia. Tunc igitur dispensatio dicitur locum habere, quando occurrit causa, qua persistente, lex adhuc obligaret, nisi Superioris auctoritas eam obligationem relaxaret; et propterea Superior dispensando duo virtualiter facit; unum, interpretando legem, quam judicat in hoc casu non esse observandam; alterum, relaxando sua auctoritate legis vinculum quoad hunc casum, et hanc personam; unde efficit, non ut legi suam vim retineri non obtemperetur, sed ut lex hic et nunc vim suam non habeat, neque obliget.

Quinam dispensare possint in lege humana Ecclesiastica?

II. Certum est, humanum legislatorem dispensare posse in legibus a se latis, necnon in legibus suorum prædecessorum pari potestate gaudentium, et multo magis in legibus eorum, qui sunt sibi in jurisdictione inferiores; patet ex terminis. Summus ergo Pontifex dispensare potest in omnibus quæ sunt juris Canonici; in legibus suorum prædecessorum, in decretis Conciliorum omnium ad fidem non spectantium; et etiam in legibus Apostolicis, sola potestate Apostolica latis. Episcopi dispensare possunt in legibus nedum a se latis, verum etiam a Synodo Diœcesana, quia potestas Episcopi est major, neque ulla potestas in tota Synodo potestati, quæ illi competit, prævalere potest. Si autem leges illæ Diœcesanæ approbentur a Pontifice, approbatione solum commendatoria, poterit itidem Episcopus in illis dispensare; secus autem si approbatione auctoritativa, et addente novum pondus, ac si essent Pontificiæ.

Quibus casibus potest inferior dispensare in lege Superioris.

III. Certum similiter est, inferiorem dispensare non posse in legibus Superioris, nisi in casibus eidem a Superiore concessis. Hinc Episcopus ex concessione dispensare potest in irregularitatibus ex delicto occulto provenientibus; ita Trident. sess. 24. c. 6., illa duntaxat excepta, quæ oritur ex homicidio voluntario, ut latius videbitur de Censuris. Item, juxta Sylvestrum v. dispensatio q. 6. Suarez l. 6. c. 14., et alios, quando Canones dicunt, posse fieri dispensationem; cum enim id dicere non possint respectu Pontificis, intelligendi erunt respectu Episcoporum. 2. quando consuetudo obtinuit, quod Episcopus dispenset in aliquo casu. 3. quando vel levitas materiæ, vel nimis frequens est dispensationis occasio; ita ut nimis durus evadat tam frequens ad Pontificem recursus; et propterea circa jejunia et festa per leges Pontificias instituta possunt Episcopi dispensare; et hæc sunt ea, circa quæ, ut modo dicebamus, consuetudo obtinuit. 4. quando ex una parte urgens occurrit necessitas dispensandi; et ex alia vel moraliter impossibilis, vel admodum difficilis est accessus ad Pontificem, ejusve Legatum, vel grave est periculum in mora, vel aliqua gravis causa compellit, ut Episcopus dispenset, v. g. in impedimento occulto Matrimonii jam publice celebrati, et conjugum separatio nequit fieri sine scandalo aut infamia, vel gravissimum intervenit incontinentiæ periculum, si mora interjaceat. Quidam addunt sextum, nempe quando prudenter dubitatur, an in tali casu dispensatio sit necessaria; quia, dicunt, hujusmodi dubio existente, Episcopus potest vel declarare non esse opus dispensatione, vel dispensare ad cantelam.

Dispensatio circa leges Concilii Provincialis.

IV. Circa leges Concilii Provincialis, singuli Episcopi dispensare possunt pro sua Diœcesi, et ita etiam Archiepiscopus pro sua, quia ita fert consuetudo, et præsumitur quod talis sit voluntas ipsius

Conciliaris Congregationis. Cum alioquin potestas talis Concilii sit major potestate nedum singulorum Suffraganeorum, verum etiam ipsius Archiepiscopi, ut fuse probat Suarez l. 6. c. 15. propterea si dispensent, id eis convenit ex consuetudine obtinente, et ex voluntate præsumpta Patrum Conciliarium. Quamobrem, si aliqua lex, aut ordinatio reservaretur dispensanda ipsi Concilio, ab eadem nemo eorum, neque Archiepiscopus, dispensare posset, sed ipsum dumtaxat Concilium vel Summus Pontifex. Quod dictum est de potestate Ecclesiastica circa leges Ecclesiasticas; servatis servandis, applicandum est potestati civili circa leges civiles.

* S. P. Benedictus XIV. *de Synod. Diœc. l.* 13. *c.* 2. *n.* 5. ad examen vocat, an Provincialia Concilia ab Apostolica confirmatione vires accipiant universam obligandi Ecclesiam, perinde ac si essent Constitutiones Pontificiæ; juxta illud Justiniani effatum *in leg.* 1. *Cod. de vet. Jur. enucl. Omnia nostra facimus, quibus auctoritatem nostram impertimur.* » Sed hanc difficultatem, *subdit*, diluunt Suarez *lib.* 4. *de leg. c.* 6 *n.*10. et Fagnanus in *Cap. Canonum statuta*, *n.* 13. *de Constit.* opportune monentes, confirmationem quidem robur adjicere actui confirmato, sed nequaquam illum extendere, nisi aliter Superior expresserit, sicut *arg. de leg. Aurelius etc. ff. de liberat. leg.* docet Baldus *in leg.* 1. *in fin. Cod.* Si advers. rem judic. Ex quo concludunt, prædictorum Conciliorum decreta, quamquam a Summo Pontifice approbata, nisi sint clausa in corpore juris communis, de quibus dumtaxat loquebatur Justinianus, Provinciæ limites non prætergredi: quod reapse de præfatis Conciliis Provincialibus Mediolanensibus a Greg. XIII. confirmatis, omnes Doct. sentire, idem Fagnanus observat. »

Ad licitam dispensationem requiritur causa.

V. Ad licite dispensandum, certum est aliquam causam postulari; non tamen debet tanta esse, quæ de se obligationem tollat; tunc enim supervacanea esset dispensatio, quæ potius esset declaratio, aut interpretatio legis. Quanta autem debeat esse causa, gradus definiri non potest, sed pro discernenda sufficientia, perpendendæ sunt circumstantiæ materiæ, temporum, personarum, utilitatis, et pietatis etc.; et proinde, his perpensis, dispensationis gradus discerni poterit, ut vel a tota obligatione, vel a parte, vel substituendo onus minus grave etc., dispensetur.

Dispensatio sine causa quando illicita?

VI. Superior qui in re notabili dispensat a lege sine justa causa, peccat lethaliter juxta omnes, si cum periculo scandali, et probabilius cum Cajetano v. dispensatio, Suarez l. 6. c. 18. et aliis, etiam semoto omni scandalo. Nam quando viget periculum scandali, quod evitare videtur moraliter impossibile, præter violationem notabilem justitiæ legalis, et distributivæ, (de quo statim) peccat contra charitatem proximi in re gravi. Semoto etiam scandalo peccat lethaliter in re gravi sine justa causa dispensando, quia graviter violat primo justitiam legalem quæ illum graviter obstringit ad non agendum notabiliter contra bonum commune, dispensando autem sine causa, id perpetrat; cum bonum commune specialissime pendeat ex conservatione legum, contra quam agit notabiliter, qui in re gravi sine causa dispensat: 2. graviter violat justitiam distributivam, quæ obstringit ad conservandam æqualitatem proportionalem in oneribus imponendis, quantum fieri potest: atqui dispensando in re gravi sine causa, est aperte non servare æqualitatem, ubi nulla ratio est inæqualitatis ponendæ; igitur graviter peccat, utramque notabiliter violando justitiam. Idcirco S. Th. 1. 2. q. 97. a. 4. ad 2. hujusmodi dispensantem reum declarat acceptionis personarum.

Valida tamen.

VII. Quando Superior sine causa dispensat in Lege humana, probabilius est, validam esse dispensationem, ita Sotus l. 1. de justitia q. 7. a. 1. Suarez l. 6. c. 19. et alii: quia cum lex pendeat a voluntate ferentis illam, si legem tollat ab aliquo, valide tolletur; nam si legem factam sine justa causa abroget, quamvis peccet, tamen valide abrogat; ita ut subditi sint ab obligatione soluti; ita etiam quando tollit obligationem respectu dispensati particularis. Hinc apparet, invalidam esse dispensationem sine causa concessam ab inferiore, aut delegato, quia Superior non censetur dare facultatem dispensandi nisi ex justa causa.

Non tamen potest ea subditus licite uti.

VIII. An autem licite subditus uti possit dispensatione sine causa concessa, discordans est Doctorum gravium opinio: probabilior nobis videtur illa Cajetani 2. 2. q. 96. a. 5. cum quo alii, quod peccet utendo dispensatione, non quidem contra legem, a cujus subjectione est expeditus, neque cooperando peccato Superioris, in quod non influxit, ut supponitur; sed peccat contra legem naturalem et charitatis; contra naturalem, quæ dictat neminem sine causa se posse licite subducere ab oneribus communibus illius corporis communis, cujus est membrum; ut proinde turpiter agat pars illa, quæ sine sufficienti causa non correspondet suo toti. Contra legem vero charitatis; quia scandalose operatur; est enim moraliter impossibile, quod subductio a lege in aliorum notitiam non deveniat, quam cum noverint irrationabilem, est grave scandalum datum, quia per actionem inconvenienter factam. Tamen nota, quod si utatur dispensatione, non incurrit pœnas latas contra non observantes legem, a qua est absolutus.

Petens dispensationem sine causa qualiter peccat?

IX. Ex his deducas, graviter peccare subditum, qui in re notabili petit dispensationem sine causa sufficiente; tum quia petit, ut dictum fuit, rem irrationabilem communique bono repugnantem; tum etiam quia inducit Superiorem ad actum illicitum graviter, quod est peccatum scandali; proinde peccato duplicis speciei, contra justitiam, et contra charitatem.

Dispensatio invalida ex defectu vitiosæ petitionis.

X. Non dubito, quin sæpe audieris voces hujusmodi dispensationis subreptitiæ, et obreptitiæ. Subreptitia dispensatio obtinetur per petitionem truncatam, in qua scilicet reticeatur, quæ juxta veritatem exponenda erant; prout ferunt jus, et stylus Cancellariæ. Obreptitia vero obtinetur per petitionem continentem falsitatem, quæ si innotuisset concedenti, non fuisset concessa. Utraque petitio invalidam reddit dispensationem, ex c. 7. de fide Instrum., tametsi inculpate aut veritas exprimenda taceatur, aut falsitas intrudatur. Plurima circa hæc videsis apud Th. de Rosa in suo perdocto volumine de Executoribus Litterarum Apostolicarum.

His addere præstat quæ habet P. Paul. Gabriel Antoine *Tr. de Leg. c.* 6. *q.* 5. Postquam ipse utriusque dispensationis subreptitiæ, et obreptitiæ notiones exhibuit, hæc subdit: Itaque invalida est dispensatio 1. si reticeatur licet inculpate aliquid ad rem petitam spectans, vel aliquid eorum, quæ se-

cundum jura et stylum exprimi debent ex c. 2. *de filiis Presbyter. in* 6. quia Superior non intendit dare dispensationem, nisi adsint conditiones, quæ ad ipsam intrinsece spectant, et quæ jus, stylus, consuetudo, et leges seu regulæ Cancellariæ exigunt, ut cognoscatur qualis sit gratia quæ postulatur; et sine horum omnium cognitione Superior non vult dare gratiam, qualis petitur, eum eam ut talem ignoret. 2. Nulla est, si obtineatur ex causa finali falsa *cap.* 20. *de rescrip.* quia Superior non vult dispensare sine justa et vera causa, nec potest censeri velle peccare. Idem dic, si duæ causæ allatæ sint una vera, et altera falsa, et vera per se non sufficiat ad dispensationem æquam et rationabilem; secus si sola causa impulsiva sit falsa, *ex eodem cap.* Causa autem finalis est ea, quæ immediate pertinet ad rem petitam, et ob quam conceditur gratia, ita ut ea non existente, aut nullo modo, aut nonnisi eum quibusdam conditionibus et limitationibus concessa fuisset. Causa vero impulsiva dicitur ea, propter quam dispensans facilius dispensat, ita tamen, ut sine illa secundum rectam rationem et causæ meritum dispensaturus esset eodem modo. « Hactenus ille. Quæ quidem materiem hanc declarant, atque illustrant.

Cessante causa dispensationis, ipsa quoque cessat.

XI. Si dum conceditur dispensatio, causa non amplius subsistat, nulla est dispensatio, juxta omnes; quia Superior concedere non intendit, nisi justa de causa, eaque proinde subsistente: immo, quamvis subsistat dum conceditur, si non subsistat, dum Commissarius, aut Confessarius eam dispensationem exequitur, nulla est, ob eamdem rationem; et colligitur ex c. 30. *de præbend. in* 6., quia aliter delegaretur facultas dispensandi sine causa. Propterea si dispensatio fuit concessa propter paupertatem supplicantis, aut propter filium legitimandum etc., et antequam delegatus dispenset, supplicans ob advenientam hæreditatem a paupertate sublevetur, aut proles moriatur, cessat dispensatio, et invalida impertitur. Multi tamen putant cum Sylvestro v. dispen. q. 6., et Suarez l. 6. c. 20. quod si cesset causa, postquam fuit a delegato impertita, sed ante illius usum, adhuc valida sit, eo quod relaxatio vinculi jam fuerit facta; unde accidentale videtur, quod ante illius merum usum causa cesset, nec appareat fundamentum, unde reviviscat obligatio. Sed probabilior videtur contraria opinio Sanchez l. 8. disp. 30. quem multi sequuntur, cujus ratio est, quia intentio Superioris ea esse debet, ut cessante causa quomodocumque, cesset dispensatio, ne dispensando sine causa, sit dispensator iniquus, et legis naturalis violator, concedendo ut agatur contra legem humanam justam, dum non extat justa causa sic agendi: et propterea debet semper, quousque consummetur dispensatio per usum ejusdem, habere intentionem quod valeat, dummodo causa subsistat, et, ut dixi, sit infidelis dispensator coram Deo. Illud porro notandum cum perdocto recentiore, quod quando dispensatio est ab aliquo præcepto humano, et non super solo impedimento, non sit ambigendum, quod, tametsi executioni mandata fuerit, cessante motivo vel in toto vel in parte, cesset dispensatio, non enim judicari potest aliter, vel alio modo voluisse Superiorem dispensationem concedere; aliter esset manifestus legis dissipator. Propterea dispensatus a jejunio quadragesimali quoad carnium comestionem, si cesset motivum infra ipsam quadragesimam, statim cessat dispensatio; vel si duret motivum quoad piscium, non vero quoad lacticiniorum usum, cessabit dispensatio quoad carnes, non vero quoad lacticinia; et ita de reliquis præceptis.

* Ut clare percipiatur quod supra indicat Auctor, animadvertendum est cum P. Antoine *loco supra cit. q.* 5. quod si dispensatio sit super impedimento Matrimonii, vel irregularitate seu inhabilitate, et jam executioni mandata fuerit, non cessat dispensatio, cessante causa: ut si quis ob parentum inopiam dispensationem ad Ordines obtinuit, sed post susceptos Ordines cessat paupertas, non ideo cessat dispensatio super irregularitate, sed talis licite exercet Ordines; quia non redit impedimentum semel absolute sublatum per dispensationem; et quia *factum legitime retractari non debet: licet casus postea eveniat, a quo non potuit inchoari.* Regul. 37. jur. in 6.

§. XII. *De Consuetudine.*

Quid sit Consuetudo?

I. Consuetudo est jus quoddam ex similium actuum liberorum frequentia constitutum. Distinguas igitur causam veluti generantem aut efficientem consuetudinem, quæ causa sunt actus consimiles a majori parte Communitatis libere eliciti, sciente, et non contradicente Superiore; qui tanto tempore fiant, ut prudenter censeantur consuetudinem constituisse; distinguas, inquam, hanc causam efficientem consuetudinem, a consuetudine ipsa, quæ est jus quoddam ex præfata actuum frequentia ortum, agendi licite simili modo.

Omissio actionis quando efficiat consuetudinem?

II. Hinc observandum est, quod sicut usus frequens actuum similium efficit consuetudinem, ita etiam non usus actuum jussorum: et circa hoc nota, quod solus et merus non usus, procedens ex eo quod non occurrerit occasio legem servandi, non valet consuetudinem introducere: sed debet esse non usus privative, idest omissio actionis per legem jussæ, quando ponenda esset, et non ponatur a plerisque successive pluries, Principe seu Superiore sciente, et dissimulante. Requiritur ergo ad consuetudinem inducendam, ut actio legi contraria, vel omissio actionis præceptæ, dum esset ponenda, fiat a majori parte Communitatis, successive, et congruo temporis decursu; et quod id innotescat Superiori non contradicenti, et dissimulanti; quibus positis, constituitur consuetudo seu jus cuicumque privato ita se gerendi, absque ulla culpa contra legem antea statutam. Additur ab aliquibus, quod requiratur in operantibus vel ommittentibus voluntas inducendi obligationem sic agendi, quam voluntatem putarem satis declarari in exteriori modo operandi contra, vel non juxta legem.

Perstringuntur conditiones ad consuetudinem requisitæ.

III. Paucis itaque perstringendo conditiones ad Consuetudinem statuendam requisitas, prima est, ut sit bono communi utilis et honesta, aliter vim legis obtinere non posset. Secunda, ut inducatur saltem a plerisque Communitatis perfectæ, per actus voluntarios et publicos. Tertia, ut hi actus fiant cum voluntate inducendi obligationem, id namque requiritur ad notionem legis; ad differentiam consuetudinum non rum tali voluntate introductarum, puta recitandi salutationem Angelicam in meridie etc. Quarta, ut consuetudo innotescat Principi aut Superiori, scienti et dissimulanti, cum facile obsta-

re posset. Quinta, ut longo tempore, sine interruptione, et successive ita actum fuerit; tempus autem longum in jure est tempus decem annorum; et tunc censetur consuetudo præscripta; et indubitanter vim legis obtinet. Quamvis nonnulli cum S. Antonino doceant, quod pro lege Ecclesiastica requirantur 40. anni; quod ab aliis negatur: quia nihil in jure Ecclesiastico constitutum habetur contra longævitatem temporis a jure civili statutam decem annorum. Si autem nondum sit præscripta dicto tempore, adhuc vim legis non amittit, propter consensum tacitum Superioris, scientis, et non obsistentis; cum facile posset, et multo magis si per legem approbet consuetudines rationabiles.

* Cl. Sylvius in 1. 2. *q.* 97. *a.* 3. *conc.* 8. rejicit sententiam illorum, qui existimant requiri decem annos ad præscribendam consuetudinem contra jus civile, quadraginta vero ad eam præscribendam contra jus canonicum, ut videlicet idem tempus quod requiritur ad præscriptionem aliarum rerum, etiam requiratur ad præscriptionem consuetudinis. Rejicit, inquam, hanc sententiam; cum hoc nullo jure decernatur, neque omnino eadem sit ratio utrinsque. Nam ad præscriptionem aliarum rerum, *ait*, non debet intervenire consensus ejus Domini, ad quem res illæ pertinent; ad inducendam vero consuetudinem debet intervenire consensus Legislatoris, saltem tacitus. Deinde, ad res illas præscribendas sufficit factum, seu possessio unius personæ privatæ; sed ut consuetudo inducatur, requiritur usus multitudinis, seu majoris ejus partis. Propter quæ, etiam eorum, qui annos prædictos requiri censent, aliqui dicunt non omnes peccare qui intra annorum istorum tempora faciant contra legem, sequentes consuetudinem; quando enim consuetudo sic invaluit, ut plerique etiam boni viri eam sequantur, securi sunt in conscientia qui legem non servant.

Quapropter, *subdit*, nulla videtur dari posse certior regula, quam quod ad legem aliquam abrogandam requiratur et sufficiat illud tempus, quod judicio prudentum satis esse putetur ad legis abrogationem: sive, ut consuetudo tamdiu viguerit, ut merito existimetur adesse consensum saltem tacitum Legislatoris, ut sua lex non amplius obliget. Idemque dicendum de tempore ad hoc requisito, ut consuetudo vim legis obtineat, atque adeo obliget; illud nimirum sufficere, quod prudentum judicio satis est, ut merito credatur Legislator consentire ut obliget. Hoc autem intelligi potest, sive ex eo quod passim observetur tanquam obligatoria; sive ex eo quod viri boni ac prudentes judicent eam obligare.

IV. Si interroges, unde conjectari poterit consuetudinem esse introductam animo ad illam obligandi? Respondeo, quando Doctores ita definiunt, quorum consensus parit moralem certitudinem: item si consuetudo sit rei gravis, et nihilominus a plerisque servetur; id namque fieri non consuevit, nisi circa ea, in quibus judicatur extare obligationem: item si Superiores puniant, vel severe reprehendant transgredientes consuetudinem: item si viri prudentiores et timoratiores scandalizentur de non observantibus illam: hæc sunt signa, quorum quodlibet sufficienter ostendit consuetudinem obligare in conscientia.

Quando censeatur obligare in conscientia?

V. Certum est, nec legem naturalem, nec Divinam posse ulla consuetudine abrogari, *quia*, ait S. Doctor 1. 2. q. 97. a. 3. ad 1. *lex naturalis et Divina procedit a voluntate Divina ... unde non potest mutari per consuetudinem procedentem a voluntate hominis; sed per solam voluntatem Divinam mutari potest.* Lex autem humana potest consuetudine abrogari in toto, aut quoad partem, dummodo serventur supra indicatæ conditiones. Rationem affert S. Th. loc. cit. in corpore art.: *Quia lex humana est a voluntate hominis ratione regulata: sicut autem ratio et voluntas hominis manifestantur verbo in rebus agendis, ita etiam manifestantur facto: hoc enim unusquisque eligere videtur ut bonum, quod opere implet: manifestum est autem, quod verbo humano potest mutari lex. ... unde etiam et per actus maxime multiplicatos, qui consuetudinem efficiunt, mutari potest lex et exponi; et etiam aliquid causari, quod legis virtutem obtineat, inquantum scilicet per exteriores actus multiplicatos interior voluntatis motus et rationis conceptus efficacissime declaratur. Cum enim aliquid multoties fit, videtur ex deliberato rationis judicio provenire: et secundum hoc consuetudo et habet vim legis, et legem abolet, et est legum interpretatrix.*

Quas leges valeat consuetudo abrogare?

VI. Interrogabis: an primi illi qui contra legem agunt, aut ad usum non deducunt, peccent? Regulariter loquendo peccant, quia vere legi non obediunt; potest tamen evenire quod non peccent, quia agendo contra verba legis, non agant contra intentionem Legislatoris; vel quia proborum Doctorum judicio lex reputetur inutilis, eo quod, contra usum inveteratum, vix sit a multitudine observabilis, vel quia statim ab ejus promulgatione subditi exceptionem exposuerunt, habentem suum robur, cui non fuerit satisfactum, et exinde contra legem agi cœptum fuit: unde S. Doct. loc. cit. ad 2. docet: *Leges humanæ in aliquibus casibus deficiunt: unde possibile est quandoque præter legem agere, in casu scilicet in quo deficit lex; et tamen actus non erit malus: et cum tales casus multiplicantur propter aliquam mutationem hominum, tunc manifestatur per consuetudinem, quod lex ulterius non est utilis: sicut etiam manifestaretur, si lex contraria verbo promulgaretur.*

Quando abrogetur consuetudo per novam legem?

VII. Consuetudo potest per novam legem abrogari: non enim potest consuetudo habere vim majorem, quam habeat lex: sicut igitur lex præcedens potest per novam posteriorem abrogari, ita et consuetudo etiam ab immemorabili, et præcipue si in nova lege declaretur irrationabilis, et communi bono perniciosa. Quando autem talis non declaratur; sed dumtaxat lex dicit generatim: *non obstante quacumque consuetudine*, vel specialim *non obstante tali aut tali consuetudine*; et ex novis motivis judicatis rationabilibus sequuntur subditi agere juxta illam consuetudinem, et Superior id sciens, et impedire potens, dissimulet, profecto nova lex vim non obtinet abrogandi consuetudinem; silentium enim Superioris potentis repugnare, et non repugnantis, facite censetur approbare.

§. XIII. *De Privilegiis.*

Quid et quotuplex sit Privilegium?

I. Privilegium est Constitutio Principis, seu Superioris specialem favorem permanenter concedentis, agendi, vel non agendi aliquid contra, vel præter legem. Hinc vides ejus distinctionem a dis-

pensatione, quæ conceditur ad causam particularem, et transeunter. Privilegium multiplex est, nempe Scriptum, scripto traditum; aliud non scriptum, voce traditum, vel consuetudine acquisitum. Aliud est Reale, quod conceditur rei, puta mercibus, dignitati, loco etc.; aliud Personale, quod conceditur immediate personæ: Reale transit cum re de uno in alterum, Personale extinguitur cum persona. Aliud est Gratiosum, quod gratis et liberaliter conceditur: aliud Remuneratorium, quod pro meritis conceditur. Aliud est Purum, quod absolute conceditur; aliud Conventionale, quod conceditur cum pacto. Aliud Commune, quod immediate respicit bonum Communitatis; aliud Privatum, quod conceditur in favorem personæ privatæ. Aliud est Favorabile, quod confert commodum et favorem privilegiato, absque illius incommodo; aliud Odiosum, quod, favendo uni, præjudicium affert alteri. Aliud est Perpetuum, diu aut semper duraturum; aliud Temporale, duraturum ad tempus. Aliud pro foro Conscientiæ, quod non valet in foro externo; aliud pro foro externo, valens etiam pro foro Conscientiæ.

A quo, et quibus Privilegium concedi potest?

II. Privilegium nequit ab alio concedi, quam a Superiore legem ferre valente, eo quod cum sit lex privata eximens ab obedientia legis, ad illum pertinet, qui potest in lege dispensare. Ut privilegium Gratiosum vim habeat, debet acceptari a privilegiato, vel ab eo qui ejus vices gerit. (Potest tamen a Superiore concedi, si ita sibi placet, subdito etiam invito.) Cum enim privilegium sit donatio quædam, et donatio ad sui valorem acceptationem postulet; ideo etc. Privilegium autem Remuneratorium valet, quamvis expresse non acceptetur, sed sufficit quod non ignoretur.

Quomodo utendum Privilegio?

III. Privilegio alicui concesso absque restrictione ad locum aut tempus, potest privilegiatus uti ubi et quando libuerit intra ditionem concedentis: quando restringitur, juxta restrictionem injunctam est illo utendum: unde si habebas privilegium retinendi duo Beneficia simplicia in tua Cathedrali, non potes eo uti in alia Ecclesia. Quando privilegium est personale, cum afficiat personam; potest privilegiatus illo uti etiam extra ditionem concedentis, per se loquendo; per accidens autem non, nempe si in territorio ad quod accessit sit lex contraria; quia tunc tenetur, juxta supradicta de obligatione legis, obedire legi illius loci; item si usus privilegii possit afferre scandalum, vel aliquod aliud inconveniens, tenebitur per accidens non uti privilegio.

Quomodo explicanda Privilegia; et quænam sint regulæ eorum explicandorum?

IV. Si verba privilegii sint obscura et ambigua, ita ut dubitetur de mente concedentis, adeundus est concedens, si moraliter fieri possit; sin autem, recurrendum est ad conjecturas, ut sincere investigetur quænam sit mens concedentis. Interea Privilegiorum explicandorum hæ sunt regulæ. Privilegium favorabile, utpote nulli nocens, late explicandum est, quantum patitur verborum proprietas, sicuti e contra privilegium odiosum alicui præjudicium afferens, stricte est explicandum, servata verborum proprietate: et inde est illud effatum legale: *odia restringenda, favores ampliandi.* Hinc privilegia quæ continentur in jure communi aut in corpore juris, aut versantia circa materiam juris, cum habeant vim juris, non sunt stricte explicanda: illa vero quæ non continentur in corpore juris, sunt stricte explicanda, quia sunt quoddam jus privatum contra jus commune, et dicuntur vulnera juris communis, cui afferunt læsionem, et ideo stricte tanquam odiosa explicanda; sicuti etiam dispensationes derogantes juri communi. Privilegium dispensandi concessum ad instantiam eorum, cum quibus est dispensandum, est stricte explicandum, quia idem est ac si dispensetur cum illis contra jus commune. Si vero concedatur alicui ad dispensandum, quin personæ aliæ cum quibus dispensandum sit nominentur, late explicandum erit, quippe quod sit favorabile ipsi dispensaturo. Privilegium conceditur illis dumtaxat, qui in privilegio exprimuntur, et in illo comprehenduntur, propter significationem verborum, aut materiæ, vel actionis connexionem, vel juris dispositionem: v. g. privilegium nobilitatis concessum viro, censetur ratione quadam concessum etiam uxori, et etiam filiis, jure ita disponente. Hinc privilegium non extenditur ad alias personas vel actiones ob similitudinem rationis, ut etiam diximus in §. 10. n. 2. circa interpretationem legis; quia concedens non intendit alios privilegio donari, nisi expressos et connexos, ut paulo ante dicebam.

Circa Communicationem privilegiorum, quæ præcipue ad Regulares mendicantes pertinet, videre potes perdoctum recentiorem Anaclet. Reinffestuel in 5. decretal. tit. 33. n. 55. et seq.

Quando Privilegia amittantur?

V. Pluribus modis privilegia amittuntur. Personale amittitur per mortem privilegiati. Reale autem transit ad alios cum re privilegiata; et nota, quod quando exprimitur simul nomen personæ et dignitatis, censetur personale. Privilegium amittitur cessante tota causa, ob quam fuit concessum; aliter esset iniqua concessio. Privilegium Gratiosum potest ex justa causa revocari; Remuneratorium autem aut alio modo onerosum non potest revocari; et si ob aliquod justum motivum revocetur, pars est compensanda alio modo. Privilegium ad tempus concessum, vel sub conditione, elapso tempore, vel expleta conditione, cessat; absolutum autem et simpliciter concessum, durat perpetuo: concessum autem ad beneplacitum concedentis, expirat cum ipsius vita. Privilegium obtentum sine ulla restrictione, non cessat morte concedentis: at si nondum fuerit obtentum, expirat morte concedentis: v. g. si Pontifex commiserit Petro facultatem, ut conferat Paulo Beneficium, et antequam Petrus Beneficium conferat Paulo, Pontifex moriatur, cessat facultas illa morte Pontificis; quia Beneficium nondum erat obtentum. Privilegium non insertum in corpore juris, non revocatur per legem subsequentem, neque per aliud privilegium præcedenti repugnans, nisi fiat mentio illius; cum enim privilegium sit quoddam jus privatum, Princeps censetur illud ignorare, nisi faciat expressam mentionem ejusdem; quando autem est insertum corporis juris, abrogatur per legem subsequentem, quia non præsumitur a Principe ignorari: et circa hoc nota, quod ut revocatio privilegii facta per legem sortiatur effectum, requiritur publicatio revocationis, qua facta, privilegium remanet revocatum, ita ut acta posteriora non valeant, etiam si ignoranter, et inculpate fiant: excipiendi tamen sunt actus publici, facti cum errore communi, et titulo colorato: privilegium vero privatim revocatum suam vim retinet, donec notitia revocationis perveniat ad privilegiatum: sicut enim privilegii concessio vim non

habet, antequam innotescat privilegiato, ita et revocatio ejusdem: et propterea si Confessarius privilegiatus ad absolvendum a reservatis, antequam sciat revocationem sui privilegii, absolvat, rite absolvit. Privilegium Affirmativum, quo conceditur alicui actio in gravamen aliorum, amittitur per non usum talis facultatis: in quantum scilicet illi qui gravantur, præscribunt contra privilegiatum exemptionem a tali gravamine, accidente legitimo tempore præscribendi: privilegium vero neminem gravans non amittitur per non usum etiam longissimi temporis, quia non est qui contra illud præscribat. Privilegium amittitur per voluntariam renunciationem, quæ tamen acceptetur a concedente, qui si acceptare nolit, adhuc privilegium subsistit, et privilegiatus potest illo uti, mutando voluntatem; dummodo tamen privilegium consistat in facultate faciendi aliquid, et habeat tractum successivum; si enim sit privilegium momentaneum et habens effectum statim ac concessum fuit, puta dispensatio in impedimento Matrimonii, non potest per renunciationem fieri inhabilis; unde velit, nolit, habilis statim redditus est. Privilegium non semper amittitur per usum privilegio contrarium, nisi fiat animo se subdendi obligationi, a qua privilegium solvebat; aut nisi actus successive et pluries fiant: ita qui per privilegium eximitur a tributo solvendo, amittit illud, si aliquando solvat tanquam ex obligatione; aut successive solvare pergat; secus si bis vel ter solvat ut ab importunitate exactorum se expediat. Privilegium concessum propter aliquam actionem exercendam, cessat cessante actione: unde qui ex privilegio percipit fructus Beneficii, ut studio Theologiæ vel Canonum vacet in aliqua Universitate, cessat post emensum studiorum cursum. Denique privilegium amittitur per abusum ejusdem; tamen accedente sententia Judicis declaratoria abusus, cum nimis durum sit, a semetipso se expoliare privilegio obtento: si tamen in concessione exprimerentur verba significantia privationem privilegii ipso facto post patratum abusum, ipso facto amitteretur.

TRACTATUS II.

DE PECCATIS GENERATIM.

Per legem cognitio peccati scripsit Apost. ad Rom. 3. quamobrem tractationem de Legibus opportune sequitur Tractatus de Peccatis, in quo de natura, divisione, distinctione, cæterisque peccatorum generatim sumptorum affectionibus disseritur, prout hujusmodi discussio spectat ad forum morale.

CAPUT PRIMUM.

De Natura, Divisione, Distinctione etc. peccatorum.

§. I. *De peccati Natura.*

Quid sit peccatum universalissime acceptum? I. PEccatum ex S. Aug. lib. 22. contra Faust. c. 27. *est dictum vel factum vel concupitum contra legem Dei æternam*, quam definitionem approbat S. Th. 1. 2. q. 71. a. 6. In ea comprehenduntur tres peccandi modi, ad quos reducuntur cæteri omnes, nempe ore, opere, et corde. Ipsa convenit etiam peccato veniali; nam eadem lex æterna (quam explicuimus de leg. §. 2. n. 1.) quæ prohibet v. g. mendacium grave, Deum graviter offendens, prohibet etiam mendacium leve, injuriam levem Deo irrogans. Convenit etiam peccatis omissionis; de his enim poterat essa difficultas; quia tametsi omissio incurratur suspendendo actionem, omittens tamen dicitur agere contra legem, eo ipso quod advertit se teneri ad actionem ponendam, potest illam ponere, et non ponit sive per actum, interiorem nolendi, sive nullum eliciendo actum, censetur moraliter agere contra legem, eidemque deobedire. Convenit atiam peccatis contra humanas leges perpetratis, quandoquidem juxta D.Paul. Rom. 13. *omnis potestas a Deo est, et qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit*: sicut igitur omnis honesta potestas est participatio quædam potestatis Dei æternæ, ita quæcumque facultas legislativa est participatio quædam legis æternæ: ita ut omne peccatum tandem sit contra legem Dei æternam.

Quomodo omne malum sit tale, quia prohibitum? II. Hinc animadvertas, quomodo intelligendum sit effatum illud theologicum, nempe quædam esse prohibita, quia mala; et quædam esse mala, quia prohibita. *Cum dicitur*, ait S. Doct. loc. cit. ad 4. *quod non omne peccatum ideo est malum, quia prohibitum, intelligitur de prohibitione facta per jus positivum. Si autem referatur ad jus naturale, quod continetur primo in lege æterna, secundario vero in naturali judicatorio rationis humanæ; tunc omne peccatum est malum, quia prohibitum.* Et in hoc sensu legitimo explicatur can. ille Ap. Paul. Rom. 2. *Qui sine lege peccaverunt, sine lege peribunt*, nempe sine lege positiva, neutiquam sine lege naturali at æterna, quam nemo rationis compos negare potest se habere; ut vidimus.

✠ Vitium, quod dicitur a vitando, quia vitari debet et fugi tanquam malum, in moralibus sæpe confunditur cum peccato. Differt tamen; quippe vitium proprie est habitus inclinans ad peccatum; peccatum autem est actus inordinatus ex vitio promanans, aut illud generans. Peccatum est simpliciter pejus vitio; etenim pejus est actu peccare, quam inclinari ad peccandum: vitium tamen est secundum quid pejus peccato, tum quia habitus diutius durat quam actus; tum etiam quia unum vitium est causa multorum peccatorum. Legatur D. Th. 1. 2. q. 71. a. 3.

§. II. *De peccatorum Divisione.*

Originale, Personale. I. DIviditur 1. peccatum in Originale, et Personale: illud est nobis a natura congenitum, non nostra, sed voluntate Protoplastæ nostri patratum; istud voluntate propria peccantis committitur.

II. Dividitur in Actuale, et Habituale. Actuale est actualis transgressio Legis Divinæ. Et sic tunc committitur peccatum actuala quando actualiter violatur Lex Divina sive faciendo actum ab ipsa vetitum, sive omittendo actum ab ipsa præceptum. Habituale vero est macula in anima relicta ex peccato actuali, et in ea remanens, donec per pœnitentiam et gratiam sanctificantem abstergatur et expietur.

Maculam in anima relictam ex peccato mortali sic explicat D. Th. 1. 2. q. 86. a. 1. „ Dicendum, *inquit*, quod macula proprie dicitur in corporali-

bus, quando aliquod corpus nitidum perdit suum nitorem ex contactu alterius corporis, sicut vestes, et aurum, et argentum, et aliquid hujusmodi. In rebus autem spiritualibus ad similitudinem hujus oportet maculam dici. Habet autem anima hominis duplicem nitorem, unum quidem ex refulgentia luminis naturalis rationis, per quam dirigitur in suis actibus, alium vero ex refulgentia divini luminis, scilicet sapientiæ et gratiæ, per quam etiam homo perficitur ad bene, et decenter agendum; est autem quasi quidam animæ actus, quando inhæret aliquibus rebus per amorem; cum autem peccat, adhæret rebus aliquibus contra lumen rationis, et Divinæ legis, ut ex supradictis patet: unde ipsum detrimentum nitoris ex tali contactu proveniens, macula animæ metaphorice vocatur. *In resp. autem ad* 3. *asserit*, quod macula non est aliquid positive in anima; nec significat privationem solam, sed significat privationem quamdam nitoris animæ in ordine ad suam causam, quæ est peccatum: et ideo diversa peccata, *ait*, diversas maculas inducunt: et est simile de umbra, quæ est privatio luminis ex objecto alicujus corporis: et secundum diversitatem corporum objectorum diversificantur umbræ." Ad maculam vero peccati venialis quod spectat, ita mentem suam aperit idem S. Doct. q. 89. a. 1. „ Dicendum, quod sicut ex dictis patet, macula importat detrimentum nitoris ex aliquo contactu, sicut in corporibus patet, ex quibus per similitudinem nomen maculæ ad animam transfertur. Sicut autem in corpore est duplex nitor, unus quidem ex intrinseca dispositione membrorum, et coloris: alius autem ex exteriori claritate superveniente, ita etiam in anima est duplex nitor. Unus quidem habitualis quasi intrinsecus. Alius autem actualis quasi exterior fulgor. Peccatum autem veniale impedit quidem nitorem actualem, non tamen habitualem, quia non excludit, neque diminuit habitum caritatis et aliarum virtutum ... sed solum impedit earum actum: macula autem importat aliquid manens in re maculata: unde magis videtur pertinere ad detrimentum habitualis nitoris, quam actualis: unde proprie loquendo peccatum veniale non causat maculam in anima, et si alicubi dicatur maculam inducere, hoc est secundum quid, in quantum impedit nitorem, qui est ex actibus virtutum. " Vide Sylvium, et Em. Gotti super citatos artic.

Mortale, Veniale. III. Dividitur in Mortale, et Veniale: primum privat animam vita supernaturali, quæ est Gratia sanctificans, Deoque inimicam constituit; secundum, levem Deo offensam irrogando, et charitatis fervorem tepefaciendo, animam Deo minus gratam reddit.

Commissionis, et Omissionis. IV. Dividitur in peccatum Commissionis, et Omissionis: primum committitur contra præceptum negativum, agendo id, quod ab illo vetatur: secundum committitur contra præceptum affirmativum seu positivum, non agendo id, quod jubetur.

Externum, Internum. V. Dividitur in Externum, et Internum: primum verbo, aut facto exteriori committitur: secundum mente et corde patratur; duplicique modo fit; vel sistendo dumtaxat in delectatione voluntaria objecti mali, et dicitur delectatio morosa; vel ulterius optando malum patrare, et dicitur desiderium pravum.

In Deum, in Proximum, in seipsum. VI. Dividitur in peccatum contra Deum, contra Proximum, et contra seipsum: primum specialiter in Deum fertur, ut blasphemia: secundum specialiter proximum lædit, ut injustitia: tertium specialiter nocet ipsi peccanti, ut ebrietas. Consulto autem dixi *specialiter*: quandoquidem omne peccatum est semper saltem contra Deum, et ipsum peccantem, illum afficiens offensa; istum, quod animam lædens. Nihilominus cum extent virtutes hominem specialiter regulantes erga Deum, ut Religio; erga proximum, ut Justitia; erga seipsum, ut Temperantia; propterea etiam peccata illis opposita specialiter dicuntur lædere Deum, proximum, et seipsum. Videri potest S. Th. 1. 2. qu. 72. a. 4.

Proprium, et Alienum. VII. Dividitur in Proprium, et Alienum: primum ab ipso peccante dumtaxat committitur: secundum ab aliis quidem committitur, sed nobis etiam imputatur, quippe qui vel tenebamur illud impedire, vel eidem cooperati sumus positive; et hujus peccati plerumque sunt rei illi, qui aliis ex officio præsunt: unde David precabatur: *Ab alienis parce servo tuo.*

Ex Infirmitate, ex Ignorantia, ex deliberata malitia. VIII. Tandem dividitur peccatum in illud quod committitur ex Infirmitate, ex Ignorantia culpabili, et ex deliberata malitia: primum committitur instigante gravi tentatione præcipue exteriori alicujus aut objecti multum attrahentis, vel agentis fortiter impellentis; aut ex vehementi impetu alicujus passionis frænatu difficilis, ob adjacentes circumstantias. Secundum committitur ex culpabili defectu scientiæ, aut advertentiæ. Tertium committitur, nulla, aut levi tentatione præeunte, sed ex malitia pravaque inclinatione, orta vel ex Ignorantia quæsita et affectata, vel ex habitu malo jam prædominante. Primum peccandi genus est malum; secundum pejus; tertium pessimum.

* Peccatum ex malitia est illud, quod neque ex ignorantia indirecte tantum volita, neque ex passione antecedente committitur, sed ex mera electione voluntatis, et ita nihil habet, quo minuatur ejus malitia. Sic clare docet D. Th. 1. 2. q. 78. a. 1. ubi asserit, quod dicitur quis *ex certa malitia vel industria peccare, quasi scienter malum eligens.* Et art. 2. *Dicendum*, ait, *quod voluntas aliter se habet ad bonum, et aliter ad malum. Ex natura enim suæ potentiæ inclinatur ad bonum rationis, sicut ad proprium objectum; unde et omne peccatum dicitur esse contra naturam. Quod ergo in aliquod malum voluntas eligendo inclinetur, oportet quod aliunde contingat. Et quandoque quidem contingit ex defectu rationis, sicut cum aliquis ex ignorantia peccat. Quandoque autem ex impulsu appetitus sensitivi, sicut cum peccat ex passione. Sed neutrum horum est ex certa malitia peccare; sed tunc solum ex certa malitia quis peccat, quando ipsa voluntas ex seipsa movetur ad malum.* Hæc S. D. qui deinde ibidem causas exponit, propter quas aliqui ex certa malitia peccant.

Observat autem Sylvius *supra cit. a.* 1. quod peccare ex certa malitia, non est idem quod eligere malum sub ratione mali, cum nullus sic possit eligere, ut ostendit ipse *q.* 8. *a.* 1. nec est etiam idem quod peccare ex peccato præcedenti; quia peccatum ex malitia interdum est primum peccatum, ut videre est in Angelis, et quod etiam dicendum videtur de primo peccato tam Hevæ, quam Adami etc.

Observat 2. quod licet verum sit, eum, qui ex malitia peccat, non peccare ex ignorantia; ipse nihilominus semper laboret aliqua ignorantia, ea scilicet, quæ dicitur ignorantia electionis; quoniam etsi sciat esse malum id quod committit: nunc ta-

men actu, et in particulari ignorat, hoc malum non esse sustinendum ad alicujus boni temporalis consecutionem, quemadmodum *a.* 1. *ad* 2. tradit D. Th.

Ex dictis autem colligere proum est, peccatum procedens ex ignorantia affectata, vel ex passione libere excitata, esse etiam peccatum ex malitia, aut ei æquivalere: cum ejus prima radix sit solum prava voluntas, quæ passionem vel ignorantiam procurat, nec minuit libertatem.

Legatur D. Th. *præcit. qu.* in qua plura scitu digna occurrunt. Quippe *a.* 2. docet, quemcumque peccantem ex pravo habitu, peccare ex certa malitia: *a.* 3. ostendit, non esse necessarium quod quicumque peccat ex certa malitia, peccet ex habitu: ac demum *a.* 4. probat, eum, qui ex certa malitia peccat, gravius peccare, quam illum, qui peccat ex passione, cæteris nimirum paribus, et loquendo de peccato unius speciei; puta, si quis unum peccatum faciat ex malitia, et alius idem specie committat ex passione. Legatur etiam *q.* 3. *de malo a.* 12. *et* 13.

Peccans ex habitu gravius delinquit.

IX. Neque opponas, peccantes ex habitu vix animadvertere se peccare, immo sæpe neque advertere, ut videre est in pejerantibus, blasphemantibus, complacentibus sibi in rebus venereis, aspiciendo, loquendo, cogitando etc. unde saltem minus voluntarie peccare videntur. Immo et de hujusmodi affirmat S. Doct. quod peccent ex deliberata malitia, et gravius aliis: audi ipsum loquentem in Disputatis de malo a. 12. *Aliquando voluntas inclinatur in bonum commutabile, cui adjungitur deformitas peccati ex aliquo habitu, quando per consuetudinem inclinare in tale bonum, est ei jam versum quasi in habitum et naturam; et tunc ex proprio motu absque aliqua passione inclinatur ad illud;* (nota bene) *et hoc est peccare ex electione, sive ex industria, et ex certa scientia; aut ex malitia.* Idemque repetit 1. 2. q. 78. a. 2. *Quandocumque* homo *utitur habitu vitioso, necesse est quod ex certa malitia peccet. Quia unicuique habenti habitum, est per se diligibile id, quod est ei conveniens secundum proprium habitum, quia sic fit ei quodammodo naturale; secundum quod consuetudo et habitus vertitur in naturam: hoc autem quod est alicui conveniens secundum habitum vitiosum, est id quod excludit bonum spirituale, ut adipiscatur bonum quod est ei secundum habitum conveniens; et hoc est ex certa malitia peccare; unde manifestum est, quod quicumque peccat ex habitu, peccet ex certa malitia.*

Reprehenditur mala deductio quorumdam circa peccantem ex habitu.

X. Hinc inferas, quam longe a mente hujus eximii Ecclesiæ Doctoris abeant illi, qui sequentes nonnullos recentiores, hominem peccantem ex habitu et consuetudine, absque advertentia actuali, excusant aut in toto, aut in parte a peccato, falso putantes inadvertentiam illam minuere, aut tollere malitiam ab actione prava, puta a perjurio, a delectatione morosa etc. cum e contra S. Th. doceat, immo procedere ex certa scientia, et industriosa malitia. Quandoquidem ex vi actuum pejerandi, se delectandi etc. repetitorum, adeo delevit a mente bonum spirituale, nempe lumen, advertentiam, et alia, quæ illum commonere, retrahere, aut reprehendere poterant, ut, nullo aggere amplius obsistente, plena facilitate et promptitudine in actus illos pravos celtissime prorumpat: homo itaque tali modo peccans excusandus videbitur? immo jure merito eum S. Doct. magis accusandus; eo quod gravius peccet; malitia quodammodo in naturam jam conversa. Quemadmodum igitur vir probus, dum frequentatis actibus v. g. patientiæ, ita domuit, et repressit passionem iræ, ut absque ulla difficultate, celerique promptitudine, etiam absque reflexione, actus patientiæ eliciat, perfectius operari censetur, actusque illi rectissime judicantur voluntarii, et ex certa scientia prodeuntes; quippe qui proficiscantur ex animo talem facilitatem assecuto ob victorias repetitas de passione iræ reportatas; ita ut etiam delectetur de injuriis sibi illatis; similiter in casu nostro peccantem ex habitu, serio non retractato, necesse est gravius peccare, majorique voluntarietate, in sui malitia magis radicata. Tunc igitur peccata ex habitu non videbuntur imputanda, si per sinceram pœnitentiam habitum serio retractet; si diligenti studio invigilet, ne in actus erumpat; si occasionem ad actus provocantes summa cura declinet; si Sacramentorum, præcipue Confessionis, frequentia se corroboret; si preces ad auxilia obtinenda Deo offerat; si tandem media a pio et docto Confessario præscripta executioni mandet; cum hæc omnia præstare sategerit, tunc actus qui forte aliquando ex subreptione erumpent, judicari poterunt mere materiales: aliter si hæc implere negligat, reus erit actuum a malo habitu erumpentium judicandus, a quo cito liberabitur, si dicta media fideliter exequatur.

Præter recensitas, et expositas ab Auctore peccati divisiones, fuere olim qui aliam tradiderunt, nempe peccatum actuale in pure philosophicum, et theologicum distinxerunt. Ut autem illorum systema percipiatur, animadvertendum est, duplicem in peccato actuali malitiam spectari posse. Primam, quatenus præcise naturæ rationali adversatur. Alteram, prout cum lege æterna Dei pugnat. Dum igitur, inquiebant, peccatum perpetratur ab homine advertente solummodo ad rectam rationem, cujus consideratio potissimum Philosophorum est, peccatum est philosophicum, quod quantumlibet sit grave ac turpe, nec est offensa Dei, nec amicitiam cum Deo dissolvit, nec est æterna pœna dignum: Dum vero committitur ab advertente ad legem et offensam Dei, quarum consideratio ad Theologos pertinet, erit peccatum theologicum, atque si materia gravis sit, amicitiam cum Deo dissolvens, et peccatorem pœnæ æternæ obnoxium constituens.

Verum doctrina isthæc de peccato philosophico, quæ legitimus Probabilismi fœtus censetur, improbanda omnino est, atque rejicienda ut falsa, scandali plena, et absurda. Etsi namque intellectus noster duplicem in peccato malitiam distinguere possit ipsamque considerare, et ut est naturæ rationali, seu rectæ rationi contrarium, et quatenus est offensa Dei, ut docet D. Th. 1. 2. *q.* 61. *a.* 6. *ad* 5. attamen neutra malitia ab altera sejungi valet, nec fieri potest, ut actus, vel omissio actus una inficiatur, et altera careat: quidquid enim disconvenit naturæ rationali, prohibitum est lege Divina (sermo est de lege naturali), et quidquid prohibitum est lege Divina, secundum se, et intrinsece disconvenit naturæ rationali: *Quidquid est contra rationem artificiati* (verba sunt S. Th. 1. 2. *q.* 72. *a.* 2. *ad* 4.) *est etiam contra naturam artis, qua artificiatum producitur. Lex autem æterna comparatur ad ordinem rationis humanæ, sicut ars ad artificiatum: unde ejusdem rationis est, quod peccatum sit contra ordinem rationis humanæ, et quod sit contra*

legem æternam. Item neutra malitia sine altera criminosa est, quia vel utraque vel neutra voluntaria est ponenti, vel omittenti actum. Ratio est, quia dictamen rectæ rationis nunquam dictat, actum, vel omissionem actus disconvenire naturæ rationali, quin simul dictet, adversari legi divinæ. Unde qui cognoscit unam malitiam, cognoscit et alteram; et qui culpabiliter ignorat vel non advertit unam malitiam, culpabiliter ignorat vel non advertit alteram; proindeque qui consentit in unam malitiam, consentit et in alteram. Itaque culpa philosophica a theologica minime distinguitur, nec nullum esse potest peccatum rectæ rationi contrarium, quod simul contra legem æternam, et ipsum Deum non pugnet. Hinc jure meritoque Alexander VIII. *die* 24. *Aug. anno* 1690. tanquam *scandalosam. temerariam. piarum aurium offensivam. et erroneam* sequentem proscripsit propos. *Peccatum philosophicum seu morale est actus humanus disconveniens naturæ rationali, et rectæ rationi: theologicum vero et morale est transgressio libera divinæ legis. Philosophicum, quantumvis grave in illo, qui Deum vel ignorat, vel de Deo actu non cogitat, est grave peccatum, sed non offensa Dei, neque peccatum mortale dissolvens amicitiam Dei, neque æterna pœna dignum.* Qui de peccato philosophico plura desiderat, adeat Em. Gott. *t.* 2. *q.* 1. *dub.* 5. §. 1. 2. *et* 3. P. Franc. Van-Ranst *super proposit. damnatas* ab Alexandro VIII. P. Danielem Concina *t.* 2. *Appar. Lib.* 2. *de Probab. Diss.* 1. *c.* 10. et P. Paul. a Lugduno, *Tr.* 4. *Diss.* 1. *c.* 2. *q.* 4. *a.* 3. qui contra illud fuse et solide disputant, atque etiam maxime, quæ ex ipso scaturiunt absurda, patefaciunt.

§. III. *De Distinctione specifica peccatorum.*

Constitutivum peccati in esse morali.

I. SPecifica constitutio peccati in esse morali est ejus specialis seu specifica malitia, per quam unum peccatum ab altero specifice distinguitur, eo quod malitiam ab alio essentialiter distinctam habeat. Malitia autem peccati est ipsius disconvenientia a lege Divina, et ab humana ratione: et idcirco peccata inter se invicem specie differre dicuntur, quæ inter se invicem specialem, idest diversam deformitatem et disconvenientiam habent a lege Divina, humanaque ratione.

Distinctio specifica peccatorum desumitur ex diversitate specifica objectorum.

II. Distinctio essentialis et specifica peccatorum primario desumitur ex diversitate essentiali et specifica objectorum. Ita S. Th. 1. 2. q. 72. a. 1. et alibi. Objecti autem nomine significatur id, in quod primario voluntas tendit per actum malum; ea propter tam materia, in quam fertur mala voluntas, quam motivum, propter quod illam vult, quam circumstantiæ, in quibus illam vult, denominari possunt objectum, quandoquidem ab his omnibus et singulis refundi possit in actum peccaminosum specialis malitia et deformitas. Ratio autem S. Th. est, quia peccatum est actus malus voluntarius: actus autem voluntarius speciem sumit ab objecto, ad quod tendit; omnis namque actus est tendentia actualis ad aliquod objectum. Illa ergo erit specifica objectorum varietas, quæ tribuit actibus specificam diversitatem.

Minus principaliter desumitur etiam e diversitate privationum.

III. Diximus, diversitatem specificam peccatorum primario desumi ab objectis specie distinctis, ut significaremus cum S. Doct. ibidem, eamdem diversitatem minus principaliter, et per accidens etiam ab inordinatione privativa, quæ inest actui peccaminoso, esse depromendam, nempe ex diversitate privationum talis aut talis perfectionis, quibus actus peccaminosi inficiuntur. Cum enim peccatum sit nedum actus, sed etiam malus, et malum consistat in privatione alicujus boni; exinde sequitur, quod cum malum nequeat terminare tendentiam actus; nemo enim tendens in malum operatur; intantum privatio rectitudinis afficit actum peccaminosum, inquantum actus fertur in tale objectum, quod afficitur dissonantia a regulis morum: male igitur operans, non intendit principaliter privationem, et disconvenientiam, sed talem rem assequi, eademque frui; et quia res est disconveniens, per accidens et secundario tendit in disconvenientiam afficientem illam rem; propterea sapienter Angelicus in resp. ad 1. (in quo sibi objecit fundamentum, quod deinde usi sunt Scotus, Beccanus, Valentia, Bonacina, et alii, ut probarent a diversis rectitudinum privationibus desumendam distinctionem specificam peccatorum) ita respondendo scribit: *Peccatum non est pura privatio, sed est actus debito ordine privatus: et ideo peccata magis distinguuntur specie secundum objecta actuum, quam secundum opposita; quamvis etiamsi distinguantur secundum oppositas virtutes, in idem rediret; virtutes enim distinguuntur specie secundum objecta.* Observa igitur 1: ly *magis*, idest principalius; observa 2. qualiter ostendat, adversantem opinionem in nostram tandem convenire; cujus rationem affert: nam dato, quod diversitas specifica peccatorum ex diversitate bonitatum, quibus malitiæ in peccatis repertæ privant, depromenda esset; cum alioquin bonitates istæ non aliud sint, quam virtutes, quibus peccata opponuntur; et cum bonitas virtutum nonnisi per ordinem ad diversam objectorum bonitatem petatur, proinde sequi, quod diversitas peccatorum in diversitatem demum objectorum refundenda sit; *et in idem redeat* cum sententia nostra.

Quomodo desumatur ex Fine.

IV. Neque ex eo quod actiones dicantur malæ præcipue ex Fine, quod non est objectum, sed circumstantia ejusdem, inferas oppositum doctrinæ hactenus traditæ: hæc enim difficultas solvitur a S. Doct. quam sibi objecerat in 1. arg. quamque ita resolvit: *Dicendum, quod finis principaliter habet rationem boni, et ideo comparatur ad actum voluntatis, qui est primordialis in omni peccato* (et est actus intentionis) *sicut objectum; unde in idem redit, quod peccata differant secundum objecta, vel secundum fines.* Quibus verbis docet Angelicus, finem respectu illius actus voluntatis, qui dicitur intentio, non esse meram circumstantiam extrinsecam; sed verum ejusdem actus objectum: ac proinde semper verum esse, speciem peccatorum primario ab objecto esse depromendam.

✠ Utique D. Th. *loc. cit.* a diversitate specifica objectorum repetit primo et per se distinctionem specificam peccatorum. At explicare operæ pretium est unde habeant objecta, quod specie distinguantur ab invicem in esse moris. Itaque generaliter loquendo objecta specie in esse moris distinguuntur, quando habent specialem et distinctam repugnantiam cum lege æterna, et recta ratione. Habent autem specialem repugnantiam cum lege æterna et recta ratione ex multiplici capite: 1. quando opponuntur diversis virtutibus: unde furtum, quod opponitur justitiæ, distinguitur specie a perjurio, quod opponitur

Religioni: 2. quando opponuntur etiam eidem virtuti, sed diverso modo. Sic prodigalitas, quæ opponitur liberalitati per excessum, distinguitur specifice ab avaritia, quæ eidem liberalitati opponitur per defectum: sic furtum, et rapina; contumelia, et detractio, etsi opponantur eidem virtuti justitiæ; quia tamen illi opponuntur diversis modis specialem repugnantiam cum ratione habentibus, specie distinguuntur: 3. quando opponuntur præceptis diversis non materialiter et ex parte principii, sed formaliter, et ex parte rei præceptæ, seu motivi intrinseci, ut Auctor declarat *n. seq.* Legatur P. Billuart *tr. de peccat. diss. a.* 2.

Quomodo desumatur ex diversitate specifica præceptorum?

V. Quamvis autem non raro videatur, quod distinctio peccatorum specifica desumatur a distinctione formali præceptorum, fundata in diverso motivo formali præcipiendi, aut in diversitate formali rei præceptæ, ut exinde inferatur diversitas specifica transgressionum et peccatorum, ut videre est in frangente jejunium jussum ab Ecclesia, et jussum a Confessario in satisfactionem; aut jussum ab Ecclesia ob duplex motivum formale, v. g. religionis, et pœnitentiæ, nihilominus adhuc verum est, hujusmodi specificam diversitatem ab objectis specifice diversis proficisci: etenim ideo unum peccatum differt specifice ab alio, quia tendit in objectum affectum lege illud vetante propter talis materiæ objectivam deformitatem: unde Beneficiarius voluntarie omittens recitationem Horarum cum animo non restituendi, ideo committit duo peccata specie distincta, quia violat duo præcepta, unum Religionis, alterum justitiæ, respicientia cultum Dei, et solutionem debiti, quæ sunt præfatarum virtutum objecta: et similiter persona sacra in lapsum carnis proruens, ideo duo peccata specifice committit, unum contra præceptum religionis, alterum contra præceptum castitatis: quia hæc præcepta tendunt, primum in cultum Dei, cui gravis irrogatur injuria, violando votum eidem factum, et in honestatem relucentem in castitate; quæ sunt horum præceptorum formalia motiva et objecta.

Sola obedientia et inobedientia diversificatur ex diversitate specifica præceptorum.

VI. Si objicias, inobedientiam contra legem Dei, et inobedientiam contra legem humanam specifice distingui, quemadmodum diversæ speciei est actus obedientiæ Deo redditus, et redditus homini: hæc autem diversitas specifica dumtaxat ortum trahit a diversitate specifica præceptorum: Respondeo, de sola virtute obedientiæ, et de solo inobedientiæ peccato verificari, quod distinguantur specifice ex sola diversitate præceptorum; quia obedientia non habet aliud objectum formale, quam præceptum exequendum, quemadmodum inobedientia præceptum violandum: et ideo hoc confirmat nostram opinionem, quod etiam inobedientiæ diversificentur specie ex diversitate specifica objectorum, quæ objecta sunt diversa specifice præcepta violata: Reliquæ autem virtutes non tendunt ad præceptum tanquam ad proprium objectum formale, sed dumtaxat illud respiciunt tanquam inpellens, a quo moventur erga propria objecta: et similiter alia peccata non respiciunt formaliter præceptum quod transgrediuntur, tanquam objectum formale, sed tanquam circumstantiam generaliter afficientem omnia objecta prohibita.

Recensentur circumstantiæ humani actus, et explicatur quomodo etiam ex circumstantiis desumatur distinctio specifica ejusdem.

VII. Peccata insuper specie distingui aliquando ex circumstantiis actum peccaminosum afficientibus, nemo est qui ambigat. Nota igitur, septem communiter enumerari circumstantias, quæ, præter objectum, humanam actionem moraliter comitari possunt, atque hoc versu comprehenduntur: *Quis*, *Quid*, *Ubi*, *quibus Auxiliis*, *Cur*, *Quomodo*, *Quando*. *Quis*, denotat qualitatem personæ; puta quod peccans sit persona sacra. *Quid*, denotat circumstantiam materiæ; puta quod res furto ablata sit in magna quantitate. *Ubi*, denotat conditionem loci; puta furtum in loco sacro, aut in loco publico. *Quibus auxiliis*, denotat media, quibus peccans utitur; puta abutendo rebus sacris. *Cur*, denotat finem extrinsecum operantis, qui distinguitur a fine intrinseco operis; puta furtum ad adulterandum. *Quomodo*, denotat modum actus, puta facti cum plena advertentia, cum ignorantia etc. *Quando*, denotat tempus, quo facta est actio; puta die festivo de præcepto. Rationem autem hujus septenarii numeri videsis apud S. Doct. 1. 2. q. 7. a. 3. Hinc deduces, quasdam harum circumstantiarum addere actui peccaminoso novam malitiam specie distinctam, et quasdam non, sed tantummodo augere vel minuere malitiam intra eamdem speciem. V. G. Sacerdos, cui sub formali præcepto inhibitum fuit a legitimo Superiore, ne ingrediatur talem domum corruptæ famæ, et qui ibidem adulteratur, quatuor peccata specie distincta perpetrat; unum contra obedientiam frangendo præceptum; alterum contra castitatem accedendo ad non suam; tertium contra justitiam, accedendo ad alienam; quartum contra Religionem, violando votum; et si adsit scandalum, etiam quintum contra charitatem proximi, scandalum et occasionem ruinæ aliis dando. Exemplum circumstantiarum augentium, vel minuentium notabiliter (nam de modico non est sermo) intra eamdem speciem est, v. g. furtum mille aureorum, et furtum unius argentei; odium formale contra proximum ad plures annos, et ad horam tantum. Ex quibus jam perspicis, quomodo etiam ex circumstantiis peccata specie distingui et multiplicari possint, ob diversas deordinationes specie objectiva distinctas, et rectæ rationi specialiter repugnantes.

Quomodo gravitas peccatorum desumatur ex dignitate virtutum?

VIII. Colligendum item est, quod peccati gravitas desumenda etiam sit ex dignitate virtutum, quibus peccata opponuntur, quod mire explicat S. Doct. 1. 2. q. 73. a. 4. his aureis verbis. *Virtuti opponitur peccatum aliquod; uno quidem modo principaliter et directe, quod scilicet est circa idem objectum: nam contraria sunt circa idem: et hoc modo oportet, quod majori virtuti opponatur gravius peccatum: sicut enim ex parte objecti attenditur major gravitas peccati, ita etiam dignitas virtutis; utrumque enim ex objecto speciem sortitur: unde oportet, quod maxime virtuti directe contrarietur maximum peccatum, quasi maxime ab eo distans in eo genere. Alio modo potest considerari oppositio virtutis ad peccatum secundum quamdam extensionem virtutis cohibentis peccatum: quanto enim fuerit virtus major, tanto magis a peccato sibi contrario hominem elongat, ita quod non solum ipsum peccatum, sed etiam inducentia ad peccatum cohibet. Et sic manifestum est, quod quanto aliqua virtus fuerit major, tanto etiam minora peccata cohibet... et per hunc modum majori virtuti minus peccatum opponitur ex parte effectus.*

Quomodo sit intelligen-

IX. Ut autem exceptionibus, quæ huic Angelicæ doctrinæ opponi possent, opportune occurras, observes necesse est, quod comparatio fiat inter

da hæc doctrina? actus maximum unius vitii, cum actu maximo alterius; si enim fiat de actu infra maximum, doctrina offendet exceptionem: v. g. turpissimum bestialitatis peccatum majus est simplici furto, quamvis furtum sit contra virtutem justitiæ, quæ est major virtute temperantiæ, et castitatis, cui opponitur bestialitas. At si accipiatur supremus injustitiæ actus, v. g. injusta occisio proditoria proprii Principis innocentis; statim apparebit excessus hujus criminis supra bestialitatem. Ut autem cognoscas actus sivè præstantissimos virtutum, sive turpissimos vitiorum, animadvertas necesse est, an actus virtutis feratur directe in objectum primarium et principale, et vitium secundum idem objectum eidem virtuti directæ opponatur; tunc enim sunt in summo, et comparatio firmiter stat. Exemplum datur a S. Th. *loc. cit. ad* 3. Charitas est omnium maxima virtutum, cui quamvis opponatur odium proximi, non tamen odium hoc est peccatum omnium gravissimum: quia tale odium non fertur in objectum primarium charitatis, quod est Deus; sed in secundarium, quod est proximus: at si afferas odium Dei, tunc afferes peccatum omnium gravissimum; quia comparatio fit inter actum, et actum circa idem objectum primario inspectum. Observes denique est necesse, an peccatum oppositum virtuti inferioris ordinis, opponatur etiam virtuti superioris ordinis; tunc enim excedere poterit peccatum, quod superiori virtuti opponitur. Exemplum proponit S. Th. 2. 2. *q.* 94. *a.* 3. *ad* 1. Nam idololatria, quæ opponitur virtuti Religionis, quæ est minus perfecta virtute Fidei, gravius peccatum est, quam infidelitas; quia idololatria opponitur etiam virtuti Fidei. Percipe quantum potes, quia doctrina subtilissima a tenuitate mea melius explicari non potuit.

Præstat subjicere quæ ad rem hanc habet S. Th. 3. *p. q.* 80. *a.* 3. ubi inquirit, utrum accedere ad Sacramentum Eucharistiæ cum conscientia peccati, sit gravissimum omnium peccatorum: „ Dicendum *respondet in corp.* quod (sicut in secunda parte dictum est) dupliciter aliquid peccatum potest dici gravius alio. Uno modo per se: alio modo per accidens. Per se quidem secundum rationem suæ speciei, quæ attenditur ex parte objecti. Et secundum hoc quantum id, contra quod peccatur, est majus, tanto peccatum est gravius. Et quia divinitas Christi est major humanitate ipsius, et ipsa humanitas est potior quam Sacramenta humanitatis, inde est quod gravissima peccata sunt, quæ committuntur in ipsam divinitatem: sicut est peccatum infidelitatis et blasphemiæ. Secundario autem sunt gravia peccata, quæ committuntur in humanitatem Christi. Unde et Matth. 12. dicitur: Qui dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei; qui autem dixerit verbum contra Spiritum Sanctum, non remittetur ei neque in hoc sæculo, neque in futuro. Tertio autem loco sunt peccata, quæ committuntur contra Sacramenta, quæ pertinent ad humanitatem Christi: et post hoc sunt alia peccata contra puras creaturas. Per accidens autem unum peccatum est gravius alio ex parte peccantis: puta peccatum, quod est ex ignorantia vel infirmitate, est levius peccato, quod est ex contemptu vel ex certa scientia: et eadem ratio est de aliis circumstantiis. Et secundum hoc istud peccatum in quibusdam potest esse gravius, sicut in his, qui ex actuali contemptu, cum conscientia peccati ad hoc Sacramentum accedunt: in quibusdam vero minus grave: puta in his, qui ex quodam timore, ne deprehendantur in peccato, cum conscientia peccati ad hoc Sacramentum accedunt. Sic ergo patet, quod hoc peccatum est multis aliis gravius secundum suam speciem, non tamen est omnium gravissimum ". Hæc sane admodum illustrant tradita ab Auctore *n. præc.*

§. IV. *De Distinctione numerica peccatorum.*

I. Distinctio dumtaxat numerica illa est, quæ versatur circa peccata ejusdem speciei; quando enim sunt diversæ speciei, nequeunt dici solo numero distincta, ut patet: distinctio igitur peccatorum numerica tantum est, quæ illa distinguit solo numero. Primo igitur ex D. Th. doctrina dicendum est, tot esse numero peccata, quot sunt numero objecta inter se invicem integre distincta, quorum unum non sit pars alterius: propterea qui eodem actu voluntatis vult quatuor homines occidere, quatuor peccata committit; vel, ut placet aliis, unum peccatum, quatuor malitiis numero distinctis affectum. Ex quo vides, quomodo Auctores quoad substantiam in eumdem sensum moralem conveniant; quamvis enim diversus sit dicendi modus, scholastice disputando: revera in judicio morali pro eodem est dicere quatuor peccata numero distincta, ac unum peccatum quatuor malitiis numero distinctis affectum. Si vero illa objecta, quamvis in se materialiter numero distincta, respse in judicio morali et prudentiori unum tantum corpus constituant, unum tantum erit numero peccatum. V. G. qui dissipat injuste gregem ovium proximi sui, unum peccatum committit, quamvis grex ille ex centum ovibus constet: nec requiritur, ut in Confessione numerus ovium explicetur, sed sufficiet explicare quantitatem damni; qua explicata, puta centum scutorum, non erit necesse ulterius explicare, fuerint ne oves centum, an quinquaginta etc. Hinc inferas, quod qui delectatur de morte integræ familiæ, tenetur juxta probabiliorem Azorii p. 1. 4. q. 3. in Confessione exponere numerum personarum illam familiam componentium; quia quamvis in jure, seu, ut melius dicam, fictione juris, una familia pro una persona, unoque corpore civili computetur; tamen est corpus constans ex membris, quæ habent singula suam totalitatem naturalem ab aliis independentem et distinctam, ita ut judicio morali seorsim sint accipienda. Idque ex eo magis liquet, quod si in familia illa inveniretur persona consanguinea, esset procuIdubio exponenda in Confessione, ob specialem malitiam contra pietatem; signum est igitur singula illa membra singulatim esse accipienda, neque unam constituere rem pro foro conscientiæ, quemadmodum unam constituunt fictione juris civilis, et tantum pro aliquibus casibus mere civilibus; nam pro criminalibus aliud profecto judicium fert Tribunal Laicum contra destructionem familiæ ex tribus dumtaxat personis assurgentis; et aliud longe severius, si familia ex decem personis constituatur. Idem sentiendum de infamante eodem actu Communitatem, de blasphemante plures Sanctos, de concupiscente Moniales unius Monasterii; et sic de similibus, in quibus casibus personarum numerus, quantum fieri potest, est exprimendus. *Primus modus distinguendi peccata numero.*

Secunda ratio multiplicandi peccata numero.

II. Ex alio capite deducitur communiter distinctio numerica peccatorum, nempe ex retractatione actus prioris; etenim manifestum est, eum qui culpabiliter vel delectatur de objecto vetito, vel desiderat perficere aliquod malum, vel cœpit illud exequi, si in se reversus detestetur quod egit, et deinde illud iterum reassumat, clarum est, inquam, novum numero peccatum perpetrare.

Alia ratio multiplicationis numericæ in peccatis cordis.

III. Ex alio item capite multiplicantur peccata numero, nempe ex interruptione, seu cessatione actus, et renovatione ejusdem. Loquimur modo dumtaxat de peccatis cordis: nam de peccatis oris et operis, statim dicetur. Ratio est, quia peccatum, quod non remanet in se formaliter, neque in effectu aliquo virtualiter, nec prudentum judicio continuatur; si renovetur, revera multiplicatur: atqui peccatum cordis, quod perficitur et consummatur in intellectu et voluntate, desinens, puta actus delectationis, postquam est consummatus, nec remanet in se, ut patet, nec virtualiter in aliquo suo effectu, quem nullum relinquit; neque prudenter judicari potest, quod continuetur, cum jam desierit: ergo, si reassumatur, novum erit peccatum. Quovis igitur modo interrumpatur actus interior, sive per inconsideratam interruptionem, sive per necessariam, puta per somnum, sive alio modo, etiamsi per minimum tempus, ait Suarez disp. 22. sect. 5. n. 12. vere interrumpetur, nedum physice, sed etiam moraliter, ita ut judicandus sit novus actus moralis malus ab alio distinctus. Ita docet manifeste S. Th. in 2. d. 42. q. 1. a. 1. ubi distinguens peccata ordinata ad exteriorem consummationem ab illis, quæ interius dumtaxat consummantur, dicit: *Si sermo sit de voluntate conjuncta cum exteriori, sic oportet quod peccatum unum sit voluntas interior, et actus exterior; si autem de voluntate separata*, (nempe ab actu exteriori, et ab ordine ad illum,) *sic est aliud peccatum, quia actus voluntatis multiplicatur.* Exempla dabimus paulo inferius.

Quomodo numerus ad summam redigendus?

IV. Neque rationem adductam infirmat, inconveniens, quod nonnulli in medium afferunt, videlicet impossibile esse, præcipue in homine dissoluto, et delectationibus desideriisque impuris assueto, numerum peccatorum invenire, si vel sola interruptio actus, et renovatio ejusdem multiplicet peccatum; non, inquam, hoc rationem adductam infirmat; quia sufficit, quod ad summam redigantur eo modo, quo moraliter fieri potest, v. g. circiter toties per hebdomadam, per diem etc. aut duabus circiter horis delectatus sum aspiciendo objectum vetitum; cogitando de vindicta inimici, et infra dictum tempus toties circiter renovavi actus. Uno verbo fiat Confessio eo modo, quo fieri moraliter potest, ut status pœnitentis Confessario innotescat.

Multiplicatio numerica peccatorum oris et operis.

V. Peccata quæ exterius consummantur, qualia sunt peccata oris, et operis, dicendum est, toties moraliter renovari et multiplicari, quoties peccatum exterius consummatur, aut quoties eisdem interponitur notabilis mora, ita ut prudenter censeatur non amplius virtualiter perdurare, nisi forte perdurent in aliquo effectu ex ipsis prodeunte, at ad finem assequendum perducente. Observa, interruptiones, quæ in hujusmodi peccatis interponi possunt, aut esse breves, puta, dum loqueris de rebus turpibus, responsio brevis interroganti data circa aliam rem; brevis epistolæ lectio etc. aut esse longas, et tales, unde prudenter censeatur anteriorem discursum non posse cum subsequenti continuari, puta in dicto casu turpiloquii, aliquam actionem distrahentem suscipere, ut scribere epistolam longiusculam, vel quidpiam simile, (nam spectandæ sunt conditiones peccatorum exterius perficiendorum, quæ juxta eorum variam naturam, varia quoque mora temporis, variaque aliarum actionum qualitate, censeri possunt moraliter interrumpi; peccata enim externa quædam brevius, quædam diutius consummari postulant). Cum igitur certa et fixa regula generalis tradi non possit, qua dignoscatur interruptio renovans actus exteriores, priusquam consummentur; id animadvertendum puto, quando actus interrumpitur interruptionibus evenire solitis, et respective brevibus, attenta peccatorum indole, tunc prudenter censeatur idem actus continuari, eo quod actus voluntatis adhuc judicatur virtualiter persistere, et moraliter connecti cum subsequente: quando vero actus interrumpitur interruptionibus insuetis, longiusculis, attenta semper peccatorum natura, tunc censeatur prior actus cessasse, et subsequens ut novum peccatum reputandus sit.

Animadversio notanda.

Exempla et casus.

VI. Ut itaque ad assertionem positam revertamur, ejus prima pars, nempe quod peccatum exterius numero renovetur, quoties consummatur, difficultate vacat. Utile tamen erit nonnulla dare exempla, in quibus aliqui decipiuntur; et quibus explicemus hactenus tradita. Qui uno actu decernit toto quadragesimæ decursu non jejunare, tot peccata committit, quot sunt dies jejunio addicti; quia singoli dies suam habent obligationem, et sunt objecta suam habentia integritatem. Ita qui unico actu plures personas gravi contumelia afficit, tot peccata committit, quot sunt personæ, ob eamdem rationem. E contra qui eodem passionis impetu plura perjuria ejusdem speciei profert, plures blasphemias ejusdem speciei in Deum, plures contumelias ejusdem ordinis in proximum evomit, idem peccatum esse, et continuare censetur, quia adest id, in quo prudenter idem numero perseverare censeatur. Qui pergit ad fœminam animo fornicandi, et actui principali præmittit varios actus veluti disponentes, tactuum, osculorum etc. et demum rem habet, idem peccatum numero censetur; quia actus illi uniuntur, et subordinantur principali, nisi forte nimium protrahantur: secus esset, si quis ad illam accederet, ea dumtaxat intentione turpes illos actus exercendi, et dum incalescit libido, deceruit etiam rem habere: duo committit peccata, nempe tactuum, et fornicationis, quippe quod actus illi priores non subordinabantur copulæ, quæ non intendebatur. Hinc addunt multi, quod actus impudici immediate sequentes copulam, non sint distincta peccata, sed veluti quoddam copulæ complementum. Sed longe probabilius id negant alii, inter quos Suarez laudatus a Sylvio 1. 2. quæst. 72. artic. 9. concl. 2. quia actus illi præcedentes sunt veluti quædam partes peccati totalis consummandi; at subsequentes certe non sunt partes copulæ, quæ jam fuit consummata; neque ex natura rei ipsam consequuntur; sed sunt inchoationes alterius copulæ, et ex mera malitia fornicantis copulæ consummatæ superadditi. Confessarius, qui in mortali existens, decem Confessiones audit, decemque Sacramenta conficit, totidem sacrilegia committit; eo quod nullum illorum Sacramentorum per se ordinatur ad alterum,

neque est pars alterius, sed singula suum esse totale habent: unde falso dicitur illa esse unica administratio, sed revera sunt decem administrationes, et quidem decem Sacramentorum de se completorum et totalium confectiones. Qui in lecto cubans delectatur morose de fœmina, et somno corripitur, statimque evigilans, repetit eamdem delectationem, novum peccatum perpetrat; quia discontinuatum a primo, quod jam interiit, nec quidquam sui reliquit, in quo uniatur cum sequenti delectatione. Qui hodie decernit occidere inimicum data occasione, et variis temporibus infra diem decretum crudele repetit decies, totidem peccata committit, eadem ratione. Non autem ita dicendum de illo, qui statim ac occidere constituit, iter arripit, ut inimicum quærat, et circuit tota die, repetendo interim centies impiam intentionem, donec illam vespere compleat; unum peccatum committit, cum circumstantia tamen exponenda, nempe se per integrum diem necem inimico machinatum fuisse, donec tandem inferret; quia actio illa externa, est veluti quoddam centrum, quo tendebant omnes illæ repetitæ intentiones, omnesque actiones adhibitæ ad occidendum. Et similiter; qui furari decrevit obscura jam nocte, parat tota die instrumenta ad finem pravum idonea, et injustum propositum confirmat pluries, tandemque furatur, unum peccatum perpetrat, ob rationem jam dictam. Observandum tamen, quod si actiones, quibus sibi peccator parat iniqui finis assecutionem, aliquam specialem malitiam continerent, puta, ut adulteretur cum Berta, lenonem vocet, qui illam ad assentiendum disponat, et inducat; jam patet, quod peccatum scandali perpetraret, inducendo lenonem ad actionem graviter peccaminosam, qualis est suadere Bertæ consensum in adulterium. Ex his solvas consimilia.

§. V. *De Peccato Mortali et Veniali.*

Notio utriusque peccati generatim. I. PEccatum Mortale vocitari solet grave; Veniale autem leve; eo quod malitia primi sit gravis, secundi vero levis. Utriusque malitia ex disconvenientia a lege Divina naturali, humanaque ratione desumitur; ita ut quod notabiliter disconvenit, sit mortale; quod modice, sit veniale. Cum autem dixerimus, ab objecto, fine, et circumstantiis peccata suam depromere speciem, ita etiam gravitatem, prout objecta, finis, et circumstantiæ magis vel minus legi Divinæ naturali, humanæque rationi repugnare inveniuntur: atque hinc deducitur, peccata illa graviora esse, quæ directa per se, cæterisque paribus consistentibus, opponuntur nobilioribus virtutibus juxta superius tradita.

Difficile judicium de gravitate peccati. II. Trutina autem ad discernendum, quænam sint peccata mortalia, quænam venialia, nulla certior Scriptura Divina, et Traditione; humana enim pervastigatione humanoque ratiocinio id definire, propter humanas anticipationes, vel ex temperamento, vel ex passione prodeuntes, nedum incertum, sed et periculosum est. Propterea fatetur Aug. lib. 21. de Civit. Dei cap. ult. *Quis sit iste modus, et quæ sint ista peccata, quæ impediunt perventionem ad regnum Dei ... difficillimum est invenire, definire periculosissimum; ego certe usque ad hoc tempus cum satagerem, ad eorum indaginem pervenire non potui.* Et S. Th. quodlib. 9. q. 2. 15. *Omnis quæstio, in qua de peccato mortali quæritur, nisi expresse veritas habeatur, periculose determinatur.* Si igitur Aug. profitetur, se, etiam enim satageret, non potuisse usque ad ultimam vitæ suæ periodum (tunc enim scripsit opus de Civitate Dei) pervenire ad indaginem, ut definiret circa peccatorum gravitatem, et si S. Th. Theologorum Angelus difficillimum, et periculi plenum id definire censuit, quis audebit facile reputare? Propterea præcipue recurrendum est ad Scripturam, et ad Patrum Traditionem, nec non ad Ecclesiæ oracula, quæ hos duces sequitur, et demum ad unanimem omnium Theologorum consensum. Quando autem ex his fontibus veritas clare elici non potest, firmiori ratione procuidubio utendum est, atque illam partem eligere oportet, quæ magis ad verum accedere apparet, illa seposita, quæ minus accedere comperitur, ne in errorem impingatur. *Regula nulla certior Divina Scriptura, Traditione Patrum, et oraculis Ecclesiæ.*

Notio propria utriusque. III. Peccatum mortale est gravis transgressio legis, quæ Divinæ Majestati gravem irrogat injuriam; unde ejus amicitia dissolvitur, et anima peccans ab ipso avertitur, ut a suo vero ultimo fine; quem finem constituit in propria sui satisfactione; unde gratia sanctificante habituali spoliatur, quæ est vita ejus supernaturalis; filiationeque adoptiva Dei; ideoque remanet supernaturaliter mortua: et hac ratione mortale nuncupatur: et hinc jure hæreditario ad vitam æternam privatur; redditur inhabilis, quousque justificetur, ad quidquam promerendum; remanetque obnoxia damnationi æternæ. Hæc omnia sunt de fide. Peccatum veniale est levis transgressio legis, et exinde levis Dei offensa, quæ quamvis non expoliet peccantem gratia habituali et charitate, hujus tamen fervorem minuit; quamvis amicitiam Dei non dissolvat, illam tepefacit; quamvis non privet æterna vita, illius tamen ingressum retardat; quamvis animam supernaturaliter non occidat, illam in bono operando debilitat; quamvis illam non avertat ab ultimo fine, tamen eam divertit ab ipso, atque ad se avertendam disponit. Ita Catholici omnes.

☞ Lege Sylvium in 1. 2. q. 72. a. 5. ubi peccati mortalis, et venialis ad invicem comparationem instituit, ac multiplex, quod inter utrumque intercedit discrimen, fuso calamo declarat.

Requisita ad peccatum mortale, et primo gravitas materiæ. IV. Ad peccatum mortale tria requiruntur, nempe gravitas materiæ seu objecti; sufficiens advertentia ex parte intellectus; et perfectus assensus ex parte voluntatis. Materia illa gravis est, quæ talis esse affirmatur a Scriptura, et Patribus, aut a sensu Ecclesiæ, aut ab unanimi Doctorum consensu; et quod a quovis istorum asseritur mortale, certo est tale. Quando autem Doctores inter se dissentiunt, eo quod veritas ex præfatis fontibus clare erui nequit, et inde aliqui asserunt esse mortale; aliqui non esse tale affirmant; quid superest? nonne ratio naturalis dictat, id resolvendum esse, quod magis ad verum appropinquare putatur, eo rejecto, quod dignoscitur minus ad verum accedere? propterea resolvendum erit juxta probabiliorem.

Explicatur, quid sit dari aut non dari parvitatem materiæ. V. Nota, quod materia gravis quandoque talis est in toto genere suo, ita ut ex se et ratione sui nunquam possit esse levis; neque datur in eo ordine parvitas materiæ, atque peccata, quæ circa ipsam versantur, si adsit perfecta deliberatio, semper sint mortalia. Hujusmodi sunt peccata contra perfectiones Divinas, virtutesque Theologales, ut sunt hære-

sis, odium Dei, desperatio; nec non peccata contra virtutem Religionis, in Deum ipsum redundantia, puta peccata blasphemiæ, perjurii assertorii, etc. nec non quædam alia contra proximum, nempe homicidii, mutilationis, nec non alia quædam contra seipsum, qualia sunt omnia in materia venerea directe intenta, et si quæ sunt alia: in his, inquam, ratione materiæ, semper mortaliter delinquitur, nisi inadvertentia, vel assensus imperfectus excuset a tanto. Ad differentiam illius materiæ, quæ quamvis ex genere suo sit mortalis, quia videlicet potest pervenire ad mortalem, non tamen est talis in toto genere suo; unde non semper est gravis; et ita materia furti, detractionis, etc. quamvis ex genere suo sit mortalis, quia potest esse talis, non tamen in toto genere suo, quia dantur furta, detractiones, etc. quæ ob parvitatem materiæ sunt venialia, ut furtum unius oboli; detractio, quod Petrus otio vacaverit, etc.

✠ Paucis animadvertendum occurrit circa tempus, quo incipit aut desinit obligare lex, v. g. jejunii, non dari levitatem materiæ, ita ut si immediate, post auditam mediam noctem diei Veneris sequentis, aut immediate ante mediam noctem Dominicæ, manduces carnes, sit materia gravis, et peccatum mortale; quia istud præceptum negativum obligat tota die jejunii, semper et pro semper, excludendo omnem partem istius diei a comestione carnium. Neque obstat, quod communiter dicitur: *Quod parum distat, nihil distare videtur*, hoc quippe axioma locum non habet in rebus, quæ a jure taxantur, quæque in indivisibili consistunt. Videatur P. Billuart *tr. de pecc. diss.* 8. *a.* 3. §. 3. ubi fuso calamo exponit, in quibus peccatis detur vel non detur levitas materiæ excusans a mortali.

Explicatur advertentia ad mortale requisita. VI. Sufficiens advertentia ex parte intellectus significat cognitionem sufficientem malitiæ actionis peccaminosæ. Non est necesse, quod ut peccatum sit vere imputabile, adsit advertentia actualis; sed sufficit virtualis, indirecta, et interpretativa, in eo consistens, quod quis possit, et teneatur cognoscere malitiam actionis; ut communior, et vera sententia docet. Ratio est, quia, juxta omnes Theologos invenitur ignorantia vincibilis et culpabilis, ratione cujus imputatur peccatum operanti: operans autem cum hujusmodi ignorantia, operatur absque actuali advertentia ad malitiam actus, ut patet, quandoquidem repugnet, quod simul ignoret, et cognoscat malitiam; non ergo requiritur advertentia actualis ad malitiam actionis; ac proinde sufficiet virtualis et interpretativa, fundata in debito, quod habet operans sciendi, quod ignorat, et culpabiliter non omittendi eorum notitiam sibi comparare. Hanc doctrinam tradidit S. Th. 1. 2. q. 6. a. 7. ad 3. *Quandoque in his, quæ per concupiscentiam aguntur, non totaliter tollitur cognitio, quia non tollitur potestas cognoscendi, sed solum consideratio actualis in particulari agibili: et tamen hoc ipsum est voluntarium, secundum quod voluntarium dicitur quod est in potestate voluntatis, ut non agere, non velle, similites autem et non considerare, potest enim voluntas passioni resistere.* Quia enim non imputet Proretæ submersionem navis, si aut minus peritus in arte nautica officium gubernandi ratem assumpsit? aut si peritus, dum navis ventorum vi exagitatur, ludo immersus, non advertat ad periculum naufragii, cui fit obnoxia? Id autem non alia ratione, nisi quia scire tenebatur saltem regulas communes illius artis; et quia a ludo eo tempore abstinere tenebatur, muneríque suo operam dare.

Explicatur consensus voluntatis ad mortale requisitus. VII. Ex his facile deducitur, sufficere ad peccatum mortale assensum hominis, qui sit compos sui, et qui malitiam actus vel actu cognoscat, vel cognoscere potuerit ac debuerit; ac proinde sufficere consensum in malitiam etiam interpretativum et indirectum, qui consequitur omissionem culpabilem diligentiæ, quam operans præstare poterat, et tenebatur. Ita expresse docuit S. Th. tum super cap. 1. Epist. ad Rom. lect. 7. „ Tunc ignorantia culpam excusat, cum sic præcedit culpam, ut non causetur ex culpa ... Si autem ignorantia causetur ex culpa, non potest subsequentem culpam ignorantia excusare; cum 1. 2. q. 8. a. 8. Alio modo dicitur ignorantia voluntaria ejus, quod quis scire potest et debet; sic enim non agere, et non velle, voluntarium dicitur. Hoc igitur modo dicitur ignorantia, sive cum aliquis actu non considerat quod considerare potest et debet, quæ est ignorantia malæ electionis, vel ex passione, vel ex habitu proveniens, sive cum aliquis notitiam, quam debet habere, non curat acquirere. " Nihil clarius dici potest. Sed diversos voluntarii modos trademus in tract. de Actibus humanis.

Resolvitur quæsitum ma mi ponderis. VIII. At interrogabis; quousque ergo se extendet hæc obligatio sciendi, et advertendi, ob cujus carentiam inciditur in peccatum? Hoc quæsitum solvit S. Th. 1. 2. q. 76. a. 2. ipsum atteote audi: „ Ignorantia in hoc a nescientia differt, quod nescientia dicit simplicem scientiæ negationem: unde cuicumque deest aliquarum rerum scientia, potest dici nescire illas ... Ignorantia vero importat scientiæ privationem, dum scilicet alicui deest scientia eorum, quæ aptus est scire. Horum autem quædam aliquis scire tenetur, illa scilicet, sine quorum scientia non potest debitum actum exercere: unde omnes tenentur communiter scire ea quæ sunt fidei, et universalia juris præcepta, singuli autem ea, quæ ad eorum statum vel officium spectant. Quædam vero sunt, quæ etsi aliquis natus est scire, non tamen ea scire tenetur, sicut theoremata Geometriæ, et contingentia particularia, nisi in casu. Manifestum est autem, quod quicumque negligit habere vel facere id quod tenetur habere vel facere, peccat peccato omissionis; unde propter negligentiam, ignorantia eorum, quæ aliquis scire tenetur, est peccatum."

Deductiones maximi momenti. IX. Audisti itaque ab Angelico Præceptore quousque se extendere debeat singulorum cognitio, et advertentia, quæ si desit, actio inde secuta non excusaretur a culpa: tenetur unusquisque scire illa, *sine quorum scientia, non potest actum debitum recte exercere: unde omnes tenentur communiter scire ea, quæ sunt fidei, et universalia juris præcepta:* non igitur, et præcipue in nostris hisce regionibus, in quibus tot catecheses, tot instructores, tot christianam legem docentes vigent, non igitur, inquam, excusabilis esse poterit ignorantia, et inadvertentia circa veritates fidei præcipuas, circa præcepta Decalogi, circa Sacramenta, circa præcepta Ecclesiæ, et circa ea, quæ communiter fideles non desidiosi norunt. *Singuli autem tenentur scire ea, quæ ad eorum statum et officium pertinent.* Igitur persona Ecclesiastica, juxta gradum, quem tenet, debebit scire quæ ad suum statum spectant, et quæ ad munera eidem adnexa recte obeunda, requiruntur. Et

similiter Pater, et Materfamilias, quæ spectant ad Christianum familiæ regimen erga filios et filias, erga servos, circa domus administrationem etc. scire tenebuntur, et ita omnes et singuli juxta statum suum, et ministerium: nempe et Medici, et Judices, et Advocati, cæterique fori ministri, et Mercatores, et Artifices: et quam maxime Confessarii, Doctores etc. tenebuntur scire *quæ ad eorum statum et officium pertinent.* At in quo gradu? Salvo sapientiori judicio, respondeo, in eo gradu, quo nedum diligentes, sed diligentiores ea callent. Quod ita ostendo: nemo ambigit, quod quando contractus aliquis cedit in utilitatem utriusque contrahentis, isti obligantur etiam pro levi culpa juridica, quæ est, juxta omnes, omissio diligentiæ, qua diligentiores utuntur: et si contractus cedat in utilitatem solius accipientis, tenetur hic etiam de levissima culpa, quæ est omissio diligentiæ, qua diligentissimi utuntur. Videbitur ne tibi, quod contractus a nobis cum Deo initus, largiendi nobis vitam æternam, si nos illius legem servaverimus, si onera statui et muneri nostro adjuncta impleverimus, non poscat saltem eam sollicitudinem, quam diligentiores, ne dicam diligentissimi, adhibere solent? Videbitur ne tibi, quod negotium, in quo agitur de summa rerum omnium, nempe de æterna vita comparanda, cujus jactura omnino irreparabilis est, quæ alioquin pendet ab implendis obligationibus proprii cujusque status, non exigat, ut illa sciantur, quæ saltem diligentiores illius status scire consueverunt? Quid solidi huic argumento responderi potest? Si autem nil solidum responderi potest: percurras mente singulos hominum status, perpendas, quanta diligentia scire studeant, quæ ad ditescendum in eo statu confluere possunt; quanta autem desidia, negligentia, dicam, et renitentia nosse procurent, quæ ab observandam Dei legem in eo statu, et ad implendas ejusdem status obligationes, ita ut hæc sit postrema ipsorum cura; et inde inferas, an tanta inæqualitate se gerendo in acquirendis cognitionibus, quæ ad animam in eo statu a peccato præservandam conducunt, quasque scire tenentur, utantur ea diligentia, quæ eorum ignorantiam atque inadvertentiam a gravi omissionis peccato excusare valeat.

✠ Vide quæ adjecta sunt tr. 9. c. 4. §. 4. post n. 3.

Quomodo peccatum alioquin mortale evadat veniale, et veniale mortale?

X. Ex superius dictis inferre potes, quot modis peccatum alioquin mortale, evadat veniale: 1. quidem ex imperfecta advertentia, quæ non sit volita in causa, vel ex imperfecto consensu, ut superius explicatum fuit n. 4. et 5.: 2. ex materiæ parvitate, quando materia non est in toto genere suo mortalis, ut pariter supra traditum fuit n. 5. Modi autem, quibus peccatum alioquin veniale potest fieri mortale, sunt: primus, ex conscientia erronea, ut ait S. Th. quodlib. 9. q. 7. a. 15. ut si quis putet, quod mendacium officiosum sit mortale, illudque cum hac conscientia dicat: Secundus, ex fine mortaliter malo; ut ait idem S. D. 1. 2. q. 88. a. 4. puta, cum quis mendacium illud dirigat ad seducendam virginem, ut in stuprum assentiatur: Tertius si constituatur ultimus finis in re alioquin veniali, ut ait S. D. ibidem; quod non est adeo facile: puta, cum quis ita est affectus levi gulositati, ut etiamsi graviter a Deo vetaretur, vellet eadem frui. Quartus, ratione gravis scandali adjuncti: puta, si furando rem parvi momenti Petro, prævideas prudenter, illum, ut solet, in blasphemias erupturum. Et in hoc non raro incidunt mulieres, quæ coram illis, quos sciunt, seipsas impudico amore deperire, plura, alioquin superflua tantum, et de se venialia dicunt, et faciunt; unde prudenter prævidere debeant, amatores illos in novas delectationes prolapsuros, et ardentiorem erga seipsas amorem conceptoros. Sed de hoc plura dum disseremus de scandalo: Quintus, ratione contemptus adjuncti; puta dum quis obligationem alioquin levem prætermittit ex contemptu ejusdem. Quando autem quis operetur ex contemptu, explicat S. D. ibidem: *Quando voluntas ejus renuit subjici ordinationi legis vel regulæ, et ex hoc procedit ad faciendum contra legem aut regulam: quando autem* non ideo, *sed propter aliquam aliam causam, nempe concupiscentiam vel iram, inducitur ad aliquid faciendum contra legis statuta, vel regulæ, non peccat ex contemptu, sed ex aliqua alia causa, etiamsi frequenter ex eadem causa, vel alia simili peccatum iteretur .... frequentia tamen peccati dispositionem inducit ad contemptum*: Sextus denique, ob periculum proximum peccandi mortaliter; puta cum quis plerumque solet peccare delectatione venerea mentali, dum ex mera curiositate, quæ de se est tantum venialis, aspicit talem fœminam, peccat mortaliter illam ex curiositate aspiciendo, etiamsi forte per accidens aliquando non delectetur: tum quia agit contra charitatem animæ propriæ in re gravi debitam, videlicet illam non exponendi proximæ occasioni mortalis criminis; tum quia practice parvipendit Divinam Majestatem, se exponendo occasioni proximæ illam graviter offendendi.

* Juxta unanimem Theologorum sententiam statuit Auctor initio *n. praeced.* peccatum ex genere suo mortale, fieri veniale ob imperfectionem actus ex parte intellectus, et voluntatis, scilicet ob imperfectam advertentiam, et imperfectum consensum. Verum hic exponere operæ pretium est, quandonam censeri debeat imperfecta advertentia, et imperfectus consensus. Itaque advertentia imperfecta seu semiplena ea est, quæ procedit ab homine non perfecte sui compote, nec habente usum rationis expeditum, qualis est semidormiens. Sicut enim hic non habet perfectum judicium rationis, nec plene advertere potest ad id quod agit, ita interdum fit, ut quis ob subitam et vehementem passionem, aut distractionem ad res alias, non advertat, nec advertere possit ad actum suum quantum requiritur ad mortale. Hinc delectatio de objecto malo, quæ cæteroquin esset mortalis, potest defectu sufficientis advertentiæ esse solum venialis. Advertentia vero perfecta, et plena est ea, quæ procedit ab homine sui compote, et habente usum rationis expeditum, sicut explicat Auctor supra n. 6. Similiter consensus imperfectus et semiplenus est ille, qui datur cum impotentia plene advertendi, ob impeditum rationis usum, qualis est in semidormiente, modo hæc sit omnino involuntaria: sicut consensus dicitur plenus ac perfectus, cum datur ab homine plane sui compote, et habente usum rationis expeditum, et valente plene advertere, ut declarat Auctor n. 7. Legatur P. Antoine tr. de pecc. c. 8. q. 8.

Hinc defectu advertentiæ, ut animadvertit Petrus Collet, *t. 1. tr. de pecc. p. 2. c. 2. a. 2.* excusari solent a mortali 1. infantes septennio minores, qui dubitant, an mortaliter peccaverint: tunc enim præsu-

muntur sufficientem rationis usum non habuisse. Sed hæc regula fallere potest in iis, quibus mens ante tempus est malitiæ matura. 2. semistulti, et semidormientes: item qui dubitant an perfecte a somno excitati essent, an egerint in phrænesi etc. quia qui ex plena advertentia agunt, satis sciunt, se a somno excitatos fuisse; nisi mora temporis oblivionem induxerit. 3. qui vehementi objecti alterius meditationa detinentur, aut quibus gravis animi perturbatio citra culpam irrepit.

Defectu autem pleni consensus excusantur a mortali, qui ab eo excusantur defectu advertentiæ; hæc enim illius principium est. Videatur idem Coletus *eodem tr. p.* 1. *c.* 4. *a.* 2.

Observandum demum superest cum præcitato P. Antoine *ibid.* quod imperfectio actus nunquam impedit quominus ea, quæ sunt ex objecto venialia, revera sint venialia; quia ad culpam venialem sufficit quodcumque voluntarium et liberum, sicut et quantulacumque inordinatio: secus vero ad mortale; nam homo non potest ex qualicumque actione, et quantumvis imperfecta constitui reus perpetui odii Dei, et damnationis eternæ; hoc enim repugnat bonitati, et sapientiæ, ac convenienti gubernationi Divinæ.

Multitudo venialium, in se acceptorum nunquam efficere potest peccatum mortale. Quid dicendum de disposito ad quæcumque venialia committenda?

XI. Non potest fieri *quod multa venialia constituant unum mortale: non enim omnia venialia de mundo possunt habere tantum de reatu, quantum unum mortale*, ait S. Th. 1. 2. q. 88. a. 1. cum sola multiplicatio entium unius speciei nunquam possit ex se sola transferre illam multitudinem in alteram speciem. Dices: qui igitur animum haberet dispositum omnia peccata venialia committendi, non committeret nisi veniale gravissimum: ita respondet quidam doctus recentior tr. 1. c. 5. sect. 4. n. 34. et cum eo plures. Sed male; nam cum aliis dicendum est, habentem præfatum animum omnia cujuscumque ordinis venialia committendi, data eorum occasione, peccare lethaliter, et esse in statu peccati lethalis. Ratio est, non illa quam sibi fingit indicatus recentior, nempe, quia venialia disponunt ad mortale; minime gentium; sed ratio vera, ob quam tandem et ipse nobiscum sentit, hæc est, quia inter venialia quædam inveniuntur adeo propinqua, et affinia peccato mortali, ut moraliter fieri non possit, quod qui in illis frequens est, a peccato mortali immunis evadat; talia sunt quædam, quæ circa objecta venerea, et vindictæ versantur: ille igitur qui est animo dispositus omnia, et quæcumque venialia admittere, quoties eorumdem offertur occasio, et in quavis materia, est dispositus etiam ad illa admittenda, quæ, præcipue repetita, secum moraliter trahunt lapsum in mortale; atqui dispositus animo frequentare venialia, etiam quibus est certo moraliter, saltem plerumque, connexus lapsus in mortale, peccat lethaliter; quia paratus est admittere omnia pericula proxima peccato lethali, et alioquin, *qui amat periculum*; teste Scriptura, *in illo peribit*: ergo habendo talem animi dispositionem, est in statu lethali. Et propterea præfatus recentior, quasi corrigens et restringens nimiam assertionis suæ amplitudinem, hæc subdit: „ Excipienda tamen sunt venialia illa; quæ in certa materia, luxuriæ præsertim, revera sunt dispositiones proximæ, proximumque inducunt periculum ad mortale; apertissimum enim esset libidinis mortalis periculum, si quis ex proposito admittat quævis confabulationes, aspectus etc. quoties de se veniales sunt “; hæc ille loco citato.

Quomodo veniale disponat ad mortale?

XII. Peccatum veniale duplici modo disponit ad mortale, ut docet S. Th. 1. 2. q. 88. a. 3. nempe positive, et negative: positive, et directe relinquendo in animo pronitatem quamdam ad peccandum circa talem materiam, circa quam frequenter delinquit, (sermo enim est præcipue de veniali circa aliquam materiam frequente); unde qui frequenter delinquit leviter v. g. detrahendo, disponitur positive ad gravem detractionem incurrendam. Negative autem et indirecte, removendo ea obstacula quæ peccatum lethale arcere consueverunt: duo namque sunt, quæ mortale ab anima arcent, unum ex parte Dei, alterum ex parte hominis: ex parte Dei est illa paterna custodia, qua commotus, uberiora largitur animæ gratiæ auxilia, et tentamenta et pericula ab eadem removet; quorum bonorum indignam se præbet anima frequens ad venialia deliberata committenda, ex quibus tepida evadens, disponitur, ut incipiat evomi ex ore ejus. Ex parte hominis est fervor charitatis, reddens animam promptam erga divina: hic autem fervor a venialibus, præcipue repetitis et deliberatis, notabiliter minuitur: eapropter saporem rerum divinarum paulatim amittit, ad eas peragendas multo tædio afficitur, ad delectabilia mundana se rapi experitur, et demum, exurgente gravi aliqua tentatione, ad lapsum pronior, quam ad resistendum parata, miserabiliter tandem recumbit. Consulto dixi, peccata venialia minuere non charitatem, sed fervorem charitatis: quia charitas si minueretur, ex horum repetitione demum tolleretur, quod est falsum; cum tollatur nisi a peccato lethali; sed minuitur fervor ejusdem charitatis, in quadam devotione animique promptitudine erga divina consistens: qui ex repetitis venialibus ita paulatim tepescit, ut dicta promptitudo fere penitus intereat; qua pene extincta, et tempore invalescente, nonnisi lapsui in mortale remanet anima exposita, modo explicato.

§. VI. *De Peccato Commissionis et Omissionis.*

Quid peccatum Commissionis?

I. PEccatum Commissionis est actus voluntarius malus, factus contra præceptum negativum. Dicitur fieri contra præceptum negativum, obligans nempe ad semper, et pro semper vetans actum; ut patet in præcepto non fornicandi. Ex his infero, peccatum commissionis consistere in aliquo positivo, privato debita rectitudine, videlicet in positiva tendentia actus ad objectum dissonans a regulis morum; quod nostro judicio satis clare docet S. Th. 1. p. q. 48. a. 1. ad 2. „ Malum quod est differentia constitutiva in moralibus, et est quoddam bonum adjunctum privationi alterius boni, *tum* 1. 2. *q.* 72. *a.* 9. *ad* 1. Peccatum non sortitur speciem ex parte privationis, vel aversionis, sed ex conversione ad objectum actus: *tum denique in disp. de malo q.* 1. *a.* 12. Malum positive aliquid dicitur, secundum quod actus voluntatis denominatur malus a volito. *Et q.* 2. *a.* 11. *ad* 13. Peccatum non est privatio pura, sicut tenebræ, sed est aliquid positivum. “

II. Peccatum Omissionis est non positio actus debiti ex præcepto affirmativo, obligante non ad semper, sed suo tempore. Exinde patet, quod hoc peccatum in se formaliter et constitutive non requirit

actum aliquem; cum enim non positio actus sit non ens, et quicumque actus sit ens, contradictionem involvit, quod omissio constitutive requirat actum aliquem. Plerumque tamen concurrit ad omissionem actus aliquis, sive tamquam causa, sive tamquam occasio: tamquam causa, puta dum quis dicit; nolo solvere debitum creditori; et tunc actus ille volendi non est ipsa omissio, sed omissionis causa, quæ omissio est ipsummet non solvere: tamquam occasio autem, dum quis v. g. ut ludum voluntarie prosequatur, Missam omittit die festo, et etiam tunc, ut patet, ludus non est ipsa omissio auditionis Sacri, sed ejusdem occasio.

Actus qui malitia omissionis inficiuntur, quomodo confitendi?

III. Ex his deduces, actus illos, qui sunt causa vel occasio volita omissionis, infici malitia ejusdem omissionis, cui perpetrandæ subordinantur ut media. In casu autem, quo quis decrevit ludere usque ad vesperam diei festivi, mutet voluntatem, et ante meridiem Sacrum audiat, non peccat peccato omissionis; tenebitur tamen in Confessione exponere iniquum propositum antea constitutum nolendi audire Sacrum, ut patet. Minuitur porro, vel augetur gravitas omissionis, prout causa, vel occasio omittendi fuerit gravior, ut docent Salmant. t. 3. tr. 11. dis. 5. dub. 2. n. 11. Et propterea omittens Sacrum, ut fornicetur, vel furetur, notabiliter graviorem perpetrat omissionem illo, qui omittit Sacrum, ut studeat; et ideo in Confessione erit explicanda hujusmodi causa, necdum ob speciem suam, sed etiam quatenus omissionem producit; quia fornicatio, vel furtum, quæ simul sunt causæ omittendi Sacrum, induunt circumstantiam notabiliter eadem peccata aggravantem. Quando demum causa, aut occasio omittendi ex specie sua nullam malitiam habet, et sequatur reapse omissio; tunc, juxta probabiliorem, ex omissione et suis causis unum tantum exurgit peccatum omissionis, neque est necesse explicare causam, aut occasionem: quia tota istarum malitia trahitur ab omissione, cui subordinantur.

Quando incipiat omissionis reatus?

IV. Omissionis peccatum tunc incipit, quando quis causam omittendi voluntarie ponere incipit; tunc enim indirecte incipit velle omissionem actus præcepti, quamvis non consummetur, nisi dum expirat tempus ponendi actionem præceptam. Ratio est, quia sicut qui vult directe omittere actum præceptum, peccat statim ac deliberate incipit ita velle: simili modo peccabit, qui vult indirecte, idest in causa, eumdem actum omittere, incipiendo deliberate ponere causam, ex qua secutura est omissio: et sicut ille est reus omissionis cœptæ directe volitæ; ita iste est reus omissionis cœptæ indirecte volitæ, quamvis respectu hominum non incipiat omissio imputari, nisi expirante tempore obligationis perficiendæ: propterea sapienter docuit S. Th. 2. 2. q. 79. a. 3. ad 5. et distinxit hæc duo, nempe imputationem omissionis respectu nostri, et reatum cœptum respectu Dei. *Omissio incipit imputari ad culpam, quando fuit tempus operandi, tamen,* (nota bene) *propter causam præcedentem, ex qua omissio sequitur, redditur voluntaria.* Si igitur redditur voluntaria ex causa præcedenti; dum ponitur voluntarie causa omissionis, incipitur omissio causaliter et indirecte, quæ deinde consummatur, et completur, expirato jam tempore. Ita qui progrediente mane v. g. super stratum suum decumbit, ut dormiat, prævidens, aut prævidere debens, quod nisi alicui committat, ut illum a somno excitet, idque non curet, se exponit moraliter certo periculo Missam omittendi, ipso facto incipit coram Deo, et in conscientiæ foro esse reus omissionis Missæ, quæ postea consummatur, transacto celebrationis tempore.

Omissio illa est verum peccatum in se, non in causa tantum.

V. Hinc solvitur alia quæstio, an præfata omissio Missæ, quam incurrit ille dormiens, sit reapse peccatum verum omissionis, an dumtaxat effectus peccati, nempe assumptæ dormitionis; dicendo cum communiori, et probabiliori Cajetani, Soti, et aliorum, eam esse verum omissionis peccatum. Quia nedum causa omissionis prohibetur indirecte a præcepto positivo, verum etiam directe et principaliter ipsa omissio; in tantum enim prohibetur causa, quia infert talem effectum; ergo effectus ille principaliter opponitur præcepto: erit igitur nedum effectus peccati, sed vere in se omissionis peccatum. Confirmatur exemplo allato a S. Th. 3. p. q. 80. a. 7. Si quis ex voluntaria turpi cogitatione autequam dormiat, plerumque expertus sit se in somno mollitiem pati; juxta omnes, mollities illa in se est peccatum, quamvis eveniat homini tunc impoti sui: ita etiam omissio, quamvis consummetur in statu impotentiæ, adhuc erit peccatum. Aliud exemplum desumitur ex cap. *Mulieres* de sentent. excomm. ubi excommunicatur ille, qui expertus est, quod dum se inebriat, percutit graviter sibi occurrentes, et in eo statu percutit Clericum; signum est ergo percussionem illam esse peccatum in se, et non merum effectum peccati ebrietatis; non enim excommunicatur propter ebrietatem, sed propter percussionem; et quidem graviter malam. Horum autem ratio est, quia, ut verum asseratur peccatum in aliquo actu, sufficit libertas in causa ejusdem.

Solvuntur dubia objecta.

VI. Neque opponas, quod si valeret voluntarium in causa, posset Sacerdos qui ante somnum intendit consecrare materiam præsentem verbis, quæ proferre consuevit dormiendo, revera, quamvis impie, consecraret. Respondetur enim, id non sequi; quia verba consecratoria, et quæcumque sunt Sacramentorum formæ, requirunt prolationem formalem et significativam: unde postulant, ut humano modo proferantur, nempe a cognoscente quid proferat et agat, et non prout proferrentur a psittaco, sicuti proferrentur a dormiente. Repones aliud inconveniens: nam sequeretur, quod qui voluntarie posuit causam propriæ infirmitatis gravis, ex qua prævidit, se plura præcepta affirmativa omissurum, auditionis Sacri, recitationis Horarum etc. reus constitueretur cunctarum omissionum istarum; quod intolerabile videtur. Resp. id non videndum intolerabile in hypothesi, (nota bene) quod quis deliberate aliquid ageret ad incurrendam infirmitatem, cum prævisione præfatarum omissionum secuturarum; nam revera voluntarie poneret causam omnium illarum ab eo prævisarum. Nonne qui prævidit, se ex tali, aut tali actione libere et malitiose assumpta impotem reddi ad solvendum creditori, ad implendum munus stricte debitum etc. reus ab omnibus judicatur violatæ justitiæ? et non aliunde, nisi quia volendo malitiose causam, voluit injustos illos effectus illam consequentes: ita in casu nostro, verificata illa hypothesi. At quia vix imaginari potest adeo demens, qui data opera infirmari velit; et quia plerumque infirmitates incurruntur, quia homines sibi suadent, se talia agendo, eas non esse incursuros; vel saltem non esse futuras graves et diuturnas, vel nil prævident de omissionibus inde secuturis: vel eos sin-

cere pœnitet de peccaminosa infirmitate; idcirco plerumque indicatæ omissiones illis non imputantur. Per hoc tamen excusari ne putes illos, qui bacchanaliorum tempore ita sanitatem successivis intemperantiis prodigunt, ut pluries experti sint se compelli ad jejunia quadragesimæ violanda; quæ commode observare possent, si tot dissolutionibus non darent operam: profecto neminem cordatum illos excusaturum puto a violato præcepto in causa, quæ prævideri debebat hujusmodi transgressionis pluries experta parens. Sed de hoc egimus in c. de leg. §. 7. n. 13.

Confessioni subjicienda est causa cum effectu secuto, quamvis tempore mentis impotis.

VII. Hinc sequitur, quod quamvis effectus malus eveniat tempore, quo quis impos animi est, v. g. mollities in somno, percussio in ebrietate etc. debeat nihilominus subjici Confessioni una cum causa eidem data; ut tenet communior, et probabilior: eo quod peccata debeant integre confiteri; nemo autem ambigit, hujusmodi effectum esse complementum peccati in causa posita voliti. Idque comprobat fidelium praxis se de hujusmodi effectibus, conscientia docente, accusantium.

§. VII. *De Peccatis internis.*

Quid sit delectatio? quid desiderium?

I. Peccat homo peccato interno, vel assentiendo deliberate delectationi internæ rei vetitæ, vel assentiendo desiderio ejusdem: assentiendo delectationi, id est mere sibi complacendo de objecto, aut opere malo apprehenso, quatenus deliberate placet et gratum habetur, absque intentione, aut desiderio illud assequendi, vel perficiendi: assentiendo autem desiderio objecti, vel operis pravi, aut efficaciter intendendo et deliberando illud assequi, vel perficere, et tunc dicitur intentio efficax: aut desiderando illud inefficaciter, quæ inefficacitas, si oriatur ex impotentia illud assequendi, vel perficiendi, potest adhuc includere desiderium ardentissimum; si vero oriatur ex fluctuatione voluntatis nondum determinatæ illud assequi, aut perficere, tunc revera est desiderium inefficax; et statim nota primo, duplicem distingui posse voluntatis assensum; unum formalem et expressum, v. g. dum quis deliberate vult objectum, aut opus vetitum mente conceptum; puta fornicationem; alterum virtualem implicitum, et interpretativum; v. g. dum quis volendo causam, vult effectum cum eadem conexum; v. g. dum quis volens occidere patremfamilias, vult implicite omnia damna ex hac occisione sequenda.

Duplex voluntatis assensus.

Triplex modus se gerendi voluntarie circa motus deordinatos.

II. Nota præterea, quod voluntas circa deordinatos motus passionum triplici modo se gerere potest; primo, eisdem advertenter assentiendo aut voluntaria delectatione, aut voluntario desiderio; secundo, illos rejiciendo, eosdemque, quantum potest, reprimendo: tertio, negative se habendo, nullum videlicet actum eliciendo, sive rejectionis, sive admissionis, eligendo advertenter nullum actum elicere. Primo modo jam constat, quod peccet graviter, vel leviter, juxta conditionem rei vetitæ, circa quam est delectatio, vel desiderium. Secundo modo patet quod nedum non peccet, sed virtuose operetur. Tertio autem modo se gerendo, in primis certum est apud omnes, saltem peccare venialiter; etenim evidenter apparet negligentia et desidia in eo casu.

Præmittitur quod est certum.

Certum similiter est apud omnes, quod si dicto modo se gerendi interveniat probabile periculum consensus, fundatum vel in debilitate animi sæpe ipsum experti, vel in pravis consuetudinibus contractis, vel in qualitate et conditione motuum, qui ex se sint valde periculosi, quales sunt libidinosi vehementes, et prolixi; aut motus vindictæ valde ardentes, aliique consimiles; in his, inquam, casibus, communiter docent, voluntatem teneri actu positivo, etiam repetito, illis motibus resistere, eosdemque rejicere, ne censeatur iisdem interpretativum assensum præstare, eo quod unusquisque tenetur a se arcere grave et propinquissimum peccandi periculum; idque in casu, alio modo fieri nequit, nisi detestando illos motus, atque rejiciendo, Deum invocando etc. et ita corroborando voluntatem, ne succumbat; et ita expresse docent S. Th. q. 15. de verit. a. 4. ad 10. et S. Antonin. p. 1. tit. 5. c. 1. §. 5. cum communi. Disputatur autem, an, semoto periculo probabili consensus, et extra casus modo indicatos, peccet mortaliter voluntas, quæ vult mere negative se habere erga deordinatos motus passionum appetitus sensitivi circa objectum grave?

Illicitum est mere negative se habere.

III. Longe probabilius est, quod illicitum sit, mere negative se habere: unde qui experitur præfatos motus circa objectum mortale, et postquam eosdem advertit, illos non detestatur, et repellit, peccat lethaliter, si eligat mere negative se habere: ita plures DD. graves: idemque docere videtur S. Th. 1. 2. q. 74. a. 6. *Deficit ratio in directione passionum interiorum dupliciter. uno modo, quando imperat illicitas passiones, sicut quando homo ex deliberatione provocat sibi motum iræ vel concupiscentiæ: alio modo,* (nota bene) *quando non reprimit illicitum passionis motum; sicut cum aliquis postquam deliberavit,* (idest advertit) *quod motus passionis insurgens est deordinatus, nihilominus circa ipsum immoratur, et ipsum non expellit: et secundum hoc dicitur peccatum delectationis morosæ esse in ratione.* Ubi notandum est, apud S. Doct. in hoc casu pro eodem accipi in motu illo *immorari*, et illum *non repellere*; et ideo prius dixit, quod deficit ratio, *quando non reprimit motum illicitum passionis.* Et ratio est, quia interpretative, et virtualiter assentiri videtur; qui enim non elicit actum oppositum, dum potest, et tenetur, interpretative assentitur; atqui in casu potest facillime elicere actum oppositum detestationis, invocationis Divini auxilii etc. et alioquin tenetur; quod sic probo; quia negative tantum se gerendo in motu vehementi, puta invidiæ, injustitiæ, etc. eo ipso inseparabile est periculum grave assentiendi, et dum deliberate non vult elicere actum oppositum, sed negative se habere, eo ipso amat periculum peccandi; cum enim experiatur, se illici ad assensum, et cum possit se facillime corroborare per actum contrarium, non vult, sed eligit negative se habere; quis, inquam, negabit, hominem ita se gerentem non esse in gravi periculo, ipsumque amare periculum, ut tandem in illo pereat assentiendo? tenebitur ergo ad actum oppositum, ne censeatur interpretative assentiri. Quænam enim prudens ratio afferri poterit, quæ illum excuset a non eliciendo actu contrario, quem facillime elicere potest, et quo se corroboret ad arcendum a se periculum assentiendi? nulla omnino. Homo itaque nolens adeo facile se ipsum adjuvare; quomodo dispositus erit ad obtinendum auxilium Dei, in præfatis periculis de fide necessarium, quo a peccato evadat? Quomodo excusari poterit homo ille ab interpretativo consensu præstito? Audi S. Th. loco

Sed adest obligatio eliciendi actus contrarios sub lethali.

supra indicato de Verit. *Antequam ratio delectationem perpendat, vel nocumentum ipsius, non habet interpretativum consensum, etiamsi non resistat: sed quando jam perpendit ratio de delectatione insurgente, et de nocumento consequenti: utpote cum percipit homo, se totaliter per hujusmodi delectationem in peccatum inclinari* (ut contingit præcipue in motibus etiam non ardentioribus libidinis), *et in præceps ruere* (nota bene) *nisi expresse resistat, videtur consentire*: quid clarius?

Non tenemur ad cohibitionem nisi in aliquo casu.

IV. Quando voluntas actibus detestationis, invocationis etc. ita se munivit, ut prudenter absit periculum consensus in delectationem ex præfatis motibus consurgentem, non tenetur sub mortali illos exteriori cohibitione reprimere, nisi forte experiatur, trahi ad assensum; sed sufficit, quod persevere in seria eorum nolitione, et rejectione. Ita Cajet. v. *delectatio morosa* n. 4. quem plures sequuntur, quos inter PP. Salmat. tr. 13. disp. 10. dub. 1. §. 1. asserentes pro eadem 20. Theologos, et inter eos S. Bonavent. in 2. sent. dist. 24. in. 2. p. distinct. a. 2. q. 2. Ratio est, quia inordinatio, et malitia, quæ reperitur in præfatis deordinatis motibus, quando nullo modo est volita, et secluso omni alio periculo, est tantum venialis, quia præfati motus quando nullo modo sunt voluntarii, non est, unde evadant mali mortaliter, cum a voluntate dumtaxat mortalis malitia originem trahat, eo quod juxta D. Th. 1. 2. q. 74. a. 4. deordinatio sensualitatis de se non possit deordinare circa finem, quia deordinare circa finem, non pertinet nisi ad potentiam, quæ dirigit in finem, quæ est ratio, et voluntas: igitur quantumvis inordinati sint, si desit omnis assensus voluntatis, et periculum assensus, nunquam possunt esse lethales; ideo concludit S. D. Unde *peccatum mortale non potest esse in sensualitate, sed tantum in ratione.*

☞ Inordinati concupiscentiæ motus, sive a Dæmone excitati, sive sua sponte exurgentes, si penitus involuntarii sint etiam in causa, et voluntas eisdem omnino obsistat, ac reluctetur, nullo modo sunt peccata venialia; quia nullo modo sunt voluntarii et liberi; omne quippe peccatum etiam veniale debet esse aliqua ratione voluntarium. Tunc solummodo sunt peccata venialia, quando aliqua inadvertentia imperfecta intervenit, imperfectusque voluntatis consensus accedit; quia homo nequit absque omni culpa admittere, vel approbare etiam imperfecte, quod natura sua pravum est, ac deordinatum, naturæque rationali minime conforme. Hæc sane omnino consentanea sunt iis, quæ docet Auctor *Tr.* 3. *c.* 2. §. 4. *n.* 3. Quare doctrina, quam hic tradit, nimirum inordinationem et malitiam, quæ reperitur in præfatis deordinatis motibus, quando nullo modo voluntas in illam concurrit, et secluso omni alio periculo, esse venialem, temperanda videtur juxta ea, quæ docet loco citato. Lege Cl. Sylvium in 1. 2. q. 89. a. 3. et Em. Gotti *t.* 8. *De vitiis, et pecc. q.* 3. *dub.* 3.

Laudabile tamen, et consulendum, illos etiam exterius cohibere.

V. Laudabile tamen est, illos motus etiam exteriori actu cohibere, et viro timorato quodammodo debitum; quando sine magno incommodo id prælestare potest; tum ut tollatur omnis suspicio occultissimi interpretativi consensus; tum ut arceatur commissio venialis culpæ, quæ ex omissione prælatæ cohibitionis, quando facilis est, incurri solet; tum ut homo disponatur ad recipienda uberiora gratiæ auxilia; tum ut augeatur meritum resistentiæ fortioris; tum ob majus dominium, quod voluntati acquiritur super sensualitate, unde et debiliores prædicti deordinati motus imposterum exurgant, et tandem quasi totaliter quiescant.

Quomodo inculpate permitti possunt?

VI. Permitti possunt præfati motus absque culpa, voluntate semper aversa, constanterque illos detestante, necnon semoto omni consensus periculo, ob motivum aliquod necessarium, aut honestum, aut etiam utile et licitum, puta audiendi Confessiones, studendi, assistendi infirmo, eidem medendi etc.

Quando extet suspicio occulti assensus?

Hinc inferas, quomodo suspicionem occulti interpretativi assensus incurrere possunt illi, qui præfatis motibus dant causam, et sæpe prævisam, quibusdam lectionibus, aut cantilenis, ex se non turpibus, sed non omnino honestis vacando; qui verba nimis mollia erga personas alterius sexus proferunt, qui solius curiositatis explendæ motivo oculos figunt, aspectus iterant circa quasdam sculpturas, picturas, facies, pectora, aliave objecta, quæ tametsi in se non graviter turpia, præfatis tamen motibus incentivum præbere solent. Consulto dixi, non de se graviter turpia: quia objecta ex se graviter turpia et obscœna intueri, aut verba vehementer excitantia audire, aut legere, a mortali non vacat. Omnes præfati, inquam, præter peccata venialia pinguia, quæ multiplicant, nedum prudentem suspicionem alicujus taciti et occulti consensus in delectationem sensualem sæpissime sibi creant, verum etiam non raro in illam impingunt; vel quia lectiones, et cantilenæ confinia pudicitiæ nimis excessere; vel quia spectacula, et objecta visa aut obscœna, aut nimis allicientis fuere, nimisque nudata; vel quia verba nimis amatoria, et provocantia: et propterea vir christianæ conscientiæ, ne se his dubietatibus implicet, caute ab hujusmodi rebus se custodiat.

Quid sit delectatio peccaminosa, seu morosa?

VII. Delectatio peccaminosa est simplex et voluntaria de objecto, vel actu malo cogitato complacentia, absque intentione efficaci illud assequendi, vel hunc exequendi: quando enim hæc intentio intervenit, tunc vocatur desiderium: *hujusmodi delectatio dici solet morosa*, ait S. Th. 1. 2. q. 74. a. 6. ad 3. *non ex mora temporis, sed ex eo quod ratio deliberans circa eam immoratur, nec tamen eam repellit, tenens, et volvens libenter, quæ statim ut attigerunt animum, respui debuerunt.* Potest igitur delectatio morosa etiam momento durans esse peccaminosa, si eo momento sit deliberate volita; et si sit de re, vel actu mortali, mortalis est. Circa

Quid sit delectari de objecto, quid de cogitatione objecti?

hanc diligenter animadvertas ex eodem S. Doct. loco cit. art. 8. aliud esse delectari de objecto, vel actu malo, et aliud delectari de cogitatione objecti, vel actus mali; ut autem id absque deceptione percipias, observa, quod in delectatione de objecto, vel actu malo, objectum malum, vel actus malus sunt materia, circa quam versatur delectatio: in delectatione autem cogitationis, vel cognitionis objecti, vel actus mali, non objectum, vel actus sunt materia, sed ipsa cogitatio vel cognitio objecti, aut actus mali est materia delectationis: unde vides, quod non in ista, sed in illa delectatione incurritur peccatum. Audi Angelicum loco cit. "Aliquis de fornicatione cogitans, de duobus potest delectari: uno modo de ipsa cogitatione: alio modo de ipsa fornicatione cogitata: delectatio autem de cogitatione ipsa sequitur inclinationem affectus in

cogitationem ipsam; cogitatio autem ipsa secundum se non est peccatum mortale, immo quandoque est veniale tantum; puta cum aliquis inutiliter cogitat de ea: quandoque autem sine peccato omnino, puta cum aliquis utiliter de ea cogitat, sicut cum vult de ea prædicare, vel disputare; ut ideo consequens affectio et delectatio, quæ sic est de cogitatione fornicationis, non est de genere peccati mortalis, sed quandoque est peccatum veniale, quandoque nullum, unde nec consensus in talem delectationem est peccatum mortale. Quod autem aliquis cogitans de fornicatione, delectetur de ipso actu cogitato, hoc contingit ex hoc quod affectio ejus est inclinata in hunc actum; unde quod aliquis consentiat in talem delectationem, hoc nil aliud est, quam quod ipse consentiat in hoc, quod affectus suus sit inclinatus in fornicationem; nullus enim delectatur nisi in eo quod est conforme appetitui ejus; quod autem aliquis ex deliberatione eligat, quod affectus suus conformetur his, quæ secundum se sunt peccata mortalia, est peccatum mortale, unde talis consensus in delectationem peccati mortalis, est peccatum mortale ». Ex quibus habes et distinctionem delectationis de cogitatione a delectatione de re cogitata; et rationem cur delectatio de re mala gravi cogitata sit peccatum mortale; et talis non sit delectatio de cogitatione.

Delectatio sumit speciem etiam a circumstantiis objecti.

VIII. Delectatio speciem sumit nedum ab objecto, circa quod versatur, verum etiam a circumstantiis illud afficientibus, tametsi se delectans ab eis mente præscindat; ita communior et probabilior cum S. Antonino, Cajetano, Soto relatis a Sanchez, lib. 1. sum. c. 2. n. 21. quibus et ipse subscribit cum aliis multis. Ratio est, quia nedum objectum, sed etiam quælibet circumstantia illud afficiens, et speciem novam addens, est sufficiens et specialis titulus, ut prohibeatur delectatio illicita de eodem: quandoquidem delectatio tendit in ipsum, sicuti revera est: nec sufficit, quod circumstantia illa separetur, et præscindatur mente delectantis; quia adhuc in objecto invenitur: sicuti ergo qui delectatur, si sit voto castitatis obstrictus, adhuc sacrilege peccat se delectando de re venerea, quamvis mente excludat a se votum, et velit delectari tantum ut persona humana, et non ut sacra, nihilominus sacrilegium perpetrat juxta omnes; ita et qui delectari vult de muliere, dumtaxat ut mulier est, et non ut virgo, ut conjugata, ut monialis; peccatum nihilominus incurret nedum contra castitatem, sed contra justitiam, et contra Religionem; semper enim circumstantiæ illæ sunt indirecte volitæ, quia reapse afficientes objectum vetitum, quarum quælibet est specialis ratio vetandi illicitam delectationem de eodem. Si dicas, posse quempiam delectari de artificio actionis peccaminosæ, puta duelli, quin delectetur de duello. Resp. quod artificium illud est de se quid indifferens, nec specialis ratio, ob quam abstinendum sit a duello: at in casu nostro circumstantia illa est specialis ratio nova, ob quam prohibeatur objectum: repete paritatem de se delectante, qui sit voto adstrictus.

Indicium unde conjiciatur, quando quis delectatur de solo artificio, an etiam de re mala.

Indicium autem ex quo conjiciatur, quando quis delectatur de mero artificio, eloquentia, eruditione etc. an vero de re mala artificio adnexa, illud esse potest, si sint alia honesta, in quibus æqualis, et etiam major eloquentia, eruditio etc. reperitur, et nihilominus aligat legere, videre, audire artificium, eloquentiam etc. in turpibus, et malis; urgens motivum est prudenter conjectandi, quod delectetur de turpibus, et non de artificio solo in eis reperto.

Non licet delectari de malo ob bonum effectum: licet autem de bono effectu, non tamen ut illato a causa mala.

IX. Non est licitum delectari de malo propter effectum bonum ex illo secutum, puta de homicidio injusto propter pacem familiæ inde profectam: ita communis contra nonnullos; quia delectatio æque fertur et in malum, et in bonum effectum: igitur qua parte fertur in malum, mala est. Neque respondeas, motivum delectationis esse bonum effectum; etenim id non sufficit ad excusandam prælatam delectationem; quia quamvis ratio movens delectationem sit bonus effectus, ratio tamen illam terminans est tam homicidium, quam bonus effectus; nam casus ab Auctoribus positus est de delectatione in utroque. Aliud autem dicendum est de eo, qui non delectatur de peccato, puta homicidio, quod detestatur, sed mere de pace secuta, et de hac quidem, non ut illata ex homicidio, aut cum ipso connexa, sed prout potuit etiam ab aliis causis proficisci; quia tunc nihil est, unde reddatur delectatio culpabilis; quemadmodum esset culpabilis, si in eam tenderet delectatio tanquam in effectum homicidii.

Quando sit illicitum delectari de actibus materialiter tantum patratis?

X. Delectari de actibus vel omissionibus prohibitis jure naturali, et retinentibus suam malitiam objectivam, patratis sine malitia formali; nempe in statu amentiæ, ebrietatis plenæ etc. numquam est licitum. Ratio est, quia delectatio semper fertur in objectum malum: unde qui delectaretur de fornicatione, blasphemia etc. a se in ebrietate, somno etc. patratis, lethaliter peccaret in specie dictarum actionum; eo quod involuntarietas illius status non expoliat prælatas actiones sua malitia intrinseca et objectiva. Delectari autem de actionibus, vel omissionibus solum jure positivo prohibitis a se in statu oblivionis, ignorantiæ invincibilis, somno etc. patratis, si adhuc retineant malitiam objectivam, peccatum est; si autem malitia objectiva spolientur, non est peccatum. Probo et explico exemplis. Qui ex ignorantia, aut oblivione, aut errore inculpabili v. g. die festo laboravit, Sacrum omisit, jejunium fregit, peccat de illis se delectando: quia quamvis dictæ causæ excusent a culpa propter involuntarietatem agendi contra præceptum, non tamen tollunt obligationem ad illos actus ponendos, vel non ponendos respective, et proinde actiones illæ, aut omissiones adhuc persistunt sub prohibitione, et sunt objective malæ. Quando vero causa excusans non fuerit aliqua ex prædictis, sed aut infirmitas, aut dispensatio, aut privilegium; tunc delectatio de illis non erit peccaminosa, quia causæ istæ tollunt obligationem, qua sublata, nulla remanet in illis operibus aut omissionibus malitia objectiva. Et a fortiori si causa excusans fuisset justior, aut rationabilior, puta labor in festo ad sustinendam familiam fame pereuntem, omissio Sacri ad assistendum infirmo omni adjutorio destituto etc.

Delectari de malo temporali et tristari de bono temporali alterius, quandoque sine peccato.

XI. Delectatio de malo temporali alicujus, ob bonum inde secutum, quando bonum est longe præstantius quam sit malum ipsi illatum, neque alio modo moraliter effectus ille bonus haberi poterat, non est illicita; sicuti et tristari de bono temporali alicujus ob mala certo moraliter inde secuta, gravia et injusta, non est illicitum. Ita communis cum S. Doct. 2. 2. q. 36. a. 2. ubi loquens de tristitia: *Dum quis* (ait.) *dolet de bono alicujus in quan-*

tum ex eo timetur nocumentum, vel sibi ipsi vel etiam aliis bonis (intellige inferendum injuste) ... *talis tristitia potest esse sine peccato: unde Gregorius* 22. *Moral. cap.* 11. *ait: evenire plerumque solet, ut, non amissa charitate, et inimici nos ruina lætificet, et rursum ejus gloria, sine invidiæ culpa, contristet; cum, et ruente eo, quosdam bene erigi credimus, et proficiente illo, plerosque injuste opprimi formidamus.* Ratio est manifesta, quia in præfatis affectibus nil admiscetur charitati contrarium, immo ordo ejusdem servatur, quo docemur in affectu nostro meliora anteferre, et inferiora postponere: unde licet gaudere de morte naturali malefactoris, vel ipsi a legitimo Judice illata, sine qua publica quies obtineri non poterat: ita de infirmitate alicujus, ex qua secuta fuit ejus conversio sincera ad Deum; ita de amissione bonorum temporalium illius præpotentis, quibus abutebatur ad vexandum injuste proximum; ita et tristari de illius exaltatione, qua prudenter prævidetur abusurus in damnum innocentum, etc.

Observatio in his habenda.

XII. Observa tamen cum Cajetano in comment. super eo art. quod tristitia illa judicanda sit secundum regulas timoris; qui enim timet, boni ne opprimantur, aut ne justitia et cultus divinus conculcetur, ob potentiam et divitias alicujus, si clara est hujusmodi malorum consecutio, non est culpabilis tristitia; cujus signum est, quod si haberet potestatem privandi illum hujusmodi potentia et divitiis, bene faceret privando illum. Si autem aliquis timet ex alterius potentia lædi juste, vel non injuste, et ideo de illius potentia tristatur, peccat, quoniam hujusmodi timor non debet in tantum progredi, ut nolit bonum alterius; cujus signum est, quod si haberet potestatem privandi illum tali potentia, non licite propter hoc privaret illum. Hæc Cajetanus caute docens. Hic opportune addendæ sunt nonnullæ theses damnatæ ab Innoc. XI. Una est n. 13. *Si cum debita moderatione facies, potes obsque peccato mortali de vita alicujus tristari, et de illius morte naturali gaudere: illam inefficaci affectu petere, et desiderare; non quidem ex displicentia personæ, sed ob aliquod temporale emolumentum.* Altera est n. 14. *Licitum est absoluto desiderio cupere mortem patris, non quidem ut malum patris, sed ut bonum cupientis, quia nimirum ei obventura est pinguis hæreditas.* Altera est n. 15. *Licitum est filio gaudere de parricidio parentis, a se in ebrietate patrato, propter ingentes divitias inde ex hæreditate consecutas.* Harum thesium impietas jam patet ex multis, sed quam maxime, quia delectatio fertur in malum longe gravius bono inde expectato.

Viduis et sponsis de futuro non licet delectari de actibus in statu alio licito habitis, vel habendis.

XIII. Non licet viduæ personæ delectari de actibus conjugalibus habitis cum conjuge vivente; neque personæ tantum in matrimonium promissæ de actibus futuris in statu matrimonii, delectatione sensibili, et multo minus sensuali, ut docet communis; quia delectatio sensibilis est in his personis occasio evidenter proxima delectationis sensualis, ideoque graviter illicita, sicuti et sensualis, ad quam nullum jus eis inest. Delectari autem delectatione tantum rationali, consistente in mera et simplici approbatione rationis circa justitiam et honestatem eorum actuum, quamvis licitum sit, quippe quod objectum sit de re honesta et justa; in praxi tamen est magnum periculum, ne fiat transitus de delectatione rationali ad sensibilem et sensualem; idcirco tam viduæ personæ, quam desponsatæ, seu promissæ se arcere debent a præfatis considerationibus, si velint a lapsibus in delectationes vetitas se custodire.

Desiderare malum sub conditione, si tale non esset.

XIV. Consensus conditionati, seu desideria conditionata de objecto aut actu malo, sub hac conditione, si non esset peccatum, quando versantur circa objectum vel actum per se malum, et naturali jure prohibitum, sunt peccata lethalia, vel venialia pro ratione materiæ, ut docet communior et probabilior. Ratio est, quia sunt mala ab intrinseco, et ex natura sua, itaut nequeant a malitia expoliari, salva eorum consistentia; igitur cum impossibile sit, non esse mala, affectus in illa tendens, cum tendat sub conditione impossibili, semper est malus; quia juxta regulam juris, conditio impossibilis reputatur non posita. Quando autem res desiderata non est ab intrinseco et per se mala, sed est mala, quia dumtaxat jure positivo vetita, tunc illam cupere sub conditione illam expoliante malitia, si non esset vetita, non est peccatum lethale; sed otiosum vel gulosum, juxta conditionem rei, quæ ex affectu gulæ, vanitatis, etc. desideratur. Ratio est, quia desideratur in sensu diviso, et illam expoliante ea conditione, a qua solummodo redditur mala lethaliter, et quæ adhuc subsistit sine illa circumstantia; unde qui dicit; fornicarer, si non esset peccatum, peccat lethaliter; ad differentiam illius, qui dicit: hodie comederem carnes, nisi esset vetitum.

Desiderare sibi mortem quando sit peccatum?

XV. Serio et deliberate sibi optare mortem ex ira, impatientia, et ex quocumque motivo simili seu irrationabili esse lethale, non est qui dubitet, utpote desiderium oppositum justitiæ respectu Dei, qui solus est vitæ nostræ Dominus, quippe illam nobis concessit ad usum: unde sicut vitam sibi eripere esset injustitia actualis realis contra Divinum jus; ita mortem serio sibi optare, est injustitia in effectu contra idem jus, ad quod spectat, illam nobis eripere, quando sibi placuerit, et non quando nos irrationabiliter optamus. Est etiam peccatum contra charitatem sibi debitam, ut patet. An autem mortem sibi serio et deliberate desiderare, non ex impetu iræ et impatientiæ etc. sed ob honestam tristitiam provenientem ex aliquo gravissimo malo, quod nobis jam evenit, aut certo moraliter est eventurum, et cum submissione animi Divinæ Providentiæ, si ita Deo placeat; putarem non esse peccatum saltem lethale. Quandoquidem et Moyses Num. 11. pertæsus pervicaciæ, et inconstantiæ populi Israel petiit a Deo: *Obsecro, ut interficias me, et inveniam gratiam in oculis tuis, ne tantis malis afficiar.* Ita Elias assiduis Reginæ Jezabel persecutionibus vexatus 3. Reg. 19. *Petivit animæ suæ, ut moreretur, et ait: sufficit mihi, Domine, tolle animam meam.* Similiter Mathathias perspiciens desolationem Gentis suæ 1. Mach. 2. dixit: *Quo ergo nobis adhuc vivere?* Et filius ejus Judas c. 3. *Melius est nobis mori in bello, quam videre mala Gentis nostræ.* Immo Spiritus S. Ecclesiast. c. 30. n. 17. definivit: *Melior est mors, quam vita amara, et requies æterna, quam languor perseverans.* Ubi requiei æternæ vocibus significatur requies sepulchri, præciso omni respectu ad bona alterius vitæ, ut notat Cornelius, et Calmet supra dicta verba. Si igitur melior est mors, quam vita

amara, cum desiderare meliora non sit peccatum; nec peccatum erit, illam desiderare ad evitanda gravia mala, modo supra explicato. Quænam autem erunt hæc mala morte amariora? Judicio prudentis viri decernendum relinquitur, spectatis circumstantiis personarum, rerum, locorum, et temporum. Scripturæ adductæ nobis quædam indigitant: diuturnum morbum, præcipue si diris doloribus conjunctum; assiduas et graves persecutiones; cladem imminentem propriæ gentis; quibus addere possumus perpetuam captivitatem duram et periculosam; gravem infamiam evulgandam, aliaque his similia.

Tristari de liberate de opere bono quando peccatum?

XVI. Tristari de bono opere nulla involvente temporalem, aut corporalem difficultatem, nullumve laborem, puta de actibus virtutum theologalium, nec non moralium, abstracte et objective acceptarum, non vacat a peccato lethali, vel veniali, pro ratione materiæ, et actus, nec non pro ratione præcepti, aut consilii, quo præscribuntur. Ratio est, quia nullum afferri potest motivum excusans a peccato deliberatum illam tristitiam; cum nullum incommodum adduci queat, nisi illud dumtaxat, quod involvitur in repressione hujusmodi irrationabilis tristitiæ, quæ aliunde oriri nequit, nisi ab aversione a bono, quatenus bonum est. Quando vero bonum executioni mandandum secum affert incommoda, pœnalitates, labores, etc. tristari de istis, et non de bono opere, tunc erit veniale; quia non est averti a bono ut bono, sed a labore, incommodo etc. Attamen si tristitia eousque progrederetur, ut vel induceret in animum firmum propositum bonum illud non perficiendi, data occasione; vel retraheret ab eo perficiendo, instante præcepto; tunc jam patet, quod esset mala graviter vel leviter juxta conditionem materiæ, a qua exequenda retraheret.

☛ D. Th. 2. 2. q. 84. a. 6. postquam triplici ratione ostendit, esse melius magisque meritorium facere idem opus cum voto, quam facere sine voto, in resp. ad 2. quod sibi objectat argumentum, hæc docet: *Si tamen opus ipsum secundum se consideratum triste, et involuntarium redderetur post votum, dum tamen remanet voluntas votum implendi, adhuc est magis meritorium, quia impletio voti est actus Religionis, quæ est potior virtus, quam abstinentia, cujus actus est jejunare.* Hactenus S. D. Hanc autem doctrinam expendens Cl. Syl. ut eam illustret, inquirit, an absque peccato quempiam pœnitere possit sui voti, et an etiam tunc magis sit meritorium aliquid facere ex voto, quam aliter.

,, Cum distinctione, *inquit*, est respondendum. Vel enim aliquem pœnitet voti, sic ut vellet non vovisse, sed tamen, quia vovit, omnino vult implere suum votum; vel ita pœnitet, ut non sit ei curæ ejus promissum facere ex affectu voti, tamen veritus ne graviter Deum offendat, retinet voluntatem faciendi; vel sic pœnitet, ut vellet se nec vovisse, nec hactenus opera voti fecisse; vel sic, ut quamvis non doleat se hucusque votum implevisse; deinceps tamen non implere; vel ita ut opus promissum ex metu solum damnationis faciat, aut etiam ex solo humano timore, vel pudore, alias non facturus.

Primus per se loquendo non peccat, aut certe nonnisi venialiter. Nam qui vovit, non ad aliud obligatur, quam ad rem promissam præstandam; et sicut antea non tenebatur, valle vovere, ita nec modo videtur teneri, velle vovisse, modo habeat voluntatem præstandi quod vovit. Per accidens tamen, ut si nulla subsit ratio talis pœnitudinis, potest frequenter esse peccatum veniale cujusdam ingratitudinis.

Secundus potest etiam plus mereri faciendo opus promissum, quam alius. Cum enim timor peccati, quatenus est offensa Dei, pertineat ad charitatem, ex affectu charitatis illud opus facere potest, ac etiam referre ad finem Religionis. Talis tamen ejus pœnitudo non est frequenter absque alio veniali peccato.

Tertius, et quartus peccant mortaliter tamquam violatores voti. Nam unus ponitur, velle non implevisse votum; si autem non implevisset, peccasset mortaliter, atque adeo ipsum pœnitet de re, ad quam tenebatur sub mortali: alius dicitur, velle deinceps non implere, quod similiter est mortale, supposita gravitate materiæ.

Quintus plerumque peccat, et quamvis non peccaret, opus tamen ejus non est meritorium, quia non facit voluntate placendi Deo „. Sic ille. Quæ quidem, ut nemo non videt, clarius evolvunt quod docet Auctor *n. præc.*

CAPUT II.

De Peccatis seu Vitiis Capitalibus.

Peccatum aliquod ex eo Capitale dicitur, ait S. Th. 1. 2. q. 84. *quod methaphorice significat principium aliorum peccatorum, et sic dicitur vitium Capitale ex quo alia vitia oriuntur.* Peccata Capitalia septem enumerantur, Superbia, Avaritia, Luxuria, Ira, Gula, Invidia, Acedia.

§. I. *De Superbia.*

Quid Superbia, et quale peccatum?

I. Superbia ex S. Th. 2. 2. q. 162. a. 2. *est inordinatus appetitus propriæ excellentiæ.* Est peccatum mortale ex genere suo, (non in toto genere suo, quia admittit parvitatem materiæ: recorderis quid diximus §. 5. n. 5.) quia, ait S. D. superbia ex vi suæ naturæ avertit hominem a subjectione Dei, et proximi, unde apparet gravis læsio justitiæ et charitatis. Tunc igitur erit peccatum lethale, quando homo nemini subjici vult; quando bona quæ habet, ea a se habere sibi suadet, et non a Deo: quando vult videri, quod illa habeat a se: quando dolet, quod illa habeat a Deo: quando illa adscribit meritis suis: quando cupit, quod meritis suis adscribantur. Servata igitur debita subjectione Deo, et quibus tenemur, se extollere, et velle haberi in honore, æstimatione etc. communiter est veniale: nisi tamen jactantia redundaret in gravem contemptum proximi, aut in damnum notabile ejusdem; ut evenire potest, dum quis se jactat peritum in tali, aut tali arte, scientia etc. cum revera talis non sit; unde et ab his professoribus damnum creatur; et ipso jactatore mentibus periculum obvenit; puta si quis se peritum medicum, chirurgum etc. jactat; et inde infirmi decipiantur cum eorum gravi damno, et periculo; tunc enim esset grave peccatum superbiæ injustæ. Hæc sunt deprompta ex S. D. 2. 2. q. 162. a. 4.

Quando lethale?

Tria vitia ex superbia oriuntur

II. Tria vitia speciali quadam ratione ex superbia oriuntur, nempe Ambitio, quæ est inordinatus appetitus propriæ excellentiæ quoad honores, aut dignitates propria merita excedentes. Inanis glo-

Ambitio, Inanis gloria, Præsumptio.

ria, quæ est Inordinatus appetitus propriæ excellentiæ, quoad manifestationem ejusdem, ad captandam humanam laudem et gloriam. Præsumptio, quæ est appetitus inordinatus propriæ excellentiae, quoad ea aggredienda, quæ propriss vires excedunt.

Septem alia ex Inani gloria.

III. Juxta S. D. 2. 2. q. 132. a. 4. ex Inani gloria alia septem vitia sobolescunt, respective ad septem modos, quibus homo vanus gloriam suam ampliare affectat. Primum est Inobedientia, quæ inducit hominem ad non exequenda deliberate ea, quæ a Superiore juste præcipiuntur; et si non obediatur in re gravis momenti, aut ex contemptu, est mortalis. Secundum est Jactantia, quæ inducit hominem ad se gloriandum per verba supra id quod est, vel ab aliis juste habetur; et est mortalis, si jactantia sit de re mortali, puta de vindicta gravi etc. Tertium est Hypocrisis, quæ inducit hominem ad simulandum factis vel signis id, quod vel non habet, vel non est: et quando habet finem graviter malum, est mortalis: veluti ad obtinendum Beneficium, ad seducendam mulierem etc. Quartum est Contentio, quæ inducit hominem ad inordinate altercandum, ut ab aliis habeatur doctior, prudentior, quam alii. Si contentio collimet ad graviter verecundandum proximum, aut ad sustinendam doctrinam falsam circa credenda, vel agenda, est mortalis. Quintum est Pertinacia, quæ inducit hominem ad imprudenter tenendam et defendendam suam opinionem contra sapientiorem se, ad ostendendum proprium ingenium: et similiter si versetur contra res fidei, aut morum, est mortalis. Sextum est Discordia, quæ inducit hominem ad inordinate ostendendum, voluntatem suam voluntati alterius præstare; et est mortalis, quando adversatur voluntati alterius, cui assentiri tenetur, dum agitur de re notabili ad Deum vel proximum pertinente. Septimum est Novitas, quæ inducit hominem ad suam excellentiam manifestandam per novas adinventiones in epulis, ludis, ornatibus etc. potest esse mortalis, si modus notabiliter excedatur; vel si fiat in damnum proximi, puta cum malo exemplo, et in laqueum animarum: circa quod peccant non raro graviter mulieres in novis ornatibus inverecundis, et detegentibus quæ tegenda essent. Sed circa hoc suo loco agetur, nempe de scandalo, tractatu 4. cap. 9. §. 6. Hæc omnia sunt delibata ex S. Th. 2. 2. q. 162. in octo art. et q. 132. in quinque art. et q. 131. art. 5., et q. 112. in duobus art. et q. 111. in quatuor art.

§. II. *De Avaritia.*

Quid sit Avaritia, et quale peccatum?

I. AVaritia, juxta S. Th. 2. 2. q. 116. *est inordinatus appetitus divitiarum*, quo nomine significantur omnia pretio æstimabilia. Est mortale non in toto genere suo, quia admittit parvitatem materiæ, sed ex genere suo; quia adversatur justitiæ et charitati. Committitur tribus modis, nempe immoderate appetendo; inordinate acquirendo; et injuste retinendo. Hinc inferas, Avaritiam aliquando opponi Justitiæ, aliquando Liberalitati: Justitiæ opponitur, acquirendo pecunias per media justitiæ adversantia, videlicet per furta, fœnora, etc. et nisi parvitas materiæ excuset, semper mortaliter delinquitur. Retinendo pecunias, dum non solvuntur debita, neque ea cura et sollicitudo adhibetur, ut debitor sufficiens reddatur ad solvendum, et etiam in hoc plerumque mortaliter peccatur: de quo plura in tractatu de restitutione. Retinendo item peccatur, dum debitæ eleemosinæ juxta proprium statum non erogantur: et etiam in hoc sæpe graviter delinquitur, de quo plura in tractatu de charitate proximi. Liberalitati vero opponitur avaritia, quatenus debito modo pecunia non expenditur, et distribuitur, puta nimis parce alendo familiam, dolendo de expensis necessariis, et decentibus etc.

Avaritiæ soboles.

II. Septem vitia ex avaritia sobolescere, notavit S.Th. 2. 2. q. 118. a. 8. nempe Proditionem, qua produntur personæ, sicut fecit Judas. Fraudem, qua committitur dolus malus in opere aliquo. Fallaciam, qua decipitur proximus in verbis simplicibus. Perjurium, quo decipitur proximus in verbis juramento firmatis. Inquietudinem, quæ ingerit homini sollicitudinem animi, curasque superfluas ad augendas opes. Violentiam, quæ inducit hominem quandoque ad utendum vi, ut rapiat; et Obdurationem, quæ cor hominis indurat, ne misereatur pauperis.

§. III. *De Luxuria.*

Quid sit Luxuria, et quale peccatum?

I. DEfinitur Luxuria a S. Th. 2. 2. q. 153. Appetitus, aut usus inordinatus, vel indebitus venereorum. Quoties adsit perfecta deliberatio, est peccatum mortale nedum ex genere suo, sed etiam in toto genere suo, quia non admittit parvitatem materiæ: etenim quæcumque delectatio venerea illicita deliberate admissa graviter pugnat contra rectam rationem, cum sit quædam inchoatio actionis consummatæ, quæ est graviter illicita.

Species Luxuriæ.

Quid Fornicatio?

II. Sex sunt Luxuriæ consummatæ species: nempe Fornicatio, Adulterium, Incestus, Stuprum, Raptus, et Vitium contra naturam. Fornicatio est congressus soluti cum soluta, quæ jam fuerit deflorata, ut notat S. Th. loc. cit. q. 154. a. 6. ad 1. ut itaque sit simplex fornicatio, nullum debet in fornicantibus adinveniri vinculum, sive matrimonii; sive consanguinitatis, aut affinitatis; sive Ordinis Sacri, sive Religionis, sive Voti; ita ut possit inter eos, si voluerint, matrimonium celebrari.

Fornicatio est per se mala.

III. Fornicationem ab intrinseco, et ex se malum, et illicitam esse, præterquam quod sit de fide Ephes. 5. et 1. Cor. 6. ex eo probat S. Th. 2. 2. q. 154. a. 3. quod sit contra vitam prolis conceptæ, ad cujus sustentationem præcipue concurrit sollicitudo paterna; qua privari solet proles fornicaria, utpote patre incerto nata. Neque vim hujus rationis labefactat, quod pater fornicarius curam genitæ prolis suscipiat; *quia*, respondet S. D., *id, quod cadit sub legis determinatione judicatur secundum id, quod communiter accidit, et non secundum id, quod in aliquo casu potest accidere*, sicut accidere potest, patrem fornicarium curam gerere prolis fornicarie susceptæ; cum alioquin ex natura fornicationis inconveniens adductum sequatur. Neque quidquam officit explicatio Glossæ super illud Deut. 25. *non cui meretrix*, etc. dicentis, *ad meretrices prohibet accedere, quarum est venialis turpitudo*: ubi notat S. D. q. cit. a. 2. quod ly *venialis* sit mendum: *non debet dici venialis, sed venialis turpitudo, quod est proprium meretricum*. Justissime igitur Innoc. XI. hanc thesim n. 4. damnavit: *Tam clarum est, fornicationem secundum se nullam involvere malitiam, et solum esse malam, quia interdictam, ut contrarium omnino dissonum rationi videatur.* O audaciam!

Quid sit

IV. Adulterium est congressus aut viri cum u-

dulte-rium, et ot mo- · com-tta- -? xore alterius, aut mulieris cum marito alterius, aut utriosque jam matrimonio vincti; quo peccato, præter castitatem, violatur etiam justitia, novam peccati speciem addendo; et est in Confessione explicandum, en unus, en uterque fuerit conjugatus. Non raro exurgit etiam obligatio restituendi, si proles spuria concipiatur; de quo plura in tract. 9. cap. 6. §. 2. Est adulterium, quamvis maritus adulteræ inique consentiat; ita definiente Innoc. XI. thesim n. 50. configente, in qua statuebatur: *Copula cum conjugata, consentiente marito, non est adulterium: adeoque sufficit in Confessione dicere, se esse fornicatum*; quia ejus iniqua cessio violat jus commune conjugale.

Quid sit incestus, quot modis perpetretur? V. Incestus est congressus cum persona consanguinitate, vel affinitate conjuncta intre eos gradus, intra quos nequit matrimonium iniri. Isti gradus sunt in Confessione explicandi, et, juxta omnes, primus et secundus: et juxta probabiliorem etiam alii; quandoquidem quo strictor est gradus, ex notabiliorem affert luxuriæ deformitatem; eo quod, juxta S. D. *loco cit. a.* 9. incestus speciem et gravitatem desumit ab irreverentia, quæ luxuriando committitur in consanguineos, aut affines; et sicuti eo difficilior est dispensatio ad contrahendum matrimonium, quo est gradus conjunctior; ita etiam notabiliter efficit luxuriam graviorem: et gravior est incestus, qui ex consanguinitate oritur, quam qui ex affinitate.

Quid Incestus spiritualis, et quotuplex? VI. His accedit Incestus spiritualis, qui est illicita congressio inter personas vinculo spirituali conjunctas, orto ex Baptismo, aut Confirmatione; et comprehendente baptizantem et baptizatum; baptizantem et genitores baptizati; patrinos et baptizatum; patrinos et baptizati genitores; et idem dicas de Confirmatione. Hic incestus est gravior carnali, utpote vinculum sanctius, et cognationem nobiliorem offendens: ec proinde in Confessione explicandus juxta suum gradum; quandoquidem longe gravius est si perpetretur inter baptizantem et baptizatum, quam inter baptizantem et matrem baptizati etc.

Sacrilegium venereum. VII. *Addi potest speciebus Luxuriæ* ex S. Th. 2. 2. q. 154. a. 10. *Sacrilegium*, consistens in peccato luxuriæ vel cum persona, vel inter personas Deo per votum castitatis consecratas; quia ait Sanctus Doctor: „ observatio castitatis, secundum quod ordinatur ad cultum Dei, fit actus Religionis, ut patet in illis qui vovent ... unde manifestum est quod qui violat aliquid ad divinum cultum pertinens, spectat ad speciem sacrilegii: sicut furtum, quod propter adulterium committitur, spectat ad speciem adulterii. "

✠ Congressus Christiani cum Gentili aut Judæa non videtur simplex fornicatio, sed probabile est pertinere etiam ad rationem Sacrilegii, utpote contra reverentiam debitam Religioni, et Sacramento Baptismi. Dum enim Ecclesia damnat conjugium fidelis cum infideli, videtur etiam prohibere quamcumque commixtionem, cum sit idem motivum, reverentiæ scilicet erga nostram Religionem, et Sacramentum Baptismi. Sic cum pluribus censet P. Billuart *tr. de Temperant. etc. diss.* 6. *a.* 2. contra Sylvium, aliosque.

Notandum pro Confessione VIII. Et notandum, quod sicut actus exteriores luxuriæ cum omnibus respective memoratis personis directe spectant ad speciem incestus, adulterii, etc. ita etiam actus interiores delectationis, vel desiderii erga easdem, reducuntur ad easdem species, cum sint actus interiores pravi attingentes objectum tali, aut tali qualitate speciem mutante affectum.

IX. Sacrilegium autem Confessarii cum persone pœnitente, præter votum quod violatur, affert etiam rationem quandam incestus spiritualis inter Patrem et Filium, aut Filiam spiritualem. Contra hoc gravissimum crimen severe animadvertit S. P. Benedictus XIV. f. r. in sua Bulla sub die 1. Junii, anni 1741., in qua privat Confessarium illum facultate absolvendi personam complicem: (nisi tantum in articulo mortis, et deficiente quolibet alio Sacerdote, qui possit id munus obire) irritando absolutionem, si illam audeat ministrare: et qui id attentare ausus fuerit, excommunicationem ipso facto incurrit soli Pontifici reservatam, a quo dumtaxat absolvi possit. Hæc sunt verba Constitutionis: „ Omnibus, et singulis Sacerdotibus, tam Sæcularibus, quam Regularibus cujuscumque Ordinis, ac Dignitatis, tametsi alioquin ad Confessiones excipiendas approbatis, et quovis Privilegio, et Indulto, etiam speciali expressione, et specialissima nota, et mentione digno suffultis, Auctoritate Apostolica, et Nostræ Potestatis plenitudine interdicimus et prohibemus, ne aliquis eorum, extra casum extremæ necessitatis, nimirum in ipsius mortis articulo, et deficiente tunc quocumque alio Sacerdote, qui Confessarii munus obire possit, Confessionem Sacramentalem personæ complicis in peccato turpi, atque inhonesto contra sextum Decalogi Præceptum commisso, excipere audeat, sublata propterea illi ipso jure quacumque auctoritate, et jurisdictione ad qualemcunque personam ab hujusmodi culpa absolvendam; adeo quidem, ut absolutio, si quam impertierit, nulla atque irrita omnino sit, tamquam impertita a Sacerdote, qui jurisdictione ac facultatate ad velide absolvendum necessaria privatus existit, quam ei per præsentes has nostras adimere intendimus; et nihilominus, si quis Confessarius secus facere eusus fuerit, majoris quoque excommunicationis pœnam, a qua absolvendi potestatem Nobis solis, Nostrisque Successoribus dumtaxat reservamus, ipso facto incurrat. Declarantes etiam et decernentes, quod nec etiam in vim cujuscumque Jubilæi, aut etiam Bullæ, quæ appellatur Cruciatæ Sanctæ, aut alterius cujuslibet Indulti Confessionem dicti complicis hujusmodi quispiam valeat excipere, eique Sacramentalem absolutionem elargiri; cum ad hunc effectum, et in hoc casu nullus Confessarius, utpote qui in hujusmodi peccati, et pœnitentis genere, jurisdictione, ut præfertur, careat, et absolvendi facultate a Nobis privatus existat, habendus sit pro Confessario legitimo et approbato „. Aliam edidit Constit. idem S. P. sub die 8. Februarii anni 1745. quæ incipit, *Apostolici muneris*, in qua, supra ea Constit. parte, quæ mortis articulum respicit, exortas dobitationes resolvit, declarans: „ Singulis, ut supra, Sacerdotibus, quemadmodum interdictum non est in mortis articulo personam in prædicto turpi peccato complicem confitentem audire, atque ab hujusmodi quoque culpa rite contritam absolvere, deficiente tunc quocumque alio Sacerdote, qui Confessarii munus obire possit; ita interdici reipsa, et prohiberi prædicto modo tunc audire, et absolvere, ut si alius aliquis Sacerdos non defuerit, etiamsi forte i-

Sacrilegium Confessari cum persona pœnitente, circa quod nova Bulla Benedicti XIV.

ste alius simplex tantummodo Sacerdos fuerit, sive alias ad Confessiones audiendas non approbatus, possit nihilominus ipse Sacerdos simplex Confessionem excipere, ac absolutionem impertiri. Porro si casus urgentis qualitas, et concurrentes circumstantiæ, quæ vitari non possint, ejusmodi fuerint, ut alius Sacerdos ad audiendam constitutæ in dicto articulo personæ Confessionem vocari, aut accedere, sine gravi aliqua exoritura infamia, vel scandalo, nequeat; tunc alium Sacerdotem perinde haberi, censerique posse, ac si revera abesset, atque deficeret; ac proinde in eo rerum statu, non prohiberi socio criminis Sacerdoti absolutionem pœnitenti ab eo quoque crimine impertiri. Sciat autem complex ejusmodi Sacerdos, et serio animadvertat, fore se reipsa coram Deo, qui irrideri non potest, reum gravis adversus prædictam nostram Constitutionem inobedientiæ, latisque in ea pœnis obnoxium, si prædictæ infamiæ, aut scandali pericula sibi ultro ipse confingat, ubi non sunt: imo intelligat, teneri se graviter hujusmodi pericula, quantum in se erit, antevertere at removere, opportunis adhibitis mediis; unde fiat, ut alteri cuivis Sacerdoti locus patest illius Confessioni, absque ullius infamia, vel scandalo, audiendæ. Ita enim ipsum teneri vigore memoratæ nostræ Constitutionis declaramus; et nunc quoque ita ipsi faciendum esse districte mandamus et præcipimus. Quod si idem Sacerdos aut quovis modo sese nulla gravi necessitate compulsus ingesserit, aut, ubi infamiæ, vel scandali periculum timetur, si alterius Sacerdotis opera requirenda sit, ipse id periculum avertendum congrua media adhibere de industria neglexerit, atque ita personæ in dicto crimine complicis, eoque in articulo, ut prætertur, constitutæ Sacramentalem Confessionem excipere, ab eoque crimine absolutionem largiri, nulla, sicut præmittitur, necessaria causa cogente, præsumpserit; quamvis hujusmodi absolutio valida futura sit, dummodo ex parte pœnitentis dispositiones a Christo Domino ad Sacramenti Pœnitentiæ valorem requisitæ non defuerint (non intendimus enim pro formidando mortis articulo eidem Sacerdoti, quantumvis indigno, necessariam jurisdictionem auferre, ne hac ipsa occasione aliquis pereat), nihilominus Sacerdos ipse violatæ ausu ejusmodi temerario Legis pœnas nequaquam effugiet; ac propterea latam in dicta Constitutione majorem excommunicationem, eodemque plane modo, quo ibidem decernitur, Nobis, et huic Sanctæ Sedi reservatam, incurret, prout illum eo ipso incurrere declaramus, volumus, atque statuimus."

Stuprum quid? Ad illud requisita.

X. Stuprum est illicita, idest extra matrimonium, virginis defloratio, scilicet congressus, quo primo illi virginitas adimitur. Est peccatum afferens, præter violationem castitatis, specialem injuriam et defloratæ, et custodibus ejusdem, ut docet S. Th. loc. cit. a. 6. defloratæ quidem, *quia ponitur in via meretricandi*; custodibus autem, *quia de ejus custodia sollicitudinem gerunt*. Ex his inferas, verum stuprum committi, etiamsi puella sine vi, minis, importunis precibus, aut alio violento modo, sed sponte assentiatur, dummodo degat sub aliorum custodia; quia quamvis forte ipsi sponte assentienti non irrogetur injuria: proculdubio illis irrogatur, sub quorum custodia existit. Dixi, quamvis forte ipsi non irrogetur injuria, quia revera semper *ponitur in via meretricandi*: et multo magis quia ibid. ait S. D. *Stuprum sine raptu invenitur, quando aliquis sine violentiæ illatione illicite virginem deflorat.* Est igitur etiam tunc stuprum: et proinde falsum est, puellam esse dominam suæ virginitatis, nisi in ordine ad honestum matrimonium, neutiquam in ordine ad illicitam deflorationem: idcirco quamvis ipsa sponte assentiatur, circumstantia deflorationis est semper in Confessione explicanda, quia adhuc est stuprum; et multo magis quando puella sub aliorum cura degebat. Nota autem, quod cuicumque personæ inferatur vis, sive incutiendo metum gravem, sive illam viribus opprimendo, ad peccandum carnaliter cum illa, est circumstantia in Confessione aperienda, quia violatur graviter jus alterius, quo jure omnis creatura rationalis gaudet, ne cujuscumque privata auctoritate expolietur dominio circa proprios actus, et quam maxime propriam honestatem offendentes. Nota insuper, marem non teneri in Confessione aperire in primo suo peccato carnali amissionem suæ virginitatis, quandoquidem ex ipso non proficiscantur ea mala et damna, quæ sequuntur in fœminis. De restitutione propter stuprum agetur diffuse in tr. cit. cap. cit. §. 1.

Quæcumque vis illata personæ ad peccandum cum illa est in Confessione declaranda. Mas non tenetur confiteri amissionem suæ virginitatis.

Quid sit raptus?

XI. Raptus late acceptus est violenta abductio personæ sive fœminæ, sive maris ab uno loco ad alium, ob finem venereum etiam matrimonii, sive vis inferatur ipsi soli personæ raptæ, sive solis custodibus, sive utrisque: nam ait S. Th. loc. cit. a. 7. *Qualitercumque enim violentia adsit, salvatur ratio raptus.* Continet specialem malitiam injustitiæ in Confessione explicandam, violando graviter jus alienum. Propriissime autem accepto Raptu, intelligitur de puella rapta sub custodum cura degente. Raptus affert impedimentum dirimens matrimonium cum personæ adducta, donec in suo pleno jure et libertate constituatur, et omnino submota a potestate personæ raptricis. De hoc plura in tractatu 14. cap. 7. §. 28.

Quid et quotuplex Vitium contra naturam?

XII. De Vitio contra naturam ita disserit S. Th. loco cit. a. 11. Vitium contra naturam est actus venereus, nedum repugnans rectæ rationi, quod commune est omni vitio luxuriæ, sed quia etiam super hoc repugnat ipsi ordini naturali venerei actus, qui convenit humanæ speciei, quod dicitur vitium contra naturam. Quod quidem potest pluribus modis contingere: uno quidem modo, si absque omni concubitu, causa delectationis venereæ pollutio procuretur, quod pertinet ad peccatum immunditiæ, quam quidam Mollitiem vocant. Alio modo, si fiat per concubitum ad rem ejusdem speciei, quod vocatur Bestialitas. Tertio, si fiat per concubitum ad non debitum sexum, puta masculi ad masculum, vel fœminæ ad fœminam; quod dicitur Sodomiticum vitium. Quarto, si non servetur naturalis modus concumbendi aut quantum ad instrumentum non debitum, aut quantum ad alios monstruosos et bestiales concumbendi modos."

Quomodo inter se distinguantur.

XIII. Peccata ista contra naturam inter se specie distinguuntur; quia habent diversa motiva sufficientia ad variandam speciem, et quodlibet horum motivorum est per se sufficiens ad corruptionem ordinis naturalis actus venerei humani, ut sapienter observavit Cajetanus in Comment. laudati art.: quia Mollem movet sola expletio voluptatis venereæ; Sodomitam movet persona indebiti sexus; Bestialem movet suppositum alienæ speciei; Abutentem fœmina extra vas naturale, movet delectatio in parte indebita; et ultimum movet delectatio indebiti mo-

di. Hæc Cajetanus, ubi notat, quod ultima species modi monstruosi concumbendi, tamquam imperfecta species sub tali genere comprehendatur, quoniam non contra, sed præter naturam fit, dum in solo modo concumbendi erratur; quam rationem non minus diffuse quam subtiliter ibidem expendit. Hinc apparet quam juste Alexander. VII. hanc thesim confixerit n. 25. *Mollities, Sodomia, et Bestialitas sunt peccata ejusdem speciei in fima, ideoque sufficit dicere in Confessione se procurasse pollutionem.*

Mollities quale peccatum?

XIV. Certum est apud omnes, in peccato mollitiei, si de aliquo objecto imaginato delectatio sumpta fuerit, exprimendam esse in Confessione qualitatem objecti, puta virginis, conjugatæ etc. et qualitatem actus, de quo se polluens delectatus fuit; quandoquidem speciem inducat conditionis objecti, et actus cogitati. Mollitiem esse de se peccatum lethale, inreque naturali vetitam, ex eo manifeste constat, quod repugnet propagationi speciei humanæ; unde Paul. Eph. 4. *Molles regnum Dei non possidebunt*; ac proinde etiam pro necessitate tuendæ vitæ nunquam licitum esse potest, illam directe procurare, quamvis esset in somno consummanda. Hinc Innoc. XI. hanc thesim reprobavit n. 48. *Mollities jure naturæ prohibita non est: unde si Deus illam non interdixisset, sæpe esset bona, et aliquando obligatoria sub mortali.* Quousque processit Thelogorum quorumdam insania! Nedum directe procurata, sed etiam si indirecte procuretur, mollities est mortale peccatum, puta cubando tali modo, comedendo tales cibo eo fine, ut sequatur mollities. Ratio est manifesta ex dictis, quia est illam velle in sua causa ad hunc finem posita.

Semper grave sive directe, sive indirecte procuretur.

Ponere causam mollitiei, quando sit peccatum lethale?

XV. Ponere causam proximam, ex qua prævidetur secutura mollities, puta actiones de se turpes, et ex natura sua excitantes commotiones venereas, v. g. aspectus verendorum alterius humani corporis, et procul dubio alterius sexus; actus impudicos, lectionem, colloquim, auditionem rerum de se obscœnarum, quamvis fiant sine animo consentiendi in commotiones venereas, aut mollitiem inde sequentes, et quamvis etiam abesset periculum consensus in easdem, sunt peccata lethalia, et censentur volita in causa proxima earumdem; quia præceptum naturale vetans mollitiem et commotiones illas, prohibet simul, ne ponatur sine necessitate causa proxima ipsarum: dixi sine necessitate, quia si fiant ex necessitate, puta, medendi causa, aut studendi quæstioni necessariæ etc. et simul absit periculum consensus, tunc non dicuntur volitæ in causa proxima, sed dumtaxat in eadem permissæ ob honestum finem: dummodo, repeto, absit periculum consensus, quia si hoc adsit, tenetur ab illis abstinere: cum offensa Dei, et animæ salus, cuicumque necessitati anteferenda sint. Ponere autem causam dumtaxat remotam earumdem, nec de se influentem in illas, nec datam illas excitare, et nihilominus prævideatur secutura mollities, puta equitando, studendo chyrurgiæ, Confessiones audiendo, loquendo cum muliere de honestis, et similia; si absit periculum consensus, mollities secuta non est mortalis; cum non sit volita in causa ulla per se illam inferente; sed effectus per accidens secutus ex temperamento illam patientis, eamdemque rejicientis, dum exurgere advertit. Eapropter si dictæ causæ remotæ ponantur sine ullo motivo virtutis, et semper absit periculum consensus, mollities ex illis secuta erit peccatum veniale; si vero ponantur ex motivo alicujus virtutis, et sine consensus periculo, nullum involvetur peccatum. Vide superius dicta tr. 2. c. 1. §. 7. de peccatis internis. Qui alterius cooperatione polluitur, tenetur dicere qualitatem, et sexum personæ cooperatricis, et nisi adfuerit affectus, aut delectatio ad aliquod peccatum alterius speciei, non est necesse exponere modum cooperationis, an manibus, an tactibus, an pectore, an osculis: quia hi modi non augent notabiliter turpitudinem cooperationis. Secus si ore cooperaretur, de quo paulo inferius.

XVI. Mollitiem involuntarie cœptam, puta in somno, non impedire, sed permittere, ut compleatur, dummodo eidem nullus detur impulsus, et dummodo absit periculum consensus, non esse peccatum, multi affirmant; ab ipsa tamen voluntatem avertendo, eamdemque interiori animo rejiciendo, ut diximus loco paulo ante citato: quia id non est ullo modo procurare deordinationem illam, sed potius eam pati. Laudabile tamen est illam reprimere. *Potest autem contingere*, ait S. Th. in 4. q. 9. p. 1. a. 4. q. 1. ad 5., *quod in ipsa evigilatione peccatum oriatur, si quidem pollutio propter delectationem placeat; quod quidem erit veniale peccatum, si sit ex subreptione talis placentia; mortale autem, si sit cum deliberato consensu ... Si autem placeat, ut naturæ exoneratio, vel alleviatio: peccatum non creditur.* Intellige post factum; nam in facto hæc placentia esset valde periculosa.

Mollities in somno quando peccatum?

* Probabilius est, ut cum gravioribus Theologis præsertim Dominico Soto, Medina, Sylvio censet Natalis ab Alexandro *t. 2. l. 3. c. 8. a. 3. reg. 48.* non esse licitum in vigilia appetere desiderio quantumvis inefficaci, seu nihil conferente in executionem, ut in somno pollutio contingat absque culpa ob finem honestum, nempe aut intuitu sanitatis conservandæ, aut concupiscentiæ extingnendæ causa. Cum enim pollutio sit per se, et ex natura sua mala, utpote luxuriæ species, ordinique naturali actus venerei repugnans: adeoque semper sit peccatum, quando voluntaria est, nec illam appetere licet ob quemcumque finem. Sicut ergo fornicationem, adulterium, homicidium, in somno etiam perpetranda, non licet appetere ob quodcumque commodum temporale, quia per se mala sunt, et ex genere suo peccata mortalia; ita nec pollutionem.

Probabilius quoque est, non esse licitum gaudere de pollutione, quæ in somno ex causa mere naturali et innocua, adeoque inculpabiliter evenit propter allevamentum naturæ; » De ipso quidem allevamento naturæ, et de sanitate gaudere *ait præcit. Natalis reg. 49.* honestum est; nec aliud voluisse videtur S. Th. *in 4. dist. 9. q. 1. a. 4. §. 1. ad 5.* dicens: *Si autem placeat ut natura exoneratio, vel alleviatio; peccatum non creditur.* At de pollutione ipsa, quæ allevamenti istius causa fuit, gaudere non licet; neque alia mens fuit Angelici Doct. qui pollutionem per se malam, actum secundum se inordinatum, violationem ordinis naturalis, peccatum ex genere suo mortale, vitium contra naturam passim vocat, quæ proinde honestæ delectationis objectum esse non potest: sicut gaudere non licet homini vigilanti de fornicatione, incestu, adulterio, homicidio ab eodem dormiente perpetratis, quamvis inde corporis valetudo, pinguis hæreditatis consecutio, pax et tranquillitas seu domestica, seu privata pro-

venerint; quia fornicatio, incestus, adulterium, homicidium per se, et ex natura sua peccata sunt. Cum igitur pollutio sit luxuriæ species fornicatione, adulterio, incestu, ipsaque sacrilegii corruptela gravior, ut docet D. Th. de illa gaudere non licet potiori jure, quam de aliis luxuriæ speciebus, quodcumque ex illa fuerit per accidens consecutum bonum; quamvis de ipso bono ex illa consecuto gaudere liceat. Et licet complacentiam de ipsa pollutione, quatenus alleviatio corporis est, non quatenus delectatio carnalis, peccatum non esse darcmus, periculosam tamen esse quis negare possit, cum hujusmodi præcisiones in praxi sint difficillimæ? « Hactenus laudatus Theologus. Legantur etiam Sylvius in 2. 2. *q.* 155. *a.* 5. *concl.* 5. Petrus Ballerinus in eruditis suis enarrationibus ad S. Antonini 2. *p. tit.* 5. *c.* 6. P. Daniel Concina *c.* 4. *l.* 8. *diss.* 2. *c.* 12. *a. n.* 50. *usq. ad* 61. et Continuator *Prælect. Theologic.* Honorati Tournely *t.* 3. *tr. de Decal. c.* 3. *a.* 6. *sect.* 1. *concl.* 3.

Sodomiæ scelus quid et quotuplex, et quomodo in Confessione exponendum?

XVII. Secunda species vitii contra naturam est nefandum Sodomiæ scelus; et definitur, commixtio duorum ejusdem sexus; neque refert, quo vase congrediantur; necesse tamen est dicere, an fuerit agens, vel patiens, cum primus de se conjunctam habeat mollitiem, secundus autem per accidens; idcirco, si hanc et ipse patiatur, debet in Confessione explicare: et hæc, nempe inter personas ejusdem sexus, dicitur perfecta in sua abominabili specie; ad differentiam imperfectæ in sua specie, quæ est conjunctio duorum diversi sexus in vase indebito: et quamvis utraque sit horribile scelus, horribilior est prima; quia magis repugnat institutioni ab Auctore naturæ factæ duorum sexuum; et proinde in Confessione explicandus est sexus, cum quo scelus fuerit perpetratum. Congressio autem in ore, heu libidinis monstra! quamvis ad speciem sodomiæ reducatur, affert turpissimam quamdam, et monstruosam deformitatem valde notabilem, in Confessione exprimendam.

Bestialitas quid sit, et quando committatur, et quomodo in Confessione exponenda?

XVIII. Tertia species prælati vitii est Bestialitas, scelus sodomia gravius; utpote magis dedecens rationalem naturam: cum enim sit congressio cum supposito alterius speciei, sive mas, sive fœmina fuerit, eo ipso patat, quantum adversetur instituto et scopo naturæ; unde S. Th. loc. cit. a. 12. ad 4. *Gravissimum est peccatum bestialitatis, ... post hoc est vitium sodomiticum.* Ad bestialitatem reducitur congressus cum dæmone sub quacumque forma appareat. Habet adjunctas malitias eorum objectorum, sub quorum forma dæmon apparet, virginis, conjugatæ, viri etc. habet adjunctam speciem sacrilegii, cum sit commercium cum inimico Dei specialissimo.

Circa modos congrediendi.

XIX. Quarta quasi species additur a S. Doctore *ob bestiales concubendi modos*; putarem, hanc evenire, quando modus congrediendi impedire potest generationem; aut quando est ita inusitatus et deformis, ut immanem omnino libidinis æstum præseferat, prout consultus a Confessariis non semel audivi portentosos aliquos modos, qui vix imaginari queunt; sed de his commodius in tractatu de Matrimonio, ubi de debito conjugali, nempe tr. 14. c. 7. §. 13.

Peccata Luxuriæ non consummata quænam sint?

XX. Dantur præterea peccata luxuriæ non consummatæ; quæ nomine generico Impudicitiæ significari solent, et dividuntur primo in interiora, quæ perficiuntur actibus delectationum mentalium, aut desideriorum cordis, de quibus satis diximus in §. 7. 1. c. et in exteriora, quæ subdividi consueverunt in Impudicitiam Aspectuum, Tactuum, Amplexuum, Osculorum, Verborum, et Gestuum impudicorum; quæ nempe fiunt animo impudico, et fine delectationis impudicæ capiendæ, et proculdubio sunt peccata lethalia, (quamvis forte actio de se non esset talis puta tactus honesti manus, osculi honesti in fronte etc.) si impudico animo fiant extra matrimonium, ut modo præsupponitur.

Impudicitia Tactus quomodo sit mortalis?

XXI. Idcirco tactus turpes partium verendarum, vel illis proximarum, etiamsi ex solo joco fiant, ex communi sunt mortales; et certissime si fiant inter personas diversi sexus, quamvis nec fiant ob delectationem veneream, neque ista sequatur; quia de se ad illam ordinantur, et sic agentes se exponunt proximo et gravi periculo delectationis incurrendæ; unde omnino per accidens est, si illa non sequatur. Idem dicas de tactu mamillarum personæ diversi sexus; quia quamvis pars illa corporis non sit de se turpis, est tamen gravissime ab libidinem provocans personam diversi sexus; propterea æquale saltem, immo plerumque majus affert periculum pars illa ob sui venustatem et allectationem, quam pars aliqua turpis, ac proinde muliebris vanitas præcipue de uberum venustate se jactat, eamdemque studiosiori cura componit, experta, se potissimum hisce armis de virili imbecillitate triumphum reportare. Immo non desunt auctores etiam indulgentioris moralis, docentes, hominem data opera, et fixo intuitu mulieris mamillas contemplantem, peccare mortaliter ob gravissimam proximamque occasionem morosæ delectationis, cui deliberate se exponit; a qua sententia non abhorreo: cum igitur tactus novos addat ignes aspectui, quis ambigere poterit, longe magis augeri delectationis motivum et occasionem? Igitur neque ex joco eas partes tangere, et multo minus contrectare licet, sine gravi periculo; quippe hi actus nimium ad libidinem provocant. Tactus honesti, puta manuum, et oscula honesta juxta morem Patriæ, inter personas diversi sexuu modo honesto peracta, si ab omni delectatione et periculo consensus vacent, non sunt peccata; quippe quæ fiant juxta consuetudinem in signum honestæ amicitiæ. Si vero fiant ob delectationem mere sensibilem, non veneream nec sensualem, sed sensibilem, ortam scilicet ex proportione inter rem tangibilem, et potentiam tangentem, sunt mortalia; et eo magis si repetita, si aliqualiter morosa sint; quia his modis facta, sunt de se nimis ad libidinem provocantia, et afferunt proximum delectationis venereæ periculum: unde Alexander VII. hanc thesim n. 40. reprobavit: *Est probabilis opinio, quæ dicit esse tantum veniale, osculum habitum ob delectationem carnalem et sensibilem* (non veneream), *quæ ex osculo oritur, secluso periculo consensus ulterioris, pollutionis.* Igitur ex oraculo Pontificio non est tantum veniale, quærere hujusmodi delectationes sensibiles, etiam secluso periculo consensus ulterioris, nempe venerei: quia hæc periculi seclusio est chimerica; cum nimia conjunctio intersit inter delectationem sensibilem et sensualem in hujusmodi rebus; unde est quærere periculum proximum lapsus in mortale, quod absque gravi temeritate fieri non potest.

Animadvertendum censemus, sententiam illorum, Da

qui genarum vellicationes, mamillarumque tactus velut culpas de se tantum veniales confidenter tradducebant, jam fuisse proscriptam. Quippe Romæ publico S. Universalis Inquisit. Decreto *die* 15. *Aprilis* 1744. damnata fuit *Dissertatio in casus reservatos Venetæ Diœceseos an.* 1743, in lucem emissa, in qua, inter alia affirmabatur, vellicare genas, et tangere mamillas Monialium esse actus subimpudicos de se veniales, ac dumtaxat ex pravo affectu, vel prava intentione mortales evadere. Et quidem jure meritoque reprobata fuit hæc doctrina: etenim contactus mamillarum natura sua vehementissime delectationem veneream excitat, et in puella sive moniali sive laica, quæ tactum patitur, et in viro, qui illum exercet.

Hic præterea breviter sub oculos subjicimus quæ graviores. DD. sentiunt circa peccatum quod perpetrat qui propria pudenda tangit. Itaque qui propria pudenda tangit, vel est conjugatus, vel est a conjugio solutus. Conjugatus dubio procul lethaliter delinquit, si in absentia compartis sese impudice et libidinose tangat: si vero id peragat præsente comparte, ut se ad copulam proxime habendam disponat; nullum peccatum committit. Solutus autem, seu liber a conjugio si ob necessitatem se tangat, nullius culpæ reus efficitur; si cum delectatione venerea, aut ejus periculo, omnium consensu, mortalis noxæ reus evadit: si tandem *ex curiositate*, *levitate*, *vel causa calefaciendi manus*, censent satis communiter DD. cum Sylvio in 2. 2. *q.* 154. *art.* 4. *Concl.* 3. quod mortaliter non peccet, quia *neque tanta est in hujusmodi contactu turpido. quanta in contactu partium alienarum, etiam non ex delectatione facto*; *neque est tantum periculum voluptatis venereæ*. Hoc tamen et merito limitant nonnulli; si tactus solum obiter fiat, nec pluries repetatur, quia morosus, et repetitus tactus a delectatione curiosa ad veneream, aut saltem ejus periculum, facile deducit. « Imo cum hic sermo sit de tactu sufficienter deliberato, ait Petrus Colet Theol. Tournelyanæ Continuator *Tr. de Dec. c.* 3. *a.* 7. *sess.* 2., semper exigerem, ut id in Confessione tanquam dubium mortale deponeretur; quamquam qui hæc bona quadam fide suppressisset, non crederem absolute adigendum ad iterandas Confessiones suas; nisi jam ea de re ab alio Confessario correptus fuisset; aut præ incuria salutis suæ in eo se constituisset statu, ut neque hæc alia multa paris momenti ponderaret.

Nostro quoque judicio, *subdit idem*, lethaliter peccant et gravissime, qui pecorum genitalia sine vera necessitate contrectant. Inest enim contactui huic turpitudo gravis, adeoque maxime periculosa, et quamdam bestialitatis malitiam inducens. Etsi vero non desunt qui decisionem hanc ad graudiosa pecora restringant, itaut a mortali execusent eos, qui non ex libidine, sed ex curiositate, vel joco catulos, aut feles in iis partibus, præsertim si non morose, et repetitis vicibus, tangerent; mihi tamen lenior hæc decisio, ut et ejusdem generis pleræque, incerta et dubia apparet. Interim nemo a mortali exensare potest eum, qui canem, aut felem agitaret usque ad effusionem seminis, non quidem ob perniciem seminis belluæ, quam necare posset, sed ob grave propriæ depravationis periculum. Quod si quis ex vera necessitate animalia vitæ necessaria mere ad propagationem conjungeret, non esset reus, modo quidquid inde suboriretur commotionis, aut delectationis compescere niteretur. »

XXII. Aspectus partium de se obscœnarum alterius sexus, est mortale peccatum, quia ex natura sua nimis excitans veneream delectationem, tametsi forte per accidens fieri contingat absque delectatione experta, aut intenta: unde sola necessitas medendi, secluso semper consensus periculo, potest hujusmodi aspectus innocentes reddere; et circa hoc cavere debet medens, ne superflue aspiciat. Idem a fortiori dicas de aspectu alieni concubitus, nec non de aspectu actuum impudicorum ab aliis patratorum, quia et hæc omnia sunt objecta de se nimis excitantia. Aspicere autem verenda ejusdem sexus, sine animo et periculo se delectandi, est veniale ex pinguioribus; si absque ullo rationabili motivo fiat. Sæpe tamen committitur culpa lethalis, nempe si aspectus repetatur, aut cum aliqua mora fiat, ob proximum periculum delectationis tali aspiciendi modo immixtum; et eo magis, si ex quadam inclinatione ad virilem sexum fiant.

Impudicitia aspectus quando mortalis?

XXIII. Canere, loqui, legere, audire, gestire turpia animo se delectandi, jam potest esse mortale, et quidem illius speciei, cujus est subjectum cantus, lectionis, auditionis etc. Similiter si fiant circa subjecta ex se, et natura sua multum obscœna, sunt lethalia; quia circa objectum de se graviter inducens ad libidinem. Si vero non sint de se obscœna, et fiant submoto omni scandalo alieno, omnique periculo proprio, solius joci, ineptæ lætitiæ, curiositatis, vanitatis gratia, erunt venialia, et quidem graviora. Monet tamen S. Antonin. p. 2. tit. 5. c. 1. §. 8. *Ubi talia verba turpia dicuntur ex quadam levitate ad solatium, quamvis de se non videantur mortalia*, ... *tamen per accidens potest esse mortale ibi, ratione scandali, seu ruinæ inde sequentis in mente alicujus, ut cum audientes sunt debiles spiritus*, *et verba essent multum lasciva. Idem videtur dicendum de facientibus, vel cantantibus cantilenas plenas lasciviis.* Quid igitur dicendum de indecentissimo conversandi modo ævi nostri, quo tam viris, quam mulieribus simul commorantibus familiarissimum est, jocari verbis æquivocis, indicantibus partes, actus, facta impura? enarrare eventus admixtas obscœnitates habentes? proferre verba mollia, reciproco amore inflammata? alludere alienis amoribus etiam coram ipsis amantibus, ita ut nil aliud appareat nisi venereus amor, et Veneris cultus? Quid dicendum? Dicendum profecto ita conversantes pluribus lethalibus tum delectationum, tum scandalorum inde redire gravatos; quibus nisi constanter valedicant, Sacramentis suscipiendis censendos esse incapaces. De peccatis Sponsorum dicetur suo loco de Sponsal. in tr. 14. c. 7. §. 2.

Canere, loqui, legere, audire turpia, quando sit mortale?

XXIV. Octo filias Luxuriæ assignat S. Th. 2. 2. q. 153. a. 5. ex S. Greg. lib. 31. Moral. nempe Cæcitatem mentis, Inconsiderationem, Præcipitationem, Inconstantiam, Amorem sui, Odium Dei, Affectum præsentis sæculi, Horrorem, vel Desperationem futuri: nam, ait Sanctus Doctor, „ per Luxuriam maxime superiores vires deordinantur, scilicet ratio, et voluntas. Sunt autem rationis quatuor actus in agendis: primo quidem simplex intelligentia, quæ apprehendit aliquem finem ut bonum, et hic actus impeditur per Luxuriam, ... et quantum ad hoc ponitur Cæcitas mentis. Secundus est consilium

Luxuriæ soboles recensentur.

de his, quæ sunt agenda propter finem; et hic actus impeditur per concupiscentiam Luxuriæ; .... et quantum ad hoc ponitur Præcipitatio, quæ importat subtractionem consilii. Tertius actus est judicium de agendis, et hic etiam impeditur per Luxuriam, ... et quantum ad hoc ponitur Inconsideratio. Quartus est præceptum rationis de agendo, qui actus etiam impeditur per Luxuriam, in quantum homo impeditur ex impetu concupiscentiæ, et quoad hoc ponitur Inconstantia. Ex parte autem voluntatis duplex sequitur actus deordinatus, quorum unus est appetitus finis; et quantum ad hoc ponitur Amor sui, quantum scilicet ad delectationem, quam inordinate appetit; et per oppositum ponitur Odium Dei, in quantum scilicet prohibet delectationem concupitam. Alius autem est appetitus eorum, quæ sunt ad finem; et quantum ad hoc ponitur Amor præsentis sæculi; in quantum scilicet aliquis vult frui voluptate; et oppositum ponitur Desparatio futuri sæculi; quia dum nimis detinetur carnalibus delectationibus, non curat pervenire ad spirituales, sed fastidit. «

§. IV. De Ira.

Ira quale peccatum? I. DE Ira disserit S. D. 2. 2. qu. 158. in septem art. ex quibus hæc depromuntur. Ira est inordinatus appetitus vindictæ: est peccatum mortale ex genere suo, quia adversatur charitati, et justitiæ: et non in toto genere suo, quia admittit parvitatem materiæ.

Quando sit mortalis? II. Duæ inordinationes in ira sunt considerandæ, una ex parte objecti, quod est vindicta, quam optat; alia ex parte modi irascendi. Ex parte objecti occurrit inordinatio, si injusta appetatur vindicta, vel si justa sit, appetatur injuste cum animi malevolentia, aut auctoritate propria sumenda, aut ultra quam delinquens meretur. Quando his modis appetitur vindicta, semper est lethalis, nisi inadvertentia excuset, aut parvitas mali optati; quandoquidem graviter læditur charitas, et justitia. Deordinatio ex parte modi, ait S. D. a. 3. contingit, *si nimis ardenter irascatur interius, vel si nimis exterius manifestet signa iræ: at sic ira secundum se non habet de suo genere rationem peccati mortalis. Potest tamen contingere, quod sit peccatum mortale, puta si ex vehementia iræ aliquis excidat a dilectione Dei et proximi.* Notandum tamen ex Sylvio super art. 2. loci supracitati D. Th. concl. 3., et aliis, quod aliquando etiam in modo irascendi potest intervenire peccatum mortale, puta quando vehementia est tanta, ut vel scandalum pariat non modicum infirmis spectantibus, vel irascentis valetudini multum noceat, vel destruat charitatem, sive in opera externo, sive in animo: unde qui ab ira adeo absorbentur, ut in vehementes exscandescentias, et veluti in deliria rapiantur, spumantes, projicientes quæ manibus occurrunt etc. non videtur ambigendum, quod etiam quoad modum lethaliter peccent; cum hujusmodi se gerendi modus nimium recte rationi adversetur.

Iræ soboles. III. Sex iræ filias recenset S. D. a. 7. cum S. Greg. nempe Indignationem, quæ est commotio in eum, qui offendit, tanquam in indignum, a quo quis debeat offendi; et esset mortalis, si reputaretur indignus illis actionibus, quæ illi debentur sub mortali; vel si esset adjuncta contemptui gravi. Tumorem mentis, qui est conatus hominis revolventis animo injuriam acceptam, et meditantis vindictam, et potest esse facilius mortalis, juxta gradum vindictæ, quam meditatur. Clamorem, et est inordinata, et confusa locutio: esset mortalis, si affectui gravis nocumenti in proximum conjungeretur. Contumeliam, quæ est sermo injuriosus contra proximum audientem; et est gravis juxta qualitatem suam. Blaspheniam, quæ est injuria in Deum illata. Et Rixam, quæ est contradictio in factis, quibus unus alterum lædere conatur scienter et repugnantem. Sed de his omnibus late disseretur, dum loquemur de præceptis Decalogi.

§. V. De Gula.

I. DE hoc vitio scribit S. Th. 2. 2. q. 148. in sex art. nec non in disp. de malo q. 14. a. 2., ex quibus locis hæc depromuntur: Gula est inordinatus appetitus cibi, et potus, quatenus delectationem affert. » Secundum rationem suæ speciei non habet quod sit peccatum mortale; quia ciborum delectatio secundum se considerata non contrariatur charitati, neque quantum ad dilectionem Dei, neque quantum ad dilectionem proximi. Sed secundum quod additur inordinatio, potest quodammodo contrariari, et quodammodo non contrariari, *loc. citat. de malo.* Si quis scienter propter immoderatam cibi concupiscentiam grave suo corpori nocumentum inferret, nimis comedendo, et nociva sumendo, non excusaretur a peccato mortali, « ib. ad 4. Similiter si grave detrimentum familiæ afferret ad gulam explendam; si se advertenter repleret cibis, vel potibus usque ad vomitum; si vino advertenter, vel debens advertere, se repleret usque ad ebrietatem completam; si ut gulæ satisfaceret, cogeretur differre solutionem debitorum creditoribus; si ex modis, quibus gulæ satisfacit, scandalum rationabile aliis oriratur; si extra necessitatem extremam humanis carnibus vesceretur; si magnos sumptus annuatim prodigeret in cibis exquisitioribus, et modis peregrinis illos condiendi conquirendis; tandem *quando delectationi gulæ inhæret homo tanquam fini, propter quem Deum contemnit, paratus scilicet contra præcepta Dei agere, ut delectationes hujusmodi sequatur*, ait S. D. loc. cit. Summæ a. 2., in omnibus, inquam, his casibus erit peccatum mortale. *Gula quid? et quando mortalis?*

✠ S. P. Innoc. XI. hanc. n. 8. proscripsit prop. *Comedere et bibere usque ad satietatem ob solam voluptatem, non est peccatum, modo non obsit valetudini; quia licite potest appetitus naturalis suis actibus frui.* Hinc tamen minime inferendum est, saporem cibi et potus peccatum esse. Quippe humana infirmitas non solum cibo, sed etiam sapore indigat, quo medio sumere cibum potumque possit. Tunc peccatum est, dum hoc saporis medium in finem convertitur. Idem asserendum de aliis sensuum oblectationibus.

II. Recenset S. D. in a. 5. ex D. Greg. l. 30. Mor. quinque modos, quibus committitur peccatum Gulæ hoc versu comprehensos: *Præpropere, Laute, Nimis, Ardenter, Studiose*: videlicet comedendo ante conveniens tempus: pretiosiora, quam decet proprium statum: in quantitate majori, quam conveniat: modo voraci: nimis exquisite condita et præparata. Plerumque his modis peccatur venialiter; aliquando tamen mortaliter, attentis circumstantiis prudenter perspectis. *Modi peccandi Gulæ.*

✠ Quæ de Ebrietate in hujusce Operis Compendio adjecta sunt, et hic exhibere non inutile erit. Ebrietas est excessus in potu usque ad violentam privationem rationis, ejusque potestatis proximæ. Est peccatum mortale; ut aperte constat ex Divina Scriptura, ex SS. Patribus, et ex ratione theologica, si sit voluntaria directe, vel indirecte, simulque plena seu perfecta. Quare nec ad mortem evitandam, quam quis intento ense minatur, licitum est se inebriare, quidquid in oppositum senserint olim nonnulli.

Dicitur autem 1. quod ebrietas est peccatum mortale, *si sit voluntario directe, vel indirecte.* Satis enim est, ut ebrietas sit mortalis, quod sit indirecte voluntaria. Hinc peccat mortaliter, ut observat P. Antoine *tr. de pec. c. 7. a.* 3. *Q.* 3. 1. Qui expresse non vult se inebriare, sed tamen tantum bibit, quantum potest, non satis attendens, an sequatur privatio usus rationis, necne. 2. Qui probabiliter putans, vel suspicans secuturam privationem rationis, si pergat bibere, vel de hoc dubitans adhuc bibit. 3. Qui ex amicitia, vel urbanitate alium invitat ad haustus, quibus probabiliter prævidet inebriandum. Idem dicendum de iis, qui alios ad æquales haustus invitant, vel cogunt; aut se invicem obligant.

Dicitur 2. *simulque plena, et perfecta.* Ebrietas plena, et perfecta cognoscitur, ut præcitatus Auctor animadvertit: 1. Quando quis non novit discernere inter licitum et illicitum, vel non potest solita officia exercere. 2. Quando quis postridie non meminit quid dixerit, egerit, quomodo domum redierit etc. 3. Si ea fecit, quæ nunquam integra mente solet, ut turpia vel absurda protulerit, cum alias sit pudicus et prudens; si juravit, blasphemavit, vel familiam perturbavit, cum alias sit modestus et benignus.

Ebrietas autem sic est peccatum grave respectu omnium, ut sit gravius in quibusdam personis, scilicet 1. In Mulieribus. 2. In his, qui ex officio debent alios regere, ut sunt Paterfamilias, Magistratus etc. 3. In Clericis, præsertim Sacro Ordine insignitis, et maxime Curatis, ut Auctor idem exponit.

Num vero licitum sit sese inebriare ex præscripto medici ad recuperandam sanitatem, si aliud desit medium ad hunc finem consequendum, magnum adhuc fervet inter Doctores dissidium. Gravissimi tum Theologi, tum Jurisconsulti, quos fuso calamo perceuset P. Lucius Ferraris in sua Bibliotheca *V. Gula n.* 14. quibus et ipse adhæret, sententiam ajentem propugnant. Horum partes nuperrime sustinendas strenue suscepit Angelus Franzoja Collegii Patavini Doctor Theol. in suis Animadv. super Theol. morum Busembai *l.* 5. *c.* 3. *de pecc. Animadv.* 15. contenditque id principiis D. Th. omnino consonum esse. Alii ex adverso negantem opinionem defendunt, præsertim S. Antoninus *par.* 2. *tit.* 6. *cap.* 3. §. 2. et Sylvius in 2. 2. *par.* 150. *art.* 2. ubi liquido ostendit, oppositam sententiam fuisse a mente S. Doctoris prorsus alienam. His adstipulati sunt celebriores nostri temporis Theologi Natalis Alexander. Joannes Pontas, Antoine, Colet, P. Daniel Concina. aliique plurimi, ea permoti validissima ratione, nempe quod ebrietas est intrinsece mala, et per se peccatum mortale, sicut et fornicatio; ideoque, ajunt, nunquam licita esse potest, neque ad recuperandam sanitatem, vitamque conservandam. Hæc leviter indicasse sufficiat. Forsan enim alia occasione difficultatem hanc ad examen vocabimus, ac pro dignitate discutiemus.

III. Quatuor vitia germinant ex Gula, relata a S. D. in a. 6., et deprompta ex D. Greg. l. 31. Mor. nempe Stupiditas mentis, quæ si reddat hominem ineptum ad debita propriæ æternæ salutis, et ad implendas obligationes sui status, evadit mortalis. Inepta lætitia, quæ si in cantilenas turpes, in choreas indecentes, et similia erumpat, evadit mortalis. Multiloquium, quod si lædat graviter aut charitatem, aut justitiam, obloquendo de proximo etc., evadit mortale. Scurrilitas, quæ si in gestus impudicos prorumpat, vel in graves proximi subsannationes, est mortalis. *Gulæ soboles.*

§. VI. *De Invidia.*

I. De hoc vitio disserit S. Th. 2. 2. qu. 36. quatuor artic. ex quibus deducitur, quod Invidia sit tristitia de bono proximi, prout est, aut apprehenditur imminitivum propriæ gloriæ et excellentiæ, in quantum a proximo aut vincimur, vel eidem coæquamur in gloria et excellentia humana: et proinde etiam gaudium de malo proximi, quatenus est, vel apprehenditor utile invidenti ad præfatum finem, ad invidiam reducitur. Est mortale peccatum ex genere suo, quia charitati repugnans; non autem in toto genere, quia admittit parvitatem materiæ. *Notio Invidiæ.*

II. In artic. 2. declarat Angelicus, quomodo evenire possit, quod tristitia de bono proximi sit aut nullum, aut leve peccatum: 1. quando quis tristatur, quia prudenter timet proximum eo bono temporali esse abusurum in Dei offensam, atque in proximorum scandala et damna, ita ut, hoc præciso, non tristaretur; immo tristatur, stante hac prudenti præsumptione, et sub conditione dicti abusus. 2. dum quis dolet de bono temporali alterius, non quia bonum ab illo possideatur, sed quia se cernit indigentem, et eo bono sibi necessario carentem; unde non cupit, illum videre eo bono exspoliatum, ut sibi adveniat: sed cupit etiam sibi bonum ejusmodi; et tristatur, se intuendo eodem privatum; propterea si bonum est ipsi necessarium, aut conveniens, et tristitia sit moderata, nullum forte erit peccatum; si autem sit ad augmentum, erit veniale; si ad finem malum, aut cum affectu gravis damni possidentis illud bonum, erit mortale. 3. quando quis tristatur de bono alterius, in quantum ille, cui accidit bonum, est eo indignus, docet S. Th. quod peccetur, quia cum illud bonum indigno proveniens eidem proveniat ex distributione divinæ providentiæ, proculdubio tristari de bono indigni, secundum talem respectum, esset malum. Nota ly *secundum talem respectum*; nam ex eo sumpsit Cajetanus motivum ita commentandi hanc doctrinam: Inficiari nemo potest, quin secundum humanæ distributionis rationem, apud quam hujusmodi bona indignis distribuere injustum est, injusti rationem habeat, et per hoc secundum se quamdam speciem mali mentibus humanis ingerat: quo fit, ut nullam rationem peccati videam, quando aliquis tristatur de prosperitate indigni, quia indignus est, si non extendat se tristitia ad idem bonum, inquantum est a Deo distributum.... Non se extendit autem, quando tristatur de bono indigni sic, ut complaceat tamen sibi simpliciter divina distributio. Hæc Eminentissimus ille super laud. artic. *Quando tristari de bono proximi sit nullum aut leve peccatum, et quando grave?*

Invidiæ soboles. III. Invidiæ soboles consistit in quibusdam peccatis in ordine ad finem ab invido inspectum, qui est minuere alterius gloriam, ut propriæ nocivam, et quidem si ad hoc conetur in occulto, invidia, parit Susurrationem; si in manifesto, parit Detractionem: si autem intentum assequatur, parit Exultationem de malo, quod alteri evenit; si non assequatur intentum, parit Tristitiam de prosperitate alterius; et demum pervenit ad Odium. De his meminit S. Th. in a. 4., et nos suis locis disseremus.

§. VII. *De Acedia.*

Acediæ notio. I. DE hoc vitio agit S. D. 2. 2. qu. 35. in quatuor artic., ex quibus hæc depromuntur. Acedia est tædium, seu tristitia quædam de bono divino ad nos spectante, existimato malo proprio, quia tristari de bono divino, ut ipsi Deo proprio, est odium Dei; tristari autem de bonis divinis ad nos pertinentibus, nobisque ab ipso participabilibus; qualia sunt bona cœlestia, et bona supernaturalia gratiæ, donorum etc., est grave peccatum. Proinde illi, qui dum audiunt, se esse a Deo conditos, ut cœlestem beatitudinem assequantur, et sint sui regni æterni cohæredes; et alioquin ita sunt mundo conglutinati, ut de hoc tristentur, vere et proprie committunt peccatum acediæ, quod est mortale ex genere suo, utpote contrarium charitati nobismetipsis debitæ; sed hoc peccatum non est in toto genere suo mortale, quia admittit parvitatem materiæ, puta si quis tristetur de hodierno jejunio Ecclesiæ, quod jam observet. Hinc tristari de mediis ad beatitatem æternam requisitis, puta de præceptis, de Sacramentis etc. et advertenter hanc tristitiam admittere, est similiter mortale: quia indicium est manifestum, extinctam esse charitatem illam, qua nosmetipsos spiritaliter diligere tenemur. Similiter qui dicit serio, quod contentus esset renunciare regno cœlesti, ut sibi perpetuo vivere concederetur in hoc mundo, lethaliter peccat hoc peccato. Item qui optaret semper vivere, quia non curat de bonis æternis, similiter acedia mortali detineretur. Si autem id optaret ad evadendum judicium inappellabile Christi, quod formidat sibi futurum fatale, ad desperationem potius, quam ad acediam pertinere videtur; quæ est acediæ filia, ut statim videbitur.

Peccata mortalia acediæ specialiter talis, et in Confessione exponenda.

Alia exempla acediæ, venialis et mortalis. II. Quando quis in particulari deliberate tristatur de aliquo præcepto positivo, quo tenetur, quod nihilominus adimplet, et tristatur non tam de præcepto, quam de difficultate sibi superanda, putarem, non excedere culpam venialem, tum quia deliberata illa tristitia non impedit obedientiam debitam; tum quia non versatur circa rem naturali jure præceptam; et ideo dixi, *præcepto positivo*, quia deliberate tristari de præcepto naturali, ejusque obligatione, est interpretative optare, ut non obliget, quod est impossibile; et affectum habere ad materiam intrinsece malam naturali præcepto vetitam. Qui igitur tristaretur deliberate, vetitam esse fornicationem, adulterium, mollitiem etc., graviter procuIdubio peccaret speciali et proprio acediæ peccato, quia tristaretur de bono, quod necessarium et indispensabile est ad vitam æternam consequendam.

Acediæ soboles. III. S. Doct. sex Acediæ filias ex S. Greg. recenset; nempe Desperationem, qua quis desperat, se beatitudinem assecuturum, et hæc est mortalis. Pusillanimitatem, qua quis se retrahit a mediis æternæ salutis, quæ sunt de mero consilio, ob eorum arduitatem: et hæc, nisi alia circumstantia accedat, est venialis. Torporem, seu desidiam, qua quis negligit ea, quæ sunt de præcepto; eaque si negligat, ut omittat, est mortale, ejusdem tamen speciei ac præceptum omissum; si autem non omittat, sed mere ægre exequatur, est veniale, plus minusve grave. Malitiam; et hac quis odio habet bona spiritualia secundum se, et dolet, se ea adimplevisse, ad quæ tenebatur, vel esse Religioni Catholicæ adscriptum; quæ est mortalissima. Rancorem, quo indignatur sibi suadentes bona spiritualia: et si rancor procedat ex odio dictorum bonorum, recidit in indicatam malitiam: si vero procedat ex tædio nimiæ insistentiæ suadentis, et non ultra procedat, erit venialis: si demum procedat ex eo, quod se ad Deum et pœnitentiam convertere detrectat, erit mortalis: quippe quod sit virtualis confirmatio gravis propositi persistendi in statu peccati. Evagationem tandem mentis se convertentis ad cogitanda illicita; et hæc erit mortalis, vel venialis juxta qualitatem rerum, circa quas mens vagatur.

¶ Vide quæ docet Auctor supra *de pecc. generatim. c.* 1. §. 7. n. 26. quæque ibid. addita sunt.

TRACTATUS III.

DE ACTIBUS HUMANIS

Nec non de voluntarietate, involuntarietate, et moralitate eorumdem.

Cum peccatum nihil aliud sit, quam actus humanus, voluntarius, malus, jure merito tractationem de peccatis sequitur dissertatio de Actibus Humanis, atque de eorumdem Voluntarietate, Involuntarietate, et Moralitate.

CAPUT PRIMUM.

De Actibus Humanis.

§. UNIC. *De natura, et multiplicitate Actuum Humanorum.*

I. NON omnis actio ab homine procedens dicenda est actio humana; » sed illæ solæ proprie dicuntur humanæ, *ait S. D.* 1. 2. *q.* 1. *a.* 1., quæ sunt propriæ hominis, in quantum homo est. Differt autem homo ab irrationabilibus creaturis in hoc, quod est suorum actuum dominus: unde solæ illæ actiones vocantur proprie humanæ, quarum homo est dominus; est autem homo dominus suorum actuum per rationem, et voluntatem, unde et liberum arbitrium esse dicitur facultas voluntatis, et rationis: Illæ ergo actiones proprie humanæ dicuntur, quæ ex voluntate deliberata procedunt: si quæ autem aliæ actiones homini conveniunt, possunt quidem dici hominis actiones, sed non proprie humanæ, cum non sint hominis, inquantum homo est. « *Notio vera actus humani.*

Triplex actuum humanorum series. II. Actuum autem humanorum triplex est series; quidam dicuntur mere Eliciti; quidam mere Imperati; quidam Eliciti simul et Imperati. Actus mere eliciti illi sunt, qui a voluntate immediate prosi-

liunt, absque ullo actu illos prævie imperante: v. g. prima volitio alicujus objecti. Actus mere imperati sunt illi, qui ex voluntatis jussu ab aliis potentiis eliciuntur, v. g. meditatio intellectus jussa a voluntate, aspectus alicujus rei elicitus ab oculo etc. Actus eliciti simul et imperati sunt illi, qui jubentur prævie a voluntate, et ab ipsa elici debent, puta dum deliberat elicere amoris Dei actum, ipsa sibi jubet elicentiam dicti actus.

Coordinatio actuum communium.

III. Cum igitur ad humanum actum, quicumque ille sit, concurrere debeant intellectus, et voluntas: quandoquidem omnis actus voluntatis præcedi debeat ab aliquo actu intellectus, a quo ipsa ducitur, proinde ita coordinatur series actuum utriusque potentiæ, (juxta ea quæ de actibus humanis tradit S. D. laud. loco, et diffuse disseruntur in Theologia Scholæ) secundum duplicem ordinem intentionis, et executionis, qui inveniuntur in voluntate circa finem seu objectum intentum, et obtinendum. Ordine Intentionis; primus actus est Cognitio finis, seu objecti secundum se: hunc actum sequitur actus voluntatis, qui dicitur simplex volitio inefficax, seu velleitas ejusdem finis: huic succedit actus intellectus, qui dicitur Judicium practice judicans, finem esse assequibilem, post quem sequitur actus voluntatis, qui dicitur efficax intentio, seu volitio finis: hunc sequitur actus intellectus, qui dicitur Consilium, complectens Inquisitionem mediorum ad finem assequendum, Consultationem de valore mediorum utilium, rejectis inutilibus, et Comparationem utiliorum cum minus utilibus: hos actus sequitur actus voluntatis, qui dicitur Electio mediorum, vel medii efficacioris ab intellectu propositi ad finem obtinendum: et ita completur ordo intentionis, quem sequitur ordo executionis, incipiens ab actu intellectus, qui dicitur Imperium, quo intimat voluntati, eidemque declarat, ut moveat et applicet facultates executivas ad opus: hunc Imperii actum sequitur actus voluntatis, qui dicitur Usus Activus, quo voluntas applicat facultates membrorum corporeorum ad executionem mediorum; et huic usui activo voluntatis succedit usus passivus facultatum exteriorum, puta manus ad scribendum, et ad alia facienda, ut finis obtineatur; quo obtento, sequitur in intellectu Cognitio perfecta, et practica objecti consecuti, et in voluntate Fruitio, et gaudium finis adepti, et quies vitalis in ipso fine. Hæc autem series actuum intellectus et voluntatis quamvis longiuscule, ut oportebat, descripta, ea celeritate evenit, qua decet operari facultates spirituales. Nec mireris, Imperii actum a S. D. adscribi intellectivæ potentiæ: cum enim imperare sit actus dirigentis, videntis, et prudentis; facultati appetitivæ et cæcæ, qualis est voluntas, convenire non potest. Animadvertas tamen, omnem efficaciam, quæ Imperio tribuitur, ab intentione et volitione efficaci finis, quæ est actus voluntatis, radicaliter proficisci, atque in Imperium refundi.

CAPUT II.

De Humanorum Actuum Voluntarietate, et Involuntarietate.

§. I. *De Voluntario.*

Quid sit voluntarium?

I. Voluntarium a S. Th. 1. 2. q. 6. a. 1. definitur, quod procedit a principio intrinseco cum cognitione finis: videlicet Actus procedens a principio intrinsece operanti insidente, ad differentiam motus violenti, qui profluit a principio vel motu extrinseco, quæ idcirco tali motui resistit: cum cognitione finis seu objecti, ut distinguatur a motu mere naturali, qui non ex cognitione oritur, ut est motus augmenti procedens ab anima secundum gradum vegetativum; motus lapidis deorsum, prosiliens gravitate lapidi intrinseca. Immo neque actus illi intellectus, qui omnem præcedunt volitionem omnemque aliam cognitionem, sed sunt ipsamet alicujus objecti prima cognitio, licet sint a principio intrinseco, nequaquam dici queunt voluntarii, sed sunt mere naturales: unde ratio voluntarii, saltem perfecti, non convenit nisi actibus elicitis aut imperatis, quos præcedat perfecta cognitio finis.

Notio voluntarii perfecti, et imperfecti.

II. Dixi voluntarii saltem perfecti, nam juxta D. Th. loc. cit. a. 2. „ Est duplex cognitio finis; perfecta scilicet, et imperfecta: perfecta quidem cognitio finis est, quando non solum apprehenditur res quæ est finis, sed etiam cognoscitur ratio finis et proportio ejus, quod ordinatur ad finem ipsum; et talis cognitio finis competit soli naturæ rationali: imperfecta autem cognitio finis est, quæ in sola finis apprehensione consistit, sine hoc quod cognoscatur ratio finis et proportio actus ad finem; et talis cognitio finis reperitur in brutis animalibus per sensum, et æstimationem naturalem. Perfectam igitur cognitionem finis sequitur voluntarium secundum rationem perfectam, prout scilicet, apprehenso fine, aliquis potest, deliberans de fine, et de iis, quæ sunt ad finem, moveri in finem, vel non moveri: imperfectam autem cognitionem finis sequitur voluntarium imperfectum, prout apprehendens finem non deliberat, sed subito movetur ad ipsum, unde soli naturæ rationali competit voluntarium secundum rationem perfectam. “

Ratio voluntarii optime verificari potest de actu necessario.

III. Ex his inferas, 1. Voluntarium nedum verificari de actu, qui libere a voluntate egreditur, verum etiam de actu necessario ab ipsa egrediente: talis est, juxta Thomistas, actus dilectionis Dei in Patria; et juxta omnes, actus quo se invicem diligunt Personæ Divinæ; qui actus sunt a principio intrinseco, una cum perfectissima cognitione finis, quamvis sint omnino necessarii; quandoquidem Divinæ Personæ necessario se diligunt: spirant enim, se diligendo, tertiam, quæ est Spiritus Sanctus, qui cum sit verus Deus, non potest non esse, ac proinde neque dilectio, qua procedit a Patre et Filio Spiritus Sanctus, non potest non esse; unde affirmanda est necessaria, et tamen est perfectissime voluntaria. Hinc sequitur, quod quo perfectior est cognitio finis, eo magis voluntarius sit actus illam consequens: ac proinde, quod magis voluntarii sint præfati actus, quam sit voluntarius actus liber.

Distinctio quæ interesse debet inter voluntarium et liberum.

IV. Inferas 2. non idem significari a vocibus Voluntarii, et Liberi; (sermo hic nobis de *Libertate indifferentiæ*) quandoquidem voluntarium non aliud exigat, quam procedere a principio intrinseco, cum cognitione finis; Liberum autem exigat procedere cum indifferentia, et ita sit, ut potuerit non esse; unde quamvis verum sit, quod omne liberum debeat esse voluntarium, non tamen e contra verum est, quod omne voluntarium debeat esse liberum: ut patet in exemplo allato amoris reciproci inter Patrem, et Filium in Divinis, qui amor indubitanter dici non potest liber, alioquin potuisset non esse; ac proinde Persona Spiritus Sancti, quæ dicti amoris

terminus est, potuisset non esse, quod est horrendum dicta et cogitatu.

Multiplex voluntarii divisio.

V. Primo igitur dividitur Voluntarium in Necessarium, et Liberum Necessarium prosilit a voluntate, tametsi necessario, ita ut non prosilire nequat, perfectissima tamen cognitione, spontaneitate (ut scholæ loquuntur) et jucunditate; talis est amor, quo se invicem Personæ Divinæ diligunt, et quo a Beatis omnibus diliguntur in Patria: et de hoc nil amplius ad nos. Liberum est quod prosilit a voluntate cum plena indifferentia, et ita prosilit, ut prosilire non possit; vel possit in actum oppositum prosilire; tales sunt omnes actus a voluntate deliberata et viatrice prodeuntes. Dividitur ulterius voluntarium Liberum, de quo semper loquemur, in Perfectum, quod agreditur a voluntate cum plena advertentia, et in Imperfectum, quod egreditur cum semiplena advertentia. Aliud item est Formale, puta actus ipse volendi; aliud Virtuale, quod est continuatio non interrupta ipsius actus formalis. Aliud est præterea voluntarium physice, dum v. g. physice pergo Romam; et aliud morale, dum quis nomine meo Romam pergit. Aliud insuper est voluntarium expressum, puta, volo assentiri; aliud tacitum et interpretativum, quod quamvis expresse non significetur, tamen ex facto deducitur: puta cum pater sciens dissolutos mores filii, et potens corrigere, tacet, et nihil dicit, interpretative censetur filii dissolutionibus assentiri. Item aliud est voluntarium in se; puta, dum volo blasphemiam proferre; aliud voluntarium in causa, dum quis vult inebriari, sciens alioquin se ebrietate oppressum in blasphemias erumpere. Tandem aliud est Directum, quod procedit ex positivo influxu voluntatis, sive effectus a voluntate fiat, ut occisio hominis ab ipso homicida, sive suo mandato, consilio, etc., ab alio perpetretur; aliud Indirectum, in quod revera voluntas positive non influit; ipsi tamen juste imputatur, quo uiam illud impedire tenebatur, et poterat; puta dum navis submergitur, proreta ludo operam dante, dum a tempestate agitatur.

§. II. *De causis Voluntarium tollentibus, aut minuentibus; et primo de Violentia.*

Recensentur causæ voluntarium tollentes, et minuentes. Explicatur quid sit violentia, ejusque distinctio a necessitate, coactione, et involuntarietate.

I. EXplicata Voluntarii natura, et multiplici divisione, superest videre, undenam voluntarium tollatur, aut minuatur: de quo disseruit S. D. 1. 2. q. 6. ubi quatuor enumerat voluntarii sive sublati, sive diminuti causas, nempe Violentiam seu Coactionem, Metum, Concupiscentiam idest vehementem passionem, et Ignorantiam.

II. Violentum, ait S. Th. in a. 4. est illud, quod fit contra naturalem inclinationem subjecti: unde non significat idem ac necessarium, coactum, et involuntarium: nam necessarium significat id, quod opponitur indifferenti, et denotat determinationem ad unum, sublata potestate ad oppositum: violentum autem quamvis hæc omnia includat, superaddit etiam, provenire a principio extrinseco; nihil enim quod sit a principio intrinseco potest dici violentum, cum tamen possit esse necessarium, ut patet in actibus amentium, puerorum, et in motibus primo primis. Coactum quasi videtur idem cum violento; nihilominus coactum proprie opponitur spontaneo et voluntario; et propterea coactio solum de cognoscentibus verificari potest; violentum autem etiam de inanimatis, ut patet in lapide sursum projecto. Involuntarium tandem latius patet, quam violentum, et coactum: cum evenire possit, quod aliquid involuntarium sit, non solum ob violentiam, et coactionem, sed etiam ob ignorantiam, ut dicetur paulo infra de ignorantia antecedente.

Quomodo voluntas a nemine cogi potest?

III. Certum est ex D. Th. a. 4., a nemine inferri posse violentiam humanæ voluntati quoad actus ab ipsa elicitos volendi et nolendi, eo quod actus ab ipsa eliciti sint essentialiter voluntarii, cum sint a voluntate; voluntarium autem et violentum contradictionem involvunt. Similiter voluntas non potest pati violentiam quoad actus imperatos, qui ab ipsa eliciuntur, puta ad actum amoris, quem sibi imperavit; quia eodem modo sunt voluntarii, et actuales inclinationes ejusdem voluntatis. Circa actus autem ab ipsa imperatos, et ab aliis potentiis eliciendos, potest cogi; puta ad aperiendos oculos, quos ipsa vult clausos, ad eleemosynam manu elargiendam, quæ potest ligari etc.

✠ Animadvertit S. D. a. 5., quod ut violentia efficiat actum involuntarium, debet esse absolute, et simpliciter talis, reluctante omni conatu voluntate, etiam exterioribus potentiis, quoad licet. Quare si quis tua manu alium percuteret, et tu indifferenter te haberes, et non efficaciter repugnares, non esset violentia. Si puella omni virium conatu non rejicit aggressorem, non est vim passa. Si quis vi compellatur ad adorandum idolum, licet mente reluctetur, nisi exterius quoad potest repugnet, violentiam non sustinet, nec involuntaria actio dicitur. Sancti Martyres voluntate deliberata sustinebant tormenta, licet repugnarent iniquæ actioni infligentis supplicia. Sic P. Daniel Concina *Theol. Christ. t.* 6. *l.* 1. *diss.* 1. *c.* 5. *n.* 15. Legatur etiam P. Billuart *tr. de actib. hum. diss.* 1. c. 6.

§. III. *De Metu.*

Explicatur metus cum modis, quibus incutitur.

I. MEtus ex D. Th. in 4. d. 29. q. 1. a. 1. est mentis trepidatio causa periculi instantis, vel futuri. Metus quandoque oritur ab intrinseco timentis, ob malum quod timet, aut a causa naturali, puta metus mortis in ægrotante; aut a causa fortuita, ut metus navigantis in tempestate. Quandoque excitatur ab extrinseco, nempe a causa libera extrinseca, puta ab homine, a dæmone, ut operans inducatur ad id, quod agere nollet. Metus ab extrinseco incuti potest aut juste, aut injuste: juste incutitur a persona facultatem legitimam habente illum incutiendi ob motivum justum; puta cum Judex, interpellatus a patre filiæ per vim defloratæ, minatur defloratori pœnam carceris perpetui, nisi defloratam ducat. Injuste incutitur, si incutiatur a persona, legitima facultate carente illum incutiendi; puta si pater ille, accepto pugione, mortem minitetur defloratori, nisi filiam ducat; injuste incutitur, quia quamvis possit illum juste accusare, ut inducatur a Judice ad matrimonium, non tamen potest ipse ad matrimonium tali modo inducere.

Alia metus divisiones. Exponitur metus gravis.

II. Metus dividitur in gravem, et levem: gravis dici solet etiam cadens in virum constantem, et etiam probabilis; hic excitatur a malo gravi futuro et probabiliter eventuro, a quo non possit timens se subtrahere; at illius gravitas consideratur respective ad timentem; nam malum, quod respectu pueri,

et puellæ est grave, respectu viri leve reputabitur. Mala gravia respectu cujuscumque sunt mors, mutilatio, gravia verbera, exilium, captivitas, durus carcer, triremis, amissio aut omnium, aut plerorumque bonorum temporalium, depositio a dignitate juste acquisita, infamia moraliter indelebilis, violentum stuprum, excommunicatio injusta. Ut igitur sit metus gravis et rationabilis, debet esse mali majoris eo, quod metus gratia suscipitur: et cum nullum majus malum inveniri possit offensa Dei; idcirco numquam potest excusari peccatum ob metum cujusvis mali commissum. Sufficit autem ad metum gravem et rationabilem, ut timeatur etiam personæ sibi conjunctissimæ, puta conjugi, genitori, filio.

Exponitur metus levis. III. Metus levis, qui etiam vocitatur injustus, improbabilis, irrationabilis, non cadens in virum constantem, excitatur a malo levi, vel si etiam a malo gravi, tamen ob fundamentum levi, et improbabile et ideo irrationabiliter apprehensum. Ut autem levis, et injustus judicetur metus, consideranda est, ut dixi, qualitas, sexus, et ætas personæ timentis: aliquando enim erit gravis, prudens et rationabilis metus respectu unius, qui erit levis respectu alterius: idcirco magna opus est prudentia ad id judicandum.

Exponitur metus reverentialis. IV. His additur metus dictos Reverentialis, quo timetur offensa Majorum, puta a filio offensa Genitorum, a pupillo offensa Tutoris, a subdito offensa Principis, a Religioso offensa Superioris, ab Ecclesiastico offensa Episcopi, ab uxore offensa Mariti. Hic metus secundum se consideratus non est gravis, immo in foro externo reputatur levis. At in foro conscientiæ aliquando evadit justus, et gravis, et excusabilis, si accedant hæ circumstantiæ, nempe diuturna, et quasi irreconciliabilis offensio dictorum majorum, minæ, preces valde importunæ, imperiosæ, protervæ, timor, quod male in posterum tractabitur, aliaque similia, quæ revera iu præfatis personis excitare possunt metum prudentem, et respective gravem.

Quomodo metus se habeat ad voluntarium in actibus bonis malis, et civilibus? V. Metus dupliciter se habere potest ad actionem; nempe aut Causaliter, quando est vera causa illius actionis; puta dum metu mortis comminatæ traditur pecunia latroni, vel projiciuntur merces, ut evitetur naufragium: aut Concomitanter, quando tametsi actioni conjungatur, hæc tamen non sit ex metu, nec metus ullum in illam habeat influxum; puta cum quis dat vitam pro fide, quia quamvis illam det eum metu mortis, non tamen ex metu mortis. Metus causaliter se habens ad actionem, vel se habet ut causa totalis, quando, eo sublato, actio nullo modo fieret; aut se habet ut causa partialis, quando actio adhuc fieret; quamvis non ita prompte et facile. Loquimur modo de metu totaliter se habente. Actiones quæ fiunt ex metu, juxta S. Th. 2. 2. q. 6. a. 6. sunt simpliciter voluntariæ, et dumtaxat secundum quid involuntariæ. Quia in objecto actionis factæ ex metu invenitur bonum mixtum malo, puta in projectione mercium, ut servetur vita in imminente naufragio: sicut autem bonum est aptum allicere voluntatem, ita malum valet illam ab actu retrahere; unde in actione dicta, et invenitur affectus ad merces quæ projiciuntur, ratione cujus projectio evadit involuntaria; et invenitur sollicitudo servandi vitam, ratione cujus projectio evadit voluntaria, prævalente hoc secundo, utpote pretiosiore: est igitur voluntaria simpliciter. Explicatur ex eodem S. D. loc. cit. Quod est volitum hic et nunc, consideratis omnibus circumstantiis, et est nolitum dumtaxat secundum se, et præscindendo a circumstantiis, dicitur voluntarium simpliciter, et involuntarium secundum quid; atqui actio facta ex metu est hujusmodi, ut patet in allato exemplo: igitur etc. Quandoquidem projectio est volita efficaciter, et nolita inefficaciter, unde est volita simpliciter, et nolita secundum quid.

Resolvitur objectio. VI. Neque ex hoc opponas, quod qoem pœniteret peccatum ex metu, semper retineret affectum aliquem ad peccatum; quod videtur generaliter falsum, cum Tridentinum admittat sess. 14. cap. 4. posse metum gehennæ omnino excludere voluntatem peccandi. Nam respondetur primo enm aliquibus, quod metus tunc tantum causet involuntarium secundum quid, quando objectum est malum secundum se acceptum, non vero quando est malum tantummodo penes aliquem respectum, sicuti projectio mercium est mala secundum se: observantia autem mandatorum Dei de se est bona, etiam præscindendo a minis, et metu gehennæ, et idcirco observantia ista ex metu gehennæ potest esse non involuntaria secundum quid, et omnem affectum ad peccatum excludere. Respondetur secundo, et solidius: quod tunc dicitur actioni ex metu factæ admisceri involuntarium secundum quid, quando malum non causatur ex ipso affectu et voluntate operantis, sicut est naufragium respectu projicientis merces: at quando malum, ex cujus metu quis operatur, causatur ex ipso affectu et voluntate operantis, ut est malum gehennæ, tunc optime potest nullum habere admixtum voluntarium.

Operatio bona ex metu facta retinet suam bonitatem. VII. Operatio bona ex metu facta non amittit suam bonitatem neque meritum, si cætera adsint ad meritum requisita, (nempe status gratiæ, et virtualis saltem directio charitatis ad gloriam Dei) unde qui resistit tentationi ex metu gehennæ, nullum, ex dictis, habere potest affectum ad malum, a quo abstinet: et similiter si, ut gehennam fugiat, opera bona eliciat.

Peccans ex metu. VIII. Peccato gravi consentiens ex metu gravis mali imminentis, mortaliter peccat, quia peccatum est voluntarium simpliciter ex dictis; minuitur tamen aliqualiter malitia, proportionabiliter ad mali comminati gravitatem; quia quo gravius est malum, eo majorem involuntarietatem secundum quid refundit in operantem: nunquam tamen minuit taliter peccatum, ut transeat de lethali in veniale, nisi in solo casu, quo metus ita mentem perturbaret, et subverteret, ut usum rationis tolleret, et in delirium raperet.

Aliquando lex ipsa naturalis desinit obligare. IX. In quibusdam casibus, in quibus malum quod timetur revera gravius est eo malo, quod suscipitur, lex naturalis cessat obligare prudenter metuentem. Do exempla ab omnibus admissa. Metuens sibi mortem ab inimico actualiter invadente attentatam, si nulla alia via se defendendi subsit, nisi occidendo illum, potest occidere, nunquam intendendo occisionem, sed animet defensionem, quæ non alia vis sibi suppetere potest; et lex de non occidendo cessat. In extrema necessitate constitutus potest aliena surripere ea mensura, ut vitam tunc servet, non furandi animo, sed sibi subveniendi; et lex de non furando cessat. Non potest quis ullo modo restituere gemmam magni valoris, nisi cum certa jactura famæ juste acquisitæ, et multæ con-

sequentiæ, aut vitæ, differre potest, quousque hoc periculum cesset; nisi forte etiam creditor in simili periculo inveniretur: et sic forte in aliis casibus.

Leges positivæ al'quando desinunt obligare metuentem.

X. Leges quoque ipsæ Divinæ positivæ cessant quandoque obligare metuentem grave malum imminens, ita ut in eo casu dispensetur a lege: ita timor prudens gravis mali etiam temporalis Confessioni extranei excusat ab integritate materiali Confessionis: item ab observando voto emisso: item a non laborando in die festivo: et ab his similibus. Quia censetur Divina Clementia, cognoscens figmentum nostrum, in dictis casibus remittere obligationem, et indulget præponderare legem naturalem de non incurrendo gravi admodum damno, omissioni præceptorum illorum positivorum, semoto semper contemptu eorundem; quia tunc prævaleret præceptum naturale majus de non contemnenda Religione præcepto naturali minori etiam de vita conservanda.

Exceptio hic observanda.

XI. Excipiendæ sunt leges Divinæ positivæ bonum commune Ecclesiæ concernentes, a quibus tuendis et observandis nullus timor quantumvis gravis a peccato excusare potest: puta ne quis in administrandis Sacramentis uteretur debita materia et forma; ne consecraret utramque speciem; ne servaret sigillum Confessionis, et alia hujusmodi; quæ cum cedant in damnum communis Ecclesiæ boni, hoc prævalere debet cuicunque malo, quod ab homine subiretur in illis servandis; neque unquam excusari potest metuens, contrarium agens.

An autem leges humanæ obligent cum gravi damno; ita ut illud prudenter metuens excusetur, diximus in cap. de leg. §. 5. n. 10.

Contractus ex metu initi quomodo validi?

XII. Donationes, promissiones, aliique civiles contractus initi ex metu gravi, sunt natura sua validi; quia, ut dictum fuit, metus relinquit voluntarium simpliciter: si autem metus sit a causa extrinseca injusta incussus ad extorquendum actum, aut contractum, quamvis contractus remaneat validus, est tamen rescindibilis arbitrio illius, qui metum passus fuit. Quod contractus remaneat validus, patet ex dictis, quia remanet simpliciter voluntarius. Quod vero sit rescindibilis ad arbitrium metum patientis, ex eo patet; quia cum metum inferens gravem irrogarit injuriam patienti, hæc non debet ipsi prodesse; neque tenetur metum passus injurianti gratificari: immo tenetur qui injuriam intulit, illam auferre, et restituere metum passum suæ pristinæ libertati, nec non omnia damna inde secuta redintegrare; et hoc est verum ante quamcumque judicis sententiam. Consulto dixi, ut contractus sit rescindibilis ad arbitrium patientis metum, debere esse injuste incussum; puta, nisi mihi vendas domum, te plagis afficiam: si enim juste incuteretur, puta, nisi mihi vendas domum, quam spopondisti, te accusabo apud judicem; contractus esset irrescindibilis: quia delatio ad judicem in hoc casu esset justa, et metus ex ea incussus esset juste incussus. Consulto item dixi, metum injuste incussum directum esse debere ad extorquendum contractum, ut hic sit rescindibilis; quia si incuteretur ob alium finem, et metuens, ut se subtrahat a malo comminato, promittit, donat etc. tunc actus validus esset, et non amplius ad arbitrium rescindibilis. Do exemplum: pater invenit stupratorem filiæ; arripit pugionem, ut aggrediatur defloratorem; hic ut a vulnere aut morte se subtrahat, promittit se filiam ducturum; contractus tenet, nec est rescindibilis; quia metus non fuit incussus ad extorquendam promissionem. Pater arripit pugionem, et dicit; aut promittas ducere filiam, aut te occido: ille promittit: promissio est valida, sed rescindibilis ad arbitrium defloratoris; quia extorta per metum injustum, et ad eam extorquendam directum. Nota, quod si metum passus velit contractum subsistere, quem norit sibi profuturum; non potest qui metum intulit recedere, sed stare tenetur: sed de hoc casu redibit sermo in tractatu de Matrimonio.

Casus a jure excepti.

XIII. Excipiuntur a jure positivo Ecclesiastico aliqui contractus, in quibus actus per metum gravem injuste extortus pedum est rescindibilis ad arbitrium, sed irritus redditur, et nullus ipso facto. Primus est Matrimonium, quod ipso facto est nullum: ita ex capite *locum*, et ex capite *veniens* de Sponsalibus. Alter est emissio Professionis Religiosæ cum votis solemnibus, si præfato metu emittatur: ita ex tit. *de his quæ vi, metusve causa fiunt*; nec non ex Conc. Trid. sess. 25. de Regular. c. 19. Qui autem præfato metu Professionem emisit, potest intra quinquennium ab emissa Professione reclamare; et si probaverit, se passum fuisse talem metum, rescinditur Professio judicio Episcopi loci, in quo illam emisit. Sed de his redibit sermo Tr. 16. c. 6. §. 4. Similiter irritantur a jure alii actus ex prædicto metu profecti, qui legi possunt in Sylvestro nostro v. Metus, §. 8. Inter alios recenset hic Auctor promissionem et erogationem dotis; electionem Prælati; protractionem jurisdictionis; testimonia testium in testamentis, etc.

* Lege quæ circa hanc materiem habet Auctor *tr.* 10. *de contract. c.* 1. §. 2. *a. n.* 5. *usque ad* 7. quæque nos ibid. adjecimus.

Juramenta metu extorta.

XIV. Juramenta præfato metu extorta valida esse, et implenda, si absque peccato, et absque alicujus injuria impleri queant, docet communis: tum quia et sunt sufficienter voluntaria, et ita postulat reverentia divino nomini debita. Potest tamen, si nimis gravetur qui metus passus fuit, exposito motivo, petere relaxationem a juramento ab habente facultatem, et etiam petere restitutionem eorum, quæ vi hujusmodi juramenti dederat.

Extorta per metum levem.

XV. Quæ extorquentur per metum levem, itaut absque hoc metu non fierent, saltem in foro conscientiæ sunt restituenda; quia qui patitur metum levem, privatur plena et integra sua libertate et injuriæ subjicitur; quam injuriam auferre tenetur qui metum incussit, restituendo hominem integræ suæ libertati; qui propterea si repetat quod tradidit, vel rescissionem contractus, ita juxta probabiliorem est agendum. Dixi in foro conscientiæ; quia in foro civili, ad evitandas perpetuas lites, metus levis non solet admitti.

§. IV. *De Concupiscentia, seu vehementi passione.*

Quid Concupiscentia, et quotuplex?

I. CONcupiscentiæ nomine in præsenti intelligitur vehemens passio appetitus sensitivi prosequentis objectum aliquod. Alia est Antecedens, quæ exurgens prævenit voluntatis actum; alia Consequens, quia consequitur actum voluntatis: exemplum primæ in eo, qui obvium habet inimicum, et statim ex-

perilur exurgere in se motum vindictæ : exemplum secundæ in eo, qui recogitat offensam sibi illatam, ut ferventius feratur in vindictam. De prima nonnihil actum fuit de motibus sensualitatis in §. de peccatis internis. Nunc de alia aliquid dicendum superest; nam secundam augere voluntarium nimis patet.

Quotuplex voluntarii gradus?

Nota igitur, voluntarii triplicem essa gradum : primus in eo consistit, quod actus sit a principio intrinseco cum cognitione finis, seu objecti, et dicitur actus voluntarius absolute. Secundus in eo. quod actus sit cum cognitione etiam circumstantiarum objecti, ac dignitatis ipsius; et dicitur actus voluntarius perfecte. Tertius in eo, quod actus etiam exeat cum indifferentia, et libertate ; et dicitur actus voluntarius liber.

Quando augeat, vel minuat voluntarium?

II. Concupiscentia antecedens auget voluntarium in primo gradu explicatum; quia voluntatem excitat, ut ardentius feratur in objectum; experientia namque compertum est, quod quo major excitatur concupiscentia antecedens, eo majori impetu feramur in objecta proposita. Concupiscentia antecedens minuit voluntarium in secundo, et tertio gradu explicatum; quia passio vehemens, quandoque ita mentem perturbat et absorbet, ut illam auferat, et in delirium rapiat : tunc igitur nedum minuit voluntarium, saltem formale (quidquid sit de causali; nam si potuit et debuit prævideri, peccatum dicitur in causa volitum); sed etiam tollit voluntarium tertii gradus. Aliquando autem impedit, ne meritum et excellentia objecti attendatur, aut ne ejusdem circumstantiæ animadvertantur; et ita minuit voluntarium secundi gradus. Aliquando etiam accidit, quod passio vehemens non causet involuntarium secundum quid, quia evenire potest, ut ex nulla parte sibi appareat malum, sed tantummodo delectabile et bonum saltem apparens, nec proponat voluntati quidquam ipsi repugnans, ac proinde quod, ex mera inductione passionis, nihil inveniatur, quo quidquam involuntarium admisceri possit. Aliquando demum efficere potest, quod per accidens aliquid involuntarii admisceatur; quia frequenti experientia docemur, quod v. g. amatores impudici, dum pro scortis suis multas divitias prodigunt, divitiarum amore simul detenti, in illis prodigendis non levi displicentia afficiuntur, quæ displicentia quid involuntarii per accidens et indirecte refundit in scorti prosecutionem.

☞ Omnia ad hanc materiem spectantia paucis complexus est, nitidaque exposuit D. Th. 1. 2. *qu.* 77. *a.* 6. cujus verba placet hic addere ad majorem Doctrinæ traditæ lucem affundendam : *Dicendum*, inquit, *quod peccatum essentialiter consistit in actu liberi arbitrii, quod est facultas voluntatis, et rationis : passio autem est motus appetitus sensitivi ; appetitus autem sensitivus potest se habere ad liberum arbitrium et antecedenter, et consequenter. Antecedenter quidem secundum quod passio appetitus sensitivi trahit, vel inclinat rationem, vel voluntatem, ut supra dictum est. Consequenter autem secundum quod motus superiorum virium, si sint vehementes, redundant in inferiores ; non enim potest voluntas intense moveri in aliquid, quin excitetur aliqua passio in appetitu sensitivo. Si igitur accipiatur passio, secundum quod præcedit actum peccati*, sic necesse est, *quod diminuat peccatum; actus enim intantum est peccatum, inquantum est voluntarium, et in nobis existens : esse autem aliquid in nobis dicitur per rationem, et voluntatem : unde quanta ratio, et voluntas ex se aliquid agunt, non ex impulsu passionis, magis est voluntarium, et in nobis existens : et secundum hoc passio minuit peccatum inquantum minuit voluntarium: passio autem consequens non diminuit peccatum, sed magis auget, vel potius est signum magnitudinis ejus, inquantum scilicet demonstrat intensionem voluntatis ad actum peccati, et sic verum est quod quanto aliquis majori libidine, vel concupiscentia peccat, tanto magis peccat.* Itaque juxta S. D. passio antecedens peccatum diminuit. Cum enim peccatum essentialiter consistat in actus liberi arbitrii, eo, cæteris paribus, est majus, vel minus, quo est magis, vel minus liberum : passio autem antecedens minuit rationem libertatis. Passio enim antecedens dicitur, quæ præcedit motum rationis et voluntatis, eamque trahit, vel inclinat. Id autem, quod ratio et voluntas operantur ex impulsu passionis, non est tam liberum, quam id, quod agunt omnino ex se sine illius passionis impulsu. Illa autem passio, quæ dicitur consequens, eo quod sequatur motum voluntatis, sicut est dum aliquis cupiens de suo inimico ulcisci, sponte assumit iram, ut tanto vehementius agat, non diminuit peccatum, sed magis auget, vel potius est signum magnitudinis ejus ; quia vel auget voluntarium ac liberum, vel est signum voluntatis vehementioris, vel propensioris. Sic Cl. Sylv. *super laud. a. D. Th.* qui etiam plura exhibet scitu digna in solutionibus argumentorum, quæ tamen brevitati consulentes missa facimus.

Motus deliberate excitati.

III. Motus concupiscentiæ, et passionum, si deliberate excitentur a voluntate, et sint circa materiam gravem, jam patet esse peccata mortalia: si vero circa materiam levem, patet esse venialia. Si autem vel a dæmone, vel a corrupta natura excitantur, et semiplene advertantur, et aliquali imperfecto assensu admittantur, etiamsi sint in materia gravi, erunt peccata venialia, quia deest perfecta advertentia et deliberatio ad mortale requisita; id patet in semidormientibus: si vero hæc accedat, jam liquet esse lethalia. Quantumvis autem vehementes fuerint, et inordinati motus concupiscentiæ et passionis, omnem deliberationem prævenientes, si personæ illos patienti revera displiceant, eisdemque contradicat, nullum peccatum incurrit, immo grande meritum adipiscitur; quia sunt omnino involuntarii, et alioquin eisdem resistens, pugnat pro lege Dei, et pro animæ suæ salute.

✠ Vide quæ superius tradita sunt, nimirum *tr.* 2. *c.* 1. *de pecc. generatim* §. 7. *n.* 4. etc.

§. V. *De Ignorantia.*

Quid sit ignorantia, et a quot capitibus divisionem sumat?

I. IGnorantia generatim sumpta, est carentia cognitionis alicujus rei. Ejus divisio potest depromi, vel per comparationem ad Subjectum, vel per comparationem ad Objectum, vel per comparationem ad Effectum, vel per comparationem ad Voluntatem, et culpam.

Ejus divisio per comparationem ad subjectum.

II. Per comparationem ad Subjectum, dividitur ignorantia in Negativam, Privativam, et Positivam. Negativa est carentia cognitionis in subjecto incapaci ad illam; ut carentia cognitionis Christi in perpetuo amente. Privativa est carentia cognitionis in subjecto capaci ad illam, ut ignorantia Christi in adulto mentis compote. Positiva est carentia cognitionis cum positivo errore contrario, puta ignoran-

tia Christi, adjuncta errori, quod sit purus homo. Privativa potest esse vel habitualis, idest diuturna, vel actualis, quæ melius dicitur oblivio.

Ignorantia respective ad objectum. III. Comparative ad Objectum, dividitur ignorantia in eam, quæ dicitur Juris, et est carentia cognitionis, quod extet Lex, ejusque obligatio; puta quod tali die sit jejunandum: et in eam, quæ dicitur Facti, quæ est carentia cognitionis alicujus facti, seu rei particularis, aut qualitatis ejusdem rei, puta quod Petrus sit persona sacra.

Ignorantia respective ad effectum. IV. Comparative ad Effectum, dividitur ignorantia in Antecedentem, Concomitantem, et Subsequentem: prima est carentia cognitionis, quæ carentia est causa actionis: puta ignorantia quod hodie sit jejunium, qua extante carnes comedisti; certe non comesturus, nisi id ignorasses. Secunda est carentia cognitionis, non ob quam fit, sed cum qua fit actio; quæ adhuc fieret, non subsistente ignorantia: puta jejunium fregisti ignorans esse jejunium, illud fracturus, etiamsi non ignorasses. Tertia est carentia cognitionis consequens voluntatem, nempe quia persona aut directe noluit scire id quod tenebatur; aut indirecte neglexit et non curavit id scire: puta ignorantia præceptorum in eo, qui positive non vult, aut non curat pergere ad locum, ubi explicantur; et hæc melius declarabitur numero sequenti.

Ignorantia respective ad voluntarietatem. V. Comparative ad Voluntarietatem et culpam dividitur ignorantia in Invincibilem, et Vincibilem: prima est inculpabilis, et est carentia cognitionis, quæ morali adhibita diligentia acquiri non potuit; et ideo nullo modo est voluntaria, diciturque omnino antecedens; puta ignorantia legis recenter emanatæ in rustico. Secunda est carentia cognitionis, quæ morali adhibita diligentia acquiri debuit et potuit; unde per acquisitionem hujusmodi cognitionis ignorantia tolleretur et vinceretur; et propterea est culpabilis, et hæc est consequens, quia fuit volita vel directe, ut cum quis noluit inquirere, an esset dies jejunii; vel indirecte, quia neglexit inquirere, dum poterat et tenebatur. Ignorantia vincibilis directe volita, dicitur etiam Affectata, quia data opera noluit studere, sciscitari, scire, vel ex tædio, vel ex aperta malitia. Indirecte autem volita censetur, quando ignorans non vult quidem expresse ipsam ignorantiam in se, sicut quando est directe volita, sed quia, cum possit, et ex vi status sui quis teneatur scire, quæ ad eumdem pertinent, levi et superficiali utitur diligentia, nec adhibet sufficientem, quam posset et deberet impendere, ut necessariam cognitionem assequatur; et hæc etiam vocitari solet ignorantia lata, crassa, et supina. His additur ignorantia vincibilis levis, quæ est aliqualis omissio diligentiæ debitæ ad notitiam assequendam: ut autem cum fundamento levis judicetur, debet Confessario innotescere qualitas materiæ, personæ, et aliarum circumstantiarum, præcipue sollicitudinis adhibitæ in inquirenda veritate.

Ignorantia affectata auget voluntarium. VI. Ignorantia vincibilis affectata auget voluntarium: ita S. Th. 1. 2. q. 76. a. 4. *Contingit quandoque quod talis ignorantia directe, et per se est voluntaria, sicut cum aliquis sua sponte nescit aliquid, ut liberius peccet; et talis ignorantia videtur augere voluntarium.* Rationem dat: *Ex intentione enim voluntatis ad peccandum provenit, quod aliquis vult subire ignorantiæ damnum, propter libertatem peccandi.*

Non affectata minuit voluntarium. VII. Vincibilis non affectata minuit voluntarium: ita S. D. loc. cit. *Quandoque vero ignorantia, quæ fecerat est causa peccati, non est directe voluntaria, sed indirecte, vel per accidens; puta cum aliquis non vult laborare in studio, ex quo sequitur, eum esse ignorantem ... et talis ignorantia diminuit voluntarium*: quia peccatum illud minus efficaciter intenditur; unde remanendo voluntarium simpliciter, efficitur involuntarium secundum quid. Observa tamen, quod quando vincibilitas est gravis, quæ est mensuranda ex qualitate personæ, materiæ, status, officii etc., non transfert unquam peccatum de mortali in veniale: nam *propter negligentiam ignorantia eorum, quæ aliquis scire tenetur, est peccatum*, concludit S. Doct.

Concomitans efficit non voluntarium. VIII. Ignorantia Concomitans neque efficit voluntarium, neque involuntarium, sed non voluntarium. Ita S. D. 1. 2. qu. 6. a. 8. *Concomitans facit non voluntarium.* Nequit efficere voluntarium, quia objectum est omnino ignotum, et sine debito cognoscendi; nam si extaret debitum, esset antecedens vincibilis. Nequit efficere involuntarium, quia actus non displicet, nec repugnat voluntati: ergo efficiet non voluntarium.

Invincibilis efficit involuntarium simpliciter. IX. Ignorantia antecedens invincibilis efficit actum involuntarium simpliciter: ita S. D. loco supracit. q. 96. *Antecedenter se habet ignorantia ad voluntatem, quando non est voluntaria, et tamen est causa volendi, quod alias non vellet; sicut cum aliquis ignorat aliquam circumstantiam, quam non tenebatur scire .... et talis ignorantia causat involuntarium simpliciter.* Ratio patet, quia causat effectum omnino repugnantem voluntati; et quem ipsa absolute non vult, et in tantum vult, in quantum illud inculpate ignorat.

✠ Ex hucusque expositis paucis colligas velim, ignorantiam vincibilem esse secundum se peccatum, quæque fiunt contra Legem ex eadem ignorantia vincibili, esse peccata imputabilia; et quidem ejusdem speciei cum peccatis scienter admissis circa idem objectum. Colligas insuper, ignorantiam vincibilem affectatam peccatum augere, quia auget voluntarium; ignorantiam vero vincibilem non affectatam minuere malitiam peccati, quia minuit voluntarium. Colligas ulterius ignorantiam antecedentem invincibilem excusare a peccato formali seu imputabili, quia actum efficit simpliciter involuntarium. Colligas demum, ignorantiam concomitantem neque omnino excusare, quia non tollit omnem voluntatem sive habitualem, sive actualem conditionatam peccandi; neque etiam accusare, quia est involuntaria et invincibilis. Hinc qui occidit inimicum, putans invincibiliter occidere feram, manet semper reus homicidii interni, propter malam voluntatem occidendi inimicum, si cognovisset: excusatur tamen ab homicidio externo, et a pœnis et a censuris, quæ nonnisi propter opus externum feruntur; quia opus externum non est voluntarium.

Notandum præterea, 1. quod ut ignorantia vincibilis sit lethale peccatum, non requiritur maxima negligentia ad sciendum, sed satis est si omittatur diligentia moralis pro rei qualitate et gravitate necessaria.

Notandum 2. quod ignorantia eorum, quorum cognitio ratione sui præcipitur, est peccatum speciale: ignorantia vero eorum, quorum cognitio dumtaxat requiritur in ordine ad operationem, est peccatum

ejusdem speciei, cujus est transgressio præcepti ignorati.

Notandum tandem 3. quod quoties ex, vel cum ignorantia vincibili actio vel omissio mala deliberate ponitur, toties fit novum peccatum distinctum numero a priori ignorantiis et negligentia discendi. Hinc ex. c. qui ignorat ea, quæ necessaria sunt ad judicis munus rite exercendum, peccat graviter contra justitiam, tunc suscipiendo munus; et postea toties peccat actu mortaliter, quoties fert sententiam injustam.

Observatio notanda. X. Notandum, quod hactenus dicta de Ignorantia, applicanda sunt etiam Inadvertentiæ, quæ est privatio debitæ considerationis actualis: Inconsiderationi, quæ est privatio debitæ inspectionis: et Oblivioni, quæ est privatio debitæ recordationis rei alioquin notæ. Quæ omnes redduntur culpabiles juxta gradum debiti et potestatis ad eas præcavendas; consideratis circumstantiis status, officii, et materiæ, et personæ illas incurrentis.

CAPUT III.

De Humanorum Actuum Moralitate.

Post consideratam humanorum actuum naturalem constitutionem; eorumdemque voluntarietatem, et libertatem, cum per hanc transferantur ad esse morale, operæ pretium postulat, ut de ipsorum Moralitate sermo instituatur.

§. I. *De natura et specie Moralitatis.*

In quo consistat moralitas? I. Moralitas actus humani, quamvis ut fundamentum præsupponat libertatem, in ipsa tamen non consistit, sed in respectu quodam actus liberi ad objectum subditum regulis morum, ut prosequendum, si bonum; vel ut fugiendum, si malum. Quod non consistat Moralitas in libertate, ex eo patet, quod libertas spectat ad perfectionem physicam actuum humanorum, et non ad moralem, quæ est perfectio alterius generis. Si enim per hypothesim nulla extaret regula humanorum actuum, actus humani adhuc essent liberi, cum tamen non essent morales; quippe qui nulli regulæ morum subordinati. Est tamen libertas fundamentum moralitatis: quia efficit, ut actus dirigi possint a conscientia, et a lege; actus enim necessarii non sunt directionis capaces. Consistet igitur Moralitas in respectu actus liberi ad objectum regulis morum, legi nempe et conscientiæ subditum; quia actus moralis non respicit legem, nisi respiciendo immediate objectum lege affectum; quemadmodum nec lex ipsa respicit actum humanum, nisi proponendo objectum: et quamvis jubeat exercere actus, illos tamen jubet per ordinem ad diversa objecta, variasque materias.

Recensentur moralitatis species. II. Moralitatis species sunt bonum, et malum: indifferens autem probabilius nobis est, tertiam esse moralitatis speciem. Quod bonum, et malum sint species, clarius est, quam probatione indigeat; cum enim ordo moralis a regulis morum desumatur, necessario deducitur quod id, quod est regulis conforme, sit bonum; et quod difforme, malum. Quod vero etiam indifferens sit species moralitatis, in obsequium S. D. asserimus, cujus verborum ex 1. 2. q. 92. a. 2. nullam solidam explicationem invenire potuimus. *Lex habet tres actus, scilicet præcipere, prohibere, et permittere: sunt autem tres differentiæ actuum humanorum: quidam sunt boni ex genere suo; et respectu horum ponitur legis actus præcipere, seu imperare: quidam autem sunt actus mali ex genere suo; sicut actus vitiosi; et respectu horum lex habet prohibere: quidam vero ex genere suo sunt actus indifferentes; et respectu horum lex habet permittere.* Si igitur indifferens cadit sub lege, quæ est vera morum regula, erit morale; et proinde tertiam moralitatis speciem constituet. Et iterum quaest. 2. de malo a. 5. *Si ergo loquamur de actu morali secundum suam speciem, sic non omnis actus moralis est bonus, vel malus, sed aliquid indifferens.* En quomodo actum indifferentem accenset speciei morali.

III. Quamvis autem detur indifferentia tertia moralitatis species, nequit tamen, secundum constantem et clarissimam S. D. mentem inveniri in individuo actus indifferens, sed debet necessario esse bonus vel malus; idest homo deliberate operans, nequit elicere actum, qui sit mere indifferens. Ita ex professo docet S. Th. 1. 2. q. 18. a. 9. quem sequuntur Bellarminus, Azorius, Suarez, Valentia, Navarrus, et alii cum integro discipulorum agmine. *Non potest dari actus in individuo indifferens.* Ratio allata a S. Th. ita proponitur: homo deliberate operans non potest licite tendere in objectum indifferens; nam homo deliberate operans, et deliberate tendens in objectum indifferens, hoc ipso male agit; etenim homo deliberate agens tenetur tendere in objectum et finem honestum, quia tenetur operari ut homo utens ratione, et juxta exigentiam naturæ rationalis; hæc autem exigentia postulat respicere objectum et finem honestum, quod est bonum rationis; igitur non poterit deliberate operari ut homo, et ut rationalis, nisi tendat in bonum rationis, quod est honestum; ergo non indifferens: itaque si ab hoc deliberate deflectat, eo ipso male operabitur, et non indifferenter. Unde S. August. in Epi. 19. veteris edit. ait: *Cavendam esse, ne quædam facta hominum media dicamus, inter recte facta, et peccatum:* quem Doct. eximium, tum propter hæc verba, cum propter illa, quæ profert in lib. de pecc. meritis c. 18. fatetur P. Vasquez adversæ opinionis dux, sibi esse contrarium, una cum SS. Prospero, Fulgentio, et Thoma, Augustini discipulis. Idem confirmat S. Th. 1. p. q. 79. a. 12. dicendo: quod omnis actio deliberata tendens in objectum indifferens non concordat primis principiis rationis practicæ, quorum principale est, honeste esse vivendum, et proinde in actionibus deliberatis honestos fines esse respiciendos; hujusmodi autem ex terminis non est finis indifferens: unde sicuti omnis conclusio speculativa non concordans primis principiis rationis speculativæ, necesse est quod sit falsa; ita omnis actio deliberata, quæ est quid consecutum ex conclusione practica, non concordans principiis rationis practicæ, necesse est, quod sit mala. Demum idem confirmat in laud. superius a. 9. Quia omnis actio deliberata non respiciens finem honestum, est otiosa; otiosum namque est, quod non deservit ad finem, propter quem fuit institutum, ut patet in singulis rebus: atqui homo deliberate agens fuit institutus, ut agat secundum finem rationis, et secundum honestatem: quotiescumque ergo honestatem non respicit deliberate agendo, deviat a fine suæ institutionis, et proinde otiose operatur.

Solvuntur objecta. IV. Neque obest, quod quærere in actione delibersta commoditatem naturæ, sit indifferens, et tamen non malum. Respondet enim S. Th. ad 3. *Hoc ipsum quod aliquis agit ordinate ad sustentationem, et quietem sui corporis, ad bonum virtutis ordinatur.* Quæcumque ergo ad levamen, et recreationem diriguntur, dummodo excessus non interveniat, sunt honesta. Exempla igitur ab adversariis allata, si rationabilia sint, eo ipso honesta sunt: si vero expresse intendantur ob finem indifferentem, volendo sistere in ipso, decidunt a rationali modo operandi, qui consistit in quærendo bono rationi consentaneo, et inde, ex terminis ipsis, honesto. Neque prodest addere, quod qui ex ignorantia invincibili putat, non male operari ex fine indifferenti, eo ipso non male operabitur. Respondetur enim, ita esse, si ignorantia invincibilis sit in idiota aliquo; cæterum in homine culto ignorantia semper est vincibilis; cum nimis perspicuum sit, hominem deliberate operantem debere operari ad finem homini convenientem, qui est finis honestus. Neque id nimis durum est judicandum, nisi apud desidiosos, et otio marcescentes; quomodo enim durum videri potest, quod homo vivat ut homo? Et non potius videri absonum, quod vivat soli delectationi acquiescens, sicut equus et mulus, quibus non est intellectus? Propterea habemus reprobatas ab Innoc. XI. has theses n. 8. *Comedere et bibere usque ad satietatem ob solam voluptatem, non est peccatum, modo non obsit valetudini, quia licite potest appetitus naturalis suis actibus frui.* Et n. 9. *Opus conjugii ob solam voluptatem exercitum, penitus caret culpa, et defectu veniali*; quarum proscriptione mire confirmatur assertio nostra, ut illas perpendentem non latebit.

Moralitas desumitur etiam ex circumstantiis. V. Cum moralitas actus deliberati principaliter desumatur, ex dictis, ab objecto subdito regulis morum, desumitur etiam secundario ex circumstantiis objectum afficientibus, ut docet S. Th. 1. 2. q. 19. a. 3. et cum eo communis. Quia circumstantiæ ut tales importare possunt aliquem respectum convenientiæ, vel disconvenientiæ ad rationem, supra convenientiam, vel disconvenientiam objecti; quis enim ambigat, quod eodum furari dissonet rationi, sed eo magis dissonet, si fiat in loco sacro: et etiam eo magis si rei sacræ? Circumstantias jam recensuimus et explicavimus in tr. 2. c. 1. de pecc. §. 8. n. 7. ubi etiam observavimus, quasdam circumstantias augere dumtaxat moralitatem, quasdam vero etiam novam speciem moralitatis addere; ob specialem convenientiam, aut disconvenientiam cum regulis morum: vide ibidem tradita.

Circumstantia finis præ cæteris addit moralitatem. VI. Inter circumstantias specialem addentes actui moralitatem est *Cur*, nempe Finis, qui duplex est, ut etiam alibi innuimus, intrinsecus nempe, seu operis; et extrinsecus, seu operantis: intrinsecus est idem se objectivus; puta, sublevare alienam miseriam in actu misericordiæ; et hic est idem ac objectum actus: extrinsecus autem est ille, qui præter objectivum intenditur ab operante supra finem operis, et hic proprie est circumstantia; puta, intendere satisfactionem pro peccatis commissis in erogatione eleemosynæ. Propterea tot possunt moralitates addi actioni operantis, quot fines intenduntur ab operante, v. g. in dicto actu, præter levamen alienæ miseriæ, quod, ut dixi, est finis operis et objectivus, potest intendi et satisfactio pro peccatis, qui est actus pœnitentiæ, et gloria Dei, qui est actus charitatis erga Deum, et cultus ejusdem, qui est actus religionis, et suffragium animæ degentis in Purgatorio, qui est actus misericordiæ spiritualis, et impetratio divinorum auxiliorum, qui est actus orationis et religionis et charitatis erga seipsum etc. Vide quot moralitates bonas specie distinctas. Ita ab opposito qui v. g. furatur talem summam pecuniæ, potest furari ut illa spoliet proximum, qui est finis objectivus furti; deinde ut illa abutatur ad seducendam conjugatam, qui est finis adulterii contra justitiam, ad occidendum inimicum, qui est finis homicidii pariter contra charitatem et justitiam, ad fornicandum cum scorto, qui est finis fornicationis contra castitatem etc.

Idem actus non potest simul habere duplicem moralitatem bonitatis et malitiæ. VII. Idem numero actus humanus nequit simul habere duplicem moralitatem oppositam, nempe ut sit simul partim bonus et partim malus: bonus secundum quid, et malus simpliciter: unde qui v. g. erogat eleemosynam ob inanem gloriam, committit actum totum malum. Ita probabilior etiam inter Thomistas, et procuddubio menti S. Doctoris conformis, qui illam docet pluribus in locis, tum in 1. 2. q. 38. q. 1. a. 4. *Cum aliquis vult dare eleemosynam propter inanem gloriam, hic est unus actus voluntatis, et hic actus totus est malus, licet non ab omni eo, quod in ipso est, malitiam habeat.* Iterum 1. 2. q. 19. a. 7. ad 2. *Voluntas non potest dici bona, si sit intentio mala, causa volendi: qui enim vult dare eleemosynam propter inanem gloriam consequendam, vult id quod de se bonum est, sub ratione mali, et ideo, prout est volitum ab eo, est malum, unde voluntas ejus est mala.* Et tandem ad 3. *Sive voluntas sit ejus quod est secundum se malum, et sub ratione boni, sive sit boni sub ratione mali, semper voluntas est mala.* Ratio est, quia actio illa, quæ alioquin esset bona, inficitur ab intentione pravi finis; nam eligitur bonum illud, non ut bonum, sed ut medium ad finem illum pravum assequendum. Quod autem diximus de circumstantia finis, docet S. Th. de qualibet alia corrumpente actum alioquin materialiter bonum: ait enim q. 18. a. 5. ad 4. "Circumstantia quandoque sumitur ut differentia essentialis objecti, secundum quod ad rationem comparatur, et tunc potest dare speciem actui morali: et hoc *(nota bene)* oportet esse quandocunque circumstantia transmutat actum de bonitate in malitiam; non enim circumstantia faceret actum malum, nisi per hoc quod rationi repugnat»: quibus verbis docet, quod circumstantia quæcumque mala adveniens actui, alioquin bono ex objecto, transit in objectum, et dat speciem actui; necesse est igitur ut corrumpat bonitatem illam, quæ ex objecto erat desumenda; alioquin dicere compelleremur, eumdem actum esse in duplici specie opposita, nempe simul esse et essentialiter bonum, et essentialiter malum, quod hactenus est inauditum.

An actus exterior addat bonitatem vel malitiam actui interiori? VIII. *Actus exterior, si loquamur de bonitate, aut malitia, quam habet ex fine ad quem ordinatur, non addit moralitatem actui interiori.* Ita S. Th. 1. 2. q. 20. a. 4. Quia tota ejus bonitas, vel malitia est ab actu interiori voluntatis. Excipit S. Doct.; *nisi contingat, ipsam voluntatem secundum se fieri meliorem in bonis, vel pejorem in malis* ex ipso actu exteriori; quod autem fiat melior, vel pejor, sequitur S. D., contingit tripliciter, » uno modo secundum numerum, puta cum aliquis vult aliquid face-

re bono fine vel malo, et tunc quidem non facit; postmodum autem vult, et facit, duplicatur actus voluntatis, et sic fit duplex bonum, vel duplex malum, *ex multiplicato actu volendi*. Alio modo quantum ad extensionem; puta cum aliquis vult facere aliquid bono fine vel malo, et propter aliquod impedimentum desistit; alius autem continuat motum voluntatis, quousque opus perficiat; manifestum est quod hujusmodi voluntas est diuturnior in bono vel malo, et secundum intensionem; sunt enim quidam actus exteriores, qui inquantum sunt delectabiles (*puta comestio actualis*) vel pœnosi (*puta inedia*) nati sunt intendere voluntatem, vel remittere; constat autem, quod quanto voluntas intensius tendit in bonum, vel malum, tanto est melior vel pejor „: et hic est tertius modus, nempe ex intensione actus voluntatis, quam intensionem suscipit vel ex delectatione actus exterioris, puta comedendi carnes in die vetito, vel ex pœna quam vincit, tolerando reipsa inediam, et vincendo difficultatem inediæ. Sequitur S. D. " Si autem loquamur de bonitate actus exterioris, quam habet secundum suam materiam, et debitas circumstantias (*puta erogare eleemosynam, prout eroganda est*), sic comparatur ad voluntatem ut terminus et finis, et hoc modo addit bonitatem, vel malitiam voluntati; quia omnis inclinatio, vel motus perficitur in hoc, quod consequitur finem vel attingit terminum; unde non est perfecta voluntas, nisi sit talis, quæ opportunitate data, operetur. Si vero possibilitas desit, voluntate existente perfecta, ut operaretur, si posset, defectus perfectionis, quæ est in actu exteriori, est simpliciter involuntarius: involuntarium autem sicut non meretur pœnam vel præmium in operando bonum vel malum, ita non tollit aliquid de præmio vel pœna, si homo involuntarie simpliciter deficiat ad faciendum bonum vel malum. "

Deductiones ex Angelica Doctrina perutiles.

IX. Ex hac D. Th. doctrina inferas 1. hallucinationes illorum, qui ex bono desiderio, quod sibi videntur habere ad aliquod opus virtutis præstandum, sibi assentantur, æquale se meritum adipisci, ac illos, qui illud reapse præstant, quando et ipsi illud quoque præstare non impediuntur; eo quia *non sit perfecta voluntas, nisi sit talis, quæ, opportunitate data, operatur*. Similiter deceptionem eorum, qui minus peccatum se commisisse arbitrantur, quia illud opere non compleverint, quando revera ne complerent, impediti fuere, illud alioquin completuri, nisi impedimentum offendissent, quia *defectus complementi est involuntarius*. Inferas 2. quod quando actus exterior *non est natus sequi ex interiore*, sed exterior multas habet difficultates vincendas, multisque aliis interioribus indiget, ut perficiatur, tunc notabiliter augeat moralitatem, malitiam, aut bonitatem supra interiorem: propterea qui efficacissimo desiderio exoptat v. g. conversionem infidelium alicujus Regionis, non assequitur tantum in suo desiderio valorem, quantum ille, qui desiderio addit operam convertendi infideles illos, ob ingentes difficultates, quæ sibi superandæ occurrunt; a quibus vacat solis desideriis æstuans, et ad quas vincendas multis aliis actibus interioribus, charitatis præcipue, vacare debet, ut provinciam susceptam feliciter consummet: et isti sunt actus illi *pœnosi, qui nati sunt intendere voluntatem*, ut ait S. D. ad differentiam illius, qui v. g. infirmitate detentus efficaciter optat audire Sacrum, facile eumdem honestatis gradum consequi potest, quem assequitur audiens; quia hujusmodi actus natus est sequi interiorem, eidemque conjungi, tanquam habens cum isto eamdem rationem voluntarii et liberi. Inferas 3. illum non eximi a debito exponendi in Confessione eos actus exteriores, qui non augent malitiam; quia hæc non est ratio, cur sint in Confessione exponendi; sed ratio cur exponi debeant illa est, quia extat obligatio confitendi integra peccata, ad quorum integritatem spectat actus exterior, quicumque ille sit. Tum quia plerumque ex actu exteriori magis intenditur voluntatis malitia, quæ alioquin tota dignoscitur ex actu exteriori. Tum item, quia præcepta expresse vetant actus etiam exteriores. Tum denique, quia ex actibus exterioribus non raro multa sequuntur inconvenientia, de quibus judicare Confessarius tenetur.

Quomodo addatur moralitas actui facto ab eventibus ex eo secutis?

X. Eventus sequentes actum addunt moralitatem actui jam facto: id asserit, et probat S. D. in art. 5. his verbis: „ Eventus sequens actum, aut est præcogitatus, aut non; si est præcogitatus, manifestum est quod addit ad bonitatem vel malitiam; cum enim aliquis cogitans, quod ex opere suo multa mala possunt sequi, nec propter hoc dimittit, ex hoc apparet voluntas ejus esse magis inordinata. Si autem eventus sequens non est præcogitatus, tunc distinguendum est; quia si per se sequitur ex tali actu, et ut in pluribus, secundum hoc eventus sequens, addit ad bonitatem vel malitiam actus; manifestum est enim, meliorem esse actum ex genere suo, ex quo possunt plura bona sequi, et pejorem, ex quo nata sunt plura mala sequi; si vero per accidens, et ut in paucioribus; tunc eventus sequens non addit ad bonitatem vel ad malitiam actus; non enim datur judicium de re aliqua, secundum illud quod est per accidens, sed solum secundum illud quod est per se ". Jam de prima parte assertionis patet, quia qui vult causam, vult effectum per se ex illa secutum. Quoad secundam vero partem de non prævidente, observandum est, an debuerit prævidere; hoc autem debitum ex eo colligitur, quando effectus ille plerumque evenit, sive ex natura actionis, sive ex conditione subjecti: unde ille qui expertus est, se ebrietate correptum, plerumque in fornicationum labi; reus est fornicationum illarum, quia debuerunt prævideri, utpote plerumque sibi ebrio succedentes; et quamvis non prævideret, debuit prævidere. Ita qui publice concubinarum alit, reus est scandalorum inde profectorum, quamvis nil de illis animadverterit; quia sunt connexa per se naturæ actionis, nempe publici concubinatus; ex his similia inferas.

Circa moralitatem procedentem ex habitu vitioso, jam diximus tr. 2. c. 1. de pecc. §. 2. num. 9. et 10.

Finis Quæstionum Proœmialium.

DE PRÆCEPTIS DECALOGI.

Resolutis his, quæ ad proœmiales Theologiæ Moralis disputationes pertinere censentur, accedimus ad obligationes Christiani Hominis pertractandas, circa quas principaliter Moralis Theologia versatur. Cum autem præcipuæ fidelium obligationes in Decalogo contineantur, fit inde, quod in discussione præceptorum Decalogi prius, prolixius, et o-

perosius immorandum sit, de quibus ita scribit S. Th. 1. 2. q. 100. a. 3. „ Illa præcepta ad Decalogum pertinent, quorum notitiam homo habet per seipsum a Deo; hujusmodi vero sunt illa, quæ statim ex principiis communibus primis cognosci possunt modica consideratione; et iterum illa, quæ statim ex fide divinitus infusa innotescunt. Inter præcepta ergo Decalogi non computantur duo genera præceptorum: illa scilicet quæ sunt prima et communia, quorum non oportet, aliquam esse editionem, nisi quod sunt scripta in ratione naturali, quasi per se nota: sicuti quod homo nulli debet male facere, et alia hujusmodi; et iterum illa, quæ per diligentem inquisitionem sapientum inveniuntur rationi convenire; hæc enim proveniunt a Deo ad populum mediante disciplina Sapientum: utraque tamen horum præceptorum continentur in præceptis Decalogi, sed diversimode: nam illa, quæ sunt prima et communia continentur in eis sicut principia in conclusionibus proximis; illa vero, quæ per sapientes cognoscuntur, continentur in eis converso, sicut conclusiones in principiis. «

Ex Angelici verbis primo doceris, Decalogum esse Catalogum quemdam omnium præceptorum naturalium, quorumdam formaliter expressorum, quorumdam virtualiter duntaxat contentorum. Cum autem præcepta naturalia, ex dictis in §. de Lege Naturali, quædam sint omnino prima et notissima; quædam veluti secunda, ex primis facile deducta: et quædam tertia operosiori studio e secundis illata; idcirco prima continentur in Decalogo tamquam principia in conclusionibus; qualia sunt; *bonum est faciendum, malum est fugiendum: quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris*; hæc, inquam, continentur in Decalogo veluti principia in conclusionibus immediate illatis, et hæ conclusiones sunt ipsa præcepta in Decalogo recensita, quippe quæ facillimo negotio ex dictis principiis deducantur; et ideo dici possunt præcepta naturalia secundi ordinis; præcepta vero tertii ordinis per Sapientes deducenda ex præceptis Decalogi, in ipsis continentur tanquam conclusiones ex principiis deducendæ; quædam quidem utpote proximiores non multo studio, quædam vero utpote remotiores operosiori labore; et eo majori, quo magis ab illa elongantur. Hinc oritur magna illa dissensio inter Doctores circa plurimas deductiones, quæ quamvis in Decalogo virtualiter contentæ, tamen quia remotiores, aditum dubitandi imbecillitati humanæ mentis relinquunt, an revera a Decalogo vetentur, nec ne: et exinde tanta opinionum diversitas, et tam grandis Doctorum discrepantia. Hinc statim evincitur, quod cum circa hujusmodi veritas clare non illuceat, ab homine cordato, et sincere veritatem quærente id eligendum sit, quod magis ad veritatem appropinquat, eo seposito, quod minus ad illam accedere cognoscit: et exinde sequendum esse id, quod rationabilius et probabilius apparet, eo relicto, quod minus probabile sincere judicatur, ut fuse probavimus in tr. 1. de Conscient. §. 6.

Dicit præterea Angelicus, in Decalogo quodammodo contineri etiam illa, quæ statim ex fide infusa innotescunt, quatenus, præsupposita revelatione credendorum, sperandorum, et diligendorum, statim lex naturalis dictat, illa esse credenda, actusque fidei esse exercendos, præsupposito quod fuerint a Deo revelata: illa esse speranda, atque spei actus esse faciendos, præsupposito quod fuerint a Deo promissa: illa esse diligenda, et actus amoris esse emittendos, præsupposito quod eorum amabilitas fuerit a Deo significata. Dixi quodammodo, quia, ut statim videbimus ex eodem Angelico, præcepta fidei, et spei non sunt de substantia Decalogi, sed quædam præambula ad illum, quamvis deductiones ex illis ad Decalogum pertineant. Do exemplum. Revelatio, et fides v. g. Purgatorii directe ad Decalogum non pertinet: pertinet autem ad Decalogum, præsupposita fide hujus veritatis, obligare ad suffragandas animas in eo degentes, et præcipue illas, quæ sunt de nobis benemerentes, ex præcepto naturali gratitudinis; vel quæ sibi reliquerunt Missas celebrandas, ex præcepto naturali justitiæ etc. Et etiam circa hujusmodi, illa quæ proxime deducuntur, sine disceptatione, facilique negotio resolvuntur; quæ autem aliquo modo elongantur, statim dissidia excitant, et eo acriora, quo, quæ definienda, sunt, ab illis remotiora esse comperiuntur, et quidem ob idem motivum, quia videlicet veritas non illucet; quam clare illucentem omnes amplecti tenentur: et etiam quoad hoc, ne in definiendo erretur, quid aliud superest, nisi id eligere, quod magis ad verum accedit, eo relicto, quod minus appropinquare invenitur? Ut inde semper validius suadearis, quanto periculo se exponant qui eligunt probabilem et minus ad verum accedentem, relicta ea opinione, quam probabiliorem agnoscunt, magisque ad verum appropinquare; manifeste demonstrantes, se corde sincero non quærere veritatem.

Decem esse Decalogi præcepta ex ipsa Decalogi ethymologia significatur, quæ tam Exodi 20., quam Deuter. 4. describuntur, quæque a fidelibus memoriæ mandari consueverunt, ut supervacaneum sit illa recensere. Sic autem docet S. Th. loc. cit. a. 4. fuisse discreta, ut in prima tabula tria prima inveniantur ad Deum pertinentia, in secunda vero tabula cætera ad proximum spectantia.

Præcepta fidei et spei, juxta S. Th. 2. 2. q. 22. a. 1. cui plures extranei subscribunt, quos inter Navarrus c. 11. n. 5. non sunt de substantia Legis: *Dicendum*, ait S. D. *quod præceptorum, quæ in Sacra Scriptura inveniuntur, quædam sunt de substantia legis, quædam vero sunt præambula ad legem. Præambula quidem sunt ad legem illa, quibus non existentibus, lex locum habere non potest; hujusmodi autem sunt præcepta de actu fidei, et de actu spei; quia per actum fidei mens inclinatur, ut recognoscat auctorem legis talem, cui se subdere debeat: per spem vero præmii homo inducitur ad observantiam præceptorum: præcepta vero de substantia legis sunt, quæ homini jam subjecto, et ad obediendum parato imponuntur pertinentia ad rectitudinem vitæ; et ideo hujusmodi præcepta* (nempe Decalogi) *statim in ipsa legislatione proponuntur per modum præceptorum: spei vero, et fidei præcepta non erant proponenda per modum præceptorum, quia nisi homo jam crederet, et speraret, frustra ei lex proponeretur.* Quamvis igitur in Decalogo non extent hæc præcepta, extant tamen in aliis Scripturis, ut suis locis videbitur.

Exordimur itaque a primo Decalogi præcepto, quo jubentur ea, quæ ad Divinum cultum spectant, illaque prohibentur, quæ eidem adversantur; et eum doceamur a S. Aug. cap. 2. Enchir. quod Deus præcipue *colatur Fide, Spe, et Charitate*, de obligationibus propterea ad has virtutes pertinentibus in pri-

mis sermo est nobis habendus: deinde de peccatis eisdem adversantibus: sit igitur

TRACTATUS IV.

DE SPECTANTIBUS AD PRIMUM DECALOGI PRÆCEPTUM.

CAPUT PRIMUM.

De Pertinentibus ad Fidem Theologalem.

§. I. *De Natura, Divisione, et Subjecto Fidei.*

Quid sit Fides theologalis, et quodnam illius objectum?

I. Fides theologalis est habitus, seu virtus a Deo infusa, qua firmiter assentimur veritatibus a Deo revelatis, atque ab Ecclesia propositis. Dicitur virtus a Deo infusa, quippe quæ nullo naturali conatu possit acquiri, sed sit *Donum Dei*, teste D. Paul. Eph. 5. Dicitur, qua firmiter assentimur etc. quia proprium est cujuscumque habitus firmare potentiam circa proprium objectum; quod respectu fidei sunt omnes veritates a Deo revelatæ, sive in Verbo Dei scripto, sive in Verbo Dei tradito, quibus mens per fidem firmiter assentitur ob indicatum motivum divinæ revelationis, nempe quia dictæ a Deo: cum autem hæc divina dicta nobis certo non innotescant; eo quod de ipsis tot extent controversiæ tam circa textus illa continentes, quam circa sensum multiplicem, quam verba habere possunt, unde tot hæreses prodiere; idcirco ad Divinam Providentiam pertinuit assignare legitimum Ministrum, qui nobis proponeret, tum verborum Divinorum existentiam, tum eorumdem verborum genuinum sensum, tum Traditiones, quæ scriptæ non habentur ab earum Divino Auctore, quibus mediantibus aliæ veritates fide tenendæ ad nos fuere transmissæ. Hic autem legitimus Minister est vera Christi Ecclesia, quæ quidem est sola Catholica Romana, quippe quæ sola insignita sit characteribus, et notis collective sumptis veram Christi Ecclesiam ostendentibus; ipsa enim dumtaxat est Una, Sancta, Catholica, et Apostolica; solaque fruitur omnibus argumentis, reddentibus evidenter credibile, eam esse talem, ut fuse probant Controversistæ nostri contra Hæreticos. Creduntur igitur fidei mysteria propter revelationem eorumdem a Deo factam, tanquam propter motivum formale fidei; quæ revelatio est ratio, cur et mysteria credantur, et ipsa quoque revelatio credatur, cum primum in omni genere sit causa sui, et cæterorum; sicut lux est causa, cur omnia videantur, et videatur ipsa quoque lux: similiter credimus mysteriis, et revelationi propter propositionem Ecclesiæ; tanquam propter conditionem necessario requisitam, ut nobis divina eorumdem revelatio legitime applicetur; unde Ecclesia proponit mysteria revelata, ut objecta credenda; simulque proponit seipsam ut legitimum ministrum illa proponentem, ob rationem indicatam: quia cum ipsa sit primus proponens, non indiget alio proponente, qui illam proponat, ne detur processus in infinitum.

Multiplex Fidei acceptio.

II. Fides sumitur et Habitualiter, nempe pro primo habitu infuso inter theologales, et Actualiter pro actu videlicet fidei, qui elicitur; qui actus si mere interne eliciatur, dicitur fides actualis interior; si etiam exterius emittatur, dicitur fidei professio. Dicitur præterea fides Mortua, et Viva; seu Formata, et Informis: Viva est gratiæ et charitati theologali conjuncta, qualis est in justis; Mortua est a gratia et charitate separata, qualis est in peccatoribus mortali culpæ obnoxiis. Dividitur prætarea in Historicam, et in Promissoriam, ratione objectorum, quæ credit: prima est, qua creduntur facta, documenta, mysteria a Christo revelata, et ab Ecclesia proposita: Fides promissoria, sive promissionum, quæ quamvis historice sumptæ pertineant ad fidem theologicam; effective acceptæ pertinent ad spem: et est fiducia quædam, seu firma spes consequendi bona a Deo promissa, mediantibus operibus requisitis; et qua credimus, Deum vere pœnitentibus peccata dimittere, et justis in statu justitiæ decedentibus largiri vitam æternam; item precantibus, sicut oportet, concedere petita etc. quia ita spopondit. Præterea dividitur fides in Theologalem, et in eam quæ dicitur Gratia Gratis data: de prima jam dictum fuit; secunda vero est, quæ a Spiritu Sancto impertitur ad patranda miracula, et ita afficit animum illius, cui confertur, ut extraordinaria fiducia speret, se exauditum iri; de qua plura apud S. Th. Tandem dividitur fides in Implicitam, et Explicitam: implicita illa est, quando credendo expresse unum articulum, creduntur alii in illo contenti, v. g. credens expresse Trinitatem Personarum in Unitate essentiæ, credit implicite Processionem Verbi a Patre, et Processionem Spiritus Sancti ab utroque. Explicita est illa, qua expresse creduntur articuli fidei aut illi, aut alii in se ipsis.

Fides non est in damnatis.

III. Fides theologalis non reperitur in damnatis, juxta omnes, cum sint omni supernaturali dono juste privati, sicut neque in Dæmonibus; qui licet credant, et contremiscant, ut ait S. Jac. in sua Ep.; credunt fide non supernaturali, sed naturali et coacta, orta ex evidentia signorum, et præcipue ex tormentorum experientia, quibus sunt in æternum juste addicti.

Neque in Beatis.

IV. Fides non remanet in Beatis: ita docere videtur S. Paul. 1. Cor. 13. *Cum venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est*: et 2. Corinth. 3. *Quousque sumus in corpore, peregrinamur a Domino: per fidem enim ambulamus, et non per speciem*: in Patria autem ambulant Beati per speciem, idest per visionem claram mysteriorum hic obscure revelatorum; impossibile igitur est, quod illa simul credant: ubi autem impossibilis est actus virtutis, inutilis est virtus.

Remanet in animis Purgatorii.

V. Fides perseverat in Animabus Purgatorio addictis; tum quia nondum vidant mysteria; tum quia retineunt spem; igitur etiam fidem, cum fides sit ex Apost. *sperandarum substantia* (idest fundamentum) *rerum, argumentum non apparentium.*

Remanet in peccatoribus non infidelibus.

VI. Fides remanet in peccatoribus non infidelibus: ita fide docemur, cum Apost. dicat: *Si habuero omnem fidem .... charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.* 1. Cor. 13. unde fatetur, remanere fidem sine charitate, et gratia: et propterea ita definivit Trident. sess. 6. can. 28. *Si quis dixerit, amissa per peccatum gratia, simul et fidem semper amitti ..... anathema sit.*

Non remanet in hæreticis.

VII. Fides non remanet in hæreticis, neque respectu eorum articulorum, quos se credere profitentur. Sententiam hanc docet ex professo S. Th. 2. 2. *hæreti-*

eis circa articulos, quos credunt.

q. 5. a. 3. Eamque docuisse videtur S. Paul. 1. Cor. 1. ubi loquens de nonnullis hæreticis, qui circa aliquos articulos errare solent, dicit absolute, quod *circa fidem naufragaverunt.* Et post S. Th. eam docuisse videtur Tridaut. sess. 6. c. 15. ubi dicit indifferenter et absolute, quod *infidelitate fides omittitur.* Ratio allata a S. Doct. loc. cit. in hoc reposita est. Quia in hæretico, quamvis unum dumtaxat neget articulum, corrumpitur totus habitus fidei; eo quod deficiente motivo formali habitus, perit habitus; in negante autem unum etiam articulum. corrumpitur motivum formale fidei, quod est Divina revelatio, non quomodocumque, sed ut proposita ab Ecclesia, et non ut proposita a proprio judicio, quod est, ut experientia constat, tot sibi adversantium hæresum seminarium: unde August. in lib. contra epist. fundamenti c. 5. protestatur: *Ego Evangelio non crederem, nisi me Ecclesiæ commoveret auctoritas:* hæreticus autem rejiciens unum etiam articulum ab Ecclesia propositum, credit alios, quia proprio judicio, et non auctoritate Ecclesiæ illos recipit; non igitur illos credit fide divina; quia, ut dixi, licet dicat, se credere alios propter revelationem factam a Deo, hanc revelationem tamen ipse suo judicio sibi applicat, cum alioquin suum judicium non sit minister legitimus a Christo institutus, a quo applicentur et proponantur revelata, sed sola Ecclesia sit hic minister, de qua dicitur, quod qui *Ecclesiam non audit, sit nobis sicut ethnicus et publicanus*; Matth. 18. Et D. Paul. 1. Tim. 3. dicit quod sit *columna et firmamentum veritatis.* Cum igitur hæreticus accipiat revelationem non ab Ecclesia, quæ etiam articulum ab ipso negatum ut credendum proponit, sed accipiat a proprio judicio, amittit motivum formale fidei, quod, ut dixi, est quidem revelatio Divina; at non utcumque proposita, sed dumtaxat proposita ab Ecclesia.

§. II. *De necessitate Fidei circa credenda, et scienda.*

Necessitas fidei unius Dei Auctoris, et Remuneratoris supernaturalis.

I. Adulti tenentur credere explicite Unum Deum æternæ salutis Auctorem, et sibi obsequentium Remuneratorem æternæ gloriæ; atque ad id credendum tenentur *necessitate medii.* Necessitas autem medii in eo consistit, quod, deficiente hoc medio ex quocumque capite, finis salutis non obtineatur, ad differentiam ejus quod est necessarium dumtaxat *necessitate præcepti*; sine quo, inculpabiliter omisso, adhuc salus obtineri potest; non tamen si culpabiliter omittatur. Loquimur autem de fide explicita superius explicata. Item loquimur de utraque salute, nempe de prima, quæ est justificatio, et de secunda, quæ est glorificatio. Assertio est certa de fide, quam publicavit Paul. Hebr. 11. *Sine fide impossibile est placere Deo: credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est; et inquirentibus se Remunerator sit.* Unde Innoc. XI. reprobavit hanc thesim *n.* 22. *Nonnisi fides unius Dei necessaria videtur necessitate medii; non autem explicita Remuneratoris.* Debet igitur esse fides Dei auctoris Gratiæ, et Gloriæ, quæ sunt objecta supernaturalia credenda fide theologali explicite, ut proposita ab Ecclesia. Hinc idem Innocent. damnavit sequentem thesim n. 23. *Fides late dicta ex testimonio creaturarum, similique motivo ad justificationem sufficit.*

Necessitas fidei Incarnationis et Trinitatis.

II. Quilibet adultus tenetur credere explicite mysteria Incarnationis, et Trinitatis, et salvus fit. Ita S. Th. in 3. d. 25. q. 2. a. 2. quæstiunc. 2. cui subscribunt discipuli, et multi extranei, quos inter Valentia, Molina, Duvalius, Coninchus, et alii. Conjungimus autem mysterium Trinitatis Incarnationi, quia, ut ait S. D. 2. 2. q. 2. a. 8. *Mysterium Incarnationis Christi explicite credi non potest, sine fide Trinitatis.* Multi sunt textus novi Testamenti in hac rem a nostris allati; unum, vel alterum afferamus: Dixit Christus Jo. 3. *Qui non credit in eum*, nempe Filium hominis, *jam judicatus est, quia non credit in nomine Unigeniti Filii Dei.* Ne igitur sit judicatus ad perditionem, debet credere *in nomine Unigeniti Filii Dei* in carne assumpta, nam ibidem loquebatur Christus de semetipso; atqui non solum non credit qui negat, sed etiam qui ignorat; cum impossibile sit credere Christum quem ignorat; ergo etc. Post Magistrum ita docuere Discipuli: Petrus quidem Actor. 4. *Nec enim est sub cælo aliud nomen datum hominibus, in quo oportet nos salvos fieri*: et loquebatur de Nomine Jesu; instruebatque auditores circa necessaria ed salutem: si igitur est necessaria notitia nominis Jesu, profecto et mysterii Incarnationem ejus complectentis. Similiter Paul. ad Gal. 2. *Non justificatur homo.... nisi per fidem Jesu Christi ... et nos in Christo Jesu credimus, ut justificemur ex fide Christi*: igitur est necessaria fides Jesus Christi: quis enim dicat, in his textibus nil aliud significari nisi fidem Christi contentam in fide Unius Dei Auctoris, et Remuneratoris, cum adeo expresse loquantur de Persona Christi? Verum etiam Patres ita eos textus intellexerunt, de fide explicita Christi; aliquos seligo, cæteris omissis. S. Hieron. in c. 1. ep. ad Eph. *Non autem filii esse possumus; nisi Filii ejus Jesu Christi fidem et intelligentiam* (nota bene) *et intelligentiam recipiamus.* Ly intelligentiam Christi, quid aliud significat, nisi expressam Christi notitiam? S. Jo. Chrysost. Hom. 37. in Matth. *Tunc sufficiebat unum Deum nosse: nunc autem ita non est, sed necessario est ad salutem Christi cognitio.* Decretoria verba! S. Aug. lib. de corrept. et grat. c. 7. *A damnatione non se liberabunt, qui dicere poterunt, se non audivisse Evangelium.* Quid autem est Evangelium, nisi historia Personæ, et doctrinæ Christi: et in lib. de pecc. orig. cap. 14. *Sine fide Incarnationis et mortis, et Resurrectionis Christi, neque antiquos justos, ut justi essent, a peccatis potuisse mundari, et Dei gratia justificari, veritas Christiana non dubitat.* Si id postulabit Aug. ab illis, ut salvarentur; idem non postulabit a nobis? Demum, cæteris ejus verbis omissis, rem nostram omnino conficiunt quæ protulit in lib. 1. de prædest. c. 7. *Si posset Cornelius sine fide Christi salvus esse, non ad eum ædificandum mitteretur Petrus Architectus.* His verbis fateor, me nescire, quid responderi queat. Post auditos veteres Ecclesiæ DD. audiatur S. Th. qui inter illos quintum tenere locum dignus fuit habitus. Hæc habet loco primum cit. *Post adventum Christi, quin jam Mysterium redemptionis completum est, et corporaliter, et visibiliter prædicatum, tenentur omnes ad credendum explicite, et si aliquis instructorem non haberet, Deus ei revelaret, nisi ex sua culpa remaneret.* Quibus verbis jam manifestat necessitatem medii, cum recurrat ad miram, extraordinariamve Dei revelationem, ne adultus salvaretur.

absque hujusmodi mysterii notitia; nisi ob suam culpam hujusce revelationis se redderet indignum.

nimadversio notatu igna pro heologis.

III. Ex postremis S. Doct. allatis verbis habes, quomodo Deus non deneget ulli adulto notitiam horum mysteriorum, nisi ex propria culpa ipsius; quia videlicet non bene utitur auxiliis saltem remote sufficientibus, quæ ipse omnibus quibuscumque infidelibus elargitur. Ex quo non sequitur, quod non extent infideles negative tales, contra id quod docet idem S. Th. variis in locis. Respondetur enim, quod infidelitas negative utique haberi potest cum auxiliis tantum remote sufficientibus; quandoquidem non quælibet dispositio efficit, ut subjectum carens forma, dicatur privatum illa; sed oportet, ut sit proxime dispositum: sicut videre est in ligno habente unum, vel duos caloris gradus, non dicitur proxime privatum forma ignis, sed adhuc perseverat eadem negatum; ita in casu nostro auxilia remote sufficientia ad suscipiendam fidem, adhuc relinquunt carentem fide, negatum illa, et non efficiunt proprie privatum, nisi proximiora auxilia recipiat.

Monet tandem doctiss. Bannez in 2. 2. q. 2. a. 8. qu. ult. concl. 3. *quod fides explicita Christi, quam diximus necessariam ad vitam æternam, debeat esse de morte, et resurrectione Christi: quia per mortem et resurrectionem Christi consummatur nostra salus et redemptio.*

Idem dicendum de mysterio Trinitatis.

IV. Quod dictum fuit de necessitate notitiæ Incarnationis, intelligitur etiam de notitia Trinitatis: tum quia, ut observavimus ex D. Th. nequit haberi notitia Incarnationis sicut oportet, absque notitia Trinitatis; tum etiam quia mysterium Trinitatis est Legis Christianæ præcipuum.

Qui illa ignorat, incapax est absolutionis.

V. Adultus ignorans hæc duo mysteria est incapax absolutionis Sacramentalis: ita definivit Innoc. XI. reprobans thesim, quæ oppositum affirmabat n: 6. *Absolutionis capax est homo, quantumvis laboret ignorantia mysteriorum fidei, et etiamsi per negligentiam etiam culpabilem nesciat mysteria SS. Trinitatis, et Incarnationis D. N. Jesu Christi.* Neque *sufficit illa mysteria semel credidisse*, quia id reprobatur in proscriptione thesis 63.

Ideo tenetur repetere Confessiones cum hac ignorantia factas.

VI. Ex his legitime infertur, quod ignorans illa, teneatur ad repetendas Confessiones cum hujusmodi ignorantia factas. Ratio urgentissima est, quia erat incapax effectus absolutionis; quod probatur: quia modo est incapax: cur igitur non ante? Ratio præsentis incapacitatis est ignorantia: hæc extitit etiam antea: ergo etiam antea fuit incapax: atqui absolutio impertita subjecto incapaci, est sine effectu: igitur absolutiones ab illo receptæ fuerunt sine effectu; erunt ergo Confessiones illæ renovandæ. Quid solidi responderi potest ratiocinio adeo evidenti? Et tamen a plurimis recentiorum defenditur oppositum: interrogabis, quibus momentis? Legesis ipsa in suis propugnatoribus, et videbis, an sint ne quidem fundamento nostro comparabilia.

Quæres. Quomodo se gerere debeat Confessarius cum pœnitente, qui hebes adeo est, ac debilis, ut non valeat præcipuos etiam fidei articulos memoriæ mandare, ac retinere?

Resp. P. Th. Du Jardin *de Officio Sacerd., qua Judicis Sect.* 1. §. 3. » Tunc saltem substantiam eorum ei a Confessario ante absolutionem proponendam esse, simul cum formali motivo fidei, ut pœnitens fidem explicitam de iis actu concipiat. Ex: gr. in hunc modum: Nonne firmiter credis dari unum Deum Creatorem cœli et terræ, omnipotentem, æternum, summe bonum etc.? Item tres dari Personas Divinas realiter inter se distinctas, Patrem, Filium, et Spiritum Sanctum, et tamen has Personas non esse nisi unum Deum: item secundam Personam Sanctissimæ Trinitatis, scilicet Dei Patris Filium, eique coæternum, in tempore hominem factum pro redemptione humani generis a captivitate diaboli, conceptum de Spir. Sanct. in utero Virginis Mariæ, et ex ea natum, passum, ac mortuum in Cruce, deinde a mortuis propria virtute resurrexisse, Cœlum conscendisse, venturum denique Judicem, ut reddat unicuique secundum opera sua aut præmium, aut supplicium sempiternum? Item *a Deo justificari impium per gratiam ejus, per redemptionem, quæ est in Christo Jesu*, idest gratiose Deum remittere peccata intuitu meritorum Christi Salvatoris? Nonne, inquam, hisce, aliisque Catholicæ fidei veritatibus, indubitanter ac firmiter assentiris, et quidem fide divina, quia Deus ipse prima veritas fallere, et falli nescia eas revelavit, et ut sic revelatæ ab Ecclesia nobis credendæ proponuntur? Maxime autem, *subdit idem*, tales propositiones, ac interrogationes faciendæ sunt, ubi periculum fuerit in mora; ex. gr. si pœnitens mysteriorum fidei ignarus extremo mortis periculo laboret. Quando vero pœnitens prælucente fide illa actuali sufficientem de peccatis elicuerit contritionem, absolutionis capax censendus erit, licet eorumdem mysteriorum exactam notitiam memoria tenere non possit. «

§. III. *De Præcepto actus Fidei eliciendi.*

Fides cadit sub speciali præcepto.

I. Certum est, extare præceptum divinum speciale de habenda Fide Christiana. Nam Christus apud Marci 1. dixit: *Credite Evangelio*, in quo Christi fides annuntiatur; et cap. ult. *Prædicate Evangelium .... qui crediderit salvus erit; qui vero non crediderit, condemnabitur*: non credit autem tam qui fidem non præstat, quam qui ignorat; quamvis ille non credat privative, seu contrarie, hic vero negative: unde Innoc. XI. hanc thesim confixit n. 16. *Fides non censetur cadere sub præceptum speciale, et secundum se.*

Adultus tenetur scire articulos Symboli Apostolici.

II. Cum autem dixerimus de credendis necessitate medii; superest dicendum circa credenda, et sciendа necessitate præcepti: hæc sunt ex S. Th. 2. 2. q. 2. a. 5. *Quantum ad prima credibilia quæ sunt articuli fidei* (nempe in Symbolo contenti), *tenetur homo explicite credere, sicut et tenetur habere fidem.* Unde S. Carolus Borromæus in sua Instr. Confessar. *Quisquis ad usum rationis pervenit, tenetur sub pœna peccati mortalis scire omnes illos Symboli Apostolici articulos, qui solemniter ab Ecclesia celebrantur, saltem quoad substantiam.* Ratio est manifesta, quia unusquisque tenetur scire principia, et regulas saltem principaliores professionis suæ.

Item Sacramenta, et dispositiones ad illa digna recipienda.

III. Tenentur item adulti scire Sacramenta, saltem illa quæ recipere debent, respective ad eorum statum et ætatem; eorumdemque efficaciam ad gratiam conferendam; dispositiones ad digne illa recipienda requisitas; item Sacrificium Missæ; Decalogi, et Ecclesiæ præcepta; nec non obligationes præcipuas ad proprium statum pertinentes. Præterea Orationem Dominicam, Salutationem Angelicam; Symbolum, ut dixi; item Sanctorum invocationem;

Reliquiarum Sacrarum, atque Imaginum cultum; Purgatorii existentiam, et suffragiorum utilitatem; tandem quomodo elici debeant actus Fidei, Spei, et Charitatis, opera misericordiæ, nec non quæcumque alia, quæ communiter a fidelibus sciuntur, et ad praxim usitatissimam deducuntur: hæc, inquam, omnia sub mortali tenentur scire respective adulti; eoque explicatius, quo majori intelligentiæ, et ministerii gradu donantur; quandoquidem ait S. D. loc. cit. a. 6. ad 1. *Explicatio credendorum non æqualiter quantum ad omnes est de necessitate salutis; quia plura tenentur explicite credere majores, qui habent officium alios instruendi, quam alii.* Hoc perpendant Parochi, Confessarii, Patresfamilias, Præceptores, Doctrinæ Christianæ Ministri: et quicumque alii, quibus aliquorum cura spiritualis incumbit.

✠ Quomodo autem se gerere debeat Confessarius cum illis, quos reperit ignorare quæ necessitate præcepti scienda aut credenda sunt, satis constat ex iis, quæ *t. 2. tr.* 14. c. 4. §. 7. *post n.* 14. adjecta sunt.

Quibus temporibus obliget præceptum divinum de fidei actu eliciendo?

IV. Cum præceptum de eliciendis actibus fidei sit affirmativum, et propterea obliget per se ex vi præcepti divini determinatis temporibus; idcirco, ex communi sententia, hoc præceptum per se obligat 1. in instanti morali usus rationis; quia cum incipiat tunc homo moraliter vivere, strictissimo debito tenetur Conditorem suum recognoscere, et propositis tunc sibi mysteriis fidei firmum assensum præbere: unde S. Aug. serm. 38. novæ edit.: *Hoc est primum præceptum, hoc est initium religionis et vitæ nostræ* (rationalis et Christianæ) *fixum habere cor in fide*: 2. in quovis periculo probabili mortis, et a fortiori in extremis vitæ; quia tunc præcipue tenetur homo in Deum tendere, suæque salutis curam gerere, et tunc quam maxime *inimicus noster diabolus circuit quærens quem devoret*, cui resistendum est *fortiter in fide*; ajebat S. Petr. in Ep. 1. c. 5.: 3. cum gravis ingruit tentatio contra fidem, quæ vinci non posse videatur, nisi contrarius actus fidei eliciatur: quippe cum præceptum fidei vetet omnem dissensum, ac dubitationem circa veritates revelatas, jubet quoque, ut mediis necessariis utamur ad hæc declinanda: 4. quando infidelis fidem amplectitur, vel fidelis in infidelitatem lapsus regreditur ad justificationem, tenetur actum fidei elicere, juxta doctrinam Trid. sess. 6. c. 6. cum tam infidelis sit qui nunquam credidit, quam ille, qui, post fidem habitam, ab ipsa lapsus est; uterque igitur, ut ad justitiam disponatur, ad actus fidei eliciendos tenebitur: 5. quando emittenda est fidei professio vel a legibus, vel a Superiore imposita, quia cum exigatur tunc professio vera, et non simulata fidei, professionem illam emittere formaliter, et ex animo tenetur.

✠ Observandum occurrit, non esse culpabilis omissionis damnandos pueros, quod hoc præceptum de actu fidei eliciendo non impleverint statim ac usum rationis assecuti sunt. Nec enim semper illis proponuntur mysteria credenda cum primum ad usum rationis perveniunt. Ideo in praxi non tam investigandum est, num in pueritia hoc servaverint præceptum, quam curandum, ut in posterum in fidei actibus repetendis sese exerceant; imbuendique sunt, ut id præstare valeant. Legantur P. Concina *t. 1. l. 1. diss. 1. de Fide c.* 11. *n.* 15. et P. Billuart *tr. de Fide diss.* 2. *art.* 3. §. 2.

Propositiones circa hoc confixæ.

V. Ut autem statuatur, quo alio tempore hoc præceptum per se obliget, præmittendæ sunt theses circa illud a S. Sede reprobatæ. Alexander. VII. hanc reprobavit n. 1. *Homo nullo unquam vitæ suæ tempore tenetur elicere actus fidei, spei, et charitatis ex vi præceptorum divinorum ad eas virtutes pertinentium.* Deinde Innoc. XI. hanc damnavit n. 17. *Satis est actus fidei semel in vita elicere*: et istam n. 6. *Probabile est, ne singulis quidem rigorose quinquenniis per se obligare præceptum charitatis*: et idem intelligendum de Fide, et Spe, quarum actus fideli viatori æque sunt necessarii. Igitur certum est, teneri fidelem pluries in vita actum fidei elicere ex vi præcepti divini: item certum est, ad illud teneri sæpius quam infra quinquennium; quo igitur tempore? Respondent doctissimi nostri Bannez in 2. 2. q. 22. a. 1. c. 8. conclus. ult. et Tapia lib. 1. q. 2. a. 2. n. 6. citati a PP. Salmant. tr. 21. c. 2. punct. 3. n. 30. saltem semel singulis annis. Multi tamen existimant, pluries per annum teneri fidelem ad actus fidei eliciendos, et præcipue dum commemoratio mysteriorum Christi celebratur; præsertim si menti occurrat de actu fidei eliciendo. Ratio, et quidem gravis, est, quia ex præcepto divino tenetur fidelis pie vivere juxta instituta christiana, atque ab offensis Dei præcipue gravibus abstinere, et proinde in statu justitiæ se conservare: atqui absque fidei exercitio vix est id moraliter possibile, cum fides illa sit, quæ menti proponit motiva fugiendorum peccatorum, justitiæ prosequendæ, mandatorumque servandorum, et idcirco dicitur a Concil. Trident. sess. 6. c. 6. *Humanæ salutis initium, fundamentum, et radix omnis justificationis*; igitur qui diu vacat a fidei actibus exercendis, vix poterit moraliter se in justitiæ statu conservare; videtur ergo quod sæpius quam semel in anno actus fidei elicere homo teneatur.

Obliga[t] saltem semel in anno. Sed aliis rationabiliter placet sæpius.

VI. Tenetur homo per accidens, idest ex præcepto aliarum virtutum, ad eliciendum actum fidei, quando in vehementi tentatione contra aliam virtutem, puta castitatem, videt se moraliter non posse a lapsu evadere, nisi actus vivæ fidei eliciendo, quibus retundat carnis petulantiam; puta, se confirmando in veritate pœnarum æternarum peccato debitarum etc. Ratio patet, quia cum tenеatur omnia media adhibere, ne labatur, et videat, alia media parum prodesse, et existimet, hoc sibi profuturum, eo uti tenetur; quia in hypothesi est necessarium.

Tenetur per accidens ex præcept[o] aliarum virtutum.

VII. Cum *fides officium a nobis exigat et cordis et linguæ*, ut ait Aug. lib. de fide et symb. c. 1., idcirco ex vi præcepti divini affirmativi tenemur ex Angelico 2. 2. q. 3. a. 2. fidem ore confiteri, *quando per omissionem hujus confessionis subtraheretur honor debitus Deo, aut etiam utilitas proximis impendenda: puta, si quis interrogatus de fide, taceret, et ex hoc crederetur, vel quod non haberet fidem, vel quod fides non esset vera, vel alii per ejus taciturnitatem averterentur a fide: in hujusmodi enim casibus confessio est de necessitate salutis.* Et ad 2. *In casu necessitatis, ubi fides periclitatur, quilibet tenetur fidem suam aliis propalare, vel ad instructionem aliorum fidelium, sive confirmationem; vel ad reprimendam infidelium insultationem.* Quia bonum Religionis est bonum commune, cui cedere debet bonum particulare cujuscumque personæ privatæ. Sed de hoc iterum n. 10.

Tenetur confiteri fidem in casu, quod fides detrimentum patiatur.

VIII. Hinc certum est, quod si quis a potestate

Etiam

[In]terro-[ga]ti a [po]testate [pu]blica.

publica de sua fide interrogetur, tenetur sub mortali illam profiteri, cum Innoc. XI. damnaverit oppositam doctrinam in thesi 18. *Si a potestate publica quis interrogetur fidem ingenue confiteri, ut Deo, et fidei gloriosum, consulo; tacere, ut peccaminosum per se non damno.* Si autem interrogetur quis a persona privata; certum est, quod teneatur respondere, si, ut dixit S. Thom., aliquod detrimentum Religioni, aut proximis immineat: si autem nullum certo immineat detrimentum, dicunt Abulensis, Cajetanus, Sylvester, Suarex, et Prado a Colleg. Salmant. citati t. 21. c. 2. punct. 6. n. 67. quod adhuc teneatur sub mortali respondere. Id verum existimo, si ex responsione nullum timeat grave damnum sibi inferendum, non in odium Religionis; sed ob malitiam interrogantis, et ex odio quod habet in Catholicos, illos graviter vexando, v. g. negando transitum etc. Si autem sibi timeat grave malum, et nulla speretur gloria Deo, et Religioni, sed dumtaxat timeatur ansam præberi improbitati interrogantis, tunc putarem cum Bannex, Axorio, Ledesma, Bonacina, et aliis apud laudatum Collegium, quod tacere, declinare responsum, aut alia indirecta responsione se subtrahere, non esset mortale; quia nullum intervenit Religioni dedecus, ut supponitur, et alioquin grave incurreretur malum, absque ullo bono effectu. Dixi consulto, tacere vel declinare responsum directum; quia nunquam potest quis, absque culpa lethali, se profiteri non Catholicum; id namque continet mendacium perniciosum graviter Religioni, quamvis solo verbo id dicat; et ex se redundat in grave dedecus fidei Catholicæ.

Etiam [al]iquan[do] inter[ro]gati a [p]rivato, [al]iquan[do] non.

Nun[qu]am li[c]et, [q]uamvis [s]olo ver[b]o, serio [s]e profi[t]eri non [C]atholi[c]um.

IX. Ex præcepto Ecclesiastico, *Provisi de Beneficiis quibuscumque curam animarum habentibus, tenentur a die adeptæ possessionis, ad minus intra duos menses in manibus Episcopi, vel eo impedito coram Generali ejus Vicario, seu Officiali, orthodoxæ suæ fidei publicam facere professionem, et in Romanæ Ecclesiæ obedientia se permansuros spondeant, ac jurent.* Ita Concil. Trident. sess. 24. c. 12. de Reformat., quod præceptum obligat sub mortali, ut notant Garcia 3. p. de benef. c. 2. n. 23. Barbosa de pot. Episc. 3. p. allegat. 61. n. 12. et alii. Item *Provisi autem de Canonicatibus, et dignitatibus in Ecclesiis Cathedralibus, non solum coram Episcopo, seu ejus Officiali, sed etiam in Capitulo idem facere teneantur: alioquin prædicti omnes provisi, ut supra, fructus non faciant suos, nec illis possessio suffragetur.* Ita Concilium loco citato. Unde quando Episcopus non est in Capitulo, bis debent emittere hanc professionem, nempe coram Episcopo, et coram Capitulo: et si emittatur coram Capitulo, Sede vacante, debet iterum emitti coram Vicario Capitulari juxta probabiliorem Barbosæ loco cit. n. 18. Hinc Canonicus promotus in Ecclesia non Cathedrali, sed tantum Collegiata, non tenetur ad hanc professionem; quia non est Canonicus Cathedralis: neque coadjutores Canonicorum Cathedralium; quia non sunt Canonici; neque Cappellani, aliique provisi Beneficio simplici in illis Ecclesiis, quia non sunt Beneficia cum cura animarum: ita ex laudatis Auctoribus. Item Patriarchæ, Primates, Archiepiscopi, Episcopi, et alii omnes qui de jure, vel de consuetudine Concilio Provinciali interesse debent, tenentur in prima Synodo Provinciali, professionem præfatam emittere.

Quinam [t]eneantur ad [p]rofes-sionem fidei ex præcepto Eccle-siastico?

Ita ex Concil. laud. sess. 25. c. 2. cum et hi comprehendatur in cap. Concilii, quod hoc titulo inscribitur: *Professio fidei emittenda est ab omnibus gradum aliquem hic nominatum adepturis, aut Beneficium Ecclesiasticum obtenturis etc.* Imo Gregor. XIV. in Bulla data an: 1591. die 15. Martii, quæ incipit *Onus Apostolicæ servitutis*, obstringit præfatos ad hanc professionem emittendam in manu Episcopi illius, cui per Summum Pontificem, aut ejus Legatum fuerit commissum. Item Magistri, Lectores, et Doctores antequam ad hujusmodi gradus promoveantur, et antequam onus publice docendi suscipiant sive sacra, sive profana, tenentur professionem emittere; ita jubente Pio IV. in Bulla quæ incipit *In Sacrosancta*, quæ in Bullario Edition. Rom. est in ordine 102. ubi addit præceptum omnibus Principibus, et Rectoribus cujusvis gradus, aut dignitatis existant, ne permittant, ullum præfatorum publicorum Professorum docendi provinciam suscipere, nisi post emissam professionem; sub pœna Antistitibus interdicti ab ingressu Ecclesiæ; aliis vero excommunicationis latæ sententiæ, et privationis dignitatum etc. Declarans præterea electiones, et promotiones factas esse nullas. Demum Prælatos Regulares ex consuetudine jam præscripta non videri obstrictos ad hanc professionem, docent Ascanius Tamburinus de jure Abbatum t. 2. disp. 8. q. 3. n. 3. et plures alii cum ipso: et Sorbo in Compendio Privilegior. Mendicantium, v. *Professio fidei* refert, Sacram Congreg. ita declarasse. Nihilominus Barbosa Allegat. 61. n. 7. contrarium sustinet, afferens plures auctores innixos Bullæ Pii IV. quæ incipit *Injunctum*; et profecto si Bullis standum sit, hæc sententia est vera; cum Prælati Regulares sint in Ecclesiasiatica dignitate, habente curam animarum, constituti; neque apparet unde eximi possint, nisi probetur consuetudo contraria legitime præscripta. Nota demum, hanc emissionem professionis fidei faciendam esse personaliter, et non per procuratorem, ut constat ex laudatis Bullis.

X. Dictorum occasione, et ad hujus §. complementum, animadvertendum est nemini laicorum licitum esse disputare sive publice, sive private de rebus fidei cum infidelibus, aut hæreticis. Ita Canon, in c. *Quicumque §. inhibemus* de hæret. in 6. *Inhibemus, ne cuiquam laicæ personæ liceat publice, vel privatim disputare de fide catholica. Qui vero contra fecerit, excommunicationis laqueo innodetur.* Quæ excommunicatio est ferendæ sententiæ, ut explicat Glossa ibid. Neque eximitur ab hac prohibitione laicus doctus, ut docet probabilior Navarri l. 5. Consil. tit. de hæret. Consil. 24. n. 2. et aliorum, contra alios Cajetano in 2. 2. q. 10. a. 7. dub. 1. adhærentes. Quia cum lex ista sit fundata in præsumptione juris seu periculi, vim suam retinet: etiam cessante per accidens periculo in casu particulari, ut late probavimus in cap. de leg. §. 5. n. 13. et seq. et manifeste patet, Canonem neminem laicum excipere, sicut excipere facillime potuisset, si voluisset. In aliquo tamen casu, prævalente lege naturali de impedienda injuria Religionis, aut subversione animarum, quando nimirum nulla persona idonea adesset, quæ reprimere posset infidelem aliquem Religioni insultantem, cum auditorum fidelium periculo; posset laicus vere doctus et sufficiens coercendæ obloquentis temeritati, ipsi respondere,

Nemini laico licet disputare de fide cum infidelibus.

Nisi in aliquo necessitatis casu.

eumdemque revincere, ad fidei decus sustinendum, et ad præcavendum auditorum periculum. Ecclesiasticis itaque personis sive Sæcularibus, sive Regularibus non sufficienter doctis disputare de fide, est vetitum sub mortali, non quidem ex vi prædicti Canonis, qui de illis nil meminit, sed ex lege naturali suadente, non esse ab indocto exponendam Religionem periculo irrisionis cum adstantium scandalo: et est communis. Solis itaque viris Ecclesiasticis doctis id conceditur ex communi sententia. Animadvertant autem, quod non sufficit quicumque doctrinæ gradus, aut qualiscumque in Theologia scientia, ad hujusmodi provinciam suscipiendam, ut dicatur quis doctus ad eam feliciter consummandam; sed requiritur peritia in Eccl. historia, in S. Scriptura, in SS. Patribus, et præcipue in Theologia Dogmatum; scire etiam oportet varia hæresum systemata, multaque effugia, quibus argumenta nostra declinare conantur; qua peritia quamvis non pauci se potiri sibi suadeant, multi reapse sunt aut leviter dumtaxat eadem aspersi, aut omnino in eadem peregrini, eapropter imparati, ut cum heterodoxis hujusce temporis, quorum plurimi sunt eruditissimi, signa conferre feliciter valeant. Vir itaque prudens prius exacte perpendat proprias, et adversarii vires, antequam dogmaticam disputationem suscipiat.

§. IV. *De illicita, aut licita fidei dissimulatione.*

Quot signorum genera falsæ religionis, qualisque eorum usus illicitus?

I. TRia signorum, aut vestimentorum genera inveniuntur; primum juxta morem regionum, et commune incolis illarum; quorum usus etiam fidelibus ibi degentibus non est illicitus, v. g. vestis talaris colorata in regionibus Orientalibus. Secundum est genus signorum ad profitendam sectam institutorum, vel ad profitendum cultum auctori sectæ, vel ad significandum honorem magisterii in tali secta: et hoc deferre vetitum esse sub mortali fidelibus, docet fera communis, et vera sententia cum Cajetano in Sum. v. Habitus: quia id est profiteri exterius falsam sectam, atque peccatum grave contra præceptum negativum fidei de nunquam profitenda, etiam dumtaxat exterius, falsa religione. Tertium est illorum signorum non institutorum ad profitendam sectam, sed ad ipsam distinguendam ab aliis; et propterea conceduntur, aut imponuntur tantummodo personis talis sectæ, et non aliis: puta pileus rubri coloris Venetiis ad Hebræos ab omnibus aliis distinguendos; quemadmodum Romæ pileus flavi coloris: et de his signis contentio est inter Doctores etiam nostrates: probabilior tamen videtur opinio S. Antonini p. 1. tit. 12. c. 6; et Cajetani 2. 2. q. 3. a. 2. et aliorum docentium, talia signa esse fidelibus sub mortali vetita, non obstante quocumque damno, aut periculo. Ratio est, quia qui verbo se declarat Judæum, aut Turcam, juxta omnes peccat lethaliter; igitur etiam peccabit ille, qui facto talem se prodit. Confirmatur, quia tale signum nequit distinguere fidelem ab infideli, nisi significando illum, qui eo utitur, esse infidelem, et dum quis vult eo uti, volt etiam ab aliis se reputari infidelem: atqui velle significare se infidelem, et talem ab aliis reputari, ex terminis est gravis fidei injuria, et actio opposita exteriori confessioni fidei, immo saltem indirecte, et facto exterior negatio fidei; igitur non potest esse immunis a peccato mortali. Hæc momenta sunt adeo solida, ut collata cum addoctis ab alioquin doctissimo Bannez 2. 2. q. 3. a. 2. dub. 2., nedum longe graviora apparent, sed ita eadem elidunt, ut solida probabilitate illa expolient: videsis loc. cit.; et judices.

* Adversus quascumque simulationes falsæ religionis Constitut. edidit S. P. Benedictus XIV. insertam *t. 1. sui Bull. n.* 89. eujus initium est: *Inter omnigenas.*

Nunquam licet etiam verbo negare se fidelem, simulare falsam religionem.

II. Hinc a fortiori nunquam licet, ob quodvis motivum, exterius negare fidem: ait enim Christus Matth. 10. *Qui negaverit me coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo.* Propterea, in hujusmodi excessum etiam ab antiquioris Ecclesiæ praxi statuti sunt Canones pœnitentiales, indicati a SS. Greg. Thaumaturgo, Nysseno, Cypriano, et aliis. Similis peccati reus efficitur, qui etiam oretenus negat, se esse Christianum, Catholicum, Papistam, et se asserit Turcam, Hebræum etc. ut etiam supra indicavimus; hæc enim omnia opponuntur præcepto negativo fidei de eadem nunquam directe, aut indirecte neganda etiam oretenus. Eodem præcepto vetatur simulatio falsæ religionis, ob idem motivum gravis injuriæ Religioni illatæ.

Neque Sacris, aut concionibus hæreticorum interesse.

III. Est semper mortale communicare cœnæ hæreticæ, aut hæreticorum sacris cæremoniis, precibus etc.; quia facto et signo externo esset virtualiter profiteri eorum religionem. Similiter neque licet eorum concionibus interesse, præcipue data opera, et frequenter, ob idem motivum; et multo minus liceret, si fidelis compelleretur a Principe hæretico illis interesse, titulo honoris exhibendi suæ sectæ; cum enim id esset cooperari ad sectæ falsæ commendationem, etiam cum vitæ jactura recusandum est.

Licet in persecutione, fugere, aliquando non.

IV. Licet fideli fugere, vel se occultare tempore persecutionis contra fideles excitatæ, dummodo ex hac fuga nullum sequatur detrimentum Religioni, aut proximo. Ita docuit Christus Matth. 10. *Cum persequentur vos in civitate ista, fugite in aliam:* idque pluries ipsi quoque Sancti sunt exculi. Egregie de hoc disserit S. Athanasius in sua Apologia. Consulto dixi, dummodo ex hac fuga etc.; quia si fugiens sit moraliter necessarios ad cæteros confirmandos, tunc ex charitate sub gravi obligante remanere tenetur, et simul ex justitia, si Parochus sit, aut cura illarum animarum sibi incumbat. Poterit nihilominus accidere, quod neque hic peccet se occultando, aut subtrahendo, si ex hac subtractione major utilitas Ecclesiæ, et fidelium prudenter speretur, dummodo tamen interea prospiciat ovibus illis de opportuna assistentia per administros.

Aliquando est graviter illicita fidei professio.

V. Publica fidei confessio quandoque est illicita, et prohibita: 1. quando quis sponte, ac temere se offert, non requisitus, tam ad fidem profitendam, quam ad tormenta subeunda, quibus forte impar est illius constantia, et exinde in negationem prolabi possit cum maximo Religionis dedecore, et aliorum scandalo. Neque excusant exempla quædam Sanctorum; qui specialissimo Spiritus Sancti impulsu id egerunt; qui impulsus raro evenit, neque est de facili præsumendus. 2. quando ex spontanea fidei professione prævideretur inde secutura crudelior fidelium persecutio, et injuriosior sanctæ fidei insultatio.

Famuli comitan-

VI. Famuli, milites etc. ex debito sui muneris

tes infidelem herum ad sua Sacra quomodo se gerere debeant? comitantes herum infidelem, aut hæreticum ad sua templa, ibique stantes capite discooperto, aliaque signa reverentiæ hero suo exhibentes, illicite non agunt; quandoquidem illa faciant, non in reverentiam Idoli, aut Sacrorum illorum, sed tantummodo sui heri, cui civilem illum cultum debent; quem cultum etiam Naaman Syro permisit Elisæus 4. Reg. c. 5. ut suo Principi deferret. Cæterum consulendi sunt, ut quam primum possint, de alio hero sibi prospiciant; quia in magno versantur periculo, ne aliquando, humano respectu compulsi, aliquid exterius agant, quod graviter Catholicam Religionem lædere possit.

Peti aliquando potest Sacramentum ab infideli. VII. Excusatur Cathecumenus, qui in extrema necessitate constitutus Baptismum peteret ab hæretico, aut alio apostata, deficienta quolibet alio magis idoneo, qui illum administraret, quamvis compelleratur eorum templa adire; quia Baptismus est veræ Ecclesiæ Sacramentum ab apostatis secum asportatum, ut ajebat Aug.; et in eo casu, a quocumque regeneretur, regeneratur a vera Ecclesia. Sicut non peccaret fidelis, in eadem necessitate positus, petens absolutionem Sacramentalem a quovis Sacerdote apostata, si alius idoneus absit; ita concedente Tridentino sess. 14. c. 7. quod tunc a quibusvis peccatis, et a quolibet Sacerdote absolutionem obtinere licitum sit. De hoc tamen iterum suo loco in tract. 14. §. 13.

Interesse nuptiis, et funeribus infidelium quando licitum? VIII. Interesse nuptiis, aut funeribus infidelium, aut hæreticorum, ubi simul commorantur fideles, et consuetudo invaluit se mutuo invitandi, non judicatur illicitum a Colleg. Salmant. tr. 21. c. 2. punct. 11. n. 126. alios auctores afferente: dummodo tamen non communicent cum illis in aliquo ritu sacro, et nulla sit scandali suspicio; et adderem ego, dummodo recusare invitationem, haberetur ut offensa.

An liceat comedere carnes diebus vetitis, in regionibus infidelium? IX. Ex Azorio et aliis censet prefatum Collegium loc. cit. num. 129. excusari Catholicum transeuntem per infidelium, et hæreticorum regiones, si ob gravissimum motivum vitæ tuendæ, aut alio simili occultet suam Religionem, vescendo carnibus diebus vetitis, dummodo omnis tollatur scandali suspicio, Religionisque contemptus; quia plures possunt esse causæ ab abstinentia a carnibus dispensantes; unde nullo modo judicatur profiteri falsam sectam, sed dumtaxat anteferre præceptum naturale de gravissimo damno evitando legi positivæ de abstinendo a carnibus. Aliter autem resolvendum esset, quidquid dissentiat laudatum Collegium, si vesci carnibus esset actio protestativa sectæ, quemadmodum est in Anglia illas comedere die Veneris, ubi publice comeduntur in contemptum Ecclesiasticæ legis, et in professionem Calvinismi; tunc enim etiam cum vitæ discrimine abstinendum esset; quia tunc actio illa ammitteret suam indifferentiam, et esset idem, ac se velle exterius teneri pro Calvinista; quod, ut vidimus n. 2. hujus §. est grave sacrilegium Religioni summe injuriosum.

CAPUT II.

De Vitiis Fidei oppositis generatim.

§. I. *De primo vitio Fidei opposito, quod est Infidelitas; variæque explicantur infidelitatis species.*

Infidelitas generatim accepta, triplex quotuplex? I. INfidelitas in communi est carentia fidei. Triplex distinguitur infidelitas generatim accepta, videlicet Negativa, Privativa, et Positiva. Negativa est carentia fidei in illis, qui nihil unquam de fide audierunt, quæ infidelitas non est illis voluntaria, utpote ignota tam in se, quam in alio, cum ignorent unde sequatur, et propterea juxta D. Th. 2. 2. q. 10. a. 1. et communem Theologorum, *Hæc infidelitas non habet rationem peccati, neque damnatur propter infidelitatis peccatum*: et jure merito inter theses Baji a S. Sede reprobatas hæc recensetur: *Infidelitas pure negativa, in his in quibus Christus non est prædicatus, peccatum est.* Privativa est carentia fidei in illis, qui cum aliquid de extantia fidei Christianæ in confuso saltem audierint, vel fidem audire nolunt, vel illuminari non curant, et de eadem inquirere; quamvis positive non dissentiant: et hæc est peccatum lethale. Jo. 5. *Qui non credit, jam judicatus est.* Quia est culpabilis omissio medii ad salutem necessarii, de quo medio tenentur inquirere, qui de eodem aliquid audierant. Positiva, seu contraria, est positiva rejectio veritatum fidei, positivus dissensus earumdem, vel etiam assertio positiva erroris contrarii: et est gravissimum crimen, irrogans gravissimam injuriam Divinæ Veritati.

Quotuplex infidelitas positiva? II. Infidelitas positiva triplex est: Paganismus, Judaismus et Hæresis. *Cum enim* (ait S. D. loc. c. a. 5.) *peccatum infidelitatis consistat in renitendo fidei hoc potest contingere dupliciter; quia aut renititur fidei nondum susceptæ: et talis est infidelitas Paganorum, seu Gentilium: aut renititur fidei Christianæ susceptæ, vel in figura; et sic est infidelitas Judæorum; vel in ipsa manifestatione veritatis, et sic est infidelitas Hæreticorum: unde in generali possunt assignari tres prædictæ species infidelitatis.*

✠ Ad Paganismum reducuntur Athaismus, Deismus, et Mahumetismus; quia Athei, Deistæ, et Mahumetani nunquam professi sunt se suscipere sive in figura, sive in veritate fidem Christi.

§. II. *De Communicatione cum Infidelibus.*

Quomodo et quando sit communicatio cum infidelibus vetita? I. DUplicem distinguas communicationem, Religiosam videlicet, et Civilem: prima est in rebus sacris, et ad Dei cultum pertinentibus: secunda est in rebus ad civile commercium, politicamque societatem spectantibus. Prohibitio in rebus sacris, jam patet ex dictis cap. antec. §. ult. Circa autem communicationem in Matrimoniis celebrandis, fuse dicetur dum de impedimento Matrimonii, quod est disparis cultus, disseremus in tract. 14. c. 7. §. 20. Circa communicationem mere civilem, profecto terrere debent verba Apostolorum Joannis, et Pauli; primi quidem in Ep. 2. dicentis: *Si quis venit ad vos, et hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domum, nec ave ei dixeritis.* Secundus autem Rom. 16. scribit: *Rogo autem vos, fratres, ut observetis eos, qui dissensiones et offendicula, præter doctrinam, quam vos didicistis faciunt, et declinate ab illis.* Quibus verbis saltem frequens, et intima, seu contubernalis communicatio civilis prohiberi videtur; quippe quæ sit plena periculis, experientia teste illorum, qui cum infidelibus præcipue Hæreticis, et etiam Judæis tali communicatione utuntur; etenim partim ex amicitiæ affectu, partim ex dolosa eorumdem collocutione, partim ex conscientia dissoluta fidelis communicantis, grave detrimentum propriæ fidei pietatisque reportant; exinde, præcipue indocti, in plures dubitationes

rapiuntur, et non raro in apertas errorum approbationes labuntur.

Quoad quot capita prohibeatur cum Judæis? II. Communicatio Civilis cum Judæis Ecclesiastico jure quoad decem capita est prohibita, nempe quoad cohabitationem in eadem domo; quoad convivia simul habenda; quoad vescendum eorum azymis; quoad usum ejusdem balnei; quoad usum medicinarum ab eis confectarum; quoad usum medicorum Judæorum; quoad alendos eorum filios in eorum domo; quoad præstandum famulatum eisdem; quoad vinculum famulatus; quoad eos instituendos hæredes, aut legatarios. Ita ex cap. *Nullus*, et ex cap. *Omnes* 28. q. 1. et ex cap. *Judæi* 2. de Judæis. Quæ prohibitiones vigent etiam respectu Mahumetanorum, ut notavit Suarez disp. 18. sect. 6. n. 10. tum quia id aliquando exprimatur in jure, tum quia eadem motiva subsistant, nempe eorum odium in Christianos, et istorum periculum subversionis.

Nonnullæ observationes circa indicatas prohibitiones. III. Nonnulla circa indicatas prohibitiones observanda sunt ex doctissimo Suarez disp. 18. sect. 6., et quod sicuti non licet famulo cohabitare in domo heri Judæi, ita probabilius neque liceat hero Christiano tenere ad cohabitandum in domo sua famulum Judæum; quia eadem imminent pericula respectu aliorum familiarium, a lege inspecta. 2. circa convivia, quod non fiant ex condicto, et data opera tam ad sua accedendo, quam ad propria invitando; non autem prohibentur, si contingant itinerando, vel alio simili accidentali eventu. 3. quoad comestionem azymorum, ne fiat more judaico, aut cum scandalo, aut similibus circumstantiis. 4. quoad balnea, ne simul fiant data opera, secus in accidentali eventu ob sanitatem procurandam, vel alio simili casu. 5. circa medicos, si adsint alii sufficientes, secus in casu necessitatis, quod alius non adsit. Sed lex quoad hoc punctum in magnis etiam civitatibus impune violatur; et puto non ignorantibus Prælatis; unde dubitarem, an ibidem stricte obliget. 6. circa medicinas, intelligitur prohibitio quoad ministrationem et applicationem, non autem quoad emptionem earumdem ab ipsis confectarum, sicut emuntur alia utensilia; eo quod ministratio illa familiaritatem et affectionem conciliet. 7. circa lactandos eorum filios, intelligitur de officio nutricis permanentis in domo eorum: secus si Christiana mulier aliquando extra eorum domos lac præbeat, ne parvulus fame pereat, aut alio rationabili motivo; immo probabilior cum Sylvestro, Azorio et Suarez docet, neque licere Christianis mulieribus id officium permanenter praestare in domo sua; quia adhuc ob frequentes visitationes conjunctorum infantis, imminet periculum familiaritatis, et nocumenti spiritualis. 8. circa famulatum, hunc prohiberi sive præstetur commorando intra domum Judæi, sive extra domum; dummodo famulatus sit diuturnus: unde non prohibentur opifices laborare pro Judæis, neque eorum agros colere, eis jumenta locare etc. quia id non est proprie famulari, nec inducens familiaritatem illam vetitam. 9. circa hæreditatem, prohibetur non tantum ne communitas Judæorum hæres fiat, aut legataria, sed neque personæ particulares, quamvis forte essent testatoris consanguineæ; quia lex fuit instituta in favorem Religionis. Conceditur itaque dumtaxat communicatio civilis in contractibus, dummodo nimia familiaritas evitetur; quod si natura contractus ad hanc compelleret, abstinendum esset a tali contractu.

✠ Catechumeni liberi sunt ab interdicto, quo vetatur institutio Hebræorum in hæredes, vel legatarios; quippe Cathecumeni Catholici habentur.

§. III. *De notione Hæresis, et de vario modo in illam incidendi.*

I. CUM *hæresis nomen* ex D. Th. 2. 2. q. 11. a. 1. *electionem importet* ex Græco, eo quod hæreticus eligat suum sequi judicium contra judicium Ecclesiæ: ideirco definiri potest ex his, quæ tradit S. D. loc. cit. et a. 2. quod sit error voluntarius, cum pertinacia, contra aliquam doctrinam et veritatem fidei Catholicae in eo, qui fidem Christi recepit; quandoquidem sit assensus intellectus voluntarius, et cum advertentia, atque pertinacia, consistente in deliberata voluntate dissentiendi alicui doctrinæ, quam dissentiens scit esse propositam ab Ecclesia, ut de fide tenendam; et ipsi est proposita ut talis. Dixi alicui doctrinæ; quia si omnes rejiceret, esset Apostata potius, quam hæreticus; ut autem sit talis, oportet, ut fidem antea receperit; alioquin esset accensendus Paganis, aut Judæis.

II. Requiritur itaque ad incurrendam hæresim formaliter, ut sit error in intellectu: unde si quis voce hæresim proferret, addito etiam juramento, et quod profert mente non teneret; in illo non esset hæresis formalis; et quamvis peccaret lethaliter peccato scandali, blasphemiæ hæreticalis, et etiam perjurii, et esset denuntiandus ab auditoribus, et haberetur in Ecclesiæ foro ut hæreticus; tamen coram Deo non esset hæreticus, neque in foro conscientiæ excommunicationem reservatam incurreret, quæ contra hæresim formalem dumtaxat est inflicta. Requiritur praeterea, quod error sit voluntarius et deliberatus; unde qui non plena deliberatione, seu insufficiente ad mortale, hæresim aut mente conciperet, aut etiam ore proferret, non esset formaliter hæreticus. Requiritur item assensus errori cum pertinacia, ad quam non requiritur, ut errorem conceptum obstinate defendat, sed sufficit, quod menti occurrat Ecclesiæ auctoritas illum reprobantis, et oppositum definientis de fide, et quod deliberate dissentiat. Circa id notandum, quod quando ipsi sufficienter proponitur Ecclesiæ definitio, adhuc sit hæreticus, quamvis protestetur, se putare talem non esse Ecclesiæ definitionem, quam acceptaret, si sciret esse talem; quia revera adhuc pertinaciter respuit Ecclesiæ auctoritatem, quippe quæ sit illi sufficienter proposita, ut illam acceptare teneatur. Notandum præterea, hæresim incurri, adhærendo propositioni ab Ecclesia damnatæ dumtaxat ut falsæ, aut temerariæ; quia eo ipso censet Ecclesiam circa hujusmodi errare posse, quod est hæreticum. Requiritur insuper, quod dissensus versetur circa propositionem immediate revelatam, et ab Ecclesia propositam; unde qui negaret propositionem mediate tantum revelatam, (qualis est conclusio theologica proprie talis, deducta nempe ex una revelata, et ex altera naturali) non esset hæreticus, ut contra Canum, et alios nonnullos sustinet mihi probabilior. Ratio inter cæteras potior est, quia certitudo conclusionis Theologicæ non est æqualis certitudini fidei, ut fatentur omnes: Igitur neque dissensus veritati Theologicæ erit æqualis in gradu et reatu dissensui veritati fidei: si ergo dissensus veritati fidei inducit notam hæresis, dissensus veritati Theologicæ hanc non inducit, sed

Explicatur melius.

nolam illa inferiorem, et quidem cum peccato lethali. Dixi, quod debeat esse veritas fidei ab Ecclesia proposita, ut indicarem, quod si quis dissentiret revelationi privatim sibi a Deo factæ, et sufficienter propositæ, fortasse hæresis crimen non incurreret, ut docent plures contra alios; eo quod objectum fidei Theologicæ, per oppositionem ad quam dumtaxat hæresis dicitur, est revelatio Divina, non quocumque modo, sed tantum ab Ecclesia proposita: unde veritates illæ, quæ in revelationibus privatis, et sufficienter sibi a Deo propositis creduntur, non creduntur fide Theologica, sed fide Divina communiter dicta; sola autem fides theologalis Ecclesiæ propositione dirigitur, qua mediante Deus suam Ecclesiam regit: unde dissentiens his revelationibus privatis, et sufficienter propositis, quamvis graviter peccaret, quia sunt sufficienter sibi a Deo propositæ, censuras contra hæreticos non incurreret.

Videtur magis consona menti Divi Thomæ sententia Suarezii, Bellarmini, Contensonii, Eminentiss. Gotti, Simonetti, aliorumque, qui censent, revelationem privatam, dummodo certo constet esse a Deo, credendam esse ab eo, cui fit, fide theologica. Quippe S. D. 2. 2. q. 1. a. 1. hæc habet: *In fide, si consideremus rationem formalem objecti, nihil aliud est, quam veritas prima. Non enim fides, de qua loquimur, assentit alicui, nisi quod est a Deo revelatum.* Cum igitur etiam in revelationibus privatis habeatur divinum testimonium, quod est motivum formale fidei theologicæ, sponte fluit, has etiam credendas esse fide theologica ab eo, cui fiunt, dummodo tamen, ut jam diximus, certo constet, esse a Deo. Alia docet S. Th. ib. ex quibus eadem positio magis firmatur et roboratur. Legesis inter cæteros laudatum Em. Gotti in 2. 2. *q.* 1. *Dub.* 3. §. 1. *a.* 2. qui etiam omnia quæ in contrario afferuntur, enervat, atque convellit.

Hinc præcitati DD. recte colligunt, quod hæreticus foret coram Deo, qui revelationi sibi divinitus factæ non crederet, quamvis in Ecclesia non haberetur ut hæreticus, quia non adversaretur revelationi, quam communiter omnibus proponit Ecclesia.

Qui autem cupit callere regulas, veras revelationes a falsis discernendi, adeat Em. Cardin. Bona *Tr. de Discret. Spirituum c.* 20.

Dubium de fide quotuplex? III. Dubitare de rebus fidei potest evenire vel dubio positivo, vel negativo: dubio positivo, quando quis deliberate dubitat de aliqua fidei veritate sufficienter proposita, judicando, eam esse incertam, posse esse non veram, posse esse ambiguas veritates ab Ecclesia propositas etc. Dubio negativo, dum manet quis suspensus circa aliquam fidei veritatem inter assensum et dissensum: et hoc dupliciter, vel suspensione imperata a voluntate, et deliberate volita, ob vim sibi factam a motivis fidei oppositis; vel suspensione non imperata et volita ob dicta motiva opposita, neque ob metum errandi si assentiatur; sed propter aliud motivum, nempe mentem alio divertendi, vel ad aliud honestum: quo præmisso

Dubitans quando sit hæreticus? IV. Advertenter dubitans dubio positivo semper lethaliter peccat, et est vere hæreticus, juxta omnes. Colligitur ex c. 2. de hæret. ubi dicitur: *Dubius in fide infidelis est.* Et ex Concil. Lateran. V. sess. 8., ubi tamquam hæretici damnantur dubitantes de animæ rationalis immortalitate. Ratio patet, quia putat, Ecclesiam in rebus fidei proponendis errare posse: et idem dicendum de dubitante dubio negativo, primo loco explicato, ob eamdem rationem; quia æquivalenter judicat, Ecclesiam errare posse. Dubitans autem dubio negativo secundo loco explicato, si non instet præceptum affirmativum de fidei actu eliciendo, non videtur graviter peccare, et multo minus esse hæreticus; tum quia nullum elicit judicium fidei oppositum, sive formaliter, sive æquivalenter; non enim suspendit actum ob timorem errandi, neque ob vim motivorum adversantium, sed vel ne mentem plus æquo fatiget; vel ne phantasiam torqueat, si scrupulosus; vel ut aliquid aliud honestum cogitet; vel ob aliud honestum motivum.

Hæresis alia formalis, alia materialis: formalis alia interna, et hæc alia manifesta, alia occulta. V. Dividitur primo hæresis in formalem, et materialem; prima illa est, cujus notionem tradidimus; secunda est, quando quis errorem tenet contra fidem, omnino ignorans esse talem; qui si sit in debito sciendi, reus est ignorantiæ vincibilis lethalis; secus si non habeat debitum sciendi. Qui vero profert hæresim, sciens esse talem, sed animo illam non tenet, non est quidem hæresis materialis, sed vera blasphemia hæreticalis, et lethaliter peccat: imo est ab auditoribus denunciandus, ut dixi. Dividitur insuper hæresis formalis in internam et externam: interna est quæ deliberate mente concipitur, et retinetur, nullo signo exteriori facto, illam significante; externa vero, quæ et mente concipitur, et aliquo signo exteriori sufficienter manifestatur; idque evenire potest vel manifeste, vel occulte: manifeste, quando aliquibus videntibus, vel audientibus manifestatur; et tunc dicitur omnino per se manifesta: occulte autem, quando significatio exterior erroris mente concepti occulte fit, idest nemine vidente, vel audiente; et tunc dicitur manifesta per se, et occulta per accidens.

Pœnæ temporales hæreticorum. VI. Pœna contra hæreticos formales, et externos aliæ sunt spirituales, aliæ temporales; illarum prima, si hæresis sit notoria, est infamia juris, reddens inhabilem ad quascumque honores, dignitates, et officia: Ita in cap. *Infames* 6. q. 1. et in cap. *Statutum* 2. de hæret. in 5. Secunda est confiscatio omnium bonorum hæretici: Ita in lege *Manichæos* cod. de hæret. quæ non obligat ante judicis sententiam. Tertia est pœna perpetui carceris: Ita in cap. *Excommunicamus* 1. de hæret. Quarta est pœna mortis: Ita in lege *Ariani* cod. de hæret. et lege *Culpa* cod. de maleficiis, et alibi.

Pœnæ spirituales hæreticorum. VII. Spiritualium prima est excommunicatio major latæ sententiæ, quæ incurritur ipso facto ac hæresis signo sufficienti significatur; ut infesius explicabitur, et est Pontifici reservata: ex multis locis juris, sed præcipue ex Constit. Bullæ Cœnæ Domini clausula 1. Secunda est irregularitas, ut patet in cap. *Nos* 51. dist. §. *idem Daniel.* 2. qu. 7. et alibi; quæ pœna juxta multos apud Salmant. tr. 10. cap. 8. punct. 8. n. 79. incurritur solum ob infamiam facti; qua cessante, sive quia hæresis fuit occulta, sive quia correcta per emendationem, non incurritur. Opposita tamen opinio nostri Donati Laynensis t. 2. tr. 5. qu. 21. n. 5. alios referentis, est verosimilior: tum quia Jura loquuntur universaliter; tum maxime, quia Clemens VII. RR. Inquisitoribus concessit facultatem dispensandi ab irregularitate contracta propter hæresim occultam; quæ profecto facultas esset superflua, nisi contraheretur irregularitas. Vide Sylvestrum v. Crimen q. 2. n. 3.

Reiffenstuel lib. 4. decretal. tit. 5. n. 255. et hæc est communior. Tertia est privatio potestatis spiritualis jurisdictionis, et etiam Ordinis, quoad usum licitum Ordinis ejusdem; ita in cap. *Si quis voluerit* 1. q. 7. et alibi. Quarta est privatio Beneficiorum, officiorum rite acquisitorum, et inhabilitas ad alia obtinenda: ita in cap. *Commissi* de hæret. in 6. et alibi. Quinta est privatio sepulturæ Ecclesiasticæ in cap. *Quicumque* de hæret. in 6. et alibi.

* Num autem sublata Episcopis per Bullam Cœnæ facultate absolvendi ab hæresi occulta, ablata etiam censeri debeat facultas dispensandi ab irregularitate propter illam contracta, opportunius ad examen vocabimus, et discutiemus *t.* 2. *tr.* 15. *cap.* 6. *de Irregular.* §. 9.

Requisita ad incurrendam excommunicationis pœnam.

VIII. Ad incurrendam excommunicationem majorem Pontifici reservatam, requiritur primo, quod hæresis mente concepta aliquo signo exteriori sufficienter manifestetur, tametsi occultissime, atque nemine prorsus vidente aut audiente: quapropter qui hæresim sola mente concepit, et mente tantum profitetur, quamvis coram Deo sit vere hæreticus, talis in Ecclesiæ foro non habetur, neque excommunicationem incurrit; quemadmodum neque illam incurrit in foro conscientiæ, qui hæresim exterius profitetur sive solus, sive coram aliis, quam tamen mente et animo non tenet, sed rejicit. Ad excommunicationem igitur incurrendam utrumque requiritur, nempe et hæresis advertenter mente concepta, et exterius significata, quamvis a nemine id cognoscatur; quia quamvis a nemine id sciatur, cum tamen sit exterius significata, Ecclesiæ judicio subjici potest: et mere per accidens est, quod a nemine id sciatur. Unde tametsi ad judicium faciendum per sententiam particularem, et punitivam, et temporalem, sit necessarie cognitio causæ ordine judiciali per testes etc.; neutiquam id requiritur in judicio per sententiam juris generalem, medicinalem, et mere spiritualem; tunc enim pœna hujusmodi conditionate infertur, nempe in hypothesi, quod ab aliquo tale delictum tali modo perpetretur; et propterea satis est, quod delictum externum puniendum innotescat peccanti, sitque eo modo factum, quo sub pœna prohibetur. Requiritur præterea ad censuram incurrendam, ut signum exterius sit determinate significans hæresim sive ex ipsa natura signi, sive consuetudine, si ex quovis capite: eo quod si signum sit indifferens, et indeterminatum, et aliquid aliud possit significare, et determinate non significet hæresim, non verificatur, quod hanc significet. Unde, juxta mihi probabiliorem, verba vere æquivoca non sufficiunt ad incurrendam censuram; quia neque ista verba determinate significant hæresim, et eadem videtur esse ratio pro his, ac pro indifferentibus, et indeterminatis, de quibus alioquin adversarii non dubitant; vel igitur assignent quid intersit inter indifferens, seu indeterminatum, et æquivocum; vel nobiscum sentiant.

Quid dicendum de eo, qui vitam ex se gignentem hæresis suspicionem duceret?

IX. Qui autem vitam ducit ex natura sua gignentem hæresis suspicionem vehementem; puta qui nunquam, aut rarissime Missam audit, aut duas uxores habet, aut diebus jejunii semper aut quasi semper sine ulla necessitate cibis vetitis vescitur, si animo teneat errores oppositos fidei, censuram incurrit; quia signo sufficienter determinato hæresim manifestat; et hujusmodi est denunciandus.

Quis possit ab hæresi et censura absolvere?

X. Ab hæresi mere interna, et nullo signo sufficienter externo manifestata absolvere potest quilibet Confessarius approbatus; eo quod, ut plerique affirmant, reservetur Pontifici ob censuram adnexam, quæ non afficit hæresim mere internam. Et idem dicas de hæresi exterius significata, sed revera animo asserta, quia excommunicatio afficit veram hæresim, quæ requirit errorem in intellectu. Quia tamen hæc esset vera blasphemia hæreticalis, plerumque ab Ordinariis sibi reservata, idcirco carens facultate in reservata, illam petere ab Episcopo deberet. Absolutio ab hæresi mente concepta, et signo externo manifestata, quamvis occultissime, spectat ad summum Pontificem; vel si crimen non fuerit publicum, ad Sac. Congregat. Pœnitentiariæ, quæ dumtaxat concedere solet facultatem pro foro conscientiæ, relinquendo reum expositum pro foro exteriori judiciali, casu quo accusaretur. Inquisitores autem plerumque absolvunt a vinculo excommunicationis, post præmissam abjurationem etc. qua sublata, pœnitens potest a quocumque Confessario absolvi a peccato: imo aliquando possunt hanc facultatem aliis subdelegare.

* S. P. Benedictus XIV. *de Synodo Diœc. l.* 9. *c.* 4. *n.* 3. absque limitatione pronunciat, quod tam Inquisitor, quam Episcopus potest resipiscentem hæreticum, aut sponte coram se comparentem, aut ad suum forum quoquo modo deductum, Ecclesiæ reconciliare, et pro utroque foro absolvere a censura, in quam propter hæresim incidit. Hoc firmat ipse auctoritate plurium Doctorum, ac deinde subdit: Quinimo uterque potest pœnitentem hæreticum, postquam suos ejuravit errores, ad simplicem Confessarium remittere, ut ab eo absolvatur; eamque absolutionem, licet a Confessario datam in foro sacramentali, prodesse etiam pro foro externo, a cujus jurisdictione promanat, recte observat Thomas del Bene *de Offic. S. Inquisit. p.* 1. *dub.* 57. Plura de ordinaria potestate Episcoporum inquirendi in hæreticos, eosque Ecclesiæ reconciliandi, congesta sunt ab Alteserra *de Jurisd. Eccles. l.* 4. *c.* 3. et novissime a P. Joanne Antonio Bianchi *de potest. Ecclesiæ t.* 3. *l.* 1. §. 10. *n.* 2. et 3. Plura itidem ad rem facientia legi possunt in Colloquiis Andegavensibus mensis Maji 1713. *qu.* 4. *pag.* 110.

Ostendit autem contra plures idem S. P. *ib. n.* 5. *et seq.* ademptam fuisse Episcopis per Bullam Cœnæ facultatem absolvendi ab hæresi occulta iisdem tributam a Concilio Trid. *Sess.* 24. *c.* 6. *de reform.* adeoque qui interius fidei articulo dissentitur, suumque dissensum aliquo exteriori signo pandit, quin tamen idcirco sit ad forum judiciale deductus, nequit ab Episcopo pro foro conscientiæ absolvi, licet ejus delictum sit occultum.

Demum *cap.* 5. in quo argumenta evertit, quibus speciatim suffulti nonnulli Auctores Gallicani, facultatem absolvendi ab hæresi, quam aliis ablatam haud difficulter admittunt, in suæ nationis Episcopis intactam perseverare asseverant; *num.* 5. observat, quod Episcopi non debent quoad hoc postpositos se credere Inquisitoribus (sicut nonnullos Episcopos conqueri se audivisse testatur) quasi Inquisitoribus illa detur facultas, quæ ipsis denegatur. Etenim, *ait*, (ut jam prænotavimus) aut sermo est de hæretico ad forum judiciale deducto, sive sponte suum delictum ad idem forum deferente; et tam Episcopus, quam Inquisitor potest illum pro utroque foro absolvere, et in Ecclesiæ gremium recipe-

re: aut sermo est de hæretico occulto, et istum neque Episcopus, neque Inquisitor potest absolvere a vinculo excommunicationis, qua coram Deo, atque in foro conscientiæ est innodatus; ac propterea Card. Albitius *in suo tr. de Inconst. in Fide c.* 25. *n.* 16. opportune et fortasse ad prædictam præoccupandam Episcoporum querimoniam, scripsit: *Quod dictum est de Episcopis, idem dicendum est de Inquisitoribus, qui nullo modo habent facultatem obsolvendi hæreticos in foro conscientiæ*: idemque animadvertit Card. Petra *in Com. ad Const.* 18. *Innoc. IV. t.* 3. *n.* 28. inquiens: *Quamvis autem Inquisitores ob hæresi in foro judiciali absolvere possint, et talis absolutio pro utroque foro judicioli suffragetur, ut dixi; in foro tamen conscientiæ ejusmodi facultatem nec habent, nec expedit, ut habeant.* Legatur laudatus S. P. *locis citatis*, in quibus alia plura scitu dignissima docet.

§. IV. *De Apostasia.*

In quo consistat Apostasia? I. Apostasia ex S. Th. 2. 2. qu. 12. a. 1. *est retrocessio hominis baptizati a tota fide*; ex quo patet ejus differentia ab hæresi, quæ alioquos tantum fidei articulos rejicit; differentia quidem non specifica, ut contendunt nostri alioquin eximii Sylvester, Canus, Turrecremata; sed ex parte termini, a quo dumtaxat distat quod magis, et minus, ita aperte docente Angelico Magistro ad 3. *Apostasia non importat determinatam speciem infidelitatis; sed quamdam circumstantiam aggravantem.* Quia idem est objectum specificum utriusque, cum sola diversitate majoris extensionis materialis. Si autem inspiciatur terminus ad quem Apostasiæ, tunc novam potest afferre speciem, ut si Apostata transeat ad Judaismum, aut Mahometismum, quæ reapse sunt species diversæ infidelitatis, et forte in hoc sensu loquuti fuere illi summi viri.

Quomodo Confessario exponenda? II. Cum igitur Apostasia sit circumstantia notabilissime aggravans infidelitatem hæresis, erit in Confessione exponenda; quemadmodum incidens in plures hæreses, tenetur exprimere pluralitatem hæresum; dicendo, negavi tot veritates etc.; quandoquidem unaquæque addat gravitatem admodum notabilem.

✠ Triplex est Apostasia, nempe a Fide, a Religione, et ab Ordine. De Apostasia a Fide satis dictum est ab Auctore. Nunc aliquid addendum de Apostasia tum a Religione, tum ab Ordine. Qui Religionem approbatam, quam tacite vel expresse professus est, sine legitima Superiorum licentia deserit cum animo non redeundi, etiamsi habitum non dimittat, est Apostata. Quod si dimittat habitum, ipso facto excommunicatur cap. *Ut periculoso*, tit. ne Clerici, et Monachi *in* 6. *l.* 13. Si vero non dimittat habitum, jure communi non excommunicatur, sed unusquisque consulere debet leges sui Ordinis. In Ordine Prædicatorum excommunicatur ipso facto *dist.* 1. *c.* 10. *litt. A.* Item si temere, animo scilicet vagandi, etsi cum voluntate redeundi, non est quidem Apostata, attamen ipso facto excommunicatur, *cap. cit.* Legatur P. Billuart *tr. de Fide diss.* 4. *a.* 4. ubi plura adjungit scitu digna. Pariter Apostata est qui ab Ordine Sacro sine legitima dispensatione retrocedit ad statum sæcularem; non item qui a Minoribus dumtaxat recedit. Animadvertendum autem, Apostatas a Religione, et ab Ordine eo ipso a Christiana Religione non desciscere.

Dissertationes de Blasphemia opportunius transferimus ad tractatum de Vitiis oppositis virtuti Religionis; nempe in c. 13. §. 6. hujus tract. 4.

CAPUT III.

De Libris Prohibitis.

Disserere de Libris prohibitis est quid complens tractationem de Vitiis Fidei oppositis. Propterea antequam ad agendum de Spe Theologali accedamus, hoc caput completivum præsentis materiæ adjicere lubet.

§. I. *De Libris hæreticorum, ac prohibitione tum ejusmodi, tum alios libros afficiente.*

I. Nots in primis, librum hæreticum esse illum, qui vel in toto, vel in aliqua sui parte errores continet contra fidem: librum hæretici dici illum, qui fuit ab hæretico compositus, quamvis hæresim non contineat: librum prohibitum esse illum, qui in indice prohibitorum continetur, a quocumque fuerit editus. *Quid liber hæreticus, liber hæretici, et liber prohibitus?*

II. Lex hæretici libri lectionem, etc. prohibens est hujus tenoris in Bulla Cœnæ Domini Claus. 2. *Excommunicamus hæreticorum libros hæresim continentes, vel de religione tractantes, sine auctoritate nostra, et Sedis Apostolicæ scienter legentes, aut retinentes, imprimentes, seu quomodolibet defendentes, ex quavis causa, publice, vel occulte quovis ingenio, vel colore.* Expendamus modo singula verba: Debet igitur 1. esse liber hæretici ab hæretico compositus; propterea sub hac prohibitione non cadunt libri infidelium non baptizatorum, neque libri auctorum Catholicorum hæresim referentes, vel continentes, vel hæretici alicujus adnotationibus, scholiis, observationibus referti: qui igitur hujusmodi librum legeret, retineret etc. dum est prohibitus, peccaret quidem contra prohibitionem, et etiam excommunicationem Indicis incurreret; sed non ageret contra hanc legem, eo quod hæretici nomine intelligitur 1. qui est damnatus sive personaliter, et nominatim; sive in sua secta, de qua ortus est; 2. ille, qui tametsi inter Catholicos ortus et educatus, tamen liber ab eo compositus ex professo hæreses defendit, et Catholicas veritates impugnat. *Quid liber hæretici continens?*

III. Nomine Libri, juxta Romanæ Curiæ stylum, intelliguntur etiam Manuscripta, etiam concio aliqua, epistola etc. de Religione tractans; item Præfatio, Index; immo etiam paucæ lineæ, si vel errorem, vel præsumptum erroris fundamentum contineant, et cum tali notitia legantur. Ratio est, quia respectu horum omnium viget motivum, et intentum legis relatæ. Datur nihilominus parvitas materiæ: quæ nec mortale, nec censuram inducat: quænam autem illa sit, sapientis et prudentis judicio circumstantias considerantis relinquitur decernenda. Illud docent auctores, quod eadem excommunicatione innodetur Bibliopola, qui folia libri hæretici jam dissuti retinet ad modum massæ chartaceæ, ad involvendos alios libros; quia adhuc non destruitur liber hæreticus, sed ejus venenum diffunditur; eum folia possint legi quocumque deferantur. *Quid intelligatur nomine libri?*

IV. Sufficit, quod hæresim contineat, quamvis in *Quid significet*

Ly hæresim continens?

minima sui parte, etiamsi cætera omnia sana sint; quia adhuc verificantur verba legis. Nec quidquam prodest abradere pauca illa verba, ut optime notat Sanchez l. 2. Mor. c. 16. n. 35., quia hæc erasio particulari auctoritate facta non eximit librum a communi opinione, quin sit talis ordinis et classis. Idemque dicendum de libris hæreticorum, quorum præcipuus scopus sit de historicis agere, quibus veluti per accidens interseruntur identidem errores: quia adhuc locum habeut verba legis.

Quid significet ly de Religione tractantes?

V. Sufficit etiam, quod liber hæretici de Religione tractet, quamvis eam non impugnet, immo defendat; quia finis legis est amovere ab omni periculo fideles, quod etiam subest legendo opera sana (si quæ tamen talia sint undequaque) hæreticorum in materia Religionis, ne lector afficiatur erga auctorem, et alliciatur etiam ad alia ejus opera legenda, et pedetentim disponatur ad exsugendos errores. Nomine autem operis de Religione tractantis intelliguntur Commentaria in Scripturam, Conciones, Disputationes Theologicæ cujusve generis etiam moralis, de Institutis Religionum, de Metaphysica, ubi agitur de Deo, ejusque Attributis, ut Auctore naturali, hisque similia.

Distinctio inter libros hæreticorum, et hæresiarcharum.

VI. Distinguendum est inter libros hæreticorum, et hæresiarcharum, qui sunt hæresis auctores; si enim sint hæreticorum, comprehenduntur sub lege præfata solum libri hæresim continentes, vel de Religione tractantes, non vero cæteri, puta de poesi, aut humana literatura, nisi aliunde sint prohibiti: hæresiarcharum vero omnes omnino libri sunt prohibiti, et eos legens, præter peccatum mortale, incurrit excommunicationem Indicis, quæ non est reservata, non vero excommunicationem reservatam, nisi legat de Religione tractantes. Lege Contin. Prael. Theol. Hon. Tournely de Decal. c. 1. a. 2. §. 2. concl. 2.

Quid denotetur scientis nomine?

VII. Legens vel retinens debet esse sciens; ac proinde a censura incurrenda excusat ignorantia nedum invincibilis, juxta omnes, verum etiam juxta plures ignorantia vincibilis, quæ non sit affectata, (de quibus disseruimus in tr. 3. cap. 2. de Involuntario §. 5. n. 5.) Notandum tamen, quod quando lex non exigit, ut quis sciens, data opera etc. faciat id, cui est adnexa excommunicatio, ipsa incurritur etiam ob ignorantiam vincibilem: et sola invincibilis tunc excusat: ut iterum dicitur in tr. 15. c. 1.

Quid significetur legentis nomine?

VIII. Plures dicunt, quod legentis nomine non intelligatur qui legit librum, si nihil omnino idioma intelligat; (si enim aliquid intelligat, jam legens censetur) tum quia hæc lectio est mere materialis, et nullo modo formalis; tum quia cessat omnino subversionis periculum, unde censuram non incurrat. Bonaciuæ autem, et aliis videtur, censuram incurrere, eum vere sit legens. Qui legentem casu audit, non incurrit censuram: potest tamen peccare lethaliter ob finem legis, quæ, vetando lectionem, arcere vult periculum subversionis, quod etiam in audiente, præcipue si per aliquam moram temporis audiat, subsistit. Qui autem tradit alteri librum, et sibi legere facit, incurrit in excommunicationem; aliter hæc lex manifeste pateret illusioni, et omnino enervaretur; qui enim per alium facit, per se ipsum facere videtur, et moraliter censetur ipse legere: eamdemque incurrit ipsa legens saltem si intelligat. Idem dicendum, si ipse auctor hæreticus librum suum legat, et dum illum scribit; quia utroque modo vere legit, et est legibus Ecclesiæ subditus, quamvis rebellis et contumax. Qui tamen legeret metu gravi adactus, videtur quod non incurreret censuram, cum in hoc casu lex humana desistere eredatur ab obligando; dummodo nec in contemptum Religionis, et legis legere obligetur, nec ipsi subsit periculum subversionis, quia, ut sæpe diximus, tunc lex naturalis obstringeret etiam cum vitæ periculo.

Pauca hic quædam adnectere non inutile erit. 1. Observandum est cum Petro Colet *Tr. de Decal.* c. 1. *Punct.* 3. §. 2. nec tutam esse, nec multum probabilem sententiam, quam alias graves Theologi sustinent, præsertim Suarez, Azorius, Sylvius, nempe immunem fore a censura qui in Catholicorum libris legit hæreticorum dicta ex eorum libris ad verbum desumpta, etiam si hæc legat animo imbibendi erroris. Quippe dubio procul censuram incurreret, qui verba libri hæretici ex libro Catholico solitarie transcripta, aut etiam typis mandata perlegeret; quia is vere legeret scriptum, vel librum hæreticum, aut partem ejus. Quare ergo, *subdit* præcit. Theologus, censuram non incurrat, qui in libro Catholico legit eadem verba solitarie sumpta, et independenter ab antidoto ibidem contra venenum præparato? Sane liber Catholici tunc se se habet per accidens, cumque periculum non minuat, nec censuram auferre posse videtur. 2. Observandum est, censuræ quoque expertem non esse qui legit librum Catholici, cui addita sunt scholia auctoris hæretici fidei contraria, si etiam scholia legat; quia volumen illud duos, ut ita dicam, continet libros, quorum alter est auctoris hæretici. 3. Observandum est, eum a censura eximi, qui partem aliquam libri hæretici memoriter recitat, dummodo nec scriptorem laudare velit, nec dicta ejus quasi iis fidem adhibens referat; alioquin enim obnoxius foret excommunicationi contra hæreticorum fautores, vel defensores latæ.

Quid retinentis nomine significetur?

IX. Retinentes librum intelliguntur illi, qui sine licentia retinent, etiam ad merum ornatum, vel ob antiquitatem, vel dumtaxat ut commodatum, vel in domo aliena, quia omnes isti vel effective et realiter, vel moraliter et prudentum judicio retinere censentur. Item retinentes ad confutandum: item qui retinet, quamvis legere nonquam velit, neque ullum subsit periculum; quia lex subsistit etiam cessante periculo in particulari, ut diximus suo loco pluries citato. Tenetur itaque, qui habet librum sine facultate, illum deferre ad Inquisitores, qui si desint, ad Episcopos: quibus onus incumbit illum comburendi; qua facultate nemo privatus uti potest, eo quod Pius IV. in Bulla, quæ incipit *Cum meditatio*, id vetet in virtute Sanctæ Obedientiæ; unde comburens propria auctoritate, peccaret lethaliter contra tale præceptum grave, nisi excusaretur ob ignorantiam, ut docent communiter auctores: non tamen excommunicationem reservatam incurreret, ut plures docent; quorum aliqui dicunt eum incurrere non reservatam Pii quarti, aliqui e contra nullam incurrere sustinent. Neque liber hujusmodi potest ulli, etiam habenti facultatem retinendi, vendi, aut donari, quia, dicunt communiter auctores, eo ipso quod ab aliquo retineri nequeat, privatur omni jure in illum librum, et applicatur per modum confiscationis ad Inquisitionis Tribunal

Cui tradendus liber hæreticus comburendus?

Nequit ulli vendi, aut donari.

eo solo fine, ut ab Inquisitoribus publice comburatur, in detestationem et infamiam auctoris.

Olim fas erat unicuique hæreticorum Libros propria auctoritate comburere, ut liquido constat ex variis Juris textibus a Cardinali Petra *t.* 3. *Comment.* ad Constit. II. Innoc. VI. *sect.* 2. *n.* 14. relatis, et præsertim ex Constit. Alexandri IV. incipiente *Romanus etc.* §. 6. ubi damnatur libellus *de Periculis novissimorum temporum*, et eum habentibus præcipitur, ut intra octo dies comburant. Nunc autem id omnino vetitum est, omnibusque sub gravibus pœnis injunctum, ut eosdem libros Inquisitoribus aut Locorum Ordinariis deferant. Compertum est hoc, exploratumque, ex Constit. Julii III. quæ incipit *Cum meditatio* etc., in qua statuitur, ut intra duos menses a die publicationis ejusdem, *omnes et singulos libros Lutheranos, aut alios hæreticos, seu Lutheranam, aut aliam falsam doctrinam in se continentes a Sancta Sede quomodolibet reprobatos .... Inquisitoribus hæreticæ pravitatis consignare debeant realiter et cum effectu.* Non censetur autem realiter, et cum effectu deferre libros Inquisitoribus, qui eos propria auctoritate comburit. Et quamvis aliquibus visum fuerit, hanc Constitutionem fuisse restrictam ad personas, quæ tunc temporis libros hæreticorum retinebant, tamen verius est, ait laudatus Em. Petra, fuisse generalem et perpetuam, et saltem id habetur ex Constit. Pii IV. incipiente: *Cum pro munere* relata a Pegna *in Direct. p.* 2. *Comment.* 3. *pag.* 129. in qua libros ad Inquisitores generaliter deferri decernitur, et sub virtute obedientiæ, aliisque pœnis præcipitur, idemque pariter habetur ex *Constit.* 114. Urbani VIII. Et licet non deferentes hos libros Inquisitoribus, sed ex seipsis comburentes non incurrant excommunicationem Bullæ Cœnæ, cum hæc Bulla prohibeat tantum retentionem, non vero præcipiat deferri Inquisitoribus; nihilominus incurrunt excommunicationem statutam in citata Constit. Julii III. in qua delatio librorum ad Inquisitores realiter ex cum effectu facienda præcipitur.

Quia tamen, subdit præcitatus Cardin. *n.* 16. obligatio deferendi libros Inquisitoribus non comprehendit omnes libros prohibitos, sed solum illos, quorum retentio seu lectio interdicta est sub pœna excommunicationis, ut advertit Card. Albitius *de Inconst. in fide* c. 30. *n.* 95.; ideo licite quis comburere poterit libros prohibitos solum sub pœna peccati lethalis, non autem sub censura.

Idem vero Eminent. Petra, ut patet ex *n.* 15. in ea fuit sententia, cui et Auctor subscripsit, nempe quod habens libros hæreticorum pœnas minime evitet, si eos tradat habentibus facultatem; etenim si, *inquit*, ob obligationem, quam habet deferendi Inquisitoribus, non potest eos comburere, multo minus poterit alteri tradere: tum quia minus periculum est, si comburantur, quam si alteri quantumvis licentiam habenti tradantur; tum quia neutro modo satisfit præcepto eos realiter et cum effectu tradendi Inquisitoribus.

Verum alii hoc ita generatim minime admittunt. Sentiunt quidem, eos excommunicationem incurrere, qui dictos libros tradunt aliis habentibus facultatem libros legendi, non abdicantes a se dominium, sed tantum deponentes ad tempus, quia reipsa tales libros retinent apud alios; at eos excommunicationem incurrere inficiantur qui præfatos libros habentibus facultatem tradunt, abdicantes a se dominium, ac possessionem. Legatur P. Lucius Ferraris in sua Biblioth. *t.* 4. *v. Libri prohib. n.* 18. qui etiam post Anacletum Reinfestuel *l.* 5. *Decr. cit.* 7. *n.* 126. luse ostendit, plerumque melius et consultius esse libros prohibitos modo supradicto caute asservari in Bibliothecis Monasteriorum, ubi adsunt, et adesse solent Religiosi habentes licentiam illos legendi, quam comburi, non obstante quod cortex verborum aliud insinuare videatur; quia etiam *ad Rescripta* applicari bene possunt, quæ de Legibus dicuntur pluribus in locis, et signanter in c. *Humanæ aures* 11. caus. 22. q. 5. *Non debet aliquis verba considerare* (intellige nude et simpliciter) *sed voluntatem, et intentionem; quia non debet intentio verbis deservire, sed verba intentioni.* Fatetur tamen ipsemet P. Ferraris, tutiorem esse sententiam, quam sustinuit Em. Petra, cuique Auctor adhæsit.

Quid significetur imprimentium nomine?

X. Imprimentium nomine significantur, Dominus officinæ impressoriæ; ordinantes typos, illosque componentes, compositos atramento tingentes; torcularia prementes; chartas madefacientes; torculari supponentes; et operam præstantes, ut liber effective imprimatur. Item facientes expensas ut imprimatur; impressionem mandantes; librum ut imprimatur tradentes; hi namque moraliter imprimere dicuntur; et quamvis nonnulli præfatos excusent a censura tamquam imprimentes, illos tamen subjiciunt tamquam fautores. Transcribens librum, censuram incurrit proculdubio ut legens; et etiam ut imprimens: cum transcriptio æquivaleat typo.

Quid significetur defendentium nomine?

XI. Nomine defendentium intelliguntur illi, qui librum hæreticum ut talem, et ut opus hæretici, laudant, defendunt verbo, facto, aut scripto: qui impediunt, ne Inquisitori tradatur. Item si laudet librum, quamvis aliqua bona contineat, tamen nil specificando, censuram incurrit, quia absolute laudat librum continentem hæresim, nil discernendo. Qui vero laudat ingenium auctoris, stylum libri, eruditionem, aliquid utile quod in eo est, non incurrit censuram; potest tamen graviter peccare, nisi attente discernat, coram quibus hæc profert; si enim proferat coram personis simplicibus, et scandalo obnoxiis, proculdubio peccat graviter. Qui exercendi ingenii gratia, et absque ullo prorsus mentis errore, in occulto scriptum edit, quo hæreticum librum defendat, ex communi sententia hanc excommunicationem incurrit; eo quod expresse Bulla dicat, *quomodolibet defendentes, ex quavis causa, publice, vel occulte, quovis ingenio vel colore.* Et idem dicendum de eo, qui solius disputationis gratia, librum defendendum susciperet: verba Bullæ sunt clara. Qui demum exprimeret, se velle librum hæreticum defendere, nullam tamen tunc defensionem susciperet, graviter quidem peccaret, sed censuram non incurreret, quæ afficit defendentem, non autem habentem propositum defendendi.

Quinam igitur libri tali lege comprehendantur?

XII. Sub præfata censura comprehenduntur omnes libri hæreticorum, continentes Propositiones hæreticas: hæresim sapientes, et e quibus de facili hæresis deduci potest: male sonantes, et quæ tametsi in Catholico sensu intelligi queant, plerumque in hæretico usurpantur: temerarias, contra communem rationem et auctoritatem scriptas: scandalosas, quæ causam erroris in rebus fidei vel morum præbent: hujusmodi, inquam, libri auctorum hæreticorum, et quicumque alii quomodolibet de Reli-

gione etiam innoxie tractantes, prædicta lege, et censura omnibus interdicuntur, cujuscumque dignitatis, et conditionis existant; qui legi non possunt, aut retineri absque obtenta a S. Sede facultate; et hi dicuntur prohibiti in prima classe, in qua comprehenduntur nedum editi, sed etiam edendi a personis hæreticis.

Quid de aliis librorum prohibitorum classibus?

XIII. Cum libri in Romano Indice ad tres classes reducantur; et in prima contineantur indicati libri, sed principalius Auctores; in secunda classe, recensentur non tam Auctores, quam libri, eo quod eorum Auctores sint Catholici; quia tamen doctrinam non sanam continent, idcirco prohibentur; et quia doctrina hæc non sana consistit in eo, vel quod sit hæretica, vel falsi dogmatis suspicionem generet, etiam isti prohibentur sub excommunicatione ipso facto, tam respectu legentium, quam retinentium; quæ censura dicitur Indicis, et non est reservata. Vel hæc doctrina non sana in eo consistit, quod sit aut contra aliorum famam, aut obscœna contra pudicitiam, aut continens propositiones laxas in materia morum, vel quidpiam simile; et isti sunt prohibiti absque ulla censura, sed tantum sub mortali.

Animadvertendum occurrit, Libros etiam Catholicorum prohibitos in uno, esse quoque in alio idiomate vetitos. Hoc liquido constat ex Instruct. Clement. VIII. auctoritate Regulis Indicis adjecta; in ea quippe §. 6. sequentia leguntur: *In universum autem de malis, et perniciosis libris id declaratur, atque statuitur, ut qui certa aliqua lingua initio editi, et deinde prohibiti, ac damnati a Sede Apostolica sunt; eosdem quoque in quamcumque postea vertantur linguam, censeri ab eadem Sede ubique gentium, sub iisdem pœnis interdictos et damnatos.*

Animadvertendum ulterius censemus, a S. P. fel. rec. Benedicto XIV. anno Incarn. Dominicæ 1753. VII. Idus Julii editam fuisse Constit. incipientem *Sollicitudo etc.* in qua provide, sapienterque ipse præscripsit methodum in examine, et proscriptione Librorum servandam. Habetur hæc Constit. *t.* 4. *Bullarii*, præmittiturque etiam novissimo Indici Librorum Prohibitorum ejusdem S. P. jussu anno 1758. in lucem emisso.

CAPUT IV.

De Spe Theologali Virtute.

§. Unicus. *De Natura, Subjecto, et Obligatione Spei.*

Quid sit Spes Theologalis?

I. Spes est virtus supernaturalis, qua speratur Deus tanquam summum bonum, possibile, arduum futurum, beatos efficiens illum possidentes, atque consequendus virtute auxiliorum ab ejus omnipotentia et misericordia conferendorum. Explico singula. Speratur Deus, quia cum Spes sit virtus Theologalis, Deum pro objecto habere debet; Deum autem non utcumque, sed ut summum bonum: quia autem etiam charitas ad illum ut summum bonum adspirat, idcirco adjungitur, beatos efficiens possidentes illum; Spes namque fertur in Deum ut summum bonum, nobis beatitatem afferens; charitas vero fertur in ipsum ut summum bonum in se: idcirco Spes tendit in ipsum ut a nobis assequendum, et quidem vi auxiliorum etc. quibus verbis innuitur objectum quo, seu motivum Spei, quod est omnipotentia valens hujusmodi auxilia conferre, et misericordia prompta et parata ad eadem conferenda. Dicitur Deus quod sit bonum possibile, nam ad impossibile non datur Spes. Dicitur futurum; etenim de eo, quod adest, et jam possidetur, non datur Spes, sed fruitio illius; *quod enim videt quis, quid sperat?* ajebat Paul. Rom. 8. Dicitur arduum, non quidem ex parte ipsius Dei auxiliantis, sed respectu imbecillitatis et instabilitatis creaturæ pronæ ad malum, cui admodum ardua evadit Dei beatificantis assecutio ex parte mediorum ad illum assequendum necessario requisitorum; quæ in genere sunt tria illa a Christo præscripta; *qui vult venire post me, abneget semetipsum, tollat crucem suam, et sequatur me*; et quamvis hæc tria non virtute nostra, sed virtutes, auxiliorum ipsius sint executioni mandanda; cum tamen etiam ad hæc auxilia cum fructu obtinenda requiratur ex parte nostra orare frequenter sicuti oportet, et cooperari hujusmodi auxiliis, tam fugiendo peccatorum occasiones, quam reprimendo proprii corporis sensus, aliaque præstando, quæ a proprio cujuslibet statu postulantur, in quibus omnibus magnam humana imbecillitas experitur difficultatem; ideirco Deus beatificans in hoc sensu dicitur bonum arduum. Ex quo vides, quomodo spes differat a simplici Dei desiderio, quod etiam in desperatis inveniri potest, a quibus proculdubio spes exulavit. Spes igitur addit desiderio quamdam animi erectionem contra difficultates et arduitates indicatas; et quidem freta memoratis auxiliis Dei, opem ferre sua omnipotentia valentis, et sua misericordia etiam volentis; constanter simul deliberatam suam quantum poterit cooperationem exhibere; hoc autem prætermisso, neutiquam spes, sed temeraria præsumptio convinceretur.

In quibus inveniatur Spes?

II. S. Th. 2. 2. q. 18. a. 2. docet, Spem non inveniri in Beatis; *Quia subtracto eo quod dat speciem rei, resolvitur species, et non potest res eadem remanere .... Spes autem recipit speciem a suo objecto principali .... objectum autem principale ejus est beatitudo æterna, secundum quod est possibilis haberi ex auxilio divino; quia ergo bonum arduum possibile non cadit sub ratione spei, nisi secundum quod est futurum; ideo cum beatitudo jam non fuerit futura, sed præsens, non potest ibi esse virtus spei: et ideo spes, sicut et fides evacuatur in patria.* Neque opponas, quod possint sperare gloriam corporis. Respondet enim S. D. ad 4. *Principale objectum spei est gloria animæ, quæ in fruitione divina consistit, et non gloria corporis. Gloria etiam corporis, etsi habeat rationem ardui per comparationem ad humanam naturam, non habet tamen rationem ardui respectu habentis gloriam animæ: tum quia est minimum quiddam in comparatione ad gloriam animæ; tum quia habens gloriam animæ habet jam sufficienter causam gloriæ corporis.* Neque invenitur in damnatis: *Quia ad conditionem miseriæ damnatorum pertinet, ut ipsi sciant, quod nullo modo possunt damnationem evadere, et ad beatitudinem pervenire; .... unde patet, quod non possunt apprehendere beatitudinem, ut bonum possibile etc.* ait S. D. a. 3. In peccatoribus non desperantibus Spes remanet; quia non destruitur directe, nisi per desperationem, et indirecte, nisi per infidelitatem: in quæ mala non incidunt peccatores non desperantes, et fidem non negantes. In Animabus Purgatorii remanet Spes, eo

quod beatitudo adhuc sit illis futura et ardua, ut patet; et quamvis certitudo, quam de eadem habent tollat arduitatem correspondentem inconstantiæ humanæ, relinquit illam, quæ correspondet mediis, quibus illam assequantur, quæ sunt atroces illæ pœnæ sustinendæ.

Qualiter obliget præceptum Spei? III. Extare præceptum Divinum Spei, nemo Theologorum ambigit, manifestatum in pluribus sacræ paginæ locis: unde S. Aug. tr. 7. in Jo. *De fide nobis quam multa mandata data sunt? quam multa de spe?* et præcipue illud D. Paul. 1. Tim. 6..... *Præcipe sperare in Deo vivo.* Ratio patet ex eo, quod inter dispositiones necessarias ad salutem spes connumeretur, et ab Apost. Rom. 8. *Spe salvi facti sumus*: et a Trident. sess. 6. c. 6. *In spem eriguntur* etc. Istarum autem dispositionum extat præceptum Divinum; sicut et salutis adipiscendæ. Hoc præceptum, quatenus est negativum de non desperando, obligat semper, et pro semper; quatenus vero est affirmativum, eadem omnino sunt dicenda, quæ dicta sunt de præcepto affirmativo fidei, cum eadem sit ratio et necessitas utriusque virtutis; tam pro obligatione per se, quam pro obligatione per accidens: ideirco videsis quæ diximus de fide c. 1. §. 3. n. 4. 5. 6. quin hic repetantur; eademque applices ad præsentem materiam. Unum duntaxat hic addendum, ibi ex oblivione prætermissum, nempe, quod omissio actus tam Fidei, quam Spei, quando præceptum obligat per se; est speciale peccatum in Confessione explicandum, puta in gravissima tentatione contra Fidem, et Spem: quando vero obligat per accidens, si omittatur, sufficiet explicare peccatum, ad quod impediendum actus fidei, aut spei necessarius credebatur; puta ad lapsum carnis avertendum, et sufficiet explicare talem lapsum.

CAPUT V.

De Vitiis Spei oppositis.

§. Unicus. *Recensentur, et exponuntur vitia Spei opposita.*

Duo vitia Spei opposita. I. Duo sunt vitia Spei opposita, unum per excessum, nempe Præsumptio, alterum per defectum, nempe Desperatio. Præsumptio definitur a S. Th. 2. 2. q. 20. a. 1. et 2. *Inordinata confidentia in Divina Misericordia.* Desperatio vero ex his quæ docet 1. 2. q. 40. a. 4. *Recessus animi a re desiderata propter æstimatam impossibilitatem adipiscendi*: et quamvis hæc definitione tradat notionem desperationis, prout est passio appetitus irascibilis, et opposita Spei passioni; tamen verificatur etiam de desperationis vitio, Spei virtuti opposito; ac proinde hæc desperatio est voluntas abjiciens beatitudinem æternam, ob existimatam impossibilitatem assequendi illam.

Quale peccatum præsumptio, et quando committatur? II. Præsumptio est peccatum mortale, tum quia graviter a Scripturis reprehenditur, et gravia contra illam supplicia denuntiantur: tum etiam quia est peccatum in Spiritum Sanctum gravi injuria afficiens Divinam Majestatem; ut patebit ex modis illud perpetrandi; qui sunt: dum quis confidit, se posse salvari absque necessaria peccatorum pœnitentia, aut absque meritis bonorum operum: dum sibi suadet, posse absque auxiliis divinæ gratiæ salutem adipisci: dum quis data opera differt pœnitere, et in statu peccati immoratur, confidens nihilominus, Deum sibi fore propitium: dum quis generatim ea consequi sperat, quæ Deus revelavit se non concessurum; aut eadem obtinere mediis inusitatis et mirificis, quæ ordinariis et consuetis Deus largiri consuevit; quod præterea est tentare Deum.

Præsumptio aliquando admixta hæresi. III. Ex his liquet, præsumptioni aliquando admisceri crimen hæresis, sicuti in duobus primis casibus modo relatis: aliquando non, ut in tertio. Sæpe tamen quamvis admisceatur hæresis, poterit ab hoc reatu excusari, qui ex ignorantia, ruditate etc. ignoraret, illud judicium esse hæreticum, aut inadvertenter eidem adhæreret.

Desperatio quale peccatum? quando hæresi admisceatur? IV. Desperatio quoque est ex natura sua lethalis, gravi injuria afficiens Divinam Misericordiam, et contra eam denuntiantur in Scripturis graves punitiones. Et etiam ipsi quandoque admiscetur hæresis, dum desperans putat, Deum non posse illum salvare, quamvis veniam petat; vel majora esse sua delicta, quam sit Divina Misericordia; vel Deum nolle ipsum salvare, quia est crudelis, vel decipiens homines suis promissionibus. Non est autem hæresi conjuncta, si nulli judicio contrario fidei sit admixta, ut dum desperans vel nimis timeret de sua imbecillitate, vel putat de facto Deum sibi non adfuturum, non quia non possit, sed ob suam nimiam indignitatem etc.

In his peccatis non datur parvitas materiæ. V. Tam in his peccatis, quam in peccato contra fidem non datur parvitas materiæ: unde tantum ex defectu plenæ advertentiæ possunt esse venialia; eo quod semper injuriam gravem irrogent Divinis attributis, si plena advertentia committantur. Nihilominus *præsumptio est peccatum minus quam desperatio, quoniam magis est proprium Deo misereri et parcere, quam punire*: ait S. D. loc. cit. a. 4. *Desperationis duæ consuetæ sunt causæ.* Desperationis duas potissimas causas animadvertit S. D. loc. cit. a. 4. nempe Luxuriam, et Acediam: *Nam ex affectu harum delectationum contingit, quod homo fastidit bona spiritualia, et non sperat ea, quasi quædam bona ardua, et secundum hoc desperatio causatur ex Luxuria.... Et quia Acedia est tristitia quædam dejectiva spiritus; ideo per hunc modum desperatio ex Acedia generatur.* Hinc optare perpetuo frui bonis hujus mundi; optare nunquam mori ex neglectu vitæ æternæ; nullum habere sensum de bonis æternæ vitæ: et ex hoc habere animum dispositum illorum incertæ assecutioni præferendi fruitionem certam deliciarum mundi, hos affectus et alios similes admittere, sunt peccata lethalia, ex Luxuria remote, et proxime ex Acedia profluentia.

¶ Idem D. A. q. 21. a. 4. causas etiam assignat, ex quibus oritur præsumptio; asseritque præsumptionem, quæ innititur propriæ virtuti, attentans scilicet aliquid ut sibi possibile, quod propriam virtutem excedit, manifeste ex inani gloria procedere: præsumptionem vero, quæ innititur inordinate divinæ misericordiæ vel potentiæ, per quam sperat se obtinere gloriam sine meritis, vel veniam sine pœnitentia, directe ex superbia emanare.

CAPUT VI.

De Charitate Theologali Virtute erga Deum.

§. I. *De Natura, et Præcepto Charitatis, et primo erga Deum.*

Notio Charitatis, et identitas ejusdem. De Charitate disserit S. D. 2. 2. q. 23. et ex his, quæ ibidem tradit, Charitas definitur: Virtus supernaturalis a Deo infusa, qua primario

diligitur Deus super omnia, ob motivum suæ infinitæ bonitatis; et qua secundario diligitur proximus in Deo, et propter Deum. Prima verba jam patent ex supradictis de Fide, et Spe: posteriora vero denotant, quomodo Deus ut diligibilis super omnia, sit objectum quod terminat dilectionem Charitatis: ly ob motivum suæ infinitæ bonitatis, indicat objectum motivum, propter quod a Charitate Deus diligitur, nempe ob suam infinitam bonitatem et amabilitatem: propterea sicuti Fides tendit in Deum, ut cognoscibilem supernaturaliter, ob motivum suæ revelationis Ecclesiæ factæ; Spes tendit in Deum, ut consequendum, ob motivum suæ omnipotentiæ et misericordiæ auxilia præstantium; ita Charitas diligit Deum, ut amabilem propter se, ob motivum infinitæ suæ bonitatis. Additur, et proximus in Deo et propter Deum: nam Charitatis species eadem est, juxta S. Th. 2. 2. q. 25. a. 1. qua diligitur Deus, et proximus: ille quidem primario, hic autem secundario: eo quia *Ratio diligendi proximum Deus est: hoc enim debemus in proximo diligere, ut in Deo sit; unde manifestum est, quod idem specie actus est, quo diligitur Deus, et quo diligitur proximus; et propter hoc habitus charitatis non solum se extendit ad dilectionem Dei, sed etiam ad dilectionem proximi.* Propterea Christus in Evangelio semper hæc duo præcepta conjunxit; et manifeste Jo. in 1. Ep. c. 4. *Hoc mandatum habemus a Deo, ut qui diligit Deum, diligat et fratrem suum.* Hic frater est omnis creatura rationalis; quæ est Christi Sanguine redempta, et capax beatitudinis consequendæ. Agemus primo de dilectione Dei.

Objecta Charitatis.

Præceptum de actu Charitatis eliciendo.

II. Extare præceptum Divinum negativum nunquam odio habendi Deum, tam palam est, ut probatione non egeat. Item extare præceptum Divinum affirmativum de eliciendo actu dilectionis Dei, ignorare nequeunt Doctores fideles ex pluribus utriusque Sacræ paginæ textibus, ut superfluum sit illos referre. Sufficiat illud solemne Deuter. 6. et non semel in Evangeliis confirmatum: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex tota mente tua*: et adjecit Christus *Matth.* 22. 38. *Hoc est maximum et primum mandatum.* Jure igitur merito confixit Alex. VII. thesim 10. etiam superius relatam, dicentem: *Homo nullo unquam vitæ suæ tempore tenetur elicere actum ... Charitatis ex vi præceptorum divinorum*: confixit item Innoc. XI. thesim n. 5. *An peccet mortaliter, qui actum dilectionis Dei semel tantum in vita eliceret, condemnare non audemus*: item aliam num. 6. *Probabile est, ne singulis quidem rigorose quinquenniis posse obligare præceptum Charitatis erga Deum* ... Item aliam n. 7. *Tunc solum obligat, quando tenemur justificari, et non habemus aliam viam, qua justificari possimus.* Igitur certum est hoc præceptum Divinum obligare sub gravi aliquo tempore vitæ: igitur peccat mortaliter qui hunc actum tantum semel in vita eliceret: igitur homo tenetur frequentius quam singulis quinquenniis illum elicere: igitur obligatur ad illum eliciendum etiam extra necessitatem se justificandi, seu etiam quando non tenetur justificari, et etiamsi aliam viam haberet justificationem assequendi: hæc sunt certa.

Theses justissime reprobatæ.

Obligat in initio moralis usus rationis.

III. Tenetur homo ex vi præcepti Divini affirmativi hunc actum elicere in principio vitæ suæ moralis. Oppositum damnavit Alexander VIII. an. 1690. die 24. Augusti in thesi, in qua dicebatur, loquendo de ultimo fine, qui est Deus: *Hunc homo non tenetur amare, neque in principio, neque in decursu vitæ suæ moralis.* Ergo tenetur Deum amare in principio vitæ suæ moralis. Quo judicio Alexander VIII. voluit damnare aliquid aliud præter illud, quod damnatum fuerat a prædecessoribus suis Alexand. VII. et Innoc. XI., quandoquidem reprobationes ab eisdem factas eum latere non poterant; cum igitur in thesibus ab illis confixis nil dictum expresse fuisset circa principium vitæ moralis, cum hoc prolatum fuerit in hacce postrema, hoc ab ipso damnatum fuit. Etenim ait S. D. 1. 2. q. 89. a. 6. ad 3. *Ab aliis peccatis mortalibus, potest incipiens habere usum rationis per aliquod tempus abstinere, sed a peccato omissionis prædicta* (se convertendi ad Deum per Charitatem) *non liberatur, nisi quam cito potest, se convertat ad Deum. Primum enim, quod occurrat homini discretionem habenti, est, quod de ipso cogitet, ad quem alia ordinet sicut ad finem: finis enim est prior in intentione. Et ideo hoc est tempus, pro quo obligatur ex præcepto Dei affirmativo.* Id autem præstare tenetur eo modo, cujus illa ætas est capax, juxta indolis et mentis majorem aut minorem capacitatem; non enim intelligitur doctrina S. Th. de primo instanti mathematice accepto, sed moraliter, ita ut admittenda sint reflexio, discursus et cætera omnia, quæ ad deliberandum, et eligendum postulantur. Si autem dicas: cui compertum esse poterit, se talem actum præstitisse, aut omisisse? Resp. idcirco sapientissimos Cajetanum, et Navarium affirmare, quod optime agant fideles omnes, si in Confessione de hujusmodi omissione conditionate se accusent.

Obligat per se in articulo, et probabili periculo mortis. Etiamsi Sacramenta susceperit.

IV. Præceptum hoc affirmativum obligat in articulo, et etiam juxta omnes in probabili periculo mortis. Quid enim rationabilius, quam quod homo, imminente vitæ suæ termino, ad suæ salutis Auctorem se toto corde convertat, eumdemque totis viribus diligat? nec non suæ saluti æternæ prospiciat? ad quod efficacissime confluit prælatus dilectionis actus. Idque juxta probabiliorem intelligitur, etiamsi moriens Sacramenta susceperit. Etenim, quodnam solidum motivum afferri poterit, ut ab hoc præcepto eximatur in extremo vitæ suæ termino? Quis dicat, quod occurrente sibi advertentia de hoc actu amoris erga Deum suum eliciendo, possit innoxie illum prætermittere, quia a Dei bonitate sibi concessum fuit Sacramentis muniri? Immo hoc est novum beneficium, novumque urgens motivum, ad amorem erga tantum Benefactorem compellens.

Obliget saltem semel in anno, sed aliquibus merito placet pluries.

V. Quoties vero singulis annis per se obliget, videas dicta cap. 1. hujus tract. circa præceptum fidei §. 3. n. 5.: eadem enim est ratio, quod saltem semel in anno sub mortali. Dixi ibid. quod pluribus placeat sæpius quam semel in anno ob motiva ibidem allata: et quidem pro hoc præcepto sæpius implendo extant in verbo Dei urgentissima verba: nam Deuter. 6. cum exposuisset Deus per Moysen præceptum: *Diliges Dominum etc.* subdit: *eruntque verba hæc, quæ ego præcipio tibi hodie in corde tuo ... et meditaberis in eis sedens in domo tua, et ambulans in itinere, et dormiens, atque consurgens, ligabis ea quasi signum in manu tua, eruntque et movebuntur inter oculos tuos, scribesque ea in limine, et ostiis domus tuæ.* Perpendat modo prudens

et doctus vir, an his verbis adeo urgentibus, et præceptum hocce inculcantibus satisfieri possit, semel in anno illud exequendo? Si enim ex 1. Jo. 3. *Qui non diligit, manet in morte*, profecto qui semel tantum in anno diligit, non est procul a morte; ni forte jam obierit. Quis namque habitus conservari posse censebitur, qui uno dumtaxat singulis annis actu foveatur? Propterea quamvis charitas habitus sit infusus, non acquisitus, infunditur tamen, conservatur, et perficitur in adultis a Deo dependenter a nostris actibus auxilio divino elicitis, tamquam a dispositionibus proximis ab ipso Deo requisitis ad eumdem infundendum, conservandum, et augendum, ut docet S. Th. cum omnibus Theologis: consideres modo, an unicus actus in anno ad conservandam Charitatem sufficere queat; eamque defendere valeat ab innumeris pene insidiatoribus interioribus, et externis, qui eadem nos expoliare incessantem operam præstant. Adigendi igitur fideles sunt, ut excelsum istum actum emittant saltem festis solemnioribus; immo hortandi sunt, ut singulis festis illum eliciant, præcipue dum Sacri celebrationi adstatur; et, o utinam, ut a piis et timoratis fieri solet, singulis diebus et horis! *Non enim amaritudinem habet conversatio illius, nec tædium convictus illius, sed lætitiam et gaudium*. Sap. 8. docuit Spiritus Sanctus.

* Parochi, seu Rectores Animarum post Missam Festo die celebratam, ante Aram provoluti, clara et intelligibili voce Theologicarum virtutum actus debent elicere, et præire Populo verba ab ipsis prolata devote reddituro ex Constit. Benedicti XVI. incip. *Et si minime*, edita die 7. Februarii 1742. En S. P. verba, quæ habentur §. 48. *Complectatur Liber hujusmodi* (nempe liber adhibendus in Doctrina Christiana tradenda) *etiam Fidei, Spei, et Charitatis Actus, quos recte scienterque compositos esse, minime dubitandum. Sed si aliter se res habeat, castigati emendato prælo donentur. Actus prædicti paucis potius, quam multis verbis efferri gaudent; dum illis tamen tota vis, et natura virtutis explicetur. Et quia Christianam Religionem profitenti maxime necessaria est consuetudo et exercitatio sæpius eliciendi dictos actus, idcirco ne illorum usus circumscribatur angustis finibus, et exiguo numero a quibusdam singulis annis præfinito; Episcopus sua non minus, quam alienæ salutis studiosus, provide statuat, ut in Parochiis tum Urbis, tum Diœcesis, Rectores Animarum, post Missam festo die celebratam, statim ante Aram provoluti, clara et intelligibili voce dictos virtutum actus eliciant, et præire satagant Populo, verba ab ipsis prolata devote reddituro. Hoc enim pacto Fideles sensim illos memoriæ mandabunt, ei assuescent, nedum festis, sed aliis etiam diebus, in hac pia exercitatione versari.* Hoc idem repetit et inculcat etiam in Litteris Encycl. incip. *Cum Religiosi*, edita die 15. Julii 1756. *Quibusque in Diœcesibus*, sit §. 4. *receptus est, servetur, cureturque recipiendus, ubi hactenus non obtinuit usus, juxta quem, ante vel post Parochialem Missam, elata voce, per ipsummet Parochum recitantur Fidei, Spei, et Charitatis Actus recte compositi, Populo interim Parochi verba iterante.*

Quando præceptum hoc per accidens obliget?

IV. Quod etiam hoc præceptum per se obliget, quoties acceidat vehemens tentatio odii Dei, patet ex dictis loc. cit. de fide; quia tunc per se stringit præceptum, quando imminet grave periculum ne violetur, sicuti eveniret in præfata tentatione. Per accidens autem obligat ratione aliarum virtutum, ut diximus in loc. cit. de præcepto fidei n. 6. quin hic repetatur.

Quæres: quodnam judicium efformare debeat Confessarius de illis rudibus ac simplicibus, quos comperit ignorare modum, quo oporteat elicere actus Fidei, Spei, et Charitatis, eosque inscios deprehendit motivorum supernaturalium; proinde non exercere actus virtutum Theologicarum, sicuti opus est? Debetne illos ut reos gravium peccatorum omissionis culpare?

Resp. vel sermo est de rudibus ac simplicibus, quibus nulla aut certe exigua admodum cura est suæ salutis, et observantiæ præceptorum Dei, et Ecclesiæ, vel de illis, qui in primis solliciti sunt de æterna animæ suæ salute, et ut Deum colant et ament, ejusque mandata impleant. Quoad primos facile concessero, ait P. Fr. Thomas Du jardin *p. 1. de Officio Sacerdotis qua Judicis Sect.* 3. §. 4., illos, in gravibus peccatis omissionis versari. Quoad alios, qui salutis suæ præcipuam curam gerunt; dico, etsi forte speculative, et in actu signato ignorent modum virtutes Theologicas exercendi; practice tamen, et in actu exercito rem ipsam satis nosse, Spiritu Sancto scilicet interius ipsos docente ac dirigente, ut juxta monitum Apostoli, jam non sibi vivant, sed Christo, qui pro ipsis mortuus est. Immo tales simplices et rudes quandoque longe perfectius Fidei, Spei, et Charitatis actus intensiores eliciunt, quam consummatissimi Theologi. Unde S. Bonaventura fertur dixisse cuidam fratri laico Minoritæ, quod simplex anus posset Deum æque perfecte, aut etiam perfectius amare, quam illuminatissimus Doctor. Porro ex bona et Christiana vita, atque exterorum præceptorum impletione, tamquam a posteriori, seu signo optime colligitur, aliquem implere, prout oportet, obligationes illas communes hominis Christiani, credendi, sperandi, amandi Deum, etc. cum sine harum adimpletione alia præcepta non possint saltem longo tempore observari.

§. II. *De Necessitate Charitatis ad merendum.*

Ad meritum requiritur directio saltem virtualis a charitate procedens.

I. UT homo fidelis eliciat opera meritoria vitæ æternæ, non sufficit, quod habeat gratiam habitualem, habitumque charitatis, sed requiritur aliquis charitatis actus, quo saltem virtualiter dirigantur ad amorem, et gloriam Dei. Dixi, saltem virtualiter, ne exigere videar actualem charitatis directionem, quæ est longe perfectior, et a piis, quantum fieri potest, procuranda; sed requiritur saltem virtualis, quæ videlicet remaneat in voluntate ex anteriori dilectionis et directionis actu formali erga Deum elicito. Id perpetuo docuit S. Th. tum in 2. Sent. d. 38. q. 1. a. 1. ad 4., tum in disput. q. 2. de malo a. 5. ad 11., tum in Comment. super 1. ad Cor. c. 10. lect. 7. at clarissime in loc. cit. Sent. dist. 40. q. 1. a. 5. ad 6. *Non sufficit omnino habitualis ordinatio actus in Deum; quia ex hoc quod est in habitu, nullus meretur, sed ex hoc quod actu operetur; nec tamen oportet quod intentio actualis ordinans in finem ultimam semper sit conjuncta cuilibet actioni, quæ dirigitur in aliquem finem proximum; sed sufficit quod aliquando actualiter omnes illi fines in finem ultimum referantur, sicut fit quando aliquis cogitat, se totum ad Dei dilectionem dirigere; tunc enim quid-*

quid ad seipsum ordinat, in Deum ordinatum erit. Et si quæratur, quomodo oporteat actum referre ad finem ultimum; hoc nihil aliud est, quam quærere, quomodo oporteat habitum charitatis exire in actum; quia quandocumque habitus charitatis exit in actum, fit ordinatio totius hominis in finem ultimum, et per consequens omnium eorum, quæ in ipsum ordinantur ut bona sibi.

Quomodo interrumpatur hæc directio? II. Ex his ergo habes, non sufficere meram coexistentiam habitus charitatis, quæ dum in nullum actum exit, nullam ordinationem in Deum confert; sed sufficere virtualem ordinationem, ex eo ortam, ut disi, quod homo actum charitatis eliciens, se, et omnia sua in Dei amorem, et gloriam dirigat, qui actus etiamsi transeat, relinquit in voluntate determinationem, ex qua cætera censeantur virtualiter directa. Et nota, hanc directionem non esse interrumpendam; quod dupliciter contingit; 1. quando persona peccando mortaliter se avertat ab ultimo fine, et tunc cessat totaliter dicta ordinatio respectu cujuscumque actionis, quamvis bonæ et virtuosæ; et non renovatur, nisi peccator iterum justificetur vel per Sacramentum Pœnitentiæ, vel par actum perfectæ contritionis, vel per actum dilectionis efficacis Dei super omnia; qui duo actus includunt Sacramentum Pœnitentiæ in voto. 2. interrumpitur præfata directio non totaliter, sed respectu dumtaxat alicujus actionis, quæ ad Deum referri nequit, nempe per peccatum veniale; et tone cessat respectu illius actionis, perseverat autem respectu aliarum actionum releribilium. Nota præterea, renovandam esse identidem directionem actualem: nam impressio, quam in voluntate relioquit, plus minusve perdurat, juxta gradum fervoris, quo fuit elicita, ita ut nisi renovetur, ex se desinere possit. Itaque saltem quotidie consultum est; illam renovare; immo a viris plis sæpius in die renovatur; et a quibusdam ex laudabili quadam consuetudine, quotiescumque actionem aliquam novam adoriuntur, unum aut alterum horum usurpantibus: *Nomini tuo da gloriom: Anima mea illi vivet: Soli Deo honor, et gloria.* Certum namque est, eo majorem augeri gradum meriti, quo actualior est in Deum charitatis directio.

CAPUT VII.

De Vitiis Charitati erga Deum oppositis.

§. I. *De primo vitio Charitati erga Deum opposito, nempe Odio Dei.*

Odium Dei quid et quotuplex? I. PRimum vitium charitati Dei oppositum est Odium Dei. Dividitur in odium Abominationis, et in odium Inimicitiæ. Primum est illud, quo impius aversatur Deum, non in se ipso, sed secundum suas dispositiones, quas experitur suæ pravæ voluntati contrarias; sive quia ipsi denegatur consecutio optatorum, sive quia gravatur malis, aut privatur objectis deordinato amore prosequutis: eapropter excitatur in ejus corde affectus malignus contra Deum, quo illum abominatur tamquam sibi malum et nocentem: peccatum quidem horribile, sed longe horribilius secundum, nempe odium inimicitiæ; quod est affectus malignus in Deum, quo ipsum in se ipso aversatur, eique optat malum, nolletque ipsum esse; et hoc est proprissime odium Dei.

Horribilis hujus peccati deformitas. II. Immanem hujus vitii deformitatem ita exponit S. D. 2. 2. q. 34. a. 2. *Defectus peccati consistit in aversione a Deo; hujusmodi autem aversio rationem culpæ non haberet, nisi voluntaria esset: unde ratio culpæ consistit in voluntario aversione a Deo. Hæc autem voluntaria aversio a Deo per se quidem importatur in odio Dei: in aliis autem peccatis quasi porticipative, et secundum aliud: sicut enim voluntas per se inhæret ei quod amat, ito secundum se refugit id quod odit; unde quando quis odit Deum, voluntas ejus secundum se a Deo overtitur; sed in oliis peccatis, puta cum aliquis fornicatur, non overtitur a Deo secundum se, sed secundum aliud, in quantum scilicet appetit inordinatam delectationem, quo habet adnexam aversionem a Deo: semper autem id quod est per se, est potius eo, quod est secundum aliud: unde odium Dei inter alia peccata est gravius.*

Quædam peccata hujus speciei inficiuntur. III. Ex his inferas, quod omnis motus malignæ affectionis in Deum sive verbis expressus, sive corde retentus, dummodo deliberatus sit, ad odium Dei pertinet: proinde convicia, quæ contra Deum non raro proferunt irati homines, blasphemiæ, maledicta, detractiones contra ejus providentiam, bonitatem, justitiam, prodeuntia ex aversione Dei, et maligno affectu in Deum, quibus contra ipsum volunt suum furorem evomere, etiam ad hanc speciem horribilis peccati proprie pertinent. Dixi etiam, quia jam in specie blasphemiæ vel simplicis, vel hæreticalis etc. recensentur.

§. II. *De altero vitio Charitati Dei opposito.*

Aliud vitium Charitati Dei oppositum. I. ALterum vitium charitati Dei directe oppositum est inordinatus amor creaturarum, talis tamen, ut formaliter seu affectu formali creaturam aliquam Deo præferat; ita ut, Deo formaliter posthabito, creatura frui eligat, eamdem affectu formali Deo anteferendo. Consulto dixi, formaliter et affectu formali; quia si interpretative loquamur, omnis mortaliter peccans id facit; qui tamen non censetur formaliter aversari Deum, sed interpretative tantum, quatenus practice ultimum finem ponit in creatura: ut itaque in Dei odium peccans incidat, requiritur quod affectu formali Deum posthabeat, et eidem delectationem, vindictam, etc. formaliter præferat. Hoc animadvertant Doctores in eo eventu; qui sciens et volens, se paratum declarat ad legem Dei transgrediendam in quocumque genere, ut sibi, aut alteri creaturæ satisfaciat; quia eum hoc peccatum ad nullam speciem particularem pertineat, nullique particulari virtuti adversetur, contra charitatem Deo debitam specialiter pugnans judicatur.

CAPUT VIII.

De Charitate erga proximum.

§. I. *De Obligatione diligendi proximum.*

Tenemur proximum. I. PRæceptum de dilectione proximi obligat ad actum amoris formalem, et interiorem, quo bene velimus; unde non satisfit per solos actus exteriores. Etenim sine actu interiori benevolentiæ; *diligere* cæteri exteriores sunt mere mendacia, eum amorem *actu* significantia, quo animus caret. Propterea Innoc. *terno*, et XI. reprobavit theses n. 10. *Non tenemus proximum formali diligere actu interiori et formali*: et n. 11. *Præce-*

pro proximum diligendi satisfacere possum per solos actus externos.

Modus implendi hoc praeceptum. II. Ex hoc praecepto tenemur diligere proximum ex motivo Divino; quod ita explicat S. Th. 2. 2. q. 44. a. 7. *Dicendum,* inquit, *quod hoc praeceptum convenienter traditur. Tangitur enim in eo et diligendi ratio. et dilectionis modus. Ratio quidem diligendi tangitur, ex eo quod proximus nominatur. Propter hoc enim ex charitate diligere debemus alios, quia sunt nobis proximi et secundum naturalem Dei imaginem, et secundum capacitatem gloriae... Modus autem dilectionis tangitur, cum dicitur, sicut teipsum. Quod non est intelligendum, quantum ad hoc, quod aliquis proximum sibi aequaliter diligat, sed similiter sibi. Et hoc tripliciter. Primo quidem ex parte finis, ut scilicet aliquis diligat proximum propter Deum, sicut seipsum propter Deum debet diligere, ut sic sit dilectio proximi sancta. Secundo ex parte regulae dilectionis, ut scilicet aliquis non condescendat proximo, in aliquo malo; sed solum in bonis ... ut sic sit dilectio proximi justa. Tertio ex parte rationis dilectionis, ut scilicet non diligat aliquis proximum propter propriam utilitatem vel delectationem, sed ea ratione, quod velit proximo bonum, sicut vult bonum sibi ipsi, ut sic dilectio proximi sit vera. Nam cum quis diligit proximum propter suam utilitatem, vel delectationem,* non *vere diligit proximum, sed seipsum.* Qui ergo diligit proximum, quia consanguineum, benefactorem, benevolentem, diligit quidem amore naturali honesto, sed non charitate; multo minus qui diligit proximum, quia genio similem, quia affabilem, quia lepidum etc. non diligit charitate, sed amore quodam sensibili, plerumque venialiter culpabili. Unde egregie Aug. et presse in serm. 333. *Ille veraciter amat amicum, qui Deum amat in amico, aut quia est in illo, aut ut sit in illo.*

Ad quid obliget hoc praeceptum quatenus negativum et affirmativum? III. Hoc praeceptum quatenus negativum, nempe prout vetat odium proximi, et ne proximo malum velimus et optemus, quatenus ipsius malum est, ex displicentia personae, et sine justa causa, obligat pro semper, ut patet, quia nimis manifeste adversatur praecepto Divino Christi toties in Evangeliis repetito. Dixi, quatenus ipsius malum est, ex displicentia personae, et sine justa causa; quia *potest aliquis,* ait D. Th. in 3. dist. 30. a. 1. ad 4. *salva charitate optare malum temporale alicui, et gaudere si contingit, non in quantum est malum illius, sed in quantum est impedimentum malorum alterius, quem plus tenetur diligere, vel communitatis, aut Ecclesiae. Similiter de malo etiam ejus, qui in malum temporale incidit, secundum quod per malum poenae impeditur frequenter malum culpae ejus.* Hucusque S. D. quod et docuimus Tr. 2. c. 1. §. 7. n. 11. Quatenus autem est praeceptum affirmativum, obstringit ad proximum diligendum benevolentia charitatis identidem, et pluries. Si enim ex una parte consideretur sollicitudo et repetitio, qua Christus hoc praeceptum in Evangeliis, et per Apostolos in eorum Epistolis inculcavit; et ex alia parte perpendantur occasiones frequentes, quae occurrunt hanc dilectionem exequendi, quisque cordatus inferet, identidem et pluries fore hanc dilectionem emittendam. Plures dicunt per se obligare saltem semel in anno; ut dictum fuit de dilectione Dei; per accidens autem, quoties urgens occurrit proximi necessitas spiritualis, vel temporalis, si aliter praesto esse non possit. Sed de his infra.

¶ Quoad primum caput *n. praeced.* vide infra §. 3. *Append. de Susurratione etc.* pag. 435.

§. II. *De ordine tenendo in dilectione proximi.*

I. Certum est, ordinem Charitatis respectu diligendorum cadere sub praecepto: rationem dat S. Th. 2. 2. q. 44. a. 8. *Quia modus, qui pertinet ad dorum rationem virtuosi actu, cadit sub praecepto quod datur de actu virtutis: ordo autem charitatis pertinet ad ipsam rationem virtutis, cum accipiatur secundum proportionem dilectionis ad diligibile; unde manifestum est, quod ordo charitatis debet cadere sub praecepto.* *Ordo diligendi per charitatem cadit sub praecepto.* Ad tollendam vero omnem aequivocationem, nota, duplicem ordinem esse in dilectione servandum, unum circa personas, alterum circa res, seu bona. Circa personas homo debet, post Deum, amare primo seipsum, deinde proximos. Circa bona diligibilia, idest quae possumus nobis, et aliis velle, tres sunt ordines; primum ordinem tenent bona supernaturalia, nempe gratia, virtutes, merita, gloria aeterna. Secundum bona corporis seu naturalia, sanitas, membrorum incolumitas etc. Tertium tenent bona temporalia seu exteriora, nempe fama, honor, dignitates juste acquisitae, pecuniae statui cujusque decentes etc. Observa item, quod inter bona, generaliter bonum totius, seu commune praeferendum sit bono partis, et particulari.

II. Tenetur homo prius diligere seipsum quoad bona supernaturalia, quam proximum: ita communis cum S. D. 2. 2. q. 26. a. 4. *Homo non debet subire aliquod malum peccati,... ut proximum liberet a peccato.* Quod autem dicitur de peccato, asseritur etiam nedum de occasione proxima peccati, cui se exponere, est peccatum, sed etiam de valde propinqua ad peccatum; cura enim propriae salutis, caeteris cunctis praevalere debet; et idcirco illa declinare necesse est, quae evidenti periculo exponunt peccandi lethaliter. *Quam enim commutationem dabit homo pro anima sua?* dixit Christus Matth. 16. *In bonis supernaturalibus homo tenetur seipsum proximo praeferre in dilectione.*

III. In quavis necessitate temporali aequali, non tenetur homo subvenire potius alteri privatae personae, quam sibi ipsi, immo nec debet; nisi occurrat motivum alterius virtutis. Nam docemur a Christo diligere proximum sicut nos ipsos, non plusquam nos ipsos. Unde S. Aug. l. de Mendacio, c. 6. *Si pro illius temporali vita suam ipsam temporalem perdat, non est jam diligere, sicut seipsum, sed plusquam seipsum, quod sane doctrinae regulam excedit:* et S. Th. 2. 2. qu. 26. a. 5. ad 3. *Non est de necessitate charitatis, quod homo proprium corpus exponat pro salute* (corporali) *proximi, nisi in casu, quo tenetur ejus saluti providere. Sed in casu quod aliquis sponte ad hoc se offerat, pertinet ad perfectionem charitatis.* Consulto dixi, pro privata persona; id enim laudabile esset pro tuenda vita Principis, vel alterius personae publico bono admodum utilis; quia tunc intervenit motivum alterius virtutis, circa quod docet S. Th. loc. cit. a. 4. ad 2. *Debet homo sustinere detrimenta corporalia propter amicum; et in hoc ipso seipsum magis diligit secundum spiritualem mentem: quia hoc pertinet ad perfectionem virtutis, quae est bonum mentis.* Ut igitur laudabiliter haec bonorum corporalium, et praecipue vitae profusio ad subveniendum proximo fiat, fieri debet ob motivum virtutis: puta ob amorem Patriae, quia nempe proximus est Patriae utilior, quam ego, vel aptior ad *In aequali necessitate temporali non tenetur homo potius alteri quam sibi subvenire.*

gloriam Dei promovendam, vel quia est insignis meus benefactor etc. Si enim id agerem ob solum motivum vitæ proximi, absque ullo motivo virtutis, graviter peccarem; quia in re gravi delinquerem contra ordinem charitatis.

Bona supernaturalia proximi præferenda sunt bonis corporalibus propriis.

IV. Unusquisque tenetur ex charitate magis diligere proximum in bonis animæ supernaturalibus, quam seipsum in bonis corporalibus. Ita S. Aug. loc. cit. *Temporalem vitam suam pro æterna vita proximi non dubitabit Christianus amittere: hoc enim præcessit exemplum, at pro nobis Dominus ipse moreretur: ad hoc enim et ait: Hoc est mandatum meum, ut diligatis invicem, sicut dilexi vos.* Et S. Th. loc. cit. a. 5. *Proximum quantum ad salutem animæ magis debemus diligere, quam proprium corpus.* Ratio patet, cum salus animæ proximi sit longe pretiosior, quam proprium corpus. Docet autem loc. cit. ad. 1. quod non semper id est faciendum,

Non semper id est faciendum.

sed dumtaxat in quibusdam casibus: *Cuilibet homini imminet cura proprii corporis, non autem imminet cuilibet homini cura de salute proximi, nisi forte in casa aliquo; et ideo non est de necessitate charitatis, quod homo proprium corpus exponat pro salute proximi, nisi in casu. quo tenetur ejus saluti providere* (audiant hæc Parochi, et omnes illi, quibus ex officio quod habent, incumbit cura salutis animarum suæ custodiæ commissarum): *sed quod aliquis ad hoc sponte se offerat, pertinet ad perfectionem charitatis.*

Indicantur quidam casus, in quibus urget debitum hoc Charitatis.

V. Casus autem, in quibus quemlibet urget hæc obligatio postponendi etiam vitam pro salute æterna proximi, ab auctoribus hi indicantur. Si infans moriturus esset sine Baptismo, nisi tu, etiam cum tuæ vitæ discrimine, tali necessitati occurras. Si scias certo moraliter aliquem in peccato mortali existentem, esse in somno ab inimicis occidendum, si prudenter speres, te ipsius animæ profuturum, teneris ei subvenire, etiam cum periculo vitæ. Si inter Indos degens, scias multos eorum carere notitia Mysteriorum fidei necessitate medii necessariorum ad salutem; et prudenter speres, te eis profuturum, nec alius sit, qui adjuvare, et instruere illos queat: similiter succurrere teneris rudi populo Catholico, doctoribus Catholicis destituto, hæresi undequaque ibidem grassante, etiam cum tuæ vitæ periculo. Si peccator notorius sit in vitæ suæ termino, sitque adeo rudis, ut nesciat actus ad sibi eo tempore consulendum necessarios, neque alius inveniatur, qui præsto esse possit; teneris etiam cum periculo v. gr. pestis contrahendæ, eidem subvenire. Ad hæc, inquam, et alia hujusmodi teneris. dummodo hæ verificentur conditiones, videlicet quod sit spes prudens operam tuam illis profuturam; quod inde gravius damnum non sequatur, puta, ut uni adsisteres, multos æque indigentes deserere compellereris; dummodo salus animæ tuæ gravi non exponatur periculo; dummodo necessitas spiritualis proximi sit extrema: nam in gravi tantum necessitate spirituali, videtur nimis dura hæc obligatio. Hæc respective asseruntur a doctissimis Navarra, Soto, Suarez, Valentia, et Tannero; eaque esse intelligenda de obligatione ex solo charitatis titulo profecta.

Quinam strictius obligentur titulo etiam justitiæ.

VI. Strictius proculdubio urget titulus justitiæ; Pastores namque animarum, Episcopi videlicet, Parochi, et quicumque alii, quibus animarum cura ex officio incumbit, tenentur pro salute ovium spirituali vitam exponere, nedum in necessitate extrema, verum etiam in gravi; ipsi enim ob hoc præcipue redditibus donantur, et stipendiis conducuntur. Verum et ipsis quoque Pastoribus nonnulla quoad hoc conceditur œconomia; ne videlicet vitam inconsiderate prodigant, ut exinde alii plurimi adjutoribus destituti evidenti animæ periculo relinquantur: quamobrem ita succurrere tenentur periclitantibus, ut quantum necessitas patitur, etiam aliis indigentibus præsto esse valeant.

Strictior adhuc obligatio.

VII. Strictius adhuc vinculum obligat salutis proximorum procurandæ etiam cum vitæ periculo, quando ex meo delicto, periculo certo aut probabili salus animæ proximi foret obnoxia. Puta in casu, quo alteri hæresim suasissem, et ipse ob hoc fidei Catholicæ renunciasset; tunc enim etiam cum vitæ periculo tenerer eidem Catholicam fidem persuadere: Puta, si obstetrix aliqua, vel quia athea, vel saga, vel ob aliud motivum, baptizasset infantes Baptismo invalido, tenerer etiam cum vitæ periculo hoc gravissimum delictum manifestare, tum ad consulendum saluti illorum invalide baptizatorum; tum ad præcavenda innumera propemodum damna spiritualia, quæ aliis animabus imminerent in casu, quo aliquis illorum non baptizatorum initiaretur Sacerdotio, Confessionibus excipiendis destinaretur, ad Episcopatum proveheretur. Quis enim ambigere potest, vitam naturalem hujusmodi indignæ tot tantisque damnis animarum esse postponendam? ac proinde eam essa a Confessario adigendam ad suum crimen patefaciendum?

Quoad dilectionem mere affectivam, præferendi sunt sanctiores.

VIII. Quoad amorem mere affectivum et solius complacentiæ, præferendi sunt sanctiores: quod ita suadet S. Th. loc. cit. a. 7. *Objectum charitativæ dilectionis Deus est .... Diversitas ergo dilectionis, quæ est secundum charitatem quantum ad speciem, est attendenda in proximis diligendis secundum comparationem ad Deum: ut scilicet ei qui est Deo propinquior, majus bonum ex charitate velimus: quia licet beatitudo æterna sit unum secundum se, habet tamen diversos gradus secundum diversas beatitudinis participationes; et hoc ad charitatem pertinet, ut velit justitiam Dei servari, secundum quam meliores perfectius beatitudinem participiant: et hoc pertinet ad speciem dilectionis*; et quod amorem dumtaxat affectivum.

Quoad dilectionem effectivam conjunctiores sunt præferendi.

IX. Quoad amorem affectivum simul et effectivum, quo scilicet aliis affective benefacimus, præferendi sunt consanguinei, juxta varios gradus, quoad bona spiritualia et temporalia, aliis, quamvis melioribus in pari necessitate. Ita docemur a S. Aug. l. 1. de Doct. Christ. c. 2. *Cum omnibus prodesse non possis, his potissimum consulendum est, qui constrictius tibi junguntur.* Et S. Th. loc. cit. a. 8. *Illi, qui sunt nobis magis conjuncti, sunt ex charitate magis diligendi,* (in pari necessitate) *tum quia intensius diliguntur: tum etiam quia pluribus rationibus diliguntur; intensio autem dilectionis est ex conjunctione dilecti ad diligentem; et ideo diversorum dilectio est mensuranda secundum diversam rationem conjunctionis, ut scilicet unusquisque magis diligatur in eo, quod pertinet od illam conjunctionem, secundum quam diligitur; et ulterius comparanda est dilectio dilectioni secundum comparationem conjunctionis ad conjunctionem; sic ergo dicendum est, quod amicitia consanguineorum fundatur in conjunctione naturalis originis; amicitia autem concivium in communione civili; et amicitia commilitantium in communica-*

tione bellica : et ideo in iis quæ pertinent ad naturam, plus debemus diligere consanguineos; in his autem, quæ pertinent ad civilem conversationem, plus debemus diligere concives : et in bellicis, plus commilitones ... Si autem comparemus etiam conjunctionem ad conjunctionem, constat, quod conjunctio naturalis originis est prior, et immobilior, quia est secundum id quod pertinet ad substantiam : aliæ autem conjunctiones sunt supervenientes, et removeri possunt : et ideo amicitia consanguineorum est stabilior, sed aliæ amicitiæ possunt esse potiores, secundum illud, quod est proprium unicuique amicitiæ.

Exempla dantur. X. Ex his Angelici verbis deducitur, quod absolute loquendo, qui aliquo modo sunt conjuncti aliqua conjunctione, juxta qualitatem conjunctionis, aint aliis nulla conjunctione conjunctis præferendi in pari semper necessitate : quapropter Consanguinei præferendi sunt Affinibus; affines aliis conjunctis conjunctione mere civili, vel bellica, et sic de aliis, habito semper respectu ad digniorem conjunctionem. Inter consanguineos, aut alio modo conjunctos æqualiter in gradu præferendi eruntdigniores.

In necessitate extrema Genitores cunctis præponendi. XI. In necessitate extrema inter consanguineos, Genitores sunt præponendi filiis, uxori, et cunctis aliis : nam præter arctissimam conjunctionem et communionem sanguinis, habent isti etiam, ut sæpe repetit S. Th. rationem boni eminentioris, nempe rationem principii substantiæ filii, quæ cæterorum omnium est basis. In casu autem quod utrique subveniri nequeat, Pater præferendus est matri : *ideo per se loquendo magis diligendus est pater*, ait S. Th.

Extra necessitatem extremam filii sunt genitoribus anteferendi et uxor, et hæc filiis. XII. Extra necessitatem extremam, et quando agitur de conservatione proprii status juste acquisiti, oxor, et filii non emancipati anteferri debent genitoribus. Ita insinuare videtur S. Th. 2. 2. q. 26. a. 9. ubi postquam statuit, quod, ex parte diligentis, filius sit magis diligendus quam pater, ad 2. docet : *quod filiis magis debetur cura provisionis* ; ubi ly magis intelligendum est per comparationem ad genitores, de quibus in articulo sciscitabatur : et rationem affert pro filiis : *Quia parentes diligunt filios ut aliquid sui existentes : pater autem non est aliquid filii ; et ideo dilectio, secundum quam pater diligit filium, similior est dilectioni, qua quis diligit seipsum. Secundo, quia parentes magis sciunt aliquos esse suos filios, quam e converso. Tertio, quia filius est magis propinquus parenti, utpote pars existens, quam pater filio, ad quem habet habitudinem principii. Quarto, quia parentes diutius amaverunt ; nam statim pater incipit diligere filium, filius autem tempore procedente incipit diligere patrem ; dilectio autem quanto est diuturnior, tanto est fortior.* Quoad uxorem, autem dicitur Matth. 19. ex Gen. 2. *Dimittet homo patrem et matrem, et adhærebit uxori suæ*, quæ intelliguntur quoad amorem sensibilem, et intensivum, quoad cohabitationem, et quoad conservationem status : cum enim juxta verba a Christo subjuncta, *non sunt duo, sed una caro*, etiam uxor erit quoad prædicta capita genitoribus anteferenda. Et, loquendo semper in pari necessitate, uxor præferenda est filiis : tum quia est una caro cum marito ; tum quia est comprincipium filiorum.

Inter extraneos sunt præferendi meliores attentis circumstantiis. XIII. Inter extraneos præferendi sunt meliores ; quod autem unus sit melior alio, ex pluribus circumstantiis oriri potest ; nempe vel ex sanctitate, vel ex publica utilitate, vel ex majori beneficentia etc., propterea consulenda est prudentia, ut illi amore effectivo et operoso anteferantur in pari necessitate, et quando omnibus subveniri non potest, qui, attentis circumstantiis personarum, temporum, locorum etc. sunt digniores.

✠ Animadvertendum est, quod obligatio servandi relatum ordinem prælationis tunc sit gravis, quando urget extrema necessitas succurrendi alterutri proximorum. Si enim necessitas aut levis, aut gravis tantum est, turbatio ordinis non erit mortalis absolute loquendo. Dico absolute loquendo, quippe spectandæ semper sunt circumstantiæ.

§. III. *De Obligatione Charitatis erga inimicos.*

Duplex odium Abominationis et inimicitiæ. I. Recole dicta cap. 7. §. 1. n. 1. de duplici odio Abominationis, et Inimicitiæ : et adde hic, quod odium Abominationis respectu inimici duplicem terminum habere potest, nempe vel personam inimici, vel qualitatem malam personæ : habet pro termino personam, quando aversamur personam tanquam quid displicens, et amore nostro indignum ; et propterea personam ipsam abominamur : habet pro termino qualitatem, quando non personam in se, sed prout prava qualitate affectam adversamur ; unde revera aversio respicit qualitatem, quæ est in tali persona, neutiquam personam aversando ipsam, quia est injusta, maligna etc. : primum semper est mortale ; secundum, si recte sumatur, et vera præcisione culpa vacat, et est laudabile ; quia sic eam abominari nil aliud est, quam abominari peccatum in ipsa. Odium Inimicitiæ seu malevolentiæ proximi est deliberatus voluntatis actus, quo volumus, et optamus malum proximo apprehenso ut nobis noxio, vel de malo ipsius gaudemus : et hoc procedere solet ex odio abominationis.

Nunquam potest proximus odio haberi. II. Charitas sub gravi vetat, ne proximus inimicus unquam odio habeatur, neque odio abominationis personæ, neque odio inimicitiæ. Nam primum directe adversatur charitati, qua obstringimur diligere personam proximi, quatenus est imago Dei, redempta Sanguine Christi etc. Si averseris proximum ob pravam qualitatem, idest si averseris pravam illam qualitatem, et nullatenus personam, jam patet non esse malum, ut jam diximus num. præced. quia qualitas illa meretur odio haberi. At valde cavendum est, vel ne putetur qualitas illa prava, cum alioquin sit bona, sed quia nostro corrupto genio nocentem experimur, idcirco prava judicetur : vel ne odium transeat de qualitate in personam ; quod præcipue tempore iræ et commotionis animi valde periculosum est. Hine a fortiori non debet proximus inimicus odio haberi odio inimicitiæ, quod ut patet multo magis adversatur charitati : unde semper est lethale, nisi parvitas mali optati excuset. Hæc obligatio oritur ex præcepto negativo, videlicet nunquam odio habendi inimicum : sed instat etiam præceptum affirmativum, nempe remittendi eidem offensam irrogatam : obtemperare præcepto negativo, est remittere negative : obtemperare autem præcepto positivo, requirit insuper, quod actu positivo interiore remittatur eidem ex corde offensa facta : et circa hoc

Quid remissio negativa, quid positiva? Tenetur quis ad remissionem positivam in gravi tentatione. III. Præceptum Charitatis obligat sub gravi ad remittendam offensam inimico remissione positiva, quoties graviter tentatur homo ad odium contra inimicum ; quia tunc maxime urget Christi præceptum Matth. 5. *Diligite inimicos vestros* : ubi notan-

dum quod non dixit, ne odio habeatis, sed *diligite*, ut declararet remissionem positivam: unde S. Hieron. in Comment. *Multi dicunt sufficere virtutibus non odisse inimicos; caeterum diligere, plus praecipi, quam humana natura patiatur. Sciendum est ergo, Christum non impossibilia praecipere, sed perfecta.* Quando igitur urget gravis tentatio odii, vel vindictae etc. tunc, ut evadatur imminens periculum peccandi, ex vi hujus praecepti affirmativi tenemur actum remissionis positivae elicere.

Quid offensa? Quid injuria? Quid damnum?

IV. Ut autem melius percipias, ad quid sub mortali tenearis; nota, distinguendum esse inter offensam, injuriam, et damnum. Offensa est irritatio voluntatis proximi sine causa; unde praebetur ipsi occasio, ut indignetur; quamvis nullum jus ejusdem violetur, v. g. cum quis petit aliquid commodato, et sine ulla causa ab altero ipsi denegatur; est simplex offensa, quia sine justa causa denegatur; et alioquin nullum jus violat. Si vero fiat cum aliqua juris laesione, additur offensae simplici etiam injuria; puta, cum repetenti commodatum, sine justa causa denegatur tunc a commodatario restitutio. Si vero huic injuriae etiam addatur damnum; tunc evadit offensa injuriosa, et damnosa; puta si, eo quod commodans non potuit habere a commodatario rem commodatam, compulsus fuit expensas facere, quas non fecisset. His positis

Tenetur remittere ex corde offensam non damnum honoris, aut rerum illatum ex injuria, vel ex damnificatione.

V. Tenetur offensus primo remittere offensam ex corde: injuriam autem et damnum non tenetur remittere, sed petere potest redintegrationem in honore, si fuerit laesus, et damnorum, si quae illata fuere; dummodo tamen haec redintegratio nunquam petatur ex livore, vindicta etc. sed animo sincero inducendi aequalitatem ab injuria, et damno illato sublatam. Quod ad remittendam offensam tenetur, liquet ex verbis Christi Matt. 6. *Si non remiseritis hominibus peccata eorum; nec Pater vester coelestis dimittet vobis peccata vestra ....* et iterum: *Si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris.* Nisi enim hanc remittere teneatur, ad quid obligabit praeceptum? Quod autem nec jacturam honoris, nec damnum rerum teneatur remittere, ex eo patet, quod haec sint violativa juris sui, cui cedere non tenetur. Attamen quando laesio horum est modica, sicut illam remittere est animi vere remittentis indicium, ita redintegrationem praetendere, est non leve argumentum suspicandi, quod petatur ex vindicta: et propterea incumbit prudenti Confessario inducere offensum ad illam remittendam.

Tenetur offensus exhibere inimico signa dilectionis communia.

VI. Tenetur praeterea offensus, ex praecepto, exhibere inimico signa respective communia charitatis et dilectionis, quae aliis proximis in communi exhibentur: signa autem specialia exhibere non tenetur, nisi in aliqua circumstantia: ita ex communi: et ad litteram S. Th. 2. 2. q. 25. a. 9. *Effectus et signa charitatis ex interiori dilectione procedunt, et ei proportionantur: dilectio autem interior ad inimicum, in communi quidem, est de necessitate praecepti absolute; in speciali autem est non absolute, sed secundum praeparationem animi: sic ergo dicendum est de effectu, et signo dilectionis exterius exhibendo; sunt enim quaedam signa, vel beneficia dilectionis, quae exhibentur proximis in communi: puta cum aliquis orat pro omnibus fidelibus, vel pro toto populo; aut cum aliquod beneficium impendit aliquis toti communitati; et talia beneficia, vel dilectionis signa inimicis exhibere est de necessitate praecepti; si enim non exhiberentur inimicis, hoc pertineret ad livorem vindictae. Alia vero sunt beneficia, vel dilectionis signa, quae quis exhibet particulariter aliquibus personis: et talia beneficia, vel dilectionis signa inimicis exhibere non est de necessitate salutis, nisi secundum praeparationem animi, ut scilicet subveniatur eis in articulo necessitatis.*

Quot genera signorum communium?

VII. Ut hanc S. Th. doctrinam ab omnibus receptam recte percipias, duo tibi sunt animadvertenda: primum, quod signa dicuntur communia respective, videlicet in tali serie et ordine personarum: puta communia concivibus, communia simplicibus amicis, communia consanguineis. Secundum, quod doctrina posita loquitur absolute; nam ratione circumstantiarum evenire poterit, ut etiam ad specialia signa inimico exhibenda quandoque teneatur offensus sub mortali. Idcirco doctrina casibus particularibus est applicanda.

Applicatur doctrina ad casus particulares.

VIII. Qui orans pro omnibus, inimicum excluderet; qui omnibus pauperibus Parocciae eleemosynam distribuens, inimicum pauperem ibi commorantem praeteriret; qui omnibus indifferenter medens, vocatus ab inimico aegrotante, eum invisere recusaret; qui omnibus mercem vendens, inimico vendere negaret; qui nuptias celebrans, et caeteros conjunctos invitans, inimicum conjunctum non invitaret; hi, inquam, omnes, ex communi, lethaliter peccarent: quia negant inimico signa exteriora communia tali generi personarum. Nec excusatur dicens, se habere animum non offensum; quia tenetur talem animum ostendere etiam ipsi inimico ex charitatis praecepto, et id omittere est contra praeceptum, et de se scandalum parit. Item qui inimicum salutantem non resalutat, per se loquendo mortaliter peccat, juxta omnes, quia negat signum commune amicitiae. Quidam per accidens ratione alicujus specialis circumstantiae a mortali excusant: puta quando, non resalutans est longe superior salutante, puta Episcopus non resalutans simplicem Presbyterum, et offensa fuerit notabilis, et non resalutatio ab brevi tempus; quia tunc esset signum non odii, nec inimicitiae, sed ostendendi justum animi dolorem, et consulendi decori proprio: nemini tamen ad hoc agendum consilium darem.

Num offensus teneatur primus salutare inimicum?

IX. Non salutare inimicum antequam ipse salutet, excusatur ab aliquibus a culpa lethali, dicentibus salutare esse speciale benevolentiae signum, cum non teneamur primi salutare omnes. Alii e contra judicant lethale, quibus adhaereo, praecipue si antea primus salutare consueveras; quia tunc omissio salutationis est indicium internae inimicitiae: nisi forte aliqua notabilis circumstantia aliter fieri prudenter compelleret. Et proculdubio omissio salutationis esset lethalis, si in gravem inimici injuriam redundaret; si ex hoc oriretur scandalum; si salutatione speraretur animum inimici conciliandum iri: in his, inquam, casibus tenetur offensus dubio procul inimicum primus salutare, alloqui, si ante consueverat; unde non videtur excusandus, nisi in casu quo prudenter praevideatur, quod hac benignitate sit inimicus abusurus.

Signa specialia quando exhibenda?

X. Inimico exhibenti specialia dilectionis signa tenetur offensus consimilia exhibere, per se loquendo; aliter, ea omittendo, non significaretur sufficienter animus pacatus. Eadem quoque sunt exhibenda inimico in articulo necessitatis constituto, ut docet S. Th. verbis n. 6. adductis. Immo sunt exhibenda

quoties necessaria censentur ad gravem odii tentationem vincendam, necnon ad evitandum scandalum, si oriturum prævideatur ex eorum denegatione.

uid ob- van- m cir- me- rata na ?

XI. Duo igitur præ oculis semper habenda in memoratis signis aut negandis, aut exhibendis; nempe intentio interior, et significatio exterior. Nam quoad intentionem internam, certum est; quod illa negare, quæcumque illa sint, ex abominatione deliberata personæ, aut animo illam graviter affligendi, irridendi, aut exacerbandi, semper est mortale, quia hic animus est directe præcepto charitatis notabiliter adversans, quamvis forte signum denegatum secundum se notabile non sit. Quod vero ad significationem exteriorem pertinet, si omissio eorum signorum respective denotet apud prudentes internam indignationem, inimicitiam; si ex eadem graviter contristetur inimicus, irritetur, scandalizetur, obdurescat in inimicitia; si scandalum aliis pariat; lethalis erit hujus significationis omissio, quamvis forte desit intentio mortaliter prava; quia in his circumstantiis hujusmodi omissio est graviter charitatis læsiva. Nisi igitur aliqua circumstantia interveniat, quæ prudenter compellat ad potius retinenda pro aliquo tempore præfata signa, quam ad eadem significanda; (circa quod optimum erit viros doctos piosque consulere, ad evadendam violationem præcepti adeo gravis) satius erit abundare, quam parce se gerere; ita factis nos docente Præceptore nostro Jesu Christo.

§. IV. *De modo Reconciliationis ineundæ.*

Quænam sa- sfactio t ex- ibenda ffenso b of- nsore?

I. QUI proximum graviter offendit, tenetur sub mortali, quamprimum moraliter et prudenter potest, procurare reconciliationem, se illis humiliationibus, satisfactionibus, aut restitutionibus submittendo, quæ a prudentibus et Christianis viris judicabuntur respective opportunæ: ita communis. Itaque non tenetur ad compensationem longe majorem, nisi forte ex sententia Judicis eidem in pœnam imponeretur. Neque tenetur ad æqualem actu exhibendam, si certus moraliter esset, illam ab offenso rejectam iri; tunc enim sufficeret, ut eidem significaret suam promptitudinem animi ad eam exhibendam, quando sibi placuerit. Ad petendam veniam personaliter non videtur offendens teneri, nisi in casu, quo alia sufficiens satisfactio deesset, quod judicio prudentum, attenta qualitate personarum, locorum, consuetudinum, et offensionum, est mature decernendum; nisi forte a Judice obligaretur.

Quid? quando e invi- em of- fendunt?

II. Quando duo se invicem offendunt; si prudentum judicio offensæ censeantur æquales, a neutro est venia petenda; tenentur tamen se invicem reconciliare, sibi vicissim exhibendo signa specialis benevolentiæ vel per se ipsos immediate, vel amicorum interpositione. Debet autem esse prior ad hæc signa præstanda, qui est aut junior, aut inferior, aut graviori injuria offendit; si autem quoad omnia essent æquales, tunc consulendi sunt periti in arte conciliandarum inimicitiarum. Præsupponitur semper interior animi reconciliatio, et sincera animi pœnitentia de offensa irrogata.

Obligationes personæ offensæ.

III. Offensus tenetur sub mortali primo ad internam animi reconciliationem nedum negativam, ut supponitur; verum etiam positivam, positivo actu interno remittendo offensam; nec non ad externam, datis circumstantiis paulo infra explicandis. De reconciliatione negativa jam patet, cum nunquam licitum sit velle malum inimico. De positiva autem, in actu positivo amoris et remissionis interno consistente, satis clare loquutus est Christus jubens: *Diligite inimicos vestros, benefacite his, qui oderunt vos.* Quæ verba nedum significant odii, et vindictæ rejectionem, verum etiam positivum actum dilectionis, et benevolentiæ et beneficentiæ in casibus a S. Th. supra indicatis, etiam quoad signa communia aut specialia respective, juxta superius dicta; et hæc omnia præstanda sunt ab offenso erga inimicum, quamvis in inimicitia perseverare volentem, ex communi. Circa reconciliationem externam, ad hanc tenetur offensus sub mortali, quando offendens reconciliari petit, exhibendo condignas satisfactiones, eamdemque signis specialis benevolentiæ eidem offenso significando; (nam ad signa communia tenebatur etiam ante). Si tamen offensus esset longe superior, posset hic, non ad vindictam, sed ad efficaciorem offendentis correptionem fraternam, aliquandiu reconciliationem differre, ex consilio tamen docti et pii Theologi. Cavendum etiam videtur, ne petatur reconciliatio statim ac gravis offensa irrogata fuit; nimia enim videretur tentatio imbecillitatis humanæ, dicunt aliqui Doctores, illico post offensam obstringere sub mortali offensum ad exteriorem hanc reconciliationem. Dixi ad hanc exteriorem; nam ad interiorem negativam et statim, et semper tenetur; et etiam ad interiorem positivam tenetur statim, casu quo subiret periculum proximum labendi in actus internos odii, vindictæ etc. In summa igitur, quoties reconciliatio ab offendente petitur, opportunis suis circumstantiis comitata, non potest ab offenso denegari, aut differri sub mortali, ut communiter docent omnes; quia tunc eam denegare, est omnino irrationabile, et repugnans præcepto Christi; manifestumque argumentum interioris odii et malevolentiæ.

Quid agendum offenso, dum offendens incidit in manus Judicis?

IV. Quando offendens est publicus malefactor, occisor, fur, etc. poteritne offensus instare apud Judicem, ut puniatur? Respondet S. Th. 2. 2. q. 108. a. 1. *Vindicatio fit per aliquod pœnale malum inflictum peccanti: est ergo in vindicatione considerandus vindicantis animus; si enim ejus intentio feratur principaliter in malum illius, de quo vindictam sumit, et ibi quiescat, est omnino illicitum; quia delectari in malo alterius pertinet ad odium, quod charitati repugnat; quo omnes homines debemus diligere ... Si vero intentio vindicantis feratur principaliter ad aliquod bonum, ad quod pervenitur per pœnam peccantis, vel saltem ad cohibitionem ejus, et quietem aliorum, et ad justitiæ conservationem, et ad Dei honorem, potest esse vindicatio licita, aliis debitis circumstantiis servatis.* Cavere itaque debet offensus, ne offendentis punitioni cooperetur animo Christianæ charitati contrario; nempe ne ex ira; ex privata satisfactione sui furoris; aut simili motivo inducatur ad cooperandum; vel si cooperatur, id agat ex mera et simplici intentione boni communis, publicæ quietis, justi aliorum malefactorum terroris; quem rectum animum habere, præcipue dum adhuc indignatio ebullit; non est adeo facile; idcirco eo maxime tempore cautius suæ conscientiæ prospiciet, si positive non cooperatur, sed permissive se habeat; et quidem solo intuitu boni communis, relinquendo ut Judex muneri suo non desit.

§. V. *De Correptione fraterna, seu Eleemosyna spirituali.*

Quid sit Correptio, et quotuplex?

I. De hac ita disserit S. Th. 2. 2. qu. 33. a. 1. *Correptio delinquentis est quoddam remedium, quod debet adhiberi contra peccatum alicujus ... Duplex est correptio delinquentis: una quidem quæ adhibet remedium peccato, in quantum est quoddam malum ipsius peccantis; et ista est proprie fraterna correptio, quæ ordinatur ad emendationem delinquentis: removere autem malum alicujus, ejusdem rationis est, sicut bonum ejus procurare; procurare autem fratris bonum, pertinet ad charitatem... unde etiam correptio fraterna est actus charitatis, quia per eam repellimus malum fratris, scilicet peccatum ... Alia vero correptio est, quæ adhibet remedium peccato delinquentis, secundum quod est malum aliorum, et præcipue in nocumentum communis boni; et talis correptio est actus virtutis justitiæ, cujus est conservare rectitudinem justitiæ, unius ad alterum.*

Est in præcepto. Quos afficiat hoc præceptum?

II. Correptio fraterna est in præcepto cuilibet fideli: patet ex verbis Christi Matth. 18. *Si peccaverit in te frater tuus; vade et corripe eum*: unde Innoc. III. c. 12. de hæret.: *Fratrem peccantem occulte corripere, unusquisque tenetur efficere secundum regulam Evangelicam.* Et S. Th. loc. cit. a. 3. *Correptio, quæ tendit ad emendationem fratris delinquentis per simplicem admonitionem, pertinet ad quemlibet charitatem habentem, sive sit subditus, sive Prælatus.* Ratio patet, quia eadem obligatione, qua tenemur diligere proximum, eadem tenemur ab eo maximum malorum, quod est peccatum, removere quantum moraliter possumus.

Præsidentes tenentur inquirere delinquentes, ut eos corrigant.

III. *In correptione fraterna, quæ ad omnes pertinet, gravior est cura Prælatorum* ait S. Th. loc. cit. ad 3. Nomine autem Prælati significantur omnes Præsidentes, quibus ex officio incumbit cura salutis proximorum. Propterea intelliguntur Episcopi, Parochi, Rectores, Patresfamilias, Superiores, Præceptores, Domini etc. quorum omnium obligationem ita distinctius exponit S. D. loc. cit. in a. 2. ad 4. *Illud quod debetur alicui determinatæ personæ, sive bonum spirituale, sive corporale, oportet quod ei impendamus, non expectantes* (nota bene) *quod nobis occurrant: sed debitam sollicitudinem habentes ut eum inquiramus: unde sicut ille, qui habet pecuniam creditoris, debet eum requirere, cum tempus fuerit, ut ei debitum reddat; ita qui habet specialiter curam alicujus, debet eum quærere, ad hoc ut eum corrigat de peccato. Sed illa beneficia quæ non debentur certæ personæ, sed communiter omnibus proximis sive corporalia sive spiritualia, non oportet nos inquirere, quibus impendamus, sed sufficit quod impendamus eis, qui nobis occurrunt.* Præsidentes igitur tenentur inquirere de peccatis sibi subditorum, ut illos fraterne corripiant, ad quod non tenentur non præsidentes, quibus sufficit ut corripiant sibi occurrentes. Ratio est urgens; quia Præsidens tenetur ex vi officii sui, nempe nedum titulo charitatis, verum etiam justitiæ, ut tenet probabilior; eo quod omittens indicatam sollicitudinem privat subditos jure quod habent, ut a Præsidente adjuventur, præcipue quoad animam; ex quo enim acceptavit præsidentis officium, se obligavit huic oneri, adsistendi sibi subjectis, a quo si deficiat, injuste agit.

Ut correptio obliget sub mortali, quid requiritur?

IV. Ut hoc præceptum obliget sub mortali, requiritur quod materia correptionis sit mortalis, quia hæc dumtaxat affert animæ proximi notabile nocumentum. Excipiendi sunt Superiores Religionum, qui non raro tenentur sub mortali corripere defectus veniales, immo et defectus mere regulares, qui nullum peccatum ex se involvunt; ne subditi decidant ab obligatione quam habent tendendi ad perfectionem, et ne relaxetur disciplina Monastica eorum vigilanti curæ commissa. Proinde sæpe defectus, qui in subdito neque est venialis, dissimulatus a Superiore, evadit dissimulatio mortalis, contra justitiam legalem; de quo videri possunt Theologi Regulares de hoc disserentes, et nos dicemus in tractatu ultimo. Requiritur ulterius, per se loquendo, quod proximus certo mortaliter peccaverit, aut peccaturus sit. Ratio est, quia alioquin correptio esset injuriosa. Dixi per se loquendo, ut exciperem primo Superiores et alios præsidentes, qui etiam in dubio tenentur, ex dictis a S. Th., inquirere de veritate facti, ut, hac detecta, corripiant delinquentem; vel si dubium perseveret, alia remedia præservativa adhibere possint, ne eveniat. Secundo, ut exciperem nonnullos casus, in quibus etiam in dubio est correptio prudenter et conditionaliter adhibenda: hi sunt, si crimen dubium in grave cederet communitatis, vel tertiæ personæ damnum circa famam, animam, bona temporalia etc.; si ei, qui admonendus est, mors ex crimine suo dubio immineret; si prudenter tibi constaret, proximum, quamvis in dubio admonitum, non ægre correptionem recepturum.

Alia requisita.

V. Requiritur ulterius, ut hoc præceptum obliget sub lethali, per se loquendo, spes prudens et probabilis, aut emendationis, aut alicujus saltem fructus ejus, qui corrigendus est. Rationem dat S. Th. 2. 2. q. 33. a. 6. *Correptio fraterna, cujus finis est emendatio delinquentis, non habet coactionem, sed simplicem admonitionem: et ideo ubi probabiliter æstimatur, quod peccator admonitionem non recipiat, sed ad pejora labatur, est ab hujusmodi correptione desistendum; quia ea quæ sunt ad finem, debent regulari secundum quod exigit ratio finis.* Dixi per se loquendo, quia illi, ad quos pertinet etiam vis coactiva (a S. D. indicata) in subditos, eo quod ipsis incumbat nedum emendatio proximi, sed etiam conservatio legum, ac præservatio aliorum, nec non satisfactio Communitatis, eorum peccatis notoriis offensæ, tenentur illam exercere correptione judiciali; idcirco addit Angelicus. *Correptio pertinens ad Prælatos, quæ ordinatur ad bonum commune, et habet vim coactivam; non est dimittenda propter turbationem ejus, qui corripitur, tum quia si propria sponte emendari nolit, cogendus est per pœnas, ut peccare desistat; tum etiam, quia si incorrigibilis sit, bono communi per hoc providetur, dum servatur ordo justitiæ, et unius exemplo alii deterrentur.*

Præsidentes tenentur etiam ad correptionem coactivam.

Facienda correptio, quamvis statim pon speretur, sed elapso tempore.

VI. Præceptum hoc obligat, quamvis statim fructus non speretur, sed prudenter speretur successu temporis, tametsi de præsenti exacerbandus sit correptus. Ita S. Aug. ep. 210. *Quis facile invenitur, qui velit reprehendi?... numquid tamen ideo non debemus reprehendere, et corripere fratrem ne securus tendat in mortem? solet enim fieri et frequenter fructus, accidit, ut ad horam contristetur cum reprehenditur, et resistat, et contendat, et tamen postea secum consideret in silentio, ubi nemo est, nisi Deus.*

et ipse, nec timet displicere hominibus, quin corripitur, sed timet displicere Deo, quin non corripitur. deinceps non faciat illud, in quo juste reprehensus est, et quantum odit peccatum suum, tantum diligit fratrem, quem sentit hostem peccati sui. Idcirco docet S. Th. q. 3. de verit. a. 2. ad 24. correptionem pluries esse repetendam, quousque speratur fructus: *Cum Dominus dicit, corripe inter te et ipsum solum; non intelligendum est quod semel corripiatur sed bis, aut ter, et etiam pluries, quamdiu probabiliter spes remanet, quod secretius corripi possit.*

'orre- o plu- s re- tenda.

Obligat ...ece- ...um et- ...m in ...su du- ...ii an sit ...rofutu- ...s cor- ...eptio.

VII. Hoc præceptum obligat etiam in dubio, an sit nec ne profutura correptio, dummodo prudenter speretur non obfutura. Quia etiam in hoc casu præceptum corripiendi peccatum certum est in professione; quoties enim non est prudenter obfutura correptio, semper remanet spes, quod sit aliquando profutura. Ut autem prudenter circa hoc procedatur, in casu dubio an sit profutura, vel obfutura, conferenda est utilitas quæ speratur, cum damno quod timetur, et tunc majus anteponendum est minori.

Obligat um cre- itur roxi- us non acile e- nendan- lus, nisi orri- piatur.

VIII. Obligat hoc præceptum, quando putatur proximus non aliter facile emendandus a lapsu, vel in eundem relapsurus, nisi corripiatur. Quia tunc maxime proximus indiget hac spirituali eleemosyna: si autem alter sit idoneus, qui possit et velit corrigere, absolvor ego; quia jam subvenitur indigenti; si autem possit, sed nolit, perinde se habet ac si non alius extaret, quam ego solus.

Circumstantiæ in correptione servandæ, et primo idoneitas.

IX. Obligat præceptum, ut correptio fiat opportune, attentis circumstantiis personæ, et temporis. Idcirco persona corrigens debet esse idonea: si enim esset notorie peccatrix, jam patet inconveniens inde oriturum: unde S. D. in 4. dist. 19. q. 2. a. 2. q. 2. *Alio modo quis corripit in zelo charitatis, non ut Ecclesiæ minister: et tunc in correptione non potest esse peccatum, nisi ratione scandali, quod non consurgit, nisi de peccato notorio: et tunc verum est, quod existens in peccato occulto potest corrigere*: unde si peccatum esset aliis quidem occultum, notum autem personæ corrigendæ, adhuc subsisteret inconveniens. Superior autem, ad quem ex officio corrigere spectat, tenetur se emendare a delicto notorio, ut idoneus evadat correptioni subditis faciendæ; et propterea graviter peccaret, non se emendando, contra obligationem sui officii, ratione cujus tenetur, se non reddere inhabilem ad correptionem faciendam.

Obligatio specialis Præsidentium.

Secunda reflexio ad personas corripiendas.

X. Considerare item debet corrigens, quod alio modo corrigendus est inferior, et alio major, dum etiam hunc aliquando corrigere debet: alio modo senior, et alio junior: alio fœmina, alio vir: alio dissolutus, alio verecundus etc.; et quidem tempore opportuno.

§. VI. *De ordine in Correptione a Christo præscripto; inter te et ipsum solum.*

Positis circumstantiis nequit sine peccato præteriri ordo a Christo præscriptus.

I. IN correptione fraterna privata, quando delictum est occultum, et non vergens in detrimentum spirituale communitatis, et adsint circumstantiæ supra indicatæ de spe probabili fructus etc. absolute loquendo, non potest præteriri absque gravi peccato ordo a Christo præscriptus. Ita communis. Quia in his maxime circumstantiis intelligendum est præceptum, quod collimat ad utilitatem proximi, cui consulendum est nedum quoad animam, sed etiam quoad famam, quæ graviter plerumque læderetur per manifestationem delicti occulti. Quando peccatum est publicum et scandalum gignit, est Superiori denuntiandum, prætermissa correptione secreta, a quo est pro merito corripiendum: *Servandus est ordo, ut si peccatum sit publicum, publice corrigatur*, ait S. Th. quodlib. 11. a. 12. Ratio est manifesta, quia tunc consulendum est publicæ utilitati, quæ ex publica hujusmodi delictorum punitione resultat.

Publica peccata publice corripienda.

Quædam peccata occulta sunt denuntianda.

II. Peccatum, quamvis occultum proximi, si vergat in nocumentum sive spirituale, sive corporale multitudinis, plerumque denuntiandum est Superiori, non præmissa correptione secreta: ita S. Th. 2. 2. q. 33. a. 7. *Quædam peccata occulta sunt, quæ sunt in nocumentum proximorum vel corporale, vel spirituale, puta si aliquis occulte tractaret, quomodo civitas tradatur hostibus, vel si hæreticus privatim homines a fide avertat; et quia ille, qui sic occulte peccat, non solum in se peccat, sed etiam in alios, oportet statim procedere ad denuntiationem, ut hujusmodi nocumentum impediatur.* Quia periculum damni Communitatis certiori quo fieri potest modo præcavendum est. Dixi, quod plerumque debeat denuntiari; quia addit S. D. *Nisi forte aliquis firmiter existimaret, quod statim per secretam admonitionem posset hujusmodi mala impedire.* Cum tamen hæc firma existimatio fere nunquam haberi queat circa indicata peccata, propterea fere nunquam est præmittenda secreta admonitio: et ideo Alexand. VII. damnavit hanc thesim n. 5. *Quamvis evidenter tibi constet, Petrum esse hæreticum, non teneris denuntiare, si probare non possis.* Nam denuntiatio non affert onus probationis, sicut accusatio.

* Idem S. P. Alexand. VII. in Congreg. S. Officii coram ipso habita die 6. Julii anno 1660. illorum etiam reprobavit opinionem, qui docebant, crimina ad S. Officii jurisdictionem spectantia denuntianda illi non esse, nisi correctio fraterna præcesserit. Integrum Decretum editum est in Opere Card. Albitii de *Inconst. in Fide c.* 35. *n.* 44. *et seq.* Legatur et S. P. Bened. XIV. *de Synod. Diœces. l.* 6. *c.* 11. *n.* 7.

Quandonam crimen occultum denuntiari possit immediate Superiori tamquam patri?

III. Quando emendatio delicti occulti (hæresi excepta) æqualiter sperari potest, ex correctione mea privata, ac ex correctione Superioris tamquam patris, tunc teneor uti privata correctione mea, et omittere denunciationem Superiori, quamvis duntaxat tamquam Patri, et non Judici: ita probabilior. Si autem non æqualiter, sed securius speretur emendatio ex correctione Superioris ut Patris, qui sit pius, mansuetus, non operans ex ira etc., tunc valde probabile est, posse prætermitti correctionem fraternam, et posse immediate denuntiari Superiori, non tamquam Judici, sed tamquam Patri, qui secreto corripiat, et moneat delinquentem. Ita S. Th. quodlib. 12. q. 10. a. 13. *Utrum*, ait, *statim cum quis fratrem suum peccasse novit, debeat denuntiare Prælato? Dico, quod in his distinguendum est de conditionibus subditi, et Prælati. Nam si ego scio, quod frater per me corrigetur, tunc non debeo hoc denuntiare Prælato* (intellige ut Patri). *Si autem videtur, quod hoc melius fiat per Prælatum, et Prælatus nihilominus sit pius, discretus, et spiritualis, non habens rancorem, seu odium adversus illum subditum, tunc licite potest hoc denuntiari ipsi: et tunc*

non dicit Ecclesiae, quin non dicit ei sicut Praelato, sed sicut personae proficienti ad correctionem proximi et emendam. Sed quia propter diversas conditiones Praelatorum, et subditorum, non potest in hoc dari generale judicium, quia aliquando vel Praelatus movetur ad odium adversus subditum; vel subditus non bene ferret verba Praelati; ideo *tenendum est hoc pro regula, quod in omnibus istis semper servanda est charitas, et quod magis et melius expedire videtur; et si hoc intendat, scilicet emendam proximi, servet quantum potest bonum charitatis, tunc denuntiando non peccat.* Et in resp. ad 1. *Si statim aliquis referat Praelato, et adhibens debitas circumstantias, et considerans magis expedire, non facit contra praeceptum Evangelii; quia non dicit hoc Ecclesiae, sed personae proficienti, et ideo non peccat mortaliter.* S. Th. sequitur Suarez. t. 4. de Relig. l. 10. c. 9. n. 51. et de Charit. disp. 8. sect. 6. n. 17. Suarezio autem subscribit communis sensus Patrum Societatis.

Occurritur textui Divi Th. IV. At Collegium Salmant. tr. 6. c. 7. punct. 4. docet oppositum, innixum auctoritati S. Th. 2. 2. q. 33. a. 7. ad 5. qua contendit; S. D. retractasse doctrinam modo traditam. Cum enim animadverterit, verba a nobis allata nulla posse tergiversatione declinari; ideirco recurrit ad consuetum effugium nonnullorum, nempe S. D. in Summa mutavisse opinionem. Haec sunt verba Summae: *Dicendum, quod Praelato non est obediendum contra praeceptum Domini, ... et ideo quando Praelatus praecipit, ut sibi dicatur, quod quis sciverit corrigendum, intelligendum est praeceptum sane, salvo ordine fraternae correctionis; sive praeceptum fiat communiter ad omnes, sive ad aliquem specialiter: sed si Praelatus expresse praecipiat contra hunc ordinem a Domino institutum, et ipse peccaret praecipiens, et ei obediens.* Quid, amabo, ex his verbis deduci potest doctrinae Angelici a nobis relatae contrarium? Quodnam verbum affertur in hocce textu ab Angelico, quo significet, se mutasse opinionem, quod tamen significare solet his verbis, *Quamvis alibi aliter dixerimus?* nullo omnino: nam et ibi vera docuit; et hic vera docet, quin haec ullo pacto illis repugnent; etenim certum est, injuste agere Praelatum ita praecipientem; in hoc enim loco disserit Angelicus de Praelato absque ulla limitatione, et absolute: in textu nostro loquitur de Praelato in solo casu, quo prudenter creditur et speratur melior emendatio secutura: in hoc textu loquitur de Praelato in actuali visitatione, qui se gerit, non ut pater, seu ut judex, et in persona Ecclesiae punitionem infligentis: in nostro textu loquitur de Praelato non ut judice, sed ut patre, qui non debet uti potestate judicis, sed amore patris procurantis secretiori modo emendationem delicti, non punitionem ejusdem; ubi igitur contradictio? ubi retractatio doctrinae in utroque loco verae? Et haec quoque videtur altera hallucinatio illius alioquin Sapientissimi Collegii, similis illi, quam indicavimus in Cap. de Leg. §. 7. n. 14. et 15.

Regula denuntiandi Superiori ut patri. V. Si autem seisciteris, ad quem gradum ascendere debeat spes melioris emendationis, ut licita sit praetermissio correctionis fraternae, et delatio ad Superiorem tanquam ad patrem? Resp. tunc dumtaxat id esse licitum, quando comparato praejudicio delinquentis, quod ipsi evenit ex ipsius diffamatione apud Superiorem, cum fructu prudenter sperato ex admonitione Superioris; apparet sano judicio praestantiorem esse hujusmodi fructum ex Superioris ut patris admonitione speratum, praejudicio delinquenti orto ex ipsius diffamatione apud solum Superiorem ut patrem.

Resolvitur quaesitum maximi momenti pro Regularibus, de deferendo delicto ad Superiorem ut patrem. VI. Quoniam autem peccata carnalia cum complice extraneo, vel extranea, sint admodum perniciosa famae Religionum, et grande scandalum afferant eadem scientibus, multumque obstent fructui spirituali, quem sacra Instituta in proximos provehere tenentur; ideirco quaeritur, an sciens peccatum carnale alicujus alumni suae Religionis cum complice extra claustrum, occultum tamen, teneatur ad occultam correctionem fraternam, an possit illud immediate ad Superiorem deferre, et primo tanquam ad Patrem? Hanc quaestionem egregie pertractat P. Ludovicus Caspensis Capuccinorum Hispaniae doctissimus scriptor, fidelis Doctrinae Angelicae sectator t. 2. tr. 17. disp. 6. sect. 3., et affirmative respondet, afferens pro sua opinione Sylvestrum v. Correctio, Gabrielem lect. 74. in Canonem Missae littera U, S. Antonin. 2. p. tit. 9. c. 6., Richardum in 4. sent. dist. 19., Angelum in Summ. v. Denuntiatio, n. 10. Gersonem 2. part. Alphabet. 24. littera T; Turrecrematam in c. Si peccaverit 2. q. 1., Orbellium in 4. sent. dist. 19. qu. 1., Graffium l. 2. c. 69., et asserit, eam esse communem inter DD. inclytae Societatis Jesu.

Afferuntur Auctoritates. VII. Et primo eam probat auctoritatibus S. Th. a nobis supra relatis ex quodlib. 11. q. 10. a. 13. quibus addit alteram ex eodem loc. ad 3. *Si quis referat Praelato culpam proximi, intendens vel cautelam in futurum, vel aliquid hujusmodi, quod ad emendam proximi viderit expedire, non peccat.* S. Bonav. in c. 19. Luc.: *Ex quo datur forma, quod Praelato, qui vult prodesse, etiam nulla praecedente correctione, potest et debet culpa proximi accusari extra judicium, si sit occulta; et in judicio, si habeatur probatio certa.* Capituli Gener. Barcinonensis Ordinis Seraphici: *Ex sententia Bonaventurae, et Magistrorum Ordinis, et totius Capituli Generalis definitum est, quod contraria sententia sit pestifera in destructionem ordinis, et regularis disciplinae: cum Praelati scire debeant subditi excessus, non solum ut puniant, sed ut possint praecavere.* Constitutionum Ordinis Praedic. c. 18. lect. seu textu 6. *Si quis autem tale quid extra Monasterium commiserit, frater qui cum eo est, studeat ejus excessum Praelato quantocyus corrigendum intimare.* Regulae S. Benedicti c. 32., ubi in persona Abbatum Pauli et Stephani, dicitur: *Si quis alterum quacumque parte viderit, quodcumque illicitum vel sermone, vel opere facientem, et Priori distulerit publicare, cognoscat, se esse nutritorem peccati, et per omnia aequalem peccanti, quia et animae suae, et illius quem tegit, est durissimus inimicus.* Propterea juste admiratur P. Caspensis, P. Lorca dixisse hanc sententiam esse improbabilem, tot Sapientum virorum munitam auctoritate. Audiatur tandem Em. Cajetanus circa haec expertissimus, quippe qui tum Prioris, tum Provincialis, tum Generalis Magistri totius Praedic. Ordinis munera egregie obierit, in opusc. 5. resp. 57. ad ult. dubium. *Non facile credendum est, Religiosum correctione fraterna emendandum, sed dubitandum potius fore, ut fingat se emendatum, ut socium deludat, denuntiationemque vitet, et interim manebit in peccato, donec in scandalum aliorum prorumpat.*

Asseruntur rationes. VIII. Ratio est, quia inter Claustrales raro concurrunt illæ circumstantiæ, quæ ad ordinem fraternæ correctionis servandum obstringant; ut patet ex laudatis Cajetani verbis. Præterea intantum servandus est correctionis ordo, inquantum id charitate præscribitur; charitas autem intendit id, quod magis expedit spirituali saluti delinquentis: si ergo utilior, brevior, et efficacior speretur correctio facta per Superiorem, ut patrem, cur id procurare adversabitur charitati, cum conspiret ad finem charitatis. Proinde infert Caspensis cum doctissimo Suarez disp. 8. sect. 6. n. 2., quod quando frater non est plene emendatus, et est probabile periculum relapsus, idem tenor sit observandus, delationis nempe ad Superiorem, ut patrem, nulla præmissa correctione, eo quod, dicunt hi Auctores, vix alio modo possit concipi spes prudens emendationis. Quandoquidem, ait Suarez loc. cit. aut Claustralis peccat ex malitia, aut consuetudine, aut fragilitate; sic hoc tertio modo, tollendæ sunt occasiones, quibus non sublatis, non potest prudenter sperari consistens emendatio: hæ autem vix tolli possunt absque Superioris auctoritate, vigilantia, et solertia; eo quod, illis eidem ignotis, evenire poterit, ut subditum, alioquin imbecillem, eisdem magis exponat. Si vero peccet ex malitia aut consuetudine, jam augetur difficultas emendationis: igitur securius habetur intentum charitatis, idest emendatio delinquentis, si Superiori ut patri reveletur.

Alia ratio. IX. Deinde ex verbis SS. Chrysost. et Aug. alteram adornat rationem laudatus Caspensis: verba Chrysost. sunt hom. 40. in Matth. *Quis aliquando vidit Clericum cito pœnitentiam agentem? Sed et si deprehensus humiliaverit se, non ideo dolet, quia peccavit, sed confunditur, quia perdidit gloriam suam.* Verba Aug. in Ep. 137. vet. edit. sunt. *Ex quo Deo servire cœpi, quomodo difficile sum expertus meliores, quam qui in Monasteriis profecerunt; ita non sum expertus deteriores, quam qui in Monasteriis ceciderunt*: et loquens de sæcularibus Ecclesiasticis personis insidiantibus, ibidem dicit: *Ad quid aliud sedent isti, aut quid aliud captant, nisi ut quisque Episcopus, vel Clericus, vel Monachus, vel Sanctimonialis ceciderit, omnes testes esse credant, jactent, contendant; sed non omnes posse manifestari... Cum de aliquibus, qui sanctum nomen profitentur, aliquid criminis vel falsi sonuerit, vel veri patuerit, instant, satagunt, ambiunt ut de omnibus hoc credatur.* Quod lacrymabili experimento nimis compertum fit. En igitur ratio altera: Si quando crimen alicujus, quamvis occultum, vertit in damnum tertii, vel communitatis, omnes docent, prætermissa correctione, esse ad Superiorem deferendum; cum nimis verum sit, gravia Claustralium delicta, præcipue in materia castitatis cum complice, in grave cedere Religionis detrimentum. Si enim complex sit intra claustra, heu quanta infectio! Si vero sit extra claustra, heu qualis infamia! quantum dedecus Religioni resultat! Cur ergo non erit Superiori ut patri revelandum? Quis enim prudenter judicare poterit, hujusmodi male olentium criminum fœtorem ad aliorum nares non esse perventurum, et illa non esse in lucem proditura; cum tot malæ suspiciones præire soleant, tot murmura comitari, tot irrisiones, tot contemptus, tot scandala et detrectatio subsequi? Deferatur ergo crimen ad Superiorem, tamquam ad Patrem; vix enim alia patet via, securam reddendi delinquentis emendationem, et impediendi infamiam Religionis.

Resolvitur iterum quando sit crimen deferendum ad Superiorem etiam tanquam ad judicem? X. Progreditur ulterius Caspensis, et contendit, posse etiam deferri ad Superiorem ut judicem. Distinguit tamen peccata, primo in ea, quæ cedunt in solum detrimentum peccantis, puta mollitiem; et de his certum est non posse Prælato tamquam judici denuntiari: secundo in ea, quæ redundant in damnum Reipublicæ, v. g. hæresis, proditio civitatis, etc. et hæc ex communi sunt ad Superiorem respective tamquam ad judicem denuntianda: tertio in ea, quæ cedunt in detrimentum tertii, v. g. adulteria, immo et fornicationes, quæ cedunt in dedecus Religionis certe apud personam complicem, et plerumque apud alias crimen suspicantes: et de his est secunda pars hujus quæstionis, et resolvit in sectione 4. n. 39. peccatum fornicationis apud Claustrales, et a fortiori adulterii, et nefandi criminis cum persona extranea, reputanda esse inter excepta ab ordine correctionis fraternæ, et debere denuntiari Prælato nedum ut patri, verum etiam ut judici, dummodo tamen immineat periculum quod evulgentur.

Probatur Auctoritatibus. XI. Et quidem vir exactissimus in suis citationibus, quamvis fateatur paucos admodum inveniri, qui de hoc puncto ex professo disserant, affirmat nihilominus, eos qui illud attingunt, in hanc opinionem convenire: hi sunt Alderete l. 1. de tuenda discipl. c. 5. dub. 4. 25. 30: S. Antonin. 2. p. tit. 19. c. 6. §. 5: Gabriel. in Can. Missæ lect. 74. lit. S.: Angelus verb. Denuntiatio: Navarrus Consil. 1. de Accusationibus: Miranda de ordine judiciali q. 11. a. 2.: Joseph. a S. Maria tr. 2. c. 3.: Ximenes in declarat. Regulæ Minor. c. 10. q. 2.: Aretinus in pract. criminalis c. 11. in additionibus: Valerius Carthusianus de differentiis inter utrumque forum v. Inquisitio: Suarez de Relig. t. 4. l. 10. c. 12. n. 5. Præterea affert verba loquentium peculiariter de peccatis contra castitatem, qui sunt Card. Turrecremata in c. Si peccaverit, 2. q. n. 29. Fagundez de 2. Ecclesiæ præcep. l. 4. c. 4. Hurtadus de Mendoza disp. 165. n. 103.

Probatur ratione. XII. Probat autem assertionem hac ratione. Duobus modis peccatum aliquod in publicum damnum vergit, vel quia habet pro objecto proximo damnum publicum, utpote ex specie sua contagiosum et infectivum aliorum; vel quia ob scandala, quæ ex eodem apud laicos proficiscuntur, dedecus magnum et notabilis infamia Religioni resultat, si ad eorum notitiam perveniat: atqui peccatum carnis cum complice præcipue extraneo utroque modo est Religioni perniciosum, cum sit ex specie sua contagiosum et infectivum aliorum, eo quod qui tali peccato detinetur, socios habere procurat ad sui excusationem et occultationem, et est perniciosissimum Religioni, in quam etiam ex unius solius alumni impudicitia, dedecus magnum redundat, ex quo minuitur notabiliter ejusdem fama et opinio; erit igitur denuntiandum Superiori, tanquam judici, si immineat publicationis periculum.

Quando immineat publicationis periculum? XIII. Sciscitaberis, quando censebitur imminere publicationis periculum? Respondet Alderete loc. cit. *Tunc impendere morale periculum publicationis, ubi unus, vel alter sæcularium, aut Religiosorum crimen resciret.* Quis autem judicabit crimen immune a publicationis periculo, dum etiam soli fœminæ complici, quæ ait effrons aimeretrix, notum

est? Quid magis lubricum, minusque secretum lingua fœminæ, et fœminæ impudicæ? Concludamus hanc quæstionem æquo prudentique judicio P. Zachariæ a Salustio insignis Definitoris Gen.' inclytæ Religionis Capuccin. viri spectabilis tum sanctitate vitæ, tum doctrinæ copia. Hic distinguit lapsus carnis ex fragilitate accidentales, et ex occasione non quæsita, sed fortuito oblata; et lapsus procedentes ex malitia, ex condicto, et occasione quæsita, qui solent esse eorum Claustralium, qui vagationibus, vanitatibus, visitationibus superfluis, munusculis dandis et recipiendis, epistolis mittendis, et rescriptis sunt assueti, et conversationibus muliebribus facile sese immiscent: horum, inquam, difficile sperari potest ex correctione fraterna emendatio; ac proinde eorum lapsus Superiori, saltem tamquam Patri, statim sunt denuntiandi, et habito consilio prudentum, suppresso nomine personæ reæ, etiam tamquam judici, si opus fuerit, ut et efficacius pro ipsis, et utilius pro aliis corripiantur et puniantur.

§. VII. *De Eleemosyna corporali.*

Quid sit Eleemosyna, et quale illius Preceptum?

I. *Eleemosyna*, juxta D. Th. 2. 2. q. 32. a. 1. *est opus, quo datur aliquid indigenti, ex miseratione, propter Deum.* Ly ex miseratione denotat motivum formale specificum misericordiæ: Ly propter Deum additur, ut eleemosyna nedum sit actus moralis; sed ut etiam sit meritorius vitæ eternæ. Præceptum de eleemosyna facienda est divinum, repetitum in Scriptura Sacra tum veteris, cum novi Testamenti: unum vel alterum textum afferre sufficiat. Deut. 15. *Ego præcipio tibi, ut aperias manum fratri tuo egeno et pauperi*: tum cæteris omissis solemniter apparet Matth. 25. ubi illi condemnandi a Christo judice leguntur specialiter, qui eleemosynam non fecerint; nemo enim condemnatur nisi ex violatione præcepti graviter obligantis. Rationem autem affert S. Th. loc. cit. a. 5. *Cum dilectio proximi sit in præcepto, necesse est, omnia cadere sub præcepto, sine quibus dilectio proximi non conservatur: ad dilectionem autem proximi pertinet, ut non solum proximo velimus bonum, sed etiam operemur, secundum illud* 1. Jo. 1. *non diligamus verba, neque lingua, sed opere et veritate: ad hoc autem quod velimus, et operemur bonum alicujus, requiritur quod ejus necessitati subveniamus, quod fit per eleemosynarum largitionem; et ideo eleemosynarum largitio est in præcepto.*

Observandus varius necessitatis gradus.

II. Triplex distinguitur necessitas a Theologis, nempe extrema, gravis, et communis: extrema illa est, juxta omnes, in qua periclitatur vita, et juxta Bannez, in 2. 2. q. 32. art. 6. dub. 2. quando malum judicio prudentum morti æquivalens subeundum est; ac proinde quidam cum laudato Bannez ad extremam reducunt morbum gravem, periculosum, diuturnum, vel incurabilem; amissionem alicujus membri principalis, puta brachii dexteri, amborum oculorum, libertatis in perpetuum: addendam putarem, salvo meliori judicio, amissionem injustam famæ, in persona ingenua, non amplius recuperandæ. Gravis necessitas illa dicitur, in qua homo vitam cum magna difficultate transigere compellitur, atque ex statu suo juste acquisito decidere; quando diuturno morbo torquetur; quando fame diu laborare cogitur; si in gravem infamiam non perpetuam incidat; si a conditione nobili ad mechanice laborandum, vel aliis famulandum obligetur; si a conditione honesti civis dilapsus, ad mendicandum obstringatur; uno verbo, quando, nisi ipsi subveniatur, cogitur tale subire malum grave, talemque gravem miseriam, a quibus reddatur vita admodum molesta. Necessitas communis illa est, quæ affert aliquod incommodum quoad necessaria ad vitam, et statum personæ; ita tamen ut vitam nimis molestam aut miseram respective ad personam non efficiat; unde non decidat notabiliter a statu suo, ita ut laborando, atque cum aliqua sollicitudine et anxietate possit ordinario modo suis necessitatibus sufficienter providere: et hæc est necessitas pauperum, qui communiter mendicare solent, qui mendicando non decidunt notabiliter a statu suo: nec non illorum, qui ut se suosque alant, duro labori operam dare compelluntur.

Observanda item varia genera bonorum.

III. Quæ hactenus animadvertimus, respiciunt illos, quibus eroganda est eleemosyna: alia tria observanda supersunt ab iis, qui eleemosynam impendere debent, circa bona quæ possident; quæ triplici modo dici queunt necessaria, vel superflua. Alia sunt necessaria naturæ seu vitæ, sine quibus vita nostra, et aliorum, quorum cura nobis incumbit, conservari non potest. Alia dicuntur necessaria statui, sine quibus non potest persona convenienter vivere juxta conditionem status præsentis sui et suorum, juste acquisiti; quæ bona statui necessaria, alia sunt necessaria statui simpliciter, sine quibus a statu decidendum esset; alia sunt necessaria statui quoad decentiam, sine quibus quamvis status conservaretur absolute, non tamen ea decentia, qua conservari consueverit; unde necessarium statui complectitur omne id, quod requiritur ad onera familiæ sustinenda, ad conveniens famulitium, ad filios educandos, ad filias dotandas, ad honestas donationes faciendas, ad hospitalitatem, ad honestas recreationes; immo ad illum statum conservandum in quolibet calamitoso casu probabiliter eventuro, quales sunt infirmitates, sterilitates, bella, et alia hujusmodi, quæ probabiliter evenire solent: nam ait S. Th. 2. 2. q. 32. a. 6. ad 3. *Debet dijudicari superfluum, et necessarium secundum ea, quæ probabiliter, et ut in pluribus occurrunt*: idemque intelligas etiam de necessariis ad vitam. Ex his deducas, superfluitatis gradus esse duos: nempe superfluum naturæ et vitæ, sine quibus vita propria et suorum congruenter sustentari potest, quæ tamen non sunt superflua statui: et superfluum statui, sine quo status proprius et suorum decenter conservari potest. His necessario pro luce dicendorum præmissis

Doctrina notabilis S. Thomæ.

IV. S. Th. loc. cit. a. 6. docet: *Necessarium dupliciter dicitur. Uno modo, sine quo aliquid esse non potest, et de tali necessario omnino eleemosyna dari non debet: puta si quis in articulo necessitatis constitutus, haberet solum unde posset sustentari, et filii sui, vel alii ad eum pertinentes; de hoc enim necessario eleemosynam dare, est sibi et suis vitam subtrahere; sed hoc dico, nisi forte talis casus immineret, ubi subtrahendo sibi, daret alicui magnæ personæ, per quam Ecclesia, vel Respublica sustentaretur; quia pro talis personæ liberatione, seipsum, et sua laudabiliter* (dicit laudabiliter, non necessario) *periculo mortis exponeret, cum bonum commune sit proprio præferendum. Alio modo dicitur aliquid necessarium, sine quo non potest convenienter vita transigi secundum conditionem et statum personæ propriæ, et aliarum personarum, quorum cura ei incumbit; hujusmodi ne-*

cessarii terminus non est in indivisibili constitutus, sed multis additis, non potest dijudicari esse ultra tale necessarium; et multis subtractis, adhuc remanet, unde possit convenienter aliquis vitam transigere secundum proprium statum. De hujusmodi ergo eleemosynam dare est bonum, et non cadit sub præcepto, sed sub consilio. Inordinatum esset autem, si aliquis tantum sibi de bonis propriis subtraheret, ut aliis largiretur, quod de residuo non posset vitam transigere convenienter secundum proprium statum, et negotia occurrentia.

Illata communia ex data doctrina.

V. Ex quibus certum est apud omnes, quod habens sola necessaria ad sui et suorum vitam, et status conservationem, non tenetur proximo æquali necessitate laboranti dare eleemosynam, ita postulante charitatis ordine. Certum item est, quod habens tantum necessaria vitæ et naturæ pro se et suis, non possit eadem sibi, suisque subtrahere ad subveniendum aliis, etiam in extrema necessitate constitutis, ob eandem rationem; et similiter in pari necessitate gravi, aut in pari statu, nemo tenetur alios præferre sibi et suis: sicuti etiam in communibus pauperum necessitatibus nemo tenetur erogare bona sua, requisita ad statum suum conservandum, et pro necessitatibus, quæ prudenter timeri possunt.

Anteferenda est proximi necessitas etiam integritati proprii status.

VI. Innoc. XI. hanc thesim n. 12. proscripsit: *Vix in sæcularibus invenies, etiam in regibus, superfluum statui: et ita vix aliquis tenetur ad eleemosynam, quando tenetur tantum ex superfluo statui.* Inveniri ergo potest, et sæpe invenitur superfluum statui; et quidem sermo est de statu præsenti, de quo tantum disseritur a Theologis in hac materia: si enim attendendum esset ad aviditatem ambitionis humanæ, cupientis semper ascendere, profecto hæc nunquam reputaret habere superfluum. Hoc præmisso; proximo in necessitate extrema constituto, sub mortali succurrendum est nedum ex superfluis statui, ut supponitur, verum etiam ex necessariis ad decentiam et splendorem status, quem explicuimus num. 3., immo etiam ex necessariis aliquo modo ad integritatem status: ita communior et probabilior. Ratio hujus ultimæ partis, quæ a fortiori concludet pro prima, est quia integritas illa substantialis proprii status est bonum ex debito postponendum bono proximi extreme indigentis: quandoquidem vita proximi est natura sua bonum plus a charitate diligendum, quam integritas proprii status; si igitur aliquid minuere possim de eadem integritate, dummodo ab illo statu non excidam, tenebor subministrare proximo, ut ipsum a morte eximam, et in vita conservem.

Elucidatur hæc doctrina nonnullis limitationibus.

VII. Non quidem ut procurem proximo extreme indigenti media insuitata et extraordinaria; cum ad id nemo teneatur, neque pro vita propria. Neque ut tenear inquirere proximos extreme indigentes; nisi forte essem Episcopus, Parochus, Præsidens, etc., quia ad hoc tenentur ex justitia; aut nisi prudenter dubitarem, aliquem extrema necessitate laborare; tunc enim tenerer inquirere illum, ne me exponerem periculo omissionis gravis. Neque ut succurram proximo extreme indigenti, etiam decidendo a statu meo juste acquisito, puta de statu nobilis ad statum plebei, vel famuli, de statu mercatoris, opificis, ad statum mendici; sed neque ad notabilem jacturam statui inferendam, sine spe eandem redintegrandi: quia ad id nemo tenetur, neque pro conservanda vita propria: quis enim dicat, teneri aliquem nobilem ad vitam suam tuendam, et sanitatem recuperandam tali remedio uti, quo grave et notabile detrimentum, quod suppleri nequit, afferat proprio statui, suæque familiæ? nemo unquam: similiter ergo neque pro vita proximi. Hæc sunt communia apud DD. Alteram limitationem addit Bannez 2. 2. q. 32. a. 6. dub. 2. in resp. ad 1. quod neque teneatur quis ex bonis fortunæ valde notabilem summam, puta tria vel quatuor millia aureorum, erogare ad tollendam a proximo necessitatem extremam: rationem affert his verbis; " quod licet vita hominis nobilior sit, quam totus census, nihilominus ad bonum publicum, quod est magis diligendum, magis valet illa quantitas substantiæ et pecuniæ, quam vita alicujus; pecunia enim est instrumentum virtutis, ad bonum publicum manutenendum et defendendum: unde homo privatus non tenetur pro conservatione propriæ vitæ expendere totum censum suum: verbi gratia, habet quis tria millia ducatorum, sed habet infirmitatem multis sumptibus sanandam; non tenetur id facere, eo quod magis tenetur diligere suum statum, et filiorum ". Hæc doctissimus ille: igitur, neque pro aliis ad id tenebitur. Putarem nihilominus, huic Bannez doctrinæ addendam limitationem: si enim quis esset solus, nec familiam haberet, et censum illum erogando, prudenter speraret, et sibi superesse quo sufficienter viveret, et a præsenti infirmitate evasurum, puto ad censum illum erogandum teneri: nam tunc nemini præjudicium afferret, et alioquin sibi consuleret in eo capite, quod est super omnem censum diligibilius, nempe vita propria.

Occurritur interrogationi scitu scitis.

VIII. Sciscitaberis: poterit ne saltem qui est in extrema necessitate constitutus tam notabilem summam sibi accipere ex alienis bonis, ut a necessitate illa evadat? Respondendum cum distinctione: si vel in extremam, vel in gravissimam necessitatem redeceretur ille, a quo summam illam surriperet, non posset licite auferre; quia inhumaniter ageret, et contra jus; non enim est providendum necessitati propriæ cum æquali vel quasi æquali gravamine proximi, qui primus habet jus ex rebus suis utilitatem percipiendi. Si vero ille, a quo summam illam surriperet, vel in extremam, vel in gravissimam necessitatem non reduceretur, posset licite auferre, eo quod in extrema necessitate omnia sunt communia quoad necessarium usum, salva injuria domini, æquali, vel quasi æquali necessitate laborantis, vel certo moraliter laboraturi.

✠ Opportunum existimamus circa hanc difficultatem ob oculos ponere sententiam P. Danielis Concina *l. in Decal. diss. 6. c. 9. n. 6.* In extrema necessitate, *ait*, omnia sunt communia quantum ad usum, secus quantum ad proprietatem. Porro usus iste prudenti distributioni subjacet. Licitum esse pauperibus, extrema fame, siti, frigore, cæterisque id genus incommodis obviis et ordinariis laborantibus, ea divitibus surripere, quæ servandæ vitæ sufficiunt; nemo dubitat. Hoc quippe pactum in prima divisione rerum, tum postea tacito gentium consensu adjectum est. Cæterum privilegium istud extendendum minime videtur ad eventus extraordinarios, et ex mera hominum malitia proficiscentes, quibus reparandis maxima pecuniæ quantitate opus est. Si licitum esset pauperibus octo, aut decem

mille aureos divitibus rapere, vel furari, ut propriam vitam e Turcarum servitute, latronumque laqueis eriperent, omnia susdeque perverterentur, plurimaque gravissima incommoda in publicum permanerent. Quare nec dives similem pecuniæ summam erogare tenetur, nec pauperi licet eandem surripere. Omnia in extrema necessitate esse communia planum est; sed de extrema necessitate, quæ ex naturalibus causis consurgit, intelligendum existimarem; secus de extrema necessitate, quam hominum pravitas inducit, et quæ insolita et extraordinaria remedia deposcit.

Qui negat rem extreme indigenti, non tenetur illam ei restituere; bene vero qui illum impedit, ne sibi provideat.

IX. Qui extreme indigenti impie negavit subvenire, non tenetur, si ille evadat, ad restituendum eidem quod denegavit: ita probabilior enim Bannez, Navarro, Suarez, et aliis. Quia ille denegans non peccavit contra justitiam, sed contra charitatem, quandoquidem non privavit extreme indigentem aliquo jure in re, sed dumtaxat ad rem; neque abstulit ab eo aliquid, quod esset in sua potestate. E contra autem si quis impediret extreme indigentem, ne uteretur re aliena, peccaret contra justitiam, nempe contra jus, quod actu habet, ne impediatur; et teneretur illum restituere suæ libertati, ut posset uti re aliena. Immo Bannez obligat hujusmodi impedientem ad supplendum pro eo, quod ille indigens sibi sumere poterat.

Quando non possit repeti ab extreme indigente quod datum fuit?

X. Quando extreme indigens est talis absolute, idest nec de præsenti habens, nec unquam prudenter habiturus, non potest qui eidem subvenit dare commodato, mutuo, vel alio titulo inducente obligationem restituendi, In hypothesi quod aliquando habiturus sit: si vero indigens ille spem habeat aliquando assequendi bona, tunc potest subveniens sub illis titulis dare. Ita Sotus, Bannez, Suarez, Azorius, Bonacina, et alii. Ratio primi est, quia in eo casu indigenti debetur substentatio; igitur non potest imponi obligatio. Item in eo casu, juxta omnes, est debitum erogandi eleemosynam; eleemosynæ autem nomine semper significata fuit datio liberalis, et non onerosa. Ratio secundi est, quia quamvis subveniens tali pacto non agat liberaliter, neque agit contra charitatem; nam succurit indigenti juxta gradum suæ indigentiæ, quæ est ut de præsenti succurratur; onus autem impositum non respicit tempus præsens, sed tempus, quo habebit unde reddat. Ita etiam docuit S. Thomas quodlib. 5. a. 17. *Unusquisque tenetur ad liberandum proximum a morte secundum suam conditionem, et modum: et hoc quidem convenienter implevit ille, qui pecuniam mutuavit: non autem tenebitur condonare in casu, quo ille poterat per mutuum liberari*: et quamvis S. D. loquatur de habente, quo liberari posset; tamen eadem est ratio in casu proposito.

Notabile observandum.

XI. Notandum, quod quando extreme indigens utitur re proximi sui, si de eadem, post evasionem ab illa necessitate, aliquid supersit, vel tota etiam persistat, quippe quæ usu non consumptibilis, ut ex. g. equus ad fugiendum a morte, vel a captivitate, restituenda est domino; quia necessitas illa non confert indigenti dominium in rem, sed dumtaxat in usum illius; unde si totam usu consumat, puta panes, triticum etc. ad nihil tenetur de eo quod necessario consumpsit, quia circa illud habebat dominium usus; si vero quidquam supersit, patet quod remanet domino suo.

In necessitate gravi tenemur ad eleemosynam ex superfluis statui præsenti.

XII. In necessitate gravi et urgente proximi, quam supra explicavimus n. 3. tenetur fidelis sub mortali ad eleemosynam ex bonis superfluis statui præsenti, quæ bona similiter supra explicavimus n. 3. ita communiter contra nonnullos. Patet ex parabola Matth. 18., in qua refertur a domino suo condemnatus ille conservus, qui conservi sui misereri noluit in gravi necessitate constituti. Idem docet S. Ambr. l. 1. Offic. c. 3. *Grandis culpa est, si, sciente te, fidelis egeat; si scias eum fame laborare, ærumnam perpeti; præsertim si mendicare erubescat, et non adjuves*: profecto intelligendus est saltem de superfluis. Eodem modo S. Aug. tr. 5. in Jo. *Esurit frater tuus; in necessitate positus a creditore angustiatur: non habet ipse: habes tu ..... Quid ad me pertinet? forte dicis: ego daturus sum pecuniam meam, ne ille molestiam patiatur? si hoc tibi responderit cor tuum, dilectio Patris in te non est*: idest privaris gratia Dei: et hic saltem de superfluis intelligi debet. Idem docet S. Th. 2. 2. q. 32. a. 5. ad 3. *Est aliquod tempus, in quo mortaliter peccat, qui eleemosynam dare omittit: ex parte quidem accipientis, cum apparet evidens et urgens necessitas*, (nota bene ly urgens, non extrema) *nec apparet in promptu, qui ei subveniat: ex parte vero dantis, cum habet superflua, quæ secundum statum præsentem non sunt ei necessaria* (nota iterum ly præsentem), *prout probabiliter æstimari potest. Nec oportet quod consideret omnes casus, qui possunt contingere in infinitum .... sed debet dijudicari superfluum, et necessarium, secundum ea quæ probabiliter, et in pluribus occurrunt.* Ratio etiam liquet: quia id præstare potest absque gravi suo detrimento; cum nullum omnino detrimentum sit, erogare superflua statui præsenti; erit quidem detrimentum avaritiæ, at non personæ, nec status: alioquin autem omnes docent, quemlibet teneri ex charitate sub lethali proximum a gravi malo liberare, quoties id facere possit absque gravi suo detrimento.

Quid de eo qui congregat, ut ad statum nobiliorem ascendat?

XIII. Si objicias: nemo igitur congregare poterit censum et pecuniam, ut statum nobiliorem acquirat, si teneatur de superfluis statui præsenti eleemosynam erogare. Resp. quod juxta ea, quæ docent Patres, et præsertim S. Th. id valde periculosum judicandum est, ne videlicet sollicitudo congregandi pecuniam ad gradum et statum nobiliorem assequendum, sit offendiculum, quo eleemosynas debitas facere detineamur. Ad summum igitur id permitti poterit, dummodo studio ascendendi gradum majorem associetur coram Deo Christiana sollicitudo non omittendi debitas eleemosynas; si enim utrumque conjungi potest, id illicitum non erit: si autem alterum deficere debeat, cedat cupiditas charitati, ne in hora mortis convincamur rei superfluorum pauperibus non erogatorum: nam ait S. Aug. in Psal. 147. *Multa superflua habemus, si nonnisi necessaria teneamus; nam si inania quæremus, nihil sufficit, fratres: quærite quod sufficit operi Dei, non quod sufficit cupiditati vestræ; cupiditas vestra non est opus Dei.*

Subveniendum proximo graviter indigenti etiam ex bonis ad decen-

XIV. Subveniendum est proximo in gravi et urgente necessitate constituto bonis etiam ad integram decentiam proprii status aliquatenus necessariis, explicatam n. 3: ita communior cum Suarez, et Valentia. Deducitur ex 1. ep. Jo. c. 1. *Qui habuerit substantiam* (non dicit superfluum) *hujus mundi; et viderit fratrem suum necessitatem habere* (non dicit

Eam status spectantibus..

extremam), *et clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in illo?* Ratio est; quia qui nullam omnino diminutionem pati vult quoad decentiam sui status, (nota bene: non dico quoad statum suum, sed quoad decentiam sui status) ut subveniat proximo graviter indigenti, et non habenti alium adjutorem, (de quo est sermo) videtur carere vera charitate a Christo commendata. Quænam enim comparatio est, gravis necessitatis proximi alio adjutore carentis, et modicæ imminutionis decentiæ mei status? Ait enim S. Th. in 4. dist. 15. q. 2. a. 4. in resp. ad 1. qu. *Talis decentia non consistit in aliquo indivisibili: quia multis additis, homo non excedit statum sui conditionem; multis etiam subtractis* (nota bene) *multis etiam subtractis, conditio sui status decenter conservatur.* Quid enim tollitur de status substantiali decentia, si dum quatuor servos tenere consueveram, unum imminuam? si de quinque, aut sex equis, duos tollam? Hinc deducitur, quam facile omissionem mortalem incurrere possint Medici, Advocati, Opifices etc. qui proximum graviter opera sua indigentem, et ab aliis certo prudenter non subveniendum, quamvis ab eo rogati, prætereunt, nullum subsidium præstantes. Sed præcipue divites in hujusmodi periculo omissionis lethalis versantur, qui nedum quidquam de splendore status imminuere detrectant, sed neque de expensis voluptuosis, quas frequenter faciunt, aliquid resecare volunt, ut succurrant inopiæ, fami, nuditati, honestati periclitanti tot pauperum, tot virginum, tot viduarum, in suismet Parœciis degentium, quibus certi moraliter sunt, neminem suppetias allaturum, cum nemo sit, qui cum minori incommodo, quam quod ipse pati debeat, eisdem subvenire possit. Non igitur sine causa dixit Christus Matth. 19. *Dives difficile intrabit in Regnum cœlorum: facilius est, camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in Regnum cœlorum:* væ ergo divitibus!

Tenentur subvenire indigentibus communi necessitate laborantibus ex superfluis statui præsenti.

XV. Tenentur fideles de superfluis statui præsenti, et decentiæ ejusdem, sub mortali facere eleemosynam proximo, quamvis sola communi necessitate laboranti. Id mire ostenditur in Evang. Matth. c. 25. dum in Christi judicio condemnabuntur, qui fame, siti laborantibus, nudis, infirmis etc. non subvenerunt; hæ in primis sunt necessitates communes pauperum: præterea si condemnabuntur, quia prædictis indigentibus non succurrerunt, profecto quia non succurrerunt saltem ex superfluis; si enim damnarentur, quia non tribuerunt ex necessariis, adhuc majorem vim haberet argumentum: tandem si condemnabuntur, quia omiserunt succurrere; extat igitur obligatio succurrendi sub mortali. In eodem sensu loquuntur SS. Patres, quorum loca indigitare sufficiat iis, qui illos videre cupiunt, ne nimius sim in referendis eorum verbis. S. Ambr. lib. de Nabute c. 12., S. Greg. Nazian. Orat. de amore pauperum, S. Basil. hom. in Luc. verba: S. Hier. in epist. ad Hedibiam, S. Aug. in Psal. 147., S. Greg. M. l. 3. Pastor. c. 22. et alii. Sed audiamus S. Th. in 4. q. 15. q. 2. a. 4. *Illud autem quod necessarium reputatur ad aliquid, quod est ultra decentiam status, debet in eleemosynam dispensari; et hoc cadit sub præcepta.* Nil clarius dici potest: et 2. 2: q: 87. a. 1. ad 4. *Dominus non solum decimam partem, sed etiam omnia superflua pauperibus jubet exhiberi, juxta illud Lucæ 11. quod superest; date eleemosynam.* Ratio etiam naturalis constat: quia rerum divisio, jure gentium facta, fuit facta absque pauperum præjudicio, ut sit justa: igitur fuit cum virtuali conditione, ut egentibus succurratur, saltem ex superfluis statui, et decentiæ ejusdem.

Animadversio notanda.

XVI. Quid ergo dicendum de illis, qui magnum censum congregant, et modicum dum vivunt erogant indigentibus, committentes deinde, ut post eorum mortem, totum distribuatur in pauperes, ad dotandas virgines, ad erectionem hospitalis etc.? Resp. cum gravioribus Auctoribus, eos dum vivunt lethaliter peccare; quia præceptum eleemosynæ obligat ad distribuendum viventes, et non tantum morituros; quapropter, si dum vivunt non erogent juxta gradum sui posse, et suæ obligationis, sunt in continuo statu peccati mortalis, quia continui transgressores præcepti graviter obligantis: et quamvis hunc defectum suppleant, committendo indicatas eleemosynas, hoc tamen non efficit, quod non peccaverint; et proinde teneantur pœnitere, atque proponere, quod si supervixerint, eleemosynam juxta debitum erogabunt. Aliter esset dicendum, si viventes, erogando interea aliquas decentes eleemosynas, summam illam congregent, ut ipsis adhuc viventibus, Deo vitæ aorum propitiante, pias illas intentiones per se exequantur.

Uxoribus quomodo liceat eleemosynas facere?

XVII. Certum est, illos dumtaxat teneri eleemosynas facere, qui dominium bonorum habent; nulli enim licet ex alieno facere eleemosynas, nisi in solo casu necessitatis extremæ. Et primo circa uxores, ita disserit S. Th. 2. 2. q. 32. a. 8. *Si uxor habeat alia præter dotem .... vel ex proprio lucro, vel quocumque alio licito modo, potest dare eleemosynas, etiam irrequisito assensu viri, moderatas tamen, ne ex earum superfluitate vir depauperetur. Alias autem non debet dare eleemosynas, sine consensu viri vel expresso, vel præsumpto, nisi in articulo necessitatis.* Et in 4. dist. 15. q. 2. a. 5. q. 1. addiderat: *Non debet dare eleemosynas sine consensu viri,* (intellige de bonis familiæ) *nisi aliquas eleemosynas communes et modicas, de quibus satis ei constare potest, quod viro placeret, si necessitatem pauperis inspiceret.* Addunt Navarrus, Bonacina, et alii, posse uxorem, si propria bona, vel ex legato, dono, arte etc. non habeat, facere de bonis viri moderatas eleemosynas, ad placandum Deum iratum aut contra familiam, aut contra virum in profundo iniquitatum prolapsum; item ad succurrendum propriis genitoribus, aut filiis indigentibus ex priori marito susceptis; immo addunt aliqui etiam propriis fratribus; idque convenientissimum apparet; tum quia circa hæc possit maritus putari non invitus; tum quia id redundat etiam in decorem mariti, bona jam habentis, ut supponitur; nam quod personæ uxori adeo conjunctæ mendicent, aut laceræ, et seminudæ appareant, profecto in dedecus ejusdem resultat. Si tamen id expresse prohiberet, uxor obedire teneretur; tum ex debito aliena non distribuendi; tum ad avertendas rixas domesticas, ne exulet domo pax conjugalis.

Quomodo liceat filiis?

XVIII. De filiis ita disserit S. Th. in 4. q. 15. q. 2. a. 5. in solutione quæstiunc. 2. *Filiusfamilias non potest dare eleemosynam sine consensu parentum, nisi panem, et hujusmodi, quæ non inferunt sensibile damnum, de quibus satis constare potest, quod parentibus placeat.* Et 2. 2. q. 32. a. 8. ad 5. *Ea quæ sunt filiifamilias, sunt et patris; et ideo non*

potest eleemosynam facere, nisi forte aliquam modicam, de qua potest præsumere, quod patri placeret; nisi forte alicujus rei sibi esset a patre dispensatio commissa. Bona autem filii, quæ cadunt sub dominio patris quoad administrationem, illa sunt quæ dicuntur adventitia, nempe quæ filio adveniunt vel ex successione in bona materna, vel ex legato, vel ex amicorum dono, vel ex propria industria, proprioque labore: item bona, quæ dicuntur profectitia; quæ nimirum proveniunt ipsi filio a patre vivente; vel acquirit filius ex bonis patris, addita sua industria; vel donata sunt filio intuitu patris: de his, inquam, bonis non potest, ex communi, facere eleemosynam, nisi juxta mensuram a S. D. præscriptam. Si tamen a patre dentur filio pecuniæ ad sui congruam substentationem, quemadmodum potest id quod sibi subtrahit, in alios honestos usus impendere, ita et multo laudabilius in eleemosynas erogare. Ita si pater mittat filio in Collegio moranti pecunias ad sui honestam substentationem, in hac debent etiam computari moderatæ eleemosynæ, quas facere consueverunt Christiani adolescentes suæ conditionis. Quoad bona autem, de quibus filius plenum dominium habet, qualia sunt quæ dicuntur Castrensia, et quasi Castrensia, potest filius inconsulto patre quaslibet eleemosynas facere. Castrensia sunt, quæ filius acquirit in militia, vel occasione militiæ; nempe stipendia militaria, spolia hostium, dona ducum, vel commilitonum; item quæ obtinet propter obsequium Principis in aula: quæ ipsi dantur eunti ad prælium, vel ad obsequium Principis, nec non omnia lucra, quæ ex hujusmodi bonis proficiscuntur vi alicujus contractus initi. Quasi Castrensia sunt, quæ filius acquirit ex ministerio publico, nempe Judicis, Advocati, Tabellionis etc. item ex professione alicujus artis liberalis, videlicet Medici, Oratoris, etc. item quæ ipsi ex Principis liberalitate donantur: item quæ ipsi proveniunt ex officio Clericali, ex Beneficio Ecclesiastico: quæ ipsi donantur, ut non pater, sed ipsemet usumfructum habeat. De his, inquam, omnibus potest omnino libere quaslibet eleemosynas facere.

Explicantur varia bonorum genera ad filios pertinentia, ex quibus possunt vel non eleemosynas facere.

Quid de famulis et ancillis?

XIX. Circa famulas, et ancillas ita disserit S. Th. in 4. dist. 15. q. 2. a. 5. q. 3. *Dicendum de servis, et ancillis, et etiam de famulis, quantumvis sint liberæ conditionis, quod* non *possunt eleemosynas dare de rebus dominorum, sine eorum consensu.* Et quamvis subjungat, quod possint dare panem, et hujusmodi; quæ non inferunt sensibile nocumentum, intelligendus est non de famulis, sed de illo, qui est dispensator seu magister domus: nam addit: *quia etsi sit dispensator rerum, non tamen ponitur dispensator quasi potestatem habens aliquam in rem domini, sed quasi tractans eam ad utilitatem domini.* Consulant igitur dominos, et juxta facultatem, quæ ab eisdem concedetur, eleemosynas faciant, aut a faciendis desistant.

Quid de Religiosis?

XX. Circa Religiosos disserit S. D. 2. 2. q. 32. a. 8. ad 1. *Monachus si habet dispensationem a Prælato commissam, potest eleemosynas facere de rebus Monasterii, secundum quod sibi est commissum. Si* vero non *habet dispensationem, quia nihil proprium habet, tunc non potest facere eleemosynam sine licentia Superioris vel expresse habita, vel probabiliter præsumpta.* Quæ posteriora verba intelligenda sunt, quando non adest opportunitas adeundi Superiorem; nam si adsit, debet ipsum adire; et si non adsit, eroget, eleemosynamque deinde ipsi manifestet, ut rata habeatur. Si autem Religiosus esset Beneficiarius, id quod superest congruæ ipsius substentationi, tenetur erogare in eleemosynas, etiam independenter a Superiore; cum ad id teneatur stricto jure, ratione Beneficii; quamobrem circa id quod sibi superest, neque Superior ullum jus habet. Si autem aliquid sibi subtrahat de congrua substentatione, ut in eleemosynas eroget, debet petere a Superiore licentiam; cum illud sibi subtractum non sibi, sed Monasterio acquirat; unde sine licentia non potest illud distribuere in usus pauperum.

Quid de pupillis et minoribus?

XXI. Pupilli et minores possunt aliquid in eleemosynas erogare juxta eorum statum, et prout alii sibi æquales facere consueverunt, et præcipue si eorum Tutores, et Curatores facere omittant. tum quia sunt domini suorum bonorum, quamvis careant administratione eorumdem; tum quia id decet Christianam pietatem. Similiter Tutores, et Curatores decentes eleemosynas facere possunt de bonis pupillorum et minorum, utpote quid condecens pietatem Christianam, et in utilitatem pupillorum et minorum redundans.

CAPUT IX.

De Vitiis Charitati Proximi oppositis.

De Vitiis Charitati proximi oppositis disserit S. Th. 2. 2. a. q. 34. usque ad 44. et hæc sunt. Invidia, Odium, Discordia, Contentio. Seditio, Scandalum, Schisma, Bellum, Duellum, et Rixa. De Invidia jam disseruimus in t. 2. c. 3. de Peccatis, ubi de Vitiis capitalibus §. 6. De Odio pariter satis dixisse putamus in cap. præc. de Charitate proximi in §. 3. ubi ostendimus, quod inimicus odio habendus non sit; de cæteris vero modo disseremus. expediendo primum faciliora.

§. I. *De Discordia, et Contentione.*

Quid sit Discordia, et quando lethalis?

I. Discordia ex his quæ tradit S. D. 2. 2. q. 37. a. 1. *est cordium divisio, et dissensio voluntatum a bono divino, et proximi, in quo debent consentire.* Nota ex Cajetano in comment.; quod ly *in quo debent consentire* significat, quod ut discordia sit lethalis, debet tollere concordiam in re graviter debita, in qua debeat esse concordia voluntatum. Nam si quis discordaret a proximo in re bona non debita, sed solius supererogationis, non esset peccatum discordiæ, sed vel indevotionis, vel tepiditatis etc., et forte nullum, si haberet rationabile motivum nolendi. Discordia est ex genere suo peccatum lethale, quia ex genere suo adversatur notabiliter charitati, cum sit disjunctio voluntatum in re debita: potest tamen esse venialis vel ex parvitate materiæ debitæ, vel ex inadvertentia.

✠ *Concordia per discordiam tollitur dupliciter*, ut docet D. Th. *loc. cit. in c. Uno quidem modo*, ait, *per se; alio vero modo per accidens. Per se discordat aliquis a proximo, quando scienter et ex intentione dissentit a bono divino, et a proximi bono, in quo debet consentire. Et hoc est peccatum mortale ex suo genere, propter contrarietatem ad charitatem. Per accidens vero,... cum intentio aliquorum est ad aliquod bonum, quod pertinet ad honorem Dei. vel utilitatem proximi (sed unus æstimat hoc esse bonum, alius au-*

tem habet contrariam opinionem) .... et talis discordia non est peccatum, nec repugnat charitati; nisi hujusmodi discordia sit vel cum errore circa ea, quæ sunt de necessitate salutis, vel pertinacia indebite adhibeatur. Cum etiam supra dictum est (nempe qu. art. 3. ad 2.) *quod concordia, quæ est charitatis effectus, est unio voluntatum, non unio opinionum. Ex quo patet, quod discordia quandoque est ex peccato unius tantum: puta cum unus vult bonum, cui alter scienter resistit: quandoque autem est cum peccato utriusque: puta cum uterque dissentit a bono alterius, et uterque diligit bonum proprium.*

Quid sit Contentio, et quando mortalis? II. Contentio ex S. D. q. 30. a. 1. definiri potest *vitium voluntatis ad inordinate altercandum, impugnando veritatem*: unde patet, quod involvit oppositionem in loquendo, sicut discordia in volendo. Est ex genere suo lethalis, sicut alia, quæ charitati adversantur. Quare Apost. ad Gal. 5. contentiones enumerat inter opera carnis, quæ excludunt a regno Dei. Contentio autem est semper culpa mortalis 1. si impugnetur veritas ad fidem, bonos mores, pietatem, et justitiam, vel grave proximi bonum pertinens, ex intentione eam impugnandi serio, et non solum exercitii gratia. 2. Si veritas, quamvis impugnetur solius exercitii, et inquisitionis causa, attamen impugnetur vel cum gravi aliorum scandalo, vel cum excessu notabili in verbis, convitiis, maledictis. Est vero dumtaxat venialis, seclusis convitiis, ac scandalo, si s't de re modici momenti, vel inordinatio in modo solummodo consistat, puta si solummodo fiat cum aliqua acrimonia, clamoribus, aut ex studio vincendi adversarium.

§. II. *De Seditione, et Rixa.*

Quid sit Seditio, et qualis gravitatis? I. Seditio ex traditis a S. D. 2. 2. q. 42. a. 1. *est tumultus ad pugnam unius partis Reipublicæ contra alium*: quæ si fiat contra Principem, vocatur Rebellio; et tunc specie distinguitur a Seditione; quia includit formalem inobedientiam et irreverentiam. Seditio est semper peccatum mortale, nedum contra charitatem, cum semper adversetur paci, et quieti communi; sed etiam contra justitiam, cum sit usurpatio juris, quod subditis non convenit; nam bellum agere, solius est Principis, vel Reipublicæ superiorem non habentis.

Quid sit Rixa, et quando lethalis? II. Rixa ex traditis a S. D. q. 41. a. 1. *est quædam contradictio in factis usque ad percussionem*, seu privatum bellum, ex privata auctoritate susceptum, quo unus alterum lædere conatur. Ex quo patet, quod ex suo genere sit peccatum mortale, quamvis etiam parvam læsionem inferat, si in affectu gravem inferre procuraverit; est autem venialis ex levitate læsionis, et ex levi affectu lædendi; vel ex parte rixantium, ut cum pueri rixantur: si tamen quis eorum haberet affectum læsionem gravem inferendi, jam patet, quod esset lethalis.

§. III. *De Schismate.*

Quid sit Schisma, et quale peccatum? I. Schisma juxta S. Th. 2. 2. qu. 39. artic. 1. *est voluntaria separatio ab unitate Ecclesiæ*: et est gravissimum peccatum, et mortale in toto suo genere, unde non admittit parvitatem materiæ; cum semper scindat unitatem Ecclesiæ, et subtrahat subditum Ecclesiæ ab obedientia Capitis ejusdem.

Schisma purum, et hæresi admixtum. II. Schisma quandoque est purum, quandoque et plerumque hæresi conjunctum: purum contingit, cum quis credendo omnes veritates ab Ecclesia propositas, oec non Summum Pontificem esse Ecclesiæ Caput visibile; nihilominus ex malitia, vindicta, superbia, aut alio motivo hæresim non involvente, non vult Summo Pontifici subesse, eidemque obtemperare. Schisma mixtum cum hæresi evenit, quando quis a prætata obedientia se separat ad hæresim tuendam, quam abjurare non vult. Hinc omnes Hæretici sunt Schismatici, non vero e contra.

✠ Quamvis schisma et hæresis duo sint crimina distincta, et absolute sejungi possint; attamen vix, ac ne vix quidem verum schisma reipsa sine aliqua hæresi reperitur, ut apposite observat D. Th. 2. 2. *q. 39. a. 1. ad* 3.

Pœnæ Schismaticorum. III. Pœnæ Schismaticorum sunt excommunicatio ipso facto, Pontifici reservata: Privatio omnis jurisdictionis Ecclesiæ, et exercitii Ordinum susceptorum: Inhabilitas ad Beneficia obtinenda: Suspensio ab Ordine, forte in Schismate suscepto: Irritatio collationis omnium Beneficiorum a Schismatico aliis collatorum: Subjectio Judici Sæculari quoad pœnas temporales: Facultas procedendi contra Schismaticum, ut de hæresi suspectum: Hæc ex variis Canonibus.

§. IV. *De Bello.*

Quid sit Bellum? quas conditiones requirat, ut sit licitum? I. Bellum ex traditis a S. Th. 2. 2. q. 40. definiri potest: *Congressio plurium vi, et armis facta contra extraneos*: si enim sit paucorum contra paucos, est Duellum; si contra conceives, est Seditio. *Ad hoc autem quod bellum sit justum, tria requiruntur*, ait S. D. loc. cit. a. 1. *Primo quidem auctoritas Principis, cujus mandato bellum est gerendum. Secundo requiritur justa causa, ut scilicet illi qui impugnantur propter aliquam culpam, impugnationem mereantur*, quia videlicet satisfacere nolunt; si enim congruam satisfactionem offerant, vel oblatæ acquiescant, non licet bellum indicere, quia esset vindicta. *Tertio requiritur, ut sit intentio bellantium recta, qua scilicet intenditur, vel ut bonum promoveatur, vel ut malum vitetur.* Itaque intelligendum, si media mitiora non supersint. Igitur *nocendi cupiditas, ulciscendi crudelitas, implacatus et implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, et si quæ sunt similia, hæc sunt, quæ in bellis jure culpantur*, ait S. Aug. l. 22. contra Faust. cc. 72. 75. Hine duplex est bellum, aliud Defensivum, quo injusta invasio et aggressio jam suscepta repellitur: aliud Offensivum, quod suscipitur ad injuriæ, vel gravis damni justam compensationem, post petitam, et expectatam, et negatam ab adversario satisfactionem. De quibus infra. *Duplex bellum.*

Ad quid teneatur Princeps antequam bellum indicat? II. Urgentissimum proculdubio debet esse motivum indicendi bellum, propter gravissima damna, quæ quamplurimis innocentibus inde emergere consueverunt; unde non indicatur bellum, nisi judicio vere Christianorum prudentum sit indicendum: si enim Sap. 6. *judicium durissimum his, qui præsunt, fiet*, quoad omnia regiminis capita, profecto specialissime quoad hoc. Ut igitur Princeps supremus ab hoc judicio durissimo evadat, tenetur primum rem diligentissime examinare cum viris probis et doctis circa subjectam materiam, sine quorum consilio bellum non indicat. In casu dubio, an provincia, civitas etc. ad se pertineat, et hæc actualiter possideatur ab altero; cum in dubiis in materia justi- *In casu dubio non pot-*

est bellum indicere. Et a fortiori in casu opinionis minus probabilis.

stiæ, melior sit conditio possidentis, non potest bellum inferre, juxta communem sententiam; et a fortiori in opinione minus probabili sui juris ad possidendum, contra probabiliorem de jure alterius. Si enim nullus judex, post damnatam ab Innoc. XI. thesim 2. potest judicare secundum minus probabilem de bonis proximi, sed judicare tenetur juxta probabiliorem, et quando est ferenda sententia capitis, debet judex secundum omnia jura esse certus delicti; multo magis Principes, qui sunt supremi judices, non poterunt inferre bellum, et sententiam capitis in tot millia personarum, et in causa propria, sequendo minus probabilem: aures arrigant Principum Confessarii, et Consiliarii.

In casu opinionis probabilioris poterit, sed quomodo?

III. In casu autem quod major probabilitas Principi faveat, et exposuerit adversario suo motiva: ut pro rata majoris probabilitatis redintegretur; si hic nolit, et persistat, dicunt ex nostris Bannez, Ledesma, Prado, Victoria; ex extraneis vero Suarez, omnes relati a Colleg. Salmant. tr. 21. c. 8. punct. 3. n. 24. quod possit reluctantem bello cogere ad restituendum. E contra negant id licite posse agere Vasquez, Villalobos, Salas, Perez, Montesinus, Palaus, et ex nostris Tapia, et alii relati ab eodem Collegio, qui requirunt certitudinem, quod res ad ipsum pertineat. Perpensis utriusque opinionis motivis, salvò meliori judicio, probabilior apparet prima ob validiorem rationem in eo consistentem, quod, si quis possidet, et nullum habeat motivum possidendi, injuste possidet, et totum reddere tenetur: igitur, qui possidet cum motivo probabili tantum, extante ex adverso motivo probabiliore, quod juste non possideat: tenebitur restituere pro rata probabilioritatis. Huic argumento nunquam fit satis, et illud confer cum allatis a contrarie opinantibus, quæ sunt

Fundamenta contrariæ opinionis solvuntur.

IV. Primum: Non possunt reges bellum indicere, nisi ob injuriam certo et manifesto illatam. Respondeo, id esse petere principium et afferre id, de quo est controversia. Secundum: Nemo obligatur restituere possessa, nisi sibi manifeste constet injustitia possessionis. Respondeo negando: quia quamvis hoc verum sit in casu meri dubii, et æqualium motivorum; non tamen in casu probabilioris motivi, cui pro rata est satisfaciendum. Tertium: Sequeretur divisio Regni, eidem admodum perniciosa. Respondeo: Sequatur pro justitia, quia nemo locuplior fieri debet ex alieno. Quartum: Barbarum est indicere bellum ob motivum probabile. Resp. negando, quod indicatur ob motivum tantum probabile, sed probabilius: et quidem notabiliter probabilius, ut supponitur, et versetur circa rem notabilem; absonum enim esset vel pro re non magni momenti, aut motivo in modico tantum probabiliori bellum excitare; pro re igitur notabili, et innixa motivo longe probabiliori non est absonum; neque, ut dicunt quinto loco, scandali occasio, indicere bellum, immo scandalum parit nolle redintegrare pro rata longe probabilioris rationis.

A bello indicendo abstinendum, quoties pejora mala sobolescere prævidentur.

V. Certum est apud omnes Theologos, bellum a Christiano Principe non esse suscipiendum, si ex ipso bello prudenter prævideantur secutura mala pejora illis, quibus reparandis bellum suscipitur: quapropter si ex bello suscipiendo ad reparanda damna temporalia certo moraliter prævideantur secutura jactura Religionis, hæresis dilatatio, aut aliud simile malum, a bello indicendo est abstinendum: quandoquidem debitus rerum ordo postulat, ut bonum inferioris ordinis cedat bono ordinis longe superioris, si ad illud promovendum, hoc lædi notabiliter debeat. Dei autem cultus, Religionis constantia, animarum salus, sunt bona longe majora, quam redintegratio mere temporalis privati Principis; igitur si hæc mala certo prudenter ex bello profectura prævideantur, abstinendum erit a bello; et Deo Divinoque cultui offerendum, quod sine illius jactura consequi non valemus. Neque dicas, indicata mala ex quocumque bello profluere; unde nunquam licitum esset bellum indicere. Respondetur enim, mala indicata tunc non provenire ex natura belli, sed ex malitia privata pugnantium; quod non verificatur in casu nostro, de bello videlicet, quod prævidetur ex natura sua indicata mala progignere.

Recensentur causæ justæ.

VI. Prima justa causa indicendi bellum communiter admissa, est gravissima Principis, vel subditorum injuria, pro qua denegatur justa satisfactio petita: nomine autem gravissimæ injuriæ significantur et personalis, et realis: addunt aliqui denegationem transitus copiarum absque damno, qui transitus de jure gentium concedi solet: item auxilium præstitum inimicis injuste bellantibus: item rebellionem subditorum, aut defensionem injustam malefactorum, ne pœnas luant. Addunt alii publicam Principis vel subditorum gravem contumeliam, violationem fœderis initi in re gravis momenti. Antequam autem Princeps bellum indicet, tenetur in conscientia cum peritis et probis gravitatem causæ perpendere; omnia alia media opportuna adhibere; et sola necessitate adigi ad bellum indicendum.

A bello suscepto est desistendum oblata plena redintegratione.

VII. Post bellum jam susceptum et inchoatum ob redintegrationem bonorum temporalium; si Principi offenso condigna offeratur satisfactio omnium damnorum, tenetur nedum titulo charitatis, verum etiam justitiæ desistere a bello inchoato: ita communis. Ratio pro charitate est, quia oblata omnium damnorum redintegratione, cessat omne motivum prosequendi bellum: non erit igitur ejus prosequutio nisi mera vindicta, odiique exsaturatio, charitati repugnans. Ratio vero pro justitia, quia cessante causa justa inferendorum damnorum, agitur contra jus, si damna inferantur; atqui oblata integra restitutione, cessat causa justa damnorum per bellum inferendorum: ergo agitur contra jus. Quot enim damna nedum Principi restitutionem offerenti, verum etiam tot innocentibus plerumque bellum non inferunt? quæ damna, si in bello juste continuato præter intentionem eveniunt, a quibus, ne inferantur, debet Princeps bellum agens toto nisu procurare, ut bellantes abstineant; quomodo excusari poterit, qui bellum continuat sine justo motivo? Dices, justum motivum esse injuriam irrogatam ex rejecta anteriori petitione redintegrationis, et ex inducta necessitate bellum suscipiendi. Sed respondetur, huic injuriæ satisfieri per humiliationem ab inimico manifestatam in paucis petitione, et per oblationem redintegrationis quoad omnia.

Similiter dicendum etiam pro injuriis personalibus Regi illatis.

VIII. Idem dicendum est cum probabiliori etiam de bello inchoato propter injurias Principis personales. Ratio, qua simul evertitur fundamentum contrarie opinantium, est quia quoties injuriæ illatæ inveniri potest satisfactio condigna, tenetur of-

fensus injuriam remittere, et desistere a justa vindicta inchoata; ita ut vindictam prosequens censeatur certo agere contra charitatem et moveri ex odio ad prosequendum; immo et agere contra justitiam; quia redintegratione adæquata exhibita, violatur jus alterius, si aliquid ultra prætenditur; atqui ita est in casu nostro; igitur etc.

Excipiuntur aliqui rarissimi casus, sed cum limitatione.

IX. Excipiunt aliqui injurias quasdam rarissimas vix eventuras, puta trucidationem injustam filii unigeniti Regis, vel Reginæ uxoris, istius, vel filiæ regiæ publicam et violentam dehonorationem per adulterium, aut stuprum, vel quidpiam simile: quibus vix inveniri potest condigna satisfactio, nisi plectendo Principem inimicum, qui hæc immania aut attentasset, aut jussisset; et ideo dicunt, quod titulo justitiæ non videtur Princeps offensus obligari posse ad desistendum a suscepto bello; quia injuriæ judicatæ videntur compensari non posse, nisi omnimoda destructione offendentis. In hypothesi autem quod inveniretur prudentum judicio condigna satisfactio, et hæc exhiberetur; dubio procul teneretur desistere ob allata momenta. Titulo tamen charitatis adhuc obligatum censent multi Principem dictis modis offensum. desistendi a bello quoties tota illa satisfactio offertur, quæ ab humano Principe offerri potest; tunc enim facit totum id quod humanitus, et moraliter fieri potest; facienti autem totum quod potest, non est denegandi venia ex lege Christianæ charitatis, cum ad impossibile nemo teneatur.

Fœdus inire cum infidelibus contra Principem Catholicum in praxi illicitum.

X. An vero Principes Catholici bellantes juste contra alios Principes Catholicos, possint fœdus inire cum infidelibus aut hæreticis contra eosdem? S. Antonin. Sylvester, Prado, et Tapia nostrates, Suarez, Ægidius, Caspensis, Bonacina, et alii plures extranei dicunt, quod per se, objective, et absolute loquendo, statutis prius conventionibus, quibus ab omni detrimento præcaveatur Catholica Religio, non sit illicitum; per accideos autem, et ob damna quæ nihilominus plerumque eveniunt Religioni, illicitum, in praxi reputatur. Probatur ratione urgentissima S. Thomæ doctrinæ innixa, qui in disputatione de Malo q. 1. a. 3. ad 15. hæc habet: *Aliquando per accidens alicujus effectus conjungitur ei, ut in paucioribus et raro; et tunc agens, dum intendit effectum per se, non apparet, quod aliquod modo intendat effectum per accidens: aliquando vero hujusmodi accidens concomitatur effectum principaliter intentum semper, vel ut in pluribus; et tunc accidens non separatur ab intentione agentis: si ergo bono quod voluntas intendit, adjungitur aliquod malum, ut in paucioribus, potest excusari a peccato ... sed si semper, vel in pluribus adjungatur malum bono, quod per se intendit, non excusatur a peccato, licet illud malum non per se intendat.* Huic propositioni majori de se clarissimæ adjungitur hæc minor: atqui præjudicium Religionis, et fidei sequitur non ut in paucioribus, sed plerumque ex hujusmodi confœderationibus, quamvis conventiones Religioni innocuæ fuerint constitutæ: igitur hujusmodi fœdera in praxi non excusantur. Veritatem hujus minoris testantur historiæ tum veteres, tum recentes. Audiamus testem oculatum, et hæc damna expertum; hic est R. P. Sebastianus a S. Joachim cursus Salmant. doctissimus continuator, in tr. 21. c. 8. punct. 3. §. 2., qui scribebat Salmanticæ, inchoante hoc sæculo, ubi hæc habet: „ Minorem probant experientiæ antiquæ, et modernæ: sufficiet domesticas prælibare. Quid Catholicam Religionem in tota fere Hispania destruxit, et Mahumetanam superstitionem induxit, nisi confœderatio Marchionis D. Jo mnis cum Mauris contra Rodericum Gothorum Regem? Quid nunc non dissimilia damna in Portugallia, Catalaunia, Valentia, aliisque Hispaniæ regnis gignit, nisi cum Anglis, et Batavis fœdus? Quæ damna hæc Salmantina Urbs, et Diœcesis; immo et tota Hispania passa non est ab Anglis, et Hollandis, quando duobus abhinc annis, nullo impediente, per eam ut amici transierunt? Nulli, nisi qui oculis perspeximus sanguineis, abunde enarrare possunt. “ Hæc laudatus scriptor testis expertus. Si igitur eolus transitus amicabilis tam grandia damna Religioni intulit, qualia inferri præsumendum est a diu simul conviventibus copiis hæreticorum, et Catholicorum? ab iisdem hæreticis diu commorantibus in oppidis, et urbibus in præsidium? ab ipsismet, dum victores intrant fortalitia expugnata, urbesque subactas? Nedum Patres nostri annunciaverunt nobis, sed et nos ipsi hisce ferreis temporibus auribus nostris audivimus. Vera igitur existente majori, tum quia S. Th. tum quia lumini rationis perspicua; vera existente minori, factis ineluctabilibus comprobata, consequentia est legitima.

Solvitur objectio.

Objiciunt aliter opinantes factum Abrahæ Gen. 14.; qui fœdera iniit cum Principibus infidelibus; sicut et Judas Machabæus illud iniit cum Romanis 1. Mach. 8. Verum hæc exempla nihil concludunt, cum fœdera illa inita fuerint contra Principes infideles, eo quod illis temporibus vera Religio apud Abrahami gentem, et tempore Machabæorum apud solos Judæos consisteret; quid igitur timendum erat Religioni? Immo retorqueo argumentum, duo alia exempla afferendo: primum ex 2. Paralip. cap. 16. ubi Asa Rex Juda fœdus iniit cum Benadad Rege Syriæ infideli, ut pugnaret contra Baasem Regem Israel: propterea reprehensus fuit a Propheta Domini; qui illi comminatus est pœnam hujus criminis: *Stulte igitur egisti; et propter hoc præsenti tempore adversum te bella consurgent.* Alterum est Josaphat, qui cum affinis effectus fuisset impio Achab, fœdus cum eodem iniit ad pugnandum contra Regem Syriæ infidelem, ad recuperandum Ramoth Galaad: exercitus confœderatorum fuit profligatus; et rationem ei reddidit Jehu Propheta; nempe quia fœdus inierat cum Rege Achab impio, quamvis contra Regem infidelem: *Impio præbes auxilium, et his qui oderunt Dominum amicitia jungeris; et idcirco iram quidem Domini merebaris* 2. Paral. c. 18. 19. Quæ facta mire concludunt pro assertione nostra.

Potest Princeps uti militia hæretica subdita in justo bello contra Catholicum Principem.

XI. Princeps habens inter subditos etiam hæreticos, potest illis uti ad bellandum contra Principem Catholicum: ita Sotus in 4. d. 25. q. 2. a. 1. concl. 4. et cum eo plures. Ratio est, quia non est difficile præcavere damna, quæ Religioni evenire possunt; quandoquidem sibi facile est eisdem præcipere, ut abstineant ab omni injuria, et si deobediant, facillimum illos punire. Quemadmodum igitur illos in pace subditos retinere potest; ita et in bello ipsis uti ut subditis ad pugnandum.

Damna bello illata con-

XII. Duces, Milites, etc. damna inferentes contra præscriptum Principis bellum gerentis, quæ necessaria non sunt ad victoriam obtinendam, tenentur

tra præscriptum Principis ab inferentibus resarcienda.

respective ad horum damnorum redintegrationem: est communis, et patens, quia sunt causæ injustæ illorum damnorum propria auctoritate illatorum. Dixi respective; quia si damna inferrent ex jussu Generalis Supremi, cui parere tenentur, ad ipsum spectaret omnia damna redintegrare: et idem dices de aliis Officialibus subalternis, quibus milites gregales obedire tenentur.

An liceat occidere hostes?

XIII. Certum est, licitum esse in justo bello, nam de hoc loquimur, occidere hostes, occisione tamen non crudeli, sed quæ communiter fieri solet; quia illa occisio est medium ad victoriam necessarium. Non licet tamen directe occidere innocentes, quamvis subditi Principis inimici, quia ipsi sunt membra inculpata illius corporis civilis; quæ membra directe occidere nunquam licet. Dixi directe, quia indirecte, per accidens, et præter intentionem illos occidere in bello justo, non est illicitum: puta dum non potest alio modo subigi civitas, nisi usu ballistarum incendiariarum, in quo casu per accidens. et præter intentionem obsidentium evenit, ut plures innocentes occidantur etc., quia in eo casu bonum commune victoriæ obtinendæ prævalet bono privato illarum personarum innocentum. Nomine autem personarum innocentum significantur Ecclesiastici utriusque Cleri, Moniales, senes, mulieres. pueri, opifices, mercatores, rustici. extranei, omnesque illi qui non pugnant, nec bello inferendo operam suam contulerunt.

Non est peccatum occidere indirecte et præter intentionem innocentes.

Qualiter licitum sit expoliare bonis subditos inimici?

* XIV. Licitum est per se spoliare bonis temporalibus, et ipsa quoque libertate. nisi aliter conventum fuisset, innocentes subditos Principis inimici in bello justo, si hoc necessarium sit ad finem belli; non autem extraneos, qui ibi inveniuntur, peregrinos et Ecclesiasticas personas; nisi forte absque illorum spoliatione victoria obtineri non posset, tunc enim et ipsi quoque huic calamitati subjicerentur: finita tamen pugna, isti resarciendi essent. Ratio primæ partis est, quia licitum est spoliare inimicum in membris suis quoad ea bona, quorum Princeps inimicus dominium supremum habet, et talia sunt indicata. Ratio secundæ partis est, quia tunc expoliatio illorum est indirecta et præter intentionem; unde restituenda erunt illis bona, quæ superfuerint, et redintegranda consumpta, quippe quæ proprie non subsint dominio Principis inimici.

Non est licitum permittere deprædationem civitatis, nisi in aliquo casu.

XV. Absolute loquendo, non est licitum tradere civitatem capiendam, vel captam militum deprædationi, nisi ex urgentissima causa: ita communis: et hoc propter innumera mala, gravissimasque Dei offensas, quæ immisceri solent. Qualis autem possit esse hæc urgentissima causa, ut tanta mala permittantur, et eveniant præter intentionem; quidam dicunt, quod una sit, rebellio obstinata civitatis: altera, nimia obsessorum pertinacia, qui cum rationabiliter multo ante se submittere debuissent, maluerunt et proprios milites, et obsidentes inutiliter cædibus, ignibus, ærumnis, et vexationibus consumere; unde judicetur necessarium, eorum pertinaciam frangere, ne in aliis obsidionibus ita crudeliter se gerant: tertia, in casu quo exercitus obsidens nimium fatigatus desistere ab obsidione minitetur, nisi præda ipsi spondeatur; quæ tamen, nonnisi multa consultatione præmissa, et deposito coram Deo omni vindictæ, avaritiæ, inanis gloriæ appetitu, permitti debet, tamquam medium omnino necessarium ad victoriam: et tunc tenentur Duces, quoad fieri potest, inhibere militibus ea peccata, quæ in hujusmodi depopulationibus committere solent, eos absterrendo minis etc.

Qualiter licitum sit uti insidiis?

XVI. Licitum est bellando uti stratagematibus, et insidiis non proditoriis: de quibus ita disserit S. Th. 2. 2. q. 40. a. 3. *Insidiæ ordinantur ad fallendam hostes; dupliciter autem aliquis potest falli, ex facto, vel ex dicto alicujus: uno modo ex eo, quod ei dicitur falsum, vel non servatur promissum; et istud semper est illicitum; et hoc modo nullus debet hostes fallere; sunt enim quædam jura bellorum, et fœdera etiam inter ipsos hostes servanda, ut Ambrosius dicit in libro 1. de Officiis. Alio modo aliquis potest falli ex dicto, vel facto nostro, quia ei propositum, vel intellectum non aperimus; hoc autem semper facere non tenemur, quia etiam in doctrina sacra multa sunt occulta, maxime infidelibus, ne irrideant ... unde multo magis ea, quæ ad impugnandum inimicos paramus, sunt eis occultanda: unde inter cætera documenta rei militaris, hoc præcipue ponitur de occultandis consiliis, ne ad hostes perveniant, ut patet in libro stratagematum Francorum; et talis occultatio pertinet ad rationem insidiarum, quibus licitum est uti in bellis justis. Nec proprie hujusmodi insidiæ vocantur fraudes, nec justitiæ repugnant. neque ordinatæ voluntati; esset enim inordinata voluntas, quod aliquis vellet, nihil sibi occultari.*

Judicantur aliquæ insidiæ licitæ, et quædam illicitæ.

XVII. Ex his potest deduci, non esse graviter illicitum, construere pontem ruinosum; fingere fugam, fingere oppugnationem unius arcis loco alterius vere obsidendæ; se fingere amicæ nationis, utendo eodem idiomate, et his similia facere; in quibus quamvis sæpe immisceantur varia mendacia, tamen in circumstantiis non excedunt, juxta Doctores, venialem culpam. Injusta autem stratagemata sunt, immiscere cibis, vino etc. venena, ut iis præda captis, inimici perimantur; frangere pactum initum; corrumpere excubias; nam est cooperari efficaciter gravi peccato alterius; et his similia. Immo si conventum fuisset, nullis utendum insidiis, standum esset conventioni factæ sub mortali. Quod intelligendum est, nisi hostes ipsi fidem fregerint; nam tunc est quædam compensatio, et pacta censentur fieri sub hac conditione, si alter promissis steterit atque fidem servaverit.

Etiam pro delicto solius Principis nolentis satisfacere licitum est bellum, qui tamen ad omnia damna subditorum teneretur.

XVIII. Quando bellum fuit susceptum propter vindicandum delictum a solo Principe inimico patratum, et nolente pacifice satisfactionem dare, adhuc docent esse licita omnia superius dicta, ob rationes allatas pro bello justo. Teneretur tamen sub gravi ipse Princeps reus ad omnia damna ob sui obstinationem subditis emersa, et est communis; quia esset injusta causa omnium illorum damnorum, ut patet.

Quinam captivi occidi possint?

XIX. Licitum est, captivos nocentes occidere, eo quod sint jam morte digni: charitas tamen Christiana hoc horret; et ideo plerumque a ducibus Christianis id vetatur. Si autem se se dedissent eo pacto, ne morte afficiantur, nequirent occidi absque gravi injustitiæ crimine, ut patet. Innocentes autem captivos, nunquam fas est occidere, cum sit ab intrinseco malum.

Nequit majus damnum inferri quam sit debitum.

XX. Ex communi, nequit bellando inferri majus damnum, quam postulet redintegratio; eo quod, ut patet, violaretur æqualitas, et justitia.

Bona ca-

XXI. Ex communi pariter, bona justo bello ca-

pla quorum sint? pla si sint immobilia, cedunt Principi, si sint mobilia, communiter sunt capientium; nisi tamen aut consuetudo, aut conventio aliter fieri obstriugat.

Quid dicendum de Repressaliis? XXII. Repressaliæ sunt concessio alieni vel aliquibus facta, ut pro rebus injuste ab alio ereptis, possit tantumdem ab eo auferri etiam violenter, et pugnando: unde sunt quoddam partiale bellum. Hæ licitæ sunt, si quinque conditionibus associentur: prima, ut fiant auctoritate Supremi Principis: secunda, quod qui damnum intulit, nolit satisfacere, petita satisfactione: tertia, ut damnum sibi illatum sit omnino certum: quarta, ne plus damni inferatur, quam æquitas patiatur: quinta, ne exerceantur in personas Ecclesiasticas, quæ si damnum intulerint, deferendæ erunt Pontifici, vel Episcopo, qui eas compellat ad redintegrationem. Dicunt aliqui, quod in bellicis repressaliis invadi etiam possunt bona innocentum subditorum Principis rei, qui deinde tenebitur sub mortali compensare eisdem damna, quæ ob sui causam passi fuerunt.

Licet bellum gerere diebus festivis. XXIII. Licitum est bellare diebus festivis; ita S. D. 2. 2. q. 40. a. 4. *Quia observatio festorum non impedit ea, quæ ordinantur ad hominis salutem etiam corporalem: unde Dominus arguit Judæos dicens Jo. 7. Mihi indignamini, quia totum hominem sanum feci in sabbato; et inde est, quod medici licite possunt medicari homines in die festo; multo autem magis est observanda salus Reipublicæ, per quam impediuntur occisiones plurimorum, et innumera mala temporalia et spiritualia, quam salus corporalis unius hominis; et ideo pro tuitione Reipublicæ fidelium, licitum est justa bella exercere in diebus festis, si tamen hoc necessitas exposcat; hoc enim esset tentare Deum si quis imminente tali necessitate, vellet a bello abstinere.* Notandum ex Doctiss. Cajetano et Bannez, quod limitatio addita a S. D. *si necessitas exposcat,* non efficit, ut si tanta non adsit, bellare evadat peccatum mortale, sed esset veniale tantum. Putarem autem vix inveniri posse certamen justum, quod absque necessitate actum sit; nam Duces semper illud committere expectant in talibus circumstantiis, quod si vel præveniatur, vel differatur, evanescit spes victoriæ ob tinendæ cum magna publici boni jactura.

Notabile magni momenti pro militiæ professoribus. XXIV. Illud autem notare debent militiæ professores, quod una cum Cajetano, verbo *Bellum,* docet communior et probabilior, nempe, quod bello justo opem ferre nullum peccatum esse constat, si certum sit, esse justum; si vero certum non sit, subditi Principis indicentis bellum excusantur, obedientes domino suo, dicente Aug. qui refertur a Gratiano in c. qui culpatur 23. q. 1. *Vir justus, si forte etiam sub rege et homine sacrilego militet, recte potest, illo jubente, bellare, si quod sibi jubetur, vel non esse contra Dei præceptum certum est, vel utrum sit, certum* non est, *itaut fortasse reum faciat regem iniquitas imperandi, innocentem autem militem ostendat ordo serviendi.* „ Excusatur ergo subditus in bello, de quo nescit, an sit justum, ratione obedientiæ, sicut etiam excusatur minister judicis occidens damnatum per sententiam, si non contineat errorem manifestum; et universalis ratio, quare in dubiis obedientia excuset, est, quia non est subditorum discutere consilia, definitionesque dominorum suorum, sed præsumenda sunt justa, nisi manifestam contineant iniquitatem. Nec excludo a subditis milites illos mercenarios, qui sub stipendiis Regis alicujus degunt, tam pacis, quam belli tempore; hi siquidem tamquam subditi habendi sunt. Fac ergo, Confessor, differentiam inter extraneos, qui tempore belli dubii inveniuntur prius stipendiati ad bellica exercitia talis Regis absolute, et illos, qui tunc conducuntur; nam primi reputantur tamquam conducti ad justi belli ministerium, et ordo serviendi, quo subesse Regi noscuntur, efficit, ut non sit eorum discutere adamussim justitiam belli: secundi autem, Idest non subditi, similes sunt illis, qui sub dubio judice conduci vellent, quos constat, non tute exponere se periculo justitiæ exercendæ. “ Hæc Emin. ille. Milites ergo, Duces etc., qui non sunt subditi, sed solum conducuntur inchoante bello, tenentur prius certiores reddi de belli justitia; vel saltem quod probabilius sit justum. A fortiori, qui nulla habita ratione justitiæ, vel injustitiæ belli, primo condncentibus, et solo pecuniæ sonitu se offerunt, sunt in manifesto statu peccati mortalis; quia nil curant juste ne, an injuste damna illaturi sint illis, contra quos pugnare sunt dispositi.

XXV. Posito igitur quod nullo reatu teneantur ex parte belli, in quo pugnant, mortaliter peccare possunt variis modis etiam justo bello inservientes: et quidem si a castris occulte fugiant, ex deserendo: si a loco seu statione sibi commendata recedant: si arcem sibi commissam non defendant quamdiu possunt: si fugiant ante desperatam victoriam, aut aliis metum incutiant: ad quæ omnia tenentur cum vitæ periculo, quia ad hoc sunt conducti. Item si non contenti propriis stipendiis, ab incolis innocentibus victualia, vel alia extorqueant, et ab hoc abstinere tenentur, etiam imminuto sibi stipendio pacto; quia bona incolarum non sunt oppignorata pro stipendiis militum: quod si dissimulatio Ducum videatur hujusmodi extorsiones approbare, injuste agunt tam Duces dissimulando, quam milites extorquendo, solo casu urgentissimæ necessitatis excepto, in quo nisi ita sibi providerent, inhabiles ad pugnandum redderentur; et dummodo illa exigant, quæ soli præsenti necessitati reparandæ sunt requisita. Item mortaliter peccant, si temere, et absque ulla necessitate, vel Ducis commissione mortis periculo vitam exponant; quia se obligarunt illam exponere debitis temporibus, et jussu suorum Ducum; illamque prodigentes injuste agunt nedum apud Deum, sed etiam apud Principem. Item si receptores, a quibus in transitu, vel ad hyemandum hospitio excipiuntur, ultra ea, quæ debent ipsis ministrare de mandato Principis, aliis molestiis et damnis gravent. Et pro plerisque horum peccatorum fiunt obnoxii restitutioni vel pro toto, vel pro rata respective, quippe quod peccant contra justitiam commutativam. *Varii casus, in quibus milites graviter peccant.*

XXVI. Peccant graviter Duces, si ex gravi incuria, aut modico erga milites amore, faciant exercitum castrametari in locis insalubribus, ubi fluxus, aliaque gravia incommoda contrahere possit: et hinc ad omnia damna tenentur tam Principi, quam privatis resultantia. Si applicent sibi pecunias vel in toto, vel in parte pro militum stipendiis acceptas, vel si pro majori numero militum, quam revera sit, stipendia exigant, et recipiant, pro quo tenentur Principem redintegrare. Si militibus veteranis dimissis, novos congregent minori stipendio a se conductos, sibique retinendo partem majoris stipendii, quod ve- *Varii casus, in quibus Duces graviter peccant.*

terανis dabatur, idque enim magno exercitus detrimento, qui victoria non raro privatur ob talem mutetionem propria auctoritate factam; et etiam pro hoc ad omnia damna tenentur. Si vel ex toto vel ex parte stipendio militum sibi applicato, permittant, milites exactiones et extorsiones exercere in incolas, rusticos etc. ut sibi necessaria provideant; cum onere restitutionis omnium damnorum. Si victualia non administrent militibus prout debent, sive negligendo eorumdem procurationem, sive dispensando minus quantitate taxata, sive corrupta victualia ministrando, ut carius vendant optima aliis, sive illos constringendo ad illa emenda, quæ emere non tenentur: et etiam pro hoc ad omnia damna respective inde secuta tenentur. Si pecuniam accipiunt ab incolis pagorum et locorum per quæ transeunt cum exercitu, ne apud ipsos diversentur, cum revera alibi diversari decreverant; quia fraudem committunt; vel tametsi non decreverint, non possunt illam pecuniam accipere, sub promissione apud ipsos non diversandi: id namque in aliorum locorum finitimorum præjudicium resultat; quia quo pluribus promittunt, accepta pecunia, eo magis gravantur illi, apud quos diversantur, cum jam alicubi diversari debeant; cum igitur in Ducum libertate sit in aliquo pago diversari, quem reputant opportuniorem, contra justitiam est, accipere pecuniam ab incolis talis loci, data securitate apud ipsos non diversandi; hæc enim securitas illis data, aliis est injuriosa; omnes enim pagi debent quoad hoc æqualiter considerari; itaut in illo diversentur, qui opportunior judicatur. Tandem si dum de mandato justo Principis, vel Generalis supremi colligere debent duces subalterni ex hoc pago, v. gr. decem mille ducatos, recipiunt munus sibi applicandum, puta sex ducatorum ab aliquo privato, ne ab ipso exigant portionem illam, quæ ipsi contingeret, puta triginta ducatorum, Principi, vel Generali consignandam; ex hoc enim necesse est, magis gravari reliquos incolas ad præfatam summam decem millium ducatorum congregandam; ac proinde tenentur ad restituendum aliis id, in quo magis gravati fuere ob munera ab exemptis recepta.

Varii casus, in quibus Principes graviter peccant bellando.

XXVII. Principes Supremi bella suscipientes peccare possunt graviter: 1. ex defectu justæ causæ, ut superius innuimus, nempe vel nolendo admittere oblatam satisfactionem; vel bellum suscipiendo ex causa dubia, aut, quod esset pejus, minus probabili; vel intentione odii exsaturandi. 2. ex defectu debiti modi, nempe majora inferendo damna, bello alioquin justo, quam æquitas patitur; vel quia debitam sollicitudinem non habent, ne innocentes damno afficiantur. 3. ex defectu stipendiorum, quæ si vel non erogentur, vel differantur, vel imminuantur; innumera propemodum mala a militibus perpetrantur furtorum, rapinarum etc. Excipiendus est casus, quo Princeps de repente aggressus non potuerit se præparare, et pecuniam congregare etc.; tunc enim cum afflicto capite etiam membra pati congruentissimum est: unde et ipsi duces, milites, cæterique officiales sustineant respective dilationem, diminutionem etc. quousque possit et integre, et prompte stipendia dare. Caveant igitur a nimia circa hoc negligentia, mater infelici innumerabilium damnorum, queis reparandis ipsi tenerentur. 4. ex defectu vigilantiæ, præcipue supra Duces, aliosque dignitate præditos, an sua munera adimpleant, circa stipendia militum, circa disciplinam eorumdem, ne milites prætergrediantur confinia Christianæ, et Catholicæ militiæ, ne in exercitu alantur scorta, ne divina Majestas blasphemetur, ne simillimi innocentes vexentur, ne honestæ mulieres dehonorentur, ne delicta a militibus perpetrata impunita evadant.

Clericis et Monachis non licet bellare.

XXVIII. Bellare est sub gravi interdictum personis Ecclesiasticis utriusque Cleri, et quidem jure positivo pluribus in locis, a Gratiano in 2. part. Decret. congestis. Rationem seu congruentiam affert S. Th. 2. 2. q. 40. a. 2. quæ ad duo capita reducitur, nempe primum: *Quia bellica exercitia repugnant illis officiis, quibus Clerici deputantur.* Secundum, *quia omnes Clericorum Ordines ordinantur ad Altaris ministerium, in quo sub Sacramento repræsentatur passio Christi .... et ideo non competit eis occidere, vel effundere sanguinem etc.* Cum autem Canones loquantur de Clericis in Sacris constitutis, propterea, non judicatur mortale peccatum, si Clerici in Minoribus bellent, quamvis irregulares evadant, ut supponitur. Regularibus autem Conversis, idest non choristis, et professis, est sub mortali vetitum, ut docet Bannez loc. cit. Sum. dub. 1. Concl. 2. quia Canones aperte id prohibent omnibus Monachis, sub quorum nomine comprehenduntur dicti professi; et quidem ob magnam indecentiam.

Aliquando excusantur.

XXIX. In aliquibus casibus tamen omnes præfati excusantur si armis pugnent: 1. ex necessitate se suosque tuendi ab injustis aggressoribus: 2. quando bonum commune fidei, aut Patriæ id postulat in earum gravi periculo, et necessitate: 3. quando suscipiuntur bella contra infideles motivo solius Religionis Catholicæ defendendæ. In quibus casibus, si occidant vel mutilent aliquem, incurrunt irregularitatem, non ob delictum, sed ob lenitatis defectum, ut pluribus Sacrorum Canonum textibus ostendit P. Lucius Ferraris in sua Biblioth. Canonic. v. Bellum, a. 5. a n. 3. usque ad 10. inclusive: quam non incurrunt, si tantummodo vulnerent, aut percutiant, sine occisione, aut mutilatione.

☞ Rem hanc sedulo expendit, ac perspicue declarat Em. Card. Lambertinus postea S. P. Benedictus XIV. *Instit.* 101. In primis videndum esse asserit, an bellum æquitati consentaneum sit, vel non, seu num bellum justum sit, vel injustum?

Si bellum sit injustum „ irregulares fiunt, *inquit n.* 8. , illi etiam, qui nullum ex hostibus necarunt, aut mutilarunt, dummodo militum aliorum opera aliqui ex hostibus mutilati, vel interfecti fuerint. Id unanimes fatentur Theologi. Recentiores vero sic explicant, ut illos solum irregulares existiment, qui licet neminem occiderint, aut mutilaverint, operam tamen suam præbuisse consentur illis, qui necem hostibus intulerunt, aut illos parte aliqua corporis imminuerunt. Porro vicinioribus, et circumadstantibus id tribui potest, non vero illis, qui remota in parte exercitus consistunt. Excogitari quidem nequit post aciem instructam, quæ longissimum agri spatium occupat, eos milites, qui in sinistro cornu positi neminem mutilarunt, aut occiderunt, eos, inquam, contulisse operam reliquis militibus, qui in dextero complures hostes morti dederunt aut ferro mutilarunt. Nonnulli quoque arbitrantur irregulares fieri Laicos, qui bellum injustum capessunt, si ipsorum comites occiderint, aut aliquem ex hostibus mutilaverint, quamvis illi nihil tale quidpiam commiserint: Clericum vero injuste decertantem putant

irregularitati penitus obnoxium, licet nec ipse, nec cæteri milites gladio interfecerint hostes, nec eos quidem mutilaverint. At vero cum jus Pontificium id Clerico ejusmodi nequaquam deceenat, hæc sententia probari nequit, uti Suarez luculenter ostendit.

Si autem bellum justissimum appareat, tunc bellum defensionis a bello offensionis oportet secernere, et bellum pariter, ubi quis hostem manu interfecit, vel mutilavit, et bellum, ubi nullum ipse ex his facinos, sed alii certe milites admiserunt. Cum bellum justum ad defendendam Patriam, Ecclesiamque suscipitur, Laicus, qui pugnando hostem interficit, nulla irregularitate devincitur. Idem prorsus de Clerico statuendum est, si jussus bellum ineat, nec pro Ecclesia, vel Patria tuenda Laici sufficiant. Quod si bellum justum ad offendendum suscipiatur, accurate perpendi debet, utrum Laicus, aut Clericus hostem manu sua peremerint, vel mutilaverint. Nam si ipsi nihil horum patraverint, omni prorsus irregularitate immunes habentur, licet alii milites in eadem acie hostes morte effecerint, aut aliqua parte corporis imminuerint. In bello ejusmodi nihil interest, quid alii gesserint, et solum oportet expendere, quid Clericus, aut Laicus, de quibus agimus, manu sua perfecerint, ut inde statuatur, utrum irregularitatem subierunt. Ita fuse demonstrat Schmazlgrueber, qui plures alios ejusdem sententiæ Theologos enumerat.

Honorii III. responsum rem totam facilius declarat. Ipsum datum fuit Sacerdoti Pelagio, seu Serotino, qui anxius, ac sollicitus de interfectis Turcis, qui oppidum suum invaserant, ad Pontificem confugerat: *Petitio tua* (inquit Pontifex) *nobis exhibita continebat, quod cum inimici Dominicæ Crucis, ac blasphemi nominis Christiani, castrum quoddam, in quo morabaris, graviter invasissent, exeuntibus inde habitatoribus tam Clericis, quam Laicis contra eos, ac invicem confligentibus, hinc inde occisi quamplurimi extiterunt. Unde cum pro eo quod aliquos percussisti, irregularitatem metuas incurrisse; mandamus, quatenus si de interfectione cujusdam in illo conflictu tua conscientia te remordet, a ministerio Altaris abstineas reverenter, cum sit consultius in hujusmodi dubio abstinere, quam temere celebrare.* Ex his sane verbis desumitur, Irregularitati non esse obnoxium Sacerdotem, qui bellum justum offensionis inierit, incertusque est, utrum aliquem in conflictu necaverit, aut mutilaverit, quamvis alii multos interfecerint, aut mutilos reddiderint. Id Pontas ductus eadem Pontificis auctoritate, et Conventus Condomi habiti recte ac sapienter perpendunt.

Postremo etiam accedit, irregularem haud fore Clericum, aut Laicum, qui manu sua aliquem peremerit, aut mutilaverit, si has cædes patravit, ut vitam suam in discrimine positam vindicaret; sic decernitur in *Clementina: Si furiosus, de homicidio.* Equidem plures in dubium revocant, utrum hæc Pontificis Constitutio non solum privatas rixas, sed etiam pugnas, et conflictus complectatur; tamen unanimi consensu major pars Theologorum existimat tum privatis in dissidiis, tum in præliis locum obtinere rationem tuendæ vitæ, et pro qua hostis necandus est. Quapropter, si Pontifex immonem irregularitate declarat eum, qui *cum moderamine inculpatæ tutelæ* privatim rixando adversarium suum interficit, immunis quoque irregularitate censendus est, qui in acie pugnando, servatoque eodem moderamine cædem committit. Hinc memoriæ proditur, P. Anselmum Petramellaram Capucc., qui manu sua septem Turcas obtruncavit, dum victoria superbi atque insolentes navim ejus invaserunt, ad pedes S. Pii V. supplicem ac provolutum, ut irregularitatis vinculo solveretor, omni prorsus irregularitate immunem a Pontifice declaratum fuisse, eo quod parumper deposito Crucis signo, quod manibus gerebat, ensem distrinxerat, ut vitam defenderet, pro qua tuenda septem ex hostibus neci tradiderit. Id Boverius, idemque Raynaldus commemorant."

§. V. *De Duello.*

I. Duellum definitur duorum, vel paucorum singulorum contra singulos certamen, adversus se invicem pugnantium, ad vulnerationem, mutilationem, vel mortem alterutris inferendam, initum auctoritate privata, et ex condicto, mutuoque consensu, cum determinatione loci, et temporis. Omnes et singulæ istæ conditiones requiruntur, ut duellum sit proprie tale, pœnisque Ecclesiasticis obnoxium. Duellum est duplex, Solemne, et Simplex; primum fit interventu quarumdam cæremoniarum a dæmone adinventarum, nempe provocationis per litteras, electionis armorum, præsidentiæ patrinorum, et aliorum forte diabolicorum rituum. Secundum caret dictis solemnitatibus; fit tamen cum omnibus circumstantiis in definitione expositis, et ideirco æque ac illud pœnis Ecclesiasticis ponitur. *Quid sit Duellum, et quotuplex?*

II. Omne duellum tam quoad provocationem, quam quoad acceptationem, quam, a fortiori, quoad pugnam, auctoritate privata ent indictum, aut acceptatum, aut, a fortiori, executum, est juxta omnes peccatum mortale, jure naturali prohibitum in quinto Decalogi præcepto; quia per duellum voluntarie et irrationabiliter propria, ac proximi vita evidenti gravi periculo objicitur; quod nemini privata auctoritate unquam licet: et alioquin est medium omnino ineptum ad probandam innocentiam, ad veritatem demonstrandam, ad litem dirimendam, ad injuriam vindicandam, ad ignominiam evadendam, ut egregie sæculo nostro demonstravit percelebris ille vir Marchio Scipio Maffejus in suo libro inscripto *la Scienza Cavalleresca.* Nam quoad ultimum (a quo adhuc non pauci obcæcati detinentur) verus honor, etiam humanus, non a judicio perditorum hominum pendet, sed a judicio sapientum, cordatorum, prudentum, et vitam honeste ducentium; atqui omnes hujusmodi homines detestantur dementiam illorum, qui ob tam futile motivum, quale est ob timorem iocurrendi timiditatis notam apud paucos perditos et exleges, vitam evidenti periculo exponere eligunt; cum alioquin extet alia Christiana et honesta via exeundi talem notam, ut statim indicabimus; ergo ineptum est duellum etiam ob hoc motivum. Jure igitur merito Alexand. VII. confixit thesim 2. qua dicebatur: *Vir equestris ad duellum provocatus potest illud acceptare, ne timiditatis notam apud alios incurrat.* *Omne duellum vetitum jure naturali.*

III. Quomodo itaque hæc nota evadetur? eum evadet provocatus, si respondeat, se, utpote Christianum, et Ecclesiæ filium, suoque Principi fidelem subditum, duello non acceptare, a Deo lege naturali, ab Ecclesia legibus Canonicis, a Principe *Quomodo evadatur nota timiditatis?*

legibus civilibus severe interdicta: nihilominus se intrepide esse paratum ad justam defensionem propria manu, et ense suscipiendam contra quoscumque injustos aggressores. Dic mihi, quæso, ita se gerendo, quam timiditatem ostendit? nullam profecto, nisi forte apud stultum aliquem, impiumque sicarium; et nisi dicere velimus, quod valor ostendatur, non se strenue defendendo, sed alios injuste, impie, et contra obedientiam in determinato loco et tempore invadendo; quo nil absurdius dici potest.

Resolvuntur varii casus. IV. Si igitur in tuum inimicum, vel in alium perditum hominem offendas, qui te ad secum statim pugnandum provocet, et nisi acceptes minatur tibi mortem, mutilationem etc. et tu prudenter timens illum minas executurum, nisi acceptes, licitum est tibi acceptare, pugnare, defendere, et etiam, nisi aliter te defendere possis, quam illum occidendo, etiam occidere, (ut fusius dicetur in tractatu de quinto præcepto) in hoc enim casu non duellum acceptas, sed tuam vitam necessario defendis. Similiter si Judex iniquus tibi innocenti accusato mortem indicat, nisi in duello pugnes cum tuo accusatore, non peccas pugnando, et te defendendo juxta dudum dicta, ob eamdem rationem: immo, quamvis Judex comminaretur tibi non mortem, sed aliud grave malum; quia sicut licet se defendere a gravi læsione intentata ab injusto aggressore, vel res suas in summa valde notabili ab injusto raptore, ita etiam in hoc casu. At quid dicendum, quando non acceptans est moraliter certus se amissurum Magistratum, Officium etc. quo se et familiam alit, se perpetua infamia notatum iri, ita ut ab exercitu, cui est aggregatus, sit expellendus, cum certo moraliter periculo se non amplius inventurum modum, quo vitam transigat, præterquam victum emendicando, nisi acceptet, et pugnet? Doctus quidam recentior tr. 5. in 5. Decal. præcept. sect. 4. n. 204. respondet, acceptare posse; et affert plures Auctores; circa quod monendum puto, illos scripsisse antequam Alexander laudatus configeret thesim relatam, et propterea eorum auctoritas in hoc casu sit prætermittenda.

Casus difficilis, et praxi obnoxius.

Solutio casus. V. Nobis videtur distinctius esse procedendum ne in thesim damnatam, aut in doctrinam eidem finitimam impingamus. Et primo dicimus, esse illicitum, et censuris obnoxium, si a viro equestri, vel militari acceptetur duellum ob motiva non amittendi dignitatem, aut favorem Principis, quæ tamen admittit laudatus recentior, ut sufficientia ad talem virum excusandum; hoc enim videtur coincidere saltem virtualiter cum doctrina thesis reprobatæ, ut etiam notavit P. Viva super dictam thesim n. 10. ubi monet non audiendum P. Layman, quem secutus est laudatus recentior; eo quod vir ille equestris, aut militaris possit respondere, sicuti supra indicavimus; quo responso nedum ullam timiditatem ostendit, verum etiam magnam audentiam manifestat. Reducto igitur casu ad illas angustias, quod, nisi acceptet, certus moraliter sit, se ad mendicitatem redactum iri, ita ut acceptare et pugnare, non tam sit duellum inire, quam se defendere ab injusto omnium suorum bonorum expoliatore; qui casus reducitur ad illum superius positum; et putamus longe diversum ab illo thesis damnatæ; aliud enim est acceptare, ne timiditatis nota incurratur; et longe aliud, ne ab injusto invasore de statu honesto ad mendicitatem redigatur; idcirco, secluso omni scandalo, fortasse apparere potest licitum acceptare ob purum motivum defendendi illa bona, ad honestam vitam viri equestris, aut militaris necessaria: dixi fortasse; quia non sine metu hæc proferimus; et sapientiori judicio emendanda subjicimus. Ita scribebam in prima editione, quia nondum emanaverat Constit. S. P. Benedicti XIV. data IV. Idus Nov. anni 1752. quæ incipit *Detestabilem*, in qua quinque sequentes reprobantur Propositiones.

I. *Vir militaris, qui, nisi offerat, vel acceptet duellum, tamquam formidolosus, timidus, abjectus, et ad officia militaria ineptus haberetur, indeque officio, quo se suosque sustentat, privaretur, vel promotionis, alias sibi debitæ ac promeritæ, spe perpetuo carere deberet; culpa et pœna vacaret, sive offerat, sive acceptet duellum.*

II. *Excusari possunt etiam, honoris tuendi, vel humanæ vilipensionis vitandæ gratia, duellum acceptantes, vel ad illud provocantes, quando certo sciunt pugnam non esse secuturam, utpote ab aliis impediendam.*

III. *Non incurrit Ecclesiasticas pœnas, ab Ecclesia contra duellantes latas, Dux, vel Officialis militiæ, acceptans duellum, ex gravi metu amissionis famæ, et officii.*

IV. *Licitum est in statu hominis naturali, acceptare, et offerre duellum, ad servandas cum honore fortunas, quando alio remedio earum jactura propulsari nequit.*

V. *Asserta licentia pro statu naturali, applicari etiam potest statui Civitatis male ordinatæ, in qua nimirum, vel negligentia, vel malitia Magistratus, justitia aperte denegatur.*

Ne igitur videar, vel specie tenus, ad primam harum damnatarum thesium accedere, rejicio animadversionem, quam sapientiori judicio examinandam et emendandam proposueram n. 5.; atque, post S. Sedis Oraculum, conticescat omnis lingua.

Resolvuntur alius casus. VI. Mortale procul dubio est provocare, acceptare etc. quamvis ex prævia et occulta conventione pugnantium non se lædendi, et ex firmo pacto quod patrini sint vix cœptam pugnam impedituri, immo etiam ne incipiatur prohibituri; unde duellum initur ad meram pompam. Ratio est, quia est manifestum scandalum, ad speciem etiam duelli reducendum. Cum igitur hoc non sit duellum, nisi apparenter, propterea non videtur incidere in censuras contra duellantes inflictas, saltem in foro conscientiæ; quia cum forum judiciale externum versetur circa actiones externas, quæ in casu reatum duelli præseferunt, poterunt ab Ecclesia ut vere duellantes puniri. Vide secundam ex relatis thesibus confixis.

Quo casu possit esse licitum. VII. Potest duellum esse licitum in casu, quo Principes inimici bellantes convenirent, ne exercitus totus exponatur cladi, ut duo, selecti ab ipsis, soli pugnarent, et victoria adscriberetur exercitui duellantis victoris; tenerentur tamen Principes illi cautissime perpendere, an affulgeat prudens et probabilissima spes victoriæ in illo singulari certamine, quæ sperari nequiret, si exercitus contra exercitum præliaretur.

Pœnæ contra duellum VIII. Pœnæ ab Ecclesia contra duellum inflictæ sunt ex Concil. Trid. sess. 25. c. 19. *Imperator, Reges, Duces, Principes, Marchiones, Comites, et quo-*

cumque alio nomine Domini temporales, qui locum ad monomachiam in terris suis inter Christianos concesserint, eo ipso sint excommunicati, ac jurisdictione et dominio Civitatis, Castri, aut loci in quo, vel apud quem duellum fieri permiserint, quod ab Ecclesia obtinent, privati intelligantur, et si feudalia sint, directis Dominis statim acquirantur. Qui vero pugnam commiserint, et qui eorum patrini vocantur, excommunicationi, ac omnium suorum bonorum proscriptionis, ac perpetuæ infamiæ pœnam incurrant, et ut homicidæ juxta sacros Canones puniri debeant; et si in ipso conflictu decesserint, perpetuo careant Ecclesiastica sepultura. Illi etiam, qui consilium in causa duelli tam in jure, quam in facto dederint, aut alia quacumque ratione ad id quemquam suaserint; nec non spectatores excommunicationis, ac perpetuæ maledictionis vinculo teneantur, non obstante quocumque privilegio, seu prava consuetudine etiam immemorabili. Hactenus Concilium: quæ a Doctoribus intelligebantur de duello solemni superius explicato.

Aliæ pœnæ. IX. His pœnis S. Pius V. in Constit. incipiente: *Ea quæ a prædecessoribus*, addit etiam crimen læsæ majestatis, carceris, inhabilitatis ad condendum testamentum, aliasque consimiles; quas extendit etiam ad subscribentes chartas provocatorias circa hoc, easdem affigentes, aut publicantes; nec non privationem Beneficiorum, atque inhabilitatem ad ea expetenda, vel alia obtinenda, si forte hujusmodi res perpetrantes, fuerint Ecclesiasticæ personæ.

Extensio pœnarum. X. Gregorius XIII. in Constit. quæ incipit: *Ad tollendum*, extendit pœnas a Tridentino inflictas etiam ad duella simplicia supra explicata, et idem fecit Clemens VIII. in Constit. incipiente *Illius vices*; et ambo nedum extendunt præfatas pœnas ad duella simplicia, sed etiam ad provocantem, et acceptantem, quamvis pugna non sequatur, si ad locum accesserint designatum, et per eos non steterit, quominus pugnarent. Et Clemens VIII. in eadem Constit. reservavit absolutionem ab hac excommunicatione S. Sedi, quam reservationem cum pœnis supra recensitis extendit etiam ad suadentes, vel stimulantes ad ineundum duellum, ad spectatores de industria, ad scribentes, mittentes, et vulgantes folia provocantia, nec non ad eorum fautores et complices, ad præbentes consilium, commeatum, arma, equos, auxilium; vel quamvis hæc non præstiterint, tamen ut ab aliis præstarentur procuraverint, quocumque modo, quamvis pugna secuta non fuerit: immo comprehendit sub dictis pœnis, et reservatione illos, qui paciscuntur de dirimenda pugna, statim ac alter pugnantium fuerit etiam leviter vulneratus. Tandem idem Clemens alia Constit. privavit Regulares, non obstantibus eorum privilegiis, potestate absolvendi a præfata excommunicatione delinquentes intra Italiam, et extra Urbem.

Decedens in certamine est privandus Ecclesiastica sepultura, quamvis pœnitens, XI. Quæres, an moriens in conflictu, si det signa pœnitentiæ veræ, et Confessarium optet, quem habere nequeat, et decedat sine absolutione, sit privandus Ecclesiastica sepultura, et suffragiis, quæ fieri pro defunctis consuevere? Resp. ex communi esse privandum sepultura Ecclesiastica, quia obiit excommunicatus in foro Ecclesiæ; cum autem non fuerit vitandus, quippe quod nec per cedulones denunciatus, neque publicus percussor Clerici, possunt pro ipso suffragia offerri; eo quis ex signis pœnitentiæ datis, hæc sibi applicare posse prome-ruit. Si tamen cadaver ab excommunicatione jussu Superioris facultatem habentis, absolveretur, posset etiam honorari Ecclesiastica sepultura. At novo jure inductum laudata Benedicti Constit. non ita dicendum; ait enim: *Præterea simili motu et auctoritate decernimus, ac declaramus, sepulturæ sacræ privationem, a Sacrosancta Tridentina Synodo inflicta morientibus in loco duelli, et conflictus incurrendam perpetuo fore, etiam ante sententiam Judicis, a decedente quoque extra locum conflictus ex vulnere ibidem accepto, sive duellum publice, sive privatim indictum fuerit; ac etiam si vulneratus ante mortem non incerta pœnitentiæ signa dederit, atque a peccatis, et censuris absolutionem obtinuerit; sublata Episcopis et Ordinariis locorum super hac pœna interpretandi ac dispensandi facultate; quo cæteris documentum præbeatur fugiendi sceleris; ac debitam Ecclesiæ legibus obedientiam præstandi.* *non tamen suffragiis.*

§. VI. *De Scandalo.*

Quid et quotuplex sit Scandalum in prima sua divisione? I. Inter vitia ab Angel. Doct. recensita contraria charitati proximi est Scandalum, cujus discussionem quia diffusiorem, postremo loco reservavimus. Scandalum, juxta eumdem S. D. 2. 2. qu. 43. a. 1., *est dictum vel factum minus rectum, præbens proximo occasionem ruinæ spiritualis.* Ly *minus rectum* significat malum, vel quia reipsa est malum, vel quia habet speciem mali; in ly *dicto, vel facto* comprehenditur etiam omissio scandalum pariens: puta omissio correctionis in genitore respectu filii etc. Dividitur Scandalum ab Angelico ibid. ad 4. in Activum seu datum, et Passivum seu acceptum; Datum est, *quando quis suo malo verbo, vel facto intendit alium ad peccatum inducere, vel etiamsi ipse hoc non intendat, ipsum factum est tale, quod de sui ratione habet, quod sit inductivum ad peccandum; puta, cum quis publice facit peccatum, vel quod habet similitudinem peccati.* Acceptum est, *quando et præter intentionem operantis, et præter conditionem operis, aliquis male dispositus ex hujusmodi opere inducitur ad peccandum: puta, cum quis invidet bonis aliorum; et tunc ille qui facit hujusmodi actum rectum, non dat occasionem quantum est in se, sed alius sumit occasionem .... et hoc est scandalum passivum sine activo.*

Scandalum Activum, Directum, et Indirectum. II. Ex his igitur dividas scandalum Activum seu datum, in Directum seu Formale, et in Indirectum seu Interpretativum. Directum est illud, de quo S. D. ait, quando quis intendit ad peccatum inducere, illum tentando, rogando, suadendo, ut consentiat in actionem malam. Interpretativum tunc evenit, quando, ait S. D., etiamsi ipse peccans non intendat alterum ad peccatum inducere, ipsum factum tamen est tale, et de sui ratione habet, quod sit inductivum; ut cum quis publice versatur in concubinatu: unde etiam hoc indirectum est in Confessione explicandum, tum ex verbis S. D. asserentis, *quod sit inductivum ad peccandum*; igitur vere scandalum; tum ex ratione; quia sicuti qui facit actionem de natura sua inducentem damnum proximi, peccat peccato injustitiæ quoad reatum, etiamsi damnum non intendat; in præsenti peccabit peccato scandali, qui facit actionem de se inductivam ad peccandum; etiamsi inducere non intendat; et tenetur etiam saltem numerum per-

sonarum exponere, quibus scandalum indirecte dedit: ad differentiam scandalum praebentis directe, qui tenetur etiam exponere qualitatem personarum; si virgo, si monialis etc.

Non solum qui directe, sed et qui indirecte dumtaxat scandalum praebet, videtur teneri ad exprimendum in Confessione qualitatem personarum, quibus occasionem peccandi dedit, v. g. si virgines sint, si uxoratae, si moniales etc. ut integra sit ejus Confessio. Quoad hoc enim spectat, qui scandalum indirecte praebet, ejusdem videtur esse conditionis ac ille, qui scandalum praebet directe, seu qui aliquid agit ea intentione, ut alios ad peccatum inducat. Lege Patrum Colet in *Inst. Theol.* quas ad usum Seminarior. contraxit *t. 1. Tr. de Pecc. s. c.* 3. n. 1.

Quintuplex scandalum passivum?

III. Ex verbis S. D. infertur, ipsam ruinam spiritualem a proximo voluntarie admissam esse vere et proprie scandalum Passivum. Et distinguitur in illud quod dicitur Pharisaicum, et in illud quod dicitur Pusillorum: Pharisaicum non oritur ex actione mala alicujus, sed ex mera malitia patientis scandalum: exemplum dedit S. D. *cum quis invidet bonis aliorum*: idest videndo bona proximi, accipit motivum invidendi, quod ex ejus mera malitia prosilit: aliud exemplum dat S. D. in art. 7. *Cum quis ex resipiscentis mulieris fucos et laxus deponentis, trahit occasionem ad ipsi detrahendum.* Scandalum Pusillorum ita exponit S. D. a. 7. *est illud quod procedit ex infirmitate vel ignorantia*, scilicet peccantis, non ex actione mala alicujus.

Si factum occultum innotescat, non intervenit peccatum scandali.

IV. Ex his inferri potest, quod qui omnem diligentiam ponit, ut occulte et nemine sciente peccet, et factum tale sit quod ita occultari queat, non peccet peccato scandali, si per accidens factum in aliorum notitiam deveniat; quia de hujusmodi facto et actione nequit verificari tradita definitio; nempe quod sit inductiva ruinae spiritualis aliorum, quippe quae est talis naturae quod occultari poterat, et reapse omni diligentia occultata fuerit.

Scandalum non excusat bona intentio.

V. Habes item ex verbis S. D., scandalum activum inveniri etiam in actione, quae *habeat similitudinem peccati*: ut instruaris, quomodo non sufficiat recta intentio, neque conscientia non remordens, ut immunis evadat a scandalo, qui actionem facit, speciem et similitudinem mali praeseferentem: unde retinere contubernales quasdam personas, statum Clericalem dedecentes; certas frequentare visitationes importunas; quaedam munuscula mittere et recipere; et quaedam consimilia facere; quae aliis ea videntibus et scientibus prudentem suspicionem ingerunt amoris non Christiani, consuetudinis non honestae, alteriusve criminis; non excusantur a scandali reatu, sive fiant intentione bona, sive conscientia non remordente. *Quod si dixeris*, ajebat S. Hier. in ep. de vitando suspecto contubernio, *quod si dixeris: et mihi sufficit conscientia mea: habeo Dominum Judicem, qui meae vitae testis est: non curo quid loquantur homines: audi Apostolum scribentem, Providentes bona, non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus.* Abstinendum igitur nedum a peccato scandalum afferente, verum etiam ab actionibus speciem et suspicionem peccati ingerentibus, quae a scandali crimine non eximuntur, neque ab intentione, neque a conscientia non bene formata.

Quaedam bona opera propter scandalum omitti non debent.

VI. *Opera bona, quae sunt de necessitate salutis, quae praetermitti non possunt sine peccato mortali, ... praetermitti non debent propter scandalum vitandum*, ait S. D. 2. 2. q. 43. art. 7., puta ingredi domum concubinae ad vocandum Sacerdotem qui forte cum eadem versatur, dum alius haberi non potest, ut morientem absolvat. Similiter praecepta juris naturalis negativa ad semper obligantia, numquam omitti possunt ad scandalum evitandum: *nemo enim debet mortaliter peccare, ut alterius peccatum mortale impediat*, ait S. D. ib. Opera autem bona jure naturali affirmativo, vel lege humana praescripta, possunt aliquando omitti, vel differri, ad scandalum pusillorum declinandum; ita S. D. loc. cit. *Quandoque scandalum procedit ex infirmitate vel ignorantia, et hujusmodi est scandalum pusillorum, propter quod sunt spiritualia bona vel occultanda, vel etiam interdum differenda, ubi periculum non imminet, quousque, reddita ratione, hujusmodi scandalum cesset.* Ostenditur exemplis. Correctio peccatorum est de lege naturali affirmativa; sicuti etiam eosdem punire, si in malo persistere velint; et tamen cessat haec obligatio, si aut ex correctione, aut ex punitione prudenter praevideatur oritura seditio in Republica. Praeterea certum est, praeceptum de vitando scandalo esse juris naturalis: cum igitur observatio praecepti naturalis praevaleat observationi juris positivi humani, haec observantia suspendenda erit, quoties exequi nequeat absque pusillorum scandalo. *Si autem post redditam rationem*, sequitur S. D., *scandalum duret, jam videtur ex malitia esse; et sic propter ipsum non sunt hujusmodi spiritualia opera dimittenda.*

Quaedam autem aut occultari, aut differri.

Afferuntur varia exempla.

VII. Hinc deberes abstinere a Sacro audiendo etiam die festivo, si prudenter praevideres, te domo discedente, gravem rixam inter domesticos esse exsurrecturam. Similiter tenetur mulier abstinere ab eodem pio opere, et aliquoties se domi continere, sciens, talem hominem impudico erga ipsam amore deperditum, illam expectare, ut quo pergit, eamdem sequatur, et in Ecclesia impudicitiam suam aspiciendo, et delectando depascatur: dixi aliquoties; nam si inhonestus ille non desisteret ab ea singulis festis expectanda, neque ullus superesset modus illum avertendi a spirituali hac persecutione, contempto scandalo pharisaico, deberet mulier modeste composita Ecclesiam adire, et Christianorum munera adimplere: ex his similia deducas.

Opera de consilio ob scandalum pusillorum dimittenda vel differenda, donec ratio reddatur.

VIII. Opera bona de consilio, et supererogationis, ob scandalum pusillorum sunt dimittenda, quousque eisdem ratio reddatur; qua reddita, si persistant, possunt libere fieri. Quia quousque reddatur ratio, imprudenter et male agitur; tenemur enim malum proximi ex charitate declinare, quoties sine gravi incommodo id praestare possumus, quod incommodum non occurrit relinquendo indicata opera: unde si tu v. g. pergens ad domum pauperis viduae mendicare erubescentis, ut eidem subvenias, *da*, tibi associaretur quispiam, quem scis erga illam impudicè affectum, dicens, velle tecum ingredi, quocumque intraveris, et non posses te ab illo expedire, tenereris tunc eleemosynam omittere, et ad aliud tempus differre. Ex hoc alia solvas. Quod autem, reddita ratione, possimus hujusmodi opera libere exercere, ex eo constat, quod tunc scandalum pati volentes, pharisaice scandalizarentur; proinde in casu posito, si te eleemosynam private erogante praefatae honestae viduae pauperi et erubescenti, prudenter timeres, vicinos scandalum passuros; declarato

eisdem secrete justo motivo, posses prosequi tuum misericordiæ opus; adhibitis tamen semper debitis circumspectionibus brevissimæ moræ cum eadem, et habita semper ratione ætatis et conditionis tuæ etc. Sed melius faceres, illi providendo per ministerium Parochi pii et prudentis.

Opera non mala aliquando dimittenda, aliquando non.

IX. Opera de se non mala quandoque esse dimittenda ad evitandum scandalum, quandoque vero licite posse fieri est communis. Explico utramque partem exemplis; et primam quidem: Quia, cum nulla ratio, nullumque motivum aut necessitatis, aut utilitatis propriæ vel alienæ postulat actionem illam a qua prævidetur scandalum, quamvis pharisaicum, secuturum, cur non erit ab eadem abstinendum? lege namque charitatis compellimur impedire malum spirituale proximi, (quale est scandalum pharisaicum e sola malitia ortum) quando facile, et absque ullo incommodo, aut solum levissimo, possumus; in casu autem posito nullius necessitatis, aut utilitatis propriæ vel alienæ, omittere illam actionem nullum affert incommodum, vel dumtaxat levissimum: erit igitur abstinendum, si scandalum afferat, quamvis pharisaicum.

Exempla pro dimittenda actione.

Propterea si confiteri velis peccata tua, et possis facile habere Confessarium, de cujus malo statu nihil scias; peccas graviter, si adeas alium, quem scis esse v. g. concubinarium. Pariter, indiges pecunia; peccas graviter, si adeas illum, quem scis petiturum injustas usuras, cum possis adire alterum, qui mutuum dabit innocenter, aut exiget justo titulo lucri cessantis etc. Item fœmina scit extare in via hominem in ejus concupiscentiam exardentem, et expectantem vel ut domo exeat, vel ut se fenestræ exponat, ut turpiter in ejusdem aspectu delectetur; peccabit graviter mulier, si absque ullo motivo necessario, aut utili domo exeat, aut fenestræ se exponat; idque tenebitur, juxta omnes, saltem aliquoties servare, et juxta alios semper, quoties nullum habeat exeundi, vel fenestræ se exponendi motivum. Item indiges emere aliquid, et dum potes, absque ullo gravi incommodo, et ullius utilitatis jactura, adire venditorem honestum; eligis adire illum, quem scis omni pene verbo in juramenta erumpere, sæpissime falsa; peccas graviter ita te gerendo. Item perambulans Civitatem, potes æqualiter eligere viam alteram, nihilominus vis eligere illam, in qua habitat artifex ille, qui te odio habet, qui quoties te videt, solet tibi mala imprecari; peccas graviter illac transeundo. Tandem loqueris cum Petro, quem scis graviter detrahere Paulo, quoties audit ipsius mentionem fieri; tu sine ulla necessitate, advertenter tamen, aliquid de Paulo sciscitaris; peccas graviter ita sciscitando. Ex hic alia sexcenta solvas.

Ratio ob quam possit actio licite fieri aliquando.

Quod autem aliquando actionem illam non malam dimittere non teneamur, ex eo probatur; quia scandalum mere acceptum et passivum vere non datur ab operante actionem de se non malam, neque mali speciam habentem exercente; igitur ad hujusmodi scandalum evitandum non semper tenebitur actionem talem dimittere; nam lex charitatis quoad hoc duo præcepta habet, unum negativum, obligans ad semper, et consistit in non afferendo nocumentum proximo, et huic præcepto opponitur scandalum activum seu datum; a quo propterea semper est abstinendum: alterum præceptum est affirmativum, et consistit in avertendo malum a proximo, illudque impediendo; et hoc non obligat ad semper, sed aliquando, et dumtaxat quibusdam positis circumstantiis: ac proinde vidimus scandalum pharisaicum esse despiciendum, quando impedit opera bona; erit igitur etiam despiciendum, quando impediret opera non mala, si ex motivo alicujus utilitatis propriæ, vel alienæ fieri exigerentur: et similiter erit despiciendum scandalum pusillorum, quoties per rationem illis redditam debuisset tolli; quia si persistat, transit in pharisaicum: et proinde quoties utilitas, vel convenientia postulet, actio non mala licite fieri poterit:

Exempla dantur.

propterea, redeundo ad casus paulo ante positos; si non adsit alius Confessarius, nisi ille concubinarius, vel alium non possis habere sine gravissimo incommodo, poteris illum adire, ut mortalia tua confitearis: et similiter si non sit alius, qui pecuniam det, nisi usurarius ille, poteris illum adire, si necessitas urgeat, non offerendo illi usuras, sed ab eo petitas promittendo, et dando: si non sit alius vendens illam mercem, nisi ille perjurus, licite ad eum vadis: si homo ille impudicus nimis frequenter in via sistat, ita ut mulier illa nimium gravetur se domi continendo, aut fenestram clausam tenendo, licite poterit exire etc. et sic de singulis; quia tunc rationabiliter uteris jure tuo.

OEconomia circa id observanda.

X. Quædam autem OEconomia Christiana circa hujusmodi est observanda, quod nimirum requiratur motivum majoris necessitatis, vel utilitatis propriæ, aut alienæ ad permittendum scandalum pusillorum, quam ad permittendum scandalum pharisaicum; unde ei ad permittendum illud sufficit v. g. utilitas ut decem; ad hoc permittendum sufficit utilitas ut quatuor. Dixi ad permittendum; quia nunquam intendi potest, immo dum permittitur, sincero corde est optandum, ne sequatur.

An ob scandalum dimittenda sint bona temporalia?

XI. Bona temporalia, quorum dominium habemus, si absque notabili incommodo nostro vel alieno fieri possit, quandoque sunt dimittenda, ad scandalum pusillorum avertendum, nisi alio modo averti queat; ita communiter cum Angelico 2. 2. q. 43. a. 8. *Temporalia bona, quorum nos sumus domini, dimittere, ea tribuendo, si penes nos habeamus; vel non repetendo, si apud alios sint, propter scandalum quandoque debemus, quandoque autem non. Si enim scandalum ex hoc oriatur propter ignorantiam, vel infirmitatem aliorum, quod est scandalum pusillorum, tunc vel totaliter dimittenda sunt temporalia, vel aliter scandalum est sedandum; scilicet per aliquam admonitionem ... Aliquando vero scandalum nascitur ex malitia, quod est scandalum pharisaicum, et propter eos qui sic scandala concitant, non sunt temporalia dimittenda; quia hoc et noceret bono communi; daretur enim malis rapiendi occasio, noceret rapientibus, qui retinendo aliena, in peccato remanerent.* alio autem pro eo quod spectat ad evitandum scandalum pusillorum dimittendo propria temporalia, esse potest; quia juxta charitatis ordinem, bonum spirituale proximi præferendum est bono temporali proprio: et similiter damnum spirituale proximi damno temporali proprio, absolute loquendo, et præscindendo a limitationibus, quæ hoc principium afficiunt: atqui scandalum passivum est ipsummet malum spirituale proximi; igitur si sit pusillorum, erit præferendum damno temporali proprio.

Nonnulla observatu digna.

XII. Nonnulla circa datam doctrinam sunt observanda, et primo ex Cajetano in Comment. laud. art. quomodo etiam Prælati, qui non sunt domini

proventuum Ecclesiæ, sicut nec Superiores Regulares proventuum suorum Monasteriorum, caute debent procedere *in* exactionibus eorumdem, quando debitores sunt pauperes, et quoad fieri potest patienter differre, ne illos nimis vexent; quia inde facillime oritur scandalum pusillorum: quando igitur eos vexare compelluntur, manifestent justitiam vexationis inferendæ, et obligationem, quam habent, tamquam meri custodes proventuum, et non domini, eosdem non deperdendi.

Alterum observandum.

XIII. Notandum prætarea, raro evenire casum, in quo bona temporalia *in* notabili quantitate dimittere compellamur, ad impediendum scandalum passivum pusillorum; nam plerumque sufficere potest dilatio temporis, donec illuminentur de justitia possessionis, acquisitionis, hæreditatis etc.; quod si facta admonitione, adhuc persistant in scandalo, jam evadit pharisaicum. Potest nihilominus dari rarus casus, in quo bona temporalia etiam in notabili quantitate propter evitandum scandalum pusillorum sint dimittenda: en casus qui communiter affertur. Si persona Ecclesiastica sine familia, habens jam bona patrimonialia sufficientissima ad suum statum, instituatur ab amico aliquo hæres vel omnium, vel fere omnium bonorum, cum defunctus consanguineos habeat tametsi laterales etiam in tertio gradu inopia magna laborantes, qui, se conspiciendo privatos hæreditate, relinquantur expositi maximo periculo multa crimina perpetrandi, præcipue si adolescentulæ nubiles, eo quod aliunde humanum subsidium prudenter sperare nequeant, nisi stipem et victum emendicando, vel alio infelici modo vitam transigendo; in hoc casu teneretur Ecclesiasticus ille hæres vel cedere hæreditatem indicatis consanguineis, vel earum curam suscipere, ad avertendum scandalum ab ipsis, et præcavenda pericula animæ, quibus forent expositi; tum etiam ad avertendum scandalum prudentum, qui profecto juste commoverentur contra retinentem hæreditatem, et nolentem curam gerere illorum derelictorum. Quod si hæreditas illa esset superflua statui, et decentiæ status illius Ecclesiastici, jam teneretur illam cedere etiam ex titulo superfluitatis, ut dictum fuit in §. de eleemosyna. Eadem omnino dicas de hærede laico divite in simili casu.

Aliud observandum.

XIV. Observa item me dixisse, si absque notabili incommodo nostro, vel alieno fieri possit; quia communis Doctorum sentit, neminem teneri cum notabili damno proprii status, et decentiæ ejusdem (nam de superfluis jam tenetur, etiam alio titulo, ex dictis de eleemosyna) avitare scandalum pusillorum; tum quia, adhibita opportuna admonitione potest facile præcaveri; tum etiam quia nimis durum esset, quod quis teneretur cum gravi proprii status jactura avertere scandalum solum ex ignorantia et imbecillitate nonnullorum proveniens, et nullatenus datum: id namque idem esset ac conjicere alios in gravissimam et periculosissimam tentationem se privandi necessariis suo statui, ad auxiliandum illis, qui non sunt in extrema necessitate temporali, ut supponitur, nec spirituali, quippe qui possint et debeant ab eorum Parochis, aliisque præsidentibus instrui et adjuvari, ne labantur.

Quando mulier scanda-lum afferat excedenti ornatu?

XV. Circa ornatum muliebrem, in primis dicendum, mortaliter peccare illam mulierem, quæ se ornando præter suam conditionem, prudenter prævidet, se in aliqua determinata persona affectum turpem excitaturam, quia cum, abstinendo a tali ornatu, nullum incommodum pati debeat, tenetur illum dimittere, ad impediendam ruinam animæ proximi. Dixi, præter suam conditionem; quia modestus et decens ornatus juxta mulieris gradum non videtur dimittendus ob scandalum passivum; esset enim in casu hoc pharisaicum. Addunt tamen Theologi etiam benigni, quod si speraret, demissiori cultu utendo, se repressuram impudici amatoris æstum, teneretur saltem aliquoties id agere.

Nudando pectus graviter peccat.

XVI. Quando ornatus est vitiosus circa modestiam, discooperiens quod tegendum est circa brachia, scapulas, et præcipue circa pectora, communis sententia est, quod mulieres talem nuditatem introducentes peccent mortaliter: videri possunt Cajetan. 2. 2. q. 169. a. 2., et in summula v. *ornatus*; Navarrus c. 23. n. 19; Lessius l. 4. c. 4. n. 12; Layman l. 2. tr. 3. c. 13. n. 11.; Salmant. de præcept. Dec. c. 8. punct. 5. §. 2. n. 161.; Sporer tr. 5. in 5. Dec. præcept. c. 1. sect. 2. n. 39., et alii plures: qui deinde mulieres excusant, quando consuetudo sic incedendi jam communiter invaluit. E contra, et ut nobis videtur, rationabilius dicunt alii, quod etiamsi consuetudo sit communiter introducta gerendi mammillas composito modo detectas, sit peccatum mortale. Et primo deduci potest ex S. D. 2. 2. loco dudum cit. ad 1. docente: *prohibetur mulieribus ornatus superfluus, inverecundus, et impudicus*: nimia autem pectoris nuditas, quid aliud nisi impudicitiam refert? S. Antonin. 2. p. tit. 4. cap. 5. §. 3. hæc habet: *Si de usu patriæ est, ut mulieres deferant vestes versus collum scissas, et apertas usque ad ostensionem pectoris, et mammillarum, valde turpis et impudicus est talis usus, et ideo non servandus.* Et similiter Sylvius 2. 2. loc. cit.; Genettus t. 1. tr. 1. c. 17.; Pontas verbo *sinus*, et alii. Sed præ omnibus gravitatem mortalem hujusmodi nuditatis evincit Decretum Summi illius laudabilissimæ memoriæ Pont. Innoc. XI. datum sub die 30. Nov. 1683., quo tempore vigebat hujusmodi scandali plena consuetudo, quemadmodum hisce nostris temporibus; in quo jubebatur sub pœna excommunicationis ipso facto incurrendæ, *ut mulieres omnes ad collum usque denso velo coopertæ in publico essent*; et eadem excommunicatione ligarentur *Confessarii, qui tales personas absolvere præsumerent.* Si igitur pœna tam gravi judicavit Pontifex adeo eximius dictam nuditatem punire, quamvis universali consuetudine protectam, procul dubio censuit illam esse peccatum lethale.

Idem probatur ex ipsis adversariis.

XVII. Præterea idem deducendum videtur ex inconsequenti modo loquendi adversariorum: quandoquidem omnes conveniunt, mortale crimen committi a mulieribus talem consuetudinem introducentibus; at unde hoc? Quia, ait Cajet. *est ornatus provocativus ad lasciviam*: Quia, ait Layman, *multi passuri sunt scandalum*: Quia, ait Sporer, *ex se est nimis turpis, et ad lasciviam provocans.* Si igitur hæc motiva efficiunt mortale crimen introducere consuetudinem adeo animabus perniciosam; quare mortale non erit illam continuare, fovere, sustinere? Continuatio, et fomentum consuetudinis expoliat ne eamdem sua pernicie? an efficiet, ne amplius sit *provocans ad lasciviam*, ne amplius *multi passuri sint scandalum*, ne sit amplius *ex se nimis turpis et ad lasciviam provocans?* minime gen-

tium, immo eo magis hæc mala multiplicabit, quo magis diffunditur, et per continuationem fovetur et sustinetur; igitur si ob suam perniciem lethale est, juxta omnes, illam introducere, non potest vacare a lethali illam continuare: eum continuatio nedum illam non expoliet sua pernicie, verum etiam eamdem augeat et propaget. Neque opponas illud nullius roboris, nempe gravari mulieres, si non se conforment consuetudini: heu ruinosum fundamentum! Quodnam gravamen esse potest, modeste tegere, quod est adeo perniciosum et inverecundum ostendere? Quodnam gravamen, distingui ab aliis modestia, honestate, et verecundia? Non privamus mulieres pretiositate vestium, gemmarum, aliorumque ornamentorum earumdem gradum decentium; sed privamus eo tantum, quod easdem immodestas, inverecundas, lascivientes denotat; et hoc est illud gravamen adeo decantatum, quod justum reddere queat continuare consuetudinem, quæ tantarum est laqueus animarum? Ruinosum, iterum dico, fundamentum! de quo redditurí erunt Christo Judici rationem qui eodem innixi, permittunt mulieribus conformari consuetudini adeo animabus ab ipso Christo redemptis exitiosæ.

☞ Quæ de virilis, ac muliebris habitus promiscua mutatione habent Sorbonicæ Familiæ, et Societatis DD. de Lamet, et Formageau v. *Habitus mutatio*, hic summatim adjicere operæ pretium existimamus, ut clare innotescat, quando peccet, vel non, aut vir qui habitum muliebrem, aut mulier quæ habitum virilem induit.

Sentiunt 1. generatim dedecere, et ab ordinis ratione nonnihil abesse, ut mulier virilem, aut vir muliebrem habitum suomat, et specie id appareant quod reipsa non sunt. D. Th. 2. 2. q. 169. a. 1. ad 2. ita pronunciat: *De se vitiosum est, quod mulier utatur veste virili, aut e converso, et præcipue, quia hoc potest esse causa lasciviæ*. Jamque 1. 2. qu. 102. ad 6. eamdem rationem attulerat in hæc verba: *Quod mulier induatur veste virili, et e converso, incentivum est concupiscentiæ, et occasionem libidini præstat*.

Sentiunt 2. mutationem hanc ex earum genere minime esse, quæ ita per se malæ sunt, ut nullo in casu usui esse possint. Immo contingere potest in aliqua necessitate, aut ob aliquod magnum bonum, id culpa vacare. *Poterit tamen*, inquit idem D. Th. loco laud. 2. 2. *quandoque fieri sine peccato propter aliquam necessitatem, vel causa se occultandi ab hostibus, vel propter defectum alterius vestimenti, vel propter aliquid hujusmodi*. Videri possunt exempla plura apud P. Nicolai in locum citat. D. Th. et apud Bonfrerium in c. 22. Deut.

Sentiunt 3. peccare mortaliter, qui ex prava intentione, vel cum voluntario Dei lædendi periculo, vel denique cum gravi scandalo, proprii sexus habitum deponit, ut alterum sumat. Monet id Sylvius in textum D. Th. 2. 2. *Mortale vero, si sit intentio, vel periculum lasciviæ, aut alioquin notabile scandalum*. Et Navarrus in Manuali c. 23. n. 22. ubi ait; id vacare lethali culpa, nisi finis, aut alicujus circumstantiæ pravitas adsit.

Subdunt 4. contendere plures, alterius sexus habitu utentes tantum ex levitate, et citra ullam pravam circumstantiam, nonnisi venialiter peccare, citantque præsertim laudatos Navarrum et Sylvium.

Referunt 5. Theologos nonnullos existimare, extra pravas circumstantias, nullius peccati reum esse, qui alterius sexus habitum sumit ad suam ipsius, atque aliorum oblectationem. Nihilominus concludunt tandem ipsi, quod in praxi perdifficile factu est, ut ne quid licentius hujus vestium mutationis occasione occurrat, et aliqua adsit circumstantia, quæ eam pravam efficiat. Quamobrem, *ajunt*, fere nec probandum est, nec permittendum, alio habitu, quam sexus proprio Fideles uti, exceptis casibus n. 2. recensitis, ad præveniendos pravos effectus, quos ea mutatio producere potest, cujusmodi est scandalum, et periculum vel proprii, vel alieni peccati.

XVIII. Circa spectacula, sic scribit S. Th. in 4. Sent. dist. 16. q. 4. art. 2, quæstiuncula 2: *Spectacula, si sint rerum turpium, et ad peccatum provocantium, studiosa eorum inspectio peccatum est, et quandoque in eis tanta potest libido adhiberi, ut sit etiam mortale; unde a tali inspectione omnes se arcere debent*. Et de ludis Theatralibus ita scribit loc. cit. quæstiun. 1. *Quidam ludi sunt, qui ex se ipsis turpitudinem habent, et tales ludi ab omnibus vitandi sunt ... Sicut ludi, qui in Theatris agebantur, ad luxuriam provocantes*. Et in 2. 2. q. 168. a. 3. disserens de excessu, qui potest evenire in ludo ratione ipsarum actionum, ait: *Ludicra possunt excedere regulam rationis ... ex ipsa specie actionum, quæ assumuntur in ludum, quod quidem jocandi genus, secundum Tullium, dicitur illiberale, petulans, flagitiosum, obscœnum, quando scilicet utitur aliquis, causa ludi, turpibus verbis, vel factis, vel etiam his quæ vergunt in proximi nocumentum, quæ de se sunt peccata mortalia: et sic patet quod excessus in ludo est peccatum mortale*. *Quid circa spectacula?*

XIX. Quod spectat ad cooperationem, quam quis potest præbere peccato alterius, ante omnia distinguas necesse est cooperationem remotam a cooperatione proxima: remota consistit in actione de se non mala, et qua alter uti potest sine peccato, puta vendere pannos, gemmas meretrici, suere vestes ejusdem, quibus actionibus et rebus ipsa uti potest sine peccato: proxima consistit in actione vel de se influxiva in peccatum alterius, vel quæ ex circumstantiis evadit hujusmodi: puta qui scribendo deservit alteri dictanti epistolam amatoriam et seductricem, ut eam mittat ad alienam; hæc est actio de se influens in peccatum illius: aut si quis jam iratus, et vindicta fervens petat ab alio gladium, et hic eumdem illi commodet, dicitur ex circumstantiis, ut supponitur, sibi notis, influere in vindictam: quia tametsi commodare gladium amico absolute, et de se non sit malum, commodare illum in data circumstantia est malum, et proxime cooperari; itaut actio commodandi non amplius suam retineat indifferentiam. Cooperari itaque proxime semper est peccatum scandali in illa specie, in qua alter peccat; diciturque cooperari formaliter: cooperari autem remote non est peccatum, dummodo hæc adsint conditiones; prima, quod actio, qua cooperatur, de se sit non mala, sed aut bona, aut indifferens. Secunda, quod cooperantis intentio sit bona, nempe eliciendi actionem suam ad finem honestum, puta suendi vestes concubinæ pro eo fine, pro quo vestes sunt institutæ, nempe reparandi, tegendi, et honeste ornandi corpus; numquam ut illis concubina abutatur ad alliciendos incautos, prout ipsa habitualiter intendit. Tertia, quod adsit justa causa excusans eliciendi talem *Licet nunquam cooperari peccato alterius? Promittuntur scitu necessaria.* *Conditiones, ut cooperatio remota et materialis non sit illicita.*

actionem, puta sartoris suentis dictas vestes, ut se suosque sustentet. Quarta, quod peccatum alterius ex vi officii mei impedire non tenear. Quinta, quod actionem illam denegare non possim sine proprio damno. Sexta, quod, etiam me non cooperante, adhuc malum fieret. Septima tandem, quod alter actione mea non sit abusurus contra bonum commune Ecclesiæ, vel Reipublicæ. Servatis itaque his conditionibus, cooperatio remota non est culpabilis, diciturque cooperatio materialis.

* Quæ de picturis, imaginibus, statuisque obscœnis, nec non de cantilenis turpibus, libris, vel litteris amatoriis, docent graviores Theologi, in compendium redacta hic exhibere operæ pretium censemus, utpote scitu valde necessaria.

Itaque statuunt 1. peccare dubio procul lethaliter qui picturas, imagines, statuasque obscœnas efficiunt, vel publico conspectui exponunt; præsertim quando iis repræsentantur personæ grandiores; quia causas per se inducentes peccata et scandala gravia Christianorum fragilitati objiciunt, cum compertum sit illas plurimum imaginationem commovere, cupiditates accendere, et ad libidinem provocare. Regulæ præcisæ definiendi quæ sit pictura obscœna etc. designari nequeunt, sed prudentia Christiana opus est, ait P. Daniel Concina in *sua Theol. Christ. contracta l.* 3. *in* 1. *Decal. mand. diss.* 4. *n.* 32. Quæ nuditas, *subdit*, licita est in fœminis, virisque dum vivunt, eadem propterea licita est in eorumdem imaginibus etc.

Colligendum autem hinc est, arcendos omnino a Sacramentis qui prædictas picturas, imagines, statuasve conficiunt, vendunt, etc. aut etiam solum retinent, nisi vel eas ad honestatem reconcinnaverint tam profunde, ut ad pristinum statum reduci non possint, vel eas penitus deleverint, ut expresse jubet S. Carolus Borromæus *l.* 1. *Constit. et Decret. Synodal. tit. De Imaginibus Sacris, et profanis, de pictoribus, et sculptoribus n.* 26. Legesis Jo. Pontas *V. Aspectus cas.* 2. P. Danielem Concina *loco cit. et Theol. Christ. t.* 2. *l.* 1. *in Decal. diss.* 9. *de Scandalo, c.* 12. *a n.* 21. *usque ad* 29. Continuatorem *Prælect. Theolog. Honor. Tournely t.* 3. *tr. de Decal. c.* 3. *a.* 7. *sect.* 2. ac etiam Auctorem *tr.* 10. *c.* 8. §. 2. *n.* 3.

Statuunt 2. iidem Theologi, reos quoque esse lethalis criminis, et quidem gravissimi, qui scribunt, imprimunt, recitant, aliisve tradunt cantilenas turpes, librosve amatorios, ac tractatus de rebus obscœnis. Nam hi omnes sciunt, aut scire possunt et debent, se pluribus ac pluribus peccati et ruinæ spiritualis occasionem præbituros esse. ¡Non refert quod eam non intendant; quippe dant ei sufficientem causam.

Libros etiam *Romanenses*, seu heroicorum facinorum fabulosas narrationes nec scribi, nec legi posse ut plurimum, sine gravi culpa, si, ut moris est, profanos amores delineent, et amantium colloquia, litterulas, artes, milleque casus libidine, invidia, tremore, periculosa constantia, clandestinis doli consiliis intricatos referant, merito censet præcit. Continuator *Prælect. Theol. Honorati Tournely ib. sect.* 4. Experientia quippe compertum est, pares in teneris et incautis adolescentum et puellarum legentium cordibus flammas excitari; ac proinde iu causa esse ruinæ multorum. Hinc

Colligendum etiam hinc est, denegandam prorsus absolutionem 1. omnibus, qui præfata componunt, recitant, aliisve legenda subministrant, ni velint ab iis in posterum abstinere, et parati sint præterita scandala pro viribus compensare. 2. Typographis, et Bibliopolis, qui hujusmodi tractatus, libros etc. imprimunt, ac in lucem emittunt, aut obvio cuique, ut solent, venales exponunt. Imo eorum quidam sunt, qui nemini vendi possint, sed flammis immisericorditer debeant aboleri, ut ait laudatus postremo Theologus *eodem loco.* 3. Patribus familias, qui ut bene dicendi artem filios, filiasve suas edoceant, lectiones amatorias, et similia iisdem, et una venenum propinant.

De litteris autem amatoriis, quæ sub reverentiæ, et urbanitatis larva, amorem, teneramque propensionis flammam spirant et acuunt, nihil est quod dicam, subdit idem *in calce ejusd. sect.* 4. quia quantum in iis insit periculi, intelliget quisque homo fuerit. His porro, *addit*, qui tales receperint, injunget Confessarius, ut statim comburant; sunt enim idola quædam, quibus cor jam læsum facile denuo possit accendi.

XX. Volenti peccare aliquo peccato, nunquam licet suadere positive peccatum minus, quamvis alia via non supersit avertendi eumdem a peccato illo graviori perpetrando: ita judicio nostro probabilior. Ratio est, quia suadere positive peccatum mortale minus, non potest unquam judicari mera permissio ejusdem, ut falso sibi suadent adversantis opinionis protectores. Quis enim unquam dicat, quod suadere positive fornicationem volenti adulterari, quod suadere abortum puellæ prægnanti volenti se, et fœtum occidere, et sic de aliis, sit mere permissive se habere circa fornicationem et abortum illum, et non potius positive in eadem confluere? Fateor, suaderi minus malum; attamen revera suaderi; igitur non est mere permissive ad illud se habere: quid enim est permissive se habere ex terminis ipsis, nisi nullo modo positive influere? quid est ex terminis suadere, nisi inducere ad id, ad quod suadetur; et quomodo, sine enormi abusu significationis verborum, poterit unquam dici, quod suasio positiva sit permissio? Neque alia deceptione capiaris, nempe quod suasio minoris peccati sit subtractio cujusdam portionis majoris peccati; nam nego esse meram et puram subtractionem portionis peccati majoris: sed dico, esse subtractionem adjunctam substitutioni positivæ peccati minoris, mortalis tamen; ac proinde esse subtractionem mixtam positive suasioni offensæ Dei gravis, quamvis minoris. Qui vult igitur sine reatu removere proximum a tanto malo, suadeat, absterreat quantum charitate potest; si autem suasus resolvat ex seipso abstinere, puta ab adulterando, eligendo tamen fornicari, si suadens neque ab hoc ipsum removere possit, sileat, et mere permissive se habeat.

Non licet suadere positive peccatum mortale minus grave, ad impediendum gravius.

XXI. Non est licitum data opera ponere materiam offendiculi proximo, quem suspicamur in tali materia peccaturum, sed est verum peccatum scandali, a quo non excusat neque intentio emendationis delinquentis, neque motivum propriæ securitatis. Ita probabilior cum Sanchez, Bonacina, et aliis contra multos. Quia actio illa positive offerendi materiam, v. g. furti, Petro, ut certior reddaris, an ipse sit ille fur, qui et alia tibi surripuit, quæ tibi desunt, idem est ac positive concurrere ad lapsum illius; cur enim ponis pecuniam (et sic de

Non licet positive ponere offendiculum, ad experiendam probitatem proximi.

alii) in tali loco, nisi ut experiaris, an ipse sit furunculus ille? Non vides igitur, quomodo ex vi actionis tuæ inducis illum, si fur sit, ad novum furtum? Non animadvertis, quomodo finis immediatus talis actionis non est tua securitas, neque illius emendatio, sed est experimentum provocativum furunculi: ac proinde est actio in his circumstantiis suam amittens indifferentiam, et evadens positive confluens ad furtum illius? Licebit ne unquam tibi ut experiaris castitatem adolescentis proximi tui, adducere ipsi juvenculam efficaciter allicientem, et solum cum sola relinquere, explorante te interea in abscondito, an aliquid agat castitati repugnans? minime. Si igitur id tibi nunquam liceret, tametsi ex motivo ipsum corripiendi etc. circa proximum, de quo nullam suspicionem habes, quanto minus id tibi licere poterit circa personam suspectam, et idcirco faciliorem ad labendum? ac proinde si a gravi scandalo non vacaret illud experimentum; neque vacabit quodvis aliud in quo verificetur positiva positio offendiculi ad delinquendum.

Explicatur quod fieri possit in casu?

XXII. Respondebis, te habere jus, secura reddendi bona tua; ita; habes hoc jus: et ideo eadem cautius custodias; claves mutes, aut multiplices, arcas tuas instaures etc., ad quæ omnia jus habes, illoque utere; at nullum jus habes violandæ charitatis, et ponendi data opera offendiculum imbecillitati tui proximi. Consulto dixi, data opera; aliud enim est, si negative tantum te haberes, videlicet, nullam ulteriorem diligentiam adhibendo, non auferendo, neque tollendo occasionem, ob honestum finem vel tuæ securitatis, vel ob alium quemvis; quia ita negative te gerendo, nullum præstas concursum ad peccatum alterius, sed dumtaxat ob honestum finem permittis; nec injuste agis, cum ut supponitur, jus habeas te reddendi securum de fidelitate, obedientia, ministerio, officio personarum ad te pertinentium. Idemque non obscure docet S. Th. in 4. dist. 35. q. unica a. 3. ad 4. agens de divortio conjugum ob suspicionem infidelitatis alterius; ubi hæc habet: *Vir uxorem suspectam habens, ei insidiatur, et deprehendere eam potest cum testibus in crimine adulterii, et sic potest ad accusationem procedere.* Ly insidiatur, significat attentam observationem modi procedendi uxoris: puta non impediendo conversationem suspectam, aliaque permittendo, quibus non dissimulatis, arceri posset amasius suspectus.

Potest in necessitate peti actio, quæ ab alio innocenter si velit, præstari potest.

XXIII. In casu necessitatis urgentis quivis, qui non sit specialiter obstrictus impedire peccatum talium personarum; licite petere potest actionem honestam ab illo, qui, si velit, potest absque ullo peccato eandem præstare, dummodo in petente absit omnis prava intentio, et adsit justum motivum illam petendi, quamvis timeatur alterum illam præstiturum affectu peccaminoso, vel ex ea assumpturum occasionem propriæ ruinæ spiritualis ob suam malitiam: et est communis. Quia in talibus circumstantiis ille urgenter indigens non tenetur impedire peccatum proximi; sed potest illud permittere, ut suæ necessitati succurrat per actionem, quam ille adjuvans, si velit, potest innocenter præstare. Cum enim qui est in necessitate constitutus absque gravi suo damno nequeat petitionem omittere, censetur moraliter impotens ad impediendum peccatum alterius.

Explicatur exemplis.

XXIV. Hinc possunt in necessitate, et alio Sacerdote deficiente, possunt, inquam, peti Sacramenta a Sacerdote notorio peccatore. Potest licite mulier infirma gravi morbo in defectu alterius medici vocare medicum illum unicum, quem certa est moraliter sui aspectu delectaturum, et forte aliquam impudicitiam attentaturum (dummodo ipsa tamen nullo periculo consensus subjiciatur), ut ipsi medeatur. Potest aliquis in urgenti necessitate constitutus, neque alterum habens ad quem recurrere possit, petere mutuum ab eo, ut etiam alibi indicavimus, qui nonnisi sub injustis usuris daturus est. Ex his similia solvas, præ oculis semper tenens, non sive gravi motivo hæc fieri posse, et moraliter non alium haberi posse, qui actionem illam necessariam præstet.

Quando possit quis licite cooperari remote peccato alterius?

XXV. Ad evitandum grave damnum vel in corpore, vel in bonis, dicunt multi, non esse illicitum cooperari remote, et materialiter peccato alterius; retenta semper coram Deo sincera intentione non influendi in peccatum, præstando actionem, quæ per se est honesta, vel indifferens, et dumtaxat ex alterius malitia evadit perniciosa, et alioquin, etiam me non cooperante, non impediretur peccatum; quia multi alii cooperarentur. Rationem afferunt, quia enim adeo gravi damno non teneor inutiliter impedire peccatum alterius, exhibendo alioquin actionem, qua ipse potest, si velit, honeste uti. Hinc inferunt, quod quamvis caupo nequeat ob solam imminutionem lucri ministrare vinum certo moraliter se inebriaturis: si tamen prudenter timeat, se vulnerari, mutilari, graviter percuti etc., tunc licite possit; similiter ad eadem mala evitanda posse ministrare carnes diebus vetitis aut hæreticis, aut perditis Catholicis discumbere volentibus, excepto Religionis contemptu. Et similiter dicunt de vendentibus res, quæ bono et malo usui deservire possunt, quando emuntur ab illis, qui certo sunt abusuri, et sic de similibus; quia, dicunt ipsi, actiones istæ de se non sunt per se respicientes peccatum, nec cum eo de se connexæ, immo de se indifferentes; unde interveniente adeo gravi damno, censeor moraliter impotens ad impediendum illud peccatum, quod alioquin non proficiscitur ex actione mea, sed ex abusu quem alius facit actionis meæ, quæ, etiam me illam non præstante, ab illis præstaretur.

Locatio domorum meretricibus quando illicita?

XXVI. Locare domum meretrici, aliquando potest esse licitum; puta si domus sit in loco Civitatis non multum frequentato, nec valde exposito, et alioquin dominus domus, quippe qui tenuis fortunæ, notabiliter gravetur ex defectu pecuniæ locatitiæ; quandoquidem domus non conceditur ad peccandum, sed ad habitandum, et ad se ab injuriis temporum defendendum; et propterea valde remote se habeat ad peccandum: et proinde, salvo meliori judicio, putarem, quod etiamsi domus esset in loco frequentato, et dominus nimium gravaretur ad alendam familiam ex defectu pecuniæ locatitiæ, et difficulter inveniret alios, quibus eam locet, vel quia carens aliquibus commoditatibus, vel quia diffamata, vel ob aliud motivum; putarem, inquam, eum non peccaturum, quia, ut dixi, domus non conceditur ad peccandum, sed ad habitandum; qua ratione, quando accedit necessitas locantis, videtur excusabilis a culpa ipsa locatio. Si autem locans jam alios proventus habeat, nec locatitia illa pecunia indigeat, et domus existat in loco exposito et frequentato; non auderem ipsi consilium dare, ut domum mere-

trici locaret; deest namque ipsi motivum integrans excusabilitatem cooperationis remotæ ad peccatum alterius, nempe necessitas propria.

* Sententiam hanc, quam Auctor amplectitur ac proponit *num. præced.*, ut nimis laxam rejicit, refellitque P. Daniel Concina in sua *Theol. Christ. contract.* 1. *l.* 3. *diss.* 4. n. 28., ostenditque nullius roboris esse rationem, cui innititur, nempe quod domus non conceditur, ad peccandum, sed ad habitandum. » Hæc, inquit, sunt lenocinia, quibus animæ venenum obtegitur. Etiam Benignistæ, qui defendebant thesim proscriptam ab Innoc. XI. dicebant, famulos tenere scalam, et adjuvare herum non ad fornicandum, sed ad ascendendum. Citati Auctores (plures nempe Probabilistas ita sentientes superius allegat) ut veritatem obscurent, sophistice loquuntur. Quis inficiatur licitam esse locationem domus ad habitandum? Disputatur nunc, utrum licitum sit locare domum meretrici, quæ in præfata domo lupanar aperire, et corporis sui prostitutione quæstum facere intendit. Hoc autem illicitum et vitiosum asserimus. Permittunt Principes meretrices. Quid inde? Si illicita est locatio domus meretricibus facta, sicut permissio Principis non purgat a crimine meretricium, ita neque domus locationem; nisi forte in remotioribus locis jam ab ipso Principe pro solis meretricibus specialiter deputatis.

Licitum quoque non est, vestes, lectisternia, et totius cubiculi ornamenta meretricibus locare » ut optimis vestibus indutæ, et eleganti ornatu splendidæ ditiores excipere scortatores valeant. Quid? An non licet meretricem vestire, et lectulum in quo dormiat præbere? Licet sane. Sed aliud est induere pauperem, aliud fulgida locare ornamenta ad meretricandum. Primum officium est charitatis, alterum nundinatio iniquitatis «. Sic præcitatus Theologus *n.* 29. Legatur etiam *Theol. Christ. t.* 2. *l.* 1. *diss.* 9. *c.* 21. *n.* 20.

Quid de famulis inservientibus concubinariis, aut concubinis?

XXVII. Circa famulos in variis ministeriis deservientes dominis concubinariis, aut dominabus concubinis, ante omnia observanda est thesis 51. ab Innoc. XI. confixa, in qua dicebatur: *Famulus, qui submissis humeris scienter adjuvat herum suum adscendentem per fenestras ad stuprandam virginem, et multoties ei subservit, deferendo scalam, aperiendo januam, aut quid simile cooperando, non peccat mortaliter, si id faciat metu notabilis detrimenti, puta ne a domino male tractetur, ne torvis oculis aspiciatur, ne domo ejiciatur.* In hac thesi tria præcipue animadvertenda sunt: primum, natura actionum in ea recensitarum: secundum, motiva ob quæ judicabantur licitæ: tertium, aliæ actiones non expressæ recensitis consimiles, et virtualiter significatæ. Quoad primum, jam satis apparet, actiones illas dictis circumstantiis adjunctas, esse determinate malas; et sua indifferentia spoliatas. Quoad secundum, similiter liquet, illa motiva non esse tanta, ut excusabiles reddere valeant actiones recensitas. Quoad tertium, ly aliud simile cooperando, significat alias actiones proxime concurrentes ad alterius peccatum, atque affectas illa circumstantia, quod sint media tunc determinata et assumpta ad actionem peccaminosam; hujusmodi essent præparare lectum ad hic et nunc commodius peccandum: præbere clavem cubiculi mulieris stuprandæ: eamdem retinere, ne fugiat; ferre epistolas scienter amatorias; advehere concubinam ad domum heri; ipsum nescientem, ubi meretrix aliqua habitet, ducere ad domum meretricis. Navarrus circa id benignius loquitur; et quidem forte in aliquibus circumstantiis poterit inveniri excusatio. Verum id animadvertat prudens Confessarius, suadeat famulis et ancillis hujusmodi personarum, quam primum possunt, discessum ab eorum famulatu; quia tametsi forte non fuerint proxime cooperati aliqua ex indicatis actionibus peccato herorum suorum, inveniuntur in continuo periculo proxime cooperandi, et lethaliter peccandi.

Alii casus resolvuntur.

XXVIII. Videtur non peccare famulus, qui duntaxat numerat, aut in libro describit pecunias ad usuras illicitas a domino dandas, si grave malum sibi timeat, puta dimissionis a servitio, et difficultatis inveniendi alium herum, ut exinde magno cruciatu vitam transigere compellatur, quia actio illa remota videtur a proxima cooperatione; et alioquin excusatur hoc prudenti timore: teneat tamen rectam coram Deo intentionem; et procuret alium interea sibi herum invenire. Non videtur peccare conjux liber a voto, si ad evitandas graves rixas conjugales et domesticas, et incontinentiam alterius conjugis voto castitati, sine suo consensu, gravati, reddat debitum; tum quia elicit actionem ex parte sua honestam, tum quia intendit præcavere indicata gravia peccata. Provide tamen aget, si dum conjicit, conjugem ligatum indicare suam propensionem, vel etiam hoc non expectato, ipse conjux liber petat; sic enim præveniendo, impedit peccatum alterius, qui reddendo petenti libero non peccat. Non peccat debitor, reddendo pecuniam creditori petenti, tempore quo est eadem ad grave peccatum abusurus, si non possit absque rixæ vel alterius mali periculo illum inducere, ut differat in aliud tempus; quia et facit actionem sibi debitam, et illam negando prævidet alia mala eventura. De omissionibus scandalosis Præsidentium sive spiritualium, sive temporalium dicetur commodius tum disserendo de Beneficiis, tum de quarto præcepto Decalogi. Plura legere poteris de hoc cooperationis argumento in doctissimo et acutissimo P. Cardenas in sua Crisi Theologica.

Obligationes eorum, qui scandalum dederunt per vim. fraudem etc.

XXIX. Qui per vim, aut dolum, aut falsam doctrinam alterum seduxit ad peccandum, tenetur auferre causam datam peccandi, ut deinceps a peccando desistat; ita communis; et nisi faciat, peccat nedum contra charitatem, sed etiam contra justitiam. Ratio est manifesta, quia dicto modo inducendo, intulit alteri damnum injuriosum, nempe damnum gravissimum peccati, et injuriosum, quia modo violante jus quod habebat, ne sibi vis, dolus, aut falsa doctrina inferretur; tenebitur itaque illum integræ libertati restituere, vim auferendo, dolum tollendo, et falsam doctrinam etiam cum juramento retractando; eidemque sinceram pœnitentiam suadendo. Si autem ex errore eidem insinuato, ex fraude illi facta, unde lapsus est, eidem etiam resultasset damnum temporale, puta ejectio ab officio lucroso; teneretur etiam ad compensationem damni temporalis; quia fraus ejus fuit vera causa illius damni; quandoquidem nisi fuisset a scandalum præbente deceptus, peccatum non commisisset, propter quod damnum temporale incurrit; quod damnum tenebatur seducens fraudulentus prævidere.

XXX. Qui sine fraude, dolo, metu, falsis sua-

Obligationes scandalum dantis sine fraude.

sionibus etc., sed dumtaxat exemplo, suasione non falsa, muneribus, deprecatione alterum ad peccandum imbuxit, ita ut hic scienter voluntarie assentiatur, non tenetur ad compensationem damnorum ex peccato secutorum, ex justitia, quia nullam injuriam intulit, nullumque jus violavit; scienti enim et volenti nulla fit injuria. Hinc tamen non infertur, quod si suaseris puellæ struprum sine ulla injuria, non tenearis ad damna secuta, si quæ emergunt: quia etsi non intuleris injuriam ipsi defloratæ; illam intulisti custodibus ejusdem, de quo plura de restitutione in particulari in tr. 9. c. 6. §. 1. Similiter si suasio tua facta v. g. Petro ad actionem redundantem in damnum Pauli, attulit Paulo damnum, teneris Paulo in defectu Petri damna illa compensare, juxta dicenda dum disseremus de concausis damnificationis loc. cit. c. 5. §. 13. Tenetur tamen dicto modo scandalum dans, ex charitate commonere scandalum passum, ut desistat, pœniteat etc. Si enim ex charitate tenemur, positis debitis circumstantiis, ad correptionem fraternam; potiori titulo, qui scandalum dedit tenebitur ex eadem charitate removere ab anima scandalum passi peccatum, in quod suis deprecationibus, suasionibus etc. incidere fecit.

Dissuadens alteri ingressum Religionis quando peccet, et restituere teneatur?

XXXI. Qui dissuadet aliquem ab ingressu Religionis ob motiva rationabilia, nullum scandali peccatum committit: qualia sunt, si Religio in quam vult ingredi esset notabiliter vulnerata circa substantialia disciplinæ regularis: si ejus familia indigeret sua adsistentia, ad sorores collocandas, genitores senes alendos, fratres minores, defuncto patre, bene instituendos; si ejus temperamentum manifeste appareret austeritati illius instituti omnino impar etc. Qui autem dissuadet ingressum in Religionem, in qua disciplina substantialiter floret, ob motivum vel propriæ utilitatis et familiæ, quæ alioquin illius opera non indiget, vel ob inordinatum affectum erga volentem ingredi, vel ob rancorem contra illam Religionem, non tamen uteretur fraudibus, mendaciis, minis, aut aliis modis injustis, involuntarium aliquo modo efficientibus, sed uteretur solis precibus, oblationibus, promissis, quæ relinquunt semper hominem in plena libertate; peccaret mortaliter contra charitatem, nisi ignorantia, vel inadvertentia excuset; quia illum privat maximo bono spirituali, nempe statu vitæ, in quo et facilius Deo famuletur, et securius salutem æternam consequatur; quo ingenti bono illum privaret absque rationabili causa. Si autem precibus, promissis etc. adderet etiam fraudes, mendacia, minas etc.; peccaret etiam graviter contra justitiam; quia violaret in re gravi jus quod habet, ut in re tanti momenti a nemine decipiatur, aut mediis violentiam afferentibus retrahatur; et tunc teneretur dolosus suadens primo omnem injustam causam amovere, fraudes aperiendo, mendacia retractando, et cætera agendo, quæ alterum integræ libertati restituant, et veræ notitiæ illius Religionis: secundo, in casu, quo a Religione recessisset, teneretur procurare quantum posset, si qui recessit, vellet, ut iterum reciperetur; etenim quoad hæc omnia violavit jus illius seducti.

An aliquando restituere Religioni?

XXXII. Demum qui præfatis modis injustis aliquem retraxit ab ingressu Religionis, vel jam ingressum retraxit ab illa profitenda, tenetur Religioni respective compensare damna, quæ eidem obveniunt; et est communis. Ratio est, quia quamvis Religio nullum jus habeat in aliquem, ut ipsam ingrediatur, habet tamen jus ne ullus ab ipsa modis injustis retrahatur; quemadmodum Petrus nullum jus habens ad bona Pauli, habet tamen jus ne injustis modis avertatur Paulus a sibi legandis et donandis bonis suis; ita ut qui Paulum volentem legare Petro mille aureos, mendaciis, minis, aliisve modis injustis averteret ab hac voluntate, teneretur ille seductor restituere Petro damnum illatum juxta omnes, ob violatum jus Petri, in eo consistens, quod nullus mediis injustis avertatur a sibi benefaciendo: in cujus signum si seductor ille non uteretur mediis injustis, sed solis precibus averteret Paulum a legando illos aureos Petro, cum nullum violaret jus Petri, nullam incurreret obligationem restituendi, non peccando contra justitiam, sed dumtaxat contra charitatem, si ex malo animo contra Petrum, precibus averteret Paulum a tali legato. Ita adamussim in casu nostro. At interrogabis quidnam restituendum esset Religioni? Doctissimus Card. de Lugo respondet, quod quamvis amoveris omnes fraudes etc., si ille qui volebat ingredi, vel jam ingressus fuerat, nolit perseverare in sancto proposito, cum tuæ fraudes reapse fuerint causa quod voluntatem mutaverit, tu tenearis restituere Religioni pro rata spei proventuum, qui eidem advenissent ex illa persona, perpensis habilitatibus, et juribus hæreditariis ejusdem; eo quod his proventibus illam injuste privaveris: si autem quem seduxisti erat professus, et ex tui suasione sive fraudulenta sive non, aufugerit, teneris omnem moraliter possibilem diligentiam adhibere, ut revertatur; quod si nolit, cum duplex sit damnum Religioni illatum, nempe et personale, privationis videlicet personæ; et reale, nempe proventuum qui ipsius opera, lectura, prædicatione adveniebant; idcirco pro his obligaberis ad tantumdem certum pro incerto computando: pro damno autem personali, teneris invenire alterum æqualis idoneitatis, quantum fieri potest, ut Religionem ingrediatur: quod si nullum invenias, dicunt doctissimi S. Antonin. Sylvester, Paludanus, Scotus, Gabriel, quod tu ingredi tenearis: quia alioquin non fieret integra restitutio, nisi hoc tibi a Religione remittatur. Mitius tamen quoad ultimum sentit Sotus lib. 4. de just. q. 6. a. 3. concl. 4., quem sequitur communior, quod neque tenearis alium substituere, nec temetipsum, nisi forte aut ille, aut tu vocareris a Deo; eo quod Religionis ingressus omnino liber esse debeat, liberumque omnino volunt sacri Canones. Adjici potest, quod damnum inferioris ordinis non sit compensandum bono superioris ordinis: damnum autem Religionis ex fuga professi est temporale, nempe servitii, honoris, lucri, etc., quod damnum non est resarciendum jactura libertatis meæ, aut alienæ.

CAPUT X.

De Virtute Religionis.

Cum ad primum Decalogi præceptum ea præcipue spectent, quæ Dei cultum respiciunt; virtus autem Religionis illa sit, quæ ex proprio munere et officio ad eumdem cultum essentialiter tendat; idcirco, traditis illis omnibus quæ ad tres Virtutes Theologales attinebant, nec non ad vitia, quæ eisdem Virtutibus adversantur; ad disserendum de Virtute Religionis, de actibus ejusdem, necnon de vitiis et peccatis eidem adversantibus accedimus; ea dumtaxat seligentes, quæ ad Moralem spectant Theologiam, illa prætereundo, quæ scholasticis et dogmaticis controversiis vindicantur.

§. I. *De Religionis Notione, ejusdemque Actibus.*

Quid sit Religio? I. Religio est virtus, qua redditur cultus Deo, tamquam Primo rerum omnium Conditori, Supremoque Domino. Itaque objectum seu materia, circa quam Religio versatur, est cultus Deo exhibendus; et quia hujusmodi cultus nunquam adæquare potest debitum creaturæ, et meritum Conditoris; propterea quamvis Religio recenseatur inter virtutes ad Cardinalem Justitiam pertinentes, non tamen dicitur species propria seu pars subjectiva ejusdem, sed dumtaxat pars potentialis, reductive ad justitiam spectans, eo quia nunquam possit reddere quantum debet, nec perfectam inducere æqualitatem inter debitum creaturæ, et jus Creatoris, quæ æqualitas est objectum justitiæ proprie talis: cum igitur Religio decidet ab æqualitate facienda inter jus, et solutionem, proinde inter partes non subjectivas et specificas justitiæ, sed inter potentiales et imperfectas dumtaxat est referenda.

Religio excellit super omnes virtutes morales. II. Ex his apparet, Religionem præcipuam esse inter Virtutes Morales, eo quod ejusdem objectum emineat supra omnium illarum objecta, quod objectum est Cultus Dei. Noli tamen illam accensere tribus Theologalibus: istæ namque directe et immediate, ut patet ex dictis suo loco, feruntur in Deum ipsum, Religio vero tantummodo in oblique et indirecte Deum inspicit; directe inspiciendo tantum illius Cultum, tanquam supremi rerum omnium Auctoris. Cum autem Deus Auctor sit et rerum naturalium, quæ lumine naturali percipiuntur, et supernaturalium, quæ lumine infuso fidei creduntur; idcirco duplex est Religio, alia naturalis, qua colitur Deus ut naturæ Auctor; alia supernaturalis, qua colitur Deus ut Auctor Gratiæ et Gloriæ, cæterorumque mysteriorum revelatorum. Quando igitur Deum coles ob dona naturalia ab ipso accepta, coles Religione naturali, quando vero ob beneficia supernaturalia tibi elargita, coles Religione supernaturali et infusa; quam dari una cum aliis virtutibus moralibus infusis jam præsupponimus cum Angelico Præceptore, et cum universis ejus doctrinæ asseclis.

Quot sint Religionis actus. III. Juxta ea, quæ tradit S. D. 2. 2. q. 82. et sequentibus, Religio duo habet actuum genera, internorum videlicet, et externorum. Interiores sunt duo, nempe Devotio, et Oratio: exteriores sunt octo, scilicet Adoratio, Sacrificium, Oblatio, Decimæ, Votum, Juramentum, Adjuratio Divini Nominis, et Assumptio ejusdem Divini Nominis in Laudem. Modo omnium tradémus ex Angelico Doctorem summariam notionem; operosiorem deinde nonnullorum discussionem habituri.

Quid sit Devotio, et quæ nam ejus causæ? IV. Devotio ex D. Th. loc. cit. a. 1. *est voluntas quædam prompte tradendi se ad ea, quæ pertinent ad Dei famulatum.* Et art. 3. duas assignat devotionis causas: *Extrinseca et principalis est Deus, ... causa autem intrinseca ex parte nostra oportet quod sit meditatio seu contemplatio; dictum est enim, quod devotio est quidem voluntatis actus, ad hoc quod homo prompte se tradat ad Dei obsequium; omnis autem actus voluntatis ex aliqua consideratione procedit, .. et ideo necesse est quod meditatio sit devotionis causa, in quantum scilicet homo per meditationem concipit, quod se tradat divino obsequio. Ad quod quidem inducit duplex consideratio; una quidem quæ est ex parte Divinæ bonitatis, et beneficiorum ipsius ... Alia vero ex parte ... minis considerantis suos defectus, ex quibus indiget, ut Deo innitatur.* En integra hujus excellentis actus idea.

Oratio-nis notio, actus necessitas. V. Oratio ex traditis a D. Th. 2. 2. q. 83. *est petitio decentium a Deo*; hujus actus principalior elicitur ab intellectu declarante atque exponente Divinæ Majestati petentis necessitates. Associatur autem actui intellectus etiam actus voluntatis optantis et fiden is obtinere humiliter postulata. Quando petitio etiam ore profertur, adhuc principalior actus petendi menti adscribitur, qui veluti materialiter et sensibiliter completur petitione vocali. Addere petitioni vocali laudes, hymnos etc. non pertinet ad Orationem, sed ad Laudationem Divini Nominis, de qua infra dicetur. Oratio adultis est necessaria necessitate medii, quæ deducitur ex innumeris Scripturarum locis, in quibus adeo urgenter inculcatur orationis praxis et frequentia; nec non ex SS. PP. eodem tenore loquentibus: et propterea S. Th. 3. p. q. 39. art. 5. et Lect. 2. super c. 12. ad Rom. docet: *Quod post Baptismum, necessaria est homini oratio, ut Cœlum introeat; licet enim per Baptismum remittantur peccata, remanet tamen fomes peccati nos impugnans interius, et mundus, et dæmones, qui impugnant exterius.*

Quid sit Adoratio, quis ejus actus, quæ species? VI. Adoratio, ex traditis a D. Th. 2. 2. q. 84. et aliis locis, est cultus Deo exhibitus, seu reverentia Deo exhibita ob ejus infinitam excellentiam; et est duplex, alia interior tantum, alia conjuncta etiam cum externa. Interior, quæ est actus Latriæ, ut statim dicemus, fit per actus mentis et voluntatis, se Deo tanquam primo rerum principio submittentium; qui actus si conjungatur genuflexioni, inclinationi, prostrationi, tunsioni pectoris etc., est adoratio interior cum exteriori conjuncta. Tres recensentur Adorationis sacræ species: (nam de civili, qualis sæpe legitur in veteri Testamento hominibus exhibita, nil ad nos) nempe Latriæ, Hyperduliæ, et Duliæ. Prima soli Deo convenit ut primo cunctarum rerum principio, ultimoque earum fini. Secunda, quæ etiam dicitur Suprema Dulia, quæ debetur alicui ob eximiam ipsius super omnes puras alias creaturas excellentiam; et convenit B. Virgini Mariæ, et Humanitati Christi, perceptæ præcisive ab unione cum Verbo, ut docet S. Th. 3. p. q. 25. 2. e: nam conjuncta Verbo, adoranda est adoratione La-

triæ. Tertiò convenit BB. Spiritibus, et Sanctis cum Deo in Cœlo regnantibus, ob eorum excellentiam. Eadem species cultus adhibetur sacris imaginibus, rebus, reliquiis etc. quæ debetur prototypo, ut docet S. Th. loc. cit. a. 3.; et propterea Imagini et rebus Christi exhibendus est cultus Latriæ; Imaginibus et rebus Sanctorum, cultus Duliæ.

* Triplex dicta, atque exposita adoratio in *absolutam* sejungitur, et *respectivam*. Absoluta convenit soli rei intellectuali, quæ per se honorabilis, atque adorabilis est ob perfectionem, excellentiamque sibi intrinsecam, qualis adoratio, seu cultus convenit ac debetur Deo, B. Mariæ V. atque Sanctis: per se absolute venerabilibus. Respectiva convenit rebus non intellectualibus, et ratione carentibus, quæ non coluntur per se ob perfectionem, excellentiamque sibi intrinsecam, sed propter aliud, seu ob respectum ad aliud, qualis adoratio, seu cultus convenit ac debetur Cruci, Sacris Reliquiis, Imaginibus, ac similibus ratione destitutis, cum eorum veneratio, seu adoratio, vel cultus non sistat in illis, sed referatur ad Prototypum, cujus sunt Imagines, seu quod repræsentant. Legatur Concil. Trid. *Sess.* 25. in Decr. *de Invocat. SS.* Et hæc adjicienda erant ad illustrandam doctrinam, quam tradit Auctor *num. praeced.*, dum asserit quod eadem species cultus adhibetur sacris imaginibus, rebus, reliquiis etc. quæ debetur prototypo etc. Utique eadem species cultus exhibetur sacris Imaginibus, rebus, reliquiis etc. quæ debetur prototypo: at cultus, qui exhibetur prototypo, absolutus est; respectivus vero qui exhibetur sacris imaginibus etc.

Quid sit Sacrificium? VII. Sacrificium est oblatio exterior rei sensibilis, legitima auctoritate instituta, et a legitimo ministro facta soli Deo cum reali mutatione ejusdem rei oblatæ, in protestationem divini Dominii super omnes creaturas. De hoc fuse agetur, dum de Eucharistia, et de Missæ Sacrif. disseremus, nempe Tr. 14. c. 3. §. 9.

Quid sit Oblatio? VIII. Oblatio ex traditis a D. Th. 2. 2. q. 86. est actus, quo offertur Deo res aliqua exterior, immutata manente ejus substantia: v. g. oblatio primitiarum, frugum, etc. quæ postea consumuntur in pios usus.

Quid sint Decimæ? IX. Decimæ sunt illa decima pars fructuum sive terræ, sive aliarum rerum, que debetur Deo in recognitionem supremi ipsius Dominii in cuncta creata; et persolvenda ejusdem ministris, singulisque annis consignanda. Propterea differunt Decimæ a Novalibus seu Primitiis, quæ dumtaxat prima vice offeruntur; idest primi fructus agri noviter exculti; primus partus animalis nondum fœcundi etc. Circa solutionem Decimarum, et Novalium standum est consuetudinibus locorum. Jus Decimarum solvendum est de jure naturali: de quibus fuse disseritur in quinto Ecclesiæ præcepto, Tr. 12. c. 4.

Quid Votum? X. Votum est promissio deliberata facta Deo de meliori bono, de quo latissime disseremus paulo inferius, in §. 2.

Quid Juramentum? XI. Juramentum est assumptio Dei in testem ad aliquid confirmandum: et etiam de hoc diffuse in diss. de 2. Decal. præc. in Tract. 5. c. un.

Quid Adjuratio, et quotuplex? XII. Adjuratio Divini Nominis ex traditis a D. Th. in 4. d. 15. q. 4. a. 3.; et 2. 2. q. 90. est Dei vel alicujus Personæ, aut rei sacræ invocatio, ad inducendum vel cogendum alterum, ut aliquid faciat, vel a faciendo desistat, petendo, aut jubendo. Hinc duplex est adjuratio, alia Deprecativa, alia Imperativa: prima, qua deprecando, alium studemus inducere ad aliquid agendum vel omittendum ob excellentiam, merita, virtutem alterius; puta cum deprecamur Deum per merita Christi: Christum per merita Deiparæ, Sanctorum etc. Secunda est, qua, invocando Deum, Christum, Sanctos, jubemus alicui, ut aliquid efficiat, vel omittat: puta, cum jubemus dæmoni, ut in virtute nominis Jesu desistat a tentatione, vexatione etc.

Quas postulet conditiones Adjuratio deprecativa? XIII. Ut adjuratio deprecativa sit licita et laudabilis, tres requirit conditiones, veritatem, justitiam, et judicium: veritatem, quæ in eo consistit, ut adjurans vere assequi intendat quod petit, et vera sit causa, ob quam petit; quibus deficientibus juxta aliquos est peccatum veniale; juxta alios probabilius est mortale; quia abusus injuriosus notabiliter illi, propter quem deprecamur, et mendacium illudens illi, quem deprecamur. Justitia in eo consistit, quod adjurando petatur res licita: si enim petatur res illicita, puta osculum, tactus etc. a fœmina illam deprecando propter amorem Dei, est juxta omnes, peccatum lethale, utpote adjuratio graviter injuriosa illi, propter quem peccatum illud petitur: veniale autem peccatum esse dicunt, quando petitur aliquid tantum veniale: putarem nihilominus mortalem esse petitionem, petendo a Deo per merita Christi aliquod veniale, puta proferendi lepide mendacium officiosum; eo quod a gravi injuria vacare non videatur, petere dicto modo rem et Deo, et Christo displicentem. Judicium in eo consistit, quod adjuratio fiat rationabiliter, reverenter, et non sine honesta causa: defectus hujus conditionis est venialis; unde inferas, quot centena venialium in die committant, qui consueverunt, petitioni cujuscumque rei frivolæ addere, per amorem Dei, Virginis etc.

Adjuratio ut licita sit, comites habeat conditiones necesse est, quæ ad licitum juramentum desiderantur, sicuti et Auctor optime animadvertit; quia sicuti adjuratio, ut notat Suarez *de Relig. t.* 2, *l.* 4. c. 4. *n.* 6. continet quoddam vestigium juramenti; ita suo modo, et cum proportione illas circumstantias requirit. Verum adjuratio, ut communis fert opinio, solum est lethale peccatum, cum fit aut per falsum Numen, aut ad rem graviter turpem obtinendam. Si alia desit ex recensitis conditionibus, nonnisi levis culpa regulariter censetur. Probabilius quidem existimant nonnulli, adjurationem etiam esse peccatum mortale, si ipsi desit veritas; quæ in eo consistit, ut adjurans vere assequi intendat quod petit, et vera sit causa, ob quam petit. At probabilius oppositum alii judicant. Nam in adjuratione, inquiunt, nihil affirmatur, aut negatur, quia non fit per modum indicandi, sed deprecandi; et ideo hic non sic requiritur veritas, sicut in juramento. Saltem non in omni casu lethalis criminis damnandus est adjurans sine veritate, ut observat Isudatus Suarez loc. cit. n. 7. *Videtur autem*, ait, *hoc peccatum esse veniale ex levitate materiæ, quia non inducitur Deus ad testificandum falsum, neque alia gravis injuria per se loquendo ibi intervenire videtur. Aliquando vero, si cum gravi proximi injuria ad deceptionem fiat, poterit esse mortale. Ex hac parte videri potest grave peccatum petere eleemosynam propter Deum, fingendo necessitatem ubi revera non est. Quia tunc non solum injustitia committitur* (*de qua res est clara*)

sed etiam irreligiositas, quin nomen Dei in vanum assumitur; quæ in tali materia videtur gravis, quia sumitur Deus, ut velamentum malitiæ et injustitiæ: unde videtur quis tunc velle uti divino oraculo (ut sic dicam) et auctoritate ad furandam rem alienam, quod injuriam non levem Dei continere videtur. Si autem fictio non sit tam gravis, sed fiat vel ad explorandum animum alterius, vel ad decipiendum illum in re levi et jocosa, erit veniale peccatum ex levitate materiæ, ut per se constat. Imo etiam in priori casu, licet recte probetur malitia contra Religionem, et gravis intra latitudinem venialium culparum; nihilominus probabile satis est, circumstantiam illam non addere malitiam mortalem specie distinctam, quia non videtur per se loquendo esse tam gravis irreverentia Dei, inducere alium ad faciendum actum propter amorem suum, qui actus, ut est ab operante, est bonus, licet a recipiente male postuletur: licet ergo ibi negari non possit aliqua malitia contra Religionem, non tamen facile damnanda ut mortalis in illa specie. Hactenus Suarez, qui, ut compertum est, dubitanter et in utramque partem probabiliter disputat circa qualitatem peccati, cujus reus efficitur contra virtutem Religionis, fictus pauper, qui ob Dei nomen proximum ad sibi erogandam eleemosynam impellit. Sunt tamen qui absolute contendunt, eum qui ex professo sese pauperem fingit, ut abundantes eleemosynas conquirat, et in hunc finem ex animi sententia Deum obtestatur, et continuis adjurationibus proximum urget ad eleemosynas, ultra peccatum injustitiæ, committere peccatum adversus Religionem; Divinam namque majestatem, et auctoritatem graviter contemnit; eaque ceu instrumento abutitur ad injustissimas suas petitiones executioni mandandas. Nec obstat quod eleemosyna ut a divite procedit bona sit; quoniam adjuratio adhibetur ad firmandam seu roborandam petitionem iniquam. Sic inter cæteros P. Daniel Concina *Theol. Christ. t. 4. l. 5. in Decal. Diss. 9. cap. 1.*

Jam liquet hic sermonem esse solummodo de peccato, quod fictus pauper perpetrat contra virtutem Religionis, dum nomen Dei assumit, ut suæ fictioni credibilitatis pondus adjiciat, seu ut facilius quod simulata inopia quærit, assequatur. Nam de peccato, quod iste adversus justitiam committit, et de debito, quod contrahit restituendi quidquid accepit sive pauperibus aliis, si eleemosyna modica fuerit, iisque perinde ac illi qui se egestate pressum finxit donata fuisset, sive ei qui dedit, si tanta fuerit, ut prudenter judicari possit, hanc ab eo aliis elargiendam non fuisse, non est hic opportunus disserendi locus.

Adjurationis imperativæ qualitates.

XIV. Adjuratio imperativa spectat ad Superiores respectu subditorum in his, in quibus sunt subditi; eo quod obstringantur ad id præstandum, in ordine ad quod adjurantur. Et nota, quod ex vi solius adjurationis non imponitur obligatio, quæ jam præsupponitur; sed additur adjuratio ad urgentius inducendum subditum ut illa præstet, quæ juste petuntur; et propterea subditus non assentiens, neque obediens, non peccat, nisi pro ratione materiæ ad quam tenetur, et non contra Religionis virtutem ob adjurationem non veneratam; nisi forte illam expresse despiceret. Hinc inferas, dæmones licite et laudabiliter adjurari adjuratione imperativa, servatis servandis. Adjurantur etiam irrationabilia, ut docet S. D. 2. 2. quæst. 90. art. 3. *non adjuratione directa ad ipsa irrationalia, quod vanum esset, sed adjuratione directa ad eum, a quo irrationalis creatura agitur et movetur; et sic dupliciter adjuratur: uno quidem modo per modum deprecationis ad Deum directæ, quod pertinet ad eos qui miracula faciunt: alio modo per modum compulsionis, quæ refertur ad diabolum, qui in nocumentum nostrum utitur irrationalibus creaturis; et talis est modus adjurandi in Ecclesiæ exorcismis; per quos dæmonum potestas excluditur ab irrationalibus creaturis: adjurando autem dæmones, ab eis auxilium implorare* non *licet.*

Assumptio Divini Nominis in laudem.

XV. Assumptio Divini Nominis in Laudem, est laus quæ offertur Deo per Psalmos, Cantica, Hymnos etc. de qua latissime agetur postquam de Voto dissertum erit, dum de Horis Canonicis sermo instituetur, cap. 11.

§. II. *De Voto, cujus natura exponitur.*

Explicatur quid sit promissio constituens votum.

I. *VOtum*, ex his quæ tradit S. Th. 2. 2. q. 88. *est promissio voluntaria, et deliberata facta Deo de meliori bono.* Explico singulas partes. Dicitur Promissio, quæ est firma voluntas se obligandi Deo ad id præstandum, quod vovetur. Hinc distinguas votum a proposito, quantumvis efficacissimo, cui promissio seu votum addit obligationem præstandi rem promissam Deo, qui eo ipso acquirit jus, ut sibi detur speciali titulo obligationis contractæ. Neque sis multum sollicitus, præcipue apud rudiores, an vovendo usi fuerint verbo promissionis, an simplicis propositi; cum multoties unum loco alterius usurpent, ut patet in proposito quod emittunt in Confessione Sacramentali, dicentes et repetentes; promitto, me non amplius peccaturum, cum tamen id non voveant; et e contrario quandoque vovent, quin promissionis verbo utantur, sed solius firmæ voluntatis: puta dum in gravi periculo dicunt: si liber evadam, firmiter constituo me sabbato jejunaturum, hæc proferentes animo se obligandi; et tunc verum votum emittunt: animum igitur explora, nisi vis decipi, et decipere.

Dubium incidens.

II. At si quis serio diceret, voveo etc. nil reflectendo ad obligationem? Resp. vel hic omnino ignorat naturam voti, voluit tamen, ita dicendo, facere id quod alii faciunt; et ita vere vovit: vel protulit ea verba et ignorando omnino voti naturam, et nil cogitando de agendo eo quod alii agunt; immo putando se nullam contrahere obligationem; tunc putandus est non vovisse; quia rei omnino ignotæ nulla potest esse voluntas; et putando se nullam contrahere obligationem, virtualiter exclusit quod est voto essentiale. Vel denique proferendo ea verba, noverat habitualiter voti naturam; et tunc contraxit obligationem, quia quamvis actualiter ad eam non adverterit, virtualiter tamen voluit.

Voluntas implendi non requiritur.

III. Hinc inferas, ad voti valorem non requiri voluntatem illud implendi; quia impletio est executio obligationis jam assumptæ, et non ipsa obligatio, in qua consistit votum: unde si vovens non excluserit voluntatem se obligandi, (quam si excluderet, sacrilego mendacio peccaret) quamvis impie excluserit voluntatem implendi; votum subsistit; tametsi sacrilege peccaverit actu interiori propositæ violationis.

✠) Communis sententia est, cum vera vovere,

qui habet voluntatem vovendi, et sese obligandi, etsi simul deliberatum habeat animum non exequendi promissum, sicuti et Auctor statuit, *n. praeced.* Dissidium autem est inter Theologos, an vere voveat qui voluntatem habet promittendi, et implendi promissum, si simul animum habeat non sese obligandi. His adhaerendum censeo, qui et hunc vere vovere, ac voto adstringi existimant. Facta quippe positione, quod velit revera vovere et promittere; immo quod reipsa voveat et promittat: admissa, inquam, hac vera et sincera voluntate, quae jam erupit in actum vovendi et promittendi, posterior voluntas non se obligandi velleitas est, quae nequit priorem voluntatem efficacem elidere. Sic post plures P. Daniel Concina *Theol. Christ. t.* 3. *l.* 4. *in Decal. diss.* 1. *de Voto*, *c.* 3. *n.* 18.

De dubitante an voverit.

IV. Qui certus est, se protulisse verba votum significantia, at dubitat an protulerit animo vovendi aut se obligandi, juxta omnes tenetur voto; quia praesumitur voluntas ejus conformis fuisse verbis, quemadmodum ab hominibus serio agentibus fieri solet. Qui autem verba solum propositum significantia protulit, et alioquin jam voti naturam noverat, et dubitat, an simul votum emiserit, communiter dicunt, non esse censendum, quod votum emiserit; ob rationem dudum allatam, hic applicandam. Non est tamen praetereunda observatio multorum examinantium, an verba formulam pacti referant, puta si avasero ab hoc periculo, jejunabo singulis sabbatis; in hoc enim casu judicant verum votum, si avaserit: hi namque loquendi modi: faciam ego, si tu feceris, manifeste pactum obligans involvunt, et aequivalent promissioni, ac si diceretur: si tu praestiteris, promitto, etiam me praestiturum etc. Qui dubitat, an voverit, ita ut ejus mens nequeat discernere, an validiora sint motiva ipsum a voto absolventia motivis illum voto obstringentibus, sed remanet anceps, haerens, et vere dubitans, tenetur votum adimplere; ita probabilior cum Angelico Doct. in 4. q. 38. q. 1. n. 3. q. 1. ad 6. *Si dubitet quomodo se vovendo habuerit, debet tutiorem viam eligere, ne se discrimini committat*: et cum S. Antonin. p. 2. tit. 21. c. 2. §. 10. *Existens in dubio an transgrediatur votum, et per consequens peccet mortaliter, tenetur se ponere in tuto, ut scilicet votum non transgrediatur.* Eamdem sequuntur nedum Probabilioristae omnes, verum etiam aliqui graves Probabilismi sectatores. Probatur ex regula juris diffuse propugnata tr. 1. c. 1. §. 5. agente de conscientia dubia: *In dubiis tutior pars est eligenda:* cujus regulae ratio est, quia aliter faciendo, se exponeret peccandi periculo; quod sic explicatur. Lex certissima est, votum non esse violandum: atqui ille qui dubitat an voverit, v. g. jejunium, dubitat par consequens, an si illud omittat, violet dictam legem, et inde peccet; ille autem qui operatur dubitans an ita operando peccet, ex sua electione se exponit periculo legem violandi, et propterea tamen contra legem peccat.

Vere dubitans tenetur adimplere votum.

Resolvitur objectio, et confirmatur assertum.

V. Neque objicias illud jam expositum disserendo de conscientia dubia, nempe: *In dubiis melior est conditio possidentis*: dubitans autem est in possessione suae libertatis; igitur non tenebitur obligatione, de qua dubitat. Resp. hanc difficultatem fuisse loco citato ab imis usque radicibus evulsam; nunc repeto, dictum illud permitti a jure Civili in sola materia justitiae ob specialia motiva declinandi lites perpetuas; et praecipue quia possessio rei dat possidenti titulum, quo caret alter qui versatur in eodem dubio, an res ad ipsum spectet: certum enim est, quod possidens bona fide, coepit possidere aliquo titulo, cujus cum non adducatur manifesta injustitia, justus fuisse optime creditur. At in casu nostro in primis nullus tibi additur specialis titulus, quo dicaris absolutus ab onere, cum aequaliter lex voti possideat suam vim obligandi, ac tu possideas tuam libertatem. Deinde possidet lex naturalis et divina, hominem non debere se committere peccandi periculo, necnon promissiones Deo factas esse observandas; ille autem qui vere dubitat, an voverit, si eligat non observare votum, ecce quomodo ipso facto violat leges istas de non committendo se peccandi periculo, et de non violando voto si adsit: igitur non possidet libertas, sed possidet praefata lex naturalis.

VI. Quaenam enim consequentia est; sum liber: ergo non vovi: sum liber: ergo non extat lex? Quomodo potest haec consequentia legitime deduci, si parum habeo motiva aequaliter mihi suadentia, et me vovisse, et legem extare? Quandoquidem id significet habere dubium positivum de existentia legis, aut voti: si igitur vere habeo motiva aequalia mihi suadentia legem et votum extare, quo jure, nisi solius praesumptionis, dicere possum, lex et votum non extant? Respondes: quia sum liber. At id est de quo quaeritur, an sis, necne liber: et cum dubites, an sis, necne liber, quo jure judicas determinate te esse liberum, nisi mera praesumptione? Explico et simul instanro dicta argumento a doctrina adversariorum petita. Cum melior sit conditio possidentis, melior erit conditio antiquioris possidentis: nunc quaero, quisnam sit antiquior possidens, an Deus libertatem et subjectionem creaturae rationalis suo dominatui, an homo exercitium suae libertatis? Deus profecto respectu hominis, quam homo respectu suimet; cum Deus et sit prima causa, et primus supremus Dominus humanae libertatis: homo autem causa secunda, et dependens; si igitur jus antiquioris possidentis est servandum contra alterum non aeque antique possidentem; cum Deus sit antiquior possidens jura libertatis humanae, in dubio an sit servandum jus Dei, at jus hominis; hoc debebit cedere divino, et proinde votum observari. Explico adhuc urgentius. In dubio positivo de existentia voti, jus naturale dictat, votum esse servandum; quod sic probo: in tali dubio aequa periclitatur jus divini promissi, si votum subsistat, at non observetur; et jus humanae libertatis, si non subsistat, et observetur: atqui in hoc concursu jus naturale dictat, potius violatum iri jus humanae libertatis, quam divinae promissionis; id namque comprobant innumera exempla, Regis et plebeji; Ducis et militis; Totius et partis; in casu enim quod alterutrum periclitari debeat in aequali rationum concursu, semper antefertur jus Regis juri plebeji; jus Ducis juri militis; jus Totius juri partis; quanto magis jus Dei juri hominis? ac proinde jus voti juri libertatis anteferendum est.

Instauratur haec ratio.

Tandem qui dubitat de voto, at post diligens examen, nulla ei apparet conjectura probabilis, quod illud emiserit, non tenetur voto. Quia nullus tenetur subjici obligationi nullo fundamento rationabili innixae.

Dubitans sine ullo fundamento.

Explicatur secunda particula, nempe de deliberatione.

VII. Votum debet esse promissio deliberata, nempe quod requirat emitti cum plena deliberatione, et sufficiente ad peccatum lethale. Dubitans de deliberatione, si certus sit, se vovisse, debet juxta communem præsumere etiam deliberationem adfuisse; cum factum præsumatur emissum fuisse, ut communiter fieri solet. Si dubitet de deliberatione ob defectum ætatis, exploret si post septennium voverit, et fecere voluerit, quod alii faciunt: et si ita sit, teneat, se vovisse sufficienti deliberatione: si vero voverit ante septennium; suspicari potest de defectu deliberationis. Si dubitet, an septennium attigerit, et constet de voto emisso, Sanchez l. 4. mor. c. 2. cum pluribus docet, judicandum in favorem voti, de quo jam constat, etsi plerumque ante rationis usum non soleat emitti. Si dubitet de deliberatione ob subitam passionem timoris, vel ob phrænesim: judicandum est pro voto, tum quia de ejus existentia jam constat, et dubitatur dumtaxat de causa excusante; tum etiam quia qualitas, quæ semper afficere solet personam, semper supponitur afficere, nisi liquido constet de opposito; usus autem rationis semper solet afficere hominem in suis actionibus magni momenti, quas evigilans facit, cujusmodi sunt vota; igitur etc.

Explicatur ly voluntaria, et varii casus resolvuntur.

VIII. Rursus: Votum debet esse voluntarium, quia cum votum sit actio moralis, debet esse voluntaria, juxta tradita in tr. 3. c. 2. de voluntario. Inter causas efficientes involuntarium una est ignorantia. Qui igitur emittit votum ex ignorantia, aut errore circa substantialia voti emissi, votum nullum remanet, cum nihil possit esse volitum, quin sit præcognitum; propterea qui vovit peregrinationem ad aliquod Sanctuarium, putans distare duo milliaria, et distet centum, non valet votum, et sic de similibus. Pariter si error versetur circa causam finalem, seu motivum vovendi; irritum reddit votum: unde qui vovit pinguem eleemosynam erogandam puellæ putatæ pauperrimæ, quam deinde novit esse abunde provisam; vel vovit jejunium hebdomadale, ut obtineat sanitatem patri, quem putabat infirmum, eum vel sanus sit, vel obierit; vota irrita sunt.

Quid dicendum quando ignorantia versatur circa qualitatem rei promissæ?

IX. Quando error, aut ignorantia versatur non circa substantiam, sed circa qualitatem rei promissæ non mutantem notabiliter rem promissam, juxta omnes, votum subsistit: quia qui voluit substantiam, censetur virtualiter velle accessoria. Hinc teneris voto eleemosynæ dandæ fœminæ pauperi, quam putabas virginem, eum sit vidua: voto castitatis, quam putabas facilem servatu, cum sit salebrosa. Si tamen mente tua expresse intendisses non aliter te obligare, nisi extante illa qualitate, ipsa deficiente, caderet votum; quia tunc qualitas illa evaderet motivum finale.

Quando metus irritet votum?

X. Altera causa minuens voluntarium est metus, qui quocumque modo incutiatur sive ab intrinseco sive ab extrinseco, sive juste, sive injuste, (quæ omnia loco citato explicavimus) relinquit votum validum; dummodo non incutiatur ab extrinseco injuste ad extorquendum votum. Ratio assertionis est, quia metus quicumque relinquit voluntarium simpliciter, ut ibidem diximus. Ratio exceptionis est, quia ita sancivit Jus Canonicum in Cap. *perlatum, de his quæ vi etc.* et alibi. Dixi, ad extorquendum injuste votum; quia si incutiatur metus a causa habente justam auctoritatem, votum tenet, puta si Judex Petro juste ad mortem condemnato, offerat se a morte illum absoluturum, si votum emittat erigendi publicum hospitale; votum emissum teneret. Nota præterea, quod si metus injuste incussus ad extorquendum votum sit levis, votum non irritat, quia metus levis pro nullo habetur, juxta ibidem dicta.

Quid dicendum de vovente exterius tantum sine animo vovendi?

XI. Qui vovet exterius tantum sine animo vovendi, videtur quod non peccet lethaliter, quippe quod proferat mendacium, ut supponitur, nemini perniciosum, neque gravem afferens injuriam Deo; dummodo non sit votum de re ab ipso Deo præcepta, sed solius supererogationis: si enim esset de re a Deo præcepta sub gravi, puta non fornicandi; votum mendax esset graviter illudens Deo, quippe quod involveret affectionem quamdam ad tale peccatum.

✠ In votis etiam solemnibus, vel quæ fiunt in assumptione status religiosi, fictio est mortale peccatum; quia in ea fit injuria gravis Religioni, et consequenter etiam Deo, et Ecclesiæ, et vix separari potest a gravissimo scandalo. Sic post Suarez P. Antoine *tr. de Virt. Relig. c.* 3. *in resp. ad q.*6.

Votum quomodo intelligatur factum Deo?

XII. Debet insuper promissio votiva fieri Deo saltem primario, et ultimate; cum enim votum sit actus latriæ, nonnisi Deo offerri debet. Ex hoc tamen non inferas, vota ab idiotis facta Virgini, Sanctis etc. non esse vere vota; quia cum intendant agere, quod in vovendo agendum est, saltem virtualiter et implicite Deo vovere intendunt in honorem Sanctorum. Si autem neque implicite id intenderent, adhuc teneret; et quamvis non esset actus latriæ, esset actus honestus et bonus sive hyperduliæ, sive duliæ, et esset votum improprie tale, idest promissio facta Virgini, aut Sancto graviter obligatoria: id autem dicitur pro veritate doctrinæ; cum alioquin nullus vovens Deum excludere velit.

✠ Quæ ad rem hanc habet D. Th. juvat ob oculos ponere. Decernit ipse 2. 2. *q.* 88. *a.* 5. *ad* 3. vota soli Deo fieri: *Dicendum*, ait, *quod votum soli Deo fit; sed promissio etiam potest fieri homini: et ipsa promissio boni, quæ fit homini potest cadere sub voto, inquantum est quiddam opus virtuosum. Et per hunc modum intelligendum est votum, quo quis vovet aliquid Sanctis, vel Prælatis, ut ipsa promissio facta Sanctis, vel Prælatis cadat sub voto materialiter, inquantum scilicet homo vovet Deo se impleturum quod Sanctis, vel Prælatis promittit.* Duæ itaque promissiones sin verbis, saltem reipsa distinguendæ. Altera est, qua quis aliquod opus in honorem Sancti se facturum spondet; atque hæc promissio votum non est, sed voti materia. Altera promissio est Deo facta, qua quis Deo spondet se servaturum id quod in Sanctorum honorem promisit: et in hac secunda promissione votum consistit. Hinc consequitur, vota soli Deo, si presse loquendum sit, nuncupari sub Sanctorum auspiciis. Legatur P. Daniel Concina *Theol. Christ. t.* 3. *l.* 4. *in Decal. diss.* 1. *de Voto c.* 4. ubi difficultatem hanc fuso calamo exponit, asseritque quod hæc sola brevis ac perspicua S. Th. doctrina profligat omnia Lutheranorum, et Calvinistarum commenta contra vota Sanctis nuncupata.

Explicatur ly de meliori bono.

XIII. Ly de meliori bono, significat id quod est melius, quam quod eidem per se opponitur, seu quam negatio illius: Ita votum non fornicandi, optimum: quia non fornicari est longe melius, quam fornicari.

quod immo est pessimum. Votum nubendi, sic absolute, non est votum; quia quod opponitur matrimonio, nempe castitas, est ipso melius. Dixi, sic absolute; quia si matrimonium esset remedium judicatum necessarium saluti spirituali alicujus, tunc esset votum verum et obligans.

§. III. *De Materia Voto idonea.*

Debet esse materia possibilis.

I. DEbet in primis materia voti esse voventi possibilis, et in sui potestate, Deo auxiliante, reposita; alioquin esset ludicra promissio. Hinc votum nunquam peccandi ullo modo venialiter, est invalidum, utpote de re, absque speciali privilegio Dei, impossibili, quod privilegium soli Deiparæ concessum fatetur Trid. Synodus sess. 6. can. 23.: expectare autem hoc privilegium, præsumptione non vacat. Dixi *ullo modo*; quia votum non peccandi venialiter deliberate, ex speciali, non privilegio, sed auxilio Dei, quod peti potest et obtineri, subsisteret: hoc tamen votum non est emittendum, nisi post multam consultationem cum viris doctis, prudentibus et piis. Sicuti etiam valeret votum adhibendi sollicitam diligentiam ad omnia venialia cavenda; contra quod votum tunc solum graviter peccaretur, quando notabilis defectus committeretur in ea sollicitudine: a quo voto similiter abstinendum, nisi post indicatas consultationes. Validum est quoque votum de actione ab altero ponenda, intellectum sicut debet intelligi, nempe procurandi debitis modis, ut alter illam exequatur; et ita vovent genitores, se dicaturos filium tali Religioni: quod si filius nollet Religionem ingredi, non peccaret, nisi forte votum ratum habuisset, quæ ratificatio æquivaleret voto emisso. Peccaret autem contra gratitudinem Deo debitam, si ob votum emissum a genitoribus, amicis etc. sanitatem recepisset jam desperatam etc.; at puto non lethaliter.

Votum non peccandi venialiter.

Votum de actione ab alio ponenda.

Debet esse de re bona et quomodo?

II. Materia voti debet esse bona; nomine boni intelligitur etiam omissio mali; debet autem esse bona non solum in se, sed etiam ex fine; unde esset impium votum, vovere actionem bonam ad malum finem, vel malam ad bonum finem; quia in primo finis malus inficit actionem; et in secundo promittitur Deo quod ipsi displicet, non sine gravi ejus injuria. Circa hæc tamen oportet ut distinguas inter finem pravum afficientem actionem promittentem, et afficientem rem promissam: nam quando afficit rem promissam, puta si voveas eleemosynam ad obtinendam mortem inimici, aut puellæ deflorationem etc. cum gravissima Dei injuria; optando ipsum cooperatorem iniquitatis; tunc inficitur res promissa, et irritum, immo impium, reddit votum. Quando autem afficit solam actionem vovendi, et res promissa sit bona, multi dicunt, quod tunc tenet votum, quamvis inficiatur ipsa actio vovendi, seu ipse vovens; puta, si voveas eleemosynam, ut vovendo lauderis ab adstantibus, quod esset veniale, vel ut magis placeas concubinæ tuæ, quod esset mortale: tunc eleemosyna non inficitur a pravo fine quem habuisti; et ideo non absolveris ab eleemosyna præstanda, quam, mutato, fine, potes integre laudabiliter præstare; et quamvis dum actu votum adimples, eos fines haberes, adhuc semper verificatur, esse materiæ illi adventitios; et a tua malitia materiæ alioquin bonæ superadditos.

Votum de re mala, vel pro re mala consecuta, vel pro bono, quod pendeat a facto malo.

III. Vovere aliquid quod sit etiam dumtaxat peccatum veniale; probabilius nobis videtur cum Suarez, et aliis contra plures, esse peccatum mortale, quia hujusmodi votum vel continet hæreticalem sensum, nempe quod gratum sit Deo peccatum veniale; vel intollerabilem Dei irrisionem, dum ei offertur ut acceptum, quod dignoscitur ipsi displicere, eumdemque offendere. Similiter votum in gratiarum actionem pro re mala assecuta, irritum est, ac sacrilegum; esset enim recognoscere Deum fautorem mali. Aliter dicendum est de voto facto ad obtinendam rem bonam a facto mali exitu dependentem: puta si ad duellum perrecturus, vovet aliquid, posito quod a morte evadat; si mulier adulterari volens, voveat aliquid, si ab infamia incurrenda præservetur etc. quia his votis expectatur a Deo, id, quod revera beneficium est, pro quo, et non ut animosior fiat vovens in peccando, votum emissum fuit.

* Conditio mala voto rei bonæ multimodis adjici potest, ut animadvertit Petrus Colet, *Instit. Theol. t. 2. Tr. de Relig. part.* 2. *c.* 5. *a.* 2. *q.* 4. primo quidem ad obtinendam rem malam, aut quia ea jam obtenta fuit; ut voveo preces, ut obtineam vel quia obtinui ultionem de inimico; et tale votum non valet, seu quia in eo ordinatur opus bonum ad malum finem, seu quia Deo aguntur gratiæ; tanquam peccati auctor extiterit, quod blasphemiam sonat. 2. si contigerit res mala, ut voveo eleemosynam, si juravero, et tale votum tenet, quia nulla est mala circumstantia unde corrumpatur. 3. si ex re mala, quæ non vovetur, boni aliquid contingat, ut voveo eleemosynam, si ex duello victoriam reportem, si ex fornicatione filium suscepero. Atque hoc votum valere censent Suarez, Toletus etc. quorum opinio falsa mihi videtur, *subdit præcitatus* Colet, quia vovere eleemosynam si victor ex duello redeas; nihil aliud est quam vovere, si, et ea conditione, ut impium de hoste triumphum reportes, sicque ut Deus crimini tuo benedicat, quod pessimum est. Si tamen, *subjungit idem*, malum esset mera conditio, non autem finis a vovente intentus; immo si dubium foret, an vovens habuisset malum pro fine, votum adimpleri deberet. 4. si malum quod tibi proponis non sit finis operis, seu voti, sed finis solum operantis, valet votum, ut si coram pluribus, quorum laudes aucuparis, voveas Religionem, tenet votum; quia non refertur ad rem malam, licet res mala te ad vovendum impulerit.

Votum de re indifferenti.

IV. Materia indifferens, manens in sua indifferentia, non est voto idonea; si tamen ex circumstantia adjuncta transeat in bonam, tunc tenet: unde si voveas tali die in honorem Sancti alicujus non suere, vacare intendens nihilominus aliis operibus servilibus, supervacanee voves: si vero voveas abstinere a suendo, quia facilius in impatientiam prorumpis suendo, quam aliis servilibus vacando; bonum est, et laudabile: et sic de aliis similibus.

Circa votum non ludendi nonnulla observanda.

V. Votum nunquam ludendi ullo ludo validum est, quia pœnitentiale, et bonum, attamen nulli consulendum; quia nimis gravosum. Exploranda in eo est intentio voventis: si enim solum intendit declinare jacturam bonorum, non peccabit, si ludat, nihil exponendo; vel si ludat alterius loco. Si intendit non prodigere tempus, quod in ludos insumebat, si raro, et ad breve tempus ludat, non videtur lethaliter peccare; quia subsisteret finis voti: quantum autem tempus induceret mortalem trans-

gressionem, difficile est definire; excedere unam horam, putarem non esse leve. Si vovit, ne in blasphemias, rixas etc. erumpat; tenetur abstinere ab illis ludis et collusoribus, in quibus et cum quibus solet in talia incidere; et si peccare nolit, debet tales ludos talesque collusores eligere, in quibus et cum quibus est moraliter certus, se in talia non proruptnrum: quod si ob temperamentnm biliosum prudenter timeat, se in quocumque ludo similia perpetrare, ab omni ludo abstinere debebit.

Votum nubendi quando validum? VI. Votum contrahendi matrimonium, in se est nullum, ut supra indicavimus, utpote impeditivum melioris boni, videlicet status virginalis, aut cælibatus: ex circumstantiis adjunctis, potest esse validum, puta si lapsibus carnis, a quibus difficillime te evasurum prævides, impediendis, matrimonium voveas: si ob pacem ineundam, et stabiliendam inter Catholicos Principes inimicos; si propter servandam puellæ a te defloratæ, vel viduæ honestæ violatæ famam; si pro successione in solio Regali, ad præcavenda bella, et pro similibus; tunc esset de meliori bono, et teneret.

Votum non vovendi. VII. Votum non vovendi absolute est nullum, quia melioris boni, nempe voti, quod est actus virtutis, impeditivum. Si quis tamen tyrannica phantasiæ vexatione ad emittenda vota raperetur: votum non vovendi, nisi habita consultatione prius cum prudente directore, esset optimum. Immo et omnibus, præcipue indoctis, et mulieribus suadendum est, ne vota emittant, nisi habito eum prudente Confessario consilio. Si tamen qui vovit non vovere sine licentia, voveret aliquid, memor voti emissi, peccaret quidem mortaliter vovendo; teneretur tamen votum implere; peccaret, quia ageret contra votum advertenter; teneretur voto, quia ad valorem voti ex dictis non requiritur quod fiat absque peccato; sed sufficit quod res promissa sit melior suo opposito, et virtuose exequi possit. Si vero vovit immemor omnino voti emissi non vovendi nisi habita licentia, ita ut intenderit nullum votum deinceps valiturum, nisi obtenta licentia illud emittendi; votum subsequens non valeret, utpote factum ex ignorantia, seu inadvertentia causante involuntarium simpliciter, et sine conditione requisita in hac persona pro valore votorum deinceps emittendorum.

✠ Non est una omnium sententia circa culpam, quam perpetraret qui post emissum votum non vovendi sine licentia, vel nisi coram testibus, Confessario, vel scripto, voveret absque hujusce circumstantiæ observatione. Alii, quibus Auctor subscripsit, eam lethalem existimant, alii venialem solummodo putant. Nos iis adhærendum censemus, qui media via incedunt, sentiuntque ejusdem culpæ qualitatem maxime ex circumstantiis esse eruendam. Si namque quis non curaret votum emissum, si illud nauci faceret, dubio procul lethaliter delinqueret. Si vero quis aliquo gravi rationis momento ductus, votum ederet, omissa tali circumstantia sibi sub voto imposita, non videretur ejusmodi transgressio venialis noxæ limites transilire. Legatur P. Daniel Concina *t. 3. diss. 1. de Voto c. 5. n. 32.*

Votum nunquam petendi dispensationem. VIII. Votum nunquam petendi dispensationem a voto aliquo emisso, putat Sanchez non valere, quia potest evenire casus, in quo melius sit dispensationem petere: puta, si ex nimia piorum operum praxi voto debita, impediatur opifex a suo opificio, ut nequeat sufficienter familiam alere etc. At hujusmodi votum non petendi dispensationem videtur esse conditionatum, nimirum nunquam petendi absque gravi causa: et propterea qui illud emitteret, non reflectendo ad causam etiam justam dispensationis, quæ occurrere posset, putarem ad votum teneri, quippe quod validum; censatur enim illud emisisse eo modo, quo virtuose emitti potest, nempe non petendi dispensationem sine justa causa: si vero intendisset includere etiam causam quamcumque; tunc utpote imprudens, injuriosum, et de re non bona, vera esset opinio Sanchez, in quo sensu forte ipse resolvit.

IX. Qui vovit materiam pluribus partibus constantem, quarum quælibet seorsim observari potest; si impotens efficiatur ad totum, tenetur ad eas partes, quas potest. Ratio patet ex terminis: et ex reprobatione thesis 54. inter confixas ab Innoc. XI. de non valente omnes Horas recitare etc.; unde si nequeas recitare totum Rosarium voto promissum, potes autem tres, quatuor, quinque decades; ad illas teneris: si non potes viginti libras nummarias, potes autem duas, tres: has in eleemosynam eroga etc. *Vota pluribus partibus constantia.*

X. Qui vovit plura, quorum unum est principale, cætera accessoria: his ruentibus, et illo persistente, votum est implendum; secus autem si istud ruat; quia accessoria, connexa cum aliquo principali, censentur intenta et volita ratione illius, tanquam accidentia moralia illud afficientia: unde si vovisti peregrinationem pede nudato, et illam hoc modo perficere impediaris, facias pede calceato; et si etiam ab hoc impediaris ob habitualem et gravem debilitatem, perficias curru; quia peregrinatio est intentum principale. E contra vovisti peregrinationem ad Sanctuarium, et visitare omnia Altaria illius Ecclesiæ; jure impediris a peregrinatione: cessat obligatio alia Altaria visitandi; quia visitatio Altarium fuit intenta dependenter a visitatione Sanctuarii etc. *Vota continentia materiam principalem et accessoriam.*

XI. Dum vota incompossibilia occurrunt, itaut alterutrum omitti debeat; perfectius et Deo acceptius est observandum; cum votum sit de meliori bono. Si sint, judicio prudentum, æqualis perfectionis, observandum est primum: eo quod secundum, cum non sit de re perfectiori, censetur de re impossibili: et idem dicendum, si dubitetur quodnam sit perfectius, nec dubium resolvi queat: quia in dubio quodnam sit perfectius, certo primum in possessione est sui valoris: eo quod dubitando an perfectius sit secundum, dubitatur an primi obligatio sit extincta; dubium autem de extiocta obligatione voti certo emissi, non elidit possessionem illius. *Vota incompossibilia.*

§. IV. *De Divisione Voti; nec non de Obligatione ejusdem.*

I. Cum neque integre neque ordinate tradi possit quanta sit voti obligatio, nisi habeatur notitia varietatis votorum; de hac primo nunc disserendum est. Distinguitur primo votum in Personale, Reale, et Mixtum. Personale est illud, cujus obligatio afficit personam; est enim de actione aliqua a persona exequenda. Reale est illud, quod afficit aliquam rem pretio æstimabilem, quæ non sit ipsa actio voventis; licet sit a vovente offerenda. Mixtum est illud, quod afficit et personam, et rem, nempe quo obligatur persona et ad aliquam actio- *Divisio voti in Personale, Reale, et Mixtum.*

nem, et ad aliquam rem tradendam. Dividitur item in Temporarium, et Perpetuum: primum transacto certo tempore extinguitur, cum dumtaxat ad tempus illud emissum fuerit: secundum durat usque ad mortem. Quando autem dubitatur, cujus generis sit, tunc examinanda est materia voto promissa, et juxta illius naturam resolvendum: nam si quis dicat, voveo castitatem, intelligitur votum perpetuum: cum hæc materia perpetuo soleat Deo offerri, nisi intentio voventis certum terminum obligationi præfigat: e contra, voveo eleemosynam decem aureorum: intelligitur pro una vice tantum. Dividitur insuper in Absolutum, et Conditionatum: primum emittitur, nulla adjecta conditione: secundum, adjecta conditione, cujus obligatio pendet ab adimpletione conditionis. Quod si voto apponas conditionem substantiæ voti repugnantem; puta voveo Religionem cum hac conditione, quod possim habere dominium rerum mearum; votum erit nullum, utpote de contradictorio, et impossibili. Tandem dividitur in Simplex, et Solemne: primum emittitur, quin interveniat ulla solemnis acceptatio Ecclesiæ, saltem perpetua: secundum emittitur cum solemni acceptatione Ecclesiæ, et in perpetuum duraturum.

Temporarium, et Perpetuum.

Absolutum, et Conditionatum.

Simplex, et Solemne.

Votum obligat sub gravi in re gravi, sub levi in re levi.

II. Obligatio voti est gravis, si materia gravis sit; si autem sit levis, nobis probabilior apparet opinio, quod et obligatio sit levis. Ratio primæ partis allata a S. D. 2. 2. q. 88. a. 3. ad hoc reducitur, quod violare fidem Deo in re gravi, ab injuria gravi vacare non potest. Secunda vero pars ex eo probatur, quod votum sit quædam lex a vovente sibi imposita, inferens obligationem rei proportionatam; obligatio autem gravis non est proportionata rei undequaque levi, cum sit irrationabilis, neque a Deo approbanda. Materia autem dicitur gravis, quæ caput est obligationis sub mortali, aut quæ ex circumstantia aliqua valde conferat ad divinum honorem, aut ad spiritualem voventis utilitatem.

Votum rei gravis potest obligare sub levi.

III. Hinc nobis similiter probabilius videtur, quod possit vovens in re gravi se obligare dumtaxat sub veniali, si expresse velit. Ratio deducitur ex principio sæpe a S. D. repetito; quia *actus libere agentium non operantur ultra intentionem eorum.* Votum autem est quædam lex arbitraria, quam homo sibi libere imponit, et quæ talem sortitur obligationem, qualem sibi homo imponere eligit. Nec ullam facit Deo injuriam; Deus namque per votum non vult obligare voventem nisi dependenter a suomet beneplacito: cum igitur dixerimus disserendo de obligatione legis humanæ, posse legislatorem rem gravem expresse sub levi tantum imponere, quia ita agendo se habet favorabiliter ad subditos: quemadmodum ibidem observavimus, Sanctos Institutores plura gravissima sub levi tantum obligatione demandasse, immo sub nulla culpa theologica; cur idem a vovente expresse fieri non poterit? Dixi expresse; quia nisi hoc expresse intendat; tunc judicandum esset juxta conditionem materiæ.

In dubio de intentione voventis circa quantitatem o-

IV. In dubio de intentione voventis circa qualitatem et quantitatem obligationis sibi impositæ, habenda est ratio ad qualitatem et naturam materiæ, ad verba ab ipso expressa, quæ sunt intelligenda juxta consuetum et communem sensum, et ad circumstantiam temporis. Ita communiter sentiunt Auctores, qui deinde non conveniunt circa casus particulares. Hinc inferas, contra plures, illum, qui vovit singulis hebdomadibus recitare Rosarium, si deinde dubitet an voverit integrum, an tertiam dumtaxat partem; teneri ad integrum; quia ex terminis tertia pars non est Rosarium. Qui vovit singulis diebus audire Sacrum, dubitat an voverit illud duplicare diebus festivis; sufficit quod unum audiat; quia modus se exprimendi ita intelligitur, nempe quod nulla transeat dies in qua Sacrum non audiat. Jam de vovente castitatem indicavimus, si dubitet an voverit perpetuam, aut temporariam, censendum esse, vovisse perpetuam; quidquid dicant aliqui recentiores; quorum unus P. Sporer tr. 3. c. 2. sect. 3. n. 9., resolvens, voventem posse eligere temporariam, statim subdit: *Monent tamen Doctores hic, eum qui absolute vovit castitatem, intelligi de castitate perpetua.* Ad quid igitur resolvere, eum posse eligere temporariam? Qui pertæsus suæ incontinentiæ exiens lupanari dicit: voveo non amplius congredi cum fœminis: dubitat deinde an in voto comprehendatur congressus maritalis cum uxore aut habita, aut habenda, jam patet ex circumstantiis, votum intelligendum de congressu illicito. Secus dicendum de eo, qui legens vitam alicujus Sancti, aut excitatus affectu erga Deiparam, aut audiens præmia continentiæ, præfatum votum emittit; patet votum intelligendum in causa dubii de quocumque congressu: et sic de similibus.

obligationis quid dicendum? et offeruntur casus.

V. Certum est, vota Personalia solum voventem obligare, et Realia transire ad hæredes. Quod si personaliter impeditus vovisset supplere per alium, tunc tenetur alium invenire qui exequatur, et necessarias expensas eidem subministrare. Dixi, Realia transire ad hæredes, quia res illa fuit jam Deo obligata; id tamen cum grano salis est intelligendum, nempe post soluta debita voventis defuncti atque expensas funeris: et dummodo res illa non sit pars legitimæ debitæ hæredi necessario, cum hæres necessarius sua legitima privari non possit: si autem præter legitimam aliquid superesset, illud hæres teneretur Deo offerre; ita ex c. 6. de test. et ex leg. 2. §. de pollicitat. Quando autem plures sunt hæredes rei voto affectæ, tenentur omnes pro rata. De voventibus actionem ab aliis adimplendam jam diximus in §. 3. cap. præs. n. 1.

Vota Personalia obligant personam: Realia hæredes, et quomodo?

VI. Ad vota Communitatis præsentis, regulariter loquendo, non tenentur posteri futuri, nisi actiones illæ aut consuetudine præscribantur, aut in voti emissione intervenerit etiam Episcopi consensus. Quia et consuetudo præscripta vim legis habet et consensus Episcopi induit vim quamdam præcepti; ita ut posteri succedentes, non vi voti prædecessorum, sed vi præcepti Episcopalis implere teneantur. Plerumque tamen obligantur, tum ratione scandali quod aliis observantibus afferrent, tum ratione dissensionum, quas, diversimode ab illis se gerendo, excitarent.

Vota communitatum quando a successoribus observanda?

VII. Vota mixta, quoad partem, qua personam spectant, ab eadem sunt implenda; quoad partem, qua res afficiunt, spectant etiam ad hæredes: unde si legator vovisset peregrinationem ad Ædem Lauretanam, et oblationem Lampadis mille argenteorum, legatore morte prævento, nec peregrinatione executa, teneretur hæres ad Lampadem offerendam: patet ex dictis. Si autem legator imposuisset hæredi etiam peregrinationem, ut hæreditate potiatur, etiam istam implere teneretur, ut patet.

Vota mixta quomodo implenda?

Circa votum Religionis quomodo se gerere debeat vovens ?

VIII. *Qui vovit Religionem, et prius cogitavit de Religione intranda, et postea elegit talem Religionem, vel talem locum, obligatur simpliciter ad Religionem; unde si non potest in illa recipi, quam elegit, debet aliam quærere: si autem primo et principaliter cogitavit de tali Religione, vel tali loco, in voto ejus intelligitur hæc conditio, si illi velint recipere, ... unde, conditione non extante, non obligatur:* ita S. Th. in 4. d. 38. q. 1. a. 3. qu. 1. ad 6., et 2. 2. q. 88. a. 3. ad 2. Qui autem Religionem non determinavit, et ab una, vel pluribus repulsus, nisi sit repulsus absolute et perpetuo, tenebitur iterum petere ut admittatur. Si vero ab omnibus repellatur, quæ in sua Regione, aut Provincia, aut Regno existunt; non tenetur juxta Cajet. in 2. 2. loc. cit. circuire per Regiones longinquas: *Quia nullus*, ait ipse, *in Italia vovens Religionem, intenderet se obligare ad eundum in Graciam, Daciam et similia, si hoc sibi diceretur, quando vovit:* unde vovens, nisi oppositum expresse intenderit, censetur vovisse de Religionibus sibi notis, et incolentibus suas circum Regiones. Si autem repellatur ab omnibus illis Religionibus, et Monasteriis, in quibus saltem quoad substantialia viget regularis disciplina, et solum admitti speraret ab illis, in quibus hæc est collapsa, dicit Cajet. ibid.: *Si publice constet, quod non servatur ibi regularis disciplina, sed quilibet vivit ad placitum, et reputentur malæ conscientiæ fere omnes: non tenetur persona, quæ vovit Religionem. subire conversationem talium Monasteriorum* Qui vovit Religionem determinatam, tenetur omnia suæ Regionis, puta Italiæ, illius Religionis Monasteria tentare, ut ab aliquo eorum recipiatur, manifestando etiam votum a se emissum, si necesse sit; quia tenetur agere quantum moraliter potest, ut votum impleat: dummodo regularis disciplina non sit in eis substantialiter collapsa, ut dictum fuit. Qui autem vovisset illud determinatum Monasterium, postquam serio fecit quantum potuit, votum etiam declarando, et admitti non possit, videtur a voto absolutus; quia operatio agentium liberorum non se extendit ultra intentionem eorum. Qui igitur decipi non vult in re tanti momenti, quanta est Religionis delectus, consulat prius viros doctos, et præcipue instituta Religionum callentes, ne ea pericula offendat, quæ devitare procurat.

✠ Qui ultra votum Religionis, vovet quoque perseverantiam in eadem, non solum tenetur Religionem intrare, sed et perseverare in ipsa, ut compertum est. Qui autem absolute votum Religionis emisit, vi voti ad aliud non adstringitur, nisi ad ingressum in Religionem, et ad eamdem experiendam sincero animo illam profitendi post decursum probationis annum, si expedientem ad suam æternam salutem consequendam ipsam deprehenderit. Hinc si absque sua culpa a Religione dimittatur, liber a voto manet. Non est porro præsumendum, si id aperte non constet, eum, qui vovit Religionem, vovisse quoque perseverantiam in eadem; quippe istud distinctum onus est, quod adjiciendum non est voventi præter ejus intentionem. Doctrinam hanc conceptis verbis tradit D. Th. 2. 2. *q.* 189. *a.* 4. in *corp. Dicendum*, ait, *quod obligatio voti ex voluntate procedit. Nam vovere voluntatis est, ut Augustinus dicit. Intantum ergo fertur obligatio voti, inquantum se extendit voluntas, et intentio voventis. Si ergo vovens intendit se obligare non solum ad ingressum Religionis, sed etiam ad perpetuo remanendum, tenetur perpetuo remanere. Si autem intendit se obligare ad ingressum Religionis causa experiendi cum libertate remanendi, vel non remanendi, manifestum est quod remanere non tenetur. Si vero in vovendo simpliciter de ingressu Religionis cogitavit, absque hoc quod cogitaret de libertate exitus, vel de perpetuitate remanendi; videtur obligari ad ingressum Religionis secundum formam juris communis, quæ est, ut ingredientibus detur annus probationis; unde non tenetur perpetuo in Religione permanere.*

Quo tempore observandum est votum? Quid circa id notandum?

IX. Circa tempus implendæ obligationis voti observandum est, quod dupliciter tempus se habere possit ad votum; primo, ut quid per se intentum, et tamquam circumstantia intrinseca ipsius actionis ponendæ: puta jejunium in vigilia S. Vincentii in singularem cultum illius Sancti; vel in specialem cultum talis diei, puta jejunium omni die Veneris in obsequium diei Passioni Christi consecratæ. Secundo, ut concomitanter intentum, et non per se, sed ut circumstantia veluti extrinseca, et terminus impletionis voti, ita ut ultra illud tempus non sit differenda actio promissa; ex. gr. eleemosyna hac hebdomada eroganda: jejunium infra mensem observandum. Hoc notato, quando tempus est per se intentum, eo elapso, sive culpabiliter, sive inculpabiliter cadit obligatio, nec vovens tenetur eam supplere; quia tempus tunc est de ratione intrinseca voti, finisque a voto inspectus. Quando tempus non est per se inspectum, tenetur vovens supplere; quia cum tempus non sit per se inspectum, sed dumtaxat ne ultra differatur impletio obligationis, si actio non fuit præstita, erit præstanda; eo quod ipsa dumtaxat sit primarium voventis intentum.

Afferuntur exempla.

X. Ex his inferas, quod qui vovit pergere Romam Anno Sancto; recitare Rosarium singulis diebus donec nubat, et alia similia; si omittat culpabiliter, aut non, non tenetur alia die, aut tempore supplere omissa, ob rationem datam: potest quidem et tenetur qui omisit Rosaria donec nubat, si potest, supplere omissa ante nuptias; nuptiis, autem celebratis, non tenetur supplere; bene vero confiteri voti transgressionem. E contra qui promisit voto Confessionem intra mensem; visitare illam Ecclesiam infra hebdomadam; erogare eleemosynam illi viduæ ante vesperam, et similia; si omittat, supplere tenetur; quia intentio fuit non differendi ultra tale tempus, non ut extinguatur obligatio eo tempore.

Qui prævidet se impeditum iri a voto exequendo, quando prævenire teneatur? et quando tollere impedimentum?

XI. Qui prævidet, se præfinito tempore impediendum esse ab impletione voti, juxta probabiliorem et communiorem, tenetur prævenire: quia qui vovit infra tale tempus actionem aliquam, quamvis nondum illud advenerit; censetur implicite vovisse tempus aliquod ad illam actionem præstandam; etenim id quod primario ab ipso intentum fuit, non est tempus, sed actio illa; ideo si hæc prævideatur eo tempore præstari non posse, præveniendum erit tempus ejusdem præstandæ: alioquin votum esset illusorium. Quando autem tempus est per se intentum modo supra explicato, jam patet quod prævenire non teneatur. Hinc qui prævidet tale impedimentum oriturum, unde votum præstari non possit, tenetur, quantum moraliter potest, illud impedimentum avertere; quia hoc pertinet ad implicitam et

indispensabilem voluntatem sincere votum omittentis, videlicet se obligandi ad tollenda impedimenta executionis, quando id absque gravi incommodo facere potest.

Vota emissa sine temporis præfinitione quamprimum implenda.

XII. Quando vovens nullum tempus præfixit, votum tenetur implere quamprimum moraliter potest: ita fere communis: quia id postulat fidelitas promissorio cuique debita; unde in leg. 14. §. de regul. jur. *In omnibus obligationibus, in quibus dies non ponitur, præsenti die debetur*: a fortiori ergo ita est agendum cum Deo, qui Deut. 23. ita loquitur: *Cum votum voveris Domino, non tardabis reddere; quia requiret illud Dominus: et si moratus fueris, reputabitur tibi in peccatum.* Neque valent explicatio huic textui data a nonnullis recentioribus explicantibus illum de peccato veniali: cum enim ipsi doceant, vota non importantia obsequium perpetuum Deo deferendum, sed temporarium dumtaxat, posse sine mortali differri ad beneplacitum, dicto modo respondent: at revera perperam: aliter necesse esset, moram brevem cum longa confundere, et pro eodem accipere parum et diu differre: hic autem quantus abusus verborum est in judicio morali? Si enim mora brevis sine causa vacare non potest a veniali; profecto diuturna dicenda erit lethalis, si sine causa fiat; quandoque enim potest justa causa differendi intervenire, judicio prudentis Theologi definienda, ob motivum etiam notabilis utilitatis temporalis; dummodo non contineant obsequium Dei perpetuum, sed dumtaxat temporarium.

§. V. *De Deobligatione a Voto.*

Obligatio voti cessat duplici modo: quando per extinctionem?

I. Obligatio voti cessare potest vel per sui met extinctionem, vel per alterius potestatem. Primo modo cessat, si cesset causa finalis, ut etiam supra indicavimus; v. g. vovisti jejunium trium dierum ad obtinendam sanitatem genitori; post primam diem moritur; extinguitur obligatio duorum sequentium. Vovisti eleemosynam quotidianam tali familiæ indigenti: sublevatur ab indigentia ex pingui hæreditate; extingitur votum, et sic de similibus. Item si tollatur voti materia, aut notabiliter mutetur, ita ut evadat, aut turpis, aut melioris boni impeditiva; aut si servari non possit absque gravi damno in vita, vel bonis, vel honore, dummodo hæc damna sint extranea voto, eidemque adventitia; si enim sint connaturaliter voto emisso connexa, fuere implicite volita, et proinde sustinenda, quantum licite fieri potest. Do exempla: vovisti adolescens Religionem; postea sacrilegus nupsisti, et in eo statu perseverasti usque ad senectam, quo dumtaxat tempore decedit uxor; absolveris a voto, cui implendo nedum es impar, sed et Religioni onerosus atque importunus. Vovisti dives ædificare Ecclesiam; a lite insurgente depauperaris; durante hoc statu, absolveris; et sic de aliis. Nota, votum non extingui ob difficultates post emissum votum occurrentes, quas si vovens prævidisset, non vovisset, quando potuerunt et debuerunt prævideri: exemplum dedimus §. 2. n. 9. de vovente castitatem, quam putabat observatu facilem. Extinguitur item votum, quando est conditionatum, et non sequitur conditio, ut patet; tenetur tamen non impedire eventum conditionis, ut probatum fuit. Notandum denique, nullum detrimentum, etiam vitæ, deobligare a voto, si prævideri potuit et debuit v. g. vovisti per totam vitam inservire tali hospitali: teneris etiam tempore pestis, et cum tuæ vitæ periculo; quia est periculum in voto comprehensum.

Nonnulla observanda occurrunt circa doctrinam ab Auctore prope finem *n. præced.* traditam.

In primis docet absolute, eum qui votum emisit sub aliqua conditione, teneri non impedire eventum conditionis. At distinguendum existimamus, sicuti distinguunt PP. Salmant. qui *tr.* 17. cap. 1. *punct.* 6. §. 9. *n.* 171. inquiunt: *An peccet contra votum, qui conditionem, sub qua votum promisit, impedit ne eveniat? Et respondent; quod si erat conditio ex sua mera voluntate dependens, non erit contra illud illam evitare; quia hoc ipso suæ liberæ voluntati executionem promissionis concessit, ut si juret aut voveat, se ingressurum Religionem; si Romam accedat, potest libere non accedere; si promittat se daturum eleemosynam quoties e domo exierit, potest non exire etiam animo non dandi eleemosynam; quia non vovit opponere conditionem, sed hoc in sua voluntate reliquit. Si vero sit conditio ex aliena voluntate dependens, ex vi voti tenetur, vi, fraude, aut dolo non impedire illam ob eamdem rationem, qua diximus teneri expectare eventum conditionis: unde qui promisit ingredi Religionem. si pater consentiat, contra votum agit, vi aut dolo impediens, ne consentiat pater; secus vero, si solis precibus, et rationibus dissensum persuadeat: quia preces et rationes non impediunt absolute consensum patris, sed eum liberum ad illum relinquunt. Vovisti ingredi Religionem, si salutem integram adipiscaris; agis contra tale votum, si animo subterfugiendi obligationem, noxiis cibis utaris, quo salutem recuperare non potes, vel nolis ordinaria remedia adhibere; secus si hæc efficias non eo animo, sed passione aut fragilitate ductus; quia ex vi voti non promisisti procurare salutem, sed ea posita ingredi Religionem. Idem dicimus de eo, qui Religionem promisit sub conditione, quod litteras didicerit; quod si eas ob laborem, et difficultatem, quam sentit, non addiscat, non agit contra votum; agit vero, si eo animo non addiscat, ne Religionem ingredi cogatur. Atque idem dicito de illo, qui Religionem vovit, si Deus illum integro anno a peccato mortali liberet; quod si fragilitate ductus in peccatum labatur, non agit contra votum: secus vero, si eo animo peccatum committat, ut se immunem a voti obligatione conservet; quia per votum non obligatus fuit peccatum evitare, sed ne malitiose, et in voti fraudem conditionem impediat.* Sic quidem præcitati Patres post Doctores plures, et præsertim Suarezium *lib.* 4. *cap.* 17. *n.* 14.

Quod tamen asserunt ipsi, nimirum quod ille, qui promisit ingredi Religionem, si pater consentiat; contra votum agat, si vi aut dolo impediat, ne pater consentiat; secus vero si solis precibus et rationibus dissensum persuadeat; quia preces et rationes non cogunt patrem ad dissentiendum; non admittit, sed rejicit P. Daniel Concina *Theol. Christ.* t. 3. *lib.* 4. *in Decal. diss.* 2. *de Voto cap.* 8. *n.* 9. *Hæc*, inquit, *opinio mihi probabilis non est. Licet enim rationes, consilia, precationes non cogant patrem ad dissentiendum, nihilominus non impediunt, quominus vovens contra suum votum agat. Neque fraudes vel doli semper extorquent patris consensum, et tamen vovens bis utens peccaret. Hac ratio evin-*

rit solum quod vovens certa non assequeretur finem suum mediis precibus; sed non probat, ipsum animum non habere votum eludendi Ubi, quæso, isthic sinceritas, et bonæ fidei vestigium? Si tu Paulo promisisses mutuum sub hac conditione, quod frater tuus consentiret, nonne ut vafer et versipellis indignus habereris apud prudentes, si fratri dissensum precibus, consiliis, et rationibus persuaderes? Quidni idem dicendum, immo potiori jure in casu nostro, in quo *Deo fidelitas servanda,* non *hominibus tantum est?*

* Lege eumdem Auct. *loc. cit. c.* 9. *n.* 7. *et seq.* ubi Salmant. doctrinam fusiori calamo refellit.

Quin et eum quoque voti reum putat Petrus Colet *Instit. Theol. t.* 2. *tr. de Relig. qu.* 2. *c.* 5. *de voto a.* 4. *prope finem,* qui sine dolo, sed non sine negligentia impedit ne ponatur conditio, sub qua vovit. 1. quia negligentia saltem gravis dolo æquiparatur. 2. quia vovens finem sub conditione, quæ a se pendet, videtur indirecte vovere id quod necessarium est de via communi, ut conditio impleatur, neque enim serio voveret finem qui excluderet media a se dependentia. Ad minus ergo hoc in casu, *subdit,* consulendus est Episcopus, et ab eo petenda voti dispensatio, quam et denegare debet, si vovens culpam suam etiamnum reparare possit. Haud tamen reum facerem voti, *addit,* eum, qui extraordinariis ad implendam conditionem viis usus non esset, puta qui cariora undecumque remedia non collegisset, qui diu noctuque non impalluisset libris.

Auctor in fine *ejusd. n.* censet, eum qui vovit per totam vitam inservire tali hospitali, teneri etiam inservire tempore pestis, quod tamen minime admittendum videtur, nisi aut ad hoc etiam expresse sese obligare intenderet, aut votum emiserit inserviendi hospitali constituto iis in locis, qui identidem huic morbo obnoxii sunt. Præsumitur namque voluisse dumtaxat se se obligare ad inserviendum hospitali in communibus infirmitatibus, quæque plerumque accidere solent; non vero in morbo adeo periculoso, qui raro contingit certis in locis, quique proinde non ita facile potuit prævideri. Diximus autem: *nisi aut ad hoc etiam expresse sese obligare intenderit, aut votum emiserit inserviendi hospitali constituto iis in locis, qui identidem huic morbo obnoxii sunt;* quippe horum alterutro interveniente, utique tenetur ad votum suum exequendum cum ipso etiam mortis periculo.

Per alterius potestatem tripliciter tollitur obligatio voti.

II. Per alterius potestatem cessat obligatio voti tripliciter, 1. per Irritationem, 2. per Dispensationem, 3. per Commutationem. Per Irritationem, quæ juxta S. D. 2. 2. q. 88., et 89. est sublatio obligationis voti ex vi potestatis Dominativæ aut quasi Dominativæ, quam alter habet in personam voventem, vel in rem voto promissam. Et quidem rationabiliter, cum votum non debeat violare jus alterius; quod eveniret si talia vota essent valida independenter a consensu gaudentis dicta potestate Dominativa in personam, aut rem. Potestas in personam dicitur directa; in rem autem promissam dicitur indirecta. Hinc primo Ecclesia habet potestatem Dominativam præscribendi certas conditiones, quibus non extantibus, vota sint irrita. Idcirco vota solemnia emissa cum metu gravi, et injuste ad hoc incusso; aut emissa ante annum decimum sextum completum; aut emissa ante expletum annum probationis in Novitiatu, sunt irrita.

Quid sit potestas Dominativa? quibus conveniat? Primo Ecclesiæ.

Hoc autem sancivit Ecclesia ad innumerabilia gravia inconvenientia præcavenda.

Superioribus Religionum; qualiter autem eadem uti debeant?

III. Superiores Religionum habent potestatem directam irritandi vota suorum subditorum; exceptis votis solemnibus, nec non strictioris instituti ingrediendi. Ita ex D. Th. 2. 2. q. 88. a. 9. ad 3., et ex jure Can. c. 27. de elect. in 6.: valide tamen a subditis emittuntur, quousque Superior non contradicat, et illa revocet. Immo etiamsi Superior votum subditi approbasset, vel ab alio æquali prædecessore approbatum fuisset, potest illud semper revocare; cum semper eadem potestate Dominativa polleat ipse, et æquali gaudeat ac prædecessor. Peccabit tamen Superior, si absque justa causa votum subditi irritet. Vota tamen Novitiorum nondum professorum, quæ nec regularem observantiam, neque eorum gubernationem impediunt, non potest Superior irritare, cum nondum sint proprie subditi Religionis, remaneantque sui juris: vota autem, quæ impediunt regularem observantiam, vel eorum directionem, remanent suspensa: et reviviscunt, si Religione exeant.

Qualiter conveniat Patri, Avo, Tutori?

IV. Omnia vota impuberum (nempe masculorum usque ad decimum quartum ætatis annum, fœmellarum usque ad duodecimum completum) etiam implenda post pubertatem, directe irritari possunt a Patre, vel in ejus defectu ab Avo paterno, vel in horum defectu a Tutore; non tamen a Matre, nisi forte esset tutrix: ita ex cap. *Puella* 20. q. 2. Juxta multos vota in impubertate emissa a filio, possunt a Patre irritari etiam tempore pubertatis, nisi tamen filius pubes effectus, eadem rata fecerit, sciens, antea illa fuisse infirma. Hac potestate caret Tutor, quia puer post pubertatem fit Minor usque ad annum 25. completum; et Tutor evadit Curator, cui persona Minoris non committitur, sicut persona pupilli Tutori; ad differentiam Patris, qui semper Pater existit. Pater potestate indirecta, quam nempe habet in res filii, et familiæ, irritare potest vota filii puberis, quæ impediunt bonum et prudens familiæ regimen: puta si filius voveret perpetuam a carnibus abstinentiam, idque obesset œconomiæ familiari. Secus dicendum de votis personalibus filii puberis, castitatis, precum, Religionis etc., quia circa illa quæ concernunt Divinum cultum personalem, filius plenum dominium habet: putarem addendum, nisi tamen preces tantæ essent, ut in gravamen œconomiæ familiæ notabiliter redundarent, a quibus detineretur filius a laborando in opificio sibi commisso etc.; tunc enim uteretur Pater potestate indirecta, qua potitur.

Qualiter conveniat Conjugatis?

V. Maritus potestate indirecta, irritare potest vota uxoris, quæ adversantur usui matrimoniali, educationi prolis, et rectæ gubernationi familiæ; sicuti vicissim potest uxor irritare vota viri, quæ sunt contraria rei matrimoniali, at vitæ sociali; quia uterque jus habet in alterum ad hujusmodi: ita communis ex S. D. in 4. d. 38. q. 1. a. 1. q. 1. et 2. 2. q. 88. a. 8. ad 3. Propterea circa conjugum vota attente observandum est, ne sine causa irritentur, neve violetur jus alterius in indicatis capitibus.

* Sequentia utpote scitu digna accurate animadvertenda sunt.

1. Neuter conjux omnimodæ continentiæ votum, vi cujus nimirum ne quidem debitum reddat, valide potest emittere absque alterius consensu. Hoc clare docet D. Th. *in* 4. *dist.* 32. *q.* 1. *a.* 4., et hac

validissima ratione probat: *De illis tantum bonis, ait, potest esse votum, quæ nostræ subjacent voluntati, qualia non sunt ea, in quibus unus alteri tenetur . . . Unde cum conjuges sibi invicem teneantur in ratione debiti, per quod continentia impeditur, non potest unus absque consensu alterius continentiam vovere; et si voverit, peccat, nec debet servare votum, sed agere pœnitentiam de malo voto facto.* Quæ doctrina conformis omnino est menti S. Aug. *Ep.* 127. *alias* 45. *in fine*. Legatur Jo. Pontas v. *Votum cas.* 17.

2. Editum ab alterutro conjuge votum de non petendo debitum, validum est: plerumque tamen, et fere semper illicitum, præcipue si a viro emittatur. Quod hujusmodi votum validum sit aperte constat ex Alex. III. c. 3. *de conversat. conjugat.* Postquam enim S. P. de quodam viro, qui ingressus fuerat *in Monasterium* invita uxore, statuit, eum *ratione voti* non teneri *ad Monasterium redire* post obitum uxoris, subjungit, eum amplius non posse matrimonium inire; *promisit* namque, ait, *se non exigere debitum, quod in ejus potestate erat*; et ideo *quoad hoc, votum tenuit*; *non reddere autem non erat in ejus, sed mulieris, potestate.* Hoc idem constitutum fuit circiter post annos quinque a data ab Alex. III. prædicta decisione, sedente S. P. Cœlestino III. sicuti habemus *ex cap. Placet.* 12. cod. tit. Quod vero censeri debeat tale votum plerumque, et fere semper illicitum, liquet ex ratione, quam tradit D. Th. *loco supra cit. in resp. ad* 3.: *quia nimirum alter nunquam peteret debitum, ex hoc alteri matrimonium onerosum redderetur, dum oporteret, eum semper confusionem petendi debiti subire.* Quæ ratio locum potissimum habet respectu mulieris, quæ propter insitum a natura pudorem plus, quam vir gravatur, ac rubore magis suffunditur in exigendo debito. Quare asserimus, plerumque, et fere semper illicitum esse hoc votum, præcipue si a viro emittatur. Suadendum tamen est etiam uxori, ut a prædicto voto abstineat, quia, sin directe, aliquo tamen modo conducit ad minuendam conjugalem benevolentiam, mutuumque amorem.

3. Votum non petendi debitum, quod ab uno conjugum emissum est etiam sine licentia ab alio, irritari nequit; quia conjux non obligatur ad conjugii usum petendum, sed tantum ad reddendum petenti, atque adeo quod una pars nolit debitum petere, non est materia alteri parti subjecta.

4. Unus conjugum non valet irritare votum castitatis ex illius consensu ab alio emissum. Quippe si non valet unus conjugum irritare votum castitatis, se inconsulto, ab alio editum; quanto minus poterit irritare votum, quod semel approbavit? Et in tali casu nec conjux, qui alio consentiente vovit, potest petere debitum, quia hoc esset agere contra votum: nec is qui consensit, potest ei (si forte petierit) reddere, quia consentiret ejus peccato; immo probabilius est, neque eum, qui consensit, posse ab altero debitum petere. Hoc ipso enim quo vel consensit, vel potestatem fecit alteri, ut voveret continentiam, omnino videtur fecisse etiam illi potestatem servandi suum votum, (nisi aliud expresserit) atque ita renuntiasse suo juri, quod habebat ad petendum. Sic inter cæteros Sylvius in *Sup. q.* 53. *art.* 1. *concl.* 6.

5. Votum continentiæ ab utroque conjuge mutuo consensu editum nequit mutuo vel alterius conjugis contradictione amplius irritari; quia sic uterque conjux juri suo ad reddendum, vel petendum debitum per mutuum consensum in votum cessit: nisi nonnisi legitima Superioris dispensatione valent restitui. Quare recte monet Sanchez, *lib.* 8. *disp.* 37. *n.* 14., talem conjugem petentem debitum peccare mortaliter non tantum violatione voti contra Religionem, sed etiam contra justitiam exigendo tanquam sibi debitum, cum tamen exigendi jus amplius non habeat.

6. Quando ambo vovent mutuo consensu Religionem, nequeunt amplius tale votum irritare neque mutuo consensu, neque separatim; hoc siquidem votum perpetuam continentiam includit, et matrimonii dissolutionem quoad torum. Idem omnino asserendum, quando mutuo consensu alter Religionem, alter castitatem vovet.

7. Vota ab uno conjugum emissa ante matrimonium, implenda tamen matrimonio inito, ab alio irritari non possunt, sed solum suspendi, si obsint officio, ac juri conjugali; etenim ea vota spectato tempore, quo fuerunt emissa, libera sunt a quacumque conditione, atque adeo vota sunt absoluta. Idem dicendum de votis editis tempore legitimi divortii.

8. Vota, quæ alter conjugum edit adimplenda post dissolutum matrimonium, nequeunt ab alio irritari, puta votum de abstinendo a secundis nuptiis, vel de assumendo statu Religionis, si comparti supervixerit etc. quippe hæc vota nullo modo matrimoniali juri repugnant, nullumque dominium habet unus conjux in alium post mortem. Hæc erant speciatim observanda. Qui plura desiderat, adeat Jo. Pontas *V. Votum a casu* 17. *usque ad* 20., et P. Danielem Concina *t.* 3. *l.* 4. *in Decal. diss.* 3. *c.* 6.

Qualiter conveniat dominis respectu famulorum?

VI. Domini irritare possunt vota famulorum et ancillarum, quæ obstant justo famulatui sibi debito, etiamsi ante famulatum emissa fuissent, dummodo tamen famulando vitam transigere compellantur: liberati tamen a famulatu tenentur ad vota implenda, cum tempore famulatus fuerint duntaxat suspensa, et postea reviviscant. Ita communis cum S. D. loc. cit. et sent. qu. 3. At si Dominus irritator jam antea concessisset licentiam, et deinde experiretur præjudicium inde ortum, posset ne licite irritare? Affirmative respondent communiter cum Suarez, et Navarro; quia per licentiam concessam non se privavit jure quod possidet: et idem dicas de Superioribus respectu subditorum.

* PP. Salmant. *tr.* 17. *c.* 3. *punct.* 6. recte distinguunt servos late acceptos a servis presse sumptis. Servi late accepti famuli vocantur, qui ad tempus a dominis conducti, pacto pretio, iisdem famulatum præstant. Hi sunt sui juris, sicque vota, quæ emittunt, firma sunt ac rata, nullo habito in dominorum voluntatem respectu. Quare domini valent dumtaxat horum vota, si hæc eorum servitio ac obsequio præjudicium afferant, suspendere pro tempore, quo illis inservire debent; et ideo quamvis instet illo tempore executio voti, neque domini, neque famuli agunt contra illud, si in obsequiis domino debitis occupentur.

Servi presse sumpti sunt mancipia in servitutem redacta. Isti nulla libertate fruuntur quantum ad servitium corporale dominis reddendum. Quamobrem (missis ad prolixitatem vitandam variis Theologorum placitis, quæ a laudatis Salmant. *loco cit.*

Observanda circa votum castitatis. votum, debet esse castitatis totalis, et perpetnæ: unde si aut non sit castitatis totalis, aut si totalis, sed non perpetuæ, judicant multi post Navarrum, posse ab Episcopo, et privilegiatis dispensari: audi Navarrum loc. cit. n. 76. qui postquam resolvit circa votum temporaneum, addit: *Imo secundum S. Antoninum, et alios, id facere possent circa votum de nunquam contrahendo matrimonio. In hoc tamen contrarium tenet Cajetanus tom. 2. opusc. 11. quæst. 1. cujus opinio licet alias mihi placuerit, nunc autem magis placet opinio Angeli, et Sylvestri; tum quia illa servatur in magno Sac. Pœnitentiariæ Prætorio, tum quia, præsupposita opinione communi, quam ipse quoque Cajetanus tenet, scilicet materiam voti sufficientem esse opus, quod non est supererogationis, sed etiam præceptum, non potest vere dici, æquivalere votum de non nubendo, et votum castitatis.* Eo quia votum de non nubendo obligat solum ad non contrahendum matrimonium; votum autem castitatis, etiam ad abstinendum a quacumque impudicitia.

Secundo convenit ordinaria Episcopis, Archiepiscopis autem qualiter? XII. Potestas ordinaria dispensandi in votis, exceptis illis quinque, convenit Episcopis respectu suorum subditorum; item Legatis Apostolicis, et Nunciis Pontificiis in Provinciis suis: Archiepiscopi cum eadem polleant respectu suorum subditorum, non tamen respectu subditorum suorum suffraganeorum, nisi per modum appellationis in casu quo ab Episcopis prætenderetur injuste denegata: ita communis. Et nota, Episcopos, tanquam specialiter delegatos ab Apostolica Sede, dispensare etiam posse in votis Papæ reservatis ex urgentissima causa necessitatis, si non possent adiri Summus Pontifex, Legatus, Nuncius, qui ea potestate gauderent; et hoc quidem ex rationabiliter præsumpta voluntate Pontificis, qui reservationem nolit ad has angustias deducere in animarum perniciem.

Tertio convenit Prælatis Regularibus, sed qualiter? XIII. Prælati Religionum exemptarum a jurisdictione Episcopi, et præcipue Religionum mendicantium, nempe Generales, Provinciales, Abbates, et Præpositi absoluti habent potestatem ordinariam in vota suorum subditorum; cum gaudeant in eosdem jurisdictione quasi Episcopali, ut fert communis sententia. Circa autem Superiores locales respectu subditorum sui Conventus, quidam cum Sanchez l. 4. c. 49. putant esse ordinariam; aliqui alii putant esse delegatam ex mera consuetudine communi. Hactenus de potestate ordinaria.

Potestas delegata quid afferat? XIV. Delegatam potestatem habent illi, quibus conceditur ab habentibus ordinariam: ipsi acceptam non possunt aliis subdelegare; nisi forte, dicunt aliqui, concedatur ratione officii aut dignitatis, et absolute; quia tunc videret transire in ordinariam; quod tamen affirmare non audeo: si vero concedatur restricte, et dumtaxat respectu particularis personæ, tunc subdelegari non posset: hinc delegati non possunt potestate sibi commissa uti, nisi respectu eorum, pro quibus demandata fuit, neutiquam pro seipsis; ad differentiam eorum qui gaudent ordinaria, qui, juxta aliquos contra alios, possunt eadem etiam pro se indirecte uti, committendo alteri, ut eam secum exerceat.

Qualiter delegata gaudeant Regulares quoad vota commutanda? XV. Ex privilegiis SS. Pontificum, potestate ab ipsis Pontificibus delegata plurimi Auctores dicunt gaudere Confessarios ab Episcopo approbatos Ordinum Mendicantium commutandi, et dispensandi omnia vota, etiam pie jurata sæcularium, exceptis illis quinque reservatis supra indicatis: et dummodo non cedant in præjudicium tertii, de quo infra. Ita plurimi Theologi, inter quos Henricus a S. Ignatio, severioris doctrinæ professor, qui tomo 2. suæ Æthicæ Amoris l. 10. c. 48. hanc ex professo docet; et primo quoad facultatem commutandi, citatur Bulla Eugenii IV. *Etsi quidlibet*, nec non Bulla *Commissum* 23. apud Rodericum: item Bulla Julii II. *Etsi ad universos* 12. apud Confectium: item Bulla Leon. X. *Etsi a summo*, apud Cherubinum: item Bulla Pauli III. *Cum inter cuncta* 7. apud laudatum Rodericum: item Bulla Greg. XIII. *Decet Romanum* extendit ad vota jurata non in præjudicium tertii: et tandem Bulla Bened. XIII. *Pretiosus* §. 22.

Qualiter gaudeant quoad dispensanda? XVI. Quoad potestatem vero dispensandi, in duabus primis Editionibus docui hac quoque gaudere Regulares respectu sæcularium, ex Bulla Sixti IV. anni 1474. incipiente: *Sedes Apostolico*, data FF. S. Francisci de Paula, quam legeram propriis oculis. Verum deinde animadvertit eadem Bulla hoc privilegium concedi Superioribus illius Religionis respectu suorum subditorum, nihil omnino exprimendo circa sæculares; tota namque illa Bulla versatur circa Personas illius Religionis: propterea nisi aliunde habeatur hoc privilegium Regularium quoad Personas sæculares, a præcitata Bulla deduci nequit. Contendit nihilominus P. Fr. Didacus ab Aragonia nuperrimus Scriptor, qui anno 1753. Bononiæ edidit suam Elucidationem Privileg. Ordinum Regularium, in Tr. 6. c. 6. n. 8. quod ex aliis privilegiis hæc potestas Regularibus conveniat respectu sæcularium, indicans plura loca ex privilegiis nonnullorum Ordinum. Verum R. P. Fr. Daniel Concina, qui Bullas citatas in dictis privilegiorum Compendiis exactissime examinavit, testatur, ex nulla earum posse legitime deduci, quod hæc potestas Regularibus respectu sæcularium concedatur.

Applicatur doctrina votis in particulari. XVII. Laudatus Henricus a S. Ignatio ex sententia, quam sustinet, infert ibid. n. 383. posse Regulares privilegiatos dispensare in voto non petendi dispensationem, vel ea non utendi; in voto castitatis non perpetuæ; in voto non nubendi; in voto paupertatis aut obedientiæ emisso in sæculo; in voto assumendi Sacros Ordines; in voto ducendi vitam Eremiticam, pœnitentem etc., in voto transeundi de Religione minus austera ad severiorem. Item juxta alios, et præcipue Quintanadvenas (qui de hoc ex professo disserit in suis singularibus Theol. Mor., singulari 2. ad matrimonium spectante), possunt dispensare, ut qui contraxit matrimonium cum voto castitatis perpetuæ, debitum petat, durante matrimonio; quod votum, mortuo conjuge, reviviscit, et durante matrimonio, illum obligat respectu cujuscumque actus contra castitatem extra matrimonium.

Et ad voto jurata: et quando? XVIII. Monent communiter ejusdem opinionis Doctores, hactenus assertam potestatem delegatam habere Regulares etiam quoad vota jurata, nec non ad juramenta pia ipsi Deo facta, dum non interveniat præjudicium tertii: v. g. voveo, et juro me Rosarium recitaturum: me eleemosynam erogaturum etc. Secus autem si interveniat præjudicium tertii; v. g. vovisti, te daturum eleemosynam tali personæ aut loco, et persona aut locus acceptavit; non potest votum commutari, et multo minus dis-

pensari sine eorum concessione; per acceptationem enim acquisierunt jus ad rem promissam. Dicunt præterea Auctores apud Sanchez l. 4. op. mor. c. 42., quod privilegiati possunt facultatem dispensandi exercere etiam extra Sacramentalem Confessionem, cum nulla lex illam restringat ad forum Sacramentale. Quod ego affirmare non audeo, cum sit facultas collata pro foro interno. Hæc autem inter Episcopos et Regulares est diversitas, quod illi dumtaxat subditis possint illam imperti-ri; Regulares autem cunctis fidelibus, quippe qui sint delegati a Pontifice, qui eamdem ipsis delegat, quemadmodum quoad personas ab ipso possidetur, nullaque particula restringens in privilegiis habeatur. Caute igitur, iterum moneo, se habeant privilegiati, ne aut sine justa causa, et inde invalide dispensent: aut si possint per commutationem occurrere indigenti, minime dispensatione utantur; rarissime enim occurrere potest dispensandi motivum sine ulla commutatione: immo multi graves negant Regularibus dispensandi privilegium, ut jam indicavimus.

Potest dispensatio fieri extra Sacramentum.

Quid sit Commutatio, et quid circa eam dem notandum?

XIX. Commutatio est translatio obligationis a materia voti emissi, ad alteram subrogatam loco promissæ. Potestatem ordinariam commutandi vota non reservata habent Episcopi, et Superiores Regulares respectu suorum subditorum; delegatam autem respectu omnium fidelium habent Regulares privilegiati, ut dictum fuit. Vota autem reservata, quemadmodum a solo Pontifice dispensantur, ita quoque commutantur, ut ex superius traditis compertum est. Si autem Pontifex votum materiæ reservatæ commutet in aliam non reservatam, docent Suarez lib. 6. de voto c. 20. n. 15., et alii multi, quod circa illam non reservatam potest alter privilegiatus ex justa causa dispensare, aut commutare; nisi forte Pontifex declarasset, etiam materiam subrogatam velle sibi reservare. In commutatione simplici, procurandum est ut fiat æqualitas, quantum materiæ permittunt: quando autem est commutatio dispensatione quadam temperata, et quidem ex justa causa, non exigitur dicta æqualitas: unde quando Episcopus delegat alicui non privilegiato, ut commutet, nil significando de dispensatione, debet quantum potest æqualitatem servare quoad onus in re, quam substituit loco promissæ.

* Pro praxi observanda in facienda commutatione votorum non potest tradi una et certa regula pro omnibus, ut animadvertit P. Lucius Ferraris in *sua Bibl. V. Votum a.* 3. *n.* 133. Unde commutans debet prudenter tria præcipue attendere juxta id, quod statuit Innoc. III. *in c. Magnæ devotionis 7. de Voto §. Et quidem*; ubi hæc habentur: *Et quidem tria præcipue duximus in hoc negotio attendenda. Quid liceat secundum æquitatem, quid deceat secundum honestatem, et quid expediat secundum utilitatem.*

Generaliter loquendo, nisi circumstantiæ, et causæ aliud exigant, commutari debet votum reale in reale, personale in personale, mixtum in mixtum, perpetuum in perpetuum, temporale in temporale, ut sic quantum fieri potest, magis servetur æqualitas, et proportio, ut communiter tradunt Doctores. Hæc autem æqualitas et proportio non est arithmetice accipienda, sed moraliter, seu quæ prudenter bona fide existimatur æquivalere materiæ, quæ prius voto subjecta erat; nec enim nimis religiose metienda res est. Et hoc etiam in aliis contractibus servatur.

Item generaliter loquendo in commutatione votorum non est attendenda sola materia promissa, sed etiam finis promissionis, nec sola excellentia virtutis in materia subroganda; sed attendi debet id, quod magis ad Dei honorem et cultum conducit, magisque voventis saluti expedit, diligenter perpensis omnibus circumstantiis personæ, loci, temporis etc.: v. g. vovit quis disciplinam ad edomandam carnem; melius commutabitur tale votum in jejunium, quam in orationem; magis quippe ad carnis mortificationem conducit jejunium, quam oratio, licet hæc sit excellentioris virtutis. Sed neque commutatio fieri debet necessario in opus æque difficile, asperum, austerum. Hinc facile credidero, ait Petrus Colet *Inst. Theol. t.* 2. *tr. de Relig. p.* 2. *c.* 5. *de voto n.* 6. *sect.* 1. in *resp. ad q.* 6., peregrinationes non solum recte commutari in largas eleemosynas, sed etiam in jejunia, vel crebram Confessionem, si hæc a pœnitente non illubenter acceptentur, et adimplenda credantur; quia hæc plerumque Deo gratiora sunt, et voventi magis salutaria. Immo docent plures, consultius esse, omnia fere vota personalia regulariter commutare in frequentiam Sacramentorum; quia Sacramenta ad salutem voventis magis sunt efficacia, quam cætera opera. Legatur P. Daniel Concina *Theol. Christ. t.* 3. *l.* 4. *diss.* 3. *c.* 18. ubi omnes regulas in commutatione votorum servandas fuso calamo explicat.

Animadvertendum vero est, quod si commutatio fiat tempore Jubilæi, verba Bullæ spectanda sunt: unde si facultas detur dumtaxat commutandi vota in eleemosynas, in aliud pium opus fieri nequit commutatio.

Ut autem Confessarius, qui commutandi vota facultate præditus est, in ea exercenda nec nimium pœnitentes gravet, nec muneri suo desit, sitque infidelis dispensator, opportunum erit oculis subjicere nonnulla exempla commutationum votorum ex optimis Auctoribus hausta, quæ ipsi poterunt deservire veluti normæ ac regulæ ad plures commutationes peragendas. Exhibemus autem solummodo exempla commutationum votorum, quæ reservata non sunt; siquidem vota reservata quemadmodum a solo Pontifice dispensantur, ita quoque ab ipso solo commutantur, ut docet Auctor *n. præc.*

1. Itaque votum non ineundi matrimonium potest commutari in Confessionem et Communionem semel singulis mensibus, in perpetuum jejunium unius diei pariter singulis mensibus, in quotidianam recitationem Litaniarum B. M. V. vel in procuranda quotannis celebratione octo, vel decem Missarum.

2. Votum jejunandi omnibus per vitam feriis sextis vel sabbatis rite commutari potest in recitationem Rosarii cum moderata eleemosyna sextis quibusque feriis, vel sabbatis per totam vitam; vel in Confessionem et Communionem de quindena in quindenam.

3. Votum jejunandi semel in pane et aqua commutari potest in unam Confessionem et Communionem, vel in recitationem integri Rosarii genibus flexis cum verberatione corporis, aut eleemosyna facultatibus voventis competente.

4. Votum elargiendi certam eleemosynam pauperibus commutari potest in servitium Hospitalis per

spatium temporis, quod judicio prudentia Confessarii sufficiat ad compensandam eleemosynam voto promissam. E converso votum serviendi Hospitali commutari potest in correspondentes eleemosynas ipsi Hospitali erogandas.

Ex adductis exemplis commutationum valet prudens Confessarius colligere modum faciendi alias similes commutationes; dummodo semper præ oculis habeat, atque consideret Personarum qualitatem, conditionem, ætatem, valetudinem, divitias, inopiam, dispositionem, et hujusmodi, ratione quorum pro eodem voto minor substituenda est peregrinatio. v. g. debili ac seni, quam viro robusto ac juveni; minor eleemosyna pauperi, quam diviti; pauciora jejunia imbecillo ac laboribus subjecto, quam benevalenti, et otioso, et sic de similibus. Legantur P. Patritius Sporer *tr.* 2. *in* 2. *Decal. Præcept.* c. 3. *sect.* 4. §. 4. P. Lucius Ferraris *loc. cit. a. n.* 133. *usque ad n.*153. et P. Concina *loco supra cit. a. n.* 9. *usque ad* 13., qui etiam ob oculos ponunt exempla, quæ deservire possunt ad commutationem voti tum Sacerdotii suscipiendi, tum peregrinationis pedestris etc.

Sequentia adhuc utpote scitu necessaria animadvertenda supersunt.

1. Facta voti commutatione, et a vovente acceptata, liberum est ei ad priorem redire materiam: seu prius votum exequi, si commutatio facta sit in minorem obligationem, admixta dispensatione. quia nemo cogitur privilegio uti dispensationis sibi faventis, sed quod melius est, amplecti semper potest. Si autem commutatio in melius facta sit, et a vovente acceptata, non licet, juxta plures, ad prius votum reverti, seu nequit vovens ad pristinam materiam regredi, relicta materia substituta; quia acceptatio talis commutationis vim habet novi voti, quo acceptans obligavit se ad reddendum Deo aliquid melius, quam antea voverat. Quamobrem implere prius, esset commutare votum ex meliori in minus bonum, quod licitum non est privata auctoritate, et absque justa causa. Idem sentiendum existimant nonnulli, et præsertim Petrus Passerinus *q.* 187. *art.* 1. *n.* 772. etiam quando commutatio facta est in æquale.

2. Facta voti commutatione, legitima Prælati seu jurisdictionem habentis auctoritate, non tenetur vovens juxta communem sententiam exequi priorem materiam seu prius votum suum, si materia subrogata fiat postea impossibilis, vel inutilis; quia prior obligatio per legitimam commutationem extincta est. Obligatio autem extincta, præsertim quæ propria voluntate suscepta est, non reviviscit, nisi propria voluntate iterum assumatur. Peccat tamen vovens, si ejus culpa opus subrogatum impossibile evadat. Diximus de industria, *legitima Prælati seu jurisdictionem habentis auctoritate*; quippe si commutatio facta fuit dumtaxat propria voventis auctoritate (qua de re tamen infra) censent communiter Doctores, pristinam in tali casu reviviscere obligationem; et tunc proinde si opus per semetipsum substitutum impossibile quocumque modo fiat, adstringitur ad materiam prius promissam redire, seu priorem obligationem implere.

Petrus Colet *loco superius cit. in resp. ad q.* 7. admittit quidem, non teneri voventem ad prius votum reverti, si votum in aliquid melius mutatum sit, quia tunc prius votum absolute desit: unde nec licitum erat ad illud reverti: at oppositum sustinet, si materia subrogata sit solum æqualis. „ 1. Quia, *inquit*, (et hoc saltem ad melius curare debent Confessarii) videtur commutatio sub hac conditione fieri, ut prior materia, si possibilis remaneat, impleatur, posito quod secunda impleri non possit. “

3. Qui ordinaria vel delegata gaudet facultate ad vota commutanda, tenetur ipsa commutare, cum ob rationabilem causam ad id requiritur. Et ratio est, quia nisi justam causam habeat talem commutationem postulanti denegandi, censetur infidelis minister, cum recipiendo dictam facultatem se implicite obligaverit ad ejus usum, ubi requireretur, et justa adesset causa. Peccat autem plus minusve pro circumstantiarum varietate, dum postulatus hanc exercere renuit facultatem.

XX. Commutatio in evidenter melius potest fieri ab ipso vovente propria auctoritate, ut docent plures cum Suarez loco cit. c. 18. Ratio patet, quia votum non debet impedire melius bonum; tamen semper sine præjudicio tertii. Si autem dubitetur, an sit melius, indiget auctoritate Prælati, ut docet probabilior cum S. D. 2. 2. q. 88. a. 12. *In commutatione vel dispensatione votorum requiritur Prælati auctoritas*: quod profecto intelligendum est etiam in casu dubii an sit melius bonum: unde Sotus l. 7. de just. quæst. 4. artic. 3. docet: ubi certissimum non sit, opus esse excellentius, semper esse auctoritatem Prælati necessariam: hæc ille doctissimus: et ratio est, quia promissio contracta, solvenda est in propria specie, ita postulante virtute fidelitatis: igitur quoties clare non constat an opus sit melius, infideliter agitur substituendo æquale. *Commutatio aliquando fit propria auctoritate.*

* Equidem, ut animadvertunt Patres Salmant. *tr.* 17. *de Voto etc.* c. 3. *punct.* 14. *n.* 129. potest quilibet propria auctoritate vota sua commutare in id quod est evidenter melius, quando hoc melius est ejusdem generis, et continet ac includit materiam promissam. Ex. g. Vovit quis dare Ecclesiæ calicem argenteum, et dat aureum; vovit quis jejunare modo ordinario, et jejunat in pane et aqua; vovit quis decem nummos in eleemosynam erogare, et tribuit viginti. Verum in his similibusque casibus, propria, et rigorosa non occurrit voti commutatio, sed habetur perfectior voti observatio, et abundantior solutio valde commendanda.

At si sermo sit de propria ac rigorosa voti commutatione, nempe unius boni in bonum diversi generis, et disparatum ab eo quod ab ipso vovente promissum est, puta jejunii in eleemosynam, vel peregrinationis in preces etc., illa voti commutatio ne in bonum quidem evidenter melius propria auctoritate fieri potest; ut sentiunt veteres Canonistæ non pauci, pluresque celebres Theologi. Ratio, quam adferunt ad id evincendum, hæc est, quia, dum res voto promissa in aliam quamcumque diversi generis, et ab illa disparatam mutatur, emissi voti vinculum solvitur, ejusque loco novum vinculum subrogatur: at quamvis unusquisque novum vinculum ex se subire valeat; attamen propria auctoritate emissi voti vinculum solvere nequit. Quippe ut hoc solvatur, opus est, ut Dei, cui promissio facta est, assensus interveniat; quem assensum Dei loco nullus privata auctoritate præbere potest. sed solus Prælatus, qui in Ecclesia gerit vicem Dei. Sententiam hanc luculenter docere videtur et D. Th. *in* 4. *dist.* 38. *q.* 1. *a.* 4. *quæstiunc.* 4. ajens: *In commutatione est qui-*

dum contractus, qui non potest perfici sine consensu utriusque partis. Unde non potest fieri immutatio voti, nisi interveniat consensus ejus, qui voem Dei gerit in terris, scilicet Prælati, nisi forte unum votum ab alio includitur. Gemina habet S. D. 2. 2. qu. 88. a. 12. *In commutatione*, inquit, *vel dispensatione votorum requiritur Prælati auctoritas, qui in persona Dei determinat, quid sit Deo acceptum etc.* Excipit dumtaxat Angelicus utrobique votum Religionis, in quod quæcumque vota commutari possunt; nam *omnia alia vota*, ait loco proxime cit. ad 1., *sunt quorumdam particularium operum: sed per Religionem homo totam vitam suam Dei obsequio deputat: particulare autem in universali includitur.* Cum igitur omnia alia vota in Religionis voto includantur, consequens est quod omnia alia vota in illud commutari queant. At votum unius rei particularis non includitur in alia re diversa, licet meliori; ergo etc. Legatur P. Daniel Concina *t.* 3. *l.* 4. *diss.* 3. *c.* 14. *n.* 3. *et seq.* ubi difficultatem hanc pro dignitate versat, ac discutit.

✠ Circa commutationem votorum, quæ in sæculo emissa sunt in votum Religionis, seu in Professionem Religiosam, videantur quæ docet Auctor *t.* 2. *tr.* 16. *de Statu Rel. c.* 5. §. 2. *n.* 2.

Potestas commutandi continetur in potestate dispensandi.

XXI. Quibus conceditur facultas dispensandi, juxta opinionem, quæ nobis probabilior videtur, nostrorum Paludani in 4. disp. 38. q. 4. a. 3., Soti loc. cit. et Lopez a Suarez citatorum loc. cit. cap. 12. n. 10., cum quibus et ipse, conceditur etiam facultas commutandi, contra alios etiam graves. Quia cum certe minus sit commutare, quam dispensare, cui conceditur majus intra eundem ordinem, rationabiliter præsumendum est, concedi etiam minus; omnis etiam commutatio est dispensatio quædam secundum quid, et in tantum postulat auctoritatem Superioris, in quantum quidpiam dispensationis involvit; igitur potestas commutandi continetur in potestate dispensandi tamquam secundum quid in simpliciter, et tanquam pars in toto, ait doctissimus Suarez loc. cit.

Votum in favorem tertii, quando possit dispensari?

XXII. Habens potestatem nedum ordinariam, verum etiam delegatam, probabilius nobis videtur cum pluribus approbatis a Suarez loc. cit. c. 15. quod possit ex justa causa votum prius emissum in favorem tertii, nondum eidem significatum, et per consequens neque per modestum silentium acceptatum, dispensare vel commutare absque requisito illius assensu; quæ dispensatio aut commutatio nullius jus offendit; nullus enim habet jus ad id quod ipsi nondum innotescit, nec ullo modo ab eo acceptatum fuit, ut communiter docent Theologi de contractu promissionis; unde falsum est, et gratis dicitur ab adversariis, quod Deus, a quo votum acceptatur, transferat suum jus in illam personam, quod quidem ab ipsis dicitur, sed nunquam probatur: quandoquidem Deus dumtaxat vult, ne votum violetur, quæ violatio non intervenit, quando tollitur vel transfertur obligatio per justam dispensationem aut commutationem. Consulto autem dixi, nisi votum personæ significetur, et saltem per silentium modeste acceptetur; quia tunc nequit dispensari aut commutari sine illius consensu: eo quod violaretur jus illius ad rem promissam, ab eoque, saltem silendo, acceptatam.

CAPUT XI.

De Assumptione Divini Nominis in Laudem, nempe de Horis Canonicis.

Cum Assumptio Divini Nominis in laudem connumerata fuerit a S. Doctore inter actus Religionis, eademque definita fuerint: Laus quæ offertur Deo per Psalmos, Cantica, Hymnos etc., eademque maxime refulgeat in quotidiano cultu Deo oblato per recitationem Horarum Canonicarum, tam privatam et particularem, quam publicam et choralem; idcirco de hac ultimo loco agendum superest, ut compleatur materies de actibus ad Religionem pertinentibus.

§. I. *De Horarum Canonicarum notione, et de personis huic oneri addictis: et primo quoad Chorum.*

Quid sint Horæ Canonicæ? quique ad illas teneantur?

I. Horæ Canonicæ sunt quædam veluti pars Officii Divini generatim accepti, quod ex pluribus orandi modis per Litanias, Missarum celebrationes, per Processiones, per Exequias, et hujusmodi Ecclesiasticas preces assurgit: proinde Horæ Canonicæ definiri possunt, preces quædam et laudes vocales ad Dei cultum destinatæ ex Psalmis, Canticis, aliisque sacris Scripturis; item ex Hymnis, Collectis, Patrumque sermonibus apte constructæ: quæ Sacrorum Canonum sanctione ab Ecclesiasticis personis totius Ecclesiæ nomine quotidie sunt recitandæ. Ex triplici titulo præfatis personis hæc obligatio oriri potest, nempe vel titulo Ordinis Sacri suscepti, vel Beneficii Ecclesiastici consecuti, vel Religionis approbatæ professione.

Quibus titulis oriatur obligatio ad Horas?

II. Titulo itaque Ordinis suscepti, tenentur ad Horas sub mortali omnes Ordinati, a Subdiaconatu inclusive et supra, ut constat ex variis Canonibus; quandoquidem obligatio est de re gravi, ut patet. Subdiaconus igitur tenebitur ea ipsa die qua Ordinem suscipit, ad Horas saltem correspondentes tempori suscepti Ordinis; cum enim statim ab Ordine suscepto incipiat obligatio, sitque circa materiam divisibilem; tenebitur Ordinatus ad præstandam saltem illam, quæ correspondeat tempori obligationis susceptæ. Dixi saltem, quia non desunt graves Doctores, qui ad integrum illius diei Officium Ordinatum obstringant.

Obligatio recitandi in Choro pro Ecclesiis Collegiatis.

III. Institutio recitandi in Choro, præter finem supremum laudandi Divinam Majestatem, duos item fines habet immediatos, nempe promovere devotionem in fideli populo, et majorem profectum recitantium. Obligatio recitandi in Choro graviter afficit Ecclesias Cathedrales, et Collegiatas singulis diebus, et pro omnibus Horis, ut patet ex c. 1. de celebr. Miss. ex cap. *Dolentes* ejusdem tit.: ex cap. *Quia per ambitiosam* de rescrip. in 6. ex cap. *Cum secundum* extra de præscribendis: et quam maxime ex consuetudine Ecclesiæ.

Obligatio quoad Regulares in Choro.

IV. Quoad Regulares, obligatio recitandi in Choro spectat ad totam communitatem, et ex vi proprii muneris ad Superiores, et quidem sub gravi, ita ut peccent lethaliter, si ob ipsorum negligentiam Horæ non recitentur in Choro, et est communis; unde in casu, quo Superior ita graviter desit, tenentur subditi sub gravi supplere, ne deficiat

hæc Dei collaudatio choralis. Ratio obligationis deducitur ex consuetudine, et gravitate materiæ. Ratio obligationis subditorum collective sumptorum patet ex eo, quod omnis obligatio communis Monasterii, afficiendo prius in particulari Prælatum, afficit quoque ipsam Religiosorum communitatem. Obligatio autem assistendi Choro non ite afficit Religiosos, sicut Clericos beneficiarios propter Chorum; nam hi singulatim graviter peccant, si notabiliter absint absque legitima causa; secus autem Religiosi singulatim ex vi juris Ecclesiastici, si absque legitime causa absint. Fundamentum pro Clericis petitur ex Concil. Lateran. 5. sub Leone X. sess. 9. et ex Bulla S. Pii V. 135., deduciturque ex pœna, quæ absentibus infligi potest, nempe depositionis; quæ cum sit gravis, culpam gravem præsupponit. Fundamentum pro Religiosis est: quia in nullo jure habetur præceptum grave afficiens singulos Religiosos Choro destinatos, nisi forte inferatur ex ipsorum regulis; unde quisque videat. Proinde si Regula, vel Capitulum, vel Superior grave præceptum singulos afficiens imponeret; tunc abesse a Choro notabiliter sine justa causa, esset lethale, ut patet. Tenentur igitur Religiosi ex vi solius consuetudinis approbatæ, et præscriptæ, quæ tamen videtur non singulos, sed totam communitatem graviter afficere. Verum absens sine causa, et cum aliqua frequentia, palam est quod peccet saltem venialiter, ob negligentiam circa cultum ideo momentosum et Deo gratum. Dixi, quod non peccent mortaliter singuli Religiosi absentes sine justa causa, loquendo ex vi legum; nam ex aliis capitibus hæc absentia frequens, et sine justa causa, potest esse lethalis, etiam juxta DD. benigniores: primo ratione scandali aliorum confratrum: secundo, si ob ejus absentiam Chorus aut persolvi non possit, aut non sine notabili dedecore Divini cultus: tertio, si, ut indicavi, extaret præceptum interveniendi: quarto, si verus contemptus immisceatur, qui apparet ex frequentiæ omissionum absque justa causa: hæc autem justa causa non est, quam sibi præfigit Religiosus, sed quæ servat debitam a Superiore dependentiam, et approbationem. Nihilominus, re maturius perpensa, videtur, quod quamvis non ex vi legis alicujus Canonicæ, ex vi tamen consuetudinis jam obtinentis, quæ legi æquiparatur, teneantur sub mortali Religiosi notabiliter Choro non deesse, nisi justa de causa, aut dispensatione legitima eximantur; etiam præciso alio motivo scandali etc. quod profecto semper adest. Ratio est, quia non apparet esse verum, quod consuetudo obliget solam Communitatem, sed videtur afficere etiam singulos Religiosos de jure non dispensatos; quæ obligatio fundatur in statu assumpto ab unoquoque eorum, qui est status Choristarum, quæque illos Choro devincit; et quemadmodum hæc obligatio sub gravi afficit Superiorem, ut Divina Majestas in Choro laudetur a sua Communitate; ita afficit singulos, ut eadem Majestas ab ipsismet laudetur, tanquam a ministris ad suas laudes in Choro celebrandas addictis; et quamvis afficiat Superiorem, ad has laudes quotidie a sua Communitate persolvendas; afficit proportionabiliter singulos, ne saltem notabiliter deficiant a chorali persolutione; cum habeantur, ex vi status sui, Choro addicti, cui inservire, teneantur; et propterea juste compelli possunt ad Choro inserviendum; et si renuant, etiam puniri nedum propter inobedientiam, sed quam maxime propter omissionem culpabilem proprii muneris, propriæque obligationis; ita namque semper tenuerunt Religiones Chori sequelam profitentes; adeo ut sit manifestum argumentum, easdem semper judicasse, in unoquoque Religioso vigere obligationem Choro interveniendi; eapropter Religiosum, qui v. g. solis tantummodo diebus festivis ad Chorum convenire statueret, a mortali omissione immunem asserere non auderem. Proinde Clemens VIII. die 25. Junii anno 1599. in Decretis pro *Reform. Regular. tam Monachor., quam Mendicant. etc.* in Decr. 1. statuit: *Ut in eos, qui negligentes aut inobedientes fuerint in servitio Choro, nec legitima causa dispensati, salutari pœnitentia Superiores animadvertant ad præscriptum Regulæ et Constitutionum: alimenti etiam, si opus fuerit, subtractione.* En quomodo a S. Sede non judicetur levis hæc notabilis omissio, quæ puniri possit pœna gravi.

V. Ut præceptum recitandi Horas Canonicas in Choro impleatur, quatuor saltem psallentes adstentes esse debent; ita communior et probabilior; quia absque tali numero, decens saltem choralis laudatio perfici nequit; quid namque faciet unus tantum in uno Chori latere, nisi excitare risum audientibus? Dixi, saltem quatuor, quia ubi choristæ, non legitime dispensati, sunt in aliquo numero duodenarium excedente, peccaret Superior graviter contra vigilantiam suo muneri debitam, si quatuor tantum psallentibus contentus, alios sine justa causa aut dispensaret, aut non ergueret, ut Choro interveniant; ita ut saltem major pars Officia Divina in Choro non persolveret; ita docent communiter Scriptores. *Quot requirantur ad satisfaciendum pro Choro?*

§. II. *De persolutione Horarum titulo Beneficii accepti.*

I. Beneficiariorum nomine significantur omnes illi, qui habent jus perpetuum percipiendi fructus, seu redditus ex bonis Ecclesiasticis propter munus aliquod Ecclesiasticum auctoritate Ecclesiastica constitutum. Hi omnes, etiamsi ordinati non sint in Sacris, tenentur sub mortali ad Horas Canonicas quotidie persolvendas; si autem Ordine etiam Sacro sint insigniti, duplici motivo, Religionis nempe, et justitiæ tenebuntur; ita communissime. Constat ex cap. *Si quis Presbyter* 92.; quod caput ab omnibus ut lex recipitur; et ex Concil. Later. sup. laud. sess. 9. in Bulla confirmat. sub titulo *reformat. Curiæ*, §. *Statuimus*; quam Constit. confirmavit, et auxit S. Pius V. in sua Constit. quæ est 138. in Bullario. Quod autem sit onus justitiæ ex eo liquet, quia dicitur in laudato Concil. Later. quod *Beneficium detur propter Officium*, sitque quidam contractus ex innominatis inter Ecclesiam, et Beneficiarium, nempe *do, ut facias*; et propterea Beneficiarius, et in Sacris omittens Horas, tenetur in Confessione utramque obligationem justitiæ, et Religionis exponere. *Beneficiarii omnes tenentur, et quo titulo?*

II. Neque hinc inferes, habentem ex legitima dispensatione duplex Beneficium sufficiens, teneri ad duplex Officium recitandum, ut cum Navarro putarunt alii quidam; nam S. Th. quodlib. 1. a. 13. id negat, et imprimis consuetudinem indicat S. D.; deinde in corp. art. postquam concessit, quod muneribus utriusque Beneficii teneatur satisfacere, circa *Habens plura Beneficia non tenetur ad plura Officia.*

ra debitum Horarum, addit: *Debitum quod debet Deo, per seipsum debet exsolvere; non refert autem quantum ad Deum, quibus psalmis et hymnis Deum laudet, ut puta utrum dicat in vesperis Dixit Dominus, an Laudate pueri, nisi quantum ad hoc quod homo debet sequi majorum traditiones; et quia laudes Deo debet, quasi unus homo, sufficit quod semel Officium dicat, secundum consuetudinem alicujus Ecclesiarum, quarum est Clericus. Sed de electione Officii rationabiliter videtur, quod debeat dicere Officium illius Ecclesiæ, in qua majorem gradum habet ... Quod si in utraque Ecclesia fuerit simplex Canonicus, debet dicere Officium dignioris Ecclesiæ; quamvis forte in minori Ecclesia habeat opulentiorem præbendam; quia temporalia nullius momenti sunt spiritualibus comparata. Si vero ambæ Ecclesiæ æqualis dignitatis, potest eligere quodcumque Officium magis voluerit, si fuerit ab utraque Ecclasia absens; si autem fuerit in aliqua earum præsens, debet se conformare illis, cum quibus conversatur*: en quomodo nil meminit de duplici Officio recitando.

* Quemadmodum qui plura possidet Beneficia, non tenetur plura divina Officia recitare, sed unum dumtaxat; ita si Officium umittat, non plura peccata committit, sed unum solummodo peccatum perpetrat. Si tamen Beneficiarius sit simul in Sacris constitutus, tunc dubio procul duo peccata committit; alterum contra justitiam ratione Beneficii, alterum adversus Religionem ratione Sacri Ordinis, ut asserit Auctor n. 1. Lege P. Daniel. Concina *Theol. Christ. T. 2. l. 2. in Dec. diss. 2. c. 7. §. 3. n. 33.*

Non tenetur Beneficiarius ad horas ante possessionem beneficii.

III. Probabilius videtur, quod solus titulus beneficii, quod nondum possidetur, non inducat obligationem Horarum, dummodo a Beneficiario non pendeat possessionem habere; et videtur deduci ex cap. *Licet Episcopus* de præbendis in 6.; quia quamvis habendo titulum cum collatione Beneficii habeat dominium proprietatis in Beneficium statim ac fuit ipsi collatum, non habet tamen dominium utile ejusdem, nisi illud pacifice possideat; et propterea rationabiliter videtur non onerandus gravamine, quod imponitur, et correspondet dominio utili, et proximæ facoltati ad percipiendos fructus.

Quamvis statim fructus non percipiat, si speret tamen se percepturum, tenetur.

IV. Qui assecutus est Beneficium statim ac cœpit illud pacifice possidere, quamvis fructus statim non percipiat, speret tamen prudenter se recepturum, tenetur ad Horas sub mortali: ita post nostros Paludanus in 4. dist. 15. q. 5., et Turrecremata d. 19. q. 14. Suarez, et alii. Ratio est, quia habet perfecte et complete Beneficium; et quamvis statim fructus non percipiat, nihil refert, cum sit contra naturam talium rerum illas possidere simul cum fructibus; quorum recipiendorum habentur spes. Eo vel magis, quia possidens Beneficium, cum ad onera ejusdem peragenda teneatur, vocem habeat, resideat etc. onus quoque Horarum subire debet. Idem quoque intelligas do eo, qui acceptat

Et quamvis omnes fructus sub pensione caderent.

Beneficium cum adnexa pensione etiam omnium fructuum alteri tradendorum, ut docet Suarez loco superius cit. c. 20. quia volens, ita acceptavit; volenti autem non fit injuria. Præterea sicut cætera onera persolvit, et tenetur persolvere; ita etiam onus Horarum; tum denique quia exinde aliquos fructus percipit respective, sive distributionum, sive oblationum ad Altare, sive Exequiarum etc. juxta qualitatem Beneficii. Neque illum excusare potest, etiamsi acceptasset ex insinuatione et mandato Pontificis; quia nihilominus volens acceptavit; et si noluisset acceptare, se eximere potuisset. Si autem Beneficiarius de Pontificis licentia Beneficium alteri resignet, sibi tamen reservet omnes fructus, omniaque onera adimplenda, tenetur etiam ad Horas; quia et cætera omnia onera sustinet, et fructibus gaudet. Ita plures apud Suarez loc. citato.

Et quamvis pro aliquo tempore ex consuetudine careret redditibus.

V. Si Canonicus ex consuetudine (alioqnin reprobata a Concil. Trid. sess. 24. cap. 14., et per Constit. S. Pii V. 106.) privaretur fructibus pro aliquo tempore, sive applicandis redditibus Episcopalibus, sive distribuendis inter alios Canonicos seu Beneficiarios, dummodo tamen reciperet distributiones inter præsentes, teneretur ad Horas etiam eo tempore, quo fructus non percipit; quia cum administret cætera onera, et gaudeat distributionibus, voce in Capitulo etc. tenetur etiam ad onus Horarum: ita Suarez loc. citato cum aliis. Et a fortiori teneretur ad Horas in casu, quo ex consuetudine privaretur fructibus aliquo tempore applicandis vel in fanus, vel in suffragium ipsius Beneficiati, vel ut posset de ipsis testari in favorem hæredum; et adhuc a fortiori, ut applicentur alicui pio loco, vel fabricæ Ecclesiæ, vel Sacristiæ, vel ad quidpiam simile: quia in primis casibus tandem cederent in commodum ipsius Beneficiarii: et in secundis casibus cederent in cultum Dei, quæ consuetudo non improbatur a Trid.; quin potius videtur approbari a S. Pio V. in Bulla citata, quamvis moderationem addat; *Ita ut si vel fabricæ, vel Sacristiæ, vel alterius pii loci usibus ultra semestris tempus perciantur concessi* (dicti fructus), *horum dumtaxat dimidia pars ipsi Sacristiæ, aut fabricæ, aut pio loco deinceps tribuatur, alteram vero Beneficiati prædicti integram percipiant.* Ubi autem hæc Pii moderatio non est in praxi, nihilominus ad Horas tenetur, ut supra dixi.

Et multo magis in casibus hic positis.

Si privetur fructibus ex violentia, quando teneatur ad horas?

VI. Quando Beneficiarius privatur redditibus injuste per violentiam etc., et diu sie detinetur: remanet autem spes saltem dubia illos recuperandi, juxta communem, tenetur ad Horas; tum quia, extante spe, est potius dilatio, quam rapina fructuum; tum etiam quia extat titulus sicuti subeundi alia onera, ita etiam illud Horarum; tum denique quia identidem aliquid percipit, ut supra notavimus. Spe autem dubia extante, cum melior sit conditio Ecclesiæ possidentis jus ad Horas, Beneficiarius etiam in casu spei dubiæ ad easdem tenetur. Quando vero violentia prudenter judicatur perpetua, neque ulla omnino affulgeat spes recuperandi, juxta nostros Cajetanum, Sotum, et Ledesmam, et alios apud Suarez loc. cit. suspenditur ex hoc capite Horarum obligatio, quia cessat perpetuo stipendium, quod est motivum, ob quod onus illas recitandi imponitur.

* P. Paulus Gabriel Antoine *tr. de Oblig. c. 1. q. 3. §. Quid si etc. resp.* 1. sequentes percenset casus, in quibus Beneficium possidens tenetur Horas Canonicas recitare, quamvis nullos ex illo fructus percipiat; 1. si omnes fructus loco pensionis impendat ei, qui sibi resignavit, vel Sacerdoti subdito, ad peragenda Beneficii onera. 2. si iis privetur juste, v. g. quis non residet, vel nondum Sacris initiatus est, vel ob aliquam culpam. 3. si illi fructus aliquo casu perierint, v. g. incendio, sterilitate, hostium spoliatione etc. vel si hominum injuria pro aliquo tempore auferantur sine spe recuperandi. 4.

si redditus primi vel secundi anni subtrahantur Beneficato, ut cedant fabricæ, vel antiquis Canonicis, ut et Auctor asserit supra.

Tenetur etiam pro beneficio insufficienti?

VII. Quamvis beneficium sit adeo tenue, ut neque reddat quartam partem congruæ sustentationis, adhuc, juxta communiorem et probabiliorem, tenetur beneficiarius ad Horas. Ratio est, quia beneficium ita tenue, adhuc vere est beneficium; nam in capite *Is cui* de præbendis in 6. fit clara mentio beneficii sufficientis, ut exinde ostendat, etiam insufficiens esse beneficium; et capite *Collatio* de officio Legati in 6., dicitur, quod ut collatio secundi beneficii sit valida, necesse est, ut mentio fiat etiam *de alio Beneficio*; en ergo quomodo etiam beneficium insufficiens vere est beneficium; si igitur tale est, habet adnexum onus horarum. Ratio accedit, quia sciens et volens illud accepit; si itaque oneri horarum nolebat se subjicere, illud recusare poterat.

Pro quibus ministeriis subeatur onus horarum?

VIII. Quoties fructus beneficii dantur alicui, quamvis Clerico, in stipendium, ut præstet actionem temporalem, ex vi talis muneris et stipendii non tenetur ad horas. Ita communis; quia Ecclesia non obstringit nisi habentes beneficia; et alioquin per accidens est, quod hujusmodi personæ sint Clerici, cum illa officia præstari possint, et præstentur etiam a laicis; hujusmodi sunt, officia Vicarii sub stipendio administrantis bona sui principalis beneficiarii: Capellani habentis Capellaniam laicalem, idest sine Episcopi, aut Ecclesiæ auctoritate institutam, et quæ a laicis conferri solet; Lectoris Theologiæ coram juvenibus Canonicis, dummodo non sit Canonicus, etiamsi integram Præbendam canonicalem recipiat; Sacristæ, dummodo tale ministerium non sit speciale beneficium, et similium.

Ad quid teneantur Pensionarii?

IX. Quoad Pensionarios est distinguendum; nam si pensio sit laicalis, nempe data quidem ex fructibus beneficii, sed propter titulum laicis communem, puta in gratitudinem ob præstita ab ipso vel a consanguineis servitia Ecclesiæ; ob titulum eleemosynæ, vel simili alio titulo, quamvis sit pensio perpetua, non affert obligationem horarum; quia non datur ob aliquod sacrum Ministerium. Si vero pensio sit clericalis et postulans statum clericalem, saltem primam Tonsuram, ita ut conferatur titulo et jure spirituali, quamvis hujusmodi pensionarii jure antiquo non teneantur ad Horas canonicas; tenentur tamen ex Constit. S. Pii V. sub gravi ad officium B. Virginis; dummodo aliunde non teneantur ad horas canonicas, vel titulo Ordinis, vel alterius beneficii; quia si aliunde teneantur ad horas canonicas, eos dispensat Suarez loc. cit. cap. 22. n. 6. ab horis Virginis, eo quod, ait ipse, si Sacerdos acquirens beneficium neque obligatur ad horas duplicandas, neque ad horas Virginis; multo minus ad id tenebitur, qui Ordini aut beneficio adjunctam habet solam pensionem. Ratio equidem valida.

Ad quid teneantur Præstimoniati?

X. Habentes Præstimonia, (quæ sunt portiones quædam a redditibus beneficiorum abstractæ, quæ dari solent canonicis, vel aliis clericis in vitæ subsidium, præsertim ubi litteris seu studiis vacant) tenentur, juxta veram sententiam Soti lib. 10. de Just. q. 5. a. 3., Navarri cap. 21. de orat. n. 9., Suarez loc. cit. n. 8. ad horas canonicas: quia Præstimonia sunt verum beneficium, collatum titulo speciali spirituali, nempe inserviendi Ecclesiæ; idque probatur ex capite ultimo de concess. præbendarum in 6., ubi Præstimonium aliis beneficiis Ecclesiasticis accensetur: ex cap. *Quamvis* de præbend. in 6., ubi sola Pensio a beneficiis Ecclesiasticis discernitur; igitur inter ea comprehenditur Præstimonium; sed aliis textibus omissis, clarissime S. Pius V. in suo Motu proprio: *Declarantes, Præstimonia, Præstimoniales portiones et qualiacumque alia Beneficia, etiam nullum omnino servitium habentia obtinentes, cum prædictis pariter comprehendi etc.* En manifeste Præstimonia beneficiis accensita.

* Præstimonia, seu portiones præstimoniales, cum dantur solummodo ad certum tempus in vitæ subsidium, v. g. durante tempore studiorum, non sunt beneficium Ecclesiasticum proprie dictum, ut censet Menochius *l. 2. n. 57. et* 60., aliique. Si autem conferantur in titulum, atque in perpetuum, ita ut cum obitu illius, qui accepit, vacent, tunc connumerantur inter Beneficia proprie dicta, ut idem Menochius asserit *loc. cit.* et Garcias *de Benef. p. 1. c. 2. n. 117.*

Præstimonia in titulum perpetuum Beneficii data, seu collata, habent adnexum onus spirituale recitandi Horas Canonicas; etsi ex sua institutione nullum servitium in Ecclesiam habere soleant. Præstimonia autem data solummodo ad tempus, v. g. durante tempore studiorum, cum ex dictis non sint proprie Beneficia, habent solum sæpe adjunctum onus orandi quotidie quinquies Pater, et Ave. Legatur P. Lucius Ferraris *V. Præstimonium, etc.*

✠ Lubet attexere quæ habet Auctor *Additionum ad Bibl.* præcit. P. Lucii Ferraris v. *Præstimon.*, nempe quod Præstimonia licet antiquis temporibus nihil aliud essent, quam certæ portiones fructuum, quæ a Capitulis Ecclesiarum præstabantur iis, qui litteris operam navarent; deinde tamen inter Ecclesiastica Beneficia conferri consueverunt fere ubique, et præsertim in Hispania; ita ut obnoxia sint Apostolicis reservationibus.

An teneantur Capellani collativarii?

XI. Habentes Capellaniam Collativam, idest, ut supra indicavimus, auctoritate Ecclesiastica institutam, quamvis ex bonis a laicis subministratis, et jus præsentandi laico reservetur, tenentur ex vi hujus tituli ad Horas Canonicas, ut docet communis; quia est verum beneficium; eo quod sit collata personæ necessario Ecclesiasticæ, a potestate Ecclesiastica, cum jure perpetuo ad fructus percipiendos, et afferens jus spirituale.

An teneantur Commendatarii Beneficiorum?

XII. Commendatarius, qui habet beneficium integre commendatum quoad totam administrationem ejus, tenetur etiam hoc titulo ad Horas Canonicas, etiamsi commendatio hujusmodi non sit perpetua, nec erecta in beneficium; et ratio est, quia quamvis hic Commendatarius non obligetur titulo Beneficii a se possessi, obligatur tamen ratione integræ administrationis, et obligationis, quam acceptavit tanquam substitutus loco Beneficiarii; ita ut pro eo tempore, quo Commendam retinet, obligatio illa æquivaleat titulo Beneficii quoad omnia onera ejusdem, inter quæ est onus Horarum. Si autem ipsi commendaretur quoad sola exteriora et publica servitia Ecclesiæ, et alter jam beneficium habens, titulum beneficii retineret, commendaretque illi, ut ejus vices obiret, donec v. g. Romam pergat, et inde redeat, tunc iste haberetur ut mere stipendiarius, neque Horarum onere gravaretur, ut etiam supra indicavimus n. 8. Integra administratio obligans ad Horas solet a Pontifice conferri, vel ab Episcopo.

An teneatur habens Beneficium manuale ad Horas?

XIII. Hinc habens Beneficium manuale idest amovibile tenetur pro eo tempore, quo illud retinet, ad Horas; quia quamvis hoc simpliciter nequeat forte dici Beneficium, suscipit tamen ille pro eo tempore in se totam beneficii administrationem, omniaque onera ejusdem, quorum unum est onus Horarum: quam obligationem non habet coadjutor conductus a Parocho aut alio beneficiario: quia onera ut dixi, manent apud proprietarium; et hic adjutor est mere stipendiarius.

An teneantur Coadjutores Canonicorum?

XIV. Coadjutores Canonicorum, qui succedunt ipso facto post mortem Canonici in eodem gradu, et fruuntur aliqua portione redditnum beneficii, habent sedem in Choro, et vocem in Capitulo, non videntur obligari ex vi coadjutoriæ ad Horas; ita multi apud Suarez n. 19. Tum quia obligatio recitandi afficit ipsum proprietarium: ergo non coadjutorem; ex eodem enim Beneficio non consurgit obligatio in duobus. Tum etiam quia coadjutoria non est Beneficium, ut omnes docent, teste Navarro in c. *Si quando* de rescript. prælud. 5. n. 10. et quamvis conferat jus ad Beneficium, non tamen est beneficium, cum duo nequeant esse proprietarii ejusdem beneficii, et propterea vocem, quam habent in Capitulo, habent ex concessione loco sui proprietarii. Tenentur tamen ad Officium B. Virginis, dummodo pensionem habeant ex beneficio aut sui coadjuti, aut alterius, quia comprehenderentur in laudata S. Pii Constit.

§. III. *De modo servando in recitatione Horarum in Choro.*

Obligatio canendi in Choro alta voce.

I. Canonici, aliique stipendio ducti tenentur sub mortali alta voce canere in Choro, nisi legitimum habeant impedimentum; et est communis: quia ipsis id imponitur ex justitia, cum propter hoc beneficium, aut stipendium eisdem conferatur: unde si notabiliter desinant canere alta voce, lethaliter peccant. Immo juxta graves DD. apud Suarez c. 13. n. 5. et 6. neque satisfacit Choro, et graviter peccat pro ratione materiæ ille, qui partem suam in Choro non canit, quamvis habeat animum recitandi private extra Chorum; eo quod defectus ille concurrendi cum Choro ad cantum ab illo qui ad id tenetur, nunquam suppletur, ut patet; nisi forte suppleatur adeundo Chorum, et canendo illis diebus, quibus esset legitime dispensatus: et tunc non tam essat suppletio, quam commutatio quædam temporis canendi in Choro.

Sententiam Auctoris, nempe quod Canonici, aliique stipendio ducti teneantur sub mortali alta voce canere in Choro, confirmavit S. P. Benedictus XIV. in sua Const. *Cum semper oblatas etc.* directa ad universos Italiæ Patriarchas, Archiepiscopos, et locorum Ordinarios, quæ extat in Bullario *t.* 1. *n.* 103. *pag.* 366. In ea §. 24. declarat, Canonicorum eorum opinionem, qui contendunt, se munus suum implere, dum Choro præsentes adsistunt, licet ipsi sileant, neque aliis psallentibus in cantu se adjungant, a Sacra Congreg. Concilii explosam et improbatam fuisse; quamvis præsumptis consuetudinibus, aliisque fundamentis innixa perhiberetur; ideoque nisi illis, qui ita se gerunt, præsto sit legitimum, ac vigens Apostolicum indultum seu privilegium, verendum esse, ne Præbendarum ac distributionum fructus minime suos faciant, et, quod inde sequitur, ad eorum restitutionem teneantur. Huic rei idem S. Pontifex ultimam manum imposuit in suo Brevi dato ad Patriarcham Aquilejensem Danielem Delphinum anno 1748. die 19. Jan. cujus initium est: *Dilecte Fili ... Praclara decora*: siquidem in hoc non solum confirmat, quæ dixit in laudata Constitutione; sed et omnem de medio aufert ambiguitatem, omnemque ad effugium rimam occludit. Quippe si in priori Constitutione censuit verendum esse jure ac merito, ne Canonici, qui persuasum habent, se muneri suo satisfacere per simplicem in Choro adsistentiam absque divinæ Psalmodiæ cantu, Præbendarum, ac distributionum fructus minime suos faciant, et consequenter ad eorum restitutionem teneantur; in hoc postremo diplomate aperte et absolute pronunciat: *Canonicos Choro quidem interessentes adsistentesque, minime vero canentes psallentesve, nullo pacto ex Præbendis, et distributionibus facere fructus suos, atque restitutioni obnoxios esse et fore.* Legesis etiam ejusdem Pontificis *Instit.* 107. §. 3. *n.* 16. in qua dum adhuc erat Archiepiscopus Bononiensis fuse ostendit, oppositam opinionem et Pontificiæ auctoritati, et Concilii, præsertim sanctioni Tridentini repugnare.

An satisfaciat suæ obligationi privatæ qui submisse dicit in Choro partem suam?

II. Quamvis qui submissa voce dicit Horas non satisfacit Choro, dubitatur, an satisfaciat privatæ suæ obligationi Horarum, dum alii ex sua parte stantes alta voce proferunt? Negative respondet Cajet. t. 1. opusc. tr. ult. resp. 8. idemque repetit in Summula v. *Horæ* §. ult., quem secuti sunt Navarrus, et Armilla; et duas rationes affert: prima, quia non communicat alteri Choro: recitat enim sibi tantum, et non aliis: cum igitur præceptum impleatur per mutuam plurium communicationem, quando a pluribus recitatur; qui non communicat, nequidem satisfaciet privatæ suæ obligationi. Secunda: ut satisfaciat dicendo cum multis, oportet ut partem suam proferat prout est pars illius totius choralis; dum autem profert tantum sibi, non profert ut pars formalis illius totius, sed sibi tantum et materialiter cum aliis; igitur non satisfacit. Alii e contra cum Suarez affirmant, obligationi suæ privatæ satisfacere: quia quamvis ego aliis non communicem partem meam, illi tamen mihi communicant partem suam; et quamvis illi non dicant totum Officium meum; ego illud totum dico secum; nam revera dico partem meam, et ab illis accipio partem suam; ut enim ego hanc vere accipiam, non est necesse, ut et illi accipiant meam; non enim est relatio mutua respectu singulorum, sed duntaxat respectu illius communitatis choralis: unde quamvis revera non satisfaciam Choro, satisfacio oneri meo singulari, quia et pono partem meam, et accipio partem aliorum. Addunt; si quinque dicant Horas, et ex una parte sint tres, duo habentes vocem ita tonantem, et tertius adeo exilem, ut nihil omnino audiatur a duobus ex adverso stantibus, nonne ille exilis vocis satisfaceret, quamvis a Choro duorum non audiatur, nemo ambigit: at unde hoc? nisi quia ipse et ponit partem suam, et accipit audiendo partem aliorum? Ita plane in casu nostro. Et ex his solvere contendunt motiva Cajetani: primum quidem; quia quamvis ipse non audiatur audit tamen alios, quod sufficit ad ponendum quantum ipse private tenetur. Nam si quis recitaret simul cum surdo, qui diceret suam partem dum videt alterum non amplius labia movere, cæterum nil illum audi-

ret, nonne alter audiens satisfaceret? ita in casu: quia in utroque casu audiens ponit quantum debet. Secundum autem solvunt, concedendo quidem, quod non proferret partem Officii ut choralis et solemnis, negando quod non proferret partem officii requisitam a recitatione privata et singulari. Immo instant contra Cajetanum, qui hæc profert in summa'a loc. cit. *Si tamen intelligerem, quod viri timorati consueverunt sic facere, dicerem quod consuetudo bonorum optima est legum interpres*: atqui si rationes ab eo adductæ concluderent, nulla consuetudine oppositum facere liceret; quia rationes illæ concludunt, quod recitare præfato modo sit non integre recitare Officium; nulla autem consuetudine licitum fieri potest, ne integrum recitetur Officium: vel igitur non concludunt, vel si concludunt, non bene concedit Cajet., quod piorum consuetudine id licitum fieri possit. Inter ambas istas opiniones æquali fere probabilitatis gradu gaudentes, propendo in hanc secundam.

Omissio unius Horæ choralis est lethalis. III. In Ecclesiis Collegiatis publico Choro obstrictis etiam unicam omittere Horam est lethale, juxta communem, quia notabiliter violaretur cultus ab illo Choro Deo debitus. Neque Episcopus quoad hoc dispensare potest, nisi ex causa adeo urgente, ut manifestet præceptum publice recitandi non amplius obligare. Immo et omissio alicujus partis quamvis non magnæ, tamen notabilis, ob sui dignitatem puta Cantici *Magnificat*, judicatur in Choro lethalis; ob gravem deordinationem chorali psalmodiæ resultantem. De culpa vero, quæ committitur mutilando divinum Officium in Choro, vel aliquid illi addendo, specialiter disserit doctissimus Suarez r. 13. l. 4. c. 13.

Choro astrictus quando peccet graviter sine causa se absentando? IV. Quando Canonicus choro obstrictus, et voluntarie absens, peccet mortaliter, varia est DD. opinio: laudatus Suarez loc. cit. n. 8. hæc profert: nec propter absentiam unius horæ integræ a choro videtur statim peccare mortaliter; immo aliqui docti existimant, etiam unius diei absentiam non esse rem gravem, quando regulariter servitium chori diligenter et strenue fit; num Graffis c. 52. ait, semel et bis choro deesse non esse mortale; idemque sentit Sylvester v. horæ q. 2. c. 4. Ego vero nolo esse fautor hujus licentiæ, neque judicium meum interponere; nam difficile profecto est in his rebus moralibus in particulari definitum arbitrium proferre; et ideo consulo, ut hæc licentia non facile vel frequenter sumatur, quia est grave periculum peccandi mortaliter: hæc ille doctissimus. Videas igitur quam caute se gerere debeat Beneficiarius choro adstrictus, se a choro absque legitima causa dispensando, ne periculo mortalis peccati exponatur.

Ad satisfaciendum obligationi etiam chorali requiritur attentio interna. V. Probabilius et communius docetur, etiam pro recitatione in choro, necessariam esse attentionem internam, ut obstrictus satisfaciat obligationi chorali. Probatur ex cap. *dolentes* de celeb. Miss. ubi dicitur: *Districte præcipientes in virtute obedientiæ, ut Officium Divinum nocturnum pariter et diurnum, quantum eis Deus dederit, studiose celebrent pariter et devote.* Quæ verba in primis significant præceptum grave; nam districte præcipere in virtute obedientiæ, est usitatus ille loquendi modus, quo Superior sub mortali aliquid præcipit. Quid autem jubet? *ut Officium* in choro; præceptum namque dirigitur ad choro obstrictos; *ut Officium studiose ac devote celebretur*: atqui admittens voluntarias distractiones devote non celebrat; cum devote, et distracte voluntarie sibi invicem contradicant; sicuti ly studiose repugnat mutilationibus aliisque modis integritatem lædentibus: igitur qui distractione voluntaria notabili in choro celebrat Horas, suæ obligationi non satisfacit in choro, neque debito horarum, et ad restitutionem respective tenetur. *Quid dicendum circa restitutionem pro rata?* Quidam tamen id moderantur dicentes, quod si distractus voluntarie, canat; cum serviat choro servitio humano et corporali, non peccet graviter contra justitiam, et idcirco non teneatur ad restitutionem; (dummodo tamen seorsim attente repetat, quæ distractione voluntaria cecinit; sed peccet dumtaxat graviter contra religionem et obedientiam; quia contra relatum præceptum. Idque confirmant ex Conc. Lateran. superius cit., a quo restitutio imponitur *non recitantibus*, nil dicendo de non attendentibus: necnon ex S. Pio V. superius laudato, qui similiter restitutionis obligatione onerat *non recitantes*.

An teneantur supplere qui nonnulla omittunt ut Choro inserviant, vel non percipiunt? VI. Qui prævident quæ canenda sunt, ne deordinatio aliqua oriatur, qui thura parant, organa pulsant, aliaque præstant in servitium chori, et interea omittunt quæ alii canunt, tenentur omissa privatim supplere juxta Navarrum de orat. c. 22. et alios, contra recentiores, qui nedum indicatos, verum etiam illos qui folles elevant, et campanas pulsant mira liberalitate a supplendo dispensant, quamvis etiam notabilem partem omittant. Ratio nostra est, quia facillime vel prævenire possunt, vel postea supplere, ne integritatem ad quam tenentur graviter lædant, cum alioquin actiones supradictæ sint onera consueta et debita ab inservientibus et obstrictis choro. Addendum, quod plerumque actiones morulam longiusculam exigentes, v. g. prævisio canendorum, præveniri debuerunt, ne tempore recitationis omitteretur recitatio. Qui vero legentem non bene percipit vel ob exilitatem vocis, vel ob structuram chori nimium resonantis, dummodo per ipsum non stet, quominus omnia audiat et percipiat, et diligentiam adhibeat ad percipiendum, ad nil supplendum teneri docet Tamburin. l. 2. Decal. c. 5. §. 4. n. 12.; quia hoc modo se gerendo præstat quantum potest; idque forte verum est si modica sint, et sparsim posita, quæ non percipiuntur; sed si ea sint notabilia, videtur quod supplere teneatur, si non pro obligatione chorali, saltem pro privata; quia ex juribus relatis videtur non sufficere attentio ad sonum vocis, sed ad verborum prolationem et perceptionem.

* Haud dubie qui prævident quæ canenda sunt, qui thura parant, qui organa pulsant, aliaque præstant in servitium Chori, si interea omittant quæ alii canunt, tenentur omissa privatim supplere, si omissa notabile quid constituant; et in tali casu ni suppleant, peccant venialiter, vel lethaliter pro quantitate eorum, quæ omissa sunt: at minime tenentur supplere si ob ea exercitia paucos; aliquos versus dumtaxat omittant qui non possunt facile resumi. Hoc clare colligitur ex Innoc. IV. qui in c. 9. *De celeb. Miss.* hæc habet: *Si aliquem versum omittat, non peccat; nec etiam a capite Psalmi propterea revertendum est: quia, si fieret, posset aliquibus scandalum generari sine magna causa.* Si igitur S. P. absolute pronunciat, non peccare qui versum aliquem omittit, neque a capite Psalmi pro-

pter hoc debere ipsam reverti: multo magis a peccato immunes censendi sunt, neque ad supplendum obligari existimandum est, qui prætatis exercitiis occupati, paucos versus omittunt. Non solum autem Tamburini, aliorumque; sed et S. Antonini sententia est, ad nil supplendum adstringi qui legentem non bene percipit vel ob structuram Chori *nimium* resonantis, dummodo per ipsum non stet, quominos omnia audiat, et percipiat, et diligentiam adhibeat ad percipiendum. En S. Præsulis verba *p.* 2. *tit.* 9. *c.* 12. §. 3. *Si quis ergo* (sic concludit ipse post relatam Innocentii opinionem, quod non peccet qui in Divinis Officiis adsistens, illud quod dicit non intelligit, dummodo alias cor ad Deum habeat, et illi psallat) *lectionem, vel aliud quod in Choro legitur, non intelligit propter legentis ineptitudinem, non peccat, dummodo conetur intelligere saltem verba. Sed si propter mentis evagationem non intelligit quæ dicit, vel audit, non est absque culpa negligentiæ aliqua.* Itaque juxta S. Antonin. non peccat qui aliquid, quod in Choro legitur, non intelligit, modo conetur intelligere saltem verba, ac proinde suæ satisfacit obligationi, nec ad supplendum tenetur. Solum culpæ expers non est, quando propter voluntariam mentis evagationem non intelligit quæ dicit vel audit; et in tali casu debere ipsum supplere dubium non est.

Placet hic adjungere doctrinam, quam tradunt PP. Salmant. *tr.* 16. *c.* 1. *punct.* 3. *n.* 18. Illud autem, *ajunt*, ut certum ducimus, quod si semel in choro præter intentionem, bona fide, aut propter errorem, vel inadvertentiam, aliquid prætermittitur, vel mutatur, ut si una Homilia loco alterius, vel una Oratio alterius loco recitetur, vel certe prætermissa sunt, nec tunc, nec postea debent in choro repeti (privatim faciant quidquid voluerint). Quia jam chori obligationi satisfactum est, et licet ex advertentia aliquid omittere sit veniale; ex errore vel inadvertentia, nullum. Tunc autem illud repetere esset confusionem parere, Officium interrumpere, et notam ex se causare; postea ad *nihil* prodest, cum obligatio chori non sit sicut privata, ut invertendo Officium possit supplere defectus; sed solum est, ut Officium debitis circumstantiis persolvatur, quibus deficientibus suo loco, postea eas supplere ad nihil, *nisi* ad notam et confusionem deservit, et forte ad scandalum etc.

Servandum tempus in recitatione chorali.

VII. Celebratio Officii in choro Cathedralium et Collegiatarum peragenda est temporibus, et horis a legitima consuetudine præscriptis: ita ut sub mortali non liceat ea tempora notabiliter prætergredi. Ita Sylvester, Tabiena, Angelus, Navarrus apud Suarez c. 15. n. 12. Et deducitur ex cap. 1. et ex Clement. de celebrat. Miss., ubi præcipitur congruitas temporis. Addunt tamen, posse Episcopum ob rationabilem causam super hac temporis circumstantia dispensare.

§. IV. *De Recitatione privata.*

Quo Breviario quisque teneatur uti?

I. EX communi, quilibet Divino Officio obstrictus tenetur illud recitare juxta Breviarium in sua Diœcesi, aut Religione approbatum; aliter non satisfacit obligationi suæ. Deducitur ex cap. *de iis*, et ex cap. *placuit* d. 12. Item unusquisque tenetur uti Breviario juxta formam a S. Pio V., Clem. VIII., et Urbano VIII. præscriptam, ut patet ex Bullis earumdem, aliter non satisfacit obligationi; illis duntaxat *exceptis*, quos S. Pius excipit, nempe *Capitulis et Monasteriis, quæ a ducentis annis fuerint usi alio Breviario.* Nemini autem particulari horum exceptorum licet uti Breviario ab indicatis Pontificibus approbato, nisi de consensu respectivi Episcopi cum suo Capitulo, vel suæ Religionis; ita probabilior contra nonnullos: sic namque declaravit Sacr. Congreg. apud Garziam de Beneficiis p. 3. c. 1. *n.* 15., quæ de hoc consulta, respondit: *Habentes Breviarium ante ducentos annos institutum, non satisfacere recitando, etiam extra chorum, juxta formam Breviarii novi Pii V., si hoc in sua Ecclesia non fuerit receptum de consensu Episcopi et Capituli.* Et propterea singulæ Religiones aliorum ritum observantes, gaudent suis privilegiis Summorum Pontificum.

Ad quod Officium teneatur, qui in uno loco habitat, et in alio Beneficium habet?

II. Clericus habens in Ecclesia unius Diœcesis Beneficium, et residens in altera Diœcesi, ubi est diversum Officium, probabilius tenetur ad Officium Diœcesis in qua residet. Tum quia valde condecens est, se conformare honestis moribus illorum cum quibus vivitur. Tum quia fortius est vinculum domicilii, quam Beneficii; nam ex terminis illud est Beneficium non obligans ad residentiam. Neque oppositum docet S. Th. a nobis citatus in §. n. 2. quia loquitur de habente plura Beneficia, ut statim videbitur. Unde ob dictam rationem Clericus unius Diœcesis commorans studiorum causa in altera Diœcesi, tenetur hujus Officio se conformare; quia tunc in hac domicilium habet. Si autem ambo isti Clerici bona fide se conformarent suæ Diœcesi, gravis peccati non essent accusandi.

Habens duplex Beneficium in diversis Ecclesiis.

III. Habens plura Beneficia in distinctis Ecclesiis quomodo se gerere debeat in persolutione Horarum, vide S. Th. in dudum laudato §. 2. *n.* 2.

Mutare Officium non licet.

IV. Juxta S. Antonin. p. 2. tit. 9. c. 12. quem sequuntur Bellarm. Vasquez, Suarez, et alii, lethale est mutare Officium diei cum altero aut notabiliter diverso, aut notabiliter breviore. Et de notabiliter breviore extat thesis 34. damnata ab Alex. VII. quæ dicebat: *In die Palmarum recitans Officium Paschale, satisfacit præcepto*: patet enim quam graviter læderet integritatem. Quoad notabilem diversitatem autem ex eo probatur, quod est in præcepto nedum Officium canonicum, sed etiam modus illud persolvendi: qui modus profecto notabiliter alteratur, substituendo voluntarie Officium alterum, loco illius, quod celebrari debet. Hinc qui inadvertenter erravit, unum pro altero recitando, suppleat in quo erravit. Si tamen supplere non possit, nisi nimium deformando Officii ordinem, integrum proprium diei Officium persolvat.

☞ Lubet adjicere quæ ad rem hanc habet Petrus Colet, *p.* 2. *de Relig.* c. 2. *Sect.* 3. *q.* 4. *Si quis,* inquit, *incaute et inadvertenter, modo inadvertentia hæc culpabilis non sit, unum Officium pro alio recitaverit, communior et probabilior docet, eum non teneri ad repetendum, si errorem non animadvertat, nisi post peractum totius Officii recitationem. Si vero post recitatum v. g. Matutinum errorem detegat, probabilius crediderim cum Card. de Lugo, et Ethica amoris* l. 10. c. 21. *residuum ex istius diei Officio posse et debere recitari ex benigna interpretatione mentis Ecclesiæ. Quod si Officium jam recitatum longe brevius esset eo, quod recitandum erat, sequendum est id quod docent Layman.* l. 4. Tr. 1.

c. 5. Bonacina et alii. nempe ut debita fiat compensatio: unde qui loco Officii Dominicæ, octodecim Psalmos continentis, Officium fecisset de Sancto, deberet Psalmos novem primi Nocturni Dominicæ recitare, ne tanta subsit inæqualitas: immo melius fuerit vel totum repetere, si Officium totaliter differat, vel id supplere quod suppleri potest, ut capitula, lectiones, responsoria: modo tamen id sine gravi incommodo fieri possit: hoc tamen sub pœna peccati necessarium esse non puto: et ita judicant viri scientia et pietate conspicui.

Invertere ordinem Horarum quando sit peccatum?

V. Invertere ordinem hoc modo, quod incipiatur Officium crastinum, ante persolutum hodiernum, si absque ulla intempestiva præventione, aut nimia dilatione hodierni fiat: et præcipue si ex aliquo honesto motivo, nullum peccatum committi, mihi probabilius apparet, quia nullus defectus committitur neque contra hodiernum Officium, neque contra crastinum: non contra hodiernum, quia et suis temporibus recitatur; et ordo partium ejusdem servatur; non contra crastinum, quia jus jam possidet recitandi matutinas crastinas vespere hodierno: unde igitur peccatum veniale, quod communiter asseritur? unde lex id prohibens? Inversio autem Horarum ejusdem diei sine causa facta, nimis manifeste est peccatum veniale, eo gravius, quo major est; quia violat ordinem divini cultus ab Ecclesia præscriptum. Dixi sine causa, quia si fiat vel ob motivum concurrendi cum aliis ad chorum, habito antea impedimento; vel ob motivum habendi socium qui adjuvat phantasiam scrupulis vexatam etc., nullum erit peccatum. Invertere demum partes ejusdem Horæ advertenter et deliberate absque ulla causa, non vacat a mortali: quia implicitum contemptum involvit ordinis ab Ecclesia statuti. Dixi absque ulla causa: quia si v. g. carens Breviario, et prævidens sibi deficiendum tempus ordinate recitandi dum habuerit Breviarium, interea dicat memoriter omnes psalmos cum antiphonis, et responsoriis; reservans lectiones, habito Breviario, legendas, non peccat; quia præstat id quod potest.

☛ Oppositum post Doctores plures sustinent PP. Salmant. *Tr. 16. de Horis Can. c. 2. punct. 2. n. 10.* qui hisce verbis difficultatem hanc proponunt, atque resolvunt: » An vero, *inquiunt*, sit peccatum mortale in eadem Hora ordinem invertere, ut prius in Matutino Lectiones perlegere quam Psalmos recitare, Laudes ante Matutinum dicere, et postea simul Lectiones, unum Psalmum ante alium recitare, Preces, Antiphonas, aut Capitula ante Psalmos dicere, etc. Respondetur, non esse peccatum mortale, etiamsi absque causa fiat, si cum illa, nec veniale; erit tamen veniale hæc inversio absque causa, et quidem gravius quam ipsas Horas inter se invertere. Quod autem hoc non sit mortale (secluso scandalo et contemptu) probatur, quia partes cujuslibet Horæ seorsim sumptæ habent completam significationem, nec una ab alia dependet, et uniuntur potius per aggregationem, quam per continuationem, cui aggregationi non obstat hæc inversio, et mutatio «. Sic illi.

* Verum ratio hæc minime satisfacit, neque satisfacere potest, cum nullius prorsus ponderis sit, ac momenti, ut nemo non videt: unde recedendum non esse arbitramur a sententia Auctoris, qui statuit non esse immunem a mortali, qui invertit partes ejusdem Horæ advertenter, et deliberate absque ulla causa.

Non est lethale celebrare Missam ante persolutas matutinas.

VI. Probabilius videtur cum Sylvestro, et Soto, et aliis multis, contra alios, quod celebrare Missam non persolutis matutinis, quamvis absque ullo honesto motivo, sit quidem veniale gravissimum, nequiquam mortale. Ratio est, quia non extat hac de re præceptum neque ab Ecclesia impositum, neque consuetudine introductum; nam quoad præceptum, nullibi invenitur. Dices, inveniri in Missali Rom. ubi in tit. de defect. in celebr. Missæ c. 10. dicitur: *Si celebrans saltem matutinum cum laudibus non dixerit*: cum autem hæc verba ibi proferantur relative ad c. 1. in quo dicitur: *Alii vero sunt defectus, qui in Missæ celebratione occurrentes, etsi veritatem Sacramenti non impediant, possunt tamen cum peccato, aut scandalo contingere*; igitur celebrare ante Matutinum persolutum erit cum peccato. Resp. cum peccato aut veniali aut mortali, concedo; semper mortali, subdistinguo: si fiat cum contemptu, aut scandalo, concedo: si ex sola negligentia, nego consequentiam; et retorqueo argumentum. Ex eodem Missali et dicto tit. c. 8. recensentur defectus dispositionis animæ in ministro, neque inter eos recensetur omissio Matutini: igitur ex eodem Missali omissio Matutini non judicatur dispositio necessaria, quæ sine mortali prætermitti nequeat: vel ergo deficit Missale cit. c. 8. in re gravissima: vel non est mortalis dicta omissio. Item in eodem Missali præscribitur, quod ante celebrationem Sacerdos aliquo saltem brevi tempore orationi vacet, quod tamen a nemine dicitur jussum sub mortali; igitur neque Matutini persolutio, eo quod horarum persolutio non est per se intenta, ut sit præparatio ad Missam, sed est intenta ad Deum colendum, si privata, et ad populos etiam ad Deum benedicendum excitandos, si publica: cum igitur magis per se connectatur cum Missa præparatio brevis saltem orationis quam horarum recitatio; et nihilominus omissio orationis non est lethalis, multo minus erit omissio Matutini. Immo etiamsi concederetur (quod tamen non constat) recitationem Matutini intentam esse, ut quid ordinatum ad celebrationem, ita ut una debeat alteri succedere; nihilominus inversio talis ordinis nequiret rationabiliter redargui ut mortalis. Etenim certum est, in Horis canonicis inter se invicem magis intentum fuisse ordinem, quam inter matutinas et Missæ celebrationem, quandoquidem horæ sunt unum totum integrale, quod non verificatur de matutinis et celebratione: et tamen juxta omnes, inversio ordinis horarum ex se non est lethalis; igitur multo minus inversio prædicta. Quod vero neque ex consuetudine hæc inversio sit gravis ex eo probatur; quia non sufficit ad inducendum ex consuetudine obligationem sub gravi, quod ita consueverit fieri, sed insuper quod consueverit fieri eo animo, eaque intentione introducendi, et firmandi obligationem, ut vidimus in c. de leg. §. 12., et omnes fatentur; atqui nunquam ostenditur, hanc consuetudinem fuisse tali animo observatam aut observari, sed dumtaxat quia tempus talium actionum ita postulare videtur; nam matutinæ persolvuntur nocturno tempore, celebratio vero Missæ diurno; et proinde si plerumque illæ præmittuntur isti, id non fit animo firmandi obligationem, aut consuetudinem obligantem cum multi doctissimi eam non receperint, neque recipiant. Neque sufficit asserere consuetudinem obligantem, nisi probatur, ut docet etiam Navarrus super cap. *placuit*

dist. 6. n. 186., alioquin in hoc nobis adversarius. Loquimur autem dumtaxat de recitatione privata: nam de chorali aliter esset dicendum.

Licet dividere Matutinum a Laudibus in recitatione privata.

VII. Matutinum posse in privata recitatione a Laudibus separari probabilius videtur: etenim apud plures doctissimos de Divinis Officiis Scriptores, Amalarium, Rabanum, Rupertum, Rodulphum, et Hugonem Victorinum, nec non ab Archidiac. in cap. *præsbyter*. 91. a Card. Turrecremata ibid. q. 1., et a Navarro in Ench. de orat. c. 3. n. 27., octo enumerantur Horæ canonicæ, et secundum hanc horarum enumerationem, indubitabile est, licitam esse dictam separationem. Licita nihilominus verificatur, etiamsi septem enumerentur, ut communiter fit; quia primæva institutio et antiquus mos fuit, illas separare: et propterea octo enumerabantur: neque modo extat ulla prohibitio in contrarium. Advertat autem qui ita dividit, concludere matutinas cum *Te Deum* si dici debeat, cum oratione, et *Pater noster*. In publica autem et chorali recitatione

In publico, standum consuetudini.

standum est consuetudinibus locorum, quas sine gravi reatu præteriri nequimus. Dividere autem nocturnos sine ulla causa, et per tempus non enormiter longum; putarem cum multis non esse mortale, cum sint quædam partes velut in se consistentes, et completæ. Immo severus ille scriptor Henricus a S. Ignatio, absque ulla limitatione, posse separari docet lib. 10. c. 23. n. 156.

Sejunctio partium ejusdem Horæ quando lethalis?

VIII. Probabilius et communius est, quod interrumpens eamdem horam voluntarie, et sine ulla honesta causa, atque ad tempus ita prolixum, ut apud prudentes discontinuetur totum illud morale et integrale, quale est unaquæque hora, peccet lethaliter, nisi totam repetat. Quia nedum committitur notabilis irreverentia Divinæ Majestati in cultu alioquin debito; verum etiam non satisfit obligationi Horarum; quæ in eo consistit, ut taliter recitetur Officium, ut singulæ horæ remaneant quid unum morale Deo oblatum: atqui sejungens præfato modo aliquam horam, efficit, ut nequeat amplius reputari unum quid morale, quia unitas moralis consurgit ex coadunatione partium moraliter conjunctarum; quando autem intervenit adeo longa sejunctio, imperceptibilis est moralis conjunctio, ergo neque totalitas, neque unitas integralis: immo quis cordatus excusabit talem modum laudandi Divinam Majestatem, prece stricte debita, a manifesto contemptu?

Quomodo alternatim dicendum?

IX. Quamvis licita sit et commendabilis alterna et bina Horarum recitatio, non tamen terna vel quaterna, ut singuli unum versum dicant; quia est contra consuetudinem Ecclesiæ, nec persolverent quantum debent: sint igitur quot velint, duo tantum chori fieri possunt, et bina tantum alternatio. Lectiones possunt ab uno recitari, et ab altero Responsoria, ab alio Antiphonæ, vel ab eodem qui Responsoria legit. Debet autem tam solus recitans,

Qua integritate?

quam alternatim recitantes, ita recitare, *ut non in gutture, neque inter dentes, seu deglutiendo, ac syncopando dictiones,... sed debent verbis distinctis peragere*, ait Conc. Basileen. sess. 21. §. 4. Unde qui his indecentibus modis plura modica obtruncaret, ita ut tandem notabilis pars ex omnibus omissis in unum collectis assurgeret, graviter peccaret, juxta omnes; si autem tanta non sit, venialiter. Heu quot venialia e plurimis committuntur! immo et mortalia, si non certa, saltem dubia!

Quantæ omissio lædat notabiliter integritatem?

X. Omittere aliquam Horam, quantumvis parvam, juxta omnes est lethale; tum quia unaquæque Hora est pars notabilis respectu totius Officii: unde possit etiam seorsim præcipi sub gravi; tum quia notabiliter deformat coordinationem in Officio ab Ecclesia dispositam. Probabilius videtur, quod quantitas medietatis circiter unius horæ parvæ, puta Tertiæ, voluntarie omissa, sit sufficiens ad lethale; quia etiam ista omissio notabiliter deformare videtur pulchritudinem coordinationis in Officio. Quapropter gravitas omissionis non est pendenda respective ad horam aliquam, ut putant aliqui dicentes, quod quarta pars unius Horæ non sit materia gravis: quia hoc modo quarta pars Matutini dominicalis non esset gravis omissio, dum tamen excedat quantitatem integrarum Vesperarum, quæ a nemine levis reputatur: est igitur gravitas omissionis pendenda in se, et quæ respectu singularum horarum verificari queat: hæc autem videtur esse quantitas perveniens ad latitudinem dimidiæ circiter horæ parvæ.

Omittens Horas quot peccata committat?

XI. Omittens omnes Horas unius diei non septem peccata, sed unum tantum committit lethale, æquivalens septem lethalibus minoribus; quia probabilius non sunt septem præcepta, sed unum dumtaxat, comprehendens totum Officium, quod est unares tantum, unumque totum partibus assurgens. Tenetur tamen omittens confiteri quot horas omiserit; quia pluritas alterat notabiliter judicium sacramentale, et est circumstantia in infinitum aggravans.

Quo tempore Horæ persolvendæ?

XII. Tempus Horarum private persolvendarum, ne graviter peccetur, est totum tempus diei naturalis, nempe a puncto transacto mediæ noctis diei præteritæ usque ad punctum mediæ noctis diei præsentis, et patet ex c. 1. de celebr. Miss. Tempus itaque necessario observandum juxta partitionem consuetam obligat sub gravi solum pro celebratione et recitatione chorali Ecclesiarum Collegiatarum, ut dictum est §. 3. n. 7. Nihilominus qui private recitando aut nimis differt, aut nimis prævenit absque ulla causa, peccat venialiter, ex communi; quia sine causa non se conformat intentioni Ecclesiæ, quæ est, ut etiam privatim recitantes diversis illis temporibus Divinam collaudent Majestatem; omnibus horis tot tantisque peccatis hominum lacessitam.

* Legatur *Instit*. 24. Emin. Card. Lambertini, postea S. P. Benedict. XIV. in qua 1. agit de hora, qua Matutinum privatim recitari potest. 2. de antiqua Divini Officii denominatione, et etymologia. 3. pandit ex quo fonte Breviarii nomen, illudque Horarum Canonicarum dimanaverit. 4. disserit de culpa, quam illi contrahunt, qui absque vera et legitima causa huic muneri non satisfaciunt. 5. tandem de tempore, quo Horæ Canonicæ Matutinum, et Laudes persolvendæ sunt.

Quo loco Horæ privatim persolvendæ?

XIII. Omnis locus est idoneus ad private satisfaciendum obligationi Horarum, ne peccetur lethaliter. Conveniens tamen est, et quidem urgenter, quod, nisi justa causa aliter fieri postulet, locus debeat esse decens Divinas laudes Dei Majestati offerendas: quapropter a veniali magis minusve pingui non vacat, qui in loco indecenti, puta in lecto recubans, aut alio indecentiore Horas persolvit: si tamen etiam scandalum pusillis ingeri possit, esset lethale.

Qua voce?

XIV. In privata recitatione solius persolventis Is debet tali voce proferre, non ut audiatur ab adstantibus, ut contendunt aliqui, neque tali, ut seipsum non audiat, nisi surdus sit, neque tali, ut exteriori strepitu non impediatur; sed tali, ut seipsum audire possit; quia præcipitur oratio vocalis; ergo tali, ut recitans certus sit moraliter, se præceptum adimplevisse eo modo, quo orationes vocales communiter persolvi consueverunt: id autem vix alio modo fieri potest, quam ita verba proferendo, ut proferens seipsum audiat, aut audire possit: qui igitur ita recitaret, ut articularet verba solis labiis nihil se audiendo, juxta probabiliorem non satisfaceret.

Qua attentione?

XV. Attentionem saltem exteriorem in recitandis Horis necessariam esse, ut satisfiat obligationi, conveniunt omnes, videlicet ne recitans faciat simul actiones de se impeditivas attentionis internæ, ut legere alia, pingere etc. Ratio manifestissima; quia saltem id postulatur a verbis canonis superius relati *studiose et devote*. Sed insuper necessario requiri attentionem etiam internam, communior est et probabilior. Nomine autem attentionis internæ pluribus in locis explicat S. Th. quid significetur, nempe *una, qua attenditur ad verba, ne in eis erret: secunda, qua attenditur ad sensum verborum: tertia, qua attenditur ad finem orationis, scilicet ad Deum, et ad rem pro qua oratur*. 2. 2. q. 83. a. 13., et in 4. d. 15. q. 4. a. 2. q. 5. *Primo est attentio ad verba, quibus petimus: deinde ad petitionem ipsam: et ad ea quæ petitionem ipsam circumstant, sicut est necessitas pro qua petitur, et Deus qui rogatur, et alia hujusmodi: et quæcumque harum attentionum adsit, non est reputanda inattenta oratio*: aliquam igitur harum attentionum necessariam esse in recitante Horas, ut satisfaciat suo debito docet idem S. Th. loc. ult. cit. q. 4. his verbis: *Attentio requiritur ad evitandam transgressionem quæ est in illa oratione, quæ est in præcepto*: atqui Horarum recitatio est oratio præcepta; igitur qui voluntarie et notabiliter non attendit, transgressionem committit; et quidem lethalem: nam de hac necessario intelligendus est S. D., quia distinxit orationem, quæ est in præcepto ab altera non præcepta; et cum alioquin, in quacumque oratione adsit voluntaria evagatio, sit peccatum veniale; ne distinctio posita a S. D. dicatur superflua, intelligendus erit respectu orationis præceptæ, de transgressione mortali. S. Doct. sequuntur omnes discipuli, et quamplurimi extranei, contra non paucos recentiones, quorum opinio a Cabassutio 3. p. q. 83. a. 6. dub. 2. appellatur *falsissima et prorsus improbabilis*, a Julio Mercoro in Cas. p. 3. a. 9. *laxa nimis*, et a. 28. *improbabilis*; et ante istos a Suarez lib. 4. c. 26. *practice non probabilis*.

Nedum externa, sed etiam interna.

Afferuntur fundamenta.

XVI. Primum fundamentum petitur ex supra laudato canone *dolentes*, quo præcipitur, ut Officium *quantum Deus dederit, studiose et devote recitetur*; atqui recitans evagatione mentis voluntaria ad res profanas, et nullo modo divinas, ex terminis devote non recitat; igitur si partem notabilem ita recitet, peccabit lethaliter, neque satisfaciet. Et confirmatur: quia illis verbis canonis præcipitur oratio vocalis; atqui attentio interna est de substantia et essentia orationis cujuscumque, cum juxta omnes sit ascensus mentis ad Deum; igitur qui orat cum distractione voluntaria, neque orat, neque ascendit mente ad Deum, sed ab illo recedit peccando venialiter, si oratio non sit in præcepto; et proinde mortaliter, si sit præcepta. Addo: si quis persolvit orationes, immo et Horas canonicas ex voto oblatas Deo, juxta omnes non implet votum, si voluntaria et notabili distractione illas recitet, quia hujusmodi oratio non est oratio: atqui ea obligatio, quam sibi imponit vovens, imponitur Clericis a præcepto; igitur etc.

Occurritur objectioni.

XVII. Respondent adversarii dicentes, præceptum Ecclesiæ non esse de vera oratione facienda; eo quod nequeat præcipere actus interiores, cujusmodi est interior attentio. Quot verba, tot mendacia: in primis falsum est, Ecclesiam non præcipere in Horis veram orationem; quandoquidem præcipit Dei laudem veram, et proprie dictam; præcipit igitur etiam veras orationes eisdem laudibus comprehensas. Immo cum nihil magis necessarium adultis habeatur in Scripturis vera oratione, si Ecclesia hanc præcipere nequiret, careret potestate jubendi id quod est animabus adeo necessarium; quo nil absurdius dici potest. Etenim etiam dato, quod nequeat directe præcipere actus mere interiores (quod non est certum, immo plures doctissimi negant); potest tamen eosdem indirecte præcipere, præcipiendo illos exteriores, ad quorum substantiam requiruntur interiores: et hoc modo præcipit auditionem Missæ, usum Sacramentorum, qui actus necessario requirunt actus interiores; et propterea damnavit docentes, quod solis actibus exterioribus præceptis satisfiat, etsi careant actibus interioribus: similiter itaque in casu nostro.

Quando censeatur notabilis distractio?

XVIII. Si interroges, quid significetur nomine distractionis notabilis? Resp. cum communi nostrorum, significari quod quis per notabilem Officii partem, et quidem, puto, æqualem illi, quæ violat integritatem quantitativam, advertens se esse distractum, non studet se iterum recolligere, sed permittit sufficienti advertentia distractionem progredi, et suam mentem rapi ab objecto distrahente, quamvis expresse non dicat, nolo attendere; quia hoc modo se gerendo sufficienti advertentia admittit distractionem, quæ evadit implicite et virtualiter voluntaria; si autem non perfecte advertat se esse distractum, quamvis longo tempore recitet, etsi peccatum veniale committat ex semiplena advertentia ad distractionem, graviter non delinquit.

Quænam intentio requiratur?

XIX. Intentionem actualem, et formalem Deum laudandi etc. optimam esse, nemo ambigit, et a piis procurandam. Verum ad satisfaciendum suæ obligationi, sufficientissimam esse illam, qua quis ad recitandum accedit animo implendæ suæ obligationis; immo et sufficere ad comprobandam hujusmodi voluntatem, quod, etiam nullum eliciendo actum, ex pia quadam consuetudine, voluntarie recitationem perficiat, qua satisfacere consuevit suæ obligationi, communis sententia est: hujusmodi enim leges nil aliud postulant, quam voluntariam positionem actus præcepti, quin requiratur alius actus reflexus volendi satisfacere; quandoquidem ipsa voluntaria positio actus præcepti, est reapse actualis impletio obligationis, ut diximus in c. de Leg. §. 7. n. 1. Quamvis autem requiratur intentio colendi Deum, sicuti per recitationem Horarum intendit Ecclesia; virtualiter tamen elucet hæc intentio in eo, qui voluntarie accedit ad Horas persolvendas, intuitus a cognitione suæ obligationis,

easdemque recitans attentione debita; eo enim ipso laudat et colit Deum, absque eo quod teneatur actum reflexum facere volendi illa lectione laudare Deum, quem jam laudat, eamdem modo debito peragendo.

Quomodo persolvens Horas sine animo satisfaciendi, satisfacere possit?

XX. Si quis persolvat Horas debito modo, sed animo recitandi dumtaxat ex devotione, et animo expresso nolendi tunc satisfacere, sed denuo recitandi; non tenetur illas iterum recitare, dummodo voluntatem priorem deponat, et illam accomodet conformetque præcepto, dicendo se velle satisfecisse per anteriorem recitationem; ita mihi probabilior cum Vasquez, Suarez, Valentia, Arragonio, et aliis contra alios æque graves. Ratio est, quia recitans modo debito, facit totum id quod est a præcepto impositum; igitur posuit in re opus impositum; ergo ex vi operis facti satisfecit præcepto. sufficiet itaque, ut mutet voluntatem, eamdemque præcepto conformet: etenim obligatio iterum recitandi certe non oritur ex præcepto, quod est unius dumtaxat recitationis debito modo peragendæ; neque oritur ex prima voluntate recitantis, quæ destruitur per actum subsequentem volendi satisfecisse; igitur ex nullo capite oritur obligatio novæ recitationis. Supponimus namque, neque jurasse, neque votum emisisse iterum recitandi; quia tunc ex novo hoc vinculo teneretur.

Solvuntur motiva adversæ opinionis.

XXI. Audiamus et solvamus motiva contrarie opinantium: Recitatio prior non fuit voluntaria, immo cum voluntate repugnante. Item qui votum habet recitandi Psalmos, si illos recitet voluntate contraria, tenetur ad novam recitationem. Tandem qui debet alicui centum, si centum donet eidem, dicens se alia centum soluturum pro debito, ad id tenetur. Resp. ad primum, negando antecedens; si intelligatur de voluntarietate ad opus præceptum requisita; et concedendo, si de voluntarietate satisfaciendi; at hæc suppletur per subsequentem voluntatem, ut explicatum fuit. Duo exempla opposita ad nihilum valent: non primum, quia qui ex voto recitare tenetur, sua voluntate sibi imposuit hoc onus, quod perseverat sumet voluntate, quæ noluit per anteriorem recitationem satisfacere: unde declarando, se nolle satisfacere per illam recitationem, virtualiter votum renovavit iterum recitandi: qui autem recitat ex præcepto, et ponit opus quale ponendum est, velit, nolit, ponit opus ex se adimpletivum præcepti; unde si suppleatur defectus voluntatis per subsequentem voluntatem, habetur totum id, quod ad plenam satisfactionem requiritur. Et in casu quo non suppleret per novam subsequentem voluntatem, peccaret quidem, sed non omissione rei præceptæ, cum illam voluntarie posuerit, quamvis non voluntate implendi præceptum: at peccaret peccato inobedientiæ contra legem naturalem, voluntatis nempe et affectus repugnantis se submittere Legislatori. Similiter ad aliud exemplum: qui alicui donat id, quo posset extinguere debitum, sua voluntate ponit novum titulum, nempe donationis, sibi tollentem jus satisfaciendi per rem donatam; quia donatario acquisitam per donationem, et non per debiti solutionem.

* Vide quæ ad rem hanc adjunximus *tr.* 1. *c.* 2. §. 7. *post n.* 5.

§. V. *De Causis excusantibus a recitatione Horarum.*

I. PRima causa excusans est Impotentia: hæc tamen non verificatur de innodato censuris, degradato, condemnato ad triremes, si ei vacat; quia sicut potest Deum aliis precibus orare, ita et Horarum recitatione; nec debet ex iniquitate sua levamen reportare. Neque excusat naturalis oblivio illum, qui aliquoties expertus suam oblivionem, non curat signis aliquot necessariis videndis suæ infirmæ memoriæ subvenire; unde peccat si ex oblivione alias experta deinceps omittat. Neque excusatur qui ignorat quomodo persolvi debeat Officium; quia antequam acceptaret ministerium, cui tale onus adnectitur, tenebatur prius scire quomodo persolvendum sit. Carentia inculpabilis Breviarii, puta furto sublati, dispensat a recitandis iis, quæ quis memoriter non tenet, ad quæ nihilominus obligatur; sicuti ad quamprimum sibi providendum de Breviario. Impeditus loqui ob infirmitatem in lingua, censetur impotens; nec tenetur alium audire, neque mente recitare; quia impeditur a substantia præcepti, quæ est de recitatione vocali: ita communis: laudabiliter tamen ageret, si, potens, legeret, et mente lectionem comitaretur. Qui non potest solus recitare, potest autem cum socio sine magno suo incommodo, et potest socium habere, tenetur adhibere socium: ita Navarrus c. 11. de orat. n. 5. et seq., et Suarez c. 27. n. 13.; quia tenetur suæ obligationi satisfacere meliori modo quo potest, dum sine magno incommodo potest.

Ex causa impotentiæ qui nam excusentur. Non a censura affecti.

Non obliviosi.

Non ignorantes, quomodo persolvatur.

Excusat carentia inculpata Breviarii, non tamen a toto.

Quid de infirmato in lingua?

Quid de non potente sine socio?

Quid de cæco?

II. Cæcus, si Beneficiarius sit, tenetur choro interesse cui ex Beneficio addicitur, et de hoc extat declaratio S. Congreg. Conc. super sess. 24. c. 12. *Cæcus non excusatur a recitatione sacrorum Horarum, si Beneficium obtineat, licet in aliis sit privilegiatus.* Hinc communior et probabilior docet cum Navarro loc. cit. n. 13., et Suarez loc. cit. n. 14. quod etiam alii Beneficiarii ad id teneantur; et primo si socium habere nequeant, recitare memoriter, quæ possunt; quia, si non possunt totum persolvere, tenentur ad eam partem quam possunt: idque ut verum admitti debet, maxime post thesim 54. reprobatam ab Innoc. XI. de majori parte ad se trahente minorem. Immo addunt, quod si possit habere socium, cum quo alternatim dicat, et a quo audiat, quæ ipse legere non potest, teneatur, etiamsi aliquod incommodum subire deberet pro obtinendo socio, Capellano, famulo etc.; ut verificetur, facere quantum moraliter potest. Si vero sit simplex Clericus, aut Religiosus; dicat quod memoriter scit, et si possit sine expensis habere socium, adhibere tenetur. Consultius tamen agent, si a Sacr. Cong. impetrent commutationem Horarum in alias preces.

De Canonico, qui cæcitatis exitium incurrit, de quo Auctor sermonem habet initio *n. præc.*, aliter sentit Card. Lambertinus *Instit.* 107. §. 8. *n.* 45. aliis innixus Sacræ Congreg. Decretis. „ Cæcus quidem Canonicus, *ait*, inter ægrotantes numerandus est. Ipsi plura Sacræ Congreg. Decreta suffragantur: *Non teneri* (ipsa respondit) *Horis Canonicis interesse* (videlicet cæcum indicat), *nec in Choro eam Officii partem quam memoriter tenet, recitare, et nihilominus lucrari distributiones quotidianas perinde ac si interesset.* In controversiam venit, utrum cæco

distributiones ab ea die concedi deberent, quo lumen oculorum amisit, an vero a die, quo se tanquam præsentem æstimari velle declaravit? Sacra Congreg. *die* 29. *Janu.* 1661. respondit, tribuendas cæco distributiones a die, quo lumine caruit. *a*

Quid de surdo? III. Surdus non dispensatur ab horis, cum legere possit; et si esset simul cæcus, teneretur tantum ad ea quæ memoriter tenet. Petat autem et ipse commutationem in alias preces. Si autem hic cæcus et surdus ob beneficium teneatur choro interesse, non dispensatur ab eodem, præstando assistentiam personalém, cum aliud præstare nequeat, ut ait Suarez n. 18.

* Surdus quidem, ut distributiones lucretur, debet præsentiam præstare in choro, *ex Sac. Congreg. Episcop. et Regul. in Theanen.* 22. *Martii* 1619. Si vero esset simul cæcus, dispensaretur a choro non ratione surditatis, sed ratione cæcitatis ut ex dictis paolo ante constat, et ex declaratione *Sac. Congreg. Episcop. et Regul.* 21. *Augusti* 1818. *et Sac. Congreg. Concil.* 20. *Julii* 1629.

Quinam infirmi excusentur? IV. Secunda causa dispensans est infirmitas, et circa istam hæc statuitur regula a Theologis, quod si infirmitas talis sit, ut compatiatur recitationem horarum vel in toto vel in parte, ad illam teneatur infirmus; si de hoc prudenter dubitetur, standum erit judicio periti, probique medici; qui tamen rationem habere debet indolis infirmi; quorum aliqui nil omnino gravantur recitando Horas, præcipue dum socium habent, qui legat; et sicut loquuntur eum aliis etiam non modice, ita et cum Deo; alii autem sunt scrupulis importunis vexati, qui nonnisi magno angore horas persolvunt: qua ratione habita, prudens medicus judicet. Si demum etiam medicus dubitet; tunc recurrendum est ad Superiorem, qui postquam Deum invocaverit, definiat quid in Domino censuerit expedire, tam quoad exemptionem, quam quoad obligationem in toto vel in parte; et præcipue si exemptio debeat esse diuturna. Et quoad hoc notanda est thesis supra indicata et reprobata, in qua dicebatur: *Qui non potest recitare Matutinum et Laudes; potest autem reliquas horas, ad nil tenetur, quia major pars trahit ad se minorem.*

Quanam febres non excusent? V. Laborans febri quatriduana, vel triduana per se non eximitur ab onere Officii, cum possit vel prævenire horas febriles, vel post easdem differre, ut docent Navarrus, Arragonius, et Suarez. Dixi per se, et ex natura hujusmodi febrium; nam si recitatio totius vel partis Officii prævideatur graviter nocitura, abstinendum erit.

Impeditus ab Horis non tenetur ad opus pium. VI. Impeditus ob infirmitatem ab Horis, non tenetur aliud opus pium subrogare, ut tenet probabilior contra quosdam nimium severos; quia tale onus a nullo jure imponitur, et alioquin jure communi lex, quæ ad determinatum opus obligat, si illud impleri nequeat, non inducit obligationem alterius operis substituendi, ut videre est in aliis præceptis Ecclesiasticis.

Metus gravis excusat ab Horis. VII. Cum ad causam infirmitatis reduci soleat ab Auctoribus metus gravis, ideirco dicendum, quod prudens metus aut mortis incurrendæ, aut alterius gravis mali, excusat, dummodo absit contemptus Religionis: v. g. iter ago eum hæreticis, ex quorum verbis et factis prudenter timeo, quod si me noscant personam Ecclesiasticam, graves vexationes sint illaturi, a quorum continua societate nulla diei hora me elongare possim: sufficit quod ea recitem quæ memoriter teneo, quin extraham ex crumena Breviarium ad legenda reliqua, ne me eisdem manifestem. Ratio est: quia lex positiva humana non obligat cum tanto onere, et alioquin ex charitate mihi debita consulere teneor meæ indemnitati. Ex hoc similia resolvas.

VIII. Altera solet afferri causa excusans, nempe actio præstantioris perfectionis. Verum circa hanc distinguendum videtur. Nam si actio impediens recitationem horarum oriatur ex obligatione justitiæ, et frequenter afferat hoc impedimentum, tenetur obligatus ad horas tale ministerium dimittere, quia velle illud retinere, esset velle causam omissionis præcepti; si autem impedimentum illud per accidens et valde raro eveniat, tunc cum persona versetur inter duas obligationes, quæ, ut supponitur, simul componi nequeunt; illa præferenda est, quæ magis urget, minusque scandalum parit: et quemadmodum alia Ecclesiastica præcepta omitti possunt in casu urgentiori; ita etiam omitti potest persolutio horarum. Quando vero actio impediens recitationem horarum postulatur a charitate, et similiter non eveniat frequenter, atque urgentius appareat motivum charitatis horarum persolutione; hæc omittatur, et illa impleatur. Dixi, quod non eveniat frequenter; quippe quod non soleant isti casus cum persolutione horarum incompatibiles frequenter evenire: si enim nimia frequentia occurrent, consulendus esset Prælatus doctus et prudens, et juxta ejus iudicium opus esset se dirigere. Advertendum est, quod voluntarie suscipere hujusmodi occupationes, quibus frequenter adnectitur incompossibilitas horarum, sit ex communi illicitum; quia non sunt ex propria electione suscipiendæ occupationes obstantes oneribus proprii status. Væ igitur illis concionatoribus, qui in Quadragesima solius prædicationis motivo horas omittunt, et multo etiam magis, si ipsi prædicationem sibi procurarunt: iterum væ! quippe quod tempore, quo intensiores preces offerre debent, etiam obligatione affectas omittunt: quorum unum et ego novi, alterius Instituti alumnum, penitus indocilem suasionibus amicorum, et motum sola auctoritate quorumdam Scriptorum laxiorum; a Deo tamen punitum, qui in ætatis suæ flore morte correptus fuit. *Quando actio præstantioris perfectionis excuset ab Horis?*

IX. Dispensatio concessa, etiam a Pontifice, sine justa causa beneficiario ab horis recitandis, absque substitutione alicujus alterius oneris, est invalida. Ita Panormitanus in c. 1. de celebr. Miss., Card. Turrecremata in c. *Eleutherius* d. 19. q. 5., Angelus v. Horæ n. 6., Rosella v. Horæ n. 13., Major in 4. d. 12. q. 6. ad 1. Fundamentum autem hujus assertionis, (cui plures contradicunt, fatentes quidem illicitam sed validam) ex eo pendet, ut videatur an respectu beneficiarii horarum persolutio sit de jure naturali; an vero de jure duntaxat Ecclesiastico: si enim probetur esse de jure naturali, jam patet, quod sine justa causa, sit indispensabilis etiam a Romano Pontifice, ut etiam docet S. Thomas quodlib. 4. a. 13. *Circa ea, quæ sunt juris naturalis, Papa dispensare non potest; quia ista habent efficaciam ex institutione Divina.* Quod autem talis sit horarum persolutio respectu beneficiarii, præcipue si nullum aliud onus ex beneficio habeat, ex eo probatur; quia persolutio horarum oritur ex quodam contractu inter institutores beneficiorum, et beneficiarium. Beneficia enim instituerunt illi, ut a bene- *Dispensatio sine causa ab Horis in Beneficiario est invalida.*

ficiario susciperetur onus laudandi Deum horarum recitatione, et præcipue si aliud onus non exegerint: quandoquidem beneficia nil aliud sunt, quam oblatione s fidelium, eo fine factæ, ut ipsis congrue alantur Ministri Ecclesiæ: et ipsi vicissim præstent onera laudandi Deum, eidemque variis modis et ministeriis inserviendi; unde est contractus ex illis innominatis, qui dicitur, *do, ut facias*: qui igitur pro beneficio suscepto nullum aliud onus habet præter horas, contra jus naturale hujus contractus dispensabitur, si absque justa causa dispensetur; et nisi aliud onus circiter æquale subrogetur; nam graviter defraudatur intentio institutoris beneficii, qui non contulit Ecclesiæ sua bona, ut ditiores faceret, et molliores redderet Ministros Ecclesiæ; sed ut ipsi cultum Deo exhiberent recitatione saltem horarum canonicarum: et idcirco quæstio restringitur ad beneficiarios, et non ad simplices Clericos, quorum obligatio ad Horas, utpote orta ex mero jure Ecclesiastico, si sine causa fiat, quamvis illicita, valida tamen erit; quia Pontifex super universum jus Ecclesiasticum potestate gaudet: non autem super naturale, in quo fundatur onus horarum respectu Beneficii: et dixi, præcipue si nullum aliud onus ex Beneficio habeat, quia respectu beneficiariorum, qui alia etiam onera habent, quamvis eadem ratio militet, eo quod cultus horarum sit ex primo intentis ab institutore; nihilominus ratio non adeo urgenter hos stringit, sicut alia onera non habentes. nihilominus etiam respectu istorum reputarem eum allatis Doctoribus invalidam, nisi aliud onus loco horarum substituatur. Quod enim aliqui dicunt, Pontificem esse Dominum bonorum Ecclesiæ; falsum cum multis judicamus, et fusius ostendemus in capite sequenti de Beneficiis Ecclesiasticis: sed est merus eorumdem distributor, et administrator agens nomine Christi, qui solus eorumdem est Dominus, cui a fidelibus offeruntur per manus Ecclesiæ, ut ab eodem administrentur, juxta eorum intentionem ac institutionem, et non pro libito et genio; unde si administrator sine causa justa aliter illa bona administret, injuste agit, dominium sibi usurpando eorum, quorum dumtaxat est distributor.

§. VI. *De Restitutione a non recitantibus, et non canentibus in Choro, dum tenentur, facienda.*

Qualiter non recitans teneatur ad restitutionem?

I. Contra Beneficiarios non recitantes private, imposita est restitutio proventuum pro rata omissionis: ita ex Concil. Later. 4. can. 9., qui canon refertur, et sic exponitur a S. Pio V. in Constitut. 135. *Ex proximo Lateranensi Concilio salubris sanctio emanavit, ut quicumque habens Beneficium Ecclesiasticum cum cura, et sine cura, si post sex menses, quam illud obtinuerit, Divinum Officium, legitimo cessante impedimento, non dixerit, Beneficiorum suorum fructus pro rata omissionis Officii, et temporis, suos non faciat, sed eos tanquam injuste perceptos in fabricas ipsorum Beneficiorum, vel pauperum eleemosynas erogare teneatur. Verumtamen multorum animi suspensione tenentur, cujusmodi rata prædictæ ratio sit habenda. Nos huic rei evidentius et expressius providere volentes, statuimus, ut qui Horas omnes canonicas uno, vel pluribus diebus intermiserit, omnes Beneficii seu Beneficiorum suorum fructus, qui illi vel illis diebus responderent, si quotidie dividerentur; qui vero Matutinum tantum, dimidiam; qui cæteras omnes horas, aliam dimidiam; qui harum singulas, sextam partem fructuum ejusdem diei amittat; tametsi aliquis Choro addictus non recitans, omnibus horis canonicis cum aliis præsens adsit, fructusque et distributiones forte aliter assignatas, sola præsentia juxta statuta, consuetudinem, fundationem, vel alias sibi lucrifecisse prætendat; is etiam præter fructuum, et distributionum amissionem, grave peccatum intelligat se admisisse.* Verba sunt clara.

Quomodo intelligenda except. omittentis primo semestri?

II. Circa illum, quem Constitutio eximere videtur a restituendo, qui primis sex mensibus horas omittit, jam certum est, singulis diebus peccasse mortaliter: et insuper nutant doctissimi nostri Sotus lib. 10. de just. qu. 5. a. 7., et Barthol. de Medina in summa c. 12. §. 11., quos secutus est Suarez cap. 29. n. 7. afferens insuper quindecim graves Auctores partim Theologos, partim Juristas, quod etsi non teneatur restituere fructus ex vi hujus Constit., tenetur tamen jure naturali; eo quod Beneficium sit stipendium ab institutoribus datum propter officia beneficio adnexa, inter quæ vel præcipuum, vel inter præcipua reputatur horarum persolutio: qui igitur omittit sine justa causa, violat justitiam commutativam: tenebitur ergo restituere vel omnes fructus sex mensibus correspondentes, si alia onera beneficium non habeat: si autem alia onera habeat, eademque impleverit, restituet quod correspondet omissioni horarum, retentis aliis correspondentibus adimpletioni cæterorum onerum. Addit tamen Suarez n. 11. et 12., hanc restitutionem posse fieri etiam in bonis spiritualibus, nempe vel recitando per sex menses bis in die horas, vel alias preces horis duplicatis æquivalentes; quia quamvis non sine peccato distulerit, secundum hanc opinionem, restitutionem; restituitur tamen demum quantum debebatur quoad damnum illatum.

Restitutio est facienda ante omnem sententiam, nec suppletur per eleemosynas antea factas.

III. A Beneficiario Horas omittente fieri debet restitutio modis a Pio V. præscriptis ante omnem judicis sententiam: ita docente Alex. VII. reprobante thesim 20. quæ oppositum asserebat: *Restitutio a Pio V. imposita Beneficiatis non recitantibus, non debetur in conscientia, ante sententiam declaratoriam judicis; cum sit pœna.* Huic debito non satisfit per eleemosynas ante omissionem recitationis factas: ita docente eodem Alex. reprobante thesim 33. *Restitutio fructuum ob omissionem horarum suppleri potest per quoscumque eleemosynas, quas antea Beneficiarius de fructibus Beneficii fecerat.* At valde probabile est, quod satisfaciat per eleemosynas omissionem subsequentes, dummodo sint in ea quantitate et summa debita, quamvis erogatas sine actuali advertentia ad debitum quod habet; cum judicari possit, habuisse intentionem virtualem satisfaciendi pro debitis, si quæ habeat: omnis enim prudens eleemosynas faciens creditur, hanc intentionem implicitam habere satisfaciendi prius debitis indeterminatis, si quæ habeat. Neque valet opponere exemplum illius, qui donans Petro decem, tenetur alia decem dare pro debito, ad quod non advertit, dum donavit; quia hoc debitum est cum determinata persona, quæ recipiendo decem titulo donationis retinet adhuc titulum justitiæ ad alia decem sibi debita: in casu autem nostro restitutio illa nulli determinatæ personæ debetur, sed pauperibus indeterminate, quibus cum fuerit semel

elargita, satisfactum fuit debito juxta sui exigentiam et in re. Hæc dixi, salvo meliori judicio.

* Hanc aliam circa eamdem materiem idem S. P. Alex. VII. proscripsit propositionem *num.* 21. nempe: *Habens Capellaniam collativam, aut quodvis aliud Beneficium Ecclesiasticum, si studio literarum vacet, satisfacit suæ obligationi, si Officium per alium recitat.* Et jure quidem meritoque. Nam *Præbendatus*, ut docet D. Th. *Quodlib.* 1. *q.* 7. *a.* 1., *debitum quod debet Deo, per seipsum debet exsolvere.* Si per sepsum debet: ergo non sufficit per alium exsolvere. Nec nocet, ut apposite animadvertit Auctor *Append. de Damnatis Proposit. adjectæ Theol. Mor. P. Antoine E. R.* 1757. c. 18. quod propositio loquatur de Beneficiario studiis vacante. Neque enim officii sancte recitati pensum studiorum fructus retardare potest, cum Dei benedictionem inducat. Certe, *subdit*, si juniores Beneficiarii non satis haberent intervalli, ut magnum Ecclesiæ Officium recitarent, non deberent ab eo propria auctoritate abstinere, sed recurrere ad Episcopum, qui his in casibus non dispensat absolute, sed solius B. Virginis Officii recitationem indulget. Hucusque ille. Beneficiarius itaque, qui etiam studiorum causa Officium per alium recitaret, minime suæ satisfaceret obligationi; adeoque et ipse teneretur ad restitutionem.

Restitutio est facienda correspondenter ad illud onus, quod omissum fuit, et non ad alia impleta.

IV. Spectato jure naturali Beneficiarius habens curam animarum, et horas omittens; posito quod alia onera impleat; non tenetur restituere nisi pro rata omissionis horarum. Ratio est manifesta, quia non tenetur restituere, nisi pro eo quod debebat, et omisit; atqui, circa alia onera nihil debet, neque omisit, sed dumtaxat circa horas; igitur etc. Dixi, spectato jure naturali; quia plures contendunt ex Constit. relata, S. Pium imposuisse etiam pro sola omissione horarum restitutionem fructuum pro rata correspondentium etiam aliis oneribus. Profecto nisi liquido id constet, non est asserendum: mihi non constat, quamvis attente Constit. perpenderim; si cui id constet, ita doceat.

Recitans in Choro distracte voluntarie, tenetur restituere.

V. Beneficiarius choro obstrictus recitans cum distractione voluntaria sufficiente ad mortale, tenetur restituere fructus pro rata: ita probabilior et communior cum Navarro c. 13. de orat. n. 13. 19, et Suarez l. 4. c. 30. n. 14. Ratio est, quia jura non præcipiunt recitationem mere vocalem et materialem, ut putant adversarii, sed deprecativam, religiosam, quæ sit vera laus Dei, et oratio: atqui recitatio distracta voluntarie est peccatum, et non oratio et supplicatio; igitur etc. Ob eamdem rationem tenetur restituere etiam distributiones, saltem pro dimidio, si canat, sed cum distractione voluntaria notabili, ut docet probabilior apud Bonac. disp. 2. q. 5. punct. 1. n. 17. et disp. 2. q. 4. punct. 1. n. 12., quia non dantur ob solum laborem corporalem, ut putant adversarii cum Suarez, sed ad veram laudem Dei, et orationem faciendam. Dixi pro dimidio; quia præstat assistentiam personalem, et cantum materialem, qui labor optat suum præmium.

Qualiter restituere debeat non canens?

VI. Beneficiarius obstrictus choro, et non canens sine justa causa, nedum peccat lethaliter si omittat canere partem notabilem, verum etiam restituere tenetur saltem medietatem distributionum, quamvis devote et attente recitet submissa voce: ita probabilior cum Cajetano opusc. 1., Navarro in Enchir. c. 10. n. 47., et c. 11. n. 42., Suarez l. 4. c. 22. n. 10. et aliis. Ratio est, quia deficit in re notabili obligationi suæ, quæ est canendi alta voce, dum possit; dixi autem amittere saltem medietatem distributionum; quia non deest muneri suo in toto, præstat enim assistantiam personalem, recitationem submissam, et attentionem, unde cum defecerit circiter in dimidio obligationis, dimidia distributionum parte est privandus: nam aliqui affirmant omnibus distributionibus illius diei esse privandum; quod cum in nullo jure clare invenerim, non audeo affirmare, ne pœna excedat culpam.

✠ Relegantur sancita a S. P. Benedicto XIV. superius exhibita, nempe §. 3. *post num.* 1.

Quando infirmo dandæ sint distributiones?

VII. Canonicus absens a choro ob ægritudinem, potest recipere et retinere distributiones, si antea adesse consueverat; secus autem si abesse ei frequens erat, quia hic prudenti judicio non censetur abesse ob ægritudinem, quæ per accidens se habet ad ejus absentiam, quæ ipsi erat consueta; unde etiamsi in infirmitate proponeret, se deinceps interventurum, non sunt ei dandæ; quia concessio distributionum infirmantibus est in præmium diligentiæ præstitæ, et non diligentiæ præstandæ: si autem antequam infirmetur vere se emendasset, quamvis non multo ante, non essent ei denegandæ: ita probabilior ex variis Doctoribus: quia jam prudenter præsumeretur emendatus.

An carceri detento, aut Romam ire compulso?

VIII. Canonicus detentus injusto carcere, aut Romam pergens suæ innocentiæ probandæ gratia, gaudet distributionibus; posito semper quod choro interesse consueverit; quia deest ex necessitate, et ex justa causa: Portiones autem funeralium et mortuariorum, quamvis aliqui eidem concedant, Bonacina cum aliis, meo videri, probabilius denegat; tum quia funerales portiones non veniunt sub nomine distributionum, de quibus est sermo in c. unico de Clericis non residentibus: tum quia Naldus affert mentem Sac. Congreg., quæ a distributionibus quotidianis exclusit portiones ex anniversariis provenientes: tum quia fundatorum intentio videtur esse, ut hujusmodi funeralia præsentibus dumtaxat obveniant: tum denique quia cum non dantur infirmis; neque dandæ sunt indicatis. Potest tamen hic detentus injusto carcere, aut Romam pergere coactus, instituere actionem pro damnis recuperandis contra injuste illum vexantes.

Absenti propter negotia, quando debeantur distributiones?

IX. Absens a choro ob negotium, quod certo cedit in utilitatem suæ Ecclesiæ, si antea interesse consueverat; debet distributiones recipere, quia jura ita disponunt: quando autem aut negotium est levis utilitatis; aut antea interesse non consueverat, distributiones retinere non potest. Bonacina loco cit. p. 3. n. 5. cum aliis. Hinc deducitur, quod aut absenti non in notabilem utilitatem Ecclesiæ, quamvis de licentia Capituli; aut discedenti citius quam oporteat; aut differenti reditum diutius quam expediat, non sunt dandæ distributiones respective aut in toto, aut pro rata. Et notandum, quod ad lucrandas distributiones pro legitima absentia, non requiritur licentia Episcopi.

Quibus absentibus debeantur distributiones?

X. Absens a choro ob servitium Pontificis, non potest recipere distributiones; nisi speciali privilegio muniatur. Quia jura non concedunt illas, nisi absentibus *ob evidentem suæ Ecclesiæ utilitatem*, nec excipiunt servitium Papæ præstitum. Ita duo illi Canonici, qui assumi possunt ad inserviendum Episco-

pro, quamvis fructibus beneficii gaudeant, privantur distributionibus; quia non absont ob evidentem suæ Ecclesiæ utilitatem; videatur Bonac. punct. 3. §. 2. Absens autem ut necessario tueatur jura sui beneficii, juste recipit distributiones, quia abest in evidentem suæ Ecclesiæ utilitatem, cui plurimum detrahitur, si beneficia sua aut deperdantur, aut minuuntur. Si vero absit ut tueatur suum beneficium contra alterum illud postulantem, non lucratur distributiones, quia non abest in utilitatem suæ Ecclesiæ, cujus nihil interest, an beneficium ab uno, aut altero possideatur.

☞ Aliquando contingit, prout animadvertit Em. Card. Lambertinus, postea S. P. Benedictus XIV. *Instit.* 107. §. 9. *n.* 59. „ ut Canonici Episcopo inservientes, licet absint a choro, distributiones percipiant, veluti si Divinis Officiis interessent. Exemplum sumitur ex illis canonicis, qui Episcopi jussu, et loco Romam veniunt ad Limina Apostolorum invisenda, vel ipsum Episcopum Romam ob eamdem causam comitantur, ut Sixtus V. decrevit. Porro id certum esse, et comprobatum experientia constat apertissime ex variis Sacræ Congreg. Decretis, ac præsertim die 1. Octobris 1662. in Genuen. Lib. 27. Decret. pag. 512. *Sacra etc. censuit deberi distributiones quotidianas tempore accessus, mansionis, et regressus visitationis sacrorum Liminum, quod tempus constituit esse trium mensium.* Attamen hoc privilegio non gaudent canonici, qui Episcopum sequuntur Diœcesim suam perlustrantem. Ita respondit Sacr. Congreg. die 5. Decemb. anno 1626. in causa Tudertin. Lib. 1. Decret. pag. 110. *Canonicos suum Episcopum in visitatione Liminum comitantes distributiones quotidianas lucrari debere: comitantes vero in visitatione Diœcesis, si omnes fructus, supponitur, in distributionibus quotidianis consistant, lucrari duas partes, amissa tertia, quæ inservientibus accrescit.* “

✠ Attendenda insuper sunt ea, quæ habet idem *numeris sequentibus*: Nam *n.* 61. asserit, certum omnino videri etiam canonicis inservientibus Episcopo, juxta præscriptum a Concilio Trid., et a Decretis S. C., tribuendas esse distributiones, si hoc necessario munere impediti, choro interesse nequeant. Hinc autem sequitur, *subdit*, eosdem canonicos carere distributionibus, si Episcopo privatim rem Divinam facienti inserviant. *Num.* vero 63. refert, S. P. Clementem XI. distributionum participes eos quoque canonicos declarassa, qui certis per annum diebus in ædem Regularium secedunt, ut vacent spiritualibus Exercitiis, licet illis diebus in chorum non veniant; dummodo tamen omnes serventur ab eodem Pontifice requisitæ conditiones. quas *ibidem* summatim percenset. Illud etiam, *subjungit*, prætermittendum non est, fructus ac distributiones a canonicis et Mansionariis jure percipi, qui immunes et liberi a choro declarati sunt, et qui Coadjutorem sibi adlegerunt. Videantur quæ ad rem hanc profert *seq. n.* 64.

An debeantur absenti ob Missam celebrandam? XI. Canonicus Missam celebrans tempore Officii, non lucratur distributiones, nisi celebret vel ex privilagio solius Pontificis, vel ex legitima consuetudine, vel de mandato Superioris, quia in his casibus haberi debet ac si esset præsens; cum servitium Ecclesiæ forte requirat, ut tempore Officiorum Missæ celebrentur; unde ad evitandas graves contentiones inter canonicos, quorum nullus forte tunc celebrare vellet: id consuetudine probatur. Jura et Auctores affert Bonac. ibidem.

An absenti ob Confessiones audiendas? XII. Canonico Pœnitentiario (nota bene, non cuilibet, sed Pœnitentiario) absenti ab Officiis, ut confessiones audiat, jure novo Tridentini sess. 24. c. 8. debentur distributiones. Propterea si sedeat in Confessionali non audiens confessiones, aut in eo sedens, et de aliis rebus confabulans, non lucratur, nec potest in conscientia illas retinere: quia cum hoc privilegium sit derogativum juri communi, est stricte intelligendum, neque ad alias actiones extendendum: et eadem dicas de Canonico, qui substitueretur Pœnitentiario legitime impedito.

An Theologus absens lucretur? XIII. Canonicus Theologus absens a choro ob studium a suo munere exactum, non lucratur distributiones, quia nimis remote se habet labor ille ad evidentem suæ Ecclesiæ utilitatem, nimisque præjudicaretur cultui chori. Excipitur dies, in qua lectionem habere debet, ex declaratione Greg. XIII., ut refert Gallemart supra sess. Concil. Trid. 5. c. 1., et Moneta citat declarationem etiam Sacr. Congr. Si tamen hujusmodi Theologus non aliam præbendam haberet, nisi meras distributione; quidam Auctores a Garzia relati 3. p. de benefic. c. 2. n. 120. concedunt ipsi absenti propter studium omnes distributiones: alii cum Garzia, et Bonac. loc. cit. et Moneta q. 5. n. 72. et aliis, judicant tertiam partem distributionum esse eidem detrahendam: videas eosdem.

An Canonicus habens adnexum Beneficium cum cura animarum? XIV. Canonicus qui obtinet beneficium habens curam animarum, absens ab Officiis ut curæ suæ operam det, non lucratur distributiones; tum quia non abest in utilitatem suæ Ecclesiæ, cujus est Canonicus; tum præcipue ob Constit. 65. §. 1. S. Pii V. decernentis, quod recipiant quidem proventus sui beneficii, *exceptis dumtaxat quotidianis distributionibus.* Limitant Riccius decis. 498. nu. 4. et Garzias loc. cit. n. 114. et 553. dicendo, quod si non habet alios proventus nisi solas distributiones, hæ sint eidem integræ concedendæ, ex declarat. Sacr. Congr.

☞ Equidem qui Canonicatum, ipsique conjunctam Parochiam obtinet, sed extra Civitatem, pro tempore, quo in illa residet, ac ministrat, suæ præbendæ fructus dumtaxat acquirit, neutiquam vero distributiones consequitur, ut sanxit S. Pius V. in citata ab Auctore Constit. 65., et ut sapienter advertunt Faguanus *Cap. licet. num.* 67. *de Præbendis*, et Gonzalez super *regul.* 8. *Cancell. gloss.* 6. *n.* 268., *et seqq.* At aliter profecto de eo asserendum est, qui Canonicatum, et adnexam animarum curam in eadem Ecclesia possidet. Hic namque, si Divinorum Officiorum tempore curæ suæ operam impendat, non solum suæ præbendæ fructus percipit, sed et distributiones lucratur: cum tunc in evidentem suæ Ecclesiæ utilitatem absens sit. Sic sane responsum fuit a Sacr. Congr. Concilii in causa Mediol. proposita die 13. Febr. an. 1639. *Sacra etc. censuit, oratorem habentem onus curæ animarum adnexum, si tempore, quo Divina Officia celebrantur, audiat confessiones, vel alia ad ipsam Curam spectantia exerceat, lucrari debere distributiones quotidianas, etiamsi Divinis non intersit.* Huic consona est altera resolutio in causa Tortonen. die 29. Septembris 1643. Lib. 17. Decret. pag. 230. *Sacra etc. censuit Præposito Ecclesiæ Collegiatæ Castri novi, cui adnexa est cura animarum cum ad-*

ministratione Sacramentorum, deberi distributiones quotidianas tempore Divinorum Officiorum, si eo tempore sit in actu dictam curam exercendi, et Sacramenta ministrandi. Legesis præcitatam *Institutionem* Em. Lambertini *eodem* §. *n.* 6.

An absenti studiorum causa?

XV. Neque absenti Canonico studiorum causa dandæ sunt distributiones, quamvis absit eum legitima licentia; quia non abest in evidentem suæ Ecclesiæ utilitatem; studium enim, ut supra diximus, nimis remote se habet ad hanc utilitatem, cum possit mori, antequam Ecclesia aliquam utilitatem percipere possit: excipe nisi alios proventus haberet, quam solas distributiones, quæ tunc essent concedendæ, dempta tamen earum tertia parte, danda actu inservientibus; ita ex laudato Riccio, referente decisionem Sacr. Congr.

Plura summarie notanda circa distributiones.

XVI. Nullo statuto, nullaque constitutione Episcoporum, Capitulorum, vel Ecclesiarum particularium decerni potest, ut distributiones absentibus dentur. Item nec consuetudine induci potest, ut dentur absentibus, nisi subsit justa causa talem consuetudinem inducendi, habito non tacito, sed expresso consensu solius Pontificis. Item probabilius est ex declaratione Sacr. Congr. consuetudinem induci non posse, ut Canonici, mensibus, qui sibi permittuntur ut absint, recipiant distributiones; et similiter consuetudine induci nequit, ut absentes fruantur participatione eleemosynarum pro funeralibus, mortuariis etc. Item non est inducenda consuetudo, ut a choro immunes reddantur, et dispensentur, et distributiones recipiant qui quadraginta annorum decursu choro deservierunt, si adhuc vegeti sint, et interesse possint. Remissio distributionum absenti ab aliis facte, est illicita et invalida, nec possunt a remissario retineri in conscientia; ita ex Concil. Trid. sess. 24. cap. 12. Donatio distributionum absenti ab aliis facta, non videtur jure communi prohibita; quia sicuti possunt illas cuilibet donare, ita et absenti, nisi tamen obstet aliqua lex municipalis, cui obtemperandum esset, et invalidam redderet donationem. Collusio, nempe conventio inter canonicos sibi invicem cedendi distributiones quando abfuerint, est invalida ex Trid. loc. cit. Transactio (quæ est pactio non gratuita de re dubia, quæ ab aliquo prætenditur) circa distributiones, quando nempe dubium aliquod inter canonicos exurgit, utrum quis debeat amittere distributiones, vel an male perceperit, non apparet illicita circa distributiones præteriti temporis; tum quia nullo jure prohibetur; tum quia nulla simoniæ labes timetur; eo quod distributiones sint mere temporales, ita ut vendi et aliis contractibus onerosis subjici queant; non quidem jus ad distributiones, quod est spirituale, sed ipsæ distributiones. Amicabilis autem compositio, qua aliqua pars distributionum certo debita condonatur, non apparet licita; quia esset quædam remissio, quam vidimus a Tridentino prohibitam. Hæc congessimus ex supra laudatis Auctoribus, fusius ab ipsis respective discussa.

* Ut res hæc perspicua reddatur, clariusque evoluta remaneant quæ docet Auctor *n. præced.*, juvat oculis subjicere quæ habet Em. Card. Lambertinus, postea S. P. Benedictus XIV. *Instit.* 107. §. 7. *n.* 42. Ipse allatis his Sacr. Concil. Trid. verbis *Sess.* 24. c. 12. *de Reform. Distributiones vero, qui statutis horis interfuerint, recipiant: reliqui quavis collusione, aut remissione exclusa, his careant, juxta Bonifacii VIII. Decretum, quod incipit, Consuetudinem, quod Sancta Synodus in usum revocat, non obstantibus quibuscumque statutis et consuetudinibus*: allatis, inquam, his verbis, subdit. » Hoc loco duo nominat Concilium, nempe collusionem ac remissionem. Primum evenit, quando choro adscripti invicem conveniunt de non notandis absentiis, quando absentes revera fuerint. Remissio tunc habetur cum pars una sponte, ac sine ulla conventione distributiones quotidianas alteri parti remittit, et relinquit. Utrumque Sacr. Conc. gravissime improbat, atque interdicit. Quamvis autem id severum nimis videatur, ut alteri donare non liceat quæ sibi aliquis comparavit; tamen parendum omnino est, cum hæc jussa indixerit, qui decernendi facultatem habeat. De his fuse Suarez *Tom.* 2. *de Relig. lib.* 4. *de Hor. Canonic. c.* 10. *n.* 20. qui Sacræ Congregationis Decretum his verbis conditum recenset: *Non licet Capitulo aliquo prætextu distributiones quotidianas donare, relinquere, aut quavis collusione remittere alicui, qui ab Ecclesiæ servitio abfuerit, vel alio quovis modo distributiones legitimas debeat amittere; nec fas sit cuipiam eas recipere, et, si receperit, suas ne faciat, sed eas restituere omnino cogatur.* Nos alia quoque Decreta subjiciemus, nempe in causa Taracinæ, quæ proposita fuit die 13. Janu. 1624. *Sacra etc. censuit, Canonicum, ut proponitur, absentem punctari debere, nec licere Canonicis eadem puncta, seu quotidianas distributiones remittere, aut condonare, cum ejusmodi collusiones, aut remissiones prorsus sustulerit ejusdem Concilii Decretum.* Item die 14. Decem. eodem anno petitum illud fuit; *Quæritur, an Episcopus, seu Capitulum possit condonare distributiones quotidianas Canonicis, quibus alias non debentur? Sacra etc. censuit non posse.* « Hucusque S. P. qui materiam eamdem pertractat et *de Synod. Diœc. lib.* 4. *c.* 4. *n.* 1.

Circa donationem autem distributionum absenti ab aliis factam sic docent PP. Salmant. *tr.* 16. *c.* 4. *punct.* 2. *n.* 13. *At vero*, inquiunt, *licite et valide distributiones donari queunt (si omnino gratiose et libere fiat) ab iis, qui eas jam possident; quia Concilium non prohibuit propriam donationem, sed vel remissionem, vel collusionem: et merito cum quilibet sit suorum bonorum moderator et arbiter ... Dicimus* ab iis, qui illas jam possident; *ante possessionem namque, quia non habent nisi jus ad illas, donatio illarum remissio est, quæ a Concilio prohibetur ... ex tunc possideri censentur, cum sunt a Capitulo distributæ, et interessentibus assignatæ etc.* Cavenda tamen collusio tacita est, ut optime notat P. Daniel Concina *t.* 2. *l.* 2. *diss.* 2. *c.* 11. §. 2. *n.* 4. Nam si præbendati, seu canonici absentes mutuo sibi distributiones perceptas donarent; ex tacita quadam collusione ipsa donatio illicita et invalida foret ob implicitam collusionem prohibitam a Concilio. Quare donatio hæc, *subdit*, inter præbendatos semper suspecta est, periculique plena. Qui plura de distributionibus desiderat, adeat P. Lucium Ferraris tum *V. Absens a.* 2. tum *V. Distributiones quotidianæ a.* 1. *et* 2. in quibus fuso calamo exponit, quinam distributiones quotidianas acquirant, et quinam eas amittant, ac insuper *art.* 3. varia S. C. Decreta ad rem facientia summarie adducit.

CAPUT XII.

De Beneficiis Ecclesiasticis.

Cum Beneficia Ecclesiastica primario instituta fuerint ad cultum Deo exhibendum per spirituales functiones; eumque sint unus ex titulis, ex quibus obligatio Horarum persolvendarum consurgit; sintque demum vitiis Simoniæ, Religioni adversantis, peculiaris et ampla materies, propterea de iisdem hic opportunius, quam alio loco disserendum censuimus; ex eo enim capite, quo Dei cultum honoremque inscipiunt, ad virtutem Religionis pertinere manifeste cernuntur: ex illo autem, quo sunt titulus præcipuus obligationis Horarum, istarum dissertationem aptissime subsequuntur: ex eo demum, quo Simoniæ sunt specialis materies, dissertationem de eadem congruentissime antecedere debent. Sit igitur

§. I. *De Beneficii Ecclesiastici Notione, variaque Divisione.*

Beneficii notio. I. BEneficium Ecclesiasticum est jus perpetuum, Ecclesiæ auctoritate constitutum, percipiendi fructus, ex bonis Ecclesiasticis, personis Clericalibus competens, ob aliquod officium spirituale. Dicitur jus perpetuum, quod nempe ex institutione sua perpetuo durare debet; proinde si uni auferatur, alteri tribuendum sit, et ita successive: et ideo pensio, quamvis perpetua, non est beneficium; quia ex sui institutione non est perpetua, sed perpetuitatem sortitur ex beneplacito conferentis; et mortuo pensionario, non est alteri concedenda. Dicitur auctoritate Ecclesiæ constitutum, quia nisi auctoritate Pontificis, aut Episcopi institutum sit, aut aliter institutum saltem confirmaverit Pontifex, vel Episcopus, non est beneficium; inde Capellaniæ non collativæ seu laicales, etsi perpetuæ, non sunt beneficia; quamvis possint esse tituli patrimonii pro Ordinibus suscipiendis. Dicitur ex bonis Ecclesiasticis, quæ scilicet vel donatione, vel legato, vel emptione etc. acquisita fuerint Ecclesiæ. Dicitur Clericali personæ competens, idest saltem clericali tonsura servitio Ecclesiæ adscripto. Hinc beneficia non sunt præbendæ illæ, quæ dantur laicis de Ecclesia benemerentibus; de quibus dicetur de Simonia. Dicitur ob spirituale officium præstandum, puta recitandi horas canonicas; assistendi et canendi in choro; celebrandi, Sacramenta ministrandi, etc.

Quotuplex sit Beneficium generatim? Electivum, Patronatum, et Collativum. II. Beneficium dividitur 1. in Sæculare, et Regulare: primum confertur Clericis sæcularibus, secundum Clericis regularibus. Dividitur 2. in Electivum, Patronatum, et Collativum seu liberum. Electivum acquiritur per electionem eorum, ad quos jus eligendi spectat, quam sequitur confirmatio Superioris. Patronatum acquiritur præsentatione aut nominatione Episcopo facta ab eo, qui jus habet præsentandi. Collativum est illud, quod libere confertur independenter ab electione aut præsentatione. Dividitur 3. in Manuale, et non Manuale: *Manuale, et non Manuale.* primum potest ad nutum collatoris auferri, et ideo quia ei deest perpetuitas, deficit a proprietate Beneficii. Secundum est illud, quod auferri non potest, nisi ob delictum, vel irregularitatem. Dividitur 4. in simplex, et duplex: Simplex non habet adnexam neque curam animarum, neque præeminentiam, neque administrationem, neque dignitatem: talia sunt Capellania, simplex Canonicatus, et Præstimonium. Duplex est illud, quod aliquid recensitorum habet adjunctum: et sunt Episcopatus, Parochia, Abbatia, Præpositura, Cantoria, Thesauraria etc. *Simplex, et Duplex.* Dividitur 5. in Titulare, et Commendatum: primum confertur ad totam vitam cum plenitudine juris: secundum datur solius administrationis, et custodiæ causa: si autem detur ad vitam Commendatarii, tunc æquivalet Titulari, et conveniunt ei omnia pene jura, quæ conveniunt Titulari, et æquivalet tunc Commenda beneficio in Titulum dato. *Titulare et Commendatum.* De Commenda agetur dum de Simonia sermo fiet. Tandem dividitur in Compatibile, et Incompatibile: primum compati potest cum altero, quippe cujus munera impleri queunt ab habente alterum beneficium, quin impediantur etiam munera istius. *Compatibile, et Incompatibile.* Secundum compati non potest cum altero, ita ut munera alterutrius sint omittenda: et hujusmodi sunt quæ requirunt residentiam personalem, quæ curam habent animarum, quæ sunt instituta in eadem Ecclesia ad eumdem finem, et cum eodem onere, puta duo Canonicatus in eadem Ecclesia.

§. II. *De variis modis consequendi Beneficia.*

Sex modi obtinendi Beneficia. I. CUM Beneficia nec valide nec licite obtineri queant absque institutione, ut docemur 1. prima regula juris in 6., idcirco sex recensentur modi, quibus beneficia instituuntur, videlicet per Collationem liberam; per Præsentationem, quam subsequitur institutio; per Electionem, cui adjungitur confirmatio; per Postulationem, quam sequitur admissio; per Resignationem, quæ acceptatur in favorem alterius; et per Permutationem, quæ approbetur. Aliquando obtinentur per solam Electionem habentis jus, quin alia requiratur confirmatio, quæ dicuntur electiva collativa, ad differentiam electivorum confirmationem requirentium, quæ etiam confirmativa nuncupantur.

Quomodo acquirantur per Collationem Liberam, ubi plura notanda. II. Collatio beneficii libera, est concessio juris in beneficium, independenter a præsentatione, et nominatione alterius, facta ab illo qui potestatem conferendi habet; et distinguitur ab institutione stricte accepta, quæ est concessio juris, sed non libera; quia tenetur Prælatus confirmare præsentatum, vel electum, nisi obsit indignitas præsentati, aut electi juridice probata. Sum. Pontifex ut supremus Ecclesiæ dispensator jus habet conferendi beneficia in tota Ecclesia, et tribus modis potest illa conferre. Primo, jure præventionis, ut quando confert alicui expectativam ad beneficium primo vacaturum. Secundo, jure concursus cum Episcopis, aut aliis collatoribus; at in hoc casu valet collatio ejus, qui prior contulit. Tertio, jure devolutionis, quando ex dispositione canonum collatio devolvitur ad ipsum, ratione criminis, vel negligentiæ collatoris; si enim dignitates, et beneficia intra Episcopatum, et Abbatiam, non conferantur intra sex menses a die, quo collator notitiam habuit vacationis, vel illa indigno contulerit; collatio jure devolvitur ad Archiepiscopum, vel alium proximum Superiorem; et ab isto ad Pontificem. Pontifex autem aut nunquam, aut rarissime utitur juribus præventio-

nis, aut concursus, quamvis in multis Ecclesiis reservet sibi aliquot menses, quibus vacationes evenientes ad ipsum pertineant, relinquendo alios menses Ordinariis. Episcopus est primus collator beneficiorum suæ Diœcesis, nisi ex fundatione, vel consuetudine legitime præscripta jus conferendi spectet ad alterum, puta ad Capitulum, aut Decanum, aut ad Præpositum, aut ad alterum Ecclesiasticum. Notandum tamen, quod, Sede vacante, Capitulum non potest libere conferre beneficia, exceptis illis, quæ Episcopus una cum Capitulo solebat conferre. Potest tamen Capitulum, Sede vacante, instituere præsentatos, confirmare electos, recipere resignationes, nec non causas permutationis, et etiam beneficia unire ex legitima causa. Hæc omnia deducuntur ex variis locis juris, quæ citantur ab Auctoribus.

Quomodo acquirantur per præsentationem? Plura notanda circa præsentationem.

III. Præsentatio est exhibitio personæ Ecclesiasticæ, quæ a Patrono etiam laico fit Episcopo, aut alteri Superiori Ecclesiastico; qui Superior instituit præsentatum, et confert eidem jus in re ad beneficium: cum præsentatio conferat dumtaxat jus ad rem. Superior tenetur præsentatum instituere, nisi probetur indignus. Plura de jure Patronatus dicentur, dum disseremus de Simonia. Patrono laico quatuor conceduntur menses a die notitiæ vacationis beneficii. Patrono autem Ecclesiastico conceduntur sex menses: et nisi infra dicta tempora Patronus provideat præsentando personam, potest Episcopus conferre beneficium ei, qui sibi placuerit. Si duo vel plures sint Patroni, et quisque suum præsentatum exhibeat aut nominet, potest Superior, ad quem spectat instituere, præferre illum qui sibi dignior videtur. Quando vero plures Patroni dissident ab invicem, debet Superior illum instituere, in quem major numerus Patronorum conspirat. Si autem hæc promotio absque scandalo fieri nequeat, potest Superior alium etiam non præsentatum eligere. Si Patronus Ecclesiasticus duos successive præsentet, debet a Superiore ille institui, qui prior fuit præsentatus; quando autem id fit a Patrono laico, potest Superior eligere illum, qui sibi dignior videtur. Ratio differentiæ est, quia Patronus Ecclesiasticus censetur digniorem primo præsentare: Patronus autem laicus putatur digniorem non discrevisse. Si autem Patronus Ecclesiasticus plures successive præsentans, præsentet primo loco indignum, excidit pro illa vice a jure præsentandi, et neuter præsentatorum est instituendus, quia Patronus delapsus est a jure præsentandi. Patronus non potest seipsum præsentare; potest tamen a Superiore motu proprio institui. Patronus potest etiam proprium filium præsentare, dummodo sit idoneus. Si a Patrono laico indignus præsentetur, jubendum est ei ut alterum dignum præsentet; quæ jussio non fit Patrono Ecclesiastico ob datam rationem. Hinc apparet, quomodo Præsentatio vix differat a Nominatione, quibusdam principibus a Pontificibus concessa. Hæc omnia sunt deprompta ex variis juris capitibus, titulo de jure Patronatus.

Quomodo acquirantur per Electionem? ubi plura notanda.

IV. Electio est destinatio personæ idoneæ ad beneficium vacans, facta per suffragia eligentium. Per ipsam electus acquirit jus ad rem seu beneficium, cui electo confertur jus in re seu in ipso beneficio per confirmationem Superioris; ante quam nulla administratio ei competit, quam si exerceat, tanquam intrusus, perdit jus quod habebat ad rem. Electio triplici modo fieri potest; primo per scrutinium, quando quisque eligentium dat secreto votum suum; secundo per compromissionem, quando ex communi consensu eligentium relinquitur electio aliquibus dumtaxat, aut etiam uni; tertio per conspirationem, quando eligentes communi voce absque suffragiis in electionem alicujus conveniunt. Ad valorem electionis requiruntur tria; primum, quando agitur de electione virorum, ut electores sint saltem Subdiaconi: secundum, ut omnes electores vocentur, quamvis non requiratur ut omnes interveniant, qui noluerint: tertium, ut ille censeatur electus, in quem omnes vel major et sanior pars vocalium convenerit; sanior autem pars dicitur, quæ observat canonum præscripta in electione. Hæc omnia sunt deprompta ex variis cap. de elect. in 6., et ex Concil. Trid.

Quando acquirantur per Postulationem?

V. Postulatio est supplex petitio vocalium facta Superiori, ut super personam, alioquin ineligibilem ob aliquem defectum dispensabilem, aut impedimentum canonicum, dispenset, ad hoc ut possit eligi ad beneficium vel dignitatem etc. Si tamen interea major pars vocalium ad eligendum alterum procedat; electio prævalet, quippe quæ sit conformior juri. Requiritur deinde confirmatio, ut dictum est supra.

Quomodo acquirantur per Resignationem? ubi plura notanda.

VI. Resignatio est spontanea beneficii dimissio coram legitimo Superiore. Duplici modo fieri potest. 1. simpliciter, nempe absque apposita conditione aliqua; et hæc potest fieri coram illo Superiore, cujus est conferre illud beneficium, et instituere. 2. conditionaliter, addendo conditionem aliquam, quæ duplex esse potest, nempe ut conferatur alicui personæ, puta nepoti: et hæc dicitur in favorem; vel ut ille, in cujus favorem resignatur, resignet pariter aliud beneficium, vel cedat pensionem annuam, et hæc dicitur resignatio sub onere. Ut sit licita utraque hæc resignatio novem requirit conditiones: Prima, ut beneficium quod resignatur sit revera resignantis; cum sit cessio proprii juris. Secunda, ut sit spontanea, idest nullo modo voluntarium minuente extorta. Tertia, ut fiat in manu Papæ. Quarta, si beneficium sit Patronatum, ut habeatur assensus Patroni. Quinta, ut acceptetur a Papa; ante quam acceptationem resignans non amittit jus suum. Sexta, ut beneficium resignatum ei detur, in cujus favorem resignatur, et illis conditionibus: aliter provisio caret valore: quia beneficium non vacaret; cum resignans non nisi tali modo resignare velit. Septima, ut acceptetur ab eo, in cujus favorem fit: unde quamvis Superior resignationem acceptet, nisi acceptetur a resignatario, jus remanet in resignante. Octava, casu quo resignans esset infirmus, debet supervivere viginti dies post resignationem; aliter interveniente ejus obitu, beneficium vacaret, et collatio facta resignatario nulla esset. Nona, ut resignatio facta in Romana Curia debeat publicari in loco beneficii intra sex menses computandos a die supplicationis oblatæ: si vero resignatio fiat causa permutationis extra Curiam Romanam, debet publicari intra mensem; aliter si resignans decedat, priusquam resignatarius ceperit possessionem, beneficium censebitur vacans per obitum, et collatio facta irritatur. Omnia sunt deprompta ex variis juribus, et respective ex regulis Cancellariæ.

Conditiones ad Resignationem licitam requisitæ.

Aliæ conditiones valde

VII. Præterea, et valde notandum, ut resignatio in favorem sit licita, debet fieri in utilitatem Ec-

notanda ad licitum resignationem.

clesiæ, nempe eo quod resignatarius judicetur magis idoneus. Si enim resignatio fieret, (et idem dicas de Permutatione, de qua statim) ob consanguinitatem, vel affectu alio sensibili et carnali, esset illicita, ut videbimus ex S. Th., dum de Simonia: quod si fieret ob commodum temporale, esset etiam simoniaca saltem mentaliter. Væ igitur resignantibus! Insuper illicitum est in mortis periculo resignare beneficium sub conditione etiam tacita revertendi ad illud, si convalescat: ita ex Trid. sess. 25. c. 7.; et ex Bulla 134. Pii V., et hic regressus non est concedendus. Item ut resignatio cum reservatione pensionis sit licita, vel permutatio cum tali pensione, requiritur præter facultatem Papæ, causa justa (nota bene) quæ sit indigentia resignantis, quia nulla alia justa causa esse potest: et primo quidem non ipsa resignatio, eo quod jus percipiendi fructus fundatur in titulo, ministerio, et officio tanquam consequens ministerium etc., unde omnes fructus ex justitia ad illum pertinent, qui habet titulum, et ministerium obit: secundo, non meritum ministerii præteriti fideliter præstiti; eo quod pro eo tempore jam fructus percepit, et justo stipendio remuneratus fuit. Væ iterum resignantibus! Demum ut resignatio etiam simplex sit licita, debet fieri ob justam causam, quæ concernat utilitatem Ecclesiæ, vel bonum spirituale ipsius resignantis; si enim ob alios fines temporales fiat, aut perpetuandi beneficium in Familia, vel augendi commoda amico etc., non vacabit a culpa, et non raro a Simonia saltem mentali: væ iterum resignantibus! Hæc sunt ex variis juribus deprompta.

☞ Extat Constit. Benedicti XIV. f. r. quæ incipit, *In sublimi etc.* edita 4. *Kal. Septembr.* 1741. *Tom.* 1. *Bull. n.* 30., in qua Resignationes Beneficiorum cum reservatione pensionis, et pacto eas cassandi prohibentur, et annullantur. Constitutionis hujus summa capita sunt hæc. 1. Exponitur abusus resignationum cum reservatione pensionis et pacto eam abolendi; fraudes insuper deteguntur adhiberi solitæ ad extorquendum assensum Apostolicum, ac mala inde consequentia. 2. Pacta cassationis Pensionis contemporanee Resignationi damnantur, et annullantur. 3. Irritantur abolitiones Pensionum per anticipatas solutiones obtentæ intra sex menses a capta possessione Beneficii. 4. Tam Resignans, quam Resignatarius Beneficio privatur ipso facto, et inhabilis ad alia assequenda declaratur; ac insuper pecuniæ pro cassatione pensionis perceptæ restitui jubentur. 5. Abrogantur etiam omnes, et singulæ cessiones seu translationes in ipsum Resignatarium, aut in aliam personam, commodi, seu utilitatis percipiendi fructus pensionum hujusmodi, nec non aliæ quæcumque cessiones, translationes, resignationes, extinctiones, abolitiones, quovis modo, titulo, nomine, colore et auctoritate, per anticipatas solutiones, seu repræsentata pecunia factæ intra dictum tempus sex mensium; et etiam ultra id temporis spatium, dummodo reprobum illud, et detestabile pactum præcessisse constiterit. 6. Demum adduntur clausulæ salutares, et derogationes amplissimæ etiam quoad præservationes in Resignationibus adjectas. Videsis etiam aliam ejusdem S. P. Constit. evulgatam die 24. *Junii* 1746. cujus initium est, *Ecclesiastica* etc. in qua occurrit abusibus in expeditione Resignationum Beneficiorum inductis ad eludendam Constit. Greg. P. XIII. incipientem, *Humano etc.*, et in qua iterum damnatæ, et prohibitæ declarantur hujusmodi Resignationes cum reservatione pensionum, et pacto eas extinguendi. Habetur hæc Constit. *t.* 2. *præcit. Bullar. n.* 10.

Quomodo acquiratur permutatione? ubi plura notanda.

VIII. Permutatio est mutua resignatio, facta eo fine, ut permutantes sibi vicissim propria beneficia resignent. Quando permutatio est simplex, sufficit consensus Episcopi, vel Episcoporum in quorum Diœcesi existunt beneficia: quando vero permutatio est cum onere, requiritur facultas Pontificis. Quando beneficia sunt inæqualia quoad dignitatem, vel jurisdictionem, dicemus de Simonia: quod si compensetur hujusmodi inæqualitas aliquo temporali, fit crimen Simoniæ contra jus Divinum; si autem sint inæqualia quoad proventus, potest solus Pontifex pensionem imponere beneficio pinguiori tanquam conditionem, ut alter servetur indemnis. Si, secuta permutatione beneficium ulterius deprehendatur liti obnoxium, tenetur is qui illud resignavit litem prosequi; et si evincatur, alter redire debet ad suum beneficium, sine nova provisione, aut immissione in possessionem. Ut autem permutatio licita, et absque culpa sit, illius motivum debet esse spirituale, nempe aut amplior Dei cultus, aut uberior Ecclesiæ utilitas, aut copiosior animarum profectus, aut major spiritualis utilitas permutantium, ut melius Deo vacare possint: quod si fiat ob aliquod temporale motivum aut commodum, erit Simonia, ita docente Angelico in 4. d. 25. q. 3. ad 8. *In permutatione est Simonia, si pro aliquo terreno commodo utriusque vel alterius, talis commutatio fiat; si autem pro aliquo spirituali, utpote quia in illo loco hic melius possit Deo inservire, non est Simonia*; væ etiam permutantibus! Hæc quoque ex variis juribus sunt decerpta, omnia autem ex probatis Auctoribus.

§. III. *De Subjecto Beneficiorum Ecclesiasticorum, necnon de conditionibus in eo requisitis.*

Conditiones requisitæ in beneficiario: prima quod sit legitimus.

I. PRima conditio requisita in eo, cui conferendum est beneficium, est quod sit legitime natus; nam illegitime natus est irregularis irregularitate soli Pontifici reservata. Et nota, quod si Pontifex dispenset ad beneficia ita in genere, non censetur dispensare ad habentia curam animarum, neque ad dignitates, quæ sunt beneficia habentia præeminentiam, et jurisdictionem Ecclesiasticam; neque ad personatus, qui sunt beneficia habentia adnexam præeminentiam, nempe locum in choro, in capitulo, processione, in dando suffragio; at sine jurisdictione: neque ad canonicatum Ecclesiæ cathedralis. Ad beneficium tamen simplex, non requirens Ordinem Sacrum, quem requirit canonicatus in Ecclesiæ cathedrali, potest Episcopus dispensare: excepto loco illo, ubi suus pater est, vel fuit præfectus, aut canonicus; ita ex variis juribus.

Requiritur Status Clericalis.

II. Secunda conditio est status clericalis seu prima Tonsura, sine qua collatio cujusvis beneficii est invalida. Quod si beneficium ex lege, vel ex sua institutione aliquem Ordinem requirat, qui caret eo Ordine est ineptus ad illud. Consuetudo tamen permittit, ut Ordo suscipiatur infra annum, nec ultra differatur: ita ex variis juribus.

Ætas competens.

III. Tertia conditio est ætas competens, quæ pro Episcopis et Abbatissis debet esse saltem triginta annorum completorum: pro abbatibus et parochis saltem viginti quatuor completorum; pro recipien-

dis Beneficiis duplicibus non Curatis, saltem viginti duorum annorum completorum: pro recipiendis Beneficiis simplicibus, saltem quatuordecim annorum inchoatorum. In Canonicis Cathedralium requiruntur saltem viginti et unus anni, quia debent esse Subdiaconi, saltem infra annum. Circa hoc tamen videtur Episcopus posse dispensare studiorum causa, ita ut inchoato decimo quarto anno fiat Canonicus, pergens interea ad studium, cum obligatione Horarum, donec studiis absolutis, redeat ad Cathedralem, proxime ordinandus in Subdiaconum: ita ex Conc. Trid. variis locis.

* In Gallia ad Episcopatum sufficit inchoatus annus 27. ex Concord. Lege P. Antoine *tr. de Benef. Eccl.* §. 4. *q.* 4. *n.* 3.

✠ Lege et Genettum *t.* 2. *tr.* 1. *c.* 2. *q.* 9. qui post relata verba Conc. Later. sub Leone X. subdit: In Gallia etiam requiritur tantum decimusquartus annus completus ab obtinendum Canonicatum in Ecclesiis Cathedralibus; decimus autem in Collegialibus, et absolute loquendo, Beneficium simplex intra octavum annum obtineri potest.

Cælibatus. IV. Quarta conditio est Cælibatus, ita ut si Clericus habens minores Ordines possideat Beneficium, illud ipso facto amittat, uxorem ducendo. Conjugatus autem non potest admitti ad Beneficia: ita ex variis cap. de Cleric. conjug.

Immunitas ab omni Censura, et Irregularitate. V. Quinta conditio est Immunitas ab Irregularitate etiam occulta, et ab omni Censura; ita ut nedum ipso facto irrita sit collatio Beneficii facta hujusmodi Clerico; verum etiam ejus electio, præsentatio, aut resignatio ipsi facta: ita ex variis capitibus Juris.

Morum probitas. VI. Sexta conditio est probitas morum: si tamen Beneficium conferatur improbo, non est ipso facto irrita collatio, sed irritanda, nisi forte delictum haberet adnexam censuram, vel irregularitatem: ita ex variis juribus.

Scientia. VII. Septima est scientia, quæ varia esse debet juxta Beneficiorum diversitatem, et ad munera Beneficio adnexa recte obeunda sufficiens. Ex c. 7. de elect. et Trid. sess. 22.

Corporis aptitudo. VIII. Octava est corporis aptitudo, qualis requiritur ad munera Beneficii convenienter obeunda. Infirmitas tamen superveniens, quæcumque illa sit non privat Beneficio possesso, sed suppleri debet vel per œconomum, vel per alium ministrum, juxta conditionem Beneficiorum.

Vocatio Divina. IX. Nona est Vocatio Divina, interior videlicet inspiratio, quæ cum piis et doctis viris est consultanda: væ autem, si Beneficium procuretur ob motivum non Divinum: circa hoc plura dicturi de Simonia.

Intentio perseverandi in Statu Ecclesiastico: ubi multa notanda. X. Decima est Intentio perseverandi in Statu Ecclesiastico, et suscipiendi Ordines a suo Beneficio requisitos: aliter peccatum esset lethale; nisi forte aliqua occurrat justa causa, quæ statum mutare suadeat. Quia Ecclesiæ intentio, et fundatorum est, providere de ministro, qui ipsi Ecclesiæ inserviat, seque divino cultui devoveat, et non aliter. Qui igitur recipit Beneficium, cum intentione ducendi uxorem suo tempore, vel illud resignandi simpliciter, quousque suis negotiis providerit; vel donec studia persolverit, vel resignandi illud alteri, val alia consimili intentione; juxta omnes mortaliter peccat, quia in re gravi Ecclesiam decipit, et fundatores: multi tamen ab onere restituendi fructus perceptos illum absolvunt, dummodo suis oneribus integre satisfecerit. Qui autem recipit Beneficium Parochiale sine animo suscipiendi infra annum Ordinem Sacerdotalem; ultra peccatum mortale, tenetur restituere fructus perceptos ante sententiam judicis: ita ex cap. *Commissa* 6. de elect. in 6. Si vero voluntatem mutet, et reapse infra annum fiat Sacerdos, poterit illos retinere. Qui recipit Beneficium, non dico Parochiale, sed cui animarum cura est adnexa, tenetur etiam hic ante annum fieri Sacerdos: aliter Beneficio privatur ipso facto, nisi forte justa causa differendi intervenerit: ita ex c. 35. de elect. in 6. Demum recipiens Beneficium non Parochiale, cui adnexus est Ordo Sacer, debet sub mortali habere animum suscipiendi illum Ordinem suo tempore; non tamen imponitur ipsi obligatio restitutionis proventuum; dummodo per Vicarium satisfecerit muneri suo.

Conditiones requisitæ a Pensionariis Clericalibus. XI. Conditiones requisitæ a Pensionariis Clericalibus, ut valide et licite pensiones accipiant, sunt; prima, quod habeant Tonsuram clericalem; quod nec sint illegitimi, nec conjugati, nec ulla censura detenti, nec irregulares: si vero pensio sit mere spiritualis, nempe data ob officium aliquod spirituale, cathechizandi, concionandi etc., debent posse, et velle præstare tale munus: si vero sit mixta, nempe requirens quidem statum clericalem, sed absque ullo munere præstando, requiritur, ut non habeant aliunde ad se honeste sustentandum. Secunda conditio est, ut sit collata a Pontifice, qui solus jure communi talem facultatem habet, ob honestum et justum motivum: unde Episcopis tale jus non competit, nisi in aliquibus casibus a Trident. sess. 21. cap. 6., et sess. 23. c. 18. indicatis, qui sunt ob paupertatem, et senectutem ejus qui Beneficium resignat; ob componendam litem, et ob inæqualitatem fructuum in permutatione Beneficii; debet tamen a Pontifice confirmari. Tertia, ut adsit justa causa pensionis ponendæ, sine qua peccant graviter tam pensionem imponens, quam recipiens illam: imponens, quia abutitur sua potestate in præjudicium Beneficii, a quo decerpenda est pensio: recipiens, quia rem illegitime possidet, eo quod pertineant de jure omnes Beneficii fructus ad Beneficiarium, et proinde non possint decerpi ad ditescendum alterum; et idcirco quando una pensio sufficit ad honestam sustentationem, non possunt aliæ obtineri. Quarta, quod sit moderata: ita ut relinquatur Beneficium sufficiens ad honestam juxta proprium gradum sustentationem: et propterea ex consuetudine non debet excedere tertiam partem proventuum: quamvis relinquatur conscientiæ et prudentiæ Pontificis aliter agere.

✠ Pensionarius de bonis pensionis clericalis non valet ad libitum disponere; sed superflua in pios usus tenetur erogare, quidquid in contrarium sentiant nonnulli. Vide infra §. 6. *n.* 5. *et seq.*

§. IV. *De Obligationibus Nominantium, Præsentantium, Eligentium etc. ad Beneficia.*

Quisnam dicatur indignus ad Beneficium? quisve dignus

1. INdignus ad Beneficium dicitur ille, qui non est aptus ad ministeria Beneficii obeunda, vel ob inscitiam, vel ob præcipitem imprudentiam, vel ob mores corruptos, vel ob quosvis alios defectus animæ, aut corporis, qui muneribus Beneficii convenienter præstandis adversantur. Immo juxta S.

Th. quodlib. 8. q. 4. a. 6. *Per quodlibet peccatum mortale aliquis redditur indignus ad quodlibet spirituale exequendum*: quæ verba puto intelligenda de peccato mortali aut habituali, aut aliqualiter frequenti. Dignus autem ille est, qui præter morum probitatem, idoneitate pollet ad munera Beneficii, ad quod est eligendus. Dignior, qui majori pollet idoneitate: et circa hoc ait S. D. 2. 2. qu. 63. a. 2. *Dignitas alicujus personæ potest attendi dupliciter; uno modo simpliciter et secundum se: et sic majoris dignitatis est ille, qui magis abundat in spiritualibus gratiæ donis: alio modo per comparationem ad bonum commune: contingit autem quandoque, quod ille qui est minus sanctus, et minus sciens, potest magis conferre ad bonum commune... Et quia dispensatores spiritualium principalius ordinantur ad utilitatem communem... ideo quandoque in dispensatione spiritualium illi qui sunt simpliciter minus boni melioribus præferuntur.* Hinc dignior ad Beneficium ille est judicandus, qui sufficienti probitate donatus, majori pollet idoneitate ad Beneficii munera obeunda, ad quod eligitur, attentis circumstantiis locorum, personarum, et difficultatum emergentium.

Indignum promoventes qualiter peccent?

II. Certum est apud omnes, quod si nominans, præsentans, eligens, suffragium dans etc. promoveant indignum, graviter peccent et contra charitatem proximis debitam, et contra justitiam a suo munere, et ab Ecclesia requisitam, et teneantur ad omnia damna per hanc promotionem Ecclesiæ illata, quæ promotio aliquando est ipso facto irrita, ut videbitur de Simonia; vel saltem semper irritabilis, ut docet Trid. sess. 7. c. 3. *Aliter autem facta collatio, sive provisio, omnino irritetur.*

Dignior semper est promovendus ad Beneficia curata.

Certum quoque modo est, omnes, qui quovis modo concurrunt ad provisionem Beneficii curam animarum habentis, non satisfacere obligationi suæ, graviterque peccare si eligant dignum, relicto digniore, quem promovere possint. Tum quia id clare statuitur a Trid. sess. 24. cap. 1. *Omnes et singulos, qui ad promotionem præficiendorum quodcumque jus habent, aut alioquin operam suam præstant... mortaliter peccare, nisi quos digniores, et Ecclesiæ magis utiles ipsi judicaverint, eorum exigentibus meritis, præfici diligenter curaverint.* Tum ex reprobatione thesis 47. facta ab Innoc. XI. in qua perniciose explicabantur verba Concilii: *Cum dixit Concilium Tridentinum, eos alienis peccatis communicantes mortaliter peccare, nisi quos digniores, et Ecclesiæ magis utiles ipsi judicaverint, ad Ecclesias promovent: Concilium vel primo videtur, per hoc digniores non aliud significare velle, nisi dignitatem eligendorum, sumpto comparativo pro positivo; vel secundo locutione minus proprio ponit digniores, ut excludat indignos, non vero dignos; vel tandem loquitur tertio, quando fit concursus.* Heu temeritatem theologizantium, ut latiorem et spatiosiorem reddant viam, quæ ducit ad perditionem! Igitur etiam extra concursum, promovendus est dignior, si haberi possit. Promoto itaque vel indigno, vel digno, relicto digniore concurrente, restitutio facienda est Ecclesiæ et Communitati, si quæ damna eisdem emerserint ex facta promotione; et etiam ipsi digniori concurrenti posthabito; quia etiam respectu istius violata est justitia commutativa, dum per concursum acquisivit jus ad rem, quæ ipsi debebatur: si autem non concurrat, nullum illius jus violatur, sed dumtaxat violatur justitia distributiva, quæ ex sua sola non infert debitum restitutionis. Communitati tamen, et Ecclesiæ pro damnis semper est restitutio facienda, ob violatam commutativam; quia ab Ecclesia, et Communitate, aut alio Superiore jus acceperunt promovendi, eo pacto, ut digniorem promoverent: ita omnes.

Cui restitutio facienda in electione minus digni?

Dignior eligendus etiam ad Beneficia nullis ministeriis affecta.

III. Hoc idem communiter affirmatur de aliis Beneficiis, quibus adnectuntur munera magni momenti, magnæque consequentiæ, nempe munus docendi, Confessiones audiendi, catechismum faciendi, concionandi, et similia. At quæstio acris est, an similiter dignior sit eligendus, quando agitur de Beneficio simplici, nullum afferente munus ex prædictis. Præmitto, quosdam posse casus evenire, in quibus non sit culpabile promovere ad Beneficium simplex minus dignum, relicto digniore: puta quando providendus est Sacerdos alioquin dignus, qui pene conficiatur inopia; aut si digniores reserventur pro Beneficiis curatis; vel ut Parochus removeatur a Beneficio, cui est impar; vel ut evitetur electio indigni, quæ prudenter eventura prævidetur; vel ob aliud simile rationabile, aut pium motivum, a charitate vel prudentia propositum. His præmissis

Etiam ad Beneficia simplicia dignior est eligendus, et probatur auctoritate.

IV. Dicendum videtur cum probabiliori, quod etiam ad Beneficia simplicia, quamvis extra concursum, eligendi sint digniores sub mortali. Colligitur ex cap. unico, *Ut Ecclesiæ Beneficia*, ubi Joan. III. respondet Archiepiscopo Mediolanensi, et loquitur de Beneficio non curato: *Non ex affectu carnali, sed discreto judicio debuisti Ecclesiasticum Officium, et Beneficium in persona magis idonea dispensare.* Idem sæpe docet S. Th. 2. 2. q. 63. a. 2. ad 1. *Si minus digni et simpliciter et per respectum ad bonum commune dignioribus præferantur, est peccatum acceptionis personarum in dispensatione spiritualium, quorum Prælatus Ecclesiasticus non est dominus, ut possit en dare pro libito, sed dispensator.* Et ad 3. *Ad hoc quod electio impugnari non possit in foro judiciali, sufficit eligere bonum ... Sed quantum ad conscientiam eligentis, necesse est eligere meliorem ... quia si potest haberi aliquis magis idoneus erga aliquam dignitatem, et alius præferatur, oportet quod hoc sit propter aliquam causam; quæ quidem si pertinent ad negotium, quantum ad hoc erit ille qui eligitur magis idoneus; si vero non pertinet ad negotium, id quod consideratur ut causa, erit manifeste acceptio personæ.* Nomine autem causæ non pertinentis ad negotium, indicatur causa Beneficio impertinens, ut puta familiaritas, consanguinitas, vel aliquid hujusmodi. Idem docuerat quodlib. 6. a. 9. *Tenetur Episcopus dare meliori ... non enim potest esse quod unum præferat alteri, nisi propter aliquam causam, quæ si quidem pertineat ad honorem Dei et utilitatem Ecclesiæ, quantum ad hoc ille erit melior; si autem illa causa ad hoc non pertinet, erit acceptio personarum, quæ tanto est gravior, quanto in rebus Divinis committitur.* Acceptio autem personarum est vitium violans justitiam, et jus Ecclesiæ in casu nostro. Similiter docuit S. Antonin. 3. p. tit. 15. c. 1. §. 3. expresse loquens de Beneficio simplici, ita concludens: *Unde contempto meliore, sanctiore, justiore, dare alteri, est grave peccatum*, et ita communius docent DD.

Probatur rationibus.

V. Rationes et quidem validissimæ indicatæ sunt

a S. Doct.: prima. quia etiam S. Pontifex, et a fortiori alius quivis inferior Praelatus, non est dominus bonorum Ecclesiae, sed dispensator: cum Beneficia sint bona a fidelibus Ecclesiae oblata ad eligenda Beneficia, ut administrentur meliori modo quo fieri potest; ac proinde nullus Superior est eorum dominus, sed administrator: ergo tenetur eligere meliorem et digniorem. Probo consequentiam: qui eligit minus dignum, digniore praetermisso, eligit ut dominus, et non ut administrator: eligit non pro merito, sed pro suo arbitrio; ergo eligit ut dominus, et non ut ministrator; ergo usurpat jus, sibi non datum; et propterea injuste agit. Quandoquidem justitia distributiva postulat, ut bona Communitatis, quae in casu nostro est Ecclesiis, distribuantur juxta meritorum proportionem. Quando igitur plus aliis ne enti non datur aut datur minus merito, cum posset plus merenti dari, violatur justitia distributiva. Ex hoc tamen non oritur in administratore onus restituendi injuste praetermissis; quia bona ista Communitatis nemini in particulari sunt debita, ità ut nullius particularis jus violetur, nisi in casu concursus, de quo statim dicam. Tenetur autem administrator restituere pro damnis, si quae oriantur Communitati ex praefata injusta administratione, eo quod respectu Communitatis violet justitiam non distributivam, sed commutativam, ex qua oritur restitutionis obligatio; quippe qui pactum tacitum habeat cum Ecclesia, providendi eidem de ministris, melius quam poterit; quod agere omittit; praetermittendo digniores. At in concursu, praetermittendo digniorem concurrentem, violat respectu ipsius justitiam etiam commutativam; quando enim proponitur concursus, tacitum pactum initur, danti Beneficium majus meritum habenti: si igitur praetermittatur concurrens dignior, violatur jus ad rem istius in particulari, et inde eligens tenetur etiam isti de damno eidem illato. Itaque administrator praeteriens digniorem semper tenetur de damnis ex hac praeteritione ortis Communitati, et in casu concursus, etiam de damno ortu digniori qui praeteritur, proportione servata.

§. V. *De Pluralitate Beneficiorum ab eodem Beneficiario possessorum.*

Non possunt plura retineri Beneficia residentiam postulantia. I. Ex communi, nemini licet simul retinere duo, vel plura Beneficia, quae residentiam Beneficiarii requirunt; nisi per legitimam dispensationem, quam solus Pontifex concedere potest, et quidem non sine urgenti et justo motivo. Ita colligitur ex Conc. Trid. sess. 24. c. 17. ubi concedens quod uni Beneficio insufficienti alterum possit adjungi, addit: *Dummodo utrumque personalem residentiam non requirat:* Ratio patet ex jure naturali: cum idem non possit esse simul in duplici loco. Causa autem legitima dispensandi alia esse nequit, nisi necessitas aut Ecclesiae; aut ministrorum in talibus locis, aut animarum, mature a Pontifice perpendenda.

Neque duo simplicia sufficientia. II. Non licet retinere duo Beneficia, etiam mere simplicia, nisi ex justa et urgenti causa; puta quando neutrum est sufficiens: est fere communis. Ita clarissime laud. Concil. loc. cit. *Sancta Synodus debitam regendis Ecclesiis disciplinam restituere cupiens, praesenti decreto, quod in quibuscumque personis, quocumque titulo, etiamsi Cardinalatus honore fulgeant, mandat observari, statuit, ut imposterum unum tantum Beneficium Ecclesiasticum singulis conferatur; quod quidem si ad vitam ejus, cui confertur, honeste sustentandam non sufficiat, liceat nihilominus aliud simplex sufficiens, dummodo utrumque personalem residentiam non requirat, eidem conferri.* Tres rationes affert S. Th. quodlib. 9. a. 15. *Habere plures praebendas, plures in se inordinationes continet: primo quia sequitur diminutio cultus Divini, dum unus loco plurium instituitur. Sequitur etiam in aliquibus defraudatio voluntatum testatorum, qui ad hoc aliqua bona Ecclesiae contulerunt, ut certus numerus Deo deservientium ibi esset. Sequitur etiam inaequalitas, dum unus pluribus Beneficiis abundat, et alius nec unum habere potest.*

III. Dices, quod hujusmodi pluralitas innocens reddi poterit ex concessione Pontificis. Huic quaestio aliorum audiamus responsa; et primo S. Bernardi l. 3. de Consid. c. 4. *Ubi necessitas urget, excusabilis dispensatio: ubi utilitas provocat, dispensatio laudabilis est; utilitas dico communis, non propria. Nam cum nihil horum est; non plane fidelis dispensatio, sed crudelis dissipatio.* S. Th. loc. cit. *Licitum non est habere plures praebendas. si non adsint illae circumstantiae, quae istum actum poterant cohonestare, quantumcumque dispensatio interveniat. eo quod dispensatio humana non aufert ligamen juris naturalis; sed solum ligamen juris positivi, quod per hominem statuitur, et per hominem dispensari potest ... Non est contra jus naturale habere plures praebendas, si praedictae inordinationes* (relatae num. praeced.) *totaliter evacuentur; ut puta, si sit necessitas in pluribus Ecclesiis ejus obsequii, et possit plus servire Ecclesiae, vel tantumdem, absens, quam alius praesens; et si quae alia hujusmodi. Si vero aliquis hac intentione plura Beneficia habeat, ut sit ditior, ut lautius vivat, et ut facilius ad Episcopatum perveniat; non tolluntur praedictae deformitates, sed augentur.* Em. Cajetani in Sum. v. *Beneficium* n. 9. *Non excusatur peccatum mortale propter dispensationem Papae, sine rationabili causa. Quoniam dispensatio Papae cadit super jus positivum, et non super jus Divinum, aut morale. Pluralitas autem Beneficiorum sine rationabili causa. est contra jus Divinum et morale, quo communia Ecclesiae bona distribui debent partibus Ecclesiae.* Em. Toleti l. 5. de Instr. Sacerd. c. 8. num. 4. *Ut in foro exteriori possit quis habere plura Beneficia, satis est dispensatio: tamen ut in conscientia et coram Deo tutus sit, necessaria etiam est causa dispensationis: haec autem causa debet esse in utilitatem Ecclesiae, vel ob ipsius Ecclesiae necessitatem. Quando causa non est in bonum Ecclesiae, non est bona dispensatio, nec est homo securus coram Deo.* Em. Bellarm. in Instruct. ad nepotem suum Episcopum Theanensem: *Quin plures sunt, qui plura Beneficia possident cum dispensatione Summi Pontificis: sciendum est, Pontificum dispensationem, quando non adest justa causa dispensandi, valere in foro fori, non in foro poli, ut aperte docet Sanctus Thomas.* Hos sequuntur plurimi alii doctrina et pietate praestantes. Ratio autem intima est, quia Pontifex non est bonorum Ecclesiae dominus; sed merus distributor; proinde nequit de illis disponere pro libito, sed prout postulant intentio fundatorum, Ecclesiae utilitas, et fidelium spiritualis profectus, quae non subsistunt, *Occurritur interrogationi.*

si habenti congruam sustentationem, altera addatur, quæ posset alteri benemerenti sufficere, ut exinde multiplicaretur numerus Deo, et Ecclesiæ inservientium, qui minuitur, vestiendo duplicibus eos, qui stragula sufficientia habent.

§. XI. *De Beneficiariorum Obligationibus.*

Prima est Horarum persolutio. I. PRima Beneficiariorum obligatio est Horarum Canonicarum persolutio: et de hac nil addendum superest traditis in antec. Cap., in quo late disseruimus super hoc argumento.

Secunda residentia? II. Secunda est residendi in loco sui Beneficii, et quidem sub gravi, si Beneficium residentiam postulet, quale est cui animarum cura adnectitur; vel talis naturæ sit, ut residentiam in Ecclesia requirat, ut Canonicatus Choro adstrictus etc. Circa quam residentiam, si Beneficiarii culpabiliter et notabiliter deficiant, præter culpam gravem, quam incurrunt, tenentur etiam ad restitutionem pro rata absentiæ, ut dictum est in Cap. laud.: de qua residentia late disserit Concil. Trid. sess. 23. c. 1. quod quilibet Beneficiarius legere, et scire tenetur. Motiva autem absentiæ inculpabilis, a Concil. indicata, sunt: *Christiana charitas, urgens necessitas, debita obedientia, et evidens Ecclesiæ, vel Reipublicæ utilitas.* Quando autem ob aliquam ex his causis Curati et Parochi abesse compelluntur, debet motivum exponi Episcopo, ab eodemque approbari; et tunc tenentur relinquere Vicarium idoneum, ab ipso Ordinario approbandum, cum debita stipendii assignatione. Ita laud. Concil. Hæc residentia non est intelligenda materialiter, quoad præsentiam mere localem; sed formaliter, nempe quoad sedulitatem in muneribus sui Beneficii præstandis, juxta Beneficiorum naturam.

✠ Legenda est Const. S. P. Benedicti XIV. de Episcoporum Residentia, quæ incipit *Ad universæ Christianæ Reipublicæ statum*, quæque extat T. 2. *Bull.* ejusdem Pontificis *n.* 18. Ejus præcipua capita indicantur *t.* 2. *tr.* 14. *c.* 6. §. 5. *post n.* 12.

Parochorum obligationes. III. Obligatio item Parochorum est, sedulo procurare ut ab ovibus sibi creditis leges Divinæ, et Ecclesiasticæ observentur, quod exemplo fovere stricte tenentur: item curare, ut odia extinguantur, scandala tollantur, Sacramenta pie et frequenter recipiantur, ut suorum Ecclesiasticorum mores ædificent alios fideles: et, si dissoluti, seu improbi sint, corrigantur, implorato etiam, si opus fuerit, brachio Episcopali: curare ut opportuna instructio in Doctrina Christiana non desit; ut tandem Deus a grege suo glorificetur: ad quæ omnia a fortiori tenentur Episcopi, qui soli sunt proprie Pastores, quorum Parochi sunt coadjutores in gregis custodia, et spirituali nutritione. Tenentur item Parochi orare pro suis ovibus, et saltem omnibus festivis diebus Sacrificium pro eisdem offerre, ut declaravit Em. D. Prosper Lambertinus olim Card. Archiepisc. Bononiensis, nunc autem Benedictus XIV. fel. rec. in t. 1. suarum Notificat. typis Venetis edito anno 1740. in Notific. 10. fundamentis petitis tum ex Conc. Trid. sess. 23. c. 1., cum vel maxime ex Declarat. Sac. Congr. anni 1681. in qua hæc habentur: *Parochos teneri pro Parochianis Sacrificium applicare; atque ea cum distinctione, ut si redditus pingues sint, singulis diebus: si vero tenues, saltem diebus festivis:* et anni 1716. sub die 8. Febru. in qua proposito eidem Congregat. dubio: *An Parochi non habentes congruam, teneantur applicare Missam pro populo saltem diebus festis? Respondit affirmative, censuitque danda esse decreta, alias de hac re edita: et hujusmodi dubia amplius non proponi mandavit.* Ubi Em. tunc Card. Archiepisc., postea Sum. Pontifex, alia documenta indicat idem confirmantia, et præcipue novum responsum sibi ipsi datum ab eadem Sac. Congr. sub die 9. Aug. anni 1732. in quo ita dicitur ... *Denique admonendi sunt iidem Parochi, teneri eos omnibus festis Missæ Sacrificium applicare pro populo, etiamsi minus integra congrua ex parochialibus proventibus recipiant, quemadmodum pluribus hujus Sacræ Congregationis decretis declaratum fuisse probe compertum est Eminentiæ vestræ.*

Addenda hic etiam est Constit. ejusdem S. P. Benedicti XIV. edita die 19. *Augusti* 1744., et ad locorum Ordinarios directa, quæ incipit: *Cum semper oblatas* etc. Constitutionis hujus capita summa hæc sunt. 1. Decernit Pontifex id quod alias a Congreg. Concil. definitum est, nempe omnes animarum curam actu habentes teneri ad fructum medium Missæ Parochialis pro populo suo applicandum, sive ii Parochi sint, aut Vicarii Regulares; sive alii quicumque etiam specifica et individua mentione digni. 2. Declarat, eosdem omnes teneri ad eamdem Missam applicandam pro populo suo, licet congruis præfinitis redditibus destituantur, et quamvis antiqua seu etiam immemorabilis consuetudo obtineat in eorum Diœcesibus, vel Parochiis non applicandi Missam pro populo. 3. Statuit, prædictos animarum Pastores vi hujus Constitut. teneri ad præfatam applicationem diebus dumtaxat festis de præcepto; iis etiam comprehensis festis, quibus populus Missæ interesse debet, quamvis permissum sit operibus servilibus vacare. 4. Facultatem concedit Ordinariis locorum opportune dispensandi Parochos egentes, et eos, qui Ecclesia Parochiali vacante, sub Vicarii seu OEconomi nomine deputantur, ab applicatione pro populo diebus festis, ut possint iisdem diebus eleemosynam ab aliquo pio offerente recipere, et pro ipso Sacrificium applicare, ea tamen lege, ut tot Missas infra hebdomadam pro populo applicent, quot diebus festis infra eamdem hebdomadam occurrentibus juxta peculiarem alterius pii benefactoris intentionem obtulerint. 5. Quoad Vicarios, sive OEconomos Ecclesiarum vacantium spectat, admonet locorum Ordinarios, eorum munus esse, efficere, ut Vicario, seu OEconomo egenti congruum aliquod augmentum præbatur pro onere applicandi Missam diebus festis pro populo. Quoad Vicarios vero actu exercentes curam animarum, quæ habitu apud alios residet, præscribit, ut, si portio fructuum eis assignata minime sufficiat ad implendum onus applicationis Missæ pro populo diebus festis, locorum Ordinarii utantur potestate sibi ipsis facta a Synodo Trid. Sess. 7. c. 7. dum illis permisit congruam pro temporum, et onerum ratione fructuum portionem assignare hujusmodi Vicariis; et in hunc finem iisdem Episcopis hic necessarias et opportunas facultates impertitur. 6. Sancit, ut Missa Conventualis, quæ singulis diebus canenda est a Clero Ecclesiarum Patriarchalium, Metropolitanarum, Cathedralium, Collegiatarum, pro earumdem Ecclesiarum benefactoribus in genere quotidie applicetur, contraria consuetudine minime obstante. 7. Absolvit ab applicatione secundæ, et tertiæ Missæ, quæ secundum Rubricas, aliquando debet celebrari, ni-

si aliud usu et consuetudine receptum fuerit. Extat hæc Constit. *T.* 1. *Bull. n.* 103.

✠ Legantur quæ adjecta sunt *t.* 2. *tr.* 14. *c.* 3. §. 14. *post n.* 5.

Aliæ Parochorum obligationes. IV. Tenentur præterea Parochi, Sacramenta suis subditis ministrare quoties illa rationabiliter petunt, et nisi ipsi possint, alium idoneum invenire; atque in primis curare, ne ab ullo in Paschate recipi omittantur, adhibendo, si opus sit, admonitiones opportunas, et correctiones paternas, cum ipsos præcipue obstringat Divinum præceptum corripiendi cunctos delinquentes suæ Parœciæ, et præsertim eos qui scandalum præbent, ad quod tenentur nedum ex charitate, verum etiam ex stricta et rigorosa justitia. Eodem charitatis et justitiæ vinculo tenentur curam gerere pauperum suæ Parœciæ, ipsisque pro viribus providere, maxime illis qui verecundia detinentur a petenda eleemosyna, subministrando illis propria bona, quæ si non sufficiant, alia procurent a divitibus. Item nullos debent matrimonio jungere, nisi sibi morali certitudine constet, illos esse in rebus fidei, et christianæ doctrinæ sufficienter instructos; cum enim genitores strictissima afficiat obligatio easdem res, docendi prolem suam, quomodo id præstare poterunt, si ipsi illa ignorent? Tenentur insuper visitare infirmos ea frequentia prudenti, quæ postulatur a qualitate morbi, et personarum. Tenentur item ex justitia suis parochianis subvenire nedum in extrema, verum etiam in gravi necessitate, non obstante suæ vitæ periculo, et præcipue tempore pestis, ita ut si eo tempore se absentent, graviter delinquant; nisi coram Deo major Ecclesiæ, et populi spiritualis utilitas permittat, ut Parochus per alterum suppleat, se reservato, non tamen se a Parochia absentando; quia tunc temporis residentia magis obstringit. Tenentur tandem omnia statuta suæ Diœcesis ipsi observare, et ut ab aliis observentur sedulam curam gerere; unde fiant viva exemplaria bonorum operum *in verbo*, *in conversatione*, *in charitate*, *in fide*, *in castitate*; ut monet S. Paul. 1. Tim. 4.

✠ Videatur quæ ex S. P. Benedicto XIV. addita sunt *t.* 2. *tr.* 14. *c.* 7. §. 7. *post n.* 13.

* Ad rem hanc spectat quod habet Conc. Trid. *Sess.* 5. *de Reform. cap.* 2. cujus hæc sunt verba: *Archipresbyteri quoque, Plebani, et quicumque Parochiales, vel alias Curam Animarum habentes Ecclesias quocumque modo obtinentes, per se vel alios idoneos, si legitime impediti fuerint, diebus saltem Dominicis, et Festis solemnibus plebes sibi commissas pro sua, et earum capacitate pascant salutaribus verbis, docendo quæ scire omnibus necessarium est ad salutem, annunciando eum brevitate et facilitate sermonis vitia, quæ eos declinare, et virtutes, quas sectari oporteat, ut pœnam æternam evadere, et cælestem gloriam consequi valeant. Id vero si quis eorum præstare negligat, etiamsi ab Episcopi jurisdictione quavis ratione exemptum se esse prætenderet, etiamsi Ecclesiæ quovis modo exemptæ dicerentur, aut alicui Monasterio etiam extra Diœcesim existenti forsan adnexæ, vel unitæ, modo reipsa in Diœcesi sint, provida Pastoralis Episcoporum sollicitudo non desit, ne illud impleatur: Parvuli petierunt panem, et non erat qui frangeret eis. Itaque ubi ab Episcopo moniti trium mensium spatio muneri suo defuerint, per Censuras Ecclesiasticas, seu alias ad ipsius Episcopi arbitrium cogantur, ita ut etiamsi ei sic expedire visum fuerit, ex Beneficiorum fructibus alteri, qui id præstet, honesta aliqua merces persolvatur, donec principalis ipse resipiscens officium suum impleat.* Et idem repetit *Sess.* 22. *de Sacrific. Missæ cap.* 8.

Em. Card. Lambertinus, postea S. P. Benedictus XIV. *Instit.* 10. *n.* 2. his Sac. Synodi verbis ob oculus positis, *n.* 3. refert propositum fuisse Sacræ Conc. Congreg. examinandum, utrum ex hac Concilii sanctione (quod sub Paulo III. contigit) sacræ conciones re ipsa haberi debeant juxta ea, quæ sub Pio IV. ab eodem Concilio statuta sunt: et conventu habito die 9. Februarii anno 1576. nihil certi emanasse, uti ex Fagnano *Cap. inter cætera, num.* 33. *de Offic. Ordin.* liquet.

* Refert insuper se invenisse, dum ejusdem S. C. Secretarii officio fungebatur, id in examen iterum revocatum fuisse; cum Sacræ Congreg. Card. Caraffa Præfectus esset; et Episcopo Melitensi, qui id postulaverat, his verbis responsum: *Satis esse ut Parochi, etsi formaliter non prædicent, saltem Dominicis et festis diebus plebes sibi commissas pro sua et earum capacitate pascant salutaribus verbis.* Quam sententiam ac normam amplexus est Innoc. XIII. confirmavitque deinde Benedictus XIII. *Itaque credimus* (sic ex his concludit Lambertinus) *non perpolitam, et elaboratam concionem a Parochis habendam, sed familiari facilique dicendi genere ipsos uti debere ad populi intelligentiam accommodato. Caveant tamen*, subdit, *ne se immunes et liberos existiment, eo quod nullo unquam tempore hujusmodi consuetudo extiterit, vel quod hæc provincia aliis Ecclesiis satis superque demandata sit; neque tandem exiguum populi numerum pro causa excusationis afferant, qui plerumque ex Rectorum negligentia dimanat. Nam qui suo muneri recte satisfaciunt de frequentia, populique multitudine nunquam queruntur. Insuper non modo Trid. Synod. contrariam consuetudinem penitus abrogavit, sed etiam Innoc. XIII. in ea Constit. quam superius diximus, a Benedicto P. confirmata, omnis excusationis causas de medio abstulit, postquam ab eodem Concilio munus impositum explicavit; iis verbis utitur.* „ Nihilominus nonnulli Parochialium Ecclesiarum Rectores, hæc, quæ suarum partium adeo sunt, prætermittunt, culpam hujusmodi a se amoliri nitentes, vel prætextum immemorabilis, sed quidem pravæ consuetudinis; vel quia hæc ab ipsis præstari necesse non videatur, suppetente nimirum copia aliorum habentium sacras Conciones in aliis Ecclesiis etc. Ne itaque sub inani istarum, aliarumque similium excusationum prætextu tanta Christianæ Reipublicæ pernicies struatur, districte præcipimus etc. „ Parochi igitur vel per se vel per alios, si fuerint legitime impediti, saltem diebus Dominicis, et Festis solemnibus debent habere concionem ad populum, ac pascere verbis salutaribus plebem Christianam; et non excusantur neque a contraria consuetudine, neque ab exiguo populi numero.

Adeo gravis est, ac stricta isthæc Parochorum obligatio; ut qui raro; aut nunquam concionem habeat ad populum, peccent mortaliter etiam præcisa gravi populi necessitate; immo Bonacina relatus a P. Antoine *tr. de Oblig. c.* 1. *q.* 7. *resp.* 2. *n.* 4. asserit, Parochum mortaliter peccare, si uno continuo mense integro; aut etiam duobus, vel tribus

mensibus totius anni discontinuis non concionetur; quia hæc videtur materia gravis non solum secundum se, sed etiam respective. Si autem populus graviter indigeat prædicatione, Parochi peccant toties contra divinum præceptum, quoties populus graviter indiget ipsa prædicatione; cum ex Dei præcepto teneatur oves suas verbi divini prædicatione pascere, ut expresse habet Trid. *Sess.* 23. *de Refor. cap.* 1., Legatur Barbosa *de Officio, et Potest. Paroch. p.* 1. *c.* 14. n. 8.

* Alterum onus a Trid. Synod. *Sess.* 24. c. 4. Curatoribus animarum impositum est, ut pueros et rudiores quosque, divinæ legis, Fideique rudimentis informent. Videatur Constit. S. P. Benedicti XIV. quæ incipit: *Et si minime*, quæque habetur *T.* 1. *Bull. n.* 42., et alia cujus initium est, *Declorosti t.* 2. *n.* 3., nec non alia, quæ incipit: *Cum Religiosi tom.* 4. *n.* 25. Noverint autem Parochi, et Catechistæ omnes a S. P. Clem. XIII. fel. rec. ad omnes Episcopos Encycl. datam fuisse Epistolam die 14. Junii 1761., qua omnibus præcipit, ut ad fidelium instructionem, posthabitis iis catechismis, quos novitatis amor passim efferre consuevit, utantur Catechismo Rom. jussu S. Pii V. ad mentem Triden. Synodi edito, qui quidem omnem doctrinam complectitur, qua fideles informari oporteat, quæ ab omni errore quam longissime abest, quæque demum communis est in Ecclesia.

☞ S. P. Bened. XIV. *die* 24. *Novembris* 1742. Const. edidit incipientem: *Cum illud semper.* ad Episcopos directam, in qua de concursu, et examine habendo pro Parochialium Ecclesiarum collatione agit, seu modum statuit servandum in electione Parochorum. Exposita in primis causa hujus Constit. edendæ, statim refert integram Epist. Encycl. a S. Congreg. locorum Ordinariis die 10. Jan. 1721. datam; in qua exhibetur forma examinis peragendi in concursu. Ut autem recte omnia peragantur, in præsenti Constit. nonnulla Sum. Pontifex addenda, nonnulla vero tacite et breviter tradita a S. eadem Congreg. in citata epistola clarius explicanda censuit. Præcipue vero præscribit, quod Examinatores non solum attendant in concurrentibus doctrinæ peritiam; sed etiam inquirant, qui præ aliis ætate, prudentia, probitate morum, præstito ante Ecclesiæ servitio, cæterisque dotibus ad officium Parochi cumulate obeundum necessariis, essent idonei et commendabiles. Et ne ab examinatoribus ignorari possint supradictæ qualitates, præcipit quod concurrentes ante concursum intra terminum ab Episcopo assignatum, coram Cancellario Episcopali, vel altero ab Episcopo deputando, suarum qualitatum, meritorum, et munerum probationes, attestationes tam judiciales, quam extrajudiciales, aliaque id genus documenta, quæ fraude vacent, exhibeant. Alioquin dicto termino elapso, documenta hujusmodi quæcumque et qualiacumque ea sint, nullatenus recipiantur; et eveniente die concursus a Cancellario Episcopali singulorum merita, qualitates, et requisita (ut vocant) incorrupta fide deprompta a juribus tempore habili exhibitis, summatim redigantur, et copia epitomes tradatur non solum Episcopo, vel Vicario Generali vices illius obeunti; sed singillatim omnibus Examinatoribus ad concursum adscitis, ut tum de scientia, tum de vita, moribus, aliisque regendæ Ecclesiæ necessariis dotibus ferant judicium. Absoluto concursu, notula compendiaria requisitorum antea distributa, tradetur Cancellario, qui illam comburat, vel penes Acta custodiat; et nemini ostendat nisi de mandato Episcopi. Et demum circa Beneficia Sanctæ Sedi reservata, mandat quod; ipsis vacantibus, concursus semper ab Episcopo indicatur, et absoluto concursu, si res sit de Beneficiis Curatis, *quæ tantum ratione mensium reservata sunt*, Episcopus inter approbatos eligat magis idoneum, et Datariæ significet, nec Acta concursus transmittat, nisi a Dataria, eum id opportunum duxerit, requirantur. Sin vero dicta Beneficia, quibus cura imminet animarum, *ex alio quovis capite quam Mensium Apostolicorum S. Sedi reservata sint*, eo sane casu, veteri non immutato more, abstineat Episcopus a ferendo dignioris judicio, et Acta concursus ultro Datariæ exhibeat. Licebit tamen Ordinariis pro suo arbitrio familiaribus Litteris Datario scriptis, eidem denunciare personam, quam censent regendæ Ecclesiæ magis idoneam, eandemque commonere, an occulta aliqua et in Actis reticita subsit causa, quæ cuipiam obstet ad Beneficium Curatum obtinendum. Habetur hæc Constit. *T. I. Bull. n.* 6., ejusque synopsim exhibet Petrus Collet *in calce* 5. *T. Instit. Theolog.*

Quæstio gravis circa fructus congruam excedentes.

V. Sed grave dubium resolvendum superest, an omnes et quicumque Beneficiarii teneantur sub gravi peccato nedum contra charitatem, verum etiam contra justitiam, et cum restitutionis onere erogare in pia opera portionem illam redditum, quæ eorum congruæ sustentationi superest? Et quidem quod lethaliter peccent contra charitatem, si portionem illam in pia opera non erogent, conveniunt communiter DD. An autem peccent etiam contra justitiam, ita ut restitutioni sint obnoxii, si aliter et in profanos usus illam insumant, magna est inter Auctores dissensio: et quia solutio quæstionis unice ex alterius pendet difficultatis decisione, an Beneficiarii sint suorum proventuum veri domini, an vero dumtaxat administratores, et œconomi; idcirco protectores opinionis illos absolventis ab onere justitiæ, affirmant veros esse dominos; defensores autem opinionis eosdem judicantis onere justitiæ gravatos, sustinent meros esse administratores. Plures, et graves sunt ex utraque parte: nobis longe probabilior videtur hæc secunda, cujus præcipui propugnatores ex nostris sunt, S. Th., S. Raymund., S. Antonin., P. Albertus Magnus, Petrus Paludanus, Sylvester, Petrus de Soto, Rainerius, Armilla, et alii recentiores; ex extraneis Alexander Hallensis. Dionysius Chartus., Henricus Gandav., Navarrus, Richardus, Alphonsus a Castro, Guilielmus Parisiensis, Hostiensis, Michael de Medina, et alii multi, et fere omnes Galliarum Scriptores.

Tenentur Beneficiarii duplici titulo charitatis, et justitiæ erogare quod superest eorum congruæ sustentationi in opera pietatis.

Sunt Theologi plures, qui sustinent, Beneficiarios dominium habere fructuum suorum Beneficiorum, et nihilominus obstringi ex justitia ad erogandam pauperibus fructuum honestæ suæ sustentationi superfluam; adeo ut, si hoc non præstent, sed in ludus, convivia, aliosque profanos usus, quæ ipsis supersunt, dilapident, non solum lethaliter delinquant, sed et ad restitutionem teneantur: unde ajunt, eos non habere dominium omnium fructuum suorum Beneficiorum absolutum et liberum, sed gravatum onere justitiæ distribuendi superflua pauperibus, vel in alios pios usus expendendi; sicuti hæres habet dominium hæreditatis cum onere justitiæ solvendi debita defuncti. Unde in istorum sententia hæc

duo, ut perspicuum est componuntur simul, videlicet et quod Beneficiarii sint domini redditeum suorum Beneficiorum; et quod ex justitia adstringantur redditus suæ honestæ sustentationi superfluentes in pios usus erogare et convertere. Hæc tamen obligatio justitiæ, quam habent Beneficiarii, magis magisque indubia efficitur in opinione illorum, qui censent, illos non esse dominos, sed simplices administratores, dispensatores, et œconomos, quam amplexatus est Auctor, quamque sequentibus, iisque validissimis argumentis evincit.

Probatur assertum Auctoritatibus. VI. Assertum positum probo Auctoritatibus, et primo aliquorum Patrum. S. Basilius M. ad Julian. Apostatam, post recensita pauca bona suorum redditeum, ait: *Quoniam ego me dominum non censeo, sed dispensatorem... hic status noster tam est arctus, ut si forte quispiam Sacerdotum ea sibi reservet, aut in malos usus expendat, æqualem pœnam meretur, ac qui dilapidat, et qui de Altari furatur.* S. Ambr. Ep. 31. ad Valentin.: *Possessio Ecclesiæ, sumptus est egenorum.* S. Hier. in c. 3. Is.: *Rapina pauperum in domibus Sacerdotum, qui Ecclesiæ opes sibi thesaurizant, et in deliciis abutuntur, quæ ad sustentationem pauperum dantur, et sibi reservant. vel propinquis tribuunt.* S. Aug. qui citatur in can. *Si privatus*, 12. q. 1. *Non illa nostra sunt, seu pauperum, quorum procurationem quodammodo gerimus, non proprietatem nobis usurpatione damnabili vindicamus.* His addimus auctoritates Conciliorum, quæ circa illa tempora fuerunt celebrata, videlicet. Conc. Antioch. anni 341. can. 15. relato a Gratiano in Decr., in can. *Episcopus* 23., 12. qu. 11. in quo commissa Episcopo facultate dispensandi, conceditur etiam facultas sibi retinendi *ea*, *quibus indiget*, *si tamen indigeat*. Item Conc. Carthag. anni 397. in cujus can. 49. statuitur, ne Clerici vel etiam Episcopi absque patrimonio ordinati possint sumere sibi de bonis Ecclesiæ, et jubet; *Ut tanquam rerum Dominicarum crimine teneantur obnoxii, nisi admoniti, Ecclesiæ eadem ipsa* (bona) *contulerint*. Item Conc. Carthag. IV. anni 398. cui interfuere 214. Episcopi; quos inter Magnus Aug. can. 31. statuitur: ut Episcopus rebus Ecclesiæ *tanquam commendatis, non tanquam propriis utatur*. Si igitur secundum doctrinam relatorum PP. et Concilior. Episcopi, et ita a fortiori cæteri Beneficiarii *non sunt domini, sed dispensatores. si res Ecclesiæ sunt sumptus egenorum: si rapina est sibi reservare, vel propinquis tribuere: si non sunt Episcoporum, sed pauperum*; *nec sibi appropriari possunt*; si ad summum *tantum ex illis sumendum, quantum indigent, si tamen indigeant*: aliter agendo *invasionis crimine teneantur*; cum debeant illis *uti tanquam commendatis, non tanquam propriis*, profecto hi loquendi modi dominium plane excludunt.

Objectio solvitur. VII. Non me fugit contrariæ opinionis protectores concedere, temporibus illis ita factum fuisse, cum nondum executioni fuisset mandata bonorum Ecclesiasticorum partitio, (quæ evenit dumtaxat quinto labente sæculo, et sexto ineunte, in qua portio assignata fuit Ecclesiæ Rectoribus), tamen post executam partitionem, vel saltem post erectionem Beneficiorum, factam octavo sæculo, tunc cœpisse possideri præbendas tanquam bona propria Beneficiariorum. Verum hæc responsio nil roboris detrahit allatis testimoniis; quandoquidem natura bonorum Ecclesiasticorum non fuit per partitionem, aut per erectionem Beneficiorum mutata, sed eadem consistens, diversum statum dumtaxat accidentalem obtinuit: cum autem natura hujusmodi bonorum sit, esse oblationes fidelium, proventus pauperum; et ideo Ecclesiæ oblata, ut ex illis et ministri sufficienter alantur, ut Divino cultui impensius vacent, et ut pauperibus subveniatur, ac proinde supradictas obligationes recognovere Patres et Concilia; si igitur eadem et modo est, et erit usque in finem bonorum Ecclesiæ oblatorum natura; in quocumque statu accidentali considerentur, easdem omnino secum afferent obligationes: et quemadmodum nemo ausus fuit adhuc dicere, quod possint præfata bona in usus profanos impendi absque injustitiæ manifesto delicto; ita neque dicendum erit, posse a Beneficiariis ita possideri, ut in profanos usus possint sine injustitiæ crimine dilapidari.

VIII. Sed audiamus judicia PP. et Concilior. post partitionem, et erectionem Beneficiorum respective definientium. *Instauratur solutio.* S. Gregor. M. labente 6. sæc. l. 11. Ep. 23. ad Julian., de se Pontifice loquens, scribit: *Quem constat, non res suas, sed ad dispensandum res pauperum habere.* Ecce manifeste quomodo bona Ecclesiæ vocet non sua, sed pauperum, distribuenda *ipsis*. Conc. Turon. anni 813. c. 10. *Rebus Ecclesiæ* (Beneficiarii) *ita utantur, non ut propriis, sed ut sibi ad dispensandum commissis*. Aquisgran. anni 816. c. 16. *Res Ecclesiæ sicut a SS. Patribus traditur .... vota sunt fidelium. pretia peccatorum. et patrimonia pauperum; ... ut his et milites Christi alerentur, et Ecclesiæ exornarentur, pauperes recrearentur, et captivi redimerentur*; igitur qui ad ditandos consanguineos, seu ad sibi cumulandum eis utitur, agit contra intentionem offerentium, et injuste. Parisiense anni 829. c. 15. post allatos multos Patres concludit: *Sicut igitur præmissa documenta declarant, non sunt res Ecclesiæ ut propriæ, sed ut Dominicæ, et a Domino commendatæ tractandæ.* Valentin. anni 855. c. 21. *Quia cum ipsæ res Ecclesiæ a piis et fidelibus Deo oblatæ, juxta antiquam Patrum sententiam, nihil sunt aliud, nisi vota fidelium, patrimonium pauperum etc., si eas fideliter et integre non defendimus; et in eos, qui obtulerunt, et in Deum, cui oblatæ sunt, gravissimo nos reatu implicamus.* Quid ad hæc responderi potest? Nonne clarissime habetur, semper ab Ecclesia judicatum fuisse, Beneficiarios non esse redditeum dominos? Omitto Conc. Lateranen. III., Alex. III. in c. *Fraternitatem*, 2. de Donationibus convocatorem hujus Concilii, S. Bern. in Ep. 2. ad Falconem Canonicum; et in tr. de morib. et offic. Epis. c. 2. n. 7. et plura alia Concilia Provincialia; et concludo argumentum a Conciliorum auctoritate petitum verbis illius sanctissimi et doctissimi Antistitis, qui fuit vivens imago antiquorum, et posteriorum exemplar, S. Caroli Borromæi in Conc. Mediol. I. anni 1565. tit. 63. ubi hæc habet: arrige attente aures, qui Beneficium possides: *Cæteri omnes Beneficia Ecclesiastica etiam simplicia obtinentes omni diligentia cognoscere studeant, quibus oneribus ... ex bonorum Ecclesiasticorum NATURA subjaceant: illisque integre satisfaciant; quod si facere omiserint, sed eos fructus sibi vendicare, vel ad alios transferre ausi fuerint, vel in quem debent usum non impenderint; se ex Sacris Canonibus, et Sanctorum Patrum sententia sacrilegii reos esse intelligant, ET EORUM OMNIUM NECES-*

SARIA RESTITUTIONE TENERI: neque ulla omnino etiam immemorabili consuetudine excusari. Noverint etiam ii, ad quos scientes hujusmodi fructus, vel aliquod ex illis commodum quovis nomine pervenerit, se eadem restitutionis lege teneri. Quid respondere audebis viro adeo eximio, qui spiritum et mentem Tridentinæ Synodi jam imbiberat?

Probatur auctoritate Theologorum. IX. Post audita PP., et Concilior. judicia, audienda sunt etiam a gravioribus Familiæ nostræ Theologis prolata Cunctis celebrior est S. Th., qui quodl. 6. a. 12. ita resolvit: *Bonorum Ecclesiasticorum Clerici non sunt veri domini, sed dispensatores*: quibus verbis decretoriis accomodanda sunt nonnulla alia, aliquam æquivocationem præseferentia. Alter celeberrimus est S. Raymund., primus Decretal. Collector insignis; qui l. 2. tit. 5. §. 6. interrogat: *Quid de Prælatis Ecclesiarum, et aliis Clericis, qui bona Ecclesiastica pauperibus debita consumunt in usu illicitos ... in consanguineos ... et similibus, et de his etiam faciunt aliqui testamentum?* (en quomodo loquitur de bonis Ecclesiasticis spectantibus ad eorum proventus) *nunquid tales sunt judicandi raptores?* Respondet: *videtur quod sic, primo quia contrectant rem alienam invito domino*: et allatis testimoniis Hier., et Aug. quæ supra retulimus, concludit. *Dico Prælatos et Clericos, qui res Ecclesiæ talibus ..... vel etiam consanguineis, non propter naturam sustentandam, sed ut faciant eos divites, ... tales .... dico esse raptores, et per consequens teneri ad restitutionem omnium.* Tertius est S. Antonin. insignis doctrina et prudentia, Archiep. Florent. 3. p. tit. 15. c. 1. §. 19., ubi interrogat: *De bonis seu fructibus Beneficiorum, quæ dant Clerici consanguineis ... utrum dando peccent, et teneantur ad restitutionem?* post laudatum judicium S. Raymundi, et plurium Canonum, ipse definit: *Ad restitutionem tenentur pauperibus, vel in utilitatem Ecclesiæ.* Hos sequuntur cæteri omnes superius indicati. Confer modo auctoritates hactenus allatas auctoritatibus quas producunt oppositum opinantes, et videbis eorum miserandam inopiam. Accedamus ad fundamenta a ratione petita.

Probatur assertum ratione. X. Rationem pro asserto nostro potissimam insinuant relata usque modo testimonia, qua evertitur simul principale motivum, et heu! quam leve, adversæ opinionis. Cum jam concedant adversarii, quod ante partitionem bonorum Ecclesiæ etiam contra justitiam esset, distrahere præfata bona ad alios usus non pios, sed profanos, putant, hac partitione secuta, qua assignata fuit portio et applicata Ecclesiæ variis Rectoribus, et Beneficiariis singulis propria congrua; putant, inquam, hinc factum esse, quod si aliquid ipsis ultra dictam congruam supersit, teneantur quidem ex charitate sub gravi erogare in pias causas, non autem ex justitia, et sub restitutionis onere, si huic muneri desint, quippe qui abutantur rebus jam sibi datis, et sub eorum dominio constitutis. At imbecillitas hujus fundamenti jam patet primo ex dictis; nempe quod jam appropriatio dictæ portionis non fuit facta, ut ejusdem evaderent Beneficiarii absoluti domini; sed ut tolleretur occasio dissensionum, perturbationum, et litigiorum; quandoquidem appropriatio dicta non mutavit, ut ait S. Carolus supra laudatus, naturam bonorum Ecclesiæ, quæ in eo est posita, ut habeantur tanquam bona Deo oblata, in ejus cultum impendenda, et non ut, si quid forte supersit, eo tanquam re cadente sub dominio utantur pro libito; quod ut omnino evidens fiat, attende.

Elucidatur ratio. XI. Hoc dominium aliquam radicem habere debet: vel ergo confertur Beneficiariis a Pontificibus: vel ab offerentibus sua dona Ecclesiæ: dilemma est integrum, non habens tertium membrum addendum: atqui neque a Pontificibus collatum fuit, neque ab offerentibus; igitur a nullo. Probo minorem quoad primam partem: non a Pontificibus, tum quia docet S. Th. 22. q. 100. a. 1. ad 7. *Quamvis res Ecclesiæ sint Papæ, ut principalis dispensatoris, non tamen ejus, ut domini et possessoris*; igitur non poterit aliis conferre illud dominium, quo ipse caret; et tale vidimus fuisse judicium S. Greg. M.; ita etiam declaravit Alex. III. in cap. *Fraternitatem* 2. de donationibus: *Quilibet Prælatus rerum Ecclesiasticarum est procurator, et non dominus*; et recentissime ita se expressit vocis oraculo Bened. XIV. doctrina insignis. Igitur tale putatum dominium a Pontificibus collatum non fuit. Neque ab offerentibus, quæ est secunda minoris pars: quia eorum intentio neque fuit, neque est, conferre sua bona, ut de eo quod congruæ sustentationi superest, faciant Beneficiarii quid voluerint, sed ut ad Dei cultum, et pia opera impendantur; si enim interrogetur quicumque offerens, an ita intendat, an potius ut de eo, quod congruæ superest, libero dominio subjaceat, neminem responsurum prudenter putabis, quod distrahatur ad beneplacitum Beneficiarii, sed utique ut in pia opera impendatur: idque manifeste confirmat vetus formula, quæ reperitur in Capitularibus Caroli M. qua offerentes sua bona Ecclesiis ita se declarabant: *Offero Deo, atque dedico omnes res quæ in hac chartula tenentur insertæ, pro remissione peccatorum meorum, ac parentum ac filiorum; ad serviendum ex his Deo in Sacrificiis, Missarumque solemniis, orationibus, luminariis, pauperum, ac Clericorum alimoniis, et cæteris divinis cultibus, atque illius Ecclesiæ utilitatibus: si quis autem eas inde, quod fieri nullatenus credo, abstulerit; sub pœna sacrilegii ex hoc Domino Deo, cui eas offero, atque dedico, districtissimas reddat rationes.* Cum igitur hæc fuerit fidelium intentio, eademque prudenter præsumatur semper fuisse, et esse, nisi velimus eos stultis accensere; neque ab offerentibus præfatum putatum dominium Beneficiariis provenire potuit: si itaque neque a Pontifice, neque ab offerentibus, igitur a nullo, præterquam ab avaritia, et injusta ditescendi, aut molliter vivendi cupiditate. Referamus modo fundamenta adversæ sententiæ.

Primum adversæ opinionis fundamentum evertitur. XII. Primum petitur ex verbis in jure usitatis, et præcipue a Trid. sess. 24. dicente, quod Beneficiarii Horas ommittentes *non faciant fructus suos*: si igitur sunt sui, dominium eorum habent. Mirabere, lector, cum noveris, ad hæc paucula verba reduci totam Canonum, SS. PP., et Ecclesiasticorum documentorum molem, ab adversariis oppositam; et tamen ita est; *nil* aliud ex armamentario totius Juris Ecclesiastici habent, quod objiciant, quod tamen nullius omnino est roboris; quid enim aliud significant illa verba, nisi quod Beneficiarius non acquirat fructus, qui ad se spectant? Insuper dato etiam (quod tamen est falsum), ipsum evadere dominum fructuum ad suam congruam spectantium, licebit *ne* inferre, quod sit dominus etiam eorum, qui supersunt? At revera nullorum est dominus,

sed cunctorum merus dispensator, sibi applicans illos fructus, qui congruam constituunt: reliquos in pias causas erogare obstrictus nedum ex charitate, sed et ex justitia; ut probatum fuit. Addo tandem, S. Carol. optime vidisse verba illa Concilii, cujus, ut dixi, spiritum imbiberat, quæ tamen non intellexit in sensu adversariorum, ut vidimus. Compares modo paucula ista verba Canonibus, quos protulimus, et comperies, ac jure merito dixerim, eos miseranda juriam inopia laborare.

Evertitur secundum. XIII. Ex consuetudine, Beneficiario defuncto ab intestato, succedunt conjuncti tam in bonis patrimonialibus, quam ex Beneficio congregatis: quæ consuetudo approbata fuit a jure civili, non obsistente Ecclesia; igitur etc. Respondent primum nonnulli, argumentum nimis probare; et proinde nihil concludere: sequeretur enim, quod neque charitatis obligatione teneretur Beneficiarius sub mortali superflua suæ congruæ distribuere in pias causas; quod hactenus nemo Scriptor gravis asseruit: si igitur ille tenebatur, ut communiter docent Theologi; tenentur pariter hæredes quoad illam portionem, quæ noscitur collecta ex fructibus Beneficii; neque ullum jus potest illos ab hac obligatione dispensare: et ideo lex canonica in c. 12. de testam. hæc habet: *Mobilia per Ecclesiam acquisita, de jure in alios pro morientis arbitrio transferri non possunt.* Quid clarius? Respondeo secundo, et directe, objectam consuetudinem non esse consuetudinem, sed corruptelam, et ab Ecclesia toleratam ad evitanda pejora incommoda, et ad perpetuas discordias et lites præcavendas: cæterum docet in Canone *Episcop. p.* 12. *q.* 1. *Episcopi de rebus propriis, vel acquisitis, vel quidquid de proprio habent, hæredibus suis, si voluerint, derelinquant: quidquid vero de provisione suæ Ecclesiæ fuerit, sive de agris, sive de fructibus, sive de oblationibus, omnia in jure Ecclesiæ reservare censuimus.* Propterea Ecclesiæ silentium non est approbativum corruptelæ, sed permissivum: eo quod illud firmiter impedire non possit; juxta regulam Innocen. III. cap. 18. de Præbendis: *Multa per patientiam tolerantur, quæ si deducta fuerint in judicium, exigente justitia, non debent tolerari*: tum deinque, quia vix discerni posset, quænam ex bonis a defuncto relictis sint patrimonialia, quænam beneficialia, aut ex dono, aut ex industria, aliisve justis titulis acquisita; unde sollicitudo, quæ adhiberetur, in lites et discordias tandem erumperet. Non itaque approbat Ecclesia silendo, quod pluries loquendo reprobavit. Quantum ad jus civile, non mirum, si permittat hæredibus illa bona, eo tamen solo titulo, ne in foro exteriori possint vexari conjuncti; et quidem ob indicata motiva vitandi lites etc. cæterum pro foro conscientiæ, utpote sibi incompetente, nil se ingerit, relinquendo Theologis judicium.

Evertitur tertium. XIV. Tertium fundamentum, non modice magnificatum a Dominico Soto, est, quod ex vi divisionis secutæ bonorum Ecclesiasticorum, et assignationis factæ Beneficiariis, ad ipsos spectantis, videtur collatum illis dominium eo fere modo, quo quis eleemosynam tribuens alicui pauperi, transfert in pauperem dominium pecuniæ collatæ, ita ut si illam dissipet pauper, nulli restitutioni fiat obnoxius: ita etiam in casu nostro, si Beneficiarius dissipet, nulli tenebitur. Miror, virum alioquin doctissimum non animadvertisse, quam lata interveniat disparitas inter eleemosynam pauperi erogatam, et proventum collatum Beneficiario: eleemosyna enim pauperi erogatur, ut sit sua, et erogatio est vera donatio, quæ ipsi fit, ut suæ veræ præsenti necessitati succurrat. Redditus autem non conferuntur Beneficiario, ut sint sui: immo eum explicita plerumque, et cum implicite semper intentione, ut eorumdem sit minister, et sibi accipiat pro congrua, et reliquum distribuat in pia opera. Et etiam dato, quod esset dominus suæ congruæ, non tamen ejus quod superest: unde si dissiparet ea, quæ propriæ congruæ subtraheret, forte nil teneretur restituere, cum tantum sibi faciat injuriam; sicut facit pauper, dissipans sibi erogatam pro eleemosyna.

Evertitur ultimum. XV. Ultimum depromitur ex pluribus inconvenientibus, quæ sequerentur ex opinione nostra. Primum, quod qui haberet bona patrimonialia, neque posset congruam retinere: Secundum, quod non posset redditibus Beneficii solvere debita propria ante Beneficium contracta, cum tamen illa solvere jubeatur: Tertium, quod donationes ab ipso factæ essent invalidæ: Quartum, injustæ essent pensiones quæ Beneficiis pinguibus imponuntur: igitur ne hæc verificentur etc. Respondetur singulis facillime: Ad 1. juxta sententiam mitiorem, posse retinere congruam, quamvis aliunde bona patrimonialia habeat; quia si laborat in ministerio, congruum est ut de ipso vivat; *nemo enim militat stipendiis propriis, sed alienis*, ajebat S. Paul.; et alibi, *laborem agricolam oportet primum de fructibus sumere.* Ad 2. respondetur, quod si habeat patrimonialia, ex ipsis solvat debita illa, sin minus solvat de proventibus Beneficii, ut vere pauper, non aliunde solvere valens. Ad 3. respondetur, donationes censendas esse factas ex bonis, quæ donare possit: immo facere moderatas donationes, juxta gradum Beneficiarii, pertinet ad congruam ipsius; condecet enim in Beneficiario relucere hospitalitatem, gratitudinem, liberalitatem, pro ratione ejus gradus, et proventus. Ad 4. respondetur, pensiones dari indigentibus, vel sufficientes redditus non habentibus; unde impenduntur ad pias causas.

Quid intelligatur nomine Congruæ? XVI. Sciscitaberis, quid intelligatur nomine congruæ sustentationis? Priusquam respondeam, sub oculis pono regulam a S. Trid. Syn. quibuscumque Beneficiariis propositam sess. 25. in decreto de Reform. c. 1. *In primis vero ita mores suos componant, ut reliquis ab eis frugalitatis, modestiæ, continentiæ, ac, quæ nos tantopere commendat Deo, sanctæ humilitatis exempla petere possint. Quapropter exemplo Patrum nostrorum in Concilio Carthaginensi non solum jubet, ut Episcopi modesta supellectili, et mensa, ac frugali victu contenti sint, verum etiam in reliquo vitæ genere, ac tota eorum domo caveant, ne quid appareat, quod a sancto hoc instituto sit alienum, quodque non simplicitatem, Dei zelum, ac vanitatum contemptum præseferat. Omnino vero eis interdicit, ne ex redditibus Ecclesiæ consanguineos, familiaresve suos augere studeant, ... sed si pauperes sint, iis ut pauperibus distribuant, ... immo, quam maxime potest, eos Sancta Synodus monet, ut omnem humanum hunc erga fratres, nepotes, propinquosque carnis affectum, unde multorum malorum in Ecclesiam seminarium extat, penitus deponant. Quæ vero de Episcopis dicta sunt, eadem, non solum in omnibus quibuscumque Beneficia Ecclesiastica tam sæcularia quam regularia obtinentibus, pro gradus conditione observari, sed et ad Sanctæ Romanæ Ec-*

clesia Cardinales pertinere decernit etc. Ex hac regula uunsquisque Beneficiarius respective confinia suæ congruæ sustentationi præfigere debet: et quamvis a scrupulis importunis cavere debeat, multo magis sibi cavendum est, ne ab amore proprii commoditatis seducatur; et propterea sanum erit consilium, ut fraudes proprii amoris caute decliuet, si duo observet; unum, quod directioni sapientis, prudentis, et intaminatæ conscientiæ viri se committat: alterum, quod attendat quomodo magis cordati, et exemplares Beneficiarii consimiles in proprio cultu atque victu se gerant, vel se gesserint.

XVII. Occasione dictorum in hoc paragrapho, circa obligationes Beneficiariorum habentium curam animarum, interrogabis: An Superiores regulares teneantur applicare Missam saltem diebus festivis pro suis subditis? Respondeo affirmative; cum enim hæc obligatio in Parochis fundetur in Jure divino, ut innuit Trid. Synod. sess. 24. c. 1. de Reform. his verbis: *Cum præcepto divino mandatum sit omnibus, quibus animarum cura commissa est, oves suas agnoscere. pro his Sacrificium offerre etc.*: et eum non minor sit cura habenda a Parocho respectu suorum Parochianorum, quam habenda a Prælato regulari respectu suorum Religiosorum; immo hæc vigilantior postuletur, ob perfectiorem vivendi rationem, ad quam obligantur Religiosi, perfectiorem, inquam, ea, ad quam tenentur Parochiani; inde etc. Et hanc tenent Suarez in 3. part. S. Th. t. 3. disp. 86. sect. 1., et t. 4. de Relig. tr. 8. l. 2. c. 3. n. 7. innixus præcipue auctoritati Trid., Ascanius Tambur. de jure Abbatum t. 2. disp. 5. qu. 5. n. 5. Thom. Hurtadus resol. 4. n. 46. Pasqualigus q. 847. n. 8. et q. 851. n. 9. Vanespen. t. 1. p. 1. tit. 31. c. 10. n. 11. et novissime P. Merati t. 1. p. 3. tit. 12. n. 3.

§. VII. *De rationibus amittendi Beneficia, et Pensiones.*

Rationes amittendi Beneficia et Pensiones.

I. TRiplici ratione seu modo amittuntur Beneficia: 1., per Dispositionem juris; 2., per Sententiam judicis; 3., per Liberam dispositionem. Per dispositionem juris amittuntur 1., per Professionem Religiosam; 2., per Matrimonium validum; 3., per Consecutionem, et pacificam Possessionem alterius Beneficii incompatibilis; 4., per varia delicta, qualia sunt Simonia; Homicidium qualificatum, scilicet per sicarium mercede conductum; Hæresis Schisma; Sodomia; Intrusio animet in Beneficium: Percussio Episcopi, vel Cardinalis; Falsificatio litterarum Apostolicarum: at istis omnibus est inflicta privatio Beneficii ipso facto; tamen post declarationem judicis; quæ retrotrahitur ad diem criminis commissi, ita ut non solum omnes fructus ab illo die percepti amittantur, verum etiam resignatio, vel permutatio illius post crimen facta, rescindi possit. Sunt at alia delicta, quibus eadem imponitur privatio, sed non ipso facto; et sunt, Homicidium simplex; Perjurium; Sacrilegium; Adulterium; et in istis, præter sententiam declaratoriam, requiritur etiam condemnatoria: et ex hoc patet secunda amittendi ratio, nempe de sententia judicis. Circa tertiam rationem, quæ est libera dispositio, videlicet renunciando, resignando, vel permutando: jam satis disseruimus in §. 2.

II. Pensiones amittuntur primo per Extinctionem, idest per mortem Pensionarii, aut naturalem, aut civilem, aut per Degradationem ejusdem. Item si contrahat Matrimonium, vel profiteatur in Religione approbata. Insuper per delicta læsionis Sedis Apostolicæ, vel Majestatis Principis, vel percussionis Cardinalis, vel Episcopi, in cujus Diœcesi percipitur pensio. Hæc omnia constant ex variis juribus a probatis Auctoribus allatis.

Quomodo amittantur Pensiones?

* S. P. Bened. XIV. *die* 29. *Aug.* 1741. Constit. edidit incipientem, *Universalis Ecclesiæ Cura*, quam in compendium redactam hic subjicere opportunum existimamus. In ea primum interdicitur Clericis omnibus quacumque dignitate, præeminentia, honore, privilegio insignitis, ne in posterum audeant sub nomine alienandi commodum percipiendi fructus, vel alio quovis titulo, et prætextu vendere, et distrahere suorum Beneficiorum redditus, et proventus vel ad vitam, vel in longum tempus, recepta ab emptore per unam vel plures solutiones ea pecuniæ quantitate, quam ipsi Beneficiati per ejusdem temporis, vel vitæ spatium consequi potuissent, sub pœna excommunicationis, et nullitatis actus, seu contractus, et omnium inde consecutorum, aliisque pœnis inflictis et statutis contra alienantes bona Ecclesiæ, quæ hic rursus contra eosdem sic contrahentes renovantur et statuuntur.

Deinde ad uberiorem cautelam damnantur, et irritantur omnes hujusmodi contractus, quos in futurum fieri contigerit; atque ita nulli, et viribus ab initio vacui declarantur, ut suis auctoribus neque in judicio, neque extra ad ullum effectum suffragari debeant; ac nemo ad eorum observantiam obligetur, etiamsi plures juramento firmati sint; et ut nullum inde jus quicumque aut actionem, vel titulum coloratum possidendi, aut præscribendi per quodvis longissimi temporis spatium acquiri unquam possit.

Postremo decernitur, ea quæ in hac Constitutione continentur, ab omnibus inviolabiliter semper observanda esse; sublata facultate cuicumque judici quavis præeminentia et potestate prædito, aliter judicandi: non obstantibus quibuscumque privilegiis, indultis, concessionibus, gratiis Apostolicis, quantumvis speciali mentione dignis. Habetur hæc Const. *t.* 1. *Bull.* ejusdem Pontificis *n.* 29. Relegantur etiam quæ adjecta sunt §. 2. *præs. cap. post num:* 7.

CAPUT III.

De Vitiis Religioni oppositis, et præcipue de Simonia.

De his vitiis disserit S. Th. 2. 2. a q. 92. usque ad 100. inclusive, quæ est de Simonia, de qua ult. loco fusius dissseretur; tradentes interea summatim ex eodem S. Doct. quæ ad alia vitia pertinent. Duo generatim vitia Religioni opponuntur; nempe Superstitio, et Irreligiositas, et ambæ in varias species subdividuntur. Superstitio namque subdividitur in Idololatriam, Divinationem, vanam Observantiam, ad quam reducuntur Maleficium, et Magia, quæ adhuc in varias species iterum dividuntur, de quibus suis locis in præs. cap. Irreligiositas autem subdividitur in Tentationem Dei, Blasphemiam, Sacrilegium, et Perjurium: quæ iterum in alias species multiplicantur,

de quibus suis locis in eod. cap. Tractatum autem de Perjurio transferemus ad 2. Decalogi praeceptum, ubi de Juramento. Interea Superstitio generatim definitur a S. D. q. 92. a. 1: *Vitium Religioni oppositum secundum excessum, non quia plus exhibeat in cultum Divinum quam vera Religio; sed quia exhibet cultum Divinum, vel cui non debet, vel eo modo, quo non debet.* Irreligiositas autem ex traditis ab eodem S. D. definiri potest: vitium, quo Deus vel in se, vel in rebus, aut personis illi dicatis inhonoratur. Sit igitur

§. I. *De Idololatria.*

Quid et quotuplex sit Idololatria?

I. De hac agit S. D. q. 94. quatuor articulis, ex quibus haec depromuntur. Idololatria est superstitio, qua cultus soli Deo debitus creaturae attribuitur. Triplex est; prima Formalis, at Completa, seu intellectualis, cum quis revera putat creaturam quam colit, esse Deum. Secunda, Incompleta, seu malitiosae dumtaxat voluntatis, qua quis, non credens creaturam quam colit esse Deum: ex pravo tamen affectu quem habet contra Deum, eam eligit adorare; puta ut aliquid ab eadem obtineat. Tertia, Simulata, seu dumtaxat exterior absque errore mentis, aut pravo affectu voluntatis, sed ex timore procedens; ut contingit in lapsis tempore persecutionum. Secunda gravior est prima; quia primae aliqualis ignorantia, tametsi supina, immiscetur; et exinde malitia aliqualiter minuitur, cum alioquin secunda sit malitiosissima. Tertia autem minus gravis est prima, et secunda; quamvis et ipsa sit semper mortale peccatum.

Poena Idololatriae.

II. Qui idololatriam committit primo modo cum errore mentis, est simul haereticus, et incurrit excommunicationem Papae reservatam; quam non incurrit, qui idololatriam committit secundo modo sine errore intellectus: incurrit tamen excommunicationem non reservatam, quam illatam a Jo. XXII. refert Director. Inquisitor.

§. II. *De Divinatione.*

Quid sit Divinatio, et quotuplex per eamdem quaeratur a Daemone?

I. Ex traditis a S. Th. q. 95., cum Divinatio sit inquisitio quaedam occultorum ope Daemonis vel expresse vel tacite invocati: propterea versatur circa illa, quae ab homine virtute sibi propria cognosci nequeunt. Potest autem inquiri cognitio eorum, quae Deo soli nota sunt, ut cordium secreta, et futura libera; aut quae etiam a Daemone cognosci possunt, quamvis non ab homine; et inde sequitur, quod inquirens a Daemone notitiam rerum primi generis incidit in idololatriam; eo quod Daemoni tribuat, quod soli Deo convenire potest, et in haeresim labatur; inquirens autem notitiam rerum secundi generis, meram Divinationem superstitiosam committit, et graviter peccat.

In Divinatione dupliciter invocatur Daemon; et dicitur superstitiosa ex parte pacti.

II. Dixi in definitione, Daemonis opem invocari per Divinationem, aut expresse, aut tacite: expresse, si reapse Daemon invocetur, aut aliqua res adhibeatur, cui Daemon cooperari credatur: tacite vero, quando ad notitiam occultorum adhibentur signa improportionata ad illum effectum; cum enim notitia desiderata ab illis mediis obtineri nequeat, quia sunt improportionata; neque a Deo, qui talia media non instituit; neque ab Angelis bonis, qui talibus mediis non utuntur; sequitur, quod notitia expectetur a Daemone: qui illa praescripsit: inter quae solemnia sunt illa diabolica adinventa gyrandi cribrum: proponendi speculum, aliqua proferendo verba: et utraque haec Divinatio tam explicita, quam implicita est superstitiosa ex parte pacti, et peccatum gravissimum.

Superstitiosa ex parte medii committitur novem modis, et cum pacto expresso.

III. Evadit etiam Divinatio superstitiosa ex parte medii. Varia media recenset S. Th. art. 3. et ad epitomen redacta, sunt, et quidem cum pacto expresso, dum exspectatur revelatio rei occultae per Praestigium, quando Daemon apparet sub aliqua specie per Somnium, quando expectatur in somno: per Necromantiam, quando expectatur per apparitionem alicujus mortui: per Pytonismum, quando expectatur per arreptitios: per Geomantiam, quando expectatur per signa in terrestribus corporibus apparentia; puta plumbo fuso, lignis etc.: per Hydromantiam, quando per signa apparentia in aqua: per Aeromantiam, quando per signa apparentia in aere: per Pyromantiam, quando per signa apparentia in igne: per Aruspicium, quando per signa apparentia in membris, aut visceribus animalium.

Alia media cum pacto implicito, nempe Augurium et Sortilegium. Augurium novem modis committitur.

IV. Alia media pariter superstitiosa, at plerumque cum tacita Daemonis invocatione, quamvis etiam aliquando cum expressa, in genere duo sunt, nempe Augurium, et Sortilegium. Augurium tunc committitur, quando quaeritur occultorum notitia ex consideratione rei existantis, et novem modis committitur: 1. per Astrologiam judiciariam, quando notitia attenditur ex consideratione situs et motus syderum in hominis nativitate; unde proferuntur certo eventura, quae alioquin pendent ex libero hominis arbitrio; et dicitur Genethliaca: 2. per Augurium proprie tale, cum ex hominis gestu, avium, et animalium vocibus, cantu etc., certo attenditur divinare occulta: 3. per Auspicium, quando ex volatu avium: 4. per Omen, quando ex vocibus hominis praeter intentionem prolatis: 5. per Onyrocriticam, quando per somnia: 6. per Physiognomiam, quando per totius corporis humani signa: 7. per Metoposcopiam, quando ex fronte hominis: 8. per Chyromantiam, quando per signa manuum: 9. per Spatulamantiam, quando ex spatularum signis. Qui igitur his mediis utitur ad certo dignoscenda occulta vel futura aliquo modo a libero arbitrio pendentia, aut ex ac contingentia, peccat graviter peccato superstitionis divinatoriae. Quando autem dubitatur, an somnium aliquod excitans ad bonum fuerit a Deo immissum, ut quandoque evenit, consilium petatur a doctis et probis viris.

* Contra exercentes artem Astrologiae judiciariae, et alia quaecumque divinationum genera, librosque legentes, vel retinentes, S. P. Sixt. V. die 5. Jan. 1586. Constit. edidit, quae incipit: *Coeli et Terrae Creator Deus*, quaeque habetur t. 2. *Magni Bull. Rom.* edit. *Lugd.* 1692. n. 7. pag. 515: *Apostolica auctoritate*, ait §. 3. *statuimus, et mandamus, ut tam contra .... quoscumque dictae Astrologiae artem .... exercentes, aut facientes judicia, et nativitates hominum, quibus de futuris contingentibus successibus, fortuitisque casibus, aut actionibus, ex humana voluntate pendentibus aliquid eventurum affirmare audent, etiam et id se non certo affirmare asserant, aut protestentur, quam contra alios .... qui supradictas damnatas, vanas, fallaces, et perniciosas divinandi artes, sive scientias exercent, profitentur, et*

docent aut discunt ... ac præmissa detestanda scelera et delicta faciunt, aut in eis se quomodolibet intromittunt, etc. tam Episcopi, Superiores, ac alii Ordinarii locorum, quam Inquisitores hæreticæ pravitatis ... inquirant, et procedant, atque in eos severius Canonicis pœnis, et aliis eorum arbitrio animadvertant. Hæc S. P. In Jore autem Canonico *can. Si quis Ariolos*; et *can. Aliquant.* 26. *q.* 5. Astrologiem judiciariom exercentes excommunicatione latæ sententiæ subjiciuntur, quæ tamen non est reservata. Legatur P. Clemens Piselli *in catalogo Excomm. non reservat. Lit. A.*

Sancita a Sixto V. epprobavit, confirmavit, et innovavit S. P. Urbanus VIII. Constit. edita die 10. Aprilis 1631. cujus initium est, *Inscrutabilis*, quæque extat *t.* 4. *præcit. Bull. n.* 114. *pag.* 173. et insuper Astrologos judiciarios de statu Reipublicæ Christianæ vel Sedis Apostolicæ, sive de vita aut morte Rom. Pontificis pro tempore existentis, aut ejus consanguineorum judicia facientes, et eos, qui illos desuper talia consulere præsumpserint etc. excommunicationi latæ sententiæ, aliisque gravissimis pœnis subjecit. Idem S. P. postea prohibuit omnes libros hac de materia tractantes, vel aliter prohibitos, licentiasque illos habendi et legendi revocavit in Constit. incipiente, *Apostolatus etc. in præcit. Bull. n.* 116. *p.* 176.

Latam in priori Urbani Constit. excommunicationem inter reservatas S. Pontifici primum recenset P. Clemens Piselli *Lit. A.* prope finem bis verbis: „ Astrologi divinantes super vita ac morte Papæ, sive super statu Sedis Apostolicæ, vel Reipublicæ Christianæ " *Bulla Urbani VIII.* quæ incipit, *Inscrutabilis.* Deinde inter non reservatus enumerat *Lit. P.* sic. „ Papæ de vita, vel morte divinantes. " *Bulla Urbani VIII.* quæ incipit, *Inscrutabilis.*

Verum circa hoc omnem de medio sustulit dubitationem S. P. Bened. XIV. in Constit. quæ incipit, *Pastor bonus*, edita *Idibus Aprilis an.* 1744.; quæque extet *tom.* 1. *Bullarii n.* 95. Talem quippe censuram inter illas recenset, a quibus nec Major Pœnitentiarius absolvere valet. Sic enim babet §. 13. *Nec pariter possit etiam in occultis, etiam in foro conscientiæ tantum, eos cujuscumque qualitatis, status, dignitatis, præeminentiæ et conditionis fuerint absolvere, et absolvi mandare qui Astrologia judiciaria, vel per alios, de statu Reipublicæ Christianæ, sive de vita, aut morte Rom. Pontificis pro tempore existentis inquirentes ejusdem Urbani VIII. P. M. Litteris prid. Kal. Aprilis an. ejusdem Incarn.* 1631. *contra prædicta perpetrantes editis, contravenerint.*

Quid sit Sortilegium, et quotuplex; et quando peccaminosum?

V. Sortilegium est actio, qua aliquid fit, ut consideratione eventus ejus, aliud fiat, vel cognoscatur. Triplex est, Divisorium, Consultorium, et Divinatorium. Divisorium est, quando mittuntur sortes, quibus decernatur cui aliquid tribuendum sit: et hoc ex se est licitum, quando jura ad illam rem eint inter personas æquales, et personæ in illud æque assentiantur; nulla enim labe aut superstitionis, aut injustitiæ inficitur; cum neque ad occultum investigandum, neque ad jus alicujus violandum ordinetur. Cavendum tamen est, ne adhibeatur in electionibus ad officia, ad quæ digniores sunt eligendi. Si tamen in rarissimo casu æqualis plane meriti et habilitatis esset personæ eligendæ, hoc sortilegio uti, non esset peccatum maxime post commendatum Deo eventum, ut factum legitur cap. 1. Act in electione Matthiæ. Sortilegium Consultorium fit ad investigandum per sortes quid agendum sit in re obscura: per se est illicitum; quia est quædam species tentationis Dei, et exponitur res diabolicæ fraudi; et esset expressa Dæmonis invocatio, si ab ipso revelatio expectaretur: unde in Cap. *Sortes* 26. qu. 2. sub excommunicatione prohibetur. Tantummodo licitum esset, si ex speciali Divino impulsu assumeretur; qui impulsus non est de facili præsumendus, sed multa indiget consultatione piorum et sapientum. Sortilegium Divinatorium est, quando inquiritur aliquid futurum, vel occultum mittendo sortes, v. g. quis sit obtenturus dignitatem; quis fuerit fur rei sublatæ etc.; et est superstitiosum, ob invocatam tacite, vel expresse Dæmonis opem; quippe quod sortes illæ sint medium omnino improportionatum ad dignoscendum illud occultum, vel futurum. Hæc sunt deprompta ex S. D. 2. 2. q. 95. a. 8.

§. III. *De vana Observantia.*

Quid sit vana Observantia?

I. VAns Observantia est superstitio, qua, ad obtinendum aliquem effectum, quis utitur mediis vanis, inutilibus et improportionatis: dum quis ex observatione eventuum fortuitorum, proprias actiones dirigit, unde quoad hanc partem coincidit cum superstitione Divinatoria, a qua eatenus differt, quatenus Divinatoria adhibetur ad notitiam occultorum; Observantia autem ordinatur ad effectus externos, et opera personæ vane observantis dirigenda. Quandoque committitur cum expressa Dæmonis invocatione, dum adhibentur media, quibus scitur, Dæmonem cooperari; quandoque cum implicita, quando adhibentur media improportionata ad effectum, quibus sciri debet, non alium quam Dæmonem cooperari; quippe quæ neque a Deo, neque ab Ecclesia, neque e præceptis alicujus artis honestæ sint præscripta..

Quotuplex sit, et quibus modis committatur?

II. Triplex est vana Observantia: prima dicitur Ars Notoria, quando quis ad acquirendam scientiam, nullo adhibito studio, utitur dictis mediis improportionatis. Secunda dicitur Ars Sanatoria, quando similibus mediis improportionatis quis utitur ad sanandas infirmitates. Tertia est Observantia fortuitorum, dum quis ex facto fortuito adveniente, conjectans prosperum vel adversum quid eventurum, juxta illud suas regit actiones. Quando igitur quis similibus utitur, vel mediis alioquin sanctis immiscet etiam ista media improportionata; vel quando utitur etiam mediis dumtaxat sanctis, expectando tamen infallibiliter, se per illa obtenturum intentum, semper committitur hoc peccatum grave vanæ Observantiæ, juxta communem Auctorum; quia etiam in ultimo casu, effectus non est infallibiliter expectandus per illa media, cum a Deo non fuerit ullo loco revelatum, se, positis illis mediis, concessurum effectum. Quando vero totum quod adhibetur, est sanctum, omnique circumstantia vana, inutili, et inepta carens; et adhibetur sine infallibili expectatione eventus, sed spe Christiana in Divinam Misericordiam, nil erit reprehendendum. Quando demum prudenter dubitatur, an remedium aliquod, aut res aliqua applicanda habeat necne virtutem naturalem ad effectum optatum, (virtutes

tiamque entium naturalium quamplurimæ latent) nullaque circumstantia inepta observanda admisceatur; tunc, præmissa coram Deo sincera protestatione intendendi nullo modo cooperari Dæmonis operationi, si qua interveniat, immo rogando Deum, ne in hoc casu effectus sequatur: tunc adhiberi potest res illa naturalis ad effectum optatum. Hæc sunt deprompta ex S. D. *q.* 2. *q.* 96.

§. IV. *De Magia et Maleficio.*

Quid sit Magia, et quotuplex generatim?

I. REducitur ad vanam Observantiam Magia, quæ est ratio operandi mira intra naturæ ordinem, præter communem et ordinarium modum naturalem; et ideo dici nequit supernaturalis, sed potius præternaturalis. Duplex est: alia Naturalis, quæ operatur mira, conjungendo virtutes naturales activas passivis virtutibus; et hujus pars maxima est Alchimia naturalis: et hæc innocenter adhibetur. Alia est Superstitiosa, quæ operatur mira ope Dæmonis, utendo signis a Dæmone institutis.

Quotuplex sit superstitiosa?

II. Magia Superstitiosa triplex est: prima dicitur Ars Notoria, de qua jam dictum est. Secunda dicitur Ars Mirifica, et est illa, qua sanitates corporibus animalium, vel hominum conferuntur per signa inepta; quæ coincidit in hoc cum Arte Sanatoria superius explicata: et insuper qua procurantur bona temporalia et corporalia mediis ineptis et improportionatis; et propterea a Dæmone institutis. Tertia dicitur Ars Malefica, quæ tunc exercetur, quando per signa et media a Dæmone instituta affertur nocumentum aliis viventibus.

Quotuplex sit ars malefica, seu Maleficium, quodque peccatum?

III. Ars Malefica, seu Maleficium duplex est, aliud Veneficum, quod appellari solet Veneficium, et aliud Amatorium, seu Philtrum. Veneficio affertur damnum sive hominibus, sive animalibus, per morbos, dolores, et etiam per mortem, utendo aut mediis naturalibus cognitis ope Dæmonis, aut signis aliquibus a Dæmone institutis. Amatorium seu Philtrum excitat carnalem et venereum amorem, aut e contra intensum odium, operatione Dæmonis humanos humores commoventis; quin tamen auferatur libertas; et ideo homo philtratus peccat consentiendo, cum possit, invocato Dei auxilio, resistere. Hinc malefici triplicis speciei mortali peccato gravantur, nempe contra charitatem, contra religionem, et contra justitiam, ut patet.

Quomodo licite, aut illicite tollatur Maleficium?

IV. Maleficia licite tolli possunt per media Christiana, et Ecclesiastica, nempe per preces, pœnitentias, jejunia, aliaque pia opera; sed directe per Exorcismos Ecclesiasticos: item mediis ab arte medica subministratis: item distructione signorum, quibus adnexum est pactum nocendi. Nunquam autem licet uti altero maleficio ad tollendum primum; quippe quod sit medium ab intrinseco malum.

Resolvitur casus non raro eveniens.

V. In casu, quo in pacto cum Dæmone interveniat exceptio, v. g. si dicat Dæmon: valebit maleficium, nisi patiens aqua se abluat, vel nisi vinum Hispanicum bibat etc., licebit ne tali remedio uti? Respondet doctissimus Suarez, de hoc argumento dissolvendi maleficia exactissime disserens lib. 2. de Superstitione cap. 17. licite posse tali actione, alioquin non mala, dissolvi maleficium, quia non exercetur, ut aliquid discatur a Dæmone, vel ut executioni mandetur quidpiam ab eo præscriptum, sed animo mera impediendi, ne noceat; unde nullam redolet societatem cum Dæmone, nullumque eidem defert honorem, sed tantummodo actio illa exercetur ad tollendum incentivum mali. Immo censeri debet, Deum ita permisisse Dæmoni potestatem nocendi illi creaturæ, addita limitatione, ut illa actione adhibita, cesset nocumentum; Dæmon enim a seipso, ob insatiabilem nocendi cupiditatem, nullam limitationem velle censendus est; et proinde actionem illam peragens, non cooperatur Dæmoni, sed Deo, qui ita coarctavit illius malignitatem. Si enim Dæmon dixisset: nocebo, donec appendat collo Reliquiam S. Crucis; nunquid, ob timorem cooperandi Dæmoni, abstinendum esset ab appendenda Reliquia? ita neque abstinendum ab agenda actione de se non mala. Idemque docet Sylvester v. Maleficium q. 9.

Cl. Sylvius *in* 2. 2. *q.* 96. *a.* 4. ad examen vocat, *an liceat tollere signa maleficii?* Præmittit autem, quod dum inquiritur, an liceat maleficii signa destruere, non est sermo de illis signis, quæ naturaliter valent ad nocendum, cujusmodi sunt e. ex. venena, quæ maleficus alicui in cibo, vel in potu, aut in unguento dederit; (in comperto enim est apud omnes, licitum esse talia signa abolere, modo hoc non fiat per aliquod maleficium, vel pactum cum Dæmone) sed solum de nudis ac simplicibus signis difficultas excitatur. Nuda autem signa appellantur quæ per se non sunt venenosa, neque hominum, aut animalium corporibus, eorumve rebus noxia, quamvis dum illa sunt alicubi posita, detrimenta sequatur, Dæmone videlicet propter pactum, quod cum malefico habet, nocumentum inferente personis, aut rebus illis, de quibus inter eos convenit. Et quia talibus signis amotis, vel destructis, Dæmon solet a nocumento cessare, ideo in discrimen vocatur, an qui novit, ubi sit hujusmodi signum, sive ipse maleficus, qui illud posuit, sive is, qui affligitur, sive quispiam alius, licite possit illud tollere, vel destruere sub spe, vel expectatione, seu desiderio cessationis nocumenti. Dicitur de industria sub spe, vel expectatione, seu desiderio cessationis nocumenti. Quippe ex omnium confessione licitum est, signa maleficii amovere, et destruere ex indignatione vel odio facinoris, quo maleficus ea posuit velut tesseram sui pacti cum Dæmone; et similiter in contemptum ac detestationem tum magicæ superstitionis, tum ipsius Diaboli, quia debemus habere Diabolum ut inimicum Dei, et nostrum, ejusque artes contemnere et abolere. Quare summa litis in eo est, an liceat nuda maleficii signa auferre, vel destruere sub spe, vel expectatione, seu desiderio cessationis nocumenti, aut valetudinis recuperandæ. Hoc illicitum esse contra plures non minimos DD. existimat præcitatus Duacensis Doct. Sylvius, sicque ipse positionem suam imprimis evincit. *Is*, inquit, *qui tali intentione signum tollit, non expectat effectum desideratum a causa naturali, neque a voluntate humana, neque per miraculum a voluntate Dei, vel Sanctorum: ergo expectat eum a Diabolo, quod est illicitum, utpote ad implicita cum Dæmone pacta pertinens.* Aliis pluribus argumentis innixis etiam principiis a D. Th. traditis eamdem suam assertionem confirmat, quæ nos brevitatis gratia missa facimus: et deinde omnia, quæ adversæ sententiæ defensores objectant, luculenter solvit, atque ita rem hanc magis magisque declarat, ac in bono lumine collocat.

Suam tamen et contrariæ opinioni probabilitatem inesse autumat ipse, atque adeo licite ad praxim reduci posse censet juxta Probabilismi systema, quod et ipse adoptaverat. *Si quis tamen*, ait, *maleficii signum amoveret; putant id sibi licere, et nihil aliud expectans quam nocumenti vel pacti cessationem*, non est *simpliciter condemnandus, quia multorum piorum et Doctorum auctoritas illam sententiam affirmantium facit eam probabilem, ut possit illam sequi, quamvis rationes in contrarium allatæ, præsertim illæ quæ fundantur in natura superstitionis, longe probabiliorem faciant partem alteram.*

Verum in hoc a præclarissimo viro recedere cogimur. Nam juxta sanam, ac solidam Theologiam certum est, in morum quæstionibus necessario sequendam esse probabiliorem sententiam: ergo posito quod longe probabilior sit quam ipse propugnat, hæc necessario amplectenda est, altera deserenda.

✠ Expensa penitius principali difficultate a Sylvio proposita *loc. cit.* nempe *an liceat tollere signa maleficii*, opposita videtur amplectenda sententia, quam cum pluribus. Theologis propugnant PP. Salmant. *tr.* 11. *c.* 11. *punct.* 10. §. 3. *n.* 158., quamque postremis hisce temporibus amplexati sunt P. Billuart *tr. de Relig. et Vit. opp. diss.* 7. *a.* 5. §. 2. P. Concina *l.* 3. *in Decal. diss.* 2. *c.* 11. *n.* 8. *et* 9. Petrus Colet *p.* 3. *de Relig. c.* 2. *de Superstit.* videlicet quod cuique licitum sit tollere nuda signa maleficii sub spe nocumenti cessaturi, seu eo fine præcise, ut Dæmon nocere desinat. Validissima ad hoc evincendum afferunt ipsi argumenta; ostenduntque signorum hujusmodi destructionem et amotionem, nullam importare cum Dæmone societatem, aut communicationem, sicut præcit. Doct., aliique cum ipso contendunt.

* Superstitio, cum sit vitium Religioni oppositum per excessum, primum in duas species tribuitur, ut et docet D. Th. 2. 2. *q.* 92. *a.* 2. *in corp.* Una cultum Deo debitum falso Numini, seu creaturæ tribuit, vocaturque superstitio *ex parte rei cultæ*. Altera verum Deum quidem colit, *sed modo indebito*, ut ait idem D. Th., dicituque superstitio *ex parte modi colendi*. Utraque varias subit divisiones. Prima scilicet quæ cultum Deo debitum falso Numini seu creaturæ tribuit, sejungitur in *Idololatriam*, *Divinationem*, et *Vanam Observantiam*. ad quam revocantur *Maleficium*, et *Magia*; de quibus omnibus singillatim disserit superius Auctor, nihilque propterea de his hic addendum.

Secunda, quæ verum Deum quidem colit, sed modo indebito, dividitur in superstitionem *cultus falsi*, in superstitionem *cultus superflui*, et in superstitionem *cultus indecentis*, de quibus, utpote ab Auctore omnino prætermissis, summatim saltem agendum est.

Superstitio *cultus falsi* in eo sita est, quod Deo exhibeatur cultus falsus, seu perniciosus, ut si quis Deum adoraret cæremoniis veteris legis, puta per circumcisionem, immolationem agni, et hujusmodi, quæ significat Christum adhuc venturum, et nondum venisse, vel si quis falsa miracula prædicaret, scriptisve mandaret, falsas Religiones obtruderet, falsas revelationes fingeret, vel auctoritate propria proponeret aliquid tanquam institutum a Deo, vel ab Ecclesia, quod re ipsa non est. Legatur D. Th. 2. 2. q. 93. a. 1 Et hæc superstitio natura sua lethale peccatum est, quia gravem injuriam et irreverentiam irrogat Deo primæ veritati, graviterque repugnat ejus honori, ac cultui, qui sola veritate nititur: *Spiritus est Deus, et eos, qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare. Joan.* 4. Nec pia intentio augendæ devotionis (si sermo sit de falsis miraculis, reliquiis etc.) criminis reatum aufert; diminuitur enim, non augetur Religionis cultus his figmentis.

Superstitio *cultus superflui* in eo consistit, quod Deo cultus tribuatur, qui, *quantum est de se*, inquit Angelicus loc. sup. cit. a. 2. *non pertinet ad Dei gloriam, neque ad hoc quod mens hominis feratur in Deum, aut quod carnis concupiscentiæ immoderatæ refrænentur: aut etiam si sit præter Dei et Ecclesiæ institutionem, vel consuetudinem communem (quæ secundum Augustinum pro lege habenda est:) totum hoc*, ait, *reputandum est superfluum, et superstitiosum; quia in exterioribus solum consistens ad interiorem Dei cultum non pertinet.* Hujusce superstitionis reus foret qui aliquos precandi modos ex arbitrio præstitueret, vel qui vellet tantum post Solis occasum, aut post Solis ortum orare; vel Missam audire cum certo numero et ordine cereorum, in tali situ et dispositione corporis, et alia hujusmodi prætec, vel contra consuetudinem, ac præscriptum Ecclesiæ. Hæc superstitio, juxta communem sententiam, est solum venialis, modo actio aliunde nulla lege prohibita sit, et absit scandalum et contemptus cæremoniarum Ecclesiæ, ac communis fidelium usus; quia et materia levis est, et irreverentia non censetur gravis ob simplicitatem. Secus, si fiat post prohibitionem Superioris. *Si tamen in Missa vel administratione Sacramentorum*, subdit P. Antoine tract. de Virt. Relig. c. 5. a. 1. resp. 1. ad q. 5. *relictis rubricis, aliæ cæremoniæ etiam pro sua devotione, et secluso contemptu adhiberentur; videtur* non *posse excusari a mortali, ob materiæ gravitatem, et periculum grave, et gravem præsumptionem.*

Cultus dicitur etiam superfluus, subdit idem Theologus ibidem, *ratione certitudinis vanæ, idest non nixæ promissioni divinæ; ut cum quis certo credit se a tali morbo vel periculo liberandum, gestando imagines, vel reliquiis SS., vel verba Scripturæ etc. Quin licet hæc pia sint, tamen a talibus nullus effectus absolute et infallibiliter expectari potest, cum nullam habeant virtutem naturalem, nec divinam promissionem absolutam.* Et hoc etiam est peccatum grave, ut et Anetoe asserit supra, nempe §. 3. *n.* 2.

Superstitio denum *cultus indecentis* in eo est raposita, quod Deo tribuatur cultus verbis, factis, at rebus potius ad ejus offensam, quam ad ejus gloriam et laudem inservientibus, ut si in Divinis Officiis talis adhibeatur cantus musicalis, qui potius sensibilem excitet delectationem, quam mentem, animumque in Deum erigat. Et hæc superstitio, seclusa magna indecentia, gravi scandalo, prava intentione agentium, et periculo animarum, non est peccatum lethale. Secus dicendum foret, si talia intevenirent. Lege Epist. Encycl. S. P. Bened. XIV. quæ incipit *Annus*. quæque habetur *t.* 3. *Bull. n.* 3. Is ea quippe de Officiorum Ecclesiasticorum, et Musices ratione agit; et speciatim fuse ostendit qui sint abusus Musices ab Ecclesia eliminandi. Lege præterea quæ de musicalibus concentibus, qui hodie in Ecclesiis celebrari in magnis potissimum solemnita-

tibus solent, habet P. Daniel Conсina *Theol. Christ. t. 2. l. 2.* in *Decal diss. 2. c. 4. et t. 3. l. 3. diss. 2. c. 1. n. 6.* nec non *Theol. Christ. contracta t. 1. l. 3. diss. 6. c. 3.* ubi etiam præcitati S. P. Bened. auctoritatem allegat.

§. V. *De Tentatione Dei.*

Quid sit Tentatio Dei, quotuplex modis committatur? I. Tentatio Dei est, aliquid agere, dicere, vel omittere ad capiendum experimentum de aliqua divina perfectione, potentia, sapientia, voluntate, etc., per effectum extraordinarium, ab eodem Deo temere expectatum. Duplici modo incurritur: 1. expresse, quando directa intentione sumendi tale experimentum aliquid agitur, vel omittitur, quasi intendendo extorquere miraculum: 2. interpretative, quando, aliquid agendo vel omittendo, quamvis non adsit dicta directa intentio, ex modo tamen se gerendi ita intendendi demonstratur: puta, si quis ægrotans, nullis vellet remediis uti, fidens se a Deo sanandum: et ad hanc reducuntur plures aliæ actiones, requirentes, ex providentia ordinaria, humanam cooperationem et industriam, quam quis omitteret, fidens, se absque illa a Deo adjutum iri. Hinc abolitum fuit antiquum illud experimentum probandæ innocentiæ, ambulandi pedibus incoffensis super prunas ardentes, vel ferrum candens manu illæsa apprehendendi.

Quale peccatum? II. Utroque modo tentans Deum peccat mortaliter contra Religionem, eo quod Deo gravem irreverentiam irroget, nolendo uti mediis ab eo institutis, et volendo ipsum obstringere ad miracula patranda. Quandoque admiscetur peccatum infidelitatis, si experimentum sumatur cum aliqua dubitatione Divinæ potestatis, sapientiæ etc. Sæpe admiscetur peccatum contra charitatem sibi vel proximo debitam, si id fiat cum periculo gravi proprio, vel proximi. Petere autem miraculum in aliqua urgenti necessitate, cum debita humilitate, et conformitate Divinæ voluntati, quando alia media non supersunt, nullum peccatum committitur. Hæc sunt deprompta ex S. Th. 2. 2. q. 97. Hic juxta ordinem institutum a S. Doct. disserendum esset de Perjurio; sed hoc reservamus ad 2. Decal. præceptum.

§. VI. *De Blasphemia.*

Quid, et quotuplex sit Blasphemia? I. De hoc vitio disserit S. D. 2. 2. q. 13. illudque recenset inter peccata confessioni fidei opposita, quatenus nimirum blasphemia est hæreticalis, de qua et nos nonnihil diximus Tract. 4. c. 2. de Vitiis fidei oppositis §. 3. Cum autem hic acturi simus de blasphemia quacumque, etiam simplici, propterea dissertationem de hoc vitio huc transtulimus inter vitia Religioni opposita. Blasphemia igitur generatim accepta est locutio, etsi quandoque interior, et mentalis tantum, contumeliosa contra Deum. Dixi etiam interior et mentalis, quia ad blasphemiam formalem non est necessaria prolatio oris, sed sufficit interior mentis cum sufficienti cognitione: eo quod et mutus rationis compos possit reus esse blasphemiæ, et e converso stultus ore blasphemans, blasphemus non sit. Triplex est, nempe Hæreticalis, quæ aliquam hæresim continet, vel tribuendo Divinæ Majestati quod ei non convenit; vel tollendo ab eodem, quod ipsi convenit. Si autem quod profertur, etiam judicio et corde tenetur, est hæresis formalis, de qua plura diximus in paragrapho indicato; si autem quod profertur, judicio et corde non teneatur, est proprie nuda blasphemia hæreticalis, et non hæresis: esset item blasphemia hæreticalis tribuere creaturæ, quod proprium est solius Dei, et in aliqua perfectione creaturam Deo præferre: et si ita judicetur, esset simpliciter hæresis: sin autem, mera blasphemia hæreticalis. Alia est imprecativa, qua Deo malum quis imprecatur, quæ plerumque continet etiam peccatum odii Dei, de quo disseruimus in capite 5. de Vitiis charitati Dei oppositis. Alia est Inhonorativa, qua modo contumelioso et conviciante aliquid profertur contra Deum, quamvis non falsum, nec contra fidem, et hæc dicitur blasphemia simplex; puta illud Juliani Apostatæ dictum Christo per modum convicii; *vicisti, Galilæe, vicisti.* Tres istæ blasphemiæ differunt specie; quia Hæreticalis repugnat etiam vel fidei vel confessioni ejusdem: Imprecativa repugnat charitati Dei, quia continet malitiam odii ejusdem: Simplex autem solam malitiam inhonorationis habet.

Quæ reducantur ad Blasphemiam simplicem? II. Ad blasphemiam simplicem reducuntur blasphemiæ sine verbis, sed per solos gestus contra Deum factæ, puta projiciendo lapidem contra cœlum ex iræ magnæ impetu; expuendo in Crucifixum etc. Ad eamdem reducuntur verba inhonorativa contra Sanctos, quia sit S. Th. q. 13. art. 1. ad 2. *Sicut Deus in Sanctis suis laudatur, in quantum laudantur opera quæ Deus in Sanctis efficit; ita et blasphemia quæ fit in Sanctos, ex consequenti in Deum redundat:* unde blasphemans peccat contra virtutem Duliæ, si in Sanctos; vel Hyperduliæ, si in Deiparam blasphemet. Et similiter blasphemiæ in res sacras, in Dei inhonorationem redundant, si aut verba convicіatoria, aut gestus injuriantes in illas fiant. Præterea, juxta S. D. q. 76. a. 2. ad blasphemiam reducitur maledictio creaturarum, quatenus sunt creaturæ Dei: *Maledicere rebus irrationalibus, in quantum sunt creaturæ Dei, est peccatum blasphemiæ; maledicere autem eis secundum se consideratis, est otiosum, et vanum, et per consequens illicitum.* Cavendum igitur est ab his maledictionibus creaturarum, præcipue quando nobis nocent ex dispositione divina, ut sunt tempestates, siccitates, exundationes, etc.; tunc enim ex ira illis maledicere, videtur maledictio redundare in Deum earumdem auctorem. Ex dictis infertur, blasphemias contra Deum differre specie a prolatis contra Sanctos: et ideo in Confessione exponendas esse distincte: sicuti etiam exponendæ sunt qualitates blasphemiarum: puta, si vocasti Sanctum impudicum, injustum, crudelem; quia si injuriæ diversæ speciei irrogatæ homini sunt exponendæ, ita et a fortiori irrogatæ Sanctis, et adhuc a fortiori irrogatæ Christo aut Deo.

In Blasphemia non datur parvitas materiæ. III. Blasphemiam omnem cum sufficienti advertentia prolatam esse mortale peccatum, est indubitabile, in qua non datur parvitas materiæ, juxta omnes; quia quælibet gravem irrogat Deo injuriam: nec requiritur intentio formalis Deum inhonorandi; quia tunc gravaretur etiam malitia odii saltem abominationis contra Deum; de quo diximus in citato Capite de Vitiis contra charitatem Dei; sed sufficit intentio virtualis, contenta in verbis, vel gestis in communi hominum sapientum sensu habitis, ut gravibus inhonorationibus Dei advertenter prolatis, aut factis. De consuetudine blasphemandi satis dictum est in Cap. de pecc. §. 2.

n. 8., q. 10. ubi de consuetudine generatim definitum fuit cum S. Th.

Quid de frequenti usurpatione Nominis Iesu? IV. Quid dicendum de illis, qui ex prava quadam consuetudine frequentissime usurpant veneranda Nomina Jesu, et Mariæ, et Sanctorum in quacumque admiratione, impatientia, indignatione, etc.? Respondetur, hos semper peccare saltem venialiter ob minus reverentem modum hujusmodi Nomina proferendi: dixi saltem venialiter; quia timendum est, ne frequentissima indecora usurpatio quamdam virtualem contemptum involvat, qui eamdem suspectam reddat de reatu mortali.

§. VII. *De Sacrilegio.*

Quid et quotuplex est Sacrilegium? I. Sacrilegium generatim acceptum, juxta S. Th. 2. 2. q. 99. a. 1., est indigna tractatio rei sacræ, nempe Deo dicatæ, ejusdemque cultui specialiter destinatæ. Cumque tria sint, quæ divino cultui specialiter destinari possint, videlicet Personæ, Res, et Loca; propterea in tres dividitur species, nempe in Personale, Reale, et Locale.

Quid Personale, quotque modis committitur? II. Personale est illud, quo indigne tractatur Persona specialiter Deo dicata, ut Clerici, et Religiosi; et quatuor modis perpetratur. 1., dictas personas percutiendo, sive aliquam actionem violentam, et contumeliosam in illos injuste agendo. 2., subjiciendo illos foro sæculari, et tunc dicitur violari. Libertas Ecclesiastica. 3., imponendo illis tributa, vel alia gravamina illegitima; et tunc dicitur violari Immunitas Ecclesiastica. 4., peccando contra castitatem, si persona peccans sit aut Sacro Ordine, aut Professione religiosa, aut etiam voto simplici castitatis obstricta; quod peccatum sacrilegii perpetrant etiam complices; quamvis voto non obstricti, si sciant personam, cum qua peccant, tali voto teneri; et ideo est circumstantia in Confessione exponenda, nec non an unus tantum, aut ambo sint voto ligati; quia præter malitiam specialem castitati oppositam, additur malitia Religioni contraria, una, vel duplex. Nota ex Suarez citante graves AA. l. 3. de Sacrilegio c. 3. n. 7. 8. probabilius teneri Sacerdotem contra castitatem peccantem explicare in Confessione gradum suum; quia præter peccatum perfidiæ, quod committit violando promissam Deo castitatem, violat etiam Religionem modo speciali, ob qualitatem personæ strictissimo, atque excellentiori modo Deo consecratæ, ad quotidie sacrificandum, et sumendum Corpus et Sanguinem Christi; et propterea, etiam præscindendo a voto quo ligatur, peccat speciali modo contra Religionem peccato sacrilegii, propter illius Ordinis eximiam celsitudinem.

Quid sit Sacrilegium Reale, et quibus que modis committitur? III. Sacrilegium Reale est indigna tractatio rei sacræ, quæ nec sit persona sacra, nec locus sacer. Hujusmodi res sacræ sunt, quæ vel sanctitatem efficiunt, ut Sacramenta, aut res sacras significant, ut verba Sacræ Scripturæ, aut sunt aliquid rerum sanctarum, ut Reliquiæ, aut quid sacrum repræsentant, ut Imagines sanctæ, aut ad Divinum cultum ordinantur, ut vasa sacra, ornamenta jam oblata Ecclesiæ, aut quæ ad sustentationem ministrorum Ecclesiæ sunt destinata, ut proventus temporales, aliaque bona ejusdem. Sacrilegium reale committitur nedum actione positiva, verum etiam per omissionem actionum debitarum: puta omittendo custodiam Eucharistiæ, ut vel rapi possit, vel corrumpi; non mutando corporalia fœda, et purificatoria etc. Qui itaque res sacras indigne tractavit, tenetur in Confessione exprimere qualitatem rei sacræ et actionis, eo quod specie distinguantur per habitudinem ad diversas sanctitates: ac proinde qui v. g. indigne tractavit reliquias S. Crucis, et S. Antonii, id debebit significare: nam malitia sacrilegii contra Religionem continetur, quatenus injuria tandem, et mediate terminatur in Deum: quatenus autem immediate afficit res sacras Sanctorum, est peccatum contra virtutem Observantiæ supernaturalis, quæ Dulia, vel Hyperdulia vocitatur.

Infertur decisio nonnullorum casuum. IV. Hinc orationes indigne et male recitatæ, cum immediate pertineant ad ipsum Deum, non sunt sacrilegia, sed peccata irreligiositatis; quemadmodum etiam omittere auditionem Sacri in festo, et serviliter laborare; quia his actionibus non violatur res sacra, sed agitur contra cultum Deo debitum. Neque hac ratione est Sacrilegium, magna irreverentia se gerere coram Eucharistia exposita, sed gravis irreligiositas, et quidem sacrilegio gravior; quia graviter violatur cultus Christo debitus: poterit autem esse Sacrilegium per habitudinem ad species consecratas, quia contra rem sacram a Christo in illa contento distinctam, ut optime notavit Suar. loc. cit. cap. 6. n. 8.; et hac ratione Sacrilegium erit indigne tractare ipsum Sacramentum Eucharistiæ; et simul irreligiositas, prout indigna tractatio respicit Christum in Eucharistia contentum. Pariter Sacrilegium erit indigna susceptio, vel invalida, aut indigna ministratio Sacramentorum, ob injuriam gravem illatam rebus sacris; sicuti etiam convertere in profanos usus vasa sacra, ob eamdem rationem, nisi necessitas urgens, valde perpendenda, excuset. Item Sacrilegium grave est, abuti verbis Scripturæ, aut aliis sacris in sensus turpes, mendaces, irrisorios; immo utentem indicatis verbis in sensus jocosos, tametsi non turpes, sed civiles, si nimia frequentia, et veluti consuetudine fiat, a mortali non excusant DD. etiam benignæ Theologiæ, ob gravem irreverentiam, et implicitam parvipensionem erga indicata sacra verba. Furtum pariter rei sacræ, puta Reliquiæ, Calicis etc. est Sacrilegium lethale, ob datam rationem.

Quid Sacrilegium Locale, quotque modis perpetretur? V. Sacrilegium Locale est indigna violatio loci publica et Ecclesiastica auctoritate Divino cultui deputati; puta Ecclesiæ, Sacelli, idest Sacristiæ, Cœmeterii, Monasterii, Xenodochii Ecclesiastica auctoritate erecti. Variis modis committitur: effringendo fores; ornamenta furando; immo qui simul effringit et furatur res Ecclesiæ, incurrit excommunicationem non reservatam, quousque non denunciatur factum Pontifici ab Episcopo; qua tunc evadit Pontifici reservata. Item violenter extrahendo personas, quæ ad sacra loca confugerunt, et gaudent immunitate eorumdem locorum: id autem dicitur, ut exeipiantur illi, qui hac immunitate non gaudent; quales sunt publici latrones, aut nocturni depopulatores agrorum, illi qui proditorie, et ex insidiis occiderunt proximum, etiam venenum propinando, ut habetur ex variis juribus citatis a Doctoribus.

Legenda est Instit. Em. Card. Lambertini, postea S. P. Bened. XIV. quæ extat impressa *T.* 2. *edit. Italicæ n.* 1. *Latinæ n.* 61. In ea 1. crimina percenset, ob quæ rei ex jure communi, et anti-

quis Pontificum decretis minime gaudent Ecclesiæ, et sacrorum Locorum asylo. 2. Delicta enumerat, ob quæ rei carent eadem immunitate juxta Constit. Greg. XIV. 3. Scelera ob oculos ponit, ob quæ reis sacrarum Ædium immunitas denegatur post Benedicti XIII. et Clemen. XII. Constitutiones. 4. Oculis subjicit quæstiones, quas definiverunt iidem Pontifices circa immunitatem localem Ecclesiarum ac Locorum sacrorum. 5. Disserit de extrahendis reis a locis immunibus, cum ea crimina patraverunt, quibus localis immunitas non permittitur. 6. Agit de pœnis, quæ irrogantur reis ob crimina immunitate carentia. 7. Sermonem instituit de reis, quibus jus asyli in sacris Locis conceditur. 8. Denique exponit qua ratione uti debeant Parochi hac præsenti institutione.

Idem vero postquam fuit ad summum Pontificatum evectus, circa eamdem immunitatem localem *die* 15. *Martii* 1750. Constit. edidit incipientem: *Officii nostri ratio*, in qua nonnulla dubia declaravit post Constitutiones Bened. XIII., et Clem. XII. exeitata, aliaque opportune statuit, et præcipit, et præsertim privativum jus Episcopo concessit circa extractionem delinquentium e loco immuni in casibus exceptis, quemadmodum decretum fuerat a Greg. et Bened. in Constit. supra notatis; et occurrente casu in loco exempto, et nullius Diœcesis, ubi Prælati Episcopo inferiores ordinaria funguntur facultate, tunc, ut ad viciniorem Episcopum, et non ad Ordinarium negotium hujusmodi devolvatur, sanxit. Et quia sæpe accidit in his casibus, quod diutius quam par est protrahitur extractio delinquentium, respective mandat Summus Pontifex omnibus, quibus convenit, ut promptiores sint in hac adimplenda Apostolica Constit; immo ut facilius exequutioni mandetur, iisdem Episcopis opportune permittit, maxime in locis a Curia Ecclesiastica remotis, ut quoties in hujusmodi casibus pro parte Curiæ Laicalis requisiti fuerint, Vicariis suis Foraneis, sive etiam aliis Personis Ecclesiasticis ad id per ipsos Antistites deputandis, committere possint, ut indicia ad extractionem necessaria juridice colligant, ut iis nimirum inspectis, iidem Antistites, prout juris erit, ad delinquentium hujusmodi extractionem quantocyus decernendam procedere valeant. Constit. hæc extat *T.* 3. *n.* 29.

VI. Aliis modis item committitur sacrilegium locale polluendo Ecclesiam per injuriosam humanis sanguinis effusionem in Ecclesia, vel per occisionem in Ecclesia factam etiam sine sanguinis effusione, quamvis occidens vel percutiens actionem injustam extra Ecclesiam fecerit. Item per illicitam et voluntariam humani seminis effusionem: excipitur ab aliquibus rarissimus casus, quo conjuges cogerentur diu intra Ecclesiam permanere, neque possent se diu continere sine periculo gravis peccati incontinentiæ. Item per sepulturam infidelis non baptizati, aut excommunicati non tolerati: et quamvis ad sacrilegium pollutionis Ecclesiæ sufficiat, quod crimen sit etiam occultum, non tamen ut Ecclesia censeatur in foro externo polluta: ad id namque requiritur, ut factum sit notorium notorietate facti, aut juris. Hæc omnia ex variis textibus Juris apud Doctores: ea discutiemus in Tr. 14. c. 3. §. 16.

Alia Sacrilegia Localia.

Alia Sacrilegia Localia.

VII. Item sacrilegium locale committitur, exercendo actiones profanas in loco sacro, quæ loci sanctitati repugnent: et sunt Actio Judicialis, et præsertim criminalis, quæ nedum est sacrilega, verum etiam invalida: et si judicium esset ad mortem, posset judex excommunicari. Item actio negotiationis et mercaturæ, emptionis et venditionis solemnis: dixi solemnis, quia contrahere verbis solis, vel etiam aliquid vendere in Ecclesia per accidens, quia pluvia v. g. impetuose ingruens obstrinxit vendentem et ementem, ut in Ecclesiam se reciperent, est, vel leve, vel nullum peccatum respective. Item clamores profani, tripudia, comessationes agere in loco sacro. Ita ex variis juribus, quæ passim ab AA. referuntur. Furari in loco sacro in quantitate ad mortale sufficiente, est sacrilegium lethale: duplex autem, si etiam quis rem sacram furetur. Pariter fursri, vel in alium usum convertere legata pia, aliaque bona, quæ ex testantium voluntate nullum alium usum habere debent quam pium, appellatur passim in jure sacrilegium, (ap. *Nulli liceat* 22. q. 2., et c. 17. q. 1. Loqui de turpibus et obscœnis, sollicitare ad turpia, quamvis extra Ecclesiam perpetranda; multo magis tactum aliquem turpem; et, uno verbo, turpes et inhonestas actiones exteriores facere in Ecclesia, sive manu, sive ore, sive nutibus, sive facto tali, ut si quis videret, jam adverteret actionem illam esse turpem, probabilius affirmatur sacrilegium ob gravem irreverentiam loco sancto irrogatam. Et profecto mirum videtur, quod oppositum sustinentes, cum concedant *esse gravem culpam contra loci sanctitatem, et merito in Confessione aperiendam*, recensitas actiones facere, ut fatetur Sporer de Sacrilegio §. 2. in fine; negent deinde esse sacrilegia: quam cohærenter loquantur, sapientioribus consendum relinquo. Quid enim aliud, sodes, est sacrilegium locale, nisi gravis injuria loco sacro irrogata? atqui ex eorum verbis præfatæ actiones *sunt gravis culpa contra loci sanctitatem*; ergo sunt sacrilegium. De peccatis vero mere internis in loco sacro perpetratis, quamvis aliqui affirment quod sint sacrilegia; mihi probabilius apparet, quod non; quia locus non offenditur nisi per actionem exteriorem.

Alia Sacrilegia Localia.

§. VIII. *De Simonia.*

I. De hoc vitio disserit S. Th. 2. 2. q. 100. sex articulis, ex quibus plura hic decerpentur, plurima alis addentes ab eodem non discussa. Simonia est studiosa voluntas emendi, vel vendendi pretio temporali aliquid Spirituale, vel Spirituali adnexum. Ly studiosa voluntas significat volitionem deliberatam; ly emendi, vel vendendi significat non solum contractum venditionis. et emptionis in specie, sed quemlibet alium contractum non gratuitum, sive nominatum, sive innominatum, omneque pactum inducens aliquod vinculum: ly pretio temporali non intelligitur de sola pecunia, sed de qualibet re pretio æstimabili. Hæ autem res pretio æstimabiles, quæ Simoniæ pretia esse consueverunt, ad tria genera reducuntur, quæ etiam muneris nomine vocitari solent: et sunt, munus a manu; munus a lingua; et munus ab obsequio. Munus a manu significat res omnes pretio æstimabiles, sive mobiles sint, sive immobiles, nec non remissionem debiti, jus aliquod etc. Munus a lingua significat favorem, intercessionem, patrocinium,

Traditur et explicatur Simoniæ notio.

commendationem, laudem apud alterum; cum et hæc commodum temporale afferant, sintque pretio æstimabilia: puta cum quis animum alicujus donis inducit, ut ipsum apud Episcopum confert Beneficium in præmium illi, qui villici ministerium diligenter obivit, aut quidpiam illud simile fecit; hæc enim virtualiter habentur ut pretia et moraliter talia reputantur. Ly Spirituale significat rem aliquam, vel actionem sacram, aut ad animæ salutem, aut ad Dei cultum pertinentem: puta Sacramenta, Reliquiæ, benedictiones, omnesque actiones ordinis aut jurisdictionis spiritualis; quarum nonnullæ examinabuntur suo loco: ly spirituali adnexum significat id, quod ad spirituale ordinatur, vel ab ipso pendet, vel eidem conjungatur: quæ conjunctio aut se habet antecedenter ad spirituale, v. g. jus Patronatus, quod antecedit præsentationem alicujus ad Beneficium: aut se habet concomitanter, ut esset labor intrinsecus celebrationi Missæ, Catechesi etc.: aut se habet consequenter, ut redditus Beneficii, præsupponentes Horarum recitationem. Quamvis autem hæc definitio explicet Simoniæ naturam divino jure prohibitam, non tamen comprehendit quamcumque, a jure simul Ecclesiastico vetitam. Simonia igitur ab utroque isto jure interdicta ita definiri potest; quæcumque datio, et receptio rei spiritualis, aut spirituali adnexæ pro temporali, aut e contra; et quæcumque pactio super eisdem a lege prohibita, ob reverentiam rei sacræ.

☞ Munus a lingua sic exponit D. Th. loco ab Auct. supra citat. *art.* 5. *ad* 3. *Dicendum,* inquit, *quod munus a lingua dicitur vel ipsa laus pertinens ad favorem humanum, qui sub pretio cadit, vel etiam preces, ex quibus acquiritur favor humanus, vel contrarium evitatur. Et ideo si aliquis principaliter ad hoc intendit, Simonia committit. Videtur autem ad hoc principaliter intendere, qui preces pro indigno porrectas exaudit. Unde ipsum factum est Simoniacum. Si autem preces pro digno porrigantur, ipsum factum non est Simoniacum, quia subest debita causa, ex qua illi pro quo preces porriguntur, spirituale aliquid confertur: tamen potest esse Simonia in intentione, si non attendantur ad dignitatem personæ, sed ad favorem humanum. Si vero aliquis pro se rogat, ut obtineat curam animarum, ex ipsa præsumptione, redditur indignus, et sic preces sunt pro indigno. Licite tamen potest aliquis, si sit indigens, pro se Beneficium Ecclesiasticum petere sine cura animarum.*

* Videantur quæ circa petentem Beneficium cum cura docet Auctor infra §. 12. *n.* 24. eadem S. D. verba expendens.

Exponitur intentio Simoniaca. II. Ex data definitione colligi potest, quomodo ad incurrendam Simoniam non requiratur formalis intentio dandi, aut recipiendi temporale ut pretium rei spiritualis, sed sufficiat ut res spiritualis detur pro temporali, aut a converso, aut pro pretio, aut sub pacto, aut compensatione, aut motivo principali: et circa hoc notandæ sunt theses 45., et 46. ab Innoc. XI. damnatæ, in quarum prima dicebatur: *Dare temporale pro spirituali non est Simonia, quando temporale non datur tanquam pretium, sed dumtaxat tanquam motivum conferendi, vel efficiendi spirituale; vel etiam quando temporale sit sola gratuita compensatio pro spirituali, aut e contra.* In altera: *Et id quoque locum habet etiamsi temporale sit principale motivum dandi spirituale: etiamsi sit finis ipsius rei spiritualis, sic ut illud pluris æstimetur, quam res spiritualis.*

III. Dividitur primo Simonia in eam, quæ est juris divini, quæ prohibetur, quia ex natura sua mala, qualis est venditio rei sacræ; et in eam, quæ est juris Ecclesiastici, quæ ideo est mala, quia prohibita, et quidem ob motivum Religionis; de qua plura suis locis. Dividitur ulterius in Mentalem, Realem, Conventionalem, et Confidentialem. *Simoniæ divisiones.* Mentalis non est mera voluntas, aut intentio committendi Simoniam aliquam; hæc enim est mere mentalis, sicut quodlibet aliud peccatum solo animo deliberatum; sed est actio aliqua exterior facta ex intentione vere Simoniaca, exterius non apparente. Realis est pactio aliqua, seu contractus Simoniacus, completus saltem inchoate inter dantem, et accipientem; quandoquidem, juxta plures cum Navarro, requiritur ad hanc Simoniam, quod solutum fuerit pretium quoad aliquam saltem portionem, et recepta fuerit res spiritualis, aut res spirituali adnexa: plures e contra cum Cajet. et Soto dicunt, sufficere traditionem rei spiritualis cum promissione pretii. Conventionalis est Simoniaca pactio expressa, vel tacita dandi, et recipiendi; quæ tamen nondum sit ab ulla parte executioni mandata; et hæc dicitur mere conventionalis; quando autem, facta pactione, completur ex una parte, dicitur semirealis, seu mixta ex conventionali, et reali. Confidentialis est, quando aliquis Beneficium procurat, aut eligendo, aut præsentando, aut postulando, aut resignando, aut alio modo, cum confidentia, idest cum pacto expresso, vel tacito, ut ille, cui procuratur Beneficium, illud resignet aliquando procuranti, aut alteri, vel ut præstet pensionem, aut aliquos fructus: et ex eo dicitur Confidentialis, quod procurare Beneficium aliquo ex dictis modis, nitatur confidentia pactionis expressæ, vel tacitæ, vi cujus expectetur vel Beneficium ipsum, vel pensio, vel fructus.

Modi committendi Simoniam Confidentialem. IV. Hæc Simonia Confidentialis, quam detestatur Pius IV., et Pius V., quatuor modis perpetrari solet; 1. per Accessum, quando videlicet Prælatus, volens alicui ætate nondum capaci procurare Beneficium, illud alteri confert ea intentione, ut quamprimum ille capax fuerit, Beneficium eidem resignetur. 2. per Ingressum, quando quis Beneficium sibi collatum, antequam possessionem illius capiat, resignat illud alteri eo pacto, ut illud denuo ingrediatur, si is, cui resignatum fuit, moriatur, vel illud dimittat. 3. per Regressum, quando aliquis Beneficium, quod possidet, resignat alteri ea conditione, ut deinde is illudmet Beneficium sibi, vel alteri resignet aliquo tempore. 4. per Lucrum, quando videlicet præsentans, resignans, conferens, vel alio modo procurans, expresse, vel tacite paciscitur, ut vel pensio, vel pars fructuum sibi, aut alteri detur. Notandum tamen, quod ad hanc Simoniam incurrendam, requiritur, ut Accessus, Ingressus, Regressus versentur circa idem Beneficium: unde qui Beneficium resignaret alteri ea conditione, ut aliud Beneficium dimittat in favorem alicujus, non esset reus hujus Simoniæ Confidentialis, sed aut Conventionalis, aut Realis. Hæc sunt communia apud omnes.

§. IX. *De Materia Simoniæ Juris Divini, et indispensabilis.*

Regula generalis, quæ explicatur aliquibus S. Th. locis quoad quasdam actiones.

I. CErtum est apud omnes, Simoniam juris divini incurri, quando exigitur temporale aliquid pro rebus sacris, sacrisque actionibus, vel functionibus, quæcumque illæ sint; quia non sunt pretio temporali æstimabiles. Circa id tamen observandum est; quod ministrans spiritualia, jure tum divino, quam humano, aliquid exigere potest titulo suæ sustentationis: nam de operariis evangelicis loquens Christus Matth. 10. asseruit, quod *dignus est operarius cibo suo*; unde S. Th. 2. 2. q. 100. a. 3. *Dicendum*, inquit, *quod sicut Sacramenta dicuntur spiritualia, quia spiritualem conferunt gratiam; ita etiam quædam alia dicuntur spiritualia, quia ex spirituali gratia procedunt, et ad eam disponunt: quæ tamen per hominum ministerium exhibentur, quos oportet a populo sustentari, cui spiritualia administrant, secundum illud 1. Cor. cap. 9. Quis militat stipendiis suis unquam? Quis pascit gregem, et de lacte gregis non manducat? Et ideo vendere quod spirituale est in hujusmodi actibus, aut emere, Simoniacum est: sed accipere, aut dare aliquid pro substentatione ministrantium spiritualia, secundum ordinationem Ecclesiæ, et consuetudinem approbatam, licitum est: ita tamen, quod desit intentio emptionis, et venditionis; et quod ab invitis non exigatur per spiritualium subtractionem, quæ sunt exhibenda: hoc enim haberet quamdam venditionis speciem. Gratis tamen spiritualibus prius exhibitis, licite possunt statutæ, et consuetæ oblationes, et quicumque alii proventus exigi a volentibus, et valentibus solvere, auctoritate Superioris interveniente.*

Altera S. Th. observatio quoad quasdam actiones.

II. Et in resp. ad 2. docet: *Illi, qui dant eleemosynas pauperibus, ut orationum ab ipsis suffragia impetrent, non eo tenore dant, quasi intendentes orationes emere, sed per gratuitam beneficentiam pauperum animos provocant, ad hoc quod pro eis gratis, et ex charitate orent. Prædicantibus etiam temporalia debentur ad sustentationem prædicantium, non autem ad emendum prædicationis verbum .... Similiter etiam aliqua temporalia dantur Deum laudantibus in celebratione Ecclesiastici Officii, sive pro vivis, sive pro mortuis, non quasi pretium, sed quasi sustentationis stipendium. Et eo etiam tenore pro Processionibus faciendis in aliquo funere, aliquæ eleemosynæ recipiuntur. Si autem hujusmodi pacto interveniente fiant, aut etiam cum intentione emptionis, aut venditionis, Simonia esset. Unde illicita esset ordinatio, si in aliqua Ecclesia statueretur, quod non fieret Processio in funere alicujus, nisi solveret certam pecuniæ quantitatem, quia per tale statutum præcluderetur via gratis pietatis officium aliquibus impendendi.* * *Magis autem licita esset ordinatio, si statueretur quod omnibus certam eleemosynam dantibus, talis honor exhiberetur: quia per hoc non præcluderetur via aliis exhibendi. Et præterea prima ordinatio habet speciem exactionis. Secunda autem habet speciem gratuitæ recompensationis.*

* P. Seraphinus a Porrecta expendit verba illa D. Th. *Magis autem licita esset ordinatio etc.* et in quo sensu sint intelligenda, exponit. „Ly, inquit, *magis autem licita esset* .... idest absolute licita. Non enim est licita ordinatio illa præcedens in textu, ut respective ad illam, ista possit proprie dici magis licita: immo illa absolute est illicita, et ista absolute est licita. Utitur tamen hoc modo loquendi quasi comparativo S. D. ad ostendendum emphasim quamdam; scilicet quod ista est multum licita: tum quia hic non præcluditur via aliis exhibendi; tum quia habet speciem exactionis; tum quia habet speciem gratuitæ recompensationis. De hujusmodi locutionibus quasi comparativis alias annotavimus similia, ut recto in sensu, non autem erroneo, intelligere possimus Auctorem frequenter sic recte loquentem. Unde et nunc dicta pro regula talium locorum universali accipito. „

III. Item quodlib. 8. qu. 6. a. 11. loquens S. Th. de distributionibus Canonicalibus pro celebratione chorali Officii divini: *Simoniam*, ait, *committit, qui hujusmodi actus vendere intendit; in qualibet enim venditione pretium accipitur quasi finis: et ideo in prædicto casu distinguendum est; si enim hujusmodi distributiones recipiat quasi finem sui operis principaliter intentum, Simoniam committit ..... si autem habet finem principalem Deum in tali actu, ad hujusmodi autem distributiones respiciat secundario, non quasi in finem, sed sicut in id quod est necessarium ad sui sustentationem, constat quod non vendit actum spiritualem.* Ex his observationibus regulam constituas circa omnes proventus, et lucra, ex aliqua actione spirituali procedentia, quæ nunquam debent esse motivum principale, et primo intentum: aliter Simoniæ labes divini juris incurritur.

An Simoniæ vitium incurratur exigendo aliquid pro ingressu Religionis?

IV. Simonia juris divini similiter est, exigere, vel accipere aliquid pro admissione ad habitum Religionis, vel ad Professionem. Ita ex Concil. Later. 3. sub Alex. III. Cap. *Non Sacris*: et Later. 4. sub Innoc. III. *Quoniam de Simonia*. Et circa id notanda occurrit S. Th. doctrina 2. 2. qu. 100. a. 3. ad 4. *Pro ingressu Monasterii non licet aliquid exigere, vel accipere quasi pretium: licet tamen, si Monasterium sit tenue, quod non sufficiat ad tot personas nutriendas, gratis quidem ingressum Monasterii exhibere; sed accipere aliquid pro victu personæ, quæ in Monasterio fuerit recipienda, si ad hoc non sufficiant Monasterii opes. Similiter etiam licitum est, si propter devotionem, quam aliquis ad Monasterium ostendit, largas eleemosynas faciendo facilius in Monasterio recipiatur. Sicut etiam licitum est aliquem e converso provocare ad devotionem Monasterii per temporalia beneficia, ut ex hoc inclinetur ad Monasterii ingressum; licet non sit licitum ex pacto aliquid dare, vel recipere pro ingressu Monasterii, ut habetur 1. q. 2. cap. Quam pio.*

* Plura scitu digna circa hanc materiam habet S. P. Benedictus XIV. *de Synod. Diœc. l. 11. c. 6. p. 93. et seq. edit. 1760.*

Alia Simonia Juris Divini circa redditus Beneficiorum.

V. Est etiam Simonia contra jus divinum dare, vel accipere aliquid pro Beneficio Ecclesiastico, quamvis simplici, aut quamvis quoad solum jus percipiendi fructus. Reprobata fuit ab Alex. VII. thesis 22. quæ oppositum asserebat: *Non est contra justitiam, Beneficia Ecclesiastica non conferre gratis, quia collator conferens illa Beneficia Ecclesiastica, pecunia interveniente, non exigit illam pro collatione Beneficii, sed veluti pro emolumento temporali, quod tibi conferre non tenebatur.* Tum etiam quia jus percipiendi fructus est indivisum a Beneficio, quod sine tali jure obtineri non potest, et Beneficiario ex-

justitia convenit: unde concludit S. Th. loc. cit. a. 4. quod hujusmodi proventus *nullo modo possunt esse sine spiritualibus, et propter hoc eos nullo modo vendere licet, quia eis venditis, intelliguntur etiam spiritualia venditioni subjici.*

Altera circa Jus Patronatus. VI. Simonia probabilius juris divini est, vendere, et emere jus Patronatus, quod affert potestatem præsentandi ad Beneficia, ita ut præsentatus acquirat jus ad Beneficium, et instituendus sit, dummodo sit idoneus. Vendi tamen potest fundus realis, v. g. villa, cui adnexum est jus Patronatus, ut docet etiam S. Th. loc. cit. a. 4. quia ille fundus est quid temporale, et, eo vendito, jus præsentandi *transit cum villa, quæ venditur et conceditur.* Cavendum tamen est primo, ne in instrumento dicatur vendi cum villa, seu fundo jus Patronatus, ut omnis tollatur Simoniæ suspicio, sed dicendum est, vendi villam, cui alioquin est adnexum jus Patronatus. Cavendum secundo, ne quidpiam recipiatur ultra valorem villæ, ob jus Patronatus adnexum, quia tunc esset venditio Simoniaca.

Altera circa remunerationem pro collato Beneficio. VII. Simonia pariter juris divini est, post collationem rei spiritualis, vel adnexæ spirituali, quamvis nullo præcedente pacto, exigere, vel dare aliquid temporale tanquam debitum, aut mercedem, aut compensationem; ita ex c. 39. de Simon. quia hoc modo, spirituale æquiparatur temporali in facto. Si tamen nulla esset Ecclesiæ prohibitio, non videtur illicitum aliquid dare, vel recipere temporale, quod certum moraliter est omnino gratis donari, vel ob meram virtutem gratitudinis, aut benevolentiam; ex c. 39. de Simon. Dixi, si nulla esset Ecclesiæ prohibitio; nam plures sunt casus, in quibus extat, qui recensebuntur suo loco paulo inferius.

Altera pro administratione Sacramentorum in quovis casu. VIII. Item in rarissimo casu, quo infans decederet deberet sine baptismo, nisi baptismum recipiat ab illo solo sciente baptismi formam, et quem ministrare non vult, nisi ei detur pecunia, neque in hoc casu respondet S. Th. licitum esse dare pecuniam. Cum enim loc. cit. a. 2, inquirat, *utrum semper illicitum sit pro Sacramentis pecuniam dare?* Respondet affirmative: si igitur semper etiam in hoc casu, quem sibi objicit primo loco, et respondet ad primum: *Dicendum, quod in casu necessitatis quilibet potest baptizare: et quia nullo modo est peccandum, pro eodem est habendum, si Sacerdos absque pretio baptizare non velit, ac si non esset qui baptizaret*: quid clarius dici potest? Idem a fortiori tenetur agere adultus moriens sine baptismo, si non posset illum obtinere, nisi soluto pretio; quia, ut ait S. Th. ibid. *tenetur absque baptismo decedere: suppleretur enim ei ex baptismo flaminis, quod ei ex Sacramento deesset*. Hinc inferas, quam necessarium sit, ut omnes fideles sciant baptismi formam; et insuper quod si pro Sacramento tantæ necessitatis illicitum est solvere pretium temporale, a fortiori pro quovis alio Sacramento, quacumque data necessitate.

Eminentissimus Card. Cajetan. expendens verba D. Th. ab auctore *n. praeced.* exscripta, varias refert veterum Theologorum opiniones circa propositam difficultatem, et præsertim sententiam Panormitani, aliorumque, qui animadverteruut » quod casus potest dupliciter contingere: 1, in adulto pro seipso baptizando, et sic, *inquit*, concordant dicentes, quod potius debet mori, quam solvere avaro Sacerdoti; 2, in adulto pro infante moriente, addendo casui, quod ipse adultus sit omnino impotens ad baptizandum, puta carens membris, et sic dicunt, quod licitum est dare pecuniam Sacerdoti, ut baptizet infantem, non emendo Sacramentum, sed redimendo vexationem pueri. Et ratio diversitatis assignatur, quia adultus potest salvari per baptismum flaminis; infans autem est in extrema necessitate, nullum aliud habens remedium. «

Hanc sententiam utpote veritati magis consentaneam amplectitur laudatus Purpuratus: » Inter opiniones autem has, *ait*, rationi magis consona videtur dicens, redemptionem vexationis habere hic locum respectu infantis in articulo mortis, et non respectu adulti. Et ratio me movens est, quia baptizandus in hoc casu patitur injustum a potente et nolente baptizare, quia tenetur iste de necessitate præcepti divini in hoc articulo baptizare occurrentem baptizandum in articulo mortis sine alio baptizatore, sicut teneretur pascere fame morientem, si occurreret. Constat namque universaliter verum esse, quod unusquisque potest licite a se abjicere injustum, quod patitur, dato pretio aliquo: quum hoc nihil aliud sit quam uti iniquitate parati, imo facientis iniquitatem, ad proprium bonum necessarium; et hoc est redimere vexationem suam. Unde quia inter infantem, et adultum in proposito hæc est differentia, quod infans patitur injustum ei non baptizatur, (perdit enim aditum æternæ vitæ sibi debitum ab isto per actum baptismi: adultus autem non perdit illum, quia patet ei aditus per baptismum flaminis; quamvis ille avarus nolens baptizare inferat, quantum in se est, utrique injustum, quia tenetur et infantem, et adultum baptizare) ideo habens curam infantis, si non potest baptizare, puta quia mutus, licite pecuniam dat avaro, non ut baptizet, sed ut auferat obicem prohibentem ipsum baptizare; scilicet avaritiam illam ut impeditivam baptismi. Nec hoc est contra Auctorem, qui hunc casum non ponit in littera. «

Sic quidem casum hunc de infante in extrema baptismi necessitate constituto, cui improbos Sacerdos non vult absque pecunia hoc Sacramentum ministrare, dum alius non adest, qui valeat ipsum baptizare, deciderunt veteres Theologi a Cajetano relati, quibus et ipse adhæsit. Neque decisionem hanc contra mentem D. Th. existimarunt; siquidem loco ab Auctore citato casum hunc minime proponit S. D., ut advertit Cajetanus idem, et ut unicuique integra ejusdem S. Doct. responsionem serio perpendenti liquido constabit. En ejus verba: *Dicendum, quod in casu necessitatis quilibet potest baptizare, et quia nullo modo est peccandum, pro eodem est habendum, si Sacerdos absque pretio baptizare non velit, ac si non esset qui baptizaret. Unde ille qui gerit curam pueri, in tali casu licite potest eum baptizare, vel a quocumque alio facere baptizari.* Dum igitur sancit S. Th. non esse tribuendam pecuniam improbo Sacerdoti nolenti sine illa infantem jamjam moriturum baptizare, supponit quod præter ipsum, alii sint, qui possint baptismum ministrare; atque adeo supponit infantem in extrema constitutum necessitate esse ab aliquo baptizandum; sulumque asserit in tali casu, avarum Sacerdotem nolentem Sacramentum conferre, nisi accepta pecunia, non esse aliis quibuscumque præferendum, sed immo alium quemcumque, etiam mulierem, illi anteponendam. Hinc sane genuinus est

ac legitimus sensus verborum S. Doct. si attento animo expendantur: postquam enim statuit, quod *pro eodem est habendum, si Sacerdos absque pretio baptizare non velit, ac si non esset qui baptizaret*, illico subdit: *Unde ille, qui gerit curam pueri, in tali casu licite potest eum baptizare, vel a quocumque alio facere baptizari*. Ex quibus clarissime constat S. Th. supponere, ut jam diximus, puerum in tali casu esse ab aliquo baptizandum. Num autem si non esset alius, nisi impius ille Sacerdos, qui posset baptizare, liceret ei dare pecuniam ad redimendam vexationem, difficultas est, quam nec tangit, nec discutit S. D.

Neque etiam, ajunt, oppositum sentit D. Th. *in* 4. *dist.* 4. *q.* 2. *a.* 2. *q.* 5. *ad* 2., ubi hæc habet: *Dicendum, quod aut ille, qui est baptizandus est adultus, aut non. Si est adultus, sufficit ei petere baptismum ob salutem, quia baptizatur baptismo flominis; nec debet propter hoc Simoniam committere. Si autem sit puer qui est baptizandus, tunc potius debet ipsemet puerum baptizare, quam pretium Sacerdoti pro baptismo simoniace dare ... Quidam vero dicunt, quod potest pretium dare, quia hoc non est Simoniam committere, sed redimere vexationem suam; sed primum melius videtur*. Non, inquam, juxta ipsos oppositum sentit D. Th. his verbis: » Hallucinantur, ait inter cæteros P. Carolus Billuart *Diss.* 11. *art.* 5. *consect.* 2. qui putant, S. D. amplecti responsionem negativam quæstioni factæ. Etenim illud *Primum*, quod S. D. hic dicit esse melius, non est, ut existimant isti Auctores, quod non debeat dari pecunia ad redimendam vexationem, sed quod qui offert puerum *debet potius ipsemet baptizare, quam pretium Sacerdoti pro baptismo simoniace dare*; item et quod *liceat ei emere aquam*. Et hoc indubie melius est, dum fieri potest, quam dare pecuniam, etiamsi tantum ad redimendam injustam vexationem. At si ita urgeat necessitas, ut neque offerens sciat baptizare, neque Sacerdos aquam velit vendere, utrum tunc melius sit dimittere infantem morti proximum absque baptismo, quam ipsum baptizare, tradita pecunia baptizanti ad redimendam tam injustam vexationem, et non ut pretium baptismi; hoc non dicit S. D., immo contrarium innuit. «

Hinc non solum veteres Theologi a Cajetano citati, quibus ipse adstipulatus est, sed etiam Sylvius *in* 2. 2. *q.* 100. *n.* 2. *concl.* 3., et nuperrime laudatus Billuart loco supra relato asseruere, quod si hic casus contingeret, in quo Sacerdos nollet infantem moribundum baptizare, nisi accepta pecunia pro baptismo, imprimis quidem qui curam gerit pueri posset eum licite baptizare, vel a quocumque alio facere baptizari, etiam a muliere, si vir gnarus baptizandi deesset, quia in tali casu perinde procedendum esset, ac si non posset haberi Sacerdos. At si casus ad has angustias redigeretur, ut alius præter ipsum Sacerdotem avarum non reperiretur, qui posset baptismum conferre; censuerunt, licitum fore illi pecuniam præbere non quidem ut pretium, et cum intentione emendi Sacramentum (quod utpote intrinsece malum, nunquam potest esse licitum; nec sunt facienda mala ut eveniant bona), sed ad iniquam dumtaxat vexationem redimendam. Et sane, subdit P. Billuart, si juxta S. D. licet redimere pecunia injustam vexationem in Beneficiis, quanto magis in Sacramento tantæ necessitatis? neque enim aliud in tali casu suppeteret medium, quo infans ille æternam posset consequi beatitatem.

Redemptio tamen vexationis certe locum non habet, juxta D. Th., si casus contingeret in adulto, qui baptismum desideraret et peteret, atque immineret mortis periculum, nec eum vellet Sacerdos sine pretio baptizare. Hoc sane perspicuis at conceptis verbis docet S. D.: *Si autem esset adultus*, ait loco citato ex summa Theol., *qui baptismum desideraret, et immineret mortis periculum, nec Sacerdos eum vellet sine pretio baptizare, deberet, si posset, per alium baptizari. Quod si non posset ad alium habere recursum, nullo modo deberet pretium pro baptismo dare, sed potius absque baptismo decedere. Suppleretur enim ei ex baptismo flaminis, quod ei ex Sacramento deesset*. Hoc idem asserit et in 4. ut liquet ex verbis relatis. Quare dubio procul ab ipso S. D. recedunt præcitati Sylvius, et Billuart, duo locis allegatis licere existimant etiam adulto in extrema necessitate positodare pecuniam Sacerdoti nolenti alioquin ipsum baptizare, modo non offerat eam conformando se ipsius intentioni, sed consulendo suæ saluti, et injustam suam vexationem redimendo; et multo magis illius menti sese opponunt, dum putant hoc idem dicendum et de aliis Sacramentis, uno dumtaxat excepto, videlicet Ordine, quod nempe non sit illicitum offerre pecuniam, quando aliter aliquod illorum haberi nequit.

IX. An autem aliquid possit dari temporale alicui, ut convertatur ad fidem, vel ut Confessionem diu omissam, et veram faciat, ut Religionem ingrediatur etc., acerrime disputant DD. Videtur quod ex verbis S. Th., supra relatis n. 4., nempe licitum esse benefactorem facilius admittere in Monasterium; nec non per temporalia beneficia aliquem inclinare ad Monasterii ingressum: videtur, inquam, salvo meliori judicio, dicendum, licitum fieri posse, donare alicui temporale, petendo ab eodem actiones spirituales, sive de præcepto, sive de consilio in animæ ipsius utilitatem resultantes, dummodo donatio fiat absolute, et ipso facto sit valida, quamvis donetur cum modo adjuncto, præstandi talem actionem, nec ipse donatarius simpliciter obligetur ad illam præstandam; quia donando hoc modo, non datur cum pacto vere tali, et alioquin petitur actio bona, et ob finem honestum. Quid enim hoc frequentius in matribus Christianis provocantibus filios munusculis, ut Sacramenta frequentent, ut spondeant se in tali solemnitate eadem suscipere? numquid criminaberis illas divini juris violati actu Simoniaco? Ultra progreditur doctissimus Suarez l. 4. de Simon. c. 16., ubi latissime de hac difficultate disserit, et addit n. 14. meticulose tamen, nullam incurri Simoniæ labem, etiamsi promissio expressa fiat, ut illam actionem alter præstet, intendendo dumtaxat bonum spirituale ipsius, et se obligando promissam solvere, executa illa actione, dummodo ex parte promissarii nulla imponatur obligatio ad illam actionem præstandam (circa quod cavendum, ne promissio sit rei adeo excitantis, ut ille, ob motivum principale rei promissæ capessendæ, inducatur ad actionem.) Rationem affert, quia etiam tali modo se gerendo, non exceduntur confinia donationis li-

Quomodo possit rebus temporalibus incitari aliquis, ut convertatur etc.?

beralis; nam si ex laudato S. D. licitum est donare aliquid ad conciliandum alterius animum, ut Religionem ingrediatur, cur non ut convertatur etc.? Si ex c. 2. *de conditionibus appositis etc.* valida declaratur, et impleri jubetur manumissio, seu libertas concessa servis mancipiis sub hac conditione, ut fiant Monachi, et perseverent in Monasterio, et non aliter; cur erit reprehendenda donatio sub conditione supradicta? Si ex c. ult. 23. qu. 6 conceditur domino, gravare mancipium infidele oneribus alioquin justis, ut convertatur ad fidem; et promittendo levamen ab illis, si fidem amplectatur; cur non erit licitum donis promissis provocare? Tandem in similibus promissis nec coactio, nec obligatio inducitur, sed relinquitur promissario integra optio eligendi quid sibi maluerit: neque ulla eidem fit injuria; immo beneficium ipsi exhibetur, quod ipsi nullo modo debetur, dummodo igitur absit pactum obligans, non videtur illicitum.

An sit Simonia dare aliquid pro labore in actibus spiritualibus impenso?

X. Circa laborem, qui impenditur in exercitio actionum spiritualium, distinguendum est primo de labore intraneo, et per se cum eisdem conjuncto; et pro hoc nemini dubium, quod nihil possit in pactum deduci: puta in concione facienda, in Psalmis canendis etc., quia hoc ipso pactum caderet super ipsam actionem spiritualem: secundo de labore extraneo eisdem actionibus accidentaliter adveniente, atque de hoc subdistinguendum est: Si enim se teneat præcise ex parte ipsius subjecti operantis, quia videlicet ipsius imbecillitas, senectus etc. reddit ipsi opus magis laboriosum, similiter pro tali labore nil recipi, aut dari potest, quia respectu hujus subjecti labor iste intranee se haberet in opere præstando; si autem revera sit labor extraneus operi respectu cujuscumque, puta quia celebraturus debet iter plurium milliarium perficere, vel per plures horas expectare, ut petenti celebrationem complaceat etc., procul dubio pro hujusmodi labore pretium exigere poterit, quia est operi extraneus, et pretio æstimabilis. Non igitur sub nomine laboris extranei venit omnis labor præcedens, vel subsequens actionem, puta studium ad componendam concionem, aut iter aliquod ad Ecclesiam, in qua est celebrandum, aut pro ipsa obbligatione operis præstandi; quia hæc omnia sunt de se eidem operi conjuncta, et intranea; sed dumtaxat pro labore, qui revera prudentum judicio sit extra naturam et conditionem operis, aliquid in pactum deduci potest.

Omissio actus spiritualis potest esse materia Simoniæ juris divini.

XI. Omissio actionis spiritualis potest esse materia Simoniæ juris divini; ita S. Th. loc. cit. a. 3. ad 3. docens, esse Simoniam, si quid erogetur temporale, *ut Praelatus a corrigendo desistat*; illumque sequuntur Theologi. Circa hoc tamen est observandum, quomodo aliud est dicere, hujusmodi omissionem posse esse materiam Simoniæ; et aliud, omnem omissionem esse Simoniam; quod universaliter verum non est; cum enim variæ possint esse actiones spirituales omittendæ, variæ quoque sunt resolutiones statuendæ. Modo autem præscindimus a ratione, quæ habetur, turpis lucri, vel indecenter acquisiti, sed loquimur præcise de lucro Simoniaco.

Resolvuntur varii casus.

XII. Simonia non est dare temporale, ut quis abstineat ab actu spirituali, quem vel sacrilege, vel injuste facturus est: ita communiter, eo quod non sit de se malum; nam erogando temporale, non emitur spirituale, sed impeditur ne peccatum sacrilegii, Simoniæ, aut injustitiæ committatur. Non erit igitur Simonia dare temporale, ut quis abstineat ab eligendo indignum, quia non venditur, nec emitur actio spiritualis, sed pura voluntas faciendi illam indigne; neque venditur usus, aut facultas alicujus spiritualis actionis, sed merus abusus suæ libertatis. Est tamen turpissimum lucrum ex parte accipientis, ut de se patet. E contra Simonia est vendere actum seu potius omissionem actus jurisdictionis spiritualis, quando talis omissio moraliter censetur ab hujusmodi spirituali jurisdictione provenire, et habere effectus moraliter proportionatos: v. g. negando injuste absolutionem vel a peccatis, vel a censura, propter rem temporalem; quia hic omittendi modus fundatur in potestate clavium, et jurisdictionis Ecclesiasticæ; est enim voluntaria privatio actionis, quæ esset ponenda, et denegari non potest; nisi ab habente jurisdictionem Ecclesiasticam, habetque effectus morales in perniciem animæ. Item Simonia non est vendere, et emere omissionem actuum spiritualium, qui non sint jurisdictionis spiritualis; puta si detur pecunia Sacerdoti, ne celebret Missam; Episcopo, ne ordinet, quia omissiones istæ (intellige bene, non dico actiones celebrandi, ordinandi, sed dico omissiones) non sunt actus potestatis Ordinis Sacerdotalis, aut Episcopalis, sed sunt actus solius arbitrii; venditur enim, et emitur merus usus solius arbitrii; et libertatis naturalis; et quidem turpissimo contractu. Quando igitur pecunia induco alterum, ne actum bonum, et spiritualem faciat, sive actus ille debitus sit; sive non, peccabo quidem alio peccato, sed non Simoniæ; quia non emo actus illos spirituales, sed usum libertatis illius nefarii venditoris. In casu tamen quod omissiones dictorum actuum spiritualium pretio æstimentur ob intuitum alicujus boni spiritualis, tunc emptio, et venditio evaderet etiam Simoniaca. Do exempla: si quis pecuniam daret alicui, ne opponatur alteri, qui procurat Beneficium, eo intuitu, ut illius electio certior, aut probabilior evadat: si quis ante obtentum Beneficium det pecuniam alicui, ut taceat; et non contradicat, eo motivo, ut facilius obtineat Beneficium: si quis desistat ab audienda Missa, quam audire consuevit, propter pecuniam, æstimando pretio temporali lucrum spirituale, quod ille deperdit; et propterea omissionem Missæ pluris vendat; in his casibus Simonia committeretur; quia venderetur omissio ob ordinem, et relationem, quam habet ad spirituale; nam in primis casibus pararet sibi viam ad Beneficium; et in postremo spirituale esset ratio æstimationis illius omissionis pro pretio temporali, et ratione spiritualis damni pretio æstimaretur. Item Parochus, qui tenetur celebrare Missam, et Confessiones subditorum audire, si ob acceptam pecuniam hæc agere omittat, quamvis graviter peccet avaritiæ peccato contra Justitiam, non tamen peccato Simoniæ; ob datam supra rationem; quia omissio horum actuum non est in vi auctoritatis, et spiritualis jurisdictionis; sed dumtaxat vendit malum suæ voluntatis actum, omittendo quæ præstare tenetur; et similiter, qui ob acceptam pecuniam denunciare omittit ad Inquisitorem, vel Episcopum, quos denunciare tenetur ex lege Ecclesiastica, peccatum quidem gravis deobedientiæ committit, censuris etiam obnoxium; at non Simoniæ; quia nil

spirituale vendit, sed abusum suæ voluntatis; ad differentiam illius, qui denunciare omitteret, si ultra legem Ecclesiasticam illum ad denunciandum obligantem, teneretur etiam ex officio aliquo spirituali; qui etiam Simoniam perpetraret, quippe quod omissio hæc relationem haberet ad obligationem fundatam in ministerio spirituali. His omnis subscribit doctiss. Suarez laud. cap 22. cum aliis.

§. X. De Simoniæ Materia Juris Ecclesiastici.

Recensentur Simoniæ Juris Ecclesiastici.

I. PErmutare Beneficium sine licentia Papæ, nullo, interveniente pretio, est Simonia Juris Ecclesiastici ut habetur ex pluribos Canonibus. Resignare Beneficia extra Romanam Curiam, in favorem alicujus determinatæ personæ, et resignare cum pacto, ut resignatarius Beneficium cedat alicui tertio, vel cum confidentia Accessus, aut Regressus supra explicatorum §. 8. n. 4. etiam absque interventu ullius rei temporalis, sunt Simoniaca jure Ecclesiastico in multis locis juris Canonici, et quidem intuitu Religionis, et ob pericula Simoniæ juris divini. Item vendere officia temporalia Ecclesiæ, nempe Sacristæ, Æconomi, Defensoris, Procuratoris, Advocati, Judicis, Propositi, Vicedomini, Primicerii, idest Magistri Chori, et ut loquitur Urbanus in cap. *Salvatur* 1. q. 3. *quamlibet Ecclesiasticarum rerum administrationem*, ex Ecclesiastica lege est Simoniacum; non quia sunt in se quid spirituale, sed quia decens Religionis id postulat, et sunt peccata veræ Simoniæ specifice, ut docet communior cum Cajetano, v. Simonia reg. 3., et S. Antonino 2. p. tit. 1. c. 5. §. 2., tum quia laudatus Urbanus loc. cit. vocat hujusmodi vendentes *Simoniacos*; tum etiam quia Ecclesia id vetuit ex motivo Religionis ob connexionem dictorum officiorum cum rebus sacris. Item recipere munera, quantumvis modica, quamquam sponte et gratis oblata ex occasione examinis ad Parœciam, est Simoniacum ex Trid. sess. 21. c. 18. ; ex occasione collationis Tonsuræ, Ordinum, litterarum dimissorialium aut testimonialium, aut earum subscriptionis, ex Trid. sess. 21. c. 1. de reform. Dixi autem *ex occasione*, *et gratis oblata*, quia pacta super prædictis, aut absque pacto aliquid pro prædictis recipere, est Simonia juris divini, ut patet.

Paulus Gabriel Antoine *Tr. de Virt. Relig. c.* 5. a. 3. q. 5. ad simplicem permutationem Beneficiorum licentiam Papæ minime exigit, sed solam auctoritatem Prælati sufficere censet; et ad id evincendum affert *Clement. de rer. permutat.* Quare reus non foret Simoniæ juris Ecclesiastici qui sine licentia Papæ, et cum auctoritate dumtaxat Episcopi Beneficium permutaret. Idem docet Petrus Collet *Instit. Theol. T.* 2. *Tr. de Simonia p.* 2. *c.* 3. a. 3. *sect.* 4. *concl.* 2. Cæterum, *ait*, Superior, coram quo facienda est permutatio, est Episcopus loci, in quo situm est Beneficium. Sed notandum, *subdit*, eam solum permutationem ab Episcopo admitti posse, quæ est Beneficii cum Beneficio, et quæ pure fit: unde permutatio Beneficii cum pensione, vel eum pacto ut alter permutantium solus omnes solvat expensas, quæ ad utrumque pertinet, non valet nisi fiat coram Papa.

§. XI. De eo, quod circa quædam Sacra est invendibile, tam de jure Divino, quam de jure Ecclesiastico respective.

Quid Titulus? Quid Præbenda?

I. IN Beneficiis distinguas oportet, ad faciliorem dicendorum intelligentiam, Titulum Beneficii, et Præbendam Beneficii. Titulum Beneficii, nempe Plebanatus, Canonicatus etc. semper est quid spirituale, ut patet ex Cap. *Dilecto* de præbend.; unde semper adnexus est gradui clericali, et saltem primæ Tonsuræ. Præbenda est jus dependens a Titulo percipiendi emolumenta temporalia, ex quibus unum totale consurgit, quod Beneficium vocatur. Titulus affert primario jus ad functiones spirituales sibi correspondentes, et secundario ad fructus, proventus, seu emolumenta percipienda, quatenus habet Præbendam, seu adjunctum jus ad illos proventus.

Jus ad emolumenta Beneficiorum est invendibile.

II. Hinc solvitur quæstio illa inter Theologos, et Canonistas acerrima ad institutum tamen nostrum modice utilis: An videlicet præbenda sit invendibilis jure divino, an dumtaxat ecclesiastico? Theologi, ducibus nostris gravissimis præeuntibus, nempe S. Antonino, Durando, Paludano, Cajetano, Sylvestro, Victoria, et Soto, communiter fere sustinent jure divino invendibilem; eo quod, dicunt ipsi, non sint duo jura separabile Titulus et Præbenda; sed unicum dumtaxat primario respiciens spiritualia munera, secundario emolumenta percipienda, ipsique Titulo, quoad jus, inseparabiliter adnexa. Canonistæ e contra, quibus subscribit Navarrus, ex professo impugnans Cajetan., qui fuse de hoc disserit t. 2. opusc. tr. 9. q. 1., concedentes Præbendam, neque dari, neque transferri separatim a Titulo, asserunt esse duo jura omnino distincta, unum spirituale, alterum temporale, et idcirco istud jure divino non esse invendibile: momenta, ut verum fatear, utrinque gravia suppetunt, videnda si volueris in Cajet. l. cit., et in Navarro c. 23. n. 108. §. Nemo etc. Pro nobis sufficit, Præbendam, seu jus ad emolumenta, esse omnino invendibile, saltem ex lege Ecclesiastica, id strictissime vetante, ut omnes conceduut; cum jam de Titulo nemini dubium sit esse jure divino invendibilem.

Quænam Pensiones vendi queant?

III. Pensiones Laicales (quarum notionem dedimus in cap. de Horis Canon. §. 2. n. 9. quas a clericalibus distinxit S. Pius V. in suo motu proprio, qui incipit *Ex proximo*, et recensetur in suo Bull. n. 138. posse vendi, tenet communior cum nostris Cajet. t. 1. opusc. tr. ult resp. 10., et Soto l. 9. de Just. q. 7. a. 2. circa finem: quia sunt quid mere temporale, neque ullo clericali titulo adnexæ, immo ab eodem sejunguntur; et quemadmodum si Pontifex eleemosynam faciat alicui de bonis Ecclesiæ; eo ipso quod transit in potestatem pauperis, illam vendere potest; ita et hujusmodi pensiones. Secus dicendum, ex communi, de pensionibus clericalibus, quas explicuimus loc. cit.; quia fundatæ in titulo, et ministerio clericali, sine quo Pensionarius illis gaudere non potest. Et nota, hujusmodi pensiones redimi non posse absque Simoniæ labe, saltem post indicatum motum proprium Pii V.; non enim extingui potest obligatio ad tale ministerium, quod persistere debet: unde absque Pontificis concessione remanent irredimibiles. Idem quoque dicendum de aliis pensionibus clericalibus, quamvis non fundatis in ministerio spirituali, sed

quæ dantur solis Clericis vel ad sui sustentationem, vel ad componendam litem, vel ad compensandam fructuum inæqualitatem in permutatione; nam etiam istæ sunt adnexæ officio spirituali, nempe recitationi Horarum, ut diximus in cap. de Horis Canonicis loc. cit. neque igitur vendi, neque redimi possunt.

Præstimonia. IV. Præstimonia, a nobis explicata loc. cit. num. 10. quæ solis Clericis conferuntur, quamvis ad solum studium, ut deinde possint Ecclesiæ inservire, sine Simoniæ crimine vendi non possunt, ut docet communis sententia, sequens Cajet. t. 2. opusc. qu. 1. et Sotum l. 6. q. 7. a. 1. quia præterquamquod postulant personam clericalem, habent adnexam obligationem Horarum, ut diximus loc. cit. et computantur inter Beneficia, ut ibidem ostendimus.

Quomodo vendi possit Jus Patronatus et quibus in casibus? V. Jus Patronatus, de quo nonnulla diximus in Cap. de Benef. §. 2. n. 3. et hic §. 9. n. 6. quoad jus præsentandi, vendi non potest, ut ibidem diximus. Cujus rei ut plenam habere notitiam, animadvertas, quomodo jura, quæ ab Ecclesia personæ ob sua merita jure Patronatus donatæ conferuntur, generatim tria sunt, nempe Honorifica, Utilia, Onerosa. Honorifica sunt, ut honorificum locum habeat in sua Ecclesia, ipsique speciale obsequium demonstretur. Utilia, ut si ad necessitatem forte redigatur, debeat Ecclesia eidem præ aliis pauperibus specialiter subvenire. Onerosa, ut Ecclesiam suam defendat, ne jura ejusdem dilapidentur; defendat autem modis præscriptis in cap. *Filii* 16. q. 7. His juribus accedit quartum specialissimum, et honorificorum præstantissimum, et gratuitum, (modo enim indicata sunt quodammodo debita) et consistit in facultate præsentandi personas ad Beneficia suæ Ecclesiæ: et hoc est invendibile, ut loc. cit. diximus, et quidem, juxta probabiliorem, jure divino. Vendi equidem potest fundus, cui jus Patronatus est adnexum, ut diximus loc. cit. servatis conditionibus ibidem præscriptis: eo quia sit quid temporale pretio æstimabile; et tunc jus Patronatus transit ad emptorem fundi, tanquam quid gratis concessum. Si autem jus Patronatus sit personale, cohærens non fundo, sed personæ, probabilius est, quod, vendito etiam toto fundo, non transeat ad emptorem, ut videre est apud Covaruviam l. 2. var. c. 18. n. 6., quia in nullo jure id concessum invenitur clare; et videtur ex terminis id constare, ad distinguendum Patronatum Personale a Reali, qui cohæret fundo; et propterea ut transeat etiam ad emptorem, requiritur donatio a vendente facta, et quidem expressa ipsi emptori, de licentia tamen Episcopi; ut monet Suarez c. 28. n. 16. et 20. Excipitur casus, in quo locus religiosus emeret fundum etc. quia tunc non requireretur hæc licentia. Intantum autem jus Patronatus etiam personale transit ad hæredem, quia jura id clare concedunt; cum incertum sit et obscurum, an concedant transitum ad emptorem. Quod si institutor Patronatus declarasset, quod bona, seu fundus possideretur quidem a patrono pro tempore, sed cum obligatione, ut in casu, quo Ecclesia indigeat subventione, bonis et fundis Patronatus debeat subveniri; in hoc casu distinguendum videtur; si enim omnia bona fundi sint affecta hac conditione; cum tunc bona cohæreant Patronatui, et non Patronatus bonis, essent invendilibia; sicut dictum est de Beneficiis; quia essent, obstricta servitio Ecclesiæ; si autem pars dumtaxat fundi tali conditione esset affecta, et non alia pars, hæc vendi posset, juxta superius dicta. Demum præsentare aliquem, dum jus præsentandi est contentiosum, ea conditione, et pacto, ut præsentatus suis expensis litiget, et probet validam sui præsentationem, jam liquet esse Simoniam, quia præsentato imponitur onus temporale, et venditur quodammodo illa præsentatio pro expensis in lite faciendis, ut assecuret patrono jus, quod est contentiosum.

VI. Circa Commendas, nota quod Commenda significat Ecclesiam, Abbatiam, Beneficium vacantia, quæ auctoritate Ecclesiastica commendantur alicui, ut eorumdem respective curam gerat, nec non fructus ab eis provenientes vel in toto, vel in parte recipiat. Duplex est, alia Temporanea, quando dicta loca commendantur alicui tanquam Vicario, vel auctoritate Pontificis, si sit Ecclesia Cathedralis, vel Episcopi, si sit Parochialis, ut onera talis Ecclesiæ sustineat, donec providestur de Rectore; assignata interea eidem de proventibus ejusdem congrua portione: idque verificatur etiam in casu, quo Rectorem habeat, si vel sit absens, vel impeditus. Alia est Perpetua, durans per totam Commendatarii vitam, quando Ecclesia datur alicui in administrationem perpetuam, quamvis eidem non conferatur titulus proprius Beneficii, unde non fiat proprie Prælatus, atque Ecclesiæ illius Rector, sed Procurator, Æconomus, aut Gubernator. Cum autem istæ Commendæ aliquando afferant spiritualem administrationem respectu animarum, cui administrationi correspondent proventus temporales; idcirco istæ vocari solent spirituales, seu clericales; aliquando vero dantur dumtaxat ad temporalem administrationem, aut alio titulo mere laicali, ut videre est in Commendis militaribus: ideo istæ Militares nuncupantur. *Quid sit Commenda, et quotuplex?*

VII. Hine deducitur, Commendas clericales, sive temporaneæ sint, sive perpetuæ, invendibiles esse, utpote Simoniæ jure divino vetitæ materiam, et de hoc nequit excitari difficultas; immo etiam quamvis dentur in favorem Commendatarii, et ad tempus non valentis administrare, sicuti dum conferuntur pueris Magnatum, pro quibus subrogari solet Vicarius administrans; vendi non possunt neque pro eo impotentiæ tempore; cum jam Commendatarius sit institutus, et habens jus saltem ad rem, et alioquin adnectantur juri spirituali; idemque dicendum etiam in casu, quo alio impedimento institutus teneatur. Commendarum autem Militarium non videtur esse Simoniæ obnoxia venditio, cum (ut ait noster Victoria relectione de Simon. n. 4. cui subscribunt cæteri Theologi) sint tantum subsidia quædam temporalia, collata Equitibus ob egregia gesta facinora; neque quidpiam habeant spirituale adnexum. Cum autem moneat laudatus Victoria, non esse vendendas absque licentia Pontificis, innuere videtur, quod illas vendere sine hujusmodi licentia possit esse Simonia juris humani. Addit item opportune Suarez c. 27. n. 9. quod si Reges, aut Magni Magistri illas venderent, peccarent peccato injustitiæ; quia usurparent jus sibi non concessum; etenim jus habent illas conferendi benemerentibus, neutiquam illas vendendi quibus libuerit; non enim sunt earum domini, sed meri dispensatores: possunt tamen ab ipsis conferri sub *Qualiter vendi possint, necne?*

aliqua conditione, fini institutionis earumdem accommodata, nempe ea conditione, ut Commendatarius expeditionem suscipiat contra Turcas, vel quidpiam simile; immo possunt conferre illas cum onere pensionis alteri Equiti benemerenti tribuendæ: quia non violatur justitia, et alioquin cooperantur fini institutionis earumdem.

* S. P. Bened. XIV. *de Synod. Diœc. l.* 12. c. 5. *n.* 16. censet gravissimis rationibus innixam esse Theologorum sententiam, quæ statuit Prioratus, Præceptorias, aliasque Dignitates et Commendas Ordinis Hierosolymitani Ecclesiastica Beneficia non esse; adeoque in eorum collatione, et provisione Simoniæ crimen admitti non posse. Siquidem ad essentiam Beneficii Ecclesiastici, juxta Theologos, id necessario requiritur, *ait n.* 17., ut ei adnexum sit alicujus spiritualis ministerii exercitium, utque idem in personam Clericali charactere insignitam conferatur: quæ duo cum in Commendis Ordinis Hierosolymitani minime reperiantur, idcirco putant Beneficiorum denominationem, et qualitatem iisdem proprie non competere, et consequenter neque Simoniæ materiam in illis esse. DD. plures ita sentientes allegat ipse *eod. n.* et præsertim Suarezium, qui *loco n. præced.* ab Auctore *citato*, relata opinione illorum, qui existimant saltem jure humano prohibitum esse has Commendas vendere, et sententia Victoriæ, qui putat posse vendi duntaxat auctoritate Pontificis, subdit: *Sed mihi non constat de tali præcepto positivo prohibente venditionem Commendarum vel simpliciter, vel intuitu Religionis, et rerum spiritualium: et ideo non credo, esse hanc Simoniam contra jus Ecclesiasticum. Numero vero seq.* 18. præcit. S. P. in hujusce rei confirmationem affert litteras, quæ a S. P. Clem. XI. in forma Brevis conscripta fuerunt ad Magnum Magistrum Ordinis Hierosol. sub *die* 11. *Febr. anni* 1819. quæque incipiunt, *Inclytum Ordinem* etc. In his quippe abstinendum censuit Pontifex ab ea declaratione, quam quidam fieri postulaverant, quod scilicet prædicti Ordinis Prioratus, Præceptoriæ, aliæque Dignitates, atque Commendæ, tamquam Beneficia Ecclesiastica, materiam et subjectum Simoniæ constituerent; proindeque ii, qui pactiones et munera in exspiscandis earum collationibus et provisionibus interponerent, quique his consentirent, Simoniacorum pœnis puniendi forent.

Quid dicendum circa Hospitalia?

VIII. Circa Hospitalia, jam nimis notum est, esse loca, in quibus admittuntur pauperes, infirmi, etc. alendi, et providendi ex redditibus illius loci, sub præsidentia alicujus, vel aliquorum ad rectum regimen loci electorum. Prout autem ad rem nostram pertinet, Hospitale dicitur Rectoratus, seu officium gubernandi Hospitale. Quædam sunt Ecclesiastica, seu Religiosa, quæ Episcopi auctoritate sunt erecta, ejusdemque directioni subduntur. Quædam sunt mere Laicalia, quæ dispositione laicorum eriguntur, eorumdemque gubernationi subduntur, quæ quamvis pia loca merito vocitentur, non tamen locis Ecclesiasticis accenseri debent; proinde istorum Rectoratus, cum sit mere temporalis, nequit esse Simoniæ materia, atque de eo nil ad nos. Hospitalia vero Ecclesiastica, vel afferunt Rectoratum habentem adnexam spiritualem administrationem, vel duntaxat temporalem respectu pauperum receptorum: si adnexam habeant spiritualem, jam patet ex dictis quid resolvendum sit, nempe esse invendibilia; idemque dicendum de laicali, in casu, quo introducta fuerit spiritualis administratio. Si autem nullam afferat spiritualem administrationem, quamvis non subjaceat Simoniæ juris divini, probabilius videtur esse materia Simoniæ juris Ecclesiastici, eo quod comprehendatur in generali prohibitione Conc. Chalced. can. 2. relata in Cap. *Si quis Episcopus* 8. q. 1. et confirmata ab Urbano Pp. in Caput *Salvator* 1. q. 3. ubi inter officia jure Ecclesiastico invendibilia, et declarata ceu materiam Simoniæ, est illud *Procuratoris*; sub quo nomine explicat Urbanus *Præpositum, OEconomum* etc.: cum igitur hæc Hospitalia Ecclesiastica sint, etiam Rectoratus eorum erit invendibilis; quia est Præpositura quædam, ut Simoniæ materia humani juris declarata.

Quid de permutatione rei spiritualis cum alia spirituali?

IX. Quamvis simplex permutatio rei spiritualis cum altera spirituali, (non loquor de Beneficiis) puta Reliquiæ cum Reliquia, nullam deformitatem involvere videatur, etiamsi post factam permutationem alter reddere nolit, quod acceperat; afficere tamen permutationem pacto stricte accepto, ita ut, firmata pactione, neuter resilire possit absque violatione justitiæ, probabilius videtur esse Simoniacum; quia quamvis ex parte materiæ non sit inæqualitas, ex parte modi se gerendi fit injuria rebus sacris, illas subjiciendo contractui oneroso: quod est contra earum naturam, quæ postulat, ut gratis dentur: et hanc tenent Richardus, Paludanus, Gabriel, et Adrianus relati a Suarez cap. 30. quibus ipse non subscribit. Et deduci potest ex S. D. 2. 2. q. 100. a. 1. ubi, ut probet invendibilitatem rerum spiritualium inter alias affert hanc rationem, *quia non sumus domini rerum spiritualium, ... venditio repugnat spiritualium origini, quæ ex gratuita Dei voluntate proveniunt; ideo aliquis emendo, vel vendendo rem spiritualem, irreverentiam exhibet Deo in rebus divinis, propter quod peccat peccato irreligiositatis*: et ad 5. *Nomine emptionis, et venditionis intelligitur omnis contractus non gratuitus*: atqui contrahens dictum pactum strictum et onerosum, primo se gerit ut dominus rei spiritualis; secundo init conventionem non gratuitam, sed vere onerosam: igitur agit contra originem rerum spiritualium, et irreverenter se gerit subjiciendo illas pactui oneroso.

* PP. Salmant *tr.* 29. *c.* 3. *punct.* 2. §. 1. *n.* 18. certum existimant, in aliis rebus spiritualibus, quæ Beneficia non sunt, permutare unam pro alia propria auctoritate, et cum pacto, non esse Simoniacum nec jure divino, nec humano; etiamsi cum omni proprietate una res spiritualis pro alia detur; et sic, *subdunt*, licet pacisci, ut tu hodie pro me sacrifices, et ego mane pro te sacrificabo; tot pro te Rosaria, tot Officia recitabo, et tu pro me totidem persolves; hanc reliquiam tibi dabo, dummodo tu mihi aliam concedas. Quod hoc non sit ex jure divino Simoniacum, patet; quia per talem pactionem non fit injuria rei spirituali; nam pro sibi simili, vel æquivalenti permutatur; tota enim irreverentia Simoniæ in eo consistit, quod res spiritualis pro pecunia (quo nomine quidquid pretio æstimabile est, comprehenditur) permutetur. *Act.* 8. *Pecunia tua tecum sit in perditione, quoniam existimasti, donum Dei pecunia possideri.* Quæ irreverentia cessat, dum res spiritualis permutatur cum alia spirituali; et ideo tales pactiones quotidie fieri inter pios et doctos videmus, absque ullo Simoniæ scrupulo. Quod hoc insuper nec sit ullo jure prohibitum, constat, quia nul-

libi talis prohibitio in jure invenitur. In generalibus autem prohibitionibus, quæ habentur *c. quam pio* 1. *q.* 2., *c. super eo*, *c. quam pridem*, *c. ult. de pactis*, ubi omnis pactio, et conventio a spiritualibus removenda jubetur, sermo est de inhonestis pactionibus, non vero de honestis, ut dicto *c. quam pio* explicat Glossa *v. Pactio*. Per inhonestas autem pactiones illas intelligit, quæ fiunt inter rem spiritualem, et temporalem; per honestas vero quæ inter spiritualia versantur. Alia vero jura, quæ specialius loquuntur damnando quæcumque pacta in spiritualibus, loquuntur in particulari de Beneficiis, aut juribus quæ illa concernunt, non vero de aliis spiritualibus, de quibus commutandis nunquam fuit in jure prohibitio, quin potius in *c. ad q. de rerum permutatione*, approbatur commutatio unius Ecclesiæ pro alia. Quod vero ibi auctoritas Prælati postuletur, ideo est vel quia Ecclesia Parochialis non potest Conventui uniri de novo sine Episcopi auctoritate; vel quia fiebat simul permutatio Beneficiorum illarum Ecclesiarum, quæ sine Prælati licentia fieri non valet. Possunt igitur absque Simoniæ labe propria auctoritate res spirituales (exceptis Beneficiis) permutari pro aliis spiritualibus etiam eum pacto. Et hæc est communis sententia, quæ amplectenda videtur; eum æquo rigidior nobis appareat quam adoptavit Auctor *num. præced.* Nec difficultatem facessunt verba S. Th. ab ipso allata: nam ut optime Sylvius observat, per contractum non gratuitum accipiendus est ille, qui fit temporali pretio interveniente; sive quo res spiritualis aliquo temporali pretio, seu alia re pretio æstimabili compensatur.

Apposite autem animadvertit P. Daniel Concina *T.* 10. *l.* 1. *diss.* 3. *c.* 7. *n.* 9. quod si rei spirituali, puta Reliquiæ, admixtum sit aliquod temporale, tunc Simonia committeretur, si pro pretiosiore materia fieret permutatio. Addit insuper, quod si in rebus spiritualibus permutandis excessus in una præ altera sit, gratis remittendus est, aut alia re spirituali compensandus. Legantur etiam laudati Salmant. *loc. cit. n.* 26.

Ad examen præterea vocant Theologi, an absque Simoniæ macula vendi possint sepulturæ, vel jus, ut tali loco, aut parte Ecclesiæ nullus præter illum qui emit, aut ejus successores sepeliantur. Quæ communiter docent ipsi, quæque veritati magis consentanea nobis videntur, paucis hic exhibere operæ pretium existimamus. Itaque 1. vendere terram communem ad sepulturam, seu ut ibi sepulchrum constituatur, non est Simonia, ut et tradit D. Th. 2. 2. *q.* 100. *a.* 4. *ad* 3. Et ratio clara est, quia etiam ad Sacramenta conficienda licet vendere materias remotas: ergo multo magis ad sepulturam. Item quia terra illa de se pretio æstimabilis est, et res mere temporalis; quod autem emens velit illam ad illum usum, est per accidens. Unde etiam ad Ecclesiam ædificandam potest fundus pretio vendi. 2. Postquam terra aliqua, vel cœmeterium ad sepulturam fidelium benedictum, vel publice consecratum est, est Simonia juris divini et naturalis, si ratione benedictionis vendatur, aut pluris vendatur. Nam sic spectatum est aliquid sacrum. Item si quid detur pro sepeliendis mortuis; *ex. c.* 9. *de Simonia ex Concil. Gen. Later.* 3. Si sepultura benedicta, non ratione benedictionis, sed ratione terræ, aut soli, in quo sita est, vendatur, quamvis non sit Simonia juris divini, et naturalis, est tamen Simonia juris Ecclesiastici. Nam hoc ab Ecclesia prohibitum est ex motivo Religionis, et reverentiæ erga rem sacram, nempe benedictionem adnexam terræ sepulturæ, atque ad vitandum periculum et suspicionem Simoniæ, ut patet ex *c.* 41. *de Simon. et ex c.* 13. *de Sepult.* Innoc. III. sic ait: *Abolenda consuetudinis perversitas, quæ apud Montempessulanum, ut dicitur, inolevit, ut decedentibus non prius permittatur effodi sepulturam, quam pro terra, in qua sepeliendi sunt, certum pretium Ecclesiæ persolvatur.* Et infra: *Mandamus, quatenus cum loci Diœcesanus existas, inhibeas Clericis, ne quidquam omnino præsumant exigere hac de causa.* Possunt tamen pro tali loco sepulturæ stipendia recipi non ut pretium illius, sed per modum eleemosynæ ad sustentationem Ministrorum Ecclesiæ, sicut recipitur stipendium pro divinis et Missis celebrandis, vel ad conservationem fabricæ, et cultus divini, quia æquum est, quod defuncti, qui in Templo inhabitant, ad ejus reparationem et ornamentum concurrant. Multi etiam excusant consuetudinem vendendi certum locum cœmeterii vel Ecclesiæ ad sepulturam perpetuam familiæ et hæredum eum obligatione, ut nullus alius in tali loco admittatur; quia in tali casu non venditur sepultura nequidem ratione terræ, sed tantum exigitur pretium ratione oneris, quod suscipitur alios ibi non sepeliendi, quod onus censent esse pretio æstimabile, eo quod vi illius conventionis talis locus non sit amplius juris communis, sed privati. 4. Num autem ratione honorabilioris situs, seu dignioris loci possit esse licita pretii receptio pro sepultura, magna est vel inter ipsos graviores Theologos disceptatio. Plures partem affirmantem defendunt, nempe hoc licitum esse, quia, ajunt, solum ibi venditur honor quidam humanus, qui non est spiritualis, sed tantum in hominum apprehensione consistit; ut si quis emat sedere in honoratiori loco, vel quid simile. Verum alii oppositum sustinent, et præsertim Suarezius *T.* 1. *de Relig. l.* 4. *de Simon. c.* 14. *n.* 22., et hanc affert ipse rationem, quia in tali casu tota ratio pretii est sanctitas loci, vel quidam respectus ad majorem sanctitatem, etiamsi fortasse motivum remotum sit honor humanus. Deinde sic infirmat contrariæ sententiæ fundamentum. Non est *inquit*, admittenda sententia, quia, ut dixi, licet fortasse hoc sit motivum ementis, tamen quod venditur sacrum est, et ille honor est velut quid adnexum consequenter ad talem rem spiritualem, sicut est honor humanus adnexus dignitati, aut Beneficio. Nam etiamsi quis propter illum honorem moveatur ad emendum Beneficium, Simoniacus est: ita ergo est in præsenti. Unde cum fundamentum hujus honoris sit major sanctitas loci ex majori propinquitate ad Altare majus, vel ad Domini Corpus, videtur etiam ex natura rei Simoniacum esse, vendere locum propter illum respectum: certius vero est, esse compreheusum in Ecclesiastica prohibitione. Hæc opinio præferenda videtur. 5. Qui habet sepulturam propriam suis sumptibus pro se suisque successoribus constructam, non committit Simoniam, si eam vendat quoad proprietatem juxta valorem fundi, et respectu habito ad solas expensas in ea ædificanda factas; nam tunc non venditur benedictio, nec proprium

jus sepulturæ, sed solum materiale illud, ad quod alia sequuntur. Unde similia loca jure hæreditario transferri solent a parentibus ad filios ratione temporalitatis, quæ in eis est; nam in spiritualibus non poterat esse per se successio: ergo eodem modo possunt per venditionem in alium transferri, quatenus temporalia sunt. Qui plura circa hanc materiem cupit, adeat Suarez *loc. cit.* Barbosam *de Offic. et Potest. Paroch. p.* 3. *c.* 26. *n.* 16. *et seq.* Sylvium 2. 2. *q.* 100. *a.* 4. *concl.* 2. PP. Salmant. *tr.* 18. *c.* 4. *punct.* 5. *n.* 180. et P. Lucium Ferraris V. *Sepult. n.* 147. *at seq.* Legatur etiam Johannes Pontas V. *Sepult. cas.* 3. ubi ostendit, Parochum unius Parœciæ jure gaudentem cadaverum suorum Parœcianorum in Cœmeterio vicinæ alterius Parœciæ sepeliendorum, non posse absque gravissimo peccato hoc jus, quod proprium ipsius non est, sed Ecclesiæ, cui præficitur, vendere; nec posse jus idem emi a Parocho de vicina Parœcia.

§. XII. *De variis modis Simoniacis jure vel Divino vel Ecclesiastico, respective, circa Beneficia.*

Recensentur plures actiones Simoniacæ. I. Dubio vacat, Simoniam juris divini perpetrari, promittendo, dando, vel recipiendo aliquid pretio æstimabile, seu temporale pro Præsentatione, Electione, Collatione, Confirmatione, nec non pro qualibet alia actione, qua acquiratur jus, quamvis dumtaxat inchoatum, ad Beneficium; vel qua dubium aliquod circa Beneficium tollatur et expurgetur; et constat ex dictis. Et multo magis constituendo, vel solum promittendo pensionem procuranti Beneficium. Immo Simoniaca esset promissio dandi aliquid etiam solo motue; quia quamvis mutuum restituendum sit, tamen mutuum recipiens commodum temporale reportat, quod sufficit ad Simoniam. Item exigere, vel dare aliquid pro introductione in possessionem Beneficii, quæ dicitur installatio, est Simoniacum ex Cap. 9. et 36. de Simonia; quia acquiritur jus spirituale. Item promittere, et a fortiori dare aliquid alteri, ut per semetipsum, vel per alium roget, aut procuret collationem Beneficii: ita ex cap. *r. Præsentium*, q. 5. quia per hoc paratur via ad Beneficium, et deprecatio illa est causa moralis obtinendi Beneficii.

Aliæ actiones Simoniacæ circa Permutationem et Resignationem. II. Simonia saltem juris Ecclesiastici committitur, permutando Beneficiis, aut quodvis aliud jus ad Beneficia pertinens, sicut etiam quæcumque conventio, vel conditio, vel pactio obligans ad id quod non est de jure debitum, si hæc fiant privata auctoritate: ita etiam resignatio sub conditione, onere, vel pacto, quod non inest de jure ipsi Beneficio, si fiat sine licentia Pontificis, ex c. 34. de Simonia, et ex c. 5. de rerum permutat., et ex cap. ult. de pactis. Ratio horum est, quia periculum est, ne pactio, commutatio etc. fiant intuitu temporalis commodi; cum alioquin id sit divino jure vetitum. Resignatio autem simplex in favorem alterius ideo est vetita, ne per eam tollatur Collatori jus conferendi Beneficia dignioribus, et ne Beneficia transeant in hæreditatem: unde omnes dicti actus, sine licentia Papæ, sunt invalidi.

Transactiones qualiter Simoniacæ? III. Simonia committitur, faciendo transactionem, vel cessionem non mere gratuitam circa Beneficium, vel aliquod jus Beneficii etiam dubium, si fiat propria auctoritate: ita in c. 7. de transact. Similiter quævis pactio, aut ad impediendam, aut ad dirimendam litem super Beneficio, si fiat, ut alter litigantium cedat jure suo, et alter Beneficium pacifice possideat: ita ex c. 4. de pactis, quia nimis clare apparet commutari rem spiritualem pro temporali. Idem etiam crimen committitur, si conveniant, ut unus desistat, dummodo alter solvat expensas, quæ factæ fuerant; solutio namque harum expensarum se habet ut pretium ad acquirendum Beneficium. Et nota, quod hujusmodi transactiones sunt etiam invalidæ, si fiant privata auctoritate. Dicam n. 5. quid sint transactio, et compositio.

Compositio inter litigantes quando Simoniaca? IV. Compositio inter litigantes non est illicita, si fiat per sententiam Judicis ordinarii, aut delegati, vel judicio arbitrorum a Superiore deputatorum, ut statuatur inter litigantes concordia. Immo, si opus fuerit, poterunt præfati imponere alteri parti pensum pecuniæ erogandum, non pro compensatione juris, quod est spirituale, sed pro bono temporali pacis, et ut lis terminetur: ita cap. 2. de Arbitr. Item in hoc casu poterit, si opus fuerit, imponi pensio annua illi, cui Beneficium probabilius adjudicatur, solvenda alteri ad istius vitam; quæ pensio non imponitur Beneficio, sed Beneficiario: ita ex cap. 2. de Præbendis. Nota, quod hujusmodi compositiones factæ privata auctoritate sint Simoniacæ, quamvis fierent sub conditione approbationis a Superiore obtinendæ, quæ neque tunc possunt a Superiore approbari: ita ex eodem capite *de Præbendis*. Si opponas: volentes permutare Beneficia, possunt tractare de modo permutandi, sub conditione approbationis; cur ergo non in dicto casu? Respondeo, quia in hoc casu est specialis prohibitio ex laud. *Cap. de Præbendis.*

Distinctio inter Transactionem et Compositionem. V. Ut autem melius dicta, et dicenda percipias, nota quid intersit inter Transactionem, et Compositionem; non enim omnis Compositio est Transactio; quamvis omnis Transactio sit quædam Compositio: Transactio proprie accepta tria requirit: Primum, ut jus super rem, circa quam transigendum est, sit incertum et dubium, et tale reputetur inter transigentes: Secundum, ut conventio inter partes fiat cum aliquo onere: Tertium, ut fiat ad litem dirimendam, vel componendam, sive lis sit inchoata, sive intentata, sive comminata: ex quibus patet distinctio a Compositione, quæ fit etiam libera remissione gratuita, et cum jure certo, atque indubitabili: et fieri potest absque ullo onere imposito alteri parti. Compositio variis modis evenire potest: 1., quando altera partium libere cedit juri suo, quod aut certum, aut dubium sit; quin aliquid dividatur. 2., si res divisibilis sit, dividendo inter partes rem illam, vel emolumenta illa, judicio prudentum. 3., cedendo alteri rem totam, cum onere, ut ipsi compenset per aliquid aliud. Primo modo facta, est innocens, cum sit vera compositio; nullam suspicionem Simoniæ habet, et est vere amicabilis, et nullo modo est transactio. Si autem compositio fiat judicio prudentum, adjudicantium rem illi, qui juxta ipsos firmiorem rationem habet, cui alter omnino gratis cedere debeat; quamvis non requirat Prælati consensum in quantum est compositio; in quantum tamen est renunciatio juris, et nova institutio respectu illius, cui renunciatur, requirit Prælati auctoritatem, post judicium factum ab Arbitris, ut observavit Panormitanus.

Quando sit licita secundo et tertio modo facta, cum sit Transactio?

VI. Secundo, et tertio modo facta, est Transactio, ut patet ex dictis. Itaque transigere super rem mere spiritualem, extra materiam Beneficialem, cum aliqua compensatione, vel cessione alterius rei spiritualis, nulla est, juxta communem, Simoniæ suspicio; unde potest amicabiliter fieri inter partes, absque ulla Prælati auctoritate, quatenus transactio est; cum enim fiat inter res spirituales, et nulla inveniatur prohibitio in jure, ex nullo capite redditur illicita. Proinde si contendatur super aliquod jus spirituale, visitandi, præsentandi, aut eligendi, poterunt partes inter se convenire ut alterne visitent, præsentent, eligant. Si inter Episcopos sit contentio circa jus alicujus Ecclesiæ, possunt transigere, ut unus habeat jus ad portionem Beneficiorum, alter jus visitandi, et regendi. Si contentio sit circa bona spirituali adnexa, puta circa decimas, possunt partes transigere, ut unus unam portionem habeat, et alius alteram. Si duo Monasteria contendant de fructibus alicujus Ecclesiæ sibi unitæ, possunt transigere, ut vel dividantur fructus, vel cedantur uni, et compensetur alterum per fructus alterius Ecclesiæ; in omnibus enim istiusmodi non fit compensatio, neque permutatio rei spiritualis cum temporali, sed spiritualis cum spirituali, et adnexi cum adnexo. Consulto dixi, in præfatis transactionibus non requiri auctoritatem Prælati quatenus transactiones sunt, utpote a Simoniæ labe immunes; nihilominus ex alio capite forte talem auctoritatem requirere poterunt. Illa nempe Transactio de se (ait Suarez *lib. 4. de Simon.* c. 31. n. 10) ut careat vitio Simoniæ, non requirit auctoritatem Prælati; tamen ut valeat, poterit aliunde illa indigere; puta si res spiritualis, quæ in recompensationem datur, in dubium non vocetur, sed extra litem sit, et ad illam conferendam alteri sit necessaria auctoritas Prælati. Et ideo Prælatus ipse interdum potest jus aliquod spirituale certum alteri dare, ut recedat a lite super alio spirituali jure: inferior autem hoc facere non poterit sine consensu sui Prælati. Postulatur autem hæc Prælati auctoritas, ut talis transactio possit esse perpetua; nam ut valeat inter personas, non est necessaria, ut constat ex cap. *De cætero.* Continet enim interdum hæc transactio quamdam alienationem bonorum Ecclesiasticorum, et ideo ut firma sit, auctoritas Prælati necessaria est; immo et aliæ conditiones ad talem alienationem necessariæ postulantur, de quibus alibi. Quando autem cum laicis fit transactio super decimas ex speciali juris dispositione, Pontificis confirmatio necessaria est.

Transactiones circa Beneficia.

VII. Circa Beneficia autem, transactiones etiam solius spiritualis cum solo spirituali factæ aut sola litigantium conventione, aut privatorum Arbitrorum judicio, sunt illicitæ: ita ex c. *Constitutus*, etc. *super eo* de Transactionibus, ubi excipitur sola amicabilis compositio per hæc verba: *Alias si gratis, et amicabiliter inter se litigantes componant*: atqui transactio, ut vidimus, non est amicabilis compositio, sed onerosa; igitur etc. Confirmo: Si enim aliqua posset esset innocens, illa esset, in qua datur pro Beneficio contentioso aliud spirituale, quod non sit contentiosum, sed pacifice possessum ab uno litigantium: atqui tunc fieret permutatio æquivalens, quæ, ut fatentur omnes, est jure prohibita sine licentia Superioris: igitur nulla alia potest esse licita.

VIII. Oppones: si dum litigatur circa plura Beneficia, et litigantes conveniant, ut unus unum, et alius alterum Beneficium pacifice possideat, cedendo jus, quod uterque super illo haberet, tunc non videretur esse Simoniæ suspicio. Resp. esse revera Simoniæ labem; tum quia est cessio onerosa, et non gratuita: tum quia cum utriusque litigantis jus dubium sit, invalide conferretur ei, qui jus non haberet, per solam voluntatem transigentium, absque licentia Superioris, ejusque auctoritate necessaria. Idemque dicas, si uterque litigans simul sit actor, et reus, nempe quando uterque movet litem super Beneficium alterius, et conveniat permutare simpliciter Beneficia, ut lis dirimatur; etiam hoc modo illicite agunt, tum quia intervenit permutatio a jure prohibita: tum quia, cum Beneficia sint dubiæ possessionis, non potest privata auctoritas reddere jus certum sine Superioris auctoritate. Idem pariter dicas, quamvis unus tantum litigantium peteret Beneficium alterius, et hic ab altero peteret aliud jus jurisdictionis; quia etiam hujusmodi permutationes, et renunciationes factæ sub tali modo, talive conditione, sunt a jure prohibitæ.

Resolvitur objectio, et casus alii simul enodantur.

Casus licitus.

IX. Si autem præfati litigantes actores simul, et rei ita convenirent, ut unus se declaret contentum Beneficio suo, dummodo et alter se declaret contentum suo, et ita lis extinguatur, nullam videntur incurrere Simoniæ suspicionem, dummodo tamen uterque bona fide, et absque dubitatione ulla suum possideat: quia tunc transactio non tam cadit super Beneficia, quæ jam possidentur, quam super litem, idest super mutuam obligationem abstinendi a lite: neque datur aliquid spirituale pro temporali; et quamvis interveniat aliquid onerosum, est tamen æquale, nempe renunciatio, et cessio reciproca juris, quod contenditur; quin interveniat nova acquisitio juris, aut renunciatio, cum uterque omni dubio careat suæ possessionis, sed relinquuntur res sicut erant prius, nec quidpiam novi acquiritur, vel deperditur. Si vero aliquis eorum de sua possessione dubitaret, Simoniace ageret, quia acquireret firmitatem in suo Beneficio per talem transactionem.

Alii casus Simoniaci.

X. Simonia committitur ab illo, qui ad obtinendum Beneficium promittit se restauraturum Ecclesiam, seu aliquid erogaturum ad fabricam, aut elargiturum eleemosynam pauperibus, vel quidpiam simile facturum, rerum temporalium erogatione: ita cap. *ex multis* 1. q. 3.; quia onera illa non insunt Beneficio, eidemque superadduntur; tunc etiam, quia interventu rei temporalis paratur via ad Beneficii assecutionem.

Alii casus Simoniaci.

XI. Si permutantes propria auctoritate compensent pecunia, vel pensione inæqualitatem proventuum; si unus illorum imponat alteri onus, quod sit præter naturam permutationis, puta solvendi omnes expensas; si permutent jura quælibet, vel actiones quaslibet ad Beneficia pertinentes, puta, si unus cedat suæ præsentationi, ut alius sibi conferat alteram, aut ita conveniant: tu elige, aut præsenta Petrum ad tale Beneficium, et ego præsentabo te, aut Paulum ad alterum; do tibi meum votum in hac electione, et tu dabis mihi, aut Petro votum tuum ad illam alteram; eligam, aut præsentabo te ad tale Beneficium, si tu resignes Paulo tuum, hisque similia; omnes istæ conventiones sunt Simoniacæ, et a jure generaliter vetitæ: sunt enim omnes actiones spirituales, quibus paratur via ad

temporale spirituali adnexum. Et similiter Simonia committitur hujusmodi conventiones faciendo etiam circa ea officia, quæ non sunt proprie Beneficia: eo quod in c. 5. de rerum permut. generaliter prohibentur omnia pacta circa spiritualia, et circa adnexa: ac proinde etiam Vicaria Ecclesiastica amovibilis ad nutum, Prælaturæ Regularium, et hujusmodi sunt dictæ legi obnoxia, nec non in c. 2. de Simonia, in quo similiter quæcumque pacta super quibuscumque spiritualibus, et adnexis vetantur.

Alii casus Simoniaci.

XII. Simonia committitur, si in Beneficio procurando, et conferendo etc. fiat conventio de quolibet gratuita remuneratione dandi aliquid ex gratitudine, sive spirituale, sive temporale; tum quia id fuit reprobatum ab Innocentio XI. ut vidimus in §. 8. n. 2.; tum quia hujusmodi conventiones non sunt reipsa gratuitæ, sed onerosæ, cum pariant obligationem præstandi promissum, saltem ex fidelitate, quæ est pretio æstimabilis, tametsi præstetur quid spirituale: tum denique, quia ex indicatis juribus etiam hæ pactiones sunt vetitæ ut Simoniacæ. Item si conferendo, vel procurando Beneficium consanguineis, ut aut procuranti, aut ei, cui procuratur, aut familiæ commodum resultet, puta, ut honoratior, potentior, aut opulentior fiat: ita Theolog: cum S. Th. in 4. dist. 25. p. 3. a. 3. ad 7. *Qui dat* (et idem dicas de quovis modo procurante) *ratione consanguinitatis Præbendam, si intendat aliquod bonum in seipsum redundans; sic, quod magnificetur per hoc, et nobilitetur domus sua, vel quod ipse in consanguineis sit fortior, et sic ipse aliquid accipere sperat, pro quo spiritualia dat, Simoniam committit.* Apparet enim, quod dat, aut procurat spirituale pro temporali. Et 2. 2. q. 100. a. 4. addit: *Si aliquis aliquid spirituale conferat alicui gratis propter consanguinitatem, vel quamcumque carnalem affectionem* (idest, quæ non sit spiritualis), *est quidem illicita, et carnalis collatio, non tamen Simoniaca, quia nihil accipit*: ad differentiam antedicti casus, in quo intenditur nobilitas, potentia etc.

Resolvitur an dare ex mera gratitudine, vel sub spe meræ gratitudinis sit Simoniacum?

XIII. Verum, occasione modo dictorum, excitatur dubium, utrum intentio dandi spirituale pro temporali, aut e contra ob meram et simplicem gratitudinem, vitio Simoniæ mentalis inquinetur? Antequam respondeam, præmitto, hic non inquiri, an ita agere liceat ex intentione gratuitæ compensationis, quam jam dudum reprobatam audivimos ab Innoc. XI., neque an temporale possit esse motivum principale, aut finis dandi spirituale, vel e contra; cum id quoque reprobatum fuerit ab eodem Pontifice relato in §. 8. num. 2. Sed quæsitum in eo consistit, an ita operantes, habentes coram Deo merum et simplicem finem gratitudinis, meramque spem in virtute solius gratitudinis fundatam ex parte collatoris, Simoniace agant? Et respondeo, quod si revera coram Deo habeant sinceram intentionem mere internam dandi ex pura gratitudine, et sperandi ex pura gratitudine, absque eo, quod exterius quidpiam significetur, neque spirituale, aut temporale speratum, sit motivum principale, aut finis operandi, salvo meliori judicio; nulla videtur Simonia mentalis. Ratio est, quia ex parte retribuentis ob antidoralem beneficentiam, motivum solius gratitudinis est motivum virtutis; igitur nedum Simoniacum est, sed virtuosum; ex parte vero obsequentis, servitium præstantis etc. quod operatus, et præstat, neque se habet ut pretium, nec exhibetur ut motivum principale, neque ut valens inducere aliam obligationem præter illam, quæ naturalis est beneficio non debito, et alia non est, quam excitare animum ad virtuosam gratitudinem, et ad significandum animum gratum aliquo dono, quod absque ulla proprie accepta obligatione sperari potest, utpote actus virtutis exercendus a persona beneficiis, non debitis donata: nihil ergo videtur immixtum Simoniam redolens, nisi velimus dicere, quod a materia beneficiali virtus gratitudinis exulare compellatur, quod quam absonum sit, nemo non videt. Consulto autem dixi, *neque spirituale, aut temporale speratum, sit motivum principale, aut finis operandi*, quia si ita esset, vereor, ne nimis accedatur ad thesim damnatam: quia quamvis diceretur fieri ob meram gratitudinem, timendum esset, ne in facto reapse unum daretur pro alio, temporale pro spirituali, vel e contra, quod esset in facto Simoniace se gerere, atque tacite, implicite, et indirecte involveretur intentio Simoniaca. Idcirco hic moneo, caute legendos esse Theologos, qui ante proscriptas illas theses scripserunt, nempe ante ann. 1679. cum non pauci eorum, quamvis sapientissimi, nimis lubrice videantur locuti, nimiumque ad theses damnatas appropinquantes.

Monitum notabile.

* *D. Th. q.* 13. *de Malo a.* 4. *ad* 13. assignat discrimen, quod intercedit inter illum, qui mutuat, et illum qui tribuit spiritualia. Juvat integrum S. D. textum exscribere, et ob oculos ponere. *Dicendum,* inquit, *quod munus aliquod vel a manu, vel a lingua, vel ab obsequio potest usurarius* (hoc est dans mutuum) *sperare ex mutuo quod concedit, dupliciter: Uno modo quasi debitum ex quadam obligatione tacita, vel expressa; et sic quodcumque munus speret, illicite sperat. Alio modo potest aliquod munus sperare non quasi debitum, sed quasi gratuitum et absque obligatione præstandum; et sic licite potest ille, qui mutuat, sperare aliquod munus ab eo, cui mutuat; sicut qui facit servitium alicui, confidit de eo, ut amicabiliter suo tempore servitium faciat. Alia tamen ratio est de Simoniaco, et usurario, quia Simoniacus non dat id, quod est suum; sed id quod est Christi: et ideo non debet sperare aliquam recompensationem sibi fiendam, sed solum honorem Christi, et utilitatem Ecclesiæ; sed usurarius nihil alteri præstat, nisi quod suum est: unde potest aliquam amicabilem recompensationem sperare per modum prædictum.* Itaque juxta D. Th., etsi ille, qui dat mutuum, nequeat aliquod munus sperare ex mutuo quod concedit, quasi debitum ex quadam obligatione tacita vel expressa; attamen potest aliquod munus sperare quasi gratuitum, et absque obligatione præstandum; quia qui dat mutuum, dat quod suum est: at qui spiritualia largitur, nullo modo debet aliquid sperare, quia non largitur quod suum est, sed quod est Christi.

Quando Beneficia precibus obtenta sint Simoniaca?

XIV. Simonia committi potest præsentando ad Beneficium, vel illud conferendo propter commendationem idest recommendationem ab amico factam: ita S. D. loc. cit. ad 3. *Munus a lingua dicitur, vel ipsa laus pertinens ad favorem humanum, qui sub pretio cadit; vel etiam preces, ex quibus acquiritur favor humanus, vel contrarium evitatur: et ideo si aliquis ad hoc principaliter intendat, Simoniam committit: videtur autem ad hoc principaliter intendere, qui preces pro indigno porrectas exaudit; unde ipsum factum est Simoniacum. Si autem*

preces pro digno porrigantur, ipsum factum non est Simoniacum, quia subest debita causa, ex qua illi, pro quo preces porriguntur, spirituale aliquid confertur; tamen potest esse Simonia in intentione, si non attendatur ad dignitatem personæ, sed ad favorem humanum. Si vero aliquis pro se roget, ut obtineat curam animarum, ex ipsa præsumptione redditur indignus, et sic preces sunt pro indigno. Licite tamen potest aliquis, si non sit indignus, pro se Beneficium Ecclesiasticum petere, sine cura animarum. Hanc doctrinam aliqualiter emolliri posse putarem aliqua exceptione circa petentem Beneficium cum cura: et quidem in casu, ne Beneficium conferatur aut indigno, aut vix digno, et ipse petens et absque proprii amoris fuligine, se a Deo misericorditer donatum experiatur, saltem quoad sufficientiam, conditionibus ab hujusmodi Beneficio requisitis; non erit ex petitione sua reputandus indignus. Quoties igitur petens, post consultationem cum prudentibus, et doctis viris debitam, sibi conscius est, se vel plus aliis, vel æque ac alios esse scientia, probitate, et prudentia donatum, putarem, quod petendo, non se reddat eo ipso indignum. Hanc doctrinæ mitigationem profecto approbare videtur Concil. Trid. sess. 24. c. 10. de Reformatione; cum disposuerit, quod ad ea Beneficia curam animarum habentia, per edictum etiam publicum vocentur, qui volent examinari. Si igitur Concilium liberum relinquit volentibus concurrere ad examen, quod est, virtualiter petere Beneficia illa, non est dicendum, quod provocet ad actionem, quæ reddat petentem ipso facto indignum: intelligenda igitur erit Angelici doctrina de petente minus habente conditiones, in prudenter petente requisitas.

✠ Vide supra, nempe *cap.* 12. §. 5. *ante num.* 5. relatam summatim S. P. Bened. XIV. Constit., in qua de concursu et examine habendo pro Parochialium Ecclesiarum collatione agit.

Acquirere ob metum licet dare Beneficium. XV. Eligere indignum ob preces, quas S. D. vocat armatas, nempe comminationibus adjunctas, est nedum injustum, ut patet, sed Simoniacum etiam, ait S. D. in 4. d. 15. qu. 3. a. 4. sd 4. *Quando preces fiunt pro indigno, satis apparet, quod nil aliud intendatur, nisi favor, aut etiam periculum evitandum, quin etiam carere malo, quoddam bonum est, ut dicit Philos. 5. Ethic. et ideo quando fiunt preces pro indigno, vel ab aliquo petente, qui periculum comminatur, quæ dicuntur preces armatæ, manifeste Simonia committitur, si propter hoc, Beneficium Ecclesiasticum detur.*

Suscipere Ordines intuitu proventuum Beneficii est Simoniacum. XVI. Simonia mentalis committitur, suscipiendo Ordines, eo intuitu, ut obtineatur Beneficium propter proventus ex eodem prodeuntes. Ratio patet, quia per rem spiritualem, ut sunt Ordines, paratur via ad temporalem principaliter intentum, et est abusus susceptionis Ordinum, tamquam medium ad temporalem proventum præcipue intentum.

Quando redimere pretio vexationem est Simonia? XVII. Redimere pretio temporali vexationem, idest oppositionem, contradictionem etc. quæ non est injusta, ad obtinendum Beneficium, est aperta Simonia. Probatur simul, et explicatur exemplo. Titius vult concurrere ad Beneficium; prævidet, vel timet, vel scit, Paulum posse collatori Beneficii revelare suos defectus, vel posse obsecrare collatorem pro altera persona, vel posse litem movere, quippe qui putet se habere aliquod jus, vel velle concurrere, quia magis, aut æqualiter idoneus, vel posse removere alterum ne concurrat; vel quidpiam simile. Titius dat, vel promittit Paulo quid temporale, ut ab aliquo horum actuum abstineat, Simoniam apertam committit; quia per illud temporale datum, vel promissum parat sibi viam ad Beneficium obtinendum. Neque dicas, Titium non emere spirituale, sed actionem illam temporalem Pauli, nempe silentium, ne revelet; aut ejus officia, ut alterum removeat a concurrendo etc. Resp. quod quævis immediate emat actiones illas Pauli, mediate emptio terminatur ad Beneficium tamquam ad scopum et finem; unde omnia se habent ut media ad istum finem. Repones: ex hoc sequi, quod etiamsi Titius al quod jus habeat ad illud Beneficium, redimere non posset, quod videtur falsum. Resp., id non esse falsum, sed verum; quia quamvis Titius jus habeat, non tamen habet firmum, sed infirmum; redimendo autem vexationem, firmius reddit illud jus; quæ major firmitas est quid spirituale acquisitum temporali. Instabis adhuc: saltem redimere poterit pretio vexationem injustam, impediendo calumnias, fraudes etc., ut tueatur aliquod jus quod habet. Resp. distinguendo: poterit redimere apud eos, qui ad Beneficium juvare possunt, nempe apud Collatorem, Præsentatorem, Electorem, Institutorem, nego; apud illos, qui injuste dumtaxat possunt impedire, concedo. Titius dando temporale illis, qui juvare possunt, ut ab injusta vexatione desistant, acquirit mediante temporali jus firmum, quod antea non habebat; in rem spiritualem, quod est Simoniacum: dando autem illis, qui injuste impedire dumtaxat possunt, puta ne calumniam falsam spargant, etc. non acquirit Titius aliquod spirituale, nec parat sibi viam securiorem, quam antea esset parata: unde removendo impedimenta injuste posita, relinquit viam sicut antea erat: ita ex cap. 23. de Simonia. Redimere per temporale vexationem injustam, est licitum illi, qui habet jus in re, idest in Beneficio, quod pleno, et certo jure jam tenet, et possidet; quia temporale tunc non datur pro aliqua re spirituali, quæ jam plene et integre possidetur, sed pro re mere temporali removenda, nempe injusto impedimento; ita ex cap. 28. de Simonia. Caveat tamen redimens, ne del aliquid spirituale: quia incurreret Simoniam, dando pro temporali re, qualis est injusta vexatio, rem spiritualem. Quando igitur S. D. 2. 2. q. 100. a. 2. ad 5. dicit, quod *postquam aliqui jus jam acquisitum est, licet per pecuniam injusta impedimenta removere*: intelligatur de jure non ad rem, sed in re pleno et integro, cui nil aliud desit, quam possessio capienda, quæ est factum quoddam mere temporale, neque ullo modo completivum juris spiritualis, quod jam censetur completum per electionem, confirmationem, institutionem etc. et solum datur pecunia pro temporali possessione in se ipsa. Laudabiliter tamen ageretur, suspendendo hanc pecuniariam redemptionem, si posset adiri Superior, qui vexationem tolleret, absque erogatione pecuniæ: quam, si erogetur, injustus vexator restituere tenetur, ut jam est manifestum.

* Ex tradita paulo ante ab Auctore doctrina, videlicet quod redimere per temporale vexationem injustam, licitum sit illi, qui habet jus in re, idest in Beneficio, quod pleno et certo jure jam tenet et possidet, colligendum est, Simoniam esse si redimatur vexatio justa post obtentum, et possessum Be-

neficium. Quippe eo ipso quod justa est vexatio, sequitur quod jus in Beneficio non sit omnino firmum, vel auferri possit. Unde tunc daretur pretium ad confirmationem, et conservationem Beneficii. Vel si sit omnino firmum, necesse est, ut aliquod crimen sit patratum, propter quod ille esset Beneficio privandus; et tunc dare pretium ad removendum illud impedimentum, esset Simonia, quia pretio temporali emeretur conservatio rei spiritualis.

Notandum ulterius, esse item Simoniacum dare Beneficium cum pacto, ne is, cui datur, in posterum vexet, vel noceat etiam injuste. Quia tunc spirituale datur pro temporali commodo, seu in compensationem mali temporalis vitandi, quæ est quid de se pretio æstimabile. Legatur P. Antoine *Tr. de Virt. Relig.* c. 5. *a.* 3. *resp.* 3. *et* 4. *adq.* 17.

Quando dona sint censenda Simoniaca?

XVIII. Non quodvis donum, quod fieri potest conferenti spiritualia, potest esse prohibitum, et Simoniacum; eo quod jura ipsa præsupponant, posse temporale donum gratis fieri, sive ante, sive post collationem rei spiritualis, loquendo ex natura rei, et dummodo intentio sit recta coram Deo, ut colligitur ex *c. quam pio, et sicut Episcopus* 1. q. 2. et ex *c. etsi quæstiones* de Simonia. Et similiter pro ministerio spirituali dari potest temporale etiam ex obligatione, non ut pretium, aut in commutationem, seu tanquam stipendium ex justitia operario debitum, ut habetur nedum ex D. Th. loc. cit. in art. 2. sed etiam ex jure canonico in c. *Charitatem* 12. q. 2., et in cap. *Dum secundum* de Præbendis. Hinc fit, quod tunc donum Simoniacum evadat, quando datur pro ipsa re spirituali, et in commutationem ejusdem; et proinde Auctores cum Navarro c. 28. n. 100. hoc modo intelligunt jura, cum utuntur illa particula *pro*, et judicant actus Simoniacos, quatenus significat commutationem. Dices, ex hoc inferri, quod tota Simoniæ ratio reducatur ad solam intentionem dantium, et recipientium: et hoc verificato, jam actum est de Simonia: quis enim erit adeo demens, qui intentionem commutandi habere velit? Resp. in primis revera ita esse, quod ab intentione agentium pendeat tota Simoniæ ratio, idque eruitur etiam ex c. *Tua nos* de Simonia, ubi clare dicitur: *Si tamen is, qui talem donationem facit ea intentione ducatur etc.* Dico 2., revera ita esse, quod nemo erit adeo demens, qui velit hanc intentionem formalem habere. Dico tamen, 3., facillimum esse habere illam intentionem virtualem tacitam, et implicitam, quod sufficiat ad Simoniæ crimen incurrendum, quemadmodum indicatur in laud. cap. *Tua nos.* ubi subjungitur: *Ut per temporalia bona, spiritualia valeat adipisci, et Clerico, qui cùm in fratrem admittunt, non essent eum, nisi commoda temporalia perciperent, admissuri; sine dubio tam isti, quam ille apud districtum judicem culpabiles judicentur.* En igitur quam facile sit donis Simoniam incurrere, et habere voluntatem virtualem Simoniacam. Quando itaque donum dator, ut per illud, spirituale valeat adipisci, nec daretur, nisi spirituale putaretur advenire: tunc apparet virtualis intentio Simoniaca. Quoties igitur nec ratio stipendii (de quo nonnulla statim) nec ratio laboris extrinseci (de quo suo loco diximus) operi præstito, vel præstando, nec ratio sinceræ benevolentiæ, aut honestæ amicitiæ, nec ratio urbanitatis, nec ratio virtuosæ gratitudinis sit motivum verum et sincerum coram Deo, dandi, donandi; sed facto, et practice donetur intuitu rei spiritualis, seu pro re spirituali; erit donum Simoniacum: si autem revera, et coram Deo detur ob aliquam ex indicatis rationibus, non erit tale, dummodo tamen primo, non sit prohibitum a jure ob reverentiam rei sacræ, et ad tollendam omnem Simoniæ suspicionem, sicuti est donum datum ante, vel post examen ad Beneficium, ut signanter jussit Trident. sess. et locis cit. n. 3., et in aliquibus aliis casibus in jure notatis; quia tunc esset Simoniacum ex declaratione juris positivi: et dummodo secundo, nullum interveniat pactum sive expressum, sive tacitum.

Data in stipendium an possint deduci in pactum?

XIX. An autem data pro stipendio, possint deduci in pactum? Antequam respondeam, nota, quod stipendium est quædam portio temporalis data ad ministrorum spiritualium sustentationem, ut vidimus ex D. Th. §. 9. n. 1., quæ illis debetur sive ex consuetudine, sive ex Ecclesiæ statuto; quia justum est, ut illis, qui alia ministeria laicalia, quibus vitam transigerent, prætericrunt, et se divino cultui, et animarum subventioni devoverunt, ministrentur a populo fideli ea, quibus congrue ad eorum statum se alere possint; quamobrem stipendium evadit eisdem debitum æquitate naturali, et religiosa. Hoc præmisso, videtur proposito quæsito respondendum ex verbis S. Th., quod stipendium nequeat deduci in pactum; ait enim loco supra cit. ad 3. *Similiter aliqua temporalia dantur ... non quasi pretium, sed quasi sustentationis stipendium ... si autem hujusmodi, pacto interveniente fiant, ... Simonia esset*; et quidem conventionalis. Cum autem praxis communis sit in oppositum, silentibus Episcopis; idcirco distinguendum est cum Cajetano in commentario super laudatum articulum; distinguendo 1., inter Clericum pauperem, et divitem; et 2., inter laborem operi intrinsecum, et extrinsecum, de quo supra locuti sumus; et 3., inter pretium locatarum operarum, et stipendium sustentationis: et quoad hoc tertium observat, quod pretium operarum habet rationem mercedis, sicut quando quilibet alius artifex locat suas operas; stipendium vero sustentationis non est merces operarum, sed opportuna subventio, qua alatur minister cum familia sibi necessario conjuncta. Et hinc deducitur 1., quod dans mercedem, illam dat pro locatis operis et pro labore eisdem intrinseco; qui vero dat sustentationem, non dat pro labore operarum, sed ut congrue alatur minister, in cujus signum, quod datur, non datur comparative ad operam, ejusdemque laborem, sed comparative ad qualitatem indigentiæ ministri. Deducitur 2., quod cum detur stipendium sustentationis in congruum alimentum ministri, posset hoc stipendium deduci in pactum, quemadmodum potest deduci in pactum, provisio quorumdam necessariorum, puta ad celebrandum, provisio calicis, paramentorum etc.; et quemadmodum Sacerdos ad celebrandum vocatus, potest pacisci, ut provideatur de calice, cereis, paramentis etc., ita etiam potest pacisci de requisito ad sui sustentationem, sine qua non potest in ministerio Sacerdotali inservire: et hoc fieri potest absque ulla Simoniæ labe. Nomine autem sustentationis, addit Cajet., nedum intelligitur cibus, et potus, sed quidquid necessarium est ad victum, et vestitum ipsius ministri, et eorum, quorum cura necessitate morali ad

ipsum pertinet. Addit præterea Emin. ac doctissimus ille, quod sustentationis stipendium duobus modis potest advenire, nempe primo aut gratuito, aut ex statuto Superioris: et quoad hoc non requirit necessitatem temporalem in illo ministro, cui datur; videmus enim, quod Episcopis etiam ditissimis datur contributio statuta per Canones in suis visitationibus; et Sacerdotes, etiam non egentes, recipiunt stipendium pro Missa. Secundo modo stipendium advenire potest non gratuito, neque ex statuto, sed ex pacto; et hoc modo non nisi pauperi Sacerdoti, aut ministro licite pervenira potest; non autem diviti ministro; quia ait Cajet.: *Sacerdos habens, unde secundum suum statum honeste vivat, si ex pacto velit stipendium sustentationis; convincitur, quod mendax est, conveniendo de stipendio, ut necessario, sine quo* non *potest commode in Sacerdotio deservire; quoniam sine stipendio potest hæc commode facere; unde convincitur, quod convenit,* non *de stipendio sustentationis, sed de stipendio operarum suarum.* Et hoc modo conciliat Cajet. S. D. cum praxi fere communi, nempe quod pactum inire pro stipendio, si fiat a Sacerdote divite, sit Simoniacum; quia convincitur locare operam suam, et non quod conventionem ineat pro stipendio sibi necessario, cum falsum sit, ejusdem habere necessitatem. Non me latet, doctissimum Suarez c. 46. n. 7. rejicere hanc Cajet. opinionem, et vocare illam non *verum*: sed tanti viri pace, quem attente perlegi, quamvis multa, et docta dicat, revera non mihi apparet solutum modo relatum doctissimi Cajet. ratiocinium: concedo quidem et ego, quod possit minister dives recipere oblatum stipendium, seu, ut melius in hoc casu dicam, piam eleemosynam; possit etiam ad summum illam modeste petere et recipere, quæ ex statuto ipsi conveniat; sed quod possit de eadem pacisci, sicut potest pauper, non video.

Simonia ficta, quamvis grave peccatum, non est Simonia

XX. Simonia ficta, quæ contingit, dum aut alter contrahentium, aut ambo contrahentes vere non habent animum contrahendi, sed decipiendi, (deceptione quidem ab aliis ignorata) juxta probabiliorem Cajet. t. 2. opusc. tr. 9. q. 2., et Soti l. 9. qu. 8. a. 1. et aliorum, non est peccatum Simoniæ, quamvis ita ficte contrahens peccet lethaliter, et sacrilege, tum decipiendo in re gravi, tum cooperando peccato alterius contra Religionem; et teneatur ad restitutionem damnorum, si quæ secuta fuerint. Ratio est, quia decipiens, vel decipientes nullo modo intendunt dare spirituale pro temporali, aut e contra, quamvis exterius, et verbis id significent: igitur cum non adsit consensus in conventionem, nullo modo est contractus, nec propterea ullo modo in conscientiæ foro Simonia: neque proinde in dicto conscientiæ foro decipiens incurrit pœnas Simoniæ illatas. Objicit Navarrus, qui oppositum docet in comm. ad cap. ult. de Simonia num. 106.: etiam promissio illa ficta est aliquid temporale pretio æstimabile, quæ offertur, ut repromittatur ab altero quid spirituale. Resp. negando promissionem illam fictam, esse pretio æstimabilem, aut pretium, quo emitur res spiritualis: quia ficte promittens non offert pro pretio promissionem fictam, neque hac movetur repromittens spirituale; sed ille offert rem ficta promissione propositam; et repromittens, non promissione, sed re promissa movetur ad repromittendum: cum igitur promissio ficta neque sit pretium, neque quidpiam ejusdem, nequit intervenire Simoniæ crimen in ficte promittente. Instauro responsionem ex doctrina Navarri, qui negat, per solam promissionem veram rei temporalis, et receptionem rei spiritualis haberi Simoniam realem completam, sed requiri, quod saltem pars pretii sit soluta. Hoc posito: si promissio ficta esset aliquid pretii, multo magis esset promissio vera: atqui per Navarrum promissio vera non est pars pretii, aliter sola promissione rei temporalis haberetur Simonia realis completa, quia esset soluta in ipsa promissione pars pretii; igitur, vel non est verum, quod promissio sit pars pretii, vel non est verum, quod præter promissionem requiratur in Simonia reali completa etiam pars pretii, seu rei promissæ. Addit ipse in favorem suæ opinionis similitudinem, nempe si pro re spirituali dentur mille aurei falsi ex aurichalco, est Simonia; igitur etiam ex ficta promissione Simonia incurritur. Sed paritas hæc est tanto viro incongrua; quis enim non videt, quod etiam auricalchum aliquid valoris habet, cum promissio ficta nullum habeat?

Quale peccatum sit Simonia?

XXI. Ex omnibus hactenus expositis liquet, Simoniam esse sacrilegium, quia injuriosum rebus Deo dicatis, ac proinde Religioni, quæ cultum Dei tanquam objectum inspicit: injuria autem gravi afficit res sacras, quia facto reputat easdem pretio temporali æstimabiles; quod si fieret animo deliberate ita judicante, esset hæresis, ut patet; cum fides doceat, *Dona Dei pecunia non possideri*, Act. 8. Immo admixtum habet peccatum etiam injustitiæ, quia venditur id, quod non cadit sub dominio vendentis, sed solius Dei. Simonia juris divini non admittit parvitatem materiæ, juxta omnes, et semper est peccatum grave; quia considerata ex parte rei spiritualis, hæc semper est super omnem valorem temporalem: considerata vero ex parte pretii, semper eo major est parvipensio rei spiritualis, quo minus est pretium. Et similiter Simonia juris Ecclesiastici sufficienti deliberatione patrata, est semper lethalis, tum quia ejusdem speciei cum altera; tum quia semper sub gravi obligans; tum denique, quia prohibetur sub eodem motivo reverentiæ sacris debitæ.

§. XIII. *De Pœnis Ecclesiasticis Simoniæ crimini illatis.*

Simonia pure mentalis nulla cens[ura] plectitur.

I. SImoniæ pure mentali, quæ nullo pacto exteriori expresso, aut tacito, sed solo animo perficitur, nulla pœna Ecclesiastica est inflicta; cum Ecclesia non puniat in foro externo actus mere interiores; tum quia in c. 46. de Simonia, loquendo de Simoniacis mentalibus dicitur, *sufficere per solam pœnitentiam suo satisfacere Creatori.*

Quando in Conventionali?

II. Cum autem excommunicatio major in Simoniæ crimine ipso facto non incurratur, nisi in solis tribus delictis, nempe pro Ordinationibus, pro ingressu, aut professione Religionis, et pro Beneficiis, et officiis quibuslibet jurisdictionem spiritualem afferentibus: idcirco distincte procedendum est. In Simonia pure Conventionali explicata §. 8. n. 2. (quæ non sit Confidentialis, de qua ulterius n. 7.), nulla incurritur ipso facto pœna Ecclesiastica, quia jura, quæ pœnas infligunt, requirunt traditionem saltem rei spiritualis, de qua conventum fuit: ita in Extravag. 1. et 2. de Simonia, et in can.

1. q. 1. Unde neque incurritur hæc censura, quamvis temporale traditum fuerit, si non fuerit datum spirituale. Tradita autem re spirituali; et accepta etiam minima parte rei temporalis; sicut e contra data re temporali; et accepta etiam minima parte spiritualis, incurritur ipso facto excommunicatio, in tribus percensitis Papæ reservata, tam a dante, quam a recipiente; quia verificatur sufficienter consummata juxta omnes. Nec juxta communiorem sufficit, quod sit traditum spirituale, si nil temporale traditum fuerit, sed sola promissio: tum quia plures affirmant, talem esse praxim Romanæ Curiæ; tum quia censuræ non incurruntur, nisi ex delicto completo, cum odia sint restringenda ad proprium significatum; tum quia neque irregularitas incurritur ab occisore, nisi compleatur actio occisiva morte occisi.

Pœnæ Simoniæ Beneficialis. III. Pœnæ Simoniæ Realis, quam loc. cit. explicavimus, circa Beneficia, et Officia spiritualia jurisdictionem habentia, sunt Excommunicatio Pontifici reservata, quæ ipso facto incurritur tam ab eligentibus, aut instituentibus, aut præsentantibus, quam ab electis, institutis, præsentatis, necnon a mediatoribus, aut procuratoribus, aut quovis modo operam suam præstantibus ad perficiendam Simoniacam collationem. Ita ex Extrav. Pauli II. *Cum detestabile* de Simonia, et ex aliis juribus. Præterea omnes electiones, præsentationes, resignationes, provisiones, collationes Simoniace factæ ante omnem sententiam, sunt ipso facto nullæ et irritæ; ita ut provisus teneatur statim Beneficium dimittere, et omnes fructus restituere Ecclesiæ. Ita Martinus V. in Concil. Constant. sess. 43., et ex dicta Extr. Pauli II. Item Simoniace electus, vel provisus, fit inhabilis ad idem Beneficium ulterius habendum, nec ad idem potest ab Episcopo dispensari: ita ex cap. 22. de Simon., et cap. penult. de elect. Item fit inhabilis ad quascumque dignitates, et quæcumque alia Beneficia: ita ex Bulla 5. S. Pii V. Si tamen Simonia commissa fuerit, ignorante ipso electo, et eam ratam non habente, et Beneficium fuerit simplex; facta prius pura resignatione ejusdem, poterit ab Episcopo dispensari: ex dictis juribus. Omnes recensitas pœnas incurrunt illi, qui auctoritate propria permutant Beneficia: quia in jure censentur vere Simoniaci Beneficiales; et est communis. Omnes dictas pœnas item incurrunt Simoniace obtinentes Prælaturas Regularium jurisdictionem spiritualem habentes: ita ex dictis juribus Martini V. et Pauli II.

* Dubio procul qui dat Simoniace Beneficium, præsentando, eligendo, postulando, conferendo etc. ipso facto excommunicationem incurrit, a qua pœna nonnisi a S. Pontifice, præterquam in mortis articulo, potest absolvi. Idemque dicendum de mediatoribus, ac de iis, qui Beneficium hac arte comparaverunt.

At aliud sentiendum est de pensione: unde qui eam dant, aut accipiunt Simoniace, licet graviter delinquant contra Religionem, huic tamen censuræ minime obnoxii sunt; quia pensio non est Beneficium, et pœnæ non sunt ultra casus in jure expressos extendendæ. Idem asserendum est de Vicaria temporali, quia nec ipsa Beneficium est proprie dictum. Peccat tamen qui pretio constituit Vicarium, quamdiu contractum non rescindit. Sic Petrus Colet, *Instit. Theol. t. 2. tr. de Simon. p. 2. sect. 4. c. 4. a. 2.*

Pœnæ Simoniæ Confidentialis. IV. Pœnæ Simoniæ Confidentialis, quam loc. cit. explicuimus n. 3., sunt Excommunicatio Papæ reservata, quam ipso facto incurrunt contrahentes, si sint inferiores Episcopis; nam hi incurrunt solum interdictum ab ingressu Ecclesiæ. Præterea privatio Beneficii obtenti per confidentiam: quia ejus collatio irrita et nulla est; et hoc absque ulla judicis declaratione: Item inhabilitas ad obtinenda illud, et alia Beneficia: Item privatio Beneficiorum antea legitime possessorum, necnon pensionum juste obtentarum: tamen post sententiam judicis declaratoriam: cum hujusmodi antea legitime possiderentur: Item Beneficia per hanc Simoniam collata non possunt resignari in manu Episcopi, neque ab eo conferri, sed remanent reservata Pontifici; et fructus Beneficiorum, per hanc Simoniam acquisitorum, nec non pensionum per eamdem consecutarum, reservantur Cameræ Apostolicæ: ita ex Bullis 84., et 85. S. Pii V. Quas omnes pœnas incurrit etiam qui sine ulla intentione Simoniaca Beneficium recepit, si tamen noverit intentionem confidentialem dimittentis Beneficium: ex eisdem Bullis. Ad eas autem pœnas incurrendas sufficit, ut Beneficium sit datum, et receptum, quin requiratur, quod recipiens promissionem suam impleverit; quod speciale est contra hanc Simoniam, utpote perniciosiorem, et frequentiorem. Observandum tandem circa istam Simoniam, quod soli recipientes Beneficium privantur Beneficiis, et pensionibus ante legitime obtentis; non autem resignantes, aut ad id operam præstantes: ita ex laudatis Bullis.

Pœnæ contra Simoniam in collatione Ordinum. V. Pœnæ Simoniæ in collatione Ordinum, sunt Excommunicatio Pontifici reservata, quam ipso facto incurrunt Ordinatus, et Ordinans: ita ex laudata Extrav. Pauli II. Et hanc excommunicationem multi extendunt etiam ad primam Tonsuram, quia confertur status Clericalis, ut dicitur cap. 2. de ætate præficiend. Præterea suspensio ipso facto in Ordinato nedum ab Ordine Simoniace suscepto, sed ab omnibus aliis, quamvis legitime susceptis; ita in laudata Extr.: in Ordinante autem, est suspensio ipso facto per triennium a collatione omnium Ordinum: ita ex c. 45. de Simonia, et ex Bulla Sisti V., quæ incipit *Sanctum*: remanet suspensus etiam a collatione Tonsuræ, et ab executione omnium munerum Pontificalium, et interdictus ab ingressu Ecclesiæ; quæ Bulla dicitur in multis locis non usu recepta. Observandum, quod qui omnino ignarus, Simoniace ordinatus fuit, cum id noverit, debet petere dispensationem exercendi Ordinem receptum. Ita plerique.

Pœnæ pro Simoniaco ingressu Religionis. VI. Pœnæ inflictæ pro Simoniaco ingressu, aut Simoniaca Professione Religionis, sunt Excommunicatio, quæ ipso facto incurritur, et Pontifici reservatur, a personis singularibus, quæ dant, et recipiunt temporalia. Item suspensio ipso facto ab officiis Capitularibus, et hæc fertur in totum Conventum, si tamen consensum præstiterit; et etiam hæc Papæ reservatur: ita in Extrav. *Sancti* de Simonia. Qui autem Simoniace scienter profitetur, debet in pœnam in arctius Monasterium detrudi: ita ex cap. 25. de Simon.

Pœnæ contra Simoniacam gratia- VII. Dantes, aut accipientes, aut promittentes aliquid pro obtinenda aliqua justitia, aut gratia apud Apostolicam Sedem, incurrunt ipso facto Excommunicationem reservatam Pontifici. Item justi-

rum Pontificiarum impetrationem. tia, aut gratia obtenta est nulla, quamvis nundum completa fuerit promissio: ita in Extrav. de sent. excomm. in 6.: id etiam fuit innovatum a Greg. XIII. per Bullam 24.

§. XIV. *De Restitutione facienda ob Simoniæ delictum.*

Restituendi omnes fructus accepti ob Simoniacam provisionem. I. Omnes proventus, et fructus Beneficiorum, Officiorum, Dignitatum, Ministeriorum simoniace receptorum, ante sententiam judicis, restituendi sunt: ita pluribus locis Juris Can. et præcipue ex supra laudata Constit. Martini V. in Concil. Constant. sess. 43. in qua redditur ratio, *Quia retinent non sua, sed aliena.* Quæ restitutio nedum obligat jure Ecclesiastico, sed juxta plures Theologus, jure naturali.

Quinam alii ad restitutionem teneantur? II. Hinc ad restitutionem tenetur etiam ille, qui sciens Simoniam tertii in procurando sibi Beneficiu, quamvis contradixerit, illud tamen acceptavit. Quia illud acceptando cooperatus est Simoniæ in collatione sui Beneficii perpetratæ, eamdemque consummavit. Idemque dicendum est si pecuniam ab aliquo promissam ipse solverit, vel ab alio solutam ipse reddiderit, quamvis forte contradixerit, aut ante ignoraverit: ita ex c. *Si tuis* 33. Quia id agendo, jam manifestat se assentiri Simoniæ ab alio patratæ, illamque voluntarie consummare. Si autem Simonia perpetrata fuerit ab alio, se inscio: atque si dumtaxat suspicetur de simoniaco pacto, et expresse contradicat, et protestetur, se nullo modo recepturum Beneficium, si id sibi constaret; videtur ex c. 27. et 32. de Simonia, non subire onus restitutionis, ad differentiam illius, qui, ut paulo ante diximus, sciens intervenisse Simoniam, contradicit, et nihilominus acceptat. Qui igitur penitus ignoravit Simoniam ab aliis patratam circa Beneficium sibi procuratum, et in hac ignorantia perseveravit per triennium, potest Beneficium retinere. Quæ opinio videtur esse communior cum Cabassutio. Si autem ante triennium Simoniam animadvertat, tenetur statim simpliciter resignare Beneficium, et fructus ab eo perceptus restituere, non tamen alios, quos ut bonæ fidei possessor consumpsit. Hæc docuit etiam S. Th. 2. 2. q. 100. a. 6. ad 3. *Si vero, eo nesciente, nec volente, per alios alicujus promotio Simoniace procuretur, caret quidem Ordinis executione (saltem si ante Simoniam noverit) et tenetur resignare Beneficium, quod est consecutus cum fructibus extantibus, non autem tenetur restituere fructus consumptos, quia bona fide possidet: nisi forte inimicus ejus fraudulenter pecuniam daret pro alicujus promotione,* (procurando, illam data opera vitiare, ad ipsum inhabilem reddendum) *vel nisi ipse expresse contradixerit; tunc enim non tenetur ad renuntiandum, nisi forte postmodum pacto consenserit, solvendo, quod promissum fuit.*

Quænam Conventionalis sufficiat ad obligatio nem restitutionis? III. Ad incurrendam obligationem restituendi sufficit Simonia Conventionalis mixta explicata §. 8. n. 3.. seu Semirealis, nempe quod datum fuerit spirituale, quamvis pretium neque ex parte fuerit solutum, sed dumtaxat promissum. Quia etiam in hoc casu promissio est simoniaca, ut patet ex laudatis Martino V., et Paulo II., et ex can. *Ea quæ* 1. q. 3. Neque objicias, quod ad incurrendam excommunicationem, ut diximus in §. 13. n. 2. requiratur saltem aliqua pars pretii soluta, quia ad censuram requiritur actus conventionalis, saltem inchoative consummatus, quæ consummatio habetur saltem per erogationem partis pretii: ad obligationem autem restitutionis sufficit, quod verificetur provisio simoniaca, et proinde nulla et irrita.

Quid restituendum pro Simonia rerum sacrarum? IV. In Simonia commissa per emptionem rerum sacrarum, puta Reliquiarum, est obligatio restituendi Reliquias ob nullitatem contractus circa rem invendibilem; et pretium restituatur ei, qui illud solvit. Quando autem res venditur pluris, quia sacra; puta, fundus ob jus Patronatus adnexum, Calix, quia consecratus etc., dicunt plures, contractum, quamvis simoniacum, non esse nullum; eo quod principale, quod est temporale, sit vendibile; et juxta regulam juris, utile per inutile non vitietur: præcipue quando inutile est accessorium: unde sufficit restituere excessum illum.

Simonia pure mentalis non parit obligationem restitutionis? V. Simonia pure mentalis non affert obligationem restituendi; ita expresse in c. 46. de Simon. ubi Greg. IX. dicit: *eos pro Simonia hujusmodi non teneri,* quamvis sacrilege peccent: et ita docet communis post S. Th. loc. cit. a. 6. ad 6. *Quoad pœnam Ecclesiasticam exteriorem non punitur ut Simoniacus, ut abrenunciare teneatur; sed debet de mala intentione pœnitere.* Si igitur non tenetur renunciare, valide possidet, et facit fructus suos. Dixi pure mentalis; quia si quovis modo, etiam tacito, et implicito fuisset exterius patefacta; et invalidam reddit possessionem, et ad fructus restituendos constringit, ut supra dictum fuit.

Cui restituendi sint fructus Simoniace percepti? VI. Ex communi, proventus simoniace accepti in materia Beneficiali sunt restituendi, non danti, sed Ecclesiæ, in qua est Beneficium; vel pauperibus illius loci, nulla expectata Judicis sententia, ut pluries dictum fuit: ita ex Cap. II. de Simon. Simoniace autem accepta extra materiam Beneficialem, sunt restituenda illi, qui dedit, cum jure naturali res data ad dominum redire debeat, nisi forte per legem, et in pœnam privetur eadem: hæc autem lex non invenitur, nisi in materia Beneficiali, et proinde in c. 19. de Simonia jubetur, ut pecunia illi restituatur, qui illam erogaverat propter Religionis ingressum.

Et hic finem imponimus Tractatui de primo Decalogi Præcepto; cuncta hactenus scripta, et imposterum scribenda, Sapientiorum emendationi libentissime offerentes.

TRACTATUS V.

DE SPECTANTIBUS AD SECUNDUM DECALOGI PRÆCEPTUM.

CAPUT UNICUM.

De Juramento.

§. I. *De Natura, et Divisione Juramenti; nec non Veritate ad juramentum assertorium requisita.*

Notio jura- Jurare juxta S. Th. 2. 2. q. 89. a. 1. est *assumere Deum in testem, quia quasi pro jure introductum ejusque est, ut quod sub invocatione divini testimonii dici-*

[...]itiones, [...]t lici[...]um sit. *tur, pro vero habeatur.* Unde juramentum, ut et superius asseruimus, est assumptio Dei in testem ad aliquid confirmandum. In art. autem tertio declarat idem S. D. conditiones ad illud requisitas, quæ ex Jer. 4. sunt, Veritas, Judicium, et Justitia. *Ad bonum usum juramenti duo requiruntur: primo quidem, quod aliquis non leviter, sed ex necessaria causa, et discrete juret; et quantum ad hoc, requiritur Judicium scilicet discretionis, ex parte jurantis. Secunda, quantum ad id quod juramento confirmatur, ut scilicet neque sit falsum, neque sit aliquid illicitum; et quantum ad hoc requiritur Veritas, per quam aliquis Juramento confirmat, quod verum est; et Justitia, per quam confirmat, quod licitum est. Judicio autem caret juramentum incautum: Veritate autem juramentum mendax: Justitia autem juramentum iniquum, sive illicitum.* De quibus conditionibus paulo inferius singulatim.

Divisio juramenti. II. Dividitur 1. juramentum in Explicitum, et Implicitum: illud est explicita invocatio Dei in testem, puta per Deum: istud est invocare Deum, aut in illis creaturis, in quibus speciali modo effulget Divina Majestas, puta per Evangelia, per Crucem, per Fidem Christianam, per Sanctos, per Animam etc., vel invocando quamcumque creaturam, ut est creatura Dei, puta per hoc vinum Dei, per hunc panem Dei etc. Dividitur 2. in Simplex, et Solemne: illud fit absque ulla solemnitate; istud vero cum quibusdam solemnitatibus, puta coram Notario, et testibus, tangendo Evangelia etc. Dividitur 3. in Contestativum, et Execrativum; de istis ita loquitur S. D. loc. cit. a. 1. ad 3. *Deus manifestat, an verum sit, quod dicitur, dupliciter; uno modo simpliciter revelando veritatem, ... alia modo per pœnam mentientis; et tunc est simul judex, et testis,... et ideo duplex est jurandi modus. Unus quidem per simplicem Dei contestationem, ut cum quis dicit: est mihi Deus testis, vel per Deum: alius modus jurandi per Execrationem, dum scilicet aliquis se, vel aliquid ad se pertinens ad pœnam obligat, nisi sit verum, quod dicit,* puta dicendo: Deus mihi vitam tollat; possit quam primum pater meus mori; sic Deus me adjvet etc., nisi verum sit quod dico. Dividitur tandem in Assertorium, et Promissorium: de quibus ita loquitur. S. D. loc. cit. *Divinum testimonium quandoque inducitur ad asserendum præsentia, vel præterita, et hoc dicitur juramentum Assertorium: quandoque autem inducitur ad confirmandum aliquid futurum, et hoc dicitur juramentum Promissorium.* Primum itaque est de re præsente, vel præterita; secundum de faciendo aliquid in futurum; et hoc subdividi potest in Absolutum, et Conditionatum. Absolutum fit absque ulla opposita conditione: puta, juro me cras tibi soluturum pecuniam: Conditionatum afficitur conditione aliqua: puta, juro me soluturum, si ego exegero solutionem debiti mei.

Monitum Confessariis. III. Caveat Confessarius, ne nimis præceps sit ad accensendas inter juramenta quasdam jurandi formulas, quas incertum est an sint juramenta; in hujusmodi enim standum est intentioni proferentis illas; cum autem certum sit, quod si quis movendo digitum, jurare intendat, juramentum fiat; ita quoque, si in dictis formulis incertis, dubiis, contentiosis, obscuris ipse revera numquam jurare intendat, nec vera emittere juramenta; erunt quidem dicendi modi juxta patriæ suæ morem, sed non juramenta. Hoc tamen monito, non idcirco sustinere intendo, quod a multis male asseritur, nempe quod in his nostris regionibus frequentissima illa formula dicendi *per Deum* feci, *per Deum* hoc, *per Deum* illud, non sit juramentum, sed modus quidam loquendi, sicuti fertur usurpari in quibusdam Regni Siciliæ locis, in quibus non dicitur modo jurativo, sed modo aut admirativo, aut invocativo, sicut inter nos fieri solet in admirationibus, in invocationibus, et sæpe etiam in impatientiæ motibus, de venerandis nominibus Jesu, et Mariæ, quæ proferuntur admirando, invocando, aut in impatientiam erumpendo, et non jurando. At circa formulam *per Deum*, id apud nos non est verum, ita usurpari formulam istam; etenim ex sermonis textura, et ex modo proferendi, semper apud nos usurpatur jurative, quamvis habitualiter, et cum maximo animæ detrimento; quia dum profertur hoc modo, nil attendendo, anquæ dicuntur vera sint, aut falsa, sed ex prava consuetudine, toties, quoties est perjurium mortale; nam tali modo proferre, constituit proferentem practice paratum ad proferendum tam cum veritate, quam cum falsitate: et ego post quadraginta circiter annos, ex quo Confessarii munere immerito fungor, nunquam inveni, quod præfata formula *per Deum* proferatur, nisi in sensu jurativo, idest aut contestandi præsentia, vel præterita, aut spondendi futura: proinde mere arbitraria est hæc suasio, quod in nostris regionibus sit merus dicendi modus, et non juramentum, præfata formula; ex qua Confessariorum falsa suasione oritur, quod aut nullam, aut modicam rationem habeant in redarguendis pœnitentibus, qui in eadem formula proferenda assidue versantur, et lacrymabilem habitum contrahunt ad singulas periodos proferendi *per Deum* ita, *per Deum* non, cum gravi Divinæ Majestatis irreverentia. Et hinc profluit, quod in omnibus pene vicis, plateis, et angulis tremendum Dei nomen juretur, et pejeretur absque ulla formidine; exemplo etiam sæpe populis dato ab Ecclesiasticis ipsis, quorum pluries audiuntur *per Deum* valde frequenter, et absque ulla necessitate, proferre.

IV. Certum est apud omnes, quod defectus veritatis in juramento assertorio semper sit lethalis; ita ut in eo non detur parvitas materiæ; quia vocare Deum in testem minima etiam falsitatis, gravem semper injuriam eidem irrogat. Hine Innoc. XI. reprobavit thesim 24., in qua dicebatur: *Vocare Deum in testem mendacii levis, non est tanta irreverentia, propter quam velit, aut possit damnare hominem.* Certum pariter est apud omnes, jurantem in dubio de veritate sui dicti, mortaliter peccare ob periculum, cui se exponit, vocandi Deum in testem falsitatis. Debet igitur jurans esse prudenter, et moraliter certus, se verum dicere. Similiter certum est, lethaliter peccare, qui verum jurat, si putet se falsum jurare: eo quod formaliter juret falsum, et velit vocare Deum in testem falsitatis. Item lethaliter peccat, qui verum jurat, et putat esse tale, sed dumtaxat ductus levibus conjecturis; quia exponit se periculo jurandi falsum; leves enim conjecturæ, non sunt sufficiens fundamentum certitudinis moralis ad juramentum requisitæ. *Veritas in juramento assertorio est indispensabilis.*

V. Notandæ sunt circa hoc punctum nonnullæ theses reprobatæ ab eodem Innoc. XI. nempe 26., in qua dicebatur: *Si quis vel solus, vel cum aliis* *Propositiones in hac ma[teria]*

teria damnata. *sive interrogatus, sive propria sponte, sive recreationis causa, sive quocumque alio fine juret, se non fecisse aliquid, quod revera fecit, intelligendo intra se aliquod, quod non fecit, vel aliam rem ab ea, quam fecit, vel quodvis aliud additum verum, revera non mentitur, nec est perjurus.* Item thesis 27. in qua dicebatur: *Causa utendi his amphybologiis est, quoties id necessarium est, aut utile ad salutem corporis, honorem, res familiares tuendas, vel ad quemlibet alium virtutis actum, ita ut veritatis occultatio censeatur tunc expediens, et studiosa.* Item 28. *Qui mediante commendatione, vel munere ad Magistratum, vel officium publicum promotus est, poterit cum restrictione mentali præstare juramentum, quod de mandato Regis a similibus solet exigi, non habito respectu ad intentionem exigentis; quia non tenetur fateri crimen occultum.* Ex quibus damnatis

Deductio inferenda contra restrictionem mentalem. doctrinis deducitur primo, nunquam licitum esse uti restrictione pure mentali; multoque minus sub ea jurare; quia est vere mendacium; et juramentum illi additum est verum perjurium. Restrictione autem pure mentalis tunc committitur, quando verba secundum se accepta, seclusis quibusvis aliis circumstantiis, significant falsum, et aliter quam proferens habeat in mente, quamvis conjunctum cum eo, quod proferens mente retinet, habeat sensum verum, puta si interrogatus, an talem rem habeat, quam revera habet domi, respondeat, se non habere, intelligens mente sua in sua crumena, et his similia; manifeste enim patet hæc esse mendacia, et abusum enormem verborum, commercio civili perniciosissimum, atque innumeris fraudibus voraginem pandentem.

Restrictiones licitæ, et reales. VI. Inferunt autem plures Auctores, scribentes post reprobationem relatarum thesium, non perinde reprobari restrictionem, quæ non sit pure mentalis, sed quæ est realis externa ab æquivocatione immunis, quæ evenit, quando verba unum quidem ex se significatum habent, sed ex circumstantiis in quibus proferuntur, et eum quibus consignificant, aliud vere significare possunt: ita Christus Jo. 7. dixit Apostolis: *Ego non ascendam ad diem festum hunc*; cum alioquin ascenderit; quia circumstantiæ locutionis tunc consignificabant, se loqui de ascensu publico, et non de occulto: et ideo Joannes subjunxit, Christum ascendisse *in occulto.* Ad hanc restrictionem realem ex circumstantiis, reducitur illa, scientiæ communicabilis, et incommunicabilis, quæ præcipue fundatur in eo, quod persona loquens gerat munus plurium personarum. Ita Christus Marci 13., docens Discipulos, et loquens de Judicii die, dixit: *De die illo, vel hora nemo scit, neque Angeli in Cœlo, neque Filius*: et tamen quis dixerit, ipsum nescivisse, quin temen procul dubio mentitus fuerit? quia cum gereret personas et Doctoris fidelium, et Redemptoris omnium: sub primo munere id ignorabat, quod ipsum ut Redemptorem et supremum omnium Dominum non latebat. Ita Confessarius, si ab aliquo impio, etiam comminante, interrogetur, an filius, uxor etc. de tali crimine confessi fuerint, vere respondere debet, se nihil omnino de illo crimine scire; quia cum illud noverit in persona Christi, interroganti respondet in illa temporis circumstantia, quæ ipsum compellit loqui non in persona Christi, sed ut privata persona, quæ revera de tali crimine nihil omnino scit: eo quia tunc respondeat juxta notitiam naturali, et non Sacramentali modo acquisitam, secundum quam revera nihil scit; et si impius ille comminator reponeret, respondeas mihi ut Confessarius: ille adhuc vere diceret, respondeo ut Confessarius, quod nihil scio; quia Confessarius, extra actum Sacramentalem, non scit, nisi ut cæteri homines: et si impius minaretur mortem, nisi juraret, posset jurare, se nihil scire; quia semper extra actum Sacramenti vere nihil scit de eo crimine, sicut et cæteri homines, et verum juraret; aliter. si jurare reluctaretur, suspicionem augeret impio comminanti, neque ulla extaret via tuendi secretum gravissimum contra impios comminatores.

Confessarius interrogatus de auditis in Confessione absolute, ut cæteri homines interpellantur, absque ulla mendacii umbra respondere potest, se nescire; atque etiam sine ullo perjurii metu valet juramento responsionem suam, si opus sit, confirmare sive extra judicium, sive etiam in judicio interrogetur. Ratio evidens est. Quia, cum Sacerdos, seu Confessarius, duplici persona fungatur, hoc est hominis simpliciter, et Dei vicem in Confessione gerentis, si absolute interrogetur eo modo, quo alii homines interpellantur, compertum est, eum interrogari simpliciter ut hominem: at ipse simpliciter ut homo reapse nihil scit; ergo vere respondet se nescire, neque ita respondendo mentitur. Hoc sane unanimi consensu docent Theologi omnes cum D. Th. *in Suppl. q. 11. a. 2. ad* 3. *Dicendum*, inquit S. D., *quod homo non adducitur in testimonium, nisi ut homo: et ideo sine læsione conscientiæ potest jurare, se nescire quod scit tantum ut Deus.* Num autem Confessarius dum non absolute et simpliciter ut homo, sed ut Confessarius interrogatur, et versutus ac scelestissimus interrogator petit, ut pandat ea quæ scit ut Confessarius, queat licite eamdem responsionem dare, et etiam in hoc casu affirmare se nescire, magna est inter Theologos disceptatio. Partem ajentem tuentur plures, quibus et Auctor subscripsit. Negantem alii DD. propugnant, hac ducti ratione. Quippe dum Confessarius sacrilege interrogatus ut Confessarius, respondet se nescire, vel negat se audivisse delictum, quod revera audivit; apertissime mentitur; etenim Confessarius, ut talis, scit rem ita esse, idest crimen fuisse commissum. Nec hic locum habere potest, subeunt, distinctio duplicis personæ, scilicet hominis simpliciter, et Dei vicem in Confessione gerentis, cum improbus ac flagitiosus interrogator ad notitiam habitam in Confessione, seu ad Confessarium, ut Ministrum Dei, suam limitet, atque coarctet interrogationem. Quomodo ergo in tali casu Sacramentale sigillum custodiendum? In tali casu, inquiunt, Confessarius intrepide respondere debet, interrogationem esse impiam, sacrilegam, atque diabolicam; et hisce, similibusve verbis apostolico pectore, invictaque fortitudine sceleratissimum interrogatorem repellere: *Sacrilega est interrogatio tua, et sacrilega foret responsio mea, sive affirmarem, sive negarem, sive quidpiam responderem. Abstine ergo ab ea interrogatione, quam tu sine gravissimo scelere facere non vales, et cui ego absque sacramentali profanatione respondere nequeo.* His, ajunt, similibusve verbis impii, atque sacrilegi interrogatoris os obstruere debet Confessarius, eodemque modo se gerere sive audierit, sive non audierit in Confessione crimen, de quo interpellatur. Hæc re-

tio custodiendi sigilli Sacramentalis, dum Confessarius sacrilegis hujusmodi interrogationibus urgetur, juxta ipsos non securior modo est, et Sacramenti sanctitati, et ministerii dignitati magis consentanea, verum etiam plane necessaria. Dicunt consulto, quod eodem modo se gerere debet Confessarius, sive audierit, sive non audierit in Confessione crimen, de quo interpellatur; quia primum de innocente dolose interrogatus, statim de nocente suspecto posset interrogari, responsique incertus proderet vel hæsitando, quem ne minimum quidem prodere debet. Lege Dominicum Soto *L. de teg. secr. memb.* 3. *qu.* 3. *concl.* 4. *Dub.* 2. *pag.* 143. P. Daniel Concina *T.* 4. *L.* 5. *in Dec. Diss.* 4. *c.* 2. *et* 4. Angelum Franzoja *Animadv.* 4. *super c.* 5. *L.* 6. *Tr.* 4.

An verbis æquivocis uti sit licitum?

VII. Verbis æquivocis uti, passim et ad arbitrium illa usurpando in sensu minus obvio, est illicitum, utpote humano ac sociali commercio valde perniciosum: nihilominus multi putant, in casu urgentissimo, in quo agatur de impediendo gravissimo malo proprio, aut proximi, non esse illicitum uti verbo revera habente plura significata, et usurpando illud juxta significatum minus usitatum, non animo, aut intentione decipiendi, quod nunquam licet, sed dumtaxat permittendi deceptionem etiam prævisam alterius ad damnum illud grave evitandum, et quod alioquin injuste inferretur. Afferunt exemplum illud solemne; v. g. occidisti hominem natione Gallum: occurrit tibi inermi furens homo, stricto gladio, qui vult auferre vitam occisori; te interrogat an Gallum illum occideris? tu respondes: non occidi Gallum, intelligens Gallinaceum, et permittendo deceptionem illius, ut vitam tuam tuearis, non audent condemnare te mendacii: monent tamen communius, abstinendum a juramento: monent item, iis æquivocationibus nunquam utendum in judicio, judice legitime interrogante, etiam cum vitæ discrimine. Qui plura videre desiderat subtilissime discussa, legat perdoctum et acutum P. Cardenas in sua Chrisi Theol. diss. 19.

§. II. *De Judicio ad licite jurandum requisito.*

Jurare ex consuetudine directe opponitur judicio ad jurandum requisito.

I. CUM jurare in judicio sit *jurare ex necessaria causa et discrete*, ut audivimus ex S. D.; propterea peccat mortaliter, qui jurat sine consideratione ad veritatem sui dicti, sicut plerumque faciunt, qui jurant ex consuetudine, ut paulo ante dicebamus, et isti toties quoties mortaliter peccant, quamvis forte aliquando verum jurent; quia versantur in proximo, continuo, et volito periculo pejerandi: cum enim consuetudinem extirpandi nullum studium adhibeant, implicite volunt in damnabili consuetudine perseverare, quæ ex frequentatis actibus magis radicatur, et difficilius extirpabilis evadit. Qui igitur hujusmodi exitiali peccato laborat, retractet, et detestetur serio talem consuetudinem per sinceros pœnitentiæ actus; firmiter statuat, Divina opitulante gratia, ab ipso sæpe invocandam, non amplius deliberate jurare; et tandem studium, et sedulam attentionem adhibeat, abstinendi a quovis juramento: et dum hoc modo se gerit, etiamsi inadvertenter labatur in juramenta, id non imputabitur ad crimen, quippe quod lapsus proveniat ex consuetudine jam retractata, et studiosa attentione se emendandi eradicanda: quod, naturaliter loquendo, nonnisi post debitum tempus evenire potest: sicut enim per frequentiam actuum jurandi genita fuit, et adolevit; ita nonnisi frequentia invocationis divini auxilii, et sedulæ reflexionis est extirpanda. Neque credas hujusmodi consuetudinariis tibi respondentibus, dum redarguuntur, quod semper verum jurent; tum quia id sit moraliter impossibile, quod homo jam aliis mortalibus gravatus, et rarus ad Sacramenta suscipienda, quales solent esse hujusmodi, et ad singula pene verba jurans, etiam centies, et ducenties in die, semper attendat an verum dicat; id, iterum dico, est moraliter impossibile: nam, ex terminis, nil curat consuetudinem extirpare: et alioquin Deum non timet, cum aliis mortalibus sit obnoxius; cogita itaque si attentio adeo continua, et studiosa prudenter præsupponi possit in homine Dei inimico, divinaque gratia destituto?

Nimia jurandi frequentia de se est lethalis ex defectu judicii.

II. Nihilominus, dato hoc moraliter impossibili, quod semper verum juret; adhuc hujusmodi consuetudinarii, ad singulas pene assertiones juramenta addentes, peccant mortaliter ex alio capite, ad judicium in jurando spectante, nempe ob gravem irreverentiam Divinæ Majestati irrogatam, quæ sapit contemptum implicitum Religionis: ita doctissimi Petrus de Soto in diss. de abusu juram. c. 12. et Sylvius in 2. 2. q. 89. a. 3. n. 2. *Peccant enim bifariam*, ait iste, *et ob irreverentiam divinæ majestatis, et quia se conjiciunt in manifestum periculum tum perjurii, tum contemptus religionis jurisjurandi.* Ratio mihi urgentissima hæc est: Si quis nomen, aut vitam sui Principis in juramento ita assidue usurparet, ut centies in die, et amplius ad omnem sermonem ita erumperet: per Ludovicum regem, per vitam Ludovici regis, et absque omni reflexione has formulas proferret; putas ne quod Rex id resciens, dissimularet adeo enormem nominis sui abusum? putas ne quod nedum ab ipso, sed a toto Procerum Senatu juste reputaretur hujusmodi frequentia gravis Regiæ Majestatis irreverentia? ita ut et vendendo, et emendo, et ludendo, et discurrendo, et jocando, et in singulis actionibus, omnibusque temporibus (ut ab his hominibus fit de Dei nomine) nomen Regis resonaret, et in officina, et in via, et in caupona; putas ne, dico, quod a quovis semiprudenti viro non judicaretur iste loquendi modus Regiæ Majestati graviter injuriosus? Cur ergo non ita judicandum erit de illo, qui et in officina, et in plateis, et domi, et in quovis loco profert per Deum, per Christum, per Evangelia, per Crucem Domini, etc., et emendo pisces, et vendendo calceos, et ludendo aleis, et jocando cum sociis, et quodvis peragendo, de quovis discurrendo, ad singula pene verba similia profert, ita ut singulis horis trigesies, quadrigesies, et centies illa proferat? hujusmodi se gerendi tenor, meo videri, non potest a prudentia non judicari graviter injuriosus Regiæ Majestati; et talis non erit censendus respectu Divinæ? sibi ita suadeant, qui voluerint, reddituri suo tempore Deo rationem de sua persuasione, an prudens et rationabilis fuerit et inculpabilis: quemadmodum reddam et ego, an mea opposita vera et æqua fuerit.

Defectus judicii quando venialis?

III. Aliter autem est censendum de eo, qui non ex damnabili consuetudine, sed aliquando, raro tamen, sine necessitate jurat; qui dummodo verum juret, non est censendus reus peccati mortalis ex

defectu judicii, sed venialis dumtaxat, ut docet communis cum S. Antonino 1. p. tit. 14. cap. 4. *Requiritur judicium, idest discretio, ut scilicet non juretur nisi in casu necessitatis, vel magnæ utilitatis,... alias jurando leviter, ut communiter fit, etsi verum sit, et licitum quod juratur, est peccatum, non tamen mortale, nisi fieret in contemptum:* qualis apparet in relatis consuetudinariis.

§. III. *De Justitia in Juramento requisita.*

Defectus justitiæ in re gravi est mortalis?

I. CUM justitia juramenti in eo consistat, quod juretur *aliquod licitum*, ut superius dixit S. Th.; idcirco qui jurat se facturum rem graviter malam, peccat mortaliter peccato duplicis speciei, nempe speciei actionis, quam vult facere, et contra Religionem, vocando Deum in testem rei, quæ est gravis ipsius injuria. Si autem juret sine animo exequendi quod dixit, mendaciter jurat, et vocat Deum in testum falsitatis cum peccato gravi, et hæc sunt communia. Sicut etiam qui juramento utitur tamquam instrumento ad effectum graviter peccaminosum: puta ad confirmandam detractionem gravem, quamvis veram, tamen occultam; ad seducendam mulierem, ut assentiatur peccato, vere promittendo, et jurando se daturum eidem etc. Ratio patet, ob injuriam gravem Deo irrogatam abusu sui Divini Nominis ut medio ad finem eidem gravem offensam allaturum. Peccantes autem hoc modo contra Religionem, simul peccant aliis speciebus peccatorum contra justitiam, castitatem, etc.

Asserere cum juramento peccatum verum a jurante factum, non est peccatum grave.

II. Asserere cum juramento vero peccatum grave tuum, quod aliis narras cum complacentia, aut jactantia, aliqui sustinent, quod sit gravis abusus juramenti, ob rationem dudum allatam. Mihi cum aliis negandum videtur; nam juramentum non afficit complacentiam, aut jactantiam tuam graviter malam, sed veritatem facti, et narrationis tuæ; neque assumitur ut medium ad complacentiam, et jactantiam, sed ut medium ut credatur narrationi tuæ; idcirco juramentum non excedet culpam venialem, et quidem ob defectum judicii, non justitiæ.

Quodnam peccatum sit juramentum de peccato veniali?

III. Juxta communiorem Cajetano adhærentem, verbo *perjurium promissorium*, juramentum de committenda actione tantum venialiter mala non videtur peccatum lethale, eo quod non videatur gravis injuria divini Nominis. Nec valet opponere, quod votum de peccato veniali, sit mortale; quia differt votum a juramento in eo, quod per votum offertur Deo res, quæ censetur ipsi grata; offerre autem eidem peccatum veniale ut gratum, vacare non potest a gravi injuria; immo et ab hæresi, si fiat advertenter, et cum judicio ita credente: vocare autem in testem peccati venialis, non vocatur testis rei ut sibi gratæ, sed duntaxat voluntatis actum illum facere statuentis, quod non videtur gravis injuria. Fateor nihilominus, mentem meam esse ambigentem; tum ob rationem modo in objectione allatam, nempe vocandi Deum in testem actionis, quæ tandem ipsi displicet, et est ejus offensa, quamvis levis; tum etiam vocandi in testem actionis, quam jurans agere nec debet, nec tenetur; unde vocatur testis actionis, quæ vel non est perficienda, vel si perficiatur, est illius offensa: fateor, repeto, mihi non apparere, quomodo hic se gerendi modus possit a notabili tantæ majestatis injuria purificari. Ad summum excusandos crederem a gravi culpa illos, qui suasi ab oppositis motivis, putant se non graviter peccare, sicut etiam qui absque reflexione, ex aliquo iræ impetu venialem actionem se facturos jurant.

§. IV. *De obligatione Juramenti Promissorii.*

Aliquis casus perjurii promissorii.

I. CErtum est apud omnes, jurantem se aliquid facturum sine animo illud faciendi, vel prævidentem se illud agere non posse, vel prudenter timentem, an illud præstare poterit, esse perjurium; quandoquidem desit juramento veritas de præsenti necessaria; in primo namque casu aperte falsum dicit, cum juret, se animum habere, quem non habet: in secundo similiter, quia non potest haberi propositum efficax et sincerum ad id, quod sibi constat moraliter impossibile: in tertio demum, quia non potest habere certitudinem sufficientem præstandi quod jurat; ac proinde deest illa certitudo, et veritas de præsenti, quæ necessaria est etiam juramento promissorio. Jurans enim aliquid de futuro, duas veritates respicit, unam præsentem quoad animum faciendi quod spondet, alteram de futuro, exequendi quod promittit: in adductis casibus avenit perjurium ob defectum veritatis præsentis.

Deficere in modico ex parte rei promissæ cum juramento non videtur grave.

II. Certum quoque est apud omnes, quod quando res promissa cum juramento est notabilis, illam voluntarie non exequi, est lethale; quia obligatio juramenti promissorii de his, quæ sunt facienda a nobis, cadit super rem, quam aliquis juramento firmavit; tenetur enim, ut faciat verum esse id, quod juravit, aliter deest veritas juramento; igitur saltem quando hæc veritas facienda et exequenda est in re notabili, erit peccatum grave. Dixi saltem, quia quando materia est levis et modica, disputatur an sit peccatum grave illam totam omittere: dico totam, quia omittere vel modicam partem rei notabilis, vel modicissimum rei modicæ, communiter dicunt non esse lethale, sed veniale, eo quod dici nequeat quod desit veritas juramento, cum posita fuerit res promissa quoad majorem sui partem, et solum deficitur in modico; nec enim veritas facienda et exequenda non est indivisibilis, sicut in assertorio, sed veritas divisibilis, sicuti est materia ponenda: an autem etiam sit veniale, si materia modica, promissa juramento, tota voluntarie omittatur, variant etiam nostrates: nam Cajet. et Medina 2. 2. q. 89. super a. 7., quibus etiam extranei Gabriel, Lessius, Valentia, Toletus, et alii subscribunt, sustinent esse lethale: pro contraria, nempe quod sit veniale, referuntur ex nostris S. Antonin. Sylvester, et Sotus, cum quibus multi extranei, quos inter Navarrus, et Suarez. Si standum sit menti S. Th., prima opinio est eligenda. Nam si juxta doctrinam Angelici loc. cit. a. 7. per hoc distinguitur, et constituitur juramentum promissorium ab assertorio, *quod obligatio promissorii cadat super rem, quam aliquis juramento firmavit: quia tenetur, ut faciat verum id quod juravit, alioquin deest veritas juramento:* igitur non est verum quod asserunt opponentes, nempe quod in juramento promissorio non intendatur adducere Deum in testem futuræ executionis rei promissæ, sed præsentis intentionis; cum expresse dicat Angelicus, quod *Obligatio*, quæ est vinculum inductum ob invoca-

Deficiente tota materia, quamvis modica, est grave perjurium.

tionem testis *cadit super rem, quam aliquis juramento firmavit*, et non dumtaxat super præsentem animum; quod spectat ad promissorium in quantum est assertorium, et non in quantum contradistinguitur ab assertorio. Præterea subdit, quod, non posita re promissa, *deest veritas juramento*; atqui quando tota res, quamvis modica, non ponitur, deficit tota veritas ab hoc juramento; ergo est perjurium grave; in tantum enim non est perjurium grave, quando posita majori parte rei promissæ, omittitur modica pars; quia, ut vidimus cum communi, subsistit veritas pro majori parte (eum sit veritas ista divisibilis, ut notavimus). Igitur dum tota omnino subtrahitur materia promissa deest totaliter veritas juramento: ergo non potest non esse perjurium grave, quippe quod remaneat Deus testis falsitatis.

Solutio paritatis de voto. III. Neque valet paritas de voto, cujus si omittatur tota materia, quæ sit modica, juxta a nobis asserta de voto §. 4. n. 2., non est mortale, quia ratio voti consistit in mera promissione, quæ quamvis acceptetur a Deo, et acceptata obliget: si tamen res promissa sit modica, nequit inferre obligationem gravem, quia obligatio commensuratur dumtaxat rei promissæ; at in juramento promissorio duo inveniuntur, nempe materia promissa, et veritas observanda, exequendo rem promissam: ex parte materiæ promissæ, dum est modica non habet perjurium promissorium gravitatem, nisi tota omittatur; quia dum tota omittitur, perit omnino veritas exequenda a juramento, et relinquitur Deus testis falsitatis, quod semper eidem affert injuriam gravem.

Juramenta promissoria addita contractibus induunt naturam eorumdem contractuum. IV. Juramentum promissorium afficitur eisdem conditionibus, limitationibus, et extensionibus tam expressis, quam tacitis, quas habent promissiones, et contractus, quibus superadditur juramentum, juxta mentem contrahentium. Et proinde eodem modo interpretandum est, et explicandum, quo promissiones et pacta inita interpretantur. Ita ex c. 25. de jurejur. Ratio est, quia juramentum non mutat naturam Conventionum, quibus additur, sed dumtaxat fortius vinculum superaddit Religionis: ita si v. g. promisisti Titiæ virgini te illam ducturum in uxorem: at si illa deinde fornicetur, sicut solvitur contractus, sic et juramentum; ita postulante natura talis contractus: et sic de aliis.

Quando juramentum promissorium transeat ad hæredes? V. Juramentum promissorium, quamvis quantum ad vinculum Religionis personale jurantis non transeat ad hæredes, transit ad eosdem quoad vinculum reale: nempe quoad rem promissam, et quidem ex justitia; ac proinde tenentur hæredes promissoris dare illam promissario, vel ipsius hæredibus, si obierit; cum omnia onera realia promissoris defuncti transeant ad ejus hæredes, sicut omnia jura realia rerum defuncto debiturum.

Juramentum sine promissione qualiter obliget quod observantiam quarumdam legum etc.? VI. Jurans se aliquid præstiturum sine promissione alicui facta, tenetur illud præstare, si licitum sit, et bonestum; quia, ut patet, deficeret in veritate exequenda. Hinc infertur, juramenta præstari solita observandi statuta, et leges Communitatis, Capituli, Collegii, etc., obligare quidem quoad ea, quorum obligatio subsistit, et sub eodem gradu obligationis: si enim quædam jam cessassent obligare, aut ob consuetudinem contrariam jam præscriptam, vel per manifestam abrogationem; super illis non caderet juramentum; quemadmodum si quædam obligarent dumtaxat sub veniali, transgressio non excederet culpam venialem, quia juramentum in his casibus confirmat obligationem, et gradum ejusdem, prout illam invenit. Excipe solum casum, in quo omitteretur tota materia juramenti, quia tametsi in se levi, transgressio evaderet gravis ex defectu totius veritatis promissæ, ut diximus n. 2.

§. V. *De Juramento ficto, et vi extorto.*

Qualis culpa jurare ficte? I. INnoc. XI. hanc thesim damnavit num. 25. *Cum causa licitum est jurare sine animo jurandi, sive res sit levis, sive gravis.* Proinde in primis certum est apud omnes, quod jurans ficte, idest sine animo jurandi, peccet, tum ex definitione S. Sedis, tum quia mendacium profert, significando animum, quem non habet: tum denique, quia everteretur commercium humanum, in quo juramenta adhibentur ad firmanda immobiliter pacta: proinde, nisi esset certo illicitum jurare sine animo, semper nutarent homines, an pactum juratum esset immobiliter firmatum per juramentum emissum. Secundo, certum est apud omnes, quod jurare exterius falsum, sine animo jurandi, in re gravi est lethale, ob gravem injuriam illatam Divino nomini invocato, quamvis exterius tantum, in testem falsitatis; immo etiamsi materia sit levis, quia sequitur eadem gravis injuria Divino nomini, ut patet. Hæc sunt certa. Sed an sit culpa gravis jurare sine animo jurandi in re, quæ sit vera, controvertitur. At communius, et meo judicio probabilius docetur contra Cajet. loco cit., quod non sit culpa gravis, quia committitur purum mendacium, nempe fingendo jurare ore, cum non sit animus jurandi; proinde neque Deo, neque proximo gravis injuria resultat; non Deo, qui invocatur exterius tantum ad testandam veritatem, et quamvis invocetur sine animo, non est gravis irreverentia; si enim non est gravis irreverentia illum vocare in testem sine necessitate, et cum solo defectu judicii, dummodo adsint veritas, et justitia; ut diximus in §. 2. n. 3., multo minus censenda erit mortalis irreverentia mere invocare sine animo. Quod autem neque homini fiat injuria gravis, ex eo patet; quia præsupponitur emitti juramentum tale extra omnem contractum, aut judicium publicum, aut omnem casum alicujus ponderis: unde igitur erit peccatum grave?

Juramentum sine animo se obligandi nec implendi quale sit? II. Juramentum emissum cum animo quidem jurandi, sed non se obligandi, neque implendi, est verum juramentum, et obligatorium; quia eo ipso quod quis voluerit verum emittere juramentum, voluit id quod est eidem essentialiter conjunctum, nempe vim obligandi, et obligationem implendi; quæ duo non potest jurans suspendere, posito quod voluerit revera jurare. Qui autem hæc facit, graviter peccat, et perjurium committit.

Juramentum injuriose extortum ad quid obliget? III. Juramentum injuriose extortum, quando non est de re illicita, obligat, quamvis nullum jus acquirat ille, qui illud extorsit, aut pro quo extortum fuit; et ideo, qui juravit, potest et petere ab Episcopo relaxationem juramenti, et a judice restitutionem datorum; et hoc facere potest, etiamsi jurasset, se neutrum petere: quia hoc juramentum non tenet, quippe quod sit contra bonum commune, quod postulat, ut injuriose extorta, possint via juridica repeti. Hæc omnia docuit S. Th. loc. cit.

a. 7. ad 3. *In juramento, quod quis coactus fecit, duplex est obligatio; una quidem, quia obligatur homini, cui aliquid promittit; et talis obligatio tollitur per coactionem; quia ille, qui vim intulit, hoc meretur, ut ei promissum non servetur: alia autem est obligatio, qua quis Deo obligatur, ut impleat, quod per nomen ejus promisit; et talis obligatio non tollitur in foro conscientiæ, quia magis debet malum temporale sustinere, quam juramentum violare. Potest tamen repetere in judicio, quod solvit, vel Prælato denunciare; non obstante quod contrarium juravit, quia tale juramentum vergeret in deteriorem exitum; esset enim contra justitiam publicam.* Ex his deducitur 1. quod qui

Deducuntur solutiones aliorum ...num.

promisit latroni, ob metum gravem injuste incussum cum juramento, se daturum pecuniam, et simul illum non denunciaturum, tenetur pecuniam dare, non ob promissum, quod nullum est, sed ob reverentiam divini nominis invocati; poterit tamen denunciare illum, ut recuperet data. 2. deducitur, quod captivus teneatur redire in carcerem, quamvis cum mortis periculo, si se rediturum juraverit: *quia magis debet malum temporale sustinere, quam juramentum violare.* Et ita docet probabilior Cajetani, Sylvestri, Soti, Suarez, et aliorum, contra recentiores, qui obstrepunt, quod redire, esset se indirecte occidere; id autem negatur; nam redire esset tantummodo se exponere vitæ periculo, et quidem ob motivum virtutis, nempe Religionis, veracitatis, et fidelitatis servandæ. 3. deducitur, neque reum mortis posse licite fugere, si juramento spoponderit, se non fugiturum, ob eadem motiva; quibus additur, quod fuga vergeret in grave damnum custodis, qui alioquin licentiam concessit, inductus juramento dato. Ex his inferas demum, multo magis esse præstanda leviora, in reverentiam juramenti. Hæc videtur dura; sed doctrina S. Th. est clara, et ratio quam adfert insolubilis.

§. VI. *De Casibus, in quibus juramentum non obstringit.*

Quædam obligant addito juramento, quæ sine illo, a lege irritantur.

I. CErtius est quam probatione indigeat, quod juramentum de re contraria legi aut Dei, aut Ecclesiæ, aut Civili non obligat; quippe quod sit de re mala. Si tamen lex Civilis aliquid fieri prohiberet in merum favorem privatarum personarum, et istæ huic legis beneficio renuntiarent, et jurarent contrarium facere, quod non sit malum, non peccarent, et juramentum teneret; eo quod leges illæ non obligent in conscientia personas illas privilegiatas ad acceptandam privilegium: unde si per juramentum advertenter se obligent oppositum agere, tenebuntur. Do exempla: Jus Civile rescindit obligationem solvendi pecunias perditas in ludo alearum; si juramentum fiat solvendi, erit observandum; ab eodem jure alienatio fundi dotalis ab uxore facta, irritatur; si tamen ipsa sine ulla vi, aut dolo, illam juramento confirmet, valet, et tenet; ita ex cap. *cum contingat etc.* Similiter pactum renunciationis de non succedendo in paternam hæreditatem, irritum est; si tamen firmetur juramento, est observandum, Cap. *quamvis pactum* de pactis in 6. Contractus Minoris, sine Curatoris licentia, inefficax est, et rescindibilis in alienatione rerum immobilium; si addatur juramentum, observandum est, ex Authent. *Sacramenta Puberum.* Aliaque multa exempla afferuntur a doctiss. Sanchez l. 3. moral. cap. 9.

Juramenta quibusdam pactis addita, non obligant. Quædam vero obligant.

II. Juramenta addita pactis, et contractibus effectis irritis a lege positiva, nulla reddente etiam ipsa juramento adjecta, non obligant; hujusmodi sunt primo ex Concil. Trid. sess. 25. c. 16. de Regular. renunciatio etiam jurata noritii ingredientis Religionem, nisi addantur conditiones ibidem assignatæ, nempe *nisi cum licentia Episcopi, aut ejus Vicarii fiat intra duos menses proximos ante professionem, ac non alias intelligatur effectum suum sortiri, nisi secuta professione; aliter vero facta, etiamsi jurata, sit irrita, et nullius effectus.* Ita ibidem. Similiter Matrimonium metu gravi estortum, quamvis juramento firmatum, est invalidum, ita ex c. 2. *de eo, qui duxit etc.*, quia judicio Ecclesiæ, bonum commune ita fieri postulat. Quando vero pacta, et contractus per legem positivam dumtaxat irritantur, absque eo quod addatur, irritari, tametsi jurata, tunc si eisdem addatur juramentum, obligant, et sunt observanda, si licita sint: et hujusmodi sunt illa numero præcedenti indicata; quia cum hæ leges sint institutæ in favorem contrahentis, si hic cedat juri suo, et juret, standum erit juramento, ob reverentiam Divino nomini debitam, et contractus illi obligabunt, nedum virtute religionis, rerum etiam, ut probabilior, et communior tenet, virtute justitiæ, eo quod contractus restituatur ad suam integram vim, et naturam, quæ est obligandi ex justitia.

Opportunum ducimus hic adjicere quæ ad rem hanc habet P. Paulus Gabriel Antoine *Tract. De Contract. p. 1. c. 1. q. 7. resp. 3.* Statuit 1. contractum solo jure positivo irritum non firmari juramento, si irritatio facta sit immediate, et principaliter propter bonum commune; idque probat tum ex c. 12. *de foro compet.* ubi dicitur; Clericum non posse etiam cum juramento renuntiare privilegio fori, cum hoc principaliter concessum sit ordini, et statui Clericorum, et juri seu beneficio publico privatorum pactio derogare non possit; tum quia tunc eo ipso contractus est in detrimentum communitatis, ac proinde res promissa non potest licite præstari, et sic juramentum nullius roboris est; ex c. 28. *de jurejur.*

Statuit 2. contractum juramento firmari, si irritatio facta sit immediate, et principaliter propter utilitatem privatam contrahentium, modo absit injustitia ex parte illius, cui juratur; idque ostendit 1. quia tales contractus accedente juramento transferunt dominium, et dant actionem, tum ex jure civili, tum ex jure Canonico *cap. 2. de pactis in 6. et cap. 18. de jurejur.* ubi Pontifex declarat contractum, quo uxor consentit in alienationem fundi dotalis, qui jure positivo irritus est, servari debere, si accesserit juramentum sine vi et dolo præstitum. Igitur cum jura tunc negent jus repetendi, et reclamandi, quod concedunt quando juramentum dolo vel metu extortum est, agnoscunt jus justitiæ tunc oriri, et volunt valere contractum ob reverentiam juramenti. 2. Quia quisque potest renuntiare favori pro se directe introducto per legem, nisi ob aliquam causam id prohibeatur, ex Lib. 51. eod. *de Episc. et Cleric.*; licet enim cedere juri, et bono privato, cujus domini sumus. Ergo posita renuntiatione perinde est ac si non esset jus positivum: at jure positivo secluso, con-

tractus illi sunt ex natura sua firmi et validi, ideoque perinde obligant ex justitia, ac si per leges non fuissent irriti.

Si tamen Legislator, *subdit*, ita irritum efficeret contractum, ut nullam vim habere vellet in conscientia, quantumvis contrahentes velint, tunc non firmabitur juramento. Quia subditus non potest derogare potestati ac voluntati Legislatoris, et juramentum, cum sit accessorium contracti, non potest facere, ut id, quod non est, valeat.

Juramenta emissa ex errore vel dolo quando obligent?

III. Juramentum emissum ex errore, ignorantia, vel dolo antecedente, qui versetur circa substantiam rei, non obligat, quia tollitur voluntarium, ut dictum fuit tr. 3. c. 2. §. 2. et alioquin juramentum postulat deliberationem. Hinc si jurasti donare Petro beryllum, putans esse falsum, et modici valoris, advertis postea esse bonum, et magni valoris; cadunt contractus, et juramentum. Et idem dicendum est de errore, aut ignorantia concomitante, quæ quamvis non efficiat involuntarium positive, eo quod adhuc fieret, si sciretur, efficit tamen non voluntarium, idest involuntarium negative. Si autem error, ignorantia, dolus versetur circa meras circumstantias rei, ejusque qualitates, obligat juramentum; quia adest assensus sufficiens nempe circa substantiam rei; puta, si ignorares beryllum illum esse unicum in tua familia, aut pretiosiorem cæteris tuæ Civitatis, tenereris dare, quia error est circa accidentalia. Excipe casum, in quo jurans expresse intenderet illam qualitatem: puta, juro dare beryllum, nisi unicus etc.; tunc enim illa qualitas transiret in substantiam rei, et in motivum juramenti, ut patet ex dictis, et dicendis alibi.

Juramenta promissoria non acceptata non obligant.

IV. Juramenta promissoria homini facta, non obligant, nisi a promissario acceptetur promissio: cum enim addantur promissioni, et natura promissionis sit, ut non obliget ex justitia ante acceptationem, et ideo etc. Ad differentiam juramentorum, quæ fiunt Deo, et de re ad illius honorem, quæ quamvis homini enuncientur, a Deo jam acceptantur; puta, si jures patri tuo, te ingressurum Religionem, teneris, quamvis pater non approbet, quia est juramentum Deum respiciens: nisi forte aliqua recurrat circumstantia, quæ prudentum judicio reddat ingressum non bonum.

Juramenta impeditiva melioris boni.

V. Juramentum impediens melius bonum regulariter non obligat, quia non approbatur a Deo. Quod intelligas, dummodo non interveniat præjudicium tertii; quia tunc non potest eligi quod de se est melius, cum tali præjudicio: v. g. jurasti Titiæ divitii ducere eam in uxorem cum pingui dote; occurrit tibi Anna virgo honesta, pauperrima, multisque insidiis impudicorum obnoxia, libenter eam ex charitate duceres: non potest, nisi Titia laxet promissionem juratam. Promisisti Sempronio amico mediocris fortunæ centum aureos; non potest illos dare, aut donare Simplicio pauperrimo, nisi de licentia Sempronii; et sic de aliis.

§. VII. *De Casibus, in quibus licet, aut non, petere Juramentum.*

An liceat petere juramentum a juraturo per falsos Deos.

EX motivo urgenti et gravi, non est illicitum recipere juramentum a juraturo per falsos Deos: ita S. Th. 2. 2. qu. 98. a. 4. ad 4. *Licet malo uti propter bonum, sicut et Deus utitur: non tamen licet aliquem ad malum inducere: unde licet ejus, qui per falsos Deos jurare paratus est, juramentum recipere.* Ratio est, quia in gravi et urgenti necessitate licitum est ab aliquo petere id, quod, si velit, potest innocenter præstare, quamvis prævideatur præstiturus illicite, ut patet in eo qui non habeas alterum, ad quem recurrat ad petendam mutuo pecuniam sibi necessariam, pergit ad usurarium, quem prævidet non daturum, nisi sub injustis usuris, quem omnes excusant: atqui petere juramentum ab idololatra ex necessitate, petitur id, quod ipse innocenter præstare potest jurando per verum Deum, et non per Jovem, Saturnum etc. ergo non erit illicitum illud petere, quandoquidem non detur ignorantia invincibilis existentiæ unius veri Dei. Dixi, ex gravi necessitate, id esse licitum; quia, hac præcisa, esset lethale: esset enim directe inducere proximum ad actum peccaminosum: id autem non fit ab illo, qui directe occurrit suæ necessitati, et permittit indirecte peccatum alienum, a quo alioquin, si velit, potest abstinere.

Petere juramentum a pejeraturo

II. Non licet privatæ personæ, neque in judicio, petere juramentum ab eo, quem scit esse pejeraturum. Si tamen ordo juris id fieri requirat, potest Persona publica illud petere: ita S. Th. loc. cit. in corp. *Circa eum, qui exigit ab alio juramentum, distinguendum videtur: aut enim exigit juramentum pro se ipso propria sponte, aut exigit juramentum pro alio ex necessitate officii sibi commissi: et si quidem aliquis pro se ipso exigit juramentum tanquam persona privata, distinguendum videtur; si enim nescit eum juraturum falsum ... non est peccatum; tamen est humana tentatio, ut Augustinus dicit, quia scilicet procedit ex quadam infirmitate, qua homo dubitat, alium esse verum dicturum ... Si autem scit eum fecisse, scilicet contrarium ejus, quod jurat, et cogit eum jurare, homicida est: ille enim suo perjurio se interimit, sed iste manum interficientis impressit. Si autem aliquis exigat juramentum tamquam Persona publica, secundum quod exigit ordo juris, ad petitionem alterius, non videtur esse in culpa, si ipse juramentum exigat, sive sciat eum falsum jurare, sive verum, quia non videtur ille exigere, sed ad cujus instantiam exigit.* Ille tamen, qui ita instat apud judicem, peccat, si sciat illum pejeraturum; et ideo addit S. D. ad 2. *Quis peccat, quando propria sponte ad jurandum cogit eum quem scit falso juraturum.* Et idcirco aliud est, quod judex petat, quamvis prævideat pejeraturum, quia patit ex necessitate servandi ordinem juris, et aliud est, quod privatus apud judicem instet, ut petat juramentum a pejeraturo. Judex tenetur petere ex necessitate officii, instans tenetur abstinere ex necessitate charitatis proximi, et Religionis erga Divinum Nomen. Si demum dumtaxat dubites, an sit pejeraturus, et non pateat alia via ad tuum damnum notabile redintegrandum, potes licite experiri, an petendo ab eo juramentum, ipse absterreatur a peccato perjurii, et nolendo præstare juramentum, tu recuperes tibi debita.

An liceat inducere ad jurandum illum, qui putat jurare

III. Non licet homini privato inducere ad jurandum illum, qui putat se verum jurare, cum tamen inducens ad jurandum sciat esse falsum. Ita Bannez in 2. 2. quæst. 33. art. 2. dub. 3. conclus. 4. quem secuti sunt Gonet, et Mercorus cum aliis, contra nonnullos recentiores. Ratio est; quia quam-

verum eum sit falsum? vis inductus juret innocenter, ob ignoratam invincibiliter falsitatem, tamen inducens exeusari non potest a gravi injuria Divini Nominis, quod scit usurpari in testem rei falsæ. Sexcenta sunt exempla id confirmantia. Actum justitiæ faciet uxor reddens debitum novo marito, invincibiliter a se putato tali; graviter tamen peccat ille, qui sciens primum maritum vivere, illam positive inducit ad reddendum. Actum bonum elicit, qui Hostiam, quam prudenter putat consecratam, adorat; graviter tamen peccat, qui sciens certo non esse consecratam, illum positive inducit ad adorandum. Actum obedientiæ et justitiæ exercet famulus, qui in die, quem ferialem invincibiliter credit, laborat tota die ex præcepto sui heri; peccat tamen graviter herus sciens esse festivum, idque præcipiens, et sic de aliis.

§. VIII. *De modis solvendi obligationem Juramenti.*

Tollitur obligatio ex mutatione materiæ. I. JAM ex antecedentibus deduci potest, tolli obligationem juramenti per notabilem materiæ mutationem: puta, si evadat impossibilis, si illicita ex præcepto opposito Superioris, si inutilis ad finem intentum, si noxia ei, in cujus favorem juratum fuit, si ita mutetur, ut judicio prudentum evadat moraliter altera ab illa, quando promissa fuit: ita ex c. 17. et 25. de jurejur. Ratio jam patet.

Tollitur per remissionem illius, in cujus favorem juratum fuit. II. Tollitur obligatio per remissionem illius, in cujus solius favorem emissum fuit juramentum; si enim ille renunciet, jam cessat obligatio promissionis, ac proinde juramentum eidem adjunctum. Consulto dixi, in cujus solius favorem juratum fuit: nam si motivum juramenti fuisset etiam aliud, subsisteret obligatio. V. G. jurasti dare Petro centum, ad augendam dotem filiæ suæ pauperis; id tamen principaliter jurasti, ut pro peccatis tuis satisfaceres; etiam Petro remittente, juramentum subsistit, quia subsistit motivum principale. Tollitur item quando juramentum promissorium est reciprocum, si alter desit voluntarie promissioni factæ; quia in juramento reciproco imbibitur tacita conditio; si et tu steteris promissioni. Circa quod est advertendum, quod requiritur simultas, ut verificetur reciprocatio; nam si unus nunc absolute juret de aliquo dando, et alter post horam juret alteri se daturum aliam rem; si iste non det, non ideo absolvitur primus, quia juramentum suum fuit absolutum, atque ab omni reciprocatione independens; immo si secundus jurasset daturum alteram rem, nullo habito respectu ad juramentum alterius, idest nulla reciprocatione intenta; etiam hic teneretur, quamvis primus deficeret, ob eamdem rationem; quia juramentum fuit absolutum, nullaque vel implicita conditione affectum.

Tollitur in reciprocis, altero deficiente.

Tollitur per Commutationem, Irritationem, Dispensationem. III. Tollitur item per commutationem factam a Superiore ex causa justa, dummodo juramentum factum sit soli Deo; nam si sit et Deo et homini, requiritur pro hac parte consensus spontaneus et liber promissarii. 2. tollitur per irritationem factam ab eo, sub cujus potestate degit jurans, vel subest materia jurata: nec in irritatione requiritur causa, cum irritatio fundetur in potestate dominativa, ut diximus in tr. 4. c. 10. §. 5. n. 2. et seq. ubi videas, quæ hic inutiliter repetenda essent. 3. per dispensationem, quæ requirit justam causam, ut Superior licite dispenset, et valide. Et circa hoc notandum est, quod qui habet potestatem delegatam dispensandi in votis, illam non habet dispensandi in juramentis, ex stylo Romanæ Curiæ, ut dicunt Navarrus, et alii. Henriens autem a S. Ignatio a nobis citatus loco cit. §. 5. n. 15. et seq. afferens plures AA., qui de Privilegiis Regularium scripsere, affirmat, Confessarium Ordinum Mendicantium habere potestatem delegatam a S. Pontifice commutandi et dispensandi omnia vota S. Pontifici non reservata, etiam jurata. Cavendum, ne dispenset circa jurata in beneficium tertii, et quæ dispensari nequeunt, ut dudum diximus, sine ipsius libero consensu; vide dicta circa vota in laud. §. Excipiuntur aliqui casus inspicientes bonum commune, in quibus non est expectanda cessio tertii; puta, si jurasses resignare debitis modis Beneficium Petro, et Episcopus haberet longe digniorem Petro. Si jurasses in favorem Pauli, rei alicujus criminis in materia Episcopo subjecta. Si juramentum alteri favens, fuisset modis injustis extortum metu, fraude etc. poteris ab Episcopo dispensari, ne juramentum observes: in his namque casibus bonum commune postulat, ut et Petrus postponatur digniori; et Paulus luat pœnam criminis sui; et juramentum injuriosum non habeat effectum, nullo expectato consensu dictorum promissariorum.

Notanda circa Dispensationem.

TRACTATUS VI.

DE SPECTANTIBUS AD TERTIUM DECALOGI PRÆCEPTUM.

CAPUT PRIMUM.

De observantia hujus præcepti quoad abstinentiam ab operibus servilibus.

§. I. *De potestate instituendi, et mutandi Festa.*

Sanctificandi Festa quale præceptum? I. S. Th. 2. 2. q. 122. a. 4. ad 1. docet, *quod præceptum de Sanctificatione Sabbati litteraliter intellectum partim est morale, et partim cæremoniale: morale quidem quantum ad hoc, quod homo deputet aliquid tempus vitæ suæ ad vacandum divinis ...... sed inquantum in hoc præcepto determinatur speciale tempus, sic est præceptum cæremoniale ...... Unde præceptum de sanctificatione Sabbati ponitur inter præcepta Decalogi in quantum est præceptum morale, non in quantum cæremoniale.* Et idcirco ab Apostolis justa de causa, sanctificatio Sabbati translata fuit ad diem Dominicam: proinde S. Aug. Serm. 25. de temp.: *Dominicum diem Apostoli, et Apostolici viri ideo religiosa solemnitate habendum sanxerunt, quia in eodem Redemptor noster a mortuis resurrexit, et in ipso Spiritus Sanctus super Apostolos descendit.*

Translatio Sabbati in Dominicam.

Institutio aliorum Festorum. II. Diei Dominicæ addita sunt ex institutione Ecclesiæ alia Festa sub eodem præcepto observanda; cum enim Ecclesiæ, ejusdemque Pastoribus ex Christi commissione incumbat pascere gregem Fidelium; ad id maxime confluit quasdam præscribere dies, in quibus a servilibus vacando, commodius possint Fideles Divinæ Majestati devotum cultum exhibere. Nec refert, quod nedum in commemora-

tione mysteriorum Christi, dies festi instituti fuerint, verum etiam in commemorationem Beatæ Virginis, et præcipuorum Sanctorum; quorum enim intercessio velde utilis speciali modo esse potest, propterea, ut eorum opem consequamur, et Deo frequentius vacemus, alia etiam feste instituit pia Mater Ecclesia; quæ feste ex primaria intentione diriguntur, ut colatur Deus in Sanctis suis. Hujus autem morie antiquitas deduci potest tum ex Auctore tertii sæculi Constitutionum Apostolicarum lib. 8. cap. 33., tum ex Eusebio Cæsar. auctore 4. sæc. l. 4. hist. c. 14.

Facultas instituendi Festa. III. Hinc sequitur, nedum Summum Pontificem pro tota Ecclesia, verum etiam Episcopos pro suis Diœcesibus potestatem habere instituendi aliqua festa sub præcepto; tum quia istis non est vetitum aliquo jure, tum quia in cap. ultimo de feriis id conceditur omnibus Episcopis; quemadmodum etiam in capite 1. de consecr. dist. 5. Requiritur tamen, quod Episcopus habeat consensum sui Cleri, ut statuitur in citato cap. de feriis; immo etiam consensum Populi, ut innuitur in dicto cap. 1. de consecr., ubi fit expressa mentio Populi; et quidem majoris partis. Aliqui DD. cum Suarez lib. 2. de relig. c. 11. n. 9. dicunt. consuetudinem invaluisse quod expectetur consensus Populi; quod an verum sit, me latet. Populus eutem censetur acquiescere, si non contradicat.

☞ Utique Episcopi de jure communi possunt cum Clero, et Populo dies festos indicere in propria Diœcesi, ut compertum est ex textibus juris ab Auctore allegatis, et ut ostendunt Barbosa *de Offic. et Potest. Episcopi p.* 3. *allegat.* 105. *n.* 36., et Pignetellus *T.* 4. *Consult.* 105, Modo tamen, etsi talis potestas non sit illis ablata, nihilominus ab indictione sub præcepto novorum Festorum debent abstinere, prout illos monuit Urbanus VIII. in Const. incip. *Universa* 83. ubi hec habentur: *Ne autem dies festos a Locorum Ordinariis nimia aliquorum facilitate, aut populorum importunitate deinceps iterum multiplicari contingat, iidem Ordinarii in Domino moneantur, ut ad Ecclesiasticam ubique servandam æqualitatem, de cætero perpetuis futuris temporibus ab indictione sub præcepto novorum Festorum studeant abstinere.* Lege P. Lucium Ferraris verbo *Festa n.* 2.

Quid circa id possit laicalis potestas? IV. Facultas instituendi festa de præcepto non competit potestati laicali, ut docet S. Antonin. 2. p. tit. 9. c. 7. §. 1., quem sequitur communis, eo quod potestas laicalis nullam habeat in spiritualibus jurisdictionem; et deducitur ex capite *cum laicis* de rebus Eccles. non alien. et ex c. *decernimus* de judic., et ex c. *bene quidem.* Immo neque tota Communitas Cleri, et Populi potest talem obligationem sub præcepto inducere, nisi accedat consensus Episcopi; et proinde si consuetudo fuisset introducta, non obligaret sub præcepto, sine Episcopi assensu saltem tacito: sufficiet eutem ad illum præsumendum, quod tota Civitas, aut Diœcesis existimet esse sub præcepto, et Episcopus non contradicat. Quando autem Principes jubent, vel legem condunt, ut tali die subditi cessent a servilibus, et diem festum agant; peccabunt quidem subditi graviter, si deobediant, contra justitiam legalem, et obedientiam debitam Principibus, immo et contra charitatem proximi, si scandalum accesserit; at non contra Religionem.

Qualitates obligationis hujus præcepti. V. Præceptum Ecclesiæ servandi festa obligare sub mortali certius esse debet, quem quod ratione probetur, cum constet manifeste esse de re gravi, tum spectato fine intrinseco ipsius præcepti, qui est cultus Dei, tum materia præcepta, quæ declarabitur suo loco: tamen non defuerunt Theologi adeo animosi, qui ausi sunt docere: *Præceptum servandi festa non obligat sub mortali, seposito scandalo, si ubsit contemptus*, quam thesim reprobavit Innoc. XI. n. 52.

§. II. *De Personis, quæ tenentur Festa servare.*

Subditus a territorio egressus non tenetur ad festum locale servandum. I. NON pauca diximus circa hoc punctum tr. 1. c. 2. de leg. §. 8., nihilominus hic tanquam in propria sede de illis iterum breviter agendum occurrit. Et in primis, subditus Civitate, Territorio, aut Diœcesi egressus ob aliquod honestum motivum, non tenetur servare festum sui loci, docet communior, et meo videri probabilior, contra quosdam nostrates, et quidem graves. Deducitur primo ex c. *ut animarum*, §. *statuta* de constitut. in 6., ubi declaratur, illum non incurrere censuram per statutum latam ab Episcopo, qui extra terminum agit contra statutum, sed vel dumtaxat peccare ex alio capite, vel nullo modo, et non contra obedientiam Episcopo debitam: *Quia extra territorium jus dicenti non paretur impune*, ait Canon. Ratio autem est, quia hujusmodi statuta sunt localia, et afficiunt subditos non absolute, sed prout in loco existentes: unde quamvis subditus egressus, sit subditus illius Episcopi, non est subditus præsens, quem tantum afficiunt statuta localia, ad differentiam personelium, quæ comitantur subditum quocumque perrexerit.

Explicatur, et resolvitur objectio exeuntis in fraudem; et ad quid teneatur exiens? II. Opponcs: sequeretur, quod quis posset exire territorio in fraudem, quæ tamen nemini suffragari debet. Resp. negando deductum; et dicendo quod quando revera in fraudem exit, peccat: vere autem exire in fraudem est, exire solo motivo se subtrahendi a præcepto; quod subditum notabiliter dedecet; indicat enim voluntatem repugnantem præcepto, et nolentem se eidem subjicere, quod ut commodius et liberius faciat, exit loco. At quando exit ob aliquod aliud motivum vel necessitatis, vel invisendi amicum, vel etiam honestæ recreationis gratia; non exit in fraudem, sed ob motivum reddens suum exitum inculpatum. Si tamen exeat ipso die festo, tenetur primo mane Missam audire: et ratio urgentissima est; quia in eo loco tenetur audire Missam eo tempore, quo potest: neque de ipso verum est, quod tempus præcepti implendi duret usque ad meridiem, quia qui non habet aliud tempus, nisi v. g. usque ad horam, tenetur ea hora audire; sicuti qui existens in loco obligato, prævideret, se, post primam horam, totius diei reliquo impeditum iri ab audienda Missa, nonne teneretur illa prima hora audire? ita in casu nostro, ille egressurus invenitur subditus obligationi; non potest audire, nisi prima hora; igitur prima hora est eidem tempus determinatum satisfaciendi præcepto.

Advenæ aliquo tempore commorantes an teneantur? III. Certum est, quod illi advenæ, qui quamvis alibi domicilium fixum habeant, reliquo tamen tempore anni morantur in loco obligato, tenentur festis eo tempore occurrentibus; quia sicut hic inhabitandi modus sufficit ad acquirendum forum

competentem in ordine ad Sacramentorum usum. debet etiam sufficere ad subdendum Episcopo loci, et obligationibus loco affixis: est enim valde dissonans, quod non teneatur eo tempore vivere juxta leges illius loci; quod a scandalo vacare non potest. Tractus autem temporis requisitus, ut quis quasi domicilium acquirat, juxta Navarrum, sufficit, ut quis eo accedat animo diutius permanendi ad tempus etiam incertum, puta quousque perficiat negotium non adeo brevi expediendum, aut commorandi aliquo mense. Juxta Suarez autem, etiam minor tractus sufficit.

Advenæ recenter supervenientes an teneantur? IV. Juxta probabiliorem et communiorem advenæ pervenientes ad locum, ubi festum celebratur, et ibi aliquo die commoraturi, tenentur festum observare. Prob. primo ex c. *quæ contra* dist. 8., v. *aut peregrini*, ubi ex S. Aug. l. 3. Conf. dicitur: *Ut pactum inter se civitatis, aut gentis consuetudine, vel lege firmatum, nulla ejus, aut peregrini libidine violetur; turpis enim est pars suo universo non congruens.* Si igitur peregrinus ad id tenetur, multo magis advena ibi aliquandiu moraturus; et si peregrinus judicatur pars illius Communitatis, multo magis advena aliquo tempore inhabitaturus. Item ex cap. *Illa* dist. 12. v. *veniens*, ubi ex eod. Aug. Ep. 118. c. 2. sermonem habente de legibus, dicitur: *Nec disciplina ulla est his melior gravi, prudentique Christiano, quam ut eo modo agat, quo viderit Ecclesiam, ad quamcumque forte devenerit*: et subjungit responsum a S. Ambr. datum genitrici suæ Sanctæ Monicæ. *Ad quam forte Ecclesiam perveneris, ejus morem observa, si cuiquam non vis esse scandalo, nec quemquam tibi*; et c. 4. concludit, *violare quietem et pacem, qui hanc regulam non servat*: ex quibus omnibus nemo non videre potest, gravem inferri obligationem. Ratio etiam suadet: quia Episcopi locorum possunt hujusmodi advenas transgressores punire, et reapse puniunt, quando suorum statutorum transgressores esse probantur: atqui non est præsumenda in Episcopis tam frequens usurpatio jurisdictionis: signum ergo est, quod subduntur legibus loci: id namque est necessarium ad bonum Communitatis regimen, ad scandala evitanda, et ad prævertendas perturbationes. Immo si Princeps laicus potest juste constringere advenam ab observandas leges suæ civitatis; puta, arma non deferendi, ita postulante bono regimine Reipublicæ; cur id non poterit Episcopus respectu legum suarum ob altiorem finem? in cujus signum, si advena perpetret delictum aut reservatum, aut censura affectum in eo loco, nec absolvi potest, et censuram incurrit: sunt igitur subditi etiam pro audienda Missa. Et profecto recta obligationum distributio ita exigere videtur; nam si quando abest a suo territorio, legibus localibus ejusdem non tenetur, justum erit, ut teneatur legibus territorii, ad quod advenit: si enim in utroque festum ageretur, nec teneretur ex vi sui territorii, a quo abest, neque territorii, ad quod advenit, quia advena: quod igitur magis absonum ab æquitate?

Quid dicendum de aliis advenis? V. Conformiter ad illa, quæ diximus loc. cit. de legibus, advenæ transeuntes per loca, in quibus festum celebratur, si per aliquas horas ibi quiescant, ut commorentur, tenentur abstinere ab operibus servilibus; et si eis vacat, etiam Missam audire; sin autem, ab hoc actu præstando excusari poterunt: cum enim vacatio a servilibus sit negativum præceptum, patet, quod nullum afferre possit incommodum advenæ illi ad illud observandum: auditio autem Sacri, cum sit præceptum affirmativum, obligabit advenam discrete et habito respectu ad tempus, quo ibidem moraturus est; si enim mere transeat per territorium, patet, quod non tenetur desistere ab itinere, ut Missam audiat, nisi forte ibidem aliqua hora quiescat; qua tamen hora, si aliquod sibi necessarium personaliter expediendum occurrat, pro itinere prosequendo, non tenebitur, quia est eadem prudens ratio illum dispensandi: si pernoctet in loco, in quo celebrandus est dies festivus sequens, et sit discessurus summo mane, non tenebitur retardare iter, ut expectet horam celebrationi idoneam; secus autem, si ibidem moraretur aliquot horis matutinis, et sibi vacare possit audire Sacrum; quia tunc locum habent suntiva superius adducta.

✠ Relege quæ ad rem hanc superius tradita sunt, nempe *tr.* 1. c. 2. §. 8.

§. III. *De Operibus hoc præcepto vetitis.*

Quænam opera sint servilia? I. CUM Deus Lev. 23. jusserit de die festo: *omne opus servile non facietis in eo*; propterea docet S. Th. 2. 2. q. 122. a. 4. ad 3. *Quod triplex est servitus: una quidem, qua homo servit peccato, ... et secundum hoc omne opus peccati dicitur servile. Alia vero servitus est, qua homo servit homini: est autem homo alterius servus, non secundum mentem, sed secundum corpus; et ideo opera servilia secundum hoc, dicuntur opera corporalia, in quibus unus homo alteri servit. Tertia autem est servitus Dei, et secundum hoc, opus servile potest dici actus latriæ, quod pertinet ad Dei servitium: si autem sic intelligatur opus servile, non prohibetur in die Sabbati... Nullius spiritualis actus exercitium est contra observantiam Sabbati; puta, si quis doceat verbo vel scripto ... Sed alia opera servilia, quæ dicuntur servilia primo vel secundo modo, contrariantur observantiæ Sabbati, in quantum impediunt applicationem hominis ad Divina ... Opera enim corporalia ad spiritualem Dei cultum non pertinentia, in tantum servilia dicuntur, in quantum proprie pertinent ad servientes, in quantum vero sunt communia servis, et liberis, servilia non dicuntur.* Ex his habes notionem operum servilium diebus festis prohibiturum, quæ aut fiant lucri, aut recreationis gratia, semper sunt prohibita. Opera autem liberalia, quæ non ad corpus, aut ad corporale commodum collimant, hominique libero conveniunt, ut inde liberalia vocitentur, non sunt natura sua prohibita; quædam tamen eorum speciali jure prohibentur, ut paulo inferius videbitur.

An peccare sit opus servile vetitum hoc præcepto? II. Cum autem S. Th. inter opera servilia contraria observantiæ Sabbati recenseuerit peccatum, examinandum est, utrum revera sit opus servile vetitum, et proinde circumstantia in Confessione explicanda. Affirm. respondent graves Auctores Halensis, S. Bonav., Lyranus, Abulensis, Jo. Medina, Gabriel, Major, Angelus, Rosella, et ex nostris S. Antonin., et Catharinus, quos omnes citat, et sequitur Corduba in suo quæstionario, q. 6., addens insuper contrariam non esse tutam. Contrariam nihilominus tenent, nempe negativam, communius Auctores; et ex nostris quidem Cajetan. 2. 2. q. 122. super art. 4., et 1. 2. qu. 7.

super art. 1., et Summ. v. Festor. observatio, Victoria in summ. de Sacram. in tit. de conf. n. 199., Sotus in 4. d. 18. q. 2. a. 4., et l. 2. de just. q. 4. art. 4., Sylvester v. Dominica q. 8. §. 4., et v. Constantia §. 3., et v. Confessio qu. 1. §. 10., et in Rosa Aurea casu 63., ubi addit, *omnes viros doctissimos sui Ordinis ita sentire*: ex extraneis autem Almainus, Tabiena, Covarruvias, Navarrus, Suarez, et fere omnes istis posteriores. Fateor, quod si clara esset mens S. Doct., nullius auctoris habita ratione, illam pro decem millibus reputarem; sed quia concors fere omnium suorum discipulorum opinio declarat, illam esse aut alienam, aut ambiguam, propterea secundæ opinioni subscribo.

Resolvitur negative, et probatur primo ex S. Doctore

III. Et primo illam probo ex doctrina S. Th. in 3. Sent. d. 37. q. 1. a. 5. quæstiunc. 2. ad 2. *Dicendum, quod opera servilia mystice intelliguntur peccata, sed ad litteram* (præcepti) *opera servilia dicuntur, ad quorum exercitium servos deputatos habemus, in quibus debent artes mechanicæ dirigere, quæ a liberalibus distinguuntur.* Igitur juxta S. D. peccata non sunt opera proprie servilia, sed dumtaxat mystice; ac proinde non proprie et directe prohibita a præcepto isto. Item in 4. sent. dist. 32. qu. 1. a. 5. q. 2. docet: *Petere debitum in die festo non est circumstantia trahens ad aliam speciem peccati: unde non potest aggravare in infinitum.* Ex quibus verbis deducitur regula, (præscindendo a casu, super quem profertur, de quo nihil ad nos) quod circumstantia diei festi, non trahat peccatum in die festo commissum ad aliam speciem; quod non esset, si foret necessario confitenda. Quando igitur in loco superius citato enumerat peccatum inter servilia; loquitur in sensu mystico, et de servilitate mystica, et non proprie dicta, qualis vetatur ab hoc præcepto, et in ordine ad finem extrinsecum præcepti, ut ipse clare ratetur; *sed ad litteram* præcepti servile non dicitur. Cognovit ergo, servilitatem peccati non cadere sub prohibitione hujus præcepti.

Probatur ratione, et solvitur objectio.

IV. Ratio in Angelici verbis fundata idem evincit. *Ad litteram* (præcepti jubentis) *opera servilia dicuntur, ad quorum exercitium servos deputatos habemus, in quibus debent artes mechanicæ dirigere*: atqui peccatum ex se non est hujusmodi: nam plurima peccata sunt, quæ sunt propria dominorum, neque per artes mechanicas diriguntur; ergo non prohibentur hoc præcepto, quo vetantur opera servilia. Neque valet opponere, quod peccatum avertat a Deo; quia conceditur quod avertat a Deo, et negatur cum Cajetano suppositum, quod non avertere a Deo sit de substantia hujus præcepti, aut finis intrinsecus ejusdem, sed duntaxat de fine ejusdem extrinseco; finis autem extrinsecus præcepti non cadit sub præcepto, ut omnes norunt, et docet etiam S. Th. 1. 2. q. 100. art. 10. Ut autem id recte et clare intelligas, in quo tota consistit basis oppositæ opinionis. Finis præcepti cujuscumque duplex est, unus intrinsecus, alter extrinsecus; intrinsecus est de substantia præcepti, et cadit sub præcepto; extrinsecus est intentus quidem a legislatore, sed non cadit sub præcepto: in hoc præcepto finis intrinsecus est cultus Dei, non utcumque, sed cultus Dei determinato modo; nempe abstinendo a servilibus corporalibus, et, ex Ecclesiæ addito, audiendo devote Sacrum: qui igitur, hæc duo præstando, expresse non intenderet colere Deum, non obediret præcepto, quod est de cultu Deo dicto modo exhibendo. Finis extrinsecus est, ut, abstinendo a servilibus, fidelis faciliorem habeat aditum se conjungendi Deo: et hic non cadit sub præcepto: unde concedendo, quod peccatum avertat a Deo, conceditur quod opponatur fini extrinseco præcepti, et negatur, quod opponatur fini intrinseco, et substantiæ ejusdem, posito quod ille peccator abstineat a servilibus proprie et non mystice talibus; quod præstando, colit Deum modo ab hoc præcepto præscripto. Si reponas: vacatio a servilibus ordinatur ad conjunctionem cum Deo: distinguo: ordinatur ad conjunctionem cum Deo, tamquam ad finem extrinsecum præcepto, conc.; intrinsecum præcepto, nego. Si adhuc instes: peccatum impedit conjunctionem cum Deo; distinguo: conjunctionem intentam a fine extrinseco, conc.; intentam a fine intrinseco, nego. Conjunctio intenta a fine intrinseco præcepti est, ut conjungatur Deo, cultum eidem exhibendo determinato illo modo, abstinendo a servilibus corporalibus, et audiendo Sacrum. Ponamus hypothesim, quod qui, jam in mortali existens, abstineat a servilibus, et Sacrum audiat: et deinde toto die festo nihil aliud faciat, quam continuata peccata venialia, hic proculdubio Deo non conjungitur: quandoquidem peccata venialia, quamvis ex se gratia non privent, Deum tamen offendunt, tametsi leviter; hic igitur Deo non conjungitur; et alioquin est ab eo aversus ob anteriora peccata mortalia; nihilominus nemo illum condemnabit transgressionis hujus præcepti: en igitur, quomodo conjungi Deo est finis præcepto extrinsecus, et habetur præcepti adimpletio per abstinentiam a servilibus corporalibus, exhibendo Deo cultum per hujusmodi abstinentiam, et Sacrum pie audiendo.

Unde oriatur deformitas peccato die festi perpetrato?

V. Concedunt quidem Auctores nostri, quod circumstantia diei festi possit addere deformitatem peccato, non ex hoc præcepto, sed ex majori importunitate temporis; si enim nullum est tempus opportunum peccato, multo minus dies consecratus: et eo majorem deformitatem affert, quo sanctior; puta dies, in quibus præcipua celebrantur mysteria, quamvis non sint festivi, ut dies Cœnæ Domini, Parasceves etc., deformitas autem spectat ad speciem ingratitudinis erga Divina beneficia, non ad violationem festi, nec excedit culpam venialem magis, vel minus gravem.

✠ Ut gravissimæ istius controversiæ status in pleno lumine constituatur, quod nulli est obnoxium dubitationi, ab eo quod in disputationem vocatur in primis secernamus oportet. Itaque in comperto est apud omnes tum veteres, tum recentiores, peccata mortalia in diebus festis patrata graviora esse ob sacrati temporis circumstantiam; perspicuam quippe est quandam saltam irreverentiam sacrato tempori irrogare. Quare in hoc concertationis cardo volvitur, num festivi temporis circumstantia peccato mortali accedens, non tantum illud simpliciter aggravet, verum etiam ad aliam prorsus peccati speciem transferat ex necessitate in Confessione exprimendam; quemadmodum circumstantia Loci Sacri præstat, ut homicidium v. g. contrahat speciem sacrilegii. Tres hac de re sententiæ adhuc vigent inter Theologos. Plures non-

nullorum Patrum, antiquorum Theologorum, ac Conciliorum tum Provincialium, tum Diœcesanorum auctoritatibus præsertim fulti partem ajentem propugnant. Alii non contemnendis innixi argumentis negantem sustinent, iisque Auctor subscripsit. Quidam demum utramque opinionem conciliare studentes media via incedunt, asseruntque, non omnia peccata etiam mortalia tempus festum, sicut nec locum sacrum profanare; sed ea solummodo, quæ occludunt oppositionem specialem, vel afferunt impedimentum sanctificationi festorum, ut sunt ebrietates, rixæ, choreæ, impudicitiæ, fornicationes, adulteria, idque genus similia. Hæc dumtaxat prohiberi hoc præcepto, et mortali infici malitia contra Religionem contendunt; secus alia. Quid igitur in tanta opinionum varietate statuendum? Quænam ex relatis sententiis præferenda, et amplectenda? Hoc sane non leve negotium facessit. Si tamen quod ipse sentio aperire licitum sit, videtur D. Th. in Summ. Theol. quæ fuit postremum Opus ab ipso confectum, in ea fuisse sententia, quod peccata lethalia saltem quæ impediunt applicationem hominis ad divina, diebus festis commissa, ratione circumstantiæ sacrati temporis aliam contrahant speciem necessario in Confessione manifestandam. Integrum exscribamus S. D. textum, ut quæ fuerit ejus mens liquido pateflat. Itaque 2. 2. *qu.* 122. *a.* 4. *ad* 3. triplicem s. distinguit servitutem, nempe unam, qua homo servit peccato; alteram, qua homo servit homini, et tertiam, qua homo servit Deo. 2. censet, tertiam hanc servitutem non prohiberi in die Sabbati. 3. denique de duobus aliis servitutibus, hæc profert: *Sed alia opera servilia, quæ dicuntur servilia primo vel secundo modo, contrariantur observantiæ Sabbati, in quantum impediunt applicationem hominis ad divina. Et quia magis homo impeditur a rebus divinis per opus peccati, quam per opus licitum, quamvis sit corporale: ideo magis contra hoc præceptum agit qui peccat in die festo, quam qui aliud corporale opus licitum facit. Unde Augustinus dicit in lib. de decem chordis.* Melius faceret Judæus in agro suo aliquid utile, quam si in theatro seditiosus existeret. Et melius fœminæ eorum in die Sabbati lanam facerent, quam quod tota die in neomeniis suis impudice saltarent. *Non autem qui peccat venialiter in Sabbato, contra hoc præceptum facit; quia peccatum veniale non excludit sanctitatem.* Gemina habet idem S. D. in *Opusc.* 7. *in* 3. *Decal. præcept.* Ibi namque postquam recensuit opera servilia, quæ evitari debent die festo, hæc subjungit: *Quinto debemus cavere culpam .. Unde eum dicitur*, omne opus servile non facietis in eo, *potest intelligi de peccato. Et ideo contra præceptum hoc facit, quando in Sabbato peccat; quia operando, et peccando Deus offenditur.* Hucusque D. Th. Eodem igitur prorsus modo utrobique loquitur S. D. de opere servili, quo homo servit peccato, ac de opere servili, quo homo servit homini, ut intente relata ipsius verba perpendenti nitide patebit: unde sicuti opera servilia corporalia, quibus homo servit homini, vere contrariantur observantiæ Sabbati, in quantum impediunt applicationem hominis ad divina, ita ut qui ea exercet, violet Sabbatum; sic opera servilia, quibus homo servit peccato, videlicet peccata, saltem ea, quæ impediunt applicationem hominis ad divina, vere contrariantur observantiæ Sabbati, adeo ut Sabbatum, seu diem festum eapse profanet qui eadem perpetrat; ac proinde juxta mentem Angelici hujusmodi saltem peccata die festo commissa novam contrahunt malitiæ mortalis speciem contra Religionem in Confessione explicandam. Immo asserit apertissime S. D. magis contra hoc præceptum agere, qui hujusmodi peccata in die festo perpetrat, quam qui aliud corporale opus licitum facit. Quæ mihi verosimilia apparent, atque menti D. Th. magis consona ob oculos pono, sapientum tamen judicio eadem submitto.

Cæterum iidem ipsi DD. qui huic sententiæ adhærent, pro praxi monent vix ullum quoad præteritas Confessiones, ratione istius circumstantiæ sacrati temporis, injiciendum esse scrupulum. „ Neque vexandi sunt fideles, inquit Dan. Concina *Theol. Christ. t.* 5. *l.* 1. *diss.* 2. *c.* 2. *n.* 21. quod in præteritis Confessionibus hanc temporis sacri circumstantiam omiserint; quoniam in iis sumus, in quibus ignorantia excusare valet. Propterea sollicitandi minime sunt, ut totam vitam revolvant, ut examen generale instituant, quo valeant has circumstantias deprehendere; siquidem onus nimis grave foret, et plerumque spiritualem profectum impediret. Satis enim mihi esse videtur, si dum alia confitentur peccata, simul exponant, se elapso tempore, frequenter diebus sacris peccasse, nec debitum confitendi circumstantiam hanc cognovisse: quapropter se nunc de omnibus confiteri, et de omnibus peccatis diebus festis perpetratis se summopere dolere. Ut autem imposterum omnes evitent angustias, assuescant exponere statum propriæ conscientiæ, quomodo festa sanctificaverint, quem cultum Deo obtulerint, quæ crimina commiserint. Quid si hæc pœnitentes ignorant, Confessariorum est eosdem imbuere.“ Videatur et Petrus Colet *Instit. Theol. t.* 1. *tract. de pecc. p.* 1. *c.* 3. *a. p.* 1. qui post plura ad rem hanc ait: „ Addi forte potest, quod enm peccatum festis diebus commissum non impediat earum sanctificationem, nisi quatenus est opus quoddam servile, necessum non sit, ut explicetur circumstantia temporis sacri, nisi cum duratio actus peccaminosi ad eam accedit quantitatem, quæ sufficeret, ut serviliter laborans non impleret præceptum. Quia tamen, *subdit*, pejus est peccare, quam laborare, minus exigerem temporis in peccato ad violationem diei festivæ, quam in alio quocumque opere servili; “ Hæc circa involutam hanc controversiam leviter indicasse sufficiat. Qui plura desiderat, præcitatos adeat Auctores, qui eam fuso calamo versant, atque dissentiunt.

VI. Decoctionem ciborum, ait S. D. 2. 2. q. 122. a. 4. ad 4. *et alia hujusmodi*, non esse contra præceptum, ex consuetudine populi Christiani, non per derogationem legis, sed per communem interpretationem ejusdem, communiter asseritur. Quam consuetudinem extendi etiam ad cibos non necessarios, sed voluptuosos, et non modicum artificium requirentes, scribit Suarez c. 21. num. 4., nec non ad colligendos aliquos fructus, ut recentiores habeantur. Nihilominus statim monet sapiens, et cordatus Theologus: Hæc vero et similia extendenda non sunt, sed quoad fieri poterit, coarctanda ad eas res, quæ convenienter præcedenti die præparari non possunt, vel quia non commode conservantur, vel quia propter multitudinem populi non sufficiunt: et ita *Ciborum decoctio an liceat?*

regulariter non licet coquere panem in die festo; quia potest commodissime præveniri: ubi tamen id fieri non posset, vel propter populi multitudinem, vel quia dies festi continui multi sunt; tunc eadem die præparari posset, sicut et alii cibi. Hæc ille verbo tenus.

Incommodum vitare an licitum?

VII. *Quilibet tam servus, quam liber*, ait S. D. loco cit. *tenetur in necessitate providere, non tantum sibi, sed etiam proximo, præcipue quidem in iis, quæ ad salutem corporis pertinent; secundario etiam in damno rerum evitando, ... et ideo opus corporale pertinens ad conservandam salutem proprii corporis, non violat Sabbathum .... similiter nec opus corporale, quod ordinatur ad salutem corporalem alterius ... nec quod ordinatur ad imminens damnum rei exterioris vitandum.* Et hoc vel quia, ut docet Cajetanus in Commentario, desinunt esse servilia, eo quod necessitas efficit illa communia servis, et liberis, vel quia non prohibeantur præcepto.

Opera corporalia ad Dei cultum respicientia qualiter licita?

VIII. Opera servilia, et mechanica ad Dei cultum proxime respicientia, et de se ordinata, puta ornare, et scopare templum, candelabra, vasa etc. deferre, præcipue si præveniri non potuerint, non sunt in hoc præcepto comprehensa, eo quod Dei cultus immediatus illa excipiat: ita S. Th. loco cit. a. 4. ad 3. ex illo Matth. 12. *Sabbathis sacerdotes Sabbathum violant; idest corporaliter in Sabbatho operantur, et sine crimine, et sic etiam Sacerdotes in Sabbatho circumferentes Aream, non transgrediebantur præceptum de Sabbathi violatione.* Dixi, si præveniri non potuerint, quia si possent commode præveniri, non vacat a culpa veniali. Dixi, immediate respicientia Divinum cultum; quia quæ dumtaxat remote respiciunt, puta lapides colligere ad ædificationem Altaris, vel quidpiam simile, procuIdubio interdicuntur a præcepto. Quemadmodum etiam suere vestes pro indigentibus ob eleemosynam; quia nimis remote se habet a Divino cultu, et a proximi imminenti gravi necessitate.

Discutiuntur nonnullæ actiones.

IX. Ex regula a S. Th. tradita loc. cit., nempe: *Nullius spiritualis actus exercitium est contra observantiam Sabbathi; puta, si quis doceat verbo, vel scripto*: infertur primo, opera liberalia non esse prohibita, quamvis ob lucrum fiant; quia facere ob lucrum, non mutat naturam et speciem actionum. Neque, ad mathematicas discendas, est illicitum aliquam figuram calamo delineare; quia fit ad manuducendum intellectum ad vim demonstrationis percipiendam. Neque discere theoremata, et regulas artium mechanicarum, quia hoc totum est officium mentis (non autem licet regulas ad praxim deducere). Neque actio scribendi sive proprios, sive alienos conceptus, ut faciunt amanuenses pretio ducti, de quo aliqui dubitant; quia omnes sunt actus mentis, et locutiones scripto consignatæ, et prius mente conceptæ etiam ab amanuensi, quam scripto exaratæ. Immo Navarr. c. 13. n. 14. et alii id docent etiam de amanuensi non intelligente idioma, quod scribit; quia actio illius per se ordinatur ad aliorum mentem et intelligentiam, et non ad corpus: et in hoc vidimus a S. D. repositam distinctionem actionis, servilis a liberali. Transcribere autem vetitum reputat Cajet., sed pace tanti Doctoris, parum consequenter; eadem enim omnino videtur esse ratio transcribentis, ac prælictorum; quandoquidem etiam transcribere est opus mentis, et locutio quædam manu exarata eorum, quæ audit ex scripto alterius; sicut enim scribens loquitur scripto, ita transcribens audit et repetit audita per scriptum: eo vel magis, quia semper aliquis mentalis proventus eidem resultat; et id est verum quamvis transcribat ob stipendium.

Resolvuntur objecta circa transcriptionem.

X. Duo opponit Cajetanus; primum, transcribens, non intelligens quod transcribit, ita se habet sicut formans et pingens characteres, quod certe non est licitum. Sed nego, quod ita se habeat; quia effingens characteres ab exemplari, illud imitatur omnino materialiter et mechanice; non ita transcribens, qui transcribendo, intendit exprimere scripto sensa alterius mentis, eademque signo sensibili consignare, ut ad aliorum mentes erudiendas deserviant; quemadmodum enim hic est finis scribendi, ita et transcribendi: proinde non imitatur exemplar dumtaxat materialiter, sed quatenus est significativum; neque conatur imitari figuram materialem, sed conformare sensa sensibus, et significationes significationibus: et hac ratione illicitum redditur die festo imprimere, et ordinare characteres, eo quod talia agens, mechanicum agat; non enim operatur, ut locutionem locutioni conformet, et signa intellectus aliis signis ejusdem; sed scopus illius est, imprimere figuras illas chartæ, quemadmodum si imprimeret quamcumque aliam imaginem, et figuram, vel sigillum ceræ: unde respectu ipsius de materiali se habet, quod signa illa sint significativa, mentisque conceptus. Secundum, quod opponitur a Cajetano, est: opus phrygium, nempe acu pingere, italice *ricamare*, et penicillo pingere, est servile; igitur etiam transcribere. Resp. concedendo juxta communiorem et probabiliorem antecedens; et negando consequentiam, et paritatem; quia pingere tam acu, quam penicillo, etiamsi fieret intuitione pia donandi Ecclesiæ, reputatur servile; etenim quamvis procedat a mente, procedit tamen tamquam artefactum quoddam conforme idolo in mente formato; sicut statua, domos, altare etc.; et finis intrinsecus est conformare rem artefactam rei materiali veræ; unde totum est mechanicum. Transcriptio autem fit ad exprimendos conceptus mentis, ratiocinia, judicia etc., et inde ejus finis intrinsecus est spiritualis, nempe instruere mentem, docere, loqui scripto etc. quod totum liberale est.

Fingere disponere, ordinare, imprimere characteres.

Opus Phrygium, nec non pingere penicillo.

Cl. Sylvius in 2. 2. *q.* 122. *art.* 4. posteaquam statuit scriptionem, ac etiam transcriptionem, quæ fit gratia juvandæ memoriæ, vel causa addiscendi, docendi, concionandi, disputandi, patrocinium præstandi, licitam esse, cum sit species quædam locutionis; ac proinde opus ad liberos, ac ingenuos pertinens, non autem proprium servis, inquirit, *num licita sit transcriptio, quæ fit ab iis, qui mercede sunt conducti?* Et circa hanc difficultatem, quam non omnes Theologi uno modo resolvunt, sic mentem suam aperit ipse: „ Quamvis, *inquit*, opus quod de se non est servile, non ex eo transeat in servile, quod fiat ob lucrum vel mercedem; non videtur tamen admittendum, quod nulla transcriptio sit aliquid servile. Qui enim officium transcribendi exercent velut artem aliquam, merito videri possunt facere opus servile, non quia transcribant propter lucrum, sed quia servorum videtur tale officium exercere; cum non sint domini, sed amanuenses et famuli, qui ad officium transcriptionis deputantur. Eadem ratione non videntur a violatione

diei Dominicæ immunes famuli consiliariorum, advocatorum, et similium, si magnam talis diei partem insumant in describendis processibus, computibus, et aliis hujusmodi, quæ sunt mere profana. Qui vero non ut officium exercentes, sed solum tamquam rogati describunt conciones, lectiones, et similia; quamvis ob mercedem faciant, excusari posse videntur, sive quia non serviliter agant, sive quia necessitas, vel justa aliqua causa postulet, ut diebus Dominicis transcribant. " Hactenus ille. Sententiam hanc plures ante ipsum adoptarunt, et docuerunt.

Iter agere. XI. Iter agere, secundum se acceptum, non est prohibitum: cum non sit servile, sed commune omnibus, famulis, et liberis: ita communior; et constat ex consuetudine a nullo Superiore reprehensa. Dixi, secundum se acceptum; quia si iter associetur alicui actioni servili, puta imponendi onera jumentis, eadem exonerandi etc., fatentur omnes esse servile, et vetitum; quapropter, nisi evidens necessitas, vel materiæ parvitas excuset, erit peccatum grave; et circa hoc animadvertere debent vectores curruum, et jumentorum mercibus onustorum, quod juxta Cajetanum, Navarrum, et alios, iter inchoare sit abusus prohibitus, nisi forte ducantur animalia de uno loco ad alterum jam exonerata, quod esse videtur quoad substantiam itinerari. Quod si iter ante festum fuerit bona fide inchoatum cum dictis oneribus, excusari poterunt vectores, vel ob necessitatem, publicamque utilitatem, vel ad evitandum grave nocumentum, quod ex retardatione itineris incurri posset: unde concludit Suarez; et ideo consuetudo hanc etiam excusationem approbavit.

Saltare, canere, instrumenta pulsare. XII. Saltare, instrumenta pulsare, canere diebus festis, non esse opera servilia, cum non sint propria servorum, sed liberis communia, censet Cajetanus, Sotus, Medina, Navarrus, Suarez, et alii; et quamvis saltatione non modica agitetur corpus, id fit ad levandum animum. Cæterum saltare ex alio capite potest esse vetitum diebus festivis, et grave peccatum, aut ob prohibitionem Superioris, aut ob scandalum, quod non raro creatur. Quamobrem in pluribus regionibus saltationes a Conciliis in festo prohibentur: ita a Conc. Tolet. 3., can. 23., a Mediol. 3., tit. 1., a Turon. an. 1593., tit. de festor. cultu, a Bituricensi an. 1583. can. 6., ab Aquensi an. 1585., a Rothomag. an. 1681. sub eod. tit. de festor. cultu.

Venari, piscari, et aucupari. XIII. Venatio, piscatio, aucupatio de se sunt servilia et mechanica, cum sint actiones mere corporales, ex se primario ad utilitatem corporis ordinatæ, et de se inspicientes solum opus corporeum: unde nisi excuset materiæ parvitas, sunt mortalia. At inquies: Durus sermo; non licebit igitur recreationis gratia, et solius relaxandi animi motivo in illis se exercere? Respondet communis, quod profecto si magnus apparatus, et labor impendendus sit in delatione et præparatione instrumentorum, si intervenire debeat venatorum tumultus, ut contingit in venatione ferarum, et piscatione maritima, omnia recensita præceptum graviter violant, idque sentiunt etiam benigniores Theologi. Si autem fiant quiete, sine tumultu, aut magno apparatu, ut fieri solet in aucupio, aut piscatione hamo facta solius recreationis gratia, non videntur prohibita, dicit Suarez c. 28. n. 5. Ut consoleris, afferam tibi hujus pii et docti Theologi verba: Si aliqua venatio recreationis gratia excipienda est, per modum excusationis eximenda est; non quia per se servilis non sit, et prohibita, erit autem excusatio prima, ob levitatem materiæ, et ex quadam morali necessitate ad evitandum vel otium, vel pejora opera; et quidem si venatio esset moderata, et quidem solum a prandio per duas, aut tres horas, mihi non displiceret excusatio. Tamen quia difficile est damnare illos omnes, qui majorem sumunt licentiam; ideo potest addi alia excusatio ex consuetudine, quæ potest legem remittere, quæ videtur in hac parte prævaluisse, scientibus et tolerantibus Pastoribus Ecclesiæ, quamvis forte introducta fuerit ex apprehensione, et vulgi æstimatione, quod venatio nobili modo exercita non reputetur opus servile, neque inde scandalum sumant, etiamsi in die festo fiat. Hæc ille.

Militiam agere. XIV. Militiam agere die festo prohibetur hoc præcepto; quia quamvis militiam dirigere sit opus liberale, congredi tamen, et pugnare est opus de se servile; consistit enim in usu membrorum corporis, et armorum. Quia tamen captare occasionem victoriæ opportunam, multum pendet a circumstantia temporis; propterea pugnare, nedum se defendendo, ut supponitur, sed etiam aggrediendo, censetur dispensatum in c. *licet* de treuis. Unde consuetudo invaluit, quod etiam tempore pacis fiant festivis diebus quædam exercitationes militares, quæ multoties fieri nequeunt diebus ferialibus: eo vel magis, quia hujusmodi exercitationes magis accedunt ad opus liberale, quibus erudiuntur homines ad prælium.

✠ Legatur D. Th. 2. 2. *q.* 40. *a.* 4. et videantur quæ ad rem hanc docet Auctor supra, videlicet *tr.* 4. *c.* 9. §. 4. *n.* 23.

Actiones forenses XV. Quædam actiones non serviles jure speciali prohibentur: hæc sunt 1. actiones judiciales forenses, quæ cum aliquo strepitu fiunt, et vocitantur *strepitus judicialis*; nempe reum citare, testes examinare, processum formare, exigere juramentum judiciale, instrumenta exhibere, proferre, et multo magis, exequi sententiam, aliæque consimiles: ita ex c. 1. et ult. de feriis, et ex Constit. S. Pii V. *Cum primum etc.* 2. Mercaturæ, idest contractus emptionum, venditionum, locationum, permutationum; nisi excuset consuetudo approbata, aut juxta necessitas. Addit Cajetanus; nunquam fuisse prohibitum die festo emere necessaria ad victum illius diei; sed alii id moderantur, idest nisi ante festum procurari nequiverint: et profecto in quibusdam civitatibus comestibilia nonnullorum generum in festis publice ex consuetudine venduntur, quidquid Superiores, ad quos spectat, quidquam dicant. *Mercaturæ, et Nundinæ.* Specialiter tamen prohibentur Nundinæ publicæ, quæ aliquoties in anno fieri consueverunt, quo advehuntur variæ merces cum magno hominum concursu; nec non mercatus, qui aliquoties in hebdomada fieri solent. Cajetanus tamen, et Navarrus putant, Nundinas solemnes excusari ob consuetudinem jam possidentem, variæque afferuntur congruentiæ hanc consuetudinem cohonestantes. Monent Auctores, consuetudinem non esse introducendam, ubi non est, neque ampliandam, ubi viget.

* Ad Mercatum, Nundinasque quod spectat, S. P. Bened. XIV. duas edidit Constit. In prima,

quæ incipit *Paternæ Charitatis*, statuit, Senogalliensium Nundinarum tempore abstinendum esse diebus festis ab operibus servilibus: in altera vero, cujus initium est *Ab eo tempore*, hæc Antistitibus significanda censuit: 1. *Mercatus et Nundinas festis diebus non licere.* 2. *Antiquum profecto esse abusum Mercatuum, itemque Nundinarum iisdem diebus.* 3. *Ecclesiasticis legibus quovis tempore illas fuisse vetitas.* 4. *Hujusmodi justas, sanctasque leges caruisse effectu.* 5. Tandem. *Quia*, ait, *malum universale est, ac alte radices egit, est opus prudentia et maturitate, ne fructu careat medela, ac vulnus exasperet. Quod possumus*, subdit, *exigendum est, non quod optamus. Admonitionibus proinde uti potius videtur, quam minis: et si minæ quandoque intententur, servandum est exacte monitum sapientissimum S. Augustini in Epistola* 22. *ad Aurelium Carthaginensem Episcopum*: Si quid minamur, cum dolore fiat, de Scripturis comminando vindictam futurorum; ne nos ipsi in nostra potestate, sed Deus in nostro sermone timeatur etc. Præfatæ Constit. habentur *t.* 1. *Bull.* ejusd. Pontificis *n.* 105. et 144. *pag.* 378. et 582. *Edit. Rom.* 1746.

§. IV. *De causis excusantibus opera servilia in Festo.*

Causæ excusantes ab agendo serviliter in die festo, et primo necessitas.

I. CAusæ excusantes opera servilia in festo facta, sunt: Necessitas, Pietas, Charitas, Consuetudo, Dispensatio. Necessitas propria, aut aliena, sive spiritualis, sive temporalis, quæ præveniri non potuit, quando nempe absque gravi damno opus servile omitti nequit, neque differri: ex c. ult. de feriis. Debet autem necessitas esse certa; si enim esset tantum dubia, est petenda licentia a Superiore: immo etiam quando esset certa, et actio servilis esset publice facienda, ad obmurmurationes evitandas. Hic solent excusari pauperes, qui sine scandalo laborant; quia alio modo familiam alere non possunt. Item famuli, et ancillæ, qui jussu dominorum laborare compelluntur, nec omittere possunt, absque gravi suo detrimento: qui consulendi erunt, ut sibi de alio hero provideant. Item operarii illi, qui totis diebus profestis tenentur pro suis heris laborare, quia aliunde familiam alere nequirent, in diebus festivis, quibus duntaxat eis vacat, suas vestes resarcirent occulte, et semoto omni scandalo. Item si uxor compellatur a marito laborare, quem placare non potest; et prævidet, nisi obediat, gravia dissidia exoritura. Item agricolæ, qui ob diuturnas pluvias, aut quæ superventuræ prævidentur, congregant fœnum, segetes etc., ne pereant: consultum tamen est, licentiam a Parocho obtinere. Item operarii illi, quorum opera semel cœpta interrumpi non possunt sine periculo gravis damni; hi sunt vitrarii, salinarii, nautæ etc. Quidam excusant sartores, qui cœptas vestes finire non possunt tempore nuptiarum, exequiarum etc. nisi die festo laborent: hoc puto verum, si id per accidens eveniat: si autem sæpe hanc obligationem sibi assumant, dandi vestes tali die; eos minime excusari censeo cum gravibus Auctoribus; quia in contrahendis hujusmodi obligationibus, tenentur rationem habere ad festa occurrentia, et, his servatis, tempus tradendi vestes sibi præscribere; ne in necessitatem laborandi diebus festivis se ultro conjiciant.

II. Pietas respicit cultum Dei, et de hac satis diximus in §. præc. n. 8. Charitas respicit proximum; et etiam de hac dictum fuit in laud. §. praeced. n. 7. Consuetudo ab Episcopis tolerata, et permissa, efficit, ut opera quædam servilia exequantur: ut vidimus in laud. §.: quæ consuetudines, cum variæ sint, et circa varias actiones, juxta diversitatem regionum, videat unusquisque quod sibi ex consuetudine licere possit. Dispensatio pertinet ad Pontificem pro tota Ecclesia: ad Episcopum pro Diœcesi: et ad Parochum pro sua Parœcia in casu non facilis accessus ad Episcopum.

Quid quoad pietatem et charitatem? quoad consuetudinem, et dispensationem?

Quæres 1. an Barbitonsores valeant licite diebus festis artem suam exercere, seu barbam radere, et caput tondere?

Resp. Plura ut certa supponunt, ac præmittunt PP. Salmant. *Tr.* 23. *c.* 1. *punct.* 14. §. 3. *n.* 341. *Non loquimur*, inquiunt, *quando agricolæ pergunt ad locum, ubi est Barbitonsor, quia tunc certum est, posse illis barbam radi ob necessitatem, et quia alio die commode accedere non possunt, ne operas suas cogantur deserere. Nec loquimur quando Barbitonsor solet e contra diebus festis accedere ad tondendos agricolas ad locum, in quo ipsi resident, quia tunc adest necessitatis causa. Si vero Barbitonsor resideat in loco, ubi agricolæ habitant, licet Sanchez* t. 2. Consil. l. 5. c. 2. dub. 21. n. 6. *dubitare videatur, tamen credimus posse eorum barbas radere, quia alii diebus commode id fieri non potest, tum ob penuriam Barbitonsorum; tum quia suas operas deserere cogendi ob id non sunt; tum quia adest jam consuetudo legitime introducta. Nec loquimur quando unam aut alteram barbam radunt, quia excusantur ob materiæ parvitatem. Nec quando tondunt aliquem itinerantem, aut peregrinum, vel qui celebraturus est nuptias, vel avium pastores; quia adest necessitas, et alias materiæ parvitas dabitur. In his omnibus casibus, subdunt, ob rationes allegatas conveniunt Auctores, excusari Barbitonsores, et eos, qui ab eis barbam radere postulant.*

Quod ergo in controversiam vocatur, est, an Barbitonsores possint licite diebus festis omnes promiscue ad suam officinam accedentes tondere, vel eos, quorum barbam jamdiu radere consueverunt, etsi ad hoc opus sit majorem diei partem insumere? Partem ajentem propugnant nonnulli ob consuetudinem, quam existimant legitime invectam. Alii communiter, quibus et iidem Salmant. subscribunt, oppositum sustinent, asseruntque talem consuetudinem nullibi esse receptam; quin potius semper reprehensam a Prælatis, Confessariis, et Viris doctis. Profecto eam improbavit S. P. Jo. XXII. in litteris ad Philippum V. Galliarum Regem datis ann. 1315. ut videre est apud Odoricum Raynaldum ad eundem an. n. 4. *Illud sane*, inquit, *quod inolevisse in illis partibus dicitur, ut videlicet passim in quandam divinam irreverentiam ..... die Dominico radendis, ac tondendis barbis, atque capitibus intendatur, te dissimulare non licet, cum dies illa Divino cultui specialiter dedicata talibus profanari non debeat etc.* Legatur *Instit.* 43. Em. Card. Lambertini, postea S. P. Benedict. XVI. *a. n.* 1. *usque ad* 9. ubi materiem hanc fuso calamo discutit.

Quid igitur asserendum de iis Barbitonsoribus, qui nisi artem suam exerceant festis diebus, et clientes suos amittunt, et lucri jacturam faciunt? damnandine erunt ut rei lethalis criminis?

Absoluta responsio vix dari potest, ait P. Daniel Concina Theol. Christ. t. 5. l. 1. diss. 2. c. 8. n. 9., *sed ex multis circumstantiis quid faciendum sit, pendet. Qui ob solum lucri aviditatem eis diebus artem exercent, damnandi sunt. Qui olendæ familiæ necessitate cogente, laborant, tolerandi et admonendi, ut majori qua possint cautela id faciant, ut Missam audiant, Vesperis et divinis laudibus, quoad fieri potest, intersint. Verum majoris culpæ*, subjungit, *sæpius rei sunt ipsi homines tondendi, qui nulla necessitate coacti, sed ob solam vanitatem, ut se magis comptulos & ornatulos prodant solemnioribus diebus, tempore dumtaxat sacro Borbitonsores adeunt, et profestis diebus perpetuo diffluunt otio, vel ludis rebusque ineptis vacant. Isti sane excusari nequeunt, reique sunt: tum quod ipsi peccent; tum quod aliis peccandi occasionem præbeant, pravumque abusum, et scandalum foveant.* Sic quidem præcitatus Theologus.

Quæres 2. Quotum tempus requiratur, ut censeatur quis lethaliter peccare exercendo servilia vel vetita diebus festis?

Resp. Dari parvitatem materiæ seu temporis a gravi festorum violatione excusantem eos, qui in iis servilia, vel vetita exercent, inconfesso est apud omnes. Quamobrem si mulier in die festo aliqua puncta consuat, etiam causa justa sublata, graviter non peccat. Dicimus graviter non peccare, quis a levi seu veniali culpa excusari non potest, eum vere in materia levi præceptum infringat, nulla causa ad id cogente. Si tamen cum materiæ levitate, inquit Suarez *t. 1. de Relig. l. 2. c. 31. n. 2.*, simul concurrat aliqualis necessitas, licet magna non sit, facile poterit etiam a veniali culpa excusari. Tota igitur difficultas est in assignando quotum tempus requiratur, ut censeatur quis lethaliter peccare exercendo servilia, vel vetita diebus festis. Circa hoc magnum adhuc viget inter Theologos dissidium. Septem sententias referunt PP. Salmant. t. 5. *tr.* 25. *c.* 2. *punct.* 14. §. 1. n. 319., et 320. Non vacat singulas, quarum aliquæ profecto laxissimæ sunt, ideoque a gravioribus Theologis omnino improbantur, ob oculos ponere. Iidem Salmanticenses tandem adhærent opinioni, quæ statuit, quod quamvis laborare minus quam duas horas non sit mortale; attamen si duabus horis quis in festo labori incumbat, absque dubio mortaliter peccet. Et hæc tamen nobis laxa nimis apparet. Nam si jure meritoque mortale reputatur, si duarum horarum spatium sive continenter, sive interrupte in operibus servilibus impendatur, cum revera sit tempus notabile, mortale quoque ob eamdem rationem existimandum erit spatium unius horæ cum tribus quadrantibus; et tamen in tali casu laboraret qui minus quam duas horas. Quid igitur in tanta opinionum varietate asserendum? Magis nobis arridet sententia Suarezii *loco supra cit.* In primis, ut nimis rigorosam rejicit ipse opinionem illorum, qui sentiunt lethaliter delinquere qui unicam integram horam in operibus servilibus die festo insumit: quia, *ait*, respectu totius diei pars vigesima quarta non apparet nimia, nec multum impedire finem præcepti, qui est cultus Dei. Deinde prudenti arbitrio hoc existimat relinquendum: nam considerare oportet, *subdit*, qualitatem, et laborem operis. Duo itaque certa videntur circa hanc difficultatem: 1. laborem servilem per duas integras horas absolute, et quocumque circumstantiarum respectu præciso, materiam esse gravem, ac mortale peccatum, ut communior sententia docet. 2. laborem servilem per unicam solum integram horam materiam esse levem, et veniale dumtaxat peccatum. Dubium autem est, quodnam sit spatium temporis leve vel grave intra duas horas. Dum igitur pius, doctus, ac prudens Confessarius in pœnitentem incidit, qui die festo supra horam laboraverit, attente perpendat laboris qualitatem, et personæ statum, nempe necessitatem, finem, paupertatem; iisque mature perpensis, decernat, quid magis consentaneum indicaverit, seu judicium efformet, num peccatum mortale commiserit, vel veniale. Ex iis sane, aliisque circumstantiis melius, quam ex uno vel altero plus minusve quadrante qualitas culpæ gravis, vel levis colligenda est, quidquid in oppositum sentiant Salmanticenses, qui laudati Suarezii consilium immerito carpunt ut incertum, pluribusque laxitatibus obnoxium.

Animadvertendum autem cum P. Antoine *tr. de Virt. Relig. c. 2. resp. 2. ad q. 1.* in mercato, et præsertim in placito, materiæ quantitatem non solum ex quantitate temporis, sed ex qualitate operis desumendam. Sic brevis agitatio litis in re magni momenti, et prolatio sententiæ, est gravis culpa.

CAPUT II.

De Sanctificatione Festorum quoad opera pia imposita.

§. I. *De obligatione, et modo audiendi Missam.*

I. Ecclesiæ præcepto tenentur sub mortali fideles diebus festivis audire Missam, et quidem integram ex c. 63. de consecr. dist. 1. *Missas totas sæ audire.* Excusat tamen a mortali, sicut et in aliis præceptis, parvitas materiæ, quæ a multis esse censetur, dum quis non interest ab initio usque ad Epistolam inclusive (alii magis pie ajunt usque ad Epistolam exclusive), modo deinde usque ad finem intersit; vel eum interfuisset ab initio usque ad Communionem, si postea abeat. Necessaria est assistentia Consecrationi, et Consummationi, quarum alterutri si desit assistens, non satisfacit, quia sunt partes potissimum, ac præcipuæ celebrationis; in illa quippe essentia consistit Sacrificii; ista vero saltem ad ejus integritatem ac complementum substantiale spectat. Missa audiri debet ab eodem Sacerdote, neque satisfacit, qui illam audit a duobus simul celebrantibus secundum diversas medietates, vel sibi succedentibus; non primum, quia extat thesis ab Innoc. XI. damnata num. 53. *Satisfacit præcepto Ecclesiæ de audiendo Sacro, qui duas ejus partes, immo quatuor simul a diversis celebrantibus audit*: non secundum, quia revera neque in hoc casu neque in primo auditur Missa, quæ est quoddam totum successivum constans suis partibus successivis, quod non verificatur de Missis aliquo ex his modis auditis. Qui autem totam audire non potuit, audiat eam partem quam potest. *Obligatio Missæ audiendæ ab eodem Sacerdote.*

* Præceptum audiendi Missam diebus Dominicis, aliisque festis comprehendit fideles omnes utriusque sexus, rationis usum adeptos, non legitime impeditos, cujuscumque sint status et conditionis, etiam Religiosos, et Sacerdotes, quando non celebrant, ut Ecclesiæ sensus, praxis, et consuetudo testatur. Di-

ximus *fideles omnes utriusque sexus*; quippe infideles non baptizati cum legibus Ecclesiæ subjecti non sint, ad Missam audiendam non teneotur; et ob eamdem rationem nec Catechumeni obligantur ad partem Missæ ante Offertorium: cui possunt interesse. Diximus ulterius *fideles omnes rationis usum adeptos*. Nam excluduntur 1. pueri ante septennium, vel potius ante usum rationis, qui aliis serius, aliis ocyus advenit, cum ante usum rationis capaces non sint assistendi Missæ præsentia humana. Diximus de industria *ante septennium, vel potius ante usum rationis*: quia si alicui ante septennium perfectus rationis usus illuxerit, ad præceptum adimplendum tenebitur, ut probant PP. Salmant. *tr.* 38. *c.* 1. *punct.* 9. §. 1. *n.* 152. Immo Suarez *t.* 3. *in* 3. *p. disp.* 88. *sect.* 4. advertendum censet, in hujus præcepti executione nullam esse occasionem differendi executionem ejus, quamprimum probabilia signa appareant discretionis et rationis usus. Monet vero justissime S. Antonin 2. *p. Sum. tit.* 9. *c.* 10. §. 1. quod a tenera ætate pueri a parentibus inducantur, et deferantur ad assistendum Missæ, ut sic hanc legem assuescant observare. Sed hoc consilium tantum est, non præceptum. Pueri autem completo septennio, quamquam mysterium non assequantur, sintque adhuc nimium rudes, nihilominus præcepto hoc ligantur, ut asserit P. Concina *t.* 5. *diss.* 3. *c.* 1. *n.* 3. Excluduntur 2. perpetuo amentes, cum et ipsi humano modo assistere Sacrificio nequeant. Diximus *perpetuo amentes*; etenim qui ad tempus dumtaxat delirant, excusantur solum, dum delirio rapiuntur; sicut et ebrii tantum eximuntur ab obligatione, dum ebrietate completa opprimuntur. Legantur quæ habet Auctor *tr.* 1. *c.* 2. *de leg.* §. 8. *n.* 4. 5. *et* 6.

Ad satisfaciendum autem huic præcepto sufficit audire quamcumque Missam, a quocumque Catholico Sacerdote, in quacumque Ecclesia, et in quacumque hora intra tempus, in quo juxta Ecclesiæ præscriptum potest Missa celebrari; dummodo tamen integra Missa audiatur.

Sufficit 1. audire *quamcumque Missam* sive solemnem, seu cum cantu, sive privatam, seu quæ sine cantu celebratur, sive propriam, sive de tempore, sive de Sanctis, sive votivam, sive de Defunctis, et in quocumque idiomate sive Latino, sive Græco, sive Syriaco, sive Illyrico etc., et quocumque ritu ab Ecclesia Romana approbato, quemadmodum communiter tradunt DD.

2. A *quocumque Sacerdote Catholico*, qui tamen non sit excommunicatus vitandus, seu aut nominatim denuntiatus, aut publicus Clerici percussor. Quare si alius non foret Sacerdos, nisi excommunicatus vitandus, qui die festo celebraret, Missa potius omittenda esset, quam cum ipso in divinis communicandum. Ad rem hanc hæc habet Auctor *Theol. Mor. ad usum Semin. Petrocor. t.* 3. *l.* 1. *tr.* 4. *de Euch. c.* 11. *in resp. ad. q.* 3. Post relatam doctrinam, quam tradit D Th. 3. *p. q.* 82. *a.* 9., subdit: » Non eadem tamen semper fuit Ecclesiæ disciplina. Olim siquidem scandalosi, et publice mali Sacerdotis Missam vitare jubebat, ut patet ex variis Canonibus: *Nullus Missam audiat Presbyteri, quem scit concubinam indubitanter habere, aut subintroductam mulierem*, inquiunt Nicol. V. et Alex. II. *c. Nullus*, et *c. Præter*, *dist.* 32. A tempore vero conciliorum Constanl., et Basil. malorum Sacerdotum Missas audire, aut ab iis Communionem recipere nemo prohibetur, nisi sint excommunicati, suspensi, vel interdicti denuntiati, vel notorii Clerici alicujus percussores. Monet tamen Estius *in* 4. *dist.* 13. §. 1., quod hujusmodi criminosi Sacerdotes scandalose viventes, licet ab Ecclesia tolerati, plerumque a fidelibus vitandi sunt, dum non urget audiendæ Missæ, vel Communionis accipiendæ præceptum: tum ne mormo contagio inficiantur; tum ut illi ipsi confundantur de vita sua mala, et ad Dominum per veram pœnitentiam convertantur.“ Legatur etiam Suarez *t.* 3. *in* 3. *p. disp.* 88. *sect.* 6.

3. *In quacumque Ecclesia*. Non enim necesse est ad satisfaciendum præcepto Missam audire in propria Parochia, sed satisfit audiendo illam etiam in Parochia aliena, vel in Ecclesiis Regularium, ut Leo X. in Bulla *Intelleximus* ann. 1517. Pius V. in Bulla *Etiamsi mendicantium* ann. 1567. et Clem. VIII. in Brevi, quod incipit *Significatum* ann. 1592. dato ad Nuntium Apostolicum, declararunt. Immo præcepto faciunt satis qui Missam audiunt in Oratoriis sive Sacellis erectis in Palatiis Episcoporum, aut in Conventibus Regularium, vel in parvulis illis Ecclesiis, quæ januam habent publico ingressui, et communi viæ expositam, aut in Cappellis a Missionariis privilegiatis certo loco erectis. Videatur S. P. Bened. XIV. *de Synod. Diœc. l.* 11. *c.* 14. *a. n.* 7. *usque ad* 10. in quo concludit, integrum hodie omnibus esse in qualibet Ecclesia, modo non sit Cappella, seu Oratorium privatum, sacris Mysteriis interesse, quia contraria consuetudine, in toto orbe Christiano recepta, derogatum est præcepto audiendi Missam Parochialem. Quinam autem satisfaciant, audiendo Missam in Oratoriis privatis in domibus sive Clericorum sæcularium, sive Laicorum extantibus, distincte exponit Auctor *t.* 2. *in Append. de Privil. audiendæ et celebr. Missæ in Oratoriis privatis* §. 13. 14. *et* 15. Etsi autem hucusque dicta indubia sint; verumtamen sedulo meminisse oportet eorum, quæ laudatus Clem. VIII. *in præcitato Brevi* subjicit: *Ipsis vero privilegiatis*, ait, *eadem auctoritate* (Apostolica scilicet) *præcipimus, ut in Concionibus, et Catechismis populum ipsum tum ad reverentiam Parochorum, tum ad eorum Missas, præsertim Dominicis, et aliis solemnibus festis diebus audiendas, tum ad decimas, resque alias Ecclesiis debitas solvendas, frequenter moneant et adhortentur.* Quæ consentanea sunt verbis Conc. Trid. *Sess.* 22. *in Decr. de observ. et evit. in celeb. Missæ*; *et sess.* 24. *cap.* 4. *de reform.* Legatur P. Renatus Hyacinthus Drouven *de Re Sacram. t.* 1. *l.* 5. *q.* 10. *q.* 3. *et seq.* ubi ad rem hanc plura habet.

4. *In quacumque hora intra tempus, in quo juxta Ecclesiæ præscriptum potest Missa celebrari.* Circa quod videantur quæ docet Auctor *t.* 2. *tr.* 14. *c.* 3. §. 11. *n.* 3., quæque nos ibidem ex Em. Lambertino adjecimus. In memoriam solummodo revocamus, quod et tradit Auctor idem *c. præc.* §. 2. *n.* 2., nempe quod teneatur die festo prima hora Missam audire, qui postea reliquo mane prævidet, se ab ea audienda impeditum iri. Quippe præceptum obligat simpliciter illo die; et in tali casu non potest impleri, nisi audiendo Missam prima hora; nam hic et nunc, et respectu talis hominis est unica et ultima hora ipsi apta ad adimplendum præceptum: ergo illa hora tenetur illud implere.

Animadvertendum autem occurrit, cum PP. Sal-

mant. *tr.* 5. *ad Missæ Sacrif. c.* 6. *punct.* 1. *n.* 6. *sæpe contingere aliquem audisse Missam, et tamen peccasse mortaliter contra hoc præceptum, eo quod voluntarie moratus fuit tanto tempore, ut se exposuerit periculo morali non inveniendi Sacrum, tametsi casu evenerit invenire, quod non impedit, quod a principio peccaverit. E contra vero contingit, aliquem non audisse Sacrum, nec tamen peccasse mortaliter; quia per illum moraliter non stetit, quin audiret; sed Sacerdoti Sacrum maturanti, et hora consueta non celebranti tribuendum est. Unde Confessariis diligentes debent esse in examinandis pœnitentibus, an se exposuerint periculo omittendi Sacrum? An eo die, qua Sacrum omiserunt, fecerint quantum in ipsis fuit, ut audirent?*

5. Tandem *dummodo tamen integra Missa audiatur.* Nam integram vi hujus præcepti adstringi fideles Missam audire, nempe a principio usque ad finem, clare habetur in jure variis locis, et præsertim relato etiam Auctore c. *Missas de consecr. dist.* 1. *ex Conc. Agath. an.* 506. *can.* 47. *etc. cum celebrandus ex Conc. Aurelian. an.* 511. *can.* 28. in quibus semper prohibetur, ne populus ante discedat, quam Missæ solemnitas compleatur, et ubi Episcopus non fuerit, benedictionem accipiat Sacerdotis. Quamobrem non possunt voluntarie, et sine legitima, atque excusante causa aliquam omittere Missæ partem etiam minimam absque culpa, quia vel in toto vel in parte hoc non adimplebunt præceptum. Et quidem si partem notabilem omittant sine justa causa excusante, graviter præceptum violant; et proinde lethale peccatum perpetrant; si vero partem omittant exiguam, leviter dumtaxat præceptum infringunt, ac nonnisi venialem culpam committunt. In hoc Doctores omnes conveniunt. At quænam pars notabilis, quænam exigua censenda sit, magna inter ipsos reperitur dissensio. Non vacat singulas referre opiniones; quarum aliquæ profecto laxissimæ sunt, ideoque omnino improbandæ. Quæ veritati magis consonæ nobis apparent, quæque ab utroque extremo severitatis et laxitatis declinare videntur, paucis ob oculos ponimus. Itaque exigua seu levis pars censetur communiter a Doctibus omissio usque ad Epistolam exclusive, et a Communione jam perfecta usque ad finem: et sic excusantur a mortali qui Missam audiunt e principio Epistolæ usque ad finem, vel etiam ab initio usque ad Communionem inclusive. Notabilis vero pars existimatur tum ea, quæ est ab Introitu ad Evangelium usque; tum quæ est ab Offertorio ad Consecrationem; tum maxime quæ est a Consecratione ad Communionem usque Sacerdotis. Item partem notabilem omitteret qui inciperet Missam tantum audire ante inceptam Epistolam; et deinde statim post Sacerdotis Communionem egrederetur; aut qui, audita Missa ab initio, recederet, antequam Celebrans seipsum communicaret. Imo notabilis est omissio solius Consecrationis utriusque speciei; et juxta non paucos etiam solius assumptionis; atque adeo, ut et asserit Auctor, præcepto minime satisfacerat, et lethaliter delinqueret qui aut illi, aut isti voluntarie, et absque rationabili causa non interesset, tametsi reliquis Missæ partibus assisteret, quippe in partibus. Missæ, sicut optime animadvertit Suarez *cit. diss.* 88. *sect.* 2. non tam attendenda est temporis mora, quam dignitas rei omissæ ob propinquitatem ad essentiam et integritatem Sacrificii. Et hinc inferunt PP. Salmant. *loc. supra cit. n.* 2., quod neque præcepto satisfaceret qui abesset a perfecta Consecratione usque ad *Pater noster* exclusive; quia scilicet et hæc est pars gravis et notabilis in dignitate, orta ex propinquitate ad substantiam Sacrificii.

Hinc etiam observat Cl. Sylvius in 2. 2. *q.* 122. *a.* 4. *post resp. ad q.* 3., peccatum mortale ejus, qui sine causa legitima omittit eam partem, quæ vocari solet Missa Fidelium, et extenditur ab Offertorio usque ad finem, gravius esse, quam alterius, qui solum omittit Missam Catechumenorum ita dictam, quod Cathecumeni possunt illi interesse. et consistit in iis, quæ ab initio Missæ leguntur usque ad Evangelium, et Concionem (si habetur) inclusive; eo quod nempe in Missa Fidelium contineantur illæ actiones Sacrificii principales; nimirum Consecratio, et Communio; quæ in Missa Catechumenorum non continentur; gravius autem est etiam in eodem genere peccati omittere partes principaliores, quam alias.

II. Requiritur præsentia corporalis humana, ita ut audiens possit saltem colligere quid agatur a Sacerdote, et prudenter censeri possit pars moraliter unita et conjuncta multitudini adstantium Missæ audiendæ, attentis circumstantiis loci, et personarum: unde nisi alio modo possit accedere ad Celebrantem, sufficit etiam, ut stet in gradibus vestibuli Ecclesiæ non magnæ. Requiritur etiam præsentia moralis et religiosa, nempe mens attenta vel ad ipsam Missam, vel ad res Deum spectantes. Qui igitur adstat mente advertenter distracta, vel adeo negligenter, ut voluntarie distractus vere dici possit vel dormitando, vel confabulando, vel hinc inde circumspiciendo per notabilem partem Missæ, non satisfacit præcepto, et peccat lethaliter, nisi alteram religiose audiat. Qui inserviendo Missæ recedit ab Altari, procuraturus a Sacristia quid celebrationi necessarium, satisfacit, dummodo absit modico tempore, et adsit dum consecratur, et consummatur. Qui pulsat organa, non videtur satisfacere, quia est actio nimis distrahens ab attentione Missæ, quidquid aliqui affirment. *Quænam requirat adsistenti*

* Fusius exponenda est præsentia tum corporalis humana, cum moralis et religiosa ad satisfaciendum præcepto de Sacri auditione requisita, indeque plures casus in praxi occurrentes summatim resolvendi.

In primis igitur necessaria est præsentia corporalis humana, idest, ut quis sit ita præsens loco, in quo Missa celebratur, ut possit dici unus e numero eorum, qui humano modo libere assistunt, et cum Sacerdote offerunt Sacrificium. Unde opus non est quod actu quis videat, aut audiat Sacerdotem celebrantem, sed satis est, quod sit in tali loco, ut censeatur facere unam societatem cum iis, qui Missam audiunt; et ex signis saltem colligere aliquo modo possit, quid in Sacrificii celebratione peragatur. Uno verbo hæc præsentia non tam physice, quam moraliter pensanda est. Hinc colligendum 1. est, cæcos et surdos moraliter Missæ interesse, et satisfacere præcepto, si sint in loco, unde alias possent videre, audire, vel advertere Celebrantem, si suarum potentiarum usu gauderent.

Colligendum 2. moraliter præsentes esse, ac proinde adimplere præceptum qui extra Ecclesiam multitudinis totius non capacem consistunt, puta in

platea, in campo etc. modo tamen ad multitudinem assistentium pertinere, et cum ipsa unum corpus constituere in morali existimatione videantur, ac proinde nimio ab ea intervallo non distent.

Colligendum 3. potiori jure moraliter præsentes esse qui Missam audiunt in Atrio exteriori Ecclesiæ, in Cancellis, Cubiculis, et Oratoriis Ecclesiæ adnexis, in Choro post Altare, vel post Templi columnam, et Sacristia habentem ostium patens directe ad Ecclesiam. Qui tamen in alicujus magni Templi, puta Basilicæ Romanæ S. Petri, Sacello, Sacristia, aliove angulo omnino separato existeret, non censeretur moraliter præsens Sacerdoti celebranti in alio loco distanti et sejuncto; atque adeo etsi intenderet audire privatam Missam, quam sciret tunc in eo loco dici, eam reapse non audiret, nec proinde præceptum impleret.

Colligendum 4. moraliter esse præsentes, et præcepto satisfacere, qui Sacerdoti celebranti inserviunt, licet per modicum temporis a Sacrificio recedant; et ad Sacristiam pergant, aliquid pro ministerio Missæ allaturi, vel ad Campanile ad pulsandas campanas. posito tamen quod Campanile sit Ecclesiæ conjunctum. Diximus *per modicum temporis*: quia si notabilis foret absentia, aliter esset decernendum. Ad rem hanc hæc habet Suarez *cit. diss.* 83. *sect.* 2.,, Illud etiam hic adnotandum censeo, quod DD. advertunt eos, qui Missæ inserviunt, quamvis aliquas ejus partes non videantur percipere, vel audire, dum per Ecclesiam discurrunt, vel ad Sacellum accedunt, ut vinum, thus, aut similia ad Missam necessaria afferant, non tamen propterea esse censendos partem ullam Missæ omittere, sed potius toti assistere, cum toti inserviant, et ad hoc semper intendant. Quod intelligendum est, dummodo bona fide procedant, et mediocrem diligentiam adhibeant, ne plus justo, et sine necessitate absint, aut in Sacello, vel aliis locis immorentur. Debent etiam non reservare in illud tempus earum rerum præparationem, quæ ante Missam præveniri possunt, ut in illo tempore solum his actionibus incumbant, quas solemnitas officii requirit, et quæ antea commode præveniri non possunt. Si tamen contingat, alia etiam quæ præveniri poterant ex oblivione, vel incuria fuisse omissa, et inter Missarum solemnia esse quærenda, vel præparanda, tunc licitum erit ob eam causam abesse, quia omnino expedit, ut ad integram Missæ solemnitatem nihil desit; et Minister excusabitur ratione jam dicta, quamquam si oporteret magnam partem Missæ omittere ex accidentali occasione, ut v. g. si deesset vinum, et extra Ecclesiam quærendum esset, tunc teneretur aliam Missam audire, si posset; si autem non posset, excusaretur ratione justi et debiti ministerii. " Legantur etiam PP. Salmant. *loc. cit. punct.* 2. *n.* 21. *et* 22.

Colligendum 5. esse moraliter præsentes qui audiunt Missam e fenestra propriæ domus, si domus sit omnino conjuncta cum ipsa Ecclesia: at non idem sentiendum, si domus sit ab Ecclesia separata, ita ut inter fenestram et Ecclesiam mediet via licet angusta. In hoc casu præcepto satis minime facerent, quamquam viderent Sacerdotem celebrantem, quia non censerentur constituere unum corpus cum ipso, cæterisque assistentibus.

Colligendum 6. non esse moraliter præsentes, nec humano et religioso modo assistere Sacrificio aut ebrios, aut eos qui Missam incipiunt audire, et postea etiam involuntarie dormiunt per notabilem ejus partem. Sed hi, defectu etiam attentionis requisitæ, ut infra videbimus, præcepto minime satisfaciunt.

Ulterius ad satisfaciendum præcepto Missæ audiendæ necessaria est præsentia pia, religiosa, et devota. Ad quod duo requiruntur, videlicet intentio ex parte voluntatis, et attentio ex parte intellectus.

In primis itaque requiritur intentio, seu voluntas libera Missam audiendi. Satis est autem intentio interpretativa et virtualis, quæ sita est in actuali voluntaria assistentia, quamvis non sit expressus animus satisfaciendi præcepto. Ecclesia quippe præcipit voluntariam solummodo Missæ auditionem; minime vero reflexam intentionem adimplendi præceptum. Sufficit igitur voluntas audiendi Missam, tamquam Sacrificium, seu tamquam actionem sacram, qua Deo supremus cultus defertur. Hinc

Colligendum est 1. præcepto satisfacere qui solet interesse Missæ tamquam rei sacræ, qui adit Ecclesiam volens partes Christiani adimplere; qui adit ut præsentia sua honoret Sacrificium; qui adit ex nulla alia causa; si enim non adit ex alia causa, reputatur adire ex ista; et uno verbo quicumque Missam audit, si non constet, eum habere contrariam intentionem, præsumitur habere sufficientem ad adimplendum præceptum, ut sentiunt communiter Doctores.

Colligendum 2. non satisfacere præcepto qui interest Missæ coactus, v. g. ligatus, et reluctans, ut et Auctor docet *tr.* 1. *c.* 2. §. 7. *n.* 1. Si tamen quis coactus Templum ingrederetur, et deinde voluntarie Missam audiret, præceptum impleret. Teneretur tamen priorem pravam suam voluntatem præcepto repugnantem, utpote grave peccatum jam commissum, in Confessione aperire. Videatur Suarez *cit. disp.* 88. *sect.* 3.

An autem præcepto faciat satis qui ob intentionem pravam aspiciendi impudice fœminam pergit ad audiendum Sacrum, dissident inter sese Theologi. Affirmant communiter recentiores; sed alii verius negant cum S. Antonin. 2. *p. tit.* 9. *c.* 10. §. 2., illorumque opinionem ut laxam et falsam rejiciunt. Consulatur P. Daniel Concina *Theol. Christ. t.* 5. *l.* 1. *diss.* 3. *c.* 4. ubi difficultatem hanc examini subjicit, atque pro dignitate tractat. Relegantur etiam quæ addidimus *tr.* 1. *c.* 2. *n.* 7.

Præterea ad satisfaciendum præcepto audiendi Missam diebus festis requiritur attentio tum externa, cum etiam interna, ut sentiunt et ostendunt communiter Theologi adversus nonnullos a Card. de Lugo relatos *disp.* 22. *sect.* 2. *n.* 27., qui arbitrati sunt, non esse necessariam attentionem internam, sed externam sufficere. Externa excludit occupationem exteriorem impedientem occupationem mentis: interna vero est advertentia seu applicatio animi in ea, quæ in Missa peraguntur a Sacerdote. Hæc attentio interna, juxta ea quæ tradit S. Th. 2. 2. *q.* 83. *a.* 13., triplex est, nempe ad verba, ad sensum verborum, et ad Deum, ,, quas hic etiam cum proportione applicare possumus, *inquit* Suarez *sect.* 3. Alia est enim, *subdit*, attentio ad ea, quæ Sacerdos dicit vel facit, non ultra progrediendo, nec distincte intelligendo, sed solum attendendo, ut ad rem quamdam sacram: et hæc attentio est infima omnium, tamen sufficiens; quia illa satis est, ut illa Missæ auditio seu præsentia sit

humana moralis, et ex objecto religiosa. Secunda attentio est ad ea, quæ illis verbis vel factis significantur; et hæc est melior, et non solum sufficiens ad substantiam præcepti, sed multum etiam accedens ad finem ejus, qui est commemoratio beneficiorum Dei, at præsertim Christi Domini nostri passionis, et redemptionis: non est autem necessaria tam perfecta attentio, cum prima quæ longe minor est sufficiat: immo interdum multis est impossibilis magna ex parte hæc attentio, qui nec verborum sensum, neque actionum significationem percipere valent: nulli tamen sunt, qui saltem in confuso considerare non possint illis verbis et actionibus significari Christi Domini passionem, doctrinam, et similia. Ultima denum attentio est ad Deum, quæ est suprema, et finis cæterarum, et maxime consulenda et procuranda etiam in auditione Missæ ... sub hac autem attentione ad Deum includitur omnis interior reverentia at cultus, omnis oratio et petitio, ut eleganter describit Greg. X. *in cap. Decet de Immunitat. Eccles. in* 6.

Atque hinc etiam facile intelligitur, *pergit idem*, quomodo necessarium sit in aliqua ex his attentionibus toto tempore Missæ perseverare; est enim necessaria hæc actualis attentio quantum est ex voluntate et intentione audientis Missam: non vero necesse est, ut actu semper duret; nam potius moraliter, et humano modo loquendo id est impossibile: satis ergo est, ut virtute durare censeatur, ratione prioris voluntatis non retractatæ. Quocirca necesse est, ut a principio quis accedat ad Missam audiendam animo et intentione attendendi aliquo modo sufficiente ex prædictis, inter quos potest etiam voluntarie attentionem mutare ab uno in alium pro suo arbitrio: tamen non debet voluntarie distrahi ad alia, quæ necessariæ attentioni omnino repugnant; sic enim jam interrumperet priorem voluntatem et attentionem. Si autem (quod sæpe contingit) involuntarie distrahatur, etiamsi ad magnam Missæ partem actualiter et formaliter non attendat; implet sufficienter præceptum ex vi prioris voluntatis non retractatæ, ratione cujus virtualis attentio manet, quia reliquum non est in hominis potestate, ut eleganter dixit Ambr. l. de fuga sæculi c. 1., et Basil. l. de vita perfecta c. 2. Dicitur autem involuntarie distrahi, quamdiu non advertit, se non attendere ad rem divinam, quamvis voluntarie de aliis rebus cogitet, tamen sine reflexione et sufficiente advertentia, quod id facit tempore Missæ, et quando deberet ad divina attendere." Hactenus præcitatus Theologus.

Ex his autem colligere pronum est plurium casuum decisiones.

1. Satisfaciunt præcepto, qui tempore Missæ actum doloris de peccatis ad Confessionem necessarium eliciunt, vel aliis piis actionibus sese ad illam disponunt. Idem asserit P. Lucius Ferraris *v. Missa a.* 17. *n.* 28. et de iis, qui eodem tempore conscientiam examinant. At secus dicendum existimat Auctor *tr.* 1. *c.* 2. §. 7. *n.* 10. nisi de brevissimo examine sermo sit: nam, *ait*, ut examen recte fiat, præcipue si longiusculum, a Sacro nimis distrahere necesse est. Satisfaciunt etiam qui sub Missa Horas Canonicas, aut pœnitentiam a Confessario impositam, nisi tamen aliter Confessarius ipsi præscripserit, aut orationem ex voto debitam recitant. Satisfaciunt insuper qui quoquo modo ministrant Sacro, atque servitium præstant in Missæ celebratione, etiamsi, ut superius exposuimus, per pauculum temporis ab Altari discedant quærendis e Sacristia necessariis, v. g. vino, thure etc. Satisfaciunt præterea Musici, Tympanistæ, Tubicinæ, Chelystæ, et qui occupantur pulsandis organis, vel follibus attollendis, si simul attendant ad ea, quæ in Ara geruntur. Quare æquo rigidior videtur sententia, quam adoptavit Auctor *n. præced.* de iis qui organa pulsant. Idem et de Collectoribus eleemosynarum sentiendum, nimirum quod satisfaciunt, si simul attendant ad Missam. Quia vero non est adeo facile, ut omnes recensiti attentum animum ad Missam conservare valeant, idcirco in re tanti momenti hortandi sunt, ut Missam privatam audiant. Satisfaciunt denum qui tempore Missæ in altam contemplationem, seu extasim abripiuntur, maxime si pergant contemplari mysteria, quæ in Missa peraguntur.

2. Verum non satisfaciunt præcepto qui tempore notabili Missæ scribunt, pingunt, ludunt, disputant, et id genus similia exterius agunt. Non satisfaciunt item qui per notabile tempus confabulantur, corrident, et oculos quoquoversum in exeuntes, et introeuntes convertunt, vel qui ut omnes decoris et urbanitatis modos servent, in id pene unum intendunt, ut salutent et resalutent. Non satisfaciunt quoque qui per notabilem Missæ partem libros profanos legunt, vel epitaphia aut picturas fixe aspiciunt et considerant. Non satisfaciunt etiam qui per notabilem Missæ partem dormiunt. Qui autem incepit audire Sacrum intentione debita, sed postmodum vexatur a somno, si adeo resistat, ut audiat Sacrum ea attentione, quod saltem videat se non omittere audire partem notabilem, licet propter gravitatem et molestiam somni non attendat ad significationem, neque ad aliam meditationem, non peccat saltem mortaliter juxta PP. Salmant. *loco. cit. punct.* 5. *n.* 48. Non satisfaciunt denique qui tempore Missæ peccata sua confitentur, nisi excuset brevitas Confessionis, nec Confessarii, dum Confessiones audiunt, possunt satisfacere præcepto audiendi Missam; quando ipsi non celebrant; quia hæc, ut nemo non videt, omnino impediunt attentionem necessariam.

Quæres, quoti temporis interna, vel externa distractio lethale crimen inducat?

Resp. Illud sufficere tempus, quod æquivalet omissioni partis notabilis Missæ; quippe audire Missam absque debita attentione, idem est, ac prorsus illam omittere. Sic censet Suarez *citatus pluries disp.* 88. 3. his verbis: *Si quis ... eo modo* (videlicet exercendo voluntarie actiones aliquas repugnantes debitæ attentioni Missæ) *magnam Missæ partem audiat, peccabit mortaliter, et non implebit præceptum, si nimirum tanta sit pars, cujus omissio sufficeret ad præcepti transgressionem.* Hinc colligimus adversus Card. de Lugo *diss.* 22. *sect.* 2. *n.* 4. eum præcepto minime satisfacturum, qui voluntarie per tempus duntaxat Consecrationis foret distractus; cum ex superius dictis exploratum sit, illum non implere præceptum, qui solo tempore Consecrationis a Sacrificio abest.

§. IV. *De causis excusantibus ab auditione Missæ.*

Quot sint generatim causæ excusantes?

I. DUÆ sunt generatim causæ excusantes ab auditione Sacri, nempe Impotentia, et Charitas. Impotentia, quando audiri non potest sine magno incommodo aut gravi scandalo, aut periculo. Qui igitur aliquo ex his impedimentis afficitur, si habeat privilegium Oratorii domestici, tenebitur in eo Missam audire, quia tenemur uti privilegiis, quoties alio modo non possumus satisfacere alicui præcepto circa talem materiam: nec est prudenter judicandum, ut qui privilegium concedit, dispenset ab obligatione utendi eodem, quoties suo usu sit observandum præceptum.

Quotuplex impotentia, et qualiter excuset spiritualis?

II. Impotentia est triplex; prima est spiritualis consistens in impedimento Canonico interveniendi ad Missam audiendam; puta excommunicatio major. Tenentur tamen excommunicati quamprimum possunt obtinere absolutionem, quam si obtinere non curent, erunt in causa omissionis Missæ, et omissio imputabitur ad peccatum lethale. Secunda naturalis, est, præter infirmitatem, longa navigatio, detentio domi ob Superioris mandatum, inhabitatio in locis, ubi non est Sacerdos. Qui autem ad regiones infidelium et hæreticorum pergunt, ubi non sunt celebrantes Missas, si solius lucri et ditescendi causa ibi morentur, et non necessitate alendæ familiæ, aut ob publicam utilitatem, quia missi a Principe, ut merces procurent, et advehant; vel ob aliud motivum publicæ utilitatis, sunt in continuo statu peccati lethalis, juxta communem, nempe voliti in causa omissionis Missæ, ob lucrum non necessarium. Moralis impotentia excusat illos, qui nimium distant a loco celebrationis, ita ut absque valde gravi incommodo eo accedere nequeant; quæ distantia, et quod incommodum consideranda sunt respective ad personas, sexum; statum; nec potest certa regula assignari. Hujusmodi tamen procurare debent, si fieri possit, habitationem Ecclesiæ proximam. Item excusat illos, qui foras prodire non possunt; aut quia pestis grassatur, nisi tamen extarent Ecclesiæ pro non suspectis, et aliæ pro suspectis; aut quia inimici insidiantur vitæ, aut quia imbecillis valetudo exponit vero et moraliter certo periculo notabilis incommodi, præcipue talibus diebus; aut quia prodeundo exponitur diffamationis periculo, puta, si mulier habita ut honesta, sit prægnans; aut si nobilis non habeat necessaria ad decenter prodeundum, nisi cum dedecore: aut quia domus nequit relinqui sola ob prædones discurrentes. Hinc sequitur, non posse assumi actionem, a qua aliquis impediendus sit ab auditione Missæ ex genio, aut recreationis gratia, et proxime ad diem festum, de quo satis diximus in tr. 1. c. 2. de leg. §. 7. n. 13. et seq. ubi rationes attulimus, et objecta resolvimus. Item si actio, etiam honestæ recreationis gratia, assumatur aliquot diebus remote a die festo; tunc cum tale præceptum actu non obliget, nec sit proxime obligaturum, vere homo utitur jure suo; et ne in hoc contingat deceptio examinandæ sunt circumstantiæ rerum, personarum, locorum et temporum. Suscipere autem actionem illam ex necessitate etiam morali, excusat a culpa. Vide dicta loc. cit. Ad necessitatem denique moralem reducitur obligatio proprii oneris ex officio præstandi; puta, custodes agrorum tempore incursionum militarium; milites stationarii, matres, et ancillæ, quæ infantibus tenentur adsistere, quin possint aliam substituere; pastores gregum in montibus degentes etc., et aliæ hujusmodi personæ, quæ ex officio necessario occupantur, et aliam Missam habere nequeunt, excusantur.

Charitas qualiter excuset?

III. Altera causa excusans est Charitas, dum subveniendum est proximo graviter indigenti, qui alium adjuvantem habere non possit: si decumbens solus relinqui non debeat: si incendium extinguendum occurrat, vel aliud grave malum impediendum, et etiam grave peccatum proximi; et de hoc satis diximus in tr. 4. c. 9. §. 6., ubi habentur quæ hic desiderari possunt. His causis excusantibus accidere potest consuetudo aliquarum regionum, in quibus nobiles, in diebus luctus alicujus stricte conjuncti, domi se continere consueverunt, quamvis non habeant privilegium Oratorii domestici. In aliis, Puellæ nubiles tempore sponsaliorum domo exire non consueverunt. In aliis, mulieres puerperæ tot septimanis ab Ecclesiæ ingressu arcentur, quousque a Sacerdote benedicantur: et hæc fiunt scientibus Episcopis, et Parochis, iisdemque tacentibus: idcirco omittentes Missam non videtur culpandi. Cavendum tamen, ne hæ consuetudines introducantur ubi non sunt, et ne amplientur. ubi obtinent.

Monitum impeditis audire Sacrum.

IV. Monendum est, impeditus ex causa aliqua audire Sacrum teneri sub mortali supplere per aliqua alia pietatis opera, precum, præcipue actuum fidei, charitatis, spei, contritionis, aut similium. Non quidem ex vi præcepti Ecclesiastici, quod obligat ad Missam, sed ex vi præcepti naturalis colendi Deum diebus festivis; unde qui non potest cultu præscripto, potest autem supplere per cultum alterum, supplere obligatur: ita docent P. Marchantius t. 2. Tribunal. tr. 4. tit. 2. q. 3. auctor non severus, et P. Sporer tr. 3. in 3. præcept. c. 4. sect. 2. n. 36., auctor ex benignioribus.

An teneatur fidelis ultra Missam ad alia pia opera sub mortali?

V. Præter Missæ religiosam auditionem quidam Theologi obligant fideles sub mortali ad alia pietatis opera, quibus Deo saltem pro majori diei festivæ parte vacent; puta, Sacramenta suscipiendo, ad Concionem conveniendo, Vesperi assistendo, lectioni spirituali operam dando, precibus vacando, opera misericordiæ exercendo etc. Hæc, assentior et ego, fidelibus commendanda, suadenda, inculcanda: at sententiæ asserenti eosdem esse ad hæc obstringendos sub mortali, fateor me non subscribere; tum quia in Ecclesiæ præscripto non aliud juberi invenio; tum quia communiter Doctores ita non sentiunt. Cajet. in principio comment. a. 4. q. 122. 2. 2. ita scribit: *In nova lege cultus exterior est, dicere vel audire Missam: quies vero a servilibus operibus est ad removenda impedimenta externa quietis mentis in Deo: unde ex duobus capitibus excluditur phantasia dicentium. quod homo tenetur in die festo contritionem habere de peccatis, quæ habet; primo ex hoc. quod contritio est actus interior, præceptum autem Decalogi est de cultu exteriori; secundo, quia contritio est actus pœnitentiæ virtutis, præceptum autem de sanctificatione festorum est de actu Religionis. Et confirmatur; quia si actus interior Religionis, puta. devotio et oratio non continetur in hoc præcepto, ut in littera (S. Th.) dicitur; multo minus continentur sub eodem præcepto interiores actus aliarum virtu-*

tum, de quorum numero est contritio. A veritate ergo longe errant dicentes. sub præcepto teneri hominem in die festo ad dolendum de peccatis, quæ habet, ad orandum, aut ad quietem mentis in Deo; et minus perspexerunt litteræ hujus doctrinam dicentes, quod secundum omnes tenetur quis sub præcepto ad quietem mentis in Deo in die festo; finis enim præcepti non cadit sub præcepto, quoniam aliud est de quo datur præceptum, et aliud est ad quod intendit lex per præceptum hominem ducere, ut in q. 100. art. 9. ad 2. Auctor dicit. Hæc Em. et doctiss. iste. Et similiter alter doctiss. Suarez l. 2. de festis diebus toto c. 16. idem probat ex professo et resolvit objecta: et post illos, communiter ita docent etiam alii. Monendum tamen, quod, ubi est consuetudo, ut fideles pergant ad Vesperas, aut ad aliud pium opus, tenentur illud exequi; quia sicut consuetudo excusat, ita valet inducere obligationem aliquorum actuum præstandorum.

Juxta plures Theologos quemadmodum præceptum de Diei Festi sanctificatione, prout negans est, nihil aliud exigit a Christianis, nisi cessationem ab operibus servilibus; ita quatenus est adfirmans, nil aliud postulat quam Missæ auditionem. nec ad aliquem alium actum divini cultus intra diem illum exercendum obligat. Hinc inferunt præceptum hocce adimplere qui ab operibus servilibus abstinent. et Missam audiunt, quamvis nec concionibus, nec vesperis, nec aliis divinis laudibus intersint, nec aliud quidpiam bonum opus perpetrent. Immo asserunt, eos, qui ab operibus servilibus feriati, et sola Missa contenti reliquum Diei Festi tempus in otio, nugis, oblectamentis, colloquiis inutilibus, ludis, saltationibus, cæterisque stulti mundi spectaculis transigunt, peccare quidem contra alias virtutes, minime vero agere contra præceptum Festa sanctificandi. Pro hac opinione inter cæteros fuso calamo dimicat Suarezius *T.* 1. *de Relig. l.* 2. *c.* 16.

Verum alii gravissimi Doctores eam ut nimis laxam, minusque Ecclesiæ sensui consentaneam rejiciunt, atque refellunt; oppositamque sustinent, ac propugnant. Concedunt utique præceptum Ecclesiasticum nihil aliud præter Missæ auditionem imponere; se proinde a vero prorsus abludere censent Paludan. qui *in* 4. *dist.* 15. *q.* 5. *a.* 2., docet fideles vi præcepti ecclesiastici teneri ad vesperas, at sermonem audiendum, quoties Ecclesia Festis diebus hæc peraguntur: at subdunt præceptum divinum hisce verbis expressum: ***Memento, ut diem Sabbati sanctifices***, alia pia opera præscribere; et hinc sentiunt præcepto huic minime facere satis qui ab operibus servilibus feriatus, et audita Missa privata, reliquum diem absumit in studiis profanis, negotiis sæcularibus, vanis confabulationibus, ludis etiam honestis, cursibus etc., sed ad illud adamussim implendum necessum est, juxta ipsos, ut majorem vel saltem notabilem diei partem divino cultui quisque impendat: puta, quod verbum Dei audiat, divinis officiis intersit, piorum librorum lectioni, ægrotorum visitationi, aliisque piis exercitationibus vacet. Suadent hoc in primis ex innumeris propemodum Patrum, et Concilior. oraculis, quæ hanc obligationem fidelibus populis sæpius inculcare omni cura studuerunt. Horum verba plures exscribunt, atque aspectui subjiciunt præsertim Henricus a S. Ignatio *t.* 2. *p.* 3. *c.* 5, Natalis Alexander *Theol. Dogm. et Mor. L.* 4. *de Decal. a.* 6. *reg.* 10. et P. Daniel Concina *t.* 5. *l.* 1. *de Eccl. Præcept. Diss.* 3. *c.* 6. *et* 7. Deinde pluribus etiam rationibus hoc idem evincunt. Quas in medium adfert Cl. Petrus Balleriuius Presb. Veron. in suis eruditis Enarrat. ad S. Antonin. *p.* 2. *Tit.* 9. c. 7. §. 4. transcribere lubet, atque ob oculos ponere. » Circa festorum dierum observationem, *inquit*, quæ non una Ecclesiastica lege decreta est, sed etiam naturali, ac divina (unde in Decalogo per Deum lato in veteri lege, et in lege nova per Christum confirmato continetur) duo præcepta distinguenda sunt, alterum divinum, quod primum et vetustius est, nec ulla humana auctoritate elidi potest; ecclesiasticum alterum, quod divino nihil præjudicii creat; immo in illud conspirat. Porro divinum præceptum, etiamsi quatenus naturale est, atque morale, Deo divinisque rebus aliquando vacandum, nullo certo tempore, nullisque rebus peculiariter designatis, universim præcipiat; ex omnium tamen nationum consensu, quæ certos dies sacros habuerunt, quosdam dies huic cultui deputandos, ac sanctis operibus sanctificandos præscribit. Ecclesiasticum vero præceptum non solum dies dominicos, aliosque quosdam præfinit, quibus divino illi naturalique præcepto satisfiat; sed Missam etiam præcipit hisce diebus audiendam, quæ in sanctificationem a Deo præceptam confert. Si vero hoc præceptum Ecclesiasticum divino ac naturali nil præjudicat, aut detrahit; consideremus, quæso, quid divinum illud præceptum per se importet, quidque imponeret, si designatis tantum diebus festis ab Ecclesia, nullum hujus præceptum circa Missam accessisset. Hac in hypothesi quis diceret dies designatos, quæ viginti-quatuor horarum spatium occupant, moraliter sanctificari, ut divinum præceptum jubet, si dimidia cujusque hora sanctificetur? Nonne si quis dimidia tantum hora diei festi laboret, sanctitati ejus diei gravem injuriam haud inferri plures contendunt, propterea quod dimidia hora parva diei pars habenda est? Habebiturne modica pars in violatione, in sanctificatione autem satis magna: ita ut quod non sufficit ad violandam sacram diem, ad sanctificandam sufficiat? Num qui diebus ferialibus Missam quotidie audiunt, et nihil cæteroquin servile agunt, dies singulos sanctificant, tamquam festos? Enimvero si Missa præcepta non esset (quod parumper præsume) nemo, opinor, timoratæ conscientiæ existimaret, tam exiguo spatio, quod in aliquibus piis operibus transigeret, sanctificatum ex æquo festum diem, nec sibi satis acquiesceret, nisi potiorem diei partem in sanctis operibus traduceret. Fac jam accedat præceptum Ecclesiæ de audienda Missa: Hoc autem nihil immutans, decerpens nihil de obligatione divinæ præceptionis, quam intactam, integramque relinquit; homines proculdubio a sanctificandæ diei obligatione, quam explicavimus, nequaquam liberat, ac proinde non ita est accipiendum, ut totam sanctificationis præceptæ rationem, modumque constituat, sed partem tantum, ita scilicet, ut inter pia opera, quibus ex divino præcepto festis diebus vacandum est, Missa prætermitti non debeat; cætera autem opera electioni cujusque permittantur, non ut nulla alia fiant, si nolit, quod cum divino præcepto non congruit, sed ut ex multis quæ præstari queunt, eligat quisque quid velit, quidve agere magis congruat, ut

festa dies sanctificata vere dici possit. Quamquam si vetus Missæ disciplina consideretur, cum id præceptum Ecclesiasticum inductum fuit; sola Missæ auditione diem festum sanctificari æquius, quam nunc, potuisse, non multum interim repugnaverim. Cum enim una tantum solemnis Missa in quibusque Ecclesiis peragebatur; tum vero ea plurium et psalmorum, et hymnorum cantum, verbi divini seu Evangelii explanatione, aliisque precationibus, oblationibus etc. quæ nonnisi pluribus horis perficiebantur, totumque fere matutinum tempus occupabant. At mutata jam disciplina, cum Missæ jam exiguo spatio finiantur; quis probabiliter eredat, Ecclesiam, etiamsi tum forte id unum satis esse divino præcepto existimasset; id nunc quoque intendere et cogitare? Quid porro si Ecclesia vel olim unam Missam ad æquam diei festi sanctificationem satis non habuit? id palam suadent plures Canones et Patres, a quibus una cum Missa æquali valuti præcepto alia pia opera præscribuntur, ac præsertim Vesperæ, si non ut has stricte præciperent, saltem ut non matutinum modo, sed et pomeridianum tempus sanctificandum esse ex divino præcepto, ac Ecclesiæ mente populum commonerent ... Addam aliud mihi maxime evidens. Diebus festis et Divino et Ecclesiastico præcepto servilia, vel quasi servilia interdicuntur. Missam porro unam si populus audire cogitur; quid, quæso, ex Ecclesiæ mente faciet reliquo tempora, quo operari prohibetur? Ludet, crapulæ, vino, et (ne quid pejus dicam) otio ad minus vacabit. Credibile ne est Ecclesiam ad hæc fovenda unam Missam præcepisse, et servilia opera vetuisse, cum præstaret multo operari manibus et arare? Hæc tamen sunt, quæ vulgo fiunt ab illis, qui uni Missæ intersunt, et pejores multo fiunt, queis pejor longe est dierum festorum quam cæterorum conditio. Id autem si ab Ecclesiæ consilio alienissimum est, cum servilia opera interdixit; profecto haud ex ejusdem mente esse potest, ut sola Missa brevissima, quam audiendam mandavit, divino præcepto satisfieri, diemque festum sanctificari intenderit; sed præter Missam piis aliis operibus ex Ecclesiæ mente vacandum est, ut laudati Canones, et Patres Ecclesiæ mentis interpretes expresse insinuant; ac iisdem sane operibus ut vacaramus, opera reliqua servilia fuere interdicta. " Aliud etiam ad idem ostendendum in medium profert argumentum ex spiritualibus quibusdam hominum necessitatibus depromptum; quod brevitati consulentes prætermittimus, ac tandem, „ concludendum, inquit, ex hactenus dictis cum Antonino, *non vacare Deo pro majore parte diei esse peccatum*; ac proinde solam Missæ auditionem satis non esse; quippe quæ *minimam*, non *majorem diei partem* sanctificat. Quod tamen non ita stricte accipiendum crediderim, ut si qua justa de causa, vel necessitate sola Missa audiatur, dies festus violetur omissione gravi: aliud enim est, quod justa de causa aliquando contingit: aliud vero quod ex mera negligentia atque acedia, præsertim si in consuetudinem inducatur. Neque item *pro majore diei parte* duodecim et amplius horas in sacris operibus occupandas puto, neque enim eos gravis culpæ damnare audeo, qui præcipuas preces matutinas, ac vespertinas addunt, catechesi, vel sacræ concioni intersunt, templum aliquod devote adeunt, vel aliquid simile efficiunt; unde ab iis festos dies a cæteris non satis discerni, ac sanctificari moraliter pateat. Qui item propter filios, aliave cura domi detinentur: sanctificare diem sacrum ipsa patientia possunt, si præsertim ad Deum alevent identidem animum, et sese ac quidquid agunt, offerant Deo. Recreationem aliquam licet quærere, quæ tamen honesta, et Christiano homine digna sit; quam inde cognosces, si illa Deo offerri queat. Postremo scrupulose res agenda non est, sed libero animo, qui Dei filios decet, modo ne in eam libertatem declinet, quæ carnis est, ac spiritus libertati repugnat. " His igitur argumentis præcitatus Theologus ostendit, esse omnino a veritate alienum quod docent primæ sententiæ patroni, nempe præceptum de diei festi sanctificatione non aliud præscribere nisi abstinentiam a servili labore, et Missæ auditionem; adeoque in idem præceptum peccare, qui Missa audita, residuum diei festi aut in otio terunt, aut in terrenis negotiis occupant, aut in ludis, saltationibus, mundanisque rebus transigunt, piis neglectis exercitationibus.

Quæres. Num revera peccatum mortale committat adversus præceptum sanctificandi diem festum qui die festo non vacat divinis, nisi Missam audiendo; et Missa audita, vel otio diffluit, vel totus est in negotiis sæcularibus, vel ludicra ac vana sectatur?

Resp. Difficultatem hanc his verbis excitat S. Antonin. loco superius cit. videlicet 2. *p. Tit.* 9. *c.* 7.: *Sed quæri potest utrum quis abstinendo se a criminalibus, et operibus manualibus per hoc solum quod non vacat divinis, nisi audiendo Missam; vel non audiendo, quia non potest, sed per totum festum solatiatur, et ratiocinatur de otiosis, peccet mortaliter?* Et respondet: *Videtur quod sic, quia maxime cadit sub præcepto, quod est de intentione legislatoris; sed ad hoc intentio latoris hujus præcepti de sanctificatione Sabbati est, ut vacetur Deo. Talis autem non vacat, quia etsi audit Missam, illud valde modicum est respectu totius diei, et modicum pro nihilo reputatur*: ergo etc. *Quod si verum esset,* subdit ipse, *durus esset hic sermo; et multi præter suum credere, imo et commune credere, damnarentur. Posset ergo,* inquit, *ad argumentum responderi,* et reapse respondet *per quamdam distinctionem, quam ponit D. Th.* 1. 2. *q.* 99. *a.* 9., ac tandem in fine paragraphi ita concludit: *Et sic abstinere ab operibus servilibus est in præcepto; non vacare Deo pro majore parte diei, tamen peccatum est.*

Eundem casum sibi proponit et Em. Cajet. *in sua Sum. V. Fest.* eodemque modo resolvit. En ejus verba: *Licet cum abstinentia a servilibus solius Missæ cultus sufficiat in festo ad evitandum peccatum mortale; tenentur tamen fideles diem expendere in divinis laudibus, saltem eundo ad prædicationem, et ad Vesperas. Unde qui post Missam, festos dies vane consumunt ludendo, jocando, otioseque vagando, aut venando, spectaculis intendendo, licet ex ipsis operibus, utpote non servilibus mortale non incurrant, ex omissione tamen divini cultus, ad quem festa instituta sunt, graviter peccant; quia non reddunt quæ sunt Dei Deo, et quia quantum est in se, ridiculo exponunt Christiana festa juxta illud:* Viderunt eam hostes, et deriserunt Sabbata ejus. *Et hoc præcipue tangit viros graves, et majores, et dominos; cæteri namque eos imitantur.* Hæc ille;

quæ in quo sensu sint accipienda, quæ ex ipso allegat Auctor nitide manifestant.

,, Ex his omnibus luculentissimis documentis (sic rem conficit P. Daniel Concina *loc. supra relato*), colligere fas est, peccare graviter, ut inquit Cajetanus, adversus præceptum de Festorum sanctificatione eos, qui Missa audita, et feriati otio diffluunt, et ludicra ac vana sectantur. Cum diximus, ejusmodi Christianos graviter delinquere, minime intelligimus eos peccare lethaliter. Hoc nec Antoninus, nec Cajetanus asserunt, quin oppositum docent. Ex allatis Conciliis, et Patribus illud sane tanquam certum colligitur, præfatos Christianos, aliquo modo peccare adversus præceptum sanctificandi dies festos. At eum istius peccati gravitas non definiatur, merito et nos contenti sumus culpam indicare, et ab illius qualitate determinanda abstinere. Hac enim via media incedentes, utrumque extremum devitamus, severitatis, et laxitatis, etc. " Quare toto nisu, totoque conatu adhortandi sunt atque adigendi Fideles, ut diebus festis, posthabitis humanis negotiis, terrenisque rebus contemptis, concionibus, Vesperis, precibus, aliisque pietatis operibus vacent. Legatur Cathec. Conc. Tr. 3. *p. de 3. Præcept. n.* 25.

TRACTATUS VII.

DE SPECTANTIBUS AD QUARTUM DECALOGI PRÆCEPTUM.

CAPUT PRIMUM.

De Obligationibus Liberorum erga Genitores, et istorum erga liberos.

§. I. *De Obligationibus Filiorum erga Parentes.*

Ex capite Amoris parentibus debiti recensentur omissiones graves.

I. TRes communiter asseruntur obligationes Filiorum erga Parentes: prima Amoris; secunda Reverentiæ; tertia Obedientiæ. Ad primam tenentur Genitoribus tamquam causis effectricibus; ad secunda tanquam præminentibus; ad tertiam tamquam regentibus. Et primo quoad amorem; tenentur filii parentes diligere amore vero et sincero plus cæteris omnibus: ut late diximus in c. de Dilect. Proximi §.2. de ordine diligendorum. Et hunc amorem tenentur eisdem significare, subveniendo necessitatibus eorum, tum spiritualibus, tum corporalibus; orando pro ipsis, quamvis bene valentibus; non impediendo illos absque justa causa a condendo testamento; exequendo eorum testamentarias dispositione, quamprimum fieri potest; subministrando eisdem, si indigeant, victum et vestitum, quamvis eorum vitio in indigentiam lapsi fuerint; liberando illos a carcere; in propriam domum recipiendo; eorum infamiam impediendo; ministrando demum ipsis necessaria in quavis urgente necessitate nedum extrema, sed etiam gravi juxta proprias vires. Et hæc præstare omittentes, peccant graviter pro ratione materiæ et facultatis. *Sustentatio*, *et alia hujusmodi debentur eis ratione alicujus accidentis, puta in quantum sunt indigentes, vel servi* (captivi) *vel aliquid hujusmodi... In quo præcepto sicut in quodam principali intelligitur mandari et sustentatio, et quidquid parentibus debetur*: ait S. Th. 2. 2. q. 122. a. 5. ad 3.

Non potest filius Religionem ingredi, parentibus illius subsidio indigentibus.

II. Taliter autem sustentatio debetur genitoribus a filiis, et filiabus respective, ut etiam ab ingressu Religionis abstinere teneantur. Ita D. Th. quodl. 3. q. 6. a. 16. *Ille qui nondum Religionem intravit, si videat patrem suum* (et idem est de matre) *in magna necessitate, cui per alium subveniri non possit, non debet Religionem intrare, sed tenetur ministrare parentibus: si vero per alium possit ejus parentibus ministrari, potest, si vult, Religionem intrare.* Idem repetit 2. 2. *q.* 189. a. 6. *Parentibus in necessitate existentibus, ita quod eis aliter commode, quam per obsequium filiorum subveniri non possit; non licet filii, prætermisso parentum obsequio, Religionem intrare.*

✠ De filio autem, qui est in Religione professus sic idem S. D. 2. 2. *q.* 101. *a.* 4. *ad* 4. *Ille vero*, ait, *qui jam est in Religione professus, reputatur jam quasi mortuus mundo. Unde non debet occasione sustentationis parentum exire Claustrum, in quo Christo consepelitur, et se iterum sæcularibus negotiis implicare. Tenetur tamen salva sui Prelati obedientia, et suæ Religionis statu, pium studium adhibere qualiter ejus parentibus subveniatur.* Idem repetit et præcitato ab Auctore *quodlib.* 3. *q.* 6. *a.* 16. *in corp.*

Commissiones graves contra Amorem debitum.

III. Post recensitas omissione, filiorum defectu amoris parentibus debiti, enumerandæ occurrunt commissiones contra idem præceptum. Peccabunt itaque filii contra hunc amorem, si illos odio habeant, si notabili malevolentia, aut indignatione afficiantur in illos, si de eorum cogitata morte delectentur, si grave malum illis optent, vel de eodem malo eisdem eveniente gaudeant: et multo magis si hos detestabiles affectus ipsis significent aut verbis, aut factis: puta, si alloquiis asperis et duris; oculis torvis; gestibus protervis, irrisionibus, subsannationibus, despectionibus, contumeliis, maledictionibus, injuriis; et, quod est horribile auditu, percussionibus, aut motibus percussionem comminantibus; hæc omnia utpote mortalia, graviter reprehenduntur in pluribus Sacræ Scripturæ locis, tum in lib. Exodi, tum in lib. Proverbiorum, tum in lib. Ecclesiastici. Et hic notandæ occurrunt duæ theses ab Innoc. XI. damnatæ 14. et 15., quas dedimus in c. de pecc. §. 7. n. 22.

Ad quid teneantur titulo Obedientiæ?

IV. De Obedientiæ debito erga genitores disserit S. Th. quodlib. 2. 2. q. 5. a. 9. *Ad illa se extendit debitum obedientiæ, ad quæ se extendit jus prælationis: habet autem pater carnalis jus prælati nis lo filium, primo quidem quantum ad domesticam conversationem; sic enim est paterfamilias in domo, sicut Rex in regno: unde sicut subditi tenentur obedire Regi in his, quæ pertinent ad gubernationem regni: ita etiam filii et alii domestici tenentur obedire patrifamilias in his, quæ pertinent ad dispensationem domus. Secundo quantum ad morum disciplinam; unde Apostolus Hebræor. 12. Patres quidem carnis nostræ habuimus eruditores; debet enim pater filio non solum educationem, sed etiam disciplinam. In his, ergo filius tenetur obedire patri carnali, et non in aliis.*

Peccatum contra obedientiam.

V. Peccabunt igitur lethaliter filii non obedientes circa gubernationem familiæ: puta, non redeun-

do domum horis statutis, si absque causa, et frequenter id agant, vagando tempore noctis, distrahendo res domesticas in sufficiente quantitate, introducendo domum personas vetitas, non gerendo negotia sibi commissa ad familiæ utilitatem, non vacando studiis illis, vel artibus, quibus idonei reddantur ad sibi, at familiæ suo tempore consulendum: ex quo fit, ut adultiores effecti, et non habentes quo vivant, cuilibet nequitiæ se prostituant, atque merum familiæ gravamen, et dedecus evadant. Peccant item mortaliter et gravius, deobediendo in his, quæ morum disciplinam concernunt: si contra voluntatem parentum noliut evitare pravorum societatem, desistere ab ingressu domorum et locorum, ubi innocentia periclitari consuevit, relinquere ludos vetitos, frequentiam tabernarum, pergere ad discendam Doctrinam Christianam, ad suscipienda æqua discretione Sacramenta, hisque similia præstare, sine quibus vitam Christiano more ducere est moraliter impossibile. Si filiæ sint, graviter peccant contra obedientiam, si velint domo exire solæ, litteras mittere et recipere, munuscula admittere, fucos adhibere, inverecunde se ornare, certas personas vetitas alloqui, occulte amatorem deperire, velle constanter sponsum, aut sponsam si filius, statui suo non decentem. Denique peccant graviter filii, filiæque non obediendo, quoties jussio est serio facta, de materia notabili, ab bonos mores pertinente, sive quoad fugam mali, sive quoad praxim boni: ac proinde tenentur in Confessione explicare nedum peccati speciem, sed etiam peccatum inobedientiæ, si circa id eis præceptum fuerat.

Ad quid teneantur circa electionem status? VI. Circa electionem status sive Religiosi, sive Clericalis, sive Cælibis, sive Conjugalis; cum hujusmodi electio a Deo relicta fuerit liberæ cujusque optioni, tenentur quidem filii, et filiæ illam significare parentibus; qui si resistant, et alium statum jubeant, filii obedire non tenentur: ita communis cum S. D. 2. 2. q. 104. a. 5. *Non tenentur filii parentibus obedire de Matrimonio contrahendo, vel virginitate servando, aut aliquo alio hujusmodi*: nempe ad electionem status pertinente. Quia tamen maxime in Principibus potest evenire casus, de quo dubitatur, an filius, vel filia volens castitatem servare, teneatur ad nuptias; tunc consulendi sunt viri docti, et resolvendum quid liceat.

Quid circa Matrimonium cum tali Persona? VII. Circa Matrimonium contrahendum cum tali persona, certum est, mortaliter peccare filios, et filias, si inconsultis parentibus Matrimonium contrahant cum quavis etiam digniori persona; ita postulante subjectione genitoribus debita in re adeo gravi, et momentosa. Si autem consilium ab illis petant, et personam dignam eligant, et parem, genitoresque resistant; post adhibita media congrua et opportuna ad inclinandos genitores, si adhuc contradicant, non apparet multis, cur gravandi sint filii et filiæ onere mortalis peccati, si Matrimonium contrahere velint: eo quod non remaneat rationabile motivum genitoribus contradicendi, et persistendi in contradictione; quandoquidem eligant personam dignam, parem, nec ullum dedecus familiæ resultet; et alioquin jus habeant satisfaciendi sibimetipsis, eligendo in conjugem pro toto vitæ decursu personam, quæ sibi grata sit: unde quies, concordia, fidelitas conjugalis potissimum pendent, et conservantur, quando contractus celebrantur ex amore, et non ex aliis motivis, avaritiæ potius, vel ambitioni, quam conjugali societati accommodatis: similique modo illicite, vel licite agunt, etiam contrahendo sponsalia, parentibus inconsultis, ob datam rationem: sed de hoc iterum Tr. 14. c. 7. §. 4.

Ex Reverentia quid debeant in verbis? VIII. Tertium filiorum debitum erga parentes est Reverentia; et in eo consistit, quod juxta regulas honestatis, et juxta morem nationis suæ, reverenter ad illos se habeant, tum verbis, tum signis, cum factis. Deficiunt autem in verbis, si duris, inurbanis, detrahentibus, irridentibus, contumeliosis, imprecantibus malum eos lædant, (quamvis non ex malevolentia) sive coram, sive in absentia; gravius tamen semper si coram: proinde semper peccant graviter, aut leviter pro ratione materiæ; et si hæc proferant animo malevolo, peccant etiam contra amorem, ut dictum fuit.

Quid debeant in signis? IX. Deficiunt quoad signa reverentiæ, genitorum consilia contemnendo, illos gesticulationibus et nutibus subsannando, vel aliis modis, parvifaciendo, sive coram, sive in absentia: quæ agendo peccant graviter vel leviter pro ratione materiæ: si fiant animo malevolo, peccant etiam contra amorem. Item si evectus filius, aut evecta filia ad dignitatem, genitores posthabeat, recognoscere erubescat, recipere et admittere recuset; quod mortale est juxta omnes; nisi forte illos recognoscere in aliqua rara circumstantia, filio, vel filiæ certo moraliter creare deberet grave damnum, vel in vita, vel in honore, vel in bonis; tunc enim, retentis in corde filiali amore et reverentia, prudens dissimulatio foret excusabilis: eisdem postea genitoribus manifestanda, ne inde offensa et afflictione afficerentur.

Ad quid teneantur factis? X. Deficiunt tandem in facto, dum illos factis offendunt, nedum percutiendo, ut patet, verum etiam tantummodo manum iracunde elevando, aut virgam arripiendo, quod semper gravissimum peccatum est; item accusando illos in judicio sive civiliter, sive criminaliter, quod itidem semper est lethale; exceptis dumtaxat casibus hæresis, proditionis Patriæ, conjurationis in Principem, si hæc alio modo evitari nequeant. Deficiunt tandem facto, omittendo illa signa, quæ communia sunt filiis sui gradus: si salutem dare, assurgere, caput detegere, locum cedere, bene precari temporibus consuetis, et consimilia facere omittant: quæ tamen, secluso pravo affectu, non censentur lethalia.

* Tenetur filius denuntiare patrem hæreticum, etiamsi non dogmatizet, et e converso. Nam bonum commune Religionis prævalat bono privato patris, filii, etc. eo vel maxime, quia filio patrem hæreticum denuntianti pœna confiscationis propriæ legitimæ, et pœna infamiæ remittitur. Legantur Alberghinus, Alphonsus a Castro, Pegna, Felix Potestas, aliique.

Etiam secluso pravo affectu videtur filius lethaliter delinquere, omittendo erga parentes illa signa, quæ communia sunt filiis sui gradus; puta, eos modeste alloqui, assurgere iisdem, caput aperire etc. si consulto et semper, vel fere semper illa omittat. Fieri enim nequit, ut filius erga parentes ita se gerat, quin ipsos graviter contristet, magnoque mœrore afficiat. Diximus data opera, si consulto, et semper, vel fere semper illa omittat. Nam si vel inconsiderate, vel aliquando dumtaxat sine contemptu et scandalo filius talia signa parentibus non exhibeat, mortalis criminis reus non erit.

XI. Denique peccant filii contra virtutem pieta-

Quando peccent agendo quod prævident genitoribus allaturum contristationem?

tis, (contra quam virlutem peccant omnibus indicatis modis) quoties aliquid omittunt, vel agunt, quamvis in se non malum, quod tametsi filiis vetitum non fuerit, prævident tamen genitores valde contristandos, vel offendendos, vel peccaturos blasphemiis, furoribus etc. quia sine justo et gravi motivo dant ipsis occasionem prævisam tantorum malorum, et proinde tenentur sub mortali ab hujusmodi actione, vel omissione abstinere. Immo satis est, si dubitent, an actio, vel omissio sit illis notabilem displicentiam allatura, ut abstinere teneantur; quia in hoc dubio est integrum jus genitorum, quo gaudent super filios, ne ab ipsis sine causa contristentur. Si tamen, quod filii agere, vel omittere intendunt, sit ob rationabile motivum, vel notabilis damni evitandi, vel magnæ utilitatis capessendæ gratia, et contristatio eorum oriatur ex ipsorum rusticitate, apprehensione, morositate, hypocondria, aut alia inordinata animi commotione; non peccabunt filii illud agendo vel omittendo; quia æquum non est, ut filii aut damno notabili subjaceant, aut utilitate notabili priventur, indulgendi causa inordinatæ genitorum imbecillitati.

Circa dominium filiorum in bonis castrensibus, et circa contractus eum genitoribus ineundos agemus, dum 7. Decal. præc. considerabimus, ubi de Dominio sermo erit, nempe tr. 9. c. 2. §. 2.

§. II. *De Obligationibus Genitorum erga Liberos.*

Tria debent Genitores filiis: et primo Dilectionem.

I. TRia vicissim tenentur Genitores præstare Filiis, nempe Dilectionem, Alimenta, et Educationem tam civilem, quam spiritualem. Et quoad Dilectionem, tenentur bene velle filiis affectu, et opere, removendo ab eisdem, quoad fieri potest, mala animæ et corporis. Peccabunt igitur genitores, si filios odio prosequantur, si illis malum optent, imprecentur, maledicant, si nimis dure illos tractent, verberent, affligant sine justa causa, si illis indigentibus non succurrant etc. De quibus specialiter inferius. Strictiori namque titulo tenentur genitores filiis, quam genitoribus filii; quandoquidem ex ipsa naturæ ductu, ut etiam in brutis apparet, majori impetu inclinat natura genitores in filios, quam istos in illos. Et propterea in Decalogo non extat speciale præceptum pro genitoribus erga filios.

Obligatio quoad educationem corporalem.

II. Obligatio genitorum erga filios incipit illos afficere a conceptione ipsorum. Peccabunt igitur et quidem graviter, (ut suo loco probabilius esse ostendetur de usu Matrimonii) si tempore menstruorum vacent operi conjugali, eum maximo periculo gravis damni prolis, aut concipiendæ, aut conceptæ: si mariti uxores prægnantes affligant, contristent, aut dure tractent, percutiant, vel alia gravi vexatione afficiant, eum magno periculo gravis damni prolis jam conceptæ. Peccant graviter matres, si prægnantes eum sunt, exerceant corporales agitationes et conatus, ex quibus prævidere possint et debeant, grave nocumentum proli conceptæ probabiliter resultare posse. Emissa autem prole in lucem, graviter peccant, omittendo necessariam et sollicitam curam, si opus sit nutrice, inveniendi illam sanam, morigeram, et sedulam; sæpe enim defectus tam physici, quam morales una cum lacte transfunduntur in infantes lactentes, physici certo moraliter, morales plerumque. Peccant item matres lethaliter, si teneant secum in lecto infantes cum periculo oppressionis eorumdem; quod jam semper intervenit: unde non debent expectare quod eveniat oppressio, ut sa in Confessione accusent; sed quoties id agunt, confiteri debent: quia ex natura facti semper adest grave periculum.

Illicitum esse officium conjugale tempore fluxus menstrui, seu dum mulier naturalis mensis profluvio laborat, communis est Theologorum sententia. Num autem hoc sit lethale crimen ex parte petentis, magnum est inter illos dissidium, uti videbimus tr. 4. c. 8. de Sacr. Matr. n. 13. in quo Auctor difficultatem hanc fuso calamo versat, ac discutit.

Ad quid ulterius teneantur titulo Educationis corporalis?

III. Tenentur genitores sub gravi obligatione educationis corporalis, providere filiis necessaria ad victum, vestitum, habitationem, medicinalia, etc. quousque ad ætatem sufficientem pervenerint, eo modo quo moraliter possunt: dixi, usque ad ætatem sufficientem, in qua possunt per lucra convenientia sibi providere, quia hoc debetur filiis per se; per accidens autem usque ad finem vitæ, si aliquo justo impedimento detenti, sibi providere nequeant. Et circa hoc notandum est, quod si filius ab aliquo alio alatur gratis, non tenetur pater in foro conscientiæ compensationem facere filio pro alimentis ab alio ipsi datis, nisi forte aliqua debita contraxisset; quamvis in foro externo possit filius per judicem compellere patrem ad dicta sibi compensanda: quod idcirco jure civili statutum fuit, ne patres essent faciles ad relinquendos filios sustentationi aliorum. Alimenta tenetur pater ministrare filio etiam exulanti, etiam excommunicato, etiam dissipanti alimenta sibi tradita, etiamsi potuerit sibi providere, et non fecerit. Ratio est, quia filius, propter hæc omnia indigna perpetrata, non desinit esse filius, patri proinde naturæ jure commendatus. Idemque a fortiori dicendum est de filia. Et in casu, quo pater, ob inopiam, ad hæc præstanda sit impotens, substituitur quoad easdem obligationes mater; et in horum defectu substituuntur Avi, et Proavi paterni; et in horum defectu, Avi. et Proavi materni: et in horum defectu Consanguinei propinquiores: ita postulante lege naturali, et charitate inter consanguineos, ne proles illa destituatur necessaria adsistentia. Observandum tamen, quod tribus primis annis ad matrem spectat alere prolem ex lib. 9. Cod. de patria potest.: si tamen non possit, jam patet quod etiam pro eo tempore spectabit ad patrem.

Alia genitorum obligationes temporales.

IV. Hine apparet, quomodo genitores magis, minusque graviter peccent, si proprios filios parvulos non custodiant, prout eorum ætas requirit; si illos hospitali exponant, quando eos, quamvis cum gravamine, alere possint; si res, et bona familiæ non curent; si easdem bona dilapident in compotationibus, commessationibus, ludis, aliisque indignis modis; si omittant necessariam sedulitatem, ut se reddant habiles ad collocandas filias, et filios juxta eorum capacitatem et conditionem instituendos; nec non ad relinquendam eisdem congruam hæreditatem; cum teneantur etiam futuris eorum necessitatibus providere. Pertinet item ad curam filiorum corporalem providere illis artem, opificium, ministerium, studium, respective ad eorum statum et capacitatem proportionatum: pro quibus addiscendis, debet genitor, et in ejus defectu, omnes su-

prædicti, facere necessaria expensas. Ac proinde etiam quoad hoc urgentissimum caput, a quo tota futuræ filiorum vitæ corporalis ratio pendet, si notabiliter fuerint negligentes, mortaliter delinquunt, juxta omnes, quemadmodum etiam quoad cætera capita hactenus recensita.

Ad quid teneantur circa legitimam?

V. Tenetur præterea pater relinquere portionem legitimam ex hæreditate, quæ jure Cæsareo est tertia pars bonorum, seu *triens*; æque dividenda inter filios, et filias, si sint quatuor, vel pauciores; si autem fuerint quinque, vel plures, est dimidia pars, seu *semissis*; posito tamen quod de reliquo hæreditatis aliter disposuerit, cum alioquin tota hæreditas inter liberos sit dividenda. Dicta legitima privari non possunt, (ut dicitur in tr. de contractib., c. de Testam.) nisi ex delictis in jure recensitis, quæ sunt quatuordecim. 1. Si manus graviter in patrem injiciat. 2. Si se cum maleficis intermisceat. 3. Si illum accuset extra casus supra indicatos. 4. Si contumelia gravi afficiat. 5. Si insidietur vitæ patris. 6. Si patris uxorem, scilicet novercam, violet. 7. Si deferat patrem in judicium cum ipsius gravi detrimento. 8. Si filius requisitus a patre carceri mancipato, illum non adjuvet; quoad hoc excipitur filia. 9. Si prohibeat patrem testari. 10. Si histrionicam artem exerceat, dum pater illam non profitetur. 11. Si patre offerente dotem ad nuptias, filia minor annis vigintiquinque luxuriose vivat. 12. Si filius curam negligat parentis furiosi. 13. Si parentem captivum filius non redimat, cum possit. 14. Si filius fiat hæreticus, patre existente Catholico: in omnibus his casibus potest pater filiis, et filiabus negare alimenta, dotem, et hæreditatem legitimam; et etiam mater respective: quamvis sententia magis pia doceat, adhuc in his casibus deberi filiis necessarium sustentationem. Vide perdoctum Sanchez de Matrim. l. 2. Disp. 29. Quando autem pater bona dissipavit cum jactura legitimæ filiis debitæ, nisi hoc animo dissipaverit, ut illos legitima privaret, non poterit filius integram legitimam petere, quæ sibi contingere deberet. Si filii cedant patri petenti propriam legitimam, et dotem, et hic tempore suæ mortis acquisivit bone sufficientia, poterunt filii, et filiæ petere quod cesserunt; quia prudenter censentur cessisse hac conditione, nisi bona extiterint. Quando filiæ, accepta dote, matrimonium ineunt, et cessionem faciunt cujuscumque juris ad bona paterna etc., si hanc cessionem ex fraude, dolo, vi, precibus importunis faciant, poterunt ab eadem relaxationem petere: si item eam faciant omnino libere, et nullo dictorum interveniente, adhuc a jure irrita declaratur hæc renunciatio: consulendæ tamen erunt super hoc leges peculiares regionum.

Ad quid teneantur ex vi Educationis spiritualis?

VI. Tertium caput, et quidem urgentissimum, obligationis genitorum erga filios versatur circa Educationem spiritualem; cui ut condigne satisfaciant, tenentur ad tria, nempe ad doctrinam Fidei, et morum; ad bonum exemplum; et ad opportunam correctionem. Quoad primum, tenentur genitores vel primo per semetipsos, vel saltem per idoneos et probos institutores, sedulo procurare, ut proles adhuc tenella imbuatur notitia Mysteriorum sanctæ Fidei; et, proportione servata ad eorum ætatem, ut instruantur de necessariis et requisitis ad Sacramenta digne recipienda; de præceptis Dei, et Ecclesiæ: debent periculum facere, an illa addiscant, et memoriæ commendent: item invigilare, ut a vitiis, eorum ætati correspondentibus, arceantur; ut a sodalibus improbis, et scandalum præbentibus elongentur; ut Sacramentorum discreta frequentia muniantur; ut a promiscuis conversationibus sejungantur: tenentur eos docere Christiana documenta circa peccata vitanda, eorum occasiones fugiendas, et virtutes Christianas exercendas: eisdem instillare timorem, et amorem erga Deum; devotionem erga Deiparam, et Sanctos; horrorem peccati lethalis: tenentur ad specialem erga filias custodiam, et quam maxime invigilare, ne inverecunde se ornent, ne vanam pulchritudinem affectent, ne fenestris se exponant, ne amicitias cum viris contrahant, cujuscumque status sint; ne absque justo et urgenti motivo in publicum prodeant; sed insistere, ut honestatem, puritatem, modestiam, aliasque virtutes mulieribus, et virginibus specialiter correspondentes colant. Et si circa hæc omnia genitores notabiliter deficiant, se statui culpæ lethalis addictos procul dubio eredant, utpote deficientes in obligatione gravi strictissime illos afficiente.

Ad doctrinam Fidei et morum.

Obligationes quoad Exemplum.

VII. Quid autem prodesse queunt filiis instructiones, monita, documenta, nisi hæc corroborentur genitorum exemplo? immo si oppositum fieri a genitoribus filii conspiciant, profecto nil, aut nonnisi quadam miraculi specie documenta proderunt, si facta genitorum aliter agendum suadent. Heu, quot speciebus scandali gravantur genitores, qui se videri, aut audiri a filiis, filiabusque non curant transgressores præceptorum Dei, et Ecclesiæ? Hinc inferas, quot modis peccent patres, qui coram liberis suis, veneranda Nomina Dei, Christi, Evangeliorum, Crucis etc., aut blasphemiis injuria afficiunt, aut frequenter in juramentis usurpant: qui obscœnis verbis, maledictionibus oblocutionibus in proximum, aliisque pravis modis passim utuntur: qui aut continuis solatiis, ludis, ebrietatibus dediti, aut fœminarum familiaritati addicti, aut famulatui, ut dicunt, alicujus conjugatæ mancipati, propriæ uxoris custodiam alteri amasio relinquentes, alienam inflammato corde ipsi depereunt. Poterit ne unquam adeo perdita vivendi ratio a scandalo mortali filiis dato vacare? Quid dicam de illis, qui avaritiæ, aut ambitionis jugulo detenti, de aliis rebus non loquuntur, quam de congregandis et augendis divitiis, de modis non raro illicitis easdem conquirendi, de gradibus altioribus, de artificiis charitati, aut justitiæ adversantibus ad eosdem assequendos adhibendis? ita ut aut nunquam, aut rarissime verbum faciant de spectantibus ad divinæ legis observantiam, ad animæ salutem, vitamque æternam nanciscendam? Hos, inquam, genitores a lethali scandalo habituali immunes esse putabis? His addas scandala propria matrum respectu filiarum, quæ tota die circumeunt, de solatio in solatium commigrantes; quæ aliis viris se colendas tradunt; quæ solæ cum extraneo amatore, quocumque libet, pergunt; quæ, posthabito pudore Christiano, inverecundis modis vestes componunt; quæ non aliud cogitant, loquuntur, meditantur, quam ut cultoribus suis formosiores appareant, numerumque amatorum magis augeant. Has itaque putabis immunes a statu culpæ mortalis? O sæculi nostri mores corruptissimi! quos filii, et filiæ didicerunt a genitoribus suis, ut ipsi eosdem propagent in filios, et nepotes; et hoc modo morum dissolutio facilius se-

bolescat. Væ quidem genitoribus! at væ iterum genitorum Confessariis, qui si in doctrina morum, et in Sacramentorum administratione essent labii unius, et sermonum eorumdem, magna profecto ex parte eliminaretur corruptio, et fidelium mores componerentur; qui, quod reprehensum ab uno experiuntur, non invenirent dissimulatum ab altero; et dilatam ab uno prudenter absolutionem, non reperirent ultronee, et irrationabiliter impertitam ab alio. Sed de his iterum, et diffuse in tractatu de Sacramento Pœnitentiæ, ubi de obligationibus Confessarii ex professo disseretur.

Obligationes eorum quoad correptionem.

VIII. Tertia obligatio parentum spectans ad spiritualem educationem, est opportuna correptio, qua eorum vitia emendare satagant, et est eorumdem ætati, indoli, et defectui commensuranda. Quapropter non debet has circumstantias excedere, ne filii aut in pusillanimitatem, aut nimium terrorem, aut desperationem adducantur. Neque minus quam oporteat debet esse remissa, ne in fomentum potius evadat, quam in curationem morbi. Hæc correptio si aliquando opus fuerit, et circumstantiæ filiorum permittant, ad moderata verbera se extendere debet; ad repulsam a communi mensa; ad reclusionem in cubiculo per aliquot dies, etc., habita semper ratione gravitatis defectus, et eruditionis aliorum confratrum, et sororum. Ad eam tenentur genitores, quando alio modo plena emendatio obtineri nequeat, at quando gravitas criminis postulat, sub mortali, nedum quando optima exempla filiis dant; verum etiam quando eisdem scandalo sunt; et tunc illos puniendo protestari debent, se nolle habere filios suorum vitiorum imitatores; sed ipsi incumbere saltem quoad hanc partem munera genitoris explere. Quia sicut Princeps quantumvis scandalum præbeat, non dispensatur a puniendis malefactoribus, ita neque pater, et mater a puniendis filiis, et filiabus immorigeris. At quo profectu? ignoro. Genitoribus cunctis prole donatis memoriæ fixus esse debet miserandus Heli eventus; qui tametsi vitæ spectabilis, divinam tamen ultionem in se concitavit: *eo quod* (dicit Script. 1. Reg. c. 3.) *noverit indigne agere filios suos, et non corripuerit eos.* Et tamen observandum est, quod filii ejus erant Sacerdotes, juxta morem illius legis conjugem, nec non filios et filias habentes; item quod corripuit eos monendo de scandalis, quæ dabant sacrificia offerentibus; sed quia non corripuit ea severitate, qua debebat et poterat, divinæ ultioni subjacuit; unde S. Hieronym. lib. 1. contra Pelagianos: *Heli corripuit filios, et punitus est, quia non corripere solum, sed abjicere debuit ab officio Sacerdotii.* Et S. Jo. Chrys. Hom. 9. in 1. ad Tim. *Heli propter filios periit; illos quippe cum acrius coercere debuisset, verbis tantum levibus monuit.* Audiant, et horreant, qui neque verbis, neque factis corripiunt; qui eorum vitia dissimulant, ne *illos* contristent; qui etiam aliquando illorum indigna gesta, tanquam effectus vividioris spiritus, excusant.

✠ Conveniunt omnes, posse parentes verberare filios Clericos in Minoribus constitutos Ordinibus ad correctionem, quin excommunicationem incurrant, quippe parentibus hæc tribuitur facultas *cap.* Cum voluntate *de sent. excom.* §. ult. De Clericis vero sacris Ordinibus insignitis, dissidium est inter Auctores. Probabilior videtur sententia, quæ statuit neque incurrere excommunicationem parentes, qui gravi urgente causa et amore correctionis ducti filios etiam in Sacris constitutos moderate verberant, tum quia in *cap.* 1. de sentent. excom. absolute parentibus potestas conceditur corripiendi filios Clericos, nulla facta distinctione; tum etiam quia parentes non temere verberant, dum corrigendi causa percutiunt. Gravior tamen debet esse causa ad corripiendum filium Clericum in Sacris, quam in Minoribus constitutum. Dixi dedita opera *amore correctionis, corrigendi causa*: siquidem fatentur omnes, parentes excommunicationem incurrere, si ira perciti, non correctionis zelo, filios sive in Sacris, sive in Minoribus constitutos percutiant. Legatur P. Daniel Concina *Theol. Christ. t.* 4. *l.* 6. *diss. unic. c.* 7. *n.* 5.

Ad quid teneantur erga filios naturales et spurios?

IX. Superest dicendum aliquid circa filios naturales, qui nascuntur ex illegitimo concubitu personarum solutarum, quæ Matrimonio jungi possunt; necnon circa filios spurios, qui nascuntur ex illegitimo concubitu personarum, quæ Matrimonio jungi nequeunt; vel quia alteruter, aut uterque est conjugatus vel conjunctus, vel affinis, vel voto solemni obstrictus, vel a lege prohibitus. Neque hic loquimur de educatione spirituali, quam illis debent sicut veris filiis, quamvis illegitimis. Filiis itaque naturalibus tenetur pater subministrare alimenta, et si non habeat prolem legitimam, potest eisdem omnia bona vel donare, vel testamento relinquere. Similiter et spuriis tenetur de alimentis statui suo proportionatis. Non potest autem ex lege civili eisdem facere donationes mortis causa, neque illos hæredes instituere, ne filiis legitimis minuatur hæreditas: et quamvis jus civile illos privet etiam alimentis, ad terrendum delinquentes, quoad hoc fuit emendatum a jure Canonico. Tenetur pater filiæ quamvis spuriæ providere etiam de dote juxta conditionem sui status, ut honeste nubere possit, si voluerit; non tamen potest excedere in dote concedenda, ne legitimis filiis minuat hæreditatem: immo si excederet, tenerentur spuria, ejusque maritus excessum reddere legitimis hæredibus, nisi forte isti remitterent excessum illum. Si pater spurii esset Beneficiarius, et non haberet aliunde, quo aleret filium, vel dotaret filiam, neque isti aliunde habere possent; ex fructibus Beneficii posset alere, et dotare; est enim opus charitatis et æquitatis naturalis: proinde Bulla S. Pii V. prohibens hujusmodi alimenta, intelligitur, si aliunde sustentari possint, et dotari. Mater tenetur filium tam naturalem quam spurium, alere usque ad triennium lac præbendo: pater autem tenetur ad reliqua, et etiam ad nutricem inveniendam, si mater lac præbere non possit.

Qualiter peccent exponentes Hospitali?

X. Genitores, qui sine justa et necessaria causa exponunt filios Hospitali, peccant mortaliter, juxta omnes; quia agunt contra pietatem naturalem, abdicando a se filios, quibus adeo strictis obligationibus paulo ante recensitis devinciuntur. Quænam autem sit justa et necessaria causa, judicanda relinquitur prudenti et docto Confessario, a quo consilium petere debent genitores priusquam id agant. Una videtur esse, si revera, et coram Deo careant modo illos sustentandi, ita ut vita filiorum tenellorum exposita remaneat periculo, ne conficiantur et intereant inopia in domo paterna. Altera esse potest, si necessitas adsit occultandi crimen, ne scandalum, aut infamia inde oriatur. Tenetur tamen

in eo casu prius pater, deinde mater compensare Hospitali expensas, quæ fieri consueverunt: et ob hoc solet constitui taxatio determinatæ pecuniæ, ipsi Hospitali erogandæ pro omni et toto debito.

CAPUT II.

De Obligationibus aliarum personarum, quibus incumbit respective aliorum curam gerere.

§. I. *De Obligationibus Tutorum respectu Pupillorum; et Curatorum respectu Minorum.*

Obligationes Tutoris et Curatoris generatim

I. TAmetsi de his plura dicturi simus in septimo præcepto, hic summatim dicimus, Tutorem dici illum, qui curam habet Pupillorum tam quoad personas, quam quoad bona eorumdem; præcipue tamen quoad personas. Tutela durat usque ad annum decimum quartum completum respectu masculorum, et duodecimum completum respectu fœmellarum; qui dicuntur anni pubertatis. Curator dicitur ille, qui curam gerit Minoris, tam quoad personam, quam quoad bona; principaliter tamen quoad bona. Cura autem durat a modo dictis annis usque ad vigesimum quintum completum Minoris. Tutor tenetur ad ea omnia, ad quæ tenetur pater: unde nil addendum dictis de patre; quem pupillus tenetur diligere, revereri, eidemque obedire, sicut filius. Curatur tenetur bona Minoris fideliter administrare, neque personam negligere: unde si in vigilantia circa personam notabiliter deficeret, lethaliter peccaret. Ita Minor debet Curatori morem gerere, et erga illum tamquam erga personam super se jus habentem se continere.

Obligationes speciales eorumdem.

II. Tenentur Tutor, et Curator, statim ac instituti sunt in officio, Inventarium omnium bonorum Pupilli, et Minoris facere; omnia illorum jura sustinere et defendere; item curare, ut ex bonis percipiantur juste fructus annui: bona mobilia, quæ servando servari nequeunt, vendere ad emenda prædia, et bona fructum afferentia; ex lege 24. Cod. de Administr. Tutorum. Peccabunt igitur pro ratione materiæ plus, minusve graviter, si hæc facere neglexerint, si bona pupilli, vel minoris in proprios usus convertant, cum obligatione restituendi omnia sublata, nec non omnia lucra cessantia, damnaque emergentia ex omissionibus suis resultantia: ad quæ tenentur ex culpa lata, et levi juridica. De quibus culpis disseremus in Tr. de Restit. eo quod hæc ministeria cedant in utilitatem pupilli, et minoris, nec non Tutoris, et Curatoris, quibus debetur pretium sui laboris in prædicta administratione. Peccabunt item, dando pupillo, et minori pecunias ad usus malos et indecentes; etiam pro his compensaturi.

§. II. *De Obligationibus Patrinorum respectu Filiorum Spiritualium.*

Patrinorum obligationes.

I. PAtrini, seu susceptores infantium in Baptismo, et puerorum in Confirmatione, tenentur ex vi sui muneris procurare, ut a susceptis discantur necessaria circa Fidem, et bonos mores, si desint conjuncti, qui id præstent; in quo casu etiam super eorum vitam invigilare tenentur, sedulo procurando, ut juxta Christiana instituta illam ducant. Pariter suscepti tenentur illis amorem, reverentiam, et obedientiam reddere quoad instructionem, et morum disciplinam.

§. III. *De Obligationibus Conjunctorum vicissim.*

Obligatio filiorum erga consanguineos majores.

I. COnsanguineis majoribus sive in linea recta, strictius obligante, sive in laterali, tenentur filii genitoribus carentes exhibere amorem, reverentiam, et obedientiam, tanquam genitoribus, quorum loco succedunt. Proinde peccabunt plus, minusve pro ratione materiæ contraveniendo dictis obligationibus, sicuti respective dictum est de eorum obligationibus erga genitores, quin aliud addamus. Si autem genitores vivant, eisdem obligationibus adhuc tenentur, et maxime quoad reverentiam, et amorem, non tamen adeo stricte quoad obedientiam; quamvis erga ascendentes in linea recta major debeatur, quam erga collaterales.

Ad quid tenentur Majores conjuncti erga Minores?

II. Hi consanguinei vicissim in defectu genitorum tenentur inferioribus omnia præstare quantum possunt, quæ genitores debent filiis supra diffuse explicata cap. 1. in toto §. 2., quibus si desint, peccant pro ratione materiæ, et omissionis. Si autem genitores vivant, ad amorem quidem tenentur ratione conjunctionis, sed ad alia non; nisi in casu, quo a genitoribus vel impotentibus, vel non curantibus non præstentur; et maxime ascendentes in linea recta, quia hos præcipue afficit obligatio: tametsi alii collaterales non absolvantur omnino, viventibus Avis; quia si aut impotentes sint, aut non curantes, tota obligatio devolvitur ad ipsos collaterales, juxta gradum etc. Propterea prudens Confessarius prius mature perpendat circumstantias omnes rerum, personarum, graduum, ut recte judicet, quando graviter deficiunt, et possit urgentius inculcare obligationes ad quas tenentur.

§. IV. *De Obligationibus Herorum, et Famulorum vicissim.*

Obligationes Famulorum, et Ancillarum.

I. FAmuli, et Ancillæ debitores suis Heris, et Dominabus sunt benevolentiæ, reverentiæ, obedientiæ, et fidelitatis; tria prima, ratione virtutis Observantiæ, quartum ratione Justitiæ. Cum itaque heri fungantur respectu famulorum quodammodo vice parentum, aintque familiæ rectores; tenentur famuli et ancillæ ad tria prima: quatenus vero contractum onerosum ineunt eisdem inserviendi pro justo stipendio, tenentur ad præstanda officia et labores sui famulatus, necnon ad fideliter custodiendas et conservandas res familiares: et quamvis de iis instituturus sim sermonem in tractatu de Contractibus in particulari; etiam hic nonnulla dicenda occurrunt.

Aliæ eorum obligationes.

II. Famulos, ancillasque mortaliter peccare, quando in re gravi heris non obediunt, nemini est dubitandum: puta, si jubeantur nonnulla familiæ secreta silentio custodire, Sacramenta temporibus debitis recipere, etc., et si hoc omittant, peccant nedum contra præceptum Ecclesiæ, sed et contra obedientiam quoad hoc heris debitam. Peccant contra justitiam, si toto tempore præscripto non laborent, cum possint, vel cum notabili negligentia sua munera obeant. Quapropter pro damni inde domino exurgentibus, aut pro lucris cessantibus compensare illum tenentur. Item graviter peccant disponendo de rebus domini in sufficienti quantitate,

sine illius licentia; nec non permittendo, grave damnum eidem ab aliis inferri sive extraneis, sive conservis. quamvis circa res speciali suæ custodiæ non commissas, et nisi impediant, cum moraliter possint, pute vel respective clamando, vel revelando, teneutur ad compensationem, si hæc non fiat ab immediate damnum afferente. Ratio est, quia quamvis specialiter conducantur pro tali ministerio in particulari, non tamen idcirco absolvuntur a cura generali etiam aliarum rerum sui heri; hæc enim cura generalis semper intelligitur tacite in contractu illos conducendi; ita ut si se declarent, nolle teneri ad curam, nisi rerum suo officio commissarum, et non aliarum, nullus herus illos conducere vellet. Ex quo patet, non gratis affirmari, hanc tacitam conditionem in contractu suæ conductionis reapse subintelligi. Si enim extraneus quisque, cum moraliter possit, sub gravi tenetur impedire damnum notabile proximi ex charitate; cur non tenebitur sub gravi, etiam ex justitia, famulus conductus ad inserviendum familiæ, cujus evedit quodammodo membrum, cujusque honis alitur, et sustentatur? Item graviter peccant, quamvis tacere non jussi, si absque justa causa revelent errata, directiones, resolutiones, dissensiones etc. familiæ, quæ aut ab aliis non scirentur, aut vix, nisi famulus ea narraret: qui debet animadvertere, hujusmodi revelationem, si ab heris sciretur, gravem eisdem contristationem allaturam. Peccant præterea graviter, si absque justo motivo discedant a famulatu ante tempus condictum; et si damnum inde emergat domino, puta ducendi alterum majori pretio, aut quodvis aliud, tenentur illud compensare.

Herorum obligationes erga famulos.

III. Domini tenentur vicissim erga famulos, ancillasque ad benevolentiam, beneficentiam, mercedem, et custodiam. Tenentur itaque in primis servare pacta cum illis inita, tam quoad victum, quam quoad mercedam, et alia quæcumque. Si sine justo motivo eos dimittant ante tempus condictum, debent in conscientia integram mercedem toti tempori conductionis correspondentem erogare, nec non pro alimentis, quæ tempore quod superest subministrarent, compensare; nisi forte statim absque ulla mora alterum herum invenerunt, qui æquali, vel majori stipendio illos conduxerit. Nam si minori, supplere debebit prior dominus, qui dimisit, pro rata. Ratio est evidens, quia quoad hæc damnum injustum attulit dimisso.

Aliæ obligationes Herorum temporales.

IV. Debent famulis bene velle, illos non aspere tractando, non contumeliis afficiendo, quæ nunquam licent: nam si opus sit illos corripere, et increpare, fiat, sed absque injuriis, imprecationibus, contumeliis, quæ ad nil prosunt, nisi ad eos irritandos: et ita fructus correptionis evanescet, cum alioquin offendatur Divina Majestas. Item curare tenentur, ne in infirmitate careant adsistentia corporali, tamen inter limites pactionum initarum: Charitas tamen urget, ut si morbus sit brevis, non priventur stipendio brevi illi tempori correspondente: si autem sit diuturnus, et animadvertant gravi illos necessitate premi, alia temporalia auxilia præstare debent, prout diximus in Tr. 4. c. 8. §. 7. et hic addendum Apostoli monitum: *Si quis suorum, et maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit, et est infideli deterior.* Proinde enimi Christiani profecto esse non videtur, illos retinere per plures annos, quousque ætate, et viribus florent, deinde senescentes dimittere absque ulla pensione, quando hæc conferri potest; ita ut miselli mendicare compellantur.

Obligationes Herorum spirituales.

V. Tenentur heri, et heræ in conscientia corrigere famulos, et ancillas delinquentes contra legem Dei, et Ecclesiæ; et invigilare ad saltem statutis temporibus ad suscipienda Sacramenta accedant; item ut sint instructi in Doctrina Christiana, si eam ignorent, et ut vitam Christiano dignam ducant. Si correcti non se emendent, et scandalo evadere possint aliis conservis, et multo magis filiis aut filiabus sive in lingua, sive in moribus, tenentur sub mortali illos domo dimittere; quandoquidem paterfamilias ea obligatione, qua obstringitur ad invigilandum super mores domesticorum, eadem omnino compellitur ad removenda scandala, occasionesque ruinæ.

Casus non rarus de discessu intempestivo.

VI. Si famulus, absque justa causa, ab hero discedat ante condictum tempus, quamvis, ut dicunt multi, possit in foro externo nil illi tribuere pro toto illo anno, in foro tamen conscientiæ licitum dumtaxat illi est retinere portionem, ratæ temporis correspondentem. Non tamen licet ullo modo impedire illum, ne ab aliis heris conducatur. Id enim agere, est privata et gravis vindicta, quæ nemini privato unquam licet: et si herus impediens nulla utatur fraude, aut via injusta ad impediendum, est letbale dumtaxat contra charitatem: si autem aliqua falsitate, fraude, vi, aliove modo injusto removeat volentem illum conducere; peccat etiam lethaliter contra justitiam cum onere restitutionis omnium damnorum; quia violat jus illius in eo consistens, quod contra sui conductionem non adhibeantur media injusta falsitatum, etc.

§. V. *De Obligationibus Magistrorum, et Discipulorum.*

Magistrorum obligationes.

I. Magistri, Præceptores, Pædagogi, et alii hujusmodi ministeriis fungentes cum quodammodo ad tempus vices genitorum subeant respectu discipulorum suorum, eisdem obligationibus fiunt obnoxii respective, quibus genitores. Idcirco tenentur primo illos bono exemplo præire: secundo effrænes, indisciplinatos, immorigeros corrigere, et punire: item parentes eorum admonere, ut ad illos emendendos ab ipsis adjuventur. Quod si non se emendent, et aliis perniciosi evadant, tenentur illos a schola dimittere: immo si noverint esse tales, antequam illos recipiant, nequeunt illos in suam scholam admittere, nisi prius genitorum opera emendentur, ne aliis contagiosi fiant. Si vero alios discipulos non habeant, neque expectent, ita ut immorigeri nemini nocere queant, tunc illorum institutionem suscipere possunt, ad emendandos eosdem sedula cura, et castigatione opportuna. Tenentur præterea esse idonei ad docenda illa, quæ se docturos exhibent; et nisi sint tales, debant non acceptare docendi munus, et acceptatum dimittere. Circa quæ omnia plus, minusve peccant pro ratione materiæ tum contra charitatem, tum contra justitiam.

Peccant si laurearn conferant immeritis.

II. Certo lethaliter peccant Magistri Universitatum, si gradum Doctoratus conferant indignis suo voto, ut docent S. Antonin. 3. p. tit. 5. c. 2. §. 10. et 2. p. tit. 3. c. 5. §. 6.: et Navarrus in Man. c. 24.

n. 25., et alii; quia in re gravi decipiunt publicum; et eo gravius peccant, laureando immeritum in Theologia, in Jure, in Medicina.

Discipulorum obligationes. III. Discipuli tenentur præceptoribus ad reverentiam et obedientiam præstandam, quoad studium, et bonos mores; contra quas obligationes peccant leviter, vel graviter pro ratione materiæ. Certum autem apud omnes est, quod si studiis a genitoribus sibi serio impositis, et pro quibus stipendia erogantur magistris, non dent operam, unde oleum, et operam perdant tam genitores, quam magistri: peccant lethaliter contra obedientiam eisdem in re gravi debitam, tum etiam ob gravamen, quod afferunt familiæ; tum item quia se reddunt inutiles eidem, forte eorum subsidio indigenti. Quod si divites sint, et nobiles, dum, ut par est, studio non vacant, vel incapaces remanent, atque inepti ad exercenda officia, quæ statui suo competunt; vel si ea suscipiant, scientia destituti, quæ ad eadem rite obeunda necessaria est, in plures gravissimi momenti errores impingent, ac perperam de hominum vita, libertate, et bonis judicabunt. Quare eorum saltem notitiam tenentur acquirere, quæ recte fungendis muneribus, quibus suo tempore destinabuntur, aditum aperiant, atque idoneos reddant ad ferenda judicia juxta leges, et ne errent cum damno aliorum. illorumque errores sint graviter culpabiles, utpote ex ignorantia, quæ vinci poterat ac debebat, profecti.

TRACTATUS VIII.

DE SPECTANTIBUS AD QUINTUM DECALOGI PRÆCEPTUM.

CAPUT PRIMUM.

De Homicidio voluntario directo.

§. I. *De Notione, et Divisione Homicidii.*

Notio Homicidii. I. *HOmicidium semper est peccatum, quia inordinationem habet inseparabiliter adnexam: homicidium enim plus importat, quam occisio hominis.... importat namque homicidium occisionem hominis indebitam: et ideo homicidium nunquam est licitum, quamvis occidere hominem aliquando liceat*: ait S. Th. quodl. 8. q. 6. a. 14. ad 1. Homicidium dividitur in Simplex, et Qualificatum. Simplex illud est, quod committitur in hominem communem, et sine ulla circumstantia, vel ex parte occisi, vel ex parte modi occidendi illud qualificante. Qualificatum vero illud est, quod, præter hominis occisionem, indicatis circumstantiis qualificatur; unde ad aliam speciem simul trahatur; v. g. contra virtutem pietatis, ut occisio Consanguineorum usque ad quartum gradum inclusive; et eo gravius notabiliter, quo arctior est conjunctio: quibus adnumeratur occisio proprii Principis, qui est Pater Communitatis, et Status. Item contra virtutem Religionis; si occidatur persona Deo consecrata aut per statum Clericalem, aut per professionem Religiosam; et eo gravius notabiliter, quo est major dignitas occisi: ita ut trahi possit ad aliam speciem contra virtutem observantiæ majoribus debitam. Dividitur ulterius in Latrocinium, et Assassinium: Primum, quo aufertur homini vita, ut bonis spolietur: secundum, quando conducitur quispiam ad occidendum proximum, vel quando quis pretio conductus alterum occidit: et conductus ipso facto incurrit excommunicationem, etiam homicidio non secuto: Conducenti autem infligitur excommunicatio incurrenda: ita ex cap. 1. de Homicidio in 6. Immo assassinus, omnesque ad assasinium cooperantes privantur immunitate Ecclesiastica ex Bulla Greg. XIV. His additur homicidium proditorium, quando quis alterum occidit ex insidiis, unde sibi cavere non possit; cui occidendi modo, si accedat præter insidias etiam apparentia fictæ amicitiæ, occisor privatur immunitate Ecclesiastica: ita ex laudata Bulla. Præfati modi sunt in Confessione explicandi, eo quod contineant specialem injustitiam, adimendo modum se defendendi. Ad homicidium proditorium reducitur veneficium naturale; idest occisio per venenum propinatum, aut alio modo applicatum; nec non veneficium magicum, quod fit ope espressa, vel tacita Dæmonis, de quo diximus in tr. 4. c. 13. §. 4. Immo ad hoc proditorium reducitur abortus fœtus animati: de quo infra in §. 3. n. 5.

Homicidii divisio in Simplex et Qualificatum.

In Latrocinium et Assassinium.

§. II. *De Occisione Malefactorum, Peccatorum, Tyrannorum.*

Quibus competat malefactores occidere? I. *OCcidere malefactorem licitum est, in quantum ordinatur ad salutem totius Communitatis; et ideo ad illum solum pertinet, cui committitur cura Communitatis conservandæ .... Cura autem communis boni commissa est Principibus habentibus publicam auctoritatem: et ideo eis solum licet malefactores occidere, non autem privatis personis*; ut S. Th. 2. 2. q. 64. a. 3.

Quando liceat occidere proscriptos sub pœna capitis? II. Malefactores proscripti, seu banniti sub pœna capitis, licite occidi possunt a ministris illos inquirentibus ex commissione Magistratus, si vivos capere non possint, et dummodo existant intra dominium sui Principis. Probabilius autem videtur, non posse licite occidi ab aliis, qui non sunt ministri ad hoc deputati. Ratio primæ partis est manifesta, ex obedientia debita Principi ita jubenti: cavere tamen debent isti mandatarii, ne motivum præcipuum suæ executionis sit mulcta occidenti promissa, sed sit bonum commune, et Reipublicæ tranquillitas, cum debeant se conformare intentioni jubentis. Secundæ partis, quæ est Sylvestri v. *Homicidium* num. 7., nec non Azorii, Filiucii, Bonac. et aliorum communis ratio est, quia extra propriam ditionem nemini competit jus in vitam, aut res cujuscumque. Hoc enim injuriosum est alteri Principi, qui securos esse vult commorantes in suis ditionibus ab aliorum insidiis. potest tamen occidere, quod Principes finitimi sibi vicissim hæc jura cedant, et quando hoc constat, non est illicita occisio extra ditionem. Tertia autem pars, quod etiam intra ditionem non liceat cuique proscriptum occidere, nisi sit minister ad hoc deputatus, est plurium relatorum a Bonacina approbanta talem opinionem in tr. de Restit. in genere disp. 2. q. ult. sect. 1. punct. 2. n. 3., quia quamvis sua sponte occidens forte non peccet contra justitiam, quia est

minister permissus a Principe; operatur tamen graviter contra charitatem, tum ob periculum animæ illius proscripti, tum propter damnum gravissimum mortis, quod illi infert; neque illum excusat permissio Principis: nam eo ipso, quod non jubeatur ipse, sed dumtaxat permittatur, satis constat, sibi non licere ex propria electione, sicuti constat in aliis factis mere permissis; immo satis evincitur, ipsum ad occidendum induci ex avaritiæ stimulo lucrandi mulctam; ex quo motivo principali nemini unquam licet juxta omnes.

Non licet marito occidere uxorem in adulterio deprehensam.

III. Non licet marito propria auctoritate occidere uxorem in adulterio deprehensam: ita definivit Alexand. VII. damnando thes. 19. quæ dicebat: *Non peccat maritus occidens propria auctoritate uxorem in adulterio deprehensam.* Tum quia evenire potest, quod aut fuerit vi oppressa, aut quod narcotico aliquo pulvere fuerit obstupefacta: tum quia nullibi invenitur hæc facultas marito concessa; tum denique quia repugnat publico bono hæc usurpatio; cum nequidem a potestate publica quisquam occidatur, nisi servato ordine juris. Neque obstat, quod lex civilis non puniat maritum occisorem; quia cum excuset impetum passionis, nullo modo delictum approbat. Idemque a fortiori dicas de occisione adulteri.

An liceat tyrannum occidere?

IV. Ex communi sententia nulli privato licet occidere proprium Principem, qui tyrannus evaserit quoad regimen; nempe spoliantem subditos eorum bonis injuste, et cuncta in sui privatum commodum dirigentem, discordias seminantem, rixas promoventem etc., quia quamvis tyrannicis modis ita se gerat, semper est Princeps, Caput, et Pater, neque per hoc amittit jus dominii. Et videtur definita in Conc. Constan. sess. 15. In qua damnatus fuit error Joannis Hus, docentis: *Quilibet tyrannus licite potest a quocumque subdito interfici.* Eamdem docuit S. Th. vel alius nostri Ordinis Scriptor in Opusc. 20. de Regim. Principum. l. 1. c. 6. *Esset hoc multitudini periculosum, et ejus Rectoribus, si privata præsumptione aliqui attentarent Præsidentium necem etiam tyrannorum. Proinde,* sequitur Auctor, *patienter esse o subditis sustinendum tyrannum, et subditis dolendum de peccatis, propter quæ permittitur tyrannus illos vexare. Tollenda est igitur culpa, ut cesset tyrannorum plaga,* concludit ille. Propterea in casu, vel recurrendum est ad Superiorem tyranni, si extet; sin autem, ad judicium publicum totius Communitatis; et propter hoc consulantur Juristæ, de hoc tuse disserentes. Si autem tyrannus sit extraneus, invadens tyrannice dominium proprii Principis, tunc cuilibet subdito Principis invasi licet illum occidere; quia evadit miles pugnans in bello justo ad defensionem sui Principis. Immo etiamsi tyrannus sit in possessione dominii tyrannice occupati, et Respublica sit coacte illi subjecta, nec possit illum repellere, neque illum pacifice admiserit; sed in tantum non repellit, in quantum non potest; et quamvis arma deposuerit, id fecit vi coacta, et invita; adhuc in hoc casu posse a quolibet privato Principis invasi subdito occidi, docet Cajet. 2. 2. q. 64. super a. 3. Sotus l. 5. de Just. q. 1. a. 3. Bannez 2. 2. q. 67. a. 2. cum aliis S. Th. Discipulis, nempe Prado, Tapia, Sylvestro, Joanne a S. Th. et aliis extraneis; quia adhuc bellum tyrannicum virtualiter continuatur, et perseverat oppressio: et ita etiam populus, et quilibet oppressus adhuc resistit eo modo quo potest. Unde si alicui aperiatur aditus occidendi tyrannum, et redimendi dominium ab oppressione tyrannica, non apparet illicita hujusmodi occisio, dum alia spes, aut via non pateat se redimendi.

* Vigesimum Opusc. D. Th. *de Regim. Principum* in libros 4. tributum exhibetur. Esse genuinum fœtum S. D. usque ad cap. 4. lib. 2., seu usque ad illa verba: *Opportunum est igitur in conversatione modicum delectationis pro condimento habere, ut animus hominis recreetur,* dubitare non sinunt quæ affert P. Fr. Jo. Franc. Bernardus M. de Rubeis O. P. *diss. 22. de Gestis, et Scriptis ac Doctrina D. Th. Aq.* Partem reliquam libri secundi complesse Ptolomæum Lucensem, qui fuit Episc. Torcellanus, ostendit idem, idque egisse ipsum ex Th. Aquin. schedis verisimillimum pronunciat. Num autem Ptolomæus præter libri 2. part. addiderit 3. lib. et 4. adhuc ambigitur, ut constat ex iis, quæ laudatus Pater ob oculos ponit. Legatur præcitata dissertatio, in qua omnia, quæ ad hoc Opusc. pertinent, accuratissime expenduntur, atque pertractantur. Cum itaque verba ab Auctore *n. præced.* allata, desumpta sint ex c. 6. *l.* 1., dubio procul sunt S. D.

Non ita pridem Eusebius Eranistes Opusc. in lucem emisit italico idiomate exaratum, cui titulus: *Lettere Apologetiche, ovvero Difesa della Dottrina dell'Angelico Dottor della Chiesa S. Tommaso di Aquino contro le calunnie de'suoi Accusatori sulla materia del Tirannicidio ec.* In eo autem non solum luce meridiana clarius demonstrat, doctrinam D. Th. recte oppositam esse sententiæ, quæ statuit fas esse cuique privato in proprium legitimum Principem, qui tyrannus evaserit quoad regimen, insurgere, ipsumque interimere: adeoque immerito plane, ac nonnisi per summam injuriam ejusdem sententiæ patronos S. D. in suum trahere patrocinium; verum etiam nitide ostendit, alienam omnino ab ejusdem Angelici mente opinionem, quam Theologi plures amplexati sunt, cuique Auctor adhæsit, nempe licitum esse quilibet subdito occidere tyrannum extraneum invadentem tyrannice dominium proprii Principis, vel Reipublicæ, licet sit in possessione dominii tyrannice occupati et proprius Princeps seu Respublica coacte ipsi subjiciatur, quia non potest ipsum repellere etc. Et hunc sane a nullo privato, nisi sit publica munitus auctoritate, ut sunt milites in bello, et Ministri a legitimo Principe, vel Republica constituti ad defendendum Regnum, et ditionem, et ad ipsius Principis tutandam personam, morte affici posse, apertissime censet Angelicus, dum 2. 2. q. 65. *a.* 1. *ad.* 2. absolute pronuntiat, quod *privare aliquem vita in nullo casu pertinet ad aliquem, nisi ad publicam potestatem, cui committitur procuratio boni communis.* Legatur præcitatus Eranistes *Epist.* 1. §. 3. *n.* 6.

§. III. *De Occisione Innocentis.*

Innocentem directe nunquam licet occidere: indirecte aliquando.

I. **N**Ullo modo licere occidere innocentem, ait S. D. 2. 2. q. 64. a. 6. Id autem intelligitur, *directe* ut communiter docent illius Expositores, occisione directa, et per se intenta, quia nullum motivum invenire est, quo possit excusari. Hinc inferas, graviter peccare, qui hostium uxores, et filios occidunt, ut eorum mariti, et genitores se submittant. Indirecte autem, per accidens, et præter intentionem quando.

permitti aliquando potest innocentum occisio, ob bonum commune. Ratio est, quia illi, qui in necessitate constitutus utitur jure suo, non debet imputari effectus præter intentionem secutus. Hujusmodi autem est in multis casibus occisio indirecta innocentis, et non per se intenta. puta, quando obsessores civitatis pilas incendiarias in illam immittunt, quamvis etiam innocentes sint præter intentionem periclitaturi; aut quando tyrannos non vult remittere imminens civitatis excidium, nisi ei tradatur Petrus innocens ab ipso necandus: potest Communitas compellere Petrum, ut se tradat tyranno, et tenetur ipse id exequi propter bonum commune cum ingenti suo merito insignis charitatis erga Concives, et Patriam: Nequaquam tamen possunt concives illum occidere ad petitionem tyranni, neque ipse jugulare seipsum. Tradere autem illum tyranno, non est directe occidere, cum evenire possit, ut, eo viso, desistat ab occidendo, vel quod tyrannus moriatur, priusquam innocentem habeat in sua potestate. Ex quo patet, quod tradere tyranno, non sit occidere. Neque objicias, quod non licet tradere tyranno mulierem violandam, aut virginem deflorandam; quia esset illas exponere gravissimo peccandi periculo: id autem non evenit in casu nostro, in quo immo ingens meritum apud Deum resultat Petro: neque cives cooperantur injustæ illius occisioni, illum tradendo: sed intendunt dumtaxat impedire excidium civitatis; immo et ipsi, et Petrus supplices fiunt tyranno, ut et civitati remittat, et Petro vitam non tollat.

An innocens juridice probatus reus mortis sit occidendus?

Ad quæ agenda teneatur judex?

II. Innocens scientia privata a Judice cognitus talis, qui tamen juxta allegata et probata apparet reus mortis, nisi alia via illum liberandi suppetere possit, est a judice morti tradendus. Consulto dixi, nisi alia viam eum liberandi suppetere possit: quia tenetur judex omnem viam licitam quærere, ut illum et a morte, et a quacumque vexatione liberet. Proinde si sit judex supremus, potest dispensare in lege quoad judicandum juxta allegata et probata. et ne scandalum creetur, debet, coram ipso innocente, et Optimatibus jurare, se scire illum esse innocentem. Si non sit judex supremus, tenetur mittere ad Superiorem, eidemque jurare, se in tantum nolle judicium assumere, quia certus est de illius innocentia: et ideo sive supremus sit, sive subalternus, tenetur tertio, modis cautis, et honestis avertere accusatores ab accusando, testes subtilissime examinare, eorumdemque asserta, quantum licite fieri potest, infirmare: item prolationem sententiæ differre; januam carceris, cavendo ab omni scandalo, aperire, ut fugere possit; aliqua licita stratagemata procurare, ne condamnetur. Idcirco difficultas restringitur ad casum, in quo judex non sit supremus, et nulla via evadendi patere possit, et pars adversa instet; et in hoc sensu est posita assertio, quam cum S. D. sustinent omnes ejus discipuli, cum multis extraneis tum Canonistis, tum Theologis contra alios multos.

Si nulla pateat via eum liberandi, deb. t occidi.

III. Probatur ex S. D. 2. 2. q. 64. a. 6. ad 4. *Judex si scit aliquem innocentem esse, qui falsis testibus convincitur, debet diligentius examinare testes, ut inveniat occasionem liberandi innocentem, sicut Daniel fecit. Si tamen hoc non potest, debet eum Superiori relinquere judicandum; si tamen hoc non potest; non peccat, secundum allegata sententiam ferens; quia ipse non occidit innocentem, sed illi, qui eum asserunt nocentem.* Idem repetit q. 67. a. 2. ubi rationem dat: *Judicare pertinet ad judicem, secundum quod fungitur publica potestate; et ideo informari debet in judicando, non secundum id, quod ipse norit tanquam persona privata, sed secundum quod sibi innotescit tanquam personæ publicæ. Hoc autem innotescit sibi, et in communi, et in particulari; in communi quidem per leges publicas vel divinas vel humanas, contra quas nullas probationes admittere debet: in particulari autem negotio aliquo per instrumenta, et testes, et alia hujasmodi legitima documenta. quæ debet sequi in judicando, magis quam id quod ipse novit tanquam privata persona. Ex quo tamen ad hoc adjuvari potest, ut distinctius discutiat probationes inductas, ut possit earum defectum investigare. Quod si non possit eas de jure repellere, debet, sicut dictum est, eas in judicando sequi* Si enim non teneretur sequi scientiam publicam juxta allegata et probata, jam actum esset de publica tranquillitate Reipublicæ. Nil enim valeret integer ordo juris, in publicis judiciis jussus, et requisitus, si judex, ductus notitie sua privata, posset pro libito judicare, juris ordine posthabito; eapropter periret fides publicorum judiciorum; quandoquidem semper daretur locus suspicandi, judicem non secundum allegata et probata judicasse, sed juxta suam privatam cognitionem, quo nil efficacius ad evertendam communem tranquillitatem, et ad expolianda omni auctoritate Magistratuum judicia.

Solvuntur objecta.

IV. Opponunt contrarie opinantes: Nunquam licet accedere ad mulierem, quam quis certus est non esse suam, tametsi juxta allegata et probata, sua judicetur. Sed respondetur facillime, id esse verum; quia ut quis licite accedat ad mulierem, debet id agere ex conscientia informata per scientiam suam, quod talis mulier non sit aliena. Conscientiam autem judicis, ut talis, non est informanda per scientiam suam, sed per scientiam publicam juxta allegata et probata, ut egregie docet S. Th. in cit. q. 67. a. 2. ad 4. *Homo in his, quæ ad propriam personam pertinent* (qualis est accessus ad uxorem), *debet informare conscientiam suam ex propria scientia; sed in his, quæ pertinent ad publicam potestatem, debet informare conscientiam suam secundum ea, quæ in publico judicio sciri possunt.* Aliud opponunt forte minus imbecillum: Ideo jubetur, quod judex judicet juxta allegata et probata, ne aberret in judiciis proferendis; igitur quando aliunde scit se aberrare, non tenetur stare allegatis et probatis: præceptum enim de non occidendo innocente est naturale; præceptum vero de judicando juxta allegata et probata, est positivum. Respondetur, quod non jubetur judicare juxta allegata et probata dumtaxat ne erret; sed præcipue ne unquam suspicetur judicare secundum proprium libitum, cum eversione publicæ tranquillitatis: si enim non judicaret juxta allegata et probata, longe majus detrimentum redundaret publico bono, quam sit indirecta occisio innocentis. Nam publica quies in omni judicio turbaretur, ob aditum suspicandi, an judex judicarit pro libito, an juxta ordinem juris: occisio autem innocentis rarissima evenit. Ad probationem insertam, negatur, quod judicare juxta allegata et probata sit de mero jure positivo, sed est etiam de jure naturali; ita exigente statu personæ publicæ ad impedienda scandala, et motiva quoti-

diana perturbationis pacis communis: unde præceptum legis positivæ est confirmativum legis naturalis.

Abortus fœtus animati. V. Inter innocentum occisiones locum primum habet Abortus fœtus animati malitiose procuratus: et est semper gravissimum mortale homicidii proditorii. Unde qui hoc crimen committit, nedum fit irregularis, sicut alii homicidæ, sed etiam ex Constit. Sixti V., quæ incipit *Effrænatam*, et Greg. XIV., quoad hoc nil immutata, incurrit excommunicationem specialiter Episcopo reservatam, effectu secuto. Et si procurans sit Clericus, *omni Clericali privilegio, officiis, dignitatibus, et beneficiis... ipso facto privatur, et fit in futurum inhabilis ad ea suscipienda*: ita ex laud. Sixti Constit. et ex illa Greg. XIV. incipiente *Sedes Apostolica*, in qua quoad hoc nihil innovavit; cum innovaverit dumtaxat, ne in excommunicatione comprehendatur abortus fœtus inanimis, quemadmodum illum comprehenderat Sixtus. Idemque homicidium committit (nota bene) qui procurat abortum in casu, quo sit periculum, ne fœtus moriatur cum matre; eo quod nunquam liceat innocentem occidere ad salvandam vitam alterius. Immo hujus homicidii sunt rei, qui etiam in dubio de fœtus animatione, qui semper præsumendus est masculus, abortum procurant; ob periculum homicidii, cui se exponunt. Et nota, quod animationis tempus juxta aliquos est trigesima, vel quadragesima dies a conceptione pro masculo; pro fœmella autem quinquagesima, vel octuagesima. Hinc proscripta fuit ab Innoc. XI. thesis 35., in qua dicebatur: *Videtur probabile omnem fœtum, quamdiu in utero est, carere anima rationali, et tunc primum incipere eandem habere, cum paritur: ac consequenter dicendum erit in nullo abortu homicidium committi.*

☞ S. P. Greg. XIV. non solum Sixti Constit. moderavit quantum ad pœnas procurantium abortum fœtus adhuc inanimati, vel præbentium mulieribus, seu sumentium venena sterilitatis, quas reduxit ad terminos juris communis, auferendo illas rigidas pœnas a Sixto in sua Constit. inflictas, puta excommunicationem, irregularitatem, privationem omnis privilegii Clericalis, inhabilitatem ad omnia officia, et beneficia, privationem ipsorum officiorum, et beneficiorum jam obtentorum, et degradationem cum traditione curiæ sæculari talis degradati; verum etiam temperavit quantum ad absolutionem ab excommunicatione, quam ipso facto incurrit omnis quocumque modo, vel medio directe procurans abortum fœtus animati, omnisque ad id scienter jussu, consilio, auxilio, favore, quomodolibet cooperans, effectu secuto. Nam hæc per Sixt. extra mortis articulum in quocumque eventu S. Pont. reservabatur, et modo ex Greg. Constit. ab ea absolvit Episcopus, omnisque ab eo ad Confessiones audiendas approbatus, atque *ad hos casus specialiter deputatus* pro foro conscientiæ. Nam pro absolutione in foro externo obtinenda, si res publicata eo devenerit, etiam nunc recurrendum esset ad Sum. Pont., cui in eo foro reservata manet.

* Ille autem dumtaxat censetur Confessarius *ad hos casus specialiter deputatus*, qui in specie habet ab Episcopo facultatem absolvendi ab excommunicatione contracta propter abortum procuratum, ut clarum est, compertumque ex verbis ipsius Greg. XIV. Quare non est audiendus Bonacina relatus a Diana *p. 7. tr. 5. res.* 15. qui existimat, ejusmodi depotatum consendum esse etiam illum, qui facultatem habet ab Episcopo absolvendi ab omnibus casibus et censuris ipsi ab homine, vel a jure reservatis.

A quo tempore vero pro vitali habendus sit fœtus, non una est Philosophorum, et DD. sententia, ut animadvertit Auctor *Addition. ad Bibl. P. Lucii Ferraris V. Abortus n.* 16. Videri possunt Greg. Lopez in *L. 7. p. 7. glos.* 2. Anton. Thesaurus *decis.* 2. *n.* 2. Gothofred. *ad L.* 3. §. *fin. ff. de suis et legit. hæres. ad L. Cicero, ff. de pœnit.* Paulus Zachias *in Quæst. Med. legal. tit.* 2. *q.* 9. *et* 10. Lelius Zachias *de casib. reserv. super cas.* 9. Aug. Barbosa *de Offic. et Potest. Episc. p.* 3. allegat. 51. e. 9. n. 137. et Alphonsus a Caranza, qui rem totam arbitrio judicis remittit, *de part. c.* 1. §. 2. *n.* 35. Multi, *subdit*, ex auctoritate Glossæ in eam abierunt sententiam, post diem 40. in masc., 80. in fœminis intrare animam in fœtum conceptum, eumque ab hoc tempore *animatum* censeri. Farinac. in *op. criminal. q.* 122. *p.* 3. n. 143. Martinus Azpilcuet *ad tit.* 10. *de homic. cons.* 46. *n.* 2. Auctor autem varias hac de re opinionnes satis indicat, dum asserit *n. præced.* quod animationis tempus juxta aliquos est 30. vel 40. dies a conceptione pro masculo, pro fœmella autem 50. vel 80.

VI. Illicitum pariter est, ut multi probabilius docent, dare matri, vel eidem, sumere remedium, ex se ordinatum ad expellendum fœtum, sive animatus sit, sive non, quamvis certo sit secutura mors utriusque, nisi illud remedium adhibeatur; et si adhibeatur, probabile sit matrem non morituram; quia id est procurare directe abortum, cum adhibeatur remedium ex se ad illud tendens, quod nunquam licet, quamvis fœtus sit inanimis. Agitur enim directe contra finem generationis ab Auctore naturæ intentum in conceptione fœtus, ut nempe animetur, et animatus in lucem edatur. Proinde reprobavit Innoc. XI. thesim 34. in qua dicebatur: *Licet procurare abortum ante animationem fœtus, ne puella deprehensa gravida occidatur, aut infametur.* Quis enim non videt, quam immanis aditus aperiretur stupris, et adulteriis? Hinc infertur ex data ratione, semper esse graviter illicitum dare, et sumere potionem ad impediendam directe conceptionem fœtus. *Alii casus circa abortum resoluti.*

VII. Licitum est, ex communi, dare matri, eidemque sumere remedium per se directe curativum morbi matris, neque per se tendens ad abortum, quamvis prævideatur indirecte, et præter intentionem forte abortus secuturus, dummodo certum sit, fœtum non esse animatum, et matrem, nisi remedium sumat, esse morituram: quia tunc non procuratur abortus, neque directe intenditur; sed procuratur vita matris, quæ utitur jure suo tuendi suam vitam; et dumtaxat per accidens, et præter intentionem sequitur forte abortus neminem occidens, cum fœtus certe nondum sit animatus; et alioquin cum morte matris periclitaretur etiam fœtus ille inanimis. Si autem fœtus sit certe, aut dubie animatus, est lethale uti remedio directe ordinato ad curandam matrem cum periculo mortis fœtus, dummodo probabile sit, quod, eo remedio non adhibito, proles edatur in lucem vivens, ut baptizari possit; et est communis: quia mater tenetur postponere vitam propriam corporalem vitæ animæ prolis *Alii casus circa abortum.*

extremæ necessitate laborantis. Non tamen ideo putes, licitum esse discindere matrem adhuc viventem, ut proles extracta baptizetur; quia id esset directe occidere matrem innocentem, quod nunquam licite, neque ob bonum finem; aliud enim est non adhibere remedium forte sanativum, et aliud discindere viscera, ut patet: illud namque est omittere actionem, relinquendo rem Providentiæ divinæ; hoc autem est exequi actionem directe occisivam. Si tamen esset æquale periculum abortus, tam si sumatur, quam si non sumatur remedium; tunc licite posset a matre sumi; quandoquidem tunc consulitur sanitati matris absque ullo majori detrimento fœtus. Quoad hanc materiam caute legendi sunt DD. qui scripsere ante ann. 1679. quo reprobatæ fuerunt relatæ theses.

* Jo. Verardus Zeviani Opusc. edidit impressum Veronæ 1756., in quo de *Embryulcia*, sive fœtus vivi extractione per uncos disserit, ostenditque extractionem hoc modo peractam non esse illicitam. Hisce verbis casum ipse proponit: „ Difficillimus omnium, *ait*, a recentissimis iisque peritissimis artis obstetriciæ professoribus, tristissimus, atque implicatissimus casus, qui, cum pariendi tempus accesserit, mulieribus accidere potest, ille jure censetur, cum fœtus ob caput valde magnum, vel ob vias nimis angustas in ore uteri, vel vagina immotos hæret. Hic Chirurgo ad extrema sæpe, et majora artis præsidia veniendum est. Ibi enim impactus, et quasi incuneatus fœtus manet, et fere intra triduum moritur, matremque ipsam in gravi vitæ periculo constituit, nisi protinus educatur. Educi autem facile, ut alias fieri solet, per manus Chirurgi non potest, quia manus demitti nequit, neque lubricum caput apprehendi, aut sine mortifera cerebri compressione retrudi potest, ut pedibus apprehensis extrahatur fœtus. Cum talis casus incidit, Chirurgus uncum undique levem, brevioris que acuminis, non festinanter nimis, capiti fœtus infigit: deinde attrahit non omni omnino vi cogendo, sed ita ut ea facili integer fœtus subsequatur. Sic fit, ut mater servetur ut plurimum, fœtus vero aliquando. “ Porro fœtus vivos sic per uncos extrahere, non esse interfectionis genus asserit ipse, et ad id evincendum plura affert, præsertim, *inquit*, quod occisio quin desperatam vitam, ut in casu nostro accidit, in ambiguam redimat, eam omnino extinguit; additque non esse ita lethiferam hanc curandi rationem, ut vulgo creditur, quod experientia optima rerum magistra comprobat; ac tandem recte concludi posse existimat, istam curandi rationem, qua vivi fœtus uncis extrahuntur, tanquam illicitam non esse rejiciendam, imuo esse probandam, cum morbi ratio non solum matri, sed fœtui quoque eam faciat commodam, et necessariam. Legatur *loc. cit.*

CAPUT II.

De Homicidio indirecto.

§ I. *De Homicidio patrato in defensionem propriæ vitæ.*

Quando liceat desistere a defensione propriæ vitæ?

I. POsse hominem injuste invasum licite desistere a defensione propriæ vitæ, et ab occidendo invasore, omnes concedunt, et commendant tanquam insignem charitatis actum, ne aggressor æternæ damnationi adjiciatur; duobus tamen casibus exceptis; 1. quando invasus sibi conscius est de peccato mortali; quia quamvis possit sibi per actum contritionis consulere, et mortem subire propter amorem proximi: tamen ex ordine charitatis tenetur prius consulere suæ saluti, securiori modo quo potest, per Confessionem, cum vix in eo repentino eventu vacet homini in malo statu cogitare de contritione, ut oportet. *Nam*, ait S. Antonin. 2. p. tit. 1. c. 3. *alios fotue faceret, exponendo se morti corporis, et animæ, cum sibi per mortem præcludatur via pænitentiæ*: 2. quando invasus est persona admodum utilis bono communi: quia tunc debitum communis utilitatis ipsum obstringit ad suam vitam tuendam.

An liceat injustum aggressorem se defendendo occidere?

II. Communis cum S. Th. 2. 2. q. 64. a. 7. docet, licitum esse ob defensionem propriæ vitæ, si alio modo defendi non possit, occidere injustum aggressorem, occidere vel mutilare attentantem; non quidem intendendo unquam occisionem, sed solam defensionem vitæ propriæ, quamvis ut hæc defensio sufficienter sequatur, necesse sit occidere invasorem. En verba S. D. afferentis textum Ex. 22. et ita arguentis in arg. sed cont. *Si effringens fur domum, sive suffodiens inventus fuerit, et accepto vulnere mortuus fuerit, percussor non erit reus sanguinis Sed multo magis licitum est defendere propriam vitam, quam propriam domum; ergo etiamsi aliquis occidat aliquem pro defensione suæ vitæ, non erit reus homicidii.* In corp. vero ejusd. a. *Ex actu*, inquit, *alicujus seipsum defendentis duplex effectus sequi potest, unus quidem conservatio propriæ vitæ, alius autem occisio invadentis. Actus vero hujusmodi ex hoc, quod intenditur conservatio propriæ vitæ, non habet rationem illiciti, cum hoc sit cuilibet naturale, quod se conservet in esse quantum potest. Potest tamen aliquis actus ex bona intentione proveniens illicitus reddi, si non sit proportionatus fini: et ideo si aliquis, ad defendendam propriam vitam, utatur majori violentia, quam oporteat, erit illicitum; si vero moderate violentiam repellat, erit licita defensio. Nam secundum jura, vim vi repellere licet cum moderamine inculpatæ tutelæ. Nec est necessarium ad salutem, ut hunc actum moderatæ tutelæ prætermittat ad evitandam occisionem alterius: quia plus tenetur homo vitæ suæ providere, quam vitæ alienæ.* Hæc sunt adeo perspicua, ut non possimus non mirari, quod Henricus a S. Ignatio t. 2. l. 10. pag. 5. c. 5. qui se addictissimum doctrinæ S. Th. profitetur, ausus fuerit, S. Doct. in adversam opinionem violenter trahere, quam cum ipse suo rigido consueto more defendat, irrito prorsus conatu eumdem S. D. protectorem quærit. Lege illum loc. cit. et videbis quas futilitates afferat, et contraponere audeat textibus splendidissimis a nobis allatis.

* Sententiam D. Th. adoptavit Catech. Rom. jussu S. Pii V. ad mentem Trid. Synodi editus, quo ad fidelium instructionem unusquisque uti debet juxta præscriptum Sum. Pont. Clem. XIII. felic. rec. ut compertum est ex ejus Epist. Encycli. ad omnes Episcopos data *die* 14. *Junii* 1761. quam et supra allegavimus. Sic enim habet *p.* 3. *de* 5. *præcept. n.* 8. *Si quis*, ait, *salutis suæ defendendæ causa, omni adhibita cautione, alterum interemerit, hac lege(non occides) non teneri, satis apparet.* Immerito proinde recens quidam Scriptor,

cujus liber jure sane ob plura veritati minus consona in eo contenta ab Ecclesia prohibitus est, S. D. opinionem improbavit, atque rejecit.

Explicatur occisio cum moderamine.

III. Superest videndum, quænam requirantur, ut defensio, cum occisione nunquam intenta, sit cum moderamine inculpatæ tutelæ. Ac 1. quidem requiritur, ut monuit Angelicus, quod nunquam intendat occidere, etiam occidendo; sed duntaxat suam vitam defendere, aut vulnus grave a se arcere. 2. ut monuit Angelicus, ut non utatur majori violentia, quam necessarium sit ad se defendendum: proinde si animadvertat, se posse liberari, inflicto vulnere non lethali, occidere non potest; aut si possit fugere, ad id tenebitur. 3. si invasor aggrediatur manu inermi, nisi timeat, ob invasoris robur, manu quoque et pugnis graviter, et cum vitæ periculo se percussum iri, non poterit in defensione se defendere armis, nisi ad absterrendum. 4. ne primo invadat, nisi invadatur. 5. quod cessante pugna, statim desistat, nec repercutiat illum, qui jam percussione inflicta, statim desistit, nec persequatur fugientem, aut desistentem. 6. quod prudenter putet aliter se defendere non posse, nisi aut feriendo, aut mutilando, aut tandem occidendo. 7. quod nunquam agat ex odio, aut animo se vindicandi.

Hæc defensio competit etiam danti occasionem, ut invadatur.

IV. Notandum, quod hoc jus defendendi propriam vitam dictis modis, etiamsi necesse sit, occidendo, non amittit, qui dedit causam ut invaderetur; puta quia uxorem aggressoris violavit, eidem detraxit etc. Ratio est, quia invasor semper illicite et injuste agit, invadendo auctoritate privata; vindicta enim privata semper est illicita: proinde invasus non perdit jus se defendendi, ut optime observavit Bannez in 2. 2. q. 64. a. 7. dub. 1. conclus. 3., quem secuti sunt Prado, Azor., Molina, et alii contra Navarr. c. 17. n. 7. et c. 27. n. 238.

An liceat prævenire injustum aggressorem?

V. Licitum esse etiam prævenire injustum aggressorem, generatim affirmant Bannez loc. cit. dub 4. Concl. 2. Joan. a S. Th. 2. 2. disp. 17. a. 7. Vasquez, Molina, Lugo, et alii contra alios. Neque alienum a veritate puto, dummodo individuetur casus: puta, si Petrus obvium habeat inimicum, qui manum admoveat sclopo, et illum dirigat contra ipsum Petrum, in ictu oculi occidendum; quis non excusabit Petrum, si præveniens inimicum explodat contra eumdem sclopum suum? ita, si uxor certa sit, maritum, hominem sanguinolentum, esse sui adulterii conscium; et videat, quod dum ipsa cubile ingreditur, ille eximit vagina pugionem, advolans contra se; at ipsa celeriter, marito contra se properante, sclopum arripit, et in illum contra se venientem explodit; quis illam non censebit innocenter propriam vitam tueri, dummodo nunquam intentione directa occidendi? Hæc approbant Sotus lib. 5. de Just. q. 1. a. 9. Bannez loc. cit. Tapia t. 1. Catenæ mor. l. 5. q. 7. a. 9. et alii: in his namque casibus (solvende etiam motivum adverse opinantium) jam moraliter vis actualis infertur, et est moraliter inchoata violentia, ut alia vi illam repellere liceat.

Non licet prævenire occidendo falsos accusatores etc.

VI. Non est licitum prævenire occisione falsos testes, accusatores, iniquum judicem, a quibus certo immineat injusta sententia capitalis. Nam id reprobavit Alex. VII. in thesi 18.: *Licet interficere falsum accusatorem, falsos testes, ac etiam judicem, a quo certo imminet iniqua sententia, si alia via non potest innocens damnum evitare.* Quia in hoc casu non verificatur actualis injusta invasio vitæ; neque vis actualis, ut illam alia vi repellere liceat. Quis enim non videt, quot absurdis scateat thesis ista? quot cædibus viam patefaciat contra ministros, judices etc. qui de facili haberentur suspecti de injusto procedendi modo, cum æquali ter facili persuasione, non alium extare aditum delinandi?

§. II. *De Homicidio indirecto ob defensionem Honoris, Famæ, Pudicitiæ.*

Non licet occidere calumniatorem etc.

I. Thesis n. 17. ab Alex. VII. reprobata docebat: *Est licitum Religioso, vel Clerico, calumniatorem gravia crimina de se, vel de sua Religione spargere minantem, occidere, quando alius modus defendendi non suppetit, ut suppetere non videtur, si calumniator sit paratus vel ipsi Religioso, vel ejus Religioni publice, et coram gravissimis viris prædicta impingere, nisi occidatur.* Ergo non licet. Alia reprobata ab Innoc. XI. n. 30. *Fas est viro honorato occidere invasorem, qui nititur calumniam inferre, si aliter hæc ignominia vitari nequeat; idem quoque dicendum, si quis impingat alapam, vel fuste percutiat, et post impactam alapam vel ictum fustis, fugiat:* Ergo non licet. Ratio autem est manifesta; quia chimæricum est, quod non suppetat alia via impediendi damna indicata in his thesibus: ubi enim et mediatores, et potentes, et Judices adhiberi possunt, qui impediant; quomodo suppetere non potest alia evadendi via? Deinde bono superioris ordinis nequit fieri compensatio pro bono inferioris ordinis; supremum autem naturalium bonorum est vita: hæc igitur nulli erit adimenda ad tuendam famam, aut honorem. Tandem vel honoris, aut famæ ablatio est imminens, vel secuta; si imminens, aliis mediis impediatur: si secuta, quid proderit occisio post factum? nonne erit patens vindicta a Christi lege vetita? An falsam reddet infamiam? minime gentium: aperiendo veritatem per idoneos testes, vel per evidentiam facti eluditur calumnia, et non occidendo calumniatorem. Item qui percutitur alapa aut fuste, vel se defendit in actu aggressionis; et tunc defensio actualis est licita, non tamen inferendo mortem, sed agendo quod sufficiat ad justam defensionem, vel fuit cæsus improviso, quin se defendere potuerit; hunc autem repercutere, et multo magis occidere, non est se defendere in actuali aggressione, sed se vindicare de cæsione jam recepta, nec repellitur vis actualis, sed vindicta sumitur de vi jam illata. Non me latet, DD. etiam nostrates, ut Bannez, Serra, Prado, Jo. de la Cruz, cum aliis extraneis oppositum docere, quoties agitur de dedecore magni momenti; sed animadvertandum est, eos scripsisse ante reprobationem relatarum thesium, et nonnullos illorum easdem docuisse.

Neque licet calumniatorem

II. Non solum est illicitum, honorem et famam defendere occidendo injustum calumniatorem, verum neque aliis modis illicitis: puta imponendo eidem falsam, gravemque calumniam, quoniam ab Innoc. XI. reprobatæ sunt sequentes theses n. 43. *Quidni non nisi veniale sit, detrahentis auctoritatem magnam sibi noxiam falso crimine elidere?* et n.

falsa calumnia gravare.

44. *Probabile est, non peccare qui imponit falsum crimen alicui, ut suam justitiam, et honorem defendat. Et si hoc non sit probabile, vix ulla erit opinio probabilis in Theologia.* Vides, quam miserandum sit probabilitatis præsidium, dum opiniones, quæ judicabantur a Probabilistis inter probabilissimas, judicio infallibili Sedis Apostolicæ sunt solemniter falsæ: tum quia illud agere, sit mentiri in materia gravi; tum quia est vindicta gravis; tum quia læditur in re gravi jus proximi: quia quamvis ipse jus tuum graviter violaverit injuste detrahendo, falsum crimen imponendo; tu tamen jus non habes idem agendi in ipsum; nam evaderes reus ejusdem peccati; sed potes ipsum mendacii redarguere, et congruis modis ipsum mendacem calumniatorem convincere, in quo jus illius non violas, quippe quod circa hoc peculiare punctum, illud amiserit. Quemadmodum censent aliqui, quod non esset injusta defensio revelare aliquod invasoris injusti crimen verum, dummodo revelatio opportuna sit, et prudenter prævideatur efficax ad intentum, et ad amovendam infamiam innocenti illatam; in hoc enim casu videtur vis injusta, altera vi repelli juste; quia invasor amisit jus, ut occultetur suum crimen verum; dum occultatio cedit in alterius innocentis certam injuriam ab ipso illatam.

Invasor pudicitiæ quando possit occidi?

III. Invasor pudicitiæ alienæ, volens vi opprimere mulierem honestam, puellam, aut masculum, posito, quod nulla alia via evadendi pateat, (quod alioquin difficile videtur) nihilominus hoc posito, juste etiam occiditur, non intendendo occisionem, sed suimet defensionem: ita multi alii post S. Antonin. 2. p. tit. 7. c. 8., et 3. p. tit. 4. c. 3. §. 2. *Quia illa utitur jure suo naturali, quo licet vim vi repellere, et magis tenetur saluti suæ providere, quam alienæ. Nam exponit se periculo consentiendi actui peccati, permittendo se opprimi, propter difficultatem resistentiæ voluntatis.* Nam si injustum aggressorem conantem amputare brachium dexterum, vel oculos eruere, quando nulla alia defensio patet, licet occidere: multo magis ad avertendum gravissimum animæ periculum, et pudicitiæ jacturam repellendam, quæ juxta S. Ambr. l. 3. Offic. *bonis fœminis morte gravior est.* Propterea Patres, allati ab Henrico a S. Ignatio loc. supra cit. c. 9. commode explicantur de eo, qui intendit directe occidere; et non de eo, qui directe intendit dumtaxat se defendere. Sicuti etiam frivolum est motivum, quod affert tam pro hoc casu, quam pro aggressore, contra vitam: nempe quod illum occidendo certissimæ æternæ damnationi adjicitur. Nam adjicitur ex prava sua voluntate, et quia ipse vult tale æternum damnum incurrere: neque est in necessitate aliunde emergente; sed a semetipso se constituit voluntarie in hujusmodi necessitate, quæ statim cessabit, si ipse ab aggrediendo desistat.

IV. Cl. Petrus Ballerinius Presb. Veron. expendens sententiam S. Antonini de pudicitiæ defensione, quam post alios plures, qui eam adoptarunt, amplexatus est Auctor, disserit *Prælect.* 6. *ad* 2. *p.* §. 6. „ A defensione tandem pudicitiæ me paucis expediam. Antoninus in eam sententiam quidem inclinat, ut licere mulieri existimet pudicitiæ invasorem occidere, si consensum aliter metuat, cum malum corporis alieni propriæ animæ periculo ex charitatis ordine posthabendum sit. Hanc quidem rationem innuit et *tit.* 5. *c.* 6. in fine, et apertius *tit.* 7. *c.* 6. §. 2. pariter in fine At consentiendi periculum sicut non efficit licitum homicidium sui, uti Auctor defendit eodem *c.* 8. §. 2. post initium, quod fusius statuit Aug. *L.* 1. *de Civ. Dei*, *c.* 20. *et seq.* (quamquam hac in re aliquot ex sacris historiis virginum exempla suppetunt, quæ se potius, quam invasores occidendos putarunt, ut videre est apud Ambr. *L.* 3. *de Virgin. c.* 7. apud Tillemontium *T.* 5. *in Pelagiæ vita pag.* 400., quæ tamen non alia ratione excusantur ab Aug. ib. c. 26. quam quod speciali Dei inspiratione sibimet vim intulerunt), ita nec licitum efficere potest homicidium alterius; potest enim utrobique consensum cohibere, qui nulla vi corporis extorqueri potest a nolente, nec nisi culpa ejusdem adhibetur. Sic ob periculum consensus in idololatriam nunquam licuit occidere tyrannos, cum alia via, quam per homicidium, impediri consensus possit ac debeat. Aliunde vero per occisionem invasoris adimitur ei pœnitentiæ, et animæ salvandæ locus. Huc faciunt quæcumque Aug. inculcat eodem *L.* 1. *de Civ. Dei c.* 25. *et* 27.: unde hanc unam quæstionem apud veteres fuisse liquet, num ob consensus periculum seipsum liceret occidere, non autem utrum liceret occidere invasorem, quod cum nemo judicarit quidem, licet medium esset opportunissimum, neminem id putasse licitum palam colligitur. Quod si periculum consensus in culpam ab homicidio non excusat, corporis exterior violatio, quæ sane minus bonum est, quam hominis vita, multo minus excusabit: minus enim bonum majori præferendum non est. Neque pudicitiam spirituale bonum esse, vitæque invasoris præferendum objicias; pudicitia enim uti virtus non in corpore, sed in anima sita est, nec nisi per liberum consensum amitti potest, ut Aug. eod. *L.* 1. *de Civ. Dei c.* 18. egregie docet. “

His addenda censemus quæ pluries a Ballerinio citatus S. Aug. habet et *L.* 1. *de Lib. Arb. c.* 5.; quippe ex illis etiam nitide patescit, S. D. in hanc sententiam descendisse, videlicet quod non liceat injustum pudicitiæ invasorem occidere: *De pudicitia vero*, inquit, *quis dubitaverit, quin ea sit in ipso animo constituta, quandoquidem virtus est; unde a violento stupratore eripi nec ipsa potest. Quapropter legem quidem non reprehendo, quæ tales permittit interfici; sed quo pacto istos defendam, qui interficiunt, non invenio.*

§. III. *De Occisione Invasoris bonorum temporalium.*

Quando certo non liceat?

I. INnoc. XI. reprobavit sequentes theses, nempe 31. *Regulariter occidere possum furem pro conservatione unius aurei.* Ubi notandum est ly *Regulariter*, si enim aureus ille necessarius esset reparandæ necessitati extremæ meæ, vel proximi, cui alio modo subveniri non posset, jam patet, quod occisio vetita non esset, quia ageretur de vita defendenda. Et 32. *Non solum licitum est defendere defensione occisiva, quæ actu possidemus, sed etiam ad quæ jus inchoatum habemus, et quæ nos possessuros speramus.* Et 33. *Licitum est tam hæredi, quam legatario, contra injuste impedientem, ne vel hæreditas adeatur, vel legata solvantur, se taliter defendere, sicuti et jus habenti in Cathedram, vel Præbendam, contra eorum possessionem injuste impedientem.*

Licet etiam pro defendendis bonis temporalibus, et probatur auctoritate.

II. Disputatio iteque devolvitur ad tuenda bona, quæ actu possidentur, et quæ sint aut maximi momenti, aut in notabili admodum quantitate, pro quibus defendendis, aut recuperandis, nulla alia via pateat, quam occisio rapientis; ita ut neque clamare, neque percutere, aut vulnerare dumtaxat sufficere possit, sed necessaria sit indispensabiliter occisio. Graves pro utraque parte sunt Auctores. Nos cum S. Antonin. 3. p. tit. 4. c. 3. §. 2., Cajet. 2. 2. q. 64. in com. super a. 7., Soto l. 5. de Just. qu. 1. a. 8., Lopez in Instr. p. 2. c. 6e., Prado t. 2. c. 60. qu. 4. n. 2., quibus adstipulantur Sayrus, Navarrus, Lessius, Suarez, et alii, affirmativam ut probabiliorem sequimur: eo præcipue motivo ducti, quod, eam dubio procul etiam S. Th. docuisse, judicamus. Nam in solutione ad 1. arg. sibi oppositum 2. 2. q. 64. a. 7., et solvens Aug. auctoritatem ex lib. de Grat. et Lib. arb. c. 5. dicentis: *Quomodo apud divinam providentiam a peccato liberi sunt, qui pro his rebus, quas contemni oportet, humana cæde polluti sunt?* quod est ipsummet adversariorum motivum: hæc, inquam, verba explicando, illa explicat S. Th. sicuti explicaverat etiam S. Aug. auctoritatem in Ep. ad Publicolam hoc modo: *Auctoritas Augustini intelligenda est in eo casu, quo quis intendit occidere hominem, ut seipsum a morte liberet: in quo etiam casu intelligitur auctoritas inducta ex libro de Libero arbitrio* (quæ est relata), *unde signanter dicitur pro his rebus, in quo designatur intentio*; quæ nunquam licet, ut etiam supra animadvertimus; nam esset directa occisio, et non indirecta seu præter intentionem: unde inferendum est, quod in sententiam nostram conveniat, dum explicat oppositam Aug. auctoritatem nobis ab adversariis objectam: si enim nostram non tenuisset, facile erat concedere verba Aug. in sensu adversariorum; at non ita, sed illam explicavit, eidem subscribendo intellectæ de directa occisione, sicut et nos, et negando de indirecta, et ob defensionem: cum eodem modo illam intelligat pro tuendis rebus, ac intellexerat pro tuenda vita. Cum igitur hæc sit opinio S. Th., sit quoque nostra. Sed est et S. Antonini loco cit. *Item licita est defensio cum moderamine inculpatæ tutelæ, ut dictum est* (idest etiam occidendo, ut dixerat supra), *non solum pro persona, sed etiam pro rebus, ... et non solum pro rebus sibi depositis, et commodatis, sed etiam pro rebus amicorum, propinquorum suorum; eos scilicet adjuvando, consentire*; et versus finem ejusdem §. ait: *Notandum etiam, quod vim vi repellendo pro rebus, si quis occidat, vel mutilet, irregularitatem incurrit; sed si Clericum percutiat, servato tamen moderamine inculpatæ tutelæ, excommunicationem non incurrit; quia excommunicatio non incurritur sine dolo, vel diabolica suasione Sed in irregularitatem incidit quis etiam sine dolo, vel diabolica suasione, ut patet in judice reum condemnante.* En clarissime ab hoc S. et doctiss. Archiep. approbata assertio nostra: immo confirmatum, quod sit mens etiam S. Th. quem ipse constanter sectatur. Afferuntur etiam varii Canones, quos videndos relinquimus apud Auctores, ne diutius immoremur.

Probatur ratione.

III. Probatur ratione, qua utuntur Cajet. et Sylvius, et qua evertitur præcipuum adversariorum fundamentum. Quia opes sunt instrumenta necessaria tam vitæ conservandæ, quam virtuti exercendæ. Item et præcipue, quia non tenemur bona, quæ possidemus, vel perdere, vel certo periculo perdendi exponere, ad conservandam vitam iniqui hominis, qui illam certo periculo ex propria malitia exponere vult; et qui, si velit, potest illam sibi servare, absque ullo bonorum nostrorum periculo: igitur et eadem bona possumus contra ipsum defendere defensione, si necesse sit, occisiva. Antecedens est certum; consequentia autem est manifesta. Tandem quis neget, bellum defensivum esse justum, quamvis agatur contra volentem rapere etiam unam solam civitatem? in eo autem quot millia hominum occiduntur? igitur non poterit quis privatus defendere occisiva defensione bona sua in notabili quantitate, vel, respectu sui, maximi momenti, cum respectu ipsius sint longe majoris consequentiæ, quam unica civitas respectu potentissimi Regis?

Duo valde notanda.

IV. Duo circa hoc supersunt notanda: primum, quod hæc summa notabilis sit necessaria ad conservationem sui status justo acquisiti; si enim esset superflua statui personæ, et familiæ conservando, quantumvis maxima esset, non video qua ratione posset occidi raptor summæ superfluæ, quæ contra mandatum Christi retineri non potest; ut vidimus in tr. 4. c. 8. §. 7. Secundum, quod huic defensioni datur locus, nedum quando invasor actu per vim invadit, sed etiam quando fugit, secum asportando rapta; etenim toto eo tempore censetur esse in flagranti crimine, et vim continuare; quando autem in domum suam se contulit, non licet eidem vim inferre armis etc., quia tunc non est invasor, sed detentor; contra detentorem vero non licet eadem vi agere, sicuti contra actualem invasorem, sed tunc agendum est per judicem. Proinde egregie S. Th. 2. 2. q. 66. a. 5. ad 3. *Qui furtim accipit rem suam apud alium injuste detentam, peccat quidem, non quia gravet eum, qui detinet ... sed peccat contra communem justitiam, dum ipse sibi usurpat suæ rei judicium, juris ordine prætermisso. Et ideo tenetur Deo satisfacere, et dare operam, ut scandalum proximorum, si inde exortum fuerit, sedetur.* Si igitur non potest surripi res sublata furto, propria auctoritate, de domo furis; multo minus licebit illum invadere armis, et aperta vi etc. Quæ hactenus dicta sunt licite fieri posse in defensionem vitæ, famæ, pudicitiæ, et honorum propriorum, verificantur etiam respectu proximi. Nemo tamen ad id tenetur cum suo gravi periculo, vel incommodo, nisi esset persona pretio conducta ad defensionem præstandam; quia tunc teneretur ex justitia agere quantum licite potest, etiam cum suo gravi periculo.

✠ Auctor, ut ex ejus verbis palam est, sententiam statuentem, licitum esse actualem aggressorem occidere ad tuenda bona magni momenti, quæ non possunt aliter defendi, aut recuperari, ut probabiliorem amplexatus est, atque propugnavit, eo præcipue ductus motivo, quod eam dubio procul etiam S. Th. docuisse, judicavit. At, si quod ipse sentio liceat aperire, non video sane quomodo ex verbis S. D. relatis supra *n.* 2. erui possit, ipsum dubio procul in hanc concessisse opinionem. Neque enim in citato articulo disserit D. Th. de defensione occisiva ad bonorum conservationem, sed agit solum de defensione occisiva præcise ad tuendam vitam. 1. Liquet id apertissime ex titulo art.; siquidem sub examen inducit: *Utrum liceat alicui occidere ali-*

quem, se defendendo, non vero, an licitum sit occidere ad conservanda bone temporalie? 2. Hoc magis magisque perspicuum redditor ex iis, quæ in corp. ejusdem ert. promit; ee quippe nonnisi occisionem pro vite dafeudende licitam ostendunt; cum omnia iu boc referantur principium, *quia plus tenetur homo vitæ suæ providere, quam alienæ*. 3. Idem quoque lueulenter epparet ex iis quæ profert in solutionibus ad objecta; ec etiam in responsione ad primum ergumentum, quæ verba continet eb Auctore in suæ sententiæ præsidium edducte, liquido manifestat S. D. se de sole vitæ defensione sermonem habere; quandoquidem ita Aug. explicat auctoritatem: *Dicendum*, ait, *quod auctoritas Augustini intelligenda est in eo casu, quo quis intendit occidere hominem, ut seipsum a morte liberet: in quo etiam casu intelligitur auctoritas inducta* (in arg. 2.) *ex lib. 1. de lib. arbit. Unde signanter dicitur*: *Pro his rebus, in quo designatur intentio*. Et est sedulo enimadvertendum, S. Th. in 2. erg. sibi objicere Aug. verba ad probandum duntaxst, non esse licitum occidere hominem pro conservanda vita corporeli: etenim post allata Aug. verba ita subsumit, et concludit: *Horum autem est vita corporalis*: *ergo pro conservanda vita corporali, nulli licitum est hominem occidere*. In resp. vero esserit Angelicus, quod *signanter dicitur*, *pro his rebus*, *in quo designatur intentio*, non quia existimet licitum esse pro conservatione temporalium bonorum furem occidere, sed quia videbatur Aug., nec pro vitæ defensione hujusmodi occisionem concedere, a qua censet S. Th. exclusam ab Aug. intentionem occidendi. Cum igitur S. Th. in *cit. a.* agat solummodo de occisione ed tuendam vitam, nihil omnino ee illo colligi potest, quod faveat sententiæ affirmanti, licitum esse occidere ad defendenda, vel recuperande bona temporalia.

* Auctor sententiam, quam adoptavit, firmavit etiam euctoritate S. Antonini 3. *p. tit.* 4. *c.* 3. §. 2. Verum ibi, ut opportune enimadvertit Petrus Ballerinius *Prælect*. 6. in 2. ejusdem Summ. p. §. 4. n. 2., videtur S. Præsul locutus non ex propria, sed ex Jacobi Aretini sententia. Nam alibi, nempe *p.* 2. *tit.* 7. *c.* 8. §. 2. eliter sentit. Juvat ad rem hanc illustrandam laudati Ballerinii verba transcribere: » Id quidem, *ait*, homicidium (scilicet ad defendenda bona magni momenti, quæ nulla alia via, quam per homicidium defensari queant) plures vindicant, cum quibus Antonin. *p.* 3. *tit.* 4. *c.* 3. §. 2. respondens, ut videtur, ex Jacobi Aretini sententia. At *p.* 2. *tit.* 7. *c.* 8. §. 2. definiens ex sua, seu potius ex legibus, ee Aug. cujus textus de lage Ex. et civilibus legibus ib. allegatur, non aliem rerum defensionem per homicidium edmittit, quam quæ cum defensione vitæ conjuncte est, ut consideranti patebit. Equidem civiles ipsæ leges, ques indicavimus §. 3. n. 1. dum nocturnum furem in solius vitæ periculo impune occidi sinant, ... diurnum autem furem, nisi districto gladio necem intentet, occidi posse negant . . . procul dubio ob meram rerum defensionem, quæ vitæ defensionem non involvat, haud licere furem occidere, palam supponunt. Quis igitur Christianus contra ipsarum civilium legum præceptionem, quæ in defensione rerum gladium non accomodant, licere putet, quod ipsi Ethnicorum sapientes Legislatores æquum non putarunt? In sacris quoque Canonibus *c.* 3. *de homicidio* Aug. locus ab Antonino item allegatus describitur, ubi quum ea ratio offeratur, cur diurni furis nex homicidii damnetur in Ex., nimirum quia *poterat discernere, quod ad furandum, non ad occidendum venisset;* occisionem utique ejus, qui ad furandum tantummodo venit, illicitam, et in Ex. condemnatam homicidii crimine, manifestum est; quod ibidem colligitur etiam ex jure civili. Solius igitur furti gratia haud licere occidere leges insinuant, etc. « *Num* autem 3. ostendit, neque publicum bonum urgeri posse, et furtis rapinisque patentem aditum, si hæc defensio non liceat; ac tandem alia argumenta videnda relinquit apud Fagnan. C. *Interfecisti*, *de Homicidio*, qui pluribus Auctoribus allegatis pro hac sententia validissime dimicat. Legesis etiam P. Daniel. Concina *Theol. Christ. t.* 4. *l.* 7. *c.* 5. §. 4. ubi materiem hanc fuso calamo versat; et expositis utriusque opinionis argumentis, tandem *n.* 12. mentem suam aperit, asseritque, sententiam, quæ negat aliquo in caso licitam esse furis occisionem ob servanda, aut recuperanda temporalia bona, Evangelio, Patrum Doctrinæ, spiritui Christianorum conformiorem sibi videri, ac proinde probabiliorem.

Auctor tamen suam limitat assertionem ad defensionem summæ notabilis, quæ sit necessarie ad conservationem sui status juste acquisiti. Etenim certe videtur, ait P. Antoine *tr. de just. et jur. p.* 3. *c.* 2. *post resp.* 2. *ad qu.* 9., non licere privata auctoritate occidere injustum aggressorem ad tuendum bone magni momenti, sed quæ non sunt necessarie domino ad vivendum convenienter suo statui; nam hoc saltem probant argumenta adducta » (idest ergnmenta, quæ affert ipse tum ab auctoritate, tom a ratione deprompta ad evincendum, non licere absolute injustum aggressorem actualem occidere in defensionem bonorum magni momenti, quæ non possunt aliter defendi, aut recuperari, nisi bona illa sint vitæ conservandæ necessaria); et quia tunc cessat ratio, quæ e multis affertur ad probandum licere occidere ad servanda bona temporalia; et nimis magna esset disproportio inter malum quod inferretur, et illud, pro quo vitando infertur: ideoque inæqualitas et injustitia.

* Cl. autem Sylvius in expos. *a.* 3. *qu.* 66. a. 2. expendens verba illa D. Th. ab Auctore n. *praeced.* relata, nempe qui *furtim accipit rem suam apud alium injuste detentam etc.* asserit, quod S. D. sententia restringenda videtur, ut procedat, quando dominus rem suam ita occulte recuperans habet animum celandi se eam recuperasse; et quando sequitur, aut sequi natum est aliquod vel damnum, vel scandalum, vel aliqua Communitatis perturbatio, cum dominus rem suam occulte recuperans non providet. Alioquin passim usu receptum est, ut ubicumque rem suam quis invenit, eam accipiat, modo certus sit, esse suam, nullumque alicui sequatur incommodum, nulla perturbatio. Neque objiciendum, est, *ait*, quod invadat officium judicis. Judex enim ad tuendam pacem publicam est constitutus, quæ in proposito non perturbatur.

Ex quibus sequitur, *subdit ipse*, multo magis licitum esse rem suam clanculum auferre, quando ad eam recuperandam nulla patet via juris; ma-

nifestum enim est, nulli tunc fieri injuriam. Non possessori; quia supponitur, quod injuste rem detineat. Nec Judici; quia vel non facit officium, vel facere non potest. Dixi *clanculum*. Quia etsi non pateat via juris ad rem suam recuperandam; non propterea licet, eam vi recuperare. Nam propter privatum commodum non est perturbanda Respublica; neque etiam licet vim vi repellere, nisi in flagranti delicto. Loquimur autem de vi magni momenti, qualis est mors, vulneratio, verberatio, Reipublicæ turbatio. Loquendo enim de vi minoris momenti, et ex qua nullum sequeretur scandalum, nec ulla Communitatis, sed tantum aliqua furis, familiæque ipsius turbatio, licere existimamus, e domo furis rem tuam vi auferre, quando per viam juris recuperare non potes.

§. IV. *De Suicidio, et Mutilatione directis.*

Occidere seipsum quale peccatum?

I. QUod nemo possit licite seipsum occidere directe, et per se, est certum de fide ex pluribus Scripturis. Solum igitur videndum, quot peccata committat qui se occidit. Ad quod S. Th. 2. 2. q. 64. a. 5. ita respondet: *Quod aliquis seipsum occidat, est contra naturalem inclinationem. et contra charitatem, qua quilibet debet seipsum diligere; et ideo sui ipsius occisio semper est peccatum mortale, utpote contra legem naturalem, et contra charitatem existens. Secundo, quia quælibet pars, id quod est, est totius: quilibet autem homo est pars Communitatis, et ita id quod est, est Communitatis: unde in hoc quod seipsum interficit, injuriam Communitati facit. Tertio, quia vita est quoddam donum divinitus homini attributum, et ejus potestati subjectum, qui occidit, et vivere facit; et ideo qui seipsum vita privat, in Deum peccat; sicut qui alienum servum interficit, peccat in dominum, cujus est servus; et sicut peccat ille. qui usurpat sibi judicium de re sibi non commissa.* Ex his habe, suicidium esse peccatum mortale contra charitatem sibi debitam, et contra justitiam Deo et Reipublicæ debitam.

Ad quid teneatur damnatus ad mortem?

II. Nemini licet, neque jussu humani judicis, se interficere; quamvis debeat obtemperare, eliciendo actiones ad mortem proxime disponentes. Primam par. docet S. Th. 2. 2. q. 69. a. 4. ad 2. *Nullus ita condemnatur, quod ipse sibi inferat mortem, sed quod ipse mortem patiatur: et ideo non tenetur facere id, unde mors sequatur: sicut etiam si aliquis sit condemnatus ut fame moriatur, non peccat, si cibum sibi occulte ministratum sumat; quia non sumere, est se occidere.* Ratio intima est, quia punire reum est actus justitiæ vindicativæ; justitia autem semper est ad alterum, et non ad seipsum: unde nequit reus obligari ad se interficiendum: puta ad se pugione transverberandum, se suspendendum, se ex alto præcipitandum, ad sumendum ex se venenum etc. et peccaret gravissime judex, si ad id obstringere vellet. Tenetur autem, dixi, illas actiones facere, quæ ad mortem disponunt: puta, scalam ascendere ad patibulum: collum aptare ad laqueum, vel ad gladii ictum: aperire os ad venenum aliena manu in os infundendum etc. quia tenetur obedire judici, qui juste illum condemnavit, in his, quæ ex se non sunt illicita; sicut nulla est istarum actionum, ut patet: quæ alioquin necessariæ sunt, ut in eum justa impleatur punitio. Neque quidquam valet opponere aliquos casus tum ex Sacra, tum ex Ecclesiastica historia petitus: quandoquidem illi, qui a seipsis occisi referuntur, id egerunt ex speciali Spiritus Sancti impulsu, qui non est de facili præsumendus.

Se mutilare, aut mutilationem permittere, est lethale, nisi fiat ad tuendam vitam.

III. Peccatum mortale est, mutilare seipsum aliquo membro, vel per se, vel per alios, nisi id postulet necessitas servandi vitam: et est communis; eamque docet S. Th. 2. 2. q. 65. a. 1., ubi postquam dixit, quod propter salutem corporalem licitum sit unum vel plura membra mutilare, concludit: *aliter autem aliquem membro mutilare, est omnino illicitum.* Et rejiciens in resp. ad 3. exemplum illorum, qui se castraverunt ad castitatem facilius servandam, dicit, et repetit: *Membrum non est præscindendum propter corporalem salutem totius, nisi quando aliter toti subveniri non potest: saluti autem spirituali semper potest aliter subveniri, quam per membri abscissionem; quia peccatum subjacet voluntati.* Et ratio est eadem, ac superius allata: quia sicut vitæ nostræ non sumus domini, ita neque membrorum nostri corporis; et propterea nonnisi ad tuendam vitam, quæ est principale et totum, possunt licite mutilari. Hinc patet, ex communi, contra nonnullos, etiam ad suavem vocem obtinendam pro cantu, quamvis dumtaxat Ecclesiastico, id esse illicitum; tum ex expressa S. Th. auctoritate relata, tum ob rationem allatam; quia membrorum non sumus domini, et ideo illa dumtaxat mutilare licet, ob conservationem totius, nempe vitæ, non igitur ad vocis suavitatem. Immo ratio specialissima est, quæ illicitam reddit evirationem, quæ speciali modo injuriam affert etiam Communitati humanæ speciei: et de hoc satis. Ideo peccant graviter tam consanguinei procurantes pueros eunuchari, quam illos eunuchantes, quam ipsi, qui se eunuchant, seu evirari permittunt, si sint doli capaces.

§. V. *De Suicidio indirecto.*

Quando quis possit, aut non, suam mortem permittere?

I. CErtum est, varios esse, et laudabiles modos propriam vitam exponendi mortis periculo; puta, causa prædicandi Evangelii infidelibus, inserviendi pestilentiæ ictis, præbendi, in necessitate extrema æquali, subsidium illud proximo, quo posset vita propria servari, ex charitatis motivo: et alia his similia præstandi, quæ leguntur a multis peracta, et ab Ecclesia approbata. At certum similiter est, laborantem mortali morbo, teneri adhibere remedia communia et ordinaria, facileque comparabilia; nec posse absque lethali, illa recusare: quia, ut dictum est, nemo est suæ vitæ dominus, ita ut, absque superioris virtutis motivo, nequeat sui mortem permittere. Si autem requirantur remedia extraordinaria, quæ valde grave, aut diuturnum incommodum, aut magnos sumptus, aut gravem indecentiam secum afferant; multi dicunt, quod eum tanto onere non teneatur quis vitam præservare. Quæ extraordinaria remedia censent esse diuturnam mutationem regionis; remedium tanti sumptus, quod si ematur, multum familia gravetur; matrimonium contrahendum; medicationem in partibus secretioribus respectu honestæ virginis; aliudve simile. Ad evadendam mortem acerbiorem, puta incendium certo inevitabile, dicunt multi, licitum esse se exponere evidenti periculo mortis mitioris, puta submersionis, se in ma-

re projiciendo, præcipue alicui ligno se appendendo, vel se ex alto præcipitando modo cautiori, quo fieri possit etc. Ratio deducitur ex ipso naturæ instinctu cum brutis communi, quæ ita diriguntur ab Auctore naturæ.

An liceat incendere navim? etc.

II. Ambiguum valde est, an milites, et nautæ in bello navali possint licite incendere navim, applicando ignem pulveri tormentario, ut navis una cum ipsis momentaneo incendio absumatur, ne in hostium potestatem deveniat: aut similiter fortalitium aliquod defendentes, illud eodem modo evertendo una secum, ut in hostium potestatem, non nisi subversum, cadat. Auctores circa id in diversas opiniones distrahuntur, quibus attente perlectis, illud in primis asserendum est, id regulariter licitum non esse, neque consulendum; quandoquidem non videtur, factum hoc posse sufficienter purificari a sumat directe occisione. 2. id procul dubio fieri non posse, nisi maximum commodum Patriæ, et Classi juste pugnanti, ut supponitur, sit resultaturum: puta, plene victoriæ, aut talis debilitatio copiarum hostilium, ut sint inde compellendi ad pacem implorandam; aut quidpiam simile maximi momenti: quamvis neque pro adeo magnis utilitatibus a multis approbetur. 3. quod si jussus a Duce id faciat, et bona fide exequatur, non ideo peccabit; tum quia obedire tenetur, tum quia, si recuset, jam mortem sibi propter inobedientiam adsciscat. Tandem si Dux jubens judicet coram Deo id valde utile bono communi, et bona fide agat, excusabitur, ob variam gravium Doctorum opinionem. Hæc sunt, quæ eliicere potui, sapientiorum judicio perpendenda.

Fœmina non potest ullo modo permittere illicita, ne occidatur.

III. Fœmina, cui aliquis stricto pugione mortem comminatur, nisi se violari permittat; tenetur potius mortem suam permittere, quam sui violationem; proinde tenetur facto externo, totisque viribus resistere, quousque aut repellat aggressorem, aut occidatur. Ita probabilior, et in praxi vera sententia. Ratio est, quia ipsamet permissio, quamvis ex metu mortis imminentis, est voluntaria simpliciter: (metus enim quantumvis gravis non tollit voluntarium simpliciter, ut ostendimus in tr. 3. c. 2. §. 3. quamvis valde minuat voluntarium) atqui velle simpliciter permissionem congressus illiciti absque exteriori resistentia et repulsione pro viribus, est per se illicitum: quod probo. Quia velle simpliciter dictam permissionem quiescendo, est simpliciter velle aliquid cooperativum congressui; quandoquidem illa permissio consistit, quod stet immobilis et quiescens, ut aggressor congrediatur: si enim exterius pro viribus non resistat, ipso facto quiescit, et commodum præbet ad illicita: atqui velle simpliciter aliquid proxime cooperativum commodo peccandi lethaliter, est lethale: igitur permissio illa est de se illicita et lethalis, et quidam interpretativus consensus congressui; ad differentiam illius, quæ quiesceret coacta: puta, quia ligata in brachiis, cruribusque: in hac enim nullus interpretativus consensus exterior suspicari potest, neque ulla interpretativa cooperatio notari. Et confirmatur; quia mulier ita quiescens, non potest ab alio defendi per occisionem invasoris; et hoc non alia ratione, nisi quia ita se gerendo, vim vi non repellit: immo neque ipsa potest licite invasorem interficere, aut vulnerare, quod duntaxat conceditur repellenti aggressorem vi exteriori. Denique quia ita se gerendo, se exponit moraliter certo periculo assensus, cum non agat in sui defensionem, quantum potest: neque videtur veraciter Dei opem invocare, ob idem motivum.

* Recolenda sunt, quæ cum Petro Ballerinio supra tradidimus, nempe §. 11. post num. 3.

§. VI. De Homicidio Causali.

Regula S. Thomæ præmittenda.

I. AD dignoscendum quando ex homicidio causali incurratur culpa, observanda est regula S. Thomæ tradita a S. D. 2. 2. q. 64. a. 8. *Ea quæ casualia sunt, simpliciter loquendo, non sunt intenta. Contingit autem quod id, quod non est actu, et per se volitum, vel intentum, sit per accidens volitum, vel intentum, secundum quod causa per accidens dicitur removens, prohibens: Unde ille, qui non removet ea, ex quibus sequitur homicidium, si debeat removere, erit quodammodo homicidium voluntarium. Hoc autem contingit dupliciter: uno modo, quando dans operam rebus illicitis, quas vitare debebat, homicidium incurrit; alio modo, quando non adhibet debitam sollicitudinem: et ideo secundum jura, si aliquis det operam rei licitæ debitam diligentiam adhibens, et ex hoc homicidium sequatur, non incurrit homicidii reatum. Si vero det operam rei illicitæ, vel etiam det operam rei licitæ, non adhibens diligentiam debitam, non evadit homicidii reatum, si ex ejus opere mors hominis consequatur.*

Animadversio super hanc regulam Cajetani, et Sylvii.

II. Huic Angelicæ regulæ addenda est animadversio Cajet., et Sylvii ib.; nempe quod, ut opus illicitum judicetur causa indirecte homicidii, seu causa per accidens, debeat aliquem saltem respectum habere ad homicidium; ita ut si ex opere illicito aut nunquam aut rarissime sequatur homicidium, non erit hoc imputandum volenti illud opus illicitum, quippe quod sit opus omnino extraneum homicidio: puta, si quis volens per scalam ascendere ad meretricandum, et dum est in scalæ vertice, ipsa repente corruat, et secum trahendo ascensorem opprimat puerum, eo momento accidentaliter transeuntem, quis accusabit ascensorem illum homicidii secuti reum? Non enim prævidere debuit, quod ea hora, quia nocte jam media, et quod scala jam antea bene explorata, corruere potuerit; et eo momento puer sub illa esset transiturus.

Illatum primum.

III. Hinc infertur 1., esse reos suicidii, qui ita enormiter dant operam potationibus, libidinibus, aliisque hujusmodi excessibus, ut, morbos lethales contrahentes, apoplexia, epilepsia etc. tandem intereant; quia poterant et debebant prævidere in causis adeo manifestis, et tot exemplis comprobatis, hujusmodi mortem sibi probabiliter eventuram.

Illatum secundum.

2., eum, qui quovis modo percutit fœminam prægnantem, reum esse homicidii, si fœtum animatum abortiatur; quia quævis percussio, saltem ob timorem, respectum aliquem habere potest ad abortum: immo etiam duntaxat perterrefacere prægnantem, inducit reatum homicidii, si abortiatur.

Illatum tertium.

3., esse reum homicidii, *qui mandat aliquem verberari; licet expresse inhibeat, ne occidatur ullatenus, vel membro aliquo mutiletur; irregularis efficitur, si mandatarius fines mandati excedens, mutilet, vel occidat; cum mandando, in culpa fuerit; et hoc evenire posse, debuerit cogitare*, ait Bonif. VIII. in fine c. de Homic. in 6. Si igitur reus est ir-

est irregularitatis, profecto et homicidii. 4., quod nedum eliciens actionem offensivam, sed etiam omittens actionem debitam ad præcavenda homicidia, reus sit homicidii. Unde Princeps, aut Magistratus homicidiorum evenientium reus est, si pro debito non puniat homicidas juxta leges, aut omittat diligentiam in eorum captura; et tenetur ad damna secuta, quia peccat etiam contra justitiam. 5., alienæ mortis reum esse Medicum, vel Chyrurgum, qui cognoscens imperitiam suam, et prudenter dubitans de sua sufficientia, eidem muneri vacare audet; et præcipue ubi sunt alii periti et sufficientes. Ratio patet; et peccat graviter nedum contra charitatem, verum etiam contra justitiam, et tenetur ad damna secuta. 6., Medicum teneri sub mortali adhibere remedia certiora, et probabiliora, quia ex vi ministerii sui tenetur consolere saluti infirmi meliori modo quo potest. Si enim judex bonorum temporalium tenetur judicare juxta probabiliorem opinionem, ut definivit Innoc. XI. reprobando thesim 2.; ad id a fortiori tenebitur judex in causa infirmitatis, in qua agitur de summo naturalium bonorum. Et si id agere omittat, peccat etiam contra justitiam, cum onere restitutionis. Immo neque in casu, quo sit desperatus infirmus, licite uti potest medicamento incerto, de quo ignoratur, an sit salutare, an nocivum; quia nulli est licitum experimentum et scientiam quærere, morte alicujus; et est communis. Videtur mihi tamen probabilior illorum opinio, quod infirmo jam desperato, et certe morituro, possit medicus applicare remedium dubium; quis ex quo sit dubium, et potest ei levamen, sanitatemque afferre, et potest ei mortem accelerare: comparatis autem his extremis ad invicem, nempe acceleranda morte, alioquin certo eventura, et de dubio recuperandæ sanitatis; prudentia dictare videtur, eligendum esse potius hoc extremum, quam aliud, relinquendi infirmum viribus jam desperatis naturæ. Hanc tuetur Sanchez l. 1. Summ. c. 9. n. 39. alios citans, et Bonac. disp. 2. q. 4. punct. 9. n. 23. similiter alios adducens. Hic plures disserunt de Bello, et de Duello, de quibus nos sequentes S. Th. methodum, egimus in tr. 4. c. 9. §. 4. et 5. Aliqui agunt de occisione spirituali per scandalum; de quo itidem, sequentes Angelici methodum, disseruimus loc. cit. §. 6. Aliqui agunt de occisione Civili per detractionem; sed nos de hoc disseremus, dum de restitutione in particulari sermo instituetur in tr. 9. c. 7. per totum.

Illatum quartum.

Illatum quintum.

Illatum sextum.

Post 5. Decal. præc., sequitur sextum, cui adnecti solet etiam nonum: at cum omnia ad 6. pertinentia a nobis tradita fuerint in Tr. 2., c. 2. §. 3., quemadmodum spectantia ad 9. ib. c. 1. §. 7.; propterea de his nil repetendum est: atque ad ea tradenda, quæ septimum, et decimum attinent, statim accedimus; illa enim, quæ septimo prohibentur quoad actum, decimo vetentur quoad affectum. Sit igitur

TRACTATUS IX.

DE SPECTANTIBUS AD SEPTIMUM ET DECIMUM DECALOGI PRÆCEPTA.

Quemadmodum in 5. Decal. Præcepto vetantur injustæ actiones contra bona proximi, quæ naturalia sive corporalia dicuntur; ita duobus hisce præceptis prohibentur injustæ actiones, et affectiones contra proximi bona temporalia, quæ communiter bona fortunæ vocitantur.

Cum autem bona proximi tueri, virtuti Justitiæ ex officio incumbat, quæ et injuriose ablata restituere, et damna illata reparare, et ne inferantur impedire, et in contractibus a fraudibus abstinere, fidemque servare præscribit, ut cuique jus suum integrum, atque intactum conservetur; proinde ambo hæc præcepta in hoc tract., qui tit. de Just., et Jure communiter inscribitur, perfecte absolvuntur: in quo et de justo rerum dominio, de modis illud acquirendi, et de mediis illud redintegrandi diffuse disseritur.

CAPUT PRIMUM.

De Justitia.

§. Unicus. De Natura, et Divisione Justitiæ.

I. Justitiæ nomine in præsenti significatur illa virtus, quæ est Cardinalium tertia, quæque rectificat hominem relative ad proximum suum. Definitur ab Ang. D. 2. 2. q. 58. a. 1. *Habitus, secundum quem aliquis constanti, et perpetua voluntate jus suum cuique tribuit.* Dicitur *habitus*, idest virtus, quia opus ipsius est conveniens rectæ rationi; quid enim laudabilius erga alterum, quam ut cuique, quod suum est, tribuatur; et redintegretur, si violatum? Dicitur firmare voluntatem, ut perpetuo et constanter jus suum cuique tribuat; quod est proprium cujuslibet virtutis, nempe firmare potentiam, cui insidet, erga proprium objectum, et non transeunter tantum; officium enim speciale justitiæ, atque justitiam ab omnibus aliis virtutibus secernens, est jus suum cuique tribuere, et non qualecumque, sed jus strictum, et proprie tale.

Quid sit Justitia?

II. Ut autem id clare percipias, nota justitiæ adnecti quasdam alias virtutes, quæ a Theologis partes potentiales ejusdem vocitantur, quæque non sunt veræ species ejusdem, sed illam quodammodo imitantur; quia deficiunt ab objecto ejusdem. Cum enim justitiæ objectum sit debitum proprie tale, et officium suum sit facere æqualitatem inter debitum, et datum; hujusmodi virtutes vel deficiunt a ratione debiti propriæ accepti, vel a facultate reddendi illud ad æqualitatem. Esto exemplum etiam alibi datum in virtutibus Religionis, et Gratitudinis; quarum prima respicit cultum, quæ propterea deficit a justitia proprie accepta, ob excessum debiti, cui impar est reddendi unquam æquale; secunda vero, quamvis possit reddere æquale, et etiam excedere in reddendo, deficit a justitia proprie tali, quia quod debet, non debet ex debito proprie et stricte tali, sed ex debito late accepto, quod dicitur debitum

Explicatur officium justitiæ.

congruitatis; quandoquidem congruum sit, ut benefactori correspondeatur: ly igitur jus alienum positum in definitione justitiæ, ad quod satisfaciendum justitia voluntatem firmiter inclinat, intelligitur de jura, et debito proprie tali, at de redditiona quoad æqualitatem.

Medium tenendum a justitia, distinctum a medio, quod observatur ab aliis virtutibus.

III. Hinc præcipuum, in quo distinguitur justitia a cæteris virtutibus moralibus, quæ continentur sub aliis tribus Cardinalibus, consistit; quod omnes illæ habeant medium Rationis, idest per rationem et prudentiam præfixum; justitia vero habeat medium Rei, idest petitum a natura rei ad rem. Audi Angel. loc. cit. a. 10. *Aliæ virtutes morales principaliter consistunt circa passiones, quarum rectificatio non attenditur nisi secundum comparationem ad ipsum hominem, cujus sunt passiones; secundum scilicet, quod irascitur et concupiscit, prout debet secundum diversas circumstantias: et ideo medium talium virtutum non accipitur secundum proportionem unius rei ad alteram, sed solum secundum comparationem ad ipsam virtutem: et propter hoc in ipsis est medium solum secundum rationem quoad nos. Sed materia justitiæ est, exterior operatio, secundum quod ipsa, vel res cujus est usus, debitum proportionem habet ad alium personam: et ideo medium justitiæ consistit in quadam proportionis æqualitate rei exterioris ad personam exteriorem: æquale autem et realiter medium inter majus et minus, unde justitia habet medium rei.* Explico exemplis. Motivum cur temperantia præscribat Petro ad congruam sui refectionem, v. gr. tres libras alimenti; Paulo autem quinque, non sumitur ab ipsis cibis, sed ab humana prudenti ratione, comparanta cibos ad ipsos homines, qui reficiendi sunt: cum enim sint diversæ complexionis, valetudinis, ætatis; inæquali indigant alimento. At motivum cur justitia det Petro quatuor, non aliud est, nisi quis debet quatuor; quin aliud considaret, sit ne sanus vel infirmus, pauper an dives, juvenis an senex; ita ut nulla habita observatione ad qualitatem personæ, per se loquendo, dumtaxat ad debitum rei, seu reale, ad æqualitatem integrandam, ut vulgo dicitur, sit officium justitiæ. En igitur quomodo medium a justitia servandum, sit medium rei, seu in ipsa æqualitate rerum exteriorum constitutum: medium vero cæterarum virtutum, sit ad ractificandum, ut vulgo dicitur, hominem in ordine ad se ipsum, atque a ratione, juxta considerationem aircumstantiarum, præfixum; nec non variabila juxta circumstantiarum personæ varietatem; ad differentiam medii observati a justitia, rectificante hominem in ordine ad alterum, ut eidem tantum tribuat, quantum debet.

Divisio justitiæ, et explicatur.

IV. Dividitur Justitia 1. in Legalem, seu generalem, et in Particularem. Justitia Legalis illa est ex S. Th. loc. cit. a. 7., *quæ ordinat hominem immediate ad bonum commune.* Particularis, *quæ ordinat hominem ad alterum singulariter consideratum,* ait a. 5. Particularis 2. dividitur in Distributivam, at Commutativam, quibus adjungitur Vindicativa, quæ revera integrat distributivam. Distributiva firmat voluntatem Communitatis, seu Principis illam repræsentantis *ad distribuenda communia, secundum proportionalitatem,* ait S. D. q. 61. a. 1., idest ad distribuenda sive bona, sive onera Communitatis secundum merita, et vires subditorum. Et hinc patet, quomodo vindicativa spectet ad distributivam, in inferendis debitis pœnis, juxta gravitatem delictorum. Commutativa est illa, *quæ ordinat hominem circa ea, quæ sunt ad alteram singularem personam;* ait q. 58. a. 7., firmando videlicet voluntatem privati hominis ad tribuendum alteri privato quantum ei debet; et quidem æqualitate arithemetica, nempe tantum pro tanto: in quo differt a distributiva, quæ dat, et reddit debitum æqualitata geometrica, seu proportionali. Do exemplum: occurrunt Principi, vel Communitati distribuenda duo munera: unum solius dignitatis, alterum lucrativum, seu utilitatis; ad primum concurrit Petrus habens merita etiam majora, quam sit dignitas conferenda; sed quia alia dignitas non vacat distribuenda, ideirco hac Petro collata, fit æqualitas geometrica. Paulus concurrit ad munus lucrativum, qui revera quamvis meritis polleat, non tamen coæquantibus munus distribuendum; nihilominus, tum quia non alius majoris meriti petit, tum quia neque munus minoris lucri extat distribuendum, ipsi Paulo confertur, fit æqualitas geometrica et proportionalis, quæ non fieret, si dignitas major extaret, at daretur alteri inferioris meriti, merito Petri; sicuti neque si extaret officium lucrativum minoris lucri distribuendum, et daretur alteri majoris meriti, merito Pauli.

Quando oriatur obligatio restituendi ex violatione distributivæ.

V. Hinc oritur, quod ex violatione solius, et meræ distributivæ non incurratur onus restituendi; sed si incurratur, exurget ex violatione commutativæ, quæ sit distributivæ admixta. Ratio est, quia violatio solius distributivæ nullius juri in particulari affert injuriam, quæ affertur dumtaxat a violatione commutativæ. Tunc autem distributivæ admiscetur commutativa, quando bona Communitatis distribuenda subditis, distribuuntur in eorum commodum et utilitatem: puta, si ex publico ærario essent distribuenda ducenta millia militibus; tunc distribuens ex genio, et non juxta merita, violaret simul commutativam; quia eo ipso quod distribuenda sint in præmium, et in utilitatem beuemerentium, hi acquirunt jus ad ram juxta gradum suorum meritorum. Si autem distribuantur officia, et dignitates non in commodum subditorum, sed in servitium Communitatis; tunc præferendo minus dignum, peccatur quidem graviter contra distributivam, sed absque restitutionis onere alicui particulari prætermisso; quia nullus particularis habet jus ad ea, quæ sunt distribuenda. Dixi absque restitutionis onere alicui particulari; nam distributor teneretur compensare damna, si quæ orirentur Communitati ex promotione minus digni; at quidem ex admixta violatione commutativæ, cum Communitas contulerit jus eligendi, et distribuendi illi distribuenti, cum hoc pacto saltem tacito, ut illos eligat, quos magis idoneos cognoscet ad inserviendum Reipublicæ. Idemque dicendum, si in imponendis oneribus, distribuens gravaret aliquem plusquam oporteat; teneretur ad damna, ob violatam simul commutativam; quia auferretur ab illo plus, quam Communitas intendat, unde distribuens in eo casu evaderet injustus invasor. Pariter in vindicativa, si puniret plusquam delictum mereatur; et teneretur ad damna secuta ex illo excessu; quia violaret simul commutativam, abutendo in damnum tertii potestate sibi collata eo pacto, ut justum faciat, et neminem contra conscientiam plus æquo gravet.

Justitia vindicativa nequaquam pertinet ad distributivam, sed vel ad commutativam, vel ad vin-

dicationem, quæ est justitiæ quædam pars potentialis. Justitia vindicativa, quæ a publica aliqua potestate fit sive ad bonum commune, sive in beneficium privatæ personæ, ad eam videlicet a gravamine aliquo sublevandam, vel ed ipsius reparandam injuriam, est actus justitiæ commutativæ; quippe ejus conditiones habet omnes, nimirum personarum diversitatem, verum, ac rigorosum debitum, et æqualitatem; hæc enim reddit tantumdem pœnæ, quantum est delictum, vel injuria; sicque jus læsum compensat. Animadvertendum tamen est, quod vindicatio facta a judice, esto sit actus justitiæ commutativæ, est tamen imperatus a justitia legali, quoniam judex dum ulciscitur injurias, sive Communitati, sive privatæ personæ illatas, hoc facit propter bonum commune, seu potissimum, ut bonum commune curet, ac promoveat. Justitia vero vindicativa, quæ est in personis privatis vindictam a judice petentibus, si contra legem ea non sit, ut quandoque potest non esse, cum videlicet, non alia legitima suppetit via ad injuriam propulsandam, non est proprie dicta justitia, nec commutativa, nec distributiva, cum rigoroso debito careat, sed justitiæ quædam pars potentialis, ut ajunt, quæ appellatur *vindicatio*, quæ est specialis virtus, qua gubernatur voluntas, ne in exigendo punitionem e Judice peccet per excessum. Utrumque nitide docet D. Th. 2. 2. q. 108. a. 2. ad 1. *Sicut*, inquit, *recompensatio debiti legalis pertinet ad justitiam commutativam; recompensatio autem debiti moralis, quod nascitur ex particulari beneficio exhibito, pertinet ad virtutem gratiæ; ita etiam punitio peccatorum, secundum quod pertinet ad publicam justitiam, est actus justitiæ commutativæ: secundum autem quod pertinet ad immunitatem alicujus personæ singularis, a qua injuria propulsatur, pertinet ad virtutem vindicationis.* Hoc idem habet et q. 80. art. unico ad 1. *Vindicta*, ait, *quæ fit auctoritate publicæ potestatis, secundum sententiam judicis. pertinet ad justitiam commutativam: sed vindicta, quam quis facit proprio motu, non tamen contra legem, vel quam quis a Judice requirit, pertinet ad virtutem justitiæ adjunctam.* Hucusque S. D. Lege Em. Gotti *q.* 3. *dub.* 2. §. 4., ubi fuse rem hanc pertractat, difficultatesque, quæ contra utramque partem occurrunt, dispellit.

Graviter violatur distributiva, simulque commutativa, eligendo ad officia sæcularia notabiliter minus dignos.

VI. Quod graviter violetur justitia distributiva, commutativæ admixta, cum onere restituendi etc. nisi conferantur Beneficia Ecclesiastica dignioribus, jam fuse ostendimus tr. 4. c. 12. §. 4. An autem violetur mortaliter, etiamsi non promoveantur digniores notabiliter, quamvis ad officia sæcularia, quibus judicare, regere, consiliare, bona administrare incumbit, non est concors opinio; probabilior videtur affirmativa; tum quia sunt officia magni momenti, in quibus agitur de vita, libertate, et bonis proximi; tum quia, si distributio fiat per concursum, fit gravis injuria digniori, eum postponendo notabiliter inferiori: si autem non fiat per concursum, intervenit semper inordinatio notabilis, ex qua gravissima sequuntur Reipublicæ inconvenientia contra bonum commune; eo quod digniores sæpe compelluntur sibi procurare climata meritis suis magis propitia; reliqui subditi, cernentes quomodo pro ministeriis consequendis non tam habilitas et virtus, quam favores prosunt, posthabitis honestate morum, aliisque virtutum hominem componere valentium idoneum publicis ministeriis rite obeundis; omnem sollicitudinem eo dirigunt, ut potentiorum gratiam aucupentur, ut favores promoventium quacumque via sibi acquirant: et ecce omnia plene adulationibus, calliditatibus, muneribus, insidiis, detractionibus, muliebribusque officiis, ut pejora sileam, quæ Communitatem corrumpere admodum valent, vitiisque replent: quorum omnium origo est hæc personarum acceptio in præfatorum ministeriorum distributione. Cum igitur illa et in se valde inordinata sit, et tot inordinationum genitrix, non erit a lethali immunis, adjuncto item onere compensationis damnorum. Nam quis non videt promotores, electores etc. alicujus notabiliter minus digni, esse causas efficaces prælatorum damnorum Communitatis? Si igitur verum sit, ut omnes fatentur, quod quilibet administrator Communitatis, suscipiendo munus administri, implicite cum eadem contrahit pactum et debitum, procurandi quantum moraliter potuerit ejus felicitatem: ob hoc enim subditi suis Principibus et tributa, et vectigalia etc. solvunt; et Communitas dictis administris suas dignitates, suosque proventus confert; quis non perspicit, præfatos administros, electores, promotores, etc. peccare contra justitiam commutativam respectu Reipublicæ, tot et tam gravia damna suis electionibus contra eamdem promovendo, dum ejusdem felicitatem ex pacto tacite inito procurare tenebantur? Confirmo hanc veritatem exemplo. Quis œconomum liberet ab onere compensandi damna suo domino resultantia, eo quod operarios in cultura suorum prædiorum adsciverit notabiliter minus habiles, cum notabiliter valentiores habere potuerit? Propterea enim a domino suo congruum stipendium recipit, ut diligenter suorum redituum curam gerat. Si igitur hic ob amicitiam, officia, munera, consanguinitatem, negligendo operarios notabiliter habiliores, damnum intulit prædiis heri sui, debitum resarciendi ex justitia commutativa contrahit; non video, quomodo præfati electores, qui œconomi habentur in distribuendis publicis ministeriis Reipublicæ necessariis, excusari possint a debito eamdem redintegrandi in damnis, quæ patitur, ex prælatione officialium longe minus habilium, posthabitis habilioribus. Et quia inter præcipuos nobis adversantes citatur Emin. Cajet. in Summ. v. Electio Prælati, ubi revera, non tamen sine formidine, dicit: Ad eligendum autem meliorem ad hoc officium Prætoris etc., quamvis forte teneatur, qui potest, non tamen video vinculum peccati mortalis, si placeat sibi sufficere idoneum; quia non video hic acceptionem personarum, nec video habere locum justitiam distributivam, cum officium hoc non detur civi ut parti Communitatis. Hæc ille. At, salva reverentia tanto viro debita, ipsi probandum erat, non intervenire acceptionem personarum ubi electio non regulatur secundum merita; cum S. Th. manifeste dicat 1. 2. q. 98. a. 4. ad 2. *Si esset dispensator bonorum Communitatis, et non distribueret æqualiter secundum merita personarum, esset personarum acceptor:* atqui electores ad officia Communitatis et Reipublicæ sunt distributores hujusmodi officiorum; igitur si non distribuant secundum merita, accipient personam, et non merita personæ. Insuper ipse non videt, justitiam distributivam habere locum, cum non detur officium civi, ut parti Communitatis: igitur saltem ubi hæc officia Præfecturæ etc. dantur civibus

ut partibus Communitatis, interveniet justitia distributiva; atqui plerumque hæc officia conferuntur civibus ut partibus Reipublicæ, cum nunquam dentur extraneis; igitur etc. Tandem ipse Cajetanus formidans quæ protulit, ita concludit: Electiones, quæ in Communitatibus sæcularibus fiunt, sive sit Prætura, sive quodcumque aliud notabile, regulari debent secundum regulas justitiæ distributivæ; et si non vult errare, qui nescit hujusmodi regulas, det votum suum illi, qui magis idoneus est ad hoc inter eos, qui digni sunt, et possunt præponi: quod ideo dico, quia si is, qui vere est dignior, non potest præponi, quia aliis non placet, eligendus est dignior inter illos dignos, qui possunt haberi. Qui autem contra justitiam distributivam votum dat, peccat mortaliter. Hæc sapiens ille, ita concludens.

CAPUT II.

De Jure.

§. I. *De Notione, et Divisione Juris.*

Quid sit Jus?

I. JUS objective acceptum est illud, *quod est suum cujusque*: potestative autem sumptum, prout usurpatur a nobis in præsenti, est potestas legitima rem aliquam obtinendi, retinendi, ea utendi, de ea disponendi propria auctoritate, tanquam sua, juxta modos a lege permissos. Jus, de quo in præsenti, dividitur in Jus in Re, et in Jus ad Rem: primum est rei, quæ jam possidetur; et hoc jus utpote reale, confert facultatem repetendi rem illam ubicumque, et apud quemcumque fuerit, salvis debitis modis procedendi; et ideo dicitur parere jus reale: secundum est jus ad aliquid, quod nondum possidetur, quamvis sibi stricte debeatur; et hoc confert actionem personalem, idest contra personam, quæ debitum dandi habet. Ut autem quis dicatur habere jus in re, tres a lege postulantur conditiones: nempe quod res existat; quod adsit justus titulus illam possidendi, puta emptionis; et quod fuerit jam tradita, et actu possessa. Ab hac tertia conditione excipe res incorporales, (quæ legaliter dicuntur tactum effugere, et mente percipi, et sunt quid reale) nempe jura, beneficia, officia hisque similia, quæ ut quis dicatur habere, non requiritur quod actu tradantur, sed plerumque sufficit, ut sibi collata fuerint, et ab eo acceptata signo exteriori acceptationem significante: ita ex capite *Si tibi absenti*, tit. de Benef. in 6.; ita similiter dicendum de hæreditate, sive ab intestato, sive per testamentum, et de legato; hæc enim dicuntur acquiri per acceptationem significatam signo externo. Legatum tamen non acquiritur, nisi hæres acceptaverit hæreditatem, de quo suo loco.

Prima juris divisio, ejusdemque explicatio, nempe in Re, et ad Rem.

Species juris realis explicantur.

II. Juris realis sive in re, novem sunt species, nempe Dominium, Usus, Ususfructus, Servitus, Emphyteusis, Feudum, Pignus, Hypotheca, et Possessio. Dominium est jus gubernandi rem aliquam, vel de ea disponendi tanquam sua, et propria auctoritate. Usus est jus dumtaxat utendi aliena re, salva illius substantia. Ususfructus est jus utendi, et fruendi aliena re, salva illius substantia: unde usurarius non potest eam sibi ad usum concessam alteri locare; bene vero usufructuarius. Servitus est jus alicui acquisitum in re aliena; puta in muro alieno, ne altius erigatur. Emphyteusis est jus ortum ex contractu: quo res immobilis, quoad dominium utile, conceditur alicui, sub reali pensione statutis temporibus domino proprietatis ea de causa solvenda. Feudum est jus acquisitum ex concessione rei immobilis, vel æquipollentis, cum translatione in Feudatarium dominii utilis, remanente dominio proprietatis apud concedentem, sub onere fidelitatis, et obsequii personalis præstandi. Pignus est jus retinendi rem sibi datam, quousque satisfiat debito, pro quo data fuit. Hypotheca est jus acquisitum in re alterius particulari, vel in omnibus illius bonis, quæ obligata remanent creditori, quousque extinguatur debitum, pro securitate sui crediti. Possessio, si sit juris, est jus insistendi alicui rei tanquam suæ, non prohibitæ possideri; si sit facti, est ipsa apprehensio, et detentio rei. De quorum aliquibus redibit sermo diffusior §§. 10. et 11.; de aliis autem in tract. de contractibus. Nunc disserendum est de præcipua specie juris, nempe de Dominio.

Recensentur Dominii species. Jurisdictionis, et Proprietatis.

III. Dominium dividitur in illud, quod est Jurisdictionis, et in illud quod est Proprietatis. Dominium Jurisdictionis est legitima potestas regendi subditos propria auctoritate in illorum commodum, præcipiendo, judicando, prohibendo, puniendo, remunerando, et permittendo: et subdividitur in Civile, et Ecclesiasticum. Primum est potestas regendi subditos quoad temporalia. Secundum est potestas illos regendi quoad spiritualia. De quibus modo nil ad nos, qui de solo dominio proprietatis disserere suscipimus, et est jus seu facultas disponendi de substantia rei tanquam sua, nisi lex vel pactum obstent. Ubi statim observa, verbis illis, de substantia rei, significari, quomodo Usurarius, et Usufructuarius non habent Dominium proprietatis rerum quibus utuntur, aut ex quibus fructum percipiunt. Observa insuper, verba, nisi lex vel pactum obstent, apponi, ut ostendatur, pupillum non posse rem suam alienare ob legem prohibentem; nec debitorem posse alienare pignus, quod creditori tradidit; quamvis rei oppignoratæ dominus perseveret, ob pactum simul, et legem id vetantia.

Proprietatis in altum, et humile. Humile in plenum, et semiplenum. Semiplenum in directum, et utile.

IV. Dominium Proprietatis subdividitur in altum et humile: primum est illud, quod habet Princeps supremus disponendi de rebus, et actionibus subditorum ad bonum commune: secundum est illud, quo gaudet quicumque privatus in re sua. Dominium humile subdividitur in Plenum, seu Perfectum; et Semiplenum, seu Imperfectum. Primum est jus disponendi de rei substantia una cum fructibus ejusdem tanquam suis: secundum est jus disponendi vel de sola rei substantia, vel de solis ejusdem fructibus. Dominium Semiplenum subdividitur in Directum, et Utile: primum est dominium solius substantiæ rei; secundum autem solorum fructuum ejusdem.

§. II. *De Subjecto Dominii, et primo de Dominio Filiorum.*

Explicantur diversa genera legalia bonorum filiis competentium. Castrensia.

I. QUadruplex bonorum genus filiis non emancipatis advenire potest: nempe Castrensium, quæ a filiis in militia, vel militiæ occasione acquiruntur: hujusmodi sunt stipendia, prædæ hostiles, dona Ducum, et commilitonum, hæreditates, et legata ratione militiæ, mobilia omnia a parentibus data filiis ad bellum profecturis ad finem mi-

litandi: item quæ acquirit filius in aula Principis, inserviendo eidem Principi, sive ea sibi obveniant Principis dono, sive industria sua; nec non quæ acquirit tempore pacis, militiæ tamen adscriptus, ipsique ob motivum militiæ dantur: immo quidquid provenit filio ex præfatis bonis; puta si emisset fundum frugiferum, si iniisset contractum lucrosum, si negotietur. Nota, non esse bona castrensia,

Quasi castrensia. quæ in bello injusto, aut privato acquiruntur. Alia dicuntur quasi castrensia, quæ gaudent privilegiis castrensium; hujusmodi sunt, quæ filio adveniunt post susceptum statum Clericalem, sive ea recipiat ex Beneficio Ecclesiastico, sive aliunde, titulo tamen Clericali; dummodo inserviat alicui Ecclesiæ, ita ut quæ respectu aliorum filiorum adventitia (de quibus statim) censentur, respectu filii Clerici reputentur quasi castrensia. Item quasi castrensibus accensentur acquisita ratione alicujus officii publici, quod mechanicum non sit, puta Judicis, Assessoris, Notarii, Cancellarii etc., ratione alicujus artis liberalis, et a fortiori ratione alicujus scientiæ: demum quæ filiis donantur a Regibus, vel aliis Principibus supremis.

Adventitia. II. Alia dicuntur bona Adventitia, quæ filio adveniunt, non collata a Patre, neque intuitu Patris, sed intuitu ipsius filii: hujusmodi sunt, quæ filius ex proprio labore, non ex rebus patris acquirit: puta quæ lucratur ex arte fabrili, aut sutoria etc.; item quæ ipsi obveniunt ex successione in bona materna, aut donatione sibi facta non intuitu patris; item quæ fortuito adveniunt, puta inveniendo thesaurum nulli legi obnoxium: tandem quæ com-

Profectitia. parat propria industria, puta negotiando pecunia mutuo accepta etc. Alia sunt Profectitia, quæ filius acquirit ex bonis patris; puta illa administrando; illis negotiando: aut quæ ipsi adveniunt intuitu patris: puta sibi donata ob amicitiam, quam donans contraxit, vel contrahere vult cum patre etc. Hæc omnia ex variis juribus.

Quorum bonorum dominio filii non emancipati gaudeant? III. Communis docet, Filiosfamilias non emancipatos habere plenum dominium bonorum castrensium, et quasi castrensium: bonorum vero adventitiorum habere dominium dumtaxat directum, seu proprietatis, non indirectum, seu ususfructus, aut utile, quod provenit patri: ideo non potest filius de illis disponere independenter a patre. Bonorum tandem profectitiorum, neque proprietatis dominium habere, neque utile, quod totum spectat ad patrem.

Novem exceptiones notandæ. Ratio potissima est dispositio legum ab omnibus admissarum. Sunt super modo dictis notandæ exceptiones, ut proinde privetur pater dominio indirecto bonorum adventitiorum filii; prima, si adveniant filio cum expressa conditione, ut filius gaudeat dominio tam directo, quam indirecto. Secunda, si pater, et filius succedant alteri filio, et fratri in bonis adventitiis; quia portio bonorum adventitiorum filii demortui, quæ filio superstiti obvenit, est filii superstitis, etiam quoad dominium utile: ex Authent. *item hæreditas.* Tertia, si filius acquirat aliquid titulo donationis, aut successionis, et pater irrationabiliter contradicat. Quarta, si pater contrahat nuptias incestuosas. Quinta, si pater fiat Judæus, aut hæreticus, aut schismaticus: circa id autem attendendæ sunt consuetudines regionum. Sexta, si filio non adveniat nisi solus ususfructus. Septima, si pater, aut filius fiat captivus ab hostibus, patria potestas suspenditur, hoc modo, ut si pater in captivitate obeat, censeatur extincta a primo captivitatis die: si vero a captivitate evadat, censenda sit nunquam interrupta. Octava, si pater professionem emiserit in Religione aliqua approbata. Nona, si filius ad Episcopatum, vel Cardinalatum promoveatur, quamvis nondum eos gradus administret, dummodo facta fuerit electio. Ita ex variis juribus allatis a Doctoribus.

An spectet ad patrem post mortem filii, si succedat etiam mater? IV. Card. de Lugo disp. 5. sect. 2. n. 24. citans Molinam, et Sanchez, docet, quod, semel acquisito dominio indirecto a patre in bonis adventitiis filii, ipsi patri remanet integrum et totale, etiam post mortem filii, quamvis in eisdem bonis succederet etiam mater. Fateor, quod si leges ita disponant, sint observandæ; sin autem, videtur nimis durum, quod privetur mater dicto usufructu: illud enim bonum evadit paraphernale, cujus plenum dominium ad uxorem pertinet; et alioquin cessat patri onus alendi filium, propter quod onus conceditur ipsi dominium utile provenient a bonis filii adventitiis.

An filius teneatur patri de perceptione fructuum, et pater filio de consumptione bonorum adventitiorum? V. Patre aliquando dissimulante perceptionem, quam filius usurpat, fructuum bonorum adventitiorum, cum non sit cessio juris expressa, non privatur propterea ipse facultate interdicendi filio talem perceptionem. Non potest tamen petere a filio restitutionem fructuum consumptorum; quia dissimulando, tacite consensisse censetur. At si pater consumat substantiam bonorum adventitiorum filii, et hic metu gravi impediatur a reclamando, tenetur pater redintegrare filium: vel si pater obeat, tenentur hæredes; quia filius tacuit moraliter coactus. Si vero filius non tacuit ex metu gravi, sed extent circumstantiæ prudenter indicantes, silentium filii non fuisse moraliter coactum, cessat onus restitutionis: ita mihi probabilior; quia silendo tacite annuit.

Hæreditas proveniens filio æqualiter ac patri spectat ad patrem quoad dominium utile. VI. Si pater et filius ex æquo fiant hæredes alicujus extranei, totus ususfructus, seu totum dominium utile hæreditatis spectat ad patrem; quia vere et proprie respectu filii est bonum adventitium. Neque opponenda est secunda exceptio posita n. 3.; nam ille casus hæreditatis provenientis ex fratre demortuo, est privilegiatus a laudata Authentica; at cum privilegium illud sit contra jus commune, est stricte interpretandum, nec trahendum ad alios casus.

Aliqua bona non sunt profectitiis accensenda. VII. Inter bona profectitia non sunt recensenda, quæ pater dat filio vel in patrimonium pro Ordinibus, vel filiæ in dotem, vel filio ad nuptias: quandoquidem etiam dominium utile harum rerum ad ipsos pertinet; sunt tamen istæ res computandæ in partitione hæreditatis paternæ cum aliis fratribus. Dixi istas res, non fructus ab eisdem perceptos esse computandos in partitione. Bona autem, quæ valide donantur filio a genitore, nullo modo sunt in portionem deducenda.

An semper lucrum filii spectet ad patrem extra bona castrensia? VIII. Si filius degat extra domum paternam, ita ut a patre non alatur, et propria industria, atque negotiatione lucretur: lucrum reputandum est bonum adventitium, et non profectitium; quia non provenit ex rebus patris: tantum enim filius negotiando acquirit patri, inquantum ab illo alitur; si ergo non alatur, et non ex bonis patris lucretur, qua ratione lucrum erit patri tribuendum? Si autem degat in domo patris, et ab eo alatur, et non ex rebus patris, sed aliunde nego-

tiatione lucretur, neque desit muneribus sibi a patre commissis, lucrum reportatum itidem adventitium erit, non profectitium; eo quod profectitium debet ex bonis patris proficisci, et non ex mera industria filii: quamvis enim alatur a patre, eidem correspondet sedula attentione ad munera sibi ab ipso commissa in opificio, mercatura etc. Quando autem lucratur ex bonis paternis, quantumvis diligentiam adhibeat; semper lucrum erit profectitium, nec poterit a patre portionem illius lucri exigere, neque post mortem patris exigere illud seorsim ab hæreditate; quia cum alatur a patre, omni adhibita diligentia in bonis paternis administrandis, congruum est ut cedat in patris utilitatem: et quamvis plus laboret aliis fratribus, semper implet debitum suum erga patrem.

An fructus solius industriæ ex bonis paternis proveniens spectet ad filium?

IX. Quando filius ex bonis paternis, quæ pater, ut dici solet, mortua tenet et inoperosa, negotiatur, et lucrum ex sola sua industria reportat; puta ex pecunia, frumento etc. quæ pater tenet otiosa, lucrum illud erit quidem filii, utpote solius industriæ ejusdem; peccabit tamen contra reverentiam, et forte contra obedientiam patri debitam, id agendo clam a notitia patris: non tamen contra justitiam, dummodo habeat bona castrensia, aut quasi castrensia, quibus securum efficere possit capitale patris, si forte negotiando periclitetur, aut aliud damnum emergat; et dummodo in cæteris sibi commissis patri deserviat. Si vero ita negotietur, ut non habeat, quo securum reddat patrem in casu periculi, aut damni; peccabit etiam contra justitiam, ob periculum notabilis damni, cui exposuit patrem: nihilominus, si, propitiante eventu, lucretur, lucrum erit suum utpote solius industriæ propriæ, quippe quod nullum patri lucrum bona illa erant allatura; salvo meliori judicio, ita in casu maxime practico resolvendum puto. Consulto, dixi, si filius negotietur super pecunia, frumento, aliaque re usu consumptibili; si enim negotiaretur super re immobili, puta locando domum, quam pater Venetiis manens tenet Romæ, et locare non vult, et locaretur a filio; tunc lucrum illud non esset adventitium, sed profectitium, et ad patrem pertinens; quia vere non est fructus solius industriæ, sed rei paternæ, nempe domus, quæ ex se habet valorem suæ locationis.

§. III. *De Dominio Uxorum.*

Quorum bonorum uxores dominium habeant?

I. UXores verum dominium habent bonorum, quæ a juristis dicuntur paraphernaliam, idest supra dotem, quæque uxoribus adveniunt ex dono vel mariti, vel aliorum, hæreditate, legato: item eorum, quæ ipsæ lucrantur proprio opificio, aut alia industria; dummodo tamen omnia servitia familiæ præstent, quæ ab ipsis præstanda sunt, et illud tempus, quod regendæ, et fovendæ familiæ impendendum est, non subtrahant, ut diutius locris suis vacent. Tunc enim si ex eorum defectu aliquod familiæ damnum exurgeret, ab ipsis uxoribus compensandum esset. Dotis autem solum dominium directum seu proprietatis retinet uxor; utile enim, et indirectum ad virum pertinet, ad onere matrimonii sustinenda. Nota, quod circa dona e marito facta uxori, observandæ sunt leges locorum: quæ citabuntur dum disseretur de contractu donationis.

Nonnulla observanda in uxore circa bona mariti.

II. Antequam dicamus, quid possint uxores circa bona mariti, notandum est ex communi, eamdem quantitatem non sufficere ad furtum grave filiorum, et uxoris, quæ sufficeret, si furaretur extraneus, cum eodem modo pater non censeatur invitus respectu filii, neque maritus respectu uxoris, sicut prudenter credi debet invitus respectu extraneorum. Præterea consideranda sunt qualitas rei acceptæ, finis accipiendi, nempe an ad proprios usus, an ad dandum aliis, an consanguineis, an extraneis; conditio mariti, an divitis, an pauperis, an mediocris fortunæ; status ejusdem, an nobilis, an artificis, an mercatoris etc.; animus ejusdem, an liberalis, an tenax; conditio familiæ, an multis filiabus collocandis gravata, an pluribus filiis adhuc alendis sine fructu: et forte aliquid aliud erit considerandum, antequam judicium proferatur de acceptione mortali. Insuper observandum est, uxorem esse a marito sustentandam juxta sui status conditionem; neque esse mancipium, aut famulam, sed sociam viri, atque administram familiæ, quamvis viro sit subordinata. Proinde ea facultas uxori competere debet in bonis viri, et familiæ, quæ nunquam famulis; et major illa, quæ filiis; utpote sociæ.

Quid igitur poterit uxor circa bona mariti?

III. His prudenter animadversis, nihilominus certa regula statui non potest circa quantitatem independenter ab expressa viri licentia sumendam absque peccato, seu absque peccato gravi; cum libranda sit comparative ad omnes indicatas circumstantias. Poterit igitur primo de bonis mariti aliquas moderatas eleemosynas facere, moderatas donationes remuneratorias; (nam circa mere liberales multo cautior esse debet) et aliquas discretas expensas vel pro se, vel pro familia, attentis semper indicatis circumstantiis, et prout cæteræ uxores piæ, et timoratæ suæ conditionis facere consueverunt. Quandoquidem hæc facultas, aliqua moderate sumendi de bonis mariti, præcipue ad eleemosynas, et alia pia opera, est una ex qualitatibus, quæ debentur uxori ut tali, et ut distinguatur a filiis, famulis, et aliis. Cum igitur vir teneatur illam tractare ut uxorem, non debet esse invitus circa prædicta. A fortiori poterit uxor sumere de bonis mariti, ad impediendum aliquod grave damnum familiæ imminens; item quædam clam recondere, et reservare ad familiæ sustentationem, præcipue in casu quo maritus bona familiæ ludis, comessationibus, aliisque inordinatis modis dilapidaret, cum magno familiæ periculo, ne eisdem necessaria suppetant; etenim tam uxor quam familia habent jus, ut alantur a marito, et a patrefamilias: unde si hi deficiant, poterit sibi sumere pro necessariis ad victum et vestitum. Si demum contingat, administrationem familiæ ad ipsam devenire, vel ob viri amentiam, vel longinquam absentiam etc.; tunc poterit expendere prout prudentia dictaverit in quacumque occasione emergente.

Nequit uxor contra expressam voluntatem mariti bonis ejusdem uti, nisi in aliquo casu.

IV. Si accidat, virum esse adeo tenacem, ut uxori expresse interdicat omnem bonorum administrationem in usus supradictos; circa hoc audiendi sunt nostri S. Reymund. et Antonin. Primus l. 2. tit. de furtis §. 9. *Uxor ... de rebus viri, ut de pane, vino, et aliis, quæ bono et approbato more solent ad dispensationem uxoris pertinere, potest et debet facere eleemosynam, moderate tamen, secundum facultatem viri, et majorem, et minorem multitudinem, vel necessitatem pauperum, et debet semper sibi confirmare conscientiam, quod non displiceat marito in*

corde, licet forte aliquando prohibuerit ore. Solent enim mariti facere prohibitionem uxoribus absolute, ut sic temperent eas non a toto, sed ab excessu, quem suspicantur. Potest etiam firmare sibi conscientiam ex qualitate et miseria pauperis, cogitans, quod si maritus illum videret, omnibus modis placeret ei, quod sibi faceret eleemosynam. Si autem omnino et praecise dictet ipsi uxori conscientia, quod viro displiceat, et scandalizetur inde; deponat conscientiam illam, si potest; sin autem, non debet dare, et doleat quia non potest dare. Hoc autem ultimum dico, nisi videret pauperem indigere ad mortem; tunc enim deberet dare intrepide; alias peccaret. Secundus in Summ. Confess. 2. p. de 7. præc. c. 6. docet, *neque filiis, neque uxori* id licitum esse. Quando igitur maritus serio et expresse id vetat, abstinere debet uxor a supradictis erogandis: exceptis his, quæ necessaria sunt ad sui, et filiorum sustentationem.

Quid possit uxor circa consanguineos graviter indigentes? V. Si uxor habeat vel filios ex priori marito, vel genitores graviter indigentes, nota bene, non dico extreme, neque utcumque, sed graviter indigentes, nisi habeat bona propria (si enim habeat hæc debet impendere, non bona mariti), potest eas eleemosynas, quas de prudenter præsumpta voluntate mariti solet aliis pauperibus facere, dictis consanguineis erogare, et aliis pauperibus illos anteferre; cavendo tamen, ne amor ipsam excedere faciat; quod si plus velit clargiri, licentiam petat. Item poterit filio viventis mariti misso a patre ad bellum, vel ad Universitatem ad discendas scientias, *Quid pro filia absente non sufficienter proviso?* mittere de bonis mariti, quæ necessaria sunt ad ejusdem honestam sustentationem in eo loco, si a patre vel vitioso, vel non curante, vel avaro, non mittantur; quia hæc sunt filio debita. Et etiam hic cavere debet, ne amor filii eam excedere faciat, et ne alat vitia potius filii, quam filium. Potest item etiam, invito marito, aliquas eleemosynas moderatas facere ad impetrandam a Deo illius conversionem, si sit vitæ adeo perditæ, ut vix spes affulgeat aliqua illius æternæ salutis: ita Navar. c. 17. *Quid pro conversione mariti perditæ vitæ?* n. 154. cum aliis multis: intellige, nisi uxor propria habeat eroganda: si enim potest, etiam ipso invito, impendere ejus bona ad ipsum gravi infirmitate corporis laborantem sanitati restituendum, multo rationabilius id poterit ad procuranda animæ ipsius æternam salutem per conversionem sinceram. Tum quia id redundat etiam in decus familiæ, cui plurimum, et maxima filiis, et filiabus nocet nomen ignominiosum genitoris. Demum non potest uxor omnia ea bona, quæ de prudenter præsumpta voluntate mariti in eleemosynas, et donationes remuneratorias erogare potest, sibi reservare, desistendo a dictis eleemosynis, et donationibus; quia circa hoc nequit prudenter præsumere mariti consensum: tum quia eleemosynæ illæ, et donationes, utpote actus virtutis misericordiæ, et gratitudinis impetrare possunt multa auxilia divina ad profectum familiæ, non autem si sibi applicet uxor in propria commoda: tum denique, quia ab illis desistendo, obscuratur familiæ splendor, qui maxime effulget in erogatione eleemosynarum, et donationum in remunerationem exhibitarum.

An possit uxor sibi applicare quæ de mariti præsumpto assensu in eleemosyna erogat?

§. IV. *De Dominio Mancipiorum.*

Quæ sit mancipiorum jura? I. Ex communi sententia, Mancipium retinet verum jus bonorum vitæ, et membrorum: dico jus, et non dominium, quia, ut etiam alibi dixi, nemo est dominus vitæ suæ, nec membrorum, sed Deus solus, et Judex humanus ut Dei Minister, in casu, quod reus sit vita, aut membris privandus. Hoc itaque jure in vita, et membra sua a nemine privari potest, neque a domino suo; eo quia circa dicta bona non consideratur ut mancipium, sed ut homo. Similiter est dicendum de fama sua, secundum quam non est mancipium, sed duntaxat quoad liberam sui dispositionem: et proinde si circa dicta bona injuriam pateretur a domino, teneretur dominus ad restitutionem.

Circa matrimonium contrahendum. II. Mancipio remanet dominium sui corporis in ordine ad contrahendum matrimonium, nec potest quoad hoc a domino suo juste impediri: ex cap. 1. de conjugiis servorum; et est communis Theologorum post S. Th. in 4. disp. 36. q. 1. a. 2. Ratio est, quia hæc potestas connumerari debet inter bona naturalia, et corporalia; ordinatur enim ad propagationem speciei, et ad spirituale subsidium in remedium concupiscentiæ, in quibus mancipium domino suo non subditur. Unde potest matrimonium contrahere contra domini sui voluntatem, dummodo mulieri manifestet conditionem suam servilem, de quo disseretur, dum, agendo de Sacramento Matrimonii, explicabitur impedimentum dirimens Conditionis: ubi etiam discutientur spectantia ad redditionem debiti a mancipio.

* Mancipium dominium habet non solum famæ, et bonorum spiritualium, sed etiam, juxta multos, temporalium. 1. Quæ dominus ei concessit. 2. Quæ ei dantur ad compensationem injuriæ illatæ in bonis, quorum est dominus, ut in fama. 3. Quæ ei tribuuntur ea conditione, ut non acquirantur domino. 4. Quæ de bonis suis ludo, aut aliqua negotiatione sine domini detrimento lucratur. Ratio est inquit P. Antoine *tr. de Just. et jur. p. 1. c. 2. §. 1. in resp. ad q. 10.*, quia jura non reddunt servum incapacem dominii, nec consentaneum est imbecillitati humanæ, ut tale onus imponeretur invito; esset enim magna occasio peccandi. Immo jura supponunt in eo dominii capacitatem; nam *l. Vir §. de Judic.* servis datur actio contra dominos, si dicant se suis nummis redemptos. Quare jura, quæ dicunt, servos, quidquid acquirunt quavis causa vel occasione, dominis acquirere, intelligenda sunt regulariter de lucro sui laboris; aut saltem consuetudine jam mitigata sunt. Hinc servus seu mancipium a Religioso solemniter professo differt, qui est prorsus incapax dominii. Legatur etiam Sylvius in 2. 2. *qu.* 66. *a.* 1. *q.* 3. *Concl.* 7.

§. V. *De Objecto, seu Materia Dominii.*

Certa indicantur. I. Jam liquet ex dictis, vitam, et membra corporalia non esse materiam dominii ullius personæ privatæ, sed solius Dei, et illius vices gerentis in casu judicii capitalis. Pariter hominem rationis compotem dominum esse suarum actionum deliberate elicitarum, ipsa experientia constat.

Fama propria cadit sub dominio. II. Famam esse materiam dominii illam habentis, quoties se infamare non vergat in alterius de-

trimentum, docuit S. Th. 2. 2. q. 73. a. 4. ad 4. *In arbitrio uniuscujusque est pati detrimentum suæ famæ, nisi id vergat in alterius nocumentum.* Qui igitur vellet se infamare, non peccaret contra justitiam: quandoquidem justitia, ut diximus, sit ad alterum, et non ad seipsum. Si autem id ageret absque ullo virtutis motivo, esset prodigalitas contraria charitati erga seipsum; et cum sit in re gravi, esset lethalis, et eo gravior, quo esset crimen, de quo se infamaret, ut docet Sotus l. 4. de Just. q. 2. a. 3., eo quod sine causa grave sibi malum inferret. Si autem se infamare vergeret in alterius damnum: peccaret etiam contra justitiam, ut patet; et eo gravius, quo gravius esset damnum aliorum; puta, si esset membrum alicujus Communitatis, præcipue Regularis; si Paterfamilias, si Superior, si Sacerdos, si habens consanguineos stricte conjunctos: quia omnium harum personarum infamia vergit in grave aut scandalum, aut certe detrimentum, sive gradus, quem sustinent, sive aliorum, quibuscum convivunt. Unde qui se infamat, nisi sit solus, et ab omni gradu, et consanguineo vivente solutus, peccat graviter etiam contra justitiam.

Peccat semper contra charitatem sibi debitam, si absque motivo virtutis se infamet. Et plerumque etiam contra justitiam.

III. Homo potest esse materia dominii alterius hominis, et licite fieri illius mancipium, dummodo id agendo nulli noceat, neque animæ suæ ullum periculum incurrat; tum quia id nulla lege invenitur vetitum; tum quia, cum homo sit dominus usus suæ vitæ, suorumque membrorum, potest licite hoc dominium alteri cedere, se illi vendendo, et præcipue si id agat ob motivum aliquod honestum. Si tamen aliqua lege municipali id prohibeatur, subjectis hujusmodi legi illicitum erit vendere, et emere.

Homo potest esse materia dominii alterius hominis.

IV. Hinc qui in mancipium se vendidit, aut natus est ex matre serva mancipio, non potest fugere sine gravi injustitia; quia primus per venditionem evasit res a domino emente possessa, et mancipium natum ex matre mancipio, ex legum dispositione, est res domini suæ matris: unde fugiendo, istæ personæ, ut ita dicam, se ipsas furarentur domino illas juste possidenti. Excipe casus, quo a domino sollicitarentur ad aliquod mortale peccatum perpetrandum, et se cernerent in proximo periculo labendi; aut si a domino ita male alerentur, ut pene se fame confici experirentur; aut si dominus moliretur illis vitam auferre; quia in his casibus prævalet jus vitæ, aut animæ, aut corporis servandorum, juri, quod dominus habet in illos. At quid dicendum de servis in justo bello captis? Nam si fuerint capti in bello injusto, nemo ambigit, fugere posse.

Mancipium se vendens.

V. Mancipia capta in bello licite fugere posse, non tamen juste resistere dominis illa recuperare volentibus, docent Sotus, Bannez, Sylvius, Lessius citati a Tournely de Jure, c. 3. a. 3. Ratio est, quia omnium nationum praxi introductum fuit, ut mancipia bellica, si fugiant, non repetantur a dominis. Unde etiam Justinian. l. 2. Instit. tit. 1. de Rerum divis. §. 17. statuit: *Si servi evaserint nostram potestatem, et ad suos reversi fuerint, pristinum statum accipiant.* Non autem licet eis resistere dominis, iterum illos fugientes capientibus; quia perseverant moraliter sub eorum potestate, quousque confinia inimicorum evaserint. Injuste igitur agunt, si se defendant defensione activa, nisi forte in casu, quo illos occidere vellent; quia tunc se defendere possunt jure naturali de tuenda vita.

Mancipia capta in bello licite fugere possunt.

VI. Materia igitur dominii humani tota illa est, quæ Genes. 1. significatur: *Replete terram, et subjicite eam; et dominamini piscibus maris, et volatilibus cæli et universis animantibus, quæ moventur super terram, et universa ligna, quæ habent in semetipsis sementem generis sui.* Omnium igitur, quæ sunt super terram, exceptis, quæ excepimus, homo est capax dominii, quando illud earumdem rerum sibi jure acquirit. Quibus autem, et quot modis possit justum rerum dominium sibi acquirere, sequentes paragraphi declarabunt.

Quænam cadant sub humano dominio?

§. VI. *De variis modis acquirendi justum Dominium, et primo per Occupationem.*

I. CUm multiplicis generis sint res, quæ acquiri possunt, et varii sint modi, quibus ad earum dominium perveniri potest; propterea observandum est, quod quædam res extant, quæ nunquam sub ullius dominio fuisse judicantur, v. gr. feræ, quæ in sylvis habitant: aliæ, quæ sub alicujus dominio aliquando extiterunt, v. gr. thesaurus ignotus: aliæ, quæ actu sub dominio alicujus sunt, et quæ, hoc non obstante, in alterius dominium transferuntur, v. g., ager a te possessus. Idcirco tres generatim sunt modi acquirendi verum dominium, nempe primus Occupatio; et hoc modo acquiritur dominium rerum primi generis: secundus Inventio; et hoc modo acquiritur dominium rerum secundi generis, servatis servandis: tertius Præscriptio; et hoc modo acquiritur dominium rerum tertii generis. Ad hos modos generales alii decem reducuntur, qui sunt Alluvio, Accessio, Confusio, Commixtio, Specificatio, Inædificatio, Pictio, Implantatio, Datio, et Nativitas, de quibus suis in locis.

Tria rerum genera, quorum dominium acquiri potest.

Alii decem ad hos reducuntur.

II. Nota, quod ad acquirendum dominium rerum non habentium dominum, sufficit illas apprehendere animo faciendi illas suas: rerum, quæ habent dominum, jure naturali ut acquiratur dominium, sufficit mutuus consensus dantis, et accipientis significatus; jure autem positivo requiritur Titulus, et Traditio. Titulus est ratio, seu fundamentum, propter quod dominium alicui competit, puta donatio. Traditio alia est realis, qua res datur in manus; alia civilis, quæ dicitur ficta, quæ fit per instrumentum, aut per traditionem clavium, aut per quid simile, lege, aut consuetudine determinatum. Quædam tandem non requirunt traditionem ad eorum dominium assequendum, v. g. jura.

Notandum utile.

III. Animalia, quæ sunt naturaliter domestica, et mansueta, puta boves, equi, et quadrupedia his similia; et gallinæ, anseres, aliaque volatilia his similia, quamvis longe aberraverint a dominorum prædiis, non possunt per Occupationem acquiri: ex l. 2. Instit. de rerum divis. tit. 1. §. 16. Ratio est, quia cum sint animalia natura sua domestica, aberrando a dominis, non acquirunt libertatem, et ideo semper spectant ad dominos suos. Si igitur eriperes ovem a dentibus lupi, vel invenires semidevoratam, vel etiam pellem ejus, tenereris domino suo dare. Pariter animalia sylvestria, quæ dominorum cura mansuefacta fuere, et consuetudinem redeundi domum apprehenderunt, non possunt licite occupari, quia jam induerunt naturam domesticorum: et est communis.

Quænam animalia licite occupari non possint?

IV. Tenenti columbaria, non licet illecebris al-

Observanda a tenentibus columbaria.

licere columbas alienorum columbariorum, ut illas ad suum trahat; quia hæc est fraus in damnum aliorum. Apponere autem propriis columbis pabulum electum animo sincero illas melius alendi, ut sapidiores evadant, est uti jure suo; nec video fraudem intervenire in damnum tertii: dummodo tamen pabulum illud non sit extraordinarium, unde prævideas alienas columbas a suis columbariis divertendas, et ad tuum attrahendas: quia non potes uti mediis extraordinariis redundantibus moraliter in certum damnum tertii.

Non licet illas occidere depascentes in agris alienis.

V. Inveniens columbas alienas in propriis agris depascentes, non potest licite illas occidere: quia, ut fuse probat doctus P. Moline disp. 48., nullum damnum afferunt agris, quod ita probat: eo quod mala semina comedant, quæ si remanerent, non modice nocerent tritico; tum quia nec grana ex spicis extrahunt, neque in terra jam sepulta discooperiunt.; tum quia experientia compertum est, non minus tritici colligi ex agris pascuo columbarum expositis, quam colligatur ex aliis non expositis; et proinde domini agrorum non consueverunt conqueri contra tenentes columberia. Quæ si vera sint, ut asserit doctus ille Scriptor, profecto illicita est earum occisio, si depascant in alienis agris: si autem in aliqua regione essent prohibita columbaria, obediendum esset legi.

* Cl. Sylvius *in* 2. 2. *q.* 66. *a.* 2. *concl.* 5. censet post alios DD., quod qui habent columbas, neque illis præbent alimenta necessaria, mortaliter peccant, nisi habeant agros, in quibus illæ pascant, aut nisi agrorum cultores consentiant. Cum enim hujusmodi suas columbas alant de alieno, idque dominis invitis, non possunt non eis nocere; cum haud dubie plurimis bonis granis vescantur, nec hoc compensari possit per utilitatem, quam afferunt stercorando, et inutilia grana decerpendo. Cavere igitur debent qui columbarii jure fruuntur, ut columbas suas alant, eo præsertim tempore, quo viciniis agris damnum inferrent.

Animalia, quæ certo pristinæ redierunt libertati, fiunt primi occupantis.

VI. Aves quæcumque mansuefactæ, si redeundi consuetudinem ita amiserint, ut ad naturalem rusticitatem, et sylvestrem vivendi rationem prudenter rediisse censeantur; (quod justa avium naturam, et alias circumstantias judicandum est) tunc a quolibet occupari possunt; quia cujoscumque dominium evasisse censentur. Animalia autem fera, quæ a dominis in aliquo clauso loco aluntur, si fugerint, et nihilominus eadem dominus per venatores insequatur, et de illis sciscitetur, a nemine possunt occupari: si vero omnis spes eadem recuperandi amissa fuerit; tunc, cum redierint ad pristinam libertatem, fiunt primi illa occupantis. Idem dicas de piscibus, e vallo, in quo recludebantur, egressis, si prudens non appareat spes recuperationis. De Alvearibus demum, nempe de examine apum avolante a tuo alveari, dicendum, tamdiu censeri juris tui esse, donec in conspectu tuo est: nec difficilis ejus recuperatio est; aliter occupantis fit; ita decernit Lex Instit. de rerum divis.

Quid de alvearibus?

In quibus locis licitum, aut illicitum sit animalia occupare?

VII. Illicitum graviter est venari, aut piscari in locis, aut temporibus, aut instrumentis, a publice auctoritate prohibitis: et si prohibitio facta fuerit intuitu publicæ utilitatis: puta, ne exterminentur aves, pisces; contrarium agens tenetur ad restitutionem, ob damnum communitati illatum: si prohibitio fiat a privato domino, ne in suis locis quis venetur, piscetur etc. videtur distinguendum: si enim locus sit reclusus, et in eo sint quadrupedia, aut pisces, est illicitum et injustum, ut patet, quia aufertur alienum; si etiam in eo alantur volatilia, ut fieri solet de fasianis, aliisque similibus, pariter injustum est illa capere, tam infra circuitum illum reclusum, quam extra, eo quod sint volatilia, quæ expensis domini ibi retinentur, et quamvis avolent alio, eo redire consueverunt, sicut dictum est de columbis. Si autem occidantur in eo loco alia volatilia alterius generis illac transeuntia, quæ nullius sunt, sed integræ suæ libertatis; erit quidem illicitum ibi ea occidere, ob offensionem gravem, quam sibi domini fieri existimant, sed nulla injustitia committitur; cum nulli damnum afferatur. Si vero locus sit apertus, et a domino loci adhibeantur artificia, et dispendia ad illuc attrahendas aut feras, aut volatilia, construendo nidos, et cubilia, seminando cibos eisdem gratos etc., illicitum similiter erit, et injustum ibidem venari, ob damna illata. Si vero nullas expensas faciat dominus, sed præcise nolit, ut quis eo loci venetur, aucupetur etc., illicitum quidem erit graviter ob gravem offensam domino loci illatam; at non videtur restituendum quod ibidem occupatur, eo quod ad nullius dominium pertinens, quia fortuito illac pertransiens.

Fera ab uno vulnerata, et ab alio occisa, cujus erit?

VIII. Si Titius vulneret feram, quæ adhuc fugiens, sed lente, quia vulnere impedita, ipse illam insequitur, vel per se, vel per suos canes; et interea fera illa alio sclopi ictu occidatur, et occupetur a Sejo non longe venante; fera illa procul dubio spectat ad Titium; quia per vulnus inflictum acquisivit jus ad rem, quam non dereliquit, dum eam insequebatur. Si autem ob levitatem vulneris inflicti non curavit illam insequi, erit Seji occidentis. Idem dicas, si fera vulnerata, nec derelicta a Titio, capiatur a laqueo, quem Sejus mane tetenderat, erit Titii. Neque irrideas hos casus: quandoquidem sola pellis Lyncis valorem habet plurium aureorum. Demum si Titius insequatur feram, quæ fugiens capiatur a laqueo Seji; si fera evadere non poterat a manibus Titii, sua erit, quia jam ab ipso capienda erat: si autem evadere poterat, nisi in laqueum incidisset; tunc est dividenda, cum uterque pro rata habeat suum jus: ita P. Molina disp. 54. versus fin.

Casus quidam resolvuntur.

IX. Quando venatio in aliqua sylva, aut piscatio in aliquo flumine, ex privilegio, sive empto, sive gratis dato, conceditur e Principe dumtaxat alicui personæ, privative præ omnibus aliis; si quis in sylva venetur, aut in fluvio piscetur, peccat nedum contra obedientiam Principi debitam, verum etiam contra justitiam, offendendo jus illius privilegiati; et tenetur eidem restituere, non prædas factas, sed id quod judicandum est arbitrio prudentis: ita quasi communis. Ratio, cur non prædas factas restituere debeat, quia prædæ illæ non erant alicujus, sed suæ plenæ libertatis, quæ non evadunt alicujus per meram voluntatem Principis, aut nostram; eo quod quamdiu gaudent sua libertate, sub nullius sunt dominio, neque quisquam potest dominium illarum concedere: ad differentiam venationis in nemore clauso, et piscationis in lacu similiter vallato; quia tunc teneretur reddere prædas, et proinde tenebitur reddere pro jure violato, quantum videbitur prudentum judicio. Si autem Prin-

ceps jussisset etiam prædas restituendas, obtemperandum esset.

§. VII. *De Occupatione lignorum et pascuorum communium.*

Quomodo peccet qui cædit de sylva communi?

I. Certum est, licitum esse membro Communitatis, cædere ligna de sylva illius Communitatis, dummodo cædat juxta præscriptam qualitatem et quantitatem: immo illicite ageret Communitas, si id vetaret suis membris, si aliunde non provideret eisdem. Cum enim lignorum usus sit quotidianus, si aliunde non providerentur, non peccarent, sibi de communi sylva providentes. Qui autem cæderet contra qualitatem et quantitatem præscriptam, peccaret contra justitiam, et teneretur, post sententiam judicis ad solvendam mulctam, quæ inobedientibus imponi consuevit: et si notabiliter excederet, teneretur pro damno Communitati illato. Si cædens non indigeat lignis, sed alimento, et vendat cæsa non in magna quantitate, probabilius non videtur injuste agere, juxta plures, quia si cædens moderate (jam loquimur de oppidanis) ad proprium usum, etsi non egeat, non tenetur restituere; cur peccabit, et tenebitur qui cædit non ad usum, sed ad victum comparandum? intellige, si non habeat, unde sibi consulere possit.

* Videtur quod etiamsi habeat, unde sibi consulere possit, valeat nihilominus cædere moderate ligna, eaque vendere; eum jus habeat ad illa, sicut cætera ejusdem Communitatis membra. Hinc Lud. Molina *de Just. tr.* 2. *disp.* 58. *n.* 1. sic statuit: „ Quando quis civis est, aut incola populi, aut Communitatis, cujus est talis sylva, ac juxta ejus Communitatis præscriptum ligna cædit, licite id facit, eoque ipso quod ligna aliqua cædit, sibique illa usurpat, eorum sibi dominium comparat, “ Si igitur qui ligna cædit de sylva Communitatis juxta præscriptum ejusdem, eorum sibi dominium comparat; poterit de illis pro libito disponere, ac etiam vendere, licet aliunde de victo queat sibi providere.

Cædens ligna in alienis confinis.

II. Quando oppidani finitimi cædunt ligna in sylvis communibus oppidi vicini, nisi quid notabile auferant, non tenentur ad restitutionem, ait Lugo disp. 6. sect. 9. n. 91., affirmans esse communem; quia Communitates finitimæ sciunt multa parva damna inferri ab oppidanis; e quibus, si deprehendantur, non solent exigere restitutionem lignorum ablatorum, sed dumtaxat mulctam. Unde notat Molina t. 1. d. 58. n. 5. ob hujusmodi furtum homines infamiam non incurrere, nisi sit notabile; quia tunc etiam obstringit ad restitutionem. Si autem quis ligna cædat in sylva alicujus privati, et in notabili quantitate, procul dubio peccat contra justitiam cum onere restitutionis; immo quandoque eidem oneri subjicitur, quamvis ligna in se non sint notabilis quantitatis; si tamen sint ligna, seu pali sustentantes vineas, vel aliæ arbores fructiferæ, ex quorum lignorum subtractione arbores illæ periclitentur, aut impediantur a ferendo fructu.

* Juxta Sylv. in 2. 2. *qu.* 66. *a.* 2. *q.* 3. *concl.* 2. *de lignorum aliorum cæsione*, vicini cædentes ligna ex sylvis alterius Communitatis mortaliter peccant cum onere restitutionis; nisi vel ipsorum Communitas etiam habeat sylvam, ex qua vicissim alii incolæ soleant ligna cædere, ut sic obligatio restituendi, quæ alioquin urgeretur, intelligatur esse sublata per istiusmodi usum, seu reciprocam cæsionem talium sylvarum; vel satis probabile sit, quod vicini sint contenti sola pœna, quam exigunt ab eis, quos capiunt in furto.

Quæres quid sentiendum de pauperibus, qui ligna cædunt in silvis, quæ ad alios spectant?

Resp. 1. Petrus Colet *t.* 2. *tr. de Just. c.* 2. *sect.* 2. *punct.* 1., eos, qui arbores cædunt, (quod sæpius efficiunt rustici, ut eas post aliquot dies extrahant, quasi sponte sua aridas invenerint) ad restituendum teneri; quia rem alienam rapiunt invito domino.

Resp. 2. non licere pauperibus rusticis lignum ullum ex sylvis, quæ usurariæ, seu communes non sunt, auferre, nisi contraria, eaque legitima vigeat consuetudo, quæ, ut talis censeatur, fundari debet in expresso, aut tacito proprietariorum consensu, qui supponitur, 1. cum domini hanc lignorum exportationem vident, et non arguunt. 2. cum ea, quæ auferuntur, tam exigui sunt momenti, ut domini obsistere non possunt sine immani quadam duritie; unde homini in ea necessitate constituto, ut alioqui hyemem sine igne, et calidis alimentis transigere debeat, licitum est minuta, quæ humi jacent ligna, vepreta, et genests colligere in usum foci proprii. Ratio est, quia vel domini tunc inviti non sunt, vel irrationabiliter sunt inviti. Adeatur etiam Sylv. *loco cit. post concl.* 4.

Quæ dicta sunt de occupatione lignorum, proportione servata, applicanda sunt pascuis. Et circa utrumque attendendæ sunt leges municipales locorum, et juxta easdem resolvendæ quæ in praxi occurrunt difficultates.

§. VIII. *De modo per Occupationem acquirendi Dominium Thesauri ignoti.*

I. Juxta legem 31. §. de acquir. rerum domin. *Thesaurus est vetus quædam depositio pecuniæ* (vel quorumvis aliorum mobilium pretiosorum) *cujus non extat memoria, ut jam dominum non habeat.* Hoc posito, S. Th. 2. 2. q. 66. a. 5. ad 2. docet: *Circa res inventas est distinguendum; quædam enim sunt, quæ nunquam fuerint in bonis alicujus, sicut lapilli, et gemmæ, quæ inveniuntur in littore maris, et talia occupanti conceduntur: et eadem ratio est de thesauris antiquo tempore sub terra occultatis, quorum non est aliquis possessor: nisi quod secundum leges civiles tenetur inventor dare medietatem domino agri, si in alieno agro invenerit: propter quod in Parabola Evangelii dicitur Matthæi 13. de inventore thesauri absconditi in agro, quod emit agrum, quasi ut haberet jus possidendi totum thesaurum.* Quia autem Angelicus meminit legum civilium, attende quid istæ jubeant obligantes in conscientia: Qui invenit thesaurum in proprio fundo, totus inventori acquiritur: ex Instit. de rerum domin.: si inveniatur interventu artis magicæ, totus acquiritur Fisco: lex unica Cod. de thesaur. saltem post declarationem judicis: si reperiatur fortuito in fundo alieno, dimidium remanet inventori, et dimidium domino specialiter fundi: Instit. de rerum divis.: si in fundo alieno fuerit de industria quæsitus, absque consensu domini fundi, totus cedit domino fundi: ex dicta lege uni-

Quomodo acquiratur thesaurus per occupationem?

Quomodo dividendus?

ca, saltem post sententiam judicis. Aliqui enim dicunt, hanc sententiam non teneri domino, nisi pro dimidio. Si inveniatur in aliqua via publica, probabilius est, dimidium esse inventoris, dimidium fisci publici: ex lege prædicta de rerum divis. §. Thesaur. Sed attendendæ sunt leges municipales regionum, eisdemque obtemperandum.

Quid de quærente in fundo alieno de industria?

II. Quando quis quæsivit in alieno fundo, obtenta prius licentia a domino fundi, si inveniat thesaurum, saltem dimidiam partem potest sibi applicare; eo quod obtinendo licentiam, et quærendo de industria, non evadit deterioris conditionis, ac si fortuito illum invenisset; dixi saltem, quia non desunt Auctores, qui eidem totum concedant, posito quod eum domino fundi aliter non convenerit; et ideirco lex pro hoc casu nil decrevit; quia præsupposuit, dominum non futurum adeo stupidum, ut non conveniat cum quærente de industria.

Inventus in fundo alieno debetur domino directo, et non usufructuario.

III. Thesaurus inventus in loco, qui est sub dominio directo unius; et sub dominio utili alterius, pertinet ad dominum directum: ita ex lege Divort. §. *Si fundus* ff. Solutus matrimonio: ubi dicitur: *Thesaurum inventum in fundo dotali, in quo vir habeat usumfructum, non deberi viro, sed uxori, cujus est fundus, quia thesaurus non est fructus fundi.* Cum enim viro non debeatur nisi fructus dotis, et thesaurus non sit fructus fundi dotalis, sed spectet ad ipsam fundi substantiam, est uxoris. Ita in quocumque fundo alicujus inveniatur, non pertinebit nisi ad dominum directum fundi, et non ad usufructuarium fundi, reservata deinde parte inventori, juxta superius dicta. Et similiter est dicendum de thesauro invento in fundo feudali, cum Navarro, et Sylvero, contra Lugonem et alios; quia semper verum est, dominium proprietatis fundi feudalis pertinere ad dominum feudi.

Etiam in fundo feudali.

Et quamvis aliqui excipiant casum, in quo feudum fuerit collatum non personæ, sed familiæ; quia, dicunt, tunc videri fundum esse perpetuum, et dominum directum quodammodo abdicasse a se dominium feudi; nihilominus neque hic casus excipiendus est; quia extincta familia, semper feudum revertitur ad suum dominum proprietatis; quod evidenter ostendit, dominium proprietatis etiam in hoc casu pertinere ad dominum conferentem feudum; et exinde servandam esse regulam traditam num. 1., nempe si fortuito inveniatur, dimidium esse inventoris, et dimidium domini proprietarii etc.

Quid de emente data opera fundum, in quo scit inveniri thesaurum etc.?

IV. Si quis sciens inveniri in alieno fundo thesaurum, venam metallicam, vel quidpiam simile, omnibus aliis communiter ignotum: et ipse data opera emat fundum illum, ut potiatur thesauro etc.; licite emit, et thesaurum sibi acquirit: ita videtur sentire S. Th. loco supracit. n. 1., et ita docent doctissimi nostri Bannez 2. 2. q. 66. super art. 1. S. Th.: Sotus l. 6. q. 4. a. 2. cum quibus Navar. Vasquez, Lessius: quia pretia rerum non petuntur ex notitia perfectionis earumdem, quæ alicui soli nota sit, sed ex communi hominum æstimatione, neque notitia singularis illius privatæ personæ auget valorem rei illius vendibilis; cum pluribus exemplis id compertum sit, tam in emente fascem herbarum, in quo extat herba singularissimæ virtutis soli ementi nota; nec non in vendente sollicite merces talis speciei, quarum magnam copiam brevi superventuram, unde pretium multum minuatur, scit privata sua notitia: igitur etiam emens illum fundum etc.

Bona derelicta fiunt primi occupantis.

V. Bona, quæ aut nullius unquam fuerunt, aut quamvis fuerint; tamen prudenter, et certo moraliter censentur derelicta et omni dominio privata, juxta communem, fiunt primi occupantis: ita S. Th. loc. cit. ad 2. n. 1: *Et similiter si pro derelictis habeantur, et hoc credat inventor, licet sibi eas retineat, non committit furtum*: ita etiam plures textus juris. At difficultas in eo consistit, in dijudicando prudenter quando censenda sint derelicta.

Quando censenda sit derelicta?

1. itaque inter derelicta non sunt computanda bona naufragorum, quamvis fuerunt ab illis in mare projecta ad levandam navem, cum adhuc dominium habeant; unde inquirendus est ab illo, qui eadem recuperavit et expectandum, donec eidem restituantur. Poterit tamen recuperator exigere a domino mercedem sui laboris impensi eadem recuperando. Quod si illa recuperata sibi retineat, incidit in excommunicationem Papæ reservatam in Bulla Cœnæ Domini. 2. ne erretur, facile nimis judicando bonum aliquod censendum esse derelictum, attendenda est qualitas boni, circumstantia locorum, et temporum, et præsertim possibilitas vel impossibilitas moralis, ut a domino recuperetur: addunt aliqui, aut si eam rem videret, non posset ab eodem ut sua recognosci. His bene perpensis, et, antequam occupans illud bonum sibi applicet, cum docto Theologo consultis, poterit, aut non, illud sibi retinare.

* S. P. Bened. XIV. *die* 19. *Martii* 1752. Epist. conscripsit ad R. P. Nicolaum Lereari Sacr. Congreg. de Propag. Fide Secret., occasione Postulatorum a R. P. Archiep. Antibarensi eidem Congreg. propositorum, in qua de Bonis Ecclesiarum, quæ semel ab Infidelibus occupata, deinde in Christianorum potestatem devenerunt, disserit. Habetur t. 3. Bull. n. 57.: in ea autem §. 10. refert, inter 15. dubia a P. Francisco Longobardo O. Minim. Tuneti Mission. ad Sac. Congreg. de Propag. Fide transmissa, sequens ordine 5. fuisse propositum, atque examini subjectum: *Utrum Christiani liberi, quia hic* (idest Tuneti) *negotiandi gratia commorantur, et alii captivi, ementes a Pyratis infidelibus bona a fidelibus rapta, et in hac Urbe venum exposita, vel dono ea recipientes, ut hic ad proprios usus utatur, vel ad terras Christianorum lucri gratia transmittant, peccent mortaliter, et teneantur ad restitutionem?*

§. 11. Resp. affert Theologorum de Prop. Fide hisce verbis conceptam: *Patres deputati existimarunt, bona Christianorum a Pyratis rapta, posse Fideles absque noxa mortali, et onere restitutionis, emptione, venditione, aut alio quocumque legitimo titulo sibi accipere, ac in proprios usus convertere, non obstante quod sint in bello injusto rapta.*

§. autem 13. alium eorumdem Theologorum ad alium casum cum priori connexum 6. loco a P. Longobardo propositum exhibet resp. sic. expressam: *A Patribus deputatis concordi voce decisum est, Fidelium neminem Tuneti commorantium teneri ad restitutionem bonorum raptorum per Pyratas Christianis; neque incurrere noxam peccati mortalis; etiamsi Pyrata bona illa subripiant spe lucri ex futura venditione ejusdem Fidelibus facienda, alias non furaturi: licet peccare possint ex complacentia super furto rerum per Pyratas Christianis sublatarum.*

A Theologis de Propag. Fide, ad Consult. S. Officii translatum fuisse dubiorum examen: et hoc quidem sententiam illorum approbasse et confir-

emisse, renunciat idem S. P. Bened. §. 14. Nonnulli tamen, *subdit*, addiderunt, ad hoc ut emptores Christiani ab omni peccati nota immunes essent, necessarium fore, ut animum paratum haberent ad restitutionem emptarum rerum, si nunquam verus earum dominus compareret, easque redimere vellet, soluto pretio, quod emptor Turcis in emptione numeravit. Neque hoc, *ait*, ad pacandas conscientias inopportunum, aut a ratione alienum est. Deinde ad rem hanc, auctoritatem affert Molinæ *de Just. et jur. t. 1. tr. 2. disp. 118. n. 25.* aliorumque Theologorum; ac demum in calce §. observat id etiam locum habere, juxta aliquos, in sacris rebus mobilibus, puta Calicibus, aliisque sacris supellectilibus. De his enim fortius procedere censenda est præsumptio, quod scilicet Christifidelibus, ad quos hujusmodi res ablatæ pertinent, molestum non sit, aut saltem esse non debeat, illas in dominio potius aliorum Christianorum, quam Turcarum, et Saracenorum existere.

Animadvertendum autem censemus, ut animadvertit idem S. P. §. 9., quod quamvis ex dubiis a P. Longobardo ad S. C. transmissis aliqua relata fuerint in Congregationibus habitis coram Pontifice Urbano VIII., ad quæ Pontificium adhuc extat responsum; attamen reliqua compertum minime est, an coram Pontifice proposita fuerint. Inter hæc autem quintum illud, et sextum numerantur, quæ nimirum præsentem respiciunt controversiam; ita ut error facti sit, id quod Auctores asserunt, responsa scilicet ad 5. et 6. dubium Oraculo Pontificio confirmata fuisse; quum nihil aliud revera sint, quam responsa Theologor. de Propag. Fide, et Consultor. S. Officii, quæ tamen suo robore non carent, cum a doctis Viris, et Sacr. Theologiæ, Jurisque Canonici peritissimis emanaverint.

Quid de gemma in littore maris ab uno primo visa, et ab altero primo occupata, licet secundo visa?

VI. Petrus alloquens Paulum in litture maris, videt post tergum Pauli margaritam pretiosam, et destinat in corde suo, post dimissum Paulum, illam sibi acquirere; et Paulus casu expuens, et terga vertens Petro, videt eamdem margaritam, ad quam apprehendendam properat: sistitur a Petro dicente, se primum illam vidisse, sibique applicare destinasse: Paulus nil curans de Petri monito, vadit, illamque sibi apprehendit. Hæc margarita juxta leges pertinet ad Paulum: nam Glossa in §. *Lapillorum* Instit. de rerum divis. dicit, hujusmodi res fieri primi inventoris, si tamen apprehendatur; cum igitur Paulus et ex se viderit, et primus apprehenderit margaritam, ad ipsum spectabit: non enim visus apprehendit, sed manus, præcipue legaliter loquendo. Si vero Petrus cum viderit margaritam, exultabundus dicat, o pulchra margarita! et vadat ad eam sibi accipiendam: et Paulus hoc audiens se vertat; et illam videns præcurrat citius Petro, eamque primus apprehendat; putat Card. de Lugo, quod itidem ad Paulum pertineat ob dictam rationem, quia primus apprehendit: sed salva reverentia tanto Auctori, non suadeor, ut Paulo adjudicem illam; nam ipse nullo modo est inventor, sicut in primo casu; sed est merus materialis occupator, eo modo, ac si Petrus illum, aut quemlibet alium misisset ad illam accipiendam. Unde lex adducta loquitur de primo apprehendente, qui sit inventor; quod non verificatur in hoc casu, in quo Petrus est solus inventor, et Paulus merus materialis occupator.

Quid de eadem ab uno tantum visa, et ab altero non visa, sed mere materialiter primo occupata?

Ad quem spectent venæ metallicæ etc.?

VII. Venæ metallicæ, et minerales, quæ in nullius fundo reperiuntur, spectato jure naturali, fiunt primi occupantis. Si inveniantur in fundo alicujus, ad ipsum pertinent; eo quia sint fructus naturalis fundi a solo Deo conditore in eodem satæ. Dixi spectato jure naturali, et Gentium; quia in omnibus pene regionibus extant leges speciales, adjudicantes hujusmodi venas Principibus, saltem quoad magnam portionem, et reliquum aut inventori, aut domino fundi, prout leges præscribunt, quæ sunt observandæ, ut obligantes intuitu publici boni. Debet autem dominus fundi compensari pro excavatione fundi, et omnibus damnis, quæ sibi emergunt, a Principe; et iterum moneo, quoad omnia definita standum esse legibus regionum.

§. IX. *De modo acquirendi Dominium per Inventionem.*

Diligentia adhibenda ab inventore.

I. Ex communi Theologorum, qui fortuito invenit aliquam rem, tenetur omnem diligentiam adhibere, dignitati, et merito ipsius correspondentem, commendando Parochis, Concionatoribus, affigendo schedas in locis frequentioribus civitatis etc. ut domino ejusdem innotescere queat illius inventio. Item tenetur illam diu conservare, juxta qualitatem ejusdem, ut apparente domino, eidem restituatur in specie, si fieri possit. Tandem alias curas impendere, si quæ aliæ sint moraliter possibiles, in finem eumdem.

Inventa, si eorum dominus non inveniatur et inventor non sit pauper, debent in pios usus erogari.

II. Post adhibitas præfatas diligentias, et pro rei conditione diu expectatam domini manifestationem, communiter docent Juristæ, et Theologi, quod si inventor non sit indigens, (de quo dicetur) teneatur rem insumere in Sacrificia, eleemosynas, aliaque pia opera pro persona domini ejusdem rei. Ita docemur a Catech. Conc. Trid. p. 3. c. 8. n. 9. *Sunt fures, qui... res aliquo modo inventas, aut ademptas retinent; ait enim S. Aug.: si invenisti, et non reddidisti, rapuisti. Quod si rerum dominus nulla ratione inveniri potest, illa sunt bona in usus pauperum conferenda.* Ita docet S. Th. loc. supracit. art. 5. ad 2., ubi de rebus ita inventis scribit: *Quod si quis accipiat non animo retinendi, sed animo restituendi domino, qui eas pro derelictis non habet; non committit furtum.* Qui ergo eas sibi applicat, furtum committit: quandoquidem stultum est putare, quod dominus illas pro derelictis habeat, cum de illis sollicitus sit, et sciscitetur. Ratio autem est, quia quamvis dominus earum non inveniatur, non ideo amittit jus ad illas, sed remanet quasi suspensus, donec inveniatur, cum non raro eveniat, quod post multos annos dominus innotescat. Quod si non innotuerit, nonne prudenter præsumendum est, ipsum rationabiliter intendere, ut res illæ meliori modo, quo fieri potest, in ipsius utilitatem impendantur? nonne quilibet nostrum ita optaret? meliori autem modo fieri nequit, quam illas in eleemosynas, et Sacrificia erogando pro eodem, sive vivente, sive vita functo. Non me latet doctissimum Sotum nostrum l. 5. de Just. q. 3. a. 3. ad 2. oppositum sustinuisse, cui pauci admodum adhæsere, quin id optaret; cum ingenue confessus fuerit; *se illum non esse, qui audeat contra communem opinionem asseveranter quidpiam affirmare.* Neque igitur displicebit ei, si illius motiva negligamus, quæ a me lecta et perpensa, sunt profecto tanto viro imparia.

Inventor compensandus est pro expensis, aut magno labore impenso.

III. Hinc sequitur, quod inventor, si in re invenienda aliquid expenderit, vel multum laboris insumpserit, poterit a domino exigere compensationem, juxta prudentum judicium. Si vero neque expensas, neque aliud pretio æstimabile impenderit, nil exigere potest tanquam debitum, ut patet; quia tenetur inventa restituere. Poterit ad summum aliquid petere modeste tamquam gratuito donandum; abstinendo tamen ab omnibus modis, qui plene voluntarium imminuere valeant; etiam a precibus valde importunis: quippe quod erogandum, debeat esse ex liberalitate, aut ad summum ex gratitudine, quæ plene voluntarium requirunt in elargiente.

Inventor pauper quomodo sibi retinere possit inventa?

IV. Si inventor sit revera pauper, de consilio docti et prudentis Confessarii, post adhibitas supradictas curas, potest sibi de re inventa tantum retinere, quantum sufficiat suæ præsenti indigentiæ reparandæ. Dixi de consilio docti Confessarii, ne erret in re hujusmodi, sibi retinendo aut plusquam debeat, aut minus quam possit: nam multa consideratione opus est in hac re quoad circumstantias rei inventæ, qualitatis personæ et familiæ inventoris, temporis dilationis etc. Si autem post rem consumptam dominus appareat, et illam exigat: si inventor in nullo factus sit ditior, rebusque suis nil pepercerit, sed totum in pia opera eum consilio Confessarii erogaverit, ad nil ultra tenetur; et dominus patienter sustinere debet, rem sibi restitutam fuisse in piis operibus pro se factis. Si autem rei inventæ aliquid supersit, dandum est illi, atque tantumdem rei consumptæ, si ex illa inventor in eo factus sit ditior, ut dicetur de possessore bonæ fidei. Propterea circa inventa id est observandum; quod si res inventa sit mobilis pretiosa, post adhibitam diligentiam etc., tradatur alicui Ecclesiæ cum hoc pacto; ut si dominus apparuerit, eidem restitui possit. Si vero sit res usu consumptibilis, v. g. pecunia, vel quidpiam aliud hujusmodi, insumatur juxta modos haetenus traditos.

Quid agendum si dominus compareat post rem consumptam?

Promissio muneris inventori an ex debito sit solvenda?

V. Si dominus evulgasset, se tantam summam erogaturum inventori rei suæ; et, inventa re, nollet promissum solvere? Prius videndum est, an promissio fuerit mere liberalis, an obligans ex justitia: In utroque casu tenetur nihiluminus inventor rem tradere domino, quia semper est sua, et non inventoris. In primo autem casu posset inventor modis non violentiam inducentibus petere solutionem promissi; quod eum debeatur solo titulo fidelitatis, debet esse liberaliter datum, absque interventu ullius comminationis, violentiæ etc., et nisi dominus solveret, infideliter ageret. Si autem promissio obligaret dominum ex justitia, ut plerumque ex verbis in folio evulgatu expressis colligi potest; tunc posset inventor illum in judicio convenire, ut debitam promissionem impleat, Res tamen inventa semper tradenda.

§. X. *De modo acquirendi Dominium per Alluvionem.*

Quid sit Alluvio, et quot modis fiat? Prima regula.

I. Alluvio est Incrementum latens factum a fluvio paullatim, et sensibiliter in fundo alicujus. Hæ regulæ a lege traduntur in Institutis de rerum divis. §. *Preterea per alluvionem.* Prima: si per alluvionem aliquid adjiciatur fundo alicujus insensibiliter, ita ut discerni nequeat quantum quolibet momento accrescat, augmentum sit ejus, cujus est fundus: propterea verificabitur quod fiat insensibiliter, quamvis singulis diebus discernatur augmentum: (quod etiam in plantis dietim discernitur, cum tamen insensibiliter fiat) e contra autem si subita fluminis, vel aquarum alluvione notabilis portio mei agri discindatur a fundo meo, et tuo addatur; adhuc mea remanebit, mihique debebitur, quia sensibiliter facta.

Secunda Regula.

II. Secunda regula est: si insula appareat in fluvio, et sit in medio alvei, dividenda est ejusdem possessio inter eos, qui e regione ejusdem agros, aut prædia habent: et hoc in jure vocatur incrementum patens. Si vero magis accedat ad unam ripam, quam ad alteram, ad illum pertinebit, cujus prædiis est propinquior: et si contingat illam deinde ita augeri, quod affinitatem habeat cum prædiis alterius, nil refert, quia incrementum advenit insulæ jam dominium habenti.

Tertia Regula.

III. Si fluvius ita dividatur, ut invadens prædia tua, partem prædii, quod erat in ripa, discindat, et ex eo insulam faciat; ipsa ad te pertinebit ob jus, quod tibi competit in illum fundum. Si fluvius divertat ab alveo suo antiquo, et alium alveum sibi usurpet: alveus antiquus pertinebit ad illos, qui habent prædia ex utraque parte, ita ut inter illos dividatur. Quod si opera humana fluvius a suo alveo diverteretur, tenerentur, qui talem operam impenderunt, ad omnia damna illata a fluvio alveum sibi quærente illis, in quorum prædiis novum alveum fixit, quibus etiam alveus antiquus cedendus esset, si requireretur ad compensationem consequendam.

Quando accrescat usufructuario?

IV. Respectu Usufructuarii, quando Incrementum est latens, quale est per veram alluvionem, dominium utile accrescit usufructuario; minime autem, si incrementum sit patens, ita ex l. *Item si fundus fructuarius*... *dum* §. *Huic vicinus*, et §. *Insula* ff. de Usufr. Ratio esse potest, quia incrementum latens et insensibile in judicio morali non mutat fundum: sicut illum mutat incrementum patens.

Quando accrescat feudatario.

V. Respectu Feudatarii, cum, ut observavit doctiss. de Lugo disp. 6. sect. 13. n. 157., variæ et saltem apparenter oppositæ sint leges; si casus alluvionis, et incrementi sive latentis, sive patentis evenjat, examinandi sunt Juristæ, quos inter Molina, qui accuratissime in suo insigni opere de justitia et jure legaliter in tr. de Feudis has difficultates resolvit: videtur enim, quod incrementum patens cedere debeat domino proprietario; latens autem feudatario: nihilominus in casu, illum videas cum aliis Juristis, addoque monitum, standum esse legibus regnorum, et regionum.

Quando accrescat emphyteutæ?

VI. Respectu Emphyteutæ, eidem accrescunt omnia incrementa; latens quidem, quia potiori jure gaudet, quam usufructuarius; si igitur isti acquiritur incrementum latens, multo magis emphyteutæ. Patens autem etiam illi acquiritur, quia, dummodo solvat suas pensiones, gerit vices domini proprietatis, eidemque substituitur.

§. XI. *De modis acquirendi Dominium per Specificationem, Accessionem, et Commixtionem.*

Quid sit Specificatio, et quomodo

I. Specificatio contingit, cum res aliena ita in aliam speciem diversam transmutatur, ut ad pristinum statum amplius reduci nequeat; puta, si qui ex alieno lino telam conficiat, in quo casu te-

do per nam acquiratur dominium?

la remanet illam habenti. Tenetur tamen reddere æquivalens ei, a quo linum abstulit, et omnia damna eidem secuta, si injuste abstulit: si bona fide, id, in quo factus est ditior.

Quid Accessio, et quomodo etc.?

II. Accessio contingit, quando rei alterius ab aliquo aliquid additur, quod ab eo non petitur, sed additur ex proprio genio et voluntate: puta si parietibus domus alienæ, quæ tibi locata fuit, addas picturas etiam pretiosas; picturæ cedunt domino domus, quin tibi quidquam compensare teneatur. Nec prodest, quod ab eo licentiam obtinueris; quia concessio illa non est sua petitio. Quæ de accessione dicimus, intellige etiam de iis, quæ amplius separari non possunt. Unde si accederet quid removibile, eidem non acquiritur.

Quid Commixtio, et quid Confusio, et quomodo etc.?

III. Commixtio evenit, quando mixta ita in omnem commiscentur, ut in nulla eorum parte quantumvis minima discerni possit unum miscibile ab alio: puta dum miscentur vinum, et aqua. Confusio autem, quando confundibilia ita confunduntur, ut facta confusione adhuc revera retinent proprium esse, et absolute loquendo adhuc discernibilia sint: puta si confundantur simul duæ mensuræ frumenti duarum personarum; in quo casu nequit verificari quod singula grana sint utriusque, sicut de singulis guttis vini commixti aquæ potest verificari, quod sint utriusque, si una persona posuerit vinum, et altera aquam ad æqualitatem. Hoc notato pro vera notione Commixtionis, et Confusionis contra nonnullos, qui utrasque in unum confundunt: qui alienum frumentum ita suo confundit, ut amplius nequeat humanitus discerni, acquirit dominium totius, cum onere tamen restituendi tantumdem, et etiam damna, si mala fide egerit. Idem dicas de commiscente unum liquorem cum altero.

Resolvuntur aliqui casus.

IV. Hinc, qui vendidit ignoranter vestem furi pretio quatuor aureorum, a fure ablatorum Petro, et venditor ita confundit illos aureos cum suis animo illos possidendi, ut amplius discerni nequeant, hic venditor non potest amplius impeti a Petro, ut sibi aureos restituat, eo quod per confusionem innocenter illos acquisivit, nec in aliquo factus est ditior, cum vestem justo pretio vendiderit. Similiter si Titius fur, tibi omnino de tali crimine ignoranti, donet tibi duos modios tritici, quos cum alio tuo multo frumento confudisti; deinde duos modios tritici largiris in eleemosyna, eleemosynam cæteroquin non elargiturus, postea scis frumentum illud fuisse furto sublatum; ad nil teneris, cum in nullo factus sis ditior: si autem duos modios illos alio titulo, puta ex voto, eras in eleemosynam erogaturus, teneberis duos dare domino petenti; quia in iis factus es ditior.

Monitum prudens.

V. Monere opportunum duco, quod si forte tibi ab amicis dentur pecuniæ ad easdem custodiendas, nunquam confundas cum tuis, sed separatim a tuis reponas, et quidem custodiendas æquali diligentia; quia si confundas cum tuis, videris acquirere earum dominium, cum debito tamen tantumdem reddendi, quando petentur. Et proinde si casus eveniat, quod fur aliquis tibi surripiat illas seorsim positas, et non tuas, in foro conscientiæ ad nil teneberis, quia res perit domino suo, quarum ille deponens erat dominus, quippe quæ inconfusæ a tuis remanserunt: si enim cum mille tuis viginti alienos aureos confunderes, et quis furaretur tibi centum ex illis, non absolvereris forte a restituendis omnibus viginti deponenti. Caute igitur semper facies, si alienam pecuniam, vel quidpiam simile a rebus tuis inconfusum serves.

§. XII. *De modo acquirendi Dominium per Inædificationem, Pictionem, Implantationem, aut Sationem, et Nativitatem.*

Inædificatio quid? et quomodo dominium afferat?

I. INædificatio evenit, quando ædificium construitur in alieno fundo, et ædificium cedit domino fundi: et si construens bona fide ædificaverit putans, omni dubitatione exclusa, fundum esse suum, dominus fundi tenebitur redintegrare ædificatorem pro expensis factis, nisi malit eidem vendere fundum. Si autem mala fide egisset, expensas, volens, perdidisset. Si vero dominus fundi fraudulenter sileret, donec ædificium compleatur, ut deinde manifestans suum dominium fundi, ædificio privaret constructorem; graviter peccaret in foro conscientiæ, primo contra charitatem, ob gravem displicentiam, quam silentio suo se allaturum prævidebat constructori; et etiam contra justitiam, quia violavit jus alterius in eo consistens, ne sibi fraudulenter occultentur jura alterius, dum sunt resultatura in proprium suum damnum.

Quid Pictio? et quomodo acquirat?

II. Pictio, de qua in præsenti, tunc evenit, quando pictor pingit in tabula, vel tela aliena. Per picturam factam acquirit dominium tabulæ, vel telæ etc., cum onere solvendi domino pretium ejusdem, et etiam damna, si quæ eidem inde evenerunt, et ipse mala fide pinxerit: si bona fide, dumtaxat pretium telæ.

Implantatio quid, et quomodo?

III. Implantatio evenit, quando plantantur arbores in alieno fundo; quæ si radices emiserint, spectant ad dominum fundi: tenetur tamen expensas compensare, si plantator bona fide egerit; sin autem, nihil.

Quid Nativitas? et quomodo?

IV. Nativitas, de qua in præsenti, significat partum bruti fœminei sexus, qui partus spectat ad dominum fœminæ parientis, nisi aliter conventum fuerit: ita jura.

§. XIII. *De modo acquirendi Dominium per Præscriptionem: ubi de Possessione, quæ est prima conditio ad præscribendum requisita, nec non de Usufructu, et Servitute.*

Quid Præscriptio, et Usucapio?

I. PRæscriptio, secundum jura, est acquisitio dominii per possessionem bonæ fidei continuatam tempore a lege definito. Solet præscriptio in jure accipi etiam pro Usucapione, cum hac distinctione, quod usucapio videtur versari circa mobilia; præscriptio autem circa immobilia: communiter tamen pro eodem sumuntur. Dicitur præscriptio acquisitio dominii, quæ vox late accipitur prout significat jura, usus, ususfructus, officia, servitutes etc. Dicitur per continuatam possessionem, quæ possessio sit cum bona fide, et justo titulo præsumpto et credito; et fuerit semper continuata toto tempore a legibus statuto, breviori, vel longiori, juxta conditionem rerum præscribendarum, et per præscriptionem possidendarum, ut dicetur in sequentibus.

Quotuplex sit Possessio?

II. Possessio est duplex: alia Juris, alia Facti. Juris significat quandoque ipsam rem, quæ possidetur, unde dicere solemus: habeo multas posses-

siones prædiorum, jurium etc. Facti, est ipse actus possidendi: puta quo possidetur, seu apprehendimus horologium. Sumitur item pro jure possidendi aliquid, quod jus sequitur ex ipsa justa apprehensione, et detentione rei; ac proinde possessio facti definitur a Juristis, apprehensio, vel detentio rei adminiculo corporis, animi, et juris. Nomine rei intelliguntur etiam res incorporales, puta, jura, Beneficia etc. Dicitur adminiculo corporis; nempe vel manus, vel oculi, vel alio simili modo. Dicitur animi; nempe ut apprehendatur animo faciendi illam suam. Dicitur et juris, ut significetur, non extare leges prohibentes illam possessionem. Possessio Juris definitur ab ipsis Juristis: Jus insistendi alicui rei tanquam suæ, nec prohibitæ possideri. Dicitur jus, ut distinguatur a possessione facti (de qua plerumque est sermo), quæ est ipsa actualis occupatio, et apprehensio rei, aut ejusdem detensio. Dicitur insistendi, idest illam detinendi, defendendi etc. nomine proprio, et non alterius. Unde etiam Tutor pro Pupillo, Curator pro Minori, Procurator pro suo Principali præscribunt, cum agant eorum nomine.

Possessio facti triplex.

Possessio facti triplex est, Naturalis, Civilis, et Civilissima. Naturalis, qua res possessa et animo, et corpore tenetur, eidemque actu, ut sic dicam, adhæretur; v. g. possidens nummos in crumena, quam secum habet. Civilis, qua rem corpore, et animo apprehensam secum detinet solo animo, eo quod ab ea corporaliter distet: puta dominus prædii Patavini Venetiis commorans. Civilissima, qua solo legis beneficio aliquid acquiritur absque ullo adminiculo corporis, et animi: puta cum infans unius anni hæreditatem assequitur. Requiritur autem possessio continuata toto tempore requisito, ita quod non interrumpatur juridice; sufficit tamen ut continuetur per hæredes.

Usus et Usufructus Variique casus ex legibus resolvuntur.

III. Cum modo diximus de Possessione, quam §. 1. n. 2. speciebus juris realis accensuimus, nunc explicandæ sunt aliæ tres juris, seu dominii species, nempe Usus, Usufructus, et Servitus, quæ etiam una cum aliis præscribi possunt. Usus, ut loc. cit. diximus, est jus mere utendi aliqua re aliena, salva illius substantia. Ususfructus est jus nedum utendi, sed et fruendi aliqua re aliena, salva illius substantia; unde ex fructibus perceptis potest ditescere, aliis donare, vendere etc.; quæ facere nequit habens merum usum. Dum autem diximus salva rei substantia, ex lege Institut. de rerum divis. §. 38. nota: Si gregis usumfructum quis habeat, in locum capitum demortuorum, alia capita e fœtu, quem percipit, substituere debet. Si tamen singulorum capitum divisim, et non totius gregis collective usumfructum habuerit, non tenetur ad alia capita substituenda loco eorum, quæ perierunt: ita disponente lege s. l. 70. ff. de usufr. Si quis usumfructum habet sylvæ, vel vineæ, tenetur substituere arboribus, seu vitibus mortuis, alias virentes, et quæ mortuæ sunt ad ipsum spectant: ita ex lege præf. l. 8. ff. de usufr. Si tamen arbores, aut vites vi alicujus turbinis eradicarentur, vel exscinderentur, ita ut ad fructum ferendum non essent amplius idoneæ, non teneretur alias substituere; excisæ tamen, et eversæ cederent non usufructuario, sed domino proprietario: ita l. 59. ib. et l. 19. ib. Quod si dictæ arbores essent necessariæ ad horti, aut vineæ reparationem, et restaurationem; posset illis uti usufructuarius ad eum finem: ita ib. l. 12. Tandem si sit usufructuarius ædium, tenetur de suo modicas reparationes, et restaurationes facere, ne pereat ædium substantia; non tamen reparationes majores, neque multo minus reficere illas, si præ vetustate corruant. Ad ipsum tamen spectant onera ædibus adnexa, nempe decimæ, et impositiones etc. Si plura desideres, vide Juristas.

Ususfructus Legalis, et Conventionalis.

IV. Ususfructus duplex est, Legalis, qui beneficio legis acquiritur; puta ususfructus, quem habet pater bonorum adventitiorum filiis, de quibus diximus in §. 2. hujus cap. n. 2. Alius Conventionalis, et acquiritur ex hominum voluntate, puta testamento, emptione, stipulatione etc.; et circa hunc servandæ sunt consuetudines locorum.

Cessatio ususfructus.

V. Quinque modis finitur ususfructus: 1. per mortem usufructuarii; 2. si res, in qua fundatur, pereat; quod si res denuo erigatur, puta ædes, quæ jam corruit, non reviviscit ususfructus: 3. si usufructuarius tanto tempore non utatur jure suo, quantum sufficitur ut proprietarius præscribat, contra ipsum: 4. si ab usufructuario cedatur proprietario: 5. si a lege, vel consuetudine constituatur terminus usufructui. Si autem ususfructus relinqueretur alicui Ecclesiæ, vel Civitati, duraret dumtaxat ad centum annos. Hæc nobis sufficere possunt, at plura desiderans, legat Juristas.

Quid, et quotuplex sit Servitus Realis et Personalis?

VI. Servitus, de qua in præsenti, si sumatur active, est jus, quod quis habet in re alterius, ut sibi, aut rebus suis serviat; si passive, est ipsamet subjectio rei in commodum alterius. Dividitur in Realem, et Personalem. Realis est illa, qua res servit alteri rei; puta cum ager Petri subjicit sibi agrum Pauli vicini, quatenus dat jus Petro, ut transeat per agrum Pauli. Personalis est illa, qua res obligatur personæ, vel e contra, qua persona obligatur alicui rei; puta quando ager meus obligatur Petro, aut Petrus obligatur colere agrum meum. Servitus realis alia est Urbana, quæ debetur prædio urbano, quod significat ædificium, habitandi gratia erectum, sive in urbe, sive in villa; et simul etiam hortus amœnitatis gratia plantatus, atque ædificio adnexus.

Urbana et Rustica.

Alia est Rusticana, quæ debetur prædio rustico, qualis est ager, vinea, pratum, stabulum armentorum, vel pecorum a domo separatum.

Recensentur servitutes Urbanæ et Rusticanæ communiores.

VII. Servitutes Urbanæ communiores sunt, ut possint immitti tigna in murum tuum, stillicidium recipiatur in tuas ædes, vel areas, ut non attollas murum, ædificium etc. altius, ne lumen auferatur mihi, ut non aperias fenestram in muro, quæ mihi noceat. Rusticanæ autem, quæ nominatæ dicuntur, sunt. Iter, idest jus quo quis pedibus, vel æquitans, possit pergere per fundum alienum, non vero ducere vehiculum: Actus, idest jus armenta ducendi per alterius prædium: Via, idest jus et pedibus pertranseundi, et armenta ducendi per alienum prædium: Aquæductus, et est jus ducendi aquam per fundum alienum. Illæ vero, quæ innominatæ dicuntur, sunt jus aquam hauriendi, adaquandi, et pascendi greges; coquendæ calcis; fodiendæ arenæ. De quibus et aliis consule Legistas. De aliis autem speciebus, juris et dominii realis, nempe de Emphyteusi, Feudo, Pignore. Hypotheca, memoratis in §. 1. n. 2., dicetur in Tr. de Contract. in Cap. de Contract. in particulari.

§. XIV. *De Valore Præscriptionis, et de casibus a Præscriptione immunibus.*

Status quæstionis aperitur. I. CUm Præscriptio a legibus instituta fuerit ad lites perpetes dirimendas, ad pacem familiarum stabiliendam, atque ad communem tranquillitatem fovendam, pro foro fori valorem habere nemini dubium est, in regionibus illa utentibus. An autem valorem habeat etiam in foro conscientiæ, graves Doctores varie opinati sunt. Nam alii cum S. Raymundo dixerunt, absolute nullam vim in tali foro habere. Alii cum Adriano VI. Summo, ac Doctiss. Pontif. asseruerunt, etiam in foro conscientiæ vim habere, dummodo convinci possit dominus rei de negligentia in rebus propriis custodiendis, et recuperandis. Alii, quos, suppresso nomine citatos vidi, dixerunt, quod valeat in dicto foro, quando res acquisita fuit titulo oneroso, puta emptionis, permutationis etc.; non vero, quando titulo gratuito, puta donationis, legati etc. (quam opinionem mihi admodum arridere ingenue fateor: cur enim re mea debet alter frui, quin ullum onus subierit?) Alii demum communissime valere asserunt, etiam in foro conscientiæ, absque restrictione, dummodo conditiones requisitæ verificentur, de quibus in §. seq. Unde ipse S. Raymund. sincere fatetur p. 2. tit. de Præscript. et Usucap. §. 33., quod hæc postrema sententia *videatur servari per universum orbem, quocumque se diffundit Ecclesia.*

Probatur valor Præscriptionis. *Conscientia, Auctoritatibus.* II. Ne igitur opinioni communissimæ, et quocumque se diffundit Ecclesia per universum orbem admissæ, refragemur, eam admittimus, quam approbare videntur Sacri Can. Nam in C. *ad aures* in e. de Præscript. Alex. III. respondet Episc. Mauritaniæ: *Tuæ fraternitati innotescat, quod de jure divino, et humano melior est conditio possidentis; quia quadragenalis præscriptio omnem prorsus actionem excludit.* Concil. Later. 4. C. 41., relatum in cap. ult. de Præscript. *Synodali judicio definimus, ut nulla valeat absque bona fide Præscriptio tam canonica quam civilis ... Unde oportet, ut qui præscribit, in nulla temporis parte, rei habeat conscientiam alienæ.* Quo Canone improbavit jus civile, quod pro foro fori ad præscribendum non requirit hanc conditionem; quæ tamen, ut videbimus, est potissima pro foro conscientiæ. En clare admissa Præscriptio etiam a lege Canonica. Tandem S. Th. quodl. 12. q. 16. a. 24. *Si quis præscribit, bona fide possidendo, non tenetur ad restitutionem, etiamsi sciat alienum fuisse, post præscriptionem.* En quomodo præsupponit valorem præscriptionis in conscientiæ foro: neque verba, quæ subdit, favent opinioni Adriani: *Quia lex potest aliquem pro peccato et negligentia punire in re sua, et illam alteri dare.* Quibus verbis unum motivum valoris præscriptionis afferendo, alia non excludit statim a nobis afferenda. Nam reducit injustitiam præscriptionis ad defectum bonæ fidei: *Sed qui mala fide præscribit, tenetur emendare, et satisfacere, reddendo damnum, quod intulit.*

Probatur ratione urgentissima. III. Ratio autem probans justitiam præscriptionis, et simul evertens motivum Adriani, in eo consistit, quod licet unum ex motivis, ob quod instituta fuit lex præscriptionis, fuerit ad puniendam negligentiam humanam in rebus suis custodiendis, et recuperandis; illud tamen est infirmum, et non semper extans. Motivum solidum et constans fuit pax et tranquillitas communis familiarum, et conscientiarum; familiarum quidem, ut securæ sint, se possidere quæ possident, quin anxietate vexentur, an insurrecturus sit aliquis, qui aut chyrographo falso, aut credito extumulato, jam a multis annis, soluto, aut alia simili fraude sagaciter disposita, illas omnibus, vel plerisque suis bonis expoliet. Conscientiarum autem, ne perpetuis timoribus, dubitationibus, scrupulisque torqueantur, an omnia præstiterint, quæ ad juste possidendum requiruntur; quibus malis adderetur infinita pene litium et dissensionum multitudo, inimicitiarum inde profluentium pene innumerabile agmen: quibus malis gravissimis, et quidem communibus si contraponatur damnum rarissime eveniens alicujus omnino innocentis, qui a præscriptione rebus suis expolietur, profecto incomparabile pondus habent illa damna publica et frequentissima præ hoc privato et rarissime librata: unde quilibet privatus assensum rationabiliter negare non possit legi præscriptionis, ne convincatur præferre malum proprium privatum, forte nunquam eventurum, malo communi totius orbis, quod, submota præscriptione, sæpissime eveniret; et propterea ob altum, quo Principes gaudent, dominium, sicuti super vitas suorum subditorum exponendas, quoties commune bonum postulaverit; ita etiam a fortiori super bona temporalia eorumdem, condiderunt præscriptionis legem, ita evidenter exigente communi tranquillitate. Ex quibus dissolutæ remanent oppositiones, quæ possunt afferri.

IV. Nonnulli tamen casus a lege præscriptionis excipiuntur, ne per eam quædam res a suis dominis auferantur. Et 1. Viæ publicæ, Forum, Pontes, et his similia. 2. ea, quæ debentur Principi, ut Principi, nempe Tributa, Functiones publicæ, Vectigalis, Jus judicandi, Jus ad ipsum appellandi etc. 3. res ad Deum spectantes, ejusque cultui jam destinatæ; Templa, Cœmeteria, et aliæ res immobiles: nam circa mobilia, cum alienari queant, etiam præscribi possunt. 4. jura Decimarum, Primitiarum, et aliarum hujusmodi rerum generis spiritualis. Dixi consulto, jura Decimarum; nam contra decimas, id est contra quantitatem decimarum potest præscribi, sicut circa modum illas solvendi, et quidem post tempus annorum quadraginta. Una tamen Ecclesia contra alteram præscribere potest etiam contra jus decimarum, post possessionem dicti temporis. 5. obedientia Episcopis debita, jus visitandi. 6. fines Provinciarum, Episcopatuum, et Parœciarum, dummodo earum confinia fuerint definita, et constet de terminis, et limitibus. 7. libertas hominis, contra quam nunquam præscribitur, ut evadat servus. Servus autem, sive mancipium fugiens, non præscribit contra dominum, quia furatur se ipsum eidem; res autem furtive acceptæ nunquam præscribuntur ob malam fidem, ut statim dicetur in §. seq. 8. res ab illo acceptæ, qui dandi caret facultate, aut eam habet legaliter impeditam: isti sunt amentes, prodigi jam interdicti, filiifamilias, uxores respectu bonorum viri, minores sub curatoribus usque ad an. 25. Hæc collegimus ex variis locis utriusque juris, respective alia, si quæ sint exceipienda, in Juristis sunt expiscanda. *Res a Præscriptione exemptæ.*

V. Non me latet, nonnullos extare Doctores, austinentes, præscriptionem valere etiam contra defunctus circa pia legata, in sui beneficium relicta. Fateor, me non posse percipere, quo motivo, quove *Præscriptio non valet contra*

defunctos quoad legata pia.

colore id doceant. Et quamvis hujusce rei in jore nulla fiat mentio, forte id evenit, vel quia nullus legislator sibi imaginari potuit futuros esse, qui defunctos vellent præscriptioni subjicere, vel quia eosdem jam comprehendere voluit in impotentibus. Si enim, ut videbimus in §. 17. n. 2. præscriptio dicitur in jure dormire, et non currere respectu eorum, qui agere nequeunt; cum defuncti sint in perpetua impotentia agendi pro seipsis in hoc mundo, cur etiam pro ipsis non est valitura exceptio a lege præscriptionis, ita ut pro eisdem dormiat, et non currat præscriptio? Neque opponas, defunctos habere suos hæredes, et commissarios, qui defunctorum personam gerunt; quia hæc responsio quemadmodum magis gravat hæredum, et commissariorum vel desidiam, vel malitiam: ita etiam magis corroborat motivum eximendi defunctos a præscriptione. Si enim qui eorum negotium agere debent; illos produnt; qua alia poterunt via, sibi debita repetere?

§. XV. *De Titulo ad præscribendum requisito.*

Quid sit Titulus, et qualis requiratur ad præscribendum?

I. Cum quinque sint conditiones ad præscribendum requisitæ, nempe Possessio, Titulus, Bona fides, Tempus legitimum, et Res præscriptibilis, et cum de re præscriptibili egerimus in §. 4. anteacto n. 4., et de possessione disseruerimus in §. 13., modo disserendum sequitur de Titulo. Prius tamen nota, Titulum esse causam seu motivum, cur talis rei acquiratur dominium; puta titulum emptionis, legati, etc. Hinc titulus non debet necessario esse verus: si enim deberet esse talis, requireretur ut is, a quo res datur, eam possideret post emensum tempus præscriptionis, ad hoc ut verus venditor, donator, etc. haberetur; quod esset destruere civile commercium, si tanto tempore expectandum esset ad rendendum, locandum, donandum etc. Sufficiet igitur, ut titulus sit coloratus, apparens, et prudenter putatus verus: nempe quod ille, qui vendit, dat etc., sit verus dominus illius rei. Nota, hunc titulum necessarium esse pro præscriptionibus, quæ ordinarie eveniunt; nam pro præscriptionibus, quæ denominari solent longissimi temporis, quale est tempus triginta annorum, et ultra, non est necessarius; quandoquidem temporis adeo longi decursu evenire potest, quod aut oblivione, aut alio modo perierit, et in tali casu possessio adeo longa supplet pro titulo.

In possessione longissimi temporis non requiritur titulus.

Duo casus excipiuntur: primus.

II. Duo casus excipiuntur, in quibus non prodest possessio longissimi temporis sine titulo: primus est, quando præsumptio juris est contra præscribentem: unde si Episcopus vellet præscribere decimas sibi dandas; vel Parœcias sibi acquisitas, existentes extra Diœcesim suam, non sufficeret ei ostendere possessionem etiam quadraginta annorum; sed necessarium esset, ut ostenderet aut titulum talis possessionis, aut probaret possessionem ab immemorabili, quæ definiri solet, illa cujus initii nullà extat memoria etiam apud seniores, qui testentur, se nunquam aliter vidisse, aut audivisse; et asserant, talem semper fuisse famam, et communem opinionem. Secundus casus est, quando res aliqua transit ab illo, a quo mala fide possidebatur, ad hæredem universalem: in hoc casu, quamvis hæres ignoret malam fidem sui prædecessoris, quantumvis longo tempore possideat; nihilominus nunquam præscribere potest: ita ex Instit. de Usucap., et lege 5. §. de Diversis temporibus præscrip., et lege 11. Codic. de acquir. et retin. possession. Et ratio est, quia hæres eum sit *defuncti successor in universum jus ejus*, repræsentat defuncti personam, ut in omnia ejusdem jura simul et onera succedat: unde tenetur reparare omnia damna ab eo illata: igitur neque rem ab eodem mala fide possessam contra dominum illius potest præscribere. Consulto dixi, hæredem universalem; nam legatario particulari tale onus non incumbit, si ipse bona fide incipiat possidere, non computando tempus, quo possedit testator malæ fidei, sed incipiendo tempus possessionis, ex quo ipse possidere bona fide cœpit: hic ergo præscribit, si bona fide sequatur possidere toto tempore requisito; de quo in §. 17. Ita ex laudata lege 5. §. de diversis temporibus etc. Quia legatarius particularis non repræsentat personam defuncti; et, ut supponitur, sibi suadet, bonum sibi relictum, fuisse ab illo juste possessum. Quod si constaret, omnia omnino bona testatoris fuisse ab eo injuste acquisita, puta usurarum continua praxi; neque legatarius ille retinere posset sibi legata, neque ullo unquam tempore præscribere. Proinde quando vitium sui legati animadverteret, teneretur reddere id, in quo factus est ditior, utpote possessor bonæ fidei. Similiter neque in duobus aliis casibus præscribere potest hic legatarius particularis: primus, si res sit immobilis; et ille, contra quem præscribit, ignoret illam possideri ab alio; quia tunc ad præscribendum requiritur tempus 30. annorum: ita ex Auth. *Malæ fidei* Codic. de Præscript. longi temp. Secundus, quando res illa est furtiva vel vi possessa; tunc enim etiam pro ista affirmant multi, requiri 30. annos, ex leg. *Sicut* Cod. de Præscript. 30. vel 40. annorum.

Secundus.

§. XVI. *De Bona Fide ad præscribendum requisita.*

Effectus possessionis bonæ fidei.

I. Nota in primis, sex esse effectus possessionis bonæ fidei: et primus quidem, quod causet præscriptionem, elapso tempore constituto. Secundus, quod reddat meliorem conditionem possidentis, in casu dubii non purificati. Tertius, quod in judicio possidens non tenetur probare rem esse suam: quæ probatio spectat ad volentem cum expoliare. Quartus, quod possidens potest possessionem suam naturalem, et civilem armis defendere, servato moderamine inculpatæ tutelæ. Quintus, quod possidens, si a possessione sua expellatur, possit armis confestim repetere: quod *confestim* intelligendum est moraliter, consideratis circumstantiis etc. Sextus, quod expellens injuste aliquem a possessione, amittit illius dominium, casu quo ad ipsum spectaret. Hæc sunt privilegia ab humanis legibus possessioni bonæ fidei concessa.

Possidens mala aut dubia fide non inchoat præscriptionem.

II. Bona fides est prudens credulitas, et fundata suasio, rem, quam quis possidet, esse suam, quamvis reapse non sit. Hæc bona fides deesse potest vel in principio possessionis, vel in decursu: et ideo, qui inchoat possessionem cum fide mala, nedum certe non inchoat præscriptionem, sed tenetur reddere quod possidet, quia credit non esse suum. Similiter, qui inchoat possessionem cum fide dubia, idest dubitando an res sit sua, non inchoat possessionem ad præscribendum requisitam, quousque non occurrant ipsi motiva, quæ ostendant rem esse suam, ut prudenter possit deponere dubitationem illam, et tunc dumtaxat incipit possidere bona fide inchoan-

te præscriptionem. Ratio est, quia in dubio magis favendum est reo, quam actori; unde actore non probante, reus absolvitur; atqui quando tu vis incipere rei alienjus possessionem, geris personam actoris, et alterum re sua privare intendis; tibi igitur incumbit probare, illam rem non esse illius, ut tu eadem potiri valeas: si ergo tu non probes, sed dubites, alter, qui gerit personam rei, non est expoliandus; sed eidem favendum est, relinquendo illum in sua possessione.

Dubium superveniens possessionis inchoatæ, illam interrumpit, quousque durat, ne præscribatur.

III. Probabilius est cum Soto l. 4. de Just. qu. 5. a. 4., quod quando dubium supervenit possessioni bonæ fidei inchoatæ, illam interrumpat, donec perseveret; et nisi possit prudenter deponi, obliget possessorem ad restituendum pro rata. Ratio primæ partis est, quia cum tali dubio discreto, fundato, et probabili, nequit amplius subsistere bona conscientia, et fides, quod res sit mea. Nam dubium illud est vulnus quoddam conscientiæ, illam prudenter inquietans: igitur hæc non subsistit sana et quieta; et quamvis non sit mala, profecto neque bona et integra; non ergo sufficit ad continuandam præscriptionem, sed illam interrumpit: cum, ut vidimus supra ex Concil. Later. *nulla valet absque bona fide præscriptio.* Confirmatur ex cap. *Inquisitionem* 44. de sent. excomm. ubi de dubitante circa valorem sui Matrimonii respondet Innoc. III. *Distinguimus utrum habebat conscientiam hujusmodi ex credulitate levi et temeraria, an probabili et discreta: et quidem ad Pastoris sui consilium conscientia levis et temerariæ credulitatis explosa, licite potest non solum reddere, sed etiam exigere debitum conjugale. Verum cum conscientia pulsat animum* (nota bene) *ex credulitate probabili et discreta, quamvis non evidente et manifesta; debitum quidem reddere, sed postulare non debet, ne in alterutro contra legem conjugii, vel contra judicium conscientiæ committat offensam.* En igitur quomodo respondet Pontifex in casu dubii discreti et probabilis, non posse conjugem petere debitum: ita neque retinere possessum; sed esse restituendum, et quidem pro grado, et rata dubii: habito cum docto et probo Confessario consilio.

Evertitur motivum adverse opinantium.

IV. Allato nunc Canone, solvitur alius Canon, in quo fundatur contraria multorum opinio; in quo dicitur: *Si virgo nesciens nupserit viro alieno, et hoc semper nesciat, nunquam ex hoc erit adultera; si autem sciat, jam hoc esse incipit, ex quo cum alieno viro sciens cubaverit. Sicut in jure prædiorum, tamdiu quisque possessor bonæ fidei rectissime dicitur, quamdiu se possidere ignorat alienum*: atqui dicunt contrarii, (at male) qui dubitat, ignorat se habere alienum: igitur est bonæ fidei possessor. Sed negatur solemniter, quod dubitans dubio discreto et probabili, ignoret, sicut significatur in hoc Canone: ignorantia in hoc Canone significat nescientiam de contrario; et verum est, quod penitus nesciens se habere alienum, bona fide possideat. Sed alia extat ignorantia, quæ significat incertitudinem, formidinem, se habendi alienum, idest ignorat esse alienum, sicut ignorat esse suum; et hæc est ignorantia, de qua in præsenti; de qua nunquam potest esse verum, quod non vulneret bonam fidem. Quod autem hic sit sensus Canonis objecti, ex eo manifeste liquet, quod si Canon esset intelligendus in sensu adversariorum, sequeretur, quod mulier dubitans, virum, quem habet, esse alienum, deberet reputari ut ignorans esse alienum, unde non peccaret, si debitum peteret: atqui hoc est falsum, et expresse vetitum in Canone pro nobis allato; ergo dubitans non est ignorans in Canone expressus, sed ignorans omnino nesciens: profecto huic solutioni quid reponi potest? Dubitans itaque, si dubium prudenter purificare nequeat, restituere tenebitur, ut etiam antea dicebam, pro rata, et gradu dubii, de consilio docti Theologi.

Error tam juris quam facti impedit præscriptionem si vincibilis sit.

V. Etiam error tam juris, quam facti, si sit vincibilis, impedit præscriptionem, quia cum tali errore nequit stare bona fides, quæ est innocens credulitas, et suasio, rem ita esse; error autem vincibilis est suasio culpabilis, orta ex omissione diligentiæ, quæ debuit, et potuit præstari; igitur corrumpit bonam fidem. Proinde si v. g. ignores vincibiliter legem vetantem pupillo donationes facere, et tu ab eo donum notabilem accipias, (quæ est ignorantia juris) aut ignores vincibiliter hanc rem esse furtivam, (quæ est ignorantia facti) cum alioquin scias a fure non esse emendum; accipis donum, et emis errore bonam fidem corrumpente, et præscriptionem impediente. Error autem invincibilis facti non nocere præscriptioni est adeo manifestum, ut non indigeat explicatione, quandoquidem non præscribantur sua, sed aliena, errore facti invincibiliter interveniente.

Quomodo impediat error invincibilis?

At secundum communiorem sententiam et probabiliorem, quamvis error seu ignorantia invincibilis juris obscuri non noceat præscriptioni in foro conscientiæ; nocet tamen, et impedit illam error, et ignorantia invincibilis juris clari: ita expressissime lex 4. Juris ff. *de Juris, et Facti ignorantia,* ubi clarissime dicitur: *Juris ignorantia negatur in Usucapione prodesse; facti vero ignorantiam prodesse constat.* Si igitur tota vis præscriptionis ex legum auctoritate pendet; et lex est adeo clare excludens a bona fide, requisita ad præscribendum ignorantiam juris: saltem de jure claro et manifesto intelligenda erit. Addunt tamen Doctores, quod si possessio esset longissimi temporis triginta, aut quadraginta annorum, hæc ignorantia non noceret; eo quod leges loquuntur de possessione in ordine ad præscriptionem ordinariam, nempe trium, decem, vel viginti annorum; cum hæc dumtaxat sit cognita jure digestorum, ex quo depromitur jus citatum.

Alius error impediens.

VI. At quid dicendum de eo, qui ob ignorantiam habet malam fidem; nempe credendo sibi non licere præscribere id quod possidet, cum tamen id licitum sit? Respondet lex 31. *Si fur* ff. de Usucap. *Si quis id, quod possidet, non putat sibi licere per leges usucapere: dicendum est, etiamsi erret, non procedere usucapionem, vel quia non bona fide videtur possidere, vel quia in jure erranti non procedat usucapio.* Cum igitur lex ita definiat, et nos assentiri debemus, nempe hunc errorem nocere præscriptioni.

§. XVII. *De Tempore ad Præscriptionem requisito.*

Quot species bonorum præscriptioni obnoxiorum?

I. Observa 1., bonorum præscriptibilium alia esse mobilia, quæ loco moveri possunt, ut sunt annulus, navis, pecunia etc., alia immobilia, quæ loco moveri non possunt; ut sunt prædia, domus etc. Observa 2., quod quamvis hæc divisio proprie conveniat rebus corporalibus, attribuitur etiam re-

bus incorporalibus, puta actionibus, debitis, beneficiis etc. et hæc quoque proportionabiliter dicuntur mobilia, vel immobilia, prout spectant ad bona mobilia, vel immobilia. Proinde v. g. debitum determinatæ pecuniæ dicitur quid mobile, sicut ipsa pecunia: census vero annuus, ususfructus, beneficium etc. reputantur quid immobile; quia plerumque adjunguntur bonis immobilibus. Observa 3., quod quemadmodum plerumque tempus brevius requiritur ad præscribendum contra præsentes, quam contra absentes; ita plurimum confert scire, quinam legaliter tales denominari debeant. Præsens juxta leges ille dicitur, qui commoratur in eadem Provincia. Absens autem, qui in diversa Provincia; quando olim ab eodem Præside Provincia regebatur, ut observant Juristæ. Cum autem modo plures contingat in eadem Provincia Præsides inveniri, ideo nunc de Territoriis verificatur, quod tunc verificabatur de Provinciis; ita ut præsens dicatur, qui in eodem Territorio; absens vero qui in alio Territorio commoratur.

Quædam observanda.

II. Nota præterea 4., aliam vocari possessionem Longi temporis, qualis est decem annorum inter præsentes, et viginti inter absentes: aliam Longissimi temporis, qualis est 30. vel 40. annorum: aliam Centenariam, nempe 100. annorum: aliam Immemorabilem, cujus videlicet ignoratur initium etiam apud seniores viventes, qui semper audierunt ita factum fuisse. Differt autem immemorabilis a centenaria, quod hæc aliquando potest esse non immemorabilis: immemorabilis autem in Jure est magis privilegiata; unde contra quos valet Centenaria, valet etiam Immemorabilis. Nota denuum, quod Præscriptio aliquando dicitur dormire (somno quidem legali); aliquando vero interrumpi. Tunc dormire censetur, quando jam inchoata desinit progredi; ita tamen, ut expleto motivo propter quod dormiebat, denuo evigilet, et suum cursum reassumat, et anni præteriti eum sequentibus conjunguntur; non tamen enumerantur illi, quibus dormivit. Tunc vero interrumpi dicitur, quando, postquam fuit inchoata, desinit progredi, ita ut, si rursus progrediatur, anni anteriores computari non debeant, sed denuo inchoari. Do exempla: Dormire dicitur tempore belli, vel pestis, quando jus non dicitur, aut homines fugiunt ad alia loca: quando Ecclesia caret Rectore, dormit contra Ecclesiam illam: quando ille, contra quem præscribitur, agere non potest, qualis est pupillus, durante ætate pupillari: aut si est adultus, abest ob negotia publica, puta legatus: vel est captivus: vel juxta superius dicta §. 14. n. 5. est defunctus. Dicitur autem interrumpi duobus modis, nempe aut Naturaliter, v. g. quando possessor a rei possessione ejicitur, quamvis violenter, et intra annum non postulet restitui; aut interrumpitur Civiliter, idest per actum jurisdictionis, v. g. contestationem litis. Quod si Actor rem non prosequatur, non interrumpitur præscriptio; eo quod ille, qui litem sponte deserit, manifestat se ejusdem injustitiam cognovisse. His attente observatis, ponuntur ex jure sequentes regulæ.

Alia observanda.

III. Bona mobilia, cujuscumque sint, etiam Ecclesiarum, etiam Romanæ, præscribuntur per triennium possessionis cum titulo inter præsentes; inter absentes vero per quadriennium: ita Instit. l. 2. tit. 6. Auth. *quas actiones* Cod. de Sacros. Eccl.: si autem desit titulus, requiritur possessio 30. annorum; tunc enim præsumitur titulus extitisse.

Tempus ad præscribenda mobilia.

IV. Bona immobilia, ut præscribantur contra Ecclesiam Romanam, requirunt possessionem centum annorum: contra vero alias Ecclesias, vel Hospitalia, vel Monasteria, vel pias causas, requirunt 40. annos possessionis: ita in laudata Auth. Ad præscribenda bona immobilia privatorum, si adsit titulus, requiruntur 10. anni inter præsentes, et 20. inter absentes: ita Instit. de Usucap. Si vero desit titulus, requiruntur 30. anni: ita lex 3. Cod. de Præscript. 30. vel 40. annor. Quod si dominus fuerit partim præsens, partim absens, tot anni erunt adjungendi, quot fuit absens: ita in laudata Auth. *quod si* Cod. de præscript. longi temporis: et sic duo anni absentiæ computantur pro uno præsentiæ; unde si ille, contra quem præscribitur, fuerit præsens 6. annis, et postea fiat absens; ut bonum immobile contra ipsum præscribatur, requiruntur adhuc 8. anni. Ad præscribendum contra Ord. S. Benedicti, requiritur tempus 60. annor.

Tempus ad præscribenda immobilia.

V. Servitus personalis præscribitur tempore decem annorum cum titulo inter præsentes: inter absentes spatio 20. annorum: sine titulo autem, spatio 30. annorum. Servitus realis, continuata, 10. annorum spatio præscribitur inter præsentes; et 20. annor. inter absentes.

Quanto tempore præscribatur servitus.

VI. Ecclesiæ subditæ juri Patronatus, potest jus Patronatus a laico contra laicum præscribi tempore 10. annorum inter præsentes cum titulo; et 20. inter absentes: sine titulo, requiritur tempus 30. annor.: ita ex variis juribus.

Tempus pro Juri Patronatus.

VII. Beneficium adversus privatum, alioquin habentem titulum legitimum, 10. annorum tempore præscribitur inter præsentes; inter absentes autem tempore 20. cum titulo: sine titulo autem possessio Beneficii non censetur inchoata bona fide, eo quod Beneficium sine institutione non possit canonice obtineri. Qui Beneficium per triennium pacifice obtinet cum titulo, et bona fide, ut supponitur, et absque ingressu Simoniaco, præscribit contra actionem cujuslibet impetentis tam Beneficium, quam fructus.

Tempus pro Beneficiis.

VIII. Quæcumque res, quæ sint Minoris, idest in Minoritate constituti, non præscribuntur, nisi post 30. annos; quibus docent aliqui, præscribi etiam res furtivas, bona penitus fide receptas.

Tempus pro bonis Minoris.

IX. Contra præscriptionem conceditur remedium a jure; quod dicitur Restitutionis in integrum, idest ut res, quæ jam erat præscripta, interveniente recursu ad Judicem, hujus auctoritate restituatur. At hoc privilegium non omnibus conceditur, sed dumtaxat 1. Minoribus, illis videlicet qui sub Curatora degunt usque ad annum ætatis suæ 25. completum; quibus conceditur potestas reclamandi per quadriennium, idest usque ad annum suæ ætatis 29. completum. 2. Locis Piis, et Ecclesiis, quamvis præscriptio fuerit 40. annorum, et supra. 3. Conceditur justis de causis dicitur etiam Majoribus? at dubitant multi, an illis concedatur etiam contra præscriptionem 30. vel 40. annorum. Causæ justæ sunt si in captivitate erant, si ob Reipublicæ servitium aberant, si invincibili ignorantia tenerentur, idque probent: ob has causas conceditur Majoribus facultas reclamandi contra præscriptionem per quadriennium, post sublata impedimenta, et notitiam acquisitam, si provenerit ex ignorantia. Ita ex pluribus legibus a DD. allatis.

Remedium contra præscriptionem

CAPUT III.

De Injustitia, seu Injuria.

§. *Unicus. De Notione Injustitiæ, seu Injuriæ, ejusdemque varia divisione.*

I. JUstitiæ officium est, ut vidimus, aliena jura intacta servare. Id autem impossibile est adimplere, nisi cognoscantur modi, quibus lædantur, læsio vero alienorum jurium, injuria nuncupatur. Cum igitur disseruerimus de jure, quod est materia, seu objectum justitiæ, recta methodus postulat, ut compertum fiat, quibus modis, seu quibus injuriis jus alienum læditur, ut a justitia remedium præscribatur. Idcirco post capita de Justitia, et de Jure, sequitur caput de læsione juris, seu de Injuria, et de modo illam reparandi per Restitutionem.

Quid sit Injustitia? II. Injustitia proprie accepta communiter definiri solet: Juris alieni voluntaria violatio: idcirco additur et voluntaria, ut excludatur a ratione formalis injustitiæ et injuriæ actio illa, quæ tametsi alieni juris læsiva, non deliberate fit. Unde opportune S. Th. 2. 2. q. 59. a. 3. docuit: *Injuriam per se et formaliter nemo potest facere, nisi volens.*

Quomodo volenti non fiat injuria? III. Cum igitur injuria sit voluntaria læsio juris alieni, deducitur veritas illius reg. 27. Juris in 6. *quod scienti et consentienti non fiat injuria*: quandoquidem qui scienter et omnino voluntarie absque ulla vi, fraude, dolo malo etc. assentitur, ut sibi fiat aliquid, hoc ipso cedit juri suo, nec violatur. Ut tamen id sit verum, requiritur, ut possit valide cedere juri suo; quia nisi id possit, tunc fit injuria, si non ipsi, ut tali particulari personæ, attamen certe ipsi, ut in tali vitæ statu constituto. Sic Pupillus, et Minor invalide cedunt juri bonorum suorum, cui cedere nequeunt, sine licentia Tutorum, et Curatorum suorum: sic conjugatus non potest cedere juri suo, cedendo uxorem extraneo; quia juris conjugalis ipse non est dominus, nec est in illius potestate cedere præfato juri, quod maxime in fidelitate et indivisione unius carnis consistit; et proinde damnata fuit thesis 50. ab Innoc. XI. *Copula cum conjugata, consentiente marito, non est adulterium: ideoque in Confessione sufficit dicere, se esse fornicatum*: quandoquidem adulterium injuriam affert bono juris matrimonialis, cujus nulla privata persona potest esse domina, sed solus Deus, qui fidelitatem, et indivisionem carnis voluit in matrimonio esse servandam. Unde quamvis adulter forte non faciat injuriam illi, ut Petro v. g., facit illam ipsi ut marito; quo statu se expoliare non potest, neque juri mariti cedere.

Divisio injustitiæ. seu injuriæ. IV. Cum itaque oppositorum eadem sit ratio, proinde injustitiæ divisio a divisione justitiæ erit petenda, et tot enumerandæ injustitiæ, quot fuerint justitiæ distinctæ. Propterea primo dividi potest injustitia in Generalem, et Particularem; prima contra justitiam generalem, secunda contra particularem: hæc vero multiplicatur juxta varia damnorum seu injuriarum genera, quæ tentat inferre. Damna itaque, quibus homo subjacere potest, versantur circa genera bonorum et jurium, quorum capax est homo: est autem capax bonorum spiritualium ad animam pertinentium, nempe gratiæ, virtutum etc.; bonorum corporalium, seu naturalium ad corpus pertinentium, vitæ, sanitatis, membrorum etc.; bonorum civilium, famæ, honoris etc.; et bonorum temporalium, prædiorum, pecuniarum etc.; unde injuriam pati potest circa singula, et sic totidem enumerandæ erunt injustitiæ, seu injuriæ. De quibus omnibus singulatim in c. 5. et seqq. disseretur. Prius igitur disserendum occurrit de reparatione injustitiæ in generali, et idcirco sequens subjungimus caput.

CAPUT IV.

De Restitutione Generatim.

§. I. *De Notione, et Necessitate Restitutionis.*

I. JUxta S. Th. 2. 2. q. 62. a. 1. *Restituere nihil aliud esse videtur, quam iterato aliquem statuere in possessionem, vel dominium rei suæ: et ita in restitutione attenditur æqualitas justitiæ secundum comparationem rei ad rem; quod pertinet ad justitiam commutativam: et ideo restitutio est actus commutativæ justitiæ, quando scilicet res unius ab alio habetur, vel per voluntatem ejus, sicut in mutuo, vel deposito; vel contra voluntatem ejus, sicut in rapina, vel furto.* *Quid sit Restitutio?* Hinc apparet quomodo restitutio distinguatur a solutione, et satisfactione: a prima quidem, quia restitutio præsupponit rem fuisse in potestate illius, cui restituitur: solutio autem est collatio, seu datio rei, quæ ab eo, cui datur, nondum habita est: a satisfactione autem distinguitur ex triplici capite. 1. quia satisfactio magis ample significat, quam restitutio; eo quod omnis restitutio sit satisfactio, non vero omnis satisfactio restitutio: puta, qui solvit pretium annuli, satisfacit, sed non restituit nisi in improprio sensu. 2. quia, ut docet S. Th. in 4. d. 15. q. 1. a. 5. ad 1. *Restitutio est reparatio inæqualitatis existentis in rebus: reparatio autem inæqualitatis existentis in actionibus et passionibus, satisfactio, nominatur.* Satisfactio itaque refertur ad personam cui satisfit, tametsi non fiat æqualitas, ut patet in satisfactionibus nostris Deo oblatis: restitutio autem efficit æqualitatem rei ad rem. 3. quia satisfactio proprie accepta, præsupponit injuriam personalem, pro qua compensationem affert; quod non præsupponitur a restitutione proprie accepta: puta, dum quis reddit mutuum, restituit commodatum; in quibus intervenit restitutio absque satisfactione.

Restitutio quomodo necessaria? II. Restitutio, quando fieri potest effective, est de necessitate salutis. Nam, ut ait S. Th. loc. cit. a. 2. *Cum conservare justitiam sit de necessitate salutis, consequens est, quod restituere id, quod injuste est ablatum alicui, sit de necessitate salutis.* Dixi, quando effective fieri potest, quia si revera fieri nequeat; tunc sufficiet sincerum propositum illam exequendi quamprimum potestas aderit, et omnem adhibere curam, ut hæc potestas adsit: ait enim S. Aug. in Ep. ad Macedon. *Si res aliena, propter quam peccatum est, reddi possit, et non reddatur, pœnitentia non agitur, sed simulatur; si autem veraciter agitur. non remittitur peccatum, nisi restituatur ablatum; si, ut dixi, restitui potest. Si enim non habet, unde restituat, huic vere non possumus dicere, redde, quod abstulisti.* Quod autem dicimus de rebus injuste ablatis, intelligitur etiam de injuste retentis; ut enim dicitur in Cap. *Sæpe* de restit. spoliat. *Non multum interest, quoad forum*

onima, *injuste retinere*, *et invadere alienum*: et Glossa ib. *pro eodem reputant jura*, *auferre*, *et detinere injuste*. Aures hic arrigant Confessarii pœnitentium, qui debita non solvunt venditoribus, operariis, mercenariis etc., cum possint, et solutionem differunt absque justa et necessaria causa, ne faciles sint in impendenda eisdem absolutione, præcipue si aliquoties id spoponderint, et defecerint, quia *non agitur pœnitentia, sed simulatur*: eum teneantur etiam eum suo incommodo illa solvere, et quam maxime operariis, et creditoribus, qui instant pro solutione; aut qui ob metum petere non audentes, quamvis indigeant: absolutionem differant, donee solvant, si moraliter solvere possint.

Retinere alienum qualiter peccatum? III. Hic notanda occurrunt verba S. Th. loc. cit. a. 8. ad 1. *Praeceptum de restitutione facienda, quamvis secundum formam sit affirmativum, implicat tamen in se negativum præceptum, quo prohibemur rem alterius detinere.* Et propterea, qui rem alterius detinet, dum potest moraliter illam reddere, sive eam furto abstulerit, sive eam non solvendo retineat, ut sunt debita pecuniaria, est in continuo statu peccati lethalis habitualis; illudque actualiter toties renovat, quoties potens aut totum, aut partem notabilem solvere, id non eurat: at multo magis si interius dicat, modo nolo solvere: unde tenetur in Confessione significare tempus, quo fuit in mora culpabili solvendi, et restituendi, nec non circiter vices, in quibus, memor sui debiti, aut expresse, aut tacite solvere noluit, sive positive nolendo, sive negligendo, et solvere non curando; quia primum est circumstantia eo notabilius aggravans, quo prolixius fuit tempus; et secundum spectat ad numerum peccatorum gravium in Confessione exponendorum.

§. II. *De Radicibus, ex quibus oritur obligatio restituendi.*

Recensentur Radices, et explicatur prima Titulo Rei acceptæ. I. TRes communiter enumerantur radices, seu origines, ex quibus nascitur restituendi obligatio: prima dicitur titulo Rei acceptæ; secunda titulo injustæ Acceptionis; tertia titulo Contractus. Titulo rei acceptæ significat, quando quis habet rem alienam, putans integra bona fide eam esse suam: v. g. vitulum Titio dono dedit Petrus, qui illum Paulo furatus fuerat. Titius cognita veritate, tenetur illum, si adhuc subsistat, reddere Paulo domino; si autem illum in usum suæ mensæ consumpsisset, tenetur reddere Paulo quantum pepercit rebus suis, utendo eo vitulo: puta, si in aliis cibis emendis consumpsisset tres florenos, quos non expendit, quia vitulum in cibos consumpsit: ad erogandos 3. florenos tenebitur Paulo: quia in solis 3. florenis, ut ajunt, factus est ditior, idest pepercit bonis suis pro trium florenorum dumtaxat valore; et hoc est verum, tametsi vitulus 10. florenorum valoris esset; quia possessor bonæ fidei (qualis est qui vitulum dono accepit) non tenetur reddere, nisi id, in quo factus est ditior: ditior autem factus est dumtaxat summa 3. florenorum, quas dumtaxat expendisset in cibos minoris valoris, quam valeret vitulus; neque æquum est ut aliquod damnum subeat, eum nullum delictum perpetraverit; damnum autem subiret, si 10. florenos erogare obstringeretur. Et propterea scripsit S. Th. 2. 2. loc. cit. a. 6. *Ratione rei* (acceptæ) *tenetur eam restituere, quandiu eam apud se habet: quia quod habet ultra id, quod suum est,* (an in quo factus est ditior) *debet subtrahi, ei dari ei, cui deest.*

Explicatur secunda Radix injustæ acceptionis. II. Secunda radix seu titulus, est injustæ Acceptionis, scilicet *contra voluntatem ejus existens, qui est rei dominus, ut patet in furto, et rapina: et tunc tenetur ad restitutionem non solum ratione rei, sed etiam ratione injuriosæ actionis, etiamsi res apud ipsum non permaneat: sicut qui percutit aliquem, tenetur recompensare injuriam passo, quamvis apud ipsum nihil maneat: ita etiam qui furatur, vel rapit, tenetur ad recompensationem damni illati, etiamsi nihil inde habeat,* ait S. Th. loc. cit. Unde qui injusta actione, puta furando, et rapiendo, culpabiliter non solvendo debitum peccat; tenetur restituere nedum rem, vel summam, quam abstulit, vel non solvit, sed etiam omnia damna inde creditori secuta; quia actio illa injusta est causa realis omnium illorum damnorum, ex privatione rei suæ creditori secutorum.

Limitatio necessario addenda. III. Id tamen intelligendum est cum grano salis respectu lucrorum, quæ facere poterat creditor, si rem, aut pecuniam suam habuisset. Si enim lucrum quod percepturus fuisset, sit incertum, variisque periculis subjaceat, restituendum erit non totum, quod percepturus fuisset, si omnia prospere accidissent, sed dumtaxat pro rata spei, et computatis periculis secundum eorum multitudinem, et qualitatem. Ideo S. D. loc. cit. a. 4. hæc habet: *Aliquis damnificatur dupliciter; uno modo, quia aufertur ei id, quod actu habebat, et tale damnum est semper restituendum secundum recompensationem æqualis: puta si aliquis damnificet aliquem, diruens domum ejus, tenetur ad tantum, quantum valet domus: alio modo, si damnificet aliquem, impediendo ne adipiscatur, quod erat in via habendi; et tale damnum non oportet recompensare ex æquo, quia minus est habere aliquid in virtute, quam habere actu: qui autem est in via adipiscendi aliquid, habet illud solum secundum virtutem, vel potestatem: et ideo si redderetur ei, ut haberet hoc in actu, restitueretur ei id, quod est ablatum, non simplum, sed multiplicatum... Tenetur tamen aliquam recompensationem facere, secundum conditionem personarum et negotiorum.* Et in 4. d. 15. q. 1. a. 5. q. 2. ad 4. *Ille, qui suffodit semina, non tenetur ad tantum quantum agri fructus valituri erant, sed quantum ager seminatus valere consuevit; quia multis de causis potest impediri agrorum fructus. Et similiter est de eo, cui debitum non restituitur suo tempore, quia non tenetur restituere tantum, quantum lucrari potuisset, sed secundum æstimationem lucri, quod accidere consuevit, pensato labore, et infortuniis etiam, quæ in lucro accidere alias possunt; quia lucrum non causatur tantum ex pecunia, sed ex industria, et labore.* Hæc modo generatim sufficiant, plura addituri in cap. seq. §. 1.

Explicatur tertia Radix restitutionis. IV. Tertia restitutionis radix est ex Contractibus: *Alio modo,* ait S. D. loc. cit. *aliquis accipit rem alterius in utilitatem suam absque injuria, cum voluntate scilicet ejus, cujus est res; sicut patet in mutuis; et tunc ille qui accepit, tenetur ad restitutionem ejus, quod accepit... etiamsi rem amiserit: tenetur enim recompensare ei, qui gratiam fecit.* Cum igitur in casu allato a S. D. de mutuo

accepto, et inculpabiliter amisso, vigeat adhuc obligatio restituendi, et cum hæc obligatio non oriatur ex injusta acceptione, ut patet, neque ex re accepta, quia ad nihil teneretur; cum illam amittens in nullo factus sit ditior; sequitur manifeste, quod debeat restitui titulo contractus mutui.

§. III. *De culpis, ex quibus oritur obligatio restituendi, et primo de culpa Theologica qualitate.*

Quid sit culpa Theologica, et quid Juridica, et hæc quotuplex?

I. DUplex culpa distinguitur a Theologis, et Juristis, nempe Theologica, et Juridica. Culpa Theologica est peccatum, seu actus humanus contra legem Dei æternam; si graviter, est mortale, si leviter, veniale: de quibus plura jam diximus in tr. 2. c. 1. per totum. Culpa Juridica est omissio diligentiæ a legibus requisitæ ad alterius damnum evitandum, sive hujusmodi omissio sit theologice peccaminosa, sive non. Culpa Juridica triplex est, Lata, Levis, Levissima; quibus placuit multis addere Latiorem, et Latissimam. Latissima, est manifestus dolus malus: et definiri potest, omissio diligentiæ debitæ, ea intentione, ut alter damnificetur; puta dum custos pretio conductus ad custodiendam vineam, fingit se dormire, ut fures eam liberius devastent. Latior, est dolus, non manifestus, sed præsumptus; omittendo plane voluntarie diligentiam debitam, ex qua omissione prudenter prævidetur damnum secuturum; puta cum dictus custos revera possit impedire fures, nihilominus non impedit, quamvis non ea intentione, ut furentur liberius. Lata, est omissio diligentiæ debitæ, quæ circa talem rem a prudentibus communiter adhiberi solet; puta si famulus negligat vespere claudere ostia domus, ex quo fit, ut fures ingredi possint. Levis, est omissio diligentiæ debitæ, quam diligentiores adhibere solent: puta cum quis pallium sibi commodatum in cubiculo reliquit, ostio cubiculi relicto aperto, vel non clavi clauso, et cubiculum sit in diversorio. Levissima, est omissio diligentiæ debitæ, quam diligentissimi adhibere solent; puta si in casu dicto pallii, ostium quidem clauserit; sed non expertus fuerit, an ostium sit bene clausum.

Ubi nulla culpa Theologica, ibi nulla restitutionis obligatio, extra contractum.

II. Præsupponimus cum fere communi contra Adrianum, et nonnullos, quod damnum illatum alicui absque omni prorsus culpa theologica, non obliget in conscientia inferentem illud ad restitutionem: (loquendo extra contractum, et extra sententiam judicis; de hoc enim in sequenti paragrapho). Ratio est, quia si damnificatio illa est coram Deo immunis ab omni peccato, et omnino innocens, non obstringit coram eo ad ullam restitutionem; eo quod nullo pacto dici debeat injusta: igitur injuste ageret, qui restitutionem peteret, quandoquidem tale damnum nullo modo imputari queat, quippe quod nullo modo voluntarium nec formaliter, nec virtualiter. Do exemplum; Petrus stabularius Joannis vadit hora noctis jam consueta ad præbendum pabulum jumentis, equis etc., nec extat alia via adeundi stabulum, nisi transeundo per fœnile; dum transit, pedibus offendit, et corruit coram facie sua; cadendo aperitur lanternula, quam secum ferebat, vitrisque ejusdem fractis, flamma lanternulæ statim arripit fœnum aridum, et momento exurgit incendium, quod vix permittit Petro aditum se subtrahendi, unde tam fœnile, quam domus concremantur: quis unquam reum judicabit Petrum illius incendii? nemo unquam: si igitur nullo modo reus tanti damni, cur restitutioni obstrictus in foro conscientiæ?

* D. Th. 2. 2. *q.* 59. *a.* 2. *in corp.* ait, *quod si aliquis faciat aliquod, quod est injustum, non intendens injustum facere (puta cum hoc facit per ignorantiam, non existimans se injustum facere); tunc non facit injustum per se et formaliter loquendo, sed solum per accidens, et quasi materialiter, faciens id quod est injustum.* Dum igitur asserit Auctor *n. præc.*, quod damnificatio, quam quis alicui irrogat absque omni prorsus culpa theologice nullo pacto dici debeat injusta, in hoc sensu debet intelligi et explicari, nempe quod nullo pacto sit injusta per se et formaliter loquendo; non vero, quod non sit injusta per accidens et quasi materialiter.

Ubi culpa solum venialis, et damnum sit grave, quid agendum?

III. Præsupponitur item, quod quando intervenit actio mortaliter injusta, ex qua potuit aliquando prævideri damnum alteri inferendum, omni dubio vacet, restitutionem totius damni ex eadem secuti esse faciendum; id enim convincunt hactenus dicta, et naturalis ratio suadet. Dubium igitur in eo consistit, an damnum grave inferens ex culpa dumtaxat certo veniali, teneatur in foro conscientiæ ad totum damnum redintegrandum. Probabilior videtur opinio docens, quod dicto modo damnum inferens, spectatis naturis rerum, nec in toto sit absolvendus, nec ad totum redintegrandum adstringendus, sed sit ei imponenda redintegratio pro parte, consideratis mature circumstantiis damni, personarum, locorum, et modi, quo damnum illatum fuit, et præcipue qualitatis culpæ, an certo sit venialis, et certe non major; nam si esset dubie major veniali, profecto ad totum esset obligandus: tunc enim melius esset conditio innocentis res suas juste possidentis, ne illis privetur, neque ex parte, in favorem rei, de quo dubium est an culpam mortalem injustitiæ commiserit; ita explicata assertione,

Resolutio quæsiti.

Probatur resolutio.

IV. Probatur assertio quoad singulas partes; et primo quod non sit ei totum remittendum, quia justum non videtur, quod æqualis ratio sit habenda domini omnino innocentis, resque suas in quantitate notabili amittentis, ac hominis nocentis, tametsi ex culpa veniali; ita ut si alteruter damnum pati debeat, totum patiatur innocens, et leviter nocens immunis plane evadat: quænam enim major ratio militare potest pro nocente, quamvis levi peccato, nocente tamen, quæ longe urgentior non militet pro domino omnino innocente? Lumen igitur naturale dictare videtur, quod si alteruter immunis evadere debeat, hæc sors non profecto nocenti, sed innocenti obtingere debeat. Illud itaque quod nocens redintegrare debebit, (et sic probatur secunda pars) non erit utique totum; quandoquidem et id quoque lumen naturale dictare videtur. Nam, si juxta omnes, nocens ex culpa mortali totum damnum redintegrare tenetur, cur ad eamdem quantitatem tenebitur nocens ex culpa tantum veniali? Si restitutio se habet titulo cujusdam justissimæ pœnæ a naturali jure impositæ inferenti damnum ex culpa theologica, si longe inæqualis est culpa, inæqualis quoque esse debebit et pœna. Unde si nullam omnino culpam theologicam committenti in damno inferendo, jure naturæ nulla imponitur obligatio damnum reparandi, gradus lumine naturæ præscriptus postulabit, ut sicut ubi nihil culpæ, nihil restituendum;

ita ubi multum culpæ, totum restituendum; et ubi modicum culpæ, pro parte restituendum. Ex hic probata remanet tertia pars; nam si totum non est restituendum, ei a toto non est dispensandum; sequitur, quod pro rata culpæ certe solum venialis, et bene perpensis omnibus circumstantiis a prudentia librandis, sit restituendum: et proinde si portio, ipsi restituenda, esset notabilis, teneretur ad illam sub mortali; quia teneretur proximo in re notabili.

V. Consulto dixi extra contractum, et extra sententiam Judicis; quia ob hæc duo motiva potest incurri obligatio restituendi, etiam præcisa culpa theologica; quia ex contractu possum obligari, si natura contractus id postulet, aut si hoc onus suscipiatur in contrahendo: ex sententia Judicis inspicientis commune bonum, et curantis sollicitiores reddere suos subditos circa aliena, possum obligari etiam sine culpa theologica.

§. IX. *De Obligatione restituendi ex culpa Juridica.*

Quid restituendum ex culpa lata?

I. QUando culpæ latæ juridicæ superius explicatæ infligitur obligatio restituendi totum damnum ex ea secutum, vel ex contractu, vel a sententia Judicis, vel a lege: procul dubio est totum restituendum, quia commune bonum id postulat, sive admisceatur culpæ theologicæ gravi, sive levi, sive non. Præcisis autem contractu, judice, et lege, distinguendum est juxta dicta; si enim culpæ latæ admisceatur culpa et negligentia mortalis theologica, totum erit restituendum: si admisceatur culpa venialis, erit restituendum pro parte, libratis circumstantiis etc., ut diximus; plus tamen erit restituendum adjuncta culpa lata, quam pro solo veniali culpæ latæ non adjuncto, ut patet ex graduatione naturali. Si enim v. g. ob simplicem venialem culpam in damno illato mille ducatorum, debeam quingentos, profecto addita culpa lata juridica debebo octingentos; omnia evincuntur ex dictis, quin repetantur.

Officiales in ministerio constituti ex qua culpa juridica teneantur?

II. Officiales, puta advocati patrocinando, medici medendo, Tutor assistendo etc., aliquando tenentur ad restitutionem ex culpa dumtaxat lata; aliquando etiam ex levi, aliquando etiam ex levissima. Et quoad primam partem: si officialis operetur in utilitatem alterius absque ulla mercede, sed ex solo charitatis, amicitiæ etc. stimulo; quando adhibet eam diligentiam, quæ communiter a prudentibus circa talem rem adhiberi consuevit, videtur neque reus esse censendus, neque plus postulari posse ab illo, cujus rem absque ullo lucro gerit; nisi deficiendo ab hac communi diligentia, et incurrendo culpam latam. Exceptionem addit sapiens Sylvester, nempe si hic officialis sponte se obtulisset, dum alius officialis valentior se similiter offerebat ad agendum gratuito; nam in hoc casu teneretur etiam pro culpa juridica levi; quia illam diligentiam impendere tenebatur, quam valentior adhibuisset; quam non adhibendo, et incurrendo culpam levem, se obnoxium etiam pro hac culpa restitutioni constituit. Secunda pars tunc verificatur, quando officiales mercede conducuntur; tunc enim contractus, aut quasi contractus, cum cedat in utilitatem etiam officialis, tenetur ad restituendum etiam ob culpam levem juridicam: eo quod majoris diligentiæ debitum incumbit lucrum ex ministerio reportanti, quam nullam utilitatem retrahenti. Si igitur hic tenetur dumtaxat ob culpam latam, ille tenebitur etiam propter levem. Quæ cum sint vera, juxta communem, væ, væ, væ officialibus negligentibus! Tertia tandem pars, quod officiales aliquando teneantur ob culpam levissimam, accidit, quando quis se peritiorem aliis concurrentibus profitetur; et propterea præeligitur, tunc enim non satisfacit, nisi illam operam præstet, quam præstant nedum diligentiores, sed diligentissimi; quia talem se profitendo, implicite se obligavit ad exquisitissimam curam et diligentiam impendendam, a qua si deficiat, reus erit damni secuti.

In aliquo casu quicumque tenetur ad exactissimam.

III. Quandoque evenit casus, ut hæc exactissima diligentissimorum cura sit impendenda ab officiali, præcisis etiam omnibus allatis circumstantiis, quia rei gravitas ita ex sua natura requirit, puta si agatur de infamia honestæ familiæ, de infirmitate mortali patrisfamiliae necessarii ad illam alendam, de gemma singularis valoris, de stabiliendo fundamento sumptuosi ædificii etc.; in his, et similibus casibus officialis quicumque tenetur ad exactissimam curam rei gerendæ, ita exigente ipsamet rei natura.

✠ Per se loquendo, ut communis, aut fere communis sententia docet, nemo tenetur in conscientia ad restitutionem, propter culpam levem, vel levissimam in officio, vel arte commissam; sed tantum propter latam. Quia nemo tenetur in officio, vel professione sua adhibere majorem diligentiam et providentiam, quam soleant adhibere diligentes et prudentes ejusdem professionis; nam neque gravius onus quis sibi vult imponere, dum officium suscipit, vel artem exercet, nec Respublica plus ab eo exigit. Hinc Advocatus, qui bona fide præstat id, quod diligentes et periti Advocati in similibus causis præstare solent, non tenetur ad restitutionem, si causa cadat, eo quod non præstiterit id quod diligentiores, vel diligentissimi præstitissent. Idem dic de Judice, Magistratu, Medico, Architecto etc.

Dixi *per se loquendo*. Quippe si prælati Professores promitterent majorem diligentiam, quam adhibere communiter solent cæteri earumdem artium prudentes viri; tunc adstricti essent restitutioni etiam ex culpa levi aut levissima, prout magis aut minus promiserunt, et secundum quod negotii gravitas postulat. In quibusdam enim negotiis et operibus summi momenti summa exigitur vigilantia, et exactissima diligentissimorum cura est ab Officiali impendenda, ut et Auctor observat.

Animadvertendum autem est, culpam, quæ levis est in privatis hominibus, qui non tenentur ex officio, fieri latam et gravem in iis, qui officium, vel artem exercent. Quare dici solet, quod isti Professores, ex culpa levi adstricti sunt restituere respectu privatorum, qui non ex officio obligantur; quia negligentia, quæ in privatis levis est, potest esse lata, seu gravis culpa in his, qui ex officio negotia peragunt. Sic P. Antoine *de Just. p. 2. c. 3. resp. 2. ad q. 4.* et P. Daniel Concina *Theol. Christ. t. 7. l. 2. de Just. etc. diss. 2. c. 5. n. 15. et seq.*

Consiliarii ex qua culpa teneantur?

IV. Consiliarii, circa materias ad eosdem pertinentes, similiter tenentur de culpa lata; si gratis consilient; et de levi, si stipendio ducti: et de levissima in casu maximi momenti, ut dictum est. Si consiliarius in consilio dato suam formidinem ostendat, et consilium petenti insinuet, ut etiam alios adeat peritos, ad veritatem melius exploran-

dam; non videtur, ita caute procedens, obligandus; sed damnum, si sequatur, imputandum est negligentiæ petentis consilium, qui videns dubietatem, et audiens insinuationem primi, alios adire debebat. Neque opponas illud juris in 6. regula 62. *Nullus ex consilio, dummodo fraudulentum non fuerit, obligatur.* Quia vel jus loquitur de consiliariis non ex officio, seu professoribus; vel, si etiam de istis intelligat, non excludit culpam latam, quæ in jure æquiparatur fraudi, ut communiter docetur post Glossam ibid.: nec non ex leg. 226. de verbo obligat. Si autem consiliarius non sit professor, nec ex officio, sed suam opinionem, prout sibi videtur, exponat; tunc si damnum accidat, non videtur ipsi adscribendum, sed imputandum oscitantiæ audientis, et exequentis consilium, qui debebat peritos consulere. Si tamen his consiliarius suaderet petentem, ut suum consilium exequatur: tunc non evaderet immunis ab obligatione restituendi: et multo magis si retraxisset petentem ab inquirendo alterius consilio; quia nimis imprudenter, et præsumptuose se gessisset, præcipue si res esset notabilis. Neque excusare eum posset bona fides, quia hæc stulte præsumitur ab ipso, cum nunquam possit componi cum modo adeo præsumptuoso, et imprudente se gerendi.

Quænam culpa juridica pro contractibus utilibus soli recipienti?

V. In contractibus cedentibus in utilitatem solius recipientis, puta Commodato, tenetur recipiens etiam ex levissima culpa juridica; ex leg. 18. §. Commodat.; et ex Instit. l. 3. tit. 15. Ratio patet, quia hic tenetur etiam ad exactissimam curam diligentissimorum; nec justum est, dominum privari re sua, ob levissimam etiam negligentiam recipientis, in cujus solius utilitatem resultat contractus. Alia dicentur suo loco tr. 10. c. 14. §. 2.

Quænam pro contractibus utilibus soli danti?

VI. Si contractus cedat in utilitatem solius dantis, puta Depositum, recipiens non tenetur nisi de culpa lata juridica: ita ex leg. 5. §. Commodat., et ex Instit. l. 3. tit. 15. Ratio liquet, quia cum tota utilitas sit dantis, et recipiens non nisi incommodum subeat, justum est, ut hic non subjiciatur restitutioni, nisi pro culpa lata. Excipe, nisi depositarius se obstrinxisset ad exactissimam custodiam: ex leg. 1. §. de Deposito; item si in mora esset reddendi depositum, quando poterat, et debebat; quia in his duobus casibus teneretur etiam de levissima culpa: ita in c. ult. de Deposit. Item si utilitatem percepisset; quia tunc teneretur etiam pro levi culpa; nam cederet etiam in utilitatem suam: item si se jactaret depositarium diligentissimum, ex quo motus fuisset deponens ad ei dandum depositum; quia tunc virtualiter se obligasset ad exactissimam custodiam, et teneretur etiam pro culpa levissima: ita ex citatis juribus.

Quænam pro contractibus utilibus utrique?

VII. Si contractus cedat in utilitatem utriusque contrahentis, æquitas postulat, ut non teneatur ob eam culpam, quæ obligat, quando contractus cedit in utilitatem unius tantum: ergo nec solum pro lata, nec pro levissima; igitur pro levi: ita leg. 5. §. Commodat., et leg. 15. de reg. Juris. Excipiendus est casus, quo mercede conductus deberet laborare circa rem admodum fragilem, multique valoris; quemadmodum si susciperet negotium gerendum maximi momenti; quia in his casibus ita postulante rerum agendarum, et negotiorum natura, teneretur ad restitutionem etiam pro levissima culpa juridica. Nota, omnia hæc esse communia, et has omnes obligationes vim habere in foro conscientiæ, tum ob rationem naturalem, tum ob jura ita decernentia.

CAPUT V.

De Restitutione in Particulari, et primo circa Bona Temporalia.

§. I. *De Furto, et Rapina.*

Quid sit Furtum? quid Rapina?

I. FUrtum juxta Angel. Doct. 2. 2. q. 66. a. 3. *est occulta acceptio rei alienæ. Rapina* autem *quandam violentiam, et coactionem importat, per quam contra justitiam aufertur alicui, quod suum est... et ideo quicumque per violentiam aliquid alteri aufert, si sit privata persona, non utens potestate publica, illicite agit, et rapinam committit:* loc. cit. a. 8. Et hinc in a. 9. infert, rapinam longe gravius peccatum esse furto: *quia per rapinam non solum infertur alicui damnum in rebus, sed etiam vergit in quamdam personæ ignominiam, sive injuriam; et hoc præponderat fraudi vel dolo, quæ pertinent ad furtum*: et idcirco est circumstantia in Confessione explicanda.

Definire præcise materiam respectu omnium, difficillimum.

II. Sicuti certum est, materiam medii oboli non esse gravem pro furto, et rapina; ita certum est, centum aureos esse materiam gravem. Definire autem materiam, quæ pro omni personarum statu, pro omni tempore, et pro omni specie rerum, habenda sit gravis, puto impossibile, quamvis plures DD. eam definire conati sint. Hi sunt Navarrus l. 3. c. 1. n. 36., Reginald. t. 2. l. 22. cap. 1. q. 4. n. 19., Bonac. de Contract. disp. 2. q. 8. punct. 1. n. 7., Layman t. 1. sect. 5. tr. 2. punct. 1. c. 1. n. 2., et alii. Puto cum omnibus hoc judicium regulandum esse ex consideratione circumstantiarum. Nam etiam furtum unius acus sartori alium non habenti, neque alium invenire valenti, unde compellatur tota die sine lucro manere, potest esse mortale: proinde gravitas elicienda est ex circumstantiis. His non obstantibus, salvo meliori judicio, putarem, quod etiam respectu Principis unus aureus sit materia gravis; minor autem quantitas respectiva juxta varios privatorum gradus et conditiones, potest esse gravis.

* Furtum, quod committitur auferendo sartori acum, sutori subulam, scribæ calamum, pictori penicillum etc., sine quibus instrumentis nequeunt illi per unum, vel plures dies laborare, et artem suam exercere ad victum sibi comparandum, per accidens dumtaxat mortale evadit, ratione scilicet nocumenti et damni extrinseci secuti. Hinc Theologi distinguunt materiam, quam appellant *damnificativam a furtiva*: asseruntque, quod materia, quæ *rei furtivæ* levis est, *rei damnificativæ* gravis esse potest, ut ex allatis exemplis, aliisque similibus liquido constat. Per accidens autem non solum ex hoc, verum etiam ex pluribus aliis capitibus, furtum rei de se levis, lethalis criminis malitiam contrahit, nempe 1. ratione gravis mœroris, quem fur prævidet a domino concipiendum ex ablatione rei suæ, licet modicæ, quam affectu magno prosequitur; et in tali casu eo gravius erit peccatum, quo majus fur cognoscit affectum domini erga illam rem, quamvis parvam, magisque conscius est tristitiæ, qua ille afficiendus est ob ejus ablationem. 2. ratione scandali, ut si quis ob rem levem, quam surripit, prævideat dominum blasphematurum, vel aliquod aliud mortiferum peccatum com-

missurum, aut innocentem grave damnum incursurum. 3. ratione pravi finis, ut si quis rem parvi momenti furetur ad finem lethaliter pravum, v. g. folium chartæ ad scribendam amasiæ inhonestam epistolam. 4. ratione intentionis, ut si quis parum quid furando haberet intentionem materiam notabilem rapiendi, si posset. Unde si pœnitens confiteatur se modicum quid furatum esse, a Confessario interrogandus erit, an forte non defuerit animus plura surripiendi, si copia, vel occasio fuisset. 5. ratione violentiæ, ut si res parva auferatur cum notabili violentia. In his tamen casibus, ut scita animadvertunt Sylv. 2. 2. *q.* 66. *a.* 5. Em. Gotti *tr.* 14. *de Restit. q.* 5. *dub.* 10. §. 1. *num.* 1. Petrus Colet *Inst. Theol. T.* 2. *tr. de Just. c.* 4. *a.* 4. *sect.* 1., peccatum non tam grave est in genere furti, quam in genere injustæ damnificationis, aut scandali, aut pravi finis, aut appetitus inordinati, aut injuriæ etc., seu non est furtum grave proprie tale. Quare si lata excommunicatio contra graviter furantes, vel peccatum grave furti foret reservatum, in nullo ex dictis casibus aut excommunicatio incurreretur, aut reservatio; quia hæ pro furto gravi formaliter tali censendæ sunt impositæ, non pro eo, quod grave aradit ex aliis capitibus.

Dum itaque inquiritur, quandonam furtum mortale peccatum censeri debeat, sermo est de furto in genere furti, secluso quocumque alio; seu inquiritur de quantitate materiæ per se ad mortale peccatum in furto requisita. Porro quantitatem per se requisitam ad mortale peccatum in furto debere esse gravem vel absolute vel respective, concors est Theologorum omnium sententia, quippe ablatio rei levissimæ, puta oboli, nequit esse mortalis per se, cum sit levis læsio proximi, et leve malum. Quantitas autem gravis absolute est ea, ut optime explicat P. Antoine *tr. de Just. et Jur. c.* 5. *q.* 5, quæ secundum se, et respectu omnium est notabilis, et parit utilitatem notabilem: ideoque ejus ablatio privat notabili utilitate, et sic infert damnum notabile, et consequenter reddit dominum cum ratione graviter invitum. Quantitas vero gravis respectiva est ea, quæ est notabilis relate ad facultatem, conditionem, et indigentiam certarum personarum, spectatis omnibus circumstantiis; sic quantitas aliqua levis respectu divitis, censetur gravis ac notabilis respectu pauperis, ratione illius inopiæ.

Circa quantitatem absolutam in varias Theologi distrahuntur opiniones, quarum aliquæ nimis laxæ sunt, aliæ nimium rigorosæ. Non vacat singulas referre. Quam adoptavit Auctor, videlicet quod etiam respectu ditissimi Principis unus aureus sit materia gravis, videtur ab utroque extremo laxitatis. et severitatis declinare. Hinc tamen non est interendum, furtum medii aurei non posse esse lethale etiam respectu opulentissimi Principis. Quippe aliud est, quod major summa juxta communem existimationem non requiratur ad mortale peccatum, aliud, quod summa inferior non possit esse lethale crimen. Nam etiam medius aureus surreptus Principi potest esse gravis materia. Sensus igitur est, respectu etiam ditissimi Principis, vel Regis, unum aureum ita esse materiam gravem, ut plus non requiratur juxta prudentium æstimationem. Datur itaque materia gravis absolute respectu omnium jam indicata; et similiter levis respectu omnium, ut ex superius traditis satis constat.

Communiter tamen in praxi gravitas, vel levitas furti desumitur respective ad personas, quibus bona surripiuntur. Cum autem diversi adeo sint personarum status ac conditiones, una certa determinata, ac universalis regula constitui nequit, sed arbitrio prudentum decernendum relinquitur, attentis omnibus circumstantiis, quænam quantitas gravis sit, vel levis. Theologi satis communiter quatuor personarum genera distinguunt. Unum est eorum, qui splendide vivunt, ut magnates opulenti. Secundum eorum, qui redditibus suis vitam transigunt, sed non ita splendide, ut honesti cives mediocriter divites. Tertium est artificum, qui suo se sustentant artificio. Quartum demum pauperum, qui mendicato aluntur. Verum hæc divisio quam sit inadæquata, nemo est qui non sentiat, inquit Petrus Colet *loco supra cit.* Ut enim de solis artificibus loquamur, quotum inter eos est discrimen? Quot gradibus descendendum erit, ut a divite mercatore ad miserum sutorem deveniatur? Quamobrem cum res ita se habeat, videtur quod nulla aptior ac opportunior in hac materia assignari possit regula, qua utcumque dirigi possint Confessarii, quam hæc: nimirum quod materia, quæ personæ, cui aufertur, circiter sufficit ad congruum unius diei alimentum juxta suum statum et conditionem, sit gravis, furtum reddens mortiferum. Etenim victus diurnus secundum communem existimationem est quid notabile; ac proinde quantitas ad eum necessaria, est etiam notabilis, et unusquisque præsumitur in hac esse cum ratione graviter invitus; cum non exiguam pariat utilitatem, atque ejus privatio incommodum non leve. Hinc dicitur quod tres vel quatuor Julii (Julius continet valorem libellæ venetæ, seu 20. solidorum venetorum) ablati etiam ditissimo, sint materia gravis; duo surrepti mediocriter diviti; unus ablatus artifici; et medius surreptus pauperi; quia medius Julius seu 10. solidi veneti reputantur materia sufficiens ad alendum pauperem. Hæc adjicienda censuimus pro clariori intelligentia, uberiorique explicatione eorum, quæ supra tradit Auctor. Legatur P. Daniel Concina *Theol. Christ. t.* 4. *l.* 9. *in Decal. Diss. de furto* c. 3. *et Theol. contract. l.* 6. *c.* 3.

III. Ex communi cum Angel. D. loc. cit. a. 6. ad 3., furans quid modicum, si habeat animum furandi etiam majus, si occurreret, peccat mortaliter: patet ex terminis. Ita qui furatur sive eidem, sive pluribus, modica successive, animo prosequendi etiam cum pervenerit ad quid notabile, toties quoties peccat lethaliter, ob animum peccandi etiam mortaliter: singula enim furta sunt ex volitione mortali. Pariter qui modica furans, etiam sine animo prosequendi, quando advertit, vel advertere debet, se jam pervenisse ad materiam notabilem, si prosequatur, toties quoties superfuratur, quamvis modica, committit mortale; quia auget materiam jam effectam mortalem, quam complendo ultimo furto peccavit mortaliter, et prosequendo auget in gradu mortalis. Et in his omnibus casibus tenetur ad restitutionem sub mortali. Et quamvis, si furatus fuerit pluribus, respectu nullius sit materia gravis, censetur gravis respectu Communitatis, respectu cujus profecto videtur requiri aliqua major quantitas, quam respectu alicujus particularis. Hinc ab Innoc. XI. reprobata

Furans modica qualiter peccet?

fuit thesis n. 38. in qua dicebatur: *Non tenetur quis sub pœna peccati mortalis restituere, quod ablatum est per pauca furta, quantumcumque sit magna summa totalis.*

* Ut ex furtis minutis grave furtum constituatur, necesse est quod exigua furta moraliter continuentur; si enim aliquo modo conjuncta non sint, nequeunt unum totum constituere. Quotum autem temporis intervallum requiratur inter unum, et alterum furtulum, ut interrupta censeantur, dissident inter sese Doctores. Interruptio moralis ab aliquibus reputatur, si inter unum et alterum furtum intercedat annus, ab aliis si fluant sex menses, ab aliis si unus, ab aliis si quindecim dies. Em. Gotti *loco supra cit.* §. 2. *n.* 17. respondet, probabilius sibi videri, merum temporis spatium intercedens inter minuta furta, afferre quidem discontinuationem physicam, sed adhuc relinquere continuationem moralem, per hoc quod fur sciens, et volens, ac advertens, se jam aliis vicibus furatum fuisse, et per ultimum furtum compleri materiam gravem, adhuc consentit in illam. Si vero, *subdit*, dictus fur ante ultimum, vel ante penultimum furtum completivum materiæ notabilis, serio proposuisset a furtis desistere, aut restituere, et tamen postea furetur leviter; hoc ultimum furtum esset moraliter discontinuatum a præcedentibus, et ideo non peccaret mortaliter.

P. Daniel Concina *t.* 4. *l.* 9. *diss. un. de furto c.* 4. *n.* 3. difficultatem hanc expendit, et variis relatis Theologorum placitis, nullum illorum sibi arridere asserit; censetque regulam præmissam vix occurrere. Subjungit tamen, quod continuatio furtulorum ex circumstantiis furum, et rerum, quæ surripiuntur, colligi potest. » Si persona, *inquit*, quæ minutatim furatur, assueta sit furtis istis: si nullam adhibeat diligentiam ab iisdem sibi temperandi, sed quadam veluti assuetudine, furtula hæc interpositis morulis et intervallis perpetret; continuata furta reputantur. Contra, si absolute persona surripiens a furtis abhorreat, sed occasione oblata, et appetitione urgente, furtulum committat, ac postea illud detestetur, si temporis decursu majori, aut minori in furtulum relabatur, iterumque illud detestetur; tum furtula sejuncta et disparata sunt, nequeuntque unum totum efficere furtum mortiferum. Ne multa. Quando persona surripiens exigua bona, reapse non advertit ad præcedentia furta nec expresse, nec interpretative, neque adest vel affectata, vel supina, vel gravis ignorantia; tunc furtulum non conjungitur cum præcedentibus. » Hanc regulam præ oculis habeant Confessarii, ut casus occurrentes resolvere facile possint.

Duo hic alterius sunt accurate observanda. 1. requiri majorem quantitatem ad mortale in furtis parvis, quæ repetitis vicibus, et successive uni fiunt, quam in furto unico; quia damnum divisum ex communi hominum sensu non ita nocet, nec tam ægre fertur. 2. requiri quoque (esto id aliqui negent) majorem quantitatem, si exigua bona pluribus, quam si uni soli auferantur, ut et Auctor docet; quod enim satis est ad grave damnum privato inferendum, non sufficit ad damnificandam Communitatem. Quænam autem sit istius majoris quantitatis mensura, certo definiri nequit. Unde ex variis dumtaxat circumstantiis rerum, temporis, et personarum pensanda est.

IV. Quando restitutio determinatæ personæ fieri nequeat in dictis casibus, vel quia ignoratur, vel quia multæ in modico fuerunt damnum passæ, restituendum erit, quando moraliter fieri poterit, pauperibus illius loci, communitatis etc., vel vendendo illis minori pretio, vel eleemosynas elargiendo etc. Studendum tamen est, ut, quantum fieri potest, compensentur illi, quibus damnum illatum fuit.

Quomodo restitutio facienda in his casibus?

V. Quando plures communi consensu damnum notabile alieni inferunt: puta uvas, segetes etc. in notabili quantitate auferendo, quamvis quod auferatur a singulis non sit notabile, singuli peccant mortaliter, et tenentur ad restitutionem in solidum; idest nisi singuli velint pro rata sua restituere. unusquisque tenetur ad totum: quia in dicto casu, quamvis sint plures materialiter, revera sunt unus formaliter, et unusquisque repræsentat omnes. Qui autem pro omnibus restituit, est justus creditor, respectu aliorum, portionum ab ipsis solvendarum eidem.

Qualiter peccent plures communi consensu modica furantes, quæ simul accepta efficiunt notabile?

VI. Qui sciens alios huic personæ plura fuisse furatos, vel adventuros, qui plura sint furaturi, ipse tamen, non animo inferendi grande damnum, nec ullam partem cum illis habendo aut exemplo, aut verbo, aut alio inducendi modo, modicum quodpiam furetur; probabilius videtur, quod non peccet mortaliter; tum quia ipse infert damnum dumtaxat leve, tum quia suum damnum nullam conjunctionem habet cum damnis illatis, vel inferendis. Neque opponas, ipsi innotescere damna illata, aut inferenda: sola namque notitia non sufficit ad inducendam moralem conjunctionem cum furibus illis, sed requiritur actus aliquis voluntatis saltem interpretativus, qui in casu non extat. Neque iterum opponas, inde sequi, quod posset hoc modo quis omnibus bonis spoliari, quin aliquis teneretur sub mortali illum redintegrare; quod absurdum videtur. Sed respondeo, non esse absurdum, quod qui modicum surripit, puta valorem trium obolorum, quin cum aliquo alio conspiret, non teneatur sub mortali ad illos restituendos: et respectu ipsius per accidens omnino evenit, quod bonis omnibus expolietur ille, cui furatur, sicut esset per accidens respectu aliorum, qui ita agerent. Et profecto si etiam hic peccaret mortaliter, et teneretur sub mortali restituere illud modicum, quod surripuit, in quo distingueretur quoad gravitatem culpæ ab illis, qui communi conspiratione plura modica furantur assurgentia in quantitatem notabilem? Si igitur qui communi conspiratione cum aliis graviter peccat, quia damnum grave illatum tam attribuitur singulis, quam omnibus, quia omnes sunt unum formaliter; cum de casu nostro id verificari non possit, non erit gravandus culpæ lethalis, neque obligationis restituendi sub mortali, qui prælato modo modicum quid sorripuit.

Quomodo peccat qui sine conspiratione furatur alicui, a pluribus aliis damnificato?

§. II. *De occulta Compensatione.*

I. Positis nonnullis conditionibus, occulta compensatio non videtur illicita: quarum prima est, ut debitum sit omnino certum et liquidum, aliter injuste spoliaretur alter re sua, quam possidet, pro debito incerto. Secunda, quod creditori alia via moraliter non pateat recuperandi suum creditum; puta, quia aut reapse alia via non patet, nem.

Conditiones ad occultam Compensationem.

aut nonnisi cum manifesto periculo gravis damni. Tertia, quod non fiat compensatio ex bonis creditori commodatis a debitore, vel apud ipsum ab eo depositis; eo quod fieret contra pactum, et fidelitatem dictis contractibus debitam. Quarta, ut accipiatur res ejusdem speciei: puta, pecunia pro pecunia, triticum pro tritico etc., quia si debitor privatur alia re, videtur gravari, cum possit res illa esse ipsi gratior, quam duplum rei debitæ; quæ conditio observetur, quando moraliter observari potest, et indigentia creditoris permiserit. Et propterea procuretur saltem, ut fiat compensatio rebus, quarum debitor credi possit minus sollicitus. Quinta, ne compensatio fiat cum scandali, aut infamiæ, præcipue alienæ, periculo; puta, si prævideatur altera determinata persona in suspicionem accipienda; nam in his casibus charitas urgere videtur, ne cum alterius innocentis damno compensetur proprium. Sexta, ut fiat sine injuria tertii; puta, si tuus debitor dedisset rem alteri in pignus, in depositum, in locationem etc., tu non posses ab illo talem rem occulte auferre; eo quod jus habeat ille utendi, illamque retinendi, quousque expiret tempus locationis, commodati etc.: immo in casu, quo omnia bona tui debitoris essent aliis hypothecata, tu nil eorum auferre posses; eo quod illi sint tibi præferendi ex privilegio legis, etiam cum tuo detrimento, ut videbitur suo loco §. 17., et quamvis tu similiter super illis bonis hypothecam haberes; non posses cum aliorum hypothecariorum detrimento totum tibi auferre, sed deberes pro rata etiam aliis relinquere: et similiter si haberes credita ejusdem conditionis ac alii, et debitoris bona non sufficerent, deberes cum aliis dividere etc., ut dicetur eod. §. 17. de ordine in restit. servando. Septima, ut facta compensatione, debitor conscius de hoc reddatur cauto modo: tum ne relinquatur ipsi conscientia obligationis gravis solvendi; tum ne bis idem debitum solvat. Adderem octavam, ne fiat sine consultatione cum docto Confessario, ne in aliquod peccatum incurratur.

Est licita observatis conditionibus.

II. His positis conditionibus, non apparet injusta occulta compensatio; quia neque opponitur injustitiæ legali, neque commutativæ; non primæ, cui nullam infert injuriam, eo quod in casu judex moraliter adiri non potest, ut præsupponitur: non secundæ, quia nullam injuriam infert debitori nolenti, et alias potenti, ut supponitur, restituere, quem creditor alia via convenire non potest: dummodo tantumdem dumtaxat auferat, quantum sibi debetur. Immo juste repellit continuam vexationem sibi a debitore illatam, retinendo id, quo creditor indiget. Neque adversatur S. Th. 2. 2. q. 66. a. 5. ad 3. docens; quod in occulta compensatione *quis peccat contra communem justitiam, dum ipse sibi usurpat suæ rei judicium*: quod est verissimum, quando potest non prætermitti ordo juris: at in casu nostro præsupponitur, quod ordo juris servari non possit.

* Cum perquam raro recensitæ conditiones, sine quibus licite esse nequit occulta compensatio, simul concurrant, perquam raro etiam licita esse poterit occulta compensatio. Hinc sequentia in praxi sunt a Confessario circa hanc materiam exacte servanda. 1. nunquam suadere debet occultam compensationem. 2. quando a pœnitente interrogatur, an licita sit occulta compensatio, respondeat, juxta communiorem Theologorum sententiam, eam licitam esse, si requisitæ conditiones non desint; sed cum hæ conditiones vix in praxi servari queant, hanc boni sui recuperandi rationem esse periculorum plenam; adeoque se eam consulere non posse. 3. si in pœnitentem incidat, qui jam ex se occulta compensatione usus sit, seu qui proprio motu sese occulte compensaverit, inquirat diligenter, et attente perpendat, num adfuerint præscriptæ conditiones; et si ipsi clare, atque indubie constiterit eas adfuisse, restitutionis onus illi minime imponet; sed eundem dumtaxat admonebit periculi, cui sese inconsiderate objecit.

Quid dicendum circa compensationem famulorum?

III. Circa hactenus dicta extat thesis 37. ab Innoc. XI. proscripta: *Famuli, et famulæ possunt occulte heris suis surripere, ad compensandam operam suam, quam majorem judicant salario, quod acceperunt.* Hinc quando recipiunt salarium, de quo conventum fuit, jam patet, quod injuste aliquid aliud surripiunt: si enim illis videtur salarium inferius laborum merito, exponant heris suis hanc inæqualitatem; et si ipsi salarium augere recusent, alios heros sibi procurent. Et profecto non raro evenit, quod salarium sit quidem æquale operarum merito, at non sufficiens alendæ numerosæ familiæ famuli: verum quid inde? tenetur ne herus ad alendam familiam famuli? si salarium decem argenteorum mensilium sit æquum labori famuli, debebit ne erogare viginti, quia viginti saltem requiruntur ad alendam copiosam famuli prolem? Non inficior, plures extare heros, qui quamvis de sufficienti salario pro famulo convenerint, tamen nec prompte erogant, nec integre; qui in hoc gravissime peccant; ita ut compellatur famulus sibi aliquid occulte surripere ad jura sua reparanda; quia alia moraliter non patet via suæ redintegrationi: tamen in hoc casu consulat famulus doctum et prudentem virum, ut doceatur, quid sibi agendum in hujusmodi casu, et Confessarius resolvat juxta superius dicta. Caveat autem, ne sit nimis severus circa frustula esculentorum, et poculentorum, sed de his judicet, prout conditiones domini, et famuli, et consuetudines familiæ sibi judicandum suaserint.

* Non licet sane officialibus Reipublicæ, opificibus, operariis, famulis, et ancillis etc. aliquid occulte subripere eo prætextu, quod existiment stipendium, de quo convenerunt, esse minus justo. Id liquido constat ex propos. ab Innoc. XI. proscripta, quam *n. præced.* Auctor ob oculos ponit. Neque audiendi sunt qui putant, damnatam esse hanc compensationem judicio officialis, opificis; famuli etc. secus judicio Confessarii, vel viri docti, periti, et passione denudati peractam, ut præsertim ait. P. Viva in expos. prædictæ proscriptæ thesis. Non, inquam, audiendi sunt hi, sed eorum doctrina, ut omnino laxa, et in propositione damnata contenta, rejicienda est. » Nec enim, inquit P. Concina *t. 1. Theol. Christ. contract. l. 6. diss. 1. c. 3.* plus juris in dominorum bona habent docti et periti Casuistæ, quam famuli. Quid? in causa justitiæ una solum parte, et quidem ignobiliori audita, nempe famulis, sententia pronuntiatur, et adversus dominos judicium fertur? Quænam lex hoc concedit? Commentum igitur istud proscriptum est, nisi fallor ipse, in dicta thesi. « Hæc ille. Confessarius itaque officialibus, operariis, famulis, etc. nunquam occultam compensationem per-

mittat causa augendi mercedem, quam ipso minorem se accipere asserunt.

Aliud esset, juxta nonnullos, si compertum foret, famulum ad quædam solummodo opera conductum, aliis insuper gravari a domino, nihilque pro istis vellet dominos adjicere stipendii. Mavult tamen Petrus Colet *Instit. Theol. t.* 2. *tr. de Just. c.* 4. *sect.* 3. ut et in hoc casu famulus a tali domino discedat, aut ei repræsentet laboris excessum, cui merces amplior debeatur.

Ex tradita hactenus doctrina de occulta compensatione colligunt P. Antoine *tr. de Just. p.* 3. *c.* 5. *q.* 9. et Colet *loc. cit.*, peccare contra justitiam, et teneri ad restitutionem sartores, qui vestium fragmenta, fila serica etc. quæ domini abjicere non consueverunt, retinent, ut sic compensent sibi mercedem, quam se existimant justo minorem recipere. Quapropter Confessarii in his furtis, etiamsi nondum ad mortale pertingant, dissimulare non debent, sed præcipere hisce furibus, ut rem, ejusve pretium reddant, aut laborent vel melius, sed eodem pretio ac ante, vel si æqualiter, pretio minori. Idem de aliis, qui in materia aliena laborant. Quæ quidem omnia, utpote quæ frequenter in praxi occurrunt, sunt accurate animadvertenda.

Casus resolutus, et eventu facilis. IV. Cajus debitor tuus 20. scutorum, dat tibi 30. scuta, Titio alteri creditori suo consignanda: tu, cui nulla alia patet via redintegrationis, potes ne tibi retinere 20? Resp. quod si certus sis, creditum Titii non esse tuo præferendum, neque ob beneficium temporis, neque ob beneficium legis, et Titius omnino inscius sit talis rei; potes tibi retinere 20., et alia 10. reddere Cajo, manifestando eidem compensationem tibi juste factam: cave tamen, ne exinde prævideas futura gravia dissidia inter Cajum et Titium, vel aliud grave inconveniens; quia tunc titulo charitatis abstinere tenereris, et quidem sub gravi; eo quod charitas te urgeat ad abstinendum ab actione alioquin justa, ad arcendum malum longe gravius alteri innocenti.

Casus alter solvitur. V. Petrus creditor Titii mille ducatorum, recipit commodato a Titio annulum valoris 300. ducatorum; et mutuo alios 200. ducatos. Titius interea moritur; poterit ne Petrus sibi retinere, quæ habet, pro solutione medietatis sui crediti? Paulus Comitolus, celebris alioquin Probabiliorista, l. 13. q.39. affirm. respondet circa pecuniam, et negative circa annulum; quia pecuniæ acquisivit dominium per commixtionem cum sua, quæ alioqnin ante mortem Titii Petro debebatur, adjuncta etiam notabili alia summa; et proinde nihil retinet Titii, quod sibi non debeatur. Annulus autem in specie sua vere est Titii, cum etiam in ipsius morte Petrus nomine Titii illum teneret; superveniente autem Titii morte, non remanet titulus Petro, quod illum sibi applicet, et se anteferat aliis Titii creditoribus: tum quia potest esse, quod hæredes, ad quos pertinet annulus, aliis rebus debitum Titii extinguere velint. Sed addo ego, ad summum poterit annulum tenere in pignus pro parte sui crediti nisi forte extent alii creditores, vel privilegiati, vel æquales Petro, qui animadvertentes Titii bona insufficientia ad extinguenda omnia sua debita, juste velint etiam annulum illum pro rata dividendum, vel sibi ut privilegiatis primo applicandum. Profecto hæc ratio ita me urget, ut eodem judicem annulum esse a Petro restituendum; verum etiam pecuniam mutuo acceptam, in casu quo adsint creditores Petro anteferendi vel ob legem, vel ob tempus privilegiati: quia quamvis pecuniam illam fecerit Petros suam, certum est, illam recepisse titulo mutui, idest titulo obstringente ad tantumdem restituendum. Posito igitur, quod bona Titii sint imparia debitis, et quod creditores jacturam saltem portionis suarum bonorum subire compellantur, et quod gaudeant privilegio prælationis, vel sint æquales Petro; cur Petrus meliorem illis conditionem sortiri debebit? Proinde puto, teneri ad restitutionem trecentorum ducatorum, et dumtaxat sibi licitum esse procurare redintegrationem aut pro toto, aut pro rata, absque præjudicio aliorum creditorum vel sibi anteferendorum, vel sibi æqualium.

§. III. *De necessitate licitum reddente surripere aliena.*

I. Varios necessitatis gradus, variasque bonorum genera late tradidimus in Tr. 4. c. 8. §. 7. per totum, ubi de eleemosyna facienda diffuse dissertum fuit: unde ab eisdem hic repetendis supersedemus, quæ ibidem legas.

II. Certum est apud omnes, nemini permissum esse furari in necessitatibus communibus; tum quia nulla est tanta, ut quis sine furto ei subvenire nequeat; tum quia experientia compertum sit, non esse adeo difficile eidem subvenire. Certum quoque esse debet apud omnes, post damnatam ab Innoc. XI. thesim 30., nemini licere furari in gravi necessitate: dicebat enim confixa thesis: *Permissum est furari non solum in extrema, sed etiam in gravi necessitate.* Certum item est, in necessitate extrema permissum esse furari, ut omnes docent cum S. D. 2. 2. q. 66. a. 7., quia in hoc casu bona sunt communia; et conservatio vitæ, quæ est de jure naturali, præponderat rerum appropriationi, quæ est de jure humano. Poterit igitur quis in necessitate extrema, tum sua, tum suorum, tum proximi, aliena surripere, ut suæ necessitati, et proximi succurrat. Furans autem ad succurrendum necessitati extremæ proximi, debet carere, quo possit ipse de suo succurrere; si enim haberet de suo, quo succurreret; injuste aliena surriperet. Excipiendus est casus, in quo dominus illius rei esset in æquali extrema necessitate; quia tunc non debet ipse re sua privari qua extreme indigeret. Excipitur item casus, in quo sperares, quod petendo, obtinere posses. *Præmittuntur certa.* *Licitum est in necessitate extrema.*

III. An autem in hoc casu omittere petitionem sit mortale; dico cum probabiliori, quod si unum dumtaxat habeas, a quo petere possis; cum ille jam teneatur dare, omissio petitionis non esset mortalis: si autem alios habeas, a quibus petere possis, et speres te ab aliquo accepturum, tunc omissio petitionis esset lethalis; quia quousque habeas, a quibus petere potes cum spe, nondum es in necessitate extrema, quæ tibi ab aliquo surripere permittat. *Petitio quando præmittenda?*

IV. Si postquam re aliena necessitati tuæ subvenisti, aliquid superesset, justa omnes, esset restituendum domino rei; quia cessante necessitate illa, cessat jus retinendi, et utendi re aliqua: proinde, si ad salvandam vitam usus fuisti equo alieno, et a periculo vitæ evaseris, equus est restituendus. Similiter si aliena pecunia, residuum est restituendum. *Restituendum quod superest.*

In quibus casibus sint restituenda accepta in extrema necessitate?

Si autem necessitate extrema repente oppressus Venetiis, habeas bona Romæ, vel re habiturum prudenter speres; quis ambigat, acceptionem tuam debere esse conditionatam, idest animo restituendi tantundem de bonis, quæ alibi tenes, aut te habiturum speras? tunc enim non censeris constitutus in extrema simpliciter et absolute tali necessitate, sed dumtaxat respectiva, et accidentali. Pariter si in necessitate extrema petiisses aliquid commodato, aut mutuo, aut emendo credito, procul dubio tenereris, necessitate cessante, quamprimum posses, restituere, aut solvere; ita exigente naturali jure, cui, dictis modis contrahendo, te subjecisti. Unde S. Th. Quodl. 5. q. 11. a. 27. de casu nostro loquens, ait: *Tenetur ille, qui mutuo accepit pecuniam, eam reddere creditori: et tanto magis, quanto in majori necessitate creditor sibi subvenit.*

Consumpta in necessitate extrema non sunt restituenda.

V. Res, quæ consumitur ab extreme indigente tam in re, quam in spe, non debet ab ipso amplius restitui, etiamsi postea accidat, ipsum bona possidere: ita plures cum nostris Soto, et Bannez, qui eam hauserunt a S. D. 2. 2. q. 66. ad 1. dicente: *Per talem necessitatem efficitur suum id, quod aliquis accipit ad sustentandam propriam vitam:* si igitur consumit suum, non tenetur ad restitutionem, etsi deinde bona possederit.

Quando succurrens possit repetere datum?

VI. Qui autem ministrat extreme indigenti tam in re, quam in spe, si ministret usu consumptibilia, non potest in conscientia pacisci, quod teneatur restituere sibi ministrata; quia cum tunc maxime urgeat præceptum eleemosynæ, et quod datur in eleemosynam non sit restituendum; injuste ageret dicto modo paciscendo. Si autem subministret rem permanentem, puta equum ad fugiendam mortem, cum indigenti usus tantum equi sit necessarius, patet, quod si equus subsistat, teneatur illum restituere.

Videtur ex S. Th. in aliqua alia necessitate licitum esse furari.

VII. Antequam finis imponatur huic paragrapho, referenda puto, et perpendenda verba S. D. 2. 2. q. 66. a. 7., ubi inquirit: *Utrum liceat furari propter necessitatem?* et in corp. art. ita concludit: *Si tamen adeo sit evidens, et urgens necessitas, ut manifestum sit, instanti necessitati de rebus occurrentibus esse subveniendum; puta cum imminet personæ periculum, et aliter subveniri non potest, tunc licite potest aliquis ex rebus alienis suæ necessitati subvenire, sive manifeste, sive occulte sublatis: nec hoc proprie habet rationem furti.* Et in solut. ad 1. arg., in quo sibi objecerat textum l. 5. Decretal. tit. 18. c. 3. *Si quis per necessitatem famis aut nuditatis furatus fuerit cibaria, vestem, vel pecus, pœniteat hebdomadas tres*; respondet: *Decretalis illa loquitur in casu, in quo non est urgens necessitas.* Et 1. observandum est, in tit. art. non inquirere S. D. de necessitate determinate extrema, quam facile eximius Doct. poterat significare, et nihilominus quærit de *necessitate* absolute tali. 2. observandum, quod in corpore articuli assignare videtur duas necessitates, in quibus concedere videtur, licitum uti rebus alienis: primam vocat *urgentem*, aliam *extremam*, cujus meminit in resp. ad 2: *uti re aliqua in casu necessitatis extremæ, non habet rationem furti.* Nec putarem, quod utraque voce *urgentis*, et *extremæ* idem significare voluerit; cum neque a semitheologo hæ voces pro eodem significando usurpentur; sed distinguenda sit urgens ab extrema. Præterea, quando dixit: *si adeo sit evidens, et urgens necessitas* etc., cur non dixit *extrema*, cum facile id dicere potuerit? *puta, si imminet personæ periculum, et aliter subveniri non potest* etc. Nonne his verbis videtur recognoscere aliam necessitatem præter manifeste extremam, in qua liceat sibi de alienis subvenire? Hanc plures dicunt quasi extremam, quæ moraliter extremæ æquivaleat; puta ad fugiendam captivitatem perpetuam sine spe redemptionis, infamiam injustam moraliter irreparabilem, infirmitatem secum afferentem moraliter certum periculum mortis, amissionem omnium plane bonorum, secum trahentem necessitatem mendicandi toto vitæ residuo: aut quidpiam simile, quod meo judicio, et salvo meliori, aut in gradu necessitatis extremæ, aut quasi extremæ reputandum sit. Nec propterea inciditur in relatam thesim damnatam num. 30. ab Innoc. XI. in qua dicebatur: *Permissum est furari non solum in extrema necessitate, sed etiam in gravi*; quod et nos detestamur; quandoquidem ita loqui, est aperire aditum immensum latrociniis, cum facile sit cuiquam necessitatem gravem sibi imaginari, quæ etiamsi vera esse probaretur, quousque non excedat lineam gravis, semper est illicitum, alienum surripere ad eam reparandam, donec ad eum gravitatis gradum ascendat, qui ad extremam, aut æquivalentem extremæ accedat. Hæc ita dicta sint, ut sapientiorum judicio relinquantur, corriganturque, si correctione indigeant.

* Nomine *evidentis ac urgentis necessitatis*, nostro quidem judicio, non nisi necessitatem extremam designat D. Th. *prælcit. a. 7.* Liquet id 1. ex contextu, in corpore; quippe loquitur S. D. de ea necessitate, cui manifestum sit de rebus occurrentibus esse subveniendum, et cui nisi subveniatur, imminet periculum personæ. Porro necessitas, cui nisi subsidium afferatur, imminet periculum personæ, dubio procul est necessitas extrema; hoc quippe inter necessitatem extremam et gravem discrimen versatur, quod in illa vitæ periculum imminet; secus in ista; hæc enim dumtaxat in discrimen adducit proprium statum. 2. idem S. D. primo loco sibi objicit verba hæc desumpta ex c. *Si quis 3. de furtis*, nempe: *Si quis propter necessitatem famis, aut nuditatis furatus fuerit cibaria, vestem, vel pecus, pœniteat hebdomadas tres*, ubi, ut nemo non videt, fames, et nuditas supponunt surripientis necessitatem, et quidem valde gravem. Dum igitur Angel. ad 1. resp. *quod Decretalis illa loquitur in casu, in quo non est urgens necessitas*, nomine urgentis solum intelligit necessitatem extremam, ut compertum est. 3. nitide S. D. mentem sua aperit *in resp. ad 2.* En ejus verba. *Dicendum*, ait, *quod uti re aliena occulte accepta in casu necessitatis extremæ non habet rationem furti, proprie loquendo: quia per talem necessitatem efficitur suum id, quod aliquis accipit ad sustentandam propriam vitam.* Et *in resp. ad 2.*, *dicendum*, inquit, *quod in casu similis necessitatis etiam potest aliquis occulte rem alienam accipere, ut subveniat proximo sic indigenti.* Utrobique igitur D. Th. expresse loquitur de necessitate extrema. Cur autem in corpore art., et in resp. ad 1. ipsum de alia necessitatis specie sermonem habere dicendum erit? Quinimo oppositum satis superque ex dictis apparet; et unicuique integrum S. D. articulum mature perpendenti liquido constare poterit. Eo vel magis, quia S. Th. alibi sæpe, et præsertim 2. 2. *q.* 32. *a.* 7. *ad* 3. aperte asserit ob solam

necessitatem extremam posse quempiam aliena accipere, sibique prospicere: *Dicendum*, ait, *quod in casu extremæ necessitatis omnia sunt communia: unde licet ei qui talem necessitatem patitur, accipere de alieno ad sui sustentationem, si non inveniat qui sibi dare velit.* Idem repetit et *a.* 8. *seq. ad* 1.

Itaque amplectenda sententia est, quæ statuit in necessitate dumtaxat extrema licitum esse furari, seu accipere rem alienam ad sibi subveniendum; nequaquam vero in necessitate gravi, sub quocumque gravitatis gradu. Notandum vero, necessitatem extremam non consistere in indivisibili, sed unam alteram majorem esse, nec ut necessitas sit extrema opus esse, quod mors falcem immittat, vel reapse aggrediatur, sed satis esse, tale imminere vitæ periculum, quod, nisi repellatur, afferat vitæ dispendium. Si necessitas talis sit, ut non solum statum auferat, vitamque crueiet et vexet calamitatibus, verum etiam mortem intentet; tunc non gravis, sed extrema necessitas censenda est. In hoc extremæ necessitatis genere collocari solet gravissimum periculum incidendi in perpetuam captivitatem Turcarum, in qua religio ipsa in discrimen adducitur. Hæc præ oculis habeant Confessarii, ut in hac materia, extrema tum rigoris, tum laxitatis declinent. Consulatur P. Daniel Concina *Theol. Christ. t.* 4. *l.* 9. *diss. unic. c.* 5. in quo difficultatem hanc fuso calamo versat ac discutit.

§. IV. *De eo, quod restituendum est a Possessore bonæ fidei.*

Quid restituere teneatur Possessor bonæ fidei?

I. Quid sit bona fides, jam tradidimus in c. 2. §. 16.; nec non quis dicatur possessor bonæ fidei, qui cum in notitiam venerit, rem, quam bona fide possidet, esse alienam, et nondum præscriptam, teneatur restituere, non titulo injustæ acceptionis, sed rei acceptæ, seu titulo ipsius rei, quam tenet. Hinc porro, juxta omnes, tenetur restituere domino rem ipsam, si adhuc extet in toto, vel in parte, atque id, in quo factus est ditior, nempe tantumdem, quantum ratione illius rei pepercit rebus suis, vel adauxit res suas: si autem in nullo factus sit ditior, nil restituere tenetur. Explico denuo sicut ibidem explicavi. Recepisti dono a Petro pallium, quo per biennium usus fuisti. Paulus pallii verus dominus pallium a te juridice aufert; teneris tantumdem dare, quanti æstimari potest usus biennalis illius pallii, posito, quod alteri pallio peperceris: quod si nullum pallium revera adhibuisses, sed, intantum adhibuisti, quia dono acceptum; cum in nullo factus sis ditior, neque ulli rerum tuarum peperceris, dato pallio, ad nil ultra teneberis. Invitatus fuisti ad cœnam dapibus exquisitis, sed, te ignorante furtivis, instructam; comedisti ad satietatem pro valore unius aurei, cum alioquin tu vel a cœna abstinere soleas, vel decem obolos dumtaxat expendere: si revera eo vespere non cœnare decreveras, ad nil teneris domino dapum, cum in nullo factus sis ditior; si autem cœnare constitueras, decem obolos dumtaxat erogare teneris; quia quoad illos tantum rebus tuis pepercisti, et ditior es effectus. Si rem furtivam, te omnino ignorante, emisti justo pretio, domino illius juridice comparente, illam eidem cedere debes: tu autem actionem instituere potes contra venditorem, ut

Varii casus resoluti.

solutum pretium tibi restituat. Quod si illum non amplius invenire queas, infortunio tuo adscribere debes, et te divinæ Providentiæ resignare. Si rem furtivam, te ignorante, dono acceperis, et tu similiter dono dederis, domino comparenti nil dare teneris, quippe qui in nullo factus sis ditior: teneris tamen Indicare domino donatarium tuum, ut ab eodem illam sibi vendicet. Si illam forte amiseris, eum in nullo factus sis ditior, ad nihil teneberis. Si illam vendideris, teneberis domino de pretio, in quo factus es ditior. Si autem vendideris majori pretio, quam res illa valeat; vel augmentum pretii ortum fuit ex paucitate illius mercis, vel ob tui industriam, quia aut alio transtuleris, aut ex alio capite soli industriæ tuæ correspondente; tunc in primo casu totum pretium, cum sit fructus rei, debes domino reddere: In secundo autem casu teneris domino dare pretium naturale, tibi retento, quod non est rei, sed tuæ dumtaxat industriæ.

Quinam fructus restituendi sint a Possessore bonæ fidei?

II. Hinc circa fructus rerum, observandum est quatuor genera fructuum a Juristis recenseri: quidam dicuntur Naturales, qui ex se ab eorum causis sponte exeunt, ut herba pratorum, glandes roborum, arundines paludorum etc.; alii dicuntur Mixti, qui et eorum causis naturalibus, et etiam humanæ industriæ correspondent, ut segetes, uvæ, olee, ; alii dicuntur Civiles, uti locationes domorum, vestium etc.; alii tandem dicuntur Industriales, qui soli humanæ industriæ correspondent; ut lucrum ex pecunia negotiationi exposita etc. Possessor bonæ fidei, quoad fructus naturales, tenetur reddere domino, qui extant, si extent; et si non extent, totum id, in quo factus est ditior: quod si in nullo, coram Deo, sit factus ditior, aut suis rebus pepercendo, aut lucrum aquirendo etc. ad nihil tenetur. Quoad fructus mixtos, et civiles, similiter reddere tenetur illos, qui extant, aut in quo factus est ditior: demptis expensis factis, et laboribus impensis, pro quibus se debet compensare, si velit: eo quod si in nullo debet fieri ditior ex re aliena, neque ex eadem fieri debet pauperior, et jacturam pati. Quoad fructus mere industriales, nihil reddere tenetur; eo quod non sint fructus rei, sed solius industriæ suæ. Neque tenetur reddere fructus, quos ob sui negligentiam non percepit, quamvis dominus illos percepisset, si rem suam habuisset; neque damnum emergens, si quod domino emerserit; quia quoad hæc omnia possessor bonæ fidei innocenter se habuit. Memento, ex dictis de præscriptione, quod neque fructus naturales, neque mixtos, neque civiles, si jam præscripti fuerint tempore statuto, et bona fide semper continuata tituloque colorato, reddere tenebitur, tametsi ex illis factus fuerit ditior.

* Fructus mixti, ut optime docet Auctor, ii sunt, qui partim a causis eorum naturalibus, et partim ab industria proficiscuntur, sive æqualiter ab illis et ab ista proficiscantur, sive paulo plus ab illis, quam ab ista. Dicimus *sive paulo plus ab illis, quam ab ista*; quia ubi non parum est industriæ, etsi plus sit naturæ, habenda est adhuc ratio industriæ, ut recte observat Petrus Colet *t.* 2. *tr. de Just. c.* 3. *a.* 3. *sect.* 1. *not.* 2. Hi autem fructus mixti, sive adhuc extent, sive iis ditior factus sit possessor bonæ fidei, restituendi sunt secundum id quod naturales sunt, non vero prout sunt industriales.

III. Si possessor bonæ fidei locet rem alienam,

Casus solvitur. quæ locari non consuevit, puta torquem auream, vel quidpiam simile, fructus perceptus dicendus non est industrialis: quippe qui sit fructus rei, sicut locatio domus: ideirco potest dumtaxat sibi retinere si quid expenderit, ne jacturam patiatur; cæterum in nullo ditior fieri poterit.

Emens bona fide rem furtivam qualiter se gerere debeat? IV. Qui bona fide emit rem, quam postea novit esse furto sublatam Petro, at prudenter sperat se posse furem compellere, saltem per Judicem, ut sibi pretium restituat; juxta omnes, tenetur illam tradere Petro domino ejusdem, ad quem semper res clamat, et alioquin ipse emptor nulli damno subjacet. Si fur, ne famam amittat, cum juramento spondeat, se illam daturum domino, ita ut emptor moraliter certus fiat, ita factum iri, videtur posse eam tradere furi, quia nec nocet domino, neque famæ furis occulti, ut supponitur, neque sibi. Si emptor illam emit vilissimo pretio, tenetur eam tradere domino, et se subjicere levi incommodo, nempe periculo amittendi modicum illud pretium.

An possit res furtiva restitui furi ad recuperandum pretium solutum? V. At difficultas gravis est, si emptor prudenter timeat, et certus moraliter sit, se amissurum solutum pretium, quia fur vendens nulla via compelli queat ad restituendum pretium sibi solutum, an possit emptor, ut se indemnem servet, restituere rem furi, ut sibi solutum pretium fur restituat, esto sit certus moraliter, dominum rei eo privatum iri? Alexander, Sylvester, Navarrus, et alii a Lessio citati c. 14. dub. 3. affirmant, quos recentiores sequuntur. Cajet., Sotus, Barthol., Medina, Ledesma, Armilla ex nostris, Major, Covarruvias, Azorius, et alii citati a Molina disp. 722. negant: utraque opinio gravia momenta affert, et fateri compellor mentem meam inter hæc duo extrema hærentem. Propterea viam quandam meeum excogitavi, quam sapientiorum judicio submitto, dicendo, quod si emptor sit inferioris fortunæ, et dominus rei sit dives, itaut amissio pretii soluti notabile damnum allatura sit statui, et familiæ illius emptoris; et amissio rei illius furtivæ domino ejusdem damnum longe minus allatura sit, utpote diviti: putarem in hoc casu præponderare fundamenta opinionis affirmantis, nempe quod innocens, et mediocris emptor, non teneatur cum tanto suo damno impedire damnum longe minus respective domini divitis; qui propterea irrationabiliter, et contra charitatem Christianam id exigeret. Nemo enim in tempestate maritima, ut exoneret navim, tenetur projicere in mare proprias merces, ut salvet furtivas, quas Petro recuperavit; sed si alterutræ sint projiciendæ, potius quas recuperavit, quam suas projicere poterit: et eo magis si Petrus longe minus damnum reportaturus sit ex privatione suarum, quam navigans ille, qui ex privatione propriarum valde notabilius damnum subire compelleretur. Si autem tam dominus rei, quam emptor essent æqualis circiter fortunæ, et damnum subeundum, attentis circumstantiis, evasurum esset circiter æquale; tunc putarem veram secundam opinionem negantem; quia nullum jus emptor habet in rem illam, quod sibi a fure transmitti non potuit, resque illa semper clamat ad dominum suum in cujuscumque manibus inveniatur, nedum ipsa in se, sed una cum melioramentis ab ipsa indivulsis; perveniendo autem ad manus ementis, meliorem statum nacta fuit, quo melioramento privaretur, rediens ad manus furis: unde illam reddens, ageret contra jus domini rei; quæ sicuti quovis tempore sibi debetur, debetur etiam eo tempore, quo melior evasit. Negare non possum fundamenta primæ opinionis majorem apparentiam præseferre: cum semper verum sit, restituentem illam furi, non ponere eamdem in statu deteriori, quam prius habuerit, sed in eodem omnino; et sicuti nemo tenetur rebus suis, præcipue in notabili summa, rem alterius in meliori statu ponere, aut conservare; ita neque eum notabili suo damno e manu furis eruere.

VI. Ex hactenus dictis infertur, posse dominum rem suam, quamdiu ipsa extet, recuperare et tollere e manibus cujuscumque possessoris bonæ fidei, quin aliquid pro eadem solvat. Si quis tamen animadvertens, rem illam esse Petri, et illam vili pretio emeret, animo gerendi utiliter negotium Petri, eamdemque illi tradendi; juxta doctissimum Covarruviam de restit. p. 3. §. 2. n. ult., teneretur Petrus dominus rei redintegrare amicum et benevolum illum, qui utiliter gessit negotium suum, cum possit deinde Petrus cogere furem, ut sibi det summam illam vilem a benevolo erogatam: et quamvis etiam furem non inveniret, non posset rationabiliter denegare benevolo redintegrationem; quia recuperavit rem, quam, nisi ipse emisset, Petrus erat amissurus, casu quo ab altero empta fuisset. Si autem benevolus ille totum justum pretium furi erogasset, putans se Petro gratificari, quippe quod res illa esset eidem gratissima, aut necessaria; multi dicunt, quod Petrus in conscientia non teneretur dare totum pretium benevolo illi, cum non teneatur justo pretio emere rem suam, et alioquin benevolus sponte sua illam emit, quin a Petro ullum impulsum neque implicitum habuerit; puta dicendo, quod nulli dispendio pareeret, si illam recuperare posset, etc., quia tunc benevolus posset juste exigere totum pretium erogatum. Card. autem de Lugo videtur disp. 17. sect. 1. n. 4., quod eum benevolus ille, sciens charissimam esse rem illam Petro, aut necessariam, eamdemque redimens, prudenter putaverit se gerere negotium Petro gratum, non sit subjiciendus gravamini amittendi summam erogatam. Quod fateor mihi non displicere. Et proinde teneatur Petrus, si possit sine suo notabili incommodo, compensare tantumdem benevolo illi, non quidem titulo justitiæ, sed charitatis. Cautius tamen egisset benevolus, si, opportunitate permittente, quæsivisset de nomine furis vendentis, illumque Petro indicasset; ut posset deinde Petrus furem deferre ad judicem, aut alio justo modo rem suam recuperare absque ullo damno. *Qui redimit rem furtivam amici, quomodo redintegrandus?*

§. V. *De Obligationibus Possessoris dubiæ fidei.*

I. POssessor dubiæ fidei dicitur ille, qui prudenter dubitat an res, quam possidet, vere sua sit. Quod dubium oriri potest, vel in ipsa rei acquisitione, vel postquam illam acquisivit. Qui igitur in ipsa acquisitione prudenter dubitat, eam esse furtivam, et hæc sit quid notabile, peccat mortaliter ipsam acquirendo, et tenetur illam restituere domino comparenti absque ullo ejusdem onere; eo quod se voluntarie exposuerit periculo possidendi alienum; et cum in tali dubio melior sit conditio domini rem suam possidentis, tenetur eidem illam tradere absque ullo sui onere. Quod si dominus inveniri nequeat, post prudentem inquisi- *Obligationes Possessoris dubiæ fidei in acquirendo.*

tionem, et congruam temporis expectationem; tunc jam vel probabilius apparet rem esse alienam, et tunc est tribuenda pauperibus, vel in Sacrificia pro domino ejusdem una cum fructibus naturalibus et mixtis, detractis expensis necessariis ad eos fructus percipiendos; vel adhuc remanet dubium æque probabile, et tunc dividenda est cum dictis fructibus inter possidentem, et pauperes, ignoto domino; vel cum illo, de quo dubitatur, an sit dominus, si agnoscatur. Et cum hæc sint vera, et communia, væ artificibus, et aliis ementibus res, quas prudenter suspicantur, vel dubitant esse furto sublatas!

Quid de dubitante postquam bona fide acquisivit? II. Dubitans, rem, quam bona omnino fide acquisivit, esse alienam, si dubium illi oriatur ante completum tempus præscribendi, tenetur statim inquirere de veritate, summa diligentia; post quam diligentem inquisitionem, si probabilius, appareat, rem esse suam, eam integre sibi retinere potest, juxta etiam alibi dicta; quia tunc melior est conditio possidentis, et possessio bonæ fidei confert ipsi titulum specialem ad eam retinendam. Si autem adhuc dubium æquale perseveret, juxta dicta in c. 2. §. 16. n. 3. cum Soto probabilius res est dividenda pro rata dubii inter possessorem, et alterum, ad quem pertinere dubitatur, ob motiva ibidem allata, quorum si non recorderis, ibi legas.

Quid de dubitante an debitum solverit? III. Hine dubitans, an solverit debitum alioquin certum, ex communi tenetur illud solvere: quia obligatio certa non solvitur per solutionem incertam. Putarem tamen, quod si etiam creditor dubitaret, an solutionem receperit; tunc cum esset dubium etiam de credito, solvendum esset pro rata dubii. Commodatarius dubitans, an res commodata sua culpa perierit, tenetur ad redintegrationem. Nam lumen naturale dictat, ut, in dubio, damnum potius subire debeat; qui beneficium recipit, quam qui contulit, cum hic sit certe innocens, et etiam benemerens; alter vero prudenter suspectus de reatu. Neque opponas, quod in dubio, delictum non præsumitur. Nam contra hoc principium juris extat aliud, nempe quod in dubio potius liberandus sit certo innocens, quam reus suspectus: et propterea illud valere potest, quoties non agatur de damno tertii, certo innocentis, et benemerentis. Quomodo autem se dirigere debeat miles in casu dubii de justitia belli, diximus in tr. 4. c. 9. §. 4.

Quid de commodatario dubitante an res sua culpa perierit?

§. VI. *De Obligationibus Possessoris malæ fidei.*

Obligationes Possessoris malæ fidei. I. POssessor malæ fidei dicitur ille, qui rem injuste accepit, vel injuste detinet, cujus hæ sunt obligationes: tenetur restituere rem, si adhuc extet, vel ejus valorem, si non extet; item omnes fructus naturales, mixtos, et civiles perceptos ex illa, demptis expensis quas etiam dominus facere debuisset; item etiam fructus non perceptos, si dominus illos percepturus erat; item etiam fructus industriales, posito quod etiam dominus illos percepisset, quamvis damnificator non percepit; item compensare omne damnum emergens domino ex privatione rei suæ, et omne lucrum eidem cessans, ob eamdam privationem. Ratio hujus communis assertionis est, quia injuste accipiens vel detinens fuit omnium prædictorum damnorum vera et realis causa, ad quæ omnia tenetur, etiamsi nullam omnino utilitatem percepisset; puta, si etiam ipsi res illa fuisset furto sublata, vel eam statim amisisset. Potest tamen subtrahere præter expensas, quas dominus necessario facere debuisset ad conservandam rem illam, etiam expensas factas in re illa melioranda, et utiliori reddenda, dummodo tamen in expendendo non excesserit, et dominus quoque expensas illas fecisset. Fructus tamen ex melioramentis collectus reddere tenetur, quia sicut melioramenta sunt domini, ita et fructus ex illis percepti, cum res domino suo fructificet.

Non potest se compensare pro expensis voluptuosis. II. Expensas voluptuosas a possessore malæ fidei in re aliena factas, quæ proculdubio illam pretiosiorem efficiunt; ut sunt picturæ parietibus inhærentes, sculpturæ muris infixæ, aliæque consimiles tectis cubiculorum, vel parietibus illinitæ, italice *lavori a stucco ec.*, si auferri nequeant absque detrimento rei alienæ, tenetur eedere iniquus possessor domino rei, quin, juxta probabiliorem, dominus quidquam teneatur pro eisdem erogare; nec non quin possit iniquus possessor quidpiam sibi in compensationem retinere. Neque obest, quod illa melioramenta voluptuosa reddant rem æstimabiliorem, et pluris valituram, si vendatur a domino; quia in primis iniquus possessor hæc volens fecit, et prævidere poterat, se in restituendo illa esse amissurum: unde ipse voluit esse sui damni causa: 2., quia cum hujusmodi melioramenta non raro multas expensas requirant, teneretur dominus contra suam voluntatem subjici notabili suorum bonorum jacturæ, si reus esset compensandus, vel pro magna portione emeret rem suam, si solvere pro melioramentis deberet. 3., quia per accidens est, quod rem illam melioratam vendere velit, ut utilitatem ex melioramentis reportet: immo evenire potest, quod neque illam vendere, neque locare possit, et interea suis bonis privetur. Proinde non est discedendum ab opinione communiori et probabiliori, cum fundamenta adversæ opinionis nil aliud concludere valeant, nisi conveniens esse, ut dominus aliquid remittat iniquo possessori pro dictis melioramentis; quod et nos fatemur: si vero nolit, nihil omnino possessor ille sibi retinere poterit; quippe quod, ut dixi, ipse solus sit sui damni totalis causa.

Res erepta a periculo debetur suo domino. III. Ex dictis deducitur primo, possessorem malæ fidei teneri restituere rem, quæ ab altero erat certo surripienda domino; quia sicut iste injuste eam surripuisset, ita etiam injuste ab illo aut detinetur, aut antea sublata fuit. Ita si eripuit rem a certo inevitabili incendio, est domino proculdubio restituenda, detractis expensis et merito laboris, aut periculi ad illam eripiendam; quia res illa est semper domini sui, et servans illam, non habet jus, nisi ad mercedem pro opera ad illam servandam præstita.

Res furto ablata periens, dum possidetur a fure. IV. Rei furto ablatæ, quæ periit in manu furis, certo perituræ etiam in manu domini, puta in naufragio eodem, in quo cuncti submersa fuerunt, exceptis solis personis, in incendio, quod domum integram cum omnibus rebus in ipsa contentis tam domini, quam furis consumpsit; probabilius videtur non esse obligandum furem ad restitutionem: quia revera fur nullum damnum reale intulit, bene vero tempestas, aut incendium, unde periit res illa non ex actione furis, sed ex furore maris, et ex voracitate flammarum: ita plures apud Bona-

cin. de Rest. in gen. disp. 1. q. 3. punct. 10. n. 2. Si vero fur ille rem furto sublatam distraxisset, vendidisset, consumpsisset ante naufragium, vel incendium, procul dubio tenebitur domino restituere integrum rei illius valorem, una cum omnibus damnis, si quæ secuta fuere a tempore, quo illam consumpsit, usque ad tempus, quo periisset simul cum aliis rebus domini naufragio, incendio etc., quia fur illam consumpsit tempore, quo integrum suum valorem res illa habebat, quandoquidem nec prævidebatur, neque expectabatur, (ut supponitur) naufragium, incendium etc. Cum igitur tunc illam consumpserit, ut æquale reddat, debet restituere tantum, quanti valebat, una cum aliis damnis, si quæ resultarunt usque ad dictum tempus, quorum effectuum furtum fuit causa realis.

Possessor malæ fidei amittens rem, dum est in mora culpabili.

V. Surripiens rem alienam, quæ certo peritura erat apud dominum, eo quod die sequenti militares repressaliæ illum cunctis omnino bonis expoliarunt; tenetur quam primum illam restituere, vel integrum suum valorem, si eam absumpsit; vel si timebantur, et expectabantur repressaliæ, quanti valere poterat in statu illius periculi. Si autem non statim reddat, et sit in mora; et interea rem illam quocumque casu amittat, tenetur æquivalens reddere domino, quia cum fuerit in mora culpabili restituendi, fuit causa realis omnium prædictorum.

Valor ex duplici capite.

VI. Cum autem sæpe contingat, non rem, sed illius valorem esse restituendum; ideirco observandum est, quod duplex valor distinguitur, nimirum intrinsecus, et extrinsecus. Primus est, qui convenit rei ratione sui ipsius, puta pretium vituli, qui crevit in bovem: secundus, qui convenit rei ratione circumstantiarum extrinsecarum, ex. gr. varius valor tritici tempore abundantiæ, vel penuriæ.

Secundum quem valorem sit restituenda res?

VII. Ex communi, possessor malæ fidei tenetur restituere domino rem secundum statum perfectiorem quem habuit, et secundum valorem summum quem habuit. Ratio est; quia etiam in eo statu debebatur suo domino, et ipsi erat reddenda: unde si furatus es vitulum qui crevit in bovem, eumdemque vendidisti, perdidisti etc. cum non possis restituere bovem, teneris valorem illius bovis restituere, quia etiam quando evasit bos, erat sui domini; detractis tamen expensis, quas dominus fecisset, quousque in bovem evaderet; quod si bove illo usus fuisti, valorem illius usus reddere teneris domino, quia usus rei suæ. Et hoc est verum, etiamsi dominus illum consumpturus erat in statu vituli: quia, ut dixi, etiam posteaquam crevit in bovem, suus erat, eidemque debitus. Debetur autem domino summus valor illius bovis, quia etiam summus ille valor ad ipsum pertinebat, et hoc indubitanter, si certum, aut dubium sit, dominum bovis fuisse illum venditurum eo summo pretio; quia etiam in dubio melior est conditio domini rem suam possidentis, et jus habentis ad summum illum valorem. Immo, juxta probabiliorem, etiamsi dominus illum vendidisset ante summum valorem, puta quadraginta scutorum, sed dum valeret triginta, possessor iniquus tenetur ad quadraginta: quia etiam eo tempore erat domini, eidemque reddendus; cum nullum sit instans, quo licitum sit retinere male possessa: aliter possidens iniquus, reddendo dumtaxat triginta, sicut dominus vendidisset, reportaret utilitatem ex iniquitate sua, quæ utilitas non est meræ industriæ adscribenda, sed est insita rei alienæ. Confirmo: Detur casus, quod fur auferat bovem, dum valet 40., quo tempore dominus certo non erat bovem venditurus, sed dumtaxat dum valiturus erat 30.: satisfaciet ne fur, si dumtaxat restituat 30.? minime gentium, ut omnes affirmant: sed illum restituere obligabunt 40., quia tunc, quando furatus est, tanti valebat: interrogo modo; in quo differt furtum illius bovis eo tempore perpetratum, ab injusta ejusdem bovis detentione eo tempore executa? nihil omnino, docente S. Th. 2. 2. q. 66. a 3. ad 3., quod *detinere id quod alteri debetur, eamdem rationem habet cum acceptione injusta.* Si igitur iniquus raptor bovis valentis 40. non satisfaciat reddendo 20., quamvis dominus dumtaxat pro 20. venditurus fuisset, neque satisfaciet injustus detentor reddendo 20., dum absumit rem valoris 40., quamvis 20. tantum dominus recepturus esset. Itaque non est mensuranda restitutio dumtaxat ex damno, cui dominus subjacet de facto, sed ex damno, quod affertur circa jus certum et verum, quod habet in rebus suis, et cum habuerit verum et certum jus in illa re injuste consumpta, dum plurimi valeret, injuriam passus est, dum eadem in illo statu existente fuit privatus. Si enim ex damno actuali solum mensuranda esset obligatio restituendi, sequeretur, quod illi, cui tu furatus esses mille argenteos, et cui, ob hoc infortunium, statim a Principe totidem dono dati fuere, nil aliud deberes restituere, quippe qui nullum damnum expertus fuerit ex furto tuo; quod quam absurdum sit, nemo non videt. Idcirco non tantum ex damno illato, sed ex jure violato domini in re sua, est restitutio metienda.

* Quæres, quomodo pretium æquivalens refundere possit qui triticum, gemmas, aut similia jam octo abhinc annis furatus est?

Resp. Petrus Colet *tr. de Just. c. 2. sect. 2.* restituendum esse pretium, non supremum, vel infimum, sed medium, quo res venundabantur, cum furto subreptæ sunt. Hoc autem pretium, *subjungit ille*, vel ex publicis registris cognoscetur, si sermo sit de annona; vel ex libris mercatorum, si agatur de gemmis, et similibus. Quod si gemma ab eo, cui surrepta est, ad præsens usque tempus servari debuisset, restituenda est secundum valorem, quem hodie habet, etiamsi forte multo majorem, quam esset tempore ipsius furti; res enim domino suo crescit.

Dubitans de effectu actionis damnificantis ad quid teneatur?

VIII. Qui dubitat, an ex actione sua mala, per se damnum inferente, reapse damnum secutum fuerit, tenetur restituere pro rata dubii, idest tantum, quanti æstimari debet periculum certum subeundi damnum illud; quod judicio prudentum taxari debet, mature perpensis circumstantiis gravitatis damni, et gradus periculi. Ratio est, quia jam est certus de posita actione mala damnificante, et dubius de effectu secuto: si igitur ad nil teneretur, inæqualis esset causa innocentis, de cujus damnificatione reali dubitat, a causa rei, qui certo posuit actionem: nam contra istum militat actio injusta certo posita, contra innocentem autem nil militat. Cur igitur in dubio melior debebit esse conditio ponentis actionem damnificantem, quam innocentis in nullo rei? Quandoquidem si ad nil teneretur qui posuit actionem, toti periculo subderetur innocens amittendi sua, et reus evaderet immunis

ab omni onere. Multo magis quod præsumptio stat contra illum, qui certus est de actione damnificante posita.

Certus de actione posita et de damno secuto, sed dubitat an damnum ex actione processerit, vel aliunde?

IX. Si autem certus esset nedum de actione damnosa posita, sed etiam de damno secuto; dubitaret autem, an damnum secutum fuerit ex actione sua, an potius ab alio eventu accidentali; tunc magis augetur motivum, et debitum redintegrandi, et ut affirmant multi, totum damnum; nam a reg. 45. Jur. in 6. docemur, quod *in obscuris inspiciamus, quod est verosimilius, vel quod plerumque fieri consuevit*: atqui prudenter præsumi potest, damnum secutum fuisse ex actione posita; cum enim certum sit actionem fuisse positam, et damnum fuisse secutum; extat fundamentum prudens judicandi, damnum ex illa actione profluisse; nisi oppositum probetur: plerumque enim ex illa actione constat sequi damnum. Si autem aliqua revera extaret ratio excitans dubium non leve, aliunde potuisse procedere illud damnum, aliquid forte posset remitti illi, qui posuit actionem, at valde modicum: cum præsumptio ut decem sit contra ipsum, et ut unum pro ipso.

§. VII. *De agente aliquid non ex se damnum inferens; ex quo tamen secutum fuit damnum alteri.*

Quando teneatur ad resarciendum qui dicto modo agit?

I. QUI facit actionem, ad quam jus habet, honestam, et sibi utilem, et quamvis sit periculosa damnum afferendi, omnem tamen diligentiam adhibet, quam cauti et prudentes homines adhibere consueverunt; si damnum aliquod inde præter intentionem emergat, ad nihil tenetur; quia utitur jure suo, atque ea diligentia, a natura actionis requisita: Unde lex 193. §. de Reg. jur.: *nemo damnum facit, nisi qui id facit, quod facere jus non habet.* Si autem non adhibuit debitam diligentiam, tunc cum injuste egerit quoad modum, tenebitur de damno. Hinc lex 28. §. ad leg. Aquiliam, decernit, ut qui in itinere foveam parat ad capiendum lupum, teneatur de damno itineranti secuto. Si autem actio fuerit otiosa, inutilis, et multo magis si mala, simulque periculosa damni inferendi, aut ex natura sua, aut ob circumstantias; quamvis adhibeat diligentiam ne damnum sequatur; tenebitur ad damnum, si sequatur; quia injuste egit erga personam damnum passam, quæ habebat jus, ne absque ullo rationabili motivo fieret actio periculosa, qua inferri posset damnum ipsi; tum etiam quia damnum illud reputatur sufficienter voluntarium in actione illa voluntarie posita, cujus periculum perspectum habebat, neque habebat rationabile motivum illam ponendi. Hinc qui de nocte vadit ad furandum scrinium Petro, et transit per ejus fœnile, et fortuito, tametsi adhibita diligentia, incendit fœnile una cum palatio Petri, ad totum damnum tenetur, eo quod Petrus habebat jus, ne quisquam cum faculis suum fœnile ingrederetur absque rationabili motivo, ob incendii periculum. Unde in leg. 30. præfati tit. dicitur: *qui occasionem præstat, damnum fecisse videtur.* Si demum actio tua fuerit mala, vel inutilis, nec ipsi plerumque et ordinarie ullum damnum conjungatur, attamen tu illud intenderis, et actionem eo fine feceris, teneberis de damno, ut patet; quia damnum illud est tibi plene voluntarium, a te intentum, et procuratum actione sufficienter effectiva ejusdem. Et idem dicendum etiamsi damnum actioni illi plerumque conjungi non soleat: tu tamen ex aliqua circumstantia prævideris probabiliter venturum ex actione tua inutili, aut mala, et reapse damnum sequatur; teneberis illud resarcire ob eamdem rationem: quia tibi sufficienter voluntarium in actione illa, qua violasti jus alterius, in eo consistens, ne faceres actionem absque rationabili motivo, ex qua prævideres probabiliter illud damnum inferendum.

Evertitur fundamentum aliter opinantium, et afferuntur casus.

II. Hinc patet, quam ruinosum sit fundamentum aliter opinantium, et regulas hactenus positas impugnantium, atque dicentium, ponentem actiones illas uti jure suo, quod est solemniter falsum, ut allatæ rationes evincunt: non enim est usus juris sui sed enormis abusus, quippe cum non extet in allatis casibus jus actiones illas exercendi, utpote inutiles, aut malas; et proinde irrationabiles, quibus alioquin vel plerumque, vel probabiliter adnectitur periculum inferendi damnum innocenti. Idque confirmatur ab opposito; nam si ex actione tua inutili, aut mala, vel nunquam, vel rarissime adjungatur periculum damni alterius, cum nec debueris, nec potueris prudenter illud prævidere, si fortuito, et omnino per accidens sequatur, non tibi imputatur; quomodo igitur quando vel plerumque, vel probabiliter natum est sequi, et multo magis si prævisum posse sequi, quomodo tibi æqualiter imputandum non erit? Hinc si fœmina seducat hominem ad secum peccandum, ipsumque expectet in cubiculo remotiore et profundiore totius palatii, et homo ille scalas marmoreas descendens, dilabatur, et sibi crura frangantur, ita ut per plures menses inhabilis ad lucrandum reddatur, excusatur mulier impudica a redintegrando hoc damno, quippe quod prævideri non potuit ex seductione sua secuturum: ad differentiam illius, quæ consistens in altiori palatii cubiculo suggereret homini illi seducto, ut de nocte scalis portatilibus inter se conjunctis forinsecus reperet usque ad fenestram illius; et hæc, ejus suasu ille agens, dilaberetur, et dicto infortunio subjaceret: fœmina profecto teneretur de damno; quippe quæ prævidere debebat malum illud probabiliter aventurum.

Casus resolvitur.

Casus alter.

III. Hinc, qui suo exemplo probabiliter animadvertit etiam alios excitandos ad damnum alteri inferendum, tenetur ad resarciendum etiam pro illo damno, si reipsa inferatur, et alii resarcire recusent; quia dans exemplum cum prævisione hujusmodi probabilis periculi, violavit jus proximi damnum passi, quod erat, ne quisquam aliquo injusto modo provocaret alterum ad sibi damnum inferendum; id autem fecit, qui prævidit suo exemplo alios probabiliter inducendos ad simile damnum, nam exemplum illud fuit actio injusta, et modus injustus, unde alii reapse excitati fuerunt ad damnum inferendum. Propterea etiam hic valet documentum legis relatum: *Qui occasionem præstat, damnum fecisse videtur.*

Casu alter.

IV. Qui damna a suis famulis, aut feris, puta urso, cane feroci etc., ob sui negligentiam in illis castigandis custodiendis etc. fieri non curavit; tenetur ad redintegrationem, juxta omnes; quia omisit in aliorum perniciem id, ad quod stricto jure tenebatur. Si autem revera absque omni sua negligentia damnum secutum fuit, in foro conscientiæ

ad nihil tenetur; quia nequit verificari ullus illius influxus in damnum illud. Dixi in foro conscientiæ, quia in jure civili in Institutis ff. et in Codic. de Noxalib. actionib. jubetur, ut pro damno illato, quamvis absque culpa domini, tradatur mancipium, vel animal, quod damnum intulit. Et Jure Can. c. ult. de injuriis idem statuitur; et insuper additur confirmatio asserti nostri: *Quod si animalia tun nocuisse proponas, nihilominus ad satisfactionem teneris, nisi ea dando passis damnum, velis liberare teipsum: quod tamen ad liberationem non proficit, si fera animalia, vel quæ consueverunt nocere, fuissent: et quum debueras, non curasti diligentiam adhibere.*

§. VIII. *De Obligationibus impedientium alios a consecutione bonorum temporalium.*

Qualiter præfatus impediens teneatur ad restitutionem? I. QUI quovis modo, etiam solis precibus, impedit, et est causa, ne aliquis consequatur bonum temporale, ad quod habet jus sive in re, sive ad rem, tenetur ad totum damnum restituendum, juxta omnes; quia injuste violat jus proximi: et si quidem habebat jus in re, tenetur ad omnia damna eidem secuta: si autem habebat jus duntaxat ad rem, impediens tenebitur pro quanto jus illud prudenter æstimari potest. Impediens alterum, ne utatur jure suo, puta locando domum, suscipiendo opificium lucrosum etc., si ipse immediate impediens utatur solis et meris precibus absque ulla vel minima vi, fraude etc., et proximus desistat omnino libere, ad nihil tenetur, ut patet, quia ipsi non infert injuriam. Si autem preces fiant per tertiam personam valentem incutere metum, ita ut alter omnino libere non assentiatur, et desistat; ipse inducens rogantem, deinde in hujus defectu, ipse rogans tenetur ad compensationem; quia utitur modis injustis, et voluntatem liberam violantibus, et multo magis si minis, fraudibus etc. utantur. Unde ad rem S. Th. 2. 2. q. 62. a. 2. ad 4. *Aliquis potest impedire aliquem, ne habeat præbendam,.... injuste, puta si intendat ejus nocumentum, quem impedit propter odium, et vindictam, aut aliquid hujusmodi. Et tune si impedit, ne præbenda detur digno, consulens, quod non detur, antequam sit firmatum, quod ei detur; tenetur quidem ad aliquam recompensationem, pensatis conditionibus personarum, et negotii, secundum arbitrium Sapientis, non tamen tenetur ad æquale: quin illam nondum fuerat adeptus, et poterat multipliciter impediri. Si vero jam firmatum sit quod alicui detur præbenda, et aliquis propter indebitam causam procuret, quod revocetur, idem est ac si jam habitam auferret; et ideo tenetur ad restitutionem æqualis, tamen secundum suam facultatem.* Similia habet in a. 4. *Si damnificet aliquem impediendo, ne adipiscatur quod erat in via habendi, tale damnum non oportet recompensari ex æquo, quia minus est habere aliquid in virtute... tenetur tamen aliquam recompensationem facere, secundum conditionem personarum, et negotiorum.* Vide Comment. Cajet. in utrumque locum.

Utens modis injustis. II. Impediens fraudibus, minis, detractionibus, mendaciis, aliisque modis injustis alterum a consequendo bono sibi vel juste, vel gratuito conferendo, tenetur ad restitutionem pro quanto apud prudentes æstimabitur spes illius boni consequendi; quia quamvis bonum ipsi conferendum esset gratuitum, et nullum jus ad ipsum haberet: habebat tamen jus, ne modis injustis impediretur ab illo consequendo. Aliud esset, si ad bonum aliquod alter nullum habeat jus, quia gratuito donandum, et nullius adhibitis modis injustis volens donare diverteretur a proposito solis precibus tuis moderatis, quamvis ex odio contra alterum profectis; quia tunc eum nullius violares jus; non illius qui ad illam rem nullum habet, neque volentis donare, quia non deciperetur; non violares justitiam, et ideo ad restitutionem non tenereris: peccares tamen graviter contra charitatem, si ex odio supplicares; et nullo peccato, si illum rogares ut potius alteri magis benemerenti, aut indigenti donaret.

Impediens dignum a consequendo officio qualiter peccet? III. Impediens personam dignam a consequendo officio sive Clericali sive laicali, quamvis sine ullo artificio injusto, ut conferatur consanguineo, aut amico indigno, aut inepto, peccat graviter contra justitiam debitam Ecclesiæ, aut Reipublicæ, et tenetur ad compensationem omnium damnorum ex administratione inepti illis resultantium; quia tam Ecclesia, quam Respublica habent jus, ne ministeria sua dentur ineptis. Immo ad id teneretur impediens etiam in casu, quo impediret, ne notabiliter dignior promoveretur, quamvis procuraret pro digno. Et circa hæc videas a nobis tradita in c. 3. de Just. §. 1. n. 5. 6. quin hic repetantur.

Casus specialis. IV. Petrus per famulum suum mittit epistolam Paulo, inculcans famulo, ut sine cunctatione epistolam eidem tradat; in qua se illi commendat, ut tale officium lucrativum apud Principem procuret. Tu in via obvium habens famulum illum amicum tuum, illum precibus compellis, ut apud te divertat, et cubet, mane traditurus epistolam. Interea Princeps dispensat alteri officium illud, et Paulus impotens redditur ad supplicandum pro Petro. In hoc casu vel sciebas negotium in epistola Petri contentum, vel non: si non sciebas, sed mero amicitiæ affectu famulum retardare feciati precibus tuis; patet, quod ad nihil teneris: si autem sciebas, aut suspicabaris contentum in epistola, et vel ex malevolentia in Petrum, vel ut alter a te Principi commendatus consequeretur officium ante mane venturum dispensandum, famulum retinuisti; certum est, injuriose et injuste egisse contra Petrum, cui erat jus, ne illius famulus modis artificiosis, sibique perniciosis in itinere retardaretur. Similiter injuste egit famulus, qui ex justitia tenebatur obedire domino, qui delationem epistolæ sine cunctatione imposuerat: unde si nesciebas negotium, obligatio tota devolvitur in famulum; si autem sciebas, dividenda, est pro rata inter te, et famulum obligatio restituendi pro valore spei, quam Petrus habebat. Major tamen portio oneris ad te spectabit; quippe qui conscius, vel suspicans de contentis in epistola, seduxisti famulum ignorantem negotium epistolæ.

Casus alter specialis. V. Petrus vult legare Titio tria ducatorum millia, homini jam notorio concubinario, perditæque conscientiæ, qui prudenter prævidetur legatum illud dissipaturus cum meretricibus. Sempronius zelo commotus utitur omni licito artificio, ut Petrum removeat ab hujusmodi legato, eidem suadendo, ut potius in pias causas relinquat impendendum: Petrus antiqua Titii amicitia devinctus removeri non potest: Sempronius, ut illum vincat, revelat crimen verum, sed occultum Titii, sceleris nefandi cum

nepote Petri seducto perpetrati, ut Petrum tandem removeat, commendando illi secretum, quod ipsi revelavit eo mero animo, ut Titii indignitatem perspectam habeat. Huic notitiæ cessit Petrus, et propositum mutavit. Quid igitur de Sempronio? Lessius c. 12. dub. 18. n. 124. et Card. de Lugo disp. 18. sect. 5. n. 92. respondent: Sempronium injuste non egisse revelando Petro crimen illud occultum Titii, quia in dictis circumstantiis videbatur necessaria revelatio ad removendum Petrum a proposito non bono, cum prævideretur certo moraliter, legatum illud in novas Dei offensas, et proximi scandala dissipandum: et quamvis Titius jus haberet, ne crimen illud occultum publicaretur; in datis circumstantiis jus non habebat, ut non revelaretur uni dumtaxat, et sub naturali secreto, ad eum finem, ne multiplicarentur peccata, et Petro nota fieret indignitas illius improbi seductoris sui nepotis.

Casus alter specialis.

VI. Titius novos artium liberalium magister, absque mediis injustis procurat modis civilibus divertere discipulos a Sempronii schola, ut ad suam conveniant; et reapse plures eorum ad suam traxit: ad quid tenetur? Si Titius non sit longe præstantior in docendo, quam sit Sempronius, peccat contra justitiam respecto Sempronii; quia cum non sit doctrinæ longe majoris, sed aut circiter æqualis, aut forte inferioris, injuste lædit illius famam, inducendo scholares, ut se eidem præferant; nec non illius justum lucrum, circa quod quoddam jus in re habebat, ne sibi tolleretur, ob æqualem, aut inferiorem alterius magistri idoneitatem. Unde Cajet. in Summ. v. Magistrorum peccata, dicit: 5. peccant Magistri deviando scholasticos auditores ab aliis doctoribus in damnum ipsorum auditorum, et injuriam doctoris; et hoc esset mortale si sic fieret. Hæc Eminentissimus ille. Si autem Titius reapse esset longe præstantior, et nulla arte injusta uteretur, videtur non peccare: quia neque injuriam faceret Sempronio, ob ipsius idoneitatem longe inferiorem sua: neque discipulis longe melius instituendis. Verum quia in hoc casu multa sunt consideranda, et quia est casus exemplaris aliorum; idcirco audiendum puto S. Antonin., qui p. 2. tit. 2. c. 2. §. 1. ex Joan. de Rupella, hæc profert:

Resolutio S. Antonini.

„ Patet, quid dicendum sit de his, qui scholares retrahunt, et subtrahunt doctoribus, cum quibus audiunt: quia aut hoc faciunt in odium doctorum, vel volentes sibi providere, vel aliis providere, vel volentes scholaribus providere. Si primo modo; aut subtrahit scholarem, qui jam intrabat scholas, et tunc tenetur doctori ad restitutionem scholaris, sive salarii, et honoris sibi subtracti: si etiam doctor, cui talis subtrahitur, sit melior quam ille, cui eum procurat, tenetur tali pro quanto utilitatem scientiæ sibi subtraxit. Si autem nondum scholas intravit, sed intrare disponebat, non tantum tenetur, licet obligetur scholarem inducere, ut redeat ad primum. Si autem hoc facit volendo sibi providere; puta, est doctor, et vult sibi de scholaribus providere; si hoc sine fraude facit, et scholaris nondum se dederat alicui doctori, non credo eum in aliquo obligari; cum cuilibet sit licitum modo licito et debito procurare utilitatem suam; aliter, non credo sibi licere. Si autem hoc facit, volens alii providere, sicut quando scholaris alicujus doctoris subtrahere conatur scholares aliis doctoribus, ut intrent cum doctore suo, in hoc solum honorem, et utilitatem sui doctoris intendens, si subtrahat jam intrantem cum alio doctore, credo ipsum obligari: nisi forte illius doctoris cui subtrahit eum insufficientia, et scholaris aliqua specialis cura, quæ sibi tenetur, excuset. Si autem retrahat intrare volentem, cum ex hoc nullum jus doctori sit acquisitum, et hoc facit sine fraude, non credo eum doctori in aliquo obligari; obligatur autem scholari, si eum retrahat, ne audiat meliorem. Si autem hoc faciat, utilitati scholaris volens consulere, et super hoc, a scholari requisitus, consulit quod audiat alium doctorem meliorem, bene facit: et dicta in his casibus, sunt cæteris paribus intelligenda. “ Hæc S. Archiepisc. ex laudato Jo. Ex hac resolutione, quam exemplarem vocavi, inferas, quid respondendum sit in similibus casibus, de Advocatis, Procuratoribus, Medicis, Artificibus, Mercatoribus etc. immo et Concionatoribus; qui abducunt alienos clientes, infirmos, eosque qui ab alio emere solent merces, volgo *avventori* etc., ut sibi majora lucra et utilitates temporales procurent.

§. IX. *De mora in restituendo.*

De mora possessionis male fidei jam dictum in §. 6.

I. JAm de mora, orta sive ex voluntate, sive ex impotentia, injuste accipientis aliena, patet ex dictis in §. 6., ipsum teneri ad omnia damna ex injusta acceptione proximo secuta; quia ipse injuste accipiens est causa realis illorum damnorum, et suæ impotentiæ, quæ non valet ipsum excusare, quippe quæ volita fuit in causa culpabili.

Mora debitoris ex contractu.

II. Debitor ex contractu, vel quasi contractu, tenetur solvere, elapso termino constituto, quamvis non moneatur a creditore. Ratio est manifesta; quia tunc incipit retinere alienum contra voluntatem domini. Si vero nullus terminus fuerit constitutus, et silentium creditoris moraliter certo procedat ex tacita concessione dilationis, non erit judicandum lethale, si debitor differat: si vero prudens suspicio sit, creditoris silentium proficisci ex quodam metu; ita ut dilatio non sit omnino voluntaria; tunc dilatio notabilis potest esse mortalis, utpote retentio rei alienæ invito domino.

Quando mora est causa, ut creditor accipiat sub usuris, quid dicendum?

III. Si creditor, eo quod debitor distulerit solutionem, compellatur accipere pecuniam sub usuris, non est dubitandum, quod si de hoc præmonitus fuerit a creditore, et adhuc non solverit, teneatur solvere usuras illas, quarum illius mora est causa. Si autem non fuerit præmonitus ex negligentia creditoris, durum est obstringere debitorem ad illas solvendas; si enim præmonitus fuisset, probabilissime aliquod medium invenisset solvendi debitum, ne sua mora magis augeretur; unde videretur posse juste conqueri contra creditorem, qui non præmonuit illum, ut se subtrahere posset ab hoc novo onere solvendi usuras. Si demum creditor non monuit, prudenti timore retractus, ob indolem difficilem, indignantem, præcipitem debitoris, ne alicui injuriæ se exponeret sine fructu; tenebitur procul dubio debitor ad usuras, tum quia tenebatur solvere tempore constituto, vel ad primam creditoris petitionem; tum etiam quia sua indoles iracunda, et offendens prohibuit, ne præmoneretur a creditore, qui non debet pati damnum usurarum ob defectum suæ pecuniæ, quam hic debitor statuto tempore, vel primo petitus, solvere tenebatur.

IV. Quando mora non fuit culpabilis, atque na-

Quando mora ex oblivione non fuit culpabilis, quid dicendum?

ta ex mora inculpabili oblivione, neque in contractu conventum fuerit, quod teneatur ad interesse etiam pro mora inculpabili, communior docet, quod non teneatur ad damna; quia non invenitur radix hujus obligationis; non retentio, eo quod sit inculpabilis; non contractus solvendi, qui non extat; quid igitur? et propterea, qui habet commodato v. gr. annulum valoris centum aureorum ad triennium; et tam dominus, elapso eo termino obliviscatur petere, quam commodatarius reddere, immo dominus quærens annulum inter sua mobilia pretiosa, nec inveniens, neque memor se alteri commodasse, totidem aureos expendit, ut annulum consimilem habeat; deinde commodatarius quadam die inter sua pretiosa invenit annulum, quem commodanti resignat, veniam petens oblivionis suæ; quis unquam dicet, teneri hunc commodatarium ad erogandum centum aureos, quos commodans non expendisset? non ego.

Quando mora oritur ex impotentia.

V. Si debitor ex contractu, antequam elabatur tempus solutioni constitutum, ex sua culpa incidat in impotentiam, judicandus videtur debitor ex delicto; quia neque debebat ante terminum solutioni præfixum in impotentiam se conjicere, ne redderetur impotens ad solvendum; neque differre debebat post elapsum tempus, sed statim solvere. Proinde impotentia superveniens, cum inveniat illum in mora culpabili, constituit reum ex delicto, et per consequens omnium damnorum creditori resultantium. Si autem in impotentiam incidat absque ulla sua culpa, antequam elabatur terminus solutioni præfixus, quo termino adveniente, adhuc perseverat in impotentia; non videtur obligandus ad supplenda lucra cessantia, vel damna emergentia creditori; quia horum nullo modo est reus, utpote ex nulla culpa effectus impotens, ut supponitur. Esset tamen rationabile, ut si debitor a Deo restituatur in bonis, ita ut posset nedum sortem dare, verum etiam damna creditoris reparare, id ageret. Dixi rationabile; nam etiam justum et debitum non sine fundamento affirmari posset, eo quod præcipue in contractu mutui id implicite subintelligi asseritur, nempe ut debitor, etiam inculpabiliter morosus, teneatur ad damna ex dilatione solutionis creditori necessario secuta.

§. X. *De acceptis ob motivum peccaminosum.*

Accepta ad peccatum patrandum antequam patretur sunt restituenda.

I. ACcept[illegible] ob perpetrando peccato, antequam perpetretur, restituenda sunt, et desistendum ab opere malo; quia ex vi nullius contractus induci valet obligatio ad perpetrandum peccatum: proinde dare, et accipere cum pacto ad committendum peccatum, nulla sunt, et pactum irritum.

Recepta in mercedem post patratum delictum retineri possunt.

II. Nisi lex accipientem inhabilem reddat ad retinendum, data pro peccato jam patrato (quemadmodum extat lex vetans, ne simoniace accepta possint retineri, ut diximus in tr. 4. c. 13. §. 15.) possunt retineri. Ita S. Th. in 4. d. 15. q. 2. a. 4. q. 2., quem sequuntur plurimi Theologi. *Si lex prohibeat actum, ex quo quis lucratur, sed non lucrum, supposito actu; tunc quamvis acquirendo tali actu contra legem fecerit, tamen tenendo, contra legem non facit: et ideo hæc retineri possunt.* Ratio est, quia promissio de solutione pretii valet, dummodo consideretur facta ex suppositione positæ conditionis, alioquin pretio æstimabilis. Idem repetit S. D. 2. 2. q. 62. a. 5. ad 2. loquens de meretrice. *Aliquis dupliciter dat illicite; uno modo quia ipsa datio est illicita, et contra legem, sicut patet in eo, qui simoniace aliquid dedit, unde non debet ei restitutio fieri de his: et quia is, qui accepit, contra legem accepit, non debet sibi retinere, sed debet in pios usus convertere. Alio modo aliquis illicite dat, licet ipsa datio non sit illicita, sicut cum quis dat meretrici propter fornicationem, unde et mulier potest sibi retinere quod datum est: sed si superflue ad fraudem, vel dolum extorsisset, tenetur eidem restituere.* Hæ autem fraudes, et hic dolus esset, si se fingeret honestam aut virginem, cum talis non esset; aut si abutens insano amore sui amasii, artificiis, et fictis indignationibus excogitandis studeret, ut ab illo infelici notabiles summas extorqueret, et in his casibus restituere tenetur, quod scorti consuetam mercedem excedere judicatur. Et ne putes S. D. id tantummodo concedere meretrici, et non aliis, jam audisti eum in primo textu allato generaliter loquutum: ubi affert exemplum dicendo: *Sicut cum quis lenocinio, vel meretricio lucratur*; profecto si aliquod peccatum esset lucro acquisito privandum, deberet esse lenocinium, et tamen S. D. concedit lenoni retinere. Et 2. 2. q. 87. a. 2. ad 2. repetit: *Quædam dicuntur male acquisita, quia acquiruntur ex turpi causa, sicut de meretricio, histrionatu, et aliis hujusmodi, quæ non tenetur restituere.* Si igitur, ut tu putas, solum meretricium excusaret; cur addit lenocinium, histrionatum, immo et alia hujusmodi? igitur universalis est illius assertio; exceptis dumtaxat illis, quæ speciali lege acquiri prohibentur.

Mulier donis illecta ab amasio ignoto an restituere debeat?

III. Mulier honesta varia dona etiam pretiosa videt sibi fieri ab amico suo et totius familiæ, quæ recipit in signum honestæ amicitiæ, quin suspicetur quidquam inhonesti in illius corde cubare; temporis progressu animadvertit ex quibusdam signis, amicum illum dona exhibere, ut eam primo alliciat, et tandem trahat ad illicita secum perpetranda. Statim ac id animadvertit, tenetur procul dubio non amplius dona recipere, ne illius impudico amori cooperetur; immo ut omnem spem ab illius mente extirpet, obtinendi ab ipsa, quod non licet; recepta, si extent, et possit absque illius indirecta diffamatione apud maritum, vel domesticos, tenetur restituere; quia si dum restituere potest non restituat, non agit quantum in ipsa est, ut omnem ab illius animo spem tollat, consequendi aliquando, quod optat.

Ex justitia debetur merces post commissum delictum, pacta antequam committeretur.

IV. Qui peccatum patravit ob pactam mercedem, ita ei merces debetur, ut peccet lethaliter, si sit de re notabili, qui illam dare non vult, eique semper debitum remanet redintegrandi; ita cum Cajet. 2. 2. q. 23. a. 7. et Soto l. 4. de Just. q. 7. a. 1. communior et rationabilior; et fundatur in doctrina S. Th. supracit. Quia nisi lex positiva hominem inhabilem reddat ad recipiendum, ut contingit in Simonia, et supra indicavimus; standum est juri naturali: atqui dare mercedem post patratum delictum, non est actio mala; ergo jure naturali erit adimplenda: cum ad eam adimplendam promittens se obstrinxerit, posita patratione peccati. Confirmatur exemplo insolubili: qui cum vidua non meretrice rem vult habere, eamdemque inducit, promittendo ei matrimonium, cum sit paris conditionis, neque aliud obstet; tenetur in conscientia, post rem

habitam, illam ducere: ergo similiter qui mercedem promisit illi viduæ, ut tale peccatum faciat; si fiat, tenebatur ad mercedem pactam; non enim est major ratio, cur ad matrimonium promissum teneatur, et non ad pactam mercedem. Et similiter de quacumque alia mercede, quæ licite dari possit, post patratum delictum.

Quando promissio est prodiga, est ad justos limites restringenda.

V. Quando promissio pro patrando delicto est prodiga, ita ut post delictum commissum exequi non possit absque peccato saltem veniali; probabilior Soti, et Bannez, quibus alii plures adhærent, docet quod non sit exequenda quoad excessum mercedis justæ, et prudentum judicio debitæ: quia quod sine peccato fieri non potest, omnino faciendum non est. Neque opponas eum Card. de Lugo contrarium sustinente, quod promissio matrimonii facta a viro nobili puellæ virgini plebejæ, ut permittat se ab eo deflorari, quamvis prodiga, licite executioni mandatur. Respondetur enim, negando esse prodigam; quia honestas virginis, et cujuvis alterius pudicæ fœminæ apud cordatos viros pluris æstimatur, omnibus mere temporalibus, cum sit bonum altioris ordinis, sicuti esset prodiga si fieret publico scorto cunctis abominabili; et esset nulla.

Communior sane inter Theologos sententia est, perpetrato opere illicito (ut homicidio, sacrilegio, maleficio, fornicatione etc.) de quo patrando initus contractus erat, vel promissio facta, attento jure naturæ teneri promittentem promissum servare, pactumque pretium solvere, quemadmodum Auctor asserit. Non desunt tamen, et quidem non infimæ notæ DD. plures, qui oppositum sentiant, verioremque existiment opinionem, quæ sustinet, promissiones omnes ob causam ex se turpem, esse penitus irritas et nullas, nulloque modo ex se obligatorias etiam post patratum opus turpe. Inter cæteros opinionem hanc amplectuntur atque propugnant P. Paulus Comitol; *L.* 3. *q.* 5. et Henricus a S. Ignatio *L.* 9. *c.* 42., quibus postea adstipulati sunt Continuator *Prael. Theol.* Honorati Tournely *p.* 3. *de Rest. sect.* 4., et Auctor Collat. Parisiens. T. 4. Plura adferunt ipsi ad eam evincendam argumenta, et insuper quæ contrariæ sententiæ Patroni objectant, enervant, atque contundunt. Præsertim vero ad exemplum desumptum ex sponsalibus initis cum muliere ea conditione, si sui corporis copiam fecerit, quæ valida sunt, et obligant in conscientia, quod Auctor ad assertionem suam confirmandam in medium adducit, quodque insolubile appellat, respondet laudatus Comitolus: » istas omnes pactiones ratas in Ecclesia haberi non ex vi pactionum (nam apud alias nationes ratæ minime essent), sed ex ipsius Ecclesiæ constitutione, quæ matrimonio, et sponsalibus favens turpes conditiones perinde interpretatur, ac si non essent adhibitæ. Immo totum hoc argumentum, *subjungit*; nostram causam confirmat. Nam Ecclesia ut rati sint illi contractus, submovet turpitudinem conditionum; et quasi pure contractum sit, ita judicari vult. « Quam responsionem firmat hac præceptione Durandi in 3. *Sent. dist.* 39. *q.* 4. *In promissionibus, obligationibus, legatis, contractibus, quæ sunt hominis ad hominem, jura possunt ponere vel tollere obligationem in poenam delinquentis, et in favorem innocentis, seu in favorem status, contractus. Ita conditio impossibilis, vel inhonesta, quæ non est contra bona matrimonii, habetur pro non adjecta*: ult. cap. de cond. appos.; *et in legatis conditio mala habetur pro non adjecta.*

Gravem hanc, et valde litigiosam difficultatem dispiciendam suscipit et P. Daniel Concina *T.* 7. *l.* 2. *de Just. et Jure, Diss.* 2. Et in primis *cap.* 10. utriusque partis argumenta ob oculos ponit, et speciatim quæ Comitolus pro sua probanda ac tuenda sententia in medium promit. Postea vero *cap. seq.* 11. sic mentem suam aperit: « Hactenus, inquit, quæ docet P. Comitolus, paucis adjectis, et paucis demptis, recensui. Nunc quæ sentio ipse, paucis expono. Omnis conventio, pactio, promissum pro actione natura sua turpi et scelesta (ut sunt homicidia furta, falsa testimonia etc.) patranda, jure naturæ, demptis legibus positivis, quæque ante factum juxta omnes illicita et invalida sunt, talia quoque reputari etiam post factum debent. Argumenta, quæ pro hac confirmanda sententia capite superiore ex P. Comitolo retuli, adeo mihi luculentia sunt, et ineluctabilia; ut nulla eludi tergiversatione queant. Rationes quæ in oppositum obtruduntur, ut ego quidem arbitror, nullam vim habent etc. »

Deinde progreditur ad decidendum, num turpe lucrum restituendum sit. Et primum fatetur, communem sententiam defendere quæstum meretricium non esse restitutioni obnoxium, nisi sit immoderatus, aut fraude, dolore quæsitus, aut ab illis solutus, qui dominii vim non habent. Et hanc etiam esse censet doctrinam S. Th., qui 2. 2. *q.* 62. *a.* 5. *ad* 2 ait: *Alio modo aliquis illicite dat, licet ipsa datio non sit illicita; sicut cum quis dat meretrici post fornicationem. Unde et mulier potest sibi retinere quod ei datum est.* His relatis verbis, aliisque citatis locis, in quibus S. D. similia habet, duo animadvertit. Unum est, semper S. D. dum de turpi lucro loquitur, exemplum subjicere quæstus meretricii, nullibi vero asserere ex alio turpi flagitio quæsitum lucrum a restitutionis onere liberum esse; in hoc tamen hallucinatur ipse, ut liquido constat ex iis quæ tradit Auctor *n.* 2. Alterum est, nullibi explicare jus, vi cujus hoc lucrum meretricium debeatur, sed solum docere, quod *datio non sit illicita*, atque adeo neque acceptio.

Tandem, his animadversis, decernit, meretricem posse repetere, et retinere hoc pretium, non ob suum in flagitium consensum, non ob voluptatem, non propter periculum aliquod, non denique, quod sui corporis copiam locare queat, non ob aliquam stipulationem, vi legis naturalis obligantem; sed quia leges ob majora vitanda mala, scorta permittentes, hac mulcta puniunt scortatores, ut mercedem solvant. Qua siquidem ratione permittunt scorta, eadem plectere hac mulcta scortatores jure valent, ut in pœnam patrati sceleris solvant scorto mercedem.

Utcumque tamen res se se habeat, quoad praxim, ut monet P. Paul. Gabriel Antoine *Tr. de Just. et Jur. c.* 3. *q.* 14. *resp.* 3., in pœnitentiam imponenda est a Confessario obligatio dandi pauperibus vel piis causis accepta pro quovis opere malo patrato, si accipiens non indigeat; tum quia peccatum est tali pœna dignum; tum ne lucrum ex peccato reportet, et sic ad peccatum affectum retineat, et ad illud iterandum alliciatur.

§. XI. *De receptis pro actione alioquin ex debito præstanda.*

Recepta ad opus debitum sunt restituenda.

I. QUI recipit aliquid pretio æstimabile, non omnino spontanee, voluntarie, et libere datum pro actione, quam ex justitia præstare tenetur, debet

quod recipit indubitanter restituere, juxta communem; quia vendit, quod jam suum non est, et ex justitia præstare tenetur; et idem omnino est, ac si venderet Petro equum, quem alioquin tenetur dare Petro. Addo, quod qui dat, ut illam actionem obtineat, dat non omnino voluntarie et libere; dat enim ad redimendam vexationem sibi injuste factam. Propterea, væ illis ministris, qui solvendi publicis ratiociniis a Principe destinantur, quique aviditate lucrandi strenam, italice *mancia*, diu fatigant illos, qui accedunt ad exigendas pecunias sibi debitas; quibus statim suo ordine ab ipsis essent numerandæ, et nihilominus se urgentibus curis distrahi fingunt, aliisque dolosis artibus utuntur, ut differant solutionem, et exinde compelluntur creditores ad erogandam strenam, ut expediantur: væ, inquam, hujusmodi ministris, qui iniquis raptoribus accensendi sunt, vendentes hoc modo creditori eam diligentiam et sollicitudinem, quam ex debito officii sui debent eidem! Idemque dicas de strena recepta a tertia persona, ut diligenter persolvas quod jam persolvere teneris illi, pro quo strena datur; quia semper præsumi prudenter potest strenam esse involuntarie datam, et quadam coactione morali. Dices, quomodo prudenter præsumi poterit, strenam vere esse omnino liberaliter datam? Resp. si tu, nullo artificio adhibito, prompte facias, quod agere teneris, et nihilominus strena detur ab opulento donatore; si dans strenam, etiam in aliis casibus ex liberali indole soleat strenam dare, absque ulla recipientis insinuatione; in his circumstantiis præsumi posse videtur, quod omnino voluntarie detur. Quod si detur antequam quidquam opereris, aut dubites, an plene voluntarie detur; debes te declarare paratum, etiam sine strena, ad prompte agendum quod teneris, ut danti innotescat, te nihil omnino exigere ad perficienda, quæ debes.

Etiam accepta pro actione debita titulo charitatis sunt restituenda.

II. Accepta pro actione, quæ motivo charitatis, aut alterius virtutis est exequenda, si in illius executione nullus labor, aut sumptus, nullumve periculum intervenire debet, juxta probabiliorem sunt restituenda. Ratio est, tum quia hujusmodi opera non sunt pretio æstimabilia, utpote altioris et omnino diversi ordinis a quovis pretio temporali erogato vel erogando. Tum etiam quia sunt debita, et quamvis non titulo justitiæ, titulo tamen alterius virtutis, charitatis præcipue, unde injuste venditur, quod jam quis præstare tenetur. Tum denique, quia prudenter præsumendum est, non omnino voluntarie dari, dum is qui dat, scit actionem illam deberi. Consulto dixi, si in illius executione nullus labor etc., quia si quidquam indicatorum interveniant, quidam dicunt, data posse retineri, quin peccetur contra justitiam: quandoquidem recipiantur in compensatione laboris, sumptus, periculi temporalis impensi etc.; peccat tamen recipiens contra charitatem, eo quod actio erat sine ulla mercede præstanda: nisi tamen ex conjecturis supra indicatis constet certissime dari omnino voluntarie: unde videns in domo Petri jam dormientis incendium inchoari, et pergens ad illum excitandum, ut surgens incendium præveniat, nil potest recipere ob hoc monitum datum, ad quod dandum stricte tenebatur lege charitatis etc.; nisi ut dixi, constet omnino liberaliter dari ob gratitudinem.

☞ Accepta pro actione, quæ motivo charitatis, aut alterius virtutis est exequenda, si in illius executione nullus labor, aut sumptus, nullumve periculum interveniat, juxta probabiliorem sunt restituenda, si constet, vel saltem dubium sit, eum qui quidquam dedit pro hujusmodi actione, illud dedisse animo solvendi pretium pro ipsa. Ratio est, ut optime ait Auctor, tum quia hujusmodi opera non sunt pretio æstimabilia, utpote altioris, et omnino diversi ordinis a quovis pretio temporali erogato, vel erogando; tum etiam quia sunt debita, et quamvis non titulo justitiæ, titulo tamen alterius virtutis, charitatis præcipue, unde injuste venditur, quod jam quis præstare tenetur. At quia præsumi plerumque potest, eum, qui quidquam post ejusmodi actionem, nullo præcedente pacto patratam, dat, eum omnino voluntarie, et in signum gratitudinis pro beneficio recepto, licet aliss ex charitate debito, tribuere; hinc putamus, eum, qui aliquid hoc modo recipit, ad restitutionem minime teneri. Quare qui marsupium e. g. auro plenum abs se inventum domino restituerit, si aliquos aureos ab eo sponte oblatos acceperit, retinere salva conscientia poterit, etsi alias marsupium gratis, et quidem ex obligatione justitiæ, restituere debuisset. Multo vero magis poterit recipere et retinere, si in præstanda actione alias debita peculiarem aliquem laborem, aut periculum aliquod subire debuisset. Quod si vero aliquam præstitisset actionem in beneficium alterius, ad quam præstandam cum tam gravi incommodo, periculo, ac etiam expensa, nulla ex virtute obligatus erat; hic non solum recipere pro eo aliquid posset sponte oblatum, illudque retinere, sed etiam petere posset, et aliquatenus exigere, eo quod utilem operam ei impendisset, quam illi nullo modo debebat: immo hic aliquatenus ex justitia illius laborem compensare, saltem ipsius expensas reparare teneretur. Hæc doctrinam ab Auctore *n. præc.* traditam illustrant.

Accepta pro actione utili soli accipienti.

III. Accepta pro actione, aut omissione cedente in solum commodum accipientis, vel ad Dei cultum, possunt retineri; quia tali modo donata non est locus suspicandi, fuisse donata non omnino libere, cum nemo consueverit emere ab altero actiones, quæ ipsi soli, a quo emuntur, sint utiles, et non emptori. Unde recipiens eleemosynam, ut audiat Missam, jejunium observet, desistat a peccato aliquo etc. licite retinet; dummodo tamen non intendatur vera, et propria emptio, pariens strictam obligationem, quia esset Simonia realis. Et circa hoc notandum est, quod quando receptio doni efficit, ut actio, alioquin debita, non ponatur secundum substantiam; tunc donum erit restituendum: propterea qui ex voto tenetur offerre duo candelabra centum argenteorum, et id ægre adimpleat, non potest recipere ab amico quinquaginta, ut libentius id præstet, sed restituere tenetur; quia non impleret id, ad quod ex voto obligatur. E contra teneris ex voto jejunare, et cum ægre id facias, genitor tuus, vel amicus donat tibi annulum, ut libentius jejunes; retinere potes, quia in primo casu non poneres totam substantiam rei promissæ, sicut illam ponis in secundo casu.

§. XII. *De Concausis damnorum proximi generatim.*

Recensentur et explicantur Concausæ.

I. NOrem sunt modi cooperandi ad damnum, quos Theologi cum Angel. D. 2. 2. q. 62. a. 7. his duobus exametris comprehendunt. *Jussio, Con-*

silium, Consensus, Palpo, Recursus, Participans, Mutus, non Obstans, non Manifestans. Jussio denotat jubentem, ut damnum inferatur: Consilium denotat consulentem, ut damnum inferatur: Consensus denotat assentientem ad damnum inferendum: Palpo denotat adulatorem confluentem ad damnum inferendum: Recursus denotat receptorem damnificantis, ut talis: Participans denotat scienter participantem in re ablata: Mutus denotat non clamantem, ed clamandum obstrictum, ut damnum impediatur: Non Obstans denotat non resistentem resistentia positiva, ad resistendum obligatum: Non Manifestans denotat non manifestantem damnum illatum, vel damnificantem, dum manifestare tenetur.

* Nota. S. P. Innoc. XI. hanc jure meritoque proscripsit propos. n. 39. *Qui alium movet aut inducit ad inferendum grave damnum tertio, non tenetur ad restitutionem illius damni illati.*

Ad rem hanc vero hoc habet D. Th. *loco supra* ab Auctore cit. *Dicendum,* ait, *quod sicut dictum est,* nempe art. praeced., *ad restitutionem tenetur aliquis non solum ratione rei alienæ, quam accepit, sed etiam ratione injuriosæ acceptionis. Et ideo quicumque est causa injustæ acceptionis, tenetur ad restitutionem. Quod quidem contingit dupliciter, directe scilicet, et indirecte. Directe quidem, quando inducit aliquis alium ad accipiendum. Et hoc quidem tripliciter. Primo quidem modo, movendo ad ipsam acceptionem, quod quidem fit praecipiendo, consulendo, consentiendo expresse, et laudando aliquem quasi strenuum de hoc quod aliena accepit. Alio modo ex parte ipsius accipientis, quia scilicet eum receptat, vel qualitercumque ei auxilium fert. Tertio modo ex parte rei acceptæ, quia scilicet particeps est furti, vel rapinae, vel quasi socius maleficii: indirecte vero, quando aliquis non impedit cum possit, et debeat impedire: vel quia subtrahit praeceptum, sive consilium impediens furtum; vel rapinam; vel quia subtrahit suum auxilium, quo possit obsistere, vel quia occultat post factum.*

Ut restituere teneantur quid requiritur?

II. Ut hi cooperantes teneantur ad restitutionem, sufficit, quod revera damnum ex eorum influxu secutum fuerit, etiamsi, ipsis non influentibus, adhuc damnum secutum fuisset. Ratio primæ partis est, quia ad veram rationem causæ sufficit, ut reapse influxerit in effectum: Ratio secundæ partis, quæ est contra aliquos male docentes, quod, ut extet obligatio restituendi, requiratur, quod nisi adfuisset illa concausa, damnum non fuisset secutum; hoc autem est falsum, cum sufficiat, ut reapse ex malitioso influxu damnum illatum fuerit: quis enim dicat, mihi non imputandum homicidium, furtum etc., in quod influxi, eo quia infallibiliter a Petro patrandum erat post quadrantem horæ? ita similiter si præveniam meo mandato, consilio etc. alterum mandantem, consulentem etc., mihi ut vere influenti imputandum erit damnum secutum.

Illatio notanda.

III. Hinc cum Cajetano, Soto, et aliis infertur, quod dummodo influxus in damnum verificetur, nil refert ad excusandum a restitutione, quod nisi extarent alia motiva, influxus cooperantis non fuisset sufficiens: quia cum nihilominus revera influxerit, onus restituendi subivit. Quis enim dicat, quod si ad trahendum furto magnum lapidem, decem requirantur; nemo illorum singulatim sit dicendus fur, quia nisi adjutus ab aliis novem, furtum sequi non poterat? Quia tamen singuli influxerunt, omnes sunt fures. Ita quis excusabit consiliantem ab influxu, quia nisi aliud etiam extasset motivum occultum in animo furis, consilium sufficienter illum non induxisset; cum tamen verum sit, etiam consilium habuisse influxum, quamvis non totalem, tamen partialem?

Quando cooperans certus est suam actionem effectum non habuisse, aut dubitat, quid agendum?

IV. At difficultas est, an mandans, consulens, suffragium dans, etc. teneantur, quando certissime constaret, nullum omnino influxum se habuisse in damnum secutum? Sed probabilius videtur cum Cajetano in summ. v. *Restitutio* c. 1. §. *consensus,* et Navarro c. 17. n. 21., et aliis, non teneri ad restitutionem, quia revera nullum influxum habuit in damnum. Dixi, quando certissime constet, nullum influxum habuisse; si enim de hoc dubitaret, tunc cum certus sit de sua actione injusta posita, et solum dubitetur de effectu, restitutioni est obnoxius, saltem pro rata dubii, aliter non servaretur æqualitas. Quæ resolutio non contradicit ei, quam posuimus in §. 6. n. 9., in qua diximus, quod teneatur ad totum damnum: ibi enim sermo erat de unico damnum inferente; hic autem loquimur de pluribus simul concurrentibus, quorum unus dubitat an revera influxerit: unde non affertur præjudicium innocenti, etiamsi omnes dubitarent, et pro rata restituerent; nam ex his restitutionibus simul sumptis consurgeret integra compensatio; si tamen alii nollent, teneretur in solidum.

* Ad magis magisque firmandam doctrinam, quam tradit Auctor *n. praec.* juvat afferre verba D. Th., quæ *praecit. n. 7.* habentur: *Non semper,* inquit, *consilium, vel adulatio, vel aliquid hujusmodi est efficax causa rapinæ. Unde tunc solum tenentur consiliator, aut palpo, idest adulator, ad restitutionem, quando probabiliter aestimari potest, quod ex hujusmodi causis fuerit injusta acceptio subsecuta.* Dum igitur certo constat mandantem, consulentem etc. nullum omnino habuisse influxum in damnum secutum, ad restitutionem non tenentur. Si vero certi de sua actione injuste posita, dubitent, an in effectum influxerint; pro rata dubii ad restituendum adstringuntur.

Porro valde probabiliter æstimari potest, ut animadvertit Petrus Colet *t. 2. tr. de Just. c. 3. a. 3. sect. 4.,* consilium, aut mandatum nihil influxisse in damnum alterius, 1. si damnificator neget se alieno consilio motum fuisse; ei enim, si aliunde fidem meretur, in interiori foro credi potest: 2. si homicida, v. g. post consilium datum, inimicum non occiderit, etsi fausta illius occidendi sese obtulerit occasio; sed solum ad facinoris executionem devenerit, ob novas quæ inter utrumque exortæ sunt simultates, seu inimicitias, vel propter vetera odia, quæ ex nova occasione recruduerunt.

Cooperans ad partem, ad eam dumtaxat tenetur.

V. Qui non ad totum damnum, sed ad partem dumtaxat confluit, ad illam tantum tenetur, quia in ea solum damnum intulit: puta, si jam furanti equum, suggerat, ut etiam tollat phaleras, aut jam volenti furari centum, suadeat, ut furetur ducentum, ad centum dumtaxat tenebitur, et ad solas phaleras.

Ad juvans furem sine necessitate.

VI Ex dictis inferas, quod qui alterum adjuvat ad asportandam rem furtivam, quam solus fur asportare sufficeret, quamvis nil ex illa participet, vere influat in furtum, et ad restitutionem teneatur in defectu furis, ob rationem jam adductam,

quia vere influit in furtum, et damnum proximi. Qui volentem certo furari hebdomada ventura, suadet ut furetur hebdomada præsenti, nil participans, tenetur probabilius ad restitutionem, quia accelerat damnum proximi, et quodammodo magis certum efficit: nam dilatio dierum poterat forte impedire furtum, aut ex infirmitate furis, quæ evenire poterat, aut ex mutatione propositi, aut ex alio eventu. Ad differentiam illius, qui, non potens ullo modo removere proximum a damno inferendo, suadet ut saltem differat; quia hic efficit, quod potest, ne damnum inferatur, at dilationem consiliat, cujus beneficio evenire poterit, damnum impeditum iri ab aliquo eventu fortuito. At de his omnibus clarius in seq. §.

Suadens accelerationem, vel dilationem damni.

§. XIII. *De Causis cooperantibus positive ad damnificationem singulatim.*

I. PRima causa positive cooperans est Mandans. Hic si serio revocet mandatum, et revocationis notitia ad mandatarium perveniat; si mandatarius mandatum velit exequi, mandans ad nihil tenetur; quia cum tota ratio agendi esset mandatum, hoc serio retractato, et secure admonito mandatario de retractatione; si damnum sequatur, non est amplius mandatum causa damni, sed malitia volentis damnum inferre. Et idcirco mandans, si mandatarii notitiæ non pervenerit retractatio, tenetur admonere illum, cui damnum inferendum est, ut sibi caveat; quamvis mandans ex hac admonitione subiturus esset æquale damnum; quia in hypothesi quod damnum fuerit illatum, certum est teneri mandantem ad illud in æqualitate compensandum; igitur ad idem tenebitur, quoties agitur de damno illo impediendo, ne sequatur ob sui mandatum. Si autem longe majus damnum subiturus esset (nota bene), rationabilius videtur, quod non teneatur monere; quia etiam pro compensando damno illato, non tenetur qui illud intulit, ad compensationem, si longe majus damnum sit ipsi inevitabile, puta famæ pro adamante: vitæ pro summa notabili pecuniæ; ita neque pro illo impediendo, tenebitur ad subeundum longe majus. Dico longe majus; quia si non de longe majori agatur, sed de modice majori; subeat illud. Si autem revocatio mandati non pervenit ad mandatarium, damnum secutum adscribitur mandanti.

Mandans mandatum revocans ad quid teneatur?

Animadvertendum occurrit; mandantem, non solum adstringi ad resarciendum damnum secutum quod ipse jussit; verum etiam ad illud quod, habita ratione circumstantiarum, prævidere potuit ex mandato suo secuturum. Quamobrem si famulis iracundis præceperit, ut aliquem baculis ict bus insigniter exciperent; tenebitur etiam de morte, licet contra ejus prohibitionem evenerit. Quod si mandatum de se periculosum non erat, et mandatarius præ malitia plus fecerit, quam fuerat sibi imperatum, mandans non tenebitur nisi pro ratione damni, quod mandavit.

Animadvertendum insuper, mandantem, si sit superior mandatarii, teneri ad reparandum damnum, quod evenit ipsi mandatario propter iniqui mandati exsecutionem; puta si vulnus aliquod reportaverit, vel in bonis temporalibus jacturam subierit. Ratio est, tum quia subditus veluti moraliter compellitur a superioris mandato, adeo ut fere invitus agere censeatur; tum etiam qui mandans virtualem videtur cum servo suo contractum inire, quo eum a quocumque, quantum poterit, damno incolumem servet. Diximus *si sit superior mandatarii.* Quippe aliter statuendum juxta non paucos, si mandans non sit superior, sed mandatarium stipendio conduxerit; quandoquidem mandatarius, cui liberum erat, periculo huic non se exponere, omne quod subiit damnum imputare sibi debet, cum volenti et consentienti non fiat injuria.

Animadvertendum demum, nomine mandantis, qui alium movet ad damnum alicui injuste inferendum, non solum intelligi qui mandat *expresse* seu verbis expressis, sed etiam qui mandat *implicite* seu signis et nutibus, aut qui notum facit inferiori, gratum sibi fore, si talem actionem injustam exequatur. Hinc implicite mandant Magnates, cum erumpunt in verba, quæ vindictæ desiderium spirant, ut accidit in Martyrio S. Th. Epis. Cantuariensis. Cum enim Henricus secundus Angliæ Rex sæpius conquereretur, se cum uno Sacerdote pacem in suo regno habere non posse, hac voce confisi nefarii satellites, ut eum interficerent, Cantuariam clam convenerunt, et S. Antistitem vespertinas Horas in templo persolventem aggressi sunt, atque impie trucidarunt. Legatur Petrus Colet *cit. superius sect.* 4. *punct.* 1., ex quo ferme omnia hactenus exhibita deprompta sunt.

Observat etiam P. Antoine *tr. de Just.* c. 4. §. 1. *resp.* 3.; quod insuper tenetur ad restitutionem, qui cognoscit alterum paratum esse nomine suo damnum inferre, si non impediat, cum possit, cohibendo, vel significando, se nullatenus id velle: quis censetur mandasse saltem tacite, aut certe ejus taciturnitas censetur consensus et approbatio. Deinde, *ait*, quisque tenetur ex justitia impedire, ne nomine ipsius, et tanquam aliquid sibi gratum, damnum proximo injuste inferatur.

II. Si sperans, damnum proximo inferendum ratum habitum iri a Petro, illud inferat, et deinde illud manifestans Petro, hic ratum habeat: juxta mihi probabiliorem redintegratio primo spectat ad illum, qui damnum intulit; quia ratihabitio Petri nil omnino influxit in damnum illud, cum fuerit posterior damno jam illato. Sed quia spes ratihabitionis induxit inferentem, sine qua spe damnum non intulisset; propterea in hoc saltem sensu vera debet esse opinio Paludani, et Sylvestri, quod in casu, quo qui damnum intulit redintegrare recuset, teneatur Petrus, qui ratum habuit, redintegrare. Si autem post ratihabitionem, damnum adhuc continuaretur, ad Petrum primo spectaret omnino redintegratio damni continuati.

Damnum offerens sub spe ratihabitionis alterius.

III. Secunda concausa positiva est Consiliator (ad quem reducuntur ab Auctoribus etiam Promittens, et Rogans, ut damnum inferatur). Quando damnum inferendum pendet ex solo consilio; puta quando Rex incerta mente est paratus ad suscipiendum, vel suspendendum bellum, prout sibi a consiliariis inperitis, et piis consilitibur; tunc si isti vel ex malitia, vel ignorantia vincibili errent, onus restituendi super ipsos devolvitur; eo quod ipsi sola sint causa damni per bellum illati.

Damnum illatum quod pendebat ex solo consilio, totum Consilio.

IV. Quando Consiliator serio retractat consilium directum ad inquirendam veritatem, et juret se fuisse deceptum, neque esse verum, quod dixit, vel

Quando retractaverit seria

onsi- lan'is non sat- faciat? afferet motiva veritatem probantia; tunc si consiliatus exequi velit, damnum illatum reparare ad ipsum consiliatum pertinet; quia reapse cessavit omnis prioris consilii influxus. Si autem consilium datum dirigatur ad commodum, et utilitatem percipiendam, Probabilioristæ docent, quod quamvis retractetur consilium, eum adhuc remaneant in mente consiliati motiva, quibus suasus fuit ad agendum, a quibus adducendis abstinere debebat pravus consiliator, quorum efficaciam prævidere debebat; adhuc ad ipsum pertineat onus restituendi: quia damnum sequitur adhuc ex influxu consilii sui, nempe ex efficacia motivorum a suo consilio in animo operantis relicta. Putarem tamen, salvo meliori judicio, aliqualiter temperandam hanc doctrinam, et veram quidem esse in casu, quo consiliator aut dumtaxat serio retractet simpliciter consilium, aut afferat motiva non elidentia motiva ab ipso priori consilio allata; quia tunc verum est, efficacitatem anteriorum motivorum adhuc remanere in animo consiliati, quorum vi inducitur ad damnum inferendum. At quando consiliator seriæ retractioni prioris consilii addit etiam motiva, quæ revera sunt efficaciora anteriorilius, et elidentia vim eorumdem; tunc si consiliatus velit adhuc damnum inferre, non amplius verificatur, quod inferat ex vi motivorum anteriorum, quæ elisa, et convulsa remanere debent a noviter adductis, sed quod inferat ex mera sua pravitate, quæ adoptare vult motiva non amplius subsistentia, et jam inepta ad movendum. Unde si movetur, non revera movetur a vi motivorum anteriorum jam convulsorum, sed ex sua mera malitia, quæ vult vim conferre motivis omni vi reapse spoliatis, et omni influxu privatis: et propterea si influunt, influunt, non ex ipsorum efficacitate, sed ex malitiosa voluntate, quæ vult eis dare vim, quam non habent.

* Excitatur difficultas, an teneatur ad restitutionem qui minus malum consulit ei, qui jam paratus erat ad majus inferendum? Et respondent communiter DD. quod non teneatur, si consulat, ut minus damnum eidem inferatur, cui majus inferandum erat, at minus damnam suadeat animo solum avertandi majoris damni. Quippe per hoc consilium nullum reapse damnum alteri infert; immo majus impediendo, utiliter rem ejus gerit, et tunc proprie, ut scito observat P. Antoine *loc. cit.* §. 2. non consulit damnum, sed potius imminutionem damni, seu evitationem majoris damni. Tenetur vero si consulat alicui, ut minus malum potius inferat Petro, de quo ille non cogitabat, quam Paulo, cui statuerat illud inferre. Quandoquidem in tali casu, ut nemo non videt, est causa injusta damni, cui subjacet Petrus, ipsique injuriam irrogat, eum quilibet innocens jure potiatur, ne damnum sibi inferatur, etiam ad avertendum majus alterius. Et revera Petrus fam jus habet, ut reddatur immunis a minori illo damno, quam Paulus, ut servetur illæsus a majori; nisi damnum Petri sit tam exiguum, ut illud subire ex charitate adstringatur, ad impediendum majus damnum quod Paulo eveniret; tunc namque non est rationabiliter invitus.

Assen- tiens qualis te- neatur? etc. V. Tertia causa positive cooperans ad damnum, est Assentiens, et indicatur ille, cujus assensus est necessarius ad aliquid agendum, aut voce expressus, aut suffragio secreto: puta assensus Principis, Consiliariorum, vocalium in electione, approbantium approbatione confirmante. Videre potes dicta in §. anteriori n. 4.; nam patet, horum quemvis cooperari ad damnum inferendum.

VI. Quarta causa positive cooperans est Palpo, seu laudator in malum, et vituperator in bonum; unde qui animum auget suis laudibus volenti damnum inferre, aut vituperans volentem desistere a vindicta damnosa, a violentiis etc., jam patet, quod influxum habeat in damna illata, et restitutioni subjiciatur. *Palpo quis?*

VII. Quinta causa positive cooperans est Recursus, seu Receptor damnificatoris ut talis, si receptio influat aliquo modo in damnum. Proinde concedere scienter transitum euuti ad furandum, vel illius furta servare, aut occultare; securitatem præbere, ut animosius furetur; defendere furem cognitum talem defensione injusta, aliasque facere similes actiones, palam est esse restitutioni obnoxia, utpote influentia in damnum. Qui vero reciperet furem fugientem a volentibus illum percutere, vulnerare; patet, quod non recipit ut furem, neque ut reddat animosiorem; sed ut proximum, quem præservare intendit, eruat a periculo vitæ. *Recursus quid, et qualiter teneatur?*

An autem licite recipere possit, sine restitutionis onere, fugientem a lictoribus eumdem publica auctoritate insequentibus; quamvis plures affirment; fateor me hærere; tum quia impedio actionem justam Principis publicam securitatem intendentis; tum quia hujusmodi perditi homines quo plura pericula evadunt, eo animosiores ad furandum fieri consueverunt; Ideo nisi ignorantia, et bona fides agentis forte excusaret; ex merito actionis non censeo immunem a restitutione aliorum furtorum subsequentium, in quæ, sua receptione, indirectum influxum habuisse videtur.

* Doctrina, quam tradit Auctor *n. præced.* circa receptatorem furis, qui a Magistratu vel a lictoribus quæritur, videtur habere locum dumtaxat in duobus casibus: 1. nempe si receptator sic eum occultet, ut spem faciat similis in posterum auxilii, et fur eo auxilio fretus iterum postea furetur; tunc namque est causa illius furti subsequentis: 2. si per occultationem illam causa sit, ne fiat a fure restitutio earum rerum, quæ jam fuerunt ab ipso ablatæ. Cæterum si neque det spem refugii in posterum, neque causa sit injustæ detentionis; sed furem a lictoribus quæsitum abscondat, aut fugiendi viam ipsi patefaciat, præcise ut ejus vitam conservet, vel eum a periculo pœnæ temporalis eripiat; actum charitatis exercet; nec potest censeri causa damni, si fur a periculo elapsus ad bona aliena surripienda denuo revertatur; cum tale damnum per accidens solummodo sequatur ex opere charitatis a se patrato, ideoque immunis videtur a restitutione aliorum furtorum subsequentium. Legatur Sylv. *in* 2. *q.* 62. *a.* 7. *De Recursu.*

VIII. Caupones, aliique consimiles, qui admittunt personas ad potandum, prandendum, ludendum etc., si admittant quosdam filiosfamilias, famulos, aliosque, de quibus prudenter suspicari possunt, quod consumunt, ludant, dilapident non sua, sed aliena; incidunt in hanc eonsausam Recursus; tum quia commodum præbent ad aliena insumenda, tum etiam quia illi inde animosiores redduntur ad prosequenda sua furta. Unde restitutioni fiunt obnoxii, tamquam injusti receptatores. *Caupones etc. qualiter incidant in Recursum?*

Participans quis dicatur?

IX. Sexta causa positive cooperans est Participans de re aliena, quod duobus modis evenire potest, nempe vel participando in re ablata, vel in actione auferendi: in re, participando de præda: in actione, si adjuvet ad damnum inferendum, quamvis nil de re participet. Primus participans si ignoranter, et bona fide participet, tenetur juxta regulas datas de possessore bonæ fidei in §. 4.; si participet scienter, tenetur juxta regulas datas de possessore malæ fidei in §. 6.; et multo magis si participet in actione injusta auferendi. Nota, participantibus accenseri auxilium, operam, instrumenta scienter præbentes; explorantes, ne quis superveniat; comitantes damnificatorem ne timeat; item fabriferrarios claves adulterinas conficientes; procuratores usurariorum, conficientes instrumenta usuraria; hujusmodi instrumentorum testes; item vendentes venena illis, quos prudenter timent ejusdem abusuros; et alios consimiles.

Quomodo restituere debent dictae sex causae positivae?

X. Rationabilius dicendum, quod præfatæ sex causæ positivæ teneantur singulæ ad totum damnum, posito quod aliæ nolint restituere pro sua parte. Ita Cajetanus et Sotus, quos Vasquez et alii plures sequuntur. Ratio est, quia quamvis sint materialiter plures, moraliter et prudentum judicio sunt una dumtaxat causa damnificans, unde singulæ ita damnum inferunt, ac si totum a singulis inferatur: eo quod communitas consensionis illas in unam formaliter assurgere facit. Si autem singulæ suum debitum implere velint, singulæ tenebuntur pro rata. Idem dicendum, quando, etsi singulæ non possint totum damnum afferre, singulæ tamen sunt necessariæ, ut damnum inferatur; itaut, una deficiente, damnum inferri non possit. Exemplum fuit superius datum de quinque necessariis ad asportandum lapidem multi valoris, quorum aliquis eorum si desit, lapis asportari non potest: tunc, ut patet, singuli impendendo suam operam, sunt causa totius damni, si enim alteruter eorum suam operam subtraxisset, damnum illatum non fuisset; et ideirco, cæteris nolentibus restituere pro sua rata, singuli tenentur ad totum. Idem dicas de concurrentibus suo suffragio ad injustam promotionem, in qua si votum alicujus eorum defuisset, electio secuta non esset; et idem de consiliatore, sine cujus consilio damnum suspenderetur. Secus dicendum, si absque suo consilio damnum certo fieret ob aliorum consilia; tune enim teneretur per se dumtaxat pro rata influxus, si non intercesserit consensio, seu conspiratio, quod si hæc intercesserit, tenebitur ad totum, si alii recusent, ob datam rationem.

§. XIV. *De tribus aliis Causis negativis singulatim.*

Mutus quis?

I. Prima causa negativa damnificationis cooperans est Mutus, nempe qui non monet, non clamat, non corripit, non præcipit; non consulit, non scribit, antequam damnum inferatur; et ad dictas actiones respective agendas ex justitia tenetur. Hujusmodi sunt Gubernatores, Duces, Consiliarii, quidam publici Administratores, Medici, Chirurgi, Advocati, Procuratores, Domini, Famuli, Genitores, Tutores, Curatores: uno verbo omnes illi, qui vel ex contractu, vel ex officio, aliena custodire tenentur; quamvis, ut notavit Lugo, munus contra eorum voluntatem illis impositum fuerit a potestatem, et jus habente; cui sicut obedire tenentur, ita etiam exequi munus impositum debita diligentia. Quæ dicimus et dicemus de Muto, applicanda etiam sunt non Obstanti, nempe ei, qui dum tenetur, non custodit, non repellit, non defendit, non impedit facto et actione sua, ne damnum inferatur: et etiam non Manifestanti, qualis est, qui, dum tenetur, non revelat damnum illatum, neque illos monet qui monendi sunt.

Non Obstans non Manifestans quinam sint?

Quando quis alioquin non obligatus impedire, sit mutus injustus?

II. Qui non obligatus ex justitia clamare, impedire, revelare, id non facit, cum posset, absque suo notabili incommodo, graviter peccat contra charitatem; quia non succurrit proximo, dum tenetur: similiter si ex odio contra illum, cui damnum inferetur, peccat quidem gravius contra charitatem, sed non contra justitiam, neque ad restitutionem tenetur; nisi in casu, quo qui vult damnum inferre, ex quo noverit odium tuum, confidens, te non manifestaturum, impediturum etc., liberius inferat damnum, quod alioquin, te vidente, non inferret, aut longe minus; tunc nisi clames, impedias, sine tuo damno manifestes, censeris cooperari, non tamquam Mutus, sed ut consentiens in damnum, quod ex odio tuo noto alii inferunt, alioquin non illaturi: et hinc teneneris ad restitutionem.

Impediens alterum, ne succurrat damnum passuro.

III. Si tu, videns Petrum non obligatum ex justitia, volentem impedire damnum Pauli, illum avertis ab impediendo, utendo mendaciis, aut aliis modis injustis, peccas contra justitiam ex communi; quia violas jus Pauli in eo consistens, quod nemo fraudibus retrahatur a sibi ferenda ope, ut diximus in casu consimili §. 8. Si autem illum avertas absque ulla fraude, aut modo injusto, sed sola suasione, precibus etc. quamvis graviter pecces contra charitatem, non tamen contra justitiam, quia nullius jus violas; non Petri, quem non decipis; non Pauli, qui nullum jus habet, ut adjuvetur a Petro. Puto tamen admodum difficile, ne precibus quidpiam fraudis, aut mendacii admisceatur. Unde Confessarius magna subtilitate examinare teneretur rogantem, circa omnia quæ dixit et fecit, ut retraheret impedire volentem.

Accipiens donum ut clamet, an teneatur?

IV. Si fur donaret tibi aliquid, ne clamares, dum clamare ex justitia non teneris, Sotus, et Navarrus dicunt, te non peccare contra justitiam; quia sicuti ante donum non violabas justitiam non clamando, ita neque post donum. Verum dicunt, si in praxi nil aliud adderetur; at quia moraliter impossibile est, ut donum a te acceptum non confluat ad reddendum furem securiorem, et animosiorem; eo enim fine prudenter judicandus est fur donasse; ideirco in praxi te judicarem concausam damni a fure illati. Idque eo magis, si acciperes cum pacto de non clamando; quia tunc nemini videretur dubitandum, te comparticipem evadere damni inferendi.

Famuli non clamantes etc. quomodo peccent?

V. Circa famulos, certum est, specialiter deputatos custodiæ aliquarum rerum, teneri ex justitia clamare, ut illarum rerum furtum impediant; sicuti etiam præfectum toti rei domesticæ. Quando autem sunt famuli quidem domus, sed non specialiter illis rebus custodiendis deputati, probabilius videtur dicendum cum Soto, Lugo, et aliis, quod nihilominus teneantur clamare, impedire, manifestare ex justitia. Ratio est, quia hæc censetur prima conditio inhibita in contractu conductionis famulorum, ut commendando illis custodiam specia-

lem horrei, cellæ vinariæ etc. omnia bona domini censentur ipsis generaliter commendata, ut fert communis hominum, ac dominorum sensus; qui nullum famulum unquam conduceret, si se exprimeret nolle se huic generali custodiæ subjicere. Dices: quænam igitur differentia inter famulos istos, et specialiter deputatos? Hæc est differentia, quod specialiter deputati teneantur etiam ex culpa levi, utpote ex contractu in utriusque utilitatem confluente; qui autem non sunt specialiter deputati, teneantur ex culpa lata; nisi malimus dicere, dominum respectu illorum circa bona sibi specialiter non commissa, respiciendum esse tanquam quemvis alium extraneum; quo nil absurdius excogitari potest.

Quomodo restituere teneantur quando potentes impedire non impedierunt?

VI. Quicunque itaque tenentur impedire ex justitia verbo, aut facto, si id agere omittant, quia certum evidenter sit, actionem suam nullum habituram effectum, puta quia nullus est, qui audire, aut accurrere possit; tunc excusantur, nec judicio prudenti judicari possunt confluxisse in damnum. Quod si poterant, quamvis non totum damnum, saltem partem ejusdem impedire, ad eam partem redintegrandam tenebuntur, cum effectibus eidem parti connexis, ob rationes sæpe adductas. Quando autem totum damnum singuli eorum impedire poterant, et non impedierunt, probabilius singuli tenebuntur ad totum, si alii recusent pro sua parte redintegrare. Ratio patet; quia tunc singuli evadunt causæ totales damni illati, quod a singulis impediri poterat. Si vero singuli totum damnum impedire non poterant, tamen si unus clamasset, aut se opposuisset, alii ejus exemplo commoti fuissent, unde damnum impediretur; etiam in hoc casu videntur singuli esse causa totius damni; si enim sufficiebat ad impediendum, ut unus obstaret, unde cæteri inducerentur ad obstandum, eo quomodo quilibet eorum evadit causa mediata totius damni. Si demum aliquis eorum coram Deo sinceram voluntatem habens se opponendi, et se ad opponendum disposuisset, aliosque excitasset ad idem faciendum, et alii noluissent; hic proculdubio ad nil tenebitur, cum egerit quantum potuit; cæteri vero tenebuntur in solidum.

§. XV. *De ordine in restitutione ab istis Concausis observando.*

Quem ordinem servare debent istae concausae in restituendo? Praemittuntur notanda.

I. PRiusquam præscribamus ordinem, ab ipsis in restituendo servandum; nota 1., quod is significatur *primo loco* teneri, qui ad bona illa restituenda ita tenetur, ut si ipse restituat, cæteri nil amplius debeant nec damnum passo, neque ipsi restituenti; et e contra si alii restituant, ipse istis debeat erogata compensare. Qui autem dicitur *secundo loco* teneri, ille est, qui, posito quod restituat, cæteri nil aliud debebunt, excepto primo, qui huic secundo restituenti compensare debebit, quod erogavit. Unde si v. g. præpotens aliquis miserit quatuor satellites ad devastandam messem Petri, illo præpotente restituente, satellites ad nil amplius tenebuntur; quia isti tenentur duntaxat in defectu primi, utpote solius causæ principalis, cujus illi sunt solum animata instrumenta; et in casu quo, illo principali nolente restituere, isti ministri restituerent; ille istis compensare tenebitur omne erogatum ab ipsis. Nota 2., quod illi, qui primo loco, vel secundo restituere tenentur, aliquando tenentur, æqualibus portionibus restituere; aliquando inæqualibus. Tunc æqualibus tenentur, quando influxus fuit æqualis, aut bona ablata fuerunt æqualiter divisa; tunc vero inæqualibus, si prædæ fuerint ex condicto inæqualiter divisæ, aut si influxus revera fuit inæqualis. Nota 3., quod quando plures causæ ejusdem ordinis et loci restituere debent, si unus, vel pauciores restituant totum, aliis nolentibus; istæ tenentur redintegrare illas, quæ suppleverunt id, ad quod istæ tenebantur; quis enim non videat, istas non esse reportaturas utilitatem ex proprio peccato in damno inferendo, et in nolendo restituere? Tandem nota, videri certum, ut is primo loco restituat, apud quem res ablata adhuc extat vel in se, vel in suo pretio; justum quippe est, ut si ipse utilitatem recipit, damnum reparet: si vero res ablata consumpta fuit, et quamvis absque ulla ipsius utilitate apud ipsum consumpta fuit, adhuc primo loco ipse restituere tenetur ante cæteros, si nulla alia causa fuerit principalior ipso; eo quod tunc ipse est causa principalis exequens destructionem injustam rei ablatæ, et consummans facto damnum illatum: si vero hic exequens habuit aliam causam principalem, et jubentem destructionem rei, ita ut ipse destruens fuerit instrumentum causæ principalis, nec ex re consumpta ullam reportaverit utilitatem; non apparet, unde ipse teneatur primo loco restituere, sed ad hoc tenetur ille jubens, ex cujus influxu instrumentum injuste egit; et, ut illi obtemperaret, rem destruxit. In defectu vero mandantis, tenebitur ipse exequens destructionem. His præmonitis.

Primo loco tenetur jubens.

II. Onus restituendi totum primo loco spectat ad mandantem, qui suo jussu, atque auctoritate, seu comminationibus, compulit alios, ut damnum inferrent; ita communior, et rationabilior: quia jubens iste est vera causa principalis, et principaliter influens in damnum; quamvis mandatarii mercedem accepissent; quia nihilominus non desiunt esse mera instrumenta ejusdem: unde S. Th. 2. 2. q. 62. a. 5. ad 2. *Restituere tenetur principaliter quidem præcipiens.*

Deinde executores.

III. Post jubentem proprie talem, tenetur executor ad totum damnum, ut docet communior, et probabilior; quia inter alia concausas post mandantem, exequens est principalior agens, et cæteri non exequentes minus principaliter se habent. Quod si plures exequerentur, omnes isti simul tenerentur ad totum damnum; et singuli in defectu aliorum tenerentur in solidum, ob rationem datam. Et S. Th. loco cit. *Secundario vero exequens.*

Deinde alii cooperantes.

IV. Alii cooperatores nempe consiliantes, laudantes, receptantes, consentientes, adjuvantes, tenentur singuli proportionabiliter ad influxum, quem habuerunt in damnum pro rata influxus: et in defectu aliorum, singuli tenentur ad totum immediate; quia in istis cooperantibus non apparet subordinatio unius ad alterum, sed unusquisque immediate operatur juxta suum influendi modum: et cum influant in totum damnum, propterea singuli tenentur ad totum, si cæteri nolint. Tenebuntur tamen nolentes ad illos compensandos, qui pro ipsis supplevere. Isti autem cooperantes tenentur, posito quod nec jubens, nec exequens restituant; nam si isti restituant, liberantur ab onere restituendi: hoc autem intelligas, dummodo executor non intulerit damnum ex influxu harum concausarum; si enim ab istis tanquam a principalibus inductus fuisset,

et se habuisset ut merus executor, tenerentur prius hæ concausæ ad totum damnum, et ipse executor non teneretur, nisi in defectu harum. Consulto dixi, si se habeat ut merus executor; quia si ipse executor fuisset una cum dictis concausis, agendo nempe etiam nomine proprio, et proprio impulsu; tunc simul cum ipsis teneretur ad totum damnum, immo strictori jure; quia nedum fuisset merus consultor, aut consentiens etc., sed insuper etiam executor.

Quando restituere tenentur causae negativae?

V. Post causas positivas damni illati, si istæ non restituant, tenentur restituere causæ negativæ: quia etiam negativæ suo modo fuerunt causæ indirectæ damni. Non tenentur tamen, nisi in defectu positivarum; in tantum enim negativæ tenentur, in quantum positivæ damnum intulerunt, nec resarcire volunt: ex terminis ergo tenentur dumtaxat in defectu positivarum, quæ deinde tenerentur redintegrare negativas. Id autem intelligas simpliciter loquendo: si enim omittens impedire esset motivum, ut damna multiplicarentur, idque adverteret, vel teneretur advertere; tunc non amplius se haberet ut causa negativa, sed positiva, et reduceretur ad Consentientem. Propterea observavit S. Th. in 4. d. 15. q. 1. a. 5. quæst. 3. *Quinque istorum ad restitutionem semper obligant; quorum primum est Jussio: secundum est Consensus ad rapinam perpetrandam, sine quo rapina fieri non poterat: tertium est Recursus, quando aliquis est receptator latronum, et eis patrocinium praestat: quartum est Participatio, quando aliquis latroni se sociat ad spoliandum, et partem spoliorum accipit: quintum est non Obstans, cum scilicet ex officio obstare tenetur. In aliis autem causis non obligatur semper quis ad restitutionem, nisi in certis casibus; quando probabiliter credit, quod consilium suum fuit efficax; et quod alias injusta ablatio commissa non fuisset. Similiter etiam non omnis Palpo ad restitutionem tenetur, sed ille qui adulando ad auferendum incitat. Similiter etiam Mutus dicitur, qui ex officio tenetur reclamare, et non reclamat, nec tunc semper tenetur ad restitutionem, nisi operetur, ut fiat injusta ablatio; sed debet inducere eum, qui abstulit, ut reddat. Similiter etiam non omnis, qui non manifestat, tenetur ad restitutionem, sed ille, qui pro latrocinio celat, et particeps est lucri. In omnibus autem his, si principalis restituit, alii deobligantur.*

Illationes notatu dignae.

VI. Ex hactenus dictis inferas 1.; quod quando mandans satisfacit; reliquæ omnes causæ ab omni onere liberantur. Si exequutor satisfaciat, solus mandans tenetur illum compensare, reliquæ vero remanent omnino liberæ. Si alia causa ex secundariis satisfaciat, illam compensare tenetur primo mandans, secundo exequens. Si causæ positivæ satisfaciunt, liberantur ab onere negativæ: quæ si satisfacere compellantur ob defectum positivarum, tenentur positivæ illas compensare, juxta ordinem dictum; primo mandans, secundo exequens, si mandans noluit, aut non possit, deinde aliæ; quemadmodum etiam aliæ causæ ejusdem ordinis ad redintegrandam illam, quæ sola totum onus subiisset ob defectum aliarum sui ordinis, quamvis illas induxisset; quia inductio illa fuit, ut supponitur, absque ulla fraude, vi, etc., unde consenserunt volentes, et inductæ a motivis ab inducente allatis, et ita singuli egerunt nomine proprio, non nomine ipsius.

Illatio secunda.

VII. Inferas 2., in hypothesi, quod creditor remittat restitutionem causæ principali, nempe mandanti, aut exequenti, cæteræ remanent liberæ; quia cum istæ non obligentur, nisi in defectu illius, si creditor illi remittat, extinguitur etiam debitum istarum, quæ principali subrogandæ erant. Si autem remittat alicui causarum minus principalium, non propterea deobligantur cæteræ minus principales a sua portione, neque principales a toto, excepta portione correspondente illi causæ minus principali, cui remisit.

Illatio tertia.

VIII. Si unus ex illis, qui sunt æqualiter obligati, aut non possit, aut nolit portionem suam restituere, alii tenentur ad eam restituendam, dividendo tamen quantitatem hoc modo; v. gr. damnificantes fuerunt tres, et res ablata fuit valoris sexaginta; pro rata singuli tenentur ad viginti: si igitur duo nolint, aut non possint restituere, unus debebit totam summam erogare; quod si deinde unus velit, aut fiat potens restituere, tenebitur ultra portionem suam viginti, dare etiam decem, utpote dimidium portionis pro tertio nolente restituere.

§. XVI. *De Circumstantiis observandis in restitutione bonorum temporalium, et primo quoad Personas, quoad Tempus, et quoad Locum.*

Cui restituendum sit.

I. Communis cum S. Th. 2. 2. q. 62. a. 5., ubi loquitur de eo, cui restituendum est, docet: *Per restitutionem fit reductio ad aequalitatem commutativae justitiae, quae consistit in rerum adaequatione, hujusmodi autem rerum adaequatio fieri non posset, nisi ei, qui minus habet, quam quod suum est, suppleretur quod deest; et ad hanc suppletionem faciendam necesse est, ut ei fiat restitutio, a quo acceptum est.* Et nota, quod etiam alii præter dominium rei, habere possunt jus ad rem ablatam, puta Commodatarius pro tempore, quo ei concessa fuit, Depositarius, Usufructuarius, Tutor, Curator etc. qui jus habent rem illam respective detinendi, custodiendi, eadem utendi etc. Quod si dominus obierit, est restituendum hæredibus sive ab intestato, sive ex testamento, sive ex sententia Judicis, sive quovis alio justo titulo tales sint; quia succedunt in omnibus personæ defuncti: ita ex jure l. 37. de acquirenda, vel amittenda hæreditate: *Haeres in omne jus mortui, non tantum singularum rerum dominium succedit.* Et S. Th. loc. cit. *Si sit mortuus; cui restitutio facienda est, debet restitui haeredi, qui computatur quasi una persona cum ipso.*

Quid agendum quando restitutio praevidetur nocitura, vel quando ignoratur dominus, vel ipsi moraliter fieri nequit? Monitum Confessariis.

II. Monet S. Th. loc. cit. *Quando res restituenda apparet esse graviter nociva ei, cui restitutio facienda est, vel alteri; non ei debet tunc restitui; quia restitutio ordinatur ad utilitatem ejus, cui restituitur .... Nec tamen debet ille, qui detinet, rem alienam sibi appropriare, sed vel reservare, ut congruo tempore restituat, vel etiam alii tradere tutius conservandam;* ibid. ad 1. *Quod si ille, cui debet fieri restitutio, sit omnino ignotus, debet homo restituere secundum quod potest, scilicet dando in eleemosynas pro salute ipsius; sive sit mortuus, sive sit vivus praemisso tamen diligenti inquisitione de persona ejus, cui est restitutio facienda;* ibid. ad 3. Hæc postrema Angelici verba motivum præbent redarguendi facilitatem injustam plurium Confessariorum, (experto crede) qui nullam aut valde modicam rationem habent, ut inquiratur dominus rei, vel summæ, cui est restitutio facienda; immo ob-

quamlibet modicam difficultatem. quæ se opponat, etiam noto domino, imponunt pœnitentibus, ut restituant per eleemosynas: injusta plane methodus; quæ illos cooperatores constituit, ad privandum dominum re sibi debita, non sine onere supplendi, quod ipsi inordinate egere consuluerunt.

Quo tempore restituendam?

III. Certum est apud omnes, restitutionem ex injuste acceptione faciendam esse, quamprimum fieri possit, quia ex præcepto negativo non detinendi alienum: et idem dicendum de debitore ex re aliena accepta, cum noverit esse alienam. Debitor autem ex contractu tenetur eo tempore, quo inter partes conventum fuit, ut patet ex terminis. Si autem fuerit in mora, vide dicta in §. 9. Si vero nullum tempus præfixum fuisset pro solutione, tunc putarem censendum esse tempus inculpabile, quousque creditor congrua dilatione interposita, solutionem exigat, attenta natura et conditione contractuum: quia tunc juste petitur, quod debetur: et non solvens, si moraliter possit, censetur inchoare moram culpabilem. Quod si creditor non petat, nec adsit prudens suspicio, quod petere omittat ex metu, aut alio motivo minuente voluntarium; censetur indulgere dilationem, et debitor non videtur judicandus in mora culpabili.

Monitum utile.

Circa hoc tamen Magnates, Nobiles, et alii auctoritate pollentes, sibi cavere debent ne silentium creditorie ex metu saltem amittendi eum, qui vel ad ejus officinam pro mercibus emendis concurrat, vel ejus opera utatur, procedat; quod fere semper evenit, experientia teste; tunc enim non sunt tuti in conscientia; et tenentur ad damna creditori resultantia.

Solvere ante tempus præfixum quando licitum?

IV. Ex communi, licitum est solvere ante tempus præfixum, si terminus fuerit præfixus in favorem debitoris, v. gr. in commodato. Quando vero terminus præfigitur in favorem creditoris, non licet prævenire solutionem; quia injuria emergit alteri: v. g. si quis alicui, habenti beneficium, vel fideicommissum, vel usumfructum, esset obligatus solvere pensionem annuam, et illam solveret præveniendo annum, puta solvendo pro anno præsenti, et futuro; hæc solutio præjudicaret successoribus in dicta jura, neque teneretur successor stare solutioni factæ, sed posset illam denuo exigere e debitore; quippe quæ fuerit erogata in sui damnum: sic debitor frumenti pro tempore, quo pluris valere consuevit, non potest prævenire tempus illud, nisi de consensu libero creditoris; et ita in similibus.

Quid de loco restituendi a possessore injusto?

V. Circa locum, in restitutione exequenda, si fieri debeat ex injuste acceptione, ita resolvit S. Th. in 4. d. 15. q. 1. a. 5. quæst. 4. ad 2. *Si res sit magni valoris, debet ei transmitti* (nempe domino) *si potest commode, nec obstat, si damnum de transmissione patiatur, quia ipse sibi fuit causa injuste auferendo. Si autem trasmittere non potest, vel res non sit magni valoris, potest eam dare* (per Confessarium) *propinquis illius, si habet, vel alicui cœnobio, cum protestatione tali, quod ei reddere teneatur, si requisierit, vel unquam comparuerit.*

Quid quando debitum oritur ex re accepta?

Quando autem debitum oritur ex re accepta extra contractum, ex communi, res debet restitui in loco, ubi habetur a possessore bonæ fidei, ita ut is neque teneatur ad illam alio mittendam, neque ex ullo alio capite alicui expensæ subjacere debeat; quia sicut ex re illa in nullo debet fieri ditior, ita neque in nullo pauperior. Debet tamen monere dominum absentem, ut sibi indicet, cui tradenda sit. Quod si dominus sit adeo distans, ut plus sit expendendum in transmissione rei, quam sit valor ejusdem, neque spes ulla affulgeret reditus domini; tunc dicunt multi, quod de consilio prudentis et docti Theologi, posset illam vendere, et tradere pretium vel pauperibus consanguineis ejusdem ibi commorantibus, vel aliis pauperibus. Melius putarem, si fieri posset, expectare per litteras responsum domini, quid de eadem agendum sit.

Quid quando restitutio facienda est ex contractu?

VI. Quando restitutio rei facienda est ex contractu, debet fieri expensis illius, in cujus utilitatem cessit contractus, nisi justa conventione aliter statutum fuisset, quia non est justum, ut restitutio fiat expensis illius, cujus commodum non fuit in contractu quæsitum, sed illius, qui commodum ex reportavit. Unde in contractu donationis, legati, commodati, promissionis gratuitæ, expensæ pro transmissione etc. faciendæ sunt a donatario etc., et hæc est probabilior et communior. Observandum tamen est, quod si promissio fuisset facta sub conditione; puta, donabo tibi equum, si emero alterum hoc meliorem; aut si facta sit in diem; puta, donabo tibi equum post annum, si interea promittens longius abiret, tunc dicunt aliqui, habende esset ratio ad animum promittentis, quem habuit, dum promisit; si enim voluisset se obbligare ad equum ibi tradendum, et ita acceptata fuisset promissio, expensæ pro transmissione a promittente essent faciendæ: addo ego, si de hoc clare non constet, promissarius in cujus commodum cedit promissio, si vult equum, illas faciat. In contractu, in quo res eadem sit restituenda, ut in commodato, et deposito (jam de commodato diximus), debet depositum semper reddi in eo loco, in quo a depositario custodiendum est. Unde si ego, Venetiis commorans, acciperem Patavii vas argenteum a Paulo, apud me Venetiis custodiendum; Venetiis reddam, nec teneor Patavium mittere: per accidens enim est, quod Patavii acceperim, quia ibi per accidens aderam; cum enim contractus sit utilis soli deponenti, illius expensis facienda est translatio.

Quid quando non est eadem res restituenda?

VII. In contractu, in quo res eadem non est restituenda, sed æquivalens, puta in emptione, et venditione, nisi aliter conventum sit, solvendum est pretium in loco, quo traditur res, quæ emitur; quia quando nihil conventum fuit, cum in aliquo loco solutio sit facienda, et cum id pendere non debeat ab arbitrio alterutrius, post contractum, ne una pars gravet alteram, designandus erit locus ille, qui correspondeat naturæ contractus; atqui congruentior assignari nequit eo, in quo traditur res, pro qua solvendum est: nam cum æqualitas inveniri debeat inter datum, et acceptum, hæc æqualitas multum pendet a loco, eo quod tam valor rei, quam pretii a æstimabilitas variari soleat juxta diversitatem locorum; et proinde tritici modius ver. gr. Venetiis valet 20. aureos, quia hoc pretium Venetiis æquivalet tritico Venetiis: quod si pretium esset erogandum v. g. Ferrariæ, eveniret forte, ut non servaretur æqualitas inter mercem, et pretium: quia vel hoc esset minus, vel majus merce seu tritico in Ferrariensi foro vendito. Absoluta igitur, et justa regula erit, ut, nulla interveniente conventione, in eo loco sit erogandum pretium, in quo traduntur merces: et idem dicas in restituendo mutuo, ob eandem rationem.

Solvitur casus. VIII. Petrus discedens Venetiis, et Romam proficiscens ibi commoraturus, invenit Ferrariæ amicum Venetum Venetias redeuntem, a quo petit mutuo viginti aureos, infra mensem eidem restituendos: in quo loco erunt restituendi, cum certum videatur, quod non Ferrariæ, ubi neuter illorum domicilium habet? Resp. Venetiis esse restituendos, tum quia est locus propinquor loco contractus; tum etiam quia in hujusmodi casibus videtur debitor implicite suscipere in se onus reddendi mutuum in loco, ubi creditor inhabitat; si enim mutuatarius accepit beneficium intraneum contractui, congruum est, ut subeat etiam incommodum intraneum contractui.

Casus alter. IX. Si idem Petrus Ferrariæ emeret rem ipsi e præfato amico venditam, cum pacto solvendi pretium post mensem; ubi solvendum esset pretium? Resp., quod si res empta Ferrariæ tradatur, pretium sit Venetiis erogandum; cum enim Petrus gaudeat beneficio dilationis in solvendo, pro quo beneficio nil amicus petere potest; videtur congruum, ut pretium solvatur in loco creditoris. Si vero e contra Ferrariæ pretium erogetur, et res ibi non tradatur, aliqui ita distinguunt: si vendatur res determinata, videtur intentio contrahentium esse, ut res eo loco tradatur, ubi tunc invenitur, nisi aliter conventum fuerit; unde si Petrus emat Ferrariæ dolium vini, quod amicus Venetus tenet Patavii, Patavii tradendum erit: et idem affirmant, quando venditur res indeterminata, speciei tamen determinatæ, puta unus equus ex illis decem, quos amicus tenet Patavii; quia in his casibus animus venditorum esse videtur, quod non assumant sibi onus asportandi rem venditam ad locum absentem, sed dumtaxat conferendi jus emptori, ut illam sibi accipiat quando libuerit. Si autem vendatur res aliqua indeterminata, puta tot urnæ olei, et pretium acciperetur Ferrariæ, ubi emptor inhabitet, et nil de translatione conventum sit, videtur venditor debere eam mercem Ferrariam advehere; quia ibidem valor æstimatur æqualis merci venditæ, et pretium accipitur. Si autem contractus fiat in tertio loco, ibique pretium solvatur, nec de translatione conveniatur; putant, quod cum vendatur res indeterminata, et ipsa statim non tradatur, hic contractus imitari debeat conditionem mutui; unde si locus ille tertius sit vicinus domicilio emptoris, debeat res transmitti ad ipsum e venditore propriis expensis; si autem locus ille sit vicinus domicilio venditoris, sufficiet eam tradere in suo domicilio. Si demum sit locus distans ab utrisque, sufficiat eam emptori tradere, ubicumque invenietur; alioquin videtur mittenda expensis venditoris, cum ipse habuerit beneficium dilationis in re tradenda. Hæc dicta sint; salvo sapientiori judicio.

Casus alter. X. Quando neque res traditur, neque pretium solvitur, sed tam venditor, quam emptor se obligant, et de loco non convenitur; ubi solvendum est? Resp. juxta prædicta, quod si res vendita est determinata, pretium solvendum sit, ubi est res, cum ex communi hominum usu ibi sit tradenda, ac proinde ibi etiam pretium solvendum. Si vero res sit indeterminata, reflexio habenda est ad locum, ubi venditio fit, ait perdoctus quidam: si venditor, aut emptor ibi habitent, saltem pro eo tempore, quo hi contrahentes se obligarunt: et tunc, quemadmodum quando tempus non determinatur, juxta regulam juris, præsenti die debetur; ita etiam, quando locus non determinatur, intelligendus videtur locus præsens, ubi obligatio contrahitur: si vero contractus fieret in itinere, tunc resolvendum est ut supra: si demum tam venditor, quam emptor æque distarent e loco contractus, videtur, quod venditor possit rem venditam tradere in suo domicilio, ubi pretium ab emptore est erogandum. Hæc enim est praxis vendentium et ementium, ut illi pergant ad domum, officinam, etc. venditoris, ibi empturi quod optant: et præsumendum est, dictos contrahentes se voluisse accommodare huic usui communi.

XI. Census realis videtur solvendus in loco, ubi sunt bona stabilia, super quibus est fundatus; est enim quædam portio fructuum illius fundi ob rationem modo allatam. *In quo loco census realis?*

XII. Proventus annui sive in pecuniam, sive in frugibus, sive in alia quacumque re ex testamento procedente, sunt eroganda in loco illo, in quo hæres occupavit hæreditatem, cum sint onera hæreditati adnexa, et hæredi relicta, quibus etiam ut satisfaciat, institutus fuit hæres; et proinde in eo loco, in quo hæreditas fuit acceptata; cum ibi contracta fuerit obligatio, ibi solvenda videtur. Circa tamen hactenus dicta, observandæ sunt locorum consuetudines jam possidentes. *In quo loco proventus annui?*

* Accidit sæpe quod possessor non possit immediate rem domino restituere, vel quia dominus abest, vel quia possessoris interest, ut a domino non cognoscatur: unde necesse est, ut aliena manu aut Confessarii, aut alterius personæ utatur ad illam restituendam. Posito itaque quod in manu delatoris res seu culpa ipsius, seu casu fortuito pereat; ac per consequens ad dominum non perveniat; difficultas excitatur, quinam in tali casu pereat, possessori videlicet, an domino?

Duo certa apud omnes præmittimus. 1. Quicumque debitor sive ex delicto injustæ acceptionis, sive ex re accepta, sive ex contractu transmittens rem debitam per personam a creditore designatam eximitur ab onere iteratæ restitutionis, quamvis illa tertia persona non restituat, vel quomodocumque res pereat. Idem etiam asserendum, quando debitor rem debitam tradit nuntio a se quidem delecto, tamen etiam de voluntate et commissione ipsius domini, ut quem vellet, deligeret, modo fidelis communiter habeatur. Idem insuper sentiendum, si debitor et creditor communi consensu statuissent aliquod signum ex pacto, quod per omnem personam exhibentem illud signum, res sit mittenda; et aliqua persona alio tali signo falso exhibito, rem sibi traditam non reddat domino, dummodo debitor ipse alicui alteri non manifestaverit tale signum. Idem demum dicendum, si persona, cui res committitur restituenda, sit auctoritate judicis constituta.

2. Quicumque debitor transmittens, inconsulto domino, seu creditore, rem debitam per personam non satis fidelem, seu per viam non satis tutam, si res ipsa, aut a nuntio detineatur, aut in itinere a latronibus auferatur, perit non domino, sed debitori, atque adeo hic ad iteratam tenetur restitutionem. Hæc extra omne dubium versantur. Quare ad hoc tota devolvitur difficultas, nempe num res pereat domino, vel possessori seu debitori, dum possessor seu debitor rem debitam transmittit incon-

sulto creditore per personam fidelem habitam ab ipso? Hunc nos breviter sequentibus assertionibus enodamus.

1. Res debita ex delicto, transmissa per internuntium quamvis fidelem habitum, etiam Parochum, vel Confessarium, sive ejus malitia, sive quocumque casu domino non reddatur, vel pereat, debitori perit, isque denuo restituere tenetur, juxte probabiliorem sententiam. Quippe debitor ratione injuriæ tenetur dominum prorsus indemnem servare, et sic debet subire omne damnum, ac periculum; cum dominus nulli debeat esse obnoxius damno ex injuria sibi illata. Quod si debitor pluries restituere adstringitur, id fit per accidens, et sibi imputare debet.

2. Res, quam quis sine sua culpa habet, ut est possessor bonæ fidei, si pereat in via, domino perit; non autem remittenti, si is sufficientem diligentiam adhibuerit; ideoque a nova restitutione liber est. Quia non tenetur neque ex injuste actione, ut supponitur, neque ex re accepta, eum eam non habeat; et alias omnem, quæ neccessaria fuit in ea remittenda, diligentiam adhibuerit.

Si tamen bonæ fidei possessor convenerit eum domino, se per talem nuntium rem suam ipsi remissurum esse; tenetur ad restituendum, si eam committat alteri, e quo diripiatur; quia alteri dando, est in culpa.

3. Denique. Res ex contractu debita perit creditori, cum is ejus dominium servat; perit vero debitori, si dominium ejus in debitorem translatum sit. Quia res quælibet sicut domino suo clamat, ita et eidem perit. Hinc si quis mittat equum, quem commodatum accepit per amicum ad dominum, simulque pecunias ab ipso mutuo acceptas, et hæc omnia furto auferantur per viam, aut amicus, vel famulus fugam cum his bonis arripiat, restituere denuo pecunias debet, secus equum, quia pecuniarum vi mutui dominus evaserat; dominium vero equi perpetuo remansit penes illum, a quo ipsum equum commodatum acceperat.

§. XVII. *De Ordine in restitutione bonorum temporalium observando.*

Præmittuntur scitu necessaria circa varia debitorum genera. 1. SErmo præsens præsupponit debitorem impotentem esse ad satisfaciendum omnibus suis creditoribus ordinis diversi: idcirco præmittendum est 1. debita quædam esse certa, ut eum quis debet Petro centum: quædam incerta, ut eum scit se debitorem centum, et ignorat cui, vel prudenter dubitat, an alieni debeat; de quibus sufficienter dictum fuit in §. 5.: 2. quædam debita dicuntur rerum, quarum jam quis dominium assecutus fuit; puta pecuniæ mutuo acceptæ, mercis habitæ etc.; alia sunt rerum, quarum quis dominium non habet: puta depositi, commodati, et multo magis rei furto sublatæ: 3. alia dicuntur realia, quando bona debitoris sunt creditori obligata per hypothecam sive generalem; sive specialem: alia dicuntur personalia, quando creditor habet actionem in personam, et non in bona debitoris: 4. alia sive realia, sive personalia sunt privilegiata, quæ videlicet ex juris privilegio præferuntur in solutione, v. gr. expensæ pro funere, et alia similia in jure expressa; alia dicuntur simplicia, seu nuda, seu ordinaria, idest non privilegiata, quæ communiter contrahuntur: 5. alia sunt ex delicto, alia ex contractu; 6. alia sunt gratuita; puta orta ex liberali promissione, ex legato; alia onerosa, orta ex titulo oneroso; puta ex emptione rei. Nota insuper, quod quando dicimus hæc aut illa debita esse in solutione præferenda, intelligendum est quoad totum debitum, ita ut omnia illius generis sint cæteris aliorum generum anteferenda. Quod si debitor neque habeat sufficientia bona ad solvenda omnia debita illius generis, dicetur inferius, quid illi agendum sit.

II. Certum est apud omnes, quod si res alterius adhuc extet in se, sit ejus domino danda, neque possit aliis creditoribus quantumvis privilegiatis dari; quia quousque res existit in se, et pro ea pretium nondum fuit solutum, perseverat sub jure domini anterioris, clamatque ad dominum suum: patet autem, quod de alieno nequit fieri restitutio alteri. Proinde si res fuit accepta in Depositum, Commodatum, Precarium, aut furtive, si post diligentem inquisitionem non inveniri possit dominus, aut illius hæres, distribuenda sit in usus pios, juxta dicta superius. Idem dicas de re vendita nondum soluto pretio, neque pignore dato, aut fidejussione præstita; nisi forte venditor sola emptoris promissione se contentum declaraverit. Propterea si emptor incidat in impotentiam solvendi ob incendium, furtum etc., valde congruum æquitati videtur Cajetano, et Sylvestro, ut equus, pannus, annulus etc. adhuc existens revertatur ad dominum suum ante solutionem quorumvis aliorum debitorum. *Primo res existens in se, domino suo est danda ante omnes creditores.*

III. Probabilior mihi est opinio Vasquez c. 11. de rest. dub. 1. n. 19. a pluribus adoptata, quod si venditor aut obtinuerit pignus, aut fidejussionem, aut emens se promptum manifestaverit statim solvere, si hic deinde incidat in impotentiam, non sit creditor ille præferendus aliis creditoribus, qui ex æquitate, aut privilegio juris sunt ipsi anteferendi. Ratio mihi efficax est, quia quando aliquo ex dictis modis se gerit venditor, manifestat se velle rei venditæ dominium in emptorem transferre, ed differentiam alterius modi se gerendi, quando nihil æquivalens pretio obtinet, nec voluntarie cessit offerenti pretium, sed stat expectando pretium suum, nulla cautione habita pro eodem: atqui semel acquisito ab emptore dominio super re, hæc ingreditur conditionem aliarum rerum ab ipso possessarum; igitur sicut respectu earum non est præferendus hic creditor, ita neque in illa; quippe quod illius dominium in emptorem transierit, qui potest de eadem facere quid voluerit. Si dicas, quousque solvatur pretium rem venditam extantem manere hypothecatam virtualiter pro venditore; Resp., id esse falsum, præcipue in casu nostro, quando aut pignus, aut fidejussionem venditor obtinuerit: omnis enim hypotheca habetur vel ex concessione partium, vel a lege: in casu hoc neque ulla extat lex, nec ullus intercessit partium consensus: immo venditor accipiendo pignus, aut fidejussionem, videtur exclusisse etiam virtualem illam intentionem hypothecandi rem, cum pignus, et fidejussio hypothecæ æquivaleant. *Quando creditor re adhuc extante non sit præferendus?*

IV. Ante omnia igitur debita solvendæ sunt expensæ pro funere, et pro curatione in infirmitate factæ; ita ex leg. 45. de relig. et sumpt. funer. a. solvenda sunt, et præferenda debita certa incertis; illa scilicet, quorum creditores sciuntur, illis quorum creditores ignorantur: ita ex communi. Quia talis prudenter creditor intentio creditorum incer- *Recensetur ordo in restitutione servandus cum creditori-*

bus realibus.

torum, cum certi habeant jus immediatum ad bona debitoris; incerti autem dumtaxat mediatum, mediantibus nempe pauperibus; tum etiam quia debitorem liberant a vexationibus, quæ contra ipsum creditoribus notis eum suo dedecore institui possunt; quod ab incertis fieri non potest.: 3. ex communi, inter debita certa, præferenda sunt onerosa gratuitis: ita ex Leg. 19. §. de Re judiciaria. Ratio patet; quia cum gratuita sint affectus liberalitatis, juste præsumitur, quod donans, legans etc. nolit ejusmodi satisfieri cum præjudicio eorum, quibus ex justitia tenetur; et propterea debita defuncti solvuntur ante omnia legata etiam pia, et ante vota, quæ Deo non sunt grata cum præjudicio tertii: solutis tamen debitis onerosis, vota sunt solvenda ante debita gratuita: 4. inter onerosa, ex communi, præferenda sunt hypothecata, aut privilegiata, nudis, et simplicibus: ita leg. 19. Cod. *qui potiores in pignore*: quia hæc speciali jure pertinent ad creditorem, utpote oblata ad cautionem, et securitatem crediti sui. Inter creditores autem hypothecarios ille præferendus est, qui fuit prior tempore; ita ex illo bono hypothecato illis prius satisfiat: unde hypothecæ sequentes censentur factæ sub conditione, si satisfieri poterit sine præjudicio anteriorum. Nihilominus cum septem sint casus a jure excepti, in quibus prælatio temporis non suffragatur; idcirco pro his septem casibus, eorumque praxi consulendæ sunt leges municipales regionum: hi casus sunt: Primus, si quis mutuum dederit ad conservandam rem hypothecatam. Secundus, si quis mutuum dederit ad satisfaciendum pro vectura mercium, vel pro locatione promptuarii, in quo servantur. Tertius est hypotheca dotalis, quæ obligat bona mariti uxori, et filiis ejus; quia dos est præferenda omnibus hypothecariis tacitis, habentibus in bonis viri hypothecam, non autem expressis, anterioribus dote et matrimonio: quia aliter per matrimonium subsequens fraudari possent. Quartus, quando ex pecunia pupilli, vel minoris empta est res aliqua, quæ remanet ipsis obligata ante omnes. Quintus, si quis alicui pecuniam de mutuo ad emendum quidpiam cum pacto expresso, ut res empta obligetur mutuum danti pro solutione debiti. Sextus, si quis contrahat cum Fisco. Septimus, si quis det pecuniam mutuo ad militiam, cum eam det ad bonum commune.

Praescribitur ordo ob servandus in restitutione cum creditoribus personalibus.

V. Post creditores hypothecarios seu reales, satisfaciendum est personalibus hypothecam non habentibus; et primo illis, qui habent privilegium personale prælationis; quale habet sponsa, quæ tradidit dotem, quin secutum fuerit matrimonium, in bonis sponsi: ita qui deposuit pecunias apud nummularium, quin inde perciperet justas usuras. Similiter qui pecuniam subministravit ad navim emendam, aut construendam, aut instruendam. Circa hæc tamen standum est istis legibus regionum. Inter creditores personales titulo oneroso nulla datur prælatio, sive debitum fuerit ex contractu, sive ex delicto.: igitur pro rata tum facultatum debitoris, tum rationis debitorum, proportione geometrica singulis est satisfaciendum, si debitor non sit sufficiens solvere totum omnibus. Et respectu horum non valet regula illa, *prior ordine, prior jure*, quæ tantum valet respectu hypothecariorum. Præferre in solutione creditores non hypothecarios, nec privilegiatos hypothecariis, et privilegiatis, est illicitum; quia graviter offenditur ordo præscriptus a jure, et irrogatur injuria gravis hypothecariis, et privilegiatis; et ideo tam solvens, quam recipiens tenentur ad restitutionem istis de jure præferendis in totum. Quod si creditor non hypothecarius nec privilegiatus petierit in judicio solutionem; tunc si ex sententia judicis præferatur, erit præferendus: ita lex 6. et 24. §. *quæ in fraudem creditorum.* Neque gravis indigentia creditoris non præferendi debet inducere debitorem ad illum præferendum quibus non debet: quia sua indigentia nullum jus eidem confert, ut præferatur, ut docet probabilior; et proinde vel ipse creditor, vel debitor permissionem petat a præferendis, ut saltem in portione aliqua præferatur, ut possit suæ gravi necessitati occurrere.

Hinc deducas cum communi opinione, neminem posse recipere ab homine, debitis gravato supra suas facultates, munera, aut aliud quidpiam gratuitum habens valorem pretii, si prudenter prævideat, exinde aut fieri impotentem, aut eo impotentiorem ad solvendum creditoribus suis; quia cooperatur aliorum injustæ damnificationi.

§. XVIII. *De Motivis excusantibus a restitutione bonorum temporalium, et de restitutionis dilatione.*

Primum motivum est spontanea remissio: aliquibus casibus exceptis.

I. PRima causa a restituendi onere excusans est legitima remissio creditoris: quæ ut valida sit, debet esse immunis ab omni circumstantia valente minuere plenum voluntarium, cum sit donatio liberalis: debet fieri a potente donare independenter a quocumque alio, et non debet esse vetita a jure; ut remissio distributionum Canonico absenti, pro quibus vide dicta in Tr. 4. c. 11. §. 6. n. 16. Item remissio, quæ fieret Visitatori Ecclesiæ circa ab eo recepta, præter necessaria ad victum illis diebus: ac demum remissio, quæ fieret Inquisitoribus, rerum, quæ sub prætextu sui officii, fuissent ab eisdem extortæ.

Paul. Gabriel Antoine *Tr. de Just. et Jur. c. 6. q. 5. n.* 3. exactius casus exponit, in quibus remissio, seu condonatio creditoris non eximit a restitutione, utpote a jure abolita. » Requiritur, *inquit*, ut condonatio non sit a jure annullata, prout est in his casibus.* 1. Si visitantes Ecclesias accipiant aliquid ab iis præter necessaria ad victum pro illis diebus, quibus visitant, tenentur restituere duplum intra mensem, non obstante quacumque remissione iis sponte facta a dantibus, c. 2. *de conf. in* 6. 2. Si judex delegatus aliquid acceperit a partibus, nisi forte esculentum mera liberalitate oblatum, quod paucis diebus possit consumi; vel si dum cogitur extra domicilium proficisci, acceperit plus, quam moderatas impensas; vel si denique acceperit aliquid pro impensis, dum partes sunt pauperes, tenetur accepta restituere, non obstante remissione, c. 11. *de rescript. in* 6. 3. Si Inquisitores prætextu officii Inquisitionis pecunias extorserint, tenentur restituere, nullis remissionibus super hoc valituris, *Clement.* 2. *de haeret. in* 6. 4. Si Canonicus, qui non interest Officio, acceperit distributiones, *Concil. Trid. Sess.* 24. *c.* 12. «

* Difficultas insurgit inter Theologos, an ad remissionem, seu condonationem satis sit virtualis domini voluntas? Sententia affirmans non paucis arridet, dummodo ex conjecturis vere probabilius hujusmodi voluntas colligi possit. Quare a restitu-

tionis onere liberant tum filiosfamilias, qui aliquid non ita magni momenti subripiunt parentibus, a quibus impense diliguntur; tum etiam ut plurimum dominorum amicos, et famulos, qui esculenta, et poculenta arripiunt, quæ sibi concederentur, si poscere auderent. Verum aliis hæc doctrina plena periculi, et in praxi admodum dubia apparet. Certe, ait Petrus Colet *tr. de just. c.* 3. *a.* 4. non idem est *condonassem, et condeno.* Itaque, *subdit*, vel petenda est condonatio, vel restituendum, nisi res tamen levis sit momenti, ut ex quodam usu condonata censeatur. Profecto præsumpta dominorum voluntas innumera quotidie furta parit; sic Capitanei, qui milites vix 60. habent, ex præsumpta Regis voluntate pro militibus 100. stipendium accipiunt.

Secunda est cessio bonorum. Sed quomodo?

II. Secunda causa est cessio bonorum, quando quis non valens omnibus suis creditoribus satisfacere, dimittit illis residua bona, quæ habet, ne carceri mancipetur, vel ut detrusus liberetur; unde hujusmodi cessio confert debitori, ne possit carcerari, et etiam si post cessionem aliquid acquirat, ne possit eo privari, posito quod eo indigeat ad suam, suorumque sustentationem; remanet tamen, ex communi, eidem debitori onus restituendi; et solvendi debita sua, posito quod redeat in bonis, et non sint necessaria ad dictam sustentationem: ita jura apud Auctores: et ratio de se patet.

* His sequentia addere operæ pretium existimamus cum Card. de Lugo *de Just. disp.* 21. *sect.* 3.

1. Qui tenetur restituere ex injusta acceptione, seu ex damnificatione, et cedit bonis, excusatur in conscientia, si occulte sibi retinet quantum sufficit, ne periclitetur vita, vel salus sui, aut suorum; quia licet sit debitor ex delicto, est tamen in necessitate extrema. E contra, si aliunde habeat, unde possit sustentari cum suis, non excusatur, si aliquid sibi retineat, ne periclitetur honor, vel status sui, aut suorum; quia licet sit in necessitate gravi, non tamen est in extrema.

2. Qui tenetur restituere ex re accepta, vel ex contractu, et cedit bonis, excusatur in conscientia, si aliunde habens, unde sustenetur cum suis, aliquid sibi retinet, ne periclitetur honor, vel status sui, aut suorum; quia cum non sit debitor ex delicto, sed ex alia causa, sufficit ei, ut sit in necessitate gravi. E contra nihil potest retinere, si aliunde habeat, unde possit cum suis honeste, quamvis non tam commode, vivere; quia tunc non censetur esse in necessitate gravi. Legatur P. Clemens Piselli P. 1. tr. 9. c. 29. §. 4.

An ingressus Religionis eximat?

III. An autem ingressus Religionis sit causa sufficiens ad eximendum a restitutione; priusquam definiatur, quædam sunt ut certa præmittenda: Certum est, quod si habeat, unde solvat, ad id tenetur debitor ante *ingressum*; et etiamsi paucorum annorum dilatio esset necessaria, differre teneretur, ut plerique docent; quia Deo grata non sunt Vota aliis injuriosa. Certum item est, quod si debita, quæ habet, sint incerta, etiamsi speret, quod in sæculo remanens, posset ea solvere, non tenetur remanere; sed possit ingredi Religionem, non quamcumque, sed illam, ut plures notant, in qua ferventius Deo servitur; eo quod motivum reddens ingressum licitum hujusmodi debitori, est, ut Deo famuletur: tenebitur ergo ingredi non mollem et dilapsam, sed austeram et ferventem, ne suo ingressu pauperes creditores suos incertos deludat. Propositam quæstionem ita resolvit S. Th. 2. 2. q. 189. a. 6. ad 3. *Ille, qui est obligatus ad aliquid certum, non potest illud prætermittere, facultate existente: et ideo si aliquis sit obligatus ut alicui rationem ponat, vel ut certum debitum reddat, non potest hoc licite prætermittere, ut Religionem ingrediatur. Si tamen debeat aliquam pecuniam, et non habeat unde reddatur, tenetur facere quod potest, ut scilicet cedat bonis suis creditori. Propter pecuniam autem persona liberi hominis secundum jura civilia non obligatur, sed solum res; quia persona liberi hominis superat omnem æstimationem pecuniæ: unde licite potest, exhibitis rebus suis, Religionem intrare, nec tenetur in sæculo remanere, ut procuret unde debitum solvat.*

* Postrema hæc S. Th. verba accurate expendit Ch. Sylvius supra *cit. art.* et in quo sensu sint intelligenda, luculenter exponit. Asserit in primis, apud B. Th. constare, quod qui habet debita, non possit eorum solutionem sibi possibilem prætermittere, ut Religionem ingrediatur. Dicit enim, quod *ille, qui est obligatus ad aliquid certum, non potest illud prætermittere facultate existente:* tum addit: *Et ideo si aliquis sit obligatus, ut alicui rationem ponat, vel ut certum debitum reddat, non potest hoc licite prætermittere, ut Religionem ingrediatur.* Accedit, B. Th. non diffiteri illud Apost. *ad Rom.* 13. *Reddite omnibus debita*, esse juris naturæ.

Quod si quispiam, *subdit*, non possit omnibus suis debitis nunc satisfacere, possit autem postea, si in sæculo maneat; debet manere, et creditoribus, quantum potest, satisfacere: cum æquitas non ferat, ut Religionem amplectatur cum damno aliorum. Si vero tantis sit oneratus, ut illis exsolvendis, neque tunc sufficiat, neque verosimilis spes appareat, quod aliquando sufficiet vel omnia solvere, vel eorum partem notabiliter majorem, quam nunc possit, quamvis in sæculo maneret; tunc (quod attinet ad jus naturæ) licebit ei Religionem ingredi, bona fide cedendo suis omnibus bonis in utilitatem creditorum; quandoquidem sive maneat in sæculo, sive non maneat, plenior solutio sit ei impossibilis: nemo autem possit ad impossibile obligari, juxta *reg.* 6. *juris in* 6.

Et secundum hæc intelligendus est S. Th., ut verborum ejus hic sit sensus: Propter pecuniam personæ liberi hominis secundum jura civilia non obligatur, ita nimirum, ut propter debitum pecuniarium possit aut vendi, aut in servitutem rapi, sed solum res. Unde licite potest exhibitis rebus suis Religionem intrare, nec tenetur in sæculo remanere, ut procuret, unde debitum reddat; quando videlicet neque habet bona, ex quibus possit integrum debitum solvere, neque verosimile est, quod haberet, quamvis in sæculo maneret, operamque daret illis conquirendis. Dixi, *quod attinet ad jus naturæ*; quia jure positivo inhibitum est, ne gravati ære alieno recipiantur in aliquam Religionem. Hucusque præcitatus Sylvius.

Observandum vero, validam esse professionem hominis ære alieno obstricti, cum ejus persona libera sit. Neque talis professio jure positivo irrita redditur, ut declaravit Clem. VIII. qui, quoad hoc punctum, abrogavit quod Six. V. statuerat.

Quæres 1. num a restitutionis onere immunis censeri debeat qui debiti immemor, creditori suo gratis largitur summam, quæ debitum æquat?

Resp. negat. Ratio est, quia donatio est actus liberalitatis, restitutio vero est actus justitiæ: unde qui gratis donat, huic adhuc, nempe debito restituendi, remanet obnoxius. Quare creditor etiam post donum receptum potest exigere, ut debitum solvat, nisi constet debitorem intendisse per donationem satisfacere cuicumque debito, quod cum illo forlasse contraxisset.

Quæres 2. an debitor liberetur a restitutione, si creditori sui creditoris solvat quod debet?

Resp. Affirmant plures relati a P. Concina *Theol. Christ. t.* 2. *l.* 2. *diss.* 2. *c.* 13. *n.* 12. modo debita utriusque sint ejusdem naturæ, nec sint alii priores creditores privilegiati, aut hypothecarii. Alii negant, eorumque sententiæ adhæret præcitatus P. Concina. Certe id non licet invito creditore, inquit P. Antoine *tr. de just. c.* 6. *in resp. ad q.* 5.; nam creditor habet jus exigendi et accipiendi id, quod ei debetur, et debitor habet obligationem solvendi suo creditori id, quod ei debet, nec debitoris est creditoris sui debita solvere. Et vero in foro externo cogar iterum solvere tibi, nisi mea gratia factus sis debitor alteri, ut si gerens mea negotia mutuum ab illo acceperis, vel nisi ob rem alterius debitum contraxerim, ut si conduxi a te domum, quam tu ab illo conduxisti.

Causæ excusantes dilationem. IV. Causæ excusantes dilationem solutionis sunt. Prima, necessitas extrema tua, vel tuorum, ut patet, cui non possis nisi ex alieno subvenire. Secunda, gravis necessitas tua, vel tuorum, nisi tamen creditor in pari necessitate inveniatur. Ratio est, quia etiam in hoc casu, cum et ipse teneatur eleemosynam erogare, non est censendus velle vexare, nisi indigeat, debitorem dicta necessitate laborantem. Tertia, est magnum periculum animæ tuæ vel tuorum, ut si prævidens filios furaturos, filias se prostituturas; quia etiam in hoc casu creditor, in pari necessitate non existens, indulgere judicandus est. Quarta, quando restitutio fieri non potest absque magno debitoris detrimento in rebus suis non debitis, et juste acquisitis; puta, si cogeretur jacturam pati in proprio statu; si redderetur pro semper impos ad collocandas aliquo modo filias; si deberet vendere prædia longe minoris, quam valent etc., nisi creditor solutione indigeat, neque in simili necessitate sit, censendus est non adeo inhumanus, ut cum tanto damno velit sibi satisfieri. Quinta, si ex restitutione prudenter prævideatur grave malum creditori eventurum sive spirituale, sive temporale, Christiana charitas dictat, differendam esse.

* Quæres, num licite valeat quis restitutionem differre, ne magnum lucrum, quod ex pecunia, quam restituere tenetur, percipere posset, deperdat?

Resp. negat. Quippe æquitati consentaneum non est, quod creditor sua defraudetur pecunia, ut debitor ex illa lucrum reportet. Si tamen debitor lucrum quæreret, ut aliis creditoribus satisfaceret, quibus alioquin satisfacere non valeret, teneretur creditor ex charitate dilationem concedere, si commode posset.

Quando differens restituere teneatur ad damna ex dilatione secuta? V. Constat demum ex dictis in variis paragraphis, quod debitor ex delicto teneatur ad omnia damna ex suo peccato secuta, etiam pro tempore, quo reapse restituere non potest; quia sunt volita in actione injusta primo posita. Si autem sit debitor ex contractu justo, et non fuerit in mora culpabili, non tenetur ad lucra cessantia, aut damna emergentia creditori ex dilatione; quia non fuit causa injusta eorumdem: quod si fuerit in mora culpabili, tenetur ad damna moræ illi correspondentia. Si demum, qui non est in mora culpabili, differat solutionem præcise ad evitandum grave suum damnum, cui subjaceret, si statim solveret; tenetur ad damnum creditori emergens, aut ad lucrum cessans; quia in pari casu, melior est conditio creditoris possidentis jus exigendi solutionem; neque justum est, ut debitor se indemnem servet a proprio damno cum damno sui creditoris, cui alioquin solvere posset, nisi differret ad evitandum damnum, cui creditor subjacet ex defectu rei, quam illi debet.

CAPUT VI.

De Restitutione in Particulari, et primo ob damna Honestatis.

§. I. *De Obligationibus Defloratoris injusti.*

Quando et quomodo teneatur deflorator ad restitutionem? I. Deflorans virginem, vel se offerentem, vel petenti facile assentientem, eidem nihil tenetur, quia scienti, volenti, et sponte assentienti nulla fit injuria. Tenetur tamen illis, sub quorum cura deflorata degit, in casu, quo, ex publicatione criminis, aut esset augenda dos, aut nubere non posset; quia horum damnorum stuprator est causa realis, illaque prævidere debuit, illisque virgo cedere non poterat, utpote joribus suorum custodum quorum violationem remittere, non est puellæ. Si autem fraudibus, mendaciis, aliisque injustis artibus illam seduxisset, (non dico promissione matrimonii, de qua inferius) tenetur vel eamdem ducere, vel illam dotare; et in hoc casu sufficiet, quod addat doti alioquin dandæ, quod addendum est. Si vero puella instet pro matrimonio, et nullum damnum ex eo prudenter prævideatur, vel ob disparitatem, vel ex alio capite, probabilius videtur defloratorem obligandum matrimonio: si vero gravia dissidia ob disparitatem, vel alia gravia damna inde oritura timeantur, sufficeret dotare, et omnia damna eximie profecta reparare. Demum si deflorator solis precibus, et quidem urgentibus, stuprum obtinuisset, tunc vel est vir magnæ auctoritatis, gravitatis, aliarumque circumstantiarum, quæ quamdam speciem vis precibus addere consueverunt, puellasque aliquo modo perterrefacere, ut non plena voluntate assentiantur; et in hoc casu non est eximendus ab obligatione compensationis, ob injuriam plene voluntarii ab eo violati. Si autem fuerit homo nullam valens puellæ subjectionem incutere, neque alicujus mali metum injicere, cumpreces hujusmodi in nullo minuunt voluntarium, videtur respondendum sicut in primo casu, in hypothesi quod crimen revelctur etc. Hinc inferas, quod si defloratio, cui puella plena voluntate consensu præstitit, ob sui occultationem nulli damnum afferat, nil restituendum sit. Quod autem dictum est de puella, respective applicanda sunt honestæ viduæ.

* Qui virginem sponte consentientem, et absque ulla vi, fraude, dolo, importunitate precum, et promissione matrimonii vitiarit; non solum tenetur damnum resarcire, si ideo parentes majorem postea

dotem conferre debeant filiæ, ut secundum suam conditionem nubat, ut asserit Auctor, *num. præced.*; verum etiam adstringitur ad aliquam satisfactionem honorariam erga eosdem parentes, per signa doloris, submissionis, petitionem veniæ etc. si crimen resciant, ut sentiunt DD. plures, et præsertim S. Antonin. 2. *p. tit.* 15. *c.* 6. ubi hæc habet: *In foro conscientiæ, si deflorat eam voluntariam, non tenetur ei. Patri autem tenetur, quia injuriatus est. Unde ei in aliquo satisfaciat, vel saltem eum placet.* Et ratio evidens est; quippe violavit jus custodiæ, quo potiuntur circa illam parentes; parentes enim jus habent custodiendi et tuendi integritatem corporis suæ virginis. Insuper dedecus et infamiam familiæ intulit.

Si autem virgo deflorata conceperit, tenetur ipsa prolem elere a partu usque ad annum tertium completum. Ab anno vero tertio, et deinceps ipse corruptor, donec proles sibi valeat providere; immo ab ipso partu, si nequeat mater; vel ipse ad id præstandum obligationem contraxerit; et vicissim, si post triennium pater impotens sit ad nutriendam prolem, tenebitur, quoad possit, mater. Si vero hospitali exposita fuerit proles, tenentur parentes, si satis habeant facultatum, hospitale resarcire, eique impensas solvere, cum hospitale erectum sit dumtaxat et institutum ad pauperes gratis alendos, non pro aliis, nisi suo sumptu, juxta communiorem sententiam. Videatur Auctor supra, *tr.* 6. *de* 4. *Dec. præcept. c.* 1. *§.* 2. *n.* 9. *et* 10.

Quid de eo, qui gestibus suis obscurat famam puellæ, ut damnum afferat?

II. Si quis erga virginem, aut viduam honestam tales gestus coram aliis faceret, ipsa renuente et reprobante, ut exinde suspicio oriretur de aliquo crimine patrato, vel patrando, et hinc, propter obscuratam illius famam, damnum eidem, vel suis oriretur; teneretur hic gesticulator impudicus hæc damna reparare, quippe qui causa realis eorumdem. Secus, si fœmina illa corresponderet, et in præfatos gestus conspiraret; quia ipsi nil esset compensandum, bene vero illis, qui curam illius gerunt, ut supra dictum est.

Quid si puella non sit virgo?

III. Cum virgo deflorata in foro externo semper præsumatur seducta, et quod fuerit virgo, nisi contrarium probetur; si tamen in rei veritate aut virgo non fuisset, aut non seducta, teneretur ipsa, etiam ad petitionem sui adversarii, veritatem fateri, eumdemque redintegrare pro expensis factis in litis prosecutione, et pro mulcta a judice imposita; eo quia interveniret error facti, et falsa essent motiva, super quibus fundabatur sententia judicis.

Quid, quando deflorator est impotens ad dotandum, et alioquin valde dispar?

IV. Quando deflorator est impotens ad dotandam defloratam inductam, et ipse est longe disparis conditionis, dicit Lugo disp. 12. sect. 1. n. 18., quod non teneatur eam ducere in uxorem: putarem tamen cautius distinctione esse utendum; vel enim hic nobilissimus est adeo inops, ut sit impotens ad dotandum, et est filius familias, a quo pendet familiæ nobilissimæ, quamvis inopis, successio, quæ extingueretur quoad nobilitatem, contrahendo tale matrimonium; et tunc puto, non recedendum ab opinione docti Card., cujus ratio est, quia non fieret æqualitas inter damnum, et reparationem, sed hæc esset longe major; præterquam quod sequerentur innumerabilia inconvenientia dissidiorum, inimicitiarum etc. Si autem ipse esset solus non habens ascendentes viventes, neque collaterales; nulli faceret injuriam contrahendo, sed dumtaxat sibi soli; quod tamen prævidere debebat, sibi probabiliter eventurum, utpote impotenti ad dotandum; unde excessui redintegrationis cessisse videtur, hoc ipso, quod voluit deflorationem perficere.

Quid de eo, qui defloravit sub promissione matrimonii?

V. Deflorator, qui puellam virginem seduxit promittendo eidem matrimonium, sive vera, sive ficta promissione, per se loquendo, tenetur illam ducere; quia si promissio fuerit vera, cum una pars conditionem impleverit maximi momenti, tenetur et altera promissum præstare: si autem fuerit ficta promissio, cum sit manifeste injusta, quod deceperit puellam, tenetur itidem et validam facere promissionem, et puellam ducere.

Quando excusetur a matrimonio celebrando?

VI. Ab implenda hac conditione excusatur homo 1. si puella se finxerit virginem, cum revera non esset; in quo statu non tenetur eam ducere, bene vero dotare juxta dicta n. 1.: 2. si antequam matrimonium celebretur, ipsa fornicetur cum alio, inferens sponso gravem injuriam, unde juste recedere queat a matrimonio, non tamen ab illa dotanda; quia cum illam posuerit in via meretricandi, tenetur hoc impedire, compensandō pro rata injuriæ irrogatæ, quæ absolvendo illum a nuptiis, non absolvit a dote.: 3. si aut puella nolit defloratori nubere, aut ejus curam gerentes nolint eam illi tradere; cum dumtaxat spoponderit matrimonium, ad nil ultra tenetur. Excipio casum, in quo illam deceperit, fingendo se gradu superiorem, divitem etc.; quia si tunc nec puella, nec curam gerentes, cognita veritate, nollent nuptias; tenetur adhuc illam dotare ad compensandam injustam deceptionem. Addendum putarem, quod ei, ipsa nolente, curam gerentes vellent matrimonium; cum deflorator etiam ipsi injuriam intulerit cum gravamine dotis augendæ, videtur, quod quamvis non teneatur ad matrimonium, quod cum nolente celebrari non potest, teneretur ad illud dotis augmentum, cui subjiciuntur parentes ob passam deflorationem, et publicatam: 4. si ex matrimonio gravia scandala prævideantur profectura: 5. si aliquid impedimentum dirimens deflorator interjecisset, quod sit indispensabile: nam si esset dispensabile, et puella insisteret, teneretur deflorator dispensationem procurare; cum fraus nemini suffragari debeat: si autem sit indispensabile, puta contrahendo matrimonium cum alia; tunc sufficit, si ei de nuptiis providerit, ait S. D. in 4. dist. 28. q. 1. a. 2. ad 4.

Quando puella potuit facile fictionem cognoscere.

VII. Si deflorator ficte promiserit matrimonium, et fictio potuit a puella facile cognosci, quia sciebat adolescentem illum esse nobilissimæ stirpis, et se esse vilis et plebejæ originis, tunc non tenetur vir ad matrimonium, ut ait S. D. ibid.: *Non tenetur, ut quidam dicunt, si sponsus sit multo melioris conditionis, aut aliquod evidens signum fraudis fuerit, quia præsumi probabiliter potest, quod sponsa non fuerit decepta, sed decipi se finxerit*; sed debet illam dotare, aut congruum matrimonium eidem procurare. Quod si deflorator ita suam conditionem occultaverit, ut reapse a puella grandis disparitas animadverti non potuerit; neque in tali casu tenetur eamdem ducere, sed potiori jure illam dotare, eidemque providere; cum enim puella tantam disparitatem ignoraverit, per consequens tale matrimonium non quæsivit, sed longe inferius, et quale sibi convenire posse judicabat; et cum deflorator non possit illam ducere, nisi det matrimonium, quod longe majus est damno a puella passo; idcir-

eo ut fiat aequalitas, sufficiet ut illam dotet; supplendo omnia illa damna, quae ob defloratioπem, et fictam promissionem incurrit. Si autem vere promiserit, quantumvis disparitatis intercedat, si nulla timeantur scandala, proculdubio tenetur illam ducere; juxta superius dicta, n. 4. et 5., quia si sponsalia simplicia obligant, quantumvis inaequalia, multo magis, quando intervenit jactura virginitatis.

Casus primus eveniens. VIII. Si vir, qui existimans puellam, quam vult carnaliter cognoscere, esse virginem, sicut communiter habetur, ut eam facilius inducat promittit serio matrimonium, ipsa omnino ignorante illius falsam opinionem de sua virginitate, quam revera amisit, et habens copulam, invenit illam non esse virginem, sicut putavit, non tenetur in foro conscientiae stare promissioni de matrimonio; quia cum hoc promissum fuerit, ut compensaretur amissio virginitatis, hac non amissa per eam copulam, non tenetur ad compensationem adeo excedentem: tenebitur tamen ad eam compensationem, quae debetur usui corporis non virginalis. Cum tamen communiter haberetur virgo, si copula nunc habita publicetur vel ex praegnatione, vel ex alio motivo, tenebitur infamiam puellae, quam praevidere poterat eventuram, reparare; non quidem revelando se invenisse illam non virginem, quod apud omnes erat occultum, ex quo illa magis infamaretur, sed vel illam sufficienter dotando, vel ineundo matrimonium: nam supponimus ipsam se simulasse virginem.

Casus alter. IX. Seductor, qui e virgine vere tali sub promissione matrimonii extorquet, excepta copula, alios actus impudicos; si sit aequalis circiter conditionis cum illa, et nullum praevideatur grave inconveniens secuturum, tenetur stare promissioni; quia non subest rationabile motivum eximendi illum. Si autem sit conditionis notabiliter excedentis, non videtur obligandus, quia compensatio excederet actiones a puella praestitas. Sufficiet igitur, si illam congrue compenset. Addo, quod hujusmodi matrimonia longe disparia, quia contra voluntatem consanguineorum celebrata, sunt gravium inconvenientium foecunda. Si demum certo nullum inconveniens timeretur, et ipse esset solus; tunc videretur ad matrimonium obligandus, et sibi imputare deberet excessum promissionis factae.

Casus alter. X. Sollicitans viduam honestam ad copulam, sub promissione matrimonii, si vere promittit, et nullum timeatur notabile inconveniens oriturum, tenetur illam ducere, quia pactum est implendum, quando licite impleri potest post commissum crimen; nec extat motivum rationabile illum deobligandi. Si ficte promisit, distinguendum est; si enim periclitatura sit fama illius mulieris, quia vel gravida, vel alio capite; tunc tenetur nihilominus ducere illam, ut famam illius servet; si autem nullum sit periculum famae, peccavit decipiendo, et similiter si sint aequalis circiter conditionis, tenetur tollere deceptionem, eamdemque ducere: si vero sint valde disparis conditionis, et exinde gravia dissidia timeantur, sufficiet, ut illam compensationem det, quae, perpensis circumstantiis personae, et deceptionis, a prudente Confessario judicabitur.

Casus alter. XI. Si deflorator virginis sub promissione matrimonii erat voto simplici castitatis obstrictus, et hoc ab ipsa ignorabatur, atque illius fama sit periclitatura, tenetur proculdubio, exposito casu Sacr. Congreg., petere dispensationem e voto, cujus observatio esset graviter injuriosa proximo. ut patet. Idemque plures affirmant, etiamsi illius fama nullum sit periculum subitura; ob eamdem rationem, quod tunc observatio voti esset graviter injuriosa proximo. Consulto dixi, si ab ipsa votum defloratoris ignorabatur: quia si illud noverat, ille non tenetur eamdem ducere, excepto famae periculo, sed teneretur alio modo compensare. Quod si ipsa votum petenti copulam objecisset, et ille spopondisset, se licentiam obtenturum, tunc affirmant multi, quod petere teneretur, sincere exposito casu. Si autem S. Sedes dispensationem negaret, dum non extat infamiae periculum, teneretur aliam facere compensationem judicio Confessarii. Si demum votum emisisset post deflorationem, teneretur nihilominus defloratam ducere, et abstinere a debito petendo, nec non e cunctis aliis conjugalibus libertatibus activis, sed licite posset dumtaxat reddere debitum petenti; quia teneretur votum servare in his, quae posset sine alterius injuria. Bene autem ageret, ut se eximeret a continuo periculo violandi votum, si exposito casu, dispensationem peteret, observandum deinde cum illis limitationibus, quas Sacr. Congreg. addere consuevit.

XII. Si sub matrimonii promissione quis deflorasset, vel copulam extorsisset a consanguinea, respondendum est, sicut diximus de voto antecedente copulam; posito quod impedimentum sit ex dispensabilibus; et hoc est verum, etiamsi ficte promisisset, et ipsa fictionem animadvertere non potuisset, sicut animadvertere potuit et debuit, si impedimentum esset in tali gradu, qui nonnisi inter Principes dispensari vix soleat. *Casus alter.*

§. II. *De restitutione propter Adulterium.*

I. Quando adulterium occultum manet, neque aliud damnum sequitur, adulteri veniam a Deo petant, et orent pro innocente. Si autem publicetur, et dedecus creetur marito adulterae, tenentur rei eumdem placare, petendo veniam per congruos mediatores; et tenetur adulter compensare dedecus illatum, procurando, ut innocens maritus augeatur sive in bonis, sive in officiis, sive in dignitatibus, quia alteri compensationi non remanet aditus. Si autem proles spuria ex occulto adulterio oriatur, tenetur adulter ab anno tertio aetatis prolis, et deinceps, quousque sibi provideat, illam alere. Etenim e partu usque ad triennium completum tenetur mater prolem alere, et in ejus defectu tenebitur adulter: ita Jus Can. ex c. e. de convers. infid. Item tenentur adulteri aequaliter compensare omnia damna, quae propter prolem spuriam eveniunt marito, et legitimis haeredibus in partitione haereditatis, in legatis, et donationibus prolis spuriae factis e consanguineis patris putativi. Porro uterque adulter tenetur in solidum, in defectu alterius: quod si alteruter vim alteri intulit, aut metum respective gravem incussit, qui incussit tenetur ipse primus ad omnia praefata damna, quia tunc ipse solus est vera causa principalis illorum damnorum; neque alter teneretur, nisi in ejus defectu, quia et ipse assentiendo evasit causa realis damni, quamvis minus principalis, nec plene voluntaria. *Quid agendum Adulteris?*

II. Quando extat dubium prudens, an proles sit spuria, probabilius est, teneri adulteros modo dudum *Quid agendum in casu dubio?*

explicato pro rata dubii ad præfata damna; quia non est rationabile, quod qui est certus de actione damnum de se afferente a se posita, et dumtaxat dubitat de effectu, debeat, qui est certo reus causæ injustæ positæ eximi ab omni onere; quia totum onus rueret super innocentem, casu quo damnum reapse fuisset illatum. Nam ad hunc reum spectat probare, quod damnum non fuerit illatum, ut a restitutione absolvatur: et propterea illa regula juris, quod in materia justitiæ melior sit conditio possidentis intelligitur, si cætera sint paria, et non adsit certitudo de actione injusta posita; quia quando hæc extat, regula illa favet potius marito innocenti, et hæredibus, quorum in dubio melior debet esse conditio possidendi res suas, et ne eisdem expolientur, ut securus remaneat certo reus actionis injustæ positæ. Neque opponas: quod sicut puer non debet se tenere spurium, nisi probetur; ita neque adulter debeat se putare ejus patrem, nisi probetur. Nam pro puero stant leges ita decernentes, ad tuendam innocentiam pueri: at e contra crimen ab adultero patratum postulat, ut se debitorem eredat, nisi probet se damnum non intulisse. Idem, proportione servata, resolvas, si mulier cognita fuerit a pluribus; nam si certum est, prolem esse spuriam, omnes qui rem habuerunt tenentur una cum adultera, ut dictum est: si vero dubitetur, cujus illorum sit, tenentur omnes pro rata dubii ad totum damnum. Si demum dubitetur, an sit eorum, vel mariti, similiter tenentur pro rata dubii; et in defectu aliorum, singuli in solidum, vel pro toto, vel pro rata respective.

Quomodo restituendum sit ab adultera? III. Adultera, ut restituat quando tenetur, ex communi, debet in primis, si habeat bona propria, illa relinquere, et distribuere filiis legitimis, non spurio. Si autem aut bona non habeat, aut non sufficientia pro rata obligationis suæ, aut in solidum, deficiente adultero; tunc caute studere debebit, ut afficiat maritum erga legitimos, insinuando, ut eisdem potius sua bona relinquat; magna tamen cautela sibi agendum erit, ne se prodat. Debebit item spurio suadere statum religiosum, si ipse ad illum aptus et idoneus videatur, ut proinde bona temporalia ad illos proveniant, quibus debentur. Tenetur item sibi subtrahere de cultu in vestibus, ornamentis etc. quantum poterit, ut pro legitimis bona reserventur; quia bis modis agendo, facit quantum moraliter potest.

An in aliquo casu teneatur prodere suum delictum? IV. Si adulteræ, habitæ ut honestæ, desit omnino modus redintegrandi damna indicata, non tenetur, absolute loquendo, manifestare crimen suum, ut docet communis. Tum quia id redundaret in magnum suam infamiam, cui sustinendæ impar plerumque censetur humana imbecillitas. Tum etiam quia hujusmodi manifestatio plerumque germinat gravissima inconvenientia. Vel enim revelat filio, vel marito: si filio, teneturne iste eredere? et de hoc statim diecmus: et dato quod eredat, cederet ne ipse tot commodis, et bono nomini? Si marito? heu quot periculis se exponeret misella, quot malis! Ideirco Innoc. III. in c. 9. de Pœnit. respondit, muliarem non esse ad hoc adigendam, et *quod non debeat illi pœnitentia denegari, si timeat id viro suo confiteri*. Consulto dixi, si mulier habeatur ut honesta; si enim jacturam suæ famæ jam fecisset, et non haberet unde restitueret, ex hoc capite teneretur manifestare marito proles spurias: dico, ex hoc capite; quia si prudenter timeret alia gravia mala inde exoritura, prætermittenda esset manifestatio, tanquam perniciosa proximis, et fœcunda pejorum damnorum illis, quibus satisfacere nequiret.

V. Consulto etiam dixi, absolute loquendo, quia potest evenire casus, tametsi rarissimus, in quo teneatur adultera etiam cum famæ et vitæ discrimine crimen suum manifestare. *Aliquando tenetur.* Hic casus est, si filius spurius esset morum corruptissimorum, ita ut etiam Catholicæ Fidei abrenunciasset, et alioquin succedere deberet genitori putativo in Principatu; ex cujus successione jam proxima, nemo non videt, quot et quanta mala resultarent bono communi fidei, divino cultui, morum honestati etc. In hoc casu, ad impedienda efficaciter mala imminentia adeo gravia, et anteferenda vitæ et famæ cujuscumque particularis personæ, quia communia Religionis, et populi: teneretur mater revelare marito crimen suum, procurans interea meliori modo quo posset, securitatem suæ vitæ, si de eadem metueret. Similiter in casu, quo spurius e contra esset indolis adeo mitis, et matri adeo bene affectus, morumque adeo stabiliter piorum, ut prudenter et moraliter esset mater secura, quod si filio revelaret suum delictum sub secreto perpetuo custodiendum, acquiesceret, matri erederet, et se subtrahendo impediret tot mala, præcipue ubi sunt fideicommissa magni momenti, et hæreditates amplæ; in hoc casu teneretur mater pati apud solum illum filium hanc infamiam: quia non essat in dictis circumstantiis malum anteferendum tot damnis plurium personarum. Quis ignorat, quemvis ad capiendum consilium maximi momenti in re gravissima sibi necessarium, posse licite sub secreto naturali revelare personam, si aliter fieri nequeat, ex qua revelatione indirecte infametur dumtaxat apud illum consiliarium? si igitur id potest licite fieri a quovis, ne injuste auferat summam pecuniæ valde notabilem, et ad hunc finem licite permittere per accidens infamiam tertii apud unum consiliarium; cur non tenebitur id agere mater quoad semetipsam apud unum filium, nunquam revelaturum crimen maternum, ad impedienda tot innocentium damna?

VI. In hypothesi itaque quod adultera filio spurio crimen revelaret, atque illud probaret certis argumentis; aut in articulo mortis constituta, et Sacramentis munita cum juramento affirmaret; teneretur sub mortali filius eidem credere, et tunc teneretur conscientiæ suæ providere, et se gerere, sicut se gerit possessor bonæ fidei, statim ac animadvertit se alienum habere. Nota, quod filio spurio nulla præscriptio suffragari queat respectu bonorum etiam plurimis annis possessorum, illegitimum priusquam se nosceret.

CAPUT VII.

De Restitutione propter damna civilia Famæ et Honoris.

§ I. *De variis modis lædendi famam et honorem, nonnullæque regulæ proponuntur.*

I. Fama est bona opinio, et æstimatio de alicujus personæ excellentia, aut absolute in omni genere, morali, litterario, civili; aut respective, videlicet in aliquo ordine particulari, puta scien- *Quid Fama? Quid Honor?*

tifico, oratorio etc.; aut in aliqua particulari facultate, puta medicina, theologia etc. Honor est attestatio quædam excellentiæ alterius personæ, exteriori signo reverentiæ etc. manifestata. Hinc fama insidet aliorum interiori judicio; bonor autem in exteriori æstimationis significatione.

Varii modi lædendi famam.

II. Et fama, et honor variis modis læduntur per actus tam interiores, quam exteriores; per exteriores, verbo, et facto: verbo, primum Detractione; quæ est alienæ famæ læsio injusta, et occulta: et *hæc fit quandoque directe, quandoque indirecte: directe quidem quadrupliciter: uno modo, quando falsum imponit alteri: secundo, quando peccatum auget suis verbis: tertio, quando occultum revelat: quarto, quando id, quod est bonum, dicit mala intentione factum: indirecte autem, vel negando bonum alterius, vel malitiose reticendo, vel minuendo*, ait S. Th. 2. 2. q. 72. a. 1. ad 3.: qui septem modi his exametris recensentur: *Imponens, augens, manifestans, in mala vertens. Qui negat, aut minuit, reticet, laudatve remisse*: addito septem assignatis a S. D. oct. *laudandi remisse*, quando justum esset, et debitum laudare impense. His octo modis læditur fama proximi, et jam de quatuor directis patet, nempe de imponente falsum; de augente quod est verum; de manifestante verum, ard occultum; de interpretante mala intentione factum, aut dictum, quod bene interpratari deberet, et posset. Pariter de negante falso, aliquem fecisse quidpiam laude dignum, aut tales prærogativas habere; ita de eo, qui illas quidem concedit, sed malitiose diminuit et extenuat, dum extenuandæ non sunt; item de eo, qui reticet, tacendo in illis circumstantiis, in quibus illius silentium aut vim confirmandi habet detractionem, aut pro vituperatione sumitur, et quidem injusta; ita etiam de laudante remisse, idest frigide aliquem, dum meretur laudari plene. Omnes isti modi detrahendi sunt graves aut leves, pro ratione materiæ.

Alii modi exteriores lædendi famam et honorem.

III. Alii modi lædendi famam verbo, aut facto, sunt 1. per Calumniam, quæ coincidit cum Imponente jam recensito. 2. per Irrisionem, qua verbis, vel factis proximus ludibrio habetur; et hac læditur tam fama, quam honor. 3. per Contumeliam, seu Convitium, quod est injusta inhonoratio personæ, lædens honorem ei debitum sive verbis, sive factis, et si fiat coram, et per verba, dicitur Improperium; si fiat factis, et gestibus personam inhonorantibus, dicitur Subsannatio: et plerumque hæc sunt mortalia, nisi parvitas materiæ excuset a tanto.

Actus interiores famam proximi lædentes.

IV. Læditur item fama proximi actibus interioribus, male et temere judicando de eodem. Ut autem id recte percipias, nota, plures esse gradus, quibus intus læditur proximi fama apud nosmetipsos. Primus est Dubitatio, quæ mentem nostram suspensam tenet inter affirmationem, et negationem, puta de bonestate alicujus mulieris. Secundus est Suspicio, qua mens in alteram partem se inclinare sentit, non tamen determinate assentitur, aut adhæret, sed dumtaxat inclinationem experitur ad unum extremum, puta quod illa mulier sit impudica. Tertius est Opinio, qua mens determinate assentitur tali extremo, nimirum mulierem esse impudicam, non tamen certe, sed cum formidine, quod possit esse falsum. Quartus est Judicium, quo determinate, et sine formidine certo arbitratur esse impudicam. Plurimi confundunt opinionem, cum suspicione; cum, ut vides, sint distinguendæ. Quilibet dictorum graduum evadit temerarius et pravus, si careat eo fundamento, quod respective habere debet, ne sit reprehensibilis. Hinc vides, majus requiri fundamentum ad suspicandum, quam ad dubitandum; majus ad opinandum, quam ad suspicandum, majus ad judicandum, quam ad opinandum.

Tres regulæ præscribuntur.

V. Circa hactenus dicta, prima regula sit, quam tradit S. Aug. l. 2. de Serm. Dom. in monte c. 18. *En facta, quæ dubium est, quo animo fiant, in meliorem partem interpretemur.* Et S. Th. 2. 2. q. 60. a. 4. *Ubi non apparent manifesta indicia de malitia alicujus, debemus eum ut bonum habere, in meliorem partem interpretando, quod dubium est.* Ex his altera sit regula. Quando indicia et motiva sunt talia, ut a prudente, pio, et docto judicentur sufficientia, aut ad excusandum ab omni culpa, aut saltem a mortali, perpensis præcipue circumstantiis personarum, locorum, temporum, et actionum, quæ aut videntur, aut e fide dignis audiuntur; tunc actio dubitandi, suspicandi, opinandi, et judicandi erit, aut non erit peccatum leve, aut grave. Tertia regula sit, quod quando agitur, aut de aliquo damno vitando, aut remedio adhibendo, aut præcautione observanda; quoties clare non constat de probitate proximi, possumus eum eodem ea cautione agere, ac si esset suspectæ fidelitatis, absque eo quod ipsum aut judicemus, aut suspicemur talem: quia sicuti prudentia dictat, neminem judicandum esse malum, nisi talis probetur; ita etiam dictat, quod quoties agitur de securitate nostra, rerumque nostrarum, nec non de præcavendis periculis, et probitas proximi clare et certo non innotescat, judicando sincere illum judicio, ut ita dicam, speculativo probum; tali cautione in praxi secum agere liceat, ac si suspectos haberetur. Ad hoc enim statutæ sunt leges, et consuetudines chyrographorum, instrumentorum, juramentorum etc., quia prudentia dictat pro praxi ita agendum esse. Immo quo periculosior est res, et actio, eo major debet esse cautio in agendo, perpensis circumstantiis. Unde imprudenter ageret pater ille, qui filiam juveni soli, quamvis piissimo, traderet longo itinere alio ducendam, ob grave periculum, cui et ductorem, et ductam exponeret alicujus incontinentiæ: et sic de aliis.

§. II. *De qualitate peccati, temere Dubitandi, Suspicandi, Opinandi, et Judicandi.*

Judicium temerarium in re gravi est lethale.

I. Certum est ex Scripturis et Patribus, judicium temerarium deliberatum de proximo circa rem notabiliter malam, at famæ perniciosam, esse peccatum mortale; quia graviter læsivum juris proximi, ut patet. Dixi, graviter famæ perniciosam; quia dantur quædam peccata etiam gravia, quæ respectu alicujus generis personarum non lædunt famam, de quibus immo illius generis personæ plerumque gloriari consueverunt: puta militem in duello pugnasse etc.

Opinio temeraria an lethalis?

II. Opinio temeraria, idest sine sufficienti fundamento, de proximo in re gravi, probabilius videtur esse lethalis: idque non obscure significat S. D. 2. 2. q. 60. a. 3. ad 2. *Ex hoc ipso quod aliquis malam opinionem habet de alio sine causa sufficienti, inde-*

bite contemnit ipsum, et ideo injuriatur ei. Qui loquendi modus satis significat gravem læsionem. Ratio est, quia etiam mala opinio temeraria de re gravi, et infamante personam, est de se gravis injuria proximi; eo quod valde afflictivum sit personæ honestæ, haberi apud alios in mala opinione infamante; ut quilibet experimento proprio id animadvertere potest. Quando igitur deficit notabiliter in fundamento, erit lethalis; et eo gravior evadit, quo dignior est persona, de qua opinamur, et quo atrocius est crimen. Quando vero fundamentum deest in modico respective ad personam, et crimen, erit dumtaxat venialis.

* Quando timorati, præsertim scrupulosi, inquit Sylv. in 2. 2. *q.* 60. *c.* 3. *q.* 1. *concl.* 4. sinistras cogitationes de proximis patiuntur, et dubitant, an lethaliter peccaverint, interrogandi sunt, an si tunc advertissent illud esse judicium temerarium, et peccatum, deliberate voluissent consentire. Si enim negative respondeant, censendi sunt non peccasse mortaliter, quia vel nullus adfuit voluntarius consensus, vel non fuit plene deliberatus. Quæ regula tanto magis est observanda, quia etiam locum habet in timoratis, qui vel contra fidem, vel contra castitatem tentationes, et varias cogitationes patiuntur, quibus nullo modo consentire vellent, si eas plene adverterent; sed eis suggeruntur a Dæmone, qui sic ad amaritudinem eos perducere et inquietare, devotionemque turbare conatur.

Suspicio quando mortalis? III. Sola suspicio, (quæ, ut dixi, non est opinio assentiens cum formidine oppositi, sed propensio quædam ad assentiendum) temeraria, et sine ullo, aut solo levi fundamento de re gravi infamante, putarem quod sit mortalis, quia etiam hæc valde solet affligere personam innocentem honestam. Quis enim homo multum non gravaretur, si sciret suam innocentiam, et nihilominus se penes aliquem esse suspectum de fœdissimo scelere; aut quæ conjugata innocens et pudica multum non affligeretur, si sciret se haberi suspectam de meretricio, et hoc ex levi dumtaxat fundamento? igitur etiam sola suspicio prorsus temeraria, et absque sufficienti fundamento, graviter lædit famam proximi: quando vero aliquod subest fundamentum, quamvis non plene sufficiens suspicandi, (quia quando est sufficiens, nullum est peccatum in quolibet horum graduum) putarem non esse mortale; tum quia cum suspicari non sit affirmare neque fortoidolose, sed dumtaxat inclinare ad affirmandum, et alioquin aliquod subest fundamentum, videtur non esse tanta læsio famæ, ex qua possit quis rationabiliter adeo gravari. Et in hoc sensu dixit S. D. quodl. 12. a. 34. *Suspicio est quid imperfectum in genere judicii, et ideo est imperfectus motus; et ideo non est mortale ex genere, quamvis si fiat ex odio, erit aliquando mortale.* Quibus postremis verbis significat, quomodo mala animi affectio inducat de facili ad suspicandum mortaliter, nempe dum nullum omnino est fundamentum; sicuti e contra nemo, qui sit ab odio immunis, suspicari solet, nisi habito aliquo fundamento.

Dubium an mortale? IV. Tandem dubium de bonitate proximi ex levibus indiciis docet S. Th. esse veniale, his verbis 2. 2. q. 60. a. 3. *Primus gradus est, ut homo ex levibus indiciis de bonitate alicujus dubitare incipiat, et hoc est veniale, et leve peccatum.* Nisi forte esset persona valde digna, aut de crimine valde turpi, aut respectu cujuscumque, de crimine insolito, et valde extraordinario. Putarem tamen verba Angelici intelligenda esse de dubio negativo, idest suspendente omnem actum, et retinendo habitualiter bonam opinionem de quocumque. Nam dubium positivum sine ullo prorsus fundamento habere de proximo, in re gravi, nempe interius sentiendo, quod revera dubia sit personæ probitas, integritas, et pudicitia etc., aut ex levissimis motivis: putarem, ob rationes datas, non vacare a mortali, si deliberato animo id fiat. Si autem occurrat, quod motiva sint utrinque circiter æqualia; tune cum revera sit res dubia, juxta regulam juris, in meliorem partem interpretanda est, ita ut in hoc dubio illicitum sit judicare, opinari, vel suspicari, proximum esse improbum, vel peccasse graviter, quia quisque jus strictum habet, ne gravetur plus quam postulent motiva perpensa.

* Quamvis ubi non agitur de præcavendo nostri, eorumve qui ad nos pertinent, damno], dubia de proximis meliorem sint in partem interpretanda, ut optime asserit Auctor n. *præced.*; attamen quoties de præcavendo nostri aliorumve damno agitur, licitum est, ut animadvertit Petrus Colet *t.* 3. *tr. de Decal. c.* 8. *a.* 2. *sect.* 2. *reg.* 4., dubia pejorem in partem interpretari, non judicando quidem, aut suspicando positive, sed *per quamdam suppositionem*, idest exterius ita nos gerendo, quasi is quocum agimus, reipsa improbus esset, tametsi non credatur talis. Ratio est, quia talis est hæc agendi ratio, ut nec de ea conqueri possit proximus, qui nos in pari casu pari mensura metiretur, nec nobis ullam perniciem inferre possit, cum omnibus prudentiæ regulis congrua sit. Et vero sic nos *omnem erga proximos decet implere justitiam*, ut non deficiamus a charitate, quam nobis, nostrisque habemus: ab ea autem deficeret, qui ignotæ, aut dubiæ fidei viro, se, sua, suosque sine prævio examine committeret: unde tritum illud: Diffidentia mater est securitatis.

Hinc si conjugatus videt juvenem, qui cum uxore, vel filia sua sermones miscere quærit, haud equidem judicabit mores ejus esse corruptos: poterit tamen impedire colloquium. Hinc patres, qui in filiis, domini, qui in servis, Superiores, qui in inferioribus dubia nequitiæ signa detegunt, etsi intus nihil debeant suspicari mali; cum iis tamen ex quadam suppositione mali agere possunt et debent, non puniendo quidem, sed monendo, objiciendo verisimilitudinem mali, quædam etiam interdicendo. Hine qui suffragii jus habent, et de Novitii idoneitate dubitant, eumdem a nondum finito Novitiatu possunt et debent excludere. Neque sic eum judicabunt incapacem, sed judicabunt tantum se non invenisse in eo sufficientia idoneitatis argumenta, ut ipsum positive judicent capacem. Vide §. *præc.* n. 5.

V. Interrogabis, quænam censenda sint motiva levia? Resp. levia motiva illa esse dicenda, quæ respective ad actum, qui est eliciendus, aut suspicionis, aut opinionis etc., non sufficiunt ad reddendum saltem probabilem et prudentem actum. Cave tamen, ne ex motivo dumtaxat probabili erumpas in judicium firmum; quia ad hoc non sufficit probabilitas fundamenti, sed requiritur certitudo, aliter assensus excederet fundamenta. Proinde magna prudentia magnaque animi indifferentia est necessaria ad rite dubitandum, suspicandum, *Quænam sint levia motiva?*

opinandum, et judicandum; quia quo major est præoccupatio animi contra proximum, eo facilior est deordinatio in dictis actibus.

Assertio unius de visu an sufficiat ad judicandum?

VI. Neque ad judicandum sufficit assertio cujuslibet testis, sed testificationis auctoritas pendet ex circumstantiis personæ testificantis, et personæ de qua profertur testimonium; item loci, temporis et aliorum, quæ consideratione digna sunt. Præterea perpendendum, an referens sit persona pia, prudens, nulla passione commota, et si his omnibus extantibus, asserat se oculis vidisse; videtur non esse judicium, saltem graviter malum, sine formidine credere, et judicare ex hoc capite; nam posset esse tale, cooperando injustæ manifestationi criminis occulti (de qua paulo inferius), quia assertio talis extra judicium legale, fert certitudinem moralem.

Quid agendum illi, qui actibus interioribus prædictis proximum apud se infamavit?

VII. Qui igitur aliquo ex prædictis actibus interioribus proximum apud semetipsum infamavit, tenetur, statim ac id animadvertit, deponere dubitationem, suspicionem, opinionem, judicium, eliciendo actum contrarium, si actus revera fuerit temerarius, et afferens infamiam.

Ut magis magisque perspicua reddatur doctrina, quam tradit Auctor *numeris præced.* hæc adjicere præstat. Suspicio temeraria, idest probabilibus conjecturis et indiciis destituta, quæ ex nulla passione odii, invidiæ, alteriusve pravæ affectionis proficiscitur; sed ortum ducit solummodo ex errore intellectus, putantis indicia esse sufficientia ad suspicandum, non est ex genere suo peccatum mortale, sed veniale dumtaxat, etiam in materia gravi, saltem si non versetur circa scelera gravissima, quæ infamiam maximam ingerant. Sententiam hanc eo libentius amplectimur, quo evidentius nobis apparet eam esse omnino consentaneam menti SS. Eccl. DD. Aug. et Th. Aug. sic mentem suam aperit *Tr.* 90. *in Jo. Ignoscatur*, inquit, *nobis*, *quod de occultis hominum aliquando, immo assidue, non vera sentiamus: hoc enim ad humanam tentationem pertinere arbitror, sine qua duci ista non potest vita.* Et post pauca subdit: *Quamquam et in his rerum tenebris humanarum, hoc est cogitationum alienarum, etsi suspiciones vitare non possumus, quia homines sumus, judicia tamen, idest sententias definitas, continere debemus.* Item *super c.* 4. *ad Cor. ait*: *In suspiciones, sicut et in alias tentationes, quæ oriuntur ex humana fragilitate, frequentes incidunt homines etiam justi et timorati.* Porro peccata, sine quibus vita ista duci nequit, quæ vitare non possumus, et in quæ etiam homines justi non raro labuntur, haud dubie genere suo mortalia non sunt, sed solum venialia.

Non minus clare loquitur D. Th. 2. 2. q. 60. a. 3. in corp. Ibi enim tres constituit gradus suspicionis et ait: *Primus gradus est, ut homo ex levibus indiciis de bonitate alicujus dubitare incipiat, et hoc est veniale et leve peccatum .... Secundus gradus est, cum aliquis pro certo malitiam alterius æstimat ex levibus indiciis. Et hoc si sit de aliquo gravi, est peccatum mortale, inquantum non est sine contemptu proximi .... Tertius gradus est, cum aliquis Judex ex suspicione procedit ad aliquem condemnandum, et hoc directe ad injustitiam pertinet: unde est peccatum mortale.* Hæc S. D. Liquido autem constat, ipsum sub primo gradu præter dubitationem comprehendere suspicionem proprie dictam, cum ibi expresse agat de suspicione, cujus asserit triplicem esse gradum; atque adeo ambigendum non est, quin suspicionem proprie dictam sub aliquo horum graduum comprehendat. Porro certum est, eam non comprehendere sub secundo, et tertio, quia in illis sermo est de judicio, ut legenti patet; igitur eam comprehendit sub primo. Cum vero de primo gradu disserens statuat esse veniale et leve peccatum, rite infertur juxta ipsius mentem, suspicionem genere suo non esse lethale peccatum, sed veniale dumtaxat.

Nitidius adhuc judicium suum prodit *Quodlib.* 12. *art.* 34. ubi ex instituto rem examini subjicit: *Suspicio autem*, ait, *est quid imperfectum in genere judicii: et ideo est imperfectus motus: et ideo non est mortale ex genere, quamvis si fiat ex odio, erit aliquando mortale.* Quid luculentius? Suspicionem collocat S. D. in genere judicii, cum includat mentis assensum. At quia imperfectus est in genere judicii assensus iste; cum sit conjunctus cum notabili formidine de opposito; idcirco genere suo peccatum mortiferum non est, præcisis circumstantiis odii, invidiæ, alteriusve pravæ affectionis. de quibus infra.

Nec quidpiam roboris habet responsio, quam ad infringendam istarum auctoritatum vim in medium afferunt nonnulli, præsertim Henricus a S. Ignatio, et Natalis ab Alex., qui contrariam opinionem propugnant, nempe SS. Aug. et Th. loqui de suspicionibus subreptitiis et indeliberatis, quæ nobis non opinantibus irrepunt, mentemque nostram præoccupant, non vero loqui de plene deliberatis et voluntariis. Non, inquam, quidpiam roboris habet hæc responsio, sed vana prorsus est, atque futilis, ac ab illorum mente penitus aliena. Quippe August. loquitur de suspicione, prout distinguitur contra definitivas firmasque sententias: suspicio autem quantumvis deliberata non est firma, et certa sententia. S. Th. autem conceptis verbis declarat, suspicionem non esse genere suo peccatum lethale, eo quod sit quid perfectum in genere *judicii*, non quia sit quid imperfectum in genere deliberationis. Insuper si S. D. loqueretur de suspicione indeliberata, eam non secerneret a judicio temerario, quia etiam hoc est solum veniale, si sit indeliberatum, sicuti veniales sunt et aliæ actiones genere suo exitiosæ et scelestæ, si sint indeliberatæ; imo inepte omnino affirmaret, suspicionem genere suo non esse peccatum mortale, quia id quod propter imperfectionem, et indeliberationem actus est veniale, potest esse mortale genere suo, ut compertum est in motibus indeliberatis luxuriæ. Alias eorumdem Auctorum responsiones ut leviores prætermittimus.

Ratio etiam eaque validissima eidem sententiæ suffragatur. Siquidem per suspicionem non irrogatur gravis injuria bonæ existimationi proximi, cum non deturbetur totaliter a possessione illius; etenim suspicio est assensus valde debilis, imperfectus, formidinem oppositæ sententiæ comitem habens, etc.; adeoque fama per eam solum leviter læditur, nec proximus, saltem si suspicionis indolem recte percipiat, ob eam graviter invitus rationabiliter dici potest.

Hisce tum ab auctoritate, tum a ratione depromptis argumentis permoti graves AA. sententiam hanc amplexati sunt, præcipue Franc. Gennettus *Tr.* 9. *in* 8. *Decal. Præcept. c.* 5. *q.* 4., Mar-

tinus Wigandt *Tr.* 8. *Exam.* 1. *q.* 11. aliique non pauci, quos refert, quibusque sese adjunxit P. Daniel Concina *Theol. Christ. T.* 3. *l.* 10. *Decal. Diss.* 2. *c.* 9.

Diximus autem 1., suspicionem temerariam non esse genere suo peccatum mortale, sed veniale dumtaxat, si ortum ducat ex errore intellectus, putantis indicia esse sufficientia ad suspicandum. Nam quæ ex pravis animi affectionibus provenit, puta ex odio, invidia, aliave passione, dubio procul malitiam mortalem induit, at mortalis evadit ab extrinseco, ut et perspicue docet D. Th. in verbis paulo ante relatis.

Diximus 2., etiam in materia gravi, saltem si non versetur circa scelera gravissima, quæ infamiam maximam ingerent. Quippe si suspicio non habet pro objecto consueta, et communia crimina, sed respiciat scelera gravissima plurimum infamantia, seu crimina adeo enormia, ut juxta vulgarem sensum illud vel suspicari nefas sit, non erit lethalis noxæ expers, ut censent plures, præcipue Domin. Soto *l.* 3. *de Just. q.* 4. *a.* 3.

Quod autem asseruimus de suspicione, multo magis asserendum est de dubitatione temeraria, quia hæc nullum assensum dicit; atque adeo minor ratio culpæ in ea reperitur.

§. III. *De Detractione Famæ proximi facta per verba.*

Quale peccatum Detractio?

I. DEtractionem ex genere suo esse peccatum mortale, patet, quia graviter lædit charitatem, et justitiam; nisi forte parvitas materiæ excuset a tanto; et ideo S. Th. 2. 2. q. 73. a. 2. dicit: *Si quis proferat ex animi levitate, aut propter causam aliquam non necessariam, non est peccatum mortale, nisi forte* (nota bene) *verbum quod dicitur, sit adeo grave, quod notabiliter famam alicujus lædat, præcipue in his, quæ pertinent ad honestatem vitæ; quia ex ipso genere morborum habet rationem peccati mortalis.*

Gravitas Detractionis a quo desumenda?

II. Gravis autem vel levis famæ læsio ex gravitate materiæ desumenda est. Gravitas materiæ quandoque est absoluta, quandoque respectiva: absoluta est, quæ reputatur gravis respectu cujuscumque, dicendo v. g. aliquem esse furem: respectiva gravitas est illa, quæ desumitur ex circumstantiis personarum, vel actionum: proinde detractio, quæ est gravis de Episcopo, non erit talis respectu personæ laicæ: actio, quæ infamat nobilem, non infamabit vilem plebejum; quæ infamat virum ætate provectum, et pium, non infamat adolescentem voluptuosæ vitæ professorem. Semper est gravis, quando fit animo lædendi notabiliter famam proximi, quamvis quod dicitur non sit notabile; et etiam quando id, quod dicitur, quamvis non notabile, prævidetur tamen ab audientibus accipiendum ut grave, et famam proximi graviter læsam iri.

An revelare culpam venialem possit esse lethale?

III. Manifestare peccatum veniale proximi, per se loquendo, est culpa venialis; per accidens, ratione qualitatis personæ, et peccati, potest esse mortale: puta, si de persona in magna opinione sanctitatis habita dicas, eam de industria mentitam fuisse, vel sibi vanam æstimationem procurasse: non autem si dixeris, sine necessitate modicum preces interrupisse, aut verbum otiosum protulisse; quia prima peccata multum minuunt æstimationem talis personæ, secus vero secunda.

Alii modi graviter detrahendi proximo.

IV. Similiter censendum, si de proximo proferantur verba significare valentia rem gravem, aut levem, si prævideatur, aut prævideri debeat, quod ab auditoribus accipientur in sensu deteriori; et persona, de qua proferuntur, sit valde bonæ famæ; puta, si dicas esse invidam, avaram, superbam, et quid simile; quia etiam his vocibus graviter læditur talis personæ bona fama. Uti autem reticentiis quibusdam, puta dicendo, se scire de tali persona id, quod e nemine crederetur, de quo nemo suspicaretur; quod non revelaret pro quacumque re; quod posset de illa dicere id, quod illam valde humiliaret, et similia; juxta communem, est lethale; quia datur aditus concipiendi mala gravia, et forte graviora his, quæ silentio indicantur, cum magno proximi in fama detrimento.

Revelare defectus naturales, quando lethale?

V. Revelare defectus naturales personæ honestæ communiter ignoratos, quorum revelatio gignere solet non modicum dedecus, et magnam afflictionem, si sciret fuisse publicatos, est lethale: puta dicendo de persona conditionis honestæ, quod sit spuria, illegitima, descendens ex stirpe infami, aut pessimi nominis; quia hujusmodi notitiæ personam contemptibilem reddunt, valde minuunt illius æstimationem, et gravem afflictionem eidem afferunt, ut quisque ex semetipso, si ei accideret, colligere potest. Multo magis revelare de Concionatore, quod profert sibi data ab aliis; de viro Ecclesiastico, communiter habito saltem ut sufficienter docto, revelare esse ignorantem, nisi id revelaretur alicui privato ob bonum finem, puta ne committat animam suam illius directioni etc., et similia proferre de aliis personis respective, non vacat a mortali, ob datam rationem.

Revelare crimen membri alicujus Collegii etc.

VI. Revelare crimen occultum personæ, quæ sit membrum alicujus Conventus, Collegii etc. etiam non nominata persona (quamvis aliis innocentibus nullum detrimentum apud prudentes redundare deberet, cum neque apostasia Angelorum malorum, neque lapsus Apostolorum, aliis Angelis, cæterisque Apostolis ullum damnum intulerit), plerumque a mortali non vacat; quia, præcipue apud sæculares, fama illius Communitatis, et æstimatio non modice minuitur; idcirco, nisi reveletur personis certo moraliter nullam imminutionem famæ et æstimationis passuris erga Communitatem illam, et insuper tacito semper personæ nomine, erit mortale.

Detrahere defunctis.

VII. Revelare occultum crimen personæ defunctæ, est lethale; nam homines etiam post mortem famam suam possident, per quam vivunt in superstitum opinione et memoria: quod ut assequantur, dum vivunt, nulli sollicitudini parcunt.

Revelare uni tantum sine causa. Neque ad levamen.

VIII. Revelare occultum crimen etiam uni soli, sub secreto, sine justa causa, juxta probabiliorem magisque receptam, est lethale. Id docere videtur S. Th. 2. 2. q. 73. a. 1. ad 2. *Si uni soli aliquis de absente malum dicat, corrumpit famam ejus non in toto, sed in parte.* Quæ corruptio profecto semper grave malum reputatur ab homine honesto: et quo prudentior et æstimabilior est ille, cui revelatur; eo gravior est læsio; cum hujusmodi hominis opinio pluris fiat, quam viginti gregalium, plebejorum, vilium, et indoctorum. Neque excusat hujusmodi revelationem, solum motivum leniendæ afflictionis, ut mihi probabilius videtur; eo quod plurima ad-

sint Christiana media ejusdem levandæ, quin apud aliquem proximus infametur. Dixi solum motivum etc.; si enim necesse esset consilium petere, neque alius consultor moraliter haberi posset, nisi cognoscens personam illam, quæ necessario foret manifestanda; tunc infamia omnino per accidens, et præter intentionem eveniret, et quidem ex motivo necessario.

* Excusatur utique a peccato qui, ut auxilium, seu consilium capiat, illatæ injuriæ reparationem consequatur etc., occultam alterius nequitiam amico suo exponit. Immo id non pauci licitum esse credunt, si fiat ut quis atrocem injuriam passus, solatium recipiat: cum præsertim grave sibi ex dolore nocumentum, puta mortem, veretur. Firmius tamen et sanctius sibi providebit, qui ad eum confugiet *qui consolatur nos in omni tribulatione nostra.* Sic Petrus Collet *Instit. Theol. t.* 2. *c.* 3. *a.* 3. *sect.* 2.

An liceat referre ab aliis audita de crimine occulto?

IX. Probabilius est cum Soto, Navarro, Lugone, Sylvio, et aliis peccare mortaliter illum qui mere refert occultum crimen infamans ab aliis auditum, quamvis nihil omnino addat, immo etiamsi ostendat se oppositum credere; quia procul dubio magis divulgat crimen occultum: tum etiam quia humana perversitas, magis prona ad credendum male de proximo. quam bene, facilius inducit auditores ad partem deteriorem: denum quia ille, de quo refertur crimen, in animo auditorum transit de statu bonæ opinionis ad statum opinionis saltem dubiæ in re graviter famam lædente.

Infamatus in uno genere, an possit infamari in aliis generibus?

X. Infamatus in aliquo determinato genere mali, absque culpa lethali nequit infamari in aliis generibus: et aliquando neque in eodem genere; et aliquando neutrum est lethale. Exemplis probo, et declaro cum communi. Petrus est diffamatus in solo genere luxuriæ etiam detestabilissimæ: adhuc retinet jus suæ famæ in materia justitiæ; unde qui de furto illum infamaret, graviter peccaret, ut patet. Uxor Petri diffamata est ut adultera unius duntaxat adulterii: graviter peccaret, qui illius novum adulterium occultum revelaret; quia relapsus in idem crimen infamans, relatus de persona non assueta, notabiliter auget ejusdem infamiam. Qui de publica meretrice revelat occultam ab illa perpetratam seductionem alterius hominis, non peccaret graviter; immo neque si referret quod fuerit die festo, ut ornatior appareret oculis intuentium; quia est delictum subordinatum primo: dixi, quod id referens graviter non peccaret; bene vero si illius occultum furtum notabile avulgarat, quia novum delictum nullam connexionem habens cum meretricandi turpitudine.

Contumelia quando gravis, aut levis?

XI. *Cum convicium*, ait S. Th. 2. 2. q. 72. a. 2. *seu contumelia de ratione sui importet quamdam dehonorationem, si intentio proferentis ad hoc feratur, ut aliquis per verba quæ profert, honorem alterius auferat, hoc proprie, et per se est dicere convicium, vel contumeliam, et hoc est peccatum mortale non minus quam furtum*: *non enim homo minus amat suum honorem, quam rem possessam. Si vero aliquis verbum convicii, vel contumeliæ alteri dixerit, non tamen animo dehonorandi, sed forte propter correctionem, vel propter aliquid hujusmodi; non dicit convicium, vel contumeliam formaliter, et per se, sed per accidens et materialiter, in quantum scilicet dicit id, quod potest esse convicium, vel contumelia. unde hoc potest esse quandoque peccatum veniale, quandoque absque omni peccato. In quo tamen necessaria est discretio, ut moderate homo talibus verbis utatur; quia potest esse ita grave convicium, quod per incautelam prolatum aufert honorem ejus, contra quem proferretur; et tunc posset homo peccare mortaliter, etiamsi non intenderet dehonorationem ejus.*

§. IV. *De Publicitate criminum excusante a detractione gravi.*

Quotuplex sit Publicitas?

I. PUblicitas alia est juris, alia facti. Prima oritur ex sententia judicis adeo manifesta, qua reus condemnatus est, ut nulla possit tergiversatione celari; et hoc evenit, quando sententia fuit publica, et crimen transiit in rem judicatam, sive id habeatur ex confessione rei, sive ex plena probatione per testes idoneos. Si autem contingat, ex processu non posse liquidum reddi crimen, sed probari solam suspicionem; tunc fit publica, non reitas, sed sola suspicio. Publicitas facti avenit, quando factum evidenter constat apud plures in eo numero respectu talis Communitatis, ut in illa Communitate prudentum judicio nulla possit tergiversatione celari; et quamvis delictum evidenter quandoque non constet adest nihilominus talis præsumptio juris, quæ sufficit ad illud præsumendum, et si illa præsumptio evidenter publica sit, adhuc dicitur notorium notorietate facti. Tunc autem, juxta plures, factum censatur notorium, quando in Collegio, Monasterio, Parœcia, Pago, Civitate, Provincia tot personis respective est notum, ut moraliter impossibile sit, quod in toto Collegio, Monasterio, etc. non divulgetur.

Observatio notanda.

II. Caute animadvertendum est, quod v. g. furtum notorium respectu alicujus loci, non debet censeri notum respectu aliorum locorum: v. g. quod publicum est in solo Monasterio, in solo Collegio, in sola Familia, nequit revelari alteri extra Monasterium, Collegium, Familiam, Congregationem, Religionem. Immo si esset notum solis Patribus discretis, qui a Consiliis denominantur, vel soli Presbyterorum Capitulo; extra tale Consilium, vel talem cœtum manifestari non posset, quamvis cœtus ille ex majori Conventus, aut Capituli numero assurgeret: quia cœtus isti peculiares constituunt corpus quoddam, ab aliis Religiosis, vel Presbyteris moraliter distinctum.

Diffamatus in uno loco, in eodem loco an possit ignorantibus manifestari?

III. Ex communi, contra nonnullos, juste diffamatum in aliquo loco, aliis ejusdem loci ignorantibus manifestare, non est lethale; immo si recta fine fiat, nullum peccatum: quia neque violatur justitia, cum in eo loco jus amiserit ad propriam famam; neque charitas, quia si esset grave contra charitatem, esset grave contra justitiam; ideo enim esset grave contra charitatem, ut contendunt Adrianus, et Sylvester, quia ampliaretur illius infamia; atqui id non est grave contra justitiam, ut et ipsi concedunt; ergo nec contra charitatem. Immo si fiat bono zelo utilitatis communis illius loci, ut reddatur honor, quibus debetur; et illis denegetur, qui non merentur, hique magis confundantur, et absterreantur a criminibus perpetrandis, nullum peccatum committeretur: et si id fiat ex levitate, et garrulitate, erit veniale; quia quamvis afferat displicentiam diffamato, hic cognoscere debet, se non graviter lædi, quippe qui in hac re non me-

reatur eam circumspectionem, quam merentur innocentes, et rei non diffamati.

Secus manifestare in loco distanti.

IV. Manifestare crimen præfati diffamati in alio loco, quo notitia non censetur adeo de facili perventura, est lethale; ut probabilior docet. Quia in eo loco respective distante proximus ille non erat infamis, neque talis erat de facile habendus; igitur manifestans violat jus ejusdem in illo loco. Ex his tamen non inferas, posse hujusmodi diffamatum v. g. Patavii, manifestari Venetiis, vel Vicentiæ, quin graviter peccetur, quia cum sint Civitates non multum distantes, de facili potest notitia criminis eo pervenire; at videndum est, unde oriatur hæc facilitas; profecto oritur ex loquacitate volentium manifestare, et non ex alio capite: quonam vero motivo velint manifestare, viderint ipsi; si enim absque ullo rationabili motivo ducantur, videtur manifestatio excusari non posse a gravi læsione juris illius miserrimi; non enim sola vicinitas locorum confert jus manifestandi aliena crimina in illis locis ignota. Do exemplum: Quid vicinius Monasterio, (in quo Religiosus aliquis jam diffamatus est) civitate ipsa, in qua consistit Monasterium: et nihilominus licebit ne ulli Religiosorum manifestare alicui extra Monasterium Religiosum diffamatum? minime: igitur vicinitas locorum non excusat manifestantem. Perpendas rem æquo animo, et videbis, non nisi loquacitatem volentis irrationabiliter manifestare in finitimis locis, esse unicam originem diffamationis criminosi in eisdem locis; ac proinde saltem primos manifestantes evadere reos gravis peccati contra charitatem, et contra justitiam, si manifestent infamem extra locum, et illum deferant ad loca finitima.

Revelare crimen non verum, sed communiter creditum.

V. Revelare alicui crimen non verum, quamvis publicum, et communiter creditum, est lethale; quia persona illa ita, vel per errorem, vel per nequitiam publice diffamata, est revera innocens; et per consequens est in possessione pleni juris ad suam famam; ac propterea, qui ejus præsuppositam infamiam extendit et ampliat, graviter peccat contra justitiam.

Publicare crimen nondum publicatum a judice.

VI. Quando crimen aliquod innotescit ex sola confessione rei, et depositione testium in judicio et non divolgatur per publicam judicis sententiam in judicio, non potest absque gravi læsione justitiæ aliis manifestari, nec in eo loco quidem, ubi reus convictus fuit: quia hic adhuc retinet jus ad famam respectu publicæ notitiæ; cum enim judex illum non diffamaverit per sententiam publicam, non fuit suo jure a judice privatus: qui igitur crimen publicat, violat tale jus. Si autem in illo loco publica infamia jam laboraret, et haberetur communiter v. g. ut fur, tunc videtur, quod non esset lethale.

Crimen verum aliena malignitate evulgatum ibidem manifestare.

VII. Crimen verum injuste alterius maligno spiritu divulgatum, ita ut in eo loco evaserit publicum, sine peccato lethali quis illud aliis in eo loco ignorantibus revelat; quia jus proximi ne infametur, oritur vel ex innocentia sua, vel ex occultatione sui delicti; atqui in casu neutrum subsistit, ut patet; igitur qui illud ibidem refert aliquibus nescientibus, graviter non peccat.

Qui famam recuperavit, an possint ejus præterita crimina referri?

VIII. Qui ob sua crimina olim commissa, fuit olim infamis notorietate facti, deinde pietate constanti vivendo, famam recuperavit, non potest absque lethali culpa manifestari ignorantibus quoad præterita sua crimina; cum enim infamia facti contrahatur moribus indignis; ita hæc infamia deletur per mores honestos et diutinos, quibus bona fama recuperatur, et simul jus ad eamdem; hoc autem jus non leviter læditur, manifestando ignorantibus præteritas ejusdem infames actiones. Dixi, infamem notorietate facti, quia aliquibus videtur, quod de infami notorietate juris possint præterita delicta referri sine gravi culpa. At valde timendum, quod nihilominus peccetur graviter saltem contra charitatem, ob gravem displicentiam, quam sine causa affert illi, jam suæ famæ restituto; et puto ideirco etiam lædi justitiam.

Commemorare delictum oblivioni communiter traditum.

IX. Similiter, narrare alicui ignoranti crimen alterius infamans olim patratum, et tunc notorietate facti publicum, nunc autem communi quasi oblivione sepultum, est lethale; quia oblivionis beneficium redegit crimen illud ad eum statum, quem habebat antequam fieret publicum. Sicut igitur tunc manifestari non poterat absque gravi læsione famæ; ita etiam illud nunc ad memoriam revocare, non vacabit a dicto reatu, cum revera publicum esse desierit.

Quid de historicis aliena facta evulgentibus?

X. Quid dicendum de Historicis aliena facta scribentibus: quippe eo majorem æstimationem sibi tribuendam censent, quo occultiora evulgant? Huic quæsito aliorum potius responsa referre malumus, quam proprium exponere. Doctiss. Sotus l. 5. de Just. q. 10. a. 2. hæc scribit. „ Cum grano salis circa hoc est procedendum: primo, quod ubi non denarrantur infamia peccata, ac turpia, sed bella, et homicidia, et alia, quæ viris illustribus dedecora non sunt, non est, quod sint condemnandi. Mox, quamquam aliqua turpia denarrent, quæ non sunt omnino secreta, non est illis vitio vertendum, sed officio potius tribuendum; debent enim optima fide, quæ ad rem pertinent, pernarrare. Nihilominus ubi invidia moti, aut aliquo pravo affectu quempiam aliquibus vitiis notant, non sunt a peccato liberi: tunc potissimum dum generi alicui, aut prosapiæ notam inurunt quæ in perpetuam memoriam mansura est. “ Banez in 2. 2. quæst. 73. art. 2. asserit. „ Insignia et illustria crimina, ac pœnas illis impositas, posse Historicos in Historia referre propter utilitatem posterorum. “ Salonius in 2. 2. quæst. 45. art. 2. controv. 2. concl. ult. ad 4. docet. „ Historicos peccare, si crimina occulta scribant. Si autem referant, quæ suis temporibus publica erant, et quorum notitia utilis est posteris, ut illa vitia detestentur, et Principes ad similia punienda concitentur; laudabiliter agunt: illis tamen magna prudentia est utendum, ut explorent, an præponderet utilitas posterorum damno et infamiæ, quibus perpetuo subjacebunt prosapiæ illæ, de quibus ea indigna narrantur. “ Card. de Lugo disp. 14. sect. 6. n. 87. colligit. „ Nil plus Historicis communiter a Doctoribus concedi, quam aliis concedatur; “ et n. 89. ait: „ Non licet Historicis manifestare aliorum infamiam notoriam sola notorietate facti aliquando contractam, si tempore et oblivione abolita fuerit: eo quod in tali hypothesi delicta habeantur moraliter tanquam occulta, et tanquam in eorum primo statu antequam publicarentur: sicut igitur, ut concordant omnes, delicta occulta infamiam afferentia Historici scribere non possunt; ita etiam quæ fuerunt temporis, et oblivionis beneficio e memoria deleta. “ Sic censeut

præcitati DD., quorum nemo hac in re Theologiæ severioris fuit professor.

Prævenire diffamationem. XI. Prævenire diffamationem, tunc non est graviter illicitum, quando ipsa est certissime eventura, et brevissimo temporis intervallo, et ex sententia judicis certissime publicanda. Si autem aliquid horum desit, est peccatum mortale: nam si desit primum, revelatio præveniens potest esse graviter læsiva famæ: si desit secundum, revelatio subit idem periculum, quia quo magis differtur, eo major patet aditus, ut aliquod occurrat motivum diffamationem divertens, vel impediens; si desit tertium, evulgatio continget ex publicatione hominum privatorum; sicuti igitur isti graviter peccant evulgando; ita illos præveniens peccat præveniendo. Quando autem illa tria concurrunt, si prævenias, graviter non censeris delinquere in famam proximi.

§. V. *De necessitate excusante Detractionem.*

Ex motivo quietis communis potest revelari. I. JAm diximus in §. 3. n. 8. non excusari a detractione revelationem criminis ad mere capiendum levamen ab afflictione. Cum communi DD. adhærentium Petro de Soto doctiss. Dominici germano fratri, qui ex professo de hoc argumento disseruit in suo celebri tr. *de Secreto tegendo* membro 3. qu. 4., habetur, quod necessitas evadendi mortem, aut gravia tormenta, excusat a revelando occulto crimine vero alicujus, (notitia non ex Confessione Sacramentali acquisita, quod nunquam licet) dummodo ex tali revelatione non sit secuturum notabile damnum Reipublicæ; quia proximus ille non habet ad famam suam tale jus, quod in nullo eventu possint occulta ejus delicta alioquin vera revelari; sed duntaxat, ne sine justa causa revelentur. Igitur quoties utilitas et quies communis id postulabit, fieri poterit; cum hujusmodi quies sit bonum longe præstantius fama sua privata; atqui hominum quies et pax exigit, ut quoties agitur aut de amittenda vita hominis innocentis, aut de gravibus tormentis evitandis, in concursu servandæ famæ hominis alioquin rei, hæc cedere debeat; igitur etc. Consulto dixi, de revelando crimine vero; nam imponere falsum crimen nullo modo licet; quia innocens est rationabiliter invitus, ne injuste infametur; sicut enim ipsa non tenetur sibi imponere falsum crimen ad salvandam alterius vitam; ita rationabiliter non vult, ut sibi ab alio imponatur.

Casus valde implexus. II. Similiter excusat a revelando crimina vero et occulto cognito, neque ex Confessione, neque ex secreto naturali, sed aliunde, motivum vitandi gravia damna injusta tam propria, quam aliena, dummodo tamen id fiat stricta debita œconomia, ut videlicet illis solis manifestetur, prout necessitas postulat, ad evitanda imminentia gravia damna. Ratio est, quia in concursu gravis damni personæ innocentis, et personæ vere criminosæ, si utraque salvari non possit, defensio innocentis prævalere debet. Neque opponas, quod reus ille non est actualiter aggressor, ut ei liceat repellere vim. Respondetur enim, quod adhuc uteris jure tuo defendendo tuam innocentiam; æquum namque non est, ut innocens, qui non alio modo evadere potest a gravi malo, nisi detegendo crimen alterius vere nocentis, nocenti parcat, et ipse succumbat; detectio enim illius criminis evenit indirecte, et præter intentionem, cum directa intentio sit, defendendi propriam innocentiam. Si interroges, quam grave debeat esse malum, ut ista agere possis? Resp., quod certe ut evites majus; item ut evites æquale; neutiquam ut evites longe minus. An autem ut evites grave quidem, sed aliquanto minus? varie respondent Scriptores: non displicet regula tradita ab aliquibus, quam sapientiori judicio subjicio: nempe quod quando ex charitate tenemur impedire tale malum proximi etiam cum proprio incommodo, tunc cum dicto incommodo proprio debeamus ex justitia occultum crimen tacere; quando vero cum tanto incommodo non tenemur ex charitate vitare proximi damnum, non teneamur ex justitia cum eodem damno illius delictum silere. Hinc verum puto, licitum esse revelare occultum crimen alicujus, quando necessarium creditur ad illius utilitatem spiritualem, ne in pejora prolabatur jam in animo suo constituta; et exinde speretur fructus.

Ad consilium capiendum. III. Videtur licitum, ut alibi innuimus, quod ad capiendum consilium in re magni momenti, possit revelari occultum crimen verum, quando alio modo consilium obtineri non possit; quia nisi id liceret, magnum foret gravamen bono communi, quod multum peudet ab adimpletione sanorum consiliorum: petens tamen consilium debet, antequam vera exponat, exigere a consiliario secretum, et si opus esset, etiam sub juramento.

§. IV. *De custodiendo sigillo naturali, et de legentibus alienas Epistolas.*

Acquirens injuste notitiam rei occultæ, quid teneatur? I. EX Navarro, et aliis multis, qui modo injusto assecutus est notitiam rei occultæ, cujus revelatio resultaret in damnum vitæ, aut famæ, aut bonorum proximi, tenetur sub mortali ad secretum naturale, etiam cum æquali dispendio vitæ, famæ, aut rerum propriarum. Ratio avidentissima est, quia cum graviter peccaverit, et gravem injuriam intulerit ei, de quo talem notitiam injuste expiscatus fuit, non potest licite talem injustitiam prosequi, aliis manifestando quod injuste novit; ergo tenebitur eum æquali etiam periculo ad secretum servandum. Neque dicas, illum esse vere reum: quia cum crimen esset occultum, erat in possessione suæ famæ respectu injuste expiscantis notitiam criminis sui, ac proinde innocens respectu illius: et qui injuste expiscatus fuit, evadit reus: et hinc in concursu æqualis damni, cum reus succumbere debeat, tenebitur injuste expiscatus notitiam, ad eamdem sub secreto servandam etiam in casu, quo subiturus esset damnum, quod subiret alter, si publicaretur crimen.

Revelare secretum acceptatum, et promissum. II. Quando secretum exigitur, antequam res enarretur, et ab audiente promittitur quia non denarraretur, nisi præstita hac promissione; tunc revelans peccaret graviter etiam contra justitiam, revelando audita sine justo motivo. Ratio est, quia in hoc casu non intervenit nuda promissio, sed pactum onerosum inter enarrantem, et audientem; unde, tametsi nullum aliud sequeretur damnum ex manifestatione auditorum, violatur jus in re gravi, nempe illum in re gravi decipiendo, cujus enarrata custodire sub secreto tenebaris. Id etiam verificatur tametsi expresse non spopondisses narranti secretum custodire, sed ex modo se gerendi in aperiendo tibi secretum, vel ex natura rei, quæ tibi

aperitur, psctum implicitum contraxisti ad secretum servandum. Quod valde notandum est Medicis, Chyrurgis, Advocatis, Obstetricibus, Consiliariis, et aliis, quibus talia aperiuntur facta, quæ nullo modo illis aperirentur, nisi implicitum secreti pactum intercessisset. Dixi in assertione, revelantem peccare etiam contra justitiam; nam quod peccet contra fidelitatem, cujus officium est conformare facta cum dictis et promissis, jam patet.

Quando promissio fit post enarrata, quomodo obliget?

III. Quando promissio audientis de secreto servando exigitur, et fit post notitiam rei auditæ, vel ab ipso enarrante, vel aliunde; tunc videndum est, an res enarrata tale secretum mereatur; et si mereatur, sub mortali est servandum, propter rationem datam; si autem res in se non mereatur, et nihilominus narrans admodum sollicitus est, ut secretum servetur, et ideirco promissionem exigat ab eo qui audivit, et hic serio promittat; cum hic sibi hoc vinculum imponat, tenebitur sub gravi sine justo motivo non revelare, ne in re, de qua alter est valde sollicitus, ipsum decipiat. Si autem hæc promissio superveniens acquisitæ notitiæ fiat, ut regulariter inter amicos fieri solet, urbanitatis, et amicabilis fidelitatis gratia, et res narrata de se gravis non sit; violare secretum tunc non videtur mortale: *quia secundum honestatem homo homini obligatur ex promissione*, ait S. Th. 2. 2. q. 88. a. 3. ad 1.; obligari autem ex mera honestate, non videtur vinculum graviter stringens.

Quid dicendum de legentibus alienas litteras?

IV. Ex communi, qui alienas litteras aperit, vel legit apertas, et relictas in loco, qui censetur securus, puta in cubiculo super mensam, in qua sunt aliæ scripturæ, peccat mortaliter; nisi forte ille, cujus sunt epistolæ, sit persona quoad hoc caput legenti subjecta. Ratio patet, ob injuriam gravem illi irrogatam privato, et irrogatam publico bono, cui perniciosissimum est inducere abusum circa epistolarum secreta. Excepi personas subjectas, quales sunt Religiosi respectu Superioris, et respectu litterarum non a Superiore majori missarum et receptarum; filiifamilias non emancipati, et quam maxime filiæ nobiles respectu genitorum, vel aliorum earum curam gerentium; conjugati respectu sui invicem ex prudenti suspicione conjugalis fidei violandæ, possunt reciproce litteras legere: cautissime tamen id agendum, ne pejora mala soboriantur; subditi respectu sui Principis; milites, et officiales respectu supremi Ducis. Tenentur autem omnes hujusmodi legentes ad secretum, si quid dignum secreto inveniant, ad ipsos non pertinens. Quando litteræ a domino fuerunt in locum publicum projectæ, et in partes laceratæ, videtur dominus cessisse juri suo; ut proinde si quis curiosulus eas colligat, et conjungat, ut videat quod in illis continetur, non peccet graviter, juxta Sylvestrum, et alios; cum dominus illa projiciens prævidere potuerit, id forte eventurum, et impedire, illas comburendo, vel alio modo destruendo. Si tamen colligens illas partes, et legens, quidpiam inveniat secreto dignum, illud observare tenebitur naturali jure.

§. VII. De audiente Detractorem.

Cooperari detractioni, quando grave?

I. Certum est, quod incitare detractorem interrogationibus, aut illum sponte detrahentem audire jucunde, unde ad prosequendum alliciatur, aut quovis alio modo cooperari ad detractionem sive occulta pandentem, sive falsa enunciantem; est peccatum grave, aut leve contra charitatem, et justitiam pro ratione materiæ, et personæ, cui detrahitur. Ratio patet. Similiter peccat, qui absque eo, quod aliquo signo exteriori promoveat detractionem, gaudet tamen interius de notitia illa, quæ si sit de re gravi occulta, erit gandium lethale; quia de notitia proximo graviter injuriosa, et injuste acquisita. Immo si audiens graviter detrahentem, et possit impedire, et non impediat, peccat graviter contra charitatem, quando id agere potest absque notabili suo incommodo; quia non avertit damnum grave a proximo, dum potest avertere absque notabili incommodo, juxta dicta in cap. 5. §. 14. n. 2. Addendum, quod si audientis silentium, ratione circumstantiarum æquivaleret confirmationi dictorum, peccaret etiam contra justitiam: quia suum silentium æquivalet confirmationi injustæ contra jus proximi. Idemque crimen incurrerent illi, qui ex officio et gradu, quem tenent, obstringuntur detrahentem corrigere, ut pater filium, dominus servum etc. Sic communiter Theologi.

Et gaudere mere interius de acquisita notitia.

Potens impedire et non impediens.

Silens dum teneretur defendere.

Regula observanda.

II. Quale autem incommodum excusare possit audientem, ne gravem et injustam detractionem impedire teneatur, dum posset; regula certa definiri non potest; sed perpendendum est damnum, quod ex detractione redundat proximo; et damnum seu incommodum, quod impediendo, corrigendo etc. subire deberet; ita ut quo majus est damnum proximo redundans, eo majus incommodum sibi subeundum sit. Item habenda est ratio, et quidem prudens, spei, impeditionem, correctionem etc. esse profuturam; quibus omnibus perpensis, conjici poterit, an quis teneatur sub gravi. Nihilominus audiatur S. D. 2. 2. q. 73. a. 4. *Dicendum est, quod si aliquis detractiones audiat absque resistentia, videtur detractioni consentire, unde fit particeps peccati ejus: et si quidem inducat eum ad detrahendum, vel saltem placeat ei detractio propter odium ejus, cui detrahitur; non minus peccat, quam detrahens, et quandoque magis: unde Bernardus dicit: detrahere, aut detrahentem audire, quid horum damnabilius sit, non facile dixerim. Si vero* (nota bene) *non placeat ei peccatum, sed ex timore, vel ex negligentia, vel etiam verecundia quadam omittat repellere detrahentem, peccat quidem, sed multo minus, quam detrahens, et plerumque venialiter. Quandoque etiam potest hoc esse peccatum mortale, vel propter hoc, quod alicui ex officio incumbit detrahentem corrigere, vel propter aliquod periculum, quod audiens novit consequens* (detractionem), *vel propter radicem, qua timor humanus quandoque esse potest peccatum mortale.* Ex Angel. Præceptore, similia docuit clariss. Discip. Sotus l. 5. de Just. q. 10. a. 4. concl. 2. » In privata persona detractionem aliorum non repellere peccatum est, multo tamen minus, quam in detrahente; quod quidem ut plurimum esse solet veniale. Adde, et sola verecundia excusari aliquem posse; ut si qui detrahit illustrissimus est, audiens vero famulus ejus, aut alia abjecta persona «. Hæc ille; quæ non contradicunt assertis n. 1., si attente illa cum his contuleris.

Audientidus Angelicus Doctor.

* Quæres, num licitum sit legere libellum famosum, qui crimina vera, sed occulta sine justa causa et ratione manifestat?

Resp. Jure naturali non licere, libellum famosum, seu famam proximi lædentem, et crimina vera, sed occulta sine justa causa et ratione pandentem, legere, proinde ac audire detractionem; nam crimini auctoris libelli quodammodo consentit, aut cooperatur lector, ut auditor detractioni. Præterea quisque rationabiliter vellet, ut libellos contra ejus famam injuste scriptus a nemine legeretur. Consulautur P. Antoine *tr. de Just. p.* 3. *c.* 5. *post resp. ad q.* 5. et Petrus Colet *t.* 2. *tr. de Just. c.* 4. *a* 3. *sect.* 3.

Est autem libellus famosus chartula quædam in quocumque loco reperta, ad alterius infamiam scripta, ut ex dictis patet. Nomine vero et appellatione chartulæ veniunt nedum scripturæ, sed etiam carmina, epigrammata, et similes cantiones in detractionem famæ alterius compositæ. Libellus famosus fit non solum scriptura, sed et pictura; quo etiam nomine plura veniunt, ut exponit P. Lucius Ferraris, v. *Libellus Famosus n.* 2.

Porro ad constituendum libellum famosum quinque requisita debent concurrere copulative, ut post plures recte animadvertit idem P. Ferraris *ib. n.* 3. *et seqq.*: 1. requiritur, quod occultetur nomen libellantis, idest quod Auctor non exprimat nomen suum. 2. quod in illo exprimatur nomen libellati seu injuriati, nisi tamen aliunde constet, quod de eo Auctor loqui velit. 3. quod libellus famosus publicetur; est enim de substantia libelli famosi, quod ex eo sequatur diffamatio, quæ sine publicatione non datur. 4. quod interveniat intentio injuriandi, quia si aliquis non animo injuriandi, sed vel per simplicitatem, vel per jocum libellum componat, et publicet, non erit reus libelli famosi. 5. demum, quod libellus contineat non solum contumeliam, sed et simul delictum aliquod considerabile. Recensita debent cumulative concurrere ad hoc, ut quis dicatur reus libelli famosi, unde si unum vel alterum ex his deficiat, deficit nomen, et crimen libelli famosi, et remanet crimen et ratio injuriarum.

Libellos autem famosos facientes, publicantes, consulentes, seu mandantes fieri, seu publicari, et hujusmodi, committunt crimen gravissimum et detestabile, ut compertum est ex Constit. S. Pii V. incip. *Romani Pontificis providentia etc.* et insuper subjacent gravissimis pœnis a jure tum canonico, tum civili sancitis, ut fuse exponit præcitatus P. Ferraris *ibid. n.* 18, *et seqq.* Et si famosus libellus respiciat statum alicujus Religionis in communi, v. g. Ord. Prædic., Minor., Carmelit., Societ. Jesu etc., ultra alias pœnas, Auctor est ipso facto excommunicatus excommunicatione majori Papæ reservata. Eamdem tandem excommunicationem non incurrit conficiens libellum famosum contra privatum Religiosum, ejus personam tantum infamando; quia Constit. Apostolicæ respiciunt favorem Religionis in communi; non autem alicujus Religiosi in particulari. Sic idem P. Ferraris post Navarrum, Ursayam, aliosque *n.* 50.

§. VIII. *De Obligatione, et modo restituendi famam.*

Quomodo restituet qui falsum dixit?

1. Ex communi cum S. D. 2. 2. q. 62. a. 2. ad 2. *Qui infamavit falsum dicendo, et injuste, tenetur restituere famam, confitendo se falsum dixisse.* Et quamvis jacturam propriæ famæ subire debat, id non excusat; calumnians enim hoc sibi onus imposuit; et alioquin æquitas postulat, ut damnum injuste illatum æquali damno reparetur.

Qui verum [illegible] ren[illegible] ha[illegible]eat.

II. *Qui verum dicendo, sed injuste, puta cum quis prodit crimen alterius contra ordinem debitum, tenetur ad restitutionem famæ quantum potest: sine mendacio tamen: utpote quod dicat se male dixisse, vel quod injuste eum diffamaverit*, ait S. D. loc. cit. Caute tamen se debet exprimere, præcipue apud sagaces et doctos, ne potius infamiam augeat, illos quasi confirmando in notitia eisdem injuste data; unde ita se gerere debet in hac restitutione, ut compensare studeat, et non confirmare injuriam, saltem laudando in aliis equitibus etc.

Restituere debet etiam apud alios, quibus audientes narrarunt.

III. Ex communi, qui infamavit, occultum revelando, et multo magis falsum imponendo, tenetur restituere, et compensare nedum apud illos, quibus revelavit, verum etiam apud alios quibos isti narraverunt, si isti vel id agere recusent, vel non curent; et præcipue quando prævidere potuit et debuit, illos fuisse probabiliter aliis narraturos, utpote homines non graves, sed loquaces; et quamvis graves, in casu quo ab illis prius non exegisset promissum de non manifestando aliis. Ratio patet ex generali restitutionis regula; nempe quia injusta sua actione ille primus fuit cæterarum revelationum prima et injusta causa.

Quid de illo, qui evulgavit, putans esse verum?

IV. Ex communi, qui evulgavit, prudenter putans crimen esse verum, et evulgaverit ex causa justa, si deprehendat esse falsum, tenetur statim retractare quod dixerat: quia in hoc casu se habet ut possessor bonæ fidei, qui rem alienam, quam habet, tenetur restituere. Dixi, si evulgaverit ex justa causa, quia si id egerit sine justa causa, tenetur ad omnia dicta numero præcedenti. Quando autem id fecit ex justa causa, statim se retractando apud illos, quibus revelavit, et quibus, ut supponitur, secretum commendavit; debet ipsis injungere, quod si forte alicui revelarint, suam quoque retractationem eidem referant. Quod si esset in mora culpabili se retractandi apud illos primos, et interea crimen illud præsuppositum verum evulgetur apud alios; juxta regulam datam de mora culpabili in restituendo, tenetur ad restitutionem apud omnes illos, ad quos, ratione moræ suæ culpabilis, notitia pervenit: quia mora illa fuisset causa injusta hujusmodi diffamationis.

Reparare tenetur damna temporalia ex diffamatione secuta.

V. Ex communi, ille, qui ex injusta sua proximi diffamatione fuit causa etiam damnorum temporalium ejusdem, puta, quod non fuit assecutus beneficium, matrimonium magnæ dotis, hæreditatem etc., vel depositus fuerit ab officio lucrativo etc., tenetur ad omnium hujusmodi damnorum compensationem; quippe quæ profluxerint ab injusta sua diffamatione.

Hæredes infamatoris defuncti, quid agere debeant?

VI. Hæredes defuncti, qui injuste calumniatus est proximum, non tenentur ex justitia restituere famam; quia obligatio hæc est personalis; neque afficit res, sed personam infamantem. Tenentur tamen ex charitate, et quidem sub gravi, manifestare falsam fuisse calumniam impactam; quia sine suo gravi incommodo (quippe quod incommodum totum devolveretur supra defunctum, qui solus haberetur ut infamis, et juste quidem; eo quod teneretur cum dispendio famæ suæ alienam reparare) tenentur suffragari proximo in necessitate gravi, qualis est infamia injusta. Tenerentur tamen ex justitia resar-

eire omnia damna temporalia ex infamia illata secuta; eo quod hæc obligatio afficiat res, et bona defuncti, quæ cum transeant ad hæredes, transeunt cum tali obligatione. Immo tenerentur etiam ex justitia ad retractationem in casu, quod infamans moriens, id illis agendum commisisset, et ipsi onus implendi acceptassent; quia tunc etiam quoad hoc acceptassent gerere personam defuncti. Consultius tamen egissent, si infamantem induxissent ad se eorum idoneis testibus retractandum. Quod munus profecto ad Confessarium pertinet; qui non potest injustum quovis modo infamantem absolvere, nisi ad compensandum obstringat.

Honor læsus ... modo resarciendus?

VII. Honor proximi læsus injuste per verba, aut facta, (etiam præscindendo ab infamia, quæ plerumque verbis, aut factis inhonorantibus adjungi solet, et quæ affert distinctam rationem satisfaciendi) est resarciendus, quamvis inhonoratio fuerit privata: quia actione inhonorante fuit proximus honore sibi debito privatus; et quamvis actio inhonorans transierit, reliquit tamen vulnus morale in animo personæ inhonoratæ, quod vulnus justitia petit, ut ab eo, qui illud intulit, sanetur. Non autem sufficere videtur, si in posterum signa honoris illi proximo, alioquin debita, exhibeantur, quia etiam ab illis, qui illum non læserunt, sunt exhibenda: sed requiritur, quod aliquid amplius, et speciale a lædente præstetur; quod speciale librandum est, perpensis qualitatibus personarum inhonorantis et inhonorati, necnon actionis, qua læsus fuit honor. Juxta communem liberabitur lædens ab hac satisfactione in casu, quo offensus privata, quamvis injusta, satisfactione sibi compensaverit. Nam hoc ipso quod offendens vindictam toleravit, apparet culpam suam recognovisse, et æstimationem personæ offensæ manifestasse; quod si lædens restiterit, et vim vi repulerit aut verbis aut factis, non censebitur satisfecisse offenso; immo non raro, se defendendo hostili modo, reatum suum adauxisse, et exinde augendam etiam satisfactionem. Et circa hoc consulendi erunt viri pii et prudentes, ut quid agendum sit constituant. Si demum offendens a judice competente puniatur pœna actioni læsivæ correspondente, tunc ab omni absolvetur satisfaciendi onere. Quod si forte pœna imposita esset longe minor reatu, tunc adhuc in conscientia tenetur offensor ad ulteriorem condignam satisfactionem, ut docet communis; ut fiat æqualitas a justitia commutativa præscripta.

§. IX. *De causis excusantibus a præfata restitutione.*

Imponens falsum nunquam excusatur.

I. VIX imaginari quis potest causam excusantem a necessaria retractatione illum, qui dolose calumniam imposuit; quia impossibilis moraliter est certitudo, quod a nemine fuerit admissa, et quod identidem non commemoretur. Qui igitur falsum crimen imposuit, nunquam excusari potest a retractatione etiam juramento firmata, et ad omnia damna, si quæ inde secuta fuerint, reparanda.

Quando excusari poterit revelans occultum verum?

Quando autem infamavit revelando quidem verum sed occultum, et fama omnino certo recuperata fuerit, aut ex testimoniis validioribus, aut ex aliis factis evidentibus ita, ut revera fuerit abolita infamia; tunc videtur excusari qui revelavit, ab ulteriori restitutione famæ, quamvis ad commendandum infamatum in his, in quibus potest, semper teneatur, data opportuna occasione; cum inde nullum incommodum infamanti resultet; tamen si quæ damna temporalia infamato emerserint ex revelatione, ad eadem compensanda omnino tenetur. Dixi consulto, si certum omnino sit, famam fuisse recuperatam; quia si aliquod subsit dubium, tunc possessio stat pro infamato certe læso, et tenetur qui revelavit ad omnes sollicitudines et curas a prudenti et docto Confessario præscribendas, juxta qualitates personarum, et criminis revelati, ut fama redintegretur.

Quando crimen est oblitum?

II. Quando infamia orta ex revelatione occulti criminis prudenter creditur sublata per meram oblivionem, temporis beneficio; tunc magna cautione est utendum, ne quod, vel sopitum est, excitetur, aut oblitum commemoretur. interea absque affectatione incumbit revelatori promovere semper famam personæ ab ipso offensæ modis, qui suggerentur a prudente Confessario, attenta præcipue conditione locorum, cum maxime in locis angustis, oppidis, ruribus, pagis otiosis, valde difficilis sit oblivio omnimoda, nisi forte post generationum successionem. Propterea beneficium oblivionis inter præsentes cautum debet reddere revelatorem, ne vel indirecte indicet, quod revelavit.

Excusat remissio plene voluntaria personæ diffamatæ.

III. Cessat procul dubio obligatio restituendi, si infamatus, qui sit suæ famæ plene dominus, omnino voluntarie et sponte restitutionem condonet, actu quidem heroico charitatis. Dixi, qui suæ famæ sit plene dominus; si enim ipsius infamia redundaret etiam in alios, puta in filios, in familiam, in collegium, non potest remittere sine consensu aliorum, ad quos etiam pertinet remittere, si velint.

Non semper excusat nova justa diffamatio de eodem crimine.

IV. Quamvis multi absolute affirment, cessare restituendi obligationem, si injuste diffamatus de tali crimine, deinde juste diffametur de eodem crimine; salvo meliori judicio, putarem distinguendum esse. Si enim crimen sit valde infamans, puta adulterium honestæ mulieris, vel quidpiam simile; tunc videtur, quod nihilominus a primo injusto infamante sit adhuc aliqua satisfactio reddenda; immo et retractatio, si fuerit calumnia: nam quis inficiabitur, quod longe abominabilior sit adultera habita ut relapsa, quam de unico adulterio accusata et convicta? hujus autem majoris abominationis nonne est vera causa primus injuste imponens et calumnians? quod et de omnibus criminibus infamantibus verum apparet; ergo tenebitur infamiæ injustum augmentum tollere per condignam compensationem; cum probabilissime prima injusta diffamatio potuerit esse occasio, ut facilius cederet adulterium petenti. Quod autem relapsus in crimen infamans longe augeat infamiam, præter rationem manifestam, patet ex jure, quod indulgentiam, quam concedere solet semel lapsis in hæresim, denegat relapsis in eandem.

Quandoque excusat periculum certum damni longe majoris.

V. Obligatio restituendi aliquando suspenditur, si judicio doctorum et prudentum ex restitutione longe majus detrimentum immineret infamanti, quam quod ex diffamatione emerserit infamato. Quia regulariter restitutio excusatur, quando revera id inconveniens sequitur: puta, si persona infamata esset fœmina plebeja modicissimæ æstimationis, et infamans esset minister publicus, et necessarius, maximæ auctoritatis etc.; in quo casu compensatio

alia via procurari debere, et præcipue bonis pecuniariis, aut procurando fœminæ honestum matrimonium, aut congruam sustentationem; ita ut etiam suaviter induceretur ad cedendum juri suo etc.

Quandoque neque hoc damnum excusare potest.

VI. Aliquando tamen evenire potest oppositum, ut infamans teneatur etiam cum libertatis, aut vitæ periculo, quæ sunt bona majora fama, redintegrare personam infamatam, quando judicio prudentum longe pluris facienda est fama talis personæ, quam vita diffamantis injusti; puta, si homo plebejus infamasset Prælatum magni nominis, magnæque probitatis et auctoritatis, vel quempiam consimilem: quia ratione naturali bonum minus cedere debet bono longe præstantiori, quoties hoc salvari non possit sine destructione boni longe minoris.

Non excusat infamare se infamantem.

VII. Certum est, non excusare a restitutione, si injuste infamatus ab uno, eidem reciproce calumniam imponat. Quia id est intrinsece malum, et mendacium perniciosum. Et propterea Innoc. XI. damnavit thesim 43. *Quid ni nonnisi veniale sit, detrahentis auctoritatem magnam sibi noxiam, falso crimine elidere?* et 44. *Probabile est, non peccare mortaliter, qui imponit falsum crimen alicui, ut suam justitiam, aut honorem defendat: et si hoc non sit probabile, vix ulla erit opinio probabilis in Theologia.*

Neque publicare crimen verum occultum.

VIII. Illicitum mortaliter est, infamare illum, qui te injuste infamavit, revelando illius crimen verum, sed occultum. Quia hoc se gerendi modo sumitur propria auctoritate vindicta gravis de offendente, quod nemini unquam licet: quem obstringere potes apud judicem, ut tibi satisfaciat. Sicut enim non licet devastare segetes illius, qui tuas devastat; ita neque infamiam tuam illius infamia compensare, cum id non eluat infamiam tuam. Neque valet paritas, quod te defendendo ab invasore vitæ, illum te defendendo juste occidis, si alia via evadendi tibi non suppetat: quia in eo casu nil aliud intendis, nisi tuam justam defensionem, et occisio sequitur omnino præter intentionem; in casu vero præsenti vindictam appetis et directam infamiam.

* Quamvis illicitum mortaliter sit infamare illum, qui te injuste infamavit, revelando illius crimen verum, sed occultum, præcise ad compensandam infamiam illatam; attamen si quis, ait P. Antoine *tr. de Just. p.* 3. *c.* 4. *in resp.* 3. *ad quæst.* 18., te falso infamet, ex communi sententia potes aliquem ejus defectum vel peccatum verum occultum detegere ad labefactandum ejus testimonium; v. g. quod antea fuerit deprehensus in mendacio, perjurio; modo hæc manifestatio sit utilis et necessaria ad famæ tuæ defensionem, nec majorem ei infamiam pariat, quam sit ea, quam tibi injuste parat. Quia 1. quisque habet jus tuendi propriam famam, quam alter vult injuste adimere, nec ille est tunc rationabiliter invitus, cum cogat læsum ad hoc medium necessarium. 2. Potes detegere crimen alterius ad impediendum grave damnum proprium, vel proximi: ergo multo magis id potes ad avertendum damnum, quod ipse criminosus tibi parat injuste inferre.

Illicita tamen est, *subdit*, defensio immoderata propriæ famæ, ut si majorem infamiam alteri inferas ad tuam minorem avertendam: nam esset inæqualitas, ideoque injustitia resarcienda.

Quod si manifestatio alieni criminis non sit necessaria ad famæ tuæ defensionem, sive quia potes eam aliter tueri, ut testibus, juramento etc., sive quia hæc revelatio ad tuam defensionem inutilis est; tunc illud detegendo peccas contra justitiam, et teneris ad restitutionem. Nam ille habet jus ad famam, quamdiu ejus infamia non est necessaria ad infamiam, quam tibi injuste infert, amovendam; et sine justa causa læderetur fama proximi; quod est intrinsece malum, essetque mera vindicta. Vide quæ habet Auctor supra *tr.* 8. *c.* 2. §. 2. *n.* 2., et legatur etiam Petrus Colet *de Just. c.* 4. *a.* 3. *sect.* 1.

Neque reciproca actualis infamatio.

IX. Hinc si duo se mutuo infament, uterque tenetur ad restitutionem, quia uterque justitiam graviter violavit. Si autem tu ad restituendum promptus sis, alter autem recuset, et infamia irrogata sit circiter æqualis, neque tu videris teneri ad restituendum; non quidem ex vindicta, sed ne indirecte confirmes infamiam tuam, augendo auctoritatem illius retractatione tua, et illius innocentiam declarando, dum ille de infamia tibi illata nil loquitur; ex quo confirmentur illi, qui illum audierunt te infamantem, in opinione impositi tibi criminis. Quod si infamia a te illi impacta esset longe major, compensare tenereris quoad excessum.

Non potens restituere famam, tenetur aliis modis compensare.

X. Si casus eveniat, quod infamans nullo modo prudenter possibili valeat famam restituere, tenetur restitutionem supplere in alio bonorum genere. Ita S. Th. 2. 2. q. 62. a. 2. ad 2. ubi hæc habet: *Si non possit famam restituere, debet ei aliter recompensare.* S. D. sequuntur celebriores ejus Discipuli, Paludanus, Cajetan. Sylvester, Soto; ex extraneis autem Scotus, Ricardus, Gabriel, Adrianus, Salonius, Azorius, Valentia, Rebellus, Molina, et alii. Ratio invictissima est, quia justitia obligat ad faciendam æqualitatem inter jus violatum, et compensationem, quantum moraliter fieri potest; qui igitur non potest totum, sed partem tantum præstare, ad hanc tenetur: ita qui non potest in eodem genere, potest autem in alio, quamvis inferiori, ad hoc tenebitur, ut verificetur, quod agit quantum coram Deo moraliter potest: unde restituat in bonis temporalibus etc., juxta consilium prudentis et docti viri.

APPENDIX

De Susurratione, Derisione, et Maledictione, seu Imprecatione.

D. Th. posteaquam 2. 2. *q.* 73. in 4. articulos divisa, de Detractione, seu Denigratione alienæ famæ, quæ fit verbis, egit; tribus sequentibus quæst., videlicet 74., 75., et 76. disserit de Susurratione, Derisione, et Maledictione, seu malorum Imprecatione. Quoniam vero tria hæc ab Auctore fere penitus prætermissa deprehendimus, operæ pretium existimamus, quæ circa ea habet Angel. locis citatis, summatim ob oculos ponere, cum revera scitu digna sint, atque etiam in praxi necessaria. Ipso itaque S. D. præeunte, difficultates, quæ sæpe sæpius de iisdem occurrunt, examini subjiciemus, ac pro modulo extricabimus; animadverten-

tes, in his præ cæteris fusiore calamo de maledictione, in quam frequenter præsertim mulierculæ, vilesque homines erumpere solent, sermonem a nobis habendum esse. Tribus igitur §. hæc coalescet Appendix, et in hisce materiis exponendis, eidem prorsus methodo insistemus, quam in toto Opere servavit Auctor. Cum autem in præced. Edit. anni 1770. hæc eadem Appendix ad calcem 2. Tomi apposita fuerit, modo hic ut in propria sede collocatur.

§. I. *De Susurratione.*

Quid sit Susurratio?

I. SUsurratio, dicta a *susurro*, generatim accepta, significat quemcumque secretum sermonem mussitando, et quasi susurrando alicui instillatum. At Theologi Morales, ut observat Cl. Sylv., paulo strictius eam sumunt, ut *susurratio sit oblocutio mala et secreto de proximo ad dissolvendam veram amicitiam.* Exponitur isthæc definitio, ut in quo posita sit susurrationis indoles clare innotescat. Dicitur 1. *oblocutio mala*, non quod susurro semper dicat, quod vere malum est, sed quod vel vere vel apparenter est malum, quatenus dicit id, quod displicet ei cui dicitur, et quod ejus animum turbat adversus alterum, etiamsi sit secundum se bonum, ut docet D. Th. *a.* 1. *ad* 1. ejus. *quod susurro... non intendit simpliciter malum dicere, sed quidquid sit illud, quod possit animum unius perturbare contra alium, etiamsi sit simpliciter bonum, tamen apparens malum: in quantum displicet ei, cui dicitur.* Dicitur 2. *ad dissolvendam amicitiam*, quod intelligi debet non solum privative, sed contrarie: quamvis enim sit vera susurratio, quæ simpliciter tollit amicitiam, non est tamen complete, nisi simul inferat discordiam et inimicitiam. Dicitur tandem 3. *ad dissolvendam veram amicitiam.* Amicitiam enim illorum, ait præcit. Sylvius, qui in malo conjuncti sunt, sive per societatem vitæ, sive per fœdus, dirimere (cum ea non sit veri nominis amicitia, ut inter fures, inter concubinam et concubinarium) neque susurratio est, neque aliud peccatum, sed opus charitatis. Unde et talem amicitiam Christus venit dissolvere, quando venit separare hominem adversus patrem suum, et filiam adversus matrem, etc. *Matth.* 10.

Discrimen inter susurronem et detractorem.

II. Ex his colligere pronum est, in quo susurro cum detractore conveniat, et in quo ab isto discriminetur. Quod nitide explicat S. Th. *a.* 1. *in corp. Dicendum*, inquit, *quod susurro, et detractor in materia conveniunt, et etiam in forma, sive in modo loquendi, quia uterque malum occulte de proximo dicit: propter quam similitudinem interdum unus pro alio ponitur. Unde Eccl.* 5. *super illud:* Non appelleris susurro, *dicit Glos: idest detractor. Differunt autem in fine: quia detractor intendit denigrare famam proximi: unde illa mala de proximo præcipue profert, ex quibus proximus infamari possit, vel saltem diminui ejus fama: susurro autem intendit amicitiam separare, ut patet per Glos, inductam, et per illud, quod dicitur Prov.* 25.: Susurrone subtracto, jurgia conquiescunt. *Et ideo susurro talia mala profert de proximo, quæ possunt contra ipsum commovere animum audientis, secundum illud Eccles.* 28. Vir peccator conturbabit amicos, et in medio pacem habentium immittit inimicitiam. Et in *resp. ad* 3. observat S. D., quod in Script., *bilinguis proprie dicitur susurro. Cum enim amicitia sit inter duos, nititur susurro ex utraque parte amicitiam rumpere: et ideo duabus linguis utitur ad duos, uni dicens malum de alio. Propter quod dicitur Eccles.* 28. Susurro, et bilinguis maledictus. *Et subditur*: multos enim turbavit pacem habentes.

Quodnam peccatum susurratio?

III. Susurratio est ex genere suo peccatum mortale contra charitatem. Quod in primis susurratio sit ex genere suo peccatum mortale, Sacra Scripture pluribus in locis satis evidenter manifestat. *Levit.* 19. *Non eris criminator, nec susurro in populo. Eccl.* 28. *Susurro et bilinguis maledictus etc.* Et *Prov.* 6. *Sex sunt, quæ odit Dominus, et septimum detestatur anima ejus*: pro septimo autem assignatur, *qui seminat inter fratres discordias.* Quibus tamen, ut scite advertit Sylvius, non significatur hoc vitium esse gravius omnibus, quæ ibidem recensentur, sed tantum, quod una cum aliis sex etiam istud vehementer Deus abominatur, ut sensus sit: Sex sunt, quæ odit Dominus, imo septem sunt, quæ abominatur anima ejus. Denique *ad Rom.* 1. susurrones enumerantur inter illos, qui dicuntur Deo odibiles, et morte digni. Hinc dubio procul lethale peccatum est susurratio, 1. quando est formalis, seu quando fit ex intentione seminandi notabilem discordiam. 2. quando etsi sit materialis, idest quando etsi non sit animus dirimendi aliquorum amicitiam; ea tamen dicuntur, quæ nata sunt notabiliter eam lædere, vel simpliciter et absolute, vel ratione personarum, quibus narrantur, si hoc noverat, vel nosse debebat susurro. Ita laud. Sylvius *supra* a. 2.

Probatur quod susurratio sit peccatum contra charitatem.

Quod autem hoc peccatum sit contra charitatem, ostendit S. Th. *a.* 2. *ad* 3. *Dicendum*, inquit, *quod ille, qui detrahit fratri in tantum videtur detrahere legi, in quantum contemnit præceptum de dilectione proximi: contra quod directius agit, qui amicitiam disrumpere nititur. Unde hoc peccatum maxime contra Deum est, quia Deus dilectio est, ut dicitur* 1. *Joan.* 4. *et propter hoc dicitur Prov.* 6. Sex sunt, quæ odit Dominus, et septimum detestatur anima ejus. *Et hoc septimum ponit eum,* qui seminat inter fratres discordiam. Observat tamen Sylvius, quod susurratio est dumtaxat peccatum in proximum; si præcise secundum se spectetur, idest ex proprio fine et objecto.

Susurratio gravior detractione et contumelia.

IV. In corpore autem ejusdem articuli evincit idem S. D., susurrationem gravius esse peccatum (ex suo genere), quam sit detractio et contumelia. Nam *peccatum in proximum*, ait, *tanto est gravius, quanto per ipsum majus nocumentum proximo infertur. Nocumentum autem tanto majus est, quanto majus est bonum, quod tollitur. Inter cætera vero exteriora bona præeminet amicus, quia sine amicis nullus vivere potest.... Unde dicitur Eccles.* 9. Amico fideli nulla est compensatio: *fama autem ipsa, quæ per detractionem tollitur, ad hoc maxime necessaria est, ut homo idoneus ad amicitiam habeatur. Et ideo susurratio est majus peccatum, quam detractio, et etiam quam contumelia, quia amicus est melior, quam honor, et amari, quam honorari.*

Susurratio potest esse peccatum etiam contra justitiam, et quando?

V. Fieri potest, ut susurratio sit etiam peccatum contra justitiam, si nimirum fiat vi, dolo, mendaciis, detractionibus, aliisque modis injustis: quippe cum unusquisque jus habeat strictum, ne a bono etiam gratuito habito vel habendo per media injusta deturbetur. Cum susurratio, ait Sylvius *super art.* 2., pertineat ad verborum injurias, etiam pertinet

ad injustitiam. Nam et in gratuitis locum habet restitutio, si vel habita auferantur per vim et dolum, vel habenda similiter impediantur, quomodo amicitiam lædere conatur susurro. Non erit vero susurratio contra justitiam, sed solum contra charitatem, ut jam docuimus, si fiat absque vi, vel dolo, vel aliis mediis injustis, sed duntaxat vel narrando defectus notos, vel precibus, vel suasionibus: quia amicitia est quid mere gratuitum: in gratuitis autem non læditur justitia. Legatur P. Billuart *tr. de Jur. et Just. Diss.* 15. *a.* 4. §. 1.

Quandonam susurratio sit solummodo venialis culpa?

VI. Ex eo autem quod susurratio sit *ex genere suo* peccatum mortale, ut docuimus, compertum fit, exploratumque, quod in individuo possit esse duntaxat culpa venialis ex pluribus capitibus; nempe 1. ex imperfectione actus, seu ex indeliberatione, vel inconsideratione levi, absque dolo et magna culpa, ut ait Sylvius. 2. ex parvitate materiæ, videlicet, dum quis neque cupit notabiliter lædere amicitiam aliorum, neque ea dicit, quæ nata sunt notabiliter lædere. 3 ex levitate nocumenti causati, ut addit P. Billuart; quod plerumque accidit, quando solum tollitur amicitia absque periculo inimicitiæ: nisi forte, *subjungit*, totaliter dissolveretur amicitia inter eos, quibus est maxime necessaria, ut inter conjugatos, item inter parentes et prolem. Verum Em. Card. Cajet. *in Com.* absolute pronunciat, » quod susurratio formalis, quæ scilicet intendit separationem amicitiæ, sit mortale peccatum ex suo genere. «

Omnes susurrationes sunt ejusdem speciei.

VII. Demum animadvertendum est, omnes susurrationes esse ejusdem speciei; quia omnes idem formale objectum respiciunt, dissolutionem videlicet amicitiæ; et quamvis amicitiæ species ab invicem discriminentur, cum alia fundetur in bono honesto, alia in bono utili, et alia in bono delectabili; attamen susurratio non respicit has diversas rationes, sed simpliciter dissolvere amicitiam in quovis bono fundetur: et hæc est eadem ratio formalis objectiva in omnibus susurrationibus. Nihilominus, ut recte monet Sylvius, possunt tales circumstantiæ susurrationi accidere, ut trahatur ad diversam speciem necessario in Confessione exprimendam. Rem hanc evolvit, atque declarat Em. Card. Cajet. *in Com.*, cujus verba transcribere non pigeat: Patet, *inquit*, quod non oportet multiplicare species susurrationis, dato, quod multiplicentur species amicitiæ. Recipiendum tamen hoc in loco est, quod quia unum vitium utitur alio, si quis susurrando intendit delectabile, puta, quia ponendo discordias inter conjuges, abutetur uxore illius; aut utile, puta, quia susurrando inter Principes, usurpabit sibi regnum, vel comitatum; aut malum alterius, cui invidet, puta, quia susurrando inter negotiatores, alter excludetur a societate commercii; hujusmodi susurratio non est simpliciter susurratio, sed sicut qui furatur, ut mœchetur, magis est mœchus quam fur, ita hic magis est adulter et latro, quam susurro. Et hæc dicta sint, ut perspicias, quod particulares fines, ad quos ordinatur susurratio in dissolutione amicitiarum, sive spectent ad utile, sive ad delectabile, seu illorum opposita, non variant susurrationis speciem, sed apponunt circumstantiam alterius speciei, ut exempla allata ostendunt. «

Quandonam Susurro absolvendus?

¶. VIII. Susurro, ait Navarrus in Manuali, *non debet absolvi, donec, quoad per eum fieri poterit, eos, quos separavit, inter se reconciliet, aut, si id præstare non potest, damnis inde secutis judicio boni viri satisfaciat... nostro tamen judicio absolvendus est, modo id firmiter proponat:* si tamen, addit Ethica n. 153. id ante pollicitus, verbo non steterit, absolvendus non est, nisi re præstiterit.

✠ Quæres etc. an licitum sit aliquorum amicitiam dissolvere, non ut inimici evadant, sed ut locum amici expulsi occupes?

Resp. Ut in quo reposita sit difficultas clare innotescat, sic casum proponit, atque exponit P. Daniel Concina *Theol. Christ. t.* 4. *l.* 10. *Diss.* 2. *c.* 3. *n.* 4. *q.* 3. Titius, inquit, videt Sempronium amicum esse et familiarem Prælati, vel Principis. Advertit amicitiam ejusmodi utilitatem et commoditatem parere. Titius ambit hanc amicitiam Prælati, Principis, Magnatis etc. At fieri nequit, ut eam assequi valeat, nisi ab eadem excludatur Sempronius. Quæritur, licite ne Titius possit defectus naturales Sempronii narrare, ut illo ab amicitia rejecto, locum ejusdem occupet? Sententiam affirmantem propugnant, atque sustinent PP. Salmant. *tr.* 13. *c.* 4. *punct.* 3. *n.* 22., pluresque referunt DD. idem sentientes. Verum hæc sententia (subdit laud. Concin. *n.* 3.) repugnare mihi videtur insito illi a natura principio. *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris.* Semper audivi simplices Christianos, casuistica Theologia non edoctos, sed lumine super eorum vultum signato a Deo perfusos, conscientiæ sibi vertere proximi defectus etiam naturales detegere, aut obvios exaggerare, ut, proximo ab utili amicitia expulso, ejusdem teneant locum. Fateor, cuique licitum esse (ita argumentum dispello, quo præcitati Salmant. ad suam tuendam opinionem nituntur) honestis mediis, viisque amicitiam et patrocinia procurare sibi, etiamsi prævideat, quod si ipse includitur, expellendus alter sit. At nego, licitum esse alterius defectus ad examen amici, seu patroni, a quo rejiciendus est amicus, revocare, eosdem ob oculos statuere et exponere eum in finem, ut alter pellatur. Hæc ne tecum peragi velles? Minime gentium. Cur ergo eadem tu adversus proximum tuum agis? Ad eamdem confirmandam sententiam, quam plures gravissimi DD. defendunt, alia subjungit laudatus Theologus, quæ nos tamen ad prolixitatem vitandam prætermittimus.

§. II. *De Derisione.*

Quid sit Derisio?

I. DErisio inordinata est *vitium, quo quis vel cachinnis, vel verbis per modum ludibrii nititur alteri ruborem incutere, seu quo quis objicit alteri aliquid vitiosum, ut erubescat.* Dicitur *derisio inordinata*; quia potest esse derisio ordinata absque peccato. 1. Si fiat, ut derisus a peccato resipiscat, et deinceps ab eo, quod male gessit, abstineat; sic enim opus est charitatis ad fraternam pertinens correptionem. 2. Si fiat ex virtute Eutrapeliæ, dum amici non animo alicui pudorem incutiendi, sed recreationis gratia quædam levia sibi invicem jocando objiciunt; quod tamen periculo non caret, ut observat P. Billuart §. 2.; sunt enim plerique, qui dum libenter alios derident, ad minimam sui derisionem excandescunt.

Derisio inordinata est speciale peccatum.

II. Derisio inordinata est speciale peccatum distinctum a contumelia, detractione, et susurratione, ut docet S. Th. 2. 2. *q.* 75. *a.* 1. *in c. Dicendum,*

ait. quod peccata verborum præcipue pensanda sunt secundum intentionem proferentis. Et ideo secundum diversa, quæ quis intendit, contrarium loquens, hujusmodi peccata distinguuntur. Sicut autem aliquis conviciando intendit conviciati honorem deprimere, et detrahendo diminuere famam, et susurrando tollere amicitiam; ita etiam irridendo aliquis intendit, quod ille qui irridetur, erubescat. Et quia hic finis est distinctus ab aliis, ideo etiam peccatum derisionis distinguitur a præmissis peccatis. Cum itaque derisio habeat finem et objectum formale diversum ab eo, quod habent prædicta peccata, nempe alterius erubescentiam, confusionem, et conscientiæ turbationem, evidens est, esse peccatum speciale ab aliis distinctum.

Derisio variis modis fieri potest.

III. Derisio diversis modis fieri potest; atque proinde diversis nominibus exprimitur. Si fiat verbis, vel cachinnis, vocatur proprie *irrisio*; si fiat rugato naso, dicitur *subsannatio*; si demum fiat factis, appellatur *illusio*. Quoniam vero omnes recensiti modi conveniunt in fine et objecto formali, non differunt specie, seu non constituunt diversas derisionis species. *Subsannatio et irrisio*, (verba sunt S. Th. a. 1. ad 1.) *conveniunt in fine, sed differunt in modo; quia irrisio fit ore, idest verbo et cachinnis; subsannatio autem naso rugato, ut dicit Glos. super illud Psal.* Qui habitat in Cœlis, irridebit eos. *Talis autem differentia non diversificat speciem. Utrumque tamen differt a contumelia, sicut erubescentia a dehonoratione. Est enim erubescentia timor dehonorationis, sicut Damascenus dicit.*

Animadvertit autem Sylvius *super eumd. a.*, recensitos derisionis modos esse peccata ex duplici causa, videlicet, tum quia non fiunt sine proximi contemptu, tum quia tollunt ei quietem et tranquillitatem animi, quæ *magnum bonum est*, ut docet D. Th. *ad* 3. Animadvertit ulterius, quod si bonum istud tollant, objiciendo vel falsum defectum, vel verum, sed occultum, justitiæ repugnant; quia injuste nocumentum inferunt; si objiciendo verum et notorium, solum charitati.

Derisio quale peccatum?

IV. Derisio est peccatum genere suo veniale, dum quis alterius malum, sive defectum illius, qui secundum se parum malum est, in ludum, vel risum vertit; quia sic non importat contemptum, sed ludum, nec producit gravem erubescentiam, nec gravem animi turbationem. Est autem mortale ex genere suo, dum malum, de quo quis irridetur, est in se grave, sed ab irrisore *accipitur quasi parvum ratione personæ, sicut defectus puerorum, et stultorum parum ponderare solemus: quia sic aliquem illudere, vel irridere, est omnino eum parvipendere, et eum tam vilem æstimare, ut de ejus malo non sit curandum, sed sit quasi pro ludo habendum.* Huc usque Angel. D. *a.* 2. *in corp.*, qui illico duo subjungit animadversione digna. Primum est, quod derisio sic accepta, quatenus nempe contemptum importat, (nam aliter dicendum, si spectetur præcise secundum suam rationem, prout nempe importat ludum, ut patet *ex resp. ad* 3.) *gravius* peccatum est *quam* contumelia; *quia contumeliosus videtur accipere malum alterius seriose; illusor autem in ludum: et ita videtur esse major contemptus, et dehonoratio.* Alterum est, quod illusio *tanto gravius* peccatum est, *quanto major reverentia debetur personæ, quæ illuditur. Unde gravissimum est*, subdit S. D., *irridere Deum, et ea, quæ Dei sunt, secundum illud Is.* 37.: Cui exprobrasti? et quem blasphemasti? et super quem exaltasti vocem tuam? *Et postea subditur*: Ad Sanctum Israel. *Deinde secundum locum tenet irrisio parentum. Unde dicitur Prov.* 30. Oculum, qui subsannat patrem, et despicit partum matris suæ, effodiant eum corvi de torrentibus, et comedant eum filii. *Deinde justorum derisio gravis est; quia honor est virtutis præmium. Et contra hoc dicitur Job* 12. Deridetur justi simplicitas. *Quæ quidem derisio valde nociva est, quia per hoc homines a bene agendo impediuntur, secundum illud Greg.*: Quia in aliorum actibus exoriri bona respiciunt, mox ea manu pestiferæ exprobationis evellunt. Hæc S. Th. Si autem, ut Sylvius observat, in virtutem ipsam feratur irrisio, pestilentissimum est vitium, et ut plurimum peccatum mortale: etiamsi fiat solum materialiter, et sine animo pudefaciendi proximum. quod valde notandum est.

Derisio quandonam peccatum veniale, et quando mortale?

V. Ex hactenus dictis colligendum est cum Sylvio, quandonam derisio sit peccatum veniale, et quando mortale? Est solummodo peccatum veniale: 1. si malum quod refertur leve est, cum intentione solum leviter pudefaciendi. 2. Si quid dicatur gravius ex subito motu animi absque deliberatione perfecta, seu ex inconsideratione, parvaque negligentia.

Est vero derisio peccatum mortale, quando vel refertur grave malum, vel est intentio multum pudefaciendi, vel ex lata culpa vehementer quis pudefacit alium, quamvis hoc non expresse intenderit. Quæ vehemens pudefactio non ex verecundia, quæ naturalis quædam passio est, sed ex proximi perturbatione et contemptu spectanda est, ut censeri possit gravis, aut levis.

Casus alter.

Quæres, num censendus sit reus lethalis criminis, qui alium de levi malo deridet, si ita derisus gravem ob hoc concipiat erubescentiam, confusionem, et animi turbationem?

Resp. juxta aliquot DD., ipsum in tali casu reum esse lethalis criminis contra charitatem, si hanc gravem erubescentiam, confusionem, et animi perturbationem præviderit a deriso concipiendam; charitas quippe exigit, ut ea vitemus, ex quibus proximum nostrum graviter contristandum animadvertimus. Verum illum a mortali peccato alii excusant, si tamen non prudenter, sed fatue derisus gravem animi perturbationem ex levi derisione conceperit; hæc enim, ajunt, non est causa gravis turbationis, sed ipsa ejus fatuitas; et alioquin, inquit Serra, esset replere mundum peccatis mortalibus. Prima tamen sententia, ut et P. Billuart existimat, est charitati conformior.

§. III. *De Maledictione, seu malorum Imprecatione.*

Quid sit Maledictio?

I. Maledicere, ait D. *Th.* 2. 2. *q.* 76. *a.* 1. *in corp.*, *idem est, quod malum dicere. Dicere autem tripliciter se habet ad id, quod dicitur. Uno modo per modum enuntiationis, sicut aliquid exprimitur modo indicativo. Et sic maledicere nihil aliud est, quam malum alterius referre, quod pertinet ad detractionem: unde quandoque maledici detractores dicuntur. Alio modo dicere se habet ad id, quod dicitur per modum causæ. Et hoc quidem primo et principaliter competit Deo, qui omnia suo verbo fecit, secundum illud Psal.* Dixit, et facta sunt. *Consequenter autem competit hominibus; qui verbo suo alios mo-*

vent per imperium ad aliquid faciendum. Et ad hoc instituta sunt verba imperativi modi. Tertio modo ipsum dicere te habet ad id, quod dicitur, quasi expressio quædam affectus desiderantis id, quod verbo exprimitur. Et ad hoc instituta sunt verba Optativi modi. Prætermisso ergo primo modo maledictionis, qui est per simplicem enunciationem mali; et prætermisso etiam secundo, qui proprie pertinet ad *tr. de Restit.*, in quo Theologi de cooperantibus ad damnum alterius disserunt; tertium dumtaxat, utpote ad præsens institutum spectans, considerandum suscipimus. Sic igitur accepta maledictio definitur: *Desiderium alicujus mali proximo expressum per verba optativi modi*, ut v. g. utinam collum frangeres, Diabolus te auferat, vel discerpat, fulmen te percutiat, pestis extinguat, rota conterat etc. Quia vero potest quis non solum proximo, sed et sibimetipsi, et creaturæ etiam irrationali maledicere, seu malum imprecari, idcirco de iis omnibus distinctim agemus.

Non est licitum imprecari proximo malum sub ratione mali. Licitum est imprecari malum sub ratione boni.

II. Non est licitum proximo maledicere, seu imprecari malum sub ratione mali, ut docet S. Th. *præcit. a.*, quia sicut ad charitatem pertinet velle bonum proximo, ita charitati repugnat velle ipsi malum, quatenus malum est, in qua prava intentione perficitur ratio maledictionis, seu imprecationis.

Diximus autem de industria, non esse licitum proximo maledicere, seu imprecari malum *sub ratione mali*; quoniam, ut cum eodem S. D. Sylvius animadvertit, si quis malum alteri imprecetur, non quatenus ipsius malum, sed sub ratione boni vel justi vel utilis; neque maledicit proprie loquendo, neque aliud peccatum perpetrat, si debitæ circumstantiæ observentur; quia principalis intentio non fertur ad malum sed ad bonum. *Si aliquis imperet* (verba sunt S. Th. *art. præcit.*) *vel optet malum alterius, in quantum est malum, quasi ipsum malum intendens, sic maledicere utroque modo erit illicitum, et hoc est maledicere per se loquendo. Si autem aliquis imperet vel optet malum alterius sub ratione boni, sic est licitum, nec erit maledictio per se loquendo, sed per accidens, quia principalis intentio dicentis non fertur ad malum, sed ad bonum. Contingit autem malum aliquod dici imperando, vel optando sub ratione duplicis boni. Quandoque quidem sub ratione justi. Et sic judex maledicit illum, cui præcipit justam pœnam inferri. Et sic etiam Ecclesia maledicit anathematizando, sicut et Prophetæ in Scripturis quandoque imprecantur mala peccatoribus, quasi conformantes voluntatem suam divinæ justitiæ : licet hæ imprecationes possint etiam per modum prænuntiationis intelligi. Quandoque vero dicitur aliquod malum sub ratione utilis, puta cum aliquis optat, aliquem peccatorem pati aliquam ægritudinem, aut aliquod impedimentum, vel ut ipse melior efficiatur, vel ut saltem ab aliorum nocumento cesset.* Sic S. Th. Cavendum tamen est, ne odium latitat, et sub prætexto conversionis peccatorum, vel alterius boni vindicta foveatur. Idem censet S. D. *et in* 3. *dist.* 30. *q.* 1. *a.* 1. *ad* 4. ajens, quod *potest aliquis salva charitate optare malum temporale alicui, et gaudere, si contingit, non in quantum est malum illius, sed in quantum est impedimentum malorum alterius, quem plus tenetur diligere, vel communitatis, aut Ecclesiæ.* Hinc licet Turcis, Hæreticis, aliisve Ecclesiæ, vel Reipublicæ perturbatoribus imprecari mortem, aut alias clades, ob amorem Religionis, vel boni communis, juxta illud *ad Gal.* 5. *Utinam abscindantur*, minime tamen inde inferendum est, ut optime observat P. Billuart *tr. de Jur. et Just. Diss.* 13. *a.* 4. §. 3. licere filio optare mortem patri, ut pinguem adeat hæreditatem. 1. quia vita patris nulli est nociva, ut supponimus. 2. quia quæ dicta sunt, intelligi debent, quando malum optatum est minus, quam malum, quod vitare intendimus; mors autem patris est pejus malum, quam privatio hæreditatis, et filius debet plus diligere vitam patris, quam privatum suum commodum temporale. Relege quæ ad rem hanc habet Auct. *tr.* 2. *c.* 1. §. 7. ubi *n.* 11. aliam profert S. Th. doctrinam *ex* 2. 2. *q.* 36. *a.* 2., et n. 12. affert etiam proposit. a Summis Pontificibus proscriptas.

Quo in sensu sint accipiendæ Sacræ Scripturæ ad rem hanc pertinentes?

III. Ex allatis autem S. Th. verbis liquet, quo sensu sint accipienda, quæ in Sacris Scripturis leguntur a Sanctis Viris prolata, speciem maledictionis, seu imprecationis præseferentia; neque enim sunt proprie et per se maledictiones, seu imprecationes: sed ita intelligi debent juxta S. D., ut sint vel conformitates voluntatis humanæ ad Divinam justitiam; vel malorum impendentium prædictiones, sed vestitæ habitu imprecationis, vel demum sint optationes malorum temporalium, quatenus ea futura sunt utilia sive ipsis improbis, ut resipiscant, sive iis, qui per eos affliguntur, ne deinceps ab illis molestiam patiantur. Clarius sese explicat idem S. D. eadem a. 2. tum *q.* 25. *a.* 6. *ad* 3.; tum etiam *q.* 83. *a.* 8. *ad* 1. Priore loco hæc habet: *Dicendum, quod hujusmodi imprecationes, quæ in Sacra Scriptura inveniuntur, tripliciter possunt intelligi. Uno modo per modum prænuntiationis, non per modum optationis, ut sit sensus* Psal. Convertantur peccatores in infernum, *idest convertentur. Alio modo per modum optationis, ut tamen desiderium optantis non referatur ad pœnam hominum, sed ad justitiam punientis (secundum illud* : Lætabitur justus cum viderit vindictam); *quia nec ipse Deus puniens lætatur* in perditione impiorum, *ut dicitur Sap.* 1. *sed in sua justitia*: quia justus Dominus, et justitias dilexit. *Tertium, ut desiderium referatur ad remotionem culpæ, non ad ipsam pœnam ; ut scilicet peccata destruantur, et homines remaneant.* Posteriori in loco eadem repetit, et etiam aliquid addit, inquiens: *Dicendum, quod imprecationes, quæ in Sacris Scripturis ponuntur, quadrupliciter possunt intelligi. Primo modo, secundum quod Prophetæ solent in figura imprecantis futura prædicere, ut Augustinus dicit in libro* 1. *de Sermone Domini in Monte. Secundo, prout quædam temporalia mala peccatoribus quandoque a Deo in correctionem mittuntur. Tertio, quia intelliguntur petere non contra ipsos homines, sed contra regnum peccati, ut scilicet correctione hominum peccata destruantur. Quarto, conformando voluntatem suam divinæ justitiæ circa damnationem perseverantium in peccato.* Videsis Sylvium *locis cit.* Uno aliquo igitur ex his modis accipi debent, quæ in Sacris Litteris occurrunt maledictionis, seu imprecationis speciem habentia.

Casus specialis.

Quæres, an licitum sit optare peccatoribus, ut in peccatum labantur ?

Resp. Non licere, quia peccare est simpliciter malum, nisi forte quis optet, quod Deus permittat eos labi in aliquod peccatum, ut deinde humiliores et cautiores resurgant. Cum enim tunc non desideretur malum sub ratione mali, quibusdam vide-

tur hujusmodi desiderium posse esse licitum. Adde quod, præcognita Dei voluntate, liceat non solum prædicere peccata, in quæ peccatores casuri sunt in pœnam præcedentium, sed etiam optare illam pœnam tanquam justam. *Appone*, ait David Psal. 68. *iniquitatem super iniquitatem eorum*, idest sine, ut addant iniquitatem ad iniquitatem eorum. Ita Sylvius *super* 2. 2. *q.* 25. *ar.* 6.

Maledictio est ex genere suo peccatum mortale.

IV. Maledictio, seu imprecatio mali, est ex genere suo peccatum mortale. Id probat in primis S. Th. *q.* 76. *ar.* 3. hoc argumento: ***Nil** excludit a regno Dei, nisi peccatum mortale: sed maledictio excludit a regno Dei, secundum illud* 1. *adCor.* 6. Neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt: *ergo maledictio est peccatum mortale.* Deinde *in corp. ejusd. a.* ostendit, maledictionem, seu imprecationem, repugnare charitati, qua diligimus proximum, volentes ei bonum, ac per consequens esse secundum suum genus peccatum mortale. *Dicendum*, ait, *quod maledictio, de qua nunc loquimur, est, per quam pronunciatur malum contra aliquem vel imperando, vel optando. J'elle autem, vel imperio movere ad malum alterius, secundum se repugnat charitati, qua diligimus proximum, volentes bonum ipsius; et ita secundum suum genus est peccatum mortale, et tanto gravius, quanto personam, cui maledicimus, magis amare, et revereri tenemur etc.* Itaque ex hac S. Th. doctrina perspicuum redditur, quod maledicere, seu imprecari malum alicui creaturæ rationali, est ex genere suo peccatum mortale. Quamobrem si quis ex animo, plenaque deliberatione malum notabile alicui imprecetur, dubio procul lethaliter delinquit. Est autem animadvertendum, quod maledictio facta absenti repugnat soli charitati; facta autem præsenti sæpius repugnat etiam justitiæ. Quia maledictio præsenti in faciem facta sæpius repugnat etiam honori ei debito; adeoque etiam repugnat virtuti justitiæ, ac habet rationem contumeliæ. Quando igitur maledictio facta præsenti est gravis, et lethale peccatum, tunc in Confessione præter rationem maledictionis, explicanda est circumstantia contumeliæ. Animadvertendum ulterius est, quod docet S. D., videlicet, quod maledictionis peccatum tanto gravius est, quanto personam, cui maledicimus, seu malum imprecamur, magis amare, et revereri debemus. Quare gravissimum est maledicere Deo, et spectat ad blasphemiam: unde Lev. 24. v. 15. et 16. dicitur: *Qui maledixerit Deo suo, portabit peecntum suum; et qui blasphemaverit nomen Domini, morte moriatur etc.* Deinde venit maledictio Parentum, quæ pertinet ad impietatem: unde *Lev. c.* 20. *v.* 9. dicitur: *Qui maledixerit Patri suo, aut Matri, morte moriatur. Patri, Matrique maledixit, sanguis ejus sit super eum.* Hinc qualitas personæ, cui maledicitur, aperienda in Confessione est, si mutet speciem maledictionis, vel eam notabiliter augeat; et ideo si quis v. gr. Patri grave malum imprecatus fuerit, non sufficit, quod confiteatur, se alicui maledixisse, sed opus est, ut exponat, quod Patri.

Maledictiones specie differunt.

V. Non solum autem qualitas personæ, cui maledicitur, aperienda in Confessione est, sed et qualitas mali optati, nempe an mortem, an ægritudinem, an jacturam famæ, vel bonorum quis optarit; quia maledictio est ejusdem speciei cum malo quod optatur; ut si quis e. ex. alicui imprecetur mortem, malitia istius peccati pertinet ad homicidium; si imprecetur jacturam bonorum, spectat ad furtum etc. Rem hanc illustrat Em. C. Cajet. *in Com. sup. a.* 4. *D. Th.* Præstat illius verba ob oculos ponere. » Nota, *inquit*, quod maledictio in tot species distinguitur, quot sunt specierum mala, quæ imperat, vel optat; unde in littera dicitur in responsione ad secundum, quod si ille, qui maledicit, velit malum occisionis alterius, non differt desiderio ab homicida. Et simile est de aliis malis, puta contumeliæ, infamiæ, rapinæ, percussionis, carceris, mutilationis etc. Universaliter namque verum est, quod optare, vel imperare aliquid ad illam speciem spectat, ad quam spectaret facere illud. Ubi memento, quod sicut odium tendit ad malum absolute, alia autem vitia, puta homicidium, contumelia etc. ad tales malorum species; ita hoc quod dico: *maledictus sis ille*, et hujusmodi, unius speciei est, et non differt specie ab odii vitio, quoniam ad malum utrumque terminatur. Quum vero ad species malorum imprecando descendimus, puta, sis mortuus, pauper, captivus, æger, et hujusmodi, ad species homicidii, furti, incarcerationis etc. declinatur, juxta præsentem litteræ doctrinam. Et si omnia, aut multa simul mala quis imprecetur, multarum specierum deformitates incurrit, uno vitio circumstante aliud, ut frequenter accidit «. Hactenus citatus Purpuratus. Igitur generatim omnis maledictio, et imprecatio ad illam peccati speciem pertinet, ad quam pertinet malum, quod optatur. Unde maledicens tenetur exponere in Confessione quodnam malum maledicendo optaverit. Quod si maledicens nullum malum exprimat, sed dumtaxat in communi optet, ut male sit, pertinet ad peccatum odii; odisse enim est male alicui velle, sicut diligere, est bene illi velle. Demum si quis alicui absolute, et generatim maledictionem Dei imprecetur, dicendo ex corde, *sis maledictus a Deo*, gravissimum peccatum perpetrat contra charitatem; perinde enim est, ac si imprecaretur ipsi damnationem æternam; quippe Dei maledictio importat omnia mala pœnæ, quæ spectant damnationem æternam (alia siquidem mala non sunt vere mala, et Deus non causat malum culpæ); sicut Dei benedictio importat omnia bona, maxime quæ spectant æternam beatitudinem: unde petere liberari a Dei maledictione, est petere liberari ab æterna damnatione; et petere ejus benedictionem, est petere salutem æternam, et ea, quæ ad illam conducunt.

Consectaria.

VI. Ex his colligere in promptu est, quod si quis sive uno furoris impetu, sive diversis, imprecetur alicui plura mala, mortem, infamiam, jacturam bonorum etc. tot sint diversæ specie maledictiones, quot diversa mala imprecatur, et consequenter in Confessione debet explicare quot, et quæ mala fuerit imprecatus. Item qui maledicit toti familiæ, debet non solum in Confessione exprimere quot, et quæ mala fuerit imprecatus; verum etiam explicare quot sint in ea personæ, quia vel sunt tot numero distincta peccata, quot sunt personæ, juxta aliquos, quoniam unaquæque persona est capax distinctæ injuriæ; vel si sit unum tantum peccatum, ut sentiunt alii, eo quod feratur in omnes collective per modum unius, æquivalet tamen pluribus peccatis.

Curabunt ergo Confessarii, ait Continuator Tournely *t.* 3. *tr.* de *Decal. c.* 1. *a.* 3. *sect.* 7. *punct.* 2. ut maledicos interrogent, an ex animo vel non;

an unum vel plura mala; et cujus generis; an iis, quibus plus charitatis, et reverentiæ debent; an uni, vel multis fuerint imprecati. Hæc omnia accurate spectanda sunt, ut maledictorum iniquitas, et gravitas deprehendatur. Legantur etiam Pontas *v. Maledict. cas.* 1. P. Antoine *tr. de virtut. Theol. c.* 5. *q.* 5. P. Concina *Theol. Christ. t.* 2. *l.* 1. *in Decal. Diss.* 8. *c.* 1. *n.* 7.

Maledictio quandonam sit peccatum dumtaxat veniale?

VII. Licet maledictio sit peccatum ex genere suo mortale, utpote charitati oppositum, et quandoque etiam justitiæ, ut asseruimus; ex triplici tamen capite fieri potest veniale in individuo: 1. ex materiæ levitate; ut si quis exiguum malum proximo imprecetur. 2. ex inconsideratione, et inadvertentia intellectus ad gravitatem malitiæ; ut dum quis ex subito motu iracundiæ, terroris, vel passionis vehementis profert verba maledictionis. 3. ex defectu malæ intentionis, seu voluntatis, ut eveniat malum, quod ore exprimitur; ut dum quis profert imprecationem vel ex ludo, vel ad ostendendam dumtaxat displicentiam et indignationem: *Contingit tamen*, ait S. Th. *loc. cit.* nempe *art.* 3. *verbum maledictionis prolatum, esse peccatum veniale, vel propter parvitatem mali, quod quis alteri maledicendo imprecatur: vel etiam propter affectum ejus, qui profert maledictionis verba, dum ex levi motu, vel ex ludo, aut surreptione aliqua, talia verba profert*; *quia peccata verborum maxime ex affectu pensantur, ut supra dictum est*, videlicet *q.* 72. *c.* 2.

Circumstantiæ observandæ.

Cæterum circumstantiæ sedulo expendendæ sunt; siquidem grave malum ex ira alteri imprecari, quamvis sine intentione, ut eveniat, sæpe mortale est, sive ratione contumeliæ, spectata personæ qualitate, sive ratione scandali. Sic, nemine dissentiente, mortales sunt maledictiones filiorum in Parentes, inferiorum in Superiores etc. tum ratione scandali, tum ratione gravis irreverentiæ, contra justitiam, et pietatem. Sic etiam Parentes graviter delinquunt, liberis suis præsentibus grave malum oretenus ex ira imprecando; quia suo pravo exemplo eos docent sibi invicem, vel aliis malum grave imprecari, et iræ servire, ut sentiunt P. Antoine, et Continuator *Praelect. Theol.* Honorati Tournely *loci cit.*

Observandum.

VIII. Animadversione autem dignum est quod docet Em. Card. Cajet. *in Com. sup. art.* 1. Expedit ejus verba oculis subjicere: „ Disceme, *ait*, inter tempus passionis, et inter tempus quietis, ne fallaris. Et scito, quod ex hoc quod maledicens post transactam passionem doleret, si eveniret malum, quod optavit, non propterea signum est, quod fuerit peccatum veniale maledictio, aut quod non ex intentione maledixerit: quoniam si tempore iræ, aut alterius passionis tantum invaluit passio, ut portionem superiorem ad consensum maledictionis flexerit, mortale peccatum est: sicut cum passio concupiscentiæ tantum exardescit, quod trahat ad consensum in actum venereum. Oportet igitur ad ipsum passionis tempus inspicere, an tunc maledicens consenserit, hoc est voluisset pro tunc, quod si esset, ut dicebat, an non. Hoc enim tempus infallibiliter ostendit, an mortale, an veniale fuerit. Tempus quietis post passionem ostendit, quod non est persistens animus erga malum; et quod non per modum habitus, sed passionis transeuntis peccavit. „ Sic quidem ille. Non excusatur igitur a lethali crimine, qui passionis tempore grave malum evenire deliberate optaverit, etsi illico postea noluisset, imo doluisset, si evenisset; quia revera passioni iræ deliberate consensum præstitit. Quod si dubium sit, an maledicens voluerit tempore iræ, ut eveniret, sicut imprecabatur, inspicienda est conditio personæ, cui malum est imprecatus: si amica sit et grata, præsumendum est, quod non voluerit; secus, si inimica et ingrata: si indifferens, recurrendum est ad consuetudinem maledicentis; si enim soleat iratus ex animo maledicere, sic in dubio maledixisse existimandum est; secus, si non soleat ex animo maledicere.

Maledictio est peccatum minus grave, quam detractio.

IX. Maledictio, prout in præsentia sumitur, quatenus scilicet simplex exprimit desiderium mali, est peccatum minus grave, quam detractio, si cætera sint paria, idest si tantum malum optet maledictio, quantum infert detractio. Ratio evidens est; quippe, cæteris paribus, minus malum est nocumentum desiderare, quam nocumentum inferre: unde minus graviter peccat, qui dumtaxat infamare optat, quam qui reipsa infamat. Legatur D. Th. *art.* 2.

Est peccatum mortale etiam sibimetipsi malum imprecari.

X. Est etiam peccatum mortale sibimetipsi deliberate grave aliquod malum imprecari ex animo, ut eveniat. Nam hoc est contra charitatem, qua ex præcepto unusquisque se diligere debet; immo, cæteris paribus, gravius peccat, qui sibi ipsi grave aliquod malum imprecatur, quam qui proximo; cum, cæteris paribus, quisque teneatur magis seipsum diligere simpliciter et absolute, quam proximum. Hinc dubio procul peccat mortaliter qui serio et deliberate ex ira, impatientia, desperatione, et ex quocumque motivo simili, seu irrationabili sibi optat mortem. Quare PP. Salmant. *tr.* 20. *c.* 13. *punct.* 5. *n.* 46. merito rejiciunt opinionem Jo. Sanchez, et Dianæ, qui asserunt licere sibi mortem desiderare ob vitandam molestiam infirmitatis, mendicitatis, vitæ ærumnosæ, quam uxor ob mariti perversitatem ducere debet, internam afflictionem, et similia; quia non licet optare sibi majus malum ad vitandum minus; cum hoc sit contra debitum ordinem charitatis. Conveniunt tamen postea cum illis laudati PP. non statim esse de culpa mortali damnandas mulierculas, et maxime vetulas, quæ ob res minimas vociferantur, sibique mortem exoptant, cum plerumque ex inadvertentiæ defectu hæc proferant. An autem liceat mortem sibi serio, et deliberate desiderare, non ex impetu iræ, et impatientiæ etc., sed ob honestam tristitiam provenientem ex aliquo gravissimo malo, quod nobis jam evenit, aut certo moraliter est eventurum, et cum submissione animi Divinæ Providentiæ, difficultas est, quam expendit, et resolvit Auctor *tr.* 2. *c.* 1. §. 7. *n.* 15. Peccat etiam mortaliter, juxta omnes, qui seipsum ex ira deliberate Dæmoni devovet, etsi absque animo, ut ita eveniat, ob fœditatem, horrorem, ac perversitatem rei.

Maledictio admixto juramento.

XI. Maledictioni, seu imprecationi solet interdum admisceri juramentum dictum exsecratorium. Si ergo jurans sibi ipsi imprecans utatur terminis propriis et convenientibus ad Divinam Justitiam in suis creaturis (si per eas juret) relucentem invocandam, et adsint conditiones debitæ juramenti, idest juret in judicio, justitia, et veritate, non est peccatum, sed actus Latriæ. Si vero utatur terminis impiis, scandalosis, ineptis, ut *Diabolus me rapiat, peream in æternum, damner etc.*, peccatum

mortale est, si serium sit; si secus, veniale; immo si serium non sit, potest esse mortale ratione scandali. Sic P. Martinus Wigandt *tr.* 10. *exam.* 4. *n.* 65.

Maledictio contra creaturas irrationales. XII. Superest demum, ut de maledictione contra creaturas irrationales, juxta præstitutam nobis methodum, breviter disseramus; cum plurimum etiam delinquere homines soleant, præsertim artifices, ac rustici, in maledictionibus evomendis in creaturas irrationales. Quamvis, ut docet D. Th. *a.* 2., maledictio creaturas irrationales, proprie loquendo, spectet, quia iis solum malum et bonum contingere potest; habet tamen aliquando alias creaturas pro objecto principali, ut cum aliquis malam tempestatem, ventum, pluviam, locum, viam asperrimam, bruta, prædium, aut quamlibet aliam rem execratur, et diris devovet; quo in casu maledictio indirecte ipsum impetit Creatorem, cujus providentiæ resistitur, vel proximum, cujus malum desideratur, cum maledictio rebus, quæ ad ipsum pertinent, vel ipsi sunt utiles, datur. *Benedictio vel maledictio* (verba sunt S. Th. *loc. cit.*) *proprie ad illam rem pertinent, cui potest aliquid bene, vel male contingere, scilicet rationali creaturæ. Creaturis autem irrationalibus bonum vel malum dicitur contingere in ordine ad creaturam rationalem propter quam sunt.* Itaque nulla creatura irrationalis proprie maledicitur, nisi in ordine ad aliquid aliud. Potest autem creatura irrationalis quadrupliciter considerari, scilicet in ordine ad Deum, in ordine ad proximum, in ordine ad malum, quod per eam illatum est, vel quod in ea accidit, ac tandem præcise in ordine ad se. Si creatura irrationalis consideretur in ordine ad Deum, seu quatenus præcise creatura Dei est, ejus maledictio est lethale peccatum blasphemiæ, cum talis maledictio in ipsum Deum redundet. Quare D. Th. *a.* 2. *ad* 4. docet, quod nec ipsius Diaboli naturam liceat maledicere, quæ et bona est, et a Deo; sed tantum ejus malitiam et culpam detestari. Si vero creatura irrationalis consideretur in ordine ad proximum, seu quatenus per eam subvenitur humanæ necessitati, et est in alicujus bonis; nec sic, ait Sylvius, licet ei imprecari malum; nam hoc ejusdem rationis est, atque proximo ipsi malum imprecari. Quare, subdit, vel agris, vel vineis imprecari sterilitatem, quia sunt hujus, vel illius, mortale peccatum est, cum hoc sit desiderare grave malum tali homini. Immo nec licet imprecari malum creaturæ irrationali, quatenus ad humana bona refertur, etiamsi ad nullius peculiaria bona pertineat. Si autem creatura irrationalis consideretur in ordine ad malum, quod per eam illatum est, vel in ea accidit, potest ejus maledictio esse actus licitus, modo maledicentis intentio non referatur ad ipsam creaturam, sed ad malum, quod ex illa contingit. Sic David 2. Reg. 1. maledixit, seu imprecatus est montibus Gelboe, ut nec ros, nec pluvia veniret super eos, non ratione ipsorum, *sed propter cædem populi, quæ in eis contigerat*, ut ait D. Th. Legatur Sylvius, qui fuso calamo hæc omnia dilucidat. Videatur etiam Auctor supra, videlicet *tr.* 4. *c.* 13. §. 6. *n.* 2., ubi post relatam doctrinam, quam tradit D. Th. *loc.* paulo ante *cit.* nempe 2. 2. *q.* 75. *a.* 2., caute monet, cavendum esse a maledictionibus creaturarum, præcipue quando nobis nocent ex dispositione divina, ut sunt tempestates, siccitates, exundationes etc., tunc enim, ait, ex ira illis maledicere, videtur maledictio redundare in Deum earumdem auctorem. Si consideretur denique creatura irrationalis præcise secundum se, ejus maledictio *est quidem otiosum, et vanum, et per consequens illicitum*, ait S. Th. *præcit. a.* Quod plerumque, inquit idem Sylvius post alios Doctores, non excedit culpam venialem. Quare peccatum duntaxat per se veniale perpetrat rusticus, qui ex ira, et passione equis suis mortem, vel Diabolum imprecatur.

Quæres, quid dicendum de illo, qui maledicit diem nativitatis suæ, et hujusmodi? peccat ne mortaliter.

Casus specialis. Resp. Difficultatem hanc excitat, ac discutit Em. Card. Cajet. *in Com. super a.* 2. *D. Th.* Ejus verba transcribere lubet: « Quum, *ait*, maledicit quis diem nativitatis suæ, et hujusmodi; si non solo ore, sed corde maledicit, maledicit tempori in quantum continet rationalis creaturæ nativitatem: ac per hoc maledicit nativitati suæ, quod est optare malum sibi ipsi, qui nativitate ingressus est vitam. Et quoniam non optat hoc, vel illud modicum malum, sed absolute maledicit nativitatem, quæ capax est magni mali rationalis creaturæ, ut patet, consequens est, ut peccet mortaliter .... Secus autem est, *subdit*, si ex sola ira maledicit, nec sibi, nec alteri optans malum, sed dicacitati satisfaciens. Et similiter si maledixisset nativitatem suam, in quantum causam malorum, pene optans illam non fuisse non simpliciter, sed non fuisse causam tanti mali; hoc namque modo nec etiam veniale peccatum est, juxta illud Job: *Pereat dies, in qua natus sum.* » Quippe S. Job maledixit diei nativitatis suæ, non secundum se, *sed propter culpam originalem, quam nascendo contraxit, et propter sequentes poenalitates*, ut docet D. Th. *in corp. cit. art.* 2. De similibus idem intelligendum asserit Cajetanus, quod de die nativitatis dictum est.

MONITUM

AD CONFESSARIOS.

In calce hujus paragraphi lubet Confessarios etiam atque etiam monere, ut vires omnes intendant ad eliminandum pessimum maledictionis vitium ab ore eorum, qui ad ipsos pro Confessionibus accedunt; cum res sit Christiano homine mansuetissimi Salvatoris Sanguine redempto prorsus indigna. Quare non mirum, quod S. Aug. l. 2. *contra lit. Petil.* c. 14. *seu n.* 31. tam vehementer in eos, qui maledicunt, invectus fuerit. Præsertim vero acriter corripiant, atque increpent Parentes, qui se de prolatis contra filios maledictionibus, ac imprecationibus accusant; immo ipsis absolutionis differant beneficium, quoad usque sufficientia exhibuerint emendationis signa, si pravam sic maledicendi filios consuetudinem contraxisse deprehendant; etiamsi asserant, se maledictiones protulisse non animo, ut malum, quod imprecati sunt, eveniret, sed ut iræ duntaxat obsequerentur; nam præterquamquod peccant eos ipso, quod animo deliberato iræ assensum præstant, saltem a peccato scandali excusari nequeunt, dum filiis præsentibus, in

maledictiones prorumpat, ut supra docuimus. Confessarii itaque instruant ejusmodi homines, iisque ostendant necessitatem cohibendi impetum iræ; ex quo in imprecationes frequenter labuntur.

Sed et filios omni nisu hortari debent Confessarii, ne Parentes provocent ad maledictionem contra seipsos promendas; quandoquidem maledictionis effectus semper timendi sunt, licet non sine crimine maledictio proferatur, ut patet ex facto, quod narrat S. Aug. *l.* 22. *de Civ. Dei c.* 8. *n.* 22. *et serm.* 322. Refert enim Matrem, quæ erat ex Urbe Cæsaræa Cappadociæ, non frustra septem filiis, et tribus filiabus suis mala fuisse imprecatam. Ista enim Mater æstuans ira, quod primogenito filio, quia ipsam percusserat, cæteri non obstitissent liberi, ad Ecclesiam ivit, super cujus Baptismalea fontes tam male et horribiliter filiis suis imprecata est, ut omnes postea omnibus artubus contremiscerent; hinc factum est, ut oculos suorum Civium non ferentes, et publico se subtrahere opprobrio volentes, quaquaversum ire, et toto pene vagari Orbe Romano, coacti sint. Addit idem S. D. duos ex decem liberis, Paulum scilicet, et Palladiam ad se venisse, et cum S. Stephani Reliquiæ transferrentur, mirabiliter fuisse sanatos, longe feliciores infelici Matre, quæ id, quod fuerat imprecata, contigisse videns, laqueo se suspendit. Aliud exemplum ex Pasquierio *l.* 6. *c.* 24. affert Jo. Pontas *in suo Dict. v. Maledictio.* Discant igitur filii Parentum maledictiones timere, eosque proinde Confessarii serio admoneant, ne illis ad seipsos maledicendos occasionem præbeant.

Tandem Confessarii omnes fideles instruant, atque identidem ad eorum memoriam revocent, quod juxta præceptum Domini etiam maledicentibus tenemur benedicere: *Benedicite maledicentibus vos*, dicitur *Lucæ* 6. *v.* 28. *Benedicite, et nolite maledicere*, dicitur *ad Rom.* 12. *v.* 4. Et hoc præceptum ad unguem servarunt Apostoli: unde Paul. 1. *Cor.* 4. *v.* 12. ajebat *Maledicimur, et benedicimus*: immo ipsemet mansuetissimus Salvator noster Christus Dominus suo etiam exemplo id nos docuit; nam *cum malediceretur, non maledicebat*, ut inquit S. Petr. *Ep.* 1. *v.* 23. Quocirca idem Apostolus omnem vetat maledictionem *c.* 3. *v.* 9. ajens: *Nec maledictum pro maledicto.*

CAPUT VIII.

De Restitutione ob damna vitæ illata.

§.1. De *Restitutione ob damna illata vitæ et corpori.*

Quid debeat occisor ipsi occiso?

I. CUM de homicidio, mutilatione etc. egerimus in tr. 8. hic disserendum superest de obligationibus justitiæ, quæ ex hujusmodi actionibus injustis proficiscuntur. Et primo ipsi occiso, si non constet, decessisse in statu culpæ lethalis, tenetur occisor procurare suffragia animæ, quantum moraliter potest; ut docent S. Antoninus, Navarrus, et alii: quia, ut diximus, excessus debiti non dispensat debitorem ab agendo quantum moraliter potest. Si autem mutilaverit membrum, et impotem ad lucrandum reddiderit, sive ad tempus, sive pro semper; tenetur, primo illum compensare eo modo, quo potest, pro damno membri mutilati. *Quando id quod est ablatum* (ait S. D. loco supracit., nempe 2. 2. q. 62. a. 2. ad 1.) non *est restituibile per aliquid æquale, debet fieri compensatio, qualis possibilis est, puta cum aliquis alicui membrum abstulit, debet ei recompensare, vel in pecunia, vel in aliquo honore, considerata conditione utriusque personæ, secundum arbitrium boni viri.* Hæc tamen compensatio plerumque remitti solet ob offenso, quando partes reconciliantur; nihilominus si etiam pro membro sibi mutilato exigeret, tribuendum esset judicio prudentum.

Quid debeat mutilator pro membro mutilato?

Omnia damna ex mutilatione secuta.

II. Tenetur præterea injuste mutilato resarcire omnia damna temporalia ex mutilatione consecuta, necdum quoad expensas factas pro ipsius curatione; verum etiam quoad damna emergentia, et lucra cessantia, computando certum pro incerto; habitaque ratione ætatis, valetudinis, lucrorum etc., detractis tamen expensis, quas mutilatus facere debuisset, ut lucrari posset; quia mutilator est injusta horum damnorum causa, ut supponitur. Et nota, quod si mutilator, et a fortiori occisor, moriatur antequam restituat, obligatio transit ad hæredes, ut diximus suo loco; neque absolvitur ab hac obligatione, etiamsi vitam amiserit ex sententia judicis; nam moriendo, vel carcerem perpetuum sustinendo, satisfacit damno publico; et publicæ tranquillitati, ædificationique, non tamen damnis privatis illius familiæ; quæ obligatio eum afficiat tam personam quam bona malefactoris, idcirco transit et ad hæredes.

Omnia damna secuta conjunctis necessariis.

III. Occisor, vel mutilator injustus tenetur in conscientia juxta omnes alere eos conjunctos necessarios, quos occisus, aut mutilatus alebat, nempe genitores, uxorem, filios; et ita tenetur, ut etiamsi occisus, antequam moreretur, aut mutilatus condonasset occisori, aut mutilatori hanc compensationem, in conscientia non excusaretur, sed teneretur adhuc ad alendas dictas personas, posito quod aliunde non haberent, quo ali possent; quia sicut dictæ personæ habebant jus, ut alerentur a mutilato, aut occiso; ita hic non potest per suam remissionem præjudicium afferre præfato juri, quod habent contra occisorem, vel mutilatorem, quippe qui injuste posuerit impedimentum, occidendo vel mutilando, ne amplius ali possent ab eo, qui alere tenebatur. Et proinde tale onus easdem alendi devolvitur supra illum, qui posuit impedimentum; ipsumque onus remitti non potest, nisi a præfatis personis, quarum jus gravissime læsit occisor, et mutilator. Immo si præfati conjuncti habentes aliunde, quo possent ali, id remitterent occisori, vel mutilatori; non propterea censerentur remittere alia damna quoad lucra cessantia, et damna emergentia, nisi etiam circa hæc expresse, et voluntarie cederent juri suo.

Tenetur etiam creditoribus occisi.

IV. Tenetur præterea occisor, vel mutilator creditoribus occisi, vel mutilati de damnis eisdem secutis propter occisionem, vel mutilationem debitoris, et aut totum supplere, si occisus bona non habeat, quibus satisfaciat; et quidem si bona tantum pro parte satisfaciat; et quidem habita ratione quantitatis lucri, et summæ, quam occisus, attentis circumstantiis ætatis, sanitatis etc., acquirere poterat, et debitis satisfacere. Ratio patet, quia occisor, vel mutilator est damnorum creditoribus resultantium injusta causa.

Non tenetur aliis, qui ex consuetudi-

V. An autem teneatur occisor etiam illis, qui non ex debito, sed ex charitate ab occiso alebantur; varia est Doctorum sententia: quidam magis pie affirmant; eo quod modo injusto privati fuerint ab

...ne sola charitate alebantur ab occiso.

occisore subsidio illo. Alii, meo videri, probabilius negant, quia nullum jus eorumdem violatur. Neque opponas, quod quamvis non habeant jus, ut alantur ab occiso, habent jus, ne modis injustis impediantur subsidia, quæ ab occiso ipsis ministrabantur; nam id verum est, si sermo sit de modis injustis afficientibus personas illas, quæ alebantur, puta si mendaciis, calumniis, fraudibus subsidium illis impediatur; non autem verum est, si sermo sit de modis injustis, personas illas non efficientibus, sed dumtaxat contra occisum exequutis, qualis fuit occisio, quæ omnino extranee se habet respectu personarum ab ipso ex sola eleemosyna et charitate subveutarum, easdemque tantum per accidens ettingit. Hæc dicta sint, salvo sapientiorum judicio.

* Si quis tamen ea intentione occidisset alium, ut iis, quibus ante benefaciebat, beneficii hujus jacturam facerent, utique ad hujus damni reparationem teneretur.

VI. Si percussus, vulneratus etc. injuste convalescat, sed non plene, ita ut non possit amplius tantum lucrari, quantum lucrabatur ante percussionem; jam patet, quod injustus percussor teneatur ad supplendum id, quod minus lucratur; quandoquidem ipsa fuerit causa injusta hujus imminutionis lucri.

Tenetur ad supplendam imminutionem lucri, si percussus tantum lucrari nequeat.

VII. Qui per errorem occidit, vel mutilat Petrum, volens occidere, vel mutilare Paulum, similiter patet, quod cum voluerit occidere primum hominem illum, obnoxius fiat omnibus prædictis restitutionibus. Sicut etiam ille, qui, se defendando ab injusto aggressore, excessit limites justæ defensionis, occidendo, dum poterat dumtaxat illum vulnerare; quia reapse est causa injusta mortis, et damnorum illam consequentium. An autem teneatur fugere, si possit, ne invadentem vulneret ste.? Absoluto loquendo ad id tenetur, ne sit causa injusta damni invasori illati. Si autem qui invaditur sit persone equestris, aut militaris, cui magnum dedecus fuga sit allatura, et plerumque totam rationem suæ sustentationis sit sublatura; tune plures dicunt, quod fugere non teneatur, sed possit se defendere cum moderamine inculpatæ tutelæ, fuse explicato in tract. 9. cap. 2. §. 1. Verum hæc opinio videtur non posse amplius sustineri, post damnatas a Bened. XIV. theses, quas retulimus in Tr. 4. c. 9. §. 5. de Duello.

Occidens per errorem tenetur ad damna.

Quando aggressus fugere teneatur?

VIII. Petrus v. g. solis verbis contumeliosis efficit alterum, qui ira commotus invasit Petrum armis, a quo ut Petrus se defenderet, cum ipsi non suppeteret alius evadendi modus, compulsus fuit aggressorem occidere. Petrus quamvis graviter peccarit contumelias proferendo, non peccavit occidendo occisione vere, et mere defensiva, neque ad damna ex occisione secuta tenetur; quia contumeliis affectus injuste egit, aggrediendo Petrum factis privata auctoritate; et proinde Petrus juste se defendit; at cum, ut supponitur, non haberet alium se defendendi modum, juste occidit. Et contra dicendum; si Petrus rixam incœpisset factis, alterum aggrediendo a quo ut se defenderet, utpote valentiore, compulsus fuit illum occidere; teneretur ad damna secuta ex occisione; quia Petrus non verbis tantum, sed factis fuit primus injustus rixæ promotor, et se posuit in causa voluntaria illum occidendi. Quod si liquido constaret, illum a Petro invasum excessisse moderamen se defendendi, et proinde Petrum ob hunc excessum fuisse compulsum illum occidere; videretur Petrus non teneri, cum illius excessus Petrus non fuerit causa. Quia autem id discernere liquido, est moraliter impossibile; ideo in casu dubii Petrus teneretur ad damna ex occisione secuta, cum certum sit, ipsum fuisse primum injustum aggressorem. Si vero Petrus in fervore rixæ voluisset desistere, et id significasset congressori, qui desistere nollet, sed prosequeretur pugnam; tunc si Petrus ob justam sui defensionem, quin alius modus suppeteret, illum occideret, ad nihil teneretur ex occisione; quia tunc non amplius Petrus, sed iniquus prosequutor pugnæ esset in causa suæmet occisionis, dum acceptare tenebatur oblatam a Petro cessionem a pugna. Quod si Petrus hujusmodi cessationem animo dumtaxat conceptam non significasset, secuta occisione pugnantis teneretur ad damna ob rationem supra datam.

Casus non rarus.

IX. Si, dum Petrus stricto gladio invadit Paulum, ut illum percutiat, alius tertius id videns, evaginato gladio aggreditur Petrum, ipsumque constringit ad se defendendum, et ita aggreditur, et prosequitur, ut manifestet animum percutiendi, et vulnerandi illum; qui non habens alium evadendi modum, ferit mortaliter illum tertium, qui voluit Paulo succurrere; tenebitur ne Petrus ad damna vulnerato illata? Salvo meliori judicio, videtur ad nil teneri. Quia quamvis Petrus injuste egerit tentans aggredi Paulum, non tamen injuste se defendit ab illo spontaneo Pauli defensore, active Petrum aggrediente: igitur injuste non se defendit, cum neque illum injuste provocaverit; non superest ratio, propter quam obligandus sit ad damna vulnerato illata.

Casus alter non rarus.

X. Occidens, aut vulnerans in duello voluntarie suscepto ab utraque parte, non tenetur ob damna vulnerato illata; quia ex quo voluntarie pugnare susceperint, sua jura sibi invicem cesserunt: conjunctis tamen necessariis, et aliis, tenetur juxta dicta n. 3. 4. 5. Si autem qui occidit, aut vulneravit non voluntarie, sed coacte pugnaverit, puta ne invaderetur, et hic occidatur a provocante, provocans proculdubio ad omnia damna tenetur, tamquam causa injusta omnium illorum. Si autem provocatus coactus occidat provocantem, Bennez 2. 2. q. 62. art. 2. dub. 5. concl. 4. et cum eo alii negant teneri: Salonius ibid. controv. 17. et cum eo alii affirmant, teneri. Rationabilius distinguendum videtur dicendo, quod vulnerato ad nil teneatur, cum provocans fuerit in causa proprium damnorum. Conjunctis autem vulnerati, et aliis etc.; adhuc subdistinguendum; si pugna provocati judicetur licita coram Deo, quia pugnam evadere non potuit, ne occideretur, aut vulneraretur; et tunc ad nullum damnum reparandum tenetur, præsupposito quod pugnaverit debito moderamine etc.: si autem ejus pugna coram Deo, et in conscientia judicetur illicita, eo quod potuerit aliquo modo illam declinare; tunc conjunctis, et aliis tenetur de damnis ob rationem toties repetitam; quia damna illa processerunt ex actione injusta, et illis injuriosa, ut dictum fuit in numeris citatis.

Quando vulnerans in duello teneatur ad damna?

* Ordinarie occisor non tenetur solvere impensas funeris; quia cum aliquando faciendæ fuerint, nil damni ex hac parte illatum est. Diximus ordinarie; nam si propter accelerationem mortis, majores sumptus necessarii forent, ut si viri nobilis extra patriam occisi cadaver ad prosapiæ suæ sepulchrum transvehendum esset; tunc pro illo excessu

fieri deberet restitutio, detractis tamen expensis, si quas in itinere facturus fuisset ille, qui occisus fuit.

Observandum autem 1. cum Petro Colet, *tr. de Just. c. 4. de restit. particul. a. 2. sect. 1. in resp. ad q.* 10., eum, qui interficit hominem paulo post moriturum ex infirmitate, vel juste a Judice morti tradendum, non teneri ad restitutionem nisi pro lucris cessantibus secundum breve illud tempus, quo supervicturus erat; cum occisor non sit tunc causa nisi modici illius damni. Secus vero sentiendum foret, si ille ab alio injuste necandus erat. In tali casu profecto ad integram adstringeretur restitutionem faciendam.

Observandum 2., eum, qui aliquem vulneravit, qui paulo post non ob vulnus, sed ob aliam causam ex vulnere nullatenus promanantem e vita excessit, sola, quae ex vulnere usque ad diem mortis emerserunt, damna resarcire debere; cum horum dumtaxat causa extiterit. Quod si jam vulnerator cum vulnerato de certa summa transegisset, standum esset conventioni, ut quae in incertum peracta sit. Idem est, si vulnerator a Judice ad certam summam condemnatus fuerit.

✠ Petrus vulneratus a Paulo vulnere minime lethali, negligentia Chirurgi moritur; Paulus damna haeredibus compensare tenetur, non quae mortem, sed quae vulnus dumtaxat consequuntur. Si tamen Petrus ex accepto vulnere moritur, quia non est inventus Chirurgus, qui vulnus sanaret, Paulus vulnerator ad restituenda damna, quae ex ipsa morte haeredibus obvenerunt, adstringitur.

§. II. *De causis excusantibus a restitutione propter homicidium, vulnerationem etc.*

Quando non teneatur occisor etc. ad restitutionem ob paupertatem?

I. JUxta dicta in c. 5. §. 18., excusari videtur homicida, mutilans etc. a restitutione, si ut illam exequeretur, reducendus esset ad summam egestatem, decidendo a statu suo juste acquisito, ita ut neque posset amplius alere familiam, collocare filias etc.; et alioquin illi, quibus teneretur ratione occisionis, mutilationis etc., ex defectu restitutionis adeo grave malum non essent subituri, ut docet communior et rationabilior. Quia lex naturalis, et praecipue Christiana charitas impedire videtur, ne creditores illi non indigentes, adeo gravi damno debitoris exigant credita sua. Dixi non indigentes, quia si aequali circiter indigentia opprimendi essent; tunc istorum innocentia praevalere deberet reatui debitoris. Idcirco in praxi procurare debet debitor, dum per congruos mediatores procurat reconciliationem cum personis laesis, ut committat eisdem mediatoribus aut remissionem, aut dilationem respective debitorum apud creditores non indigentes.

Impotentia excusat.

II. Hinc impotentia aut absoluta, aut respectiva excusat a restitutione sive facienda, sive differenda, perpensis, ut dictum est, mature circumstantiis personarum etc. a prudenti Confessario. Videantur dicta loco citato.

Excusatur occidens etc. ob defensionem pudicitiae, aut vitae propriae et proximi.

III. Vulnerans, mutilans, occidens cum debito moderamine, juxta dicta in tr. 8. c. 2. §. 2. ob defensionem vitae suae, vel proximi, aut suae propriae pudicitiae, ad nil tenetur; cum injustus aggressor vitae, et impudicus aggressor fuerit damnorum ex sui occasione secutorum sola causa. Pariter, juxta dicta ib. §. 3., qui mutilat, vulnerat, occidit cum debito moderamine in eo cap. explicato, ob defensionem bonorum temporalium maximi momenti, et necessariorum pro statu juste acquisiti honesta conservatione, ad nil tenetur, juxta mihi probabiliorem Sancti Antonini, Cajet., Silvestri, Soto, cum quibus Navarrus, Vasquez, et alii. Ratio manifesta; quia cum, ut ibidem probavimus, actio mutilandi etc. non sit injusta, neque ad damna constringit reparanda. Quam opinionem etiam S. Th. ut veram praesupponit 2. 2. q. 64. a. 7., ubi probans, quod liceat occidere se defendendo, ait, afferens illud Ex. 22: *Si effringens fur domum, sive suffodiens inventus fuerit, et accepto vulnere mortuus fuerit, percussor non erit reus sanguinis*: haec in Ex.: sequitur Angel.; *sed multo magis licitum est defendere propriam vitam, quam propriam domum; ergo etc.* Qui arguendi modus profecto declarat suam mentem, nostrae opinioni patrocinantem.

* Relege quae circa occisionem, vel mutilationem ob defensionem propriae pudicitiae adjecimus *tr.* 8. c. 2. §. 2. *n.* 3., et quae circa occisionem ob defensionem bonorum temporalium etiam maximi momenti, addidimus *ib.* §. 3. *n.* 4.

Defensio honoris non excusat occidentem a restitutione.

IV. Defensio honoris, aut famae non excusat occidentem, mutilantem, percutientem proximum neque a peccato injustitiae; neque a restitutione damnorum ex occisione, mutilatione, percussione secutorum, ut sentiunt communiter DD. cum Bannez, et Soto.; praecipue qui scripserunt post damnatas theses 17. 18., et 30. ab Innoc. XI. relatas in tr. 8. c. 2. §. 2., ubi probatum fuit, hujusmodi defensionem non esse licitam. Ex quo sequitur, quod si sit illicita et injusta, teneatur occidens, mutilans etc. ad omnia damna inde secuta omnibus illis, quibus diximus teneri injustum occisorem, etc.

Hic agendum esset de restit. ob damna spiritualia proximo illata per peccatum scandali. At de hoc satis dictum habes in tr. 4. c. 9. §. 6. nn. 27. 28. 29. 30.

TRACTATUS X.

DE CONTRACTIBUS IN GENERE, ET IN SPECIE.

Jure merito Tractatui in 7. Decal. praecept. adjungitur communiter a Doctoribus Tract. de Contractib., quippe cum in illis quoque sit omnino aequitas observanda, damnumque proximi, quod mille modis in contrahendo subrepere potest, praecavendum Tractatum in duo Capita dividemus; in quorum primo de Contractibus generatim; in secundo de eorum singulis speciebus disseretur.

CAPUT PRIMUM.

De Contractibus generatim.

Explicatur natura Contractus.

I. *Contractus*, quatenus comprehendit tam contractum proprie dictum, quam improprie talem, definitur ab Ulpiano, cui communiter omnes subscribunt, leg. 2. ff. de pact. *Pactum, atque consensus duorum, vel plurium in idem placitum*: qua definitione comprehenduntur etiam Promissio, et Donatio, quae non inducunt obligationem, nisi in

uno tantum, nempe in promittente, et donante; cum alioquin revera sint pacta, atque consensus duorum, vel plurium, nempe promissarii, et donatarii in idem placitum cum promittente, et donante. Contractus autem proprie, et stricte acceptus, quatenus affert obligationem in duobus, vel pluribus contrahentibus in lege *Labeo* ff. de verbor. signific. definitur, *obligatio ultro citroque*, idest mutua, et reciproca inter contrahentes, ad commutativam, et strictam justitiam pertinens. Certum est, contractum aliquo exteriori signo celebrandum esse, quippe quod cor soli Deo innotescat, nec hominibus manifestetur, nisi per exteriora signa. Hujusmodi mutua obligatio oritur nedum ex contractibus proprie acceptis, verum etiam ex illis, qui a jure vocantur quasi contractus; et sunt illae obligationes, quae exurgunt ex officio vel commisso, vel sponte suscepto, puta Medici, Advocati, Procuratoris, Tutoris etc.; ex eo enim quod aliquis haec munera vel sponte, vel commissa suscipit, simul suscipit obligationem a tali munere individuam, utiliter, et diligentia respective requisita obeundi tale ministerium.

Explicatur prima Contractus divisio in Formalem, et Virtualem.

II. Dividitur ergo 1. contractus in formaliter talem, qui est duorum, vel plurium expressa conventio circa eandem rem, cum mutua contrahentium obligatione, vel saltem cum obligatione unius erga alterum: et in virtualiter talem, qui etiam dicitur quasi talis, et est ille, in quo tacite, et implicite suscipitur obligatio justitiae ex susceptione alicujus facti aut actionis licitae; uti faciunt dudum memorati Medici, Curatores etc., quorum obligatio respective consurgit, aut ex naturali aequitate, aut ex lege, aut ex consuetudine.

Secunda Contractus divisio in Nominatum, et in Innominatum.

III. Dividitur 2. contractus in Nominatum et Innominatum; primus ille est, qui nomine proprio gaudet; puta emptionis, locationis etc.; secundus ille est, qui caret nomine specifico, et gaudet solo generico pacti, aut contractus. Hujus quatuor sunt species, nempe: Do, ut facias: do, ut des: facio, ut des: facio, ut facias. Hi contractus, ut observant Doctores, hanc habent proprietatem, quod una pars contrahens potest resilire, quamdiu altera pars non implevit: v. g. si Paulus dedit pecuniam Petro, ut veheret talem mercem Romam, potest Paulus pecuniam datam repetere, antequam Petrus Romam versus iter suscipiat, posito quod nullum damnum exinde Petrus incurrerit; eo quod mercem illam Romam mittere non amplius expediat Paulo.

Tertia in Onerosum, et Gratuitum.

IV. Dividitur 3. In Onerosum, et Gratuitum: primus ille est, in quo ex utraque parte aliquod onus incurritur. Secundus ille est, in quo onus est ex una parte tantum, et altera nil rependere debet, ut donatio.

Quarta in illum, qui dicitur stricti juris, et illum, qui est bonae fidei.

V. Dividitur 4. in contractum, qui dicitur stricti juris; et in illum, qui dicitur bonae fidei: in primo agendum est secundum rigorem verborum, seu juris scripti, seu prout stat scripto exaratum, puta in Legato, Testamento, Donatione scripta etc. Secundus ille est, in quo nedum servanda sunt ea, circa quae conventum fuit, verum etiam judicandum est pro aequo, et bono, quamvis in conventione non fuerit expressum; puta in contractu Emptionis, Venditionis, Locationis, Conductionis, Permutationis, Commodati, Mandati, Pignoris, Depositi, Societatis, in quibus aliqua non raro facienda sunt, aequitate naturali ita fieri postulante, quamvis de illis nulla intercessit conventio.

Quinta in Nudum, et Vestitum.

VI. Dividitur 5. in Nudum, et Vestitum: primus consistit in conventione aliqua carente eo firmamento, quod pariat actionem in foro externo: et hujusmodi sunt omnes contractus Innominati, antequam ex altera parte impleantur, nisi tamen accedat formula aliqua stipulationis, vel juramenti. Secundus consistit in illa conventione, quae innititur aliquo fundamento; unde aditum relinquit instituendi actionem in foro externo: tales sunt conventiones innixae stipulationibus scriptis, aut juramento, aut testibus etc.

Sexta in illum, qui rei traditione perficitur, et in illum, qui solo assensu consummatur.

VII. Dividitur 6. in illum, qui perficitur quoad substantiam traditione rei; puta Commodatum, Mutuum, Pignus etc.: et in illum, qui solo assensu quoad substantiam perficitur, ut est Locatio, Venditio, Emptio etc., quae quamvis consummentur traditione, substantialiter tamen perficiuntur per assensum contrahentium.

Septima in Purum, et Modificatum.

VIII. Dividitur 8. In Purum, seu Simplicem, et Modificatum. Purus nullo accidente, seu modo afficitur; ut est simplex venditio. Modificatus est ille, qui aliquo modo afficitur: quinque modis quinque affici potest. Primus dicitur adjectionis in diem, dum praefigitur dies, ante quam non oriatur obligatio solvendi, vel tradendi rem, vel instituendi actionem etc. Secundus dicitur sub modo, quando additur aliquis modus, sub quo contractus obliget; v. g. quando donatio fit cum pacto, ut res donata, per mensem concedatur alteri ad usum, vel cum pacto, ut ille, cui donatur, commodet alteri aliquid aliud. Tertius dicitur ad causam; eo quod fiat ob aliquam causam; v. g. dono tibi, quia pauper es. Quartus dicitur ad demonstrationem, quando apponitur aliquod signum ad rem, vel personam designandam; v. g. dono tibi viginti aureos in tali arca depositos, vel qui mihi debentur a Petro. Quintus dicitur ad conditionem, quando aliqua apponitur conditio; v. g. promitto tibi meam bibliothecam, si lauream doctoratus consequeris.

Quinque modis, quibus affici potest Modificatus.

Observationes circa modo dicta, et circa contractus in solo assensu, et in sola traditione substantialiter consistentes.

IX. Nonnulla supersunt observanda circa indicatos contractus: et primo ad dignoscendum, quales sint contractus, quorum substantia in assensu mutuo contrahentium consistit; et quales, quorum substantia in ipsa traditione rei; hanc regulam tradit Bartolus in leg. Jurisgent. in princip. cap. 2. ff. de pactis, quod videlicet attendendum sit ad nomen contractus. Si enim nomen contractus significet actionem ipsam, seu rem exteriorem, contractus substantia consistit in ipsa actione, et traditione; v. g. nomen Depositi, quod significat ipsam actionem deponentem, seu rem depositam. Quando autem nomen contractus significat assensum, conventionem, pactum; tunc contractus significatus per tale nomen, consistet substantialiter in solo assensu significato; v. g. nomen Locationis denotat mutuam conventionem Locatoris, et Locatarii; et sic de aliis. Et quamvis leges, ad plura evitanda incommoda, disposuerint, quod contractibus locationis, et venditionis, quamvis substantialiter in consensu consistentibus, res pertineat ad illum, cui reapse traditur, quamvis alteri antecedenter fuerit locata, aut vendita; non tamen eximitur venditor, et locator, qui primum decepit, ad resarcienda huic omnia damna ex deceptione sua eidem secuta;

quod satis comprobat violasse justitiam contractus, qui jam substantialiter subsistebat.

Observanda circa contractum sub modo. X. Circa contractum sub modo, observandum occurrit, quod statim obliget, etiamsi modus impositus non impleatur; quis quamvis subsistat gravis obligatio implendi modum, seu onus a modo impositum, est tamen quid sequens et præsupponens dispositionem jam perfectam, cum sit quid eidem adjectum: aliter esset idem contractus sub modo, et sub conditione, cum tamen sint diversi. Si autem contractui sub modo addatur pactum nullitatis, nisi modus impleatur; tunc evadit contractus sub conditione, et non est contractus sub modo.

Observanda circa contractum ad Causam. XI. Circa contractum ad Causam, jam patet, quod si sit causa finalis, ea non subsistente, contractus cadat: unde si promisi Petro domum quia pauperi; si talis non sit, promissio cadit. Quod si esset causa dumtaxat impulsiva, et non esset vera, subsistente alioquin finali, contractus subsisteret: puta, si promiserim Petro de me benemerenti domum, et etiam quia aliam domum non habenti: etiamsi aliam habeat, teneor promissioni; quia finalis causa meritorum Petri subsistit.

Observanda circa contractum ad Demonstrationem. XII. Circa contractum ad Demonstrationem, notandum, quod si falsitas demonstrationis non pertineat ad substantiam rei demonstratæ, subsistit contractus; secus si ad substantiam: v. gr. lego Petro agrum, qui est prope mœnia civitatis, et constat 50. jugeribus, cum alioquin constet 12; vel dono Petro annulum tot lapillis constantem, quem emi Venetiis, cum illum emerim Romæ; subsistit legatum et donatio, quia subsistit substantia rei demonstratæ, et error est circa accidentalia. Si autem falsificetur substantia rei demonstratæ, cadit: v. g. dono Petro annulum aureum constantem decem adamantibus falsis, cum adamantes inveniatur boni. Ulterius notandum, quod demonstratio aliquando ponitur *taxative*, aliquando *demonstrative*: tunc taxative, quando dispositio incipit a numero, vel mensura rei demonstratæ; v. g. cum quis dicit, lego 30. aureos Petro, qui sunt in tali capsula, vel lego 100. ulnas panni, qui est in tali arca: et tunc si in illa capsula, aut arca invenientur plures quam 30. aurei, et plus quam 100. ulnæ panni, 30. dumtaxat sunt accipiendi, et solum 100. ulnæ; eo quod dispositio demonstrationis sit principaliter taxative. Quando autem dispositio incipit a re ipsa, quæ donatur, vel legatur, et deinde subjungitur numerus, vel mensura, tunc dispositio est demonstrativa; v. g. dicendo: lego Petro pecuniam, quæ est in tali arca, quæ est summæ 500. aureorum; tunc etiamsi ascendat ad mille spectat ad Petrum; quia dispositio est principaliter demonstrativa, et non præcipue taxativa; unde debetur totum id, quod demonstratur. Ita ex Jure apud AA.

§. II. *De voluntate, et qualitate assensus requisiti ad contrahendum.*

Præmittuntur certo tenenda. I. Certum est apud omnes, contrahentem sine voluntate adimplendi, teneri ad essentiam contractus, qui non consistit in voluntate adimplendi, sed contrahendi. Certum quoque est, contrahentem, non habentem contrariam intentionem, valide contrahere; quia hoc ipso quod voluntarie contrahit, implicite vult, quod sejungi nequit a contractu, nempe obligationem. Certum item esse debet, requiri in contrahente voluntatem vel implicitam, vel expressam se obligandi; cum enim id sit de quidditate contractus, ut patet ex definitionibus datis, hac deficiente, non subsisteret contractus. Nec propterea ficte contrahens solum exterius, absque assensu in contractum et obligationem, eximeretur ab implendo, quod exterius significavit; quia tenetur hanc deceptionem tollere per verum assensum, ad quod potest compelli a judice; exceptis nonnullis casibus alibi recensendis. Unde et emptor a ficto venditore vere dominium acquirit rei venditæ, cui tenetur venditor illam tradere: quod si obstinate nolit, dicens se non contraxisse, tenebitur ad omnia damna emptori inde emergentia; quia deceptione sua injuste fuit eorum causa.

II. Notandum ex jure, quod error est unum pro altero putare; dolus autem est quæcumque fallacia, calliditas, aut machinatio ad circumveniendum, et decipiendum adhibita. Error versari potest vel circa substantiam rei, puta accipiendo siliginem pro tritico, vel circa accidentia et qualitates ejusdem, accipiendo triticum vetus pro novo. Ad errorem circa substantiam reducitur error circa naturam contractus: v. g. putans tibi donari, quod tibi venditur; necnon error circa motivum finale contractus; v. g. donas Petro, quia putas eum tibi consobrinum, cum neque sit consanguineus. Error proficisci potest a triplici personarum genere; nempe vel ab altero contrahentium, qui a seipso decipitur; vel ab altero contrahente volente suam compartem decipere, et hic est dolus; vel ab altera tertia persona, quæ non est contrahens, et hæc potest aut errare, aut dolose agere. *Notanda.*

Quomodo error invalidet contractum? III. Assensus procedens ex errore, aut dolo versante circa substantiam rei, reddit contractum nullum; quia tollit assensum, qui non est, nisi v. g. in gemmam, et non in vitrum. Assensus procedens ex errore aut dolo versante circa qualitates rei, quæ non sint expresse et tamquam finis intentæ, non reddit irritum contractum; quia adhuc subsistit assensus circa substantiam datus: et quamvis forte non contraxisset, si carentia illarum qualitatum sibi innotuisset; nihilominus contractus subsistit, quia assensus datus fuit v. g. in illam personam, quam putavi divitem, pulchram, cum talis non sit. Consulto dixi qualitates, quæ non sint expresse, et tamquam finis intentæ, quia si istæ expresse intendantur, ita ut, illis non extantibus, contractus subsistere non debeat; tunc palam est, eas transire in substantiam rei, et nisi extent, contractus est nullus. Advertat tamen contrahens, ut se exprimat, ne deinde compellatur stare contractui. Decipiens alterum quoad qualitates, quamvis non finaliter intentas, tenetur redintegrare deceptum pro eisdem, meliori modo quo fieri poterit prudentum judicio: aut si deceptio provenerit ab altero contrahentium, potest ad petitionem decepti contractus rescindi, juxta probabiliorem, maxime si deceptio sit circa qualitatem notabilem, et contractus sit rescindibilis; nam de matrimonio dicetur suo loco. Non potest autem decipiens petere rescissionem, immo potest obligari a decepto, ut stet contractui, quia justum est, ut decipiens pœnam luat suæ deceptionis, quam ipsi favere nunquam debet. Si demum deceptio proveniat ab altero tertio, et non ab aliquo contrahentium, tunc non est rescindibilis contractus ad petitionem decepti, sed firmus subsistit, cum

alter contrahens nullam culpam habeat; sed decipiens ille tertius tenetur damna illa resarcienda decepto, quippe qui fuerit eorum injusta causa.

*Sentiunt nonnulli, contractum, in quo emptor etiam ex dolo venditoris ultra dimidium pretii deceptus est, rescindi non posse ad arbitrium emptoris, sed ad æqualitatem reduci debere, nisi venditor cum rescindi consentiat. Porro restituendus videtur excessus supra pretium, quod dedisset emptor, re, ut erat, cognita.

Exceptio a modo datis regulis. IV. Excipiuntur ab his regulis Promissio mere gratuita, et Donatio mere liberalis; in quibus si interveniat error circa notabilem circumstantiam, revocari possunt, quia cum fundentur in mera largitate unius partis, absque ullo jure alterius; censetur, quod pars se obligans non velit se obligare, si error circa circumstantiam notabilem dederit causam contractui.

Excipiuntur etiam Sponsalia, in quibus major libertas requiritur, quam in aliis contractibus onerosis; cum directa sint ad mutuum amorem, at ad ineundum indissolubilem matrimonii nexum.

V. Assensus ad contractum debet item immunis esse a metu. Varias metus divisiones vide in tr. 3. c. 2. §. 3., ne hic inutiliter repetantur; quibus denuo visis, accipe sequentia. Metus gravis aut a principio intrinseco, puta metus mortis ab infirmitate gravi excitatus; aut a principio extrinseco naturali, seu necessario ortus, puta metus mortis ob naufragium imminens, non facit irritum contractum; quia nec tollit voluntarium, neque illud injuriose minuit; cum tam infirmitas, quam naufragium sint a Deo, supremo Mundi Gubernatore, et Domino. Metus item gravis et juste excitatus a principio libero extrinseco, puta a Genitore comminante se accusaturum stupratorem filiæ apud judicem, non reddit irritum contractum, v. g. promissionis factæ a stupratore, ut accusationem instam declinet; quia ex una parte relinquit contractum voluntarium, et liberum simpliciter; et ex alia parte promittenti nulla fit injuria; eo quod metus excitetur ex timore mali, quod incutiens jus habet comminandi, nempe accusationis apud judicem; unde nihil adest, ex quo nullus efficiatur. Si autem metus incutiatur injuste a præfato principio libero, puta si dictus genitor comminetur mortem, nisi stuprator promittat se filiam ducturum, qui metus dirigitur ad extorquendam promissionem: tunc quamvis irritum non reddat contractum, cum sit voluntarius, relinquit tamen illum rescindibilem ad beneplacitum illius, cui injuste incussus fuit dictus metus; eo quod ineatur contractus cum gravi injuria contrahentis, quæ neque debet ipsi nocere, neque prodesse metum inferenti injuste; non enim habet genitor ille jus in vitam stupratoris, sicut illud habet in accusationem ejusdem. Hæc sunt communia apud omnes. Quando metus injuste incutitur non ad extorquendum contractum, tunc distinguendum est: si enim contractus ineatur cum alia tertia persona, quamvis ex metu injusto, et non directo ad extorquendum contractum, ut dixi; tunc subsistit contractus, neque est rescindibilis, quia est substantialiter, et simpliciter voluntarius, at alioquin persona, cum qua initur, innocens est, neque metum incutit: unde non debet esse obnoxia rescissioni contractus. Si vero incutiatur metus a parte contrahente, cum qua contraho, vendo, amo, loco etc., ut me liberem a malo mihi ab ea comminato, quamvis non ad extorquendum contractum, tunc remanet rescindibilis ad meum beneplacitum: quia metum injuste incutiens gravem mihi injuriam infert, et quia illam non vult auferre sicuti tenetur; ideo eligo aecum contrahere emptionem, venditionem etc., ut me liberem; ac proinde nisi rescindere possem venditionem, promissionem etc., injustitia illius eidem prodesset, quod nunquam verum esse debet.

VI. Notandum, quod actio redhibitoris, scilicet per quam potest metum passus rescindere contractum, et rem suam, pretium etc. repetere, durat per sex menses ex jure communi. Illa tamen, qui metum incussit, nunquam securus est in conscientia, nisi aut restituat, quæ per talem metum acquisivit, aut ab eo, qui metum passus fuit, omnino libere tandem declaretur ratus contractus initus. *Notandum circa modo asserta.* Nota insuper, jure speciali declarari nullos et invalidos contractus Matrimonii, Sponsaliorum, et Professionis Religiosæ metu gravi injusto ad extorquendum contractum celebratos; non autem si ineantur ex metu levi, aut reverentiali; de quibus in propriis locis disseretur.

* Non solum actio *redhibitoria* in foro exteriori competit ei, qui deceptus ab alio, aut metum passus contraxit, sed etiam actio, quæ dicitur *quanto minoris*, et actio, quæ vocatur *in id quod interest decepti non decipi*. Actio, quæ dicitur *quanto minoris* datur ad repetendum a venditore excessum pretii, seu tantum, quanto minoris emptor rem illam fuisset empturus, si defectum ejus cognovisset. Hæc actio per annum durat, et idcirco intentari ab eo potest, qui actionis redhibitoriæ tempus imprudenter effluere permisisset: conceditur etiam eadem actio iis, qui decepti sunt infra dimidium justi. Actio vero, quæ vocatur *in id quod interest decepti non decipi*, est jus non solum reddendi rem, aut pretii excessum obtinendi, sed etiam habendi compensationem damnorum omnium, quæ ex contractu subsecuta sunt: ut si quis vendiderit ovem morbidam, quæ alias infecit, tenetur ad compensandum quidquid cessavit lucri, aut damni emersit.

Alii sunt contractus præter recensitos ab Auct. *n. præced.* qui jure positivo sunt irriti, si fiant ex metu gravi injusta incusso; nimirum 1. Promissio dotis, vel ejus solutio, *leg.* 21. §. *de eo quod metus causa etc.* 2. Promissio, vel traditio rerum Ecclesiæ, cap. 2. *de jurejur.* 3. Jurisdictio metu extorta, ex l. 2. §. *de Judic.* 4. Addunt bene multi contractum initum cum pupillo per auctoritatem Tutoris metu obtentam; item electionem per metum factam.

VII. Metus levis, si injuste incutiatur, et vere det causam contractui, itaut si contrahens immunis fuisset a dicto timore, certe non contraxisset, quamvis in foro fori nec nullum efficiat contractum, nec præbeat facultatem rescindendi; in foro tamen conscientiæ, si reapse fuerit causa totalis contrahendi, relinquit contractum arbitrio metum passi rescindibilem; et qui metum incussit, restituere tenetur; quia etiam præfatus metus in suo infert veram injuriam, et est injustus; et propterea qui illum incutit, tenetur tollere, et pro eodem compensare, qui illum passus fuit, eodum restituendo rem, aut pretium, verum etiam damna, si quæ evenerint. *Metus levis an impediat contractum?*

§. III. *De Materia, et Obligatione Contractus, necnon de Persona ad contrahendum idonea.*

Materia contractus.

I. Materia contractus sunt omnia bona, quorum quis et dominium, et administrationem habet, et quæ jure vel Divino, vel humano prohibita non sint cadere sub conventione. Ratio singularum partium est manifesta; quia cum contractus dominium transferat, sequitur quod res, quæ contractui subjicitur, debeat esse in dominio, et administratione contrahentis. Debet item esse res, quæ aliquo jure prohibita non sit cadere sub conventione, quales sunt res omnes vitio Simoniæ tam juris Divini, quam Ecclesiastici obnoxiæ, ut dictum est tr. 4. c. 13. §. 8. et seq.

Obligatio contractus.

II. Omne pactum, omnisque contractus validus, etiamsi actionem in foro præbere non valeret, obligat in conscientia; quia naturali jure fides data, quousque fieri potest, servanda est; aliter periret humana fides, humanaque societas subverteretur. Consulto additur validus, quia si irritetur a jure, cum contractus sit nullus, nullam obligationem parere valet. Neque dicas inde sequi; quod si quis absque ullo interiori consensu, immo hoc excluso, solum exterius contraheret, nullam obligationem incurreret: Respondetur enim, quod reapse ex vi contractus nullam contraheret obligationem, cum, deficiente assensu, non adsit contractus: teneretur tamen in conscientia ex aliis capitibus, nempe ad omnia damna, si quæ alteri contrahenti obvenerint ex deceptione sua, ut etiam superius dictum fuit; immo teneretur ad revalidandum contractum per verum assensum.

✠ Si contractus non sit ipso facto irritus, sed dumtaxat irritandus, obligat in conscientia, donec a Judice irritetur.

Varii status hominis secundum jura.

III. Personæ ad contrahendum habiles, sunt, quæ usu rationis potiuntur, liberaque bonorum administratione, et facultate legitima disponendi de bonis suis. Et ne hic plura inutiliter repetantur, vide tradita in tr. 9. c. 2. §§. 2. et 3., ubi de dominio filiorum, et uxorum dissertum fuit. Solum igitur hic nonnulla sunt addenda. Et primo notandum est, ut jura absque errore intelligantur, quæ sæpe apud Auctores leguntur circa varios status hominis, quod Infans dicitur in jure, qui nondum septennium explevit: infantiæ autem proximus dicitur a 7. usque ad 10. annum cum dimidio, si sit mas; vel usque ad 9. cum dimidio, si sit fœmina. Pubes mas dicitur, qui explevit annum 14.: fœmina autem dum explevit annum 12., et ante hanc ætatem expletam dicuntur Impuberes: unde mas a 10. et dimidio usque ad 14. expletum; et fœmina a 9. et dimidio, usque ad 11. expletum, dicuntur pubertati proximi. Pupillus est impubes, qui desiit esse sub patris potestate, quia vel obiit, vel ab eo emancipatus est. Minor est pubes, qui annum 25. nondum expleverit; et eo completo vocatur Major. Pupillis assignantur Tutores; Minoribus Curatores.

Quid possint Pupilli?

IV. Pupilli infantiæ proximi contractibus obligari non possunt ob defectum sufficientis judicii, vel ob periculum hujus defectus: unde ab Just. de inutilit. stipul. §. 10. tollitur obligatio ab eorum contractibus; quod intelligendum est de contractu cedente in eorum incommodum, qui si cedat in eorum commodum, lex valorem eidem concedit. Monent tamen Doctores, quod qui cum pupillo in ipsius favorem contraxit, possit ab executione contractus abstinere; nisi tamen aut Tutoris assensus, aut Judicis decretum intervenerit; quia tunc exequendus esset. Si Pupillus de consilio sui Tutoris contraxisset, obligaretur ad contractum; et casu, quo Tutor in ipsius præjudicium consilium dedisset, posset contra Tutorem actionem instituere. Bona immobilia, et etiam mobilia Pupilli, et Minoris, quæ servando servari possunt, alienari nequeunt sine licentia Judicis, motivum alienationis approbantis: ita ex leg. 22. Cod. de admin. Tutor. vel Curat. Mobilia autem, quæ servando servari non possunt, qualia reputantur, quæ triennio durare nequeunt, de licentia Tutoris a Pupillo alienari possunt. Minores autem Curatore carentes possunt hæc alienare propria auctoritate: qui, si contrahendo, læsionem passi fuissent, poterunt a Judice obtinere beneficium restitutionis in integrum. Pupilli, qui sine licentia Tutoris de bonis mobilibus contrahunt, nedum non obligantur in foro externo, ut omnes fatentur, verum etiam neque naturali jure, et in foro conscientiæ, ut tenet probabilior; quia quando contractus aliquis simpliciter, et absolute a lege irritatur, absque eo quod irritatio expresse limitetur pro foro externo, tunc irritatur etiam pro foro conscientiæ; aliter inutilis foret adjuncta illa limitatio, quando additur: irritatio autem omnium contractuum a Pupillo celebratorum est simpliciter, et absolute sancita: nam in Instit. tit. *quibus alienare liceat*, dicitur: *Neque pupillum neque pupillam rem ullam sine Tutoris auctoritate alienare posse . . . nec debitum solvere sine auctoritate Tutoris posse: quia id, quod solvunt, non fit recipientis, cum scilicet nullius rei alienatio eis sine Tutoris auctoritate concessa sit.* Et in leg. 11. §. de acquir. rerum domin. dicitur: *Pupillus quantum ad acquirendum non indiget Tutoris auctoritate; alienare vero nullam rem potest, nisi præsente Tutore.* Si igitur nulla invenitur limitatio; alienatio prohibetur etiam jure naturali. Si tandem Pupillus mutuum accipiat ab aliquo, qui bona fide mutuat, ut ejus indigentiæ succurrat; debet qui mutuavit, resarciri, definiente lege 5. § de auctorit. et consensu Tutor., quod pupillus *naturaliter obligatur, in quantum locupletior factus est*; quod evenit in casu: neque enim ratio naturalis dictat, quod Pupillus locupletetur cum damno bona fide mutuantis. Unde quando in leg. 19. §. de oblig. et action. dicitur: *Pupillus mutuam pecuniam accipiendo nequidem naturaliter obligatur*, intelligendum est de mutuante pecuniam in usus inutiles. Plura alia videsis apud Juristas.

§. IV. *De solemnitatibus quorumdam contractuum a Jure præscriptis.*

Contractus carentes solemnitatibus, quando invalidi?

I. Contractus carentes solemnitatibus, aut circumstantiis ad eorum valorem a jure sive communi, sive municipali præscriptis, invalidi remanent, nullamque pariunt obligationem; quia si homines privati possunt contractus, quos ineunt, afficere conditionibus non injustis, quibus deficientibus, invalidi reddantur; cur id non poterunt Principes, et Respublicæ respectu suorum subditorum, quorum voluntates, et bona subesse debent pote-

stati legislativæ Superiorum, qui in talibus solemnitatibus, et conditionibus præscribendis consulunt bono publico, et rectæ bonorum particularium administrationi? Hinc deducitur, in omnibus contractibus servandas esse leges, et approbatas consuetudines regionum, in quibus celebrantur.

Aliquando contractus prohibiti, tamen subsistunt.

II. Hinc tamen inferendum non est, quod omnis contractus contra legem factus semper sit invalidus; quandoquidem non raro, ut legali axiomate utar, *multa fieri prohibentur, quæ tamen facta tenent.* Si enim contractus dumtaxat prohibeatur ob quasdam circumstantias loci, personarum, temporis etc.: erit quidem illicitus, subsistet tamen validus: ita Matrimonium contractum tempore Quadragesimæ, illicite quidem, si absque debita licentia, valide tamen celebratur: et idem dicas de eodem Matrimonio quoad omnia impedimenta solummodo impedientia, non dirimentia.

Quando prohibitio invalidet, quando non?

III. Si interroges: undenam cognosci poterit, quando prohibitio nullum reddat, et quando illicitum dumtaxat contractum efficiat? Resp. ex duobus capitibus id esse præsertim inferendum; primum, ex verbis legis, aut legislatoris, qui si dicat, contractum esse nullum, irritum; non posse ex eo quidquam tanquam debitum exigi; nullam parere obligationem; restituendum quod acquisitum fuit; si hisve, similibusve utatur verbis, indicatur contractus irritus, et prohibitus quoad sui substantiam. Secundum, quando tametsi legislatori constaret, nullam contractui accessisse fraudem, nihilominus illum ut nullum reputaret, signum est, prohibitionem versari circa substantiam: ea propter si quis in Italia Matrimonium clandestine celebraret absque ulla fraude, idque sciretur ab Ecclesia, illud nihilominus ab eadem Ecclesia ut nullum haberetur.

CAPUT II.

De Contractibus in specie, et primo de Promissionis Contractu.

§. I. *De Promissione liberali, ejusque affectionibus.*

Notio et conditiones Promissionis.

I. Promissio est libera atque spontanea fidei obligatio de aliqua re licita et possibili, alteri præstanda. Dicitur fidei obligatio, quia cum in promissione res non detur, quod fit in donatione, tantummodo datur fides, et obligatur; et propterea promissio liberalis (nam onerosa spectat ad alium contractum) non importat simplex propositum, quantumvis efficax, sed obligationem fidei, nempe fidelitatis personæ promittentis. Debet esse item obligatio libera, immunis a quocumque errore circa substantiam rei promissæ, aut circa motivum finale, et a quocumque minuente voluntarium. Debet esse insuper spontanea, et immunis a quocumque metu etiam reverentiali, vi aut precibus multum importunis, et a quovis alio, integram spontaneitatem, ut ajunt, lædente. Debet tandem esse de re licita, ut patet; quia de illicito præstando nulla potest esse obligatio: et possibilis, quia de impossibili non potest esse firma voluntas. Exinde promittens debet habere animum se obligandi, ut patet ex dictis in c. præc. §. 2.; sufficit autem quod hic animus sit virtualis, quamvis non formalis, quatenus promittens non ignorans vim promissionis, voluntarie promittit, aut quamvis ignoret vim promissionis, intendit tamen promittendo id agere, quod a prudentibus agitur.

Requirit acceptationem.

II. Requiritur etiam ex parte promissarii acceptatio, quia quamvis possit quis absque alterius voluntate amittere dominium rei suæ, non tamen efficere potest, ut res in alterius jus transeat, nisi ipse velit. Et propterea quemadmodum promissio onerosa includere videtur hanc conditionem, si alter voluerit se obligare ad illud dandum, vel faciendum; ita liberalis hanc conditionem includit, si alter voluerit acceptare. Hinc antequam acceptetur, revocari potest; quousque tamen promissio non revocetur, persistere censetur ex parte promittentis, qui illam non revocando, dum potest, ostendit se velle illam subsistere, etiamsi post mensem acceptetur, si antea revocata non fuerit.

✠ Promissio juramento firmata ante acceptationem revocari nequit; quia promissor vinculo Religionis sese obligat ad illam non revocandam.

Duplex acceptatio.

III. Acceptatio autem duplex est: una formalis et expressa per verba, aut signa manifesta; alia virtualis, quando silentio promissarii acceptatur, et approbatur; cum enim sit in sui favorem, hic præcipue valet illa regula: *Qui tacet, consentire videtur.* Monent tamen aliqui, et quidem caute, non semper silentium significare acceptationem rei oblatæ, aliquin gratæ, sed id conjiciendum esse ex conditione personæ silentis. Nam aliquando promissio v. g. Præbendæ magni momenti facta viro sincere a similibus abhorrente, ejus silentium Prælato promittenti nedum debet esse indicium acceptationis, immo potius repulsæ, quam non exprimit in signum reverentiæ: attendenda igitur est conditio personæ tacentis, et qualitas rei oblatæ, ut silentium æquivaleat acceptationi.

Non sic dicendum de Pollicitationibus.

IV. Non ita dicendum est de Pollicitationibus, quæ sunt meræ promissiones offerentis, quin acceptationem requirant; et propterea distinguuntur a pactis, et a promissione etiam mere liberali, quæ inter pacta enumeratur. Hæ pollicitationes fieri consueverunt aut Civitati, ad reparanda damna, v. g. quæ passa fuit ab incendio; aut Ecclesiæ ad pias causas etc.; et inducunt obligationem in pollicitante ad exequendum quod spopondit; præsupponuntur enim acceptatæ a Communitate, ab Ecclesia, et a Deo.

Promissio liberalis qualiter obliget?

V. Promittens liberaliter rem notabilem, ad quam præstandam se intendit obligare obligatione legali et civili proprie accepta, et pro merito rei promissæ, si promissio acceptetur; juxta omnes tenetur sub mortali ab promissionem implendam; quia adsunt omnia requisita ad contrahendam gravem obligationem. Id maxime dicendum, si promittens prævideat, vel prævidere debeat, quod nisi promissum præstet, promissarius grave damnum subiturus est, vel in rebus, vel in fama, vel in anima; quia tunc etiamsi intentionem præfatam se obligandi non habuisset, sub gravi teneretur ratione damni gravis, ex fide a se non servata, proximo redundantis. Si promittens liberaliter rem etiam notabilem, ex cujus defectu nullum aliud damnum promissario resultet, nisi sola non acquisitio rei promissæ, et promittens se expresse declaret, se nolle obligari sub gravi, sed ex sola honestate et fidelitate; non servando fidem, lethaliter non peccaret; quia cum promissio sit ex mera liberalitate, et veluti quædam lex, quam sibi promissor imponit,

Præmittuntur certa.

et non sit absolute necessaria; potest eidem adjungere quem gradum obligationis sibi libuerit. Cum igitur noluerit expresse gravam obligationem adjungere, gravem obligationem nun contrahet servandi fidem. Exemplum habes ex tr. 1. c. 2. de legib. §. 5., ubi resolvimus, posse Legislatorem humanum rem gravem communi bono alioquin non necessariam, jubere sub levi tantum, si velit: ita in casu nostro. At difficultas est, quando promisit rem notabilem promissione non legali aut civili, cujus defectus nullum aliud damnum promissario afferat, quam solam privationem rei promissæ, neque ullum scandalum pariat; et promittens nullam determinatam intentionem habuerit, se leviter, vel graviter obligandi, an teneatur sub gravi promissum implere?

Promissio rei notabilis non legaliter facta præcisive a quacumque intentione, non obligat sub gravi.

VI. Probabilior nobis apparet opinio negans, quam tuetur Cajet. 2. 2. q. 113. ar. 1. dub. 1., et in Summ. v. Perfidia, quem aliqui sequuntur. Hae mihi ratione suadetur, quam cum apud neminem viderim, sapientiorum judicio submitto. Cum in hoc casu nullam habeamus formalem promittentis intentionem, qui alioquin si voluisset, potuisset se sub levi dumtaxat obligare; ideo judicandum videtur, quod virtualiter voluerit id agere, quod plerumque homines cauti, et timorati agere consueverunt in consimilibus casibus; id autem, quod agere solent, est, ut minorem obligationem sibi imponant, quam fieri possit: nemo enim est, qui cum ad aliquam actionem se obligare possit aut sub gravi, aut sub levi, eligat potius se obligare sub gravi, nisi ita expresse intenderit et declaraverit: cum igitur in nostro casu nullam formalem intentionem elicuerit, recurrendum erit ad virtualem, quæ ob dictum motivum præsumenda erit, fuisse non se obligandi sub gravi, cum levem tantum eligere potuerit.

Responsio et solutio.

VII. Respondebis: censendum erit, quod promittens prudenter voluerit se conformare merito, et qualitati rei promissæ, quæ cum notabilis sit, petit inducere obligationem gravem: quemadmodum Legislator rem gravis momenti jubens, si nullam intentionem exprimat, censetur ab omnibus, se conformare merito, et conditioni materiæ. Resp. longe disparem apparere rationem Legislatoris imponentis obligationem aliis, et imponentis obligationem sibi soli. Legislator imponens obligationem aliis, (et una cum aliis etiam sibi quoad vim directivam) si nullam intentionem circa obligationis gradum concipiat, aut exprimat, optime censetur se voluisse conformare merito rei impositæ; quia communiter ita fieri solet, nempe quod lex de gravi, obliget sub gravi, quando oppositum non constet: at Legislator sibi solus onus imponens, si nullam intentionem exprimat, aut concipiat, censetur velle agere, quod timorati, et cautiores agere solent, nempe ut minus conscientiam gravet, quam fieri possit, et præcipue circa onus mere liberaliter et sponte susceptum erga alium hominem, cui nullum jus competebat ad illud onus. Idque confirmari potest eo, quod hujusmodi promissio, utpote non legaliter, et civiliter facta, nullum jus conferat promissario conveniendi promittentem in judicio; nullum igitur violatur jus; et proinde implere promissum spectabit ad honestatem juris naturalis, ut docet S. Th. 2. 2. q. 89. a. 3. ad 1. *Dicendum, quod secundum honestatem ex qualibet promissione homo homini obligatur; et hæc est obligatio juris naturalis: sed ad hoc, quod aliquis obligetur ex aliqua obligatione civili, quædam alia requiruntur.* Cavendum tamen est, ne fidem non servando absque causa, et non implendo promissum, suboriatur scandalum notabile; quod videtur impeditu difficile.

§. II. *De Cessione obligationis in promissione, nec non de irritatione ejusdem.*

Quando cesset obligatio promissionis?

I. S. Th. 2. 2. q. 110. a. 3. ad 5. tradit hanc regulam: *Qui non facit, quod promisit, potest excusari a duobus: uno modo, si promisit id quod manifeste est illicitum, quia promittendo peccavit; mutando autem propositum, bene facit. Alio modo, si sunt mutatæ conditiones personarum, et negotiorum.* Ex his et superius dictis, deduci potest 1., quod quando res promissa evadit inutilis, aut noxia promissario, aut impossibilis promissori, cum esset materia promissioni apta, cessat obligatio. 2., quando cessat motivum finale promissionis factæ. 3., quando ex duobus sibi invicem promittentibus, unus deficit: quia *frustra sibi fidem quis postulat ab eo servari, cui fidem a se præstitam servare recusat*, ait reg. 75. juris. 4., quando res tale mutationem subit, ut prudenter judicari queat, promittentem eos casus in promissione sua noluisse comprehendere; prudentis namque viri est, nolle se cuicumque eventui committere, ut promissionem liberalem impleat: puta, si promisisset mutuare pecuniam, qua deinde ob emergentem, seu supervenientem casum ipse indigeret; vel si promisit Matrimonium Bertæ, quam putavit virginem, cum deinde certo sciat talem non esse. Sed de his ad tr. de Matr.

Promissiones a Jure irritatæ.

II. Irritantur autem a jure naturali promissiones de re illicita; nota bene de re illicita, non dico de mercede promissa propter actum illicitum; quia posito actu illicito, hæc debetur; cum illicitum non sit illam dare, ut diximus in tr. 9. c. 5. §. 10. Promissiones autem jure positivo irritæ, sunt sequentes. Prima, si promissio aperiat aditum peccandi; v. gr. promissio remittendi furi obligationem pro furto etc.; ita lex 27. §. de pactis. Secunda est promissio, qua tollitur potestas disponendi de rebus propriis; puta non condendi, aut mutandi testamentum, aut non instituendi aliam hæredem, nisi Petrum, quia est promissio repugnans bono communi. Tertia est promissio Beneficii nondum vacantis, quocumque modo fiat: ita ex Concil. Later. 3. c. 8.

* Vide quæ de mercede promissa propter actum illicitum adjecimus §. 10. c. 5. *tr.* 9.

CAPUT III.

De Contractu Donationis.

§. I. *De Natura, Varietate, et Valore Donationis.*

Quid sit Donatio?

I. DOnatio est liberalis et omnino libera rei collatio alteri facta: unde qui verbaliter tantum donat, promittere potius dicitur, quam donare, seu promittere donationem. Donatio vere talis nullum debitum præsupponit, neque late acceptum. Et propterea donatio remuneratoria, seu, ut utar termino legalis antidoralis, decidit a donatione proprie tali. Hinc debet esse immunis nedum a quovis minuente voluntarium, nempe errore, dolo, metu, ut sit valida; verum etiam, juxta probabiliorem, a

metu levi, si fuerit in facto motivum donandi, quo metu sublato, donatio facta non fuisset. Et proinde si id a donatario animadvertatur, debet rem donatam restituere, et donans potest illam repetere.

Illatum notabile. II. Ex his infertur, injuste retinere donata, qui fingit se esse pauperem, aut tali necessitate gravatum, cum talis non sit: qui comminatur, se non daturum id, quod non debet, aut sine magna inconvenientia negare non potest, ut alter ad donandum inducatur: item qui animadvertit, donantem dare, quia putat rem ita, vel ita se habere, cum ita non sit; et nihilominus recipit. hi omnes ad data restituenda tenentur, quando error, aut metus fuit motivum inducens.

Divisio Donationis in Absolutam, et Conditionatam. III. Præter indicatas divisiones donationis in Verbalem, et Realem; in Liberalem, et Antidoralem; dividitur præterea in Absolutam, et Conditionatam; illa est immunis a quacumque conditione, et statim confert donatario jus in re; hæc autem aliqua conditione afficitur, nec confert donatario jus in re, nisi expleta et verificata conditione posita. Perpendendum tamen est, an revera quod apponitur donationi sit conditio, an potius desiderium quoddam donantis significatum, qui nihilominus donat, quamvis ejus desiderium non impleatur; puta cum quis donat puellæ, ut nubat, aut nubere possit, hic revera donare intendit absolute, declarans dumtaxat suum desiderium, ut nubat: idcirco mature perpendendæ sunt expressiones, quibus donatio concipitur, et significatur.

In donationem inter vivos, et mortis causa. IV. Dividitur insuper in donationem inter Vivos, et in donationem Mortis causa: prima vult donator, ut etiam eo vivente dominium rei donatæ transeat ad donatarium: secunda vult, ne dominium transeat in donatarium, nisi ipso donatore defuncto. Et propterea donatio inter vivos acceptata irrevocabilis est. Donatio autem causa mortis (quæ causa in donatione exprimenda est) revocari potest ex natura sua usque ad mortem, ita statuente lege 4. ff. de adimendis: *In supremis enim dispositionibus hæc regula dubio procul obtinet, ut ambulatoria sit hominis voluntas usque ad extremum vitæ spiritum.* Circa hanc donationem notandum est, quod etsi quandoque donans mortis causa tradat rem donatario, adhuc revocari potest, et res tradita restituenda est una cum fructibus ex eadem perceptis; quandoquidem hæc omnia donantur tali modo, quod donatarius ea re non potiatur, nisi interveniente morte donantis, et eadem morte confirmetur; quousque igitur donator vivit, res in ejus dominio perseverat; quamvis igitur donatario conscio, quod ad eum non pertineat dominative, nisi post mortem donantis tradatur, repeti potest a donatore. Quandoque hæc donatio fit a constituto in extremo vitæ periculo, a quo si evadat, censeri debet revocata, nisi iterum post evasionem a periculo illam ratam habeat, et tunc perseverat, et post donantis mortem suum sortitur effectum.

Requisita ad valorem donationis mortis causa. V. Ut donatio causa mortis valeat, requiritur jure communi subscriptio quinque testium, sicut in Codicillis, nisi consuetudo approbata regionum aliter disponat; ita lex ult. Cod. de Donat. mortis causa. Valet, quamvis sit donatio omnium bonorum donantis: ita ex dicta lege: et in hoc æquiparatur testamentis; et discriminatur a donatione inter vivos, quæ si fiat omnium bonorum, est irrita, ut ex variis locis Juris docent communiter. Ut sit valida donatio mortis causa, requirit capacitatem donatarii, quæ quamvis non extet tempore donationis, sufficit, quod extet tempore mortis donatoris; sicut in legatis. Notat doctiss. Molina disp. 287. alios afferens, quod quando donatio mortis causa fit sine solemnitate superius indicata, sed cum solis testibus sufficientibus ad valorem donationis inter vivos, tunc evadit donatio inter vivos, et est irrevocabilis: unde additio quæ fit mortis, non alium habet effectum, nisi suspendendi ejus executionem post mortem donantis. Rationem affert, quia in tali donandi modo, cum donator censeatur velle donare modo, quo melius fieri potest, et cum donatio non valeat ut mortis causa, quippe quæ deficiat in numero testium requisitorum, valebit tanquam inter vivos, quippe quæ habet testes ad id sufficientes: et admittitur etiam a Sanchez l. 4. Consil. c. 1. dub. 13. n. 8., dummodo donator se declaret, non velle donare, nisi mortis causa. Quando mortis mentio fit ad designandum dumtaxat tempus executionis, et non ad differendam firmitatem donationis, tunc est donatio inter vivos, et est irrevocabilis, ut patet; quia donator tunc donare intendit, et tantummodo sibi vult reservare fructus usque ad mortem inclusive.

Illationes ex dictis. VI. Ex dictis infertur, quod quando donationi opponitur pactum de ipsa non revocanda, quamvis fiat mortis mentio, censetur donatio inter vivos, et solum suspenditur ejus executio usque ad mortem donatoris; quia opponitur pactum destruens naturam donationis mortis causa. Debet tamen pactum de illa non revocanda esse absolutum, et universale, nullaque limitatione affectum; quia si aliqua limitatione afficiatur, decidit a donatione inter vivos; puta si donator velit, non posse donationem revocari, nisi per expressam revocationem, aut nisi post evasionem a tali, vel tali periculo, aut nisi donatarius obeat ante donatorem: ita Juristæ. Si pactum non revocandi additum donationi mortis causa non sit additum in ipso donandi actu, seu in ipsis verbis dispositionis, et in ea instrumenti parte, in qua substantia donationis continetur, sed in calce ipsius instrumenti, aut in alio loco distante a loco factæ et scriptæ donationis; tunc examinandum est, an illud pactum additum sit ex mente donatoris; quod si constet, reputabitur donatio inter vivos; si autem non constet de ejus mente, sed dubitetur; tunc ait Molina cit. disp. 287., relinquendam esse in specie donationis mortis causa; quia pactum illud eo loco additum, censetur potius additum ex Notarii consuetudine, aut ex genio, quam ex mente donatoris, quippe quod sit pactum repugnans donationi mortis causa: et in Clem. 1. de Præbendis dicitur: *Quæ in executione, et confirmatione apponuntur, dispositionem non augent.* Plura alia circa hanc materiam videsis apud Juristas, et præcipue in Molina doctissime, et legaliter de his disserente. Monemus tandem, non fuisse loquutos, attento jure Cæsareo; et proinde observandas esse leges municipales regionum jam obtinentes, nec non ad valorem donationis cujuscumque requiri, ut supra indicatum fuit, acceptationem donatarii.

§. II. *De Donatore, et Donatario, præcipue Conjugibus.*

Quis donare possit?

I. CUM donare non possit, nisi qui sei dono dandæ habet plenum dominium; propterea tibi legenda sunt, quæ tradidimus in tr. 9. e. 2. eirca personas gaudentes dominio, nec non eirca bona, quorum eis competit dominium: unde hie nil dieimus de dominio filiorum, uxorum ete.; vide ibidem tradita in §§. 2. et 3. Similiter quid eirca donationes possint Beneficiarii, jam traditum habes in tr. 4. e. 12. §. 6. Circa Religiosos autem, eum ex vi voti solemnis paupertatis semetipsos incapaces constituerint dominii personalis quarumeumque rerum; jam patet, quod sine Superioris licentia nil donare possunt; et dicetur fusius in tr. ult. de statu Relig.

Quid circa Minores?

II. De Minoribus hie est aliquid dieendum: quod Minores possint aliquid donare juxta conditionem sui status, etiam invitis Curatoribus, liquidum est; quandoquidem id spectat ad decentiam status eorumdem: si autem in donando excedant, potest excessus a Curatoribus repeti, et nisi repetatur, condonari censetur; dummodo tamen excessus non sit nimius; quia tunc condonari non potest, eum nee Minor valeat de bonis suis ad libitum disponere, nee possit Curator excessum permittere, absque notabili defectu in munere suo, debeatque reddere rationem Judiei, si deferatur.

Quinam esse possint donatarii?

III. Circa personas donatarias, certum est, donari posse euilibet capaci dominii, si ipse acceptare velit. Si autem remote capax est dominii, ut infantes, et amentes, donatur ipsis mediate, nempe mediantibus illis, qui euram illorum habent. Quemadmodum etiam Religiosis, dominii incapacibus ob votum paupertatis, donatur mediante Religione, quæ aut habet dominium in communi, aut habet solum usum facti.

Quid circa donationes conjugum?

IV. Quoad Conjuges, donationes mere liberales sibi invicem factæ, sunt invalidæ, et revocabiles ad nutum donantis. Si autem neque explicite, neque implicite (idest per divortium) revocentur; confirmantur morte donantis: ita communis ex variis juribus; sed præcipue ex leg. 3. Cod. de Donat. §. *sciendum* 10. Ratio legum est, quia si permitterentur hujusmodi donationes, necessario sequeretur, quod aut facillime conjuges depauperarentur, quia prodige donarent, ne minus amare crederentur; aut perpetuæ inter illos vigerent dissensiones, nisi sibi invicem donarent. Quod autem nisi revocetur, confirmetur donatio morte donantis, habetur in leg. 19. Codicis de Donat. inter virum, et uxorem, et alibi.

Tria valde notanda circa donationes conjugum.

V. Nota eirca modo dicta, et mente retine, quod si res ab uno conjugum alteri donata, ante donantis mortem nondum tradita fuisset conjugi donatario, neque ab hoc possessa, non transiret in hujus dominium post mortem donantis; quia eum ante donantis mortem invalida fuerit, nil remaneret post donantis mortem confirmandum, et convalidandum, non enim confirmatur et convalidatur, quod nullo modo est, scilicet neque in se, neque in aliquo sui, ut docet communis. Nota insuper, quod si conjux donatarius, rem donatam tenens, obeat ante donatorem, res donata pertinet ad istum superstitem, et non ad hæredes conjugis donatarii defuncti; quia cum donatio illa esset ex jure nulla, nullum jus conferre potest hæredibus conjugis donatarii defuncti; unde conjuge donante superstite, eam ab hæredibus repente, hi restituere tenentur; immo, etiam eo non repetente, si putetur ejusdem rei oblitus, vel quod eredat eam fuisse consumptam. Nota demum, quod donatio inter conjuges facta mortis causa, valet, etiamsi res nondum tradita fuerit, morteque donantis confirmetur; hæc namque non est tam donatio, quam legatum, ut communiter dieitur. Cavendum tamen est, ne donatio inter conjuges sive facta inter vivos, sive mortis causa, præjudicet legitimæ filiis debitæ; quia non valeret saltem pro ea parte, quæ legitimam filiorum complere debet: ita lex 1. Codic. de inofficios. donat. Ita etiam ex jure naturali cavendum est, ne præjudicet creditoribus donantis, si quos habeat.

Aliæ donationes irritæ inter conjuges.

VI. Invalidæ sunt donationes inter conjuges, etiam stante matrimonio dumtaxat rato; immo etiam inter sponsos ante matrimonium, si donatio fiat sub conditione pendente a nuptiis, nempe quod res donata non fiat alterius, nisi secutis nuptiis: ita ex laudatis ff. de Donat. inter virum, et uxorem, Leg. *cum hic status* 32. §. *si sponsus* 12. Quia quamvis donatio fiat personæ tunc habili, fit tamen eum respectu ad tempus, quo habilis non erit. Si autem donatio fiat sponsæ ante nuptias absolute, et absque ullo respectu ad nuptias, valida est, quamvis etiam post paucas horas nuptiæ sequantur: ita ex laudat. loco Leg. *inter eos* 27. Invalida etiam est remissio alicujus debiti ab uno conjugum contracti cum altero, quia etiam hæc est vera donatio; sicuti etiam remissio pretii rei alicujus inter ipsos venditæ; quia et hæc est vera donatio inter visos, quamvis venditio valida sit quoad pretium justum, et erogatum: ita loco cit. Leg. *si sponsus* 3. §. 2.

Donationes inter conjuges, validæ.

VII. Excipiuntur a Jure varii casus, in quibus donatio inter conjuges statim est valida: 1., si sint Principes. 2., si ex ea donatione donans non fiat pauperior se privando re possessa; puta cum v. g. maritus recusat donum, legatum, hæreditatem, ut ad uxorem devolvatur. 3., si maritus sit prodigus, et res, quas prodigere statuerat, uxori donet. 4., si donatarius ex re donata non fiat ditior; puta donando alteri locum sepulturæ. 5., si uxor donet marito ad consequendam dignitatem, quæ etiam in ipsam uxorem resultet; puta, si donet, ut de statu ignobili ad gradum nobilis evehatur. 6., si maritus uxori remittat dotem promissam; aut si ipsam dotet, vel dotem ejus augeat, ad compensandam inæqualitatem sive gradus, sive ætatis. Non valet tamen dotis constitutio facta uxori post nuptias mere liberaliter, sive in ipsis nuptiis; quippe quæ sit donatio quædam inter vivos. Potest tamen uxor, etiam post nuptias, marito dotem constituere, aut jam constitutam augere; eo quod non sit donatio, cum dominium directum remaneat uxori, et solum utile cedat viro, quod congrue ipsi conceditur ad onera matrimonii ferenda.

Aliæ donationes validæ.

VIII. Si donatio inter conjuges non sit nuda et simplex, sed juramento firmata, quando videlicet donans jurat se non repetiturum; tunc valet donatio, nec donator potest amplius revocare, ne sit perjurus; quia eum actio illa non sit per se mala, potest affici juramento, contra quod leges Christianæ circa actiones non malas cessant obligare. Similiter, eum mihi probabiliori, et jam communiori, do-

natio inter conjuges antidoralis, seu remuneratoria valida est, quia cum non sit mere liberalis, sed involvat debitum gratitudinis, decidit a donatione stricte accepta, et proinde videtur a lege esimi; cui enim prohibetur donare, non prohibetur remunerari; quod omittere, notam affert: secus, si omittatur donatio liberalis. Notandum tamen, quod si donatio remuneratoria facta fuerit ante matrimonium, deducenda sit ex tota hæreditatis aumulo, eo quod non sit danatio, sed contractus onerosus innominatus, qui vocatur *Do, ut facias*: nampe do tibi ignobili adolescentulæ, ut mihi ignobili, ætate proveeto, nubas. Si autem fiat post matrimonium contractum, cum tunc remaneat in grado donationis, quamvis remuneratoriæ, quæ non debetur ex justitia, sicut debetur, quando fit anta matrimonium; tunc non est deducenda ex hæreditatis cumulo, sed solum ex ea parte, de qua disponere potest; unde non minuit legitimam aliorum, etc.

Quid de annulo sponsæ dato?

IX. Annulus a sponso datus sponsæ in celebratione matrimonii, nisi fuerit eidem donatus anta. non censetur donatus: quia cum dari soleat post matrimonium contractum de præsenti, cadit sub lege donationem vetante. Vestes quoque pretiosæ, aliaque hujusmodi a sponso missa sponsæ ad celebrationem nuptiarum, nisi expresse donentur eidem, non censentur donari; quia non comprehenduntur inter dona, quæ dicuntur sponsalitia largitas, da qua statim; sed ideo dantur, ut sponsa ornatior appareat coram sponso, ipsique honorem augeat, ad differentiam vestium non pretiosarum, quæ ad ejus usum mittuntur, ut ab eadem continuo usu consumantur.

Quid de largitate sponsali?

X. Sponsalitia largitas, consistens in dono, quod ante matrimonium sponsi ex propriis bonis sibi invicem facere solent in ordine ad futurum matrimonium, sed præcipue in eo, quod sponsus elargitur sponsæ; eidem valide donatum censetur, dummodo matrimonium sequatur; cum habeantur veluti dona conditionata sub conditione secuturi matrimonii: quæ dona non irritantur a jure: proinde si matrimonium non sequatur, restituenda erunt aut sponso, aut illius hæredibus, si obiisset; dummodo non intercesserit culpa donantis, propter quam non fuerit secutum matrimonium; quia tunc acquiruntur innocenti.

Quid de Arrha?

XI. Arrha, quæ est donatio a sponso facta sponsæ, vel e contra, in remunerationem dotis, nobilitatis, virginitatis etc., acquiritur sponsæ matrimonio secuto, quam amittit, si injusta a matrimonio resiliat; sicuti et a sponso amittuntur, quæ tradidit sponsa, si et ipse injuste resiliat. Secuto autem matrimonio, ita ad uxorem pertinet, ut etiamsi nondum fuerit ipsi tradita, sit eidem arrha tradenda; et si uxorem ante virum obire contingat, habet jus disponendi de eadem arrha, sicuti de dote adventitia, et relinquendi illam hæredibus ab intestatu. Videatur Sanchez de Matrim. lib. 6. disput. 27.

Quid possit donare vidua de acceptis dono a viro defuncto?

XII. Si mulier vidua transeat ad secundas nuptias, et filios habeat a defuncto viro susceptos, non potest disponere de sibi liberaliter donatis a defuncto, pro quibus ipsi libuerit, sed debet ea donata relinquere filiis defuncti; ita statuente jure; at quidem justissime: cum talis censeatur procul dubio voluntas defuncti, qui donavit. Consulto dixi de sibi liberaliter donatis; nam de datis titulo aliquo oneroso, libera disponere potest ac de propriis. Et idem putarem dicendum etiam de datis in remunerationem. Hactenus dicta consonant juri Cæsareo; quod in regionibus quibusdam totum admittitur, in aliquibus ex parte, in aliquibus rejicitur: ideirco, ut monui, standum est juribus municipalibus, et consuetudinibus locorum jam obtinentibus.

§. III. *De Donationibus Genitorum, et Filiorum.*

Donata filio a patre, quomodo sint filii?

I. Donatio patris facta filio non emancipato, est semper revocabilis, nisi fuerit adjunctum juramentum de non revocanda, aut genitoris morte firmetur; dummodo res filio tradita fuerit: ita jura apud Auctores, quia filius non emancipatus non est quid moraliter distinctum a patre. Confirmata autem donatione per mortem patris, filius habet jus etiam ad fructus ex ea profectos a die, qua res ipsi tradita fuit; dummodo tamen donatio ad tantam quantitatem non perveniat, ut requiratur Insinuatio (de qua in §. seq.); quia tunc quoad hunc excessum non firmaretur morte patris. Confirmatur etiam dicta donatio per emancipationem filii, nisi repetatur a patre res tradita, antequam emancipetur: ita leges apud Auctores.

Donatio facta a matre, aut avis.

II. Donatio facta filio a matre, aut ab avis maternis, valida est, et acquiritur res donata filio ipsi; quia hæc donatio non impeditur a jure: quemadmodum impeditur illa, quæ fit filio a patre, sive ab avis paternis.

Quænam donationes factæ filio a patre sint validæ, et in portionem hæreditatis computandæ?

III. Donatio facta filio a patre bonorum filii adventitiorum, valet: et præter jura, quæ illam concedunt, ratio etiam suffragatur; quia id non est donare de suo, sed potius nolle acquirere, et ditari ex alieno, nempe ex proventibus bonorum filii adventitiorum, qui fructus ad ipsum patrem ex lege pertinerent. Bona autem a patre donata ad ducendam uxorem, ad patrimonium pro Sacris Ordinibus, militiam, ad redemptionem a captivitate, ad Religionis ingressum, et filiæ ad dotem, fiunt eorumdem, ut jam diximus in tr. 9. c. 2. §. 2. n. 7. et hæc donata sunt conferenda in partem hæreditatis, ut leges statuunt; quia quæ pater dat filio ob causam, dando quod debet filio, censetur dare coactus; tenetur enim procurare statum filio, eidemque subministrare, quæ ad statum acquirendum necessaria sunt: eapropter nisi contrarium exprimat, censetur dare de portione hæreditatis, quam filio negare non potest. Si autem espressa dixerit, se illa donasse; tunc non erunt computanda in portionem hæreditatis.

Quænam non computanda in portionem hæreditatis?

IV. Non sunt computanda in hæreditatem, quæ pater pro filio expendit in convivio pro nuptiis, in Doctoris gradus susceptione, in prima Missa, in ingressu splendidiori Religionis, aliave consimili occasione: ita ex jure: quia cum hæc pater filio non debeat, censetur liberaliter donare; tum quia hæ espensæ etiam in ipsius honorem resultant, aliisque fratribus sunt communes. Computandæ autem essent in hæreditatem, si fierent pro filio emancipato; aut si pater, petens revocare donationem, se declaret velle, ut in partem hæreditatis computentur; aut si frater, vel soror petat, ut computentur, cum et ipsi computare debeant sibi a patre data sive liberaliter, sive ob causam, nempe ob dotem, nuptias etc., et hoc, ut vitetur inæqualitas inter fratres.

Alia non computanda.

V. Non sunt in partem hæreditatis computanda quæ pater filio non emancipato dat etiam ob causam, si data spectent ad decentem filii sustentatio-

nem, eo quod pater filio sub potestate sua existenti jure naturali providere tenetur de his, quæ ad ipsius alimenta, et decentem sustentationem pertinent, consideratis circumstantiis familiæ, opum etc., et seclusa fraude, et damno aliorum filiorum, itaut nec legitima sibi debita destituantur, nec injuste ad inopiam redigantur. Unde non erunt computanda, quæ pater mittit filio, qui aliunde sibi providere non valet, ob studium commoranti in aliquo Collegio; quæ dat ad discendam scientiam, vel artem suo gradui, et ingenio correspondentem; ad Doctoris dignitatem obtinendam. et ad consimilia; quippe quæ reducuntur ad decentem filii sustentationem. Si autem pater revocans expresse donationem, se declararet, ut etiam hæc computentur, non esset computandum id, quod, si mansisset domi, filio tenebatur dare ad sui congruam sustentationem.

Alia non computanda. VI. Neque sunt computanda, quæ pater filio dedit, ut ad bona castrensia, vel quasi castrensia, vel adventitia pertinerent; quandoquidem jus vetat, ne hujusmodi bona computentur; inter quæ enumerantur, quæ pater dat filio eunti ad bellandum, ad serviendum in curia Principis; quæ castrensibus accensentur; item quæ donavit ad libros emendos pro studio, saltem post adeptum Doctoris nomen; aut ad publicum officium, vel dignitatem electo; aut postquam habilis ad scientias docendas effectus est: quæ accensentur quasi castrensibus: item quæ dedit donatione remuneratoria; quæ accensentur adventitiis: item quæ dedit veluti pretium pro obsequiis, laboribus, industriis, curis, ab ipso filio extraordinarie impensis pro negotiis, opificiis, aliisque bonis paternis utilius gerendis; quia hæc filio debentur tanquam æqua compensatio suorum laborum; ita ut si ante patris obitum nihil ipsi fuerit erogatum, aliquid sit ei erogandum, si instet, ut sibi fiat compensatio; dummodo hac intentione laboraverit, ut compensaretur; quia si laborasset animo donandi patri laborem suum, nil exigere posset, bene vero sponte sibi data retinere. Monemus iterum observandas leges Regionum.

§. IV. *De Donationis Materia.*

Quantum donari possit inter vivos? I. OLim donatio excedens 300. solidos, non præmissa insinuatione, erat invalida secundum leges. Deinde concessum fuit, ne excederet 500. solidos, qui ascendunt ad summam 713. scutorum Romanorum, ut notant Auctores; quam summam jure Cæsareo excedere non licet in donatione inter vivos absque insinuatione. Est autem Insinuatio manifestatio publico Judici facta donationis, quam quis facere destinat, dictam summam excedentis: a quibus limitationibus excipiuntur donationes ad pias causas. Ubi igitur hæ leges sunt admissæ, peccant scienter illas violantes in re notabili, et excessus a donatario retineri non potest: Nam *leges justæ habent vim obligandi in foro conscientiæ a lege æterna*, ait S. Th. 1. 2. q. 96. a. 4. Ratio, cur leges requisierint dictam insinuationem, est, ne ob prodigas donationes cives depauperarentur cum damno hæredum, et cum perturbatione quietis communis; nec non ut fraudes, et adulationes evitarentur, quibus facile seducuntur homines vani et ambitiosi, qui inordinate cupiunt liberatiores haberi.

Donatio omnium bonorum an valida? II. Donatio inter vivos omnium bonorum tam præsentium, quam futurorum irrita declaratur a jure communi; quippe quæ communi bono adversetur, et auferat facultatem testandi. Propterea si fiat dumtaxat bonorum, aut præsentium, aut futurorum tantum, non irritatur a jure communi; irritatur tamen a juribus particularibus plurium regionum. At quid, si donatio omnium omnino bonorum firmaretur juramento? Probabilius mihi videtur, irritum esse juramentum; nam illud esset de non revocanda donatione facta: atqui non revocare donationem factam idem est, ac illam continuare in sui substantia: igitur cum donatio hujusmodi sit contra bonos mores, communeque bonum, et ideo vetita; etiam ejusdem continuatio non vacabit deformitate, et malitia; sed juramentum de actione, quæ purgari nequit a malitia et deformitate, non ligat; igitur dicendum cum communi Juristarum contra plures Theologos, hujusmodi juramentum non tenere. Si quis autem diceret: dono tibi omnia bona mea; dicunt communiter, quod, cum donatio intelligenda sit de bonis præsentibus, esset valida: idem dicitur communius etiam si donaret simul futura, excepto usufructu præsentium. et futurorum; quia non esset donatio omnium bonorum simpliciter et absolute, neque induceret ea incommoda, propter quæ vetatur donatio omnium omnino bonorum simpliciter, et absolute.

§. V. *De Revocatione Donationis.*

I. CErtum est apud omnes, quod possit donatio facta revocari ob ingratitudinem donatarii. Hæc autem ingratitudo in quinque casibus indicatur a jure civili in lege ult. Cod. de revocand. donationib.; nec non a jure Can. in c. ult. de donat.: et sunt 1., si donatarius inferat atroces injurias donatori sive coram, sive in absentia, sive verbis, sive factis, quæ atrocitas judicio prudentum est definienda, attentis conditionibus personarum. 2., si violentas manus in donatorem extendat, ipsum sive manibus, sive alio instrumento percutiendo, ita ut talis actio in Clericum facta excommunicatione plecteretur. 3., si grave detrimentum donatori afferat in bonis temporalibus; et quidem non sufficit, quod sit damnum sufficiens ad culpam lethalem, sed debet esse revera grave, arbitrio judicis perpendendum: non tamen requiritur, ut ascendat ad dimidium bonorum donatoris. 4., si vel per se, vel per alium posuit donatorem in vitæ periculo, quamvis mors non sit secuta ex aliquo eventu accidentali. Isti quatuor casus recensentur in laud. jure Can.; quibus additur etiam quintus in jure Cæsareo, nempe si donatarius nolit implere conditiones, seu conventiones, ad quas scripto, vel verbo in donatione acceptanda se obstringit; quia quamvis ad eas exequendas cogi possit a judice, si adhuc nolit, potest rebus donatis privari. *Quinque casus reddentes donationem revocabilem.*

* Alia etiam ab aliquibus assignatur revocandæ donationis causa, nempe cum filii absque parentum consensu, aut obtento, aut saltem requisito, ad nuptias convolant. Sed hæc causa, ut alii animadvertunt, ad primam ex recensitis ab Auct. *n. præced.* revocari potest, cum vix gravior parentibus injuria inferri nequeat, quam si, ipsis inconsultis, eligatur status tanti momenti.

II. Si donator offensus dictis modis tacuit, dissimulavit, non revocavit; non possunt hæredes offensi actionem instituere contra ingratum donata- *Observanda circa hos casus.*

rium, cum consetur remisisse; secus autem, quando ideo non revocavit, quia sufficiens tempus non habuit, morte præventus, aut alio vero impedimento fuit præpeditus: sicuti etiam si tacuit, quia ignoravit ingratitudinem donatarii, et in tali ignorantia obierit; quia in his casibus possunt hæredes instituere actionem contra ingratum, ut revocetur donatio a judice una cum fructibus a die litis contestatæ perceptis. Idem quoque possunt facere hæredes, si donatarius ingratus atrociter, et injuste detrahat defuncto donatori: aut conventiones, et pacta promissa non servet.

An in casu atrociore prædictis?

III. At quid dicendum, si donatarius crimen aliquod in donatorem committat atrocius enumeratis? Resp., quod si standum sit juri positivo, non poterit revocari donatio, eo quod lex civilis Justin. supracit. enumeratis illis quinque casibus concludit: ***Ex his tantummodo causis, si fuerint in judicium dilucidis argumentis cognitionabiliter approbatæ, donationes everti concedimus***: per ly igitur, *tantummodo* excludi videntur aliæ causæ. At si spectetur ratio, quæ est anima cujuscumque legis, respondendum videtur affirmative cum pluribus Theologis: et cum etiam ex præfatis causis revocatio debeat fieri per judicem, ut patet ex textu, non est dubitandum, quod judice veraciter certiore reddito de alio crimine graviori præfatis, puta, si donatoris uxore per vim abusus fuisset, factumque evulgasset; si alimenta donatori graviter indigenti absque suo notabili incommodo denegasset etc., judex facultatem concederet donationem revocandi. Quæ hactenus dicta sunt de revocatione donationis, vera sunt de donatione mere liberali: nam in donatione facta ob causam, at in donatione remuneratoria, revocatio non haberet locum in indicatis criminibus, quia donatio ob causam, puta dotis ad filiam nubendam, est eidem quodammodo debita; sicuti remuneratoria non est propria liberalis.

Revocatio non admittitur in donatione ob causam, et in donatione antidorali.

An ob dicta crimina possit revocari collatio Beneficii?

IV. Dicta crimina perpetrata ab eo, cui collatum fuit Beneficium, contra conferentem illud, non permittunt revocationem collationis; quia collatio Beneficii non est ex mera liberalitate, sed ex merito eligendorum; ut propterea conferens Beneficium agit id, quod tenetur.

In quibus casibus potest mater revocare donationem?

V. Ex Authent. *quod mater* apposita Cod. de revocandis donat., potest mater revocare donationem liberalem filio factam tribus in casibus: 1., si filius insidietur vitæ matri, 2., si impias manus contra eam injecerit: 3., si totius substantiæ ejusdem molitus fuerit jacturam. Si tamen mater evaserit meretrix, privatur hoc jure.

De revocatione in casu prolis susceptæ, et non expectatæ a donatore.

VI. Susceptio prolis non expectatæ a donatore, dum donavit, est motivum a lege permissum donationis revocandæ: ita in leg. *si unquam* 6. Codic. de revocandis donat. *Si quis filios non habens, bona omnia, vel partem aliquam libertis donatione largitus est, et postea filios habeat: totum, quod donavit, in ejus arbitrio, ac ditione manere*: quæ lex juxta probabilius Doctorum judicium, fundatur in præsumptione justa voluntatis donatoris, qui censetur hac implicita conditione donasse, nisi filios ex matrimonio suscipiam; in cujus rei signum, si donator donando expresse huic legi renunciasset, neque ipse, neque ejus filii quidquam opponere possent, nisi forte pro eorum legitima recuperanda, casu quo pater alioquin illam dare non posset; et proinde si donet etiam dum habet filios, et legi expresse renunciet, neque ab ipso neque a filiis possat quidquam attentari, nisi pro legitima, quæ quoad hoc dicitur a jure inofficiosa donatio. Quod si natis filiis, statim non petat, habet semper jus petendi, cum lex non restringat jus petendi ad statim patendum, sed solum requirat existentiam filiorum. Quod si donatio fuisset juramento confirmata, tunc est distinguendum; si enim jurasset, nil cogitando de prole forte nascitura, et hæc nata fuerit, poterit ravocationem petere; quia juramentum confirmat donationem dumtaxat pro quanto se extendera potest; at cum ad hunc casum donatio non se extendat; neque juramentum: si vero jurasset, se etiam in hoc casu non revocaturum, tunc revocare non posset; cum manutentio donationis non sit per se mala, nisi pro quanto esset inofficiosa, et legitimæ filiorum præjudicans; quia cum quoad hoc esset mala, et injusta, sicut deficeret donatio quoad integrandam legitimam, ita et juramentum quoad hoc caderet, et a filiis jure attentari posset rescissio. Putarem tamen, salvo meliori judicio, quod si filii etiam habita legitima vexarentur magna inopia et penuria, non peccarent attentando revocationem apud judicem, neque judex illam concedendo, præcipue si donatarius bonis abundaret; quia juramentum de non revocando afficit genitorem, non filios, et multo minus judicem, qui pro æquo et bono potest filiis innocentibus sua auctoritate consulere.

Exceptiones notandæ.

VII. Si donatori prole carenti nascatur proles illegitima, non habet ex lege privilegium revocandi: quia quæ a legibus statuuntur in favorem liberorum, non extenduntur ad illegitimos. Si autem proles legitimetur vel a Principe, vel per subsequens matrimonium, rationabilior docet, posse revocare; quandoquidem revera proles evadit legitima, et comprehensa in lege filiis favorabili; tum quia donator prudenter credendus est, neque contra hujusmodi prolem donare voluisse, eamdemque postponere [illegible] teri donatario non filio. Pariter si donatio [illegible] fuisset ad pias causas, prole superveniente dona[illegible] donatio revocari non posset, nisi pro quanto [illegible] inofficiosa proli, et legitimæ præjudicans; quia censetur donator voluisse proli anteferre Deum [illegible] cultum in pia donatione intendit; immo et animam suam filiis præferre, cujus meritum augere voluit in donatione. Cæterum laudabiliter agent pia loca, si proles suscepta, et genitor bonis donatis indigeat ad congrue juxta proprium statum vitam transigendam, et præcipue pro dotandis filiabus, cedendo aut in toto, aut in parte respective bona donata, obtenta prius a S. Sede dispensatione; dummodo ex hac cessione grave detrimentum spirituale pius locus passurus non sit; puta si cogeretur eliminare vitam communem, si locus esset regularis; vel notabiliter minuere numerum pauperum alendorum, si sit hospitale, vel quidpiam simile. Nisi igitur tam grave damnum emergat, magnæ ædificationis erit restituere donata; immo grave scandalum tolleretur, si abundante pio loco donatario, donator cum prole ob id inopia vexaretur. Audi S. Aug., serm 355. *Laudabile factum Sancti, ac Venerabilis Episcopi Aurelii Carthaginensis ... Quidam enim cum filios non haberet, neque speraret, res suas omnes, retento sibi usufructu, donavit Ecclesiæ. Nati sunt illi filii, et reddit Episcopus nec opinanti, quæ ille donaverat. In potestate habebat Episcopus non reddere, sed jure fori, non jure poli. Plane profiteor*

me suscipere oblationes, sed oblationes sanctas. Cave igitur a donis jacturam afferentibus familiæ innocenti donatoris incauti. Si enim, judicio Aug. Aurelius jure poli retinere non poterat donata, quamvis donator ille usufructum haberet; quid dicendum de donatariis, qui, accipiendo donata, non ad necessitatem, cum abundent, sed ad augendos proventus accipiunt, cum legitimorum hæredum magna jactura, atque inopiæ incommodo?

Quid quando donatio est antidoralis? VIII. Demum quando donatio est remuneratoria, seu antidoralis, et donatori nascuntur postea filii, poterit dumtaxat revocari quod excessum, si excedat merita donatarii: si autem merita non excedat, non poterit revocari. An autem possit revocari quoad legitimam proli providendam, si aliunde haberi nequeat? Putarem quod sic; quia strictius est debitum legitimæ filiis et filiabus dandæ, quam debitum solius remunerationibus illud sit pietatis, istud gratitudinis.

Quid si donatio facta fuerit uni filiorum, et sit aliis inofficiosa? IX. Si donatio facta fuit uni filio, aliis filiis, aut extantibus, aut post donationem natis, non posset a genitore revocari, nisi pro quanto exigeretur ad integrandam cæterorum filiorum legitimam: ita ex lege *si tota* Codic. de inofficiosis donat., et ex Authent. de imens. donat. Si donatio fiat extraneo, et sit inofficiosa respectu ascendentius, impediatque ne ipsis relinquatur portio legitima; revocari poterit, quousque legitima portio ascendentibus superstitibus assignetur: ita leg. *si filios* Cod. de inoffirios. donat. *Quid si sit inofficiosa ascendentibus?* At quid dicendum, si carens filiis, donet ascendentibus, et deinde liberi nascantur? Quidam dicunt, ascendentes coæquandos esse piis causis: ac proinde revocari posse dumtaxat pro legitima filiorum. Alii dicunt, posse revocari in toto, quia creditur donatur potius velle filiis providere, quam ascendentibus, præcipue nisi sint genitores. Putarem comparandas esse necessitates, easdemque judici sapienti et pio exponendas, et juxta ejus consilium resolvendum esse.

CAPUT V.

De Contractu Testamenti.

§. I. *De Natura, et Divisione Testamenti.*

Natura, et requisita ad Testamentum exponuntur. I. Opportune capiti de Donationibus adjungimus cap. de Testam.; cum Testamentum sit donatio quædam post testatoris mortem exequenda, multoties liberalis, multoties remuneratoria. Est igitur testamentum ultimæ voluntatis dispositio solemniter facta, cum institutione hæredis. Dicitur dispositio ultimæ voluntatis, ut significetur, quomodo per ea verba conveniat testamentum cum aliis ultimi voluntatibus, puta Codicillo, Legato, et Donatione mortis causa, non revocata. Dicitur facta solemniter, quia ex jure, ad evitandas omnes fraudes, requiruntur ad valorem testamenti quædam solemnitates, quibus deficientibus, invalidum censetur saltem in foro civili. Hæ solemnitates variæ sunt, juxta præscripta jurium municipalium: dixi in foro civili; quia in foro conscientiæ non desunt graves auctore, qui adhuc valorem habere affirmant; de qua re suo loco. Dicitur cum institutionem hæredis, quæ est nominatio successoris in omnibus testatoris juribus; quæ istitutio adeo est necessaria, ut si desit, fere apud universas regiones omnem valorem amittat.

Testamenti divisio in Solemne et Privilegiatum. Conditiones solemnis. II. Testamentum dividitur primo in Solemne, et Privilegium: dicemus modo de solemni. Solemne est illud, quod fit cum solemnitatibus a jure præscriptis; quædam solemnitates præseribuat a jure naturali, et gentium, aliæ a jure civili. Primæ sunt, ut testamentum sufficienter exprimat voluntatem testatoris aliquo signo exteriori sive scriptionis, sive vocis, sive nutu sufficienti, saltem coram duobus testibus idoneis, qui rei gestæ fidem facere possint ad fraudes præcavendas. Solemnitates autem a jure civili præscriptæ sunt, præter sufficientem voluntatis testatoris manifestationem, quod adsint septem testes, masculi, puberes liberi ad id rogati, idest vocati, omnes una simul præsentes, ipsumque testamentum videntes, mentis, et usu sensuum compotes: ita ex Iustit. de Testam. §. *testes*. Proinde ab hoc monere excluduntur muti, surdi, cæci, furiosi, prodigi, infames jure, existentes sub potestate testatoris pater testatoris, pater hæredis, hæres ipse, et qui sunt sub hæredis potestate. Hinc admitti possunt legatarius, eo quod non agatur principaliter ejus causa, sicut agitur causa hæredis; Ecclesiastici viri utriusque Cleri; quamvis sit consultum, Regulares prætermittere, si alii haberi possint; et Regularis peccaret, si absque Superioris licentia id munus obiret. Hæc sunt communia.

Divisio solemnis in Scriptum, seu Clausum, et Nuncupativum, seu Apertum. III. Testamentum solemne dividitur in Scriptum, seu Clausum; et in Nuncupativun, seu Apertum: Primum illud est, quod vel manu testatoris, vel cujuslibet alterius est scriptum, quod ipse testator coram testibus idoneis declarat suam esse ultimam voluntatem, suumque testamentum; quod, si possit, subscribere tenetur; sin autem ab alia octava persona nomine Testatoris subscribendum est; et deinde septem dicti testes debent subscribere eodem tempore, illudque vel proprio, vel alieno sigillo singuli sigillari: ita in leg. *hac consultissima* 21. Cod. de Testam. juncto §. *Sed cum paulatim*, et sequentibus. Nuncupativum, seu Apertum requirit, ut testator coram septem testibus idoneis una simul præsentibus, qui ipsum testatorem videant, vel audiant, suam voluntatem declaret loquendo, vel legendo: ita in laudatis juribus. Quia tamen etiam hujusmodi testamenta coram Notorio proferri solent, et in scriptum redigi, id fit, non quia substantia rei gestæ id postulet, sed ad majorem ejusdem rei gestæ securitatem in casu, quo aut testes verborum testatoris obliviscantur, aut aliqui eorum decedant, vel impotes evadant; unde scriptura supplere possit testium defectum. Immo adduut communiter Doctores, validum esse testamentum Nuncupativum, si tabellione, vel alio quovis interrogante testatorem coram dictis testibus, an velit talem personam hæredem instituere, et ipse ita affirmet: ex leg. *jubemus* Cod. Testam. Et Canonistæ id admittentes, scribentes super cap. *cum tibi* de testam., addunt, quod etiamsi non declaret hæredem, neque legata, sed dumtaxat coram dictis testibus, ostendendo schedam, declaret, et protestetur in eadem contineri suum testamentum, sufficiat: et etiam sufficiat, quod, neque ostendendo schedam, se reportet ad schedam determinatæ personæ consignatam, et protestetur coram dictis testibus, in eamdem suum contineri testamentum. Circa has solemnitates iterum moneo, standum esse regionum consuetudinibus approbatis.

Testamentum Privilegiatum. IV. Testamentum Privilegiatum, et prout contraponitur solemni, est illud, ad cujus valorem aut solæ requiruntur conditiones jure naturali et gentium præscriptæ superius assignatæ, nempe quod sufficienter exterius significetur testatoris voluntas coram duobus testibus, aut vix aliqua alia conditione juxta regionum morem afficiatur. Hujusmodi autem testamenta sunt illa, quæ fiunt ad pias causas, nempe ad Dei cultum, ad Sanctorum honorem, ad animæ testatoris utilitatem, nec non quæ destinantur ad Beneficium Ecclesiasticum, ad Hospitalia, ad Monasteria, ad captivorum redemptionem, ad suffragium defunctorum etc. Item Privilegiata sunt testamenta, quæ a militibus, rusticis, et tempore pestis sunt condita, nec non quæ a patre, matre, aut alio ascendente pro liberis conduntur.

§. II. *De Obligatione Testamenti.*

Obligatio Testamenti etiam sine solemnitate. I. EX S. Antonino, Sylvestro, Bannez, Soto, Lopez nostris; ex extraneis autem Adriano, Tabiena, Jo. de Medina, Angelo, et Molina relatis a Lessio l. 2. c. 19. dub. 3. probabilius videtur, quod testamenta non privilegiata carentia solemnitatibus a jure præscriptis, in locis ubi sunt receptæ, dummodo certissime constet de voluntate testatoris, sint valida in foro conscientiæ: neque hæres, aut legatarius tenetur restituere hæredi ab intestato, quæ acquisiverunt, nisi accedente sententia judicis, quæ deeerat, esse hæredi illi restituenda bona illa; tunc enim in foro etiam conscientiæ tenerentur bona restituere. Ita Jus Canonicum in Can. ult. 13. q. 2. *Ultima voluntas defuncti omnibus modis servari debet*; et in cap. *indicente* de test. *Cognovimus, quod moriens uxor concham argenteam nudis verbis jussit venundari, et suis dari liberis ... in quibus voluntatem ejus per omnia volumus adimpleri.* Ex quibus verbis deducitur, concham illam non pertinuisse ad liberos ab intestato, sed ex libera tantum dispositione testatricis; aliter supervacaneum fuisset decretum illud Greg. IX. Item ex jure Civ. Leg. *et si inutiliter* de fideicommissis: *Et si inutiliter* (idest scripto solemnitate carente) *fideicommissum relictum est; tamen si hæredes, comperta voluntate defuncti, prædia ex causa fideicommissi avo tuo præstituerunt; frustra ab hæredibus ejus de ea re quæstio tibi movetur; cum non ex sola scriptura, sed ex conscientia relicti fideicommissi defuncti voluntati satisfaciendum esse videtur.* Nil validius desiderari potest ex jure. Ratio potissima est, quod omnes solemnitates a jure statutæ pro validitate testamentorum eo tandem collimant, ut submoto cujuscumque fraudis periculo, voluntas testatoris adamussim impleatur, et proinde omnes conspirant in favorem voluntatis testatoris: igitur quando certissime constat de sua voluntate, hæc in foro conscientiæ erit implenda, quamvis dictis solemnitatibus careat; dummodo adsint requisitæ a jure naturali et gentium. Id autem quam maxime agendum est, quando solemnitates defuerunt testamento, vel ob ignorantiam, vel ob impotentiam testatoris, ita ut constet, eas non omnino voluntarie fuisse ab ipso prætermissas. Nam revera in hoc casu ageretur contra ipsius voluntatem, quæ, ut dixi, est scopus omnium solemnitatum. Si enim data opera, et omnino voluntarie illas prætermisisset; tunc mihi probabilior evaderet opinio contraria, hac urgentissima ratione; quia in pœnam suæ inobedientiæ legi adeo justæ mereretur, ne impleantur dispositiones testamentariæ; eum enim voluerit esse legi inobediens, juste puniendus est, ne et ipsi obediatur in dispositionibus ab eo contra legem factis. Dixi, quod si a judice rescindatur valor testamenti minus solemnis etiam ob ignorantiam facti, obediendum sit judici etiam in foro conscientiæ, quia quando in sententia judicis non apparet manifesta injustitia, qualis non apparet in hujusmodi judicio, quippe quod sit secundum leges, obediendum est in conscientia; cum plurimum juvet bono communi sustinere solemnitates præscriptas in tribunali, ubi sunt receptæ, ne paullatim enervetur legum auctoritas in re tanti momenti, qualis est securas reddere testamentarias dispositiones.

* Sententia, cui ut probabiliori adhæret Auctor n. *præced.*, consona non videtur iis, quæ tradit ipse superius; nimirum *c.* 1. §. 4. n. 1. Ibi namque docet, contractus carentes solemnitatibus, aut circumstantiis ad eorum valorem a jure sive communi sive municipali præscriptis, invalidos remanere, nullamque parere obligationem: hic vero asserit, probabilius sibi videri, testamenta non privilegiata carentia solemnitatibus a jure præscriptis in locis, ubi sunt receptæ, dummodo certissime constet de voluntate testatoris, esse valida in foro conscientiæ. Si quod sentimus, ingenue pandere liceat, prior opinio veritati magis consentanea nobis apparet, magisque conformis iis, quæ Auctor habet infra, nempe §. 3. *n.* 9., ubi censet, quod legum sanctio justa, et communi bono favorabilis, prævalere debet voluntati testatoris.

Cæterum circa difficultatem, quam ipse *n. præced.* examini subjicit, atque discutit, tres sunt DD. opiniones.

Prima statuit, quod Testamentum ad causas profanas, carens una, vel pluribus solemnitatibus a jure positivo requisitis, sit validum in foro interno, seu conscientiæ; proinde, quod Hæres, vel Legatarius scriptus licite retinere possit hæreditatem, vel legatum ex tali Testamento imperfecto acquisitum, nec reddere debeat hæredi ab intestato: dummodo aliunde sufficienter constet de voluntate Testatoris, et quod hæres ab intestato in conscientia teneatur ipsi tradere hæreditatem, et solvere legata ex tali Testamento imperfecto relicta.

Secunda opposita sustinet, quod Testamentum ad causas profanas, carens una, vel pluribus solemnitatibus a jure Civili requisitis, sit invalidum et nullum non solum in foro externo, sed etiam in foro interno, seu conscientiæ; adeo ut Hæredes, et Legatarii vi talis Testamenti nec possint aliquid accipere, nec, si jam acceperint, illud tuta conscientia retinere valeant, sed Hæredibus ab intestato teneantur sub gravi cuncta relinquere, aut restituere, quantumcumque de voluntate Testatoris certo constet.

Tertia tandem media est, et per eam, ut recte observat Pirhing *L.* 2. *Decretal. tit.* 26. n. 15. *in fine*, fere conciliantur inter se prædictæ duæ contrariæ sententiæ. Hæc namque decernit, quod dictum Testamentum minus solemne, seu imperfectum non sit quidem irritum et invalidum ipso jure, in foro conscientiæ; attamen possit tale declarari per sen-

tentiam judicis, apud quam tam Hæres ab intestato, quam Hæres scriptus possunt licite agere, ut jus suum pro bona fide in diversis legibus, et rationibus fundata defendant, quamvis sint de voluntate Testatoris omnino certi. Unde tale Testamentum quadam ratione est validum, idest antequam per sententiam judicis irritetur, seu irritum declaretur, et quadam alia ratione est invalidum, idest quatenus potest, immo etiam debet per sententiam judicis invalidum declarari, si super eo in judicio lis fuerit mota. Legatur P. Lucius Ferraris *v. Testam. a. 1. a num.* 43. *usque ad* 58. ubi pro unaquaque expositarum sententiarum plures allegat DD. tum Juristas, tum Theologos, et insuper quæ pro unaquaque militant argumenta, oculis subjicit. Postremæ huic sententiæ patet Auctorem subscripsisse; quandoquidem postquam censuit, quod Testamenta non privilegiata carentia solemnitatibus a jure præscriptis, dummodo certissime constet de voluntate Testatoris, sint valida in foro conscientiæ: ac proinde quod neque hæres, aut legatarius teneantur restituere hæredi ab intestato, quæ acquisiverunt; *subdit*; nisi accedente sententia Judicis, quæ decernat esse hæredi illi restituenda bona illa; tunc enim in foro etiam conscientiæ tenetur bona restituere; quod uberius explicat, et probat in fine ejusdem numeri.

Quid de Testamento ad pias causas, aliisque privilegiatis?

II. Est sententia communis tam apud Theologos, quam apud Juristas, testamentum ad pias causas ad sui valorem non indigere aliqua juris solemnitate, sed sufficere, quod testatoris voluntas certo constet, quomodocumque fuerit manifestata. Et quamvis lex Eccl. Alexandri III. in Can. *relatum* II. de testam. postulet duos, aut tres testes rogatos; id tamen, juxta DD. non requiritur absolute, et quoties certa habeatur alioquin voluntas testatoris, vel scripto manu propria significata, vel alio modo; sed dumtaxat in casu, quo nulla alia probatio haberi queat. Congruentia hujus privilagii est, quia legata ad pias causas cedunt in utilitatem animæ testatoris. Caveant igitur hæredes a cavillationibus Causidicorum, ne suæ conscientiæ graviter noceant.

Monitum Confessariis.

III. Quando moriens testatur ad pias causas nuncupative, et voce tenus, debet Parochus, vel Confessarius assistens advocare testes, qui audiunt et testari possint audita a testatore, et confirmare relata a Confessario. Si autem nullus vocari possit, et præcipue si legatum non esset in favorem Confessarii: nescio, qua ratione non sit standum juramento Confessarii, et æquivalere non debeat assertioni testium. Pariter si testator coram duobus, vel tribus affirmet, se nonnulla commisisse Confessario executioni mandanda, et velle, quæ ipse asseruerit, ut executioni mandentur; in hoc casu, Confessario attestante, talia, aut talia esse facienda, eroganda etc., tenebuntur hæredes indicata exequi. Caute autem aget Confessarius, si aliquas conjecturas adducat, dummodo possit, unde conjici queat, illam fuisse testatoris mentem. Dixi, dummodo possit: quia non raro sunt restitutiones faciendæ, quarum nulla conjectura afferri potest. Vide Navar. l. 3. Consil. 16. de Test.

Testamentum ad pios causas non completum.

IV. Valet quoque testamentum ad pias causas, quod morte præventus testator absolvere non potuit: proinde quamvis quoad cæteras civiles dispositiones in eo factas, forte careat valore; quoad legata ad pias causas valore privari non debet; eo quia dispositiones ad pias causas censentur confirmatæ morte testatoris, qui illas non retractavit; quandoquidem eædem in animæ suæ utilitatem redundant.

Deceptio testantium ad pias causas.

V. Cave tamen, ne testamentis ad pias causas accenseas illud, quo quis habens propinquos valde inopes, non sine angustia magna vix vitam transigentes, carentes bonis, ut suis puellis dotem subministrent, liberisque juxta sui status conditionem provideant, relinquit suas facultates locis quidem piis, at non indigentibus, quinimo plusquam sufficienter provisis: aut exhæredatis filiis ex irato animo, Monasteria, quæ jam redditibus affluunt, hæredes instituit: audiant S. Aug. ser. 355. *Bonifacii hæreditatem suscipere nolui, non misericordia, sed timore .... Plane quando donovi filio, quod iratus pater moriens obstulit, bene feci .... Quicumque vult, exhæredato filio, hæredem facere Ecclesiam, quærat alterum, qui suscipiat*, non *Augustinum*, *immo, Deo propitio, neminem inveniat.*

Testamentum privilegiatum inter liberos quas conditiones postulet?

VI. Testamentum inter liberos, quod aut a patre, aut a matre, aut ab altero ex ascendentibus inter liberos conditum fuit, est privilegiatum, et validum; quamvis careat solemnitatibus juris: ita lex *Consultissima* §. *et imperfecto* Cod. de test. Tamen valde notandum, quod quando hujusmodi testamentum fit in scriptis, Justinianus novo jure statuit in Authen. de test. imperf. n. 107. c. 1., non esse validum, nisi subscribatur a testatore, et a liberis institutis; aut nisi ipse testator propria manu tempus conditi testamenti, nomina filiorum, et portionem in quibus instituti fuerunt, in testamento scripto exprimat; non tamen requiruntur testes, idque statuit Justinianus, ad præcavendas liberorum fraudes. Si autem hoc testamentum fiat nuncupative, nihil innovavit Justinianus, et standum erit juri veteri; atque sufficiet, quod fiat cum duobus vel tribus testibus masculis, aut fœminis. Vide Molinam disp. 128.

Testamentum privilegiatum militum.

VII. Circa testamentum privilegiatum militum actualiter in bello degentium, ita statuitur in Leg. *Milites* 15. de test. militis: *In vagina, vel clypeo litteris etiam sanguine annotaverit, aut in pulvere inscripserit gladio sub ipso tempore, quo in prælio vitæ sortem dereliquit*: idest valet ipsius testamentum quocumque modo significatum, dummodo duo testes etiam non rogati interfuerint, qui probare queant.

Testamentum privilegiatum rusticorum.

VIII. Rusticis conceditur, ut si ruri testentur, ubi non possint haberi plures testes, quam quinque, ii sufficiant pro suo testamento tam scripto, quam nuncupativo: ita in leg. ult. Cod. de test. Quod si dicti testes nesciant scribere, nec alii, qui id sciant inveniri possint, valebit adhuc, quamvis ab illis non subscriptum: si autem haberi possint aliqui, qui scribere queant, hi scribant pro se, et suppleant pro aliis illiteratis præsentibus.

Testamentum privilegiatum tempore pestis.

IX. Communior opinio postulat pro testamento, grassante pestilentia, confecto, ut habeat septem testes subscriptos, non tamen una simul congregatos, aut præsentes, sed sufficiat, singulos separatim subscribere. Et hæc est in praxi tenenda, quando fieri potest. Si tamen id fieri nequeat, assistens moribundo curare debet, ut illi testes inveniantur quo plures inveniri poterunt, quinque, quatuor, tres; et tandem etiam fœminæ admittantur, si masculi desint. Si autem nullus inveniri, queat, præter Confessarium; utrum dato juramento de ultima volun-

tate testatoris peste icti eidem credendum sit? esto judicium apud prudentes: putarem, quod esset fides adhibenda.

§. III. *De Codicillo, et Legato.*

Quid sit Codicillus? I. Codicillus est testamentum quoddam imperfectum, quo nullus hæres instituitur, sed vel præsupponitur institutus per testamentum, vel succedens ab intestato; et vel adjungitur testamento jam condito, aliquid addendo, mutando etc.; vel quin præsupponatur testamentum, hæredi ab intestato committitur aliquid, post mortem codicillum condentis exequendum: ita lex *per manus* 10. ff. de jure Codicill., et lex *hæredit.* 3. Codice de Codicill.

Quæ illius conditiones? II. Codicillus sive scriptus, sive nuncupativus requirit quinque testes, etiam non rogatos, quamvis sint fœminæ, qui debent vel codicillo subscribere, si fuerit scriptus, vel testari voce, si fuerit nuncupativus: ita lex ult. §. 3. de Codicill. Si a disponente fiant successive plures codicilli, dummodo dicto modo fiant, omnes valorem habent: et in casu, quo unus alteri opponatur, posterior derogat priori: ita lex *Diti* 6. ff. de jure Codicill. In hoc differt codicillus a testamento, quod duo testamenta simul vim habere non possunt, sed posterius semper irritum reddit prius conditum, quamvis nullus hæres existat; quia aut noluit hæreditatem acceptare, aut obiit ante testatorem; et in eo casu succedunt hæredes ab intestato: ita in §. *poster.* 2. Instit. *quibus modis testamentum infirmetur.*

Quid sit Legatum? III. *Legatum est donatio quædam a defuncto relicta, et ab hærede præstanda.* Ita §. 1. Instit. de Legatis; quæ donatio esse solet alicujus rei particularis. Differt legatum a Fideicommisso universali, quamvis conveniat cum Fideicommisso particulari. *Incidenter quid et quotuplex Fideicommissum?* Nam Fideicommissum universale est illud, quo integra hæreditas relinquitur hæredi, at gravato hoc onere, ut sive absolute, sive cum certa conditione illam alteri restituat; et propterea hic denominatur fideicommissarius, cum facultate retinendi sibi semper quartam partem hæreditatis, quæ Trebellianica dicitur. Si autem hæres sit necessarius; habet facultatem retinendi sibi legitimam, quæ non potest per fideicommissum gravari. Fideicommissum particulare est, quando, relicta hæreditate hæredi sive instituto, sive ab intestato, ipsi injungitur, ut tradat talem rem alteri: solis autem verbis differt a legato; nam in legato verba diriguntur ad legatarium dicendo: Lego v. gr. bibliothecam meam Titio: in fideicommisso autem particulari verba diriguntur ad hæredem, dicendo: Relinquo hæredi meo bona etc., cum onere, ut cedat bibliothecam Titio.

Casus circa res legatas. IV. Circa res, quæ legari possunt, hæc sunt, nedum res, quæ sunt omnino propriæ testatoris, et quas obtinet tam in re, quam in spe, verum etiam illæ, quæ sunt alteri obligatæ: propterea hæres illas redimere tenetur, et tradere legatario. Si vero illas redimere non possit neque via judiciali, debet tantundem, idest valorem rerum, tradere legatario: ita lex *cum alienam* 10. Cod. de Legatis. Id autem verum est, posito quod testator non ignoraverit, rem legatam esse alteri obligatam: si enim hoc ignoraverit, non valet legatum, nisi tamen ex conjecturis prudenter constaret, quod testator eam nihilominus legasset, quamvis scivisset eam esse alteri obligatam: immo etiamsi testator putasset rem esse suam, cum sit hæredis, debebit hæres illam tradere legatario: ita lex *unum ex familia* 67. ff. *si in rem tuam* 8. Ratio est, quia cum hæres cætera defuncti bona acquirat, congruum est, ut ipse ad gratificandum defuncto, se dicta re alteri legata expoliet. Legatum fieri non debet de re, quæ alioquin est debita legatario titulo oneroso; tum quia est legatum inutile, quod alioquin natura sua debet esse gratuitum; tum quia legata, una cum testamentis, sæpe ob varias causas infirmantur. Unde creditor exponitur periculo amittendi quod sibi debetur, si solius legati titulo dandum significetur. Caveat igitur, qui debita onerosa habet, ne hoc modo his satisfacere intendat, quia non est securus in conscientia; sed explicet, illam summam alteri esse debitam: et est communis.

V. Circa personas, quibus legari potest, sunt omnes illæ, quæ hæredes esse possunt, regulariter loquendo; idcirco autem ita dico, ut excipiantur Spurii, qui quamvis hæredes fieri nequeant, valide possunt eisdem alimenta legari. *Quid circa personas legatarias?*

VI. Multiplex est modus instituendi legata: nam primo relinquuntur, nulla addita die, vel conditione etc., sed absolute; et hæc statim debentur legatario; non tamen possunt peti, antequam ab hærede adeatur hæreditas. Quando autem corruit testamentum, corruunt etiam legata, quæ ab hæredibus ab intestato præstanda non sunt: ita lex *si nemo* ff. de test. tutela. Statim autem ac hæres hæreditatem adiit, statim debentur legata una cum fructibus a die mortis testatoris perceptis. Quando autem hæc legata transeant ad hæredes legatarii, vide Molinam, et Lugonem, qui plures afferunt exceptiones a jure petitas. Alia sunt legata aliquibus conditionibus affecta, et hæc dicuntur legata *in diem certum*: v. g. lego Petro 10. scuta in die Paschatis eroganda: hæc ante præfatam diem peti non possunt; jus tamen illa petendi, adveniente die, transit ad hæredes legatarii, si antea obiisset: ita *si dies* 21. ff. *quando dies legatorum* etc. Si autem relinquatur legatum in diem incertam: v. g. lego Petro 100. scuta in die, qua nuptias celebrabit, si talis diei adjectio fiat dumtaxat in commodum hæredis, legatum ad hæredes legatarii non transit, si ante diem illam obeat: ita lex *si dies apposita* ibidem: si autem fiat in commodum ipsius legatarii; tunc adjectio diei habet rationem conditionis pendentis in futurum, quæ conditio vel evenire potest, vel non; et quidem sub triplici conditione, nempe aut potestativa, cujus eventus pendet a sola legatarii voluntate; v. g. lego Petro 100. scuta, si uxorem ducere velit; aut sub conditione casuali, cujus eventus a legatarii voluntate non pendet; v. g. lego Petro 100. scuta, si nostrates victoriam de hostibus reportaverint: aut sub conditione mixta, cujus eventus partim pendet ex voluntate legatarii, partim aliunde: v. g. lego Petro 100., si talem uxorem duxerit. Legata his modis conditionata dicuntur remanere suspensa, nec legatario cedere, neque ad ejus hæredes transire, donec conditio ponatur in esse; et eo mortuo, extinguuntur: ita lex unica ff. §. *autem* 7. Codic. *de caducis tollendis.* Id autem intelligendum est, si legatum sit institutum intuitu personæ: si vero ob aliam causam fuerit institutum, puta pietatis; v. g. lego Agoeti 100. scuta ad do- *Quid circa modos varios instituendi legata?*

tem ob eleemosynam; si hæc obeat, alia puella erit dotanda; est enim legatum ad piam causam pro dotanda puella paupere, ut communiter docent Auctores; secus autem si legasset Agneti, quia testatori in diuturno morbo inservivit; tunc enim, illa obeunte ante executionem, legatum cadit.

Conditio specialis observanda de nubendo. VII. Unam specialiter conditionem afficientem hæreditates, et legata attentius perpendunt communiter DD., et est illa, qua legatum, seu hæreditas afficitur conditione contrahendi, vel non contrahendi matrimonii, v. g. instituo Petrum hæredem, aut eidem lego mille aureos, si matrimonium contraxerit: quæ conditio, utpote honesta, affert exequendum legatum, si matrimonium celebretur. Circa hoc DD. ex juris benigna interpretatione, Authen. *nisi rogati*, Codic. *ad Senatus consultum Trebellian.*, dicunt, quod Petro sint mille aurei conferendi, etiamsi Religionem ingrediatur, nisi forte a testatore solus nuptiarum causus exprimeretur, significando exclusionem Religionis, non in odium Religionis (nam esset turpis conditio pro nihilo habenda), sed quia summam illam pro contrahendo matrimonio censuit necessariam et decentem, quam pro Religionis ingressu expedire non putavit.

Conditio de nubendo tali persona. VIII. Præterea conditio adjecta, ut hæres, vel legatarius ducat talem personam, valorem habet, ut docet communis, et est implenda, ut possit hæreditas, vel legatum acquiri. Si tamen persona designata vel recusaret tale matrimonium, vel esset indigna, et male audiens; tunc cum non defecerit conditionis impletio ex parte legatarii in primo casu, et sit conditio turpis in secundo, adhuc legatum acquiritur; nam in primo casu conditio pendens a voluntate duorum non impedit assecutionem legati, quando non defuit legatarius ex parte sua: et in secundo casu conditio, utpote turpis, habetur in jure pro non adjecta.

Conditio de non nubendo. IX. Conditio ut hæres, vel legatarius non contrahat matrimonium, rejicitur a jure, utpote repugnans bonis moribus, et bono communi; ita lex *Quoties* 22., lex *cum tale* 72. ff. *de conditione, et demonstratione*. Proinde hæreditas, et legatum debetur, etiamsi matrimonium contrahat. Pariter si legentur mille, si non contrahat, et 500., si contrahat, debentur mille etiamsi contrahat; lex *Titiæ si non nupserit.* 100. ib.; quæ omnia vera sunt etiam in foro conscientiæ, ut probabilius cum Sylvestro docent plures graves, et docti. Etenim legum sanctio justa, et communi bono favorabilis prævalere debet voluntati testatoris, præcipue circa dispositiones, quæ honestati undequaque non concordant, quales sunt modo relatæ. Si tamen hæ conditiones adderentur legato relicto personæ viduæ, aut si non excluderet matrimonium absolute, sed ad determinatum tempus, aut dumtaxat cum determinatis personis non esse contrahendum; conditio valeret, et esset implenda; sicuti etiam si fieret exclusio illa in expressum favorem Religionis. Standum esse monemus juribus Regionum.

§. IV. *De Personis Institutoris, et Hæredis.*

Qui testari possint, aut non? I. Cum quicumque gaudet bonorum libero dominio testari possit, propterea jure naturali testandi potestate carent Infantes, Furiosi, Amentes tempore amentiæ; in lucido tamen intervallo moraliter certo poterunt. Jure autem positivo testamenta, codicillos, legata facere prohibentur Surdi simul, et Muti a nativitate: ita lex *discretis* 10. Codic. *qui testam. facere possunt etc.*; excipe pias causas, dummodo signis id manifestare possint. Surdi tantum, vel cæci tantum a nativitate, possunt; sicuti ille, qui est simul cæcus et surdus ex superveniente infirmitate: ita in citata lege. Usurarius publicus testari non potest, nisi constet ante confectionem testamenti satisfecisse, aut cautionem idoneam præstitisse: ex c. *Quamquam*, de censuris in 6. Filiusfamilias testari potest de bonis castrensibus, et quasi castrensibus, nec non de adventitiis, si eidem jam facto Clerico advenerint; non tamen de adventitiis ante Clericatum, quamvis de consensu patris in foro civili: lex *qui in potestate* 6. ff. *qui testam.*: potest tamen de consensu patris disponere de præfatis bonis ad pias causas, circa quas jus civile vim non habet; ex c. *licet de Sepult.* in 6.: potest etiam de eodem patris consensu donare mortis causa: lex *si filius fam.* 7. §. 4. ff. de donation. Impuberes testari prohibentur: lex *aqua ætate* ff. *qui testam. facere possunt*; neque ad pias causas ex laudato c. *licet de Sepult.* in 6.; valet tamen testamentum impuberis in foro conscientiæ, quousque a legitimo superiore rescindatur. Circa alios status personarum non adeo usitatos, vide Juristas.

Varia hæredum genera. II. Cum secundum Juristas, et Theologos hæreditas sit devolutio juridica bonorum temporalium in aliquam personam, vel ratione sanguinis, seu stirpis, vel ratione legitimæ institutionis; hinc duplex inveniri potest hæres, nempe vel ab Intestato, vel ex Institutione, seu testamento. Hic sextuplex est: Universalis, Particularis, Necessarius, non Necessarius, Suus, et non Suus. Hæres autem ab intestato ille est, qui jure Gentium, et civili succedit in bonis alterius ex vi sanguinis, et conjunctionis, absque ulla institutione speciali defuncti. Quando igitur aut nullum sit testamentum, aut factum declaretur illegitimum, aut alio quocumque modo juridice rescindatur, succedunt hæredes ab intestato. Quo autem ordine succedere debeant, declaratur in Auth. *de Hæred. ab intestato*, et in Auth. *defuncto* Codic. ad Senatuscons. Trebellian.; et statuitur primo loco succedere descendentes defuncti, quicumque illi sint, et excluduntur ascendentes. Inter descendentes hic ordo servandus est, ut si extent filii, non succedant nepotes: post defunctos filios, succedunt nepotes, nempe filii filiorum non per capita, sed per stipites, idest omnes nepotes ex uno filio patrem suum repræsentant, et omnes simul unam tantum portionem sumunt, sicut sumeret eorum pater, si viveret; quæ pars sit æqualis parti singulorum filiorum extantium. Id autem intelligitur de omnibus filiis, sive masculi sint sive fœminæ; sive emancipati, sive non emancipati, dummodo non fuerint exhæredati: ita nov. Justin. 118. collat. 9. c. 1. Deficientibus filiis, et nepotibus tam masculis, quam fœminis, succedunt Pater, et Mater defuncti; et in eorum defectu, Avus, et Avia respective ad bona profectitia, ita ut quoad bona profecta a patre succedat Avus paternus, vel Avia; quoad profecta a Matre, Avus maternus, vel Avia: ita Bartol. in lege *post decem* Codic. *sol. matr.* Deficientibus descendentibus, et ascendentibus defuncti, succedunt Fratres, et Sorores defuncti ex utroque parente conjuncti, æquis

Quis ordo servandus inter hæredes ab intestato?

portionibus, exclusis iis, qui ex solo Patre, vel ex sola Matre conjuncti sunt; in quorum locum, si obierint, succedunt nepotes, idest filii fratrum: ex Auth. *itaque*, Codic. *Communia de successsion.* Deficientibus fratribus, et sororibus ex utroque parente conjunctis, atque eorum filiis, succedunt fratres, et sorores, ex una tantum parte conjuncti, idest vel ex solo patre, vel ex sola matre, respective ab bona profectitia; ita ut qui sunt conjuncti ex patre, succedunt in bonis a patre profectis; qui vero sunt conjuncti ex matre, succedunt in bonis a matre provenientibus; in reliquis autem bonis communibus æqualiter succedunt omnes: ita Glossa in Auth. supracit. Deficientibus omnibus prædictis, succedunt propinquiores collaterales usque ad decimum gradum, civili computatione, facta æquali divisione in capita, nulla habita observatione, an ex utroque parente, an ex uno tantum conjuncti sint, dummodo in eodem gradu vicinitatis sint conjuncti: ita Anth. *de hæred. ab intestato* c. 3., et Auth. *post fratres* Codic. *de legitim. hæred.* Deficientibus etiam collateralibus usque ad decimum gradum, succedit uxor defuncti, nisi tamen intercesserit divortium: ita lex *unica* ff. et Codic. *unde vir et uxor.* Deficientibus omnibus hactenus recensitis, succedit Fiscus sæcularis, si defunctus sit laicus; aut Ecclesiasticus, si defunctus sit persona Ecclesiastica: ita lex *vacantia* 4. Codic. de bonis vacantibus. Hæc quidem secundum jura. Sed attendenda sunt in omnibus antedictis jura Regionum.

Quid circa hæredem ex testamento?

III. Hæres ex testamento ille dicitur, qui ex voluntate morientis instituitur, ut succedat in bonis suis. Potest autem nedum quælibet persona institui, quæcumque illa sit, verum etiam Communitates, Collegia etc., nisi jure particulari prohibeantur institui: Leg. 1. Cod. de S. Eccles. Imno etiam singuli Religionum Ordines, quibus est concessum possidere bona in communi: Concil. Trid. sess. 25., c. 3. de Regul. Filiis spuriis prohibetur succedere in bonis tam paternis, quam maternis, ex Auth. *licet* Codic. de naturalib. liber.: debentur tamen eis alimenta, ex correctione juris civilis per Ecclesiasticum. Naturalibus vero filiis illegitimis, si pater legitimos non susceperit, conceditur successio juxta beneplacitum testatoris; si autem testator alios legitimos susceperit, non poterit naturalibus nisi unciam unam relinquere, ut etiam alibi indicavimus, idest duodecimam partem honorum: ex Auth. citata. Respectu autem bonorum matris, filii naturales æquali jure succedunt ac legitimi, tam ex testamento, quam ab intestato: ita lex *si qua illustris* Cod. ad Senatuscons. Orifician.

Quid de hærede Universali et Particulari?

IV. Hæres universalis dicitur etiam ex asse, et succedit in omnibus bonis, et juribus defuncti, et subjacet etiam omnibus oneribus, et debitis realibus ejusdem. Hæres particularis succedit in parte determinata; et aliquota, v. g. (utendo voce legali) Sextante, Quadrante, Triente, Semisse; idest in sexta, quarta, tertia, media parte hæreditatis; et etiam hic, pro rata partis suæ, obnoxius est oneribus, et debitis realibus defuncti. Alius est hæres particularis quoad aliquam rem determinatam, et designatam, v. gr. quoad bibliothecam, aut quoad gemmas defuncti; et hic dicitur potius legatarius, quam hæres: ita lex *Quoties* Codic. de hæredis instit. Si autem solus hæres particularis, etiam quoad determinatam rem, verbis ad ipsum in testamento directis institutus sit, aut alii hæredes particulares forte obiissent, reliqua hæreditas ipsi acquiritur, ex leg. 1. §. *si ex fundo* ff. de hærede instit.

Quid de hærede necessario, et non necessario?

V. Hæres non necessarius ille est, quem testator non constringitur ex necessitate hæredem instituere. Hæredes non necessarii sunt tam extranei, quam conjuncti sanguine, aut stirpe. sed non in linea recta descendente, vel ascendente: unde etiam fratres, et sorores defuncti inter non necessarios recensentur: propterea si in testamento omittantur, non possunt illud infirmare, nisi in casu, quo testator aliquem infamem instituisset hæredem; quia (nisi et ipsi fratres infames essent, aut de ingratitudine in defunctum notati) possunt testamentum accusare, et stare sententiæ judicis: ita lex *Fratres* 27. Cod. de inofficios. testam. Hæres necessarius ille est, quem testator in portione legitima instituere constringitur, nisi habeat justam causam exhæredandi, de quo paulo inferius. Hæredes necessarii sunt omnes descendentes, et ascendentes legitimi. Hæredibus descendentibus, nempe filiis, aut iis mortuis, nepotibus, idest filiis filiorum, portio legitima est Triens, nempe tertia pars hæreditatis, nisi sint plures numero, quam quatuor: si autem sint plures quatuor, legitima portio erit Semisse, idest media hæreditas, filiis quidem per capita, ut supra explicavimus, nepotibus autem per stipites: ita in Auth. *de triente*, *et semisse*, et in aliis juribus; filiorum numero accensentur etiam illi, qui hæreditati renunciarunt, non autem qui sunt juridice exhæredati.

Quid deficientibus descendentibus necessarii?

VI. Si non adsint descendentes necessarii, tunc legitima portio ascendentium semper est Triens hæreditatis, quæ debetur immediate utrisque genitoribus defuncti; aut uni si alter obierit. Neutro genitorum superstite, succedunt in locum patris avus, aut avia paterna, in locum matris avus, vel avia materna: ex Auth. *de hæred. ab intest.*, et his hæredibus relinquitur dicta legitima immunis ab omni onere, aut conditione; quæ si apponatur a testatore, habetur ut non posita: ex lege *Quoniam* Cod. de inoffic. testam. Quod si dicti hæredes assentirentur in aliquid onus impositum portioni legitimæ, renunciando proprio juri; valeret onus, sed pro ipsis tantum, non pro successoribus, quibus præjudicium afferre non possunt. Si alicui necessario descendenti, vel ascendenti relinquatur portio minor legitima, habet jus petendi complementum usque ad annos triginta. Si ascendens, vel descendens necessarius in testamento prætereatur, nullum et invalidum remanet quoad institutionem alterius hæredis, non autem quoad alia legata: ex Auth. *ex causa* Cod. de Liberis præteritis. Si demum in testamento esset apposita causa legitima exhæredationis, et hæc si ab hærede instituto non posset probari; competeret hæredi necessario querela inofficiosi testamenti quoad eam partem, quæ continet hæredis institutionem; sed hæc actio querelæ contra testamentum, infra quinquennium esset consummanda: ex leg. *si quis filium* 34. et ex leg. *scimus* 36. Cod. de inoffic. testam. Delicta autem, propter quæ exhæredari possunt, jam tradidimus in tr. 7. c. 1. §. 2. n. 5., ne hic inutiliter repetantur.

Quid de hærede suo, et non suo?

VII. Hæres tandem Suus dicitur, qui est proximus descendens, existens sub potestate defuncti, tempore quo obiit, etiam posthumus, etiam naturalis legitimatus per subsequens matrimonium; non

autem spurius, quamvis legitimetur per privilegium Principis, aut per dispensationem, de quibus plura videre potes apud Juristas, præcipue apud Molinam disput. 179. Hæres non Suus est quicumque alius hæres, sive ab intestato, sive ex testamento, qui hæreditatis dominium non acquirit, antequam illam adeat, aut se illam acceptare declaret: ex §. ult. Inst. de *hæredis qualitate*. Hæredi non Suo conceditur spatium unius anni, postquam novit hæreditatem sibi relictam fuisse, ut deliberet, an illam velit acceptare, nec ne. Quod si ante annum expletum moriatur, transmittit ad suos hæredes potestatem eamdem adeundi hæreditatem, quousque annus compleatur. Statim autem ac hæreditas aditur, etiam priusquam apprehendatur et possideatur, sicut suscipit omnia jura defuncti, ita etiam omnia onera realia. Monent tamen Abbas, Sylvester, et alii plures a Laymano relati tr. 5. c. 6. n. 7., quod si hæres inter 3o. dies a cognita sibi relicta hæreditate inventarium cœperit, et intra alios 60. dies inventarium absolverit, non teneatur solvere creditoribus debita ultra vires hæreditatis; si vero inventarium intra præfatum cursum dierum conficere neglexerit, tenebitur solvere debita etiam supra vires hæreditatis; et hoc quidem pro foro civili, quod fundatur in præsumptione fraudis ab hærede constructæ, non vero pro foro conscientiæ, quod innititur veritati, si fraus revera non interfuerit. Et hic monemus, hactenus tradita regulanda esse juxta leges Regionum.

§. V. *De Consiliario Testatoris.*

Debitum incumbit Consiliario Testatoris Generis.

I. QUI Consiliarius eligitur a volente condere testamentum, id præcipue curare debet, ut si testator filios habeat, quantum fieri potest, et nisi urgens causa interveniat, nullam discretionem inter illos faciat quoad bona illis relinquenda: dixi, nisi urgens causa etc. quæ nimirum aut manifesta sit aliis fratribus; vel si ipsi non est sufficienter nota, illam in testamento declaret. Si enim notabilem discretionem inter eosdem facit ex levi causa, facile est, eum pecesre mortaliter, tum ob manifestationem inæqualis longe dilectionis sine causa erga filios, tum ob scandala litium, invidiæ, odii, rixarum, quæ plerumque inter eosdem, propter hujusmodi irrationabiles discretiones, emergere consueverunt. Procuret igitur consiliator, si patrem inveniat aversum alicui filiorum, illius animum placare, et deinde, extante justa, certa, et nota causa alicujus discretionis, ita discernat, ut æquitati consulat, et pietati erga benemerentes, relinquendo nihilominus filio, vel filiis malemerentibus præter legitimam jure naturali debitam etiam tantam bonorum portionem, quæ illis sufficiat ad vitam juxta eorum statum honeste transigendam.

Consiliator Testatoris filii.

II. Si consiliator sit testatoris, qui sit filius, habens genitores superstites non abundantes, suggerat, ut recordetur genitorum, præcipue si sint senes, et ad sibi lucrandum impotentes; relinquatque eisdem, aut quo sustentari queant, aut hæredibus strictissime committat, ut vel tantam summam mensualem, vel annuam erogent, vel in omnibus provideant; addita etiam, si opus fuerit, comminatoria. Si autem testator careat filiis, et filiabus, et habeat genitores viventes, nimio tamen, et vesano amore erga uxorem feratur, et velit propterea eamdem universalem hæredem instituere suorum bonorum, modica, vel nulla ratione habita genitorum; conetur, quantum potest, ab hac scandalosa dispositione illum avertere; quæ profecto a mortali non vacaret: neque excusationem admittat, quod commiserit uxori, genitores alere, et per omnia illis providere; cum hoc eisdem valde grave sit, expectare a nuru suam sustentationem, cum nurus plerumque magis afficiantur erga proprios consanguineos, et parum curent de genitoribus mariti: hæredes igitur genitores instituat, quibus potius uxorem superstitem commendet, præcipue si ex dote sua non possit decenter sustentari.

Quid circa alios?

III. Immo etiam uxori testator, sive hæredes habeat, sive non, convenientissimum est, ut legatum faciat, juxta vires hæreditatis, et merita ejusdem; cum id vix sine scandalo prætermitti non possit. Idemque faciat cum fratribus emancipatis, si hæreditas permittat. Procuret item Consiliarius, ut Testator recordetur Christi, relinquendo legata ad pias causas juxta hæreditatis vires; valde enim indecens, et scandali occasio est, ut fidelis, bonis respective abundans, legata non instituat ad pias causas.

§. VI. *De Executore Testamenti.*

Quotuplex executor, ejusdemque obligatio.

I. DUplex est Executor testamenti, Legitimus, et Testamentarius: Legitimus est hæres sive ab intestato, sive institutus; et si alii desint, Episcopus Loci, vel alter ordinarius Prælatus. Testamentarius est, qui ab ipso testatore instituitur executor. Quilibet executor strictissime obligatur ad fideliter exequenda omnia in testamento præscripta, statim ac novit testatoris intentionem, quam sufficienter cognitam in nullum aliud, quamvis melius, commutare potest; ita ex cap. *sua nobis* 17.: videri potest Conc. Trid. c. 6. de reform. Si autem executor, et maxime Episcopus, animadvertat in conscientia motivum aliquod justum a testatore ignoratum, ad quod si advertisset, aliter disposuisset, et si adhuc loqui posset, approbaret quod alio modo disponatur; tunc mutatio fieri potest ab executore, et maxime ab Episcopo per epichyam, re prius cum prudentibus consiliata. Dixi, per epichyam, non per dispositionem proprie talem, quæ ad solum Pontificem pertinet: puta, si testator reliquisset Ecclesiæ tot aureos in ornamenta, quibus abundat, cum alioquin indigeat restaurari in tecto: de consensu Episcopi poterit restaurari.

Quid quando legatum est incertum?

II. Quando legatum ad pias causas est incertum, idest ignoratur, cui ex duobus vel tribus ejusdem nominis pauperibus personis, Ecclesiis, aut Monasteriis relinquatur, de consilio prudentum deliberandum est ab executore de eo, quod creditur conformius menti testatoris, et nisi alia conjectura haberi queat, dandum erit pauperiori. Videri potest Auth. de Ecclesiast. rit. c. 9. Si autem legatum hujusmodi incertum sit ad profanas causas, de jure naturali esset dividendum inter illos ejusdem nominis, nisi validæ conjecturæ aliter agere compellerent: jure tamen positivo, ad lites vitandas, fit caducum ex leg. *si fuerit* 10. Lex *si quis de pluribus* 27. ff. *de rebus dubiis.* Putarem tamen, quod si legatarii ejusdem nominis inter se convenirent de dividendo, ipsis esset conferendum, quia impleretur mens testatoris meliori modo, quo fieri posset.

III. Quando relinquitur legatum generale tantæ

Legatum generale indeterminatum seu incertum circa personas.

pecuniæ in eleemosynas, nil determinando; et consanguinei executoris revera indigeant, et inopia vexentur, docet Sylvester verbo Testamentum q. 2. cui alii graves subscribunt, quod possit executor illis erogare eleemosynam illam; nam vere implet legatum, et laudabiliter; cum propinqui indigentes aliis indigentibus extraneis sint ordine charitatis præferendi, nisi forte constaret de aliis longe indigentioribus, et dummodo caute agatur ad evitandum scandalum pusillorum. Si vero ipse executor esset revera pauper; distinguendum videtur; nam si innotescebat illius paupertas testatori, non potest quidquam sibi applicare; quia si testator voluisset illi benefacere, id fecisset: si autem ignorabatur a testatore, vel ipsi executori supervenit paupertas post obitum testatoris, respondeo eum S. Th. 2. 2. q. 32. a. 9. *Cum aliquis distributor ponitur eleemosynarum, potest et ipse sibi accipere, si indigeat, eo tenore, quo et aliis ministrat.* Putarem tamen, quod si legatum non sit modicæ summæ, tam in casu primo, quam in hoc, etiam aliis pauperibus aliquid esset erogandum, ad præcavendum scandalum pusillorum.

Quid quando est incertum circa res legatas?

IV. Quando incertitudo legatorum cadit supra res, quæ legantur; distinguendum est: si enim res legata a natura determinetur quoad gradum optimi, mediocris, infimi; et alioquin nil determinet testator, tunc executori sufficiet dare de gradu mediocri; ita lex *legato generaliter* 37. ff. de legatis 17. Si res non sit determinata a natura quoad dictos gradus, sed ab arte, et æstimatione humana: tunc executori sufficit, si tribuat minimum; ex loc. cit.: hoc quidem in rigore juris. Sed an laudabiliter? prudentes judicent. Quamvis autem id possit esse verum quoad causas profanas, Bartolo tamen, Covaruviæ, et aliis videtur, id non esse extendendum ad pias causas, quibus meliora danda sunt, quia per legata pia intendit testator animæ suæ benefacere.

Obligatio cito exequendi, qualiter intelligenda?

V. Executores igitur testatorum, postquam adierunt hæreditatem, si sint hæredes, tenentur quam primum moraliter possint exequi dispositiones, et legata, præcipue ad pias causas, et quidem sub mortali, nisi justa, et rationabilis causa dilationem excusaret. Audiatur S. Th. Quodl. q. 6. a. 14. *In mora modici temporis non videtur esse magnum periculum: unde si executor per modicum tempus differt, ut rebus defuncti melius venditis ampliores eleemosynas dare possit, laudabiliter hoc facit: si vero e converso per multum tempus differat eleemosynas distribuere, ut non multo ampliores eleemosynas faciat, non videtur esse absque culpa; quia forte defunctus liberaretur a Purgatorio, in quo existenti remedium suffragiorum maxime necessarium erat: hoc autem requirit prudentis executoris examen, ut scilicet consideratis dilatione temporis, et conditione personæ, quæ creditur citius, vel tardius liberanda; et etiam quantitate augmenti eleemosynarum, faciat quod videtur expedire defuncto.* Ubi observa, quod non loquitur de Missis celebrandis sibi relictis, quæ quam citius fieri potest sunt celebrandæ. Si autem reliquisset, ut ex tali re vendita pretium in Missas erogetur, tunc prudenter utendum regula ab Angelico data, dummodo interea aliquot saltem Sacrificia celebrentur.

§. VII. *De Commissario Testamenti.*

Commissario observanda.

I. Commissarius testamenti distinguitur ab Executore ejusdem: huic enim competit sola executio dispositionum extantium in testamento; illi autem competit facultas disponendi circa quædam, de quibus testator non plene disposuit: hæc vero facultas secundum jus commune quandoque valet, quandoque non. Cum autem circa dispositiones testamentorum plures occurrere possint difficultates, caveat Commissarius, ne suo judicio fidat, sed consulat viros in jure peritos, aut Theologos respective, ut salvus sit in conscientia, fungendo munere suo. Plura de hoc videri possunt apud doctiss. Vasquez de Test. c. 8. §. 3., et Molinam disp. 157.

§. VIII. *De Renunciatione, et Cessatione hæreditatis.*

Quando valeat hæc renunciatio?

I. Renunciatio hæreditatis futuræ, qua hæres necessarius renunciat in toto, vel in parte juri successionis seu hæreditatis ad ipsum perventuræ, est irrita jure communi, ex leg. *qui superstitis* 94. ff. de acquir. hæredit. Tres casus excipiuntur, in quibus tenet hujusmodi renunciatio: primus si juramento firmetur: ex c. *quamvis pactum* de pactis in 6. Secundus, si filius, patre adhuc vivente, acceperit integram portionem, quæ jure ipsi debetur. Tertius, si in ipso testandi actu renunciet juri successionis, aut si, condito testamento, prætereatur in eo, et suam præteritionem approbet: ita jura apud Doctores.

Q[illegible] pac[illegible] de h[illegible] ditate [illegible] dendu[illegible].

II. Quodvis pactum, aut quævis conventio, aut obligatio circa hæreditatem alicujus personæ viventis cedendam alteri, irritatur a jure, quamvis juramento firmata: Lex ult. Codicis de pactis. Ratio ibidem allata clara est: *quia hujusmodi pactiones odiosæ esse videntur, et plenæ tristissimi, et periculosissimi eventus*: addit Glossa: *propter insidias, quæ parantur ejus vitæ, super cujus bonis paciscuntur.* Tres casus excipiuntur, in quibus valent. Primus, si accedat consensus illius, super cujus hæreditate pactiones fiunt, qui in ea voluntate perseveret usque ad mortem: ita præfata lex. Secundus, si hujusmodi pacta fiant super hæreditate personæ incertæ: ita lex p. §. *de illo* 2. *pro socio*: ubi approbatur hæc conventio: si qua justa hæreditas alterutri obvenerit, communis sit. Ratio patet, quia ignorata persona, nullum ei periculum imminere potest. Tertius, si renunciatio hæreditatis personæ certæ, vel pactum super hæreditate eadem fiat alicui Communitati, Collegio, Monasterio etc. donando eidem hæreditatem obventuram genitoris, vel alterius conjuncti, valet, quamvis non exploretur illius consensus, super cujus hæreditate pactum fit.

Quid de renunciationibus ingredientium Religionem?

III. Circa renunciationes personarum Religionem ingredientium, vel ingressarum, ita sancivit Trid. Synod. sess. 25. c. 16., de Regul., loquens de Novitiis; *Nulla quoque renunciatio, aut obligatio antea* (idest ante expletum annum probationis) *facta etiam cum juramento, vel in favorem cujuscumque causæ piæ valeat, nisi cum licentia Episcopi, vel ejus Vicarii fiat intra duos menses proximos ante professionem, ac non alias intelliga-*

tur effectum sortiri, nisi secuta Professione; aliter autem facta, etiamsi cum hujusmodi favoris expressa renuntiatione, sit irrita, et nullius effectus.

CAPUT V.

De Contractu Mutui, et de Usura.

§. I. *De Natura Mutui, et de Obligationibus hujus contractus.*

Quid sit mutuum? exponitur ejus natura. I. MUtuum in leg. 2. ff. de rebus credit. definitur: *Traditio rei in suo genere functionem recipientis, ut statim accipientis fiat; et postea tantumdem reddatur ejusdem generis, et qualitatis.* Dicitur, traditio rei in suo genere functionem recipientis, quia materia mutui est talis conditionis, ut una possit fungi vice alterius propter omnimodam similitudinem, quam habet: v. g. vinum vino, oleum oleo, pecunia pecuniæ etc. substitui potest, quæ omnia functionem recipere nata sunt; et illa dicuntur, quæ consistunt in pondere, aut mensura, aut numero, et quæ suo usu nata sunt consumi ab eo, qui illis utitur. Dicitur, ut statim accipientis fiat, nempe sub ipsius dominio statim cadat, ut eam rem in suum usum consummat. Dicitur, et postea tantumdem restituatur, ut denotetur mutuum non esse contractum undequaque gratuitum, in quo confertur aliquid absque ullo omnino onere: in mutuo enim remanet obligatio tantumdem restituendi: unde est contractus aliqualiter onerosus. Dicitur tandem, ejusdem generis, et qualitatis; non melioris, quia esset usura: nec idem individuo, cum detur res ad consumendum, sed ejusdem generis, et qualitatis, nempe ejusdem speciei, et perfectionis: puta vinum vetus pro vino veteri; frumentum recens pro frumento recente.

Notabile circa pecuniam mutuo datam. II. Nota, quod circa pecuniam sufficit, ut reddatur idem valor, nisi aliter juste conventum fuerit. Expedit tamen tam mutuatori, quam mutuatario convenire de specie monetæ restituendæ, ut omnis usuræ species præcaveatur. Quis enim ignorat, quod monetæ aureæ, vel argenteæ grandiores, ob earumdem commodum, pluris æstimentur, quam æstimetur æqualis summa in monetis minutis? Propterea si mutuum detur in monetis aureis, optimum erit, ut conveniatur de reddendo in monetis aureis ejusdem speciei, vel suppleatur a mutuatario illud emolumentum, italice vocatum *oggio*. Quod si mutuator nullum damnum patiatur ex privatione monetarum aurearum, tantumdem valoris recipere, debet esse contentus.

Notabile aliud circa pecuniam mutuo datam. III. Nota præterea, quod ut tantumdem mutuatarius reddat, debet reddere quantum accepit, neque plus, neque minus. Unde si quando dedit mutuum v. g. 100. aureorum, singuli aurei valebant 20. libras nummarias; tempore autem quo restituendi sunt, singuli valent 20. duas, non potest mutuator 1000. recipere, sed dumtaxat tot aureos, quot sufficiatur ad explendam summam librarum receptarum: ita e converso; si dum dati fuere valebant 20., et postea dum restituuntur, valeat 18., tot debent restitui aurei, quot efficiant summam librarum receptarum: quia tantumdem, et non plus aut minus est restituendum: tum etiam quia cum mutuatarius statim ac accepit mutuum, fiat dominus rei mutuo datæ, sibi crescunt, vel decrescunt quoad valorem; immo si postquam pecuniam mutuo accepit, illam ammittat, vel sibi furto eripiatur, sibi perit, utpote vero domino ejusdem.

IV. Circa alias res mutuo datas, puta vinum, oleum, frumentum etc., in tali, et tanta mensura, tantumdem ejusdem qualitatis reddendum erit, sive creverit pretium, sive decreverit, dummodo reddatur tempore præscripto; et id ignoratum, nulloque modo prævisum fuerit a contrahentibus; quia si prævisum fuisset, pactum ineundum fuisset, ne alteruter usuram perpetraret, aut dando, aut accipiendo plusquam debet. Sicut enim in mutuo circa pecuniam æquari debet valor cum valore, sic in mutuo circa mensurata, et ponderata debet coæquari mensura cum mensura, et pondus cum pondere; talis enim communiter est saltem virtualis intentio contrahentium, et praxis omnium etiam timoratorum approbata a communiori Doctorum. Si tamen aliter conventum fuisset, puta ut reddatur frumentum in tanta mensura, quæ ascendat ad valorem centum aureorum; quia frumentum valoris centum aureorum acceptum fuit, standum esset. *Notabile circa alias res mutuo datas.*

V. Obligationes mutuatoris sunt: prima, ut moneat mutuatarium de vitio rei mutuatæ, ne incurrat obligationem resarciendi damna, si quæ a mutuatario forte incurrantur. Secunda, quod non repetat mutuum ante constitutum tempus: si vero nullum constitutum sit, prudenter expectare debet, consideratis circumstantiis rei, et finis mutui accepti, nisi tamen ipse mutuator constituatur in pari necessitate: hæc enim est conditio in similibus contractibus imbibita. Tertia, quod teneatur accipere restitutionem quandocumque fiat a mutuatario; nam nolle eam admittere, gigneret suspicionem intentionis usurariæ, nisi aliter conventum jure fuerit, pro conditione rei mutuo datæ. Quarta, quod nil omnino exigat pretio æstimabile, præter aut valorem, si pecunia; aut mensuram vel pondus ad æqualitatem, si in alia re mutuaverit. *Obligationes mutuatoris.*

VI. Obligationes mutuatarii sunt; prima, ut reddat mutuum tempore constituto; et si nullum fuerit constitutum, quando mutuator prudenter petit. Secunda, si fuerit in mora culpabili, redintegrare mutuatorem de damnis, si quæ occurrerint. Tertia, reddere tantumdem ejusdem qualitatis. Neque sufficit reddere tantumdem in pecuniæ summa, si debitum fuerit reddendi res, nisi mutuator plena voluntarietate consenserit. *Obligationes mutuatarii.*

VII. Si tempore contractus sit æquale periculum, quod aut valor pecuniæ, aut pretium rei augeatur, vel minuatur; tunc in hac æqualitate periculi licet paciscí de reddenda eadem pecunia in specie, quia est quidam ludus, quo sponte unanimiter se fortunæ committunt. Si autem certum sit, aut magis probabile, quod valor monetæ, aut pretium rei augeatur tempore restitutionis, tunc non licet præfato modo paciscí, sed dumtaxat de æquali valore monetæ, et æquali pretio rei est contrahendum; aliter esset manifesta usura; nam quæreretur lucrum ex mutuo vi mutui; dico vi mutui; quia si alius titulus justus interveniat, puta, quia v. g. mutuator frumentum, quod modo dat, servaturus erat tempore illius majoris valoris, tunc potest de illo augmento paciscí, et non esset lucrum vi mutui, sed vi lucri cessantis. Esset tamen detrahendum *Quid in causa æqualis periculi?*

quantum correspondet expensis, quas mutuator facere debuisset in conservando frumento, nec non computanda pericula corruptionis, furti etc., quæ evenire potuissent.

Resolvitur casus incidens. VIII. Si mutuator post præteritum aut tempus præfinitum, aut conveniens, quo repetere potest mutuum datum in rebus, data opera differat petere, quousque rei mutuo datæ augeatur pretium, graves Auctores, quos inter Sotus l. 6. de just. q. 11. a. 1.. et Navar. c. 17. n. 225., docent mutuatorem ita se gerentem non peccare contra justitiam, eo quod nullum jus violet: supponitur enim, quod dum rem mutuo daret, nulla suspicio extaret, pretium esse augendum, et quod promptus esset admittere redditionem rei, quandocumque mutuatarius illam obtulisset; alioquin et petit mensuram justam, et jus petendi habet; unde, ajunt ipsi, nullum jus violat, neque per consequens peccat contra justitiam. An vero peccet contra charitatem? salvo meliori judicio, distinguendum putarem: si enim mutuator sit revera indigens, et mutuatarius sit in bonis, putarem, quod neque contra charitatem ageret, consulendo suæ indigentiæ hac industriosa dilatione: (animo alioquin parato ad recipiendam mutui restitutionem; quandocunque a mutuatario offeratur) id namque esset permittere indirecte damnum, quod si mutuatarius voluisset, poterat sibi præcavere: neque lucrum percipit ex vi mutui, sed ex morosa oscitantia mutuatarii. Caveat tamen mutuator, ne inexorabilem se præbeat, si adhuc a mutuatario petatur aliqua non longa dilatio; aliter petitio mutui scandalum pareret, et redoleret usuram mentalem. Si vero e contra mutuator sit in bonis, et mutuatarius revera indigens, qui forte antea non reddidit mutuum, quia non potuit; non esset dicta industria excusabilis a nota turpis avaritiæ, et a charitatis Christianæ violatione.

§. II. *De Titulis exigendi in Mutuo aliquid ultra Sortem.*

Primus Titulus, damnum emergens. I. Nomine Sortis, ut Theologi se Juristis accomodent, intelligitur capitale, seu res mutuo data. Ex Angel. 2. 2. q. 78. a. 2. ad 1. quem communiter Theologi sequuntur: *Ille, qui mutuum dat, potest absque peccato in pactum deducere .... compensationem damni, per quod subtrahitur sibi aliquid, quod debet habere: nom hoc non est vendere usum pecuniæ, sed damnum vitare.* Ratio enim naturalis dictat, quod nemo, regulariter loquendo, teneatur, ut beneficium faciat alteri, damnum pati. Propterea sicut mutuator mutuum dando, consulit mutuatarii utilitati, ita hic consulere debet indemnitati illius.

Conditiones ad id requisitæ. II. Ut autem mutuator licite possit aliquid ultra sortem accipere ob mutuum datum ratione hujus damni sibi emergentis; requiritur 1., ut mutuum revera sit hujus damni causa; si enim mutuator aliis pecuniis, aut rebus possit damnum illud præcavere, et impedire, præcipue absque suo notabili incommodo, non amplius subsisteret motivum damni ex mutuo emergentis. 2., ut habeatur æqua ratio damni, et compensationis a mutuatario præstandæ: si enim damnum esset omnino certum, v. g. tanti valoris, puta quia ex mutuo dato, vel dando cogitur mutuator subire damnum sex aureorum, non alio modo reparabile; jam liquet, mutuatarium pro sex aureis præsentis valoris teneri supra sortem. Si vero damnum non sit actu emergens, sed prudenter emersurum; tunc habenda est ratio hujus periculi et compensationis ejusdem, et tanti erit æstimandum, quanti a prudente viro hujusmodi negotiorum experto in conscientia habebitur. Quod si mutuatarius pro hoc damno, quod prudenter timetur, de nulla summa pacisci velit, sed dicat, totum damnum, quod occurrerit, redintegrabo, si nullum emergat, nihil, non potest tale pactum, quippe quod justissimum, a mutuatore recusari; potest tamen fidejussionem petere pro sorte, et pro damno. Et similiter si mutuatarius pacisci vellet de aliqua summa eroganda judicio prudentis taxata, sive damnum eveniat, sive non, ut fieri solet, mutuator non tenetur admittere, sed etiam ipse prætendere potest, ut aut totum damnum redintegret, si eveniat, aut nihil, si non eveniat. Si tamen illam acceptet, juste illam retinet; etiam damno non emergente; quia tanti æstimatur, judicio prudenti illud periculum. 3., ut mutuator antequam mutuum det, mutuatarium admoneat de dicto damno, aut periculo; injuste enim peteretur compensatio, si non fuisset admonitus, quia forte a mutuo accipiendo abstinuisset, aut alium mutuatorem ab omni damno, et periculo immunem quæsivisset.

Alter Titulus lucrum cessans. III. Ex fere communi, et probabiliori alter titulus aliquid exigendi in mutuo supra sortem est *Titulus* lucrum cessans mutuatoris. Deducitur ex c. *Pervenit* de fidejussor., ubi dicitur: *Nec patitur æquitas, cum ut pro beneficio dispendium patiatur, qui potius remuneretur præmium*: atqui ille, qui ex pecunia mutuo danda habet spem prudentem lucri reportandi ex pecunia, si illam mutuaret, dispendium pateretur ex beneficio facto; igitur etc. Quis enim dicet unquam, quod æqualem valorem habeat pecunia certo sterilis, et pecunia probabili lucro destinata? Nonne probabile periculum damni subeundi justum reddit titulum, damni probabiliter emergentis? ergo et spes prudens lucri reportandi justum reddet titulum lucri cessantis; et sicuti periculum illud est pretio æstimabile, ita spes ista debet esse pretio æstimabilis. Ita ex c. *Naviganti* de usuris, concedit Pontifex Greg. IX. licite posse venditorem, qui merces suas venditurus erat eo tempore, quo pluris erant valituræ, aliquid plus exigere, si compellatur eas vendere tempore, quo minoris æstimantur; *si tamen eos tempore contractus non fuisset venditurus.* Quæ responsio Pontificis vera non esset, nisi motivum lucri cessantis prudenter sperati jus illud præberet; cum et illa spes prudens pretio æstimabilis sit.

Objectio ex D. Thoma resolvitur. IV. Objicet Sotus, qui cum nonnullis aliis antiquis contrarium sustinet, et verba S. D. opponit ex loco supracit. n. 1. *Per compensationem vero damni, quod consideratur in hoc, quod de pecunia non lucretur, non potest in pactum deducere, quia non debet vendere id, quod nondum habet, et potest impediri multipliciter ab habendo.* Sed cum pace doctissimi viri, ex his Angelici verbis, si rite perpendantur quæ habet idem S. D. q. 62. a. 4., nil aliud elici potest, nisi quod mutuator non possit deducere in pactum summam æqualem lucro, quod sperat se reportaturum, sicuti eam exigit æqualem damno, cui reapse subjacet: at non negat, quod possit aliquam compensationem exigere coæquantem spem lucri reportandi, attenta qualitate nego-

tiorum, periculorum, aliarumque circumstantiarum; nisi enim ita explicetur S. D. in loco objecto, sibi manifeste contradiceret: quod de tam eximio Doct. nefas est suspicari. En ejus verba in cit. q. 62. a. 4. *Aliquis damnificatur dupliciter: uno modo, quia aufertur ei id, quod actu habet; et tale damnum est semper restituendum secundum compensationem æqualis . . . Alio modo, si damnificet aliquem impediendo, ne adipiscatur, quod erat in via habendi; et tale damnum non oportet recompensare ex æquo; quia minus est aliquid habere in virtute quam habere actu: qui autem est in via adipiscendi aliquid, habet illud solum secundum virtutem, vel potestatem; et ideo si redderetur ei ut haberet hoc in actu, restitueretur ei quod est ablatum, non simplum, sed multiplicatum. Tenetur tamen* (nota bene) *aliquam compensationem facere secundum conditionem personarum, et negotiorum.* Igitur ex S. D., qui impeditur, ne acquirat id quod erat in via habendi, et habet dumtaxat secundum virtutem, vel potestatem, est aliquo modo compensandus secundum conditionem personarum, et negotiorum: atqui ille, qui pecuniam suam negotiationi exponit, est in virtute, vel potestate habendi aliquid: ergo si ab aliquo impediatur, ne acquirat, hic tenebitur eidem aliquam compensationem facere juxta conditionem spei, et negotiorum: sed mutuatarius rogans sibi dari illam pecuniam, qua mutuator parat sibi viam ad acquirendum, impedit, ne mutuator acquiratur; igitur si mutuatarius de hoc moneatur, at conveniat cum mutuatore de aliqua justa compensatione facienda pro rata spei etc. operabuntur secundum doctrinam S. Th. modo adductam. Quid clarius et urgentius desiderari potest? Cum igitur propositioni hic relatæ, *tenetur aliquam compensationem facere secundum conditionem personarum, et negotiorum*, nulla possit adhiberi explicatio; propositioni vero nobis objectæ, *recompensatione damni, quod de pecunia non lucratur*, non *potest* in *pactum deducere*, possit adhiberi explicatio supra data de compensatione æquali etc.; efficitur, quod nisi contradictorie asseratur locutus Angelicus, ipsius sententia nostram confirmat, et primus locus juxta sensum traditum explicandus sit.

Conditiones ab hoc Titulo requisitæ. V. Quatuor conditiones requiruntur ad justitiam tituli modo explicati: prima, ut revera mutuum datum, sit impedimentum lucri cessantis prudenter sperati, ita ut mutuator jam esset pecuniam illam, vel reio illam negotiationi traditurus. Secunda, ut mutuator non habeat aliam pecuniam, vel rem. nisi illam; si enim aliam habeat, qua supplere possit, jam non est verum, quod mutuum impediat lucrum speratum. Id autem intelligas (ut monet doctus recentior, et quidem severioris Theologiæ, Henricus a S. Ignatio, l. 9. c. 30. n. 365.), quod habeat aliam pecuniam, quæ reservetur ad negotiandum, non autem si habeat aliam ad usum familiæ, aut dotem filiarum, aut ad prudentem provisionem casuum fortuitorum; quilibet enim prudens aliquam summam reservat propriæ, et familiæ statui convenientem pro dictis eventibus; quæ propterea non dicitur otiosa, sed necessaria. Intelligas igitur de pecunia alia, aut re otiosa, quam si mutuator habeat, qua supplere possit, nil potest exigere titulo dictæ spei. Tertia, quod lucrum ex negotiatione non sit mere possibile, sed prudenter speratum, et probabiliter futurum. Quarta, quod mutuator ante contractum moneat mutuatarium, et paciscatur secum, etiam si opus fuerit interventu probi et prudentis viri, de æquivalenti correspondente dictæ spei, perpensis circumstantiis etc., et hæc compensatio non fiat tota simul statim, sed congruo tempore, puta duorum aureorum singulis annis etc.

Illatum notabile. VI. Hinc inferas, injuste compensationem exigere illos, qui illam exigunt ex eo, quod pecuniam, quam tradunt, poterant negotiationi committere; quia nimis remote se habet illa pecunia a lucro sperando, at hoc ipso quod non inquiritur sollicite occasio opportuna eam tradendi negotiationi, signum est, quod efficaciter ad id non destinabatur. Pejus adhuc faciunt, qui dictitare non cessant, se velle tradere negotiationi suam pecuniam: cum revera non aliam occasionem quærant, nisi ut illam dent mutuo, eum intentione lucrandi secure aliquid sub dicto lucri cessantis titulo. Pessime demum agunt, qui pecuniam negotiationi plerumque de se periculosæ ex industria subtrahunt, ut eam mutuo tradant quamvis cum lucro certo longe minori, sub dicto lucri cessantis titulo, et cum sortis securitate: hi, inquam. omnes ficto abutuntur lucri cessantis titulo, cum onere restituendi lucrata, quia injuste acquisita.

Titulus alter periculi extrinseci sortis. VII. Circa titulum pericoli sortis, distinguas oportet duplex periculum, unum intrinsecum, seu generale, quod de omni mutuo verificatur, et est intraneum ipsi contractui mutui in sua natura considerato, quatenus potest sors data perire cuicumque tradator: aliud extrinsecum, seu speciale, quod a mutui natura separari potest, proveniens videlicet vel a qualitate mutuatarii, vel negotiationis; puta si detur mutuatario prodigo, cavilloso, perditæ conscientiæ, exercenti negotia periculosa, exposita aliorum furtis etc., naviganti in periculosa navigatione etc. Quod ratione periculi intrinseci nil recipi possit ultra sortem, est adeo certum, sicuti est certum. usuram esse per se malam. Quod vero ratione periculi extrinseci possit aliquid recipi, (posito quod mutuatarius non dederit pignus) judicio proborum et prudentum determinandum ultra sortem, est communior et rationabilior, immo certa sententia. Et probatur auctoritate Sac. Congreg. de Propag. Fide; a qua cum a Mission. Sinensibus quæreretur, *In præfato Regno lege stabilitum est, ut in mutuo, triginta pro centum accipiatur, absque respectu aut lucri cessantis, aut damni emergentis: quæritur utrum ... prædictam lege Regni taxatam quantitatem sit licitum accipere? et causa dubitationis est, quia in recuperanda pecunia est aliquod periculum, scilicet quod qui accipit mutuum fugiat, vel quod tardet in solvendo, vel quod necessarium sit coram judice repetere, vel propter alia hujusmodi.* Cui quæsito responsum dederunt Theologi qualificatores S. Offic. his verbis: *Censuerunt ratione mutui immediate et præcise nihil esse accipiendum; si vero aliquid accipiant ratione periculi probabiliter imminentis, prout in casu, non esse inquietandos, dummodo habeatur ratio qualitatis periculi, et probabilitatis ejusdem, ac servata proportione inter periculum, et id, quod accipitur.* Quod responsum una cum aliis datis ad alia dubia proposita, confirmatum fuit a Sacr. Congreg.; et approbatum a Pontifice his verbis: *Die 12. Sept. 1645. Referente Emin. D. Card. Ginetto suprascripta quæsita una cum responsis, et solutionibus Congre-*

gationis Theologorum... Sacra Congreg. DD. Cardinalium de Propaganda Fide præfato responso, et resolutiones approbavit; et eadem Congregatione supplicante Sanctissimus Dominus noster omnibus et singulis Missionariis ... pro tempore existentibus, et exstituris sub excommunicatione latæ sententiæ Sanctitati Suæ, et Sedi Apostolicæ specialiter reservata, districte præcipiendo mandavit, quatenus præfata responso, et solutiones diligenter observent, et in praxi utantur etc. Ratio etiam est manifesta; quia quando probabiliter timetur damnum ex mutuo emersurum mutuatori, licitum est, ut vidimus, aliquid supra sortem exigere, quod sit hujus damni periculo proportionatum; ergo etiam quando est periculum sortis amittendæ. Neque tibi vim faciat textus mendosus Cap. *Naviganti* de usuris, in quo dicitur: *Naviganti, vel eunti ad nundinas certam mutuans pecuniæ quantitatem, pro eo, quod suscipit in se periculum; recepturus aliquid ultra sortem, usurarius est censendus.* Mendosus est hic textus, in quo deest particula *non*, et scribendum erat: *usurarius* non *est censendus*: quod evidenter conjicitur ex sequentibus: *Ille quoque qui dat decem solidos, ut alio tempore totidem sibi grani, vini vel olei mensuræ reddantur quæ licet plus valeant, utrum plus, vel minus tempore solutionis fuerint valituræ verosimiliter dubitandum, non debet in hoc usurarius reputari.* Quis amabo non animadvertat, illam particulam *quoque* ad ante dicta esse referendam? cum enimsit particula copulativa, debet vel duas affirmationes, vel duas negationes denotare; quia ubi non possunt anterius dicta cum dictis sequentibus copulari et connecti, non est ponenda particula *quoque*, sed particula adversativa *tamen*, aut alia consimilis: proinde si in 1. p. Can. non esset legendum *usurarius non est censendus*, in secunda parte inopportune et incongrue scriberet Pontifex: *ille quoque usurarius non debet judicari etc.* sed dicere debuisset: *ille tamen, aut ille e contra etc.* Fuit igitur male transcriptus ille Canon. Quæ responsio solidissima affertur a Barbosa, et aliis pluribus; rejecta altera satis levi.

Conditiones a mutuatore observandæ. VIII. Nonnullæ tamen sunt a mutuatore circa id conditiones observandæ. Prima, ut periculum extrinsecum sit verum, et non fictum. Secunda, ut de hoc paciscatur, antequam mutuum tradat. Tertia, ne plus exigatur, quam a prudentibus, et callentibus judicari consuevit. Quarta, ne mutuatarius cogatur ad potius aliquid pecuniæ erogandum, quam ad aliam præstandam assecurationem, puta pignoris, fidejussionis etc. Quinta, quod si petens mutuum, sit valde indigens, et sortis periculum probabilissime appareat, jam patet, quod tribuendo illi mutuum cum pensione adnexa pro eodem periculo, loco illum sublevandi, magis gravatur; et agitur contra charitatem; idcirco consultius est negare mutuum, et tribuere eidem eam eleemosynam, quam juxta vires elargiri potest ille, a quo mutuum petitur.

§. III. *De Usuræ Natura, et Divisione.*

Usuræ notio exponitur. I. Usura communiter definiri solet; Lucrum ex mutuo, ex vi mutui. Nomine lucri intelligitur quodlibet pretio æstimabile; nam juxta S. Th. 2. 2. q. 78. a. 2. *Omne id pro pecunia habetur, cujus pretium potest pecunia mensurari.* Hinc dare mutuum ad captandam amicitiam et benevolentiam mutuatarii, non est lucrum usurarium, cum hujusmodi non sint pretio æstimabilia. Ita expresse S. D. loc. cit.: *Recompensationem eorum, quæ pecunia non mensurantur, licet pro mutuo exigere: puta benevolentiam et amorem ejus, qui mutuatus fuit.* Nihilominus quædam alia quamvis pretio non æstimabilia, exigere pro mutuo, esset Sacrilegium, puta Beneficium, etiam præscindendo a proventibus: puta Sacras Reliquias etc.; exigeretur enim quid longe majus pecunia, atque cum injuria gravi earumdem Sacrarum rerum, quæ pacto temporali subderentur. Dicitur, *ex vi mutui*; si enim alio titulo vero et reali ex supradictis in §. antecedenti, non est ex vi mutui, ut patet ibidem.

II. Hinc notanda occurrit thesis ab Innoc. XI. confixa n. 42. *Usura non est, dum ultra sortem aliquid exigitur tanquam ex benevolentia, et gratitudine debitum, sed solum si exigatur tanquam ex justitia debitum.* Ut igitur usuræ crimen incurratur, sufficit, ut quidpiam pretio æstimabile, quocumque titulo exigatur, exceptis supra explicatis: aliud namque est, exigere benevolentiam, et gratitudinem in affectum, et amicitiam mutuatarii; et aliud, exigere aliquid pretio æstimabile ob amicitiam etc. Propterea Urban. III. l. 3. Decret. tit. 29. cap. *Consuluit* de usuris, ait: *Consuluit tua nos devotio, an ille in judicio animarum quasi usurarius debeat judicari, qui non alias mutuo traditurus, eo proposito mutuans pecuniam credit: ut licet omni conventione cessante plus sorte recipiat. Verum quin quid... tenendum sit, ex Evangelio Lucæ manifeste cognoscitur, in quo dicitur: Date mutuum, nihil inde sperantes, hujusmodi homo pro intentione lucri, quam habet, ... judicandus est male agere, et ad ea, quæ taliter sunt accepta, restituenda in animarum judicio efficaciter inducendus*: Et Glossa ib.: *Peccant sperantes causa mutui in spe lucri principaliter posito; secundario autem aliquid sperare; non puto malum.* At interrogabis, quando censebitur mutuator sperare principaliter, vel secundario? Respondet S. Antonin. p. 2. tit. 1. c. 7. §. 1. *Tunc minus principaliter, seu secundario lucrum intendit, cum etsi speret aliquid sibi dari ab eo qui mutuavit* (idest mutuum accepit) *ex sua liberalitate*; *non tamen illud* (lucrum) *eum movet*; *sed magis* (illum movet) *benevolentia; ita quod etiamsi non crederet sibi aliquid dari ultra sortem, adhuc tamen mutuum daret.* Monet opportune S. Th. q. 13. de malo a. 4. ad 15. *Si quis concedat alteri pecuniam suam ad alium usum, quo pecunia non consumitur, erit eadem ratio, quæ est de rebus illis, quæ ipso usu non consumuntur, quæ licite locantur, et conducuntur. Unde si quis pecuniam in sacculo signatam concedat alicui, ad hoc, quod ponat eam in pignore, et exinde pretium accipiat, non est usura: quia non est ibi contractus mutui, sed magis locatio, et conductio: et eadem est ratio, si quis concedat alteri pecuniam ad usum ostentationis.*

* In casu exposito in verbis D. Th., pecunia manet sub dominio dantis, atque adeo si periret, illi ut vero domino periret.

Notobile alterum. III. Notandum præterea, usuram committi etiam quando lucrum, quod intenditur, non profluit ex ipso mutuo immediate, sed etiam mediate tantum: puta, cum quis mutuum dat, ut immediate acquirat amicitiam et benevolentiam mutuatarii, ut deinde

Observatio habenda.

utatur hac benevolentia, ut lucrum aliquod eliciat, vel saltem ad lucrum acquirendum sibi viam paret: etiam ista est intentio usuraria, eo quod non velit benevolentiam et amicitiam propter seipsas, sed propter lucrum a mutuo dato mediate intentum, et a mutuo originative profectum; ita ut non daret, nisi speraret, se mediate hujusmodi lucrum tandem consecuturum. Idque confirmatur exemplo Simoniæ, cujus est cum usura æqualis ratio. Qui enim intendit, muneribus datis assequi Beneficium etiam dumtaxat mediate idest intendendo immediate benevolentiam dispensatoris, qua mediante sibi viam paret ad assequendum Beneficium, ab omnibus Simoniacus habetur; cur non habendus erit usurarius simili modo lucrum intendens ex mutuo?

Quando lucrum recipi queat?

IV. Quod si mutuatarius, reddendo mutuum, ex mera sua liberalitate et gratitudine, certo cognita tali, donet mutuatori quidpiam pretio æstimabile, quod absque nota offensæ donatori irrogatæ respuere non possit, peccare non videtur mutuatur donum accipiendo; ita S. Th. 2. 2. q. 78. a. 2. *Si vero accipiat aliquid hujusmodi, non quasi exigens nec quasi ex aliqua obligatione tacita, vel expressa, sed sicut gratuitum donum, non peccat: quia etiam antequam pecuniam mutuasset, licite poterat aliquid donum gratis accipere, nec pejoris conditionis efficitur per hoc, quod mutuavit.* Consulto dixi, ex mera liberalitate et gratitudine, certo cognita in mutuatario; si enim prudens suspicio oriatur, quod munus oblatum ex aliquo alio motivo proficiscatur, nempe vel ex timore, ne in posterum detur mutuum; aut quia donum dans sit modicæ facultatis in bonis, aut scandalum aliquid id scientibus gignendum prævideatur, omnino abstinendum est a recipiendo munere. Et propterea S. Raymund. cum l. 2. Sum. tit. de Usuris. §. 1. dixisset: *Non enim puto usuram committi, si gratis oblatum accipiatur*; deinde §. 3. subjungit: *Alii dicunt, quibus assentior, quod sola spes, sive intentio facit hominem usurarium: unde qui sub tali spe mutuavit pecuniam, quidquid postea etiam gratis, idest sine sua exactione oblatum ultra sortem acceperit, usura est.* Idcirco, quando mutuum datum fuit hac spe, saltem ut motivo principali, juxta Raymundum, etiamsi gratis offeratur, et non exigatur, retineri non potest. In quo concordat etiam S. Antoninus supra rel. Si autem sine hac spe mutuum datum fuerit, et deinde sponte offeratur, et certo moraliter præsumatur dari ex mera liberalitate, sine ulla suspicione alicujus involuntarii, poterit recipi, semoto semper periculo scandali. Et ita concordatur apparens contradictio hujus eximii Doct. et celeberrimi Canonistæ.

Usuræ divisiones. Lucratoria, Compensatoria, Punitoria, Realis, et Mentalis.

V. Usura primo dividitur a Juristis in Lucratoriam, Compensatoriam, et Punitoriam: prima est, qua percipitur lucrum ex mutuo vi mutui: secunda, qua compensantur damna mutuatori ex mutuo resultantia, de qua egimus in §. 2.: tertia, qua imponitur pœna mutuatario culpabiliter moroso in reddenda sorte. Nos hic agimus de prima graviter peccaminosa. Et hæc dividitur in Realem, et Mentalem: Reali, deducitur expresse lucrum supra sortem in pactum; nomine autem lucri, ut monui, intelligitur quodlibet pretio æstimabile. Mentali, datur mutuum ex principali intentione aliquid recipiendi supra sortem, quamvis expresse nullo pactio intervenerit, neque directe, neque indirecte. Dividitur, præterea in Formalem, et Virtualem, Formalis, qua ex mero mutuo accipitur lucrum, nullo alio titulo intercedente: Virtualis exercetur sub specie, et pallio alterius contractus; quæ dicitur etiam palliata. Tandem dividitur in Pactionalem, et meram Exactionalem: Pactionalis, qua pactum fit de lucro, quod tunc non accipitur: Exactionalis, qua, licet nullo præeunte pacto, neque lucro prius intento, seapse tamen lucrum postea exigitur, et accipitur.

Formalis et Virtualis.

Pactionalis, et Exactionalis.

Usura omni jure prohibita.

VI. Usuram omni jure, nempe naturali, divino, et positivo prohibitam, indubitabile est apud omnes Catholicos; quod a Theologia dogmatum inconcusse probatur contra Calvinum, Molinæum, Salmasium, Broedersenium; nedum respectu pauperum mutuum accipientium, quod etiam ab istis hæreticis concedebatur, verum etiam respectu divitum, et mercatorum, quod ab istis respective negatur; quippe quæ sit ab intrinseco, et per se mala. Quod ita expresse docet S. Th. et invicte probat 2. 2. q. 78. a. 1. *Dicendum, quod accipere usuram pro pecunia mutuata, est secundum se injustum; quia venditur id, quod non est, per quod manifeste inæqualitas constituitur, quod justitiæ contrariatur. Ad cujus evidentiam sciendum est, quod quædam res sunt, quorum usus est ipsarum rerum consumptio, sicut vinum consumimus utendo ad potum ... unde in talibus non debet seorsim computari usus a re ipsa, sed cuicumque conceditur usus, ex hoc ipso conceditur res: et propter hoc in talibus per mutuum transfertur dominium. Si quis autem vellet seorsum vendere vinum, et vellet seorsum vendere usum vini, venderet eamdem rem bis, vel venderet id, quod non est, unde manifeste per injustitiam peccaret. Et simili ratione injustitiam committit, qui mutuat vinum, aut triticum, petens sibi dari duas recompensationes; unam quidem restitutionis rei: aliam vero pretium usus, quod usura dicitur ...... Pecunia autem principaliter est inventa ad commutationes faciendas; et ita proprius, et principalis pecuniæ usus est ipsius consumptio, sive distractio, secundum quod in commutationes expenditur, et propter hoc secundum se est illicitum pro usu pecuniæ mutuatæ accipere pretium, quod dicitur usura.* Cum igitur usura sit de se mala et injusta, ut evidenter ostendit hæc Angelici ratio, est illicita nedum respectu pauperum, quæ est crudelior, sed respectu cujuscumque, cum respectu cujuscumque aut bis vendatur idem, aut vendatur, quod non est. Eademque confirmantur tum ex Scripturis, tum ex Patribus, tum ex Jure Canonico et Civili; quæ omnia videri possunt luculenter pertractata a nuperis doctisque Scriptoribus, qui libellum italice inscriptum *Dell' impiego del Donaro* sapienter impugnaverunt. Hinc. inferas, quam juste Innoc. XI. hanc thesim n. 41. confixerit: *Cum numerata pecunia pretiosior sit numeranda, et nullus sit, qui non majoris faciat pecuniam præsentem, quam futuram: potest creditor aliquid supra sortem exigere a mutuatario, et eo titulo ab usura excusari.* Eo quod falsum omnino sit, pecuniam præsentem et numeratam pretiosiorem esse futura, et numeranda, quoties futura, et numeranda sit moraliter certa, vel per pignus, vel per fidejussionem, vel per moraliter certam fidelitatem mutuatarii.

§. IV. De Usura Reali manifesta.

Casus Usuræ Realis.

I. CUM de Usura mentali satis dictum sit in §. antec., disserendum suscipimus de Usura Reali; et primo expediendi sunt casus, in quibus hoc vitium manifeste invenitur. Cum igitur usura realis manifesta contingat, quando aliquid prætio æstimabile in pactum expressum, et formale deducitur supra sortem erogandum, patens usura erit, si mutuator paciscatur, quod etiam mutuatarius sibi mutuet, si opus ipsi fuerit: ita expresse S. Th. loc. cit. a. 2. *Non licet mutuatarium obligare ad mutuum in posterum faciendum*: quia etiam hæc obligatio est pretio æstimabilis. Licet autem simul mutuanti umum, aliquid aliud mutuum recipere: idest si eodem tempore, quo Petrus mutuum petit pecuniæ a Paulo, Paulus petat a Petro mutuum vini; quia in hoc modo se gerendi nulla invenitur inæqualitas: hæc enim reciproca mutui petitio, aut cum nullo, aut cum utriusque æquali incommodo peragitur; immo revera non est contractus mutui; sed unus ex illis innominatis, qui dicitur, do, ut des. Usura vero est, obligare mutuatarium, ut in officina mutuatoris emat; ad suum molendinum veniat pro molendis frugibus; ut sua prædia colat, etiam tradito justo pretio: item *si exigat recompensationem muneris ab obsequio, vel lingua*, ait S. Th. loc. cit. ad 3. atque alia similia: puta, si imponatur mutuatario, ut solvat debita disputabilia, et incerta; ut remittat obligationem restituendi famam, vel ut desistat a petenda in judicio recompensatione famæ: ut sibi deferat honorem, obsequium etc.; ut fidejubeat pro mutuatore; ut recipiat mutuum partim in pecunia, partim in mercibus, quamvis mutuatario utilibus; ut recipiat ducenta pro credito, quod mutuator habet cum Petro, ut ipse mutuatarius deinde sibi illa ducenta procuret a Petro; ut restituat in alia materia; ut reddat in alio loco mutuatario incommodo; ut det pro pignore sortis rem fructiferam, et fructus mutuatos retineat, quin computentur pro extinctione sortis. Excipe quando Socer tradit Genero rem fructiferam in pignus pro dote filiæ, quam nondum tradidit; quia cum dos detur ut fructificet, pignus illud juste fructificat Genero loco dotis. Si autem fructus pignoris hujusmodi essent excedentes illos, quos Gener ex dote perciperet; tunc excessus ille vel esset Socero relinquendus, vel computandus in sortem dotis. Quod si Gener moriatur, fructus pignoris cedent in usum viduæ superstitis, ad onera ad se et filios alendos sustinenda; nec in sortem dotis computandi. Excipe excessum, ut dixi: ita Sotus l. 6. q. 1. a. 2. cum aliis pluribus. Ratio, cur ante dicta sint usuraria, ex eo patet, quia involvunt onus pretio æstimabile, ut consideranti facile constabit.

Casus incidens.

II. Si mutuator exigeret a mutuatario actionem, quam ex debito legis Christianæ præstare debet, esset ne usura? Varie respondent Auctores: mihi probabilius dicendum videtur, quod si omissio actionis, quæ imponitur, non afferat ex adjuncto pacto obligationem resarciendi aliquod damnum, non sit usura; puta, do mutuum cum pacto, ne adulteraris; ut recites Rosarium, ad quod ex voto teneris etc., quia non imponitur onus inducens obligationem resarciendi damnum, si actio imposita omittatur; sicut esset: do mutuum cum pacto, ut si videris prope fœnile meum ignem accendi, tu qui prope commoraris, voces vicinos, ad facilius impediendum incendium, esset usura: quia quamvis mutuatarius ad id sit alioquin obligatus ex charitate, non tamen ex justitia, ita ut si nil clamet, ad nil tenetur; quamvis graviter peccet contra charitatem; at posito pacto, tenetur clamare etiam ex justitia; ita ut si omittat, evadat ille *mutus*, qui est concussa damnificationis, et proinde restitutioni obnoxius; quæ obligatio, ut vides, pretio æstimabilis est.

* Licet tamen, ut docet P. Antoine *tr. de contract. c. 3. in resp. ad q. 11.*, mutuum dare ea lege, ut alter tibi solvat summam aliunde tibi ex justitia certo debitam, vel ut desistat a vexatione injusta; quia hoc non est lucrum, sed debitum jam ex justitia; nec imponitur ei obligatio nova, ad quam antea non teneretur: lucrum enim dicitur, cum quis acquirit id, quod alias ad se ex justitia non pertinebat. Item licet exigere pignus, vel hypothecam pro securitate mutui; nam hæc assecuratio debita est.

§. V. De Usura Palliata.

Casus Usuræ Palliatæ, seu Virtualis.

I. QUid sit Usura Palliata, jam diximus in §. 3. n. 5. Palliatur 1. usura, ait S. D. loc. cit. a. 2. ad 7. *si aliquis carius velit vendere res suas, quam sit justum pretium, ut de pecunia solvendo emptorem expectet: quia hujusmodi expectatio pretii solvendi habet rationem virtualis mutui. Unde quidquid ultra justum pretium pro hujusmodi expectatione exigitur, est quasi pretium mutui; quod pertinet ad rationem usuræ*. Et est communis: nisi accedat titulus justus ex memoratis in §. 2. aliquid accipiendi. 2 ait Angelicus ib. *Si quis emptor rem emere vilius velit, quam sit justum pretium, eo quod pecuniam anticipate solvit: quia etiam ista anticipata solutio habet mutui rationem, cujus quoddam pretium est, quod diminuitur de justo pretio rei emptæ*: et est communis, et etiam hic, excepto justo titulo etc. 3. quando quis vendit aliquam mercem summo pretio justo, eo pacto, ut eamdem statim redimat pretio justo infimo, qui contractus ab Hispanis vocatur *Mohatra*, ab Italis *Stocco*, est usura, propter onus impositum emptori, revendendi statim rem eamdem ipsi venditori pretio minori. Unde Innoc. XI. hanc thesim n. 40. damnavit: *Contractus mohatra licitus est, etiam respectu ejusdem personæ, et cum contractu retrovenditionis prævie inito cum intentionem lucri*: et est communis. 4. si Paulus apud Titium deponat ad quinquennium v. g. mille aureos, concedendo illi facultatem, ut interea illis utatur, si velit, secum paciscendo, ut ipsi Paulo contribuat duo pro singulis 100. usque ad petitionem depositi; est usura sub pallio Depositi, in quo dominium rei depositæ manet deponenti, nec transit ad depositarium, sicut reapse transit in hoc casu, cum pecunia concedatur Titio distrahenda, et consumenda, sicut conceditur in mutuo; et nihilominus lucrum duorum pro 100. percipitur: ita Navarrus l. 3. Consil. 1. e. 4. de Deposito; et aperte lex *certi* ff. de rebus creditis hunc contractum mutuo accenset.

Alii casus Usuræ Palliatæ.

II. Si Titius petat mutuum 30. aureorum a Petro, et Petrus dicat, dabo tibi 30. aureos, non ad mutuum, sed ad emendus duos boves, quos tibi locabo, ut illis utaris ad sexennium, et interea mihi correspondeas pro hac locatione duos aureos sin-

gulis annis, et completo sexennio, restitues mihi duos boves circiter ejusdem valoris; est putida usura; nam in locatione vera, rei locatæ dominium directum remanet locatori, ut si pereat, aut deterior evadat, ipsi pereat, aut deterioretur. Hic autem non ita; sed vult periculum bovum, et eorum deteriorationem locatario remanere, et interea lucrum ex locatis bobus reportare; quod patet esse injustum; ea enim de causa pro re locata annua solvitur pensio, quia locatori deterioratur usu. Quando mutuatarius tradit mutuatori pignus pro securitate sortis, non potest mutuator paeisci, ut elapso termino mutui restituendi, pignus cadat in potestatem mutuatoris; hoc enim prohibetur utroque jure, civili quidem leg. ult. Codic. de pactis pign.; Canonico vero c. *significante* 7. de pignor.: et ratio est, quia plerumque pignus pluris valet, quam mutuum datum. Aliud esset, si mutuatario in mora culpabili existente, mutuator vere, et non ficte indigeret mutuo dato, quia tunc, præmissis de jure præmittendis, posset vendi pignus justo pretio, et sibi retenta summa, aut valore mutui, reliquum esset mutuatario tradendum.

Alii casus. III. Non potest pro labore in pecunia numeranda aliquid ultra sortem recipi, quia hic labor est intrinsecus, et necessarius, ut mutuum detur; aliter sequeretur, quod pro longe minori summa in minutis monetis tradita plus possit recipi, quam pro longe majoris paucis monetis aureis contenta: sed sunt neniæ vetularum. Neque pro sola obligatione ad non repetendum mutuum ad certum tempus, potest quidquam recipi; quia etiam hæc sola obligatio, semotis aliis justis titulis, est intrinseca mutuo: unde Alex. VII. reprobavit hanc thesim n. 42. *Licitum est mutuanti aliquid supra sortem recipere, si se obliget ad non repetendam sortem usque ad certum tempus.* Si tamen mutuator hanc obligationem contraheret ad longum tempus et simul prudenter, et probabiliter timeret, attento statu negotiorum suorum, sibi eventuram necessitatem utendi re, vel summa mutuo data, et nihilominus expresse contraheret, et se obligaret ad non repetendam sortem, in quocumque eventu ad longum tempus, puta ad biennium, jam nemo non videt, hanc obligationem in his circumstantiis esse pretio æstimabilem; unde prius monito mutuatario de hoc necessitatis periculo, posset aliquid ultra sortem exigere judicio prudentum taxandum, ut se dictæ obligationi faciat obnoxium.

* Obligatio non repetendi sortem ante certum tempus, etsi longum, est intrinseca mutuo postulato, ut animadvertit P. Antoine *tr. de contract. p.* 2. *c.* 3. *q.* 8.: est enim de ratione mutui in communi, ut res mutuata repeti nequeat, nisi post certum tempus, varium pro varietate et exigentia causæ petendi mutui, cum hoc sit necessarium ad finem mutui, qui est gratis impendere subsidium utile proximo; alioqui inane esset mutuum, nec beneficium .... Igitur obligatio non repetendi sortem ante hoc tempus præfinitum, est intrinseca huic mutuo in individuo, et si terminus sit ad longum tempus, tunc trahitur ad longum tempus obligatio intrinseca mutuo, et tunc mutuum longum, seu in longum tempus, sicut mutuatio summæ magnæ est mutuum magnum. Nullus itaque potest aliquid exigere vel percipere præcise ob obligationem non repetendi sortem ad certum tempus etsi longum; sed dumtaxat qui dat mutuum valet pactum inire, quod sibi aut lucrum cessans, aut damnum emergens acciderit, teneatur qui mutuum recipit, illud compensare. Et in hoc sensu intelligenda sunt, quæ docet Auctor *n. præced.*

Casus incidens. IV. Dictorum occasione, sciscitaberis: Quid dicendum de pœna conventionali mutuatario imposita in contrahendo, solvendi tantam summam ultra sortem, in casu, quo sit in mora solvendi post constitutum tempus? Hanc pœnam licitam laudat utramque jus, Civile quidem in leg. *si pacto* Cod. de pact.; Canonicum autem Cap. *Dilectus* de arbitris: dummodo tamen sequentes interveniant conditiones: Prima, quod accesserit utriusque partis consensus: Secunda, ut pœna sit culpæ, quæ committi potest, proportionata: Tertia, quod si pars tantum sortis non restituatur, pœna minuatur proportionaliter: Quarta, quod non exigatur nisi propter moram culpabilem; nisi enim mutuatarius sine sua culpa fiat impotens, non est luenda pœna sine culpa: Quinta, ut mora sit aliquo modo notabilis, spectata conditione negotii, et consuetudinis: esset enim severitas a charitate aliena, si ob moram unius, vel paucorum dierum, et nullo interveniente mutuatori incommodo, exigeretur: Sexta, quod recta sit intentio mutuatoris, nempe incipiendi constituto tempore sortem suam: si enim immisceretur occultissima avaritiæ intentio, ut mutuatarius caderet in pœnam ad auctarium illud acquirendum, non vacaret ab usura mentali.

§. VI. *De Montibus Pietatis.*

Quid Mons Pietatis? I. MOns Pietatis significat cumulum quemdam pecuniæ, vel alterius rei mutuabilis, collectum ad subveniendum indigentibus, ne usuris avarorum, et maxime Judæorum, ubi vigent, nimium graventur. Tribus modis Montes pietatis eriguntur, nempe aut ex eleemosynis collectis, aut ex pecuniis ad censum acceptis, aut ex utrisque. Ab his Montibus datur mutuum sub determinatis conditionibus: Prima, ut mutuum solis indigentibus detur illius loci, in quo Mons est constitutus: Secunda, ut detur in tali quantitate, ut major dari nequeat: Tertia, ut detur dumtaxat ad determinatum tempus, v. g. ad annum: Quarta, ut mutuatarius det pignus saltem sufficiens pro securitate sortis, ne cumulus Montis, sortium defectu, paulatim corruat: Quinta, ut mutuatarii solvant aliquid pro expensis necessariis ad ministerium Montis: Sexta, ut si sors constituto tempore non restituatur, pignus vendatur, et retentis his, quæ pro annuo censu, et pro sorte Montis debentur, reliquum, si supersit, tradatur mutuatario.

Montium justitiam. II. His positis conditionibus, Montes isti sunt liciti, ita definiente Leone X. cum Conc. Gen. Later. 5., in quo sub excommunicatione vetatur, ne quis Montes istos impugnet. Propterea Conc. Trid. Sess. 22. de Refor. c. 9. hos Montes locis piis accenset.

Illatum notabile. III. Hinc deducendum, quod si cumulus Montis, vel legatis, vel donationibus, vel alio modo ita augeatur, ut in conscientia minui possit census a mutuatariis solvendus, id procul dubio fieri debeat, ut ab usuræ vitio immunis servetur: imo si ita augeretur, ut etiam omnis census tolli posset, totus tollendus esset, et mutuatarii indigentes omni

onere levandi forent. Ratio de se patet. Propterea vigilandum Principibus, at Episcopis est valde, ne in luxum privatorum cedant augumenta Montis, et non in levamen indigentium.

Illatum alterum. IV. Inferendum præterea, quam injuste agant Montes hujusmodi, si accipiant pecuniam ad censum, dum non habent fundos, et bona stabilia, ex quibus trahant censum solvendum dantibus ad censum seu censualistis, et cogantur exinde augere censum annuum pauperibus, ut ipsi Montes census suos solvere queant. Caveant igitur Christiani omnes a faciendis hujusmodi contractibus cum Montibus Pietatis, carentibus fundis stabilibus, nisi velint cooperari gravamini injusto pauperum, et se obnoxios constituere restitutioni censuum receptorum.

✠ Aliqui avaritiæ æstu succensi, levi accessione Monti sacro solvenda allecti, pecunias ab eodem mutuas accipiunt, ut vel negotiationi easdem applicent, vel mutuas aliis cum majore accessione tradant. Hi omnes et furti, et avaritiæ rei sunt; tenenturque illico Monti pecuniam restituere, et damnum, si quod pauperibus emersit, resarcire. Legatur P. Concina *t. 7. l. 3. diss. 3. c. 20. n. 6.*

§. VII. *De petendo Mutuum ab usurario, et de aliis modis cooperandi eidem.*

Quando liceat petere mutuum ab usurario? I. S. Th. loco sæpe cit. in a. 4. docet: *Nullo modo licet inducere aliquem ad mutuandum sub usura; licet tamen ab eo, qui paratus est hoc facere, et usuram exercere, mutuum accipere sub usuris, propter aliquod bonum: quod est subventio suæ necessitati, vel alterius.* Ex quibus verbis recte perpensis inferas ex communi, nunquam licere accedere ad usurarium ad petendum ab eo mutuum, nisi quando alium moraliter habere non possis, qui mutuet sine usura. Quando autem alium habere non potes, non debes ei offerre usuram, sed dumtaxat mutuum petere; et si ipse usuras requirat, eidem solvere licite potes, quia id non est inducere ad peccatum, sicut in primo casu, sed petere ex necessitate id, quod potest licite dare. Unde si illicite dat, et tu ob necessitatem usuras solvas, non peccas, *sed uteris peccato alterius ad bonum*, ait S. D. Quando autem alium habere possis, qui mutuet sine usura, teneris illum adire, ne usurario occasionem præbeas novi peccati perpetrandi.

Quænam necessitas excuset petere ab usurario? II. Quænam esse debeat necessitas, innocentem reddens petitionem mutui ab usurario, dum alius mutuator inveniri non potest; respondet Sylv. super locum supracitatum S. Th.: Plerique existimant, non requiri extremam, aut gravem necessitatem, sed sufficere notabilem, quæ ad decentiam status, vel personæ multum pertineat. Hæc ille sapiens. Et Henricus a S. Ignatio, severæ Theologiæ professor, l. 9. c. 34. n. 403., et 404. his repetit, sufficere, ut petens ducatur notabili utilitate, et magna utilitate. Alita esset respondendum, juxta opusc. 67., inter ea quæ S. Th. nomen præferunt, in quo dicitur; *quod mercatores peccant, tamquam occasionem peccandi præbentes, cum necessitas, quæ ponitur, ut scilicet honorabilius vivant, et majores mercationes faciant, non sit talis necessitas, quæ sufficiat ad excusandum peccatum prædictum*; quamvis autem non sit D. Th. hoc opusc.: gravi tamen gaudet auctoritate.

III. Graviter peccant proxime cooperantes usurario. Hujusmodi sunt, juxta omnes, Consulentes; eidem conferentes pecuniam fœnori dandam; judices compellentes ad solvendas usuras, vel impedientes ne restituantur; qui etiam, juxta Clement. unic. de usuris, ipso facto excommunicantur; item domini temporales non eliminantes a ditionibus suis fœneratores, nisi forte pro aliquo necessitatis casu, ad tempus illos permittant, ad majora mala evitanda. Circa Notarios, conficientes instrumenta fœneratitia, ita docet S. Antonin. p. 2. tit. 1. c. 9. §. 6. *Si scienter faciant instrumenta, vel chartas de debito usurarum, ac si esset legitimum debitum, puta, quia Notarius facit Instrumentum, quod Martinus mutuaverit Petro centum, hinc ad annum restituendos, cum sciat non mutuasse nisi 90., tunc tenetur in solidum, si ipsi (usurarii) usuram non restituant*; unde ita agendo lethaliter peccant. *Si tamen Instrumentum non fecerit, nisi in favorem receptoris mutui, puta quia illi aliter non volebat mutuare, et Petrus multum indigebat, nec poterat aliter sibi providere: tunc non tenetur Notarius* (ad restituendum) *peccaret tamen mortaliter hoc faciens; quia perjurium incurreret, faciens Instrumentum falsum, et in fraudem usurarum*; nam juraret Petrum recepisse centum, cum acceperit tantum 90.; vel quia violaret juramentum emissum, dum constituitur in officio, hujusmodi instrumenta non conficiendi. An autem peccet graviter, si nullum juramentum violet? Adhuc lethaliter peccat, quia illud instrumentum semper est medium efficax, ut cogatur a Judice Petrus solvere 100., cum acceperit dumtaxat 90.: et proinde Notarius semper cooperatur proxime usurario. Item Proxenetæ ducentes personas indigentes ad usurarios, si ad alterum ducere possint. Item Factores, seu gestores negotiorum usurarii, aliique ministri, qui aut compellunt mutuatores ad solvendas usuras, aut contractus usurarios nomine principalis ineunt. Qui omnes, in defectu principalis, ad restitutionem tenentur, juxta tradita in tr. 9. c. 5. §§. 13. 14. *Cooperantes quinam sint.*

Concurrentes remote. Alii sunt ministri usurarii, qui remote dumtaxat censentur cooperari, et mere materialiter, dummodo sincerum coram Deo animum habeant, nullum influxum præbendi. Hujusmodi sunt famuli pignora recipientes, aut custodientes, pecuniam mere numerantes, in librum rationum referentes, et scribentes. De his enim non habet motivum querelæ mutuatarius, neque est circa illorum operam invitus. Ita communior, et probabilior; pro qua citantur etiam Habert, Tournely, et Antoine, laxæ Theologiæ minime sequaces. Consulendum est autem his famulis, ut sibi alterum herum procurent, ne periculo exponantur incidendi in aliquam cooperationem proximam.

§. VII. *De Restitutione Usurarum facienda.*

Obligatio usurarii. I. Omnia jura contra fœneratores conclamant, eosque ad restitutionem usurarum obligant. De usurario mentali, jam ita vidimus definitum ab Urbano III. in §. 5. n. 2., idque a fortiori evincitur de fœneratore expresso. Neque a restituendo excusari potest ab ignorantia, qua iniit contractum usurarium, putans esse licitum, ut tenet communior, et probabilior. Si enim lucrum retinere licite posset post agnitam malitiam usuræ, id proveniret vel ex titulo contractus, vel titulo bonæ fidei ha-

bitæ: atqui non titulo contractus; qui ipso jure nullus est, qui propterea in nullo alio valet contineri; cum id, quod non est, contineri nequeat: neque titulo bonæ fidei, quæ ex se obligat ad id restituendum, in quo quis ditior factus est; ergo hoc adamussim est lucrum usurarium.

Obligatio hæredum usurarii qualis?

II. Si injustus fœnerator moriatur, antequam fœneratitiam pecuniam restituat, obligatio transit ad hæredes: eum hæc obligatio sit simul personalis et realis. At quid, si hæredes sint tres, puta Petrus, Paulus, Carolus, et in tres portiones hæreditas dividatur, tenebuntur ne singuli in solidum in defectu aliorum? Probabilior videtur opinio Cajet. t. 2. opus. tr. 8. de Usuris, quem sequuntur Bannez, Medina, Azorius, Toletus, Bonacina, Pontas, Habert, et Tournely, prædictos afferens tr. 2. de Contract. c. 2. de Usura ar. 5. Concl. 5. quibus addo Sotum, Sylvestrum, Panormitanum, citatos a Molina disp. 332., et est, quod hæredes non teneantur ad debita solvenda usurarii, nisi pro rata hæreditatis, quam singuli percipiunt, et non in solidum, aliis deficientibus. Ratio est, quia sicuti actiones, et credita defuncti dividuntur inter hæredes, dumtaxat pro rata hæreditatis, ita etiam pro rata erunt dividenda debita: ut colligitur ex leg. 2. Codic. de hæredit. action. et lag. *pacto successorum*, Codic. de pactis. Hujusce rationis vis modo, quo hæredes repræsentant defunctum, innititur. Non enim verum est, quod singuli eorum ipsum repræsentent totaliter, sed (cum sint ab invicem divisi) partialiter tantum, quem totaliter repræsentant simul sumpti, et collective: unde v. g. Petrus hæres non nisi ex parte repræsentat defunctum, si adhuc extent Paulus, et Carolus cohæredes; illum autem repræsentant totaliter, simul accepti, et ad modum unius personæ; et propterea singuli neque quoad omnia onera, neque quoad omnia credita succedunt, sicut ad hæc omnia succedunt simul sumpti. Sicut ergo, facta bonorum defuncti divisione, et deinde moriente Petro, ejus portio non accrescit Paulo, et Carolo, sed transit ad hæredes Petri cum suis juribus, et oneribus, ita ut si ea non solverit, illius hæredes teneantur; ita etiam de aliis duobus dicendum est. Consulto dixi, facta hæreditatis divisione; si enim hæredes essent v. g. filii defuncti nondum inter se divisi, sed communi penu viventes, tunc dum omnes moraliter unum sint, singuli tenerentur in solidum.

Obligatio cooperatorum.

III. Cooperatores proxime ad usuras, jam patet ex dictis, cum communi, loco supra citato, quod tenentur restituere, in defectu principalis, omnia damna ex usuris, quibus proxime cooperati fuere, profluentia, et unusquisque in solidum, si alii desint; quia in solidum, et ad modum unius causæ influxerunt in totum damnum pro illis vicibus, quibus operam dederunt; et in hypothesi quod pro omni tempore fœnorum, et singulis vicibus operam dedissent, eorum obligatio ad omnem fœneratitiam pecuniam se extenderet.

§. IX. *De Pœnis Usurariorum.*

Quis dicatur notorius Fœnerator?

I. Duplex est fœneratorum genus: alii sunt Notorii, alii Occulti. Notorii, aut sunt tales notorietate facti, quia usuras palam exercent sive expressas, sive palliatas, plerisque tamen compertas, ut docent Sylvester, Navarrus et alii; aut sunt tales notorietate juris, quia per judicia sententiam fuerunt tales declarati, et condemnati; immo etiam qui fuerint a judice de tali crimine convicti, ut tenet probabilior, et communior: immo insuper probabilius, si ipse fœnerator extrajudicialiter se talem fuisse frequenter publicet, idest coram multis confiteatur, quæ confessio in notitiam plurimorum venerit.

Usurariorum notoriorum pœnæ.

II. Pœnæ notorii fœneratoris sunt: Prima, infamia: Secunda, quod inhabilis reddatur ad Sacros Ordines: Tertia, si sit Clericus, est suspendendus ab Ordine, et Beneficio: Quarta, ut non admittatur ad Communionem Altaris: Quinta, ut ejus oblationes in Ecclesia non recipiantur; possunt tamen recipi decimæ, et eleemosynæ ipsius, dummodo ex ipsis non reddatur impotens ad restituendas usuras; et in dubio erunt rejiciendæ: Sexta, si in eo crimine obierit, careat Ecclesiastica sepultura, et qui eum sepelierit, sit ipso facto suspensus, donec arbitrio Episcopi satisfecerit: immo sepelientes excommunicantur ipso facto, nempe tam Parochus, quam Clerici comitantes, et id scientes: quod si in testamento præceperit restitutionem usurarum, non debet cadaver in locum sacrum transferri, nisi post redditas usuras: Septima, ne admittatur ad Confessionem, neque aliquis ejus testamento intersit, nisi aut restituat, aut sufficientem cautionem de restituendo præstet: Octava ut testamentum ejus irritum sit, nec, non codicilli, et donationes mortis causa; a qua pœna immunis evadit, si debitam cautionem dederit: Nona, ut domus ei non locetur, vel permittatur habere conductam: Decima, ut si ipse mutuum recipiat sub usura, non possit repetere usuras, nisi ipse prius restituerit acceptas. Quæ omnia, et singula ex variis juribus videri possunt apud Auctores, præcipue apud doctiss. Molinam.

Regulæ pro Confessariis.

III. Ex his inferas, quid agendum sit Confessario, qui incidit in usurarium notorium extra mortis articulum: non debet iste absolutionem impertiri, nisi constet de emendatione, habito experimenti intervallo; et nisi satisfecerit damnis illatis, saltem pro ea parte, qua potest: et si omnia redintegrare nequeat, cautionem exigat juramento firmatam. Si vero usurarius sit occultus, nihilominus, ait Auctor opusc, 78. de usuris c. 16. quod circumfertur sub nomine S. Th., *compellendus est ad restitutionem: et beneficium absolutionis ei denegetur, nisi restitutionem faciat plenam, quantum poterit, aut dilationem petierit ab his, quibus tenetur restituere.* Item Confessarius usurarium constringere debet ad rescindendos contractus fœneratorios nondum consummatos, antequam eum absolvat, nisi alia argumenta propositi firmi dederit ut illi credendum esse judicetur: si tamen in Confessione anteriori non impleverit, quod spoponderat, est ei differenda absolutio, quousque impleat quod potest.

* Animadvertit Petrus Colet *tom. 2. tr. de contract. p. 2. c. 3. a. 6. p. 399. E. V.* 1755., debere etiam Confessarium publico usurario pro modo culpæ publicam pœnitentiam injungere, ut scandalum reparetur.

S. P. Bened. XIV. die 1. Nov. 1745. Epist. Encycl. incipientem *Vix pervenit ad aures* ad Episcopos Italiæ direxit, *de usuris, aliisque injustis quæstibus*. Et in primis quidem refert nonnullas sententias circa doctrinam de usuris in duabus Con-

gregat. coram se hoc fine habitis approbatas unanimi consensu plurium Card., qui sacræ Theologiæ scientia, et Canonicæ disciplinæ studio ac peritia plurimum commendanbatur, pluriumque etiam Regularium in utraque facultate præstantium, quos ad easdem Congregat. scivit. Hæc, inquit, *unanimi consensu probaverunt.*

I. „ Peccati genus illud, quod Usura vocatur, quodque in contractu mutui propriam suam sedem, et locum habet, in eo est repositum, quod quis ex ipsomet mutuo, quod suapte natura tantumdem dumtaxat reddi postulat, quantum receptum est, plus sibi reddi velit, quam est receptum; ideoque ultra sortem, lucrum aliquod, ipsius ratione mutui, sibi deberi contendit. Omne propterea hujusmodi lucrum, quod sortem superet, illicitum, et usurarium est.

II. „ Neque vero ad istam labem purgandam ullum accersiri subsidium poterit, vel ex eo, quod illud lucrum non excedens, et nimium, sed moderatum, non magnum, sed exiguum sit; vel ex eo, quod is, a quo id lucrum solius causa mutui deposcitur, non pauper, sed dives existat: nec datam sibi mutuo summam relicturus otiosam, sed ad fortunas amplificandas, vel novis coemendis prædiis, vel quæstuosis agitandis negotiis utilissime sit impensurus. Contra mutui siquidem legem, quæ necessario in dati, atque redditi æqualitate versatur, agere ille convincitur, quisquis eadem æqualitate semel posita, plus aliquid a quolibet, vi mutui ipsius, cui per æquale jam satis est factum, exigere adhuc non veretur; proinde si acceperit, restituendo erit obnoxius ex ejus obligatione justitiæ, quam commutativam appellant, et cujus est in humanis contractibus æqualitatem cujusque propriam, et sancte servare, et non servatam exacte reparare.

III. „ Per hæc autem nequaquam negatur, posse quandoque una cum mutui contractu quosdam alios, ut ajunt, titulos, eosque ipsimet universim naturæ mutui minime innatos et intrinsecos forte concurrere, ex quibus justa omnino, legitimaque causa consurgat quiddam amplius supra sortem ex mutuo debitam rite exigendi. Neque item negatur posse multoties pecuniam ab unoquoque suam, per alios diversæ prorsus naturæ a mutui natura contractus, recte collocari, et impendi, sive ad proventus sibi annuos conquirendos, sive etiam ad licitam mercaturam, et negotiationem exercendam, honestaque inde lucra percipienda.

IV. „ Quemadmodum vero in tot ejusmodi diversis contractuum generibus, si sua cujusque non servatur æqualitas, quidquid plus justo recipitur, si minus ad usuram, (eo quod omne mutuum tam apertum, quam palliatum absit) at certe ad aliam veram injustitiam, restituendi onus pariter afferentem, spectare compertum est; ita si rite omnia peragantur, et ad justitiæ libram exigantur, dubitandum non est, quin multiplex in iisdem contractibus licitus modus, et ratio suppetat humana commercia, et fructuosam ipsam negotiationem ad publicum commodum conservandi, ac frequentandi: absit enim a Christianorum animis, ut per usuras, aut similes alienas injurias florere posse lucrosa commercia existiment; cum contra ex ipso oraculo Divino discamus, quod justitia *elevat gentem, miseros autem facit populos peccatum. Prov.* 14.34.

V. „ Sed illud diligenter animadvertendum est, falso sibi quempiam, et nonnisi temere persuasurum, reperiri semper, ac præsto ubique esse, vel una cum mutuo titulos alios legitimos, vel secluso etiam mutuo, contractus alios justos, quorum vel titulorum, vel contractuum præsidio, quotiescumque pecunia, frumentum, aliudve id generis alteri cuicumque creditur, totics semper liceat auctarium moderatum ultra sortem integram, salvamque recipere. Ita si quis senserit, non modo Divinis documentis, et Catholicæ Ecclesiæ de usura judicio, sed ipsi etiam humano communi sensui, ac naturali rationi proculdubio adversabitur. Neminem enim id saltem latere potest, quod multis in casibus tenetur homo simplici, ac nudo mutuo alteri succurrere, ipso præsertim Christo Domino docenta: *Volenti mutuari a te, ne avertaris, Matth.* 5. 42. et quod similiter multis in circumstantiis, præter unum mutuum, alteri nulli vero justoque contractui locus esse possit. Quisquis igitur suæ conscientiæ consultum velit, inquirat prius diligenter oporteat, verene cum mutuo contractus occurrant, quorum beneficio, quod quærit lucrum, omni labe expers et immune reddatur. “

Deinde Summus Pontifex approbat et confirmat quæcumque in sententiis expositis continentur; cum Scriptores plane omnes, *inquit*, Theologiæ, et Canonum Professores, plura Sacrarum Litterarum testimonia, Pontificum Decessorum Nostrorum Decreta, Conciliorum et Patrum auctoritas ad easdem sententias comprobandas pene conspirare videantur. Quare has litteras encyclicas dedit universis Italiæ Archiepiscopis, Episcopis, et Ordinariis, ut hæc omnibus innotesceret, nihilque omnino a recensitis sententiis alienum proferatur sive in Synodis celebrandis, sive in populis instituendis. Eosdemque Ordinarios admonet etiam vehementer, omnem sollicitudinem impendere, ne quis in suis Diœcesibus audeat litteris aut sermonibus contrarium docere. Si quis autem parere detrectaverit, illum obnoxium et subjectum declarat pœnis per sacros Canones in eos propositis, qui mandata Apostolica contempserint, atque violaverint.

Declarat insuper, se nihil in præsentia statuere de contractu, qui has novas controversias excitavit, nihil etiam decernere modo de aliis contractibus, pro quibus Theologi, et Canonum Interpretes in diversas abeunt sententias. Eorumdem tamen Ordinariorum pietatis studium ac religionem inflammandam existimat, ut hæc, quæ illico subjicit, executioni demandent.

1. Ut gravissimis verbis populis suis ostendant, usuræ labem ac vitium a divinis litteris vehementer improbari; illud quidem varias formas atque speciem induere, ut Fideles Christi Sanguine restitutos in libertatem et gratiam, rursus in extremam ruinam præcipites impellat; quocirca si pecuniam suam collocare velint, diligenter caveant, ne cupiditate omnium malorum fonte rapiantur, sed potius ab illis, qui doctrinæ ac virtutis gloria super cæteros efferuntur, consilium exposcant.

2. Ut qui viribus suis ac sapientiæ ita confidunt, ut responsum ferre de iis quæstionibus non dubitent (quæ tamen haud exiguam Sacræ Theologiæ, et Canonum scientiam requirunt), ab extremis, quæ semper vitiosa sunt, longe se abstineant: aut ne suis privatis opinionibus nimium adhæreant, sed priusquam responsum reddant, plures Scriptores examinent, qui magis inter cæteros prædicantur; dein-

de eas partes suscipiant, quas tum ratione, tum auctoritate plane confirmatas intelligent; et ut, si disputatio insurgat, dum contractus aliquis in examen adducitur, multæ omnino contumeliæ in eos consignentur, qui contrariam sententiam sequuntur; neque illam gravibus censuris notandam asserant, si præsertim ratione, et præstantium virorum testimoniis minime careat.

3. Ut qui ab omni usuræ labe se immunes, et integros præstare volunt, suamque pecuniam ita alteri dare, ut fructum legitimum solummodo percipiant, admoneantur; ut contractum instituendum ante declarent, et conditiones inferendas explicent, et quem fructum ex eadem pecunia postulent; cum hæc magnopere conferant non modo ad animi sollicitudines, et scrupulos evitandos, sed ad ipsum contractum in foro externo comprobandum.

4. Demum eos hortatur, ne aditum relinquant ineptis illorum sermonibus, qui dictitant, de usuris hoc tempore sermonem institui, quæ solo nomine continentur, cum ex pecunia, quæ qualibet ratione alteri conceditur, fructus ut plurimum comparetur. Etenim quam falsum id sit, et a veritate alienum, plene deprehenditur, si perpendatur, naturam unius contractus diversam prorsus esse et sejunctam a natura alterius; et ea pariter discrepare magnopere inter se, quæ a diversis inter se contractibus consequuntur. Revera discrimen apertissimum intercedit fructum inter, qui jure licito ex pecunia desumitur; ideoque potest in utroque foro retineri; ac fructum, qui ex pecunia illicite conciliatur, ideoque fori utriusque judicio restituendus decernitur. Constat igitur, haud inanem de usuris quæstionem hoc tempore proponi ob eam causam, quod ut plurimum ex pecunia, quæ alteri tribuitur, fructus aliquis excipiatur. Extat hæc Epist. *T. 1. Bull. n.* 147.

* Idem S. P. Bened, XIV. in suo eximio, cedroque digno Opere *de Synod. Diœc. t. 2. l.* 10. *c.* 4. *pag.* 16. *Edit. Fer.* 1760., ea innuens, quæ *de usuris et contractib. ab Episc. in Synodis decerni possunt*, plura de usuris, et mutuo scitu necessaria exponit, atque declarat.

Plura etiam circa eamdem materiam volumina edidit latine, et italice exarata P. F. Daniel Concina O. P., ac insuper relatam Epistolam Encyclicam Bened. XIV. præclaro commentario illustravit.

CAPUT VI.

De Contractu Societatis.

§. I. *De Natura, et Obligationibus Societatis.*

Notio Societatis. I. Societas est Conventio plurium, saltem duorum, de conferendo aliquid pretio æstimabile in commune lucrum et damnum pro rata. Hæc definitio ex se patet. Moneo, consultissimum esse, ut conditiones Societatis scribantur, et a sociis subscribantur, ad omnes præcavendas ex oblivione discordias.

Conditiones Societatis. II. Conditiones societatis sunt sex. Prima, ut res collata in societatem, vere conferatur ad negotiationem: si enim petens v. g. pecuniam, cognoscatur petere, ut suis necessitatibus occurrat, et dumtaxat obtendat titulum merum societatis, erit fictitia societas, et verum fœnus palliatum: Secunda, quod socii conferant revera quid utile negotiationi, pecuniam, merces, labores, industriam etc.: Tertia, ut lucrum dividatur pro æqua rata, proportionabiliter ad id quod confertur, judicio peritorum: Quarta, ut impensæ, damna, et pericula sint communia eadem proportione: Quinta, ut si res collata perierit, illi pereat, qui illam contulit, utpote vero domino, dummodo non pereat ex culpæ lata, aut levi sociorum: tunc enim tenetur socius culpæ reus satisfacere, nisi forte lex aliqua municipalis obliget reum dumtaxat pro culpa lata, et non pro levi tantum: Sexta, ut societas ineatur usque ad tempus determinatum, ante quod nemini sociorum liceat recedere.

Monitum Cajetani. III. Circa tertiam, et quartam conditionem audiendus est Em. Cajet. in 2. 2. q. 78. a. 2. ad 5. hæc proferens. Ad tertium observandum tanquam canonem ad justitiam semper servandam in hujusmodi, scilicet, quod a principio æstimentur singulæ sociorum portiones, et his fiat quasi una summa pecuniæ communis illis proportionabiliter, idest secundum suas ratas; et deinceps tam in lucro, quam in damno in divisione totius remanentis servetur divisio, ac si talem pecuniæ summam posuisset proportionabiliter: v. g. sunt tres socii, unus ponit mille ducatos, alter ponit operas æstimatas mille, alter ponit industriam æstimatam 500, Stabilienda est societas, ac si hi tres posuissent duo mille et 500. ducatos: ita tamen, ut tertius semper pro medietate stet; et sic lucrum dividendum est, ut si fuerint quinque; tertius habeat unum, uterque autem aliorum duo; et tandem quidquid superest, eodem modo dividendum est; ita ut si supersint duo mille et 500., mille dentur uni, et mille alteri, et 500. tertio: alioquin iste damnificaretur in perdita industria, et ille in opera, et qui apposuit pecuniam lucraretur; et simile est in societatibus animalium. Hæc sapiens ille.

* Quæres, an, si finita societate nullum sit lucrum, tantumque remaneat pecunia ab uno sociorum collata, ea dividi debeat ipsum inter, et alium, qui operas pecuniæ æquivalentes contulit?

Resp. Difficultatem hanc proponit Petrus Colet *tr. de contract. p. 2. c. 4. de contract. societatis*; et negative respondet ob plures rationes. 1. quia tantum perdit qui negotiationi vulgo proficuæ subjecit pecuniam suam, eamque sterilem recipit, quam qui nihil ex industria sua percepit emolumenti. 2. quia qui pecuniam confert in societatem, majori semper obnoxius est periculo, quam qui solam confert industriam; prior enim duplici semper subjacet periculo, amittendi nempe pecuniam et lucrum; posterior vero nonnisi lucri amittendi periculo obnoxius est. 3. quia, ut docet D. Th. 2. 2. *q.* 72. *a.* 2. *ad* 5. *qui committit pecuniam suam vel mercatori, vel artifici per modum societatis cujusdam, non transfert dominium pecuniæ suæ in illum; sed remanet ejus; ita quod cum periculo ipsius mercator de ea negotiatur, vel artifex operatur.* Ergo si pecunia pereat, perire illi debet qui pecuniam contulit, et si supersit, eidem reddenda est, ut qui sentit onus, sentiat et commodum.

Sicubi tamen, *subdit præcit. Theologus*, vigeret consuetudo, aut inter partes convenisset, ut capitale una cum lucro, vel sine lucro divideretur inter socios, iis etiam in divisione comprehensis qui solam operam contulissent, illa divisio sortis licita

esset. Atque hoc sæpissime usuvenit in societate de animalibus inita, qua finita, dividuntur plerumque animalia, quæ societatis capitale constituebant.

§. II. *De Contractu trium Contractuum.*

Exponitur casus trium contractuum.

I. Contractus iste hoc modo celebratur: Petrus, confert Paulo mille aureos ad negotiationem, et Paulus impendit suum laborem, suamque industriam: et perpensis omnibus circumstantiis judicio peritorum, conveniunt de dividendo lucro in partes æquales; puta si fuerint 100., ut dividantur 50. aurei pro singulis. Huic contractui, qui est societatis, additur alter; videlicet quod Paulus assecuret dictum capitale Petro; pro qua assecuratione, computatis computandis, Petrus cedit Paulo dimidium lucri sperati, nempe 25. aureos. Huic contractui, qui est assecurationis, superadditur tertius, qui est venditionis lucri incerti majoris pro certo minori; et propterea Petrus cedit Paulo aureos 15., ut Paulus det Petro certe et secure, quovis casu interveniente prospero, vel adverso, 10. aureos singulis annis; unde Paulus remaneat cum lucro 90. incertorum; et Petrus cum lucro certo 10. aureorum, et assecuratione capitalis. An hic contractus sit licitus, sive celebrentur tres isti contractus simul, sive successive, et successu temporis cum socio?

Resolvitur et probatur auctoritate S. Sedis.

II. Hic contractus cum socio, aut sociis initus sive simul, sive successive, est illicitus et usura palliata sub pallio dictorum contractuum. Ita definivit Six. V. in Bulla *Detestabilis* anni 1586., qui requisitus a Navarro, ut hanc quæstionem, quam cum Dominico Soto exagitabat, dirimeret: *optabat enim Navarrus*, verba sunt doctiss. Azorii p. 3. l. 19. c. 3. *ut Pontifex declararet, pactum tale in societate licitum esse; at contrarium Pontifex declaravit, et definivit*: en verba Bullæ. *Damnamus et reprobamus omnes quoscumque contractus, et conventiones, et pactiones postbac ineundos, sive ineundas, per quos, seu per quas cavebitur personis pecuniam, animalia, aut quaslibet alias res Societatis nomine tradentibus, ut etiam si fortuito casu quamlibet jacturam, damnum, aut amissionem sequi contingat, sors ipsa, seu capitale semper salvum sit, et integrum a socio recipiente restituatur: sive ut de certa quantitate, vel summa in singulos annos aut menses, durante societate respondeatur: statuimusque hujusmodi contractus, conventiones, pactiones usurarias, et illicitas posthac censeri debere, atque in posterum non licere iis, qui pecunias vel animalia, aut alias res in societatem tradent, de certo lucro, ut refertur, percipiendo inter se pacisci, et concordare: neque etiam sive ad certum, sive ad incertum convenerint, socios, qui ea recipient. ad sortem, seu capitale salvum et integrum, ibi illud casu fortuito perierit, vel amissum erit, reddendum, quovis pacto, aut promissione se obligare: ac ne de cætero ineantur sub hujusmodi pactis, et conditionibus, quæ usurariam pravitatem sapiunt, districte interdicimus, et prohibemus.* Quid ad hæc responderi potest? numquid illud, quod ab aliquibus dicitur, nempe reprobasse Pontificem societatem, cui ex vi solius societatis alia pacta accedunt; non autem quando accedunt, per modum duorum novorum contractuum? At id est ludere; quandoquidem reprobavit, quod asserebatur a Navarro; ab isto autem asserebatur societas adjuncta illis pactis, cum novis contractibus, ut videri potest in suo Commentario de usuris addito Manuali, ubi de hoc diffuse disserit, nec non in Manuali c. 17. n. 253. Neque melior est responsio aliorum dicentium, Sixtum reprobasse pro foro exteriori, et non pro foro conscientiæ: sufficit enim legere tenorem verborum Bullæ relatorum, atque in primis, quæ præcedunt relata, dicens, quod hic contrahendi modus fit *Christianæ charitati* repugnans, et ideo, *ut gregem Domini ab omni offensione, et vitæ æternæ discrimine tutum dirigere nitatur* etc. Et hæc non significant obligationem in conscientia?

Probatur auctoritatibus S. Thomæ.

III. Idem docet S. Th. 2. 2. q. 78. a. 2. ad 5. *Ille, qui committit pecuniam suam vel mercatori, vel artifici per modum societatis cujusdam, non transfert dominium pecuniæ in illum, sed remanet ejus, ita ut cum periculo ipsius, mercator de ea negotietur, vel artifex operetur. Et ideo sic licite potest partem lucri inde provenientis expetere, tamquam de re sua.* Quæ verba protulit S. D., ut solveret objectum sibi factum de mutuo, ex quo nil recipi potest: *quod ille, qui mutuat pecuniam, transfert dominium pecuniæ in eum, cui mutuat; unde ille, cui pecunia mutuatur*, (nota bene) *sub suo periculo tenet eam, et tenetur eam restituere integre: unde non debet amplius exigere ille, qui mutuavit.* En igitur quomodo S. D. totam rationem, cur in mutuo nil recipi debet supra sortem, bene vero in societate, in eo constituit, quod in societate periculum sortis remanet ponenti illam, non vero in mutuo; in quo illius periculum remanet mutuatario. Igitur quoties in societate accedat assecuratio sortis, statim cessabit justus titulus aliquid recipiendi supra sortem.

Probatur aliorum Sanctorum Doctorum auctoritate.

IV. Probatur auctoritate S. Bonav. t. 2. Opusc. c. 2. opusc., quod inscribitur Opusculum animæ: *Item usura est, cum quis aliquid commune habet cum aliquo*, (en societas) *quidquid sit illud, et periculum, et damnum non est commune*: atqui assecurata sorte, damnum non est commune, ut patet; igitur etc. Docet idem S. Anton. p. 2. tit. 1. c. 7. §. 37. *Quaritur, an dans pecuniam mercatori ad mercandum... cum pacto, vel etiam sine pacto, sed cum hac intentione principali, quod Capitale sit salvum et partem lucri habeat, numquid talis est usurarius?* Respondet: *In aliis contractibus valet pactum appositum, præter naturam contractus, ut damnum spectet ad suscipientem, ut in commodato, et similibus. Contrarium tamen dicendum in societate, cum sit contra ejus naturam... unde sequitur, quod tale pactum non sit præter, seu contra naturam contractus societatis; unde non valet.* Similiter S. Bernardin. Senen. p. 2. ser. 39. a. 1. c. 1. *Primus casus est, si quis mercatori navigaturo per mare tradat centum ducatos sic, quod si navis cum capitali periclitet, non teneatur sibi reddere capitale; si tamen in mercando amiserit, semper sibi totum capitale reddat, et si lucratus fuerit habeat partem lucri; hæc est usura.* Si igitur S. D. inter usuras rejicit pactum assecurationis sortis non pro omni casu etiam fortuito, sed pro solo mercaturæ tempore; quanto magis eam condemnasset, si pro omni casu assecuratio cum lucro expectaretur? homo ipse S. reputat usuram, percipere lucrum cum tali assecuratione, etiam in casu, quo mercator lucretur; quanto magis eam reprobasset, si lucrum reciperetur, etiam mercatore non lucrante? Similiter censuit S. Carolus Borromæus cum suo Concil. 1. Mediol. anni 1565. c. de usuris:

Nec in societate, qua alter pecuniam, alter operas confert, lucri distributio constituitur, nisi per quotas, nec ultra eas certa pecuniarum summa, vel quid aliud persolventi summam persolvatur: neque fiat pactio ut sors salva sit, fructus vero communiter dividantur. In societate animalium, quæ inæstimata alicui dantur ad custodiam, sive ut operas præstet, omnes casus etiam fortuiti semper sint periculo ejus, qui dederit; nisi id alterius socii dolo, vel magna negligentia accidisse constiterit; nec fiat pactum, ut sors sit semper salva, etiam ex primis fœtibus. Si autem animalia dentur æstimata, ita ut sors danti salva sit, nihil omnino percipi potest. Quid luculentius, et magis decretorium desiderari potest contra assecurationem sortis cum portione qualibet lucri? Demum, aliis auctoritatibus prætermissis, audiatur Universitas Parisiensis cæterarum mater, et quamplurimis Doctoribus auctoritate æquivalens. Hæc anno 1664. thesim, quæ docebat: *Si contractui Societatis adjungatur contractus assecurationis capitalis, ac venditionis lucri incerti pro certo, virtute trium horum contractuum, licitum est exigere lucrum certum cum assecuratione capitalis*; contra istam thesim his notis animadvertit: *Falsa est, scandalosa, inducens ad usuras committendas, variasque aperit artes eas palliandi, justitiam et charitatem violandi, et a Sacra Facultate jam damnata.* Nil clarius.

Probatur ratione.

V. Prima ratio a laudatis auctoritatibus indicata illa est, quod præfatis contrahendi modis destruitur contractus societatis, et resolvitur in merum lucrum fœneratitium. Nam societas ex natura sua est communio proportionalis quoad lucra, et incommoda; atqui dictus contrahendi modus omnino tollit hanc communionem; etenim v. g. Petro conferenti capitale mille, et assecurato de suo capitali per cessionem portionis lucri, et deinde vendenti lucrum incertum majus pro certo minori, resultant 5. pro 100., idest 50. annuatim certa et secura, etiamsi totum absque ulla culpa sociorum pereat: in hoc casu ubi societas? Qualis potest esse societas, ubi unus sociorum, nedum nullum patitur incommodum, sed reportat lucrum certum; dum alter socius nedum nullum habet lucrum, sed fit obnoxius toti damno?

Responsio dissolvitur.

VI. Ajunt, quod quemvis ex vi societatis deberet socius sentire partem incommodi, eximitur ex vi duorum contractuum accedentium. Verum ad quid societatem inire? si astruatur, statim destruenda, et inducantur duo alii contractus, qui eumdem effectum habent, quem habet usura ab omnibus Catholicis reprobata? Quis in hujusmodi ludo contractuum non animadvertat patentem Societatis abusum, ut obtineatur lucrum fœneratitium? Concedo, quod totum incommodum in alterum socium devolvatur ex vi duorum contractuum superadditorum; et propterea dico, quod illicite eos superaddis primo contractui, quo dumtaxat uteris, ut pares tibi lucrum fœneratitium. Cur contractibus superadditis destruis contractum illum, qui basis esse debet lucri a te reportandi? Si igitur contractus ille jam evanuit, quo titulo juste lucraberis ex inita societate? lucraberis ex contractu, qui amplius non extat.

Explicatur magis ratio posita.

VII. Explicatur magis: in tantum ex mero mutuo nil lucrari licitum est, quia pecunia de se est infœcunda et sterilis, nec redditur fructifera, nisi ex adjuncta industria, et opera negotiatoris; proinde ut ei, qui illam sua industria non negotiatur, justus titulus lucrandi aliquid accedat ex ipsa, non alius esse potest, ut audivimus ex S. Th., nisi periculum illam amittendi, cui se exponit, quod periculum est pretio æstimabile: atqui, assecurato capitali, submovetur omne periculum; igitur cessat ipsi conferenti omnis titulus justi lucri: cum enim ipse industria sua non sit illam negotiaturus, iniquum est, ut ipse lucrum reportet ex industria aliena: ut ergo ex eadem lucrum juste reportet, ipse nil aliud conferre potest, nisi periculum pecuniæ suæ, ut conferat aliquid pretio æstimabile: atqui, assecurata pecunia sibi infallibiliter restituenda, nil pretio æstimabile confert: igitur injuste lucratur. Neque dicas, ipsum conferre pecuniam; nam pecunia modo data nil pluris valet, pecunia æquivalente post annum recipienda; ut igitur pluris valeat, debet illam conferens ex parte sua conferre periculum amissionis; quod nisi conferat, injuste ex eadem lucratur.

Resolvitur objectio.

VIII. Objicies: si tres dicti contractus celebrentur cum tribus distinctis personis non sociis, sunt liciti; ergo etiam cum sociis celebrati: nam utrobique servatur æqualitas inter datum, et acceptum. Etenim et assecuratio capitalis, et venditio lucri incerti pro certo compensentur cessione proportionata fructuum ex societate speratorum, sicut fit, si celebretur cum non sociis. Respondetur concedendo, quod dicti contractus celebrati cum non socio sint liciti, quia revera servatur æqualitas; quæ nullo modo servatur, si celebrentur cum socio. Quænam enim æqualitas verificari unquam poterit, si alter contrahentium totum damnum subeat, nedum operarum ut industriæ perditarum, verum etiam novo oneri obnoxius fiat, reponendi integrum capitale; et alter nullum damnum subeat, et insuper etiam lucrum reportet, et quod horribilius est, quod reportet lucrum, et nullum subeat damnum titulo fundato in contractu, qui non extat, sed est destructus a pactionibus adjectis? Propterea manifeste apparet injuria socio illata, qui est socius solius nominis, et revera mutuatarius, usura injusta sub specioso pallio occultate gravatus. Non ita, dum contractus illi celebrantur cum tribus non sociis; quandoquidem nemini illorum irrogatur injuria, dum reapse servatur æqualitas inter datum, et acceptum: et quamvis tandem contrahens cum illis reportet certum lucrum absque ullo periculo, id est fructus sollertiæ suæ, nemini injuriosæ: neque enim ex tali lucro ullus gravatur.

Quæsitum incidens.

IX. Interrogabis, an conferens capitale, et eo relicto periculis exposito, possit saltem pacisci de lucro determinato, et certo minori, pro incerto majori; si tamen capitale inculpate pereat, nihil recipere debeat? Salvo meliori judicio, putarem nil injustum inveniri in hoc contractu: est enim veluti quædam sponsio, cui uterque contrahens se committit, vel longe plus incerte lucrandi ex una parte; vel si lucretur longe minus, tribuendi plus, quam teneretur, ex altera. Unde perpensis circumstantiis periculorum, difficultatum, itinerum etc., et summa, qua certo obligatur, et facta judicio prudentum æqualitate, nil video justitiæ adversari.

* S. P. Bened. XIV. *de Synod. Diœc. l.* 10. c. 7. relatis duabus inter se oppositis Theologorum opinionibus circa contractum trium contractuum, atque

ob oculos positis argumentis, queis unaquæque illarum nititur, sic tandem concludit *num.* 6. Hæc sunt præcipua rationum momenta, quæ in utramque partem adducuntur, neque Apostolica Sedes priori opinioni (quæ videlicet dictum trinum contractum ab omni usuræ reatu absolvit) etsi minus congruere videatur Sixtinæ Constit., ullam hactenus censuram inussit, a qua proinde etiam infligenda debet Episcopus abstinere : ad usum vero quod attinet, tuto poterit contractum trinum, quem etiam ejusdem patroni periculosum fatentur, pro viribus impedire, atque ab eo ineundo suos subditos dehortari, quod a plerisque Episcopis in suis Diœces. Synodis sapientissime factum referunt Genettus *t.* 1. *tr.* 4. *c.* 14. et Natalis Alex. *ep.* 94. *in Appendici ad t.* 1. *suæ Theol. Moral.*

CAPUT VII.

De Contractu Cambii.

§. I. *De Natura, Divisione, et Justitia Cambii.*

Cambii notio. I. CAmbium est contractus, in quo pecunia pro pecunia commutatur, cum lucro moderato Campsoris. Campsor dicitur, qui dat pecuniam petitam; qui vero petitam recipit, Campsarius nuncupatur. *Cambii divisio in Reale et Siccum.* Cambium duplex est, nempe Reale, seu verum; et Siccum, seu fictum. Reale, seu verum, est vera et realis permutatio pecuniæ cum pecunia, æqualitate servata inter datum, et acceptum; puta monetarum cum argenteis, et intra; præsentium cum absentibus; unde justus adest titulus lucri moderati, et taxati aut a lege aut a consuetudine approbata, aut a peritorum judicio. Siccum, seu fictum est, quando datur quidem pecunia pro pecunia, sed absque ulla rei alteratione, loci, aut circumstantiarum; eapropter deest justus titulus moderati illius lucri; et idcirco dicitur Siccum, quippe quod careat humore fructum afferendi; et in re est merum mutuum usurarium sub pallio cambii, reprobatum a *Reprobatur Siccum.* S. Pio V. in Bulla edita Kal. Febr. anno 1571. *Damnamus ea omnia cambia, quæ sicca nominantur, et ita confinguntur, ut contrahentes ad certas nundinas, seu ad alia loca cambia celebrare simulent, ad quæ loca ii, qui pecuniam recipiunt, litteras quidem suas cambii tradant, sed non mittuntur; vel ita mittuntur, ut transacto tempore unde processerant, inanes referantur: aut etiam nullis hujusmodi litteris traditis, pecunia ibi denique cum interesse reipitur, ubi contractus fuerat celebratus. Nam inter dantes, et recipientes usque a principio ita convenerat, vel certe talis intentio erat: neque quisquam est, qui in nundinis, out locis supradictis, hujusmodi litteris receptis, solutionem faciat. Cui malo simile etiam illud est, eum pecuniæ, sive depositi, sive alio nomine ficti cambii traduntur, ut postea in eodem loco, vel alibi cum lucro restituantur. Sed et in ipsis cambiis, quæ realia appellentur, interdum (ut ad nos perfertur) emptores præstitum solutionis terminum, lucro ex tacita, vel expressa conditione recepto, seu etiam tantummodo promisso, differunt. Quæ omnia nos usuraria esse declaramus, et ne fiant, districtius prohibemus.*

Cambium Reale, in Manuale et Locale. II. Cambium reale, seu verum, dividitur in manuale seu minutum, et in locale seu per litteras. Manuale est, quando pecunia unius moduli permutatur cum alia alterius materiæ, seu moduli, puta aurea pro argentea, Veneta pro Austriaca etc., et ideo vocatur manuale, quia fit de manu ad manum, atque in eodem loco, et tempore consummari solet: vocatur autem minutum, quia plerumque minutæ monetæ cum majoribus permutantur, aut e contra. Cambium Locale seu per litteras illud est, in quo pecunia præsens cum absente permutatur : et hoc duobus modis evenire potest : 1., ita ut Campsor hic Venetiis pecunias recipiat, tantumdem erogaturus Campsario Romæ per suum correspondentem, et negotiorum gestorem : et hoc vocatur cambium ad locum; 2. modo, ut Campsor pecuniam hic Venetiis eroget, tantumdem recepturus per correspondentem Romæ; et hoc vocatur cambium in loco: utrumque autem merito dicitur cambium per litteras, quia epistolarum interventu correspondenti committitur, ut, illis visis, pecuniam eroget, vel recipiat. His accedere potest cambium mixtum, quando et pecunia unius speciei sive moduli commutatur cum altera diversa, et simul erogatur vel recipitur in uno loco, postea recipienda, vel eroganda in alio.

III. Ex cambio reali et vero licitum est recipere lucrum sive ex lege, sive ex approbata consuetudine, sive peritorum judicio taxatum; quia qui *Ex cambio reali recipitur lucrum.* et vero Campsoris munus obire vult, multa pretio æstimabilia subire debet, et primo quidem pro cambio manuali, quam locali conservare debet multas diversi generis, moduli, speciei, et diversarum regionum monetas, et hinc variis se periculis exponat necesse est; tum mutationis valoris monetarum, tum infidelitatis ministrorum, aut correspondentium, tum cessationis lucrorum, tum eventus variorum damnorum. Præterea Campsores in gratiam Campsariorum se privant utilitate, sed quantitate talium monetarum, quibus alioquin non se privarent; quamvis enim moneta, ut pretium est, habeat suum valorem indivisibilem a lege taxatum, tamen ut quoddam metallum est, vel ut est res facilior, et commodior ad permutationes, alterationem valoris pati potest; ita ut, quæ purior est, quæ metalli ad medicamenta utilioris quæ moduli pulchrioris, quæ antiquior, quæ per omnes ferme regiones currit, augmentum valoris admittit apud prudentes. Tandem Campsores, ut publico commodo et privato Campsariorum præsto sint, plures expensas facere compelluntur, et præcipue in cambio locali, videlicet expensas pensionum, et salariorum ministris erogandorum; trajectionis sive formalis, sive virtualis monetarum in varias regiones; pensionum locatitiarum domorum, quas inhabitant ministri etc., quæ omnia Campsores subeunt in gratiam civilis, et publici commercii, et in commodum Campsariorum; ob quæ justum merentur lucrum propter munus publico bono adeo necessarium; grande enim commodum negotiationibus, commerciisque est, invenire secure pecunias in variis regionibus, qua negotiatores uti possint, semoto omni periculo itinerum, furtorum etc., cui alioquin indispensabiliter essent obnoxii, ut tenet communis et probabilior cum Cajetano, Sylvestro, Prado, Salonio etc.

IV. Ut igitur Campsor juste lucretur, caveat, ut absit omnis fraus et dolus, ne cambium sit apparenter dumtaxat reale, et revera sit siccum. Caveat, ne lucrum reportetur ex mera temporis dilatione ad solvendum, ita ut pro hac dilatione quid *Quid a Campsore observandum?*

amplius exigatur, quod esset manifeste usurarium, ut vidimus ex Bulla S. Pii. Excipe tamen, nisi ob talem dilationem revera lucrum cessaret, aut damnum emergeret Campsori, de quo antea monendus esset Campsarius, ut posset paeisci, aut recedere a cambio. Caveat demum, ne lucrum excedat limites a lege, aut consuetudine, aut peritorum judicio praescriptos.

§. II. *De Cambio Manuali, seu Minuto.*

Quando possit reportari lucrum solvendo moneta pretiosiori?

I. IN casu quo emptor seu debitor non teneatur solvere in determinata pecuniae specie, sed possit solvere qua moneta libuerit: et a creditore flagitetur, ut sibi solvat tali determinata specie pecuniae pretiosioris, puta aurea, si id revera exequatur debitor, ut mere gratificetur creditori, et se privet ea moneta commodiori absque ullo penitus sui incommodo, omnique detrimento, non apparet motivum, unde possit lucrum aliquod reportare; e contra posset utique, si iter facturus, moneta commodiori se privare, aut eo auctario, quod italice dici solet *aggio*; tunc namque adesset verum motivum aliquid utile inde habendi ex conventione cum creditore. Quando autem legalis valor monetae minor est, quam valor ejusdem intrinsecus in ratione metalli, et creditor obstringat debitorem, ut in illa moneta, puta aurea, sibi satisfaciat, qua alioquin non satisfaceret, sed altera, et creditor se subjiciat ad illam recipiendam in esse metalli, et secundum suum valorem intrinsecum legali majorem, non apparet unde accusandus sit debitor, si illud auctarium admittat supra valorem legalem, correspondens entitati metalli aurei; quia tunc moneta illa non tam habet rationem monetae, quam mercis, qua merce solvitur alia merx a venditore accepta, et evadit contractus permutationis unius mercis cum alia.

Solvitur casus.

II. Quando moneta purior in esse metalli, et impurior habet eumdem valorem legalem, probabilius videtur, cum Bannez, et Conrado, et Lugone, quod possit permutari una cum alia; eo quia sunt aequales in valore legali; neque potest obligare debitor creditorem, ut solvendo moneta puriori, illam recipiat sub majori valore, quam sit valor legalis, nec proinde ut minorem monetarum numerum accipiat: sicuti etiam solvendo moneta puriori, non potest exigere majorem tritici mensuram: ita similiter si permutetur moneta impurior cum puriori, poterit licite una pro alia recipi juxta valorem legalem, nullo auctario superaddito. In uno dumtaxat casu probabiliorem putarem contrariam Soto opinionem, nempe quando fraudulentus animus accedat, dum aliquis data opera inquireret monetas impuras, et eas cum purioribus permutaret eo fine, ut conservata purarum multitudine, istas funderet, et admixta deinde materia impurarum, massam illam in novas monetas impuras, et quidem in majori numero, obtenta facultate a publicis ministris, faceret sibi cudere: hoc namque se gerendi modo illicito noceret statui sui Principis, et publicae utilitati insidiaretur, cui plurimum prodest habere monetas puras, ad varios usus publico commodo deservire valentes.

Casus alter.

III. Si famulus, aut alius minister monetas aureas sibi ab hero suo traditas creditori suo consignandas, in alias minutiores permutet, (quae nullum auctarium efficiunt, sicut efficiunt illae) si prudenter conjectet voluntatem sui heri esse, ut illas in specie creditori consignet, procul dubio injuste agit, privando creditorem auctario illo. E contra si argumentis non fallacibus, sed moraliter certis agnoscat, sibi ab hero hanc permissionem concedi, injuste non agit. Si demum dubitet de intentione heri, probabilius est, quod teneatur monetas illas in specie creditori deferre. Cum enim herus debitor sciat auctarium esse allaturas, et illas nihilominus creditori transmittat, eo ipso implicite vult auctarium ad creditorem pertinere, quandoquidem statim ac exierunt de sua manu, statim, inquam, ad creditorem pertinent, tamquam ad habentem jus ad illas. Quinimmo debitor forte mittit pecunias illas, ut se magis gratum reddat creditori; ut compenset dilationem aliquam etc. Cum igitur famulus facillime possit ab hero licentiam petere monetas illas permutandi, et non petat; eo ipso vult se committere periculo injuste agendi in praejudicium creditoris.

Casus alter.

IV. An lucrum reportare ex cambio conveniat solis campsoribus ex officio; an vero etiam particularibus personis; negat Cajetanus in suo de Cambiis opusculo; concedit Sotus l. 6. q. 9. a. un. Ratio Cajetani, quia de solis campsoribus ex officio verificantur motiva superius allata, quibus justum redditur lucrum ex cambio; haec mihi probabilior.

§. III. *De Cambio Locali, seu per Litteras.*

Explicatur lucrum a campsore reportandum in valore inaequali monetae.

I. QUando pecunia pluris valet ubi campsori datur, quam in loco, ubi ab ipso restituitur campsario; tunc si lucrum, quod reportat campsor ob hunc diversum valorem, exaequet lucrum, quod sibi debetur titulo cambii, et ex vi officii sui, debet esse contentus hoc lucro, nec potest aliud lucrum recipere ex vi muneris sui, ac si pecunia in utroque haberet eumdem valorem; quia jam habet lucrum suum; et si quid ultra expetit, exorbitat a justitia. Et hinc, si lucrum ex monetis esset majus, quam illud, quod sibi deberetur ex titulo cambii, et muneris sui; teneretur hunc excessum restituere, ne a justa taxa recederet. Si autem lucrum illud esset inferius eo, quod sibi ex officio deberetur, id supplendum esset; quia sibi debetur usque ad mensuram taxatam. Quod si pecunia pluris valeat, ubi a campsore reddenda est campsario, quam ubi ab ipso campsore recipitur; tunc juxta Cajet., Bannez, Navarrum citatos a Lugo Disp. 28. sect. 5. n. 37., quibus subscribit etiam Henr. a S. Ignatio l. 9. c. 89. n. 948., praeter lucrum, quod sibi debetur titulo cambii taxatum, poterit aliquid amplius a campsario exigere: quia si jam lucrum taxatum sibi debetur, quando utrobique idem est valor, cur amplius exigere non poterit, quando monetas erogare debet, ubi pluris valent, eom ipse receperit, ubi valent minoris? Praeterea campsor assecurat pecuniam, ubi pluris valet: quis autem ambigere poterit, quod assecuratio eo majori pretio digna sit, quo majoris valoris est res assecurata, cum majori periculo assecurator se exponat?

Casus frequens resolvitur.

II. Dubitatur, an quando campsor indiget pecunia in eo loco, in quo est ipsi solvenda, possit lucrum taxatum recipere? Respondendum videtur affirmative cum Soto l. 6. q. 10. a. 1. circa medium,

quod si v. g. campsor Venetus pecunia indigens Romæ, præveniat alterum alioquin indigentem pecunia Venetiis, non possit lucrum accipere; quia cambium fit in ipsius gratiam, ipsoque cambium promovente: unde evadit potius campsarius, quam campsor. Secus dicandum, si præveniatur ab altero ob eamdem rationem. Verum probabilior ea opinio mihi est, quod in hoc casu neuter lucrari debeat; sed cambium cambio reciproce compensandum; aliter etiamsi alter præveniatur, reapse caret titulo lucrandi, eum in eo loco pecunia careat.

Alter casus frequens resolvitur.

III. Si Petrus campsarius petat Venetiis a Paulo campsore, ut sequenti mense sibi numerare faciat Parisiis mille aureos, quos ipse Petrus de more statim numerat Paulo Venetiis, et Paulus respondeat, se non posse, nisi post tres menses dictam summam Parisiis numerandam habere: Petrus occasionem nactus, petit a Paulo, (in cujus dedecus resultaret publicatio hujus rei) ut propter tam longam temporis dilationem sibi remittat lucrum, quod alioquin ipsi deberetur: Petrus usuram committit, quia propter solam temporis dilationem exigit, et consequitur quid pretio æstimabile, nempe erogationem pensionis Paulo juste erogandæ titulo cambii sui; quinimmo etiamsi Paulus, timens ne a Petro publicetur hoc factum, sponte remitteret eidem erogationem dictæ pensionis hoc pacto, ut silentio celet illud, non posset Petrus retinere remissa; quia jam præcepto naturali ad silentium obstringitur, et proinde non potest pretium accipere pro actione, quam in conscientia præstare tenetur; eo vel magis quia remissio illa est mixta involuntario, et idcirco a Petro injuste retinetur.

Casus alter.

IV. Si campsori, eo quod campsarius non solverit, quando tenebatur, cesset lucrum, quod certo reportaret, cambiendo certò eam pecuniam aliis campsariis, et moneat opportuno tempore campsarium morosum in solvendo, potest recambium instituere, et pecuniam, quam campsarius non solvit, eidem relinquere, ac si ibidem de novo vel a se vel a suo procuratore campsarius accepisset; et recipere pro ea novum lucrum cambiale. Ratio patet ex dictis in tr. 9. c. 5. §. 9., circa debitorem morosum in restituendo cum damno creditoris. Putarem tamen, melius esse, quod convenirent de pœna pecuniaria solvenda in casu moræ culpabilis.

Quid possit Campsor prudenter dubitans de fidelitate Campsoris?

V. Potest campsor, quando prudenter dubitat de fidelitate campsarii, exigere pro pecunia erogata fidejussionem, vel pignus ad se indemnem servandum. Immo si nec possit habere fidejussionem, nec pignus, potest proportionabiliter augere lucrum cambiale, sicuti diximus in c. 4. §. 2., quod possit mutuans, ob periculum extrinsecum sortis, aliquid exigere, cum hujusmodi pericula sint revera pretio æstimabilia. Hæc autem possunt esse vera, ubi Bulla S. Pii non est acceptata, et attento jure naturali: ubi enim est acceptata, hujusmodi pactiones interdicuntur ab eadem Bulla, in qua dicitur: *Ne deinceps quisquam audeat sive a principio, sive alias, certum determinatum interesse etiam in casu non solutionis, pacisci.* Unde excepto dumtaxat emolumento cambiali taxato, de nullo alio lucro ex quavis causa pacisci licitum est; propterea neque de damno emergente, et lucro cessante campsoris De quo tamen admonendus est campsarius, quod si eveniat, tenebitur; cæterum si nullum eveniat, nihil aliud expetendum; si modicum, modicum, si multum, multum; et ut brevius dicam, illud dumtaxat, quod reapse eveniet. Lucrum tamen cambiale ex vi officii sui semper ei debetur, juxta supra dicta.

Casus alter.

VI. Quando æqualiter incertum est, monetas aut minuendas, aut augendas, (cum rarissime eveniat imminutio, sæpe vero augmentum) non videtur Soto l. 6. q. 22. a. 4. cum quo plures alii, illicitum cambium ad incertam solutionem quantitatis: puta dum campsor Venetiis numerat campsario mille aureos, quorum singuli valent libras nummarias 20., a campsario reddendas Romæ hoc pacto, quod totidem reddat in specie sive creverint in valore, sive decreverint: quia in hypothesi æqualis omnino incertitudinis, et probabilitatis, uterque se exponit æquali periculo, et est quædam species ludi.

Explicantur Bullæ verba respectu Nundinarum.

VII. Cum Bulla S. Pii dicat: *Neque reolio cambia aliter, quam pro primis nundinis, ubi illa celebrantur, pro primis terminis, juxta receptum locorum usum exercere; abusu illo prorsus rejecto. cambia pro secundis, et deinceps nundinis sine termino exercendi.* Nota cum Auctoribus, quod primarum nundinarum nomine illæ intelliguntur, ad quas litteræ cambiales possint pervenire, et non illæ, quæ celebrantur, antequam litteræ pervenire queant. Nota insuper, Pontificiam jussionem afficere solum campsorem, eo quod ipsi soli immineat periculum usuræ; et propterea si campsarius det pecuniam Venetiis, eam recepturus Mediolani; et petat a campsore, ut pecunias numeret in secundis, aut tertiis nundinis, dummodo lucrum pro primis nundinis consuetum campsor non augeat; nil illicitum invenitur. Advertere tamen debet campsarius, ut in hoc casu solvat campsori totum et integrum lucrum cambiale, quod solveret ad primas nundinas: quia si totum non solveret, ipse campsarius usuram committeret; eo quod ex dilatione temporis. pro solutione cambii sibi a campsore concedenda, lucrum aliquod reportaret, nempe haberet translationem pecuniæ de loco ad locum cum remissione pretii legalis cambialis, quod alioquin campsori debetur. Nisi ergo campsor id omnino sponte concederet ut donatum, a campsario injuste exigeretur. Nota tertio, quod si pretium, seu lucrum primi cambii sit a lege, vel consuetudine taxatum, illudque non augeatur, nil mali apparet, si campsor, volente et petente campsario, det ad secundas, et tertias nundinas; tunc enim cessat omne periculum fœnoris. Si vero pretium cambii pro primis nundinis non sit taxatum a lege, vel consuetudine, periculum subest ut augeatur ob dilationem ad secundas, vel tertias nundinas, et maxime si dilatio petatur a campsario; et proinde est Bullæ obtemperandum.

E[illegible] cantur [illegible] B[illegible] cir[illegible] te[illegible] nos [illegible] lutio- num.

VIII. Monet S. Pius: *Curandum autem erit in terminis, ut ratio habeatur longinquitatis, et vicinitatis locorum, in quibus solutio destinatur, ne dum longiores præfiguntur, quam loca destinata desiderent, fænerandi detur occasio.* His verbis, juxta communiorem, et probabiliorem interpretationem, vult S. Pontifex, ut ratio habeatur ad terminos, qui præscribi solent ad solvendum cambium, attenta longinquitate locorum, ita ut terminus præscriptus talis sit, qui sufficiat, ut litteræ perveniant, et cambium solvi possit; ne, dum longiores termini præfigun-

tur, quam æqua ratio postulet, et loca destinata desiderent, ob diuturniorem solutionis expectationem plus lucri exigatur, et fœnus incurratur. Nam pretium cambiale plerumque non desumitur ex distantia loci, sed præcipue ex facilitate majori, vel minori trajiciendi pecuniam: unde quamvis locus sit longinquior, si frequens ibi vigeat commercium, minus cambium solvitur, quam pro loco viciniori, in quo aut nulla, aut rara est occasio trajiciendi pecuniam; quia vel omni caret, vel tenuissimo gaudet cum aliis locis commercio.

Explicantur verba Bullæ circa congregationem pecuniæ. IX. Denique notanda sunt verba Bullæ dicentis: *Eos, qui conspirationes fecerint, vel congestam undique pecuniam ita ad se redegerint, ut quasi Monopolium facere videantur, pœnis, quæ a jure constitutæ sunt, teneri.* Quid sit Monopolium, dicetur suo loco, dum de contractu emptionis, et venditionis sermo instituetur, nempe c. 8. §. 5. Pro præsenti materia monopolium contingit, quando campsor, vel campsores aliqui ita conveniunt, ut ad se solos pecuniam campsariam trahant et colligant, ut omnes cogantur cambia petere ab ipsis solis. Dicitur autem quasi monopolium, non quia malitia monopolii careat, sed quia monopolium proprie exercetur circa emenda, et vendenda. Qui igitur monopolium in pecunia campsoria dicto modo coacervant, ut deinde quo pretio voluerint, cambia augeant, incidunt in pœnas contra exercentes monopolia constitutas, et tenentur ad restitutionem lucri injuste aucti. Quod si nulla intercesserit conspiratio campsorum, pœnæ non videntur incurri, quamvis si injusto lucrum sibi augeant, ad restitutionem teneantur. Quemadmodum injuste ageret, et restitutioni obnoxius fieret, qui fingens se magnam pecuniæ copiam in nundinis tenere, esset causa, ut alii campsores territi offerant sua cambia pretio minori; et fraudulentus arripit occasionem ex hoc suo dolo accipiendi cambia, quibus ille alioquin indiget, tali viliori pretio, cum damno aliorum campsorum: hic, inquam, injustus deceptor peccat contra justitiam, et tenetur de damnis sua fraude illatis aliis campsoribus; non tamen incurrere videtur pœnas monopolistarum: quia nec cum aliquo conspiravit, nec moraliter coegit alios ad accipiendum a se cambium, sed solum sibi injuste providit, ut viliori pretio infra justum emeret cambia sibi necessaria.

Fraus quædam Campsoris detegitur.

CAPUT VIII.

De Contractu Census.

§. I. *De Natura, et Varietate Censuum.*

Notio Census. I. CEnsus nomen 1. significat jus quoddam exigendi certam pensionem: 2. pensionem ipsam: 3. contractum, quo venditur, et emitur prælatum jus. In præsenti sumitur primo modo; et definiri solet, jus percipiendi annuam pensionem ex re alterius, quæ sit utilis, vel fructifera: vendens jus percipiendi fructus ex re sua, et qui pensiones solvere debet, vocatur Censuarius; emptor vero, qui emit censum ab altero, et cui pensio solvenda est, dicitur Censualista. Hinc habes, materiam census, (præscindendo nunc a legibus Pontificiis, de quibus nonnulla in fine) jure naturali esse rem quamcumque fructiferam sive immobilem, sive mobilem, immo ipsam censuarii personam, dummodo sit fructifera operibus, et laboribus suis, ministeriis, et officiis lucrosis. Et propterea, juxta omnes, illiciti, et usurarii sunt census fundati super rebus sterilibus, infœcundis, et infructuosis.

Divisio Census in Reservativum, et Consignativum. II. Census dividitur primo in Reservativum, et Consignativum. Reservativus est, cum quis translato in alterum rei suæ dominio tam directo, quam utili, reservat sibi jus recipiendi quotannis ex eadem re determinatam pensionem; puta, dum Princeps, aut nobilis aliqua Familia dat alteri familiæ benemerenti fundos prædiales, eidem conferendo dominium tam directum, quam utile, reservato sibi dumtaxat canone annuo, ad summam e. g. 100. scutorum in perpetuum erogandorum, tanquam in recognitionem accepti beneficii, et fundi acquisiti. Consignativus est, quo aliquis, retento sibi rei suæ dominio tam directo, quam utili super re, vel persona sua, consignat, et vendit alteri jus ad portionem ex re, vel persona sua quotannis recipiendam ab ipso vendente, vel a quocumque alio, ad quem illa res pervenerit, affecta tali obligatione, donec redimatur. Uterque est licitus; sermo noster est de Consignativo.

Divisio Census Consignativi juxta quatuor respectus quos habet. III. Census Consignativus respectu fundi dividitur in mere realem, in mere personalem, et in mixtum ex utroque. Realis fundatur in re aliqua fructifera, puta agro; quem afficit apud quemcumque transeat, donec a venditore, seu censuario redimatur, vel ab alio, ad quem ager transierit. Personalis fundatur in persona fructifera suo labore, industria, opificio etc., qui potest etiam transire ad hæredes, si sint similiter personæ fructiferæ, donec tandem redimatur. Mixtus fundatur tam supra res, quam supra personam, et utrasque æqualiter afficit. Considerato censu respectu pensionis, dividitur in Pecuniarium, et Fructuarium. Pecuniarii pensio consistit in pecunia statuta annuatim solvenda. Fructuarii autem pensio consistit in fructibus, puta vini, olei, frumenti, etc. Consideratus respectu temporis suæ durationis, dividitur in Temporarium, et Perpetuum. Temporarius durat determinato tempore, puta viginti annis. Perpetuus instituitur, ut semper duret. Consideratus demum ex parte modi, quo instituitur, alius est Redimibilis, qui redimi potest sive arbitrio solius venditoris, seu censuarii; sive arbitrio solius emptoris seu censualistæ; sive arbitrio utriusque. Alius est, Irredimibilis, qui redimi non potest; de cujus justitia aut injustitia disseretur suo loco statim.

§. II. *De Justitia naturali Censuum Realium.*

Justitia naturalis Census realis. I. CEnsus realis, naturali jure spectatus, est licitus; quia in eo servatur æqualitas naturalis. Quamvis enim censualista decursu temporis plus recipiat, quam dederit emendo jus ad v. g. 6. pro 100. recipienda; et quamvis est quando est redimibilis etiam tota summa erogata ei restituatur; nihilominus hæc judicio prudenti non violant æqualitatem, quia summa illa in tot portiones divisa, et tot annorum decursu eroganda tanti æstimatur, quanti totum capitale simul datum, quamvis in summa longe minori; immo etiam pluris æstimatur, eo quod absque incommodis, periculis, aliisque eventibus totum simul recipitur; cum alioquin in exigendis pensionibus singulis annis sæpe varia sint incommoda superanda. Addo, quod si ex hoc capi-

te census realis esset illicitus, etiam emptio agri pro 100. ducatis esset illicita, cum ager ille temporis decursu longe majorem summam sit collaturus emptori, quam emendo erogaverit; quod tamen est inane suspicari. Quoad punctum vero redimibilitatis paulo inferius dicetur.

Justitia census irredimibilis.

II. Census irredimibilis jure naturali est licitus: quia sicuti licita est venditio rei, irredimibilitati ejusdem adnexa; ita venditio juris ad percipiendos fructus ex re, quæ est quædam partialis venditio rei, irredimibiliter celebrata, erit licita. Notandum, quod longe pluris emendus sit census irredimibilis, quam redimibilis, ut patet, ad hoc ut fiat justa æqualitas. Dixi jure naturali: nam de jure Ecclesiastico, vel Regionum, dicetur in fine hujus capitis.

Justitia census redimibilis a censuario.

III. Census redimibilis ad beneplacitum censuarii, seu venditori, est omni jure licitus. Ratio clara, quia in hoc censu ita celebrato omnis tollitur usuræ suspicio, cui proinde favet etiam jus Ecclesiasticum, ut infra videbitur. Monent Auctores censuarium teneri tempore congruo aliquorum mensium antequam redimat, censualistæ id notum facere, ut possit et ipse suis consulere negotiis. Conditio aliquando apposita, ne redimatur, v. g. ante quinquennium, vel nisi redimatur infra quinquennium, evadat census irredimibilis, si apponatur sponte a censuario, dummodo justum pretium interveniat, non est jure naturali injusta; quia si potest secundum omnia jura redimere, quando voluerit, potest etiam, si ita velit, se obstringere his conditionibus. Si vero conditiones præfatæ opponantur a censualistá, rationabilius videtur, quod exigendo redimibilitatem tali tempore, illicite agat, et usurarium animum palliet, ut in sequenti numero dicetur. Si vero exigat, ut evadat irredimibilis, si post non breve, sed longum tempus, puta 20. annorum, non redimat; putarem, quod hæc conditio non sit injusta, dummodo proportionabiliter minuatur pensio solvenda: cum enim probaverimus licitum censum a principio irredimibilem, non remanet motivum rationabile, cur reprobetur hæc adjecta irredimibilitas, imminuta, ut dixi, pensione.

De injustitia census redimibilis a censualista.

IV. Census cum apposita conditione, ut redimatur etiam ad nutum censualistæ, probabilius cum Soto, Prado, Tapia, Arragonio, Covaruvias, et aliis relatis a Cursu Salmant. tr. 11. c. 4. n. 41. et approbatis, est illicitus. Ratio est, quia evadit in merum mutuum fœneratitium sub palio census. Quid enim aliud est fœnus, nisi mutuum datum cum obligatione restituendi tantumdem, et cum lucro, quamvis se obliget mutuator non repetendi sortem ad plures annos, dummodo lucrum reportetur ex vi mutui; atqui idem omnino evenit in censu redimibili ad nutum censualistæ, etenim est erogatio pecuniæ cum obligatione, ut restituatur, quando eroganti libuerit, præmissa aliquorum mensium præmonitione, et cum pacto, ut interea solvatur lucrum tot ducatorum; dic mihi, amabo, in quo differt a mutuo fœneratitio? Te audio prompte respondentem; in mutuo reportatur lucrum ex vi mutui; hic autem ex vi emptionis juris percipiendi tot fructus æquivalentes tot ducatis annuis. Resp. et ego: ex vi emptionis verbalis, concedo; veræ et realis dicti juris, nego. Rogo, ut modicum patienter sustineas, et attente audias: Emo a te agrum frugiferum pretio mille ducatorum, addito pacto, ut obligeris restituere mihi mille ducatos vel post determinatum tempus, vel quando mihi libuerit; et quod interea recipiam fructus agri illius: transacto sexennio, te admoneo, ut tu mihi restituas mille ducatos, et ego tibi reddam agrum tuum: quid dicis de hoc emendi modo? excusabis ne unquam hunc contractum a putida usura palliata sub specie emptionis? Perpende modo, an invenias disparitatem a casu nostro veram et justam; et cum inveneris, mihi eam significes, et magno me beneficio devinctum habebis.

Resolvitur objectio.

V. Dices, quod notabilis imminutio pensionis justum reddere valet hunc contractum. Resp.; quantumvis modicum esset, quod ex agro illo reciperes in casu emptionis proposito, posses ne unquam excusari a putido fœnore sub pallio emptionis occultato? minime gentium: ita neque in casu nostro. Addo, quod nunquam potest tanta fieri imminutio pensionis, quæ æquivaleat gravamini redimibilitatis ad nutum censualistæ. Repones: quid ergo agendum, dum consuetudo jam præcipue in his regionibus invaluit, celebrandi census reales cum hoc pacto, ita ut neque Notarium quis invenire queat, qui alio modo instrumentum conficere velit? Resp., tunc celebrandum esse contractum interiori sincero animo coram Deo, faciendi dumtaxat quod justum est, et mente firma non imponendi censuario onus redimendi, quousque pensiones solverit; idemque imponendi hæredibus tuis, ut perpetuo ita se gerant cum censuario.

Justitia census vitalitii.

VI. Census vitalitius, qui etiam vocitatur indeterminatus, quoad tempus, duobus modis celebratur: 1. ita, ut solvatur pensio, quousque vixerit censuarius: 2., quousque vixerit censualista; unde post mortem illius, ad cujus vitam pensio fuit alligata, cesset obligatio quævis tum pensionum solvendarum, tum capitalis restituendi. Duas conditiones requirit: prima, ut fundetur in re fructifera; secunda, ut habeatur ratio ætatis, valetudinis etc. personæ, ad hoc ut justa pensio statuatur; et in eo nulla apparet injustitia; est enim quædam sors, cui uterque contrahens se committit, æquali periculo amittendi, vel lucrandi.

§. III. *De Justitia naturali Census Personalis.*

Justitia census personalis.

I. CEnsus Personalis, spectato naturæ jure, est licitus; ut docet communis, et etiam Henr. a S. Ignatio l. 9. c. 75. n. 830. et redimibilis ex parte censuarii. Ratio manifesta: quia quemadmodum persona fructifera potest locare, vendere operam et industriam suam, et potest eidem imponi pensio pro tributo publico, et Decima Ecclesiastica; ita potest easdem operas, et industriam censui tradere. Consulto dixi, redimibilis ex parte censuarii, ut indicarem, id nulli difficultati esse obnoxium, et posse esse licitum etiam censum irredimibilem, seu durantem per totam vitam personæ censuariæ; idque eadem ratione; quia quemadmodum potest vendere, et locare operas suas ad tempus, ita etiam ad integrum vitæ suæ cursum, quo lucrari, et operari poterit. Si enim census esset mere personalis, et non mixtus, et non esset amplius in statu lucrandi, et operandi, injustum esset velle ab eo recipere fructum, qui absque sua culpa non amplius fructum affert. Si tamen censuarius pro hypotheca

dedisset etiam bona sua immobilia, et fructifera; tunc cessante obligatione personali, substitueretur obligatio realis, et census transiret de personali in realem.

Observatio notanda. II. Census, qui plerumque celebrantur, juxta plurimos, et ipsum quoque Henricum loc. cit. n. 805. sunt mixti; et proinde, spectato jure naturali, et animo celebrantium, qui eliciendus est ex consuetudinibus locorum, cum quilibet celebrare intendat juxta morem suæ regionis, si consuetudo sit, ut etiam quando pereunt hypothecæ datæ pro censu instituendo, debitor compellatur ad solvendum ex aliis bonis, quæ possidet; judicandum est, quod hac mente contractum inierint: si vero id ex consuetudine non constet, explorandum erit ex verbis; si enim usi fuerint nomine hypothecæ, videtur hypotheca data ad securitatem, et præsupponere obligationem personalem: si vero dicatur dumtaxat institutus census super tali agro, domo, aut fundo, tunc reputandus erit census mere realis, et tali rei obligatum, qua per consequens percunte, pereat etiam jus percipiendi pensionem, et census intereat.

Altera observatio. III. Hinc deducendum videtur, quod dum hypothecantur bona personæ, et persona bonis; cum difficilius sit, quod pereat fundus (quia quo amplior est, eo est durabilior), imminuenda sit pensio solvenda, eo quod census evadit remotior a periculo extinctionis. Si enim v. g. exhibens pro censu agrum dumtaxat, solvit 5. pro 100.; qui præter agrum exhibet hypothecam cunctorum bonorum, et operarum suarum; profecto minus quinque æquum erit, ut solvat: quia facilius extingui potest obligatio super solum agrum fundata, quam super agrum, et cætera bona.

Subjicere oculis juvat quæ de censu personali habet sapientiss. Pont. Bened. XIV. in suo doctiss. Opere *de Syn. Diœc. t.* 2. *L.* 10. *c.* 5. *n.* 4. *Edit. Fer.* 1760. Posteaquam statuit, censum realem, qui jus est percipiendi annuam pensionem ex prædio, aliove fundo fructifero, absque ulla usuræ labe constitui, vendi, et emi posse, modo serventur conditiones in Pontificiis Constitutionibus præscriptæ, subdit: „ Controversia adhuc hodie remanet, an licitus, vel potius fœneratitius sit census personalis. Constituitur hic census non super re aliqua fructifera, sed super persona venditoris, qui obligationem sibi, vel suis etiam hæredibus imponit certam pensionem solvendi emptori ex industria, arte, et labore suo; qui quidem census non transit in realem, quamvis pro ejus securitate quandoque detur hypotheca, quoniam pereunte re hypothecata, non perit census, sicuti contingit cum perit fundus, in quo est constitutus census realis, sed adhuc remanet obligata persona. Jam vero ejusmodi censum, solo spectato jure naturæ, ab usuræ reatu absolvunt Sotus *L.* 6. *de Just. q.* 5. *a.* 1. *concl.* 4. Covarruvias *L.* 4. *variar. c.* 7. *n.* 5. *v. Ego sane.* Azorius *Instit. p.* 3. *L.* 10. *c.* 5. *q.* 1. Lessius *L.* 2. *de Just. c.* 22. *n.* 18. Reinffenstuel *ad tit. de usur. n.* 157. Continuator *Prælect. Honorati Tournely p.* 2. *de Contract. c.* 6., aliique non pauci. Illum ex adverso merum esse mutuum census veste obtectum, ad occultandam usuram contendunt Navarrus *cit. comment. de usur. n.* 8. Molina *de Just. Tr.* 2. *disp.* 387. *n.* 7. Guttierez *l.* 2. *pract. qu.* 177. *n.* 7. Card. de Lugo *de Just. et jur. disp.* 27. *Sect.* 2. *n.* 25. Facchin. *Lib.* 2. *Controv. c.* 44. aliique magni nominis Doctores; quoniam, inquiunt, ejusmodi censu personali non emitur jus ad percipiendam annuam pensionem, sicuti in reali, sed venditur ipsa pensio; quemadmodum enim is, qui accepto pretio se obligat ad dandum equum, reipsa vendit equum; ita qui, accepta certa pecuniæ summa, se, suamque personam obligat ad solvendam quotannis certam pensionem, dicitur vendere ipsam pensionem. Quamobrem censum personalem ementi, aurum ex auro per se, et immediate nasceretur, in quo tota consistit usurarii contractus nequitia, sicuti dicitur *in can. Sicut* 8. *v. Interdum dist.* 47. Magis autem prædictis Auctoribus usuræ labe fœdatus videtur census personalis utrinque redimibilis, qui ablato verborum cortice, aliud esse non deprehenditur, quam purum putum mutuum. Et profecto, si teste Fagnano *in c. In Civit. n.* 16. *de Usur.*, fere omnes Canonistæ melioris notæ periculosam fatentur emptionem census realis ad certum tempus, et idcirco Innocentius omnibus Fidelibus consulendum ait, ut ab hujusmodi contractu abstineant, additque præterea Conradus, hortandos esse Magistratus, ut illum prohibeant, eo magis deterrendi erunt Fideles a contrahendis censibus personalibus utrinque redimibilibus, qui certe majorem præseferunt usuræ speciem, quam census reales ad certum tempus. "

„ Sed superfluum est, *subjungit n.* 5. censum personalem novis argumentis insectari, quem jam proscripsit S. Pius V. *in laud. Constit. Cum unius*, ubi ab census honestatem, inter cæteras conditiones, hanc quoque requirit, ut census constituatur in re fructifera non qualicumque, sed immobili, certa, ac nominatim designata. Quapropter etiam Auctores, qui censum personalem, ejus natura inspecta, ab usuræ suspicione vindicant, ingenue tamen fatentur, eum licite fieri non posse, ubi præfata Pii Constitutio est recepta; quod tamen in Gallia, Belgio, et Germania non contigisse affirmant Lessius *cit. c.* 22. *n.* 20. Hannoldus *de Just. tr.* 10. *n.* 316. Pirhing *ad tit. de usur. n.* 85. Wiestner *ib. n.* 81. Verum quamquam nos sciamus, eumdem S. Pontificem, supplicante Catholico Rege Philippo II. indulsisse Hispanis, ne ad suæ Constitut., quoad eas conditiones, quæ juris naturalis, aut Divini non sunt, exactam observationem adstringerentur, sicuti narrant Guttierez *cit. q.* 177. *in fin.* et Felicianus de Solis *L.* 1. *de censib. c.* 4. *n.* 2., nec dubitemus, ab eadem obligatione potuisse, contrario usu, seu legitime præscripta consuetudine, cæteras eximi nationes; vehementer tamen suspicamur, in censu mere personali, præsertim utrinque redimibili, eas desiderari conditiones, quas non solum Pontificia Constitutio, verum etiam ipsum jus naturale, et Divinum exposcunt, ne sit larvatus contractus mutui, et propterea coram Deo usurarius. " Hucusque sapientiss. Pontifex.

§. IV. *De nonnullis difficultatibus, quæ passim occurrunt circa Census.*

Quasitum primum. I. Quando fundus, cui est obligatus census, transit ad alios possessores, qui sint plures, quorum quilibet portionem fundi censualis assequatur; contra quem istorum debet actionem instituere censualista? *s.* Certum videtur, quod quando sin-

guli pro rata prompti sunt ad solvendum, neminem seorsim impetere possit censualista; quia deest justum motivum impetendi. 2. Certum videtur, quod si unaquæque singulorum portio sufficiat ad totam pensionem, et hæc solvatur ab aliquo illorum, alii teneantur eumdem compensare pro eorum rata, ita postulante æquitate naturali. At difficultas est, quando singuli sunt difficiles ad solvendum, et magnum tenetur subire incommodum censualista ad consequendam a singulis pensionis ratam, an possit aliquem illorum, qui sibi aptior videbitur, convenire, ut compellatur a judice ad totam pensionem solvendam, relinquendo eidem onus exigendi ratas ab aliis? an vero teneatur a singulis ratas exigere, quamvis magnæ difficultati subjiciatur?

Resolvitur. II. Pro utraque parte stant graves Doctores, quibus attenta perlectis, mihi probabilius videtur sub distinctione respondendum: vel census super fundum est divisibiliter fundatus, ita ut totus toti, et pars parti correspondeat; et si ita sit, et quælibet portio divisa inter possessores sufficiat ad totam pensionem, potest quemlibet illorum convenire, et onus adeundi consocios super illum exonerare: Quæ responsio depromitur ex decisione Rom. Rotæ sub Card. Melino die 30. Octobris 1602. decernentis, integros redditus solvendos esse etiam ex una parte prædii, aliis pereuntibus, si pars ad omnes redditus sufficiat; secus autem si non sufficiat. Si autem census afficiat totum fundum indivisibiliter, ut plerumque fieri solet, et deinde dividatur in quatuor possessores aut jure hæreditatis, aut emptionis; tunc Lugoni disp. 27. sect. 6. §. 4. n. 106. cum aliis a se relatis, rationabilius videtur, quod sicuti cætera debita pro rata dividuntur, ita etiam hic census pro rata portionum fundi dividendus sit, et censualista debeat a singulis suas portiones exigere, neque unus toti erogationi succumbat. Navarro autem in Comment. de usur. n. 114., cui plures subscribunt, rationabilius videtur, ut censualista possit a singulis seorsim totam pensionem exigere, quia conditio creditoris, seu censualistæ valde deterior evaderet, si obstringeretur per ratas a singulis pensionem recipere, præcipue, ut supponitur, ad solvendum difficilibus et duris: et affert paritatem de fundo vectigali in varias portiones discisso, et a pluribus seorsim possesso: concedente lege, quam ipse Navarrus affert, ut possit totum vectigal ab uno eorum possidentium exigi. Hæc apparet probabilior.

Quæsitum alterum. III. Quando ex instrumento nequit exploratum haberi, an census sit redimibilis, vel irredimibilis, quid erit judicandum? Resp. probabilius cum Covarruvias l. 3. Var. c. 10. n. 4. et cum Gomez de censib. c. 5. n. 1., censendum esse irredimibilem, tum quia magis elongatur a suspicione fœnoris, tum quia pactum de retrovendendo, non præsumitur in venditione, nisi exprimatur. Si autem ex circumstantiis aliter credendum compelleremur, nempe ex fixa regionis consuetudine, ubi omnes census celebrantur redimibiles, et præcipue ex pretio census, quod solet esse majus, quando census est irredimibilis; aliter resolvendum esset.

Quæsitum alterum. IV. Census inter quæ bona recensendi sunt, an inter mobilia, an vero inter immobilia? Resp., certum haberi, quod census irredimibilis, idest jus irredimibile recipiendi pensiones, accenseatur bonis immobilibus: quandoquidem perpetuitas eidem adnexa, et super re immobili fundata, bonis immobilius connumerare compellit. Certum quoque est, pensiones ipsas, quæ ex censu irredimibili recipiuntur, bonis mobilibus esse accensendas, cum pecunia procul dubio mobile bonum ab omnibus reputetur. Unde quæsitum devolvitur ad jus redimibile. Conveniunt Auctores, censum redimibilem dumtaxat post longum tempus accenseri bonis immobilibus, eo quod locatio rei immobilis ad longum tempus æquivaleat alienationi, et propterea in Clement. 1. versus finem, quibus interdicitur alienatio bonorum Ecclesiasticorum, interdicitur simul locatio ad longum tempus: emptio igitur juris ad longum tempus rationabiliter bonis immobilibus accensetur. Circa vero censum redimibilem ad breve tempus, probabilior videtur opinio affirmantium, accensendum esse bonis mobilibus. Nam si ex laudata Clementina etiam sola locatio ad longum tempus æquivalet alienationi, quomodo venditio ad breve tempus æquivalere poterit?

At interrogabis, quodnam dicendum erit longum tempus? Etiam in hoc discordant AA.: æquior videtur opinio dicentium, decennium, et supra, præcipue respectu casus nostri, censendum esse longum tempus. Dixi præcipue etc.; nam pro locatione Ecclesiasticorum a plerisque quinquennium judicatur longum tempus.

Interrogabis tandem: quid de censu vitalitio, et præcipue si super vitam junioris fuerit institutus? Profecto quemadmodum senex certus est brevi se moriturum, ita juvenis incertus est se diu victurum; cum igitur incertissimum sit mortis tempus, merito Sanchez l. 7. Decal. c. 26. n. 30. putat, inter mobilia esse recensendum: e contra Lugo disp. 27. sect. s. n. 9. censet, quod super juvenis vitam institutus immobilibus sit connumerandus; et revera experientia compertum fit, quod inter centum juvenes bonæ valetudinis, vix decem inveniantur, qui a 15. usque ad saltem 50. annum non pertingant.

§. V. *De Censu, spectato Jure Ecclesiastico.*

Quid de censu secundum jus Ecclesiasticum Jo. XXII. Martini V. et Callisti III. I. JO. XXII. l. 3. tit. de Empt., et Vendit., Martin. V., et Calliat. III. in suis Extravag. relatis inter Extrav. communes, sequentes præscribunt conditiones, ut contractus census justus habeatur. Prima, ut determinata bona assignentur, et obligentur a censuario pro fundo census. Secunda, ut pretium pro censu constitutum persolvatur a censualista totum, et integrum. Tertia, ut censuario relinquatur plena facultas redimendi sive in toto, sive pro parte, quando, et ubi sibi placuerit. Quarta, ut censuarius non possit compelli a censualista ad redimendum. Quinta, ut pereuntibus bonis assignatis pro fundo census, hic extinguatur.

Exponitur notio hujus contractus. II. Deinde S. Pius V. ann. 1569. in Bulla incipiente *Cum onus*, non derogatis conditionibus a prælatis Pontificibus statutis, sequentes apposuit, quibus non observatis, declarat census usurarios Prima, ut census instituatur super re immobili, determinata, et fructifera ex natura sua. Secunda, ut tali re pereunte, vel sterili reddita, census pereat. Tertia, ut pretium a censualista in pecunia numeretur in ipso actu celebrationis contractus coram Notario, et Testibus; ita ut solutio fieri non possit pecunia antea data, neque credita. Quarta, ut non fiant pacta di-

recte, vel indirecte obligantis ad casus fortuitos illum, qui alias ex natura contractus non obligatur. Quinta, ut non fiant pacta tollentia, vel restringentia facultatem redimendi, aut alienandi rem censui subjectam. Sexta, ut neque fiant pacta obligantia debitorem morosum ad interesse lucri cessantis, vel ad aliam pœnam. Septima, ne census augeatur ex non solutis pensionibus jam decursis. Octava, ne apponatur pactum, ut capitale a censuario invito repeti possit, in pœnam non solutarum pensionum, vel ob aliam causam. Quæ conditiones, quamvis omnino commendabiles sint, et etiam observandæ in locis, in quibus indicatæ Bullæ sunt receptæ; in locis tamen, in quibus non fuerunt promulgatæ, neque usu receptæ, non obligant, nisi duntaxat quoad conditiones a jure naturali postulatas. Easque non fuisse de facto receptas, et acceptatas in Gallia, Hispania, Germania, Belgio, Sicilia, refert Henriens in sua Ethica Amoris l. 9. c. 74. n. 287. ex Scriptoribus dictarum regionum.

CAPUT IX.

De Contractu Venditionis, et Emptionis.

§. I. *De Natura, et Perfectione hujus Contractus.*

Exponitur Notio hujus contractus.

I. VEnditio est pactio mercis pro pretio: Emptio autem est pactio pretii pro merce. Ex his duobus unus contractus completus assurgit. Communis, et probabilius dicitur, emptionem, et venditionem perfici quoad substantiam, quando celebratur pactum dandi mercem pro determinato pretio dominium tamen in re non transferri, nisi contractus consummetur per traditionem rei, quæ traditio est complementum integrans contractum, quamvis non sit de essentia ejusdem: proinde non sufficit sola traditio, neque sola emptio, et venditio, sed requiritur, quod traditioni præcesserit venditio, et emptio, quæ deinde compleantur per traditionem: ita Lex *nunquam* ff. de acquirend. dom. *Nunquam nuda traditio dominium transfert; sed ita, si venditio ... præcesserit, propter quam traditio sequatur.* Et Lex *traditionibus*, Cod. de Pactis: *Traditionibus enim dominia rerum, non nudis pactis transferuntur.* Quamvis autem venditor nondum rem tradiderit emptori, neuter tamen potest licite a contractu resilire; cum contractus jam essentialiter fuerit perfectus, licet nondum consumatus. Propterea si quis eorum resiliret a contractu, et multo magis si rem ita venditam, et emptam de facto traderet alteri, injuste ageret, et teneretur de damnis, si quæ fuerunt secuta; res tamen alteri de facto tradita remaneret in istius possessione; utpote, contractu jam consummato. Quod si contractus aliquis pro sui valore exigeret vel scripturam legalem per Notarium, vel chyrographum subscriptum a contrahentibus; tunc quamvis verbo partes convenerint, non perficitur essentialiter contractus, nisi post subscriptionem, vel instrumentum Notarii; unde possent resilire innoxie.

Observatio notanda.

II. Hinc, ex communi, res empta, quamvis nondum tradita, si pereat, aut fructum faciat; perit, et fructum facit emptori, nisi aliter conventum fuerit, vel ferat regionum consuetudo, et nisi culpa venditoris perierit, vel ipse fuerit in mora culpabili illam tradendi: ita Instit. de emption. et vendit. §. *cum autem*, ubi dicitur: *Cum emptio, et venditio contracta sit; ... periculum rei venditæ statim ad emptorem pertinet, tametsi adhuc eandem res emptori tradita non sit*: et Leg. 1. Cod. de peric. et commod. rei venditæ: *Post perfectam venditionem, omne commodum, et incommodum, quod rei venditæ contingit, ad emptorem pertinet.* Sed de his iterum suo loco.

Dubii resolutio.

Interrogabis: quid dicendum, si eadem res in solidum duobus successive vendita fuerit? Resp. ex dictis, quod, si nulli eorum adhuc tradita fuerit, pertineat ad primum emptorem, juxta reg. 54. juris: *Qui prior est tempore, prior est jure.* Si vero alicui eorum, quamvis posterior tempore, per solutionem pretii, et traditionem eam acquisierit, remanet ipsi; cum habeat jus in re, aliter vero duntaxat jus ad rem: ita Lex *Quoties* eodem titulo de rei vendit. At in utroque casu tenetur venditor ad omnia damna reparanda, quæ inde decepto evenerunt.

Exceptiones notandæ.

IV. Excipiuntur ad hac regula aliqui casus. 1. quando primus emptor solvit jam pretium, et posterior, cui res tradita fuit, non solvit. 2. si in contractu pactum fuerit, rem non tradendi alteri, aut intercesserit clausula *constituti*, idest quando ipse venditor constituit, se possidere nomine emptoris. 3. quando res vendita fuit Ecclesiæ, vel Civitati, quibus danda est, quamvis alteri privato tradita; nisi tamen fuerit emptori hypothecata; ita Lex ult. Cod. de SS. Ecclesiis. 4. quando posterior emptor, qui erogavit pretium, et cui tradita fuit, sciebat eam fuisse ab alio emptam: unde primus emptor intra annum habet potestatem illam evincendi qui annus computatur a die habitæ notitiæ hujus fraudis: et idem est dicendum, etiamsi alteri, quamvis ignoranti, fuisset donata; et nisi a primo emptore sciente infra annum evincatur, juste etiam in foro conscientiæ tunc possidebitur a secundo. Si tamen emptor secundus, vel donatarius induxisset scienter venditorem ad rem sibi dandam venditione, vel dono; tunc quocumque tempore poterit a primo emptore evinci: ita ex variis juribus apud Auctores.

§. II. *De Materia vendibili, nec non de Persona ad vendendum habili.*

Res vendibiles.

I. QUæcumque pretio æstimabilia sunt, vendi, et emi possunt, dummodo lege non interdicantur. Nomine autem rerum pretio æstimabilium significantur nedum res temporales, verum etiam bona naturalia humana, puta libertas hominis; bona civilia, nempe jura, servitutes, credita, debita, actiones, etc. Item res in spe tantum existentes, puta partus fœminæ, quæ sit mancipium; partus pecudum, pisces capiendi jactu retis, animalia capienda venatione hodierna, etc.; et circa hoc notandum occurrit, quod quamvis piscatione, aut venatione nihil capiatur, adhuc emens pactum pretium solvere tenetur; cum emerit operas illas piscatorum, et venatorum; dummodo tamen isti suas revera partes expleverint: ad differentiam partus servæ, aut pecudum, qui si non nascantur, non potest erogatum pretium retineri, cum sit quædam venditio conditionalis: ita lex *si jactum* ff. de actione emptor: et lex *nec emptio* ff. de contrahenda empt. Bona sperata ex testamento jam condito

a testatore vivente, illicite, et invalide venduntur: eo quod hæc venditio sit contra bonos mores ad vitandas insidias emptoris contra testatoris vitam: lex. 1. ff. de hæredit. vel actione vendendi: immo ex leg. 2. in fin. ff. de his quibus etc., hujusmodi venditor privatur hæreditate, quæ est fisco applicanda. Si tamen testator assentietur, tunc valeret contractus: lex ult. Cod. de pact.; et lex *ex eo*, Cod. de inutilit. stipulat. ut etiam alibi indicatum fuit.

Venditio rei, quæ putabatur existens.

II. Si vendatur res non existens, ut existens, venditio est invalida; et si venditor sciebat, tenetur ad damna emptore secuta compensanda: si vero non sciebat, nullam subit obligationem respectu damnorum: si autem res ex parte perierat, potest emptori rescindere contractum, si velit, et compensationem exigere pro reliquo, vel pretium pro rata recuperare. Plura temporalia, quæ secundum leges Cæsareas vendi prohibentur, videas in Azorio t. 3. l. 8. c. 3.; nam de rebus spiritualibus, vel spiritualibus adnexis, quæ sunt invendibiles jure divino, vel humano respective, satis dictum fuit tr. 9. c. 13. §. 8. et sequent. de Simonia.

Res de se malæ vendi non possunt.

III. Res de se malæ, et quæ dumtaxat ad malum usum inservire possunt, sine peccato gravi vendi nequeunt: ita S. Th. 2. 2. q. 169. a. 2. ad 4. *Si qua ars est ad faciendum aliqua opera, quibus homines uti non possunt absque peccato; per consequens artifices talia faciendo peccarent, utpote præbentes directe occasionem peccandi.* Et consequenter graviter peccant hujusmodi res vendentes, et ementes. Qui igitur vendunt libros de se graviter turpes, cantilenas de se inhonestas, libellos famosos, picturas de se obscœnas, graviter peccant; siculi et ementes: quia posito, quod hujusmodi sint ex se talia: sunt occasiones proximæ et graviter incitantes ad peccandum.

✠ Vide quæ supra addita sunt *tr.* 4. *c.* 9. §. 6. *n.* 19.

Res non de se malæ.

IV. Res, quibus emptores possunt bene, vel male uti, licite vendi possunt, dummodo venditori prudenter non constet, emptorem esse male usurum: ita S. D. loc. cit. *Si qua vero ars sit, cujus operibus homines possunt bene, et male uti, sicuti gladii, sagittæ, et alia hujusmodi; usus talium artium non est peccatum: quia ergo mulieres licite se possunt ornare, vel ut conservent decentium sui status, vel etiam aliquid superaddere, ut placeant viris suis; consequens est, quod artifices talium ornamentorum non peccant in usu talis artis: nisi forte inveniendo aliqua superflua et curiosa.* Sciscitaberis statim: quid de vendentibus fucos mulieribus? Resp. ex S. Th. loc. cit. ad 2 *Non semper talis fucatio est cum peccato mortali, sed solum quando fit propter lasciviam, vel in Dei contemptum*: cum alioquin semper sit peccatum veniale. S. D. ib.: *Mulierum fucatio est quædam species fictionis, quæ non potest esse sine peccato.* Debet igitur venditor rationem habere circumstantiarum personæ, temporis etc., ne vendat illicite; puta gladium homini irato, et actualiter contra inimicum furenti etc.: sed de his actum fuit tr. 4. c. 9. §. 6. de Scandalo.

V. Circa personas habiles ad vendendum, nil addendum dictis in c. 1. hujus tract. §. 3., ubi recensuimus personas ad contrahendum habiles.

§. III. *De Personis, quibus vetitum est negotiari.*

Negotiatio quid?

I. NEgotiatio proprie accepta est, qua res aliqua eo animo emitur, ut eadem immutata, et integra, denuo vendatur cum lucro. Nota, quod emptio, et venditio in hac definitione sumuntur etiam pro permutatione unius rei cum alia. Licitam esse negotiationem, si honesto fine suscipiatur, affirmant omnes cum S. Th. 2. 2. q. 77. a. 7. *Lucrum, quod est negotiationis finis, etsi in sui ratione non importet aliquid honestum, vel necessarium, nihil tamen importat de sui ratione vitiosum, vel virtuti contrarium. Unde nihil prohibet lucrum ordinari ad aliquem finem necessarium, vel etiam honestum, et sic negotiatio licita reddetur. Sicut cum aliquis lucrum moderatum, quod negotiando quærit, ordinat ad domus suæ sustentationem, vel etiam ad subveniendum indigentibus: vel etiam quando quis negotiari intendit propter publicam utilitatem; ne scilicet res necessariæ ad vitam patriæ desint, et lucrum expetit non quasi finem, sed quasi stipendium laboris.*

Quomodo licita?

Clericis et Regularibus vetatur.

II. Negotiatio alioquin licita, sub gravi interdicitur Clericis, et multo amplius Religiosis a Jure Ecclesiastico, tum in c. *sed neque* 88., tum Clement. 1. de vita et honest. Clerici, tum c. *placuit* 22. q. 3., tum c. *Canonum* 14. q. 4., tum c. *consequens* 88., tum c. *finali* de vita et honest. Cleric., tum c. *secundum, ne Clerici, vel Monachi*: et contra deobedientes infligitur pœna excommunicationis, suspensionis, et depositionis; quæ omnes sunt ferendæ sententiæ; confirmaturque a Trid. Synod. sess. 22. de Reform. c. 1.

Quid de negotiatione semel, aut iterum?

III. Probabilius videtur, quod negotiatio a prælatis personis rarissime, vel semel, aut iterum facta, non sit inobedientia mortalis, dummodo non sit de re turpi, nec alicujus magnæ summæ, neque cum ullo scandalo.

Quid de Clericis in Sacris non constitutis.

IV. Si Clericus in Sacris non constitutus mercationes exerceat, videtur non peccare lethaliter, cum Canones loqui credantur de Clericis statui Clericali immobiliter addictis. Nihilominus cum dedecens sit, quemvis Clericum mercaturam agere, etiam non constitutum in Sacris, deberet Episcopus monere, ut desistat, et si nolit, a Clericatu deponere. Si autem Beneficiarius esset, quamvis in Sacris non constitutus, probabilius lethaliter peccaret; cum enim teneatur ad Horas Canonicas, sitque proinde Beneficii titulo mancipatus cultui Divino, de ipso verificantur motiva, propter quæ a Canonibus mercatura interdicitur. Immo notant DD. ex Pontificum Bullis; quod ab hujusmodi Beneficiariis negotiationibus auferuntur spolia, ne dum correspondentia Beneficio Ecclesiastico retento, verum etiam acquisita per negotiationem. Indicium est igitur, ea fuisse male parta, et illegitime congregata.

Quid de emente, et vendente rem sine lucro?

V. Si Clericus emat, et vendat rem immutatam sine lucro, puta dum quædam victualia, quæ vili pretio venduntur, procurat, et emit nedum pro se, verum etiam pro suis amicis, Conventibus etc., ut eodem pretio eisdem vendat, non agit illicite, neque mercaturam facit, sed potius amicis et benemerentibus gratificari dicitur.

VI. Mercaturam exercere non dicitur Clericus, qui peritus in aliqua arte non vili, nec dedecen-

Quia de vendentibus propria opificia, seu artefacta? De ementibus animalia suis pascuis saginanda, etc.

te, emit materiam suis opificiis idoneam, puta colores, telam etc., ad pingendum; argentum, aurum, chalybem ad Horologia elaboranda etc., ut artefacta justo pretio vendat vel ad sui, vel familiæ sustentationem, consanguinearum virginum collocationem, eleemosynarum erogatione. Similiter si animalia emat, pascuis suorum prædiorum saginanda, et saginata vendenda; quia id est vendere pascua propria, propriorum agrorum fructus. Non tamen licitum est agros ad locationem conducere, ut fructus eorumdem vendat, neque uvas emere, ut vinum per alios vendendum conficiat: neque conducere salinas alienas, ut sal inde confectum vendat; neque greges alienos conducere, ut lac, lanam, caseum etc. vendat; neque ex lana proprii gregis pannum per operarios texere ad vendendum; neque jumenta emere ad eadem lucrose locanda; quia hujusmodi agendi modi manifestam negotiationem referunt, et communem sensum hominum proborum offendunt; multo magis, quia nonnulla ex his sunt specialiter Clericis interdicta a Concil. Charthagin. 1. et 4. relatis in Can. 21. q. 3. causa 1. et 2. Aliter vero est dicendum, si Clericus teneat greges, ut lac, fœtus, et lanam vendat; quia vendit fructus suorum fundorum; sicuti etiam si emeret agrum cum fructibus aut jam maturis, aut maturescentibus, quos deinde venderet; venderet enim fructus agri jam sui. Itidem Clericus nil mali ageret, si id, quod antea emerat ad proprium usum, illud experiens incommodum, aut minus utile, venderet etiam carius; quia in his deest animus negotiator. Quæ hactenus licita cum Doctoribus permisimus, neutiquam talia asseruntur, ut Clericus ditescat, sed dumtaxat ob honesta motiva supra indicata.

* Celebris Canonista Prosper Fagnanus *n.* 38. *et seq.* in c. 1. *Multa* tit. 5. *Ne Cler. Monach.* l. 3. *Decret.* sequentes refert circa hanc materiem resolutiones S. Congreg. Card. Trid. Conc. Interpret., ipso Secretarii munus in eadem S. Congreg. gerente editas. Itaque S. Congreg. censuit, ac declaravit. 1. *Licere Clericis agros beneficiorum, et patrimoniorum suorum colere absque reatu illicitæ negotiationis.* 2. *Posse similiter Clericos pro ejusdem culturæ usu boves et alia animalia necessaria coemere, illorum fœtus justo pretio, atque honesta ratione vendere, nec propterea eos prohibitæ negotiationis prætextu vexari posse aut debere.* 3. *Posse itidem pro sua, et familiæ sustentatione eos, qui in propriis terris habent quercus, et castaneas, sues emere, eosque alere et vendere, dummodo tamen in emendis, alendis, seu distrahendis suibus nihil sordidum, aut indecens Ordini Clericali exerceant.* 4. *Licere Clerico arborum in propriis bonis existentium folia alicui laico concedere eo pacto, ut lucrum, quod ex bombicibus proveniet, inter utrumque dividatur, ac pariter eidem licere earumdem arborum foliis utendo per seipsum, absque officii sui dumtaxat detrimento, ac pro sua et familiæ sustentationem, arti sericæ operam dare, dum tamen in artificio hujusmodi personas non suspectas adhibeat, et quoad hoc Episcopi licentiam, quæ gratis detur, obtineat.* 5. *Clericos pauperes ob suam, suæque familiæ necessitatem posse terras Ecclesiasticorum conducere absque reatu illicitæ negotiationis; bona vero Laicorum non posse, nisi ex mera præcise necessitate.* 6. *Posse retinere, et locare boves, et alia animalia, quæ habent ex successione vel decimis; nec non fructus illorum vendere.* 7. *Posse Clericos in Casalibus tamen propriis et non conductis, artem agriculturæ per sese, vel per alios exercere: nec eis vel eorum hæredibus per Cameræ Apostolicæ Ministros objici et imputari posse, quod illicitam negotiationem fecerint, aut spoliis subjaceant.* Hæc modo oculis subjicere placuit, ante novissimas Summ. Pontificum Constit., quas in anteriori editione addidimus.

S. P. Bened. XIV. *Kal. Martii* 1741. Constit., quæ incipit *Apostolicæ servitutis* evulgavit *contra Clericos sæcularibus negotiis se immiscentes.* In ea 1. confirmat, innovat et approbat omnes, et singulas Rom. Pontificum Prædecessorum suorum Constit; illarumque quamlibet contra quoscumque Clericos illicitos negotiatores cum omnibus et singulis pœnis, contra eosdem Clericos illicite negotiantes in iis contentis, easdemque Constitutiones, ac earum quamlibet in hac de verbo ad verbum nihilo penitus omisso pro insertis haberi vult, et earum cuilibet novum Apostolicæ firmitatis et inviolabilis observantiæ robur adjicit, illasque sic innovatas, confirmatas, et approbatas cum omnibus et singulis pœnis in eis, et earum qualibet adversus Clericos illicitos negotiatores contentis, perpetuo extendit et ampliat ad Clericos illicite sub alieno laici nomine quomodolibet negotiantes, perinde ac si per seipsos, ac proprio suo nomine negotia ipsa illicita exercerent, illorum omnia et singula bona sic ab eis alieno nomine illicite acquisita sub inevitabili spolii pœna ad formam Constit. Pii IV., quæ incipit *Decens esse*, subjicit, et subjecta esse declarat.

2. Decernit ac pariter declarat, Clericos teneri statim dimittere negotium quodlibet Ecclesiasticis illicitum personis, licet ab eis minime institutum, sed a laica persona inchoatum, et ad eosdem Clericos sive hæreditario jure communiter, sive separatim, sive conjunctim cum aliis bonis, et aliis cohæredibus aut sociis devolutum. Si vero nequeant illico illud dimittere sine gravi temporali detrimento; mandat, ut tunc si intra Italiam, insulasque adjacentes existant Clerici, a S. Congreg. Cardin. Conc. Interpretum; si autem extra Italiam, ab eadem Congreg., vel ab Ordinario licentiam illud ad aliquod tempus retinendi impetrare teneantur, proviso interim, quod negotium a laico administretur. Congregatione vero, aut Ordinario præcipit, ut rite perpendant singulorum casuum circumstantias, tempusque ad idem negotium dimittendum præscribant. Quod si Clericus negotium, licet a laico institutum, absque licentia hujusmodi gratis sibi semper impertienda, aut illud ultra tempus sibi permissum retinuerit, vel etiam intra tempus prædictum negotium per seipsum administraverit, pro negotiatore illicito habendum esse, et omnes, ac singulas etiam et spolii pœnas præfatas incurrere perpetuo definit.

3. Declarat ac statuit, neque Constit. Pii IV., quæ incipit *Rom. Pontifex*, neque Const. Pauli V. quæ incipit *In Eminenti*, suffragari, quoad evitandum spolium Cameræ Apost. bonorum illicita negotiatione acquisitorum a Civibus, et Curialibus, sive incolis Clericis almæ Urbis cujuscumque ordinis, dignitatis, quibuscumque indultis ac privilegiis munitis, sive in Urbe, sive in ejus districtu, sive alibi bona illa existant; sed jure spolii deberi Cameræ Apost. perinde ac si prædictæ Constitut. ema-

natæ non fuissent; eas namque, quoad præmissorum effectum sortiendum, plenarie abrogat, et abolet.

4. Demum sancit, sic in præmissis omnibus et singulis, per quoscumque Judices, et Commissarios quamvis auctoritate fulgentes definiri et judicari debere. Et Camerario Pontificio jubet, ut spolia ipsa ex bonis illicita negotiatione acquisitis provenientia, uti vere spolia prout alia ipsius Cameræ jura exigi et recuperari; et hanc Constit. inviolabiliter observari faciat, nec permittat Cameræ ipsi, aut pro ea agentibus ullo modo molestiam inferri, contradictores quoslibet, et rebelles per censuras, ac pœnas ipsas, etiam iteratis vicibus aggravando, invocato etiam ad hoc, si opus fuerit, auxilio brachii sæcularis. Non obstantibus prædictis Pii, et Pauli Prædecessor., aliisque Apostolicis, ac in Provincialibus, et Synod. Concil. editis generalibus Constitutionibus, et ordinationibus, ac quibus eumque facultatibus testandi, aliisque privilegiis, indultis, et litteris Apost. quibusvis concessis, approbatis, et innovatis, etiamsi de illis eorumque totis tenoribus specialis et expressa mentio facienda esset; *illis in reliquis in suo robore permanentibus, cæteris contrariis quibuscumque, etiamsi aliquibus communiter, vel divisim ab Apostolica sit Sede indultum, quod interdici, suspendi, vel excommunicari non possint, per litteras Apostolicas non facientes plenam, et expressam de indulto hujusmodi mentionem.* Habetur hæc Constit. *T.* 1. *Bull. n.* 13.

Etiam S. D. N. Clemens XIII. fel. rec. die 17. Septemb. 1759. Ep. dedit ad Patriarchas. Archiepiscopos, et Episcopos *super observantia Canonicarum Sanctionum adversus Clericos negotiatores, et sæcularibus negotiis sese immiscentes editarum.* In ea 1. omnes et singulas Canonicas leges, et Rom. Pontificum Prædecess. suorum Constit. adversus Clericos negotiatores, et sæcularibus negotiis sese immiscentes eum omnibus et singulis pœnis, atque censuris per eas respective indictis, perinde ac si omnes in his litteris de verbo ad verbum insertæ forent, approbat, confirmat, et innovat, et insuper decernit, ac declarat: Prædictis omnibus legibus, ac pœnis subjici, et subjectas censeri debere omnes, et singulas personas Ecclesiasticas, non solum e sæculari Clero, sed etiam e Regulari, cujuscumque sint Ordinis, Congregationis, et Instituti, amplissimis licet, et singularibus Indultis, Privilegiis, et Exemptionibus muniti, et cujus etiam expressam, et individuam mentionem fieri oporteret.

2. Patriarchas, Archiepiscopos, et Episcopos hortatur, et in Domino obsecrat, ut pro Ecclesiarum disciplinæ integritate, et animarum salute advigilantes, in Clericorum omnium, qui tam ordinario, quam delegato jure ipsis subjiciuntur, agendi rationem sedulo inquirant, ac si quos forte hujusmodi avaritiæ labe infectos, adversus Canones, et Apostolicas Constitutiones peccasse comperiant, in eos ad formam eorumdem Canonum, et Constitutionum, cum omni severitate etiam ex officio procedere non omittant.

3. Duo ipsis magnopere cavenda esse advertit. Primum videlicet, ne subdolis delinquentium artibus diligentiam, quam adhibent, eludi patiantur. Alterum, ne pravas Canonicarum legum interpretationes, quibus earum rigor enervatur, aut indulgentia præter fas extenditur, præter mentem et spiritum Ecclesiæ, ac privatis opinionibus adinventas, et sine legitimi Superioris assensu ad proprii cujusque casus opportunitatem accommodatas apud se ullo modo valere sinant, ubi Clericorum Sæcularium, aut Regularium negotiationem, ipsis Judicibus, ad trutinam revocari contingat.

4. Speciatim declarat, ac definit, Cambium activum, natura sua, esse actum veræ et propriæ negotiationis, ideoque Ecclesiasticis omnibus vetitum censeri debere, tam proprio nomine, quam per interpositam personam illud contrahere; quicumque vero e Sæculari, vel Regulari Clero Cambium activum contraxerit, omnibus obnoxium fieri pœnis, atque censuris, quæ in Clericos negotiatores constitutæ noscuntur.

5. Denique de Ecclesiastico agit, qui ad se excusandum quod sæcularibus negotiis se immisceat, necessitatem præfert indigentiæ aut parentum, aut sororum, aliarumque personarum, quibus ex naturali officii debito opem ferre tenetur. Et circa hoc primum vult, atque decernit, hujusmodi excusationem a Superiore Ecclesiastico nequaquam admitti, eidemque Clerico minime suffragari posse, quominus ad Canonicæ legis præscriptum pro modo culpæ puniatur, nisi doceat se antea præfatas necessitates Apostolicæ Sedi, si intra Italiam, et Insulas adjacentes existat, si vero in remotioribus Regionibus versetur, saltem Ordinario loci exposuisse, earumque intuitu opportunam dispensationem, et facultatem prædictas personas industria sua juvandi, vel ab eadem Apostolica Sede, vel respective ab Ordinario impetrasse. Deinde pro eo quod pertinet ad Curiæ Romanæ officia, notum facit. suam mentem et voluntatem esse, ut hujusmodi dispensationes, et facultates nunquam concedantur; nisi cum ea conditione, quatenus adductæ causæ veritati nitantur; et nisi simul constet prædictas indigentias nulla alia ratione levari posse; eoque etiam casu, ait, nunquam Ecclesiasticis permittatur ejusmodi negotiationis genus assumere, cujus administratio Clericalem statum, et characterem dedeceat; quinimmo in ipsis Indultorum Præscriptis et Litteris indicentur, ac præscribantur honestiores modi, quibus Clericus, justa moderatione servata, et intra veram indigentiæ mensuram pauperibus consanguineis operam præstare valeat. Quæ omnia similiter ab Ordinariis, ad quos pertinet, in hujusmodi dispensationibus, et facultatibus concedendis observanda esse dicit. Facultates autem ipsas, ut supra dictum est, obtentas, semper quoad tempus revocationi obnoxias censeri decernit, ita ut pro irritis, et revocatis ipso jure habeantur, quoties allegatæ conjunctorum indigentiæ cessaverint, vel alia legitima sese offerat ratio iisdem opportune prospiciendi. Et super horum omnium tum executione, tum observantia, Ordinariorum localium vigilantiam, atque conscientiam onerari vult, et re ipsa oneratam fore denunciat.

§. IV. *De justo rerum Pretio.*

I. PRetium est pecunia, aut quid æquivalens datum pro re empta, eidemque rei quantum fieri potest commensuratum. Duplex est, Legitimum, seu legale; et Naturale, seu vulgare, aut commune. Legale illud est, quod a publica aucto- *Quid et quotuplex sit pretium?*

ritate taxatur; et hoc consistit in indivisibili; quodque absque injustitia a privata persona augeri non potest, aut minui. Naturale est illud, quod a viris rerum vendibilium valoris peritis, perpensis omnibus circumstantiis, et rectæ conscientiæ dictamine statui consuevit: et quia nemo hominum est, qui rei valorem infallibiliter attingere possit, ut omnino æquale pretium statuere queat; proinde pretium naturale non consistit in indivisibili; sed communi omnium assensu subdividitur in Summum, seu rigorosum; in Medium, seu moderatum; et in Infimum, seu pium.

Excedere pretium quale peccatum?

II. Hæc pretia excedere est illicitum graviter, vel leviter pro ratione excessus: graviter peccatur cum onere restituendi, si excessus sit notabilis tam ex parte vendentis supra rigorosum, quam ex parte ementis infra infimum: leviter autem, si excessus sit levis. Propterea S. Th. 2. 2. q. 77. a. 1. *Dicendum*, ait, *quod fraudem adhibere ad hoc, quod aliquid plus justo pretio vendatur, omnino peccatum est; in quantum aliquis decipit proximum in damnum ipsius ... Si autem fraus deficit, tunc de emptione et venditione dupliciter loqui possumus. Uno modo secundum se, et secundum hoc emptio. et venditio videtur esse introducta pro communi utilitate utriusque ... Quod autem pro communi utilitate inductum est, non debet esse magis in gravamen unius, quam alterius. Et ideo debet secundum æqualitatem rei inter eos contractus institui. Quantitas autem rei, quæ in usum hominis venit, mensuratur secundum pretium datum, ad quod inventum est numisma ... Et ideo si pretium vel excedat quantitatem valoris rei, vel e converso res excedat pretium, tolletur justitiæ æqualitas. Et ideo carius vendere, vel vilius emere rem, quam valeat. est secundum se injustum et illicitum etc.*

Motiva alterandi pretia.

III. Pretium vulgare seu commune augeri solet ex rerum penuria, et ementium copia, et ex pecuniæ abundantia. Quemadmodum e contra rerum copia, ementium paucitas, et pecuniæ penuria rerum pretia minuere solent. Item emendi modus confert ad alterandum pretium: quando enim venditur minutatim, carius venditur, quam cum in magna quantitate simul eadem species venditur; minutæ enim venditioni variæ incommoda adjunguntur tum in pondere, aut mensura; tum quoad laborem in ipso venditionis exercitio etc., tum quia vendens in magna quantitate, italice *vendere in digrosso*, cum citius expediat merces, aditum capit iterum negotiandi pecuniam, iterumque lucrandi; unde mitius venditur in magna quantitate, quam minutatim.

Alia motiva alterandi.

IV. Merx oblata a venditore, et præcipue rogante ut ematur, minoris valet, quam si ematur ex officina mercatoris. Unde est axioma: merces ultroneæ vilescunt, dummodo tamen tanta non sit emptorum copia. ut æquali pretio emantur merces ultroneæ, et quæsitæ; tunc enim oblatio ultronea non habet vim detrahendi de pretio, maxime legitimo seu legali: unde v. g. frumentum etiam oblatum non est emendum minoris, pretio taxato. Dixi maxime legitimo, quia etiam quando pretium est vulgare, si constet, venditorem offerre mercem alioquin optimam ob suam necessitatem pretio infra infimum, injustum est illam emere infra infimum, sicuti injustum est ob necessitatem, quam talis rei habet emptor, illam vendere supra rigorosum: quia id est vendere, aut emere necessitatem alterius, et rem non suam, neque vendibilem, et est inhumanum: *Si aliquis multum juvetur*, ait S. Th. 2. 2. q. 77. a. 1., *ex re alterius, quam accepit, ille vero, qui vendit non damnificetur carendo re illa, non debet eam supervendere; quia utilitas, quæ alteri accrescit, non est ex venditione, sed ex conditione ementis. Nullus autem debet vendere ulteri, quod non est suum, licet possit ei vendere damnum, quod patitur.* Et q. 13. de malo a. 4. ad 7. *Non licet vendere alicui in necessitate constituto rem aliquam multo amplius, quam valeat; esset enim injusta venditio.* Quicumque igitur non aliunde pretium vel auget supra summum, vel minuit infra infimum, nisi ob solam ementis, vel vendentis necessitatem, restituere, vel compensare tenetur. Heu, quot injuste vendentes!

Quousque merces ultroneæ vilescant.

V. Cajet., Lessius, Bonacina, et alii docent, merces ultroneas vilescere pro tertia parte justi pretii currentis, ita ut si pretium sit novem, emi possint pro sex. Alii docent, vilescere pro dimidio pretii communis: hanc opinionem nemini consulerem; nam descensus talis in pretio convincit emi necessitatem proximi. Prima sententia est humanior et æquior, et per se tenenda: per accidens tamen evenire potest casus, quod etiam pro dimidio emi possit, quando venditores non vendunt ob necessitatem, sed ut se expediant a cura et custodia mercis; v. g. in bellica justa devastatione, in qua manubiæ quarumdam rerum a militibus victoribus dimidio pretii venduntur, ut se ab illis citius expediant; tunc, aliis ita ementibus, non reputarem illicitum ita emere: dummodo deprædatio fuerit justa.

Quid de pretio rerum carentium pretio?

VI. Sunt quædam res carentes pretio, tum legitimo, tum naturali, puta gemmæ extraordinarii ponderis, statuæ, picturæ, numismata, feræ mansuefactæ, aves, etc., quas dicunt graves Theologi etiam nostrates Canus, Sotus, Victoria, Bannex, relati a Lessio dub. 3. n. 14. cum multis aliis, posse vendi quanti plurimi placuerit venditori: eo quod volenti rem pretio carentem ita emere, non fiat injuria. Rationabilior apparet opinio Cajet., Navarri, Arragonii, Tanneri, Sylvii, et aliorum docentium, etiam hujusmodi pretio convenienti esse vendenda, cum etiam ista sint pretio aliquo peritorum et prudentum judicio moraliter commensuranda, ita ut illud notabiliter excedere injustitia non vacet; et quamvis ratione singularitatis et raritatis debeat esse longe altius aliis appretiabilibus, continua tamen sua debet habere, et a commutativa justitia mensurari.

Quid de pretio rerum, quæ venduntur sub hasta?

VII. Quando res venduntur sub hasta, probabilius, et communius dicitur, quod hic extraordinarius vendendi modus, publica authoritate permittente, concedat, ut res vendatur quanti vendi potest, juxta pretia a licitantibus oblata. Cum enim hujusmodi rerum pretia dependeant ex sola volentium emere multitudine, vel paucitate; propterea res vendenda incertæ fortunæ committitur, ut si plures licitatores sint, pretium augeatur; si pauci, minuatur; proinde sicuti committitur periculo, ut vendatur etiam infra dimidium justi pretii, ita etiam committitur sorti, ut vendatur dimidio pluris summi pretii, aut etiam duplo: non enim alius superest modus vendendi res subhastatas. nisi quousque ascendit ultimum plus offerentis pretium.

Fraudes usitatiores in hoc vendendi modo.

VIII. At valde cavendum a fraudibus, quæ eveniunt in hoc vendendi modo: usitatiores sunt: si venditor studiose occultet defectus rei vendibilis; si fictos licitatores admittat, qui exterius osten-

dant, se velle emere tali pretio, ut hoc modo pretium augeatur: si executor retrahat aliquos volentes vers offerre majus pretium, ut aliquis ejus amicus pretio minori emat: si consulto eligat illud vendendi tempus, quo emptores sunt in minori numero, ut res minori pretio ab aliquo ematur: si emptor aliquos impediat ab offerendo majori pretio, ut ipse minori emat: si emere volentes inter se conspireut, et monopolium faciant, conveniendo, ne ullus excedat talem summam circa tales res, ut viliori pretio emantur; qui modi sunt omnes manifeste injusti, ut patet, et restitutioni obnoxii. Circa penultimum tamen plures dicunt, quod si volens emere solum roget absque ullo mendacio, ullaque fraude alios volentes emere, et plus offerre, ut desistant, non peccet contra justitiam. At hoc respectu hujus contractus verum esse non potest; quia nisi injustitiam committeret avertendo solis etiam precibus unum dumtaxat plus offerre volentem, posset similiter omnes alios plus offerre volentes precibus avertere absque injustitia, quod nemo concedere audebit; quippe quod ageret contra naturam hujus modi vendendi; ita ut res amplius dici non posset subhastata, sed implicito monopolio illius rogantis subjecta: igitur si absque injustitia non potest omnes alios rogare, neque unum tantum; quippe quod contra naturam subhastationis, quæ præbet jus domino rerum subhastatarum, ne quisquam ullo modo avertatur ab offerendo eo pretio, quod sibi libuerit.

Sola dilatio solutionis non sufficit ad augendum justum pretium, neque vera solutionis anticipatio.

IX. Vendere rem credito cum dilatione temporis ad solvendum, non est sufficiens motivum, ut propter hunc solum titulum, pretium augeatur, ex communi. *Quia hujusmodi expectatio pretii solvendi habet rationem mutui: unde quidquid ultra justum pretium pro hujusmodi expectatione exigitur, est quasi pretium mutui, quod pertinet ad rationem usuræ*, ait S. Th. 2. 2. q. 78. a. 2. ad 7. Neque opponas contrariam mercatorum praxim: quippe mercatores contrarium agentes, nisi habeant alium verum justum titulum aut lucri cessantis, aut damni emergentis, aut periculi extrinseci suo loco explicati, usuram committunt, cum restituendi onere. Similiter neque sola anticipata solutio justam reddit pretii justi imminutionem: *Quia etiam ista anticipatio solutionis pecuniæ habet mutui rationem, cujus quoddam pretium est, quod diminuitur de justo pretio rei emptæ*, ait S. D. ib. cum communi: et tunc usuram perpetrat emptor.

Bene vero si ex re vendita venditor damnum patiatur.

Cum aliquis multum indiget habere rem aliquam, et alius læditur, si ea careat, in tali casu justum pretium erit, ut non solum respiciatur ad rem, quæ venditur, sed ad damnum, quod venditor ex venditione incurrit; et sic licite poterit aliquid vendi plus, quam valet secundum se; quamvis non plus vendatur, quam valeat habenti. Hæc S. D. 2. 2. q. 77. a. 1. Qui casus tunc verificatur, quando venditor vendit ob meras preces, et flagitationes volentis emere, alioquin non venditurus, quia si venditor ipse rem, quamvis necessariam sibi, proferat vendendam, tunc nil amplius exigere poterit pro damno, quod patitur; quia non compellitur vendere a flagitante amico, sed a propria necessitate; unde S. D. qu. 13. de malo a. 4. ad 14. *Qui emit rem aliquam, tantum pro ea juste dat, quantum valet, non autem quantum ille, qui vendit, ejus carentia damnificatur.*

Quid quoad pretium affectionis?

X. Qui specialem affectionem ad rem, quæ vendenda petitur, fingit, quam revera et coram Deo non habet, injuste acquirit auctarium valoris rei, et ad restitutionem tenetur; quia fraudem committit in alterius damnum; ita communis. Et circa id cavere debent, qui requisiti ad aliquid vendendum, et comperientes necessitatem volentis emere, sibi creant affectionem ad rem petitam, quam revera non habent. Qui igitur revera habet hujusmodi affectionem rationabili motivo innixam, puta quia res sibi ex dono personæ dilectæ provenit; quia ex legato Patris; quia ex legato defunctæ uxoris; quia sibi valde commoda etc., potest ob displicentiam, quæ sibi obventura est ex talis rei privatione, aliquid conveniens supra pretium naturale rei exigere: dummodo affectio sit rationabilis, et honesta, ut notant omnes; si enim esset fundata in motivo indigno, puta quia donum sui scorti, injusta esset exactio, cum et ipsa quoque affectio rejicienda sit divino jure. Hoc autem pretium affectionis confinia habere debet peritorum judicio, pensatis gradu affectionis, et motivo ejusdem. Non enim licet petere quantum suggesserit indiscretio affectionis, sed quantum prudens judicium præscribet. Monet demum DD. Theologiæ non severæ, nempe Molina disp. 351. et Lugo disp. 26. sect. 7. §. 1. n. 90. hanc opinionem de aliquo ultra pretium naturale exigendo ob affectionem *non esse de facili consulendam*, ob periculum, quod affectio vel de novo creetur, vel ab avaritia augeatur, vel honesto motivo non innitatur, vel nimium exigatur.

Quid de merce longe meliori, quæ habet pretium legale?

XI. Quando merx, quæ habet pretium a lege taxatum, est cæteris ejusdem speciei, quæ communiter venduntur, melior, conveniunt omnes, quod nisi excessus bonitatis sit valde notabilis, non licet augere pretium, sine injustitia: si vero reapse excessus sit valde notabilis, putant nonnulli, quod posset vendens, debita proportione servata, pretium augere. Etenim taxatio legalis fit in commune bonum, comprehendendo plura individua talis mercis, quatenus plus minusve conveniunt in eodem circiter bonitatis gradu; unde si per accidens eveniat, quod quædam individua illius speciei sint notabiliter, et longe perfectiora aliis communiter individuis, prudenter præsumi potest, legem hunc casum comprehendere noluisse. Cum igitur taxatio pretii rerum fiat, prout ad humanos usus deserviunt, potest revera evenire, quod res aliqua illius speciei notabiliter utilius et abundantius, ob sui perfectionem, ad humanos usus deserviat; unde non videtur injustum pro eadem quid amplius exigere. Hæc dicta velim, ne Confessarius post factum revera tale pœnitentem perturbet; injungens tamen eidem, ut in posterum abstineat, et nemini ante factum consulat, tum ob deceptiones avaritiæ facillime suadentis dictum excessum, tum ob perturbationes quietis civilis inter mercatores, qui et scandalizari, et commoveri possent contra hujusmodi venditorem.

Solutio casus correspondentis.

XII. Data opera admiscere merci prædictæ longe meliori quædam inferioris conditionis, quæ nullum detrimentum sive quoad durationem, sive quoad salubritatem, sive quoad aliud caput afferat eidem, sed dumtaxat, quæ illam coæquant aliis, quæ communiter venduntur; quidam concedunt non esse injustum, quia vendit rem æqualis perfectionis, ac sint

cæteræ ejusdem speciei, æqualiter utilem emptori, æqualiter durabilem; cum igitur nullius jus lædat, neque injuste aget. Et hæc quoque opinio, verificatis conditionibus indicatis, poterit deservire Confessario post factum; ante factum autem nemini suadendam putarem, tum ob maximam difficultatem, quæ extat, ne miscibilia adjuncta deteriorem; et minus utilem efficiant mercem illam in aliquo capite, unde lædatur justitia: tum etiam quia bonitas excedens mercis efficiat, ut citius illam vendat, et expeditius valeat lucrifactam pecuniam novæ negotiationi committere.

Quid de titulo vendendi pretio alterius loci?

XIII. Aliquando avenit, quod quis emat merces v. g. Venetiis, transferendas v. g. Corcyram; poteritne venditor eas vendare pretio quod Corcyræ solvetur, et est duplo majus pretio, quo venduntur, et emuntur Venetiis? Resp. Auctores eum distinctione, quod si vendens se obliget transferre suis expensis merces illas Corcyram, et earumdem mercium suscipiat in se periculum, possit pretio Corcyræ illas vendere; tum quia omnia hæc sunt pretio æstimabilia, tum quia reapse contractus Venetiis dumtaxat inchoatus, perficitur autem, atque consummatur Corcyræ: si vero et translatio mercium, et earumdem periculum reliquatur emptori, injuste venduntur pretio Corcyræ; cum revera contractus perficiatur et consummetur Venetiis; unde non nisi pretio Veneto vendi possunt; et si aliter fiat, restituendus est excessus pretii Veneti.

Casus incidens resolvitur.

XIV. Quando aliqua merx taxatur publica auctoritate, permittendo exteris, ut si in civitatem advehant merces illas, possint vendere supra taxam. (ut fieri consuevit tempore sterilitatis, magnæque rerum penuriæ) Petrus indigena si emat ab externo supra taxam, juxta mihi probabiliorem, poterit supra taxam eodem pretio quo emit vendere: quia cum exterus ille gaudeat hoc privilegio ob factas expensas in advehendis mercibus, Petrus emens ab illo, et emptam mercem vendere volens, fungitur vicibus exteri illius, et transfert in se actionem ejusdem, vendendo eo pretio, quo emit. Unde quamvis Petrus nec mercem conduxerit, nec expensas fecerit immediate; attulit, et expendit mediate, geritque illius personam.

Casus alter resolvitur.

XV. Quid dicendum de vendentibus frumenta, ut farinam Pistoribus, Artopis, et Spropopolis supra taxam; qui jam carius vendendo, vel minus dando, se indemnes servant? Respondetur cum communi, vendentes injuste agere, et teneri ad compensationem, non dictis ementibus farinam, sed panperibus, qui vel carius emendo, vel minus recipiendo, damnum reportant.

Quid dicendum de pretio chyrographorum maturandorum etc.?

XVI. Emens credita, census, chyrographa, nondum maturata, minoris, quam sit summa suo tempore exigenda, et recipienda, si exactio immunis sit ab omni incommodo, difficultate, aut labore pretio æstimabili, et non aliunde minoris emat, nisi quia statim ipse erogat totum simul quod ipse recepturus est, v. gr. in tribus ratis post annum, longe probabilius est, cum Soto, Medina, Sylvestro, Molina, Gabriele, at aliis quamplurimis, quod illicite agat contra justitiam. Probatur primo ex damnatione thesis 41. ab Innoc. XV. etiam alibi relatæ: *Cum pecunia numerato pretiosior sit numeranda, et nullus sit, qui non majoris faciat pecuniam præsentem, quam futuram, potest creditor aliquid ultra sortem a mutuatario exigere, et eo titulo ab usura excusari.*

Probatur resolutio.

XVII. Ex quibus ita argumentor: Falsum igitur est, quod pecunia numerata et præsens semper pluris facienda sit, quam numeranda et absens, et propterea aliquando æstimanda erit æquali valore; at quando id evenit? profecto quando pecunia numeranda et absens et futura, omni prorsus periculo vacat in sui exactione, et est moraliter certum, quod suo tempore erogabitur: ne igitur affirmetor justum quod fuit ab Innoc. reprobatum ut usurarium, dicendum erit, quod pro credito certo, nulli periculo obnoxio, nullaque molestia exigendo, non possit licite erogari minus, quam suo tempore recipiendum sit. Confirmo hoc discursu: Ille contractus est injustus, in quo non servatur æqualitas: atqui contractus, in quo emuntur credita immatura, alioquin immunia ab omni periculo et incommodo, minoris, quam contineant, non observat æqualitatem pretii cum ra empta; quandoquidem mille argentei secure post annum recipiendi absque ullo incommodo, non valent minus mille argenteis præsentibus; quia mille argentei post annum absque ullo incommodo recipiendi, non alia ratione minoris emi possent, nisi quia recipiendi post annum; atqui, juxta omnes, sola temporis dilatio non potest esse ratio, ut pluris vendantur, aut minoris emantur, cum hoc sit usurarium, ut millies dictum fuit; ergo mille argentei futuri immunes ab omni incommodo non minoris valent mille argenteis præsentibus.

Observatio notanda.

XVIII. Consulto repetivi pluries, immunes ab omni incommodo etc. Nam si exactio crediti eminendi revera incommodis, difficultatibus, periculis esset obnoxia, cum hujusmodi sint pretio æstimabilia, nulli dubitandum est, quod pecunia præsens statim eroganda, et a venditore crediti absque ulla difficultate, ullove incommodo tota simul statim recipienda, merito pluris facienda esset, quam futura, tot molestiis superandis sociata; ut proinde quid minoris, prudentum judicio, perpensis difficultatibus, erogandum esset.

Observatio altera.

XIX. Non est silentio prætereundum tempus, quo ab Innoc. XI. proscripta fuit relata thesis, nempe anno 1676. die 2. Maji, ut tibi innotescat, quomodo præcipui DD., qui oppositum sustinuerunt circa casum præsentem, scripserunt ante damnationem dictæ thesis; fortasse nostram propugnaturi, si postea scripsissent.

§. V. *De pretio taxato ex Monopolio.*

Notio Monopolii.

I. MOnopolium proprie est, quando unus, vel pauci procurant, ut venditio, vel emptio quarumdam mercium ad ipsos solos reducatur: quando id fit auctoritate privata, est semper illicitum contra justitiam; eo quod violet jus tam venditorum, quam emptorum, ut patebit referendo modos, quibus committitur. Nempe 1. quando unus, vel pauci conveniunt emere omnes merces alicujus speciei, aut maximam earumdem partem vili pretio, ut consumpto residuo ejusdem mercis, inducatur penuria, et carius vendatur ab ipsis pretio eorum libito constituto. 2. quando conspirant ad vendendam mercem pretio duntaxat rigoroso, et summo. 3. quando conspirant ad impediendum, ne merces talis generis advehantur ad locum, in quo ipsi mercem habent, ut carius illam vendere possint; aut quando magnam copiam ejusdem abscondunt,

Modi, quibus committitur auctoritate privata.

ut ex penuria pretium augeatur, et carius vendant. 4. quando falsis expositionibus rapiunt a Principe privilegium Monopolii, ad pretium vel augendum, vel non minuendum. 5. quando, prævidendo pretium talis mercis imminutum iri, quia v. g. naves jam onustæ prospere navigant portum versus, ipsi spargunt falsas voces, naves aut a pyratis fuisse prædatas, aut ab undis sobmersas; aut oliveta fuisse gelu decocta, vineas exsiccatas, etc. 6. quando inter artifices fit conventio, ne opificium ab uno cœptum ab altero perficiatur. Cum igitur in omnibus præfatis conveniendi modis manifesta appareat respective falsitas, fraus, violentia, eo pravo fine, ut pretia rerum augeantur, aut non minuantur, et avaritia quorumdam privatorum saginetur: propterea etiam jus civile in leg. *jubemus* 4. Cod. tit. 59. de Monopoliis hæc babet: *Jubemus, ne quis.... cujuslibet ad victum, vel ad quemcumque usum pertinentis speciei .... pro sua auctoritate .... Monopolium audeat exercere; neve quis illicitis habitis conventionibus conjuret, aut paciscatur, ut species diversorum corporum negotiationis, non minoris quam inter se convenerunt, venundetur. Ædificiorum quoque artifices... aliorumque diversorum operum professores penitus arceantur, pacta inter se componere, ut ne quis, quod alteri commissum sit, opus impleat, aut injunctam alteri necessitudinem alter intereipere.... Si quis autem Monopolium ausus fuerit exercere, bonis propriis expoliatus, perpetuitate damnetur exilii.*

* Tertius inter modos, quibus Monopolium committitur, duas habet partes. Circa primam, aliquid inferius notabimus post solutionem objectorum. Circa secundam vero, bie breviter observandum occurrit, non esse injustitiæ accusandos qui merces suas in illud servant tempus, quo eas cariores fore præsumitur, modo caritatem hac arte non inducant quia tunc nulli injuriam inferont.

Solvuntur objecta contra nunc statuta. II. Objici solet a quibusdam, ut probent, non omnia Monopolia privata semper esse contraria justitiæ, dicendo; quod sicut licet privatæ persooæ emere v. gr. frumentum tempore, quo venditur vili pretio, ut illud servet vendendum tempore majoris pretii, ita poterunt etiam aliqui simul convenire, ut idem faciant. Sed respondetur, neque privatam personam, quævis illa sit, posse ita agere licite, si ex sua emptione, penuria inducatur illius mercis, quia violatur publicum jus civium: cum autem ex conventione plurium ita agere constituentium penuria sequatur, propterea etc. Neque dicas, quod dum merces reducuntur ad pretium summum, reducantur ad pretium justum. Nam pretium summum remanet inter gradus pretii justi, quousque viget libertas vendendi, et emendi etiam aliis duobus, mediocri scilicet, et infimo; quando autem est facta conspiratio solius summi, en statim manifesta violentia, et injustitia.

Altera objectio solvitur. III. Objiciunt 2., et quidem subtilitate non modice sagaci: Cives nullum jubent, ut ab extraneis advehantur merces; ergo qui impediret absqoe ulla fraude, sed solis precibus, ne advehantur, non violaret justitiam, neque jus cujusquam; et alioqnin qui rogavit, habet jus vendendi suas merces pretio summo, ut fieri solet, penuriæ tempore. Quod autem qui rogavit non peccet contra justitiam, patet ex communi et obvio exemplo, quod non teneatur restituere Petro, ille, qui solis precibus impedit Paulum, ne eidem donet aliquid, quod donare volebat. Respondetur, verum esse, quod qui solis precibus avertit aliquem, ne donet Petro, peccando contra charitatem, non peccat contra justitiam; quia Petrus nullum jus habet ad donationem illam; at Cives, quamvis non habeant jus, ut ipsis advehantur merces ab extraneis, habent tamen jus, ne ab aliquo cogantur emere carius, quam emerent, si merces adveherentur. Unde fit, quod impediens advectionem mercium, indirecte privat Cives illos aliqua pecuniæ suæ portione, quia carius emunt, quam emerent, si merces adveherentur; ad differentiam illius, qui avertit volentem donare Petro, eo quod Petrus nil aliud amittat, nisi id, quod ipsi ex dono adveniret, et nulla alia re sua privatur; cum alioquin impediens advectionem mercium efficiat, ut Cives priventur majori illa pecunia, quam erogare coguntur ob altitudinem pretii ex mercis penuria procedentem. Adde, quod impedientes advectionem mercis, id faciunt, ut merces suas carius vendant; quod manifeste dolum redolet contra publicum civitatis bonum, cui de jure gentium competit, ne ab ulla privata auctoritate insidiæ tendantur contra honestas suas utilitates. Et proinde Monopolium hoc, sicut et cætera, nedum charitati graviter opponitur, ut fatentur omnes, verum etiam justitiæ, cum restitutionis onere, ut fert longe communior et probabilior cum nostris S. Raymundo, Cajet., Barthol. Medina, Sylvestro, Soto, Conrado, Ledesma, Armilla: cum quibus gravissimi quoque Major, Navarrus, Cordubs, Toletus, Valentia, et alii.

* Animadvertendum eum Petro Colet *t. 2. tr. de contract. p. 2. c. 1. a. 6. sect. 5. concl. 2.*, quod si alienarum mercium adventus causa foret, cur cives, aut vicini merces suas legitimo pretio vendere non possent, liceret extraneos mercatores excludere: tum quia postulat commune bonum, ut loci incolæ extraneis præferantur; tum quia Reipublicæ interest, ut pecunia sua extra Provinciam non asportetur. Pariter si quis, *subdit*, precibus solum efficeret, ne mercium copia in civitatem inveheretur, ut ipse suas commodius venderet, posset nequidem contra charitatem peccare, si nempe justa ex causa lucrum suum intra pretii latitudinem intenderet.

IV. Ut Monopolium, publica concessione factum, sit immune a peccato, nonnullas necessario postulat conditiones: prima, ut merx sit Communitati necessaria, et alioquin sit periculosæ et difficilis advectionis; ita ut, nisi concedatur uni, aut aliquibus provisio ejusdem, deficere possit Communitati, aut non haberi in quantitate sufficienti publico usui. Cum enim magni sumptus requirantur, et mercatores ab illa procuranda deterreantur, nisi aliquibus locupletibus privilegium concedatur, ut ipsis solis incumbat ejusdem provisio, evidenti periculo exponitur necessitas communis, ut vel ea careat, vel non nisi excedenti pretio habere illam queat. Secunda conditio est, ut concedatur privilegium, cum pretio a Principe taxato, post mature perpensas circumstantias periculorum, dispendiorum etc., ut et Privilegiati suum conveniens lucrum habeant, et Communitas beneficio mercis gaudere possit. In alis item circumstantiis concedi solet a Principibus privilegium Monopolii, nempe ad sublevandas urgentes necessitates publicas ob bonum commune: et tunc cradit quoddam tributi *Monopolium publica concessione factum.*

genus subditis impositum; ex eo enim quod qui Monopolium exercent, magnam pecuniæ copiam Principi erogent; sequitur, quod facultas ipsis solis concessa vendendi, augeat pretium mercis; et subditi cogantur majori pretio emere, quod pretii auctarium redolet quoddam tributi genus. Ut igitur hoc Monopolium concessum vacet ab omni reatu contra charitatem et justitiam, requiruntur illæ conditiones, quæ postulantur a justa impositione aliorum tributorum, gabellarum etc.; et proinde, quod revera adsit necessitas talis lucri, quod non alio meliori modo procurari queat; et quod revera publica utilitas illud exigat. Si enim minister illud proponens videat, quod alio modo posset subveniri publicæ necessitati, sed illectus a propria utilitate, illud ut unicum et necessarium medium succurrendæ necessitati proponat; immenso se gravat onere restituendi subditis vexatis, et omnia compensandi damna, ex Monopolio illis eventura. Et propterea etiam Princeps examinare tenetur, an utilitas boni communis præponderet gravamini, cui subjicienda est Communitas, et an publicum bonum alio modo minus oneroso promoveri queat: et in hoc quoque casu taxandum erit pretium, ne si illud taxent Publicani Monopolistæ, nimis excedant.

Non potest alius innocens vendere pretio Monopolii.

V. Innocens, qui in Monopolium privatum et injustum non confluxit, juxta probabiliorem, contra nonnullos, non potest vendere pretio per Monopolium constituto, et jam facto communi in illo loco. Ratio est, quia cum pretium per Monopolium privatum constitutum sit illicitum, contra charitatem, et etiam contra justitiam, ut probavimus; propterea neque huic innocenti id licitum erit. Quod si velit vendere pretio summo, dummodo qualitas mercis correspondeat, vendat eo pretio, at non quia per Monopolium constituto, sed quia ita sibi jus competit; immo consultum erit, ut aliquando vendat pretio medio.

* Si merces ob Monopolium raræ factæ essent, posset is, qui Monopolii particeps non foret, eas plures vendere, quia merces raræ pluris in rei veritate valent, quam communes.

Monopolium Monopolio retundere an liceat?

IV. Monopolium illicitum alio Monopolio repellere, non ut actio illicita altera actione illicita repellatur, (quod nunquam licet) sed ut tentetur vis justæ compensationis, deficiente alio medio, in rigore loquendo, et mere speculative, non esset peccatum: puta repellendo Monopolium vendendi solo pretio summo, aut supra, altero Monopolio emendi duntaxat pretio infimo; dummodo tamen hæ servarentur conditiones, quod damnum venditorum non excederet damnum ab ipsis illatum emptoribus; et quod nulla alia via moraliter pateret emptoribus se eximendi a tyrannide Monopolii venditorum. Verum quia est moraliter impossibile, ut præfata observetur æqualitas inter damna illata, et recepta; et quod non pateat recursus ad Judicem, qui aut Monopolium coerceat, si injustum, aut approbet, si justum; proinde in praxi hujusmodi defensio vacare non potest culpa. Si tamen neque a Judice æquitas obtineri posset, et procuraretur pro posse observantia indicatarum conditionum, non auderem reprobare prædictum se compensandi modum.

* Præcit. Petrus Collet *ib. conclus.* 2. *in resp. ad istant.* 2. posteaquam statuit, teneri Monopolas ad restitutionem propter injuste ablatam Civibus libertatem emendi infra summum, aut vendendi supra infimum; regulam assignat servandam in hujusmodi restitutione facienda. Hæc autem, *ait*, restitutio ex prudentis viri arbitrio facienda est, attendendo præsertim spem majorem, aut minorem, quam habere poterant Cives emendi viliori pretio, aut vendendi majori. Censent aliqui, *subdit*, contractum reduci debere ad pretium medium, et id satis justum videtur, quia sic reponitur æqualitas.

§. VI. *De Obligationibus Venditoris.*

Præmittitur regula S. Th.

I. PRæmitto S. Th. Doctrinam ex 2. 2. qu. 77. a. 2., et omnibus communem: *Circa rem, quæ venditur, triplex defectus considerari potest: unus quidem secundum speciem rei, et hunc defectum si venditor cognoscat in re, quam vendit, fraudem committit in venditione; unde venditio illicita redditur ... Alius autem defectus est secundum quantitatem, quæ per mensuram cognoscitur; et ideo si quis scienter utatur mensura deficienti in vendendo, fraudem committit, et est illicita venditio ... Tertius defectus est ex parte qualitatis, puta si aliquis animal infirmum vendat quasi sanum: quod si quis scienter fecerit, fraudem committit in venditione; unde est illicita venditio: et in omnibus talibus, non solum aliquis peccat injustam venditionem faciendo, sed etiam ad restitutionem tenetur. Si vero, eo ignorante, aliquis prædictorum defectuum in re vendita fuerit, venditor quidem non peccat, quia facit injustum materialiter, nec ejus operatio est injusta ... tenetur tamen, cum ad ejus notitiam pervenerit, damnum recompensare emptori.*

Deductiones communes ex tradita Doctrina.

II. Peccant ergo graviter pro ratione materiæ venditores, vendentes rem defectuosam in sua substantia; et ignorato defectu ab emptore, contractus est nullus; quia assensus emptoris non habet quo se ferat; deficiente enim substantia rei, non est assensus in illam rem, sed in alteram, quæ non est. Quando autem admixtio alterius rei talis est, ut substantiam non corrumpat, puta aquæ vino admixtæ, farinæ siliginis, triticeæ commixtæ etc.; quæ speciem vini, et tritici non transmutet; contractus quidem validus est, at venditor tenetur imminuere de pretio pro rata meræ mercis, et item reparare damna, si quæ ex deceptione oriantur: et peccat graviter ita decipiendo.

Quid de vendente unam rem loco alterius?

III. Vendens unam rem loco alterius, quæ, seclusa omni dubitatione, sit æque utilis ad finem ab emptore intentum, quamvis infideliter agat, ad restitutionem non tenetur, dummodo pretium recipiat correspondens rei datæ, ut docent multi cum Soto, Bannez, Lopez, Valentia, Lugone, etc., quia quamvis res non sit eadem physice, est eadem moraliter. Quæ doctrina ad summum deservire potest post factum; nemini tamen ante factum consulenda, et pœnitenti ne illa utatur deinceps inculcandum; quia valde difficile est, ut res sit omnino æqualis virtutis ad intentum emptoris, et præcipue in medicamentis, et in rebus, quæ servandæ emuntur: tum quia semper intervenit deceptio in re momentosa; quæ si emptori innotesceret, a contrahendo forte abstineret. Hic addendum censeo ex S. Antonin. p. 2. tit. 1. c. 17. §. 4. *Dum aliqui sophisticant* (idest alterant) *ea, quæ vendunt, ut se servent indemnes, et cum aliquo lucro congruo, quia*

si venderent puras res, emptores non vellent dare justum pretium, quia alii vendunt alia sic sophisticata, et mixta minori pretio; videntur posse excusari, dummodo non fiant tales mixturæ, quæ noceant humanis corporibus, quod accidere potest in his, quæ venduntur in cibum, et potum hominum, et præcipue in medicinalibus.

* Relege quæ docet Auctor supra §. 4. *n.* 12.

Vitia quoad quantitatem.

IV. Jam patet ex dictis cum S. Doctore, quod fraus circa quantitatem, pondus, mensuram, sit, ut injusta, resarcienda. Hinc quando venditor artificiose procurat, ut merx crescat in mole, aut quantitate sibi non naturali, puta madeficiendo frumentum, aut in loco humido illud tenendo, ut turgescat, et in minori copia mensuram impleat; qui lanam humectant, ut magis ponderet; qui pannos in tractorio supra exigentiam trahunt, ut facilius ulnam adæquent etc., fraudem committunt restitutioni obnoxiam. Unde S. Antonin. loco cit. §. 5., *qui faciunt trahere pannos ad tractorium ultra debitum, unde postea madefactus, et tonsus, ut moris est, retrahitur ad minorem mensuram: et isti fraudem faciunt.*

Vitia quoad qualitatem mercis.

V. Vendere mercem defectuosam quoad qualitatem, est illicitum, et pro ratione defectus, grave est, aut leve peccatum; quia est deceptio proximi cum onere resarciendi: et proinde ait S. Antonin. loc. cit. §. 6. *Si venduntur carnes infectæ pro sanis; aromata antiquata, et sic virtute debilitata, pro recentibus: liber corruptus et falsus, pro fideli; corium fragile, pro durabili: vinum corruptum, pro sano; domus ruitura, pro stabili, et firma: pannus defectuosus pro indefectuoso, et hujusmodi*, ut patet, agitur contra justitiam: hi enim omnes sunt defectus occulti, qui ab emptore animadverti aut non, aut vix possunt. Propterea Angel. loc. supracit. artic. 3. hanc tradit regulam: *Si vitia sint occulta, et ipse venditor non detegat, erit illicita et dolosa venditio, et tenetur ad damni recompensationem. Si vero vitium sit manifestum, puta si equus sit monoculus, ... potest licite venditor indemnitati suæ consulere, vitium reticendo*; coæquato tamen pretio cum merito mercis: sed de hoc iterum n. 8. Quando vero venditor scit vitium occultum mercis, unde grave damnum evenire potest emptori, vel aliis ea utentibus, tenetur illud manifestare; aliter ipsi incumbunt omnia damna: *Quia*, ait S. D. loc. cit. *dare alicui occasionem periculi, vel damni, semper est illicitum ... venditor autem qui rem vendendam proponit, ex hoc ipso dat emptori, damni, vel periculi occasionem, quia rem vitiosam ei offert, si ex ejus vitio damnum, vel periculum incurrere possit: damnum quidem, si propter hujusmodi vitium res, quæ vendenda proponitur, minoris sit pretii; ipse vero propter hujusmodi vitium nihil de pretio subtrahat: periculum autem, si propter hujusmodi vitium usus rei reddatur impeditus, vel noxius, puta si quis alicui vendat equum claudicantem pro veloci, vel ruinosam domum pro firma etc.* Si igitur vendat oves morbidas, quæ inficiant alias suas emptoris, tenetur tam pro damno mercis, quam pro infectione aliarum; similiter si vendat equum furiosum, qui emptorem præcipitet, et lecto adigat; tenetur et pro deceptione in merce, et pro damno secuto, et pro lucro forte cessato etc., et sic de similibus; quia horum omnium fuit causa dolosa.

Aliæ deductiones.

VI. Idem dicendum, quando venditor dat mercem de præsenti bonam, quæ tamen inutilis est ad finem emptoris, qui interrogavit venditorem, an ad talem finem vel usum deserviat; puta vinum servandum tempore æstivo, quod venditor scit plerumque in æstate corrumpi, quamvis alio anni tempore sanum persistat; quia decipit graviter emptorem, et inde ad damna tenetur. Similiter si emptor venditorem interroget, an illa merx sit ab omni vitio immunis, vel an aliquo vitio laboret; tunc non potest ullum defectum celare, quamvis patens et manifestum: quod si aliquid celet, vel non dicat, etiamsi patens, decipit in re gravi interrogantem. Si vero de vitio tantum dubitet, debet interroganti hanc suspicionem, aut dubium declarare; immo etiamsi emptor non interroget, tenetur hoc dubium aperire, et præcipue si sit de vitio reddente mercem inutilem fini ac usui emptoris. Neque sufficit illam vendere pretio diminuto, et correspondente merci suspectæ, quia emptor semper illam emit ut bonam, et non vitiatam: Unde nisi declaret suspicionem, decipit emptorem cum onere resarciendi damna. Insuper si vendat rem litigio obnoxiam, debet hoc vitium manifestare emptori; neque sufficit, quod venditor sit animo paratus resarcire emptorem in casu, quo res illa evincatur; id namque non sufficit ad reddendum emptorem, quantum sufficit, securum; cum evenire possit, ut venditor aut bonis omnibus a fisco expolietur, aut aliquo alio casu incendii, latronum etc. depauperetur. Hujusmodi ergo vitium est proculdubio aperiendum.

Quid si vitium sit patens, nec venditor interrogetur?

VII. Si vitium sit patens, neque venditor interrogetur ut supra, nihilominus si venditor animadvertat emptorem ob sui hebetudinem, aut visum deficientem, aut aliunde, non observasse vitium illud manifestum, tenetur illum admonere de vitio; quia in eo casu, quamvis sit absolute manifestum, respective ad talem emptorem est occultum. Neque obstat regula superius allata ex S. D., in qua loquitur de illo vitio manifesto, de quo venditor non sit certus, quod non fuerit ab emptore observatum; et ita docent nedum Probabilioristæ, verum etiam Probabilistæ, præsertim de Lugo disp. 26. sect. 8. n. 130.

Quomodo liceat vendere merces defectuosas occulte?

VIII. Quando vitium rei occultum illam neque reddit noxiam, neque inutilem emptori ad finem intentum, neque est alteri revendenda cum periculo præjudicii novi emptoris; tunc venditor non peccat, emptori illi primo nil interroganti si illam vendat, vitio non manifestato, pretio alioquin merito rei correspondente. ex D. Th. loc. cit. *Cum usus rei est conveniens emptori; si venditor propter hujusmodi vitium subtrahat quantum oportet de pretio, non tenetur ad manifestandum rei vitium*; et quodlib. 2. a. 2. *Si vitium non faciat rem minus valere* (emptori), *quam pretium impositum; tunc non peccat tacens vitium*; eo quod nulli faciat injuriam; non emptori, quia res illi deservit ad usum, ad quem eam petit, et alioquin diminutum fuit illius pretium; non aliis, cum sit a solo emptore consumenda. Ex alio autem capite, cum ipsi mercatores merces nedum optimas, sed et mediocres, vitiosas, et inutiles emant, si semper optimas et nulli defectui obnoxias vendere tenerentur, renunciare negotiationi compellerentur; immo negotiatio redderetur impossibilis in conscientia; cum alioquin sit bono communi adeo necessaria. Si igi-

tur vendant merces vitiosas, dummodo id agant absque ullius notabili præjudicio, eis condonandum est.

Qualiter possit venditor uti scientia mutationis.

IX. Si mercator ab amico certior fiat secreto per epistolam, brevi adventuram magnam copiam alicujus mercis, unde illius pretium sit notabiliter minuendum; potest, si vult, totam illam mercem quam apud se habet in magna quantitate vendere pretio currenti, quod alioquin est altum, et se indemnem servare a brevi eventuro damno. Ita S. D. 2. 2. q. 77. a. 3., ubi quarto loco sibi opposuit casum nostrum; et respondet: *Vitium rei facit rem in præsenti esse minoris valoris, quam videatur, sed in casu præmisso in futurum res expectatur esse minoris valoris per superventum, qui ab ementibus ignoratur. Unde venditor, qui vendit rem secundum pretium, quod invenit, non videtur contra justitiam facere, si quod futurum est non exponat. Si tamen exponeret, vel de pretio subtraheret, abundantioris esset virtutis, quamvis ad hoc non videatur teneri ex justitiæ debito.* Ratio deducitur ex verbis Angelici; quia vendit rem justo pretio currente, juxta communem peritorum æstimationem; quæ communis æstimatio non tollitur ex privata et secreta alicujus privati notitia: sicuti privata notitia, valorem monetæ cras imminutum iri, non efficit, quod illam hodie expendere non possim pro valore hodierno. Propterea vendi potest domus pretio currenti alto ab eo, qui privata secreta notitia scit, Curiam regiam brevi alio transferendam, cum magno pretii domus decremento: dixi vendi, non locari: quia translata Curia, etiam locatio subsequens translationem esset minoenda. Similiter Senatores, qui scientia secreta sciunt, mense venturo monetæ valorem fore minuendum; cum non sint deterioris conditionis aliis privatis, qui his notitiis privatis utuntur, poterunt tales monetas expendere pretio currenti; non tamen (nota bene) non tamen executionem legis data opera differre, quousque se dicta monetæ specie exonerent; quia id esset, non uti, sed abuti et potestate, et scientia; et anteferre privatum commodum bono communi.

Limitatio Christiana datae doctrinae.

X. Fateor tamen, mihi multum arridere limitationem doctissimi Viguerii, quam etiam alii amplectuntur, nempe quod si venditor non indigens, dum contrahit, animadvertat lucrum a se reportandum, evasurum esse exitiale ementi mediocris fortunæ, qui emit, ut eandem mercem revendat ad sui, et familiæ sustentationem; et propterea pretii imminutionem brevi eventuram, ipsi ementi et familiæ esse allaturam damnum valde grave; venditor, inquam, iste graviter peccet contra charitatem, vendendo hujusmodi homini; sed teneatur ipsum secreto monere, ut emptionem adhuc differat modico tempore, et sibi interim apud alios venditores provideat. Et si interea ipse vendens velit jure suo uti, et suum agere negotium absque charitatis læsione, vendat non indigentibus, sed illis, quibus pretii imminutio superventura exitium afferre non possit. Si enim lex charitatis non obliget in præfato casu, quandonam sub gravi erit obligatura? Quæ diximus de notitia privata venditoris respectu rei vendendæ, applicanda sunt notitiæ privatæ emptoris respectu rei emendæ.

§. VII. *De Obligationibus Emptoris.*

Tenetur emptor monere venditorem ignarum

I. Tenetur aliquando emptor in conscientia monere venditorem ignarum de bonitate, et valore rei, quam vendit, quæ ignorantia deducitur ex vili pretio, quod ipse venditor exigit: quia hic error, cum sit antecedens, causat involuntarium, et efficit contractum nullum, et solvitur pretium injustum: ita communis apud Molinam disp. 353. Quod si emptor cognoscens valorem rei eroget pretium intra lineam justi pro eadem, ait Lugo disp. 26. sect. 8. n. 136., eum satisfacere suæ obligationi, quia erogat pretium justum. Cavere autem debet, ne aspernetur mercem, aut aliis mendaciis, et fraudibus eidem detrahat injuste; quia quamvis det pretium justum, eum tamen sit infimum; mendacia illa præcludunt venditori aditum animadvertendi valorem rei ex pretio sibi exhibito; et veritate comperta, petiisset forte pretium medium, aut supremum. Multo autem magis tenetur emptor veritatem valoris mercis aperire venditori, ipsum interroganti de valore suæ mercis; quia etiam in hoc casu, secluso quocumque doloso artificio aspernandi mercem, imponendi eidem defectus, quibus caret etc., teneretur sincere aperire, si sciat, tria pretia; et deinde eum eodem tractare de merce emenda.

Casus emergens resolvitur

II. At dubium exurgit, num quando emptor, jam certus de præstantia et æstimatione mercis, dicit venditori, se velle de eadem secum absque scrupulo contrahere, vel quidquam simile proferat, quo possit venditor reddi sufficienter monitus, ut sibi caute consulat; num, inquam, emptor sic conscientiæ suæ satisfaciat? Negant Banuez, Ledesma, Lugo, et Molina, qui contrariam vocant improbabilem, quam tamen a Cajet. sustineri in summ. v. Emptio n. 2. aliqui dicunt, sed perperam, ut statim ostendam. Putant nonnulli, sub distinctione esse respondendum: vel enim vendens, habito hoc nutu ab emptore, ostendit se percepisse, et potest suspendere venditionem, donec peritos consulat de qualitate mercis; et in hoc casu, si venditor velit omittere consultationem cum peritis, quam commode habere potest antequam vendat, et nihilominus vendere velit, suæ inertiæ adscribere debet, si majus pretium non accipiat. Et in hoc sensu videtur Cajet. loquutus, dum ait; *Ex quo dominus rei monitus cum protestatione, non curat discutere rem suam .... et emptor non tenetur ei explicite affirmare, quantum valet, cum habeat alios, unde possit inquirere, et scire.* Et hac moderatione adhibita, puto eam non posse dici improbabilem; quamvis a me non admittatur, quippe quod emptor ex una parte est omnino certus de præstantia verb. gr. gemmæ, et alioquin semper sibi apertus relinquitur aditus dubitandi, an sufficienter ad contrahendum cognoscatur a venditore, ita ut contractum etiam ex ignorantia processisse, suspicari prudenter queat, cum notabili venditoris damno. Quod si venditor ex nutu habito ad emptore vel non perceperit, vel si etiam perceperit, sit in morali necessitate vendendi, quin possit consultationem præmittere: tunc communiter conveniunt, emptorem injuste emere; nec præsumi posse, venditorem condonare emptori residuum valoris, et pretii; cum condonatio illa non sit omnino spontanea et liberalis, qualis esse deberet, utpote mera donatio.

Casus alter. III. Quando tam venditor, quam emptor æqualiter ignorant valorem mercis, ejusque perfectionem, et committendo se sorti, conveniunt de determinato pretio; juxta Cajetanum ibidem, celebratur licitus contractus, cum uterque æquali periculo, vel fortunæ se exponat: proinde tota solutio pendet ex omnino æquali gradu periculi: qui si desit, contractus est injustus.

§. VIII. *De Fructibus, et Periculis rei venditæ.*

Quando fructus rei venditæ spectent ad emptorem? I. QUando res vendita tradita est emptori, quamvis pretium nondum fuerit solutum, et venditor in dilationem consenserit, fructus rei spectant ad emptorem; quia per traditionem rei, emptori a venditore factam, jam venditio ex parte ipsius consummata est; et cum in dilationem solutionis consenserit, nullus superest titulus percipiendi fructus ex ea. Si vero rem venditam nondum tradiderit, neque habuerit animum transferendi dominium ejusdem in emptorem, quousque erogetur pretium, et nil circa fructus conventum fuerit, isti pertinebunt ad venditorem: quandoquidem nondum res sub perfecto dominio, et quoad jus in re, ad emptorem pervenerit. Sermo autem est de fructibus adhuc pendentibus; si enim jam collecti fuerint, ex. gr. uvæ collectæ ex vinea vendita, ligna cæsa ex nemore vendito, quamvis nondum fuerint asportata in domum venditoris, nihilominus censentur esse ipsius, nisi aliter conventum fuerit.

Etiam quando est in mora solvendi. II. Etiam, quando post traditionem rei, pretium neque est solutum, neque pro soluto habitum consensu venditoris, sed emptor est in mora solvendi, adhuc fructus esse emptoris, docent S. Antoninus, Sylvester, Panormitanus relati a Sanchez l. 1. Consil. c. 7. dub. 21., et alii plures; quia fructus sequuntur substantiam rei: atqui substantia pertinet ad emptorem, eo quod, ut videbimus, etiam periculum rei ad ipsum spectet: igitur etiam fructus: aliter totum commodum esset venditoris, et totum incommodum emptoris. Cum enim, ut diximus, tam mercis corruptio, quam ejusdem deterioratio, si absque culpa venditoris eveniant, spectent ad emptorem; si venditor et pretium, et fructus perciperet usque ad solutionem inclusive; jam patet, quod totum commodo eidem cederet. Tandem nisi alius titulus accedat venditori percipiendi fructus, quam sola solutionis dilatio, jam fœneratitia esset receptio fructuum, ut patet.

Etiam fructus immaturi. III. Fructus pendentes, et nondum maturi, qui venduntur cum vinea, aut horto, quamvis nondum soluto pretio, neque facta translatione fundi venditi in emptorem, etiam effecti maturi ad istum pertinent; quia juxta leg. *fructus* 44. ff. de rei vendit., fructus pendentes tam maturi, quam immaturi censentur pars fundi, reique fructiferæ empta igitur re fructifera, etiam fructus immaturi censentur empti, et propterea vinea cum uvis non vindemiatis, hortus cum fructibus nun collectis, grex ovium fœtarum, pluris æstimari solent. Si enim, ut dixi, incommoda illius fundi ad emptorem pertinent, cur non et commoda? Idem dicas de fructibus nasciturís, et producendis ob eamdem rationem.

Damna rei emptæ quando pertineant ad emptorem? IV. Res determinata in individuo, puta hoc dolium vini, hæc domus etc., etiam antequam emptori tradatur, celebrato jam contractu, et habita fide de pretio erogando, si absque culpa venditoris pereat, perit emptori, nisi aliter conventum fuerit; ad ipsum namque pertinet tanquam ad dominum realem, quia sicuti sentit commodum percipiendo ex ea fructus, ita et incommoda; ita lex *quod sæpe* §. *in iis* ff. de contrahendis emption. et etiam e. de commod. et peric. rei venditæ. Si vero perierit ex culpa venditoris, illam non custodientis, prout tenebatur, aut quia fuit in mora culpabili illam tradendi emptori parato ad eam recipiendam; tunc perit venditori; et si pretium erogatum fuisset, restituere tenetur illud. Videndum tamen est, an res illa, quæ apud venditorem perit ex mora, simili modo infallibiliter periisset apud emptorem; quia, si id verum esset, puta incendio fulmineo, ait Lugo post Molinam, nullum damnum pati deberet venditor.

Quando ad venditorem? V. Si venditio sit alicujus rei indeterminatæ in individuo, puta duorum doliorum vini ex 20., quæ habet venditor in cella vinaria; 10. ovium sui gregis, ex 100. constantis; tunc res vendita periens, perit venditori; et quousque habeat dolia vini, et gregem, tenetur dare 2. dolia, et 10. oves: quia habet, quo satisfacere possit obligationi contractæ. Si autem aliquo eventu, puta incursione hostili omnia sua dolia, omnesque oves perirent, tunc, restituto pretio, si illud receperat, ad nil amplius tenetur: ratio primi est, quia censetur facta venditio sub conditione mensurationis vini, et numerationis selectarum ovium; quibus non secutis, venditio non fuit perfecta. Ex quo patet ratio secundi: ita ex laudatis, et aliis juribus: nempe ex leg. 1. in princip. et 2. *si quis vina* 4. §. 1. ff. de peric. et com. rei venditæ. Et hæc doctrina extenditur etiam quando venditur aliquid non solum ad mensuram, et numeratione, sed etiam ad corpus, et in individuo, dummodo sibi reservet emptor ante complementum contractus v. gr. degustationem vini talis dolii, explorationem talis frumenti etc.; quia etiam tunc periculum spectabit ad venditorem, donec hæ actiones præstentur, quæ suspensum tenent assensum. Debet tamen præfigi certus temporis terminus ad has explorationes faciendas, quem terminum si prætergrediatur emptor, periculum ad eumdem spectabit: ita citatæ leges. Quod si nullus terminus fuerit præscriptus, potest venditor convenire emptorem, et coram testibus protestari, quod nisi infra tantum tempus exequatur explorationem, res pereat ipsi emptori; æquitas enim postulat, ut proposito convenienti tempore, venditor ab hoc onere liberetur.

§. IX. *De Pactis Venditioni, et Emptioni adjectis, nec non de debito pro Evictione.*

Quid de pacto retrovenditionis in favorem venditoris? I. PRimum pactum aliquando venditioni adjectum, dicitur retrovenditionis aut redemptionis: et consistit in eo, quod res vendatur cum pacto, ut quando venditori libuerit, teneatur emptor rem emptam ipsi revendere. Hic contractus, quando est in favorem venditoris, licitus asseritur, dummodo associetur sequentibus conditionibus: prima, ut tam vendens, quam emens veram habeat intentionem emendi, et vendendi; aliter esset usura palliata: secunda, et consequens primam, ut rei venditæ dominium, periculum fructus etc. spectent ad emptorem: tertia, ut servetur identitas

rei venditæ, ita ut si vendatur vinea in hyeme, et fructibus spoliata, in tali statu redimatur; si in Augusto, in Augusto redimatur: quarta, ut non vendatur pretio vili; debet tamen minui de alioquin justo pretio pro tertia parte, ut volunt plures Doctores; quamvis consultius sit hujusmodi diminutionem, omnibus perpensis, esse judicio peritorum et timoratorum relinquendam: quinta, ne addatur pactum, ut minori pretio redimatur, quam fuerit vendita, sed redimatur eo pretio, quali pro tempore redemptionis a peritis æstimabitur: non tamen quanti primo vendita fuit, ut male affirmant aliqui; eo quod tempore primæ venditionis pretium erat imminuendum ob onus pratio æstimabile emptori impositum illam revendendi; quando vero revenditur, nullum onus imponitur. Hic contractus ita modificatus approbatur a legibus leg. 2. Cod. de pactis inter vendit. et empt., et in lege Canonic. c. Ad nostram de emptione, et c. *illo* lib. 3. tit. 21. de pignorib.

Quid de eodem pacto in favorem venditoris? II. Pactum redimendi in favorem emptoris solius probabilius usuram sapit. Ratio est, quia quamvis res vere ematur, et si perierit, pereat emptori, et proinde licitum videri possit pactum revendendi; nihilominus quodnam periculum subire potest emptor, quando emit res immobiles? Præterea, ut hoc pactum licitum dici possit, requiritur, quod fructus percepti ab emptore computentur in partem pretii, quod recipi deberet tempore revenditionis, aut saltem requiritur, quod primus emptor emat rem pretio notabiliter majori ob onus impositum venditori, et venditor eam redimat pretio longe minori; quippe qui illam emendo nullum imponat onus: atqui hæ conditiones aut vix, aut nunquam servantur; idcirco DD. apud Lugonem disp 26. sect. 13. n. 200. et seq. conveniunt, hujusmodi contractum nunquam permittendum. Confirmo: quia præfatum pactum in re nil aliud est, quam v. gr. mille ducatos mutuo dare pro vinea empta, et ejus fructus ad beneplacitum percipere tamquam pretium pecuniæ datæ, ut deinde quando libuerit danti pecuniam, eadem restituatur: quod est vera et fœtens usura. Verum equidem est, quod si res pereat, perit emptori; unde mille ducatos repetere non possit, per quod ab usura distinguitur. At, ut dixi, cum rei emptæ jactura vix unquam verificetur, præcipue in immobilibus; vix unquam ab usuræ labe pactum hujusmodi purgari potest.

Quid de eodem pacto in favorem utriusque? III. Pactum revenditionis in favorem utriusque saltem periculosum est pro conscientia, neminique consulendum: quamvis enim non sit adeo proximum fœnori se anterius, non vocat tamen a fœnoris periculo. Adde, quod vix servari possit æqualitas in contrahentibus; quandoquidem longe difficilius est venditori invenire pecuniam erogandam emptori illam petenti, quam ipsi emptori, post perceptos fructus, revendere rem proprio venditori.

Quid de eodem pacto statim post emptionem exequendo? IV. Contractus ab Hispanis dictus Mohatra, in quo aliquis emit rem a venditore summo pretio, eidem ex pacto statim retrovendendam pretio infimo; est injustus, et reprobatus, et alibi dixi, ab Innoc. XI. In thesi 4. *Contractus Mohatro licitus est, etiam respectu ejusdem personæ, et cum contractu retrovenditionis prævie inito cum intentione lucri.* Si vero hic contractus fiat absque ullo prævio pacto tam formali, quam virtuali; tam explicito, quam implicito, et absque ullo scandalo, nullam omnino continet injustitiam. Ratio est, quia vendens pretio summo justo, bona fide vendidit, nil suspicans de intentione retrovendendi in emptore. Si igitur emptor sponte offerat ipsi venditori rem emptam, ab ipso emendam pretio infimo, cur injuste aget, si illam emat? si illam potest emere quivis alius, cur non ipse venditor, qui nullum indicium de hoc dedit ementi? Nonne si emptor ille redeat ad venditorem post quatuor dies, potest mercem illam emere pretio infimo? cur non statim, si absque ullo dolo actum fuerit, et nullum scandalum adsit?

* Contractus Mohatra, ut observat Petrus Colet *tr. de contract. p.* 2. *c.* 1. *a.* 6. *sect.* 2. *concl.* 2. *in resp. ad q.* 4., præcipue invenitur in usu penes aurifices, qui vasa aurea vel argentea vendunt rigoroso pretio, habita ratione operum, et artificii, et ea statim emunt non habita ratione operis: unde vas quod 200. valet ratione materiæ et operis, 100. vendunt *credito*, et postea numerata pecunia emunt 80., non considerando nisi pondus auri et argenti. Hic sane contractus si fiat ex pacto, illicitus est, et contra justitiam, ut *n. praced.* Auctor docet.

V. Aliud pactum venditionibus addi solet, quod dicitur legis Commissoriæ, quo vendens ita vendit, ut nisi emptor intra præfinitum tempus pretium solvat, merx non censeatur empta, et contractus irritus evadat; si tamen venditor, in cujus favorem est tale pactum, et cujus arbitrio stat illud imponere, velit eidem renunciare, et velit contractum nihilominus subsistere, subsistet. Hoc pactum est justum, a jure l. 18. ff. approbatum; nulli enim nocet. *Quid de pacto Legis commissoriæ?*

VI. Aliud item addi solet pactum, quod vocatur Adjectionis in diem, quando venditur aliquid ea conditione, ut si alter intra certum, et definitum tempus aliquam meliorem conditionem offerat, sive augendo pretium, sive solvendo loco, et tempore commodiore, sive alio modo utiliore ipsi venditori, res non censeatur vendita, et empta. Hoc pactum est licitum, dummodo sincere eveniat, semota quacumque fraude, et dummodo pretium correspondeat oneri imposito emptori. Fructus autem rei hoc modo venditæ ad illum pertinebunt, de quo contrahentes convenerint: quod si non conveniant, videant coram Deo quo animo contraxerunt: et juxta eumdem decernant, vel pacifice conveniant. *Quid de pacto Adjectionis in diem?*

* Postremum hoc clarius exponit Petrus Colet *loc. cit. post resp. ad q.* 3. Asserit ipse, id pendere ex modo, quo venditio celebrata fuit. Si enim venditor usus sit verbis directis, diserte exprimentibus, contractum ipso facto nullum fore, ac si venditio celebrata non esset, tunc fructus intermedio tempore percepti ad venditorem pertinere debent, prout ad eum pertinerent, si venditio nunquam celebrata fuisset. Ratio est, quia venditio hæc non fuit absoluta, sed sub conditione, si pretium solveretur, aut meliorem conditionem alius non offerret: unde contractus remansit in suspenso, et sic fructus domini esse debent pro illo tempore, quo conditio perfecta non fuit. Si vero venditor usus sit verbis obliquis et indirectis, quibus exprimeret, contractum esse rescindendum in posterum, vel rem redituram esse ad venditorem; tunc fructus medii temporis ad emptorem pertinent; quia tunc contractus absolutus

fuit, et solum dissolvitur eo tempore, quo conditio melior offertur, vel pretium non solvitur. Caute tamen monet Lessius, in his non tam inspiciendam esse formam verborum, quæ sæpe ambigua est, quam mentem contrahentium, quando res in foro conscientiæ agitur. Quod et Auctor scite animadvertit.

Quid de Retractus Gentilitio?

VII. Retractus Gentilitius, italice, *di Ricupera*, est jus, a legibus omnium fere regionum concessum proximo consanguineo venditoris, infra annum unum et unam diem, rescindendi contractum venditionis factæ, et ad se revocandi rem immobilem, idem pretium reddendo, quo eadem res ab extraneo, vel altero consanguineo minus conjuncto empta fuerat; et est licitus, quia ab omnibus fere gentibus approbatur ex motivo, ut res familiæ ab ea possideri possint, et ab ea non divellantur. Dictus autem terminus temporis ad recuperandum concessus valet tam contra præsentes, quam contra absentes, quo elapso, non amplius venditio rescindi potest. Et nota, quod res recuperabilis debet esse stabilis et immobilis: proinde neque census consignativi, neque officia, neque usufructus, nec multo minus mobilia, quantumvis pretiosa, recuperari possunt. Hinc peccat contra justitiam, qui fraudibus, mendaciis etc. impediret consanguineum jus habentem ad recuperandum, illumque retraheret, aut impediret: quemadmodum peccaret ille extraneus, aut conjunctus remotior, possidens rem illam immobilem, si proximiori recuperare volenti resisteret, aut timorem incuteret, ne recuperet.

Dubium incidens resolvitur.

VIII. Si plures essent ejusdem gradus proximiores, qui recuperare vellent, cui cedenda res esset? Respondent aliqui, diligentiori illorum. At quid, si recuperans eo fine recuperet, ut carius rem illam vendat, aut ut illam non pro se, vel familia recuperet, sed ut donet amico, aut alteri vendat? Certum est, illum agere injuste, quia abutitur legis privilegio concesso, ne familiæ suis bonis priventur. Videndæ sunt consuetudines approbatæ regionum, si aliquam exceptionem, aut variationem admittant.

Quid sit Evictio, et ejusdem obligatio?

IX. Evictio est rei, quam quis ab alio emit, aut dono accepit, abductio ab eodem facta per sententiam judicis: puta si domus, quam Petro vendidist, ab ipso Petro abducatur per judicis sententiam ab aliquo alio; proinde tu teneris Petro de evictione, idest reddere Petro pretium, quale domus illa tempore evictionis æstimabatur, nec non et ipsum Petrum compensare pro quanto eidem intererat, quod domus illa non evinceretur: ita ex leg. 70. ff. de Evict. Si tamen venditor ignorabat, rem esse alienam, tenebitur dumtaxat ad rescindendum contractum, et ad restituendum pretium acceptum, quia cum egerit bona fide, non est puniendus et reus.

Evictio in aliis contractibus onerosis.

X. Obligatio evictionis etiam in aliis contractibus onerosis locum habet, puta in permutatione, quando debitum solvitur creditori, tradendo eidem rem aliquam loco pecuniæ: item quando inter hæredes dividitur hæreditas: item quando res communis dividitur inter socios: item quando res aliqua datur genero in dotem filiæ: item quando datur alicui, ut a lite se removeat: non tamen si res litigiosa per transactionem applicetur uni ex contendentibus, et alteri detur res aliqua in compensationem, si res illa litigiosa ab aliquo altero evincatur, non tenetur alius, qui per transactionem accepit compensationem, de evictione, neque ad reddendam rem, quam accepit; cum id non acceperit pro illa re litigiosa, sed ut a lite abstineret, neque ipse cedere voluit, nisi solum illud jus incertum et obscurum, quod habebat, qualecumque illud esset: vide Legem, *si profundo* Codic. de Evict.

Quid de Gratuitis?

XI. Circa contractus gratuitos Donationis, et Promissionis, quando donatio non incipit a promissione, sed ab ipsa traditione rei, si res donata evincatur, donator ad nil tenetur, si donaverit, ignorans rem esse alienam, aut contentiosam: si vero donavit id sciens, et non præmonuerit donatarium, tenetur, non pro evictione rei donatæ, sed ad expensas a donatario factas circa rem donatam, et ad damna subsecuta: ita lex *Aristo*, §. ult. de Donat. Si vero donatio incipiat a promissione, promittens tenetur de evictione, si promisit rem determinatam, puta duos modios tritici, duas oves gregis etc. Unde si a promissione aliquis evincat ejus triticum, aut gregem, adhuc obligatio subsistit duorum modiorum, duarum ovium etc.; si autem promiserit rem aliquam in individuo, puta hunc vitulum, et illum tradiderit promissario, si evincatur ab aliquo, non tenetur promissor de evictione; quia censetur non se voluisse obligare ultra illud jus, quod habebat in vitulum, qualecumque illud erat. Unde etiamsi antequam vitulum traderet, vitulus evinceretur; puto, quod ad nil ultra teneretur, quia promittendo liberaliter, promisit secundum jus, quod in vitulum habebat, et non aliter: videri potest laud. lex *Aristo*.

Evictio circa usufructus. Obligatio damnis affinis cit conscienter sciendiam.

XII. Obligatio pro evictione comprehendit etiam ususfructus evictos; unde venditor tenetur de evictione illorum; sunt enim pars, et portio rei venditæ. Nota, quod obligatio de evictione ligat etiam in foro conscientiæ, ita ut si venditor vendat sciens, vel dubitans rem esse alienam, et non præmonuerit, tenetur et pro evictione, et ad omnia damna, juxta tradita tr. 9. c. 5. §. 6. Si autem ignoranter, vel bona fide vendidit, tenetur pretium reddere emptori etiam ante evictionem, si cognoverit rem esse alienam. An autem in casu evictionis teneatur etiam ad damna? Putarem, quod tanquam possessor bonæ fidei non teneatur ad aliud, nisi in quo factus est ditior.

Excipiuntur aliqui casus.

XIII. Excipiuntur aliqui casus, in quibus venditor bonæ fidei non tenetur de evictione. Principaliores affero; 1., quando in contractu expresse declaravit, se nolle teneri de evictione rei, casu quo forte evincatur; dummodo hujus periculi omnino ignorans fuerit: ita lex *Emptorem* §. ult. ff. de evictione emptor. 2., quando sententia judicis jubentis evictionem fuit manifeste injusta: lex *si prudentiam* ff. de evict. c. ult. de empt. et vendit.; et tunc perinde est, ac si emptor rem fortuito amisisset. 3., quando emptor litem motam permisit definiri per judicem arbitrum, ad quem non spectabat causæ cognitio: lex *dictum si promisero* ff. de evictione. 4., quando emptor tempore emptionis sciebat, rem esse alienam: si autem utroque sciente rem esse alienam expresse conventum fuisset, venditorem teneri de evictione, tunc ad eam teneretur, non tamen ad interesse: lex *si fundum* Cod. de evict.: 5, quando emptor potuit præscribere rem emptam, et culpa negligentiaque sua non præscripsit; tunc venditor bonæ fidei non tenetur de evictione: lex *si dictum* 88. *si cum posset* ff. de evictione. Alios casus satis implexos videsis apud Covarruvias l. 3. var. resol. c.17., et apud Molinam disp. 380.

§. X. *De Commissario Venditoris, et Emptoris.*

Obligatio Commissarii circa utilitates rei gestæ. I. SI Commissarius sit aut famulus committentis, aut alter mercede conductus pro labore suo in vendendo, vel emendo, aut amicus committentis, qui amiciter suscipiat vendere, aut emere pro amico, tenetur totum pretium rei venditæ, aut totum, quod percepit de pretio rei emptæ, tradere committenti; tum quia horum quilibet egit ejus nomine, et non proprio; tum etiam quia famulus jam suum stipendium habet, ut servitum heri sui utiliter gerat; conductus etiam jam pro suo ministerio mercedem recepit, vel est recepturus: unde tota utilitas rei gestæ in committentem resultare debet. Amicus demum suscipiendo negotium ob amicitiam perficiendum, implicite se obstrinxit ex amicitia, et non ob proprium lucrum negotium tractare. Proinde quando committens ait, se esse contentum, etiamsi vendat rem tanti, aut emat tanti; nisi expresse addat, quod si vendat pluris, aut emat minoris, dono relinquit ipsi commissario, quod supra lucratus fuit, aut minus percepit emendo, tota utilitas ad committentem pertinebit; quia illis verbis non intelligitur cessisse dictis utilitatibus in casu quo commissarius sua dexteritate illas reportet. sed significare voluit, quod nisi pluris vendi, aut minoris emi res possit, etiam de tali summa erit contentus.

Quando possit gaudere utilitatibus? II. Interrogabis: quando censebitur committens cedere utilitates illas commissario? Resp. Lugo disp. 16. sect. 9. n. 150., quod tunc censentur cedi ministro commissario, quando neque est famulus, neque mercede conductus, neque eidem pro labore suo datur, aut promittitur ullum præmium; tunc ait Lugo, taxato pretio, censetur, quod utilitates illas committens eidem relinquat. Præterea si commissarius iste diligentiam et industriam extraordinariam impendat, ad quam non tenebatur: puta si jussus vendere in hoc loco, alio mercem transferat, ut pluris venderet, aut minoris emeret; poterit tanquam fructum suæ industriæ retinere lucrum. quod reportavit, ut docent aliqui ex Sylvestro, et Navarro laudatis a Lugone loc. cit. monente, quod si lucrum reportatum revera excederet meritum suæ industriæ, non posset retinere totum; sed retento eo, quod correspondet merito industriæ adhibitæ, reliquus excessus esset tradendus domino rei, utpote fructus rei venditæ, neque ipsi commissario remanet titulus retinendi totum; cum non negotietur nomine proprio.

An possit emere nomine suo? III. Quando, adhibita a ministro omni morali diligentia, non inveniat nisi pretium, quod a domino rei taxatum fuerat, potest ipse emere nomine proprio; cum non sit deterioris conditionis ac alii emptores. Et si deinde, expectata opportuna occasione, rem jam emptam pluris vendat, manifestum est, lucrum esse suum; quippe sit fructus rei jam suæ. Similiter, si post adhibitam omnem moralem diligentiam, et pretium a domino taxatum invenire non potuit, poterit ipse rem emere pretio justo infimo, reservandam quando pluris, et pretio summo vendere poterit nomine suo. Vide infra in c. 14. §. 3., ubi specialiter disseritur de Commissario.

* Hic animadvertere opportunum existimamus cum Petro Colet *tr. de contract. p.* 2. *c.* 2. *a.* 6. *sect.* 4., nonnisi caute et vix unquam permittendum esse, ut sartores, architriclini, etc. aliquid a mercatoribus apud quos emunt, accipiant, quia quod iis cedit, a domino, pro quo fit emptio, solvi solet. Si tamen, *subjungit*, sartores, et alii, jam completo contractu, aliquid accipiant a mercatoribus, qui hac gratitudine eos ad officinas suas pertrahere nituntur, id reprehendi non potest; immo nec essent culpandi, si quid ante perfectum contractum acciperent, modo aliunde eorum, pro quibus emunt, negotium fideliter peragant; quod quia vix nunquam evenit in praxi, vix unquam tolerandum est. Utique constat, venditores plerosque mentiri cum dicunt sartoribus, se in eorum dumtaxat gratiam diminuere pretium mercis; quandoquidem sæpius sic affectus est mercator, ut alteri cuilibet eodem venderet pretio, quo sartori vendit. Quapropter hæc multum pendent a circumstantiis, atque hic satius est stringi, quam laxari habenas.

CAPUT X.

De Contractu Locationis, et Conductionis.

§. I. *De Natura hujus Contractus.*

I. LOcatio est contractus, quo usus, seu fructus rei, aut personæ ad certum tempus traditur pro justo pretio: et Conductio est contractus, quo accipitur usus rei, vel personæ, justo pretio erogato, vel erogando. Ex quibus duobus actibus unus contractus completus assurgit, et cum sit quædam species venditionis, et emptionis, nempe usus rei; propterea, proportione servata, quæ dicta sunt de emptione, et venditione, applicanda erunt etiam huic contractui. *Quid sit Locatio et Conductio?*

II. Hinc manifestatur materia hujus contractus, videlicet tam res immobiles, quam mobiles, nec non proventus, et redditus Beneficii, Decimarum, Commendæ etc., sunt materiæ locabiles, et conducibiles. Bona autem Ecclesiastica ex variis juribus locari non possunt, nisi ad triennium. Jus eleemosynas percipiendi obtentum ex concessione Pontificis, vel Episcopi, ut quis possit suis, vel familiæ necessitatibus subvenire, probabilius non potest licite locari, eo quod deest consensus eorum, qui eleemosynas largiuntur; quia eo animo largiuntur, ut indigenti succurrant, non ut augeant non indigentem, qualis est conductor; ita ut si scirent hunc prævium contractum, eleemosynam non erogarent. Adde, quod Prælatus concedens facultatem eleemosynam petendi, eam concedit tali personæ, et non ad negotiandum super eamdem facultatem, ut ditetur, qui non indiget; nec ipse illam concederet, si hæc negotiatio sibi innotesceret. Solum igitur licita erit hujusmodi locatio, quando qui jus quæstuandi habet, est revera impeditus, et non potest illo jure uti, nisi per alterum, qui ejus vices gerat; cui cum debeatur justa merces pro suo labore, propterea poterit ipsi locari dicta facultas, ut ex eleemosynis conquisitis et indigens levamen retrahat, et vices gerens suam mercedem habere possit. *Materia locabilis.*

III. Circa personas, quibus sive immobilia, sive mobilia licite locari queant, hæc regula generalis statui potest: quod quando locatio cooperaretur proxime ad peccatum alterius, profecto a locando abstinendum esset; et circa hujusmodi, quæ hic desi- *Quibus personis locari possit?*

derari possent, sufficienter deduces ex tr. 4. c. 9. §. 6.

§. II. *De Dissolutione Locationis, ejusque Prorogatione.*

Prorogatio locationis tacita. I. Finito locationis tempore, idque advertente locatore, si conductor sequatur re conducta uti, censetur tacite prorogata locatio, juxta conditionem rei locatæ. Si enim res locata, esset prædium urbanum, nempe in civitate existens, censetur prorogata locatio, quousque alteri contrahentium libuerit: si vero esset prædium rusticum, idest ruri existens, censetur prorogata ad annum sequentem: ita lex *Item quæritur* §. *qui impleto*: quæ prorogatio verificatur etiam respectu prædiorum Communitatis, et Ecclesiæ, et etiam respectu rerum mobilium juxta multos; quæ prorogatio mobilium cessat ad beneplacitum contrahentium. Quando contingit prorogatio hujusmodi, subintelligitur quoad idem pretium, pignus, hypothecam, non tamen quoad eamdem fidejussionem; nisi fidejussor de novo assentiatur: ita lex *citra*, et lex *legem* Cod. ejusd. tit. Pro hac prorogatione aliqui cum Molina disp. 498. n. 13. non requirunt novam scripturam, pro qua supplet tacitus ille consensus; e contra multi eam exigunt. Si prædium rusticum esset talis conditionis, quod nonnisi singulis bienniis fructum afferret, censeretur tacite prorogata locatio ad sequens biennium: si autem ferret fructus bis in anno, adhuc censeretur prorogata ad annum integrum sequentem. Circa alia multa videsis Molinam loc. cit.

Quibus in casibus possit conductor expelli a locatore ante tempus? II. Potest locator in quibusdam casibus expellere conductorem ante finitum tempus locationis: 1. quando non solvit pactam pensionem saltem ad biennium, neque offerat promptam satisfactionem; idque utroque jure apud Lessium c. 24. dub. 6. 2. si res locata evadat locatori necessaria, quæ necessitas locationis tempore prævideri non potuerit; puta, si domus, in qua habitat locator corruat, neque aliam habeat, in qua se recipiat, nisi locatam, neque aliam conducere possit, restituendo pretium pro rata: 3. quando res locata indiget refectione necessaria, quæ nequeat executioni mandari, nisi dimittatur a conductore; debet tamen, refectione expleta, restitui conductori: 4. quando conductor abutitur re locata in Dei offensam aut proximi nocumentum. Videas jura in Molina loc. cit.

Quando dissolvatur, aut non locatio? III. Contractus locationis non dissolvitur, si mortuo locatore succedat hæres universalis, qui tenetur stare locationi; sicuti conductor conductioni, cum hæres universalis gerat personam defuncti. Si vero res locata perveniat ad legatarium particularem, vel a locatore alteri vendatur, vel donetur, neque hic tenetur stare locationi, neque conductor conductioni: si tamen hic legatarius, aut donatarius, aut emptor stare nolit locationi factæ a locatore primo, possit conductor instituere actionem contra eumdem locatorem viventem ad suum interesse recuperandum: ita plures leges citatæ a Lugone disp. 29. sect. 1. n. 16. Ratio est, quia celebratio hujus contractus afficit personas contrahentes, neque afficit alias personas, quæ non repræsentant ipsum locatorem, et conductorem.

Exceptiones aliquæ. IV. Nonnullæ afferuntur exceptiones, impedientes dissolutionem hujus contractus; 1., quando primus locator in translatione rei locatæ apposuit obligationem standi contractui facto: si vero ex circumstantiis appareat, voluisse obligare emptorem, aut donatarium ad non expellendos v. g. habitantes in ea domo tam pro pretio, quam gratis, neutrus iste expellere poterit; si autem id non constet, intelligitur obligatio de habitantibus dumtaxat pro pretio 2., quando successor locatoris primi convenit cum conductore, aut eidem concessit perseverantiam in locatione. 3., si conductor deduxerat in pactum, ut res illa alteri non traderetur, et res ipsa esset hypothecata pro firmitate contractus: et si fuerit specialiter hypothecata, nullum efficit etiam contractum alienationis initum: si autem fuerit hypothecata hypotheca generali, quamvis irritam non reddat alienationem factam tradendo illam alteri, potest tamen conductor se defendere contra successorem volentem illum expellere; qui successor, juxta mihi probabiliorem, tenetur conductorem non expellere; eo quod ratione hypothecæ generalis, quam habet in bonis locatoris, acquisivit jus in re, quoad rem, domum, vel possessionam illam, quousque adveniat terminus locationi constitutus. 4., quando quis succedit in Majoratu, vel acquirit Fideicommissum; hic enim non tenetur stare locationibus a prædecessore, aut ab illo qui restituere debebat hæreditatem, factis; quandoquidem neuter illorum facultatem habebat disponendi de illis bonis, nisi pro tempore, quo illa possidebant, nec poterant præjudicare successori, aut fideicommissario, qui non succedit in ipsorum onera et obligationes circa bona illa. Nam successor, sive fideicommissarius non est hæres suorum prædecessorum, sed illius, qui majoratum, vel fideicommissum instituit: completa igitur potestate locantis, finitur etiam jus conducentis; et propterea neque conductor tenetur amplius stare contractui, si ita sibi placeat. Si autem conductor contra suam voluntatem expellatur a successore, poterit instituere actionem contra hæredes locatoris pro suo interesse, si deceptus fuit a locatore, casu quo assueruerit, bona illa esse libera, cum essent gravata; non autem si conductor ipse sciebat esse gravata, et non in plena locatoris dispositione. Ita plura jura apud AA.

Uxor non potest dissolvere locationem factam a viro bonorum dotalium. V. Uxor non potest dissolvere locationem rei dotalis factam a marito; quia maritus non est merus usufructuarius bonorum dotalium, sed etiam administrator in sui, et uxoris utilitatem: sicut igitur pupilli, et minores, cum ad ætatem disponendi pervenerint, non possunt dissolvere locationes factas a Tutoribus et Curatoribus, quia isti sunt bonorum suorum administratores; ita neque uxor etc.

Quid de marito circa locationem eorumdem bonorum antea factam? VI. Maritus, si ignorabat aliquod bonum dotale sibi datum, fuisse locatum, potest dissolvere locationem antea factam a consanguineis uxoris; quia maritus est successor particularis, et specialis in bonis illis quoad dominium utile: unde, juxta superius dicta, non tenetur stare locationibus antecedenter factis. Secus autem si id sciebat; quia cum sciens tacuerit, tacite consensisse censetur.

Quid Superiores Ecclesiastici circa bona a VII. Prælati, Abbates, Superiores, aliique Beneficiarii non possunt dissolvere locationes factas ab eorum prædecessoribus rerum ad earum Ecclesias et Monasteria pertinentium, et quarum sunt legitimi administratores, neque conductores possunt

prædecessoribus locata?

dioittere rem conductam. Ratio eadem, quæ supra allata. Si autem bona sint propria sui Beneficii, suæ Præbendæ, ao dignitatis, et ad eorum personas pertinentia; possunt, si velint, dissolvere locationes prædecessorum; quia se habent tanquam succedentes in Majoratu; et ideo etiam conductor, si velit, potest resilira.

§. III. *De Remissione, Augmento, et Diminutione Pensionis pro re locata.*

Quid, quoad solutionem pensionum?

I. SOlvenda est Pensio tempore constituto; et si nullum fuerit constitutuoi, tempore consueto in illa regione. Si locator neget, se accepisse pensiones, et conductor ostendat schedas, seo chyrographa da solotionibus factis tribus ultimis annis, præsumitur in foro, quod solverit etiam anteriores: ita lex *Quicumque* Codic. de Apochis public. lib. 10. Fructus prædii locati probabilius sunt conductoris statim ac separati sunt a prædio. Ratio est, quia in lege *in fructibus* ff. *in quibus causis*, fructus naturales prædii rustici reputantur tacita hypotheca pro pensione solvenda, et se habent ut pignus ejusdem: ergo non sunt locatoris, cum nemo accipiat in pignus rem suam.

Quid, quoad remissionem pensionis?

II. Quando res locata redditur inutilis conductori, ita ut illa amplius uti nequeat absque ulla sua, at locatoris culpa; puta si pereat casu fortoito; aut si diruat domus ex invasione hostili, quæ a neutro potuit impediri; aut infestetur a dæmonibus, quin liberari possit; tunc locator non tenetur ad substitoendum aliud loco rei illius locatæ; sed dumtaxat debet remittere conductori pensionem pro rata temporis, qoo inutilis evasit. Id iotelligas de inutilitate orta ex ipsa re; nam si evadat inutilis, quia conductor non potest illa uti, puta quia æger, non idcirco remittenda est pensio: ita lex *sed addes* §. *cum quidom*, et lex *qui operas* ff. Locati.

Quid, quoad quædam impedimenta?

III. Si conductor dimittat v. g. domum ob pestilentiam ibidem grassantem, multi cum Molina dicunt, remittendam ei posse pensionem pro rata temporis. Alii cum Lessio negant. Alii meo videri melius cum Lugone distinguunt: si domus inficiatur absque conductoris culpa, (ut supponunt omnes) remittendam esse; si non inficiatur, non esse ei remittendam; quia cum adhoe habitabilis sit, et reapse multi alii indigenæ proprias domos non infectas habitent, et adhuc domus noo infectæ locentur, non est rationabile, quod locator privetur sua pensione. Si autem impedimentum ortum habeat ex parta conductoris, tenetur pensionem integram solvere: ita tamen ut si locator interea rem illam, puta domum, aliis locet: poterit conductor minus solvere, pro quanto correspondet pretium novæ locationis a domino locatore factæ; nam pretium illud spectat ad primum conductorem, quia sicut tenebatur totam pensionem solvere, etiam domo aliis non locata; ita ipsi detrahendom ast da pensione solvenda correspondanter ad pretiom novæ locationis; cum enim et ipse posset rem illam aliis locare, et pensionem lucrari, ita etiam in casu: lex *si uno* §. *item cum quidam* ff. Locati. Unde etiam si dominus interea domom locasset pretio majori, quam primo conductori locavit, retento sibi pretio locationis primæ, teneretur illud auctarium dare primo conductori; quia, toto tempore locationis durante, fructus usus ejusdam domus spectat ad primom conductorem. Cessato vero impedimento se tenente ex parta ipsius rei locatæ, propter quod suspensa fuit obligatio pensionis pro rata; ipsaque re integra remanente, si adhuc tempus supersit, neque dominus illam alteri locaverit, regulariter loquendo, tenetur conductor conductionis contractum continuare; quia nullum habet justom titulum recedeodi: dixi regulariter loquendo; quia si interea, v. g. durante bello ad longum tempus, dominus locasset domum alteri, tunc neque primus conductor posset compellere locatorem ad sibi reddendam domum, neque locator posset compellere conductorem illum ad continuandum; quia adhuc impedimentom ortum videtur non ex parte conductoris; ad differentiam casus, quo impedimentum oriretur ex parte locatoris, qui debebat vel illud tollere, vel præmonere conductorem; tunc enim teneretur locator non solum ad remittendam pensionem pro rata temporis, verum etiam ad totum interesse conductoris nedum intrinsecum, verum etiam extrinsecum, nempe pro quanto conductor ex hoc aveotu lucraturus erat; quia locatoris fraus et deceptio horum omnium damnorum causa fuit. Neque objicias paritatem venditoris fraudulenti, qui tenetur emptori decepto dumtaxat pro ioteresse intrinsaco: Respondetur enim, id esse peculiare contractui venditionis, ex leg. *si sterilis* §. *cum per venditionem*, ff. de actione empt., ob motivum vitandi lites interminabiles. Unde hæc exceptio non est trahenda ad alios contractus. Vide Molinam disp. 491. n. 4. et seq., et Lugonem disp. 29. sect. 2. n. 31. et 52.

Quid de locante rem alienam?

IV. Locans bona fide rem alienam, quam putat esse suam, si hæc a proprio domino avincatur, tenetur dumtaxat ad procurandum, ut dominus illam conductori ad locationem concedat; quod si nolit, tenetur ad offerendum conductori rem æqualem, si possit: sin autem, tenetur remittere pensiooem correspondentem tempori sequenti. Idemque dicendum, si res locata absque locatoris culpa a fisco auferatur. Ratio horum est, quia ex vi contractus tenetur dumtaxat locator ad exequenda promissa, quantum poterit, et in ipso steterit; quod si præstare nequeat absque ulla culpa, tenetur ad remittendam pensionem.

Quid de circa imminutionem pensionis?

V. Si fructus rei locatæ, puta fructus agri, minuantur ob fortuitam sterilitatem, si nulla adsit positiva lex aliquid decernens, non extat obligatio minuendæ pensionis: quia sicut emptori incombont casus fortuiti rei emptæ, ita conductori casus fortuiti rei conductæ: et cum anni abundantioras non augeant pensionem, ita neque steriles minuere debeot. Si taoen pacta justa in instrumento posita fuerint, illis standum erit. Si pensio constituta fuerit tempore imminentis perieuli, puta excursionis hostilis, et hujus perieuli in locatione non fuerit facta mentio, et adhuc periculum immineat, detrahendum est de solita pensione, quippe quod in hujusmodi circumstantiis res minori pretio locari soleant, ratione periculi pretio æstimabilis: et tunc standum erit locationi ita diminutæ, sive deinde damnum eveniat, sive non; quia tempore contractus ita juste conventum fuit.

Quid quando nulli colliguntur fructus?

VI. Ex æquitata, et benignitate juris, quando ex re locata nulli omnino colliguntur fructus, absque

ulla conductoris culpa, ob infortunium insolitum, (nam quoad infortunia solita, tacite conductor acquievisse judicatur) puta ob vastationem locustarum, ob aggressionem hostium, ob diuturnam siccitatem, inundationem extraordinariam; liberandus est conductor a pensione: ita ex pluribus juribus a Molina allatis disp. 495. Ratio patet. Et ita agendum pro rata in casu notabilis, magnæque sterilitatis, nempe, juxta probabiliorem, quando a conductore, deductis expensis, et semine pro anno sequenti, si solveret integram pensionem, læderetur ultra dimidium justi pretii: v. g. si pensio justa sit 20. modiorum frumenti, neque 10. reciperet, et similia, in hoc, inquam, casu imminuenda est pensio usque ad eum gradum, qui sufficiat, ne dicatur læsus ultra dimidium pensionis solvendæ. Et nota, quod nomine expensarum deducendarum intelliguntur etiam operæ præstitæ ab ipso conductore, quæ sunt pretio æstimabiles, et quas si per alios fecisset, pretium impendere debuisset. Nota secundo, quod probatio horum damnorum spectat ad conductorem: in dubio autem, an processerint ex desidia ipsius, probare id incumbit locatori. Nota tertio, quod paucitas fructuum computanda est post collectionem in domum conductoris: unde etiamsi fuissent multi et in acervum redacti, sed excursione hostium auferantur, eadem est ratio, ac si non fuissent nati.

Quid circa pensionis augmentum? VII. Quod pensio non sit augenda conductori, jam habenti rem conductam, propter ubertatem extraordinariam terræ, vel a casu accidentali provenientem; puta si omnes finitimi compellantur ad tuum molendinum concurrere, quia cætera alia inundatio rapuit, et comminuit: quod, inquam, propter hos, et similes eventus pensionem primo constitutam augere non liceat, probabilius docent Theologi; et certe consuetudo fere communis regionum ita fieri demonstrat hac ratione, quia lucrum illud conductoris nemini nocet; non enim propterea locator aliquid amittit; cur igitur erit augenda pensio? Ad differentiam gravis infortunii conductori evenientis, ut supra indicavimus, quod cum eidem plurimum noceat, pietas naturalis dictat, ut pensio illi minuatur. His non obstantibus, is quæ sint Regionum leges aliter fieri disponentes, quæ jam obtineant; eisdem erit obtemperandum.

§. IV. *De nonnullis Obligationibus Locatoris, et Conductoris.*

Quid quando conductor operarum non utitur operario? I. Non pauca diximus in tr. 7. c. 2. §. 4., quæ hic tradenda essent circa obligationes herorum et famulorum vicissim, ibidem legenda. Modo dicendum superest, quod quando persona locat operam suam alteri, et conductor illa non utitur, quin a locante impediatur, tenebitur conductor solvere pactam mercedem locatori operæ suæ, posito quod interea alteri operam suam non locaverit. Si enim cum alteri locasset modo licito (nempe intentione, et pacto recedendi ab ipso, statim ac vocetur a primo conductore); tunc detrahendum esset respective etc.: ita communius, et rationabilius; quia si locator alium conductorem non invenisset, injuste privaretur lucro, eo quod operam suam primo conductori obligaverit, quoad usum tot dierum: si autem invenerit alium conductorem, cum tempus non perdiderit, et lucrum operæ suæ ac quisierit, nec damnum passus fuerit; tenebitur dumtaxat primus conductor supplere quod deest lucro tot dierum; quod si nihil desit, nihil tribuet.

Quid de opere male laborato? II. Si opus inchoatum ab opifice, qui se peritissimum asseruit operi illi construendo, esset adeo male elaboratum, ut inutile reddatur conductori; enim conductorem deceperit, si opus illud nullius meriti a prudentibus judicetur, nullum pretium pro inchoato opere tenebitur erogare, et juste ab opere prosequendo dimitti potest. Secus autem si se peritissimum non asseruisset, sed dixisset, se totam suam diligentiam impensurum; dimitti utique poterit a prosequendo, sed erogato tamen pretio convenienter operi.

Quid si famulus infirmetur? III. Famulus, qui se locavit hero ad biennium, si sex mensibus casu ægrotet, non tenetur, completo biennio, ad suppleendum pro illis sex mensibus; quia obligatio famuli est onus impositum obligatum tempori prædicto: unde, eveniente impedimento non posito ab ipso, non tenetur supplere. Id confirmatur a simili in locatione domus ad triennium, quæ si ob aliquam causam, non positam a locatore, puta propter obsidionem inimicorum, non habitetur pro trimestri a conductore, non tenetur conductor expleto triennio, supplere; idque ob eamdem rationem, quia est obligatio tempori alligata. Vide Azorium p. 2. l. 2. c. 35. q. 6. et Molinam disp. 505.

Obligatio locatoris rerum. IV. Tenetur locator rei alicujus manifestare vitia ejusdem conductori; aliter tenetur ad damna inde conductori contingentia: quandoquidem difficilime probabit ignorantiam invincibilem, quæ illum excusare possit; et propterea l. 19. ff. locati: *Si quis dolia vitiosa ignarus locaverit, deinde vinum effluxerit, tenebitur in id, quod interest, nec ignorantia ejus erit excusata.* Ratio patet a simili de venditore rei vitiosæ. Hinc interas, Infectores, italice, *Tintori*, Fullones, italice *Lavandaj*, Sartores etc., res sibi traditas ad tingendum, lavandum, suendum etc. si a muribus, ac tineis corrodantur ex eorum incuria, teneri ad damna; quia eo ipso, quod ea ministeria suscipiunt in se, tenentur etiam de levi culpa juridica, quippe quod sit contractus cedens in utilitem utriusque: ita lex *item quæritur* §. *si fullo*, lex *si quis fundus*, §. *celsus* ff. Locati.

Locans operam imperitus, vel infideliter agens. V. Qui se sufficienter peritum ajens locat operam suam ad gubernandam navem mercibus onustam, et vel illam ad scopulos allidat, vel alio modo ejusdem naufragium eveniat ex ipsius inscitia, aut negligentia; tenetur ad omnia damna, ut patet. Similiter si quis navem fortem, et bene instructam locet, deinde in alteram non ita bene instructam merces occulte transferat, vel etiam in aliam æqualem, reclamantibus tamen dominis mercium, si hæc mergatur, vel alio modo pereat, prima incolumi portum ingressa; tenetur ad damna omnia, quia eorumdem causa. Item lex *item quæritur* §§. 1. *et* 2. et lex ult. §. *si ea eruditione* ff. ad leg. Rhodiam.

Locans operas ad ædificium. VI. Qui locat operas ad ædificium vel suis expensis, vel tanto tempore construendum, et istud inveniatur notabiliter vitiosum, prudentum judicio, si conductor nolit ædificium, non poterit compelli. Si e contra ædificium, quamvis non placeat conductori, judicio peritorum debeat placere, locator non tenebitur ad aliquid: si etiam si antequam approbetur a conductore, fortuito, puta incendio casuali, pereat. Ita lex *opus*, lex *plusquam*, lex *ea lege*, et lex *Maritus* ff. locati.

VII. Qui locavit operas ad greges, vel quidpiam

Locans operas ad aliquid custodiendum. aliud custodiendum, si coram Deo et in rei veritate portio aliqua gregis, vel rei, absque ulla sua culpa pereat, non tenetur ad aliquid in foro conscientiæ, quod innititur veritati. At in foro fori, quod innititur præsumptioni, non admittitur excusatio, nisi illam probet; unde si probet, consimiles res solitas esse perire, ex quo verisimile reddatur assertum custodis, dato juramento de diligentia adhibita, etiam in foro civili dimittitur liber, ex leg. *si quis fundus* §. *Prætor ait* ff. de edendo, et leg. util. de custodibus rerum. Quando autem damnum procedit ex aliquo pacto non servato, v. g. si locator locavit stabulum, aut fœnile, aut aliud promptuarium eo pacto, ne ignis unquam, vel lumen inferatur; et ideirco quia illatum, locus igne consumptus fuit, quamvis absque ulla conductoris culpa, tenebitur ad damna. *Lex videamus* §. *si hoc* ff. Locati.

Quid de expensis factis in re locata? VIII. Excepta omni consuetudine, aut lege municipali, et attenta præcisa ratione contractus, conductor non tenetur ad expensas faciendas in utilitatem rei locatæ, quæ utilitas sit aut perpetua, aut longo tempore duratura etiam post expletum tempus conditionis, et non sit utilitas mere voluptuosa, sed aliquo modo necessaria. Expensæ vero, quæ fiunt tempore conductionis, si sint necessariæ ad colligendos fructus ex re locata, puta terram arare, agrum seminare, vites potare etc. spectant ad conductorem: si vero sint necessariæ, ut possit haberi usus rei locatæ, pertinent ad locatorem. Lex *sed addes* §. *Inquilinus*, lex *ex conducto* ff. locati, lex *ædiles* §. *quicumque* ff. de via publica. Si autem expensæ non sint necessariæ, quamvis reddant rem meliorem, et locatori utiliorem; nihilominus si factæ fuerint absque ullo nec saltem tacito consensu ejusdem, rationabilius non tenetur eas solvere locator, qui juste cogi non potest ad solvendum, quod ipse omnino ignoravit, et solutio redundaret in grave ipsius incommodum. Consulto dixi, absque illius consensu vel tacito; quia si scivisset, conductorem tales expensas facturum, vel facere, et non se declarasset, nolle illi incommodo succumbere, censeretur tacite consensisse; cum potuisset aut impedire, aut se declarare, et non fecerit; unde dolose videretur siluisse, et maxime si expensæ in ipsius etiam utilitatem cessuræ sint.

Casus incidens resolvitur. IX. Si in contractu celebrando locator obliget conductorem ad meliorandam rem conductam tali, vel tali modo, et ob nimiam celebrantium oscitantiam, non fuerit expressum, cujus expensis id agendum sit, neque id conjecturis possit exploratum haberi, quidam dicunt, expensas pertinere ad locatorem; quidam verosimilius, stando verbis casus propositi, expensas dicunt spectare ad conductorem; qui enim obligat alterum ad aliquid faciendum, implicite obligat ad sumptus necessarios pro executione commissi.

Casus alter resolvitur. X. Petrus usufructuarius fundi 20. agrorum, eos locavit Paulo ad decennium: Paulus, spe fruendi re locata toto conductionis tempore, eam meliorem facit: anno 3. locationis Petrus moritur, et fundus locatus devolvitur ad dominum proprietarium, qui est Joannes, nolens continuare locationem. Poterit ne Paulus exigere a Joanne expensas factas pro meliori constitutione, et statu ejusdem? Rationabilius dicendum videtur, quod si expensæ factæ reddant rem utiliorem, et meliorem saltem ad aliquos sequentes annos, puta 3. vel 4., possit Paulus expensas a Joanne proprietario exigere. Etenim Petrus locando rem illam Paulo, in hunc transtulit jus suum: et propterea poterit eodem modo Paulus exigere expensas illas, sicut exigere posset Petrus, si viveret. Addo, quod si Petrus usufructuarius, postquam fecisset eas expensas, obiisset, nonne possent hæredes Petri illas exigere a Joanne proprietario, in cujus utilitatem cedere debent? cur idem non poterit Paulus fungens vicibus Petri? Objici solet textus juris ex lege, *Si quis domum* §. *idem quærit* ff. locati: *Idem quærit, si sumptus fecit ad fundum quasi in quinquennium fruiturus, an recepturum, quia hoc* (idest obitum usufructuarii) *evenire posse prospicere debuit.* Resp. cum Molina disp. 463. n. 4., quod ibi non agebatur, an posset conductor exigere expensas a proprietario, sed ab hærede usufructuarii: et Jurisconsultus respondit, quod si locator locavit ac si esset proprietarius, posset illas exigere ab hærede, eo quod deceperit conductorem; si vero non deceperit, non potest; sed conductor debet sibi imputare, eo quod prævidere poterat usufructuarium obire posse. An vero possit exigere a proprietario, nihil de hoc statuit illa lex, sed resolvendum reliquit, quod nos resolvimus cum opinione, quæ rationabilior apparuit, nil detrahendo oppositæ, si cui probabilior videatur.

CAPUT XI.

De Contractibus Emphyteusis, et Feudi.

§. I. *De Natura, et Obligationibus Emphyteusis.*

I. Emphyteusis est contractus, quo res immobilis alicui conceditur ad longum tempus, addita obligatione pensionis annuatim solvendæ domino proprietario. Distinguitur a simplici locatione, quæ fieri potest de re mobili, et ad breve tempus, cum emphyteusis et rem immobilem, et saltem decennium requirat. Conditio servanda est, quod statuatur pensio justa, attenta qualitate rei, quæ datur, et duratione temporis, ad quod datur: si enim fundus sit sterilis, et detur ad breve tempus, gravatur emphyteuta, qui debet diu, et multum expendere ad illum reddendum fructiferum; et propterea solet emphyteusis durare tota vita conductoris, vel etiam duabus, vel tribus generationibus. *Quid sit Emphyteusis, et quæ sint ejus conditiones?*

II. Si non solvatur pensio constituta per triennium, nisi vera, et sincera oblivio, vel verum, et reale impedimentum involuntarium excusaverit, potest repeti res data in emphyteusim, una cum melioramentis ab emphyteuta factis: immo si fundus sit Ecclesiæ, dicunt DD. sufficere defectum biennalem; nisi emphyteuta remedium afferat satisfactione solemni: ita ex c. *Potuit* de locato. Debet tamen debitor saltem semel admoneri ex charitate Christiana, ut sibi consulere possit. *Quid si non solvatur pensio constituta?*

III. Si res emphyteutica pereat fortuito sine ulla emphyteutæ culpa, absque spe recuperandi illam, cessat obligatio pensionis: lex 1. Codic. de jure Emphyt. Si tamen totus fundus non periret, jus Civile vult, totam adhuc solvendam pensionem; eo quod censeant Juristæ, quod pensio emphyteutica sit valde modica. Ex quo inferas, quod si esset notabilis, ex jure naturali justitiæ et charitatis, pen- *Quid si res pereat?*

sio minuenda esset, proportione servata ad damnum ab emphyteuta passum. Si autem emphyteutæ malitia, inertia, et negligentia fundus deterior evadit, potest ipsi auferri. Auth. *qui rem* Cod. de Sacros. Eccles.

An possit vendere melioramenta? IV. Emphyteuta non potest vendere jus suum, seu meliorem statum, in quo rem emphyteuticam posuit, nisi prius interroget dominum proprietarium, an velit ipse emere; cui conceduntur duo menses ad deliberandum: quod si vendat, ignorante domino, omnia redeunt ad ipsum: ita lex 3. Cod. de jure emphyt., et cap. *potuit* de locato. Quod si emphyteuta vendidit quidem, sed non tradidit emptori, antequam dominum interrogaret; aut si vendidit, et tradidit, vendidit tamen sub conditione, quod dominus emere nolit; quod si velit, solvatur contractus; non incurrit præfatam pœnam; quemadmodum neque si donaverit, legaverit, oppignoraverit, permutaverit. Non potest tamen investituram tradere, sed debet eam petere a domino proprietario, ut hic examinare possit, an donatarius, legatarius etc. sit persona sufficiens ad pensionem solvendam, et ab ipso petere possit stipulationem pensionis. Ne igitur illicite agat, locando rem emphyteuticam, vel eam ad emphyteusim dando, inquirat prius a domino, an velit ipse accipere, cum ipse sit semper aliis præferendus.

Quid agendum illi, qui rem emphyteuticam donat etc.? V. Quando ab emphyteuta res alienatur, dum illam donat alteri, et cum altera permutavit, novus possessor ejusdem debet domino directo solvere Laudemium, quod est 50. valoris fundi: ita lex 3. Codic. de Jure Emphyteut. Consuetudo tamen obtinuit, ait Sylvester, v. Emphyt. n. 28., ut solvatur 30. pars. Hoc Laudemium non debetur, quando res illa recipitur titulo hæreditatis, vel datur titulo dotis; nec quando res illa inter hæredes dividitur, nec quando res ad venditorem revertitur, soluto contractu, ex pacto de redimendo. Plura legalia videsis in Molina disp. 44. et 484. doctissime de hoc disserente.

§. II. *De Feudo, quatenus spectat ad forum morale.*

Feudi notio. I. Feudum est contractus, quo dominium utile alicujus rei immobilis conceditur alteri, pro fidelitate exhibenda per se, obsequioque personali præstando, dominio directo rei apud infeudatorem remanente. Ex his, Feudum ab Emphyteusi distinguitur; quia in hac pensio solvenda est in rebus; in Feudo autem puro nil reale solvendum, sed dumtaxat obsequium, et servitium personale; cui si pensio aliqua realis addatur, evadet Feudum emphyteusi mixtum. Ad infeudantem spectat jus cognoscendi de causa inter eos, qui Feudum possident, vel contendunt; quod jus non competit domino directo rei emphyteuticæ.

Quid possit Feudatarius? II. Feudatarius non potest donare, oppignorare, aut alio modo transferre Feudum in aliam personam, aut familiam, sicuti potest Emphyteuta. Fœmina, nisi expresse dicatur, non succedit in Feudum, cum non possit servitium personale, præcipue militare, infeudanti præstare; sicuti succedet in Emphyteusim, cum pensionem æque ac homo solvere possit fœmina. Feudatarius potest, quando sibi libuerit, Feudum resignare, et a se abdicare, eo quod sit contractus in ipsius utilitatem; quod non potest facere Emphyteuta, quia datur ipsi res ad illam meliorandam. Feudatarius non tenetur præstare servitium infeudanti, nisi requisitus; Emphyteuta vero tenetur pensionem solvere etiam non requisitus.

Quomodo amittatur Feudum? III. Feudum amittitur, et revertitur ad dominum directum, si non præstetur a Feudatario obsequium præstandum, quando illud requiritur. Item si audeat Feudatarius illud alienare, absque voluntate, et consensu domini. Item si successor in Feudum non petat investiri, vel renovationem investituræ. Item si Feudatarius sit domino ingratus, illumque graviter offendat. Plura alia videsis apud Juristas.

CAPUT XII.

De Contractibus Ludi, et Sortis.

§. I. *De notione Ludi liciti, et de Ludi materia.*

Ludi notio, et diversitas. I. Ludus est contractus, quo ludentes conveniunt, ut victori præmium aliquod cedat ab ipsis depositum. Ludus dividitur in Industriosum, in quo majores partes habet ars, industria, dexteritas, et robur etc.; et in Fortuitum, in quo exitus soli fortunæ, et casui, vel saltem pro majori parte committitur. *Ludi*, ait S. Th. in 4. dist. 16. q. 4. a. 2. q. 1., *nullam turpitudinem habentes .... sunt materia virtutis Eutrapeliæ; et ideo, servatis debitis circumstantiis, possunt laudabiliter fieri ad quietem propriam, et ad aliis delectabiliter convivendum. Sed contingit in eis esse peccatum, eo quod debitæ circumstantiæ non servantur: unde in talibus ludis aliquid decet unum, quod non decet alium.*

Quando et quale peccatum? II. S. D. 2. 2. q. 168. a. 3. docet, quod *quandoque ludus potest esse peccatum mortale propter vehementiam affectus ad ludum, cujus delectationem præponit aliquis dilectioni Dei, ita quod contra præceptum Dei, vel Ecclesiæ talibus ludis uti non refugiat. Quandoque est peccatum veniale, puta si aliquis non tantum afficitur ad ludum, quod propter hæc velit aliquod contra Deum committere.* Hinc ludens cum periculo proximo blasphemandi, pejerandi, graviter rixandi, peccat lethaliter: item ludens cum damno notabili familiæ suæ, aut familiæ colludentis; aut cum quibus dubitat prudenter, an de proprio ludant, quales sunt filiifamilias: aut cum quibus scit non habere de proprio, quod exponant, quales sunt Religiosi professi, si quantitatem respective notabilem exponant, lethaliter peccat, quia cooperatur alieno peccato mortali, et restituere tenetur. Sed de his iterum. Item ait S. D. loc. proxime cit. a. 2. *Quando utitur quis, causa ludi, turpibus verbis, vel factis, vel etiam his, quæ vergunt in proximi nocumentum, quæ de se sunt peccata mortalia.*

Intendere principaliter lucrum. III. Qui ludit ex intentione primaria lucrandi, cum communiori Cajetani, et Soti non peccat lethaliter, quia revera non desideratur damnum proximi, sed desideratur res proximi, ita ut ad ludentem perveniat modo justo; et quemadmodum non est lethale, desiderare rem etiam pretiosissimam, ita ut sibi perveniat modo justo, puta ex donatione, aut alio juste titulo; ita in præsenti. Secus dicendum, si lucrum intentum prævideretur allaturum familiæ colludentis grave detrimentum, ut dixi; tunc enim sicut illicitum esset, ludum continuare lucrando, illicitum quoque est, tale lucrum intendere. Si quis autem moderate ludendo

intenderet lucrum, non propter ipsum lucrum, sed puta, ut filiæ dotem convenientiorem constituat etc., tunc nec veniale forte videretur.

Materia ludi. IV. Si ludentium unus exponat rem pretio æstimabilem, et alter preces, aut aliud spirituale, cum ludus sit contractus onerosus, vix a Simoniæ labe excusari possent, nisi ob ignorantiam, aut totalem inadvertentiam. Hoc crimen incurrere non videntur, si ambo preces, aut aliud spiritnale exponant; quia spiritualia spiritualibus commutare, nisi jure positivo prohibeatur, sicut in Beneficiis, de se non est vetitum, nullaque irrogatur rei spirituali injuria; dummodo non intendant subjicere rem spiritualem pacto humano.

§. II. *De Locis Ludo dicatis, et de Personis Ludo operam dantibus.*

Quid de tenentibus loca alearum ludo destinata? I. DUcentes, et tenentes domos ludo destinatas, quo lusores convenire possint, omniaque parata inveniant, ut ludo alearum ad beneplacitum vacent, juxta DD. Theologiæ non severæ, peccant mortaliter. Sanchez l. 1. Consil. c. 8. dub. 21. afferens alios graves DD. et Diana t. 1. p. 2. t. 5. Miscell. resol. 65., alios adducens. Ratio duplex; prima, legum auctoritas hujusmodi loca strictissime prohibentium, edditis etiam pœnis in eos, qui eadem loca tenent: secunda, quia in hujusmodi conventiculis plurima gravia peccata foventur, et præcipue plurium familiarum extrema excidia. Immo Lugo disp. 31. de Ludo n. 6. testatur, se Romæ vidisse hujusmodi locorum conductores ad triremes damnatos. Audi S. Bernard. Senens. ser. 33. in Dom. 5. Quadr. *Absolvendi non sunt, donec removerint domum a tali pessimo usu ludendi.*

Quid Alearum nomine denotetur? II. Priusquam de personis ludentibus dicamus, statuendum puto, et declarandum, quod Alearum vocabulo, non quilibet ludus, qui chartis lusoriis perficitur, designetur, in quo magnam partem sibi vindicat ingenium, ars, industria etc.; sed intelligitur dumtaxat ludus ille, qui sive chartis, sive taxillis, sive quovis alio instrumento exerceatur, et mero casu fortuito victoria obtinetur. Ite enim communi sensu semper intellecta fuit vox Aleæ, et contra hos ludos constitutæ fuerunt leges tam civiles, quam Ecclesiasticæ; et contra aleatores severe animadvertunt, quippe quod maxime irritent humanam imbecillitatem ad prorumpendum in blasphemias contra divinam Providentiam, cujus nutu etiam nobis fortuita justo consilio disponuntur. Hinc graves DD., quos inter S. Raymund. l. 2. Summæ tit. 2., scribit: *Peccatum eorum, qui aleæ deserviunt, est mortale, cum tales pœnæ non sint imponendæ pro levi crimine.* Quicumque igitur, etiam laicus, qui aleis deservit, nempe frequens admodum est in alearum ludo, judicio Raymundi non est immunis a mortali; quod evincit ex gravitate pœnarum a jure aleatoribus inflictarum, et ex periculo, cui se aleatores exponunt, irascendi contra Deum.

Etiam laicis interdicitur soltem frequens.

Clericis multo magis. III. Clericis interdictum alearum ludum omnia fere Concilia tam Generalia, quam Provincialia, quam Diœcesana manifestant; in quibus de reformatione sermo habeatur. Sufficiat textus Trid. sess. 22. c. 1. de reform. qui ab omnibus Synodis citari solet: *Statuit ... ut quæ alias a Summis Pontificibus, et a Sacris Conciliis de Clericorum vita, et honestate ...., retinenda, ac simil de luxu, et comessationibus, choreis, aleis, lusibus ... salubriter sancita fuerunt, eadem in posterum iisdem pœnis, vel majoribus, arbitrio Ordinarii imponendis, observentur; ... non obstantibus consuetudinibus quibuscumque.* Et observa, quomodo Concilium aleis addit etiam *lusus*, ut declaret, quod nedum alearum ludus Clericis prohibeatur, verum etiam alii lusus, qui indecentiam aliqu m immixtam habent; quos inter, omnes chartarum ludi merito recensentur; quippe si horum frequentia nimia etiam laicos dedecet, multo magis Clericos, et præcipue in officinis, aliisque locis, quæ laicorum observationi patent. Neque dicas, Tridentinam legem in desuetudinem abiisse; cum, ut dicebam, in omnibus Conciliis Diœcesanis citetur: eo vel magis, quod lex naturalis, nulli desuetudini obnoxie, de bono exemplo ab Ecclesiasticis viris laicis dando, nec non de scandalo vitando, eosdem urgeat. Quod autem diximus de Clericis, a fortiori urget pro Regularibus, quos afficit specialis obligatio et voti paupertatis, et laici populi suis moribus ædificandi.

Quid de exponentibus non sua? IV. Ludentes ludo alioquin permisso, dominium habere debent eorum, quæ ludo exponunt, ut patet. Hinc, juxta communem, Pupilli absque Tutoris, et Minores absque Curatoris, et Religiosi absque Superioris licentia, nil exponere possunt, et qui lucratur, tenetur lucrata restituere respective Tutoribus, Curatoribus, Religioni; *eo quod lucretur ab his, qui rem suam alienare non possunt,* ait S. Th. 2. 2. q. 32. art. 7. ad 2. Et idem dicas de filiis familias, qui cum moderate ludere possint, et ludo exponere de bonis castrensibus, aut quasi castrensibus; non possunt quidquam de bonis adventitiis, et profectitiis exponere contra voluntatem patris, saltem expressam: quia si pater sciat, filium de prædictis bonis aliquid moderatum exponere, et taceat; videtur jam assentiri. Qui igitur cum hujusmodi Personis ludit, caveat, quomodo ludat, ne lucrando ab eo, qui non sua exponit, restituendi obligatione afficiatur.

Specialia de filio familias. V. Si filius habens a patre licentiam exponendi determinatam summam intra annum, et illa summa lucretur v. gr. 100., potest in eadem ludo, eademque vice continuante, exponere et illa 100. et etiam summam illam sibi a genitore permissam; ita exigente urbanitate cum colludente, ne hic offendatur, si a ludo intempestive se removeat. Si autem, finito jam ludo, victor 100. recedat, et post paucos dies iterum ludum reassumat, Navarrus, et Sylvester citati e Sanchez dubit. 8. n. 2. dicunt, quod si ludat cum eodem, potest licite ludere de interpretato consensu patris; si vero ludat cum altero, requiratur consensus patris, antequam exponat 100. lucrata. Bannez vero in 2. 2. q. 32. a. 7. concedit posse ludere sive cum eodem, sive cum altero. Armilla vero absolute negat cum ullo, cui alii subscribunt apud laudatum Sanchez. Mihi probabilius apparet, quod asseritur ab hoc Auctore. Ratio est, quia illa centum lucrata recensentur proculdubio in serie bonorum profectitiorum, et proinde sub patris dominio cadentium; ea propter si ludum abrumpat, et post intervallum sufficiens, ludum reassumat sive cum eodem, sive cum altero, non potest uti illis centum, sine novo patris consensu, quem potest obtinere e patre, si

vicinum illum habeat: si vero ab eodem longe distet, puta quia degit in Collegio a patria longinquo, tunc sincere, et coram Deo examinanda est indoles patris, an liberalis, et ad filium benevola: an restricta, et œconomiæ domesticæ non modice addicta, at inde resolvendum, num prudenter patris consensus præsumi possit, nec ne.

§. III. *De Modis ludendi illicitis.*

De exponente ludo rem alienam. I. QUI ludens exponit rem alienam, aut furto sublatam, aut commodato, vel deposito sibi commissam, usu non consumptibilem, illamque perdit, et a colludente id ignorante illam evincat verus dominus ejusdem rei; tunc tenetur injustus perdens redintegrare victorem, ut patet, et, nisi ludus sit a lege vetitus, poterit victor perdentem compellere per judicem: si vero ludus sit vetitus, unde non pateat accessus ad judicem, recuperet quod sibi debetur, meliori modo quo poterit. Si vero injustus ludens vicerit, tunc vel habebat alia bona, quibus si perdidisset, poterat victori satisfacere, vel non habebat: si habebat, videtur posse retinere, quod vicit: si autem non habebat, aut habendo, animus deerat solvendi, non potest retinere, quod vicit; quia deest æqualitas ab hoc contractu exacta; et quia per injustam deceptionem illud obtinuit. Et idem dicas de ludente pecunia aliena, aut moneta falsa. Hæc dicta habeantur, salvo sapientiori judicio.

☞ Juxta doctrinam, quam tradit Angel. D. 2. 2. *q.* 32. *a.* 7. *ad* 2. quamque Auctor ob oculos ponit §. *seq. n.* 2., ille, qui ludo vetito lucratus est in iis locis, in quibus jus civile vim habet, nec contrario usu abrogatum est, restitutioni redditur obnoxius etiam ante sententiam judicis. Quocirca propositio, quam *n. præced.* sic absque ulla limitatione exprimit Auctor: *Si vero ludus sit vetitus, unde non pateat accessus ad judicem, recuperet quod sibi debetur, meliori modo quo poterit,* temperanda videtur. Nam quemadmodum ubi viget jus civile, nec contraria prævalet consuetudo, vincens nequit retinere quæ ludo vetito acquisivit, sed ei m ante sententiam judicis tenetur restituere ei qui perdidit; ita posito, quod res, quam ludo vetito lucrifecit, ad alium pertineat, et ab isto evincatur, nullo modo poterit, ubi jus civile permanet in suo robore, quidquam repetere, vel recuperare; cum nihil sibi in tali casu debeatur.

Compellens alterum ad ludendum. II. Qui alium ad ludendum compellit, et moraliter cogit; si vincat, restituere tenetur passo coactionem, quod lucratus est: si perdat, repetere non potest. Ita S. D. in 4. dist. 15. q. 2. a. 4. q. 3. ad 3. *Qui alium traxerit, si amisit; non competit ei repetitio: si autem lucratus est, tenetur ad restituendum illi, a quo lucratus est.* Ratio communis pro quolibet contractu per vim celebrato, qui quamvis quoad substantiam validus sit; quia tamen cum læsione juris alterius partis vim passæ, efficitur, ut injuste acquiratur quod ex vi talis contractus obtinetur. Idem dicas in casu, quo ludens victor velit recedere a ludo, et alter compellat ad prosequendum, protestans, se non soluturum deperdita, nisi ille prosequatur, aut aliis modis utatur, moralem vim inferentibus, ut docent Sylvester. et Navarrus.

Fraudes in ludo quot, et quæ? III. Fraudes in ludo præcipue chartarum quædam a ludi legibus dicuntur permissæ, quædam sunt aperte injustæ. Inter permissas hæ recensentur: 1. habere chartas meliores, unde certa sit victoria; et nihilominus angere sponsionem, provocando socium si velit tenere. 2. habere chartas inferiores, et nihilominus simulare, et provocare sponsionem, ac si meliores haberet, et alter timens recuset. 3. habere chartas meliores, et simulare formidinem, ut alter animosius provocet, et ita magis perdat. 4. videre adversarium sumentem plures chartas, quam debeat, et silere, ut propter talem excessum perdat. His Henr. a S. Ignatio l. 9. c. 55. n. 613. addidit 5. nempe aspicere chartas minus custoditas ab adversario, (addo, non tamen id fraudulenter procurare, sed utendo oscitantia adversarii) et sextam, non monere socium, dum errat in numeratione punctorum (addo, dummodo hæc consuetudo ibidem obtineat). Hæ fraudes dicuntur permissæ, quibus qui ludo se exponit, implicite assentiri censetur. Fraudes illicitæ sunt: 1. signare chartas aliquibus notis soli fraudatori agnoscendis: 2. numerare pro se plura puncta, et minora pro adversario. 3. præoccupare primum locum, quando non est præoccupandus, si hic alioquin plurimum conferat ad victoriam. 4. defraudare, numerando pecuniam deperditam, tantam esse asserendo, cum tanta non sit. 5. componere artificiose chartas; ita ut sibi meliores obveniant. 6. mentiri, dicendo se habere chartas, quas non habet. 7. habere occultum correspondentem, qui adversarii chartas certis signis indicet. Hæ et aliæ consimiles sunt fraudes injustæ, et victorem his utentem constituunt restitutioni obnoxium.

Quid de æqualitate peritiæ in ludentibus? IV. Quando ludus non est meræ fortunæ, sed requiritur etiam peritia in ludentibus, si illi, qui colludere suscipiunt, ignorent vicissim gradum suæ peritiæ, cum uterque se periculo committat, licite ludunt, et peritior juste lucratur. Prosequendo tamen ludum, et cognita clare alterius collusoris longe minori peritia, tenetur peritior a ludo desistere. Ita Sanchez cum pluribus Doctoribus loc. cit. dub. 13. n. 2., eo quod clare cognita inæqualitate contractus, evadit injustus si celebretur; ludus autem est contractus etc. Unde nisi addantur aliquæ conditiones favantes minus perito, quæque prudentum judicio compensent imperitiam collusoris, injuste luditur, et peritior injuste lucratur. Si autem excessus peritiæ non sit notabilis, non videtur injustus ludus, quia ex aliqua majori peritia non violatur æqualitas ludo necessaria, in quo magnam partem victoriæ fortuna sibi vindicat. Si damnum parum fortuna in ludum illum influeret, et eventus pro maxima parte a peritia penderet, peritior abstinere deberet, nisi forte collusor sua omnino sponte prosequi vellet, quia sicuti donare potest, ita et sponte amittere. quod exponit.

Quid si peritior invitetur a minus perito? V. Quando longe peritior, qui se talem cognoscit, invitatur a minus perito ignorante invitati peritiam, tenetur ille moleste recusare, ut probabilius, et communius docet Lugo cum plurimis disp. 31. sess. 2. §. 4. n. 44. contra alios, neque, si ludat, potest retinere quod lucratur; et multo minus lucrata retinere potest, qui se fingit minus peritum, ut alteri fucum faciat, illumque decipiat, ludo exposita sibi lucrando. Ratio est etiam superius indicata; quia in collusoribus requiritur æqualitas inter spem vincendi, et periculum amittendi, ut hic contractus sit licitus, juxta omnes; atqui ubi intervenit dictus excessus peritiæ, ludenti invitato no-

tus, perit præfata æqualitas inter spem, et periculum respectu ignorantis peritiam collusoris; igitur etc. Confirmo exemplis validissimis. Nemo ambigit, quod in contractu Assecurationis, de quo in cap. seq., debeat intervenire moralis æqualitas inter pretium assecurationis, et periculum mercis; ita ut injuste pro modico periculo magnum pretium exigeretur, sicuti pro magno modicum daretur: et similiter in contractu Societatis injuste emeretur magna spes multi lucri, conferendo in societatem partem modicam, sicuti e contra modica spes parvi lucri injuste emeretur, erogata et collata magna parte; ita in casu nostro modica, vel quasi nulla spes lucri injuste emitur certo quasi periculo jacturæ summæ expositæ. „ Quando autem, ait Molina *disp.* 517. *n.* 2. is qui alterum longe superat peritia et dexteritate ludendi, id detegit illi alteri, aut ille alter id optime novit, quia sæpe est expertus, quanta polleat peritia et dexteritate; tum si qui minori peritia et dexteritate pollet, sua sponte velit nihilominus cum eo ludere, non tenebitur ille alius, si lucretur, quidpiam ei restituere. Quoniam cum hic optime cognoscat suam, et alterius peritiam, ac dexteritatem, nullaque necessitate adductus ad ludendum cum eo, censetur illi condonare, ut lucrari possit, nihil impediente eo excessu. " Alia subdit idem Auctor ad hanc rem scitu digna, et præsertim caute monet, id verum esse, dummodo quod exponitur, non sit quidpiam notabile, et afferens grave damnum collusori; quia tunc ludere non deberet, saltem ex charitate; vel restituere, quod lucratur.

Quid de expo- nentibus reliquum capita- lis? VI. Quando ludentes conveniunt versus finem ludi de exponendo id quod remanet, italice *vada il resto*; ille, qui certus est minus sibi capitale remanere, acceptare contra illum, quem scit majori capitali potiri, ut ducet rationabilior, non potest; quia prudenter censendi sunt lusores velle etiam quoad hoc servare æqualitatem, ludi contractui essentialem. Si tamen uterque ignoret, quid sibi remaneat, et sorti se committere eligant, ut plus, vel minus lucrentur, quam exponunt; tunc volentibus injuria non fit: hoc itaque consensu expresse non posito, qui vincit, non poterit lucrari, nisi quantum amittere poterat de capitalis residuo.

§. IV. *De restitutione facienda ab injuste ludente.*

Ad quid tenea- tur frau- dator? I. QUi in eodem ludo perdidit v. g. 500. quæ per fraudes antea lucratus fuerat, tenetur et illa 100. quæ perdidit solvere, et etiam illa 100. quæ per fraudes acquisierat. Ratio patet, quia quæ per fraudes acquisivit, sunt injuste accepta, et tamquam furtive restituenda: alia autem 100. quæ amisit, tenetur solvere ex contractu ludi stricte obligante ad solvendum perdita. Item quando fraudator, nisi fraudes adhibuisset, certo perdidisset; tenetur et lucrum restituere, et etiam dare id, quod perdidisset. Ratio eadem et patens. Si certus esset, ipsum, etiam fraude non adhibita, non victum iri, dubitet vero, an victoriam esset reportaturus; poterit retinere id, quod exposuerat: dabebit tamen restituere rem, quam vicit, pro rata dubii, vel pro dimidio, si dubium sit æquale, plus autem, vel minus, prout dubium majus, vel minus est pro una parte, quam pro altera. Præterea si, etiam fraude non adhibita, certus sit, se victoriam non fuisse asseuturum, dubitet autem, an fuisset vincendus; tenebitur restituere rem alienam, quam lucratus fuit ob fraudes adhibitas, et tantam rei a se expositæ portionem, quæ coæquare valeat spem victoriæ alterius collusoris. Rationes patent ex regulis traditis pro restitutione debitorum. Demum si, etiam fraude non adhibita, victoria fuisset æqualiter dubia, et æqualiter probabilis utrinque; tenebitur restituere, quod per fraudes lucratus est: non tamen rem quam exposuit; quod si spes innocentis revera fuisset major, tenebitur compensare juxta gradum hujusce majoris spei pro rata rei expositæ.

II. Ludens ludo vetito, et vincens, juxta Bannez, Sotum, et Medinam, et alios plures, non tenetur restituere lucrata, antequam petantur a victo: quia jus commune Cæsar. in leg. alear. Cod. de Aleator., prout intelligitur a multis, non obligat victorem ad restituendum, nisi post sententiam judicis. Si autem alicubi essent leges municipales, jubentes restitutionem etiam ante sententiam judicis, quæ non sint desuetudine abrogatæ, observandæ ibidem erunt. Opportune S. D. 2. 2. q. 32. a. 7. ad 2. monet: *In ludo aliquid videtur ulterius esse illicitum ex jure positivo civili, quod prohibet universaliter tale lucrum: sed quia jus civile non obligat omnes, sed eos solos, qui sunt his legibus subjecti, et iterum per desuetudinem obrogari potest; ideo apud illos, qui sunt hujusmodi l gibus obstricti, tenentur universal ter ad restitutionem, qui lucrantur; nisi forte contraria consuetudo prævaleat.* *Quid de vincente in ludo vetito?*

III. Si victor in ludo vetito absque ulla vi, vel fraude impediat, ne judex eum restituere compellat, non tenebitur restituere, quia non extat sententia judicis. Si vero a judice interrogetur, tenetur ingenue veritatem fateri se lusisse, et vicisse, et si condemnetur, tenetur in conscientia restituere: quia hæc lex est provisionalis, instituta ad commune bonum, ne cives hujusmodi ludis depauperentur; et proinde obligat in conscientia. Quod si victus promiserit, se non petiturum restitutionem, adhuc illam petere poterit, eo quod cessio proprii juris facta a victo caret valore; quia contra bonum commune. Si enim hæ promissiones valerent; quis non videt, quam facile eludi posset intentio legis? Proinde nullus privatus sua cessione habet vim labefactandi vigorem legis, quæ omnibus absque ulla exceptione concedit jus repetendi. Excipe duntaxat casum, nempe si juramento suam promissionem non repetendi firmasset; tunc enim cum non teneatur repetere, et propterea possit absque peccato servare juramentum, in ejusdem reverentiam petere non amplius posset: immo juxta Sotum cum aliis, neque petere posset ab Episcopo relaxationem juramenti, sine expressa victoris licentia; quippe quod relaxatio cederet in præjudicium tertii. *An possit declinare sententiam Judicis?*

§. V. *De Spectontibus ad contractum Sortis.*

I. HIc contractus prout ad rem præsentem pertinet, duobus modis perficitur; 1. quando ex plurium consensu, res aliqua divisa in varias partes, est inter eos dividenda, et dici potest sors divisoria, quæ jure naturæ non est illicita, dummodo nulla fraus interveniat. 2. quando res non dividitur, sed interventu sortis integra ad unum inter multos debet pervenire; et hic est ludus ille, qui italice nuncupatur *Lotto*, dum multi aliquid *Notio et divisio Sortis.*

contribuunt, ut describantur inter illos, ex quibus unus, vel aliqui dumtaxat debeant sortis favore, rei, vel rerum sorti commissarum fieri possessor, seu possessores.

Conditiones requisitæ, ut sors ista sit licita. II. Ut hæc sors sit licita, nonnullas postulat conditiones: 1. ut omnis fraus amoveatur, ne ita disponantur res, ut sors potius super unum determinata cadat. 2. debent contributiones taxari proportione servata ad præmium, quod emitur, tam quoad numerum contribuantium, quam quoad quantitatem summæ contribuendæ. 3. ut si requirantur ministri, stipendium eorumdem deductum vel ex pretio rerum, vel ex summis contribuentium, debet esse stricte labori eorum proportionatum, et non amplius. 4. antequam contractus ineatur, debent publicari leges ejusdem, ut unusquisque videat, an sibi expediat summam requisitam contribuere; et cum non raro aliqua portio extrahi soleat ad pias causas, id quoque significandum est. 5. ut hæ sortes instituantur publica auctoritate, aut publico assensu, qui taxet, prudentum judicio, quid contribuendum sit; ut quantum fieri potest, servetur æqualitas inter datum, et recipiendum, quando extractio facienda erit: quæ nonnisi assistente publica auctoritate facienda est. Aliæ conditiones minoris calculi videri possunt in Molina disp. 509. et in Delrio t. 2. Disquis. Magicar. l. 4. c. 4. q. 2.

Animadvertendum est, etiam sortitiones, seu, ut ajunt, loterias, quæ a privatis personis instituuntur, licitas esse, si absint fraudes, omniaque, quæ justitia exigit, observentur, adeo ut, seclusis fraudibus, omnibusque bene servatis, quæ justitiæ consona sunt, unusquisque in istis, non secus ac in illis, quæ publica auctoritate fiunt, præmium sibi obveniens etiam per unicam sortem licite accipiat, quantumvis magnum, et altera pars licite retineat sortes eorum, quibus nihil obtingit. Quippe tale est pactum inter sortientes, et eos, qui præmia proponunt, ut unusquisque auferat quod ei per sortem obtigerit, et sit contentus, nihil pro sua pecunia auferre, si sors nihil dederit. Præterea ludus iste neque justitiæ adversatur, neque charitati. Non quidem justitiæ; siquidem, ut jam diximus, pactum mutuum continet, idque omnino spontaneum: scienti autem, et volenti non fit injuria. Non etiam charitati; etenim nemo cogitur pecuniam conferre, et contribuere ad sortitionem, seu loteriam, et si quos ad peccatum induci contingat, ut avaritiæ, cupiditatis etc. hoc fit per accidens. Demum per nullam legem prohibetur, omnique caret superstitionis labe hic sortis divisoriæ usus.

Præscriptæ tamen a justitia conditiones, ut jam præmonuimus, adamussim observandæ sunt, omnesque fraudes eliminandæ in istius lusus executione, tam ex parte eorum, qui sortes conferunt, quam ex parte illorum, qui præmia proponunt. Præcipue sedulo animadvertendum occurrit discrimen, quod intercedit inter sortitionem, seu loteriam, quæ in privatum commodum instituitur, et inter illam, quæ instituitur in publicam utilitatem. Nam in sortitione, seu loteria, quæ in privatum commodum instituitur, ille, qui præmia proponit, non debet plus notabiliter ea via lucrari, quam lucraretur, si alio quovis contractu licito suas merces distraheret. In sortitione autem, seu loteria, quæ in publicam, seu communem utilitatem instituitur, Civitas, vel Communitas, quæ proponit præmia, prout arbitrio prudentum ad publicam necessitatem sublevandam, vel ad causam publice piam promovendam visum fuerit, potest decernere, quantum quisque sortientium inferre debeat.

Ex eo autem quod in his sortitionibus seu loteriis contractus quidam interveniat emptionis, et venditionis, optime infert Molina *loco* ab Auct. *cit. n.* 2., injustitiam committi cum onere restituendi excessum ex parte venditoris iis ipsis, qui contribuerunt, si fieri possit; aut pauperibus pro animabus illorum, si contingat res illas, quæ in præmium proponuntur, majori pretio vendi quam valeant, juxta tamen paulo ante a nobis dicta. „ Quod si Minister aliquis, *subdit idem*, injuste res illas ita taxavit, aut quacumque alia ratione concausa fuit illius injusti contractus, is etiam restituere incrementum tenetur; sed in defectum venditoris, ejusve qui id injustum incrementum accepit. " Lege Sylvium *in* 2. *q.* 95. *a.* 8. *concl.* 5. Pontas v. *Loteria cas.* 1. *et* 2. et Petrum Colet *in Instit. Theol.*, quas ad usum Seminar. contraxit, *Tr. de Contract. in specie P.* 2. c. 9., in quibus plura ad hanc materiam spectantia scitu digna reperies.

CAPUT XIII.

De Contractibus Sponsionis, et Assecurationis.

§. I. *De spectantibus ad Sponsionem.*

I. Sponsio, Italice *scommessa*, est contractus quidam, in quo duo, vel plures de veritate alicujus rei, vel eventus contendentes, sibi vicissim aliquid spondent, ut ejus fiat, qui fuerit veritatem assecutus. *Sponsio quid, et quotuplex?* A Jure sponsiones quædam sunt prohibitæ, nempe quæ versantur circa certamina corporis, suscepta odii, vel æmulationis causa, quæ fiunt circa libidines exercendas, hisque similes. Item a jure prohibentur illæ, quæ fierent super electionem Pontificis, aut Cardinalium, quas Greg. XIV. in Bulla, quæ incipit *Cogit nos*, prohibuit sub excommunicatione latæ sententiæ Papæ reservata, easdemque sponsiones irritas declaravit; ita ut etiam lucrum sit restituendum; et per dictam Bullam extenditur prohibitio facta a Pio IV., quæ illas vetabat dumtaxat tempore Sedis vacantis respectu solius Pontificis, et absque excommunicatione: Gregorius autem illas vetat pro quocumque tempore, et etiam respectu Cardinalium, et sub dicta excommunicatione; et irritando contractum. Item jure naturali prohibentur omnes illæ, quæ fiunt super actiones peccaminosas, puta qui plus biberit, manducaverit etc. Aliæ autem sponsiones circa actiones, aut res honestas, aut indifferentes non sunt prohibitæ, dummodo serventur justæ conditiones, quas circa ludum observandas tradidimus.

II. Quidam illicitis sponsionibus accensent illas, quæ fiunt super peccato alterius, puta quod redibit ad scortum, quod ad ebrietatem, quod occidet etc., quia præbetur occasio tenenti partem affirmativam, desiderandi peccatum alterius. *Sponsionem facere super peccato alterius.* Soto tamen et aliis id non videtur illicitum; quia sponsio hujusmodi ex meritis objecti nullam continet deformitatem; et alioquin est in arbitrio affirmantis, Dei gratia adjuvante, abstinere ab omni desiderio malo: prima opinio magis placet.

* Card. de Lugo *de Just. et Jur. t.* 2. *disp.* 31.

sect. 6. *n.* 75. statuit, non esse de jure naturæ illicitum sponsionem facere super peccato committendo, vel non committendo ab aliquo tertio. Peccaret tamen, *subdit*, qui ob illud lucrum optaret fieri peccatum, vel ad hoc opem vel consilium præberet Sed non ideo teneretur ad restitutionem lucri.

Quando vero, *addit*, sponsio fieret circa peccatum committendum ab ipso spondente, certum videtur, quod si ego dicam, te commissurum, tu vero dicas oppositum, sponsio erit licita, quia lucrum speratum magis te impediet a peccato committendo. E contra vero, quando tu affirmas, te peccaturum, et ego nego, periculosa est, et fugienda talis sponsio, quæ et magis confirmat in proposito peccandi. Et quamvis Alcozer dicat, me non peccare, melius tamen Sanchez contra illum sentit, ipsam acceptationem fore illicitam. Qui tamen n. 9 bene notat, non esse obligationem restituendi lucrum, etiamsi peccatum, quod est materia sponsionis, sit contra justitiam; quia ego non do pretium pro peccato committendo, sed committo futuri eventui fortuito. Sicut non est Simonia sponsionem facere circa Beneficium Ecclesiasticum obtinendum, vel non obtinendum a Petro propter eamdem rationem. Cavendum tamen, ne prætextu sponsionis pallietur promissio, qua aliquis allicitur ad procurandum Beneficium Petro, vel ad aliud simile peccatum: qui est speciosus quidam titulus subornandi electores, vel judices; quo usus fuit aliquis ad Cathedram cum aliis concurrens Salmanticæ, et sponsiones faciens cum Scholasticis, qui suffragiis electuri erant, affirmans se non fore eligendum, ut lucri desiderio ipsum eligerent. Sic quidem ille.

¶ Verum errat, nostro quidem judicio, laudatus Purpuratus, dum asserit, non esse de jure naturæ illicitum, sponsionem facere super peccato committendo, vel non committendo ab aliquo tertio. Solum toleranda videtur sponsio, ut censet perdoctus Continuator *Ethicæ Christ.* P. F. *Jo.* Vinc. Patuzzi O. P. *tr.* 7. *de Contract. c.* 5. *consect.* 5., quando quis spondet, alterum in tali occasione lapsurum, dum ipse gloriatur se fortiter reluctaturum, quia spes lucri illum magis a peccato absterrere potest, præsertim, si hæc sponsio fiat a pio aliquo viro, ideo spondente, ut alter non peccet, vel occasionem peccandi fugiat. Nihilominus et hæc fugienda; cum fieri possit, ut tristetur de non patrato crimine ob pecuniæ amissionem.

Inæqualitas sponsionis ob motiva inæqualia. III. Sponsio aliquando potest, immo debet esse inæqualis, ita ut unus perdat v. gr. quinquaginta, alter centum, ita postulante inæqualitate probabilitatis. At difficultas est, quando quis certus omnino est de veritate rei præteritæ, vel præsentis, aut de evento futuro, et alteri ipsum provocanti protestatur, se certum, et securum esse; et nihilominus alter insistit provocando ad sponsionem; an possit, qui certus est, acceptare post factas protestationes suæ securitatis et scientiæ? Navarrus, quem aliqui sequuntur, affirmat: quia qui perdit, vult perdere, et debet suæ obstinationi suum damnum adscribere. Alii communius negant, dicentes, non debere spondere, et si vincat, ad restitutionem teneri: quia in hoc contractu oneroso non servatur æqualitas, quæ in eo consistit, quod uterque spondens vicissim dat sibi jus ad lucrum rei expositæ, si vera sit pars, quam alteruter defendit: at certus de eventu, præbet alteri jus apparens et falsum, nullius veræ spei ad lucrum; igitur non servatur æqualitas. Sicuti enim qui certus est gemmam, quam habet, esse falsam, quantumcumque alter volens emere obstinate affirmet, eam esse bonam, et tanquam talem pretio convenienti emere vult; vendens tamen nullo pacto potest pretium bonæ accipere; ita neque in casu nostro potest certo sciens, rem ita se habere, acceptare sponsionem alterius obstinate contendentis, rem ita non esse.

IV Hinc deducas, quod si quis putans, se omnino certum de parte, quam sustinet, spondeat, et deinde ob supervenientia motiva in dubium inducatur; si vincat, retinere poteat, quod vincit; quia quamvis, spondendo dum existimabat se certum de parte, quam sustinebat, peccaverit effectu injusto; processu tamen, exorto dubio, juste vicit, quia tandem nulla injustitia realis interfuit, dummodo eodem circiter dubii gradu ac competitor hæsitarit. *Deducitio inferenda.*

Si quis, dum plures ad officium aliquod concurrunt, cum unoquoque illorum seorsim spondeat, quod non assequetur officium, cum unus solus assequi possit; palam est, quod perdendo cum uno, certus est cum reliquis se victurum, et eo plus lucraturum, quo plures fuerint concurrentes; hic licitene lucratur? quamvis a Ledesma id negetur, longe rationabilius ab aliis affirmatur; quia nulla est ratio convincere valens injustam fuisse sponsionem, cum nemini afferat injuriam, sed suæ industriæ et ingenio lucrum illud certum est adscribendum. *Casus exurgens solvitur.*

* Decisio, quam post Th. Sanchez *in Opusc. t.* 1. *l.* 1. *c.* 8. *dub.* 16. *n.* 2. Card. de Lugo *loco supra cit. n.* 87. aliosque adoptavit Auctor *n. praeced.*, non leve pluribus negotium facessit, adeoque oppositam ut probabiliorem existimant amplectendam sententiam, quam non solum citatus Ledesma *t.* 2. *tr.* 32. *c.* 2. *post conclus.* 7. *difficult.* 2. defendit. sed et alii non pauci propugnant, præsertim Villalobos *tr.* 28. *difficult.* 6. *n.* 3. Trulleuch *in Decal. t.* 2. *l.* 7. *c.* 27. *dub.* 5. *n.* 1. et PP. Salmant. *tr.* 24. *de contract. c.* 4. *punct.* 3. *num.* 64. Hanc probabiliorem esse asserit etiam P. Antonius Diana *in Sum. v. Sponsio*, eamque ut tutiorem amplexatur *t.* 6. *tr.* 4. *de ludo etc. resolut.* 77. §. 2., licet utrobique de more contrariam etiam probabilem putet. Ratio, quam afferunt ipsi ad illam evincendam, hæc est. Etenim, ajunt, quo plures sunt concurrentes ad aliquod officium, eo plures, qui seorsim cum omnibus, seu adversus omnes spondet, habet pro se probabilitatis gradus certos, quod singuli eorum illud non assequentur; tum hoc ipso singuli eorum habent eo minorem probabilitatem pro se. Idem dicas, servata proportione, si vel tres soli sint concurrentes, sitque pro singulis eadem fere probabilitas. Porro, ut Auctor innuit *n.* 3. et tradunt communiter DD. illicitus est, et contra justitiam hujusmodi contractus, quando in illo non servatur æqualitas, prout in posito casu certe non servatur. *Et hic casus valde notandus est*, ait Diana *loco* posterius *memorato*; *quia potest frequenter accidere, cum officia tam sæcularia, quam ecclesiastica semper habeant plures prætensores.* Et reapse olim Salmanticæ accidisse referunt plures, specialim Card. de Lugo, et PP. Salmant. *locis cit.*.

Casus VI. Si, commissa jam sponsione inter duos, vel alter.

plures, quod v. g. currendo, equitando etc. unus alterum superabit, post initum contractum aliquis eorum resiliat; si resiliat absque justa causa, solvere tenetur; eo quod jam contractus fuit mutuo eorum consensu celebratus; et alioqui in ipso stat, ne alter vincat, aut vincere possit. Et sicuti quando quis emit jactum retis piscatoriæ, si piscator nollet amplius rete jacere, teneretur solvere pro rata spei piscium capiendorum, si reta jactum fuisset. ita similiter in casu nostro. Si tamen fieret hic contractus ad modum ludi, italice *disfida*, puta se provocando ad ludendum pila de tanta summa pecuniæ, et deinde alter nollet amplius ludere; tunc rescinderetur contractus, neque quidquam esset restituendum; verum hæc non est sponsio, sed provocatio ad ludum, quo non posito, non acquiritur jus ad commissum.

§. II. *De Spectantibus ad Assecurationem.*

Assecurationis notio. I. ASsecuratio est contractus, quo quis pro pretio, vel interesse suscipit in se periculum alicujus rei. Hine liquet, esse contractum onerosum, quamvis etiam possit gratis fieri; et tunc reducitur ad contractum gratuitum donationis. Celebratur autem assecuratio per mutuum consensum inter assecuratorem, et assecuratum; et ut evitentur contentiones, satius est scripto consignare pretium assecurationis, et materiæ assecuratæ quantitatem, et qualitatem. Inferas igitur, quomodo, ad hujus contractus æquitatem, requiritur æqualitas inter pretium, et periculum rei assecuratæ, quod suscipitur, considerata qualitate periculi, non rei eventu, sed quando celebratur contractus: et sicut in venditione datur pretium summum, medium, et infimum; ita in assecuratione, comparative ad tres periculorum gradus, statuitur pretium assecurantis.

Prima conditio ad æquitatem contractus. II. Inferas iterum, quomodo ambo contrahentes debent esse dubii de periculo; si enim alteruter illorum esset moraliter certus, vel nullum extare periculum, vel rem jam periisse, aut certo esse perituram, injuste contraheret. Propterea assecurator securus, quamvis scientia privata, nullum extare periculum, non potest lucrum recipere, quemadmodum neque assecuratus certus, rem periisse, vel esse perituram, posset petere, aut retinere pretium assecurationis. Immo ille, qui deciperet, teneretur nedum restituere decepto id, quod ab ipso accepit, verum etiam damna omnia ex contractu secuta, puta expensas factas in celebratione contractus, lucra cessantia, si pecunia illa, vel re illa aliquid lucraturus fuisset deceptus, et non lucratus fuit, quia pecuniam, vel rem tradidit decipienti.

Altera conditio. III. Inferas præterea, quod in casu, quo assecurans sciret, longe minus esse periculum, quam putatur; vel assecuratus conjiceret ex rumoribus, aut prudentibus indiciis, esse longe majus, quam communiter creditur; uterque tenetur hanc notitiam manifestare, aliter tanquam deceptores tenerentur restituere pro rata notitiæ habitæ majoris, vel minoris periculi, quantumvis privata esset notitia acquisita; quia cum fundamentum æquitatis hujusce contractus sit gradus periculi, hoc occultato, corruit æquitas ejusdem. Nec valet opponere, id quod asserimus in contractu venditionis; nempe, quod notitia privata non obstaret, quin res vendi, vel emi possit pretio justo currente: quia in contractu venditionis et emptionis extranee se habet ad materiam venditionis, nec est vitium occultum mercis; at in casu nostro periculum est tota materia contractus, quæ materia cum in casu posito laboret vitio occulto; sicut vendens tenetur manifestare vitium occultum mercis, ita in hoc casu vendens et emens periculum, tenentur manifestare vitium occultum ejusdem periculi.

Casus resolvitur. IV. Quando quis assecurat merces Petri ex Oriente Venetias advehendas in tali navi, quæ inscribitur v. g. nomine Neptuni, quæ alioquin nullas Petri merces habet, si pereat, vel salva veniat, nullus est contractus; neque assecurator, aut assecuratus quidquam recipere possunt: nam assecuratio cadit supra merces, et non supra navim, quæ de materiali se habet.

Casus alter. V. Qui assecuravit pro medietate mercium, et revera medietas naufragio absorpta fuit, vel assecuravit medietatem designatam, puta quæ erat serici, et tunc si sericum salvum pervenit, ad nihil tenetur, et recipit lucrum suum; vel periit etiam medietas serici, et tenetur solvere pro illa medietate serici, quæ periit: vel assecuravit ita, quod significaverit, saltem medietatem mercis salvam perventuram; et tunc si medietas pervenit, ad nil tenetur et lucrum recipit: vel demum assecuravit medietatem in confuso; et tunc, ait Molina disp. 507., tenetur pro dimidio illius medietatis; quæ periit, quia ita postulat ejus obligatio, quamvis Lugoni disp. 31. sect. 7. n. 102. hæc responsio non placeat; neque mihi; cum jam medietas salva sit. Vide Lugonem. Hinc deducas, quanta claritate se explicare debeant celebrantes hunc contractum, et quanta diligentia pacta constituta scripto consignara, ut lites et contentiones charitati Christianæ satis infestæ prudenter præcaveantur.

CAPUT XIV.

De Contractibus Fidejussionis, Pignoris, et Hypothecæ.

§. I. *De Spectantibus ad Fidejussionem.*

Fidejussionis notio. I. FIdejussio est alienæ obligationis in se susceptio, ut fidejussor se ad illam implendam obstringat, si debitor principalis ab ea defecerit. Hic contractus perficitur solo contrahentium consensu in foro conscientiæ, relictis pluribus subtilitatibus a Jurisconsultis exactis pro foro exteriori, quæ minus probantur a Theologis.

Conditiones in Fidejussione requisitæ. Prima. II. Septem conditiones ad valorem hujus contractus requiruntur pro foro conscientiæ, 1., ut fidejussio sit accessoria contractui, debitoris principalis, etiamsi fidejussor fidejusserit antequam ab altero celebretur contractus, puta emptionis: neque fidejussio incipit existere, nisi celebrato contractu, et alter principalis contrahat obligationem solvendi. Proinde si quis pro alio se constituat debitorem principalem, tunc non est fidejussio, quæ debet esse accessoria debito alterius; et tunc potest primo loco impeti ille, qui ita debitorem constituit, relicto v. g. emptore; quod in fidejussione fieri nequit: neque enim fidejussor conveniri potest ad solvendum, nisi prius a principali debitore repetitum fuerit debitum. Hinc fidejussor contrahit cum duobus, nempe cum debitore principali, quem sibi ob-

ligat ad compensandum id, quod sui loco erogandum sibi esset; et cum creditore, cui se obligat in defectu debitoris principalis.

Casus incidens resolvitur. III. At si debitor principalis rejiceret fidejussionem acceptatam a creditore, teneretur ne solvere eidem pro se solventi? Resp. affirmative: non tamen titulo fidejussionis, quæ non acceptata, nulla est, sed ratione cessionis, quam dicto fidejussori facit creditor actionis, quam habet contra debitorem. Nam hoc ipso, quod creditor recipit a fidejubente solutionem debiti, transfert in ipsum actionem contra debitorem principalem.

Secunda conditio. IV. 2. conditio est, quod fidejussor ad plus non obligetur, quam sit obligatus debitor principalis tam quoad summam, quam quoad qualitatem pecuniæ, aut rei, eo quod sit in merum supplementum.

Tertia conditio. V. 3. conditio est, quod si obligatio principalis sit irrita; irrita quoque sit fidejussio, ob eamdem rationem; unde si fidejussio sit v. g. pro debito fœneratitio, cum debitum utroque jure sit nullum, ita et fidejussio.

Quarta conditio. VI. 4. conditio est, ne compellatur fidejussor solvere, nisi facta exploratione, an debitor principalis solvere queat aut in toto, aut in parte; et tenebitur fidejussor supplere, quod ille non potest. Hinc Authentica de Fidejussionibus, et Authentica *præsente* Cod. ejusdem tituli correxit jus antiquum, quod concedebat creditori posse impetere etiam primo fidejussorem.

Quinta conditio. VII. 5. conditio est, quod fidejussor sit habilis ad solvendum pro alio: si enim sciens suam impotentiam fidejubeat, peccat mortaliter, graviter decipiendo creditorem. Et in casu, quo ex hac deceptione damna alia evenirent creditori, ad hæc omnia teneretur fidejussor, præter debiti solutionem. Sicuti autem fidejussor aut sciens suam impotentiam, aut culpabiliter differens solutionem, post compertam impotentiam debitoris principalis, tenetur ad omnia damna creditoris; ita debitor principalis si culpabiliter non solvat, quia ex vitio se impotem reddiderit, tenetur resarcire fidejussorem in omnibus ab ipso erogatis, cum ex vi contractus teneatur indemnem servare fidejussorem quoad omnia.

Sexta conditio. VIII. 6. conditio est, quod sit persona ad fidejubendum idonea. Hinc uxor prohibetur fidejubere pro marito, et nulla declaratur hæc fidejussio ab Auth. *si qua mulier*, Codic. ad Senatusc. Velejanum: unde creditor, qui e tali muliere solutionem accepit, restituere tenetur. Obligatio tamen valorem habebit, si firmetur juramento: ita ex c. *quamvis pactum* de Pactis. Plures alias exceptiones, in quibus tenet fidejussio a muliere facta, videas in Molina, qui de hoc contractu doctissime disserit a disp. 539. ad 548. Minores, qui nondum 25. annos attigerint, possunt quandoque fidejussioni obligari; possunt tamen beneficio restitutionis uti, rescindendo contractum, eo quod legaliter semper censeantur læsi. Excipe, nisi fidejubeant pro patre carceribus mancipato; quia si tunc recusarent fidejubere, possent exhæredari, ut diximus in c. de Testam. Milites, dum bello vacant, non possunt fidejubere ex lege *Milites*. Cod. de loc., dummodo contrarius usus id non abrogaverit.

Septima conditio. IX. 7. conditio est, quod fidejussio gratis fiat. Addunt aliqui, dummodo fidejussor nullum damnum prudenter prævideatur passurus: quia tunc cum evaderet onus pretio æstimabile, posset de aliquo præmio convenire. Hæc dicta sunt secundum jus commune; absque præjudicio legum et consuetudinum municipalium.

* Censent plures licitum esse pro fidejussione exigere pretium a debitore pro ratione quantitatis debiti, et periculi. Quippe obligatio solvendi debitum alterius est onus pretio æstimabile, nec fidejussor tenetur illud gratis assumere. Neque id exigitur pro solutione pecuniæ alterius loco datæ, vel dandæ; nam hoc esset usurarium, sed pro subeunda obligatione solvendi debitum alterius. Neque in mutuum virtuale pactio hæc degenerat; siquidem in mutuo etiam virtuali reperitur vera traditio, quæ non occurrit in fidejussione, cum hæc præcise in susceptione obligationis alienæ reposita sit. Id tamen, ait Habert, quod pro fidejussione exigitur, moderatum esse debet. Immo si fidejussio a periculo et molestia immunis sit, juxta plures, quibus est assentiendum, nihil omnino exigi potest; quia tunc obligatio quæ suscipitur, non est onus pretio æstimabile.

Animadvertendum autem est, posse mutuantem pretium alicui dare, ut se in ipsius gratiam fidejussorem constituat; ac insuper posse eumdem mutuantem aliquid accipere a fidejussore, ut eum liberet ab obligatione assumpta, si debitor solvendo impar futurus esse judicaretur. Legantur P. Antoine *tr. de contract. p. 2. c. 10. q. 3.* et Petrus Colet pariter *tr. de contract. p. 2. a. 2. c. 8.*

§. II. *De notione, et divisione Pignoris, et Hypothecæ.*

I. Pignus est contractus, in quo creditori traditur a debitore res aliqua mobilis pretio æstimabilis ad securitatem sui crediti: unde res tradita ita remanet eidem obligata, ut ex ipsa possit deducere solutionem, servatis servandis infra explicandis. Hypotheca est contractus, quo creditori obligatur a debitore res immobilis ad securitatem sui crediti, ut similiter ex ea deducere possit solutionem, servatis similiter servandis. Quamvis autem videatur, quod præcipus inter hos duos contractus differentia sit, quod pignus sit repositum in re mobili, et hypotheca in re immobili; id quamvis plerumque verum sit, non tamen semper et universaliter, cum et mobilia possint hypothecari, et immobilia oppignorari. Differentia ergo præcipua in eo consistit, quod pignus traditur in manus creditoris; hypotheca autem manet apud debitorem. Item quod pignus est semper res determinata, quia cum tradatur in manus creditoris, patet, quod nil indeterminatum tradi possit; hypotheca autem quamvis sæpe sit rei determinatæ, aliquando, immo plerumque, etiam est rei confusim datæ, ut fieri solet in hypotheca generali omnium bonorum debitoris; in quo casu intelliguntur bona etiam futura, quamvis non explicentur. *Notio Pignoris, et Hypothecæ.*

II. Hypotheca duplex est, nempe Conventionalis, seu expressa, quæ fit expresso partium consensu et mutua conventione, vel etiam decreto judicis: alis est Tacita, seu legalis, quam consuetudo, vel lex attribuit, quamvis de ipsa in contractu nulla mentio fiat. Ita bona Tutoris, et Curatoris hoc modo hypothecata censentur pro pupillis, et minoribus; ita bona mariti hypothecata censentur pro dote uxoris. Hypotheca insuper ex dictis alia est Generalis, afficiens omnia bona debitoris tam *Quotuplex hypotheca?*

præsentia, quam adventura; alia Particularis afficiens rem, vel res determinatas, et transit ad quoscumque res illæ pervenerint, quousque debitum extinguatur.

§. III. *De Obligationibus Oppignorantis, et Hypothecantis.*

Prima obligatio. I. Prima debitoris oppignorantis, vel hypothecantis obligatio est, ut tradat creditori rem oppignorabilem, vel eidem obliget hypothecabilem. Res autem, quæ dari possunt in pignus vel hypothecam, sunt omnes illæ, quæ vendi possunt, habitæ etiam in spe: res incorporales, nempe jura, credita, quæ quis habet, ususfructus alicujus capitalis, Emphytheusis; non tamen Feudum, nisi obtenta prius permissione a domino directo Feudi: item jurisdictio temporalis. Quæ autem vendi nequeunt, neque oppignorari, aut hypothecari possunt: hujusmodi sunt res Ecclesiæ, juspatronatus quoad præsentationem ad Beneficia, mobilia pretiosa divino cultui dicata, puta paramenta pretiosa, calices, candelabra etc., nisi tantum ad redimendos captivos, vel ob aliquam causam necessariam, post obtentam facultatem requisitam. Item homo liber oppignorari non potest; si tamen se in pignus tradat ei, qui pecunia illum redemit, donec ipsi satisfaciat, licite fit. Nota, quod Tutores, et Curatores cum possint pro pupillis, et minoribus oppignorare bona mobilia non pretiosa, nequeunt oppignorare pretiosa, quæ servando servari possunt, sine licentia judicis. Nota præterea, quod si res oppignorata, vel hypothecata aliquam mutationem subeat sive in bonum, sive in detrimentum, tam quod ejusdem residuum remanet, quam quod eidem accrescit, remanet hypothecatum, aut oppignoratum: v. g. si domus hypothecata corruat; fundus seu solum, lapides, ligna etc. remanent hypothecata, sicuti etiam si domui accedat nova fabrica, remanet hypothecata, si erecta fuerit a debitore; quod si fiat ab alio possessore, qui emit domum illam hypothecatam, tunc in hujus optione est, vel ut solvat debitum in ea summa, quæ æquivaleat domui illi, nulla habita ratione ad illud incrementum; vel a creditore accipiat summam, quæ incremento facto æquivaleat.

Secunda et tertia obligatio. II. Secunda obligatio est, ne oppignorans, vel hypothecans eamdem rem pluribus det, vel obliget, nisi revera sufficiat pro eorumdem creditis assecurandis. Tertia obligatio est, quod oppignorans compenset omnes expensas a creditore factas, ne res oppignorata pereat, vel lædatur, et ut conservetur; neque potest pignus repetere, nisi integre satisfecerit etiam pro hujusmodi expensis.

Quarta obligatio. III. Quarta obligatio est, ne debitor vendat rem hypothecatam, nisi prius moneat de hoc volentem illam emere; nam graviter deciperet illum id occultando; quandoquidem putans emere rem liberam, emeret rem alteri obligatam. Verum tamen est, quod creditor non posset impetere hunc emptorem rei sibi hypothecatæ, nisi prius convenerit debitorem, ejusdem fidejussores, et eorum hæredes: ita ex Auth. de fidejuss. §. *sed neque*; et postquam creditor probaverit in toro, rem illam fuisse sui debitoris tempore debiti contracti, et fuisse sibi hypothecatam, nec non impetita ab eo fuisse bona debitoris, fidejussorum, et hæredum eorumdem; tunc possessor rei hypothecatæ cogitur solvere; cui deinde creditor eadem tenetur actionem, et jus quod habebat contra debitorem, et fidejussores, et hæredes, a quibus compensationem juridice exigere poterit pro re hypothecata, qua spoliatus fuit a creditore.

§. IV. *De Obligationibus creditoris, cui datum est Pignus, vel facta Hypotheca.*

Tres primæ creditoris oppignoratarii, vel hypothecarii obligationes. I. Prima obligatio creditoris oppignoratarii est, conservare pignus, ne pereat, aut deterius evadat; aliter teneretur de damno secuto ob ipsius culpam latam, vel levem juridicam, juxta regulas contractus cedentis in utilitatem utriusque. Secunda, quod non potest uti re oppignorata, absque debitoris consensu; aliter gravaretur de furto: lex 59. *de furtis*. Si tamen ea utatur in utilitatem debitoris, ne deterior evadat, puta si utatur moderate eo ad ipsum exercendum, ne infirmetur, bene agit. Si vero utatur re in propriam utilitatem de consensu debitoris, debet talis usus computari in sortem, aliter esset usura, quia ob concessam dilationem solutionis reciperet supra sortem usum pretio æstimabilem rei oppignoratæ. Tertia, tenetur fructus perceptos ex re oppignorata, vel hypothecata computare in sortem, deductis tamen expensis, ac laboribus ad eos percipiendos: aliter esset patens usura, cum res fructificet domino suo, qui est debitor.

Quarta obligatio. II. Quarta obligatio est, quod non possit ita contrahere, ut si debitor non solvat tempore constituto, pignus censeatur venditum creditori pro debito, vel pro tanto pretio; quia id lex prohibet, ut diximus in præcedentibus. Potest tamen ita contrahere, ut si debitor non solvat tempore constituto, possit creditor pignus vendere, ut sibi satisfaciat, et si quid supersit, reddat debitori; et in hoc casu debet vendere quanti pluris potest, salva justitia, ne præjudicet domino pignoris. Justum tamen est, et debitum, ut antequam vendat, moneat debitorem, si forte velit ipse rem illem vendere; quod si velit, tenetur illam eidem cedere vendendam; ita tamen, ut vel non exeat ex ipsius manu, vel si exire debeat, debitor det fidejussionem, vel aliud pignus æquale. Quod si nullus terminus pro solutione constitutus fuerit, tunc incipit debitorir mora, quando transacto convenienti tempore, creditor petit sibi satisfieri, et postquam bis, vel ter petierit, præmissa admonitione, poterit exequi pactum vendendi pignoris modo nunc dicto. Si autem in conventione nullum intercesserit pactum vendendi pignoris in casu dilatæ solutionis, post constitutum, vel conveniens tempus, adhuc creditor, servatis servandis, illud vendere potest. Conditiones autem servandæ et collectæ ex variis juribus a Doctoribus, sunt: quod creditor præmittat debitori unam denunciationem, et post illam expectandum sit biennium, antequam pignus vendat, a die denunciationis computandum: et casu quo antea convenissent, ne creditor possit vendere pignus, hæc conventio valida non est, eo quod redderetur pignus inutile; in hoc autem casu requireretur trina denunciatio intercepta per triduum inter unam, et alteram, post quas inciperet dictum biennium. Dictum biennium non requiritur in venditione pignoris judicialis, nempe quod capitur judicis sententia ad solutionem debiti; quia tunc a die prolationis sententiæ expecta-

tur per menses quatuor, antequam pignus capiatur; qui terminus justo arbitrio judicis relinquitur protrahendus, vel contrahendus: deinde post captum pignus transcurrere debet semestre, antequam vendatur; qui temporis tractus regulandus est juxta leges municipales regionum. Supradictum biennium reduci potest ad semestre, vel quadrimestro ex judicis sententia ad instantiam creditoris. In casu autem, quod non inveniretur volens emere pignus, quamvis infimo pretio justo, neque hoc proveniret a fraude debitoris; tunc pignus esset retinendum a creditore, quousque inveniatur, qui justum pretium offerat, nisi ipse eligeret illud emere pretio justo saltem infimo. In casu autem, quod creditor pro eodem debito multa pignora habeat, debet vendere minus pretium si sufficiat; quia debet semper vendere cum minori detrimento debitoris.

Quinta conditio. III. Quinta conditio est, quod creditor soluto toto debito, et non ante, reddat pignus debitori: dixi et non ante, eo quod jus in pignus sit indivisibile pro toto debito: ex lege *quamdiu*, Cod. de distract. pignor., et lege *qui pignori* ff. de pignor., propterea quamvis unus ex hæredibus debitoris solveret, vel unus ex hæredibus creditoris solutionem reciperet pro rata sua, non idcirco restituendum est pignus, nempe quoad partem; eo quod totum pignus, et singulæ ipsius partes obligentur pro toto debito, et pro singulis debiti partibus, sicuti etiam pro expensis factis ad pignus conservandum, aut forte pro lite.

Casus incidens. IV. Si pignus a creditore legitime venditum v. g. Petro, evincatur ab aliquo tertio tanquam ad se pertinens, creditor non tenetur Petro de evictione secuta: eo quia non vendiderit pignus illud tanquam dominus ejusdem, sed tanquam minister debitoris, qui illud vendere tenebatur, ut satisfaceret creditori. Unde tenetur debitor redintegrare Petrum emptorem pignoris: ita lex *periculum* ff. de pignor. Propterea ut vero vendat tanquam minister, commonefaciat emptorem, quod res illa sibi fuerit oppignorata, et illam vendat, ut rem alterius sibi debitoris. Teneretur autem ipse vendens pro evictione in casu, quo venderet non observatis conditionibus recensitis.

CAPUT XV.

De Contractibus Depositi, et exinde Sequestri, Commodati, Precarii, et Mandati.

§. I. *De Spectantibus ad Contractus Depositi, et Sequestri.*

Notio Depositi. I. DEpositum non significat proprie ipsam rem depositam, sed contractum, quo traditur res alicui custodienda; unde non perficitur solo consensu, sed rei traditione a depositario acceptæ ad custodiam; quod contingit aliquando implicite fieri; puta si res tuas alicui tradas, ad quem ex officio, quod erga te gerit, spectet res tuas custodire: v. g. dum iter habes, pervenis ad cauponam, caupo tibi cubiculum assignat, in quo res tuas reponas etc., hic ex vi officii sui hoc se gerendi modo curam suscipit rerum in cubiculo assignato custodiendarum. Aliter autem dicendum esset, si brevi ibidem moraturus, donec jentaculum sumas, et interea res tuas relinquas vel curru alligatas, vel in vestibulo diversorii positas, quin illas custodiendas assignaveris.

Depositum, an tium, et mixtum? II. Depositum aliquando est Purum, aliquando Mixtum alteri contractui: Purum suscipitur in gratiam solius deponentis; Mixtum resultat etiam in utilitatem depositarii, puta si eidem pro custodia aliquid tribuatur; et tune immiscetur alteri contractui aut locationis, aut mutui etc.

Varii modi tradendi depos.ta. III. Variis modis deposita traduntur: 1. sigillata, et obsignata; et tunc, quamvis esset pecunia, ea uti non potest depositarius, sed intactam servare debet; et cum dominium maneat apud deponentem, ut dominum rei, ipsi perit, si absque depositarii culpa pereat. 2. datur res deposita numerata, vel mensurata, ex gr. tot modii tritici, tot capita pecorum etc. quæ ideo numerantur, non ut eorum usus concedatur depositario, sed ut liquido constet, quantum reddere debebit: et tunc similiter dominium remanet deponenti. 3. res numerata, vel mensurata traditur, concedendo facultatem depositario, ut illa utatur, et cum sola obligatione reddendi tantumdem; et tunc si utatur re, transit hic contractus in mutuum pro ea parte, quem consumit, aut pro toto, si totum consumat; cum obligatione reddendi tantumdem, quando libuerit deponenti; quia sequitur naturam depositi, et non mutui, quod mutuatarius non tenetur reddere ante præfixum, seu congruum tempus.

Non potest depositarius per se loquendo uti re deposita. IV. Igitur per se loquendo, attenta natura hujus contractus, non potest depositarius uti re deposita, cum eidem tradatur non ad usum, sed ad custodiam. Si tamen opus esset, aliquando uti re deposita, ne deterioraretur per non usum; tunc prudenter et rationabiliter præsumitur consensus domini, ut debita moderatione depositarius ea utatur ob hoc solum motivum, ne deterior fiat: et excepto hoc motivo, probabilius peccare videtur depositarius, si re usu consumptibili deposita in sui commodum utatur; et in hoc omnes conveniunt, si incertus sit, se habiturum tantumdem restituendum ejusdem perfectionis, quando a deponente repetatur: probabilius etiam videtur, quod etiamsi habeat tantumdem restituendum, non possit absque licentia uti; tum quia æqualitas perfectionis est valde difficilis; tum maxime quia plures occurrere possunt eventus, qui depositarium impediant, ne restituere valeat rem depositam absumptam, saltem ea promptitudine, qua restitueret, si illam conservasset: et propterea si bona fide egerit absumendo, certus, se habiturum tantumdem, excusari poterit a peccato gravi; ante factum vero nemini consulendum est, ut absque licentia absumat rem consumptibilem penes se depositam.

Obligationes depositarii. V. Tenetur itaque depositarius depositum reddere statim ac a deponente petitur, quamvis dixisset, se non petiturum, nisi post tantum tempus. Excipe, nisi prudenter prævideas, ab eodem repeti in damnum suum, vel proximi, puta si repetat equum, ut pergat ad occidendum inimicum etc. Item, nisi bona ipsius deponentis sint publicata, et fisco addicta. Item, nisi deponens fuisset furatus rem depositam, et multo minus si eam deposuisset in manibus domini rei depositæ, qui, si ut suam probaverit, potest eam retinere. Item, si non fuerit adhuc præstita satisfactio pro expensis circa rem depositam necessario factis; in his enim casibus

non tenetur statim restituere etc. Secondo, tenetur depositarius ad damna dumtaxat pro dolo, et culpa lata; quia est contractus cedens in utilitatem solius deponentis, si sit merum gratuitum depositum: quod si cederet etiam in utilitatem depositarii, vel quia fuit eidem concessus usus, vel quia alio titulo sibi etiam utilitas provenit, teneretur de culpa etiam levi; et etiam de levissima, si se obtulisset ad custodiendam rem maximi momenti, et spopondisset exquisitam diligentiam, juxta dicta de contractibus in genere. Cavere autem debet depositarius, ne rem depositam tradat, nisi aut domino ejusdem, aut tali personæ ab eo missæ.

* Quæres an possit quis depositum retinere titulo compensationis?

Resp. negat.: est enim depositum res adeo sacra, ut leges cum Canonicæ, tum Civiles in eo noluerint esse locum compensationi. Sunt tamen, qui rem depositam pro expensis in ea factis retineri posse existiment, nisi lex aliqua locorum obstet, ut et Auctor docet.

Deposi-tum commissa quo obeundum? VI. Munus depositarii potest exerceri a quovis rationis usu pollente, etiam a fœmina, ex lege *Publica* ff. depositi. Non a Religioso professo, nisi de licentia Superioris; aliter ageret contra paupertatis votum; in casu enim, quod ex culpa lata teneretur ad redintegrationem, hæc subeunda esset a Religione, cui oneri illicite subjiceretur sine suo consensu.

Neque Ecclesia, ex deposito facto penes Clericum v. g. Canonicum seu Rectorem ejusdem, neque Monasterium ex deposito facto apud Religiosum, oneri subjicitur resarciendi damnum obveniens ei qui deposuit, si ex dolo, aut culpa lata depositarii illud pereat, nisi depositum conversum fuerit in commodum, et utilitatem ipsius Ecclesiæ, vel Monasterii. Hæc concors est DD. sententia innixa textui expresso in *Cap. Gravis* 1. *de Deposito* his verbis concepto: *Gravis illa querimonia usque ad nos super deposito tuo tibi hactenus denegato pervenit*: et inf. *Cum enim non constet, pecuniam tuam, quam ille vir Belial furatus est, in Ecclesiæ utilitatem conversam, non debemus de jure, contra Canonicos ejusdem Ecclesiæ præcise tentare jussionis instantiam, ut tibi eamdem reddant pecuniam, personæ*, non *Ecclesiæ commendatam. Quo circa suademus, ut in illum furem tuam dirigas actionem, eo quod (ut audivimus) loculos habet, et ea quæ tibi subrepta sunt, asportarit. Nam et judicibus dedimus in mandatis, ut illum iniquum sub quæstionibus ad rationem ponant, etiam (si oportuerit) vinculis alligatum, ut dictam pecuniam reddere compellatur.* Hoc idem confirmatur *ex Regul.* 76. *Juris in* 6. in qua statutum deprehenditur, quod *delictum personæ* non *debet in detrimentum Ecclesiæ redundare.*

De industria autem additum fuit, *nisi depositum conversum fuerit in commodum, et utilitatem ipsius Ecclesiæ, vel Monasterii*; quia in tali casu Ecclesia, vel Monasterium teneretur reddere id quod dolo, vel culpa depositarii ad ipsam aut ad ipsum pervenisset ex deposito; quippe, nemo debet locupletari cum alterius detrimento, ut constat *ex Reg.* 48. *Jur.* in 6. Lege PP. Salmant. *Tr.* 12. *c.* 2. *pag.* 12. §. 6.; et P. Lucium Ferraris in sua Bibliotheca *V. Depositum n.* 30. 31. *et* 32.

Contractus Sequestri. VII. Contractus Sequestri in eo consistit, quod res controversia tradatur alicui tertio custodienda, ut deinde ad illum perveniat, cui juste adjudicabitur.

§. II. *De Spectantibus ad Contractus Commodati, et Precarii.*

I. Commodatum est contractus, quo res aliqua gratuito traditur alteri ad merum usum, usque ad tempus constitutum; ita ut, antequam tempus finiatur, regulariter repeti non possit. Hinc patet, materiam hujus contractus esse tam res mobiles, quam immobiles, quæ usum sui suscipere possunt. *Commodatum quid?*

II. Obligationes commodantis sunt: 1. ut manifestet vitia rei commodatæ, ne ulli noceat; et nisi manifestet, tenetur de damno inde secuto; leg. 18. et 22. ff. commodatum. 2. ut faciat expensas extraordinarias circa rem commodatam, quia quoad ordinarias tenetur commodatarius; puta ad alendum equum, ad vestem suendam, si in aliqua sui parte dissuatur etc. 3. ne repetat ante constitutum tempus; aliter teneretur ad damnum inde contingens commodatario; nisi forte haberet justam causam repetendi, puta si ex carentia rei suæ damnum consimile, vel majus inopinato immineret sibi, ut docet probabilior. Ratio est, quia in contractibus gratuitis, ad differentiam onerosorum, contrahens implicite saltem intendit velle quidem alteri favere, at absque suo notabili damno non præviso, cui non possit aliter providere. Dixi *inopinato*; nam si necessitatem sibi eventuram præviderit, et nihilominus commodaverit, censetur cessisse juri suo. *Obligationes commodantis.*

III. Obligationes commodatarii, ex communi, sunt: 1., ne utatur re commodata, nisi ad eum usum, pro quo eam recipit, vel pro quo prudenter credat, dominum præstiturum consensum: ita Instit. de obligat. quæ ex delicto etc. *Si is, qui rem utendam accepit, in alium usum eam transferat, quam cujus gratia data est, furtum committit, veluti si quis equum gestandi causa commodatum sibi, longius aliquo duxerit. Placuit tamen, eos, qui rebus commodatis aliter uterentur, quam utendas acceperint, ita furtum committere, si se intelligant id invito domino facere, eumque, si intellexisset,* non *permissurum: at si permissurum credant, extra crimen videri.* 2., ut finito termino temporis constituti, rem commodatam restituat; si enim sit in mora culpabili, et res quocumque casu pereat, ipsi perit, et tenetur ad omne damnum ex tali mora secutum. 3., ut faciat omnes expensas ordinarias pro conservatione rei commodatæ: lex 28. ff. commodati. 4., ut custodiat rem commodatam summa diligentia; unde tenetur ad damna etiam ex levissima culpa juridica, utpote contractus cedens in sui solius utilitatem; ita ex capite unico de commodato, ubi Canon expresse dicit: *Cum gratia sui tantum quis commodatum accepit, de levissima etiam culpa tenetur; licet casus fortuitus (nisi acciderit, culpa sua, vel intervenerit pactum, seu in mora fuisset) sibi non debet imputari.* *Obligationes commodatarii.*

IV. Hinc dum quis rem sibi commodatam misit commodanti per internuncium, qui illam furatur, et fugit; si commodans significaverat, se missurum internuncium ad illam recipiendam, tenetur commodatarius de damno, quamvis procurasset fidelis- *Casus incidens resolvitur.*

simum eligere; quia ei expectandus erat internuncius commodantis: si autem de hoc nil significatum fuerat, et alioquin commodatarius fidelissimum eligere omni diligentia curavit; tunc in foro saltem conscientiæ ad nil tenetur; quia explevit eam diligentiam, ad quam tenebatur, posito quod esset res, quam ut commodanti personaliter deferret, indecens esset; quia si poterat personaliter restituere absque ulla indecentia, videretur forte non adhibuisse omnem moraliter possibilem diligentiam ab hocce contractu postulatam. Si demum nuncium fidelissimum, et cæteris meliorem habere non sategerit, procul dubio tanquam reus saltem levissimæ culpæ tenebitur de damno.

Casus alter. V. In casu incendii, vel naufragii, in quo aut perire debent res tuæ, aut tibi commodatæ, si res commodatæ sint pretiosiores, aut æque pretiosæ ac tuæ, teneberis præservare commodatas, ut æquitas postulat. Si autem tuæ sint pretiosiores, et eas salvare velis, juxta probabiliorem, teneris compensare dominum quoad valorem rerum tibi commodatarum, et pereuntium; quia tuas prætulisti. Etenim lex 5. ff. commodati, absolvens commodatarium ab obligatione compensandi damnum rei commodatæ ex incendio, vel ruina fortuito eveniente, addit, *nisi cum posset res commodatas salvas facere, suas prætulit*; et quidem rationabiliter: non enim justum est, ut qui beneficium tibi contulit commodando, jacturam rerum suarum patiatur, ut tuas serves. Ex his apparet, quod commodatarius non teneatur de damno ex casu fortuito, et absque omni sua culpa procedente, puta si res commodata pereat ex ictu fulminis, vel ex alia simili causa fortuita; quia ubi nulla culpa, nulla redintegratio.

Quid sit Precarium? VI. Precarium est contractus, quo res conceditur alicui ad usum sicut in commodato, cum hac distinctione, quod in precario nullum constituitur tempus, et potest repeti ad beneplacitum concedentis; cum in commodato repeti nequeat, antequam expiret tempus constitutum, seu congruum.

§. III. *De Contractu Mandati.*

Quid sit Mandatum? I. MAndatum, italice *Commissione*, e non *Comandamento*, est officium susceptum in gratiam alterius, seu obligatio ab aliquo suscepta aliquid agendi gratis in gratiam alterius, puta aliquid emendi, vendendi etc.; additur ly *gratis*, quia si fiat pretio, erit locatio operæ, et non Mandatum.

Obligationes mandantis, et mandatarii. II. Obligatio mandantis in eo est posita, ut subministret mandatario requisita ad mandati executionem, et solvat omnes expensas ab eodem factas, id dictante lege naturali. Obligationes autem mandatarii sunt, 1., ut omnem diligentiam adhibeat, ac si ageret in causa propria; hoc enim ipso, quod acceptavit mandatum, ad id præstandum tenetur, quod pro semetipso gereret; aliter deciperet mandantem, qui negotium ipsi non commisisset nisi tali diligentia eum gesturum putasset. Ita lex 21. Cod. mandati: *Aliena negotia exacto officio geruntur, nec quidquam in eorum administratione neglectum, culpa vacuum est.* 2., ut nitatur negotium susceptum consummare, et perficere meliori modo, quo potest: nam lex 17. ff. commodati: *Voluntatis est enim suscipere mandatum, necessitatis consummare.* 3. ut compenset damna, si dolo, aut culpa lata juridica peccet: ita lex 3. ff. de negot. gestore; quia est contractus cedens in solius mandantis utilitatem: teneretur etiam levi de culpa, si se obtulisset, dum alius ipso diligentior in promptu erat; Immo etiam de levissima culpa, si maximam diligentiam spopondisset, aut si illam natura negotii postularet. 4., ut minime confinia mandati impositi prætereat: lex 5. ff. mandati, *diligentes fines mandati custodiendi sunt.*; 5., ut nil petat pro mandato exequendo; aliter esset locatio operæ; unde non potest se compensare occulte pro labore, et tempore impensis in gerendo negotio: idcirco lex 1. ff. mandati: *Mandatum, nisi gratuitum, nullum est: nam originem ex officio, atque amicitia trahit: contrarium ergo est officio merces; interveniente enim pecunia, res, ad locationem potius et conductionem respicit.*

TRACTATUS XI.

IN OCTAVUM DECALOGI PRÆCEPTUM.

CAPUT UNICUM.

De Obligationibus Personarum ad Legale Judicium requisitarum.

§. I. *De spectantibus ad Personam Judicis.*

De scientia in Judice requisita. I. TEnetur Judex, juxta communem, quoad intellectum, ea scientia pollere, quæ necessaria est ad recte judicandum; cum quilibet teneatur, sub gravi, eas cognitiones habere, quæ ad proprium ministerium rite obeundum sunt necessariæ; quales in Judice sunt, scientia Legum, scientia Consuetudinum, et Regularum in materia juris, et justitiæ. Quando igitur ex imperitia errat judicando, quamvis existimet, se recte judicare, tenetur omnia damna parti, ex suo judicio detrimentum passæ, resarcire; ita ex lege Eccl. cap. ult. de injuriis: *Si tua culpa datum est damnum, vel injuria irrogata, aut hæc imperitia, sive negligentia tui evenerunt, jure super iis satisfacere te oportet, nec ignorantia te excusat, si scire debuisti, ex facto tuo injuriam verosimiliter posse contingere, vel jacturam.* Hinc tenetur judex certitudinem moralem habere in causæ, quam audit, cognitione, ne errandi periculo se exponat cum onere restituendi.

Quænam voluntas requiratur in Judice? II. Tenetur judex præterea juxta S. Th. esse immunis ab illis criminibus, de quibus judicium profert; nam ait S. D. 2. 2. q. 60. a. 2. ad 3. *Illi, qui sunt in gravibus peccatis, non debent judicare eos, qui sunt in eisdem peccatis, vel minoribus, ut Chrysostomus dicit .... Et præcipue hoc est intelligendum, quando illa peccata sunt publica; quia ex hoc generatur scandalum in cordibus aliorum. Si autem non sint publica, sed occulta, et necessitas judicandi immineat propter officium, potest eum humilitate, et timore vel arguere, vel judicare.* Tenetur item judicare secundum leges, tam quoad servandum ordinem procedendi in forma judicii, itaut servetur ordo legalis in processibus formandis etc., quam quoad ferendam sententiam secundum statuta a legibus: *Judicium nihil aliud est*, ait S. D. loc. cit. a. 5. *quam*

quædam definitio et determinatio ejus, quod justum est. Fit autem aliquod justum dupliciter ; uno modo ex ipsa natura rei, quod dicitur jus naturale; alio modo ex quodam condicto inter homines, quod dicitur jus positivum : leges autem scribuntur ad utriusque juris declarationem, aliter tamen, et aliter. Nam legis scriptura jus quidem naturale continet, sed non instituit ; non enim habet robur ex lege, sed natura ; jus autem positivum, scripturam legis et continet et constituit, dans ei auctoritatis robur ; et ideo necesse est, quod judicium fiat secundum legis scripturam ; alioquin judicium deficeret vel a justo naturali, vel a justo positivo.

Quid agendum quando non constat, cui competat?

III. Quando jus non est clarum, idest quando non constat clare, cuinam parti litigantium competat jus ; tenetur judex judicare secundum probabiliorem; quia aliter esset acceptator personarum, nec judicium proferret secundum rationem, sed secundum affectionem. Proinde Innoc. XI. reprobavit hanc thesim n. 2. *Probabiliter existimo, judicem posse judicare juxta opinionem minus probabilem.*

Quid quando jura sunt æqualia?

IV. Quando argumenta partium sunt æque probabilia, et res controversa a neutra earum possidetur, debet res æqualiter inter eas dividi, ita exigente æquali jure earumdem. Hinc reprobavit Alex. VII. thesim n. 26. *Quando litigantes habent pro se opiniones æque probabiles, potest judex pecuniam accipere pro ferenda sententia in favorem unius præ alio.* Vah theologia sordida ! Dixi, si a nulla partium possideatur, quia ut vidimus suo loco ; *in dubiis melior est conditio possidentis.*

Non potest munera recipere.

V. Ex communi sententia, judex non potest licite munera a partibus, antequam ferat sententiam recipere. Nam pro sententia justa non potest quidquam recipere; cum teneatur ad illam proferendam: et multo minus pro injusta : quia venderet injustitiam suam : unde in primo casu tenetur remittere statim dona sibi missa, vel recusare oblata : in secundo autem tenetur ad omnia damna ex sua sententia injusta parti læsæ illata. Neque audiendi sunt, qui permittunt, posse recipi esculenta, et poculenta quandoquidem etiam ista emollire valent animum judicis : eapropter absolute asseruit Spiritus Sanctus Eccl. 20. *Xenia, et dona excæcant oculos judicum.* Eo vel magis quia semper prudenter auspicari potest, dona illa fieri aliquo modo præter voluntatem, utpote ex metu profluentia.

Tenetur providere de Advocato pauperibus.

VI. Tenetur judex sub mortali providere de Advocato pauperibus, nedum extrema, sed etiam gravi necessitate Advocati laborantibus, qui illos defendat in causa justa ; quamvis non habeant, unde solvant; jubendo Advocato, ut ipsis gratuito patrocinetur, nedum quando ob inopiam non inveniunt patrocinatorem, verùm etiam quando propter potentiam adversarii, nemo audet illis patrocinari ; quia in tali casu gravis necessitatis hæc provisio spectat ad judicem : et tenetur Advocatus justæ jussioni obtemperare ex præcepto gravi dilectionis proximi. Vide Sylvestrum v. Advocatus q. 16. et 18.

Qualiter teneatur expedire causas?

VII. Tenetur judex celeritate moraliter possibili expedire lites, cum litigantes jus habeant, ne sine justo motivo differatur judicium ; propterea dilatio evadit magis, vel minus gravis pro ratione moræ, vel etiam damnorum inde manantium : neque liber nllatenus erit judex, sine justa causa differens, ab onere redintegrandi damna, et expensas, quas compulsi fuere litigantes, præcipue advenæ, facere ob dilationem: ita in c. de sent. et re judicat. *Jugantium controversias celeri sententia terminare et æquitati convenit, et rigori.*

Qua auctoritate in personas pollere debeat?

VIII. Judex debet habere jurisdictionem et auctoritatem in personas, et causas judicandas : ratio patens, quia injuriam faceret tum litigantibus, ipsos sibi subdendo, cum non possit, tum Judici, cujus sunt legitime subditi : hinc judicium sine jurisdictione prolatum, est irritum. Quatuor autem modis habetur jurisdictio legitima, nempe ratione potestatis ordinariæ, vel delegatæ, ex partium litigantium consensu, et compromisso ; ratione delicti in suo territorio commissi ; et ratione rei in suo territorio existentis, de qua excitatur lis contra possessorem.

Qualiter peccet judicando ex cognitione injuste extorta?

IX. Judex judicans ex cognitione injuste extorta, graviter peccat, et tenetur ad redintegrationem omnium damnorum ex tali judicio secutorum ; quia injuste egit, notitiam illam acquirendo mediis, quibus uti non poterat absque læsione justitiæ : unde confessio, quæ injustis modis extorquetur a reo, est injusta, et obstruens aditum procedendi ad prolationem sententiæ. Extorquetur autem injuste confessio (relictis pluribus ad Juristas spectantibus) 1., si judex interroget reum, nulla præcedente infamia, vel semiprobatione, aut sine sufficientibus indiciis. 2., si tormenta adhibuit, quando non debebat ; et quamvis die sequenti reus confessionem ratam habeat, nihilominus nullum robur addit ; quia cum confessio fuerit injuste habita, etiam ratihabitio ejusdem est nulla. 3., si persona torqueri non poterat, quia vel privilegiata ob dignitatem, aut ob aliud motivum, vel infirmitatis, vel ætatis incompetentis. 4., si dolose actum fuerit, puta promittendo fiete impunitatem.

Quotuplex inquisitio?

X. Inquisitio, alia est Generalis, alia Specialis, alia Mixta. Generalis, quando Judex generaliter inquirit, an leges observentur : Specialis, quando de determinata persona, determinatoque delicto inquirit : Mixta, quando inquirit generatim de aliqua persona, et specialiter de crimine determinato, vel e contra, quando generatim inquiritur de aliquo crimine, et specialiter de persona determinata.

Quomodo se gerere debeat circa accusationem?

XI. Quando Judex procedit per viam accusationis, et accusatio est juridica, testem juridice interroget, etiamsi ante accusationem nulla infamia præcesserit : quia Judex est boni publici custos, et ideo debet procedere secundum jus commune ; unde admittere debet accusationem illam, quam jura admittunt, et juxta illam progredi ulterius. Accusator enim jus habet accusandi crimen, quod se probaturum spondet ; unde judex debet ejusdem accusationem, et probationem admittere, ne desit officio suo. Neque hoc discordat a doctrina S. Th. 2. 2. q. 70. a. 1. ; ubi requirit præcedentem infamiam; accusatio enim ipsa sufficienter infamat reum, ex qua procedi possit ad testium examen. Quando vero Judex procedit per viam denunciationis ; tunc interrogat juridice testes, quando agit ad instantiam denunciatoris rationabiliter petentis, ut causa examinetur ; quia tunc hujusmodi denunciatio tenet locum accusationis, eidemque æquivalet.

An inquirere possit absque ullo motivo?

XII. Judex, etiam absque ullo motivo, potest licite facere inquisitionem generalem ; quia ex vi muneris sui ad ipsum spectat invigilare super le-

gum observantia, removere delicta, eademque emendare, et punire. Neque hujusmodi inquisitionem faciendo ulli infert injuriam; quia si exinde aliquis criminosus deferatur, tunc incipere potest inquisitionem specialem. Cavendum tamen est, juxta monitum Sylvii in a. s. cit. quæst., quæs. a., cavendum est illis, qui interrogantur, etiamsi sub juramento interrogentur, ne manifestent occultos criminosos nulla criminum infamia laborantes; (nisi vel ad emendationem eorum necessarium sit, ut manifestentur Superiori, non tanquam judici, sed tanquam patri; aut nisi aliquod grave damnum immineat, si non denuncientur; quia in hoc casu nulla habenda est ratio famæ eorum: et ita docent Adrianus, Petrus de Soto, Navarrus, Salonius, a Sylvio citati): neque juramentum datum quidquam obest, quod non potest esse vinculum iniquitatis: est autem contra charitatem, occultum criminosum manifestare, nisi in duobus indicatis casibus. Unde si Visitator, aut Inquisitor circa illa interroget, quæ tu nosti, sed occulta; debes tacere; aut etiam, si opus sit, negare te illa scire, quia debes respondere juxta mentem interrogantis rationabilem; mens autem interrogantis est, seu esse debet, ne detegantur personæ in particulari, nisi præcesserit infamia per rumorem, denunciationem, aut accusationem; dummodo scilicet publicum bonum, aut proximi non periclitetur; non vero ut omnino, et nullis servatis conditionibus, quilibet peccator statim manifestetur. Sensus ergo interrogantis est, an sciat eo modo, quo possit revelare, et eo modo, quo peccata legitime subjici queant potestati publicæ. Hæc Sylvius, afferens etiam Cajetanum, Lessium, et Malderum.

Quomodo quando crimen est publicum, et ignoratur delinquens? XIII. Quando crimen est publicum, et ignoratur criminosus, potest, et tenetur judex inquirere in genere, quisnam illud perpetrarit: nisi enim id fieri posset, et deberet; quot crimina sobolescerent spe immunitatis a pœna? Non potest autem licite judex facere inquisitionem specialem contra aliquem, inquisitione tendente ad punitionem, nisi præcesserit ejusdem personæ diffamatio, vel semiprobatio, vel aliud justum motivum, a quo aperiatur aditus inquisitioni: ita ex c. 21, at 22. de Accusat. Quia specialis inquisitio ad puniendum, non modicum detrimentum affert famæ inquisiti, qui redditur suspectus de patrato delicto.

An possit abolere accusationem? XIV. Judex, qui est Princeps supremus, potest de jure abolere accusationem, quamvis ordinatam ad commune bonum, quando ipsi in conscientia, et coram Deo videtur ita expedire bono, et quieti Communitatis. Quia cum accusationes justæ ordinentur ad commune bonum, quoties prudentiæ Principis apparet, melius dicto bono provideri, si accusatio aboleatur, id sibi licitum erit. Judex autem inferior supremo id agere non potest, regulariter loquendo, quia ipsi de jure id non competit. Ait tamen Cajet. Comment. super a. s. q. 68., quod etiam judex inferior ex Epichia, et Gnome, idest ex æquitate, et altiori judicio, potest aliquando non admittere accusationem legitimam pro communi bono, si videat illam communi bono perniciosam, utpote si causativam seditionis, propter conditiones accusati, vel propter aliquid hujusmodi: inchoatam autem abolere, si aliter non potest sustinere commune bonum, suspendendo prosecutionem, vel dissimulando, potest; quia lex arctatæ potestatis pro communi bono salvando, prætermittenda est, et usurpanda est quodammodo major potestas, quæ communi bono necessaria tunc est, et soli juris ordini nocet, si tamen nocet. Hæc Eminent. ille.

Quando possit uti tortura, et quomodo? XV. Judex in inquirenda veritate non potest licite uti tortura, nisi post adhibita omnia alia media ad veritatem assequendam; quia aliter agere, esset inhumanum respectu judicis, et periculosum respectu personæ judicatæ. Ad torquendum autem reum prærequiruntur indicia, aut probationes de commisso crimine gravi, et tali, quod mereatur pœnam mortis; quæ indicia sint correspondentia cruciatui dando per torturam; et sint adeo vehementia, quod non desit, nisi confessio rei ad plenam probationem; et propterea judex compellatur ad illum torquendum, ut confiteatur. Qui autem semel tortus fuit, et confessus non fuit reatum, non potest iterum torqueri, nisi adveniant nova indicia, eo quod priora indicia ab illo elisa fuerint, sustinendo torturam, et negando. Potest autem tortura repeti, quando confessus crimen in torture, ab hac solutus, negavit coram judice, et revocavit confessionem factam; eo quod per hujusmodi revocationem anteriora indicia non remanserint elisa; unde tortura redderetur semper inutilis. Quando vero tertio torquetur, et tertio tortura confitetur, nec non tertio a tortura solutus revocat confessionem, absolvendum esse dicunt, quia præsumitur, sola tormentorum vi extortam fuisse confessionem falsam, eumque esse innocentem. Aliqui tamen excipiunt casum, in quo indicia essent adeo vehementia, ut prudentem præsumptionem relinquant, delictum a reo malitiose negari. Tortura tunc est injusta, quando spectatis viribus, et complexione rei, censetur moraliter impossibile, quod illam sustinere possit, et tunc adimitur judici jus procedendi ex confessione hoc modo extorta; quia injuste. In jure eximuntur a tortura Viri Illustres, aut constituti in magna dignitate, Senes, Impuberes, Doctores, Milites, Prægnantes, et Mulieres nondum confirmatæ a partu. In quibusdam tamen casibus etiam prædictæ personæ torturæ subjiciuntur; circa quod plura apud Juristas.

Potest ne relaxare pœnam? XVI. Circa relaxationem pœnæ delictis debitæ, ite disserit S. Th. 2. 2. q. 67. a 4. *Duo sunt ... circa judicem consideranda; quorum unum est, quod ipse habet judicare inter accusatorem, et reum, aliud autem est, quod ipse non fert judicii sententiam quasi ex propria, sed quasi ex publica potestate. Duplici ergo ratione impeditur judex, ne reum a pœna absolvere possit: primo quidem ex parte accusatoris, ad cujus jus quandoque pertinet, ut reus puniatur, puta propter aliquam injuriam in ipsum commissam, cujus relaxatio non est in arbitrio alicujus judicis; quia quilibet judex tenetur jus suum reddere unicuique. Alio modo impeditur ex parte Reipublicæ, cujus potestate fungitur, ad cujus bonum pertinet, quod malefactores puniantur. Sed tamen quantum ad hoc differt inter inferiores judices, et supremum judicem, scilicet Principem, cui est plenaria potestas publica commissa: judex enim inferior non habet potestatem absolvendi reum a pœna contra leges a Superiore sibi impositas ... sed Princeps, qui plenariam habet potestatem in Republica: si ille, qui passus est injuriam, velit remittere, poterit reum licite absolvere, si hoc vide-*

rit publicæ utilitati non esse nocivum. Et loc. cit. ad 1. subdit: *Misericordia judicis habet locum in his, quæ arbitrio judicis relinquuntur, in quibus boni viri est, ut sit diminutivus pœnarum. In his autem, quæ sunt determinata secundum legem divinam, vel humanam, non est suum, misericordiam facere.* Et in solut. ad 3. *Judex si inordinate pœnam remitteret, nocumentum inferret Communitati, cui expedit, ut maleficia puniantur ad hoc, ut peccata vitentur.* Difficultatem de innocente, juridice probato reo, discussimus in tr. 8. c. 2. §. 3. ubi de occisione innocentis. Nonnulla alia ad Judicem pertinentia dicentur in §. 4. dum disseretur de testibus.

§. II. *De Spectantibus ad Accusatorem.*

Quid sit Accusatio, et quid Denuntiatio? I. Animadvertendum in primis est cum S. Th. 2. 2. q. 68. a. 1. quid intersit Accusationem inter, et Denuntiationem. *Hæc est differentia inter denunciationem et accusationem, quia in denunciatione attenditur emendatio fratris; in accusatione autem attenditur punitio criminis. Pœnæ autem præsentis vitæ non per se expetuntur, quia non est hic ultimum retributionis tempus, sed in quantum sunt medicinales, conferentes vel ad emendationem personæ peccantis, vel ad bonam Reipublicæ, cujus quies procuratur per punitionem peccantium: quorum primum intenditur in denunciatione, secundum autem proprie pertinet ad accusationem. Et ideo si crimen fuerit tale, quod vergat in detrimentum Reipublicæ, tenetur homo ad accusationem, dummodo sufficienter possit probare, quod pertinet ad officium accusatoris; puta cum peccatum alicujus vergit in multitudinis corruptelam corporalem, seu spiritualem. Si autem non fuerit tale peccatum, quod in multitudinem redundet, vel etiam si sufficientem probationem adhibere non possit, non tenetur ad intentandam accusationem: quia ad hoc nullus tenetur, quod non potest debito modo perficere.*

Quis tenentur accusare ex officio? II. Tenentur sub mortali delinquentes accusare, si sufficienter probare possint, omnes illi, qui ex officio stipendium e Republica recipiunt: immo si etiam jubeantur, ut deferant crimina, quæ vident, aut audiunt a viris fide dignis, tenentur id exequi; et si quis omittat, reus efficitur omnium damnorum ex silentio suo profectorum. Ratio patet; quia ideo stipendium accipit. Multo magis ad id tenentur, qui ex stipendio deputantur ad custodiendos agros a furunculis, et vastatoribus; vias publicas ab aggressoribus etc.; et si e proprio munere deficiant, non deferendo, non accusando etc., omnibus damnis ex defectu suo profectis fiunt obnoxii.

Quis tenentur, licet non ex officio? III. Personæ privatæ, quamvis non ductæ stipendio, tenentur sub mortali denunciare, nota bene, non dico accusare, sed denunciare, quando crimen aliquod vergit in damnum Communitatis sive spiritualem, sive temporale, ne progrediatur: hujusmodi crimina sunt proditio patriæ, signatio falsæ monetæ, veneficia, hæresis, et alia similia; tametsi deferens, aliqui incommodo subjici forte deberet: quia bonum commune anteferendum est privato. Circa hoc notanda est thesis 5. ab Alex. VII. reprobata: *Quamvis evidenter tibi constet, Petrum esse hæreticum, non teneris denunciare, si probare non possis.* Quia, ut notavi num. 1., ad simpliciter denunciantem non attinet probatio, sed ad accusantem. Etiam pro juste defensione innocentis a gravi malo imminente, quæ nulla alia via obtineri potest, tenetur quisque ex charitate reum aut denuntiare, aut accusare, quia charitas Christiana compellit sub gravi succurrere proximo gravi necessitate laboranti, quando id præstari potest absque notabili incommodo.

Quid quando crimen probari non potest? IV. Quando crimen probari non potest, abstinendum est ab accusatione; ut vidimus ex S. D.; in eo autem casu admonenda est persone, cui malum imminet, ut sibi caveat; quin eidem detegetur insidiator, nisi forte necesse sit. Abstinendum item ab accusatione, quando crimen incipit in dubium revocari, post diligentem adhibitam inquisitionem, ne graviter lædatur ejus fama.

Quid quando crimen probari potest, sed est occultum? V. Quando crimen probari potest, sed est occultum, si speretur privata correptione delinquentem emendatum iri, et pro damnis satisfacturum, videtur, quod non sit procedendum ad accusationem: quia et salvatur fama proximi, et habetur intentum correptionis. Neque, ut quidam putant, aliter docet S. Th. in 4. d. 19. q. 2. a. 3. ad 3.: quia ibi nulla fit mentio criminis *occulti*; immo loquitur de crimine quod non præsupponit occultum, cum dicat, *quod accusationem præcedere debent inquisitio*; unde non loquitur de crimine occulto. Excipiuntur crimen hæresis, et nonnulla alia, de quibus actum fuit Tr. 4. c. 8. §§. 5. et 6. quæ denuncianda sunt, nulla præmissa correptione.

Accusatio Judicial's facienda scripto. VI. S. Th. 2. 2. q. 68. a. 2. docet, accusationem judicialem faciendam esse in scripto; et effert textum legis jubentis: *Accusatorum personæ sine scripto nunquam recipiantur*: deinde sic rationem promit: *Quando*, inquit, *in criminibus per modum accusationis agitur, accusator constituitur pars; ita quod judex, inter accusatorem, et eum qui accusatur, medius constituitur ad examen justitiæ, in quo oportet, quantum possibile est, secundum certitudinem procedere: quia vero ea, quæ verbo tenus dicuntur, facile labuntur a memoria; non posset judici esse certum quid, et qualiter dictum sit, cum debet proferre sententiam, nisi esset in scriptis reductum; ideo rationabiliter institutum est, ut accusatio, sicut et alia, quæ in judicio aguntur, redigatur in scriptis.*

Quando redditur injusta, et tunc quomodo puniendus accusator? VII. S. Th. ib. a 3. docet, accusationem reddi injustam, nedum quando est calumniosa et fraudulenta, *abscondendo ea, de quibus accusator accusationem proponit, colludendo cum reo, proprias probationes dissimulando, et falsas excusationes admittendo*; sed etiam *quando accusator tergiversatur, scilicet desistendo ab eo, quod cœperat, quasi tergum vertens inordinate*, nempe sine justa causa; qui accusator in re gravi decipit justitiam. Propterea quando accusator deficit in probatione, adjicitur pœnæ Talionis: ita S. D in c. 4. ex rescripto Adriani Pp. in c. 2. q. 3. *Qui non probaverit, quod objicit, pœnam, quam intulit, ipse patiatur.* Rationem affert S D.: *Quia accusator in causa accusationis constituitur pars intendens ad pœnam accusati; ad Judicem autem pertinet, ut inter eos justitiæ æqualitatem constituat; justitiæ autem æqualitas hoc requirit, ut nocumentum, quod quis alteri intendit, ipse patiatur: juxta illud Exodi 12., oculum pro oculo, et dentem pro dente; et ideo justum est, ut ille, qui per accusationem aliquem in periculum gravis pœnæ inducit, ipse etiam

similem pœnam patiatur. In resp. autem ad 1. monet: *Quando judex cognoverit aliquem de falso accusasse non voluntate nocendi, sed involuntarie propter ignorantiam ex justo errore, non imponit pœnam Talionis.* Ubi notandum ly *ex justo errore*, idest ex errore inculpabili, non ex errore orto ax defectu debitæ advertentiæ et maturitatis in expiscanda certitudine facti, vel ex alio capite reddente ignorantiam, et errorem culpabilem.

* Præstat integrum D. Th. textum exhibere, ut clarius innotescat, quandonam accusatio reddatur injusta propter calumniam, prævaricationem, et tergiversationem. Itaque *in corp. cit.* ab Auct. *a.* 3. sic docet S. D.: *Dicendum.* ait, *quod sicut dictum est, accusatio ordinatur ad bonum commune; quod intenditur per cognitionem criminis. Nullus autem debet nocere alicui injuste, ut bonum commune promoveat. Et ideo in accusatione duplici ratione contingit esse peccatum: uno modo ex eo quod aliquis injuste agit contra eum, qui accusatur, crimina falsa ei imponendo, quod est calumniari: alio modo ex parte Reipublicæ, cujus bonum principaliter intenditur in accusatione, dum aliquis impedit malitiose punitionem peccati. Quod iterum dupliciter contingit. Uno modo fraudem in accusatione adhibendo: et hoc pertinet ad prævaricationem; nam prævaricator dicitur quasi varicator, qui adversam partem adjuvat, prodita causa sua. Alio modo totaliter ab accusatione desistendo: quod est tergiversari; in hoc enim quod desistit ab hoc, quod cœperat, quasi tergum vertere videtur.*

In resp. autem ad objecta plura habet, quæ mirum in modum materiam eamdem illustrant. Ad 1. asserit, *quod homo non debet ad accusationem procedere, nisi de re omnino sibi certa; in qua ignorantia facti locum non habeat. Nec tamen,* subdit, *qui falsum crimen alicui imponit, calumniatur, sed solum qui ex malitia in falsam accusationem prorumpit. Contingit enim quandoque ex animi levitate ad accusationem procedere, quia scilicet aliquis faciliter credit quod audivit: et hoc temeritatis est. Aliquando autem ex justo errore movetur aliquis ad accusandum, quæ omnia secundum prudentiam judicis debent discerni, ut non pronuntiet eum calumniatum fuisse, qui ex levitate animi, vel ex justo errore in falsam accusationem prorupit.* Ad 2. animadvertit, *quod non quicumque abscondit vera crimina, prævaricatur; sed solum si fraudulenter abscondat ea, de quibus accusationem proponit, colludens cum reo, proprias probationes dissimulando, et falsas excusationes admittendo.* Ad 3. tandem asserit, *quod tergiversari est ab accusatione desistere omnino, animum accusandi deponendo, non qualitercumque, sed inordinate. Contingit autem aliquem ab accusatione desistere ordinate absque vitio, dupliciter. Uno modo in ipso accusationis processu, si cognoverit esse falsum id, de quo accusavit; et sic pari consensu se absolvunt accusator et reus. Alio modo si Princeps, ad quem pertinet cura boni communis, quod per accusationem attenditur, accusationem aboleverit.* Hæc S. Th., quæ utpote perspicua, expositione non indigent.

§. III. *De spectantibus ad Reum.*

Quando teneatur reus, fateri veritatem?

S. Th. 2. 2. q. 69. a. 2. hæc habet: *Quicumque facit contra debitam justitiæ, mortaliter peccat. Pertinet autem ad debitum justitiæ, quod aliquis obediat suo Superiori in his, ad quæ jus prælationis se extendit: judex autem superior est respectu ejus, qui judicatur; et ideo ex debito tenetur accusatus veritatem exponere, quam ab eo secundum formam juris exigit: et ideo si confiteri noluerit veritatem, quam dicere tenetur, vel si eam mendaciter negaverit, mortaliter peccat. Si vero judex hoc exquirat, quod non potest secundum ordinem juris, non tenetur ei accusatus respondere, sed potest vel per appellationem, vel aliter licite subterfugere: mentiri tamen dicere non licet.*

Quid requiritur juridice ut interrogetur?

II. Ut autem fateri teneatur, debet, ut audisti a S. D. juridice interrogari: ut vero juridice interrogetur, requiritur ut præcesserit infamia, aut præcesserint indicia competentia, aut semiplena probatio, idest assertio unius testis omni exceptione majoris, ut habetur in c. 21. et 24. de Accusat., et docet S. D. in 2. 2. Multi dicunt, quod ad interrogandos testes ab accusatore allegatos, sufficiat accusatio; et proinde teneatur judex, antequam reum interroget, eidem manifestare statum suæ causæ, nempe indicia, et probationes, et testes, tam ad hoc, quod si quid habeat in contrarium, opponere queat; quam ut sciat, se legitime interrogari. Unde si revera illegitime, et contra hunc ordinem juris interrogetur, non tenetur suum crimen fateri, sed potest eludere judicem illegitime interrogantem, tamen absque mendacio.

Quid si nolit crimen fateri?

III. Hinc si reus legitime interroganti nolit respondere, verumque fateri, incapax est absolutionis sacramentalis, quia vult perseverare in lethali peccato. Si autem a judice absolvatur, et per sententiam finiatur judicium; juxta plures, non tenetur revelare crimen suum, nisi Confessario, et pœnitentiam agere de celata veritate, dum eam revelare tenebatur; at hoc quam difficile! ob necessarium propositum firmum, non amplius ita se gerendi. Si autem proferatur in ipsum sententia capitis, pariter non tenetur post prolatam sententiam crimen confiteri, juxta multos, contra Navarrum, et alios; quia, prolata a judice sententia, est completum judicium, et ut loquitur lex 55. §. de re judiciaria: *Judex postquam semel dixit sententiam, judex esse desinit:* unde confessio, quæ fieret post sententiam mortis, nil prodesset conscientiæ judicis, quæ est secura, si jam judicavit juxta allegata et probata: si vero non judicaverit juxta allegata et probata, nil prodest ad minuendum peccatum a judice perpetratum. Respondet Navarrus, prodesse ad consulendum famæ judicis: at hoc refellitur dicendo, satis jam esse notum, reos negare solitos delicta a se perpetrata, satisque consultum famæ judicis, posito quod ipse ostendat se judicasse juxta allegata et probata. Si tamen aut bonum commune, aut sublatio scandali, aut periculum, quod aliquis innocens facessaretur de eodem crimine postularet, aut reus suum crimen fateretur; tunc teneretur illud etiam post sententiam fateri, non ex vi judicii, sed ex præcepto naturali aut pietatis erga Patriam, aut charitatis erga proximum.

Debitum Rei circa complices.

IV. Tenetur præterea reus legitime interrogatus de complicibus, quando nempe contra eos stant supradictæ conditiones ad juridicam interrogationem requisitæ, sub mortali respondere veritatem, ob rationem superius dictam, obediendi Superiori legitime præcipienti in re gravi publici intentio-

ne boni: immo sufficit sola conditio, quod crimen ab eo commissum sine sociis perpetrari nequiverit. Si vero crimen sit de exceptis a supradictis conditionibus, tenetur complices manifestare, at saltem illos, de quibus ignorat, an sint emendati, obligationa orta ex supra indicatis virtutibus, et etiam ex justitia legali. Immo tenetur complices manifestare, si legitima consuetodo obtinuerit, ut reus interrogetur etiam de delictis privatis, quorum manifestatio Reipublicæ interest: proinde si in omnibus istis casibus revelare nolit, non est capax absolutionis sacramentalis, quia contumax in inobedientia mortali.

Non potest sibi imponere falsum crimen.

V. Tandem non potest sibi imponere falsam crimen, ad evitanda tormenta, quantumvis gravia; tum quia directe concurreret ad sui occisionem injustam; tum quia deciperet judicem in re gravi; et esset perjurus, si juramentum præstitisset de veritate dicenda: eapropter si crimen falsum sibi imposuisset, teneretur revocare imposturam, quamvis gravissima subiturus tormenta, et nisi hæc faciat, absolvi non potest, quia contumax in peccato gravi.

Non licet ipsi juste condemnato se defendere.

VI. Non licet reo, juste ad mortem damnato, se defendere: qoia ait S. D. loc. cit. art. 4.: *Ap. Rom. 13. dicit; qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit, et ipse sibi damnationem acquirit: sed condemnatus, se defendendo, potestati resistit, quantum ad hoc, in quo est divinitus constituta ad vindictam malefactorum, ad laudem vero bonorum: ergo peccat se defendendo ... Licitum est enim judici reum resistentem impugnare; unde relinquitur, quod ex parte ejus sit bellum injustum: unde indubitanter peccat.*

An possit fugere damnatus ad mortem, vel aliam gravem pœnam corporalem?

VII. Reus captivus, ante condemnationem, licite fugere potest, cum nemo teneatur subire pœnam, antequam condemnetur. Immo post latam sententiam mortis, aut alterius gravis mali corporalis, juxta communam, potest licite fugere (nisi se speciali vinculo aut juramenti, aut voti, aut promissionis non fugiendi se obstrinxerit), quia utitur jure suo naturali conservandi propriam vitam, propria membra etc. Neque tenetur facere id, cum quo mors est ex se conjuncta, sicut est remanere in carcere; non enim ipsi jubetur ut sibi inferat mortem, sed ut illam patiatur, et ut illas actiones faciat, quæ non sunt mortis illativæ, sed indifferentas, puta collum præparare, manus extendere, scalam ascendere etc.; fugere igitur licite potest, si velit, non tamen tenetur. Si autem simul cum capitali sententia jubeatur illi a judice, ne fugere audeat; multi sustinent adhuc fugere posse, reputantes jussionem iniquam, et contra naturalem inclinationem. Probabilior tamen sustinet, tunc licite fugere non posse; quia sicuti parere tenetur sententiæ privanti ipsum vita, at ita et sententiæ privanti ipsum facultate fugiendi; ut docent Cajet., et Sylvius in Commentario supra laud. artic. S. Th. Hoc autem præceptum a judicibus fieri non consuevit: quod si fugaret, bona fide putans sibi licere, non peccaret. Nequa dicas, quod loga ejus resultaret in detrimentum custodis carcerum; quandoquidem ipse uteretur jure suo, medio non malo in conscientis sua, et alioquin custos invigilare debebat.

An damnatus carceri non perpetuo, fugere possit? Quid si carcer sit perpetuus?

VIII. Suarez asserit, communem asse opinionem, reum juste damnatom ad carcerem non perpetuum, non posse licite fugere; eo quod hujusmodi pœna non sit adeo gravis, ot illam reus et pati, at in se exequi non possit; sicuti verum est de exilio, et pœna pecuniaria. Si autem carcer sit perpetuus, videtur Bannez, Salonio, Lessio, quod fugere possit: quia jussio judicis non est, ut sponte maneat in carcere, sed ut in eo detineatur; proinde si possit detentionem evitare fugiendo, non violat jus Principis, quia ex quo jusserit, ut detineretur, jussit quidem simul, ne offenderet, vulneraret, percuteret custodes; non autem ne simpliciter fugeret. Si vero id expresse juberet, juxta dicta teneretur obedire, quod præceptum, ut dixi, fieri non solet.

An liceat carceres effringere.

IX. Communior, et forte probabilior docet, licere reo juste condemnato etiam rumpere carceres, aliaque frangere impedimenta ad fugam arripiendam: quia si est licitum fugere, ut probatum fuit, licitum quoque erit tollere impedimenta, quæ fugæ obstant, inter quæ sunt carcer, vincula, januæ etc., dummodo id fiat absque detrimento tertii directe intento: quandoquidem utitur jure suo absque injuria ullius; et quidem non publicæ Potestatis, quæ neque in carcere, neque in clausura januæ consistit: non custodum, quos non tangit, sed ab ipsis fugit. Demum jubetur mortem pati, non autem sponte deserere, quæ juvare possunt ad illam evadendam, absque attentato ullius damno, aut directe intento; quamvis per accidens indirecte sequatur.

Solvuntur objecta contra hanc postremam assertionem.

X. Objicies, nemini licere consulere fugam, nec præbere instrumenta ad frangendum carcerem. Rasp., Cajet., Bannez, Salonium, Sylvium docere, non esse illicitum consanguineis rei consulere fugam, et ministrare instrumenta ad illam exequendam: nemini autem licere adjuvare reum suo facto, suaque opera ad affringendum, aut ad fugiendum, puta funibus extrahando, scalam sustentando, etc., quia id, quod licet reo ex juris naturalis indulgentia, idem jus aliis vetat; nam parturbaretur nimis ordo justitiæ, et judicum jura nimis offenderentur; si enim non licet effringere fores domus privatæ ulli, qoi non sit in necessitate salvandi propriam vitam, multo minus licebit præstare operam ad effringendas fores domus publicæ Potestatis: quod idcirco a publica justitia dissimulatur in condemnato ad mortem, ob vim urgentissimam inclinationis naturalis ad propriam vitam tuendam; quod motivum aliis deest. Rapones: reum effringentem aperire etjam aliis carceri mancipatis aditum, ut fugiant. Resp., id per accidens sequi ex actione sua, quod ipse intendere non debet; ipse namque non est aliorum custos ex officio. Quemadmodum si quis fugiens a furente volente ipsum occidere, conculcat segetes pauperis rustici, idque aliam alii tale periculum evadere volentes similiter faciant cum magno rustici damno, non idcirco tenebitur ad damnum ab illis illatum, sed dumtaxat ad illud a se illatum: cum ipse neque conspiraverit, neque, ut id agerent, consuluerit. Instabis iterum: leges puniunt reos effringentes carcerem, si capiantur. Respondeo, prudenter a legibus effractores puniri, ne dilatetur libertas reorum ad effractiones procurandas; ex hoc tamen non infertur, effringentes mortaliter peccare, ob motiva superius allata.

Non potest inducere custodes, ut fugam permittant.

XI. Non potest licite reus juste condemnatus petere a custodibus et multo minus illos pecunia inducere, ut illum fugere permittant; quia cooperaretur peccato lethali eorumdem contra strictam obligationem, qua tenentur ad custodiam inclusorum.

Quod diximus de carceri mancipato, dicendum ducimus de perpetuo triremibus condemnato, cum hæc pœna forte superet pœnam perpetui carceris.

Quando licita Appellatio? Et quomodo?

XII. Circa Appellationem S. Th. sic disserit 2. 2. q. 69. a. 3. *Duplici de causa contingit aliquem appellare: uno quidem modo confidentia justæ causæ; quia videlicet injuste a judice gravatur; et sic licitum est appellare; unde dicitur in jure; omnis oppressus libere Sacerdotum, si voluerit, appellet judicium, et a nullo prohibeatur. Alio modo quis appellat, causa afferendæ moræ, ne contra eum justa sententia proferatur: et hoc est calumniose se defendere. quod est illicitum: facit enim injuriam et judici, cujus officium impedit. et adversario suo, cujus justitiam, quantum potest. perturbat: et ideo sicut dicitur in jure, omnimodo puniendus est, cujus appellatio injusto pronunciatur.* Et idem dicendum etiam in causis non criminalibus. Hinc qui illicite appellat, reus evadit omnium damnorum, quæ parti adversæ ex dilatione judicii propter dilationem interjectam obveniunt. Addit Angelicus in resp. ad 1. *Licitum est, ei, qui contra justitiam gravatur, ad directionem superioris potestatis recurrere, appellando vel ante sententiam. vel post: et quia non præsumitur esse rectitado, ubi vero fides non est. ideo non licet Catholico ad infidelem judicem appellare, secundum illud* 2. q. 6., *Catholicus, qui causam suam sive justam, sive injustam ad judicium alterius fidei judicis provocaverit, excommunicetur: nam et Apostolus arguit eos, qui judicio contendebant apud infideles.* Nota ex Sylvio in Comment. super hoc loco, quod appellare ex justo motivo, etiam ante sententiam prolatam, licitum sit, loquendo de tribunali Ecclesiastico, non de tribunali laico, e quo non licet appellare ante prolationem sententiæ; ita in 2. q. 6. capite *Non ita.*

Quodnam tempus ad appelandum concedatur?

XIII. Angelicus pariter in resp. ad 3. docet: *Æquitas juris ita subvenit uni parti, quod altera non gravetur: et ideo tempus decem dierum concessit ad appellandum, quod sufficiens æstimavit ad deliberandum, an expediat appellare. Si vero non esset determinatum tempus, in quo appellare liceret, semper certitudo judicii remaneret in suspenso; et ita pars altera damnificaretur. Ideo autem non est concessum, ut tertio aliquis appellet super eodem, quia non est probabile, toties judices a recto judicio declinare.* Notat idem Sylvius ib., quod in aliquibus regionibus consuetudo obtinuit, ut appelletur etiam post secundum judicium. Appellationes Regularium a punitionibus regularibus suorum Superiorum, ut suspendatur executio pœnitentiæ injunctæ, non admittuntur; ita ex Cap. *Ad nostram*, etc. *Reprehensibilis* eit. de Appell. apparen. In causis autem gravioribus, aut dum exceditur modus regularis puniendi, appellare poterunt ad Superiores. Ab Officiali Episcopi ad Episcopum non est Appellatio, cum idem sit moraliter judex: ita in cap. *Romana* de Appell. in 6. A tribunali autem Archidiaconi ad Episcopum est Appellatio, quia est tribunal diversum.

Appellatio a sententia justa quando liceat?

XIV. Appellare a sententia justa licet, quando inveniuntur nova documenta, quæ in anteriori judicio produci non potuerunt. Quando autem jus partium est æque probabile, et neutra earum possidet, tunc, juxta alibi dicta, dividenda est res inter eas, ita postulante æquitate naturali. Unde qui contra se habuit judicium, potest appellare ad id obtinendum, nempe dimidium rei, de qua est contentio: dixi si neutra pars possideat; quia jam satis liquet in materia justitiæ, dum res est in dubio, meliorem esse conditionem possidentis, bona fide semper continuata.

§. IV. *De spectantibus ad Testes.*

Quando extet obligatio testificandi?

I. Circa testificandi obligationem ita disserit S. Th. 2. 2. qu. 70. a. 1. *Aliquando requiritur testimonium alicujus, aliquando non requiritur. Si requiratur testimonium alicujus subditi, auctoritate Superioris, cui in his, quæ ad justitiam pertinent, obedire tenetur, non est dubium, quin teneatur testimonium ferre in iis, in quibus secundum ordinem juris testimonium ab eo exigitur, ... Si autem testimonium exigatur ab eo in aliis, puta in occultis, de quibus infamia non præcessit, non tenetur ad testificandum. Si vero requiratur ejus testimonium, non auctoritate Superioris, cui obedire tenetur; tunc distinguendum est: quia si testimonium requiratur ad liberandum hominem, vel ob injusta morte, seu pœna quacumque, vel a falsa infamia, vel etiam ob iniquo damno, tunc tenetur homo ad testificandum: et si ejus testimonium non requiratur, tenetur facere, quod in se est, ut veritatem denunciet alicui, qui ad hoc possit prodesse ... Super his autem, quæ pertinent ad condemnationem alicujus, non tenetur aliquis facere testimonium, nisi cum a Superiore compellitur secundum ordinem juris; quia si circa hoc veritas occultetur, nulli ex hoc speciale damnum nascitur, vel si immineat periculum accusatori, non est curandum, quia ipse in hoc periculum sponte se ingessit: alia autem ratio est de reo, cui periculum imminet, eo nolente.* Nota, quod quando dicit, non requisitum non teneri testimonium ferre, quando agitur de condemnatione, excipienda sunt ab hac regula illa delicta, quæ vergunt in corruptionem multitudinis sive spiritualem, sive corporalem. et quæ in antecedentibus recensuimus, quia tunc etiam non requisitus denunciare tenetur.

Sequitur eadem Angelici doctrina circa obligationem reticendi.

II. In resp. ad 2. docet: *De illis, quæ sunt homini commissa in secreto per Confessionem, nullo modo debet testimonium ferre, quia hujusmodi non scit ut homo, sed tanquam minister Dei; et majus est vinculum Sacramenti, quolibet hominis præcepto.* Et nota, quod regula non afficit solum Confessarium, sed etiam quemcumque alium, qui relationem habuerit ad audita in Confessione: puta ad Theologum consiliarium, ad interpretem etc., requisitos pro auditis in Confessione; sed de his plurima in tr. 14. c. 4. §. 8. *Circa ea vero, quæ aliter homini sub secreto committuntur, distinguendum est; quandoque enim sunt talia, quæ statim cum ad notitiam hominis venerint, homo ea manifestare tenetur; puta si pertinent ad corruptionem multitudinis spiritualem, vel corporalem; vel in grave damnum alicujus personæ, vel si quid aliud est hujusmodi, quod quis propalare tenetur vel testificando, vel denunciando: et contra hoc debitum obligari non potest per secretum commissum: quia hoc frangeret fidem, quam alteri debet,* nempe Communitati, et publico bono (ut paulo ante indicavimus). *Quandoque vero sunt talia, quæ quis pandere non tenetur; unde potest obligari ex hoc, quod sibi sub secreto committitur: et tunc nulli tenetur ea prodere etiam ex præcepto Superioris; quia servare fidem est de jure naturali: nihil autem potest præcipi ho-*

mini contra id, quod est de jure naturali. Ex his inferas, illos non debere testificari, qui crimen cognoscunt sub secreto naturali, ut Medicus, Chyrurgus, Obstetrix, Consiliarius etc.; item qui notitiam acquisiverunt modo injusto; puta aperiendo furtive litteras, cogendo hominem, vel illum inebriando, ut sibi revelet: item qui scit illum, qui putatur reus, omnino alienum fuisse a crimine, puta si absque omni culpa hominem pro fera occidisset; de his, inquam, non tenetur homo testimonium ferre, sed potest licite subterfugere, at licitis modis veritatem dissimulare, quamvis Superior jubeat. Ut autem quis teneatur Superiori interroganti respondere, et testari, sufficit quod praecesserit accusatio, vel denunciatio, vel querela contra aliquem; quandoquidem bonum commune nimio damno subesset, si hæc non sufficerent Superiori ad legitime interrogandum: criminaque plurimum sobolescerent, si contra occultum reum inquiri non posset post acceptam accusationem, aut denunciationem, aut querelam.

Quid de eo, qui non vult sponte esse testis? III. Nolens se sponte offerre ad testimonium ferendum, non tenetur ad restitutionem damnorum ex sua omissione secutorum, imo neque tenetur si nolit testificari, quamvis compellatur a judice, si sibi, aut suis grave malum immineat. Ratio primæ partis est; quia ex justitia nemo tenetur se offerre, quamvis ex charitate in aliquo casu ex supra indicatis sub gravi teneatur: obligatio autem restituendi non profluit nisi ex violata justitia. Ratio vero secundæ partis est, qui lex humana non obligat eum tanto onere; neque Superior, qui debet reddi conscius periculi, potest licite urgere talem personam ad ferendum testimonium. Si tamen necessitas publici boni, aut longe gravioris damni innocentis obliget, tunc tenetur testificari: quia in his casibus charitas graviter obstringit, immo respectu damni publici obligat etiam justitia legalis. Respectu vero damni innocentis, debet haberi ratio damni, cui testis exponitur; et damni, quod innocenti privato evenit. Si enim æquale, aut gravius sit damnum testi resultans, non tenetur testari, neque debet a judice compelli; si vero sit notabiliter minus, tunc tenetur; quia ex lege charitatis Christianæ tenemur amovere longe gravius damnum a proximo innocento cum periculo nostri damni longe minoris, maxime quando opera nostra est requisita, et est vel moraliter impossibile, vel admodum difficile, quod alius adsit, qui præsto sit.

Testis falsum deponens. IV. Testis vel ex malitia, vel ex culpabili inadvertentia falsum deponens, tenetur ad omnia damna ex falsa testificatione secuta, ut patet, quia est eorum culpabilis causa efficax. Idcirco tenetur quamprimum revocare testimonium, si extet spes, quod revocatio sit profutura, et ad id tenetur etiam cum periculo æqualis damni, quod imminet illi, contra quem falso testificatus fuit: ita ex communi regula in materia de restitutione malæ fidei.

Testis qui se subtrahit a testificando. V. Qui scit, se vocandum esse a judice legitimo, ut testimonium ferat, et se subtrahit fuga, vel alio modo, peccat graviter contra charitatem; quia se subtrahit ab adjuvando vel proximum, vel bonum commune, dum graviter indigent sua testificatione: non autem peccat contra justitiam; quia ex justitia neque tenetur judici, cujus mandatum nondum accepit, neque accusato, qui, ut supponitur, nullum titulum commutativæ justitiæ habet. Si vero fugiat postquam mandatum accepit, probabilior videtur opinio Bannez, Molinæ, et Sylvii, quod non teneatur ad restitutionem; quia obligatio restitutionis juxta omnes, oritur ex violata justitia commutativa; atqui hic se subtrahens non violat hanc justitiam, quis ante mandatum non tenebatur testificari obligatione hujus justitiæ, ut patet: igitur neque post acceptum mandatum, quod ita probatur: quia mandatum, et citatio Superioris non affert obligationem justitiæ commutativæ, sed dumtaxat obedientiæ, et justitiæ legalis, si fiat ob bonum commune; atqui violatio obedientiæ, et justitiæ legalis non affert obligationem restituendi; igitur hic se subtrahens non tenetur ad restitutionem. Propterea vidimus suo loco cum communi, quod causæ negativæ damni proximi, quales sunt Mutus, non Obstans, non Manifestans, tunc solum teneantur ad restitutionem, quando tenentur ex obligatione justitiæ commutativæ; puta quia conducti pretio, stipendio, etc.; non vero ex mero silentio, ex mera non obsistentia, aut non manifestatione. Et confirmatur: nam si Magistratus juberet, ut quicumque habet centum aureos annuos proventus, distribuat annuatim decem pauperibus civitatis; si Petrus non erogaret, quamvis peccaret contra obedientiam, et justitiam legalem, non tamen restituere teneretur, quia non peccaret contra justitiam commutativam, quæ ex terminis significat obligationem erogandi pro re accepta. In casu autem nostro jussus testificari, nihil recipit: ergo non violat justitiam commutativam, non reddendo testimonium. *Opinio nobis probabilior.*

VI. Objicies ex Navarro, Azorio, et Salonio, docentibus, teneri ad restitutionem. Jussus testificari, destinatur ad hoc munus a publica Potestate: unde sicut judex destinatus a publica Potestate tenetur ad judicandum: ita testis ad testificandum. Resp. nihil afferri contra nos: concedimus namque, et judicem, et testem vocatos et destinatos peccare contra justitiam legalem, non autem contra commutativam, si abstineant, et se subtrahant; eadem enim est ratio de judice non conducto per stipendium, et de teste similiter non conducto ad testificandum. Instabis: lex, et præceptum justum tribuunt tam actori, quam reo jus, ut, qui citatur tanquam testis, testimonium reddat, sicut sententia justa tribuit jus ad bona alterius. Resp.; tribuit jus fundatum in justitia legali, concedo; in justitia commutativa, nego. Nec quidquam roboris addit paritas de sententia justa; quia in tantum tribuit jus ad bona alterius, quia declarat violatam fuisse justitiam commutativam; quæ in casu nostro non violatur a nolente testificari, quamvis citato. Repones: frustra igitur præsidium peteretur a judice pro assequenda veritate causæ. Resp.; frustra non peti præsidium, quia non desunt judici alia media compellendi testes citatos, puta aut intimando pœnas, aut vi illos adigendo ad testificandum. Tandem urgebis: si a judice imperetur alicui tertio, ut proferat scripturam quam habet, pertinentem ad causam partium litigantium, et ipse illam occultet, tenetur ad restitutionem damnorum inde sequentium; ita et qui se occultat ad testificandum. Resp. Sylvius, quæs. 1. in comment. supra art. laud. S. Th., quod scriptura est quid externum, de qua, sicut et de aliis subditorum bonis, potest Respublica disponere, quando opus fuerit; *Occurritur objectis.*

non autem potest similiter disponere de testimonio, quod nondum est, sed quod desideratur, et requiritur, ut sit. Praeterea scriptura est instrumentum publicum, in quod jus habent omnes illi, quibus Potestas publica justo motivo illud applicare voluerit; non habent autem simile jus in personam testis, vel in ejus testimonium.

Numerus testium requisitus. VII. Testes esse debent saltem duo, vel tres; idque probatur ab Angelico l. c. in a. 2. *In actibus humanis super quibus constituuntur judicia, et exiguntur testimonia, non potest haberi certitudo demonstrativa, eo quod sunt circa contingentia, et variabilia: et ideo sufficit probabilis certitudo, quæ ut in pluribus veritatem attingat, etsi in paucioribus a veritate deficiat: est autem probabile, quod magis veritatem contineat dictum multorum, quam dictum unius; et ideo cum reus sit unus, qui negat, et multi testes asserunt idem cum actore, rationabiliter dictum est de jure divino, et humano, quod dicto testium stetur: omnis autem multitudo in tribus comprehenditur, principio, medio, et fine. Unde secundum philosophum in primo de cœlo: omne totum in tribus ponimus. Ternarius quidem constituitur asserentium, cum duo testes conveniunt cum actore; et ideo requiritur binarius testium, vel ad majorem certitudinem, ut sit ternarius, qui est multitudo perfecta in ipsis testibus.* Nota, quod in quibusdam casibus vix possibile est, invenire posse duos testes; puta quando fur nocturnus vineam diripit; quis tunc salius custodis testimonium admitti debet, et sic in similibus; aliter fere nunquam possent hujusmodi delicta puniri, cum magna communis securitatis perturbatione. Immo addit Sylvius in Commentario, aliquando evenire posse, ut etiam ad unius testimonium aliquis possit secreto a Principe interfici, cui certo constat de mali machinatione per eumdem imminentis, et quæ alioquin sine magna Reipublicæ perturbatione averti non posset; dummodo habeatur ratio qualitatis testis, nimirum probitatis, gravitatis, et certitudinis suæ assertionis. Ideirco testes debent semper esse omni exceptione majores, immunes scilicet ab omnibus notis, valentibus eorum testificationem suspectam reddere, et quo major est causa, eo sunt magis perpendendæ testium qualitates. Plures etiam testes notavimus requiri pro quibusdam rebus; ut in Testamentis. Tandem nota, quod duplicitas testium in antiquo Testamento est de jure divino positivo, in Novo autem de jure humano: unde ratio Sancti Doctoris est quidem urgentissima congruentiæ, et non ratio demonstrativa, quæ pro hac materia nequit inveniri.

Quid in casu discordiæ testium? VIII. *Discordia testium,* ait S. D. in resp. ad 2. *in aliquibus principalibus circumstantiis, quæ variant substantiam facti, puta in tempore, vel in loco, vel in personis, de quibus principaliter agitur, aufert efficaciam testimonii; quia si discordant in talibus, videntur singulares esse in suis testimoniis, et de diversis loqui, puta si unus dicat hoc factum esse tali tempore, vel loco; alius alio tempore, vel loco; non videntur de eodem facto loqui. Non tamen præjudicatur testimonio, si unus dicat, se non recordari, et alius asserat determinatum tempus, vel locum: et si in talibus omnino disconvenerint testes actoris et rei, si sint æquales numero, et pares dignitate, statur pro reo; quia facilior debet esse judex ad absolvendum, quam ad condemnandum; nisi forte in causis favorabilibus, sicut est causa libertatis, et hujusmodi. Si vero testes ejusdem partis dissenserint; debet judex ex motu sui animi percipere cui parti sit standum, vel ex numero testium, vel ex dignitate eorum, vel ex favorabilitate causæ, vel ex conditione negotii, et dictorum. Multo autem magis testimonium unius repellitur, si sibi ipsi aliquis dissideat interrogatus de visu, et scientia; non autem si dissideat, interrogatus de opinione et fama, quia potest secundum diversa viso, et audito diversimode motus esse ad respondendum. Si vero sit discordia testimonii in aliquibus circumstantiis non pertinentibus ad substantiam facti, puta si tempus fuerit nubilosum, vel serenum, vel si domus fuerit picta, aut non, aut aliquid hujusmodi; talis discordia non præjudicat testimonio, quia homines non consueverunt circa talia multum sollicitari, unde facile a memoria elabuntur: quinimmo aliquo discordia in talibus facit testimonium credibilius, ut Chrysostomus dicit supra Matthæum; quia si in omnibus concordarent etiam in minimis, viderentur ex condicto eumdem sermonem proferre: quod tamen prudentiæ judicis relinquitur discernendum.*

IX. Nota ex Cajet. in Comment., quod quamvis per singulares testes regulariter nullus damnetur: tamen multi singulares testes in factis iterabilibus violentam suspicionem indueunt; ut si unus viderit aliquem committere unum furtum; et alius viderit eumdem committere aliud furtum, et sint testes omni exceptione majores: inter Religiosos, quando quis existimatur alias tali vitio involutus, aut numerus multus talium contestium concurrat; si arctatus non confiteatur, inveniri videtur aliquando subsecuta condemnatio multorum Patrum consilio fulta: et licet hoc non sit secundum juris rigorem, ubi tamen absque tormentis proceditur, non tam ad puniendum, quam ad salutem animæ, et regularis observantiæ favorem, tolerabile videtur, ut hæc probabilitas sufficiat ad certitudinem inter eos, qui mortui sunt mundo. Quia tamen reus non potest ad hujusmodi sententiam tolerandam cogi, deberet ex hujusmodi indiciis per tormenta, statui tamen Religioso congruentia, veritas exquiri, ut sententia non feratur nisi contra confessum, vel convictum, juxta sacros Can. q. 1. *nos in quemquam*. Hæc sapientiss. ille primo Magister Gen., deinde Emin. Card. *Cajetani animadversio notatu digna.*

X. *Falsum testimonium,* ait S. D. 2. 2. q. 70. a. 4., *habet triplicem deformitatem: uno modo ex perjurio, quia testes non admittuntur nisi jurati, et ex hoc semper est peccatum mortale: Alio modo ex violatione justitiæ, et hoc modo est peccatum mortale in suo genere, sicut et qualibet injustitia .... Tertio modo ex ipsa falsitate, secundum quod omne mendacium est peccatum; et ex hoc non habet falsum testimonium, quod semper sit peccatum mortale.* Id autem ita explicat in resp. ad 2. *Injustum judicium non est judicium, et ideo ex vi judicii falsum testimonium in injusto judicio prolatum ad injustitiam impediendam, non habet rationem peccati mortalis, sed solum ex juramento violato.* *An falsum testimonium semper sit lethale?*

XI. Hinc inferas, grave peccatum esse conficere falsa instrumenta, falsas scripturas, syngraphas, aut veras adulterare, ut judex decipiatur. Immo illicite agere, et graviter peccare contra justitiam legalem illum, qui cum amiserit veram scripturam, a qua pendet litis victoria, alteram similem con- *Deductiones utiles.*

ficit, quamvis in causa justa; eo quod hujusmodi suppositio scripturarum sit valde perniciosa Reipublicæ, cujus multum interest, ne supponantur; quia periret fides actuum publicorum, si id liceret: et idcirco a legibus graviter prohibetur. Et cum materia sit gravis, obligat sub mortali. Non tamen qui aliam substituit similem primæ amissæ, vel suffuratæ in causa justa, tenetur ad restitutionem si vincat; quia revera jus habet ad rem illam, quamvis hac via acquisitam. Et si substitueret absque ullo conscientiæ stimulo, et bona fide, forte nec lethaliter peccaret contra justitiam legalem.

* Animadvertendum hic, quod neque Clericus, qui testimoniales vel dimissorias Episcopi sui litteras, aut Parochi de Baptismo fidem facientes perdidit, potest alias supponere, ut ad Ordines promoveatur. Idem est de Regulari, qui obedientiales litteras amisit. Lege Petrum Colet *Tr. de Decal. c.* 8. *a.* 2. *Sect.* 2. *prope finem.*

Qui vetantur testimonium ferre? XII. A testimonio ferendo repelluntur nonnulli; et circa hoc ita disserit S. D. loc. cit. a. 3. *Testimonium non habet infallibilem certitudinem, sed probabilem; et ideo quidquid est, quod probabilitatem afferat in contrarium, reddit testimonium inefficax. Redditur autem probabile, quod aliquis in veritate testificanda non sit firmus, quandoque quidem propter culpam, sicut infideles, et infames: item illi, qui publico crimine rei sunt; quandoque autem absque culpa: et hoc est vel ex defectu rationis, sicut patet in pueris, amentibus, et mulieribus: vel ex affectu, sicut patet de inimicis, et personis conjunctis et domesticis: vel etiam ex exteriori conditione, sicut sunt pauperes, servi, et illi, quibus imperari potest; de quibus probabile est, quod de facili possunt induci ad testimonium ferendum contra veritatem.*

Addenda huic doctrinæ. XIII. Huic Angelici Doct. doctrinæ addendum est Cajetani monitum in Comment.; quod a Juristis petenda sint, quæ forte deesse possunt eidem doctrinæ. Interea cum Sylvestro, et Navarro addendum, quod mulieres, quamvis in causis criminalibus, et in Testamentis testificari vetentur, admittuntur in aliis causis civilibus ex lege *ex eo* ff. de testib., et ex lege, *qui testamento* ff. qui testamenta etc. 2. circa pueros, qui cum ad pubertatem pervenerint, admittuntur in causis civilibus. 3. circa consanguineos, qui admittuntur tam contra alios consanguineos, quam pro consanguineis in causis matrimonialibus, necnon circa crimina exceptis, hæresis, læsæ Majestatis, falsificationis monetæ, proditionis Patriæ; immo circa hæc admittuntur etiam ut accusatores; cum teneantur accusare. 4. circa testes minus idoneos, quando crimen eo loco, et tempore fuit perpetratum, dum alioquin testium copia haberi non potest; necnon quando cum minus idoneis conjungitur alius testis exceptionem ullam non admittens.

§. V. *De Spectantibus ad Advocatum, atque ad alios ministros.*

Obligatio Advocati respectu pauperum. I. *Cum præstare patrocinium causæ pauperum ad opus misericordiæ pertineat, idem est hic dicendum, quod supra de aliis operibus misericordiæ dictum est,* ait S. D. 2. 2. q. 71. art. 1. Idcirco vide tradita a nobis in tr. 4. c. 8. §. 7. Ex doctrina igitur locis citatis tradita, tenetur Advocatus patrocinium præstare pauperi, nedum in extrema necessitate constituto, sed etiam in gravi, idest quando nedum causorus est causa, ob quem casum redigendus sit ad extremam necessitatem, aut quoad vitam periclitaturus; verum etiam quando est casurus causa, ita ut nisi patrocinantem inveniat, gravem bonorum jacturam sit passurus, aut ad triremes, diramve carcerem condemnandus, aut perpetuo exilio subjiciendus: atque ad id tenetur Advocatus etiam cum jactura aliqua propriorum bonorum ad status sui decentiam pertinentium; puta si interea prætermittere compellatur alias causas lucrosas, non necessarias ad status sui conservationem, ut assistat pauperi in gravi præfata necessitate. Rationes vide loc. cit. et ita docent Sylvester, Bannez, Salonius, Lessius, Malderus, Sylvius, et alii. In eadem necessitate constituitur pauper juxta hos Auctores, quando quamvis sint alii Advocati, qui ipsi patrocinari possent, nemo tamen patrocinatur, quasi reciproce unus de altero confidens, quod sit patrocinaturus. Quid enim prodest indigenti, quod omnes illius gravem necessitatem noverint, si a nemine adjuvetur? unde ut Advocatus sciens eximatur ab obligatione, debet esse prudenter certus, quod aliquis sit illi patrocinaturus. Et idcirco S. Th. 2. 2. q. 72. a. 1. loquens de Advocatorum obligatione dicit, quod teneantur ad patrocinium præstandum, *cum apparet urgens et evidens necessitas, nec apparet in promptu, qui ei subveniat.*

II. *Advocatus auxilium præstat ei, et consilium, cujus causæ patrocinatur; unde si scienter injustam causam defendit, absque dubio graviter peccat, et ad restitutionem tenetur ejus damni, quod contra justitiam per ejus auxilium altera pars incurrit. Si autem ignoranter injustam causam defendit, putans defensse justam, excusatur secundum modum, quo ignorantia excusari potest,* ait S. D. 2. 2. q. 71. a. 3. nempe si ignorantia fuerit inculpabilis excusator; si autem vincibilis et culpabilis, non excusatur: puta si ex defectu debitæ scientiæ, examinationis istrumentorum, et rationum etc. *Obligatio Advocati respectu causæ defendendæ.*

III. In causa criminali dubia non potest Advocatus licite tueri partes Actoris, eo quia secundum jura reus dubius non potest condemnari; ac proinde tuendo partes Actoris tueretur injustum conatum. In causa vero civili dubia, quæ æqualibus circiter fundamentis munitur pro, et contra, si Advocatus defendat clientem jam possessorem rei, quæ est in controversia, potest illum licite defendere: quia in dubio melior, secundum jura, cum sit conditio possidentis, tuetur partem, cui jura suffragantur. Si vero cliens non sit possidens, non potest licite illius patrocinium suscipere: eo quod injuste velit privare alterum re, quæ ipsi a jure adjudicatur propter majorem titulum possessionis, quo gaudet. Si demum res a nemine possideatur, tunc, exposita clienti æquali probabilitate, et consequenter periculo perdendi, potest illum tueri: consultius tamen aget si inducat clientem ad dividendam rem cum altera parte; quia cum jura sint æqualia, æquitas postulat, ut in æquales portiones dividatur. *Quid respectu causæ dubiæ?*

IV. Quando causa clientis est dumtaxat probabilis: et illa adversarii est notabiliter probabilior, non potest licite Advocatus illam assumere tuendam, juxta dicta in tr. 1. c. 1. §. 6. Ratio est urgentissima; quia indubitabile est, judicem teneri *Quid respectu causæ minus probabilis?*

judicare juxta probabiliorem, ut definivit Innoc. XI., damnando thesim 2. qua asserebatur, esse probabile, posse judicem judicare juxta minus probabilem: certum similiter est, clientem illum ideo velle causam instituere, ut procuret judicem trahere ad judicandum in sui favorem: certum tandem est, Advocantum causæ illius patrocinantem cooperari efficaciter huic clientis intentioni, et conari, ut trahat judicem ad favendum clienti; (atqui injusta attentatio est procurare, ut judex judicet juxta minus probabilem, cum procuretur ut faciat, quod non debet; igitur non potest Advocatus suscipere patrocinium causæ minus probabilis contra notabiliter probabiliorem. Neque dicas, clientem et Advocatum jus habere ad exponenda sua fundamenta judici: nam quamquam habeant hoc jus ad id faciendum historice, et extra judicium, non tamen illud habent ad ipsum inclinandum et in judicio. Nec miseris, plures DD. contrarium docere; quippe qui scripsere ante reprobationem indicatæ thesis 2. Sed quidquid sit de hoc, non bene docent, ut ratio allata convincit.

Epitome casuum, in quibus Advocatus lethaliter peccat. V. Advocatus igitur lethaliter peccat, juxta omnes: primo, si officium assumat absque sufficienti peritia: secundo, si causam injustam defendat: tertio, si in progressu causæ ejus injustitiam animadvertens, non desistat: quarto, si secreta clientis revelet: quinto, si omittat diligentiam, quam diligentiores adhibere solent: sexto, si ob culpabilem tarditatem augeantur expensæ clientum, septimo, si clienti non aperiat pericula causæ, qui forte a lite abstinuisset: octavo, si utatur falsitatibus in causa tractanda: nono, si accipiat pretium justo majus: decimo, si injustam transactionem suadeat: undecimo, si injustis cavillationibus vexet partem adversam, ut plures expensas faciat: quibus adde duodecimum casum, nempe si causam probabilem tueatur contra notabiliter probabiliorem.

✠ Vide quæ tradita sunt supra, nempe *tr.* 9. *c.* 4. §. 4. post *n.* 3.

Obligationes aliorum ministrorum. VI. Referendarius, ad quem spectat fideliter referre collecta, graviter peccat, si aliquid substantiale omittat; aut jus unius partis ita exaggeret, ut deprimat, aut minuat jus alterius. Notarius, sive Cancellarius, aut quovis alio nomine vocetur ille, ad quem spectat construere processum, graviter peccat, si illum ant contra ordinem juris conficiat; aut si depositis a teste, aut factis partium aliquid addat, vel detrahat; si juramentum de secreto servando violet; si alteri transcribendum committat cum errandi periculo; si non custodiat acta scripta cum debita diligentia; et multo magis, si illa alteret, aut, loco eorum, alia supponat etc. Procurator graviter peccat, causam injustam aut suscipiendo, aut suadendo, ut dictum est de Advocato; si litem studiose protrahat; si notabiliter negligat illius terminationem; si ad injustam compositionem inducat; si cum adversa parte colludat etc. Satelles, seu Apparitor, graviter peccat, non observando juramentum; monendo ut sibi caveat ille, quem capere debet; non exequendo, quæ sibi imponuntur a Tribunali; durius agendo, ut pecuniam extundat, inferendo vim injustam; permittendo asportationem in civitatem rerum vetitarum etc. Reliqua quoad hanc materiam sunt Juristis, necnon a Legibus Municipalibus petenda.

Post expletam tractationem in Præceptum 8., sequi deberent illæ, quæ instituuntur in 9. et 10.: cum tamen de 9. disseruerimus in Tr. 2. c. 1. §. 7., necnon in c. 2. ejusdem Tract. §. 3., et de 10. disseruerimus in Tract. 9. et 10.; propterea hic nil addendum superest circa Decalogum.

Finis Partis Prioris.

INDEX ALPHABETICUS RERUM ET VERBORUM.

Finis Indicis rerum et verborum Primæ Partis.

